Monumenta paedagogica Societatis Iesu / edidit, ex integro refecit novisque textibus auxit Ladislaus Lukács.

Romae : Apud "Monumenta Historica Soc. Iesu", 1965-[1992]

http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207

HathiTrust

www.hathitrust.org

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives

http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

This work is protected by copyright law (which includes certain exceptions to the rights of the copyright holder that users may make, such as fair use where applicable under U.S. law), but made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives license. You must attribute this work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work). Only verbatim copies of this work may be made, distributed, displayed, and performed, not derivative works based upon it. Copies that are made may only be used for non-commercial purposes. Please check the terms of the specific Creative Commons license as indicated at the item level. For details, see the full license deed at http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0.

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

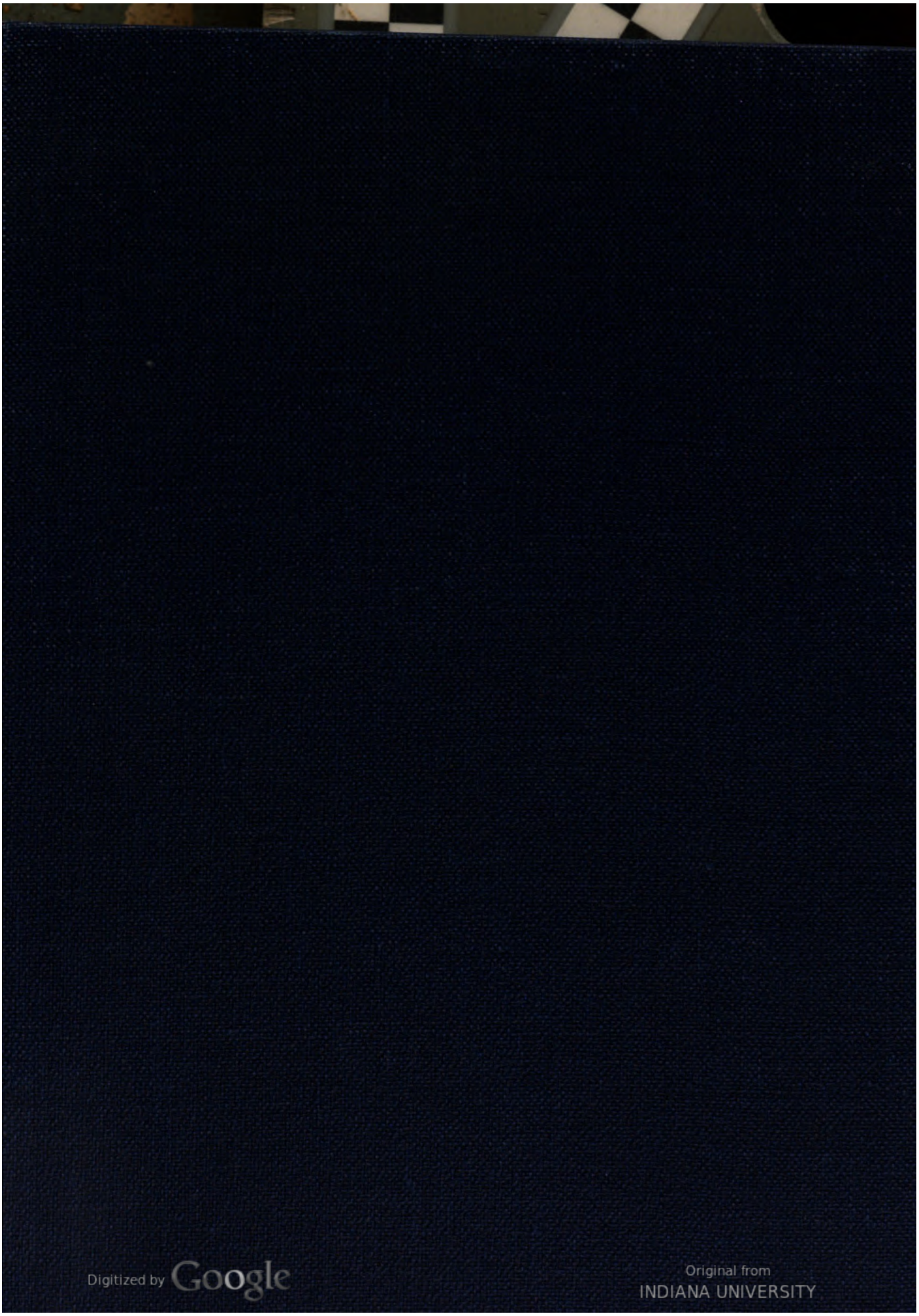

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

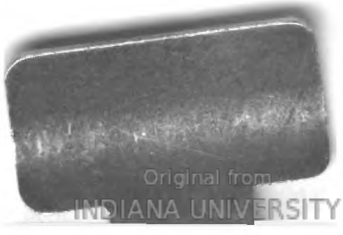

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU

A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA

VOLUMEN 107

MONUMENTA PAEDAGOGICA SOCIETATIS IESU

II

(1557-1572)

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

INDIANA UNIVERSITY
LIBRARIES
BLOOMINGTON

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU

A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA

VOLUME 107

BX3701
.M31
v.107

MONUMENTA PAEDAGOGICA SOCIETATIS IESU

NOVA EDITIO PENITUS RETRACTATA

II

(1557-1572)

*

ROMAE
INSTITUTUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU
VIA DEI PENITENZIERI, 20
1974

M1
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

MONUMENTA PAEDAGOGICA SOCIETATIS IESU

PENITUS RETRACTATA MULTISQUE TEXTIBUS AUCTA
EDIDIT

LADISLAUS LUKÁCS S. I.

II

(1557-1572)

*

ROMAE
INSTITUTUM HISTORICUM SOCIETATIS IESU
VIA DEI PENITENZIERI, 20
1974

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

IMPRIMI POTEST

Romae, 5 maii 1974

P. ANDREAS SNOECK S. I.
Delegatus Praep. Gen. S. I.

IMPRIMATUR

Tiferni Tiberini, 31 maii 1974

MONS. CESARE PAGANI
Ep. Tif.

IURA PROPRIETATIS RESERVANTUR

Indiana University
FEB 6 - 1975
Library

ARTI GRAFICHE CITTÀ DI CASTELLO 1974
Città di Castello (Perugia)

6-6-75

V. 107

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

DUO DOCUMENTORUM POST PRIMUM VOLUMINA
QUIBUS
SOCIETATIS IESU
SOLLEMNE INSTITUENDAE IUVENTUTIS MINISTERIUM
LATE IAM FLORERE PERHIBETUR
CONGREGATIONI GENERALI TRIGESIMAE ALTERI
GAUDET OFFERRE EDITOR
SICUTI NOVEM ANTE ANNOS ILLUD
CONGREGATIONI TRIGESIMAE PRIMAE
REVERENTER DICAVERAT

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

INDEX GENERALIS

PAG.

INDEX OPERUM IMPRESSORUM XIX

NOTAE COMPENDIARIAE XXV

INTRODUCTIO GENERALIS

CAPUT I. De ministeriis quibus maxime nova Societas Iesu proximos iuvare contendit 1*

1. Missiones exterae 2*

2. Germania in fide iuvanda 2*

CAPUT II. De collegiis et ministerio docendi pueros in scholis.. 6*

1. De origine collegiorum 6*

2. Ministerium docendi a multis laudatur, ab aliis contemnitur 7*

3. Onerosum declaratur ob multitudinem collegiorum et inopiam operariorum — Inauditum collegiorum ac sociorum incrementum — Incommoditates ex hoc ortae — Remedia 9*

4. Obiectiones contra collegia externorum ex Constitutionibus ductae 15*

5. De Collegio Romano 19*

CAPUT III. De domibus convictorum et seminariis clericorum.. 21*

1. Domus pauperum studiosorum 22*

2. Domus convictorum 22*

3. Seminaria clericorum 24*

4. Collegium Germanicum 26*

CAPUT IV. De scholis Societatis Iesu 27*

1. Annus scholasticus 29*

2. Classes – Ordines – Decuriae 31*

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PAG.

3. Ordo diurnus scholarum 32*
4. Auctores – Grammatica latina – Auctores ethnici – Auctores haeretici 33*
5. Modus procedendi in scholis 35*
6. Magistri 36*
7. Discipuli – Admissio – In spiritu iuvandi – Congregationes marianae – Monachismus – Manicheismus 37*
8. De praemiis et poenis 41*
9. De studiis superioribus – Philosophia – Theologia 43*
10. Ratio studiorum 47*

CAPUT V. Notitia codicum manuscriptorum 49*

INDEX MONUMENTORUM

SECTIO PRIMA – COSTITUTIONES, REGULAE ET ORDINATIONES

PARS PRIOR – DE STUDIIS ET SCHOLIS

Ratio studiorum Collegii Romani 1558

1. Ordo studiorum: theologiae, philosophiae et humaniorum litterarum 9
2. Officium praefecti studiorum (forma romana) 16
3. Officium praefecti studiorum (forma coloniensis) 22
4. Regulae praeceptorum (forma sicula) 26
5. Regulae praeceptorum (forma coloniensis) 38
6. Regulae scholasticorum S. I. 41
7. P. Iacobus LAÍNEZ S. I., Regulae scholarium externorum 1561 43
8. P. Ioannes A. VITORIA S. I., Quae ad exactorem studiorum spectant Viennae 1558 52
9. De legibus et ratione scholae bene constituendae Ingolstadii 1560 54
10. P. Paulus HOFFAEUS S. I., Ratio studiorum collegii pragensis 1560: I. Constitutiones ad solum scholae praefectum peculiariter pertinentes. – II. Constitutiones quae ad praeceptorum

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PAG.

etiam mores et studia pertinent. – III. Scholasticae quaedam constitutiones ad christianam iuventutem pietatis ac literarum studiis facilius promovendam collectae 57
11. Regulae scholarium externorum Treviris 1561 79
12. Regulae scholarium externorum Viennae 1561 81

P. Hieronymus NADAL S. I. — Ordo studiorum germanicus (1563)

13. Distinctio classium. De exercitiis litterariis. Ordo servandus in publicis disputationibus. Addita quaedam litterarum humaniorum 88
14. Instructio pro praefecto studiorum 106
15. Regulae scholasticorum S. I. 114
16. De studiis et scholis 121
17. Instructio brevis quanam scilicet ratione de rebus theologicis his temporibus loquendum sit 127
18. Constitutiones Universitatis Gandiensis 1565 134
19. Gubernatio Collegii Romani 1566 170

RATIO STUDIORUM SOCIETATIS IESU (1565-1572) 181

Regulae scholasticae et studia inferiora
Forma prior (1565)

20. Regulae praefecti studiorum S. I. quae in universitatibus erit etiam cancellarius 188
21. Regulae communes omnibus praeceptoribus 194
22. Regulae scholasticorum S. I. 198
23. Regulae iis omnibus observandae qui Societatis nostrae scholas frequentant 202
24. Regulae correctoris 203
25. De studiis humaniorum litterarum 203

Forma posterior (1569)

26. Regulae praefecti studiorum qui in universitatibus erit etiam cancellarius 218
27. Regulae praeceptorum Societatis 223
28. Regulae scholasticorum Societatis 227

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PAG.

29. Regulae iis omnibus observandae qui Societatis nostrae scholas frequentant 229
30. Regulae correctoris 232
31. De studiis humaniorum litterarum 233

Studia superiora

32. De artium liberalium studiis 1570 253
33. De sacrae theologiae studiis 1572 265

PARS ALTERA – DE DOMIBUS CONVICTORUM ET SEMINARIIS CLERICORUM

34. Regulae praefectorum convictorum Coloniae 1558 291
35. Regulae collegialium Eborae 1561 292
36. Regulae pauperum studiosorum Viennae 1563 298
37. Ordo diurnus collegii novi Viennae 1563 314

Regulae rectoris aliorumque officiorum Collegii Germanici (1564)

38. Regulae rectoris Collegii Germanici 318
39. Regulae procuratoris Collegii Germanici 330
40. Regulae emptoris Collegii Germanici 331
41. Regulae syndicorum Collegii Germanici 332
42. Regulae praefecti studiorum Collegii Germanici 334
43. Regulae praefectorum cubiculorum Collegii Germanici 335
44. Regulae confessoris et praefecti rerum spiritualium Collegii Germanici 340
45. Regulae superintendentis Collegii Germanici 342
46. Regulae convictorum Collegii Germanici (ad annum 1564) .. 345
47. Regulae convictorum Collegii Germanici 1564-1566 359
48. Regulae convictorum Collegii Germanici 1566 364
49. Regulae convictorum Collegii Germanici 1569 368
50. Regulae communes convictorum Collegii Germanici 1569 375
51. Constitutiones Seminarii Romani 1564 379
52. Constitutiones Seminarii Romani 1564 386
53. Constitutiones Seminarii Romani (post an. 1564) 397
54. Statuta Seminarii Mediolanensis 1565 408
55. Domesticae leges eorum qui in seminario olomucensi commorantur 411
56. Ordo diurnus Collegii Germanici (post an. 1565) 417

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SECTIO SECUNDA – TRACTATUS SINGULORUM

PARS PRIOR – DE STUDIIS ET SCHOLIS

PAG.

57. Ordo classis rhetorices in Collegio Romano 1557 424
58. Ordo classium rhetorices, humaniorum litterarum et grammatices in Collegio Romano 1557 427
59. P. I. ROGER S. I., Ordo classium humanitatis, primae et secundae grammaticae in Collegio Romano 1557 429
60. Ordo tertia classis grammatices in Collegio Romano 1557.. 432
61. P. B. TORRES S. I., Ordo lectionis matheseos in Collegio Romano 1557-1560 433
62. P. F. de TOLEDO S. I., De distributione materiae in docenda philosophia. Romae 1561-1562..... 436
63. P. I. MARIANA S. I., De distributione materiae in docenda philosophia. Romae 1561-1562 438
64. P. P. PARRA S. I., De distributione materiae in docenda philosophia. Romae 1561-1562 444
65. P. I. ACOSTA S. I., De distributione materiae in docenda philosophia. Romae 1561-1562 448
66. P. H. TORRES S. I., De distributione materiae in docenda philosophia. Romae 1561-1562 453
67. P. B. PERERA S. I., De distributione materiae in docenda philosophia. Romae 1561-1562..... 457
68. P. F. STEFANO S. I., Modus legendi in classibus grammatices et humanitatis. Romae 1561-1562 459
69. P. I. LEDESMA S. I., Relatio de professorum consultationibus circa Collegii Romani studia 1564-1565 464
70. P. I. LEDESMA S. I., Quaedam circa studia et mores Collegii Romani 1564 481
71. P. I. LEDESMA S. I., Dies quibus non docetur in classibus Collegii Romani (ad an. 1564) 491
72. P. I. LEDESMA S. I., Regulae quaedam quae videntur observandae circa scholasticos externos Collegii Romani 1564.. 493
73. P. I. LEDESMA S. I., Quaedam quae docenda et defendenda sunt in philosophia. Romae 1564 496
74. P. I. LEDESMA S. I., Constitutio seu dispositio et ordo septem classium grammatices, humanitatis et rhetorices. Romae 1564 504
75. P. I. LEDESMA S. I., Ordo septem classium Collegii Romani ex consensu communi constitutus 1564 514

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PAG.

76. P. I. LEDESMA S. I., De ratione et ordine studiorum Collegii Romani 1564-1565 519
77. M. I. PAVIA S. I., Regulae proponendae discipulis secundae classis grammatices. Romae 1564 628
78. P. A. SGARIGLIA S. I., De modo iuvandi in spiritu Collegii Romani discipulos 1564 630
79. P. I. CORTESONO S. I., Quaedam quae conferunt ad discipulorum profectum in spiritu et litteris. Romae 1564 632
80. P. P. I. PERPINYÀ S. I., Forma praemiorum publicorum et privatorum. Romae 1564 636
81. P. P. I. PERPINYÀ S. I., Qui authores studioso eloquentiae sunt necessarii. Romae 1565 640
82. P. P. I. PERPINYÀ S. I., De ratione liberorum instituendorum litteris latinis atque graecis. Romae 1565 644
83. P. P. I. PERPINYÀ S. I., De studiis elegantioris doctrinae. Romae 1565..... 658
84. P. B. PERERA S. I., Il modo di leggere il corso. Romae 1564 664
85. P. B. PERERA S. I., Brevis ratio studendi. Romae 1564 670
86. P. I. LEDESMA S. I., Annotationes in Rationem studiorum (1565). Romae 1566 686
87. P. I. LEDESMA S. I., Consideranda ad ferendum iudicium de classibus. Romae 1566 710
88. P. I. LEDESMA S. I., Adumbratio quaedam ordinis septem classium. Romae 1566 714
89. P. I. LEDESMA S. I., Constitutio seu ordo septem classium. Romae 1566..... 717
90. P. I. LEDESMA S. I., Ordo et ratio studiorum septem classium. Romae 1566 721
91. P. I. LEDESMA S. I., Quaedam lineamenta ordinis septem classium. Romae 1566 743
92. P. I. LEDESMA S. I., Ordo et ratio studiorum quinque classium. Romae 1566 757
93. P. C. SOARES S. I., Ordo studiorum septem classium. Eborae 1566 762
94. P. G. SÁNCHEZ S. I., Ratio praeparandi magistros grammatices. Segobiae 1567 768
95. P. T. PELTANUS S. I., De ratione studendi. Ingolstadii 1568 771
96. P. I. LEDESMA S. I., De ratione docendae theologiae. Romae 1570 774

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PAG.

97. P. F. Pérez S. I., Ratio explicandae primae partis S. Thomae. Eborae 1570 776
98. Iudicium cuiusdam de scholis grammaticis Collegii Romani 1570 785
99. Aliqua in ordine classium Romani Collegii animadversa. Conimbricae 1570 786
100. P. G. Crispus S. I., Novae studiorum regulae quas ob causas in Germania non probantur. Oenipotente 1572 790

Pars altera – De domibus convictorum et seminariis clericorum

Collegium Germanicum

101. P. L. Maggio S. I., Circa Collegii Germanici convictores relatio. Romae 1559 799
102. P. H. Androzzi S. I., De fructibus qui ex cura convictorom Collegii Germanici sperari possunt. Romae 1561 804
103. P. U. Goisson S. I., Instructiones de regulis in Collegio Germanico observandis. Romae 1564 808
104. P. U. Goisson S. I., Iudicium de ratione gubernandi Collegium Germanicum. Romae 1564 820
105. M. A. Sedeño S. I., Quid patres ac fratres Collegii Germanici de alumnorum studiis sentiant. Romae 1564 825
106. P. A. Sgariglia S. I., De Collegii Germanici rerum statu relatio. Romae 1564 828
107. M. I. Márquez S. I., Cur studia in Collegio Germanico langueant. Romae 1564 836
108. M. H. Crisostomi S. I., Quae circa disciplinam in Collegio Germanico desiderantur. Romae 1564 838
109. M. C. Lapronia S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1564 839
110. M. M. Labaco S. I., De difficultatibus convictorum Collegii Germanici in studiis. Romae 1564 842
111. M. M. Labaco S. I., De profectu convictorum Collegii Germanici in studiis. Romae 1564 844
112. P. I. A. de Polanco S. I., Instructiones de Collegio Germanico gubernando. Romae 1564 846
113. P. A. Sedeño S. I., Quae in Collegio Germanico reformanda videntur. Romae 1567 851

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PAG.

114. P. F. de SANCTIS S. I., Consilia de Collegio Germanico gubernando. Romae 1567 853
115. M. L. GAGLIARDI S. I., De Collegio Germanico relatio. Romae 1567 855
116. M. M. LAURETANO S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1567 857
117. P. P. I. WIDMANSTADT S. I., De Collegii Germanici alumnis relatio. Romae 1567 861
118. P. I. CORTESONO S. I., Constitutiones seu monita ad eorum usum qui Collegio Germanico praesunt 1567-1570 864
119. P. M. LAURETANO S. I., Tractatus de ratione Collegium Germanicum gubernandi 1570 934
120. M. I. C. GAMNA S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 954
121. M. I. C. GAMNA S. I., De Collegio Germanico relatio. Romae 1570 960
122. M. A. CLEMENTELLI S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 966
123. P. I. L. FERRARIO S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 969
124. M. I. LEVANTO S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 973
125. P. L. MASELLI S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 979
126. P. I. PAREJA S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 981
127. M. F. RIBERA S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 983
128. M. B. VALLONE S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae, 1570 991
129. M. I. ZANTHAENUS S. I., De Collegio Germanico iudicium. Romae 1570 992
130. P. M. LAURETANO S. I., Utrum convictus iuvenum nobilium in Collegio Germanico conservandus sit. Romae 1572 994

Seminarium Romanum

131. P. I. B. PERUSCHI S. I., De rebus nonnullis circa Seminarium Romanum declarandis. Romae 1564 1005

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PAG.

132. P. I. B. Righi S. I., De cura Seminarii Romani considerationes. Romae 1565 1008
133. M. L. Gagliardi S. I., De causis difficultatum gubernandi Seminarium Romanum. Romae 1570 1011
134. P. F. de Sanctis S. I., De difficultatibus in Seminario Romano. Romae 1570 1025
135. P. C. Reggio S. I., De Seminario Romano iudicium. Romae 1570 1029
136. P. P. Hoffaeus S. I., Memoriale eorum quae in collegio pauperum studiosorum observanda sunt. Pragae 1560 1030
137. P. T. Peltanus S. I., Considerationes de cura convictorum in Germania assumenda. Ingolstadii 1566 1034

ILLUSTRATIONES

Imago vetustissimi diplomatis doctoratus a Collegio Romano collati (1558) 17
Imago Regularum scholarium externorum S. I. anno 1569 in Germania typis expressarum 225

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

INDEX OPERUM IMPRESSORUM

AICARDO, José Manuel, S. I. — *Comentario a las Constituciones de la Compañía de Jesús* I-VI. Madrid 1919-1932.

ALMEIDA, Justino Mendes. — *Una Grammatica Latina de João de Barros.* In : Eufrosyne 2 (Lisboa 1969).

ASTRAIN, Antonio, S. I. — *Historia de la Compañía de Jesús en la Asistencia de España* I-VII. Madrid 1902-1925.

BARBERA, Mario, S. I. — *La Ratio Studiorum e la parte quarta delle Costituzioni della Compagnia di Gesú.* Padova 1942.

BERNAREGGI, Adriano. — *La fondazione del Seminario di Milano.* In : *Humilitas* (Milano 1928-1938) 197-208 228-34 260-63 292-95.

BRAUNSBERGER, Otto, S. I. — *Beati Petri Canisii Societatis Iesu epistulae et acta* I-VIII Friburgi Br. 1896-1923 [BRAUNSBERGER].

— *Entstehung und erste Entwicklung der Katechismen des seligen Petrus Canisius.* Freiburg im Br. 1893.

BUESCU, Maria Leonor Carvalhão. — *Textos Pedagógicos e Grammaticais de João de Barros.* Lisboa 1969.

CERECEDA, Feliciano. — *En el cuarto centenario del nacimiento del P. Francisco Toledo.* In : Estudios ecclesiasticos 13 (1934) 90-108.

CODINA MIR, Gabriel, S. I. — *Aux sources de la pédagogie des Jésuites. Le « Modus Parisiensis ».* Roma 1968 (= Bibl. Inst. Hist. S. I. v. 28).

COEMANS, Auguste, S. I. — *Collatéral et surintendant.* AHSI 5 (1936) 293-95.

Collegium Germanicum et Hungaricum 1552-1952 — 400 Jahre Kolleg. Rom 1952.

Conciliorum oecumenicorum decreta. Friburgi Br. 1962.

Concilium tridentinum — Diariorum, Actorum, Epistularum, Tractatuum nova collectio. (ed. Soc. Goerresiana). Friburgi Br. 1901 sqq.

Constitutiones insignis Collegi Sancti Ildephonsi, ac perinde totius almae Complutensis Academiae. Compluti 1716.

CORCORAN, Timotheus, S. I. — *Renatae Litterae saeculo a Chr. XVI in scholis Societatis Iesu stabilitate.* Lovanii 1927.

CULLEY, Thomas D., S. I. — *Jesuits and Music I. A Study of the Musicians connected with the German College in Rome during the 17th Century and of their Activities in Northern Europe.* Rome 1970.

Doc. Rom. = Documenta Romana historiae Societatis Iesu in regnis olim corona hungarica unitis I 1550-1570. Romae 1959.

DUHR, Bernhard, S. I. — *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge im XVI. Jahrhundert* I. Freiburg im Br. 1907.

Enciclopedia Filosofica I-VI. Firenze 1967².

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Epp. Borgia = Sanctus Franciscus Borgia quartus Gandiae dux et Societatis Iesu praepositus generalis tertius I-V. Matriti 1894-1911 (= MHSI).

Epp. Favre = Beati Petri Fabri primi sacerdotis e Societate Iesu epistolae, memoriale et processus. Matriti 1914 (= MHSI).

Epp. Lainez = Epistolae et acta Patris Iacobi Lainii secundi praepositi generalis Societatis Iesu I-VIII 1535-1565. Matriti 1912-1917 (= MHSI).

Epp. Nadal = Epistolae P. Hieronymi Nadal Societatis Iesu, ab anno 1546 ad 1577. I-IV. Matriti 1898-1905 (= MHSI).

Epp. Ribad. = Patris Petri de Ribadeneira Societatis Iesu sacerdotis confessiones, epistolae aliaque scripta inedita I. Matriti 1920 (= MHSI).

EUBEL, Conradus. — *Hierarchia catholica medii aevi* II. Monasterii 1914.

FARRELL, Allan P., S. I. — *The Jesuit Code of Liberal Education. Development and Scope of the Ratio Studiorum.* Milwaukee 1938.

FERRARI, Luigi. — *Onomasticon. Repertorio biobibliografico degli scrittori italiani dal 1501 al 1850.* Milano 1947.

GARCÍA VILLOSLADA, Ricardo, S. I. — *Storia del Collegio Romano dal suo inizio (1551) alla soppressione della Compagnia di Gesù* (1773). Roma 1954.

GAUDEAU, Bernardus, S. I. — *De Petri Ioannis Perpiniani vita et operibus.* Parisiis 1891.

GERL, Herbert, S. I. — *Catalogus generalis Provinciae Germaniae Superioris et Bavariae S. I. 1556-1773.* Monachii 1968.

GHILINI, G. — *Teatro d'huomini letterati* I. Venezia 1647.

GILMONT, Jean-François, S. I. — *Les écrits spirituels des premiers Jésuites. Inventaire commenté.* Roma 1961 (= Subsidia ad historiam S. I. v. 3).

GILMONT, J. F., S. I. - DAMAN, P., S. I. — *Bibliographie Ignatienne (1894-1957).* Paris-Louvain 1958.

GÓMEZ-HELLÍN, Luis, S. I. — *Toledo, lector de filosofía y teología en el Colegio Romano.* In : Arch. teol. Granad. 3 (1940) 1-18.

GULIK, Guilelmus van - EUBEL, Conradus. — *Hierarchia catholica medii aevi* III. Saec. XVI. Monasterii 1910.

HAIN, Ludovicus. — *Repertorium bibliographicum, in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis expressi* I-IV. Stuttgartiae et Lutetiae 1826-1836 et Mediolani 1948.

HANSEN, Joseph. — *Rheinische Akten zur Geschichte des Jesuitenordens (1542-1582).* Bonn 1896.

HERMAN, J.-B., S. I. — *La Pédagogie des Jésuites au XVIe siècle. Ses sources, ses caractéristiques.* Louvain-Bruxelles-Paris 1914.

Institutum Societatis Iesu I-III. Florentiae 1892-93.

KLEUTGEN, Josephus. — *Ars dicendi priscorum potissimum praeceptis et exemplis illustrata*[2]. Sylvae Ducis 1855.

KROESS, Alois, S. I. — *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu* I. Wien 1910.

KUCKHOFF, Josef. — *Die Geschichte des Gymnasium Tricoronatum.* Köln 1931.

— *Johannes Rethius und die jesuitischen Schule des 16. Jahrhunderts.* In : Schule und Erziehung (1928).

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

LAMALLE, Edmond, S. I. — *Les catalogues de provinces et des domiciles de la Compagnie de Jésus.* AHSI 13 (1944) 79-81.

LAZERI, Petrus, S. I. — *De vita et scriptis Petri Ioannis Perpiniani diatriba.* Romae 1749.

— *Petri Ioannis Perpiniani valentini e Societate Iesu opera* III. Romae 1749.

LETURIA, Petrus, S. I. — *La hora matutina de meditación en la Compañía naciente.* In : Estudios Ignacianos II (Romae 1957) 189-268 (= Bibl. Instit. Hist. S. I. v. 10).

— *Libros de horas, Anima Christi y ejercicios espirituales de S. Ignacio.* AHSI 17 (1948) 3-50 ; Est. Ign. II 99-148.

Litt. Quadr. = *Litterae quadrimestres ex universis, praeter Indiam et Brasiliam, locis in quibus aliqui de Societate versabantur Romam missae* I-VII. Matriti-Romae 1894-1932 (= MHSI).

LUKÁCS, Ladislaus, S. I. — *De graduum diversitate inter sacerdotes in Societate Iesu.* AHSI 37 (1968) 237-316.

— *De origine collegiorum externorum deque controversiis circa eorum paupertatem obortis (1539-1608).* AHSI 29 (1960) 189-245 ; 30 (1961) 3-89.

— *De prima Societatis Ratione studiorum sancto Francisco Borgia praeposito generali constituta (1565-1569).* AHSI 27 (1958) 209-32.

— *De primo diplomate doctoratus a Collegio Romano exarato (1558).* AHSI 39 (1970) 362-66.

MAH - *Monumenta Antiquae Hungariae* I 1550-1579. Romae 1969 (= MHSI).

MARTIN, Eugène. — *L'université de Pont-à-Mousson 1572-1768.* Paris-Nancy 1891.

MARTINI, Angelo. — *Manuale di metrologia ossia misure, pesi e monete.* Torino 1883.

MAZZUCHELLI, Mario. — *Gli scrittori d'Italia* I-II. Brescia 1753 1764.

MHSI = *Monumenta Historica Societatis Iesu.* Matriti 1894 sqq. ; Romae 1932 sqq.

MI = *Monumenta Ignatiana* (= MHSI).

MI *Const.* = *Monumenta Ignatiana.* Series tertia. *Constitutiones et Regulae Societatis Iesu.* Vol. I : *Monumenta Constitutionum praevia.* Romae 1934. Vol. II : *Constitutiones Societatis Iesu. Textus hispanus.* Romae 1936. Vol. III : *Constitutiones Societatis Iesu. Textus latinus.* Romae 1938.

MI *Direct.* = *Monumenta Ignatiana.* Series secunda. *Directoria exercitiorum spiritualium.* Romae 1955 (= MHSI).

MI *Epp.* = *Monumenta Ignatiana.* Series prima. *Sancti Ignatii de Loyola epistolae et instructiones* I-XII. Matriti 1903-1911 (= MHSI).

MI *Ex.* = *Sancti Ignatii de Loyola exercitia spiritualia.* Romae 1969 (= MHSI).

MI *F. narr.* = *Monumenta Ignatiana.* Series quarta. *Fontes narrativi de Sancto Ignatio de Loyola et de Societatis Iesu initiis* I-IV. Romae 1943-1965 (= MHSI).

MI *Reg.* = *Monumenta Ignatiana.* Series tertia. Vol. IV : *Regulae Societatis Iesu 1540-1556.* Romae 1948 (= MHSI).

MP (1901) = *Monumenta Paedagogica Societatis Iesu quae primam Rationem studiorum anno 1586 editam praecessere.* Matriti 1901 (= MHSI).

MP = *Monumenta Paedagogica Societatis Iesu* I (1540-1556). Romae 1965 (= MHSI).

Nouvelle Biographie général I-XXVIII. Bruxelles 1866-1944.

Digitized by Google

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Monumenta Poloniae Vaticana IV — *I.A. Caligarii, nuntii apostolici in Polonia, epistolae et acta (1578-1581)*. Cracoviae 1915 (ed. L. Boratyński). -

Nadal, Hieronymus, S. I. — *Scholia in Constitutiones et Declarationes S.P. Ignatii*. Prati in Etruria 1883.

O'Donohoe, James A. — *Tridentine Seminary Legislation. Its Sources and Its Formation*. Louvain 1957 (= Bibl. Ephem. Theol. Lovan. v. 9).

Pachtler, Georg Michael, S. I. — *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Iesu per Germaniam olim vigentes* I-IV. Berlin 1887-1894 (= Monumenta Germaniae Paedagogica vv. 2 5 9 16).

Paschini, Pio. — *Le origini del Seminario Romano*. In : *Cinquecento Romano e riforma cattolica*. Roma 1958.

Pelliccia, Giuseppe. — *La preparazione ed ammissione dei chierici ai santi ordini nella Roma del secolo XVI*. Roma 1946.

Perales, Juan B. — *Historia general de Valencia* ... III. Valencia-Madrid 1880.

Pol. Compl. = *Polanci Complementa. Epistolae et commentaria P. Ioannis Alphonsi de Polanco e Societate Iesu, addenda caeteris eiusdem scriptis dispersis in his monumentis. Quibus accedunt nonnulla coaeva aliorum auctorum illis coniunctissima* I-II. Matriti 1916-1917 (= MHSI).

Polgár, Ladislaus, S. I. — *Bibliographie der älteren, offiziellen Ausgabe des Instituts der Gesellschaft Jesu*. AHSI 33 (1964) 90-101.

Quétif, J. - Échard, J. — *Scriptores Ordinis Praedicatorum* I-II. Parisiis 1719-1721.

Quicherat, Joseph. — *Histoire de Saint Barbe, collège, communauté, institution* I-III. Paris 1860-1864.

Répertoire des ouvrages pédagogiques du XVIe siècle. Paris 1886 [Ouvrages pédag.].

Rimoldi, Antonio. — *I documenti della sezione XI dell'Archivio della Curia Arcivescovile di Milano riguardanti le regole di S. Carlo per i Seminari Milanesi dal 1564 al 1599*. Venegono 1967.

Risse, Wilhelm. — *Die Logik der Neuzeit* I. Stuttgart 1964.

Rodrigues, Francisco, S. I. — *A Companhia de Jesus em Portugal e nas missões*. Porto 1935.

— *História da Companhia de Jesus na Assistencia de Portugal* I-IV. Porto 1931-1950.

Sacchinus, Franciscus, S. I. — *Historiae Societatis Iesu pars secunda sive Lainius*. Antverpiae 1620.

— *Historiae Societatis Iesu pars tertia sive Borgia*. Romae 1649.

Salaverri, Joaquín, S. I. — *Motivación histórica y significación teológica del ignaciano « sentir con la Iglesia »*. In : Estudios Eccles. 31 (1957) 139-71.

Scaduto, Mario, S. I. — *Catalogo dei gesuiti d'Italia 1540-1565*. Roma 1968 (= Subsidia ad historiam S. I. v. 7).

— *Il matematico Francesco Maurolico e i gesuiti*. AHSI 18 (1949) 126-141.

— *L'epoca di Giacomo Lainez — Il governo (1556-1565)*. Roma 1964. — *L'azione*. Roma 1974 (= Storia della Compagnia di Gesù in Italia vv. III IV).

Schneider, Burkhart, S. I. — *Einer aus der ersten Germanikergeneration : Paul*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Hoffaeus (1530-1608). In : Korrespondenzblatt für die Alumnen des Collegium Germanicum et Hungaricum. Rom 1956 77-89.

— *Paul Hoffaeus S. I. (1530-1608). Beiträge zu einer Biographie und zur Frühgeschichte des Jesuitenordens in Deutschland.* Rom 1956.

SCHRÖDER, Fridericus, S. I. — *Monumenta quae spectant primordia Collegii Germanici et Hungarici.* Romae 1896.

SCHRÖTELER, Joseph, S. I. — *Die Erziehung in den Jesuiteninternaten des 16. Jahrhunderts.* Freiburg im Br. 1940.

SCHWEIGER, Franz Ludwig Anton. — *Handbuch der classischen Bibliographie* I-II. Leipzig 1830-1834.

SERÓN, Eduardus, S. I. — *El modo de proceder de la Compañía de Jesús según Jerónimo Nadal.* Manuscriptum. Romae 1970.

SOMMERVOGEL, Carlos, S. I. — *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus* I-X. Paris 1890-1909.

SPRINGHETTI, Aemilius, S. I. — *Selectae latinitatis scripta auctorum recentium (saec. XV-XX).* Romae 1951.

— *Storia e fortuna della grammatica di Emmanuele Alvares S. I.* In : Humanitas 13-14 (Coimbra 1962).

STEINHUBER, Andreas, S. I. — *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom* I-II. Freiburg im Br. 1906³.

STIER, J.-SCHEID, H.-FELL, G. — *Der Jesuiten Perpiña, Bonifacius und Possevin. Ausgewählte pädagogische Schriften.* Freiburg im Br. 1901.

STREICHER, Fr., S. I. — *S. Petri Canisii Doctoris Ecclesiae catechismi latini et germanici* I 1-2. Romae-Monachii 1933-1936.

Synopsis historiae Societatis Iesu. Lovanii 1950.

TACCHI VENTURI, Pietro, S. I. — *Storia della Compagnia di Gesù in Italia* I-II. Roma 1910-1951.

THUROT, Charles. — *De l'organisation de l'enseignement dans l'université de Paris.* Paris-Bensaçon 1850.

TIRABOSCHI, Girolamo. — *Storia della letteratura italiana* I-VIII. Roma 1782-1785.

WARSZAWSKI, Iosephus, S. I. — *Inquisitiones super autographum S. Stanislai Kostka.* Romae 1959.

WICKI, Joseph, S. I. — *Gesang und Musik in Dienst der alten indischen Jesuitenmissionen (ca. 1542-1580).* In : Zeitschrift für Missionswissenchaft und Religionswissenschaft 1 (1961) 15-30.

— *Liste der Jesuiten-Indienfahrer 1541-1758.* — In : *Portugiesische Forschungen der Görresgesellschaft* 7 (1967) 252-450.

ZIEGLER, K.-SONTHEIMER, W. — *Der kleine Pauly. Lexikon der Antike auf der Grundlage von Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft* I-IV. Stuttgart 1964-1972.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

NOTAE COMPENDIARIAE

a. = annus, anni etc.
a. corr. = ante correctionem
add. = addit, addidit, additum etc.
adnot. = adnotatio
AHSI = Archivum Historicum Societatis Iesu
c., cc. = caput, capita etc.
cf. = confer, conferatur etc.
cod. = codex
corr. ex. = correctum ex
del. = delevit, deletum etc.
ed. = edidit, editor etc.
ex comm. = ex commissione
f., ff. = folium, folia etc.
fasc. = fasciculus
ib. = ibidem
id. = idem
i. e. = id est
in marg. = in margine
lect. dub. = lectio dubia
m1, m2 = manus prima, secunda etc.
ms., mss. = manuscriptum, manuscripta etc.
n. = numerus
om. = omisit, omissum, omittitur etc.
p. = pagina, pars
P., PP. = Pater, Patres etc.
p. corr. = post correctionem
prius = ante correctionem
R. = Reverendus
r = recto
rep. = repetit, repetitur etc.
rest. = restituit, restitutum etc.
S. = Sanctus
sequ. = sequitur
S. I. = Societas Iesu
sup. = supra
sq., sqq. = sequens, sequentes
t1, t2 = textus primus, secundus etc.
v. = vide
v = verso
vol. = volumen
[ ] = claudunt ea quae nos ipsi introduximus in textu
] = lectio varians.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

INTRODUCTIO GENERALIS

CAPUT I

DE MINISTERIIS QUIBUS MAXIME NOVA SOCIETAS IESU PROXIMOS ADIUVARE CONTENDIT

Iam quidem primo volumini *Monumentorum paedagogicorum* praeludentes quaedam attigimus de ministerio instituendae iuventutis a Societate suscepto; attamen in foribus huius alterius voluminis, quo eiusmodi ministerium exhibetur iam per universam paene Europam exercitum, operis pretium videtur disquisitionem instituere, penitiores aperiendo notitias, vel a communi forte opinione alienas (longe scilicet aberat ut ipsa Societas hac aetate unam de collegiis eorumque scholis sententiam foveret), vel saltem satis inexploratas, ut de domibus convictorum aut de ordine scholastico prout e documentis vulgandis eruitur.

Verum res altius petenda est, et ipsa primum Societatis indoles definienda, atque nativo quasi instinctu exinde oborta eius potior activitas describenda.

Socii fundatores novum ordinem religiosum apostolicum voluere temporum necessitatibus usque quoad fieri possit accommodatum. Vocatio igitur huius ordinis, sicut apostolorum, ad universum mundum, ad omnes populos, christianos aeque atque infideles se extendit. Neque id solum; vocatio enim eius est universalis etiam eo quod omnia ministeria apostolica, sive proprie sacerdotalia sive caritativa, amplectitur[1]; necessitate Ecclesiae determinante, quae imprimis sint exercenda.

Nihilominus in comperto est missiones exteras, seu fidei propagationem inter infideles, primas ab initio inter ministeria Societatis habuisse. Cui mox ob temporum calamitates tanquam ministerium praecipuum, etiam defensio fidei accessit, praesertim, ut patet, ubi haec maxime urgebat.

---

[1] Cf. Bulla «*Regimini militantis Ecclesiae*»; MI *Const.* I 26.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. *Missiones exterae.* — S. Ignatio sociisque honori vertendum est quod clare perspexerint, missiones apud gentes imprimis sibi fuisse amplectendae. Post Americam enim inventam, necnon paulo post Asiam itinere maritimo cum Europa connexam immensae regiones et frequentissimi populi exspectabant Christi praecones qui Ecclesiam in Europa ob haeresim laborantem novarum ovium acquisitione solarentur. S. Ignatius igitur nil mirum fecit cum, Societate nondum canonice approbata, primam arriperet occasionem, anno 1540 oblatam, mittendi in Indias missionarios; quos inter eminebat S. F. Xavier, futurus Indiarum apostolus. Brevi alii secuti sunt, ita ut vivente S. Fundatore universim 68 socii in Indias vel Iaponiam trasmigrarint [2]. Cum autem nova Iesu Societas anno 1556, cum S. Ignatius e vita cessit, mille socios numerarit, quorum tamen maximam partem iuvenes constituebant in spiritu et litteris adhuc formandi, hic numerus minime exiguus est habendus.

Patres Laínez et Borja, qui S. Fundatori in gubernanda alios 16 annos Societate successerunt, in via ab eo inchoata ultro progressi sunt; prior enim alios 32, alter vero 31 socios in Indias misit [3]. P. Laínez anno 1558, vix in praepositum generalem electus, fere primum suum munus duxit ut missionarios paterno animo salutaret et ad strenue laborandum in vinea Domini exhortaretur [4]. Laudandus est etiam Patris Borja zelus apostolicus qui ad evangelizandos infideles Americae centralis et meridionalis novarum ibi missionum fundamenta iecit [5].

2. *De Germania in fide iuvanda.* — S. Ignatius et socii sin minus statim, at saltem processu temporis non potuerunt non agnoscere gravissimum periculum quod ob innovatorum fidei continuos progressus non solum Germaniae sed universae Ecclesiae imminebat. Relationes inde Romam missae effecerunt ut Societatis superiores decernerent nil intentatum relinquere ut Germania opera Societis in fide quam maxime iuvaretur. Imprimis collegiorum fundatione sperabant malis Germaniae mederi posse; hac enim ratione putabant etiam iuvenes germanos ad novum ordinem aggregatum iri (MP I 359-66). Tria collegia (Coloniae, Viennae et Pragae) iam S. Ignatius admisit. Maximum autem adiutorium spirituale ipse Germaniae praestitit instituto Romae Collegio Germanico, de cuius momento non est necesse hic longius disserere (MP I 20*-22*).

---

[2] Cf. WICKI, *Liste* ... 269-71.

[3] *Ibidem*, p. 271-74.

[4] Cf. SACCHINUS, *Historia* II lib. 2 n. 188.

[5] Cf. ASTRAIN, *Historia* II 284-315.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Societas post S. Ignatii obitum non mediocriter iuvare Germaniam perrexit. Licet enim penuria operariorum continenter premeretur, nova tamen collegia ibi admisit, quorum opera numerus sociorum incrementum adeo magnum cepit ut vix credideris, nisi ex fontibus historicis constaret. Anno 1556, quo S. Ignatius vita functus est, Societas in tribus collegiis supra memoratis numerabat 69 socios, quorum 12 solum erant sacerdotes. Post viginti autem annos constitutae erant ibidem tres provinciae et in 48 domiciliis 971 socii vivebant, ex quibus 309 sacerdotes [6].

Inter scripta nostri voluminis, quae de Germania iuvanda concepta sunt, memoria digna est epistola Patris Borja, commissarii generalis Societatis in Hispania, qui anno 1557 nomine Societatis ad Principes Catholicos recurrebat ut eleemosynas imprimis pro Collegio Germanico, sed etiam pro Societate obtineret, quibus quam plurimos validos pro Germania operarios praeparare posset (MP III 255-57).

Magni pretii est etiam scriptum Patris Polanco de religione catholica in Germania iuvanda (MP III 334-38) quod ex commissione Laínez Generalis ad usum Patris Nadal visitatoris, Tridenti exaravit. Ut haereticorum progressum ostendat, auctor citare non cunctatur verba S. Pauli : « Sermo eorum ut cancer serpit » in dies [7]. Cumque Societas a divina providentia electa sit ut Germaniae in religione restaurandae opituletur, diversa media ad hunc finem proponit ; quorum unum est summa quaedam theologica concinnanda, in qua quaestiones eo tempore controversae tractentur. Huius summae duae formae sunt praeparandae : maior, ad usum studiosorum theologiae et sacerdotum, ut copiosam ad conciones parandas materiam habeant ; altera brevior, discipulis nostrarum scholarum ad modum doctrinae christianae tradenda. Hanc autem discipuli aetate provectiores et magis idonei diebus dominicis et festis in pagis vicinis populo explicabunt. Possunt etiam fasciculi de iisdem veritatibus typis exprimi et passim diffundi. Non desunt indicia Patrem Nadal hoc scripto fretum ursisse ut theologia controversiarum in Germania a nostris traderetur in scholis (MP III 92). In Collegio Romano quoque eo tempore apparet controversia inter disciplinas docendas [8]. At solum aliquanto postea cum P. Bellarmino huic muneri per plures annos incubuit, haec disciplina praeclare floruit, ac celeberrimum opus peperit : *Disputationes de contro-*

---

[6] Cf. Lukács, *De orig. coll.* ... AHSI 30 (1961) 116-23.

[7] Cf. Villoslada, *Storia* 325 et MP II 269-70.

[8] 2 Tim. 2, 17.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

versiis christianae fidei adversus huius temporis haereticos, anno 1586 typis editum [9].

P. Hoffaeus proposuit ut domus scriptorum in Germania constitueretur, cuius membra potissimum adversus haereticos agerent (MP III 54 et 498-99). Hac proprie forma consilium non est in rem deductum, sed P. Nadal visitans collegium diligense instructiones dedit professoribus quomodo adversus haereticos scriberent (MP III 107-08).

Qui de Germania in fide iuvanda loquitur, non potest tacere de P. Nadal qui inter socios coaetaneos de Germania meritos procul dubio eminet. De apostolatu Societatis declarat : « Alae duae Societatis sunt partes Societatis quae in India et Germania in auxilium animarum incumbunt in Christo Iesu, ac provehunt Societatis corpus [10]. In scripto : *Ad provincias Germaniae iuvandas* exclamat : « Vae nobis si non invemus Germaniam » [11]. De seipso autem confitetur : « In eo erat totus ut subveniret Germaniae » [12] ; ratus ceteroquin : « iuvari vix posse Germaniam per alios quam per Societatem » [13]. Occasiones iuvandae Germaniae P. Nadal habebat permultas, a tribus primis praepositis generalibus iterum iterumque eo missus ut socios visitaret. Multa acta harum visitationum testificantur, quantopere huic viri sors Germaniae cordi fuerit. P. Canisius omnium sociorum nomine loqui videtur cum Patrem Nadal « nostro protettore et padre specialissimo » vocat [14].

Cum igitur inter praecipua Societatis munera fuerit innovatoribus religionis in Germania obsistere, haud parum nostra interest cognoscere, quid nostri de ipsa haeresi lutherana et de eius fautoribus senserint, quasve instructiones a superioribus de modo agendi cum haereticis receperint [15]. Pauci — certe — erant qui tam leviter, ne dicam pueriliter rem considerarent sicut P. Cortesono qui in amplo illo tractatu de Collegio Germanico gubernando de haereticis ait : « Quelli sono per mancare presto come opera del demonio » (MP II 871). Maxima sociorum pars, praesertim qui inter haereticos vivebant, periculi gra-

---

[9] Cf. VILLOSLADA, *Storia* 72-73.

[10] *Epp. Nadal* I p. LXX.

[11] *Ibidem* IV 215.

[12] *Ibidem* I p. LXX.

[13] *Ibidem* IV 214.

[14] BRAUNSBERGER II 200.

[15] Vide duo Patris Nadal scripta : *Instructio brevis quanam scilicet ratione de rebus theologicis his temporibus loquendum sit* (MP II 127-33) ; et *Quemadmodum nostri cum haereticis et conversari debeant et agere* (*Epp. Nadal* IV 218-29).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vitatem clare perceperunt, maturiusque iudicarunt. Exemplo sit iuvenis polonus, Stanislaus Kostka, discipulus collegii viennensis, qui haereticorum persecutiones perpessus, in quadam compositione scholastica, ob sortem Ecclesiae inter tot tempestates fluctuantis trepidans, sed de victoria eiusdem minime dubitans scribebat: «Erunt ergo dubio procul aliqui etiam in Ecclesia Christi qui omnes difficultates, quotquot in ea oriri potuerint, explicare, quaestiones omnes [enodare] ac denique fideles contra omnes haereticorum errores quos aeterna Sapientia contra Ecclesiam praescivit orituros, cum ingenti animarum detrimento, verissime noverint defendere, ut nullius plane anima ob Ecclesiae ignorantiam et infidelitatem de sua salute periclitari possit, cum multum habeat Ecclesia insigniores promissiones, quam synagoga iudeorum, multumque amplius illam Christus diligat, pro qua etiam mori voluit et suam sponsam esse, quae non fornicaretur cum erroribus inferni, cum habeat sponsum aeternam Sapientiam et veritatem ipsam» [16].

Errorum quidem theologicorum nulla tolerantia nostris permittebatur. P. Nadal in scripto: *Quomodo principes catholici possint iuvari in Germania* hoc consilium illis dabat: «Ne desiderent concordiam in rebus fidei cum haereticis; nulla enim esse potest concordia in religione nisi discedant a suis erroribus» [17]. Alia autem est quaestio cum de personis haeresibus implicatis agitur. Qua in re P. Favre, anno 1546, in quadam epistola Patri Laínez dabat principia vere christiana. Imprimis oportet «tener mucha caridad con ellos y de amarlos in veritate»; deinde «comunicando con ellos familiarmente en cosas quae nobis et ipsis sint communes, guardandose de todas disceptationes ubi altera pars alteram videtur deprimere; prius enim communicandum in illis quae uniunt quam in illis quae diversitatem sensuum ostendere videntur» [18]. Haec aurea regula, quae hodie saepe est in ore christianorum, eo autem tempore rarissime, patrimonium commune evasit in Societate adeo ut P. Nadal in visitatione collegii viennensis praesertim concionatoribus iniunxerit ut habeant «epistolam nostri Petri Faber» [19]. Quod P. Maggio aliquantum post in Polonia repetebat (MP III 184). Quis non mirabitur qui haec consilia (quae a prima sociorum genera-

---

[16] I. Warszawski, *Inquisitiones super autographum S. Stanislai Kostka* (Romae 1959) 1-2.

[17] *Epp. Nadal* IV 221.

[18] *Epp. Favre* p. 400.

[19] *Epp. Nadal* IV 218.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione fideliter observata sunt) cum modo loquendi conferat eorum qui saeculo XVII ex utraque parte de quaestionibus fidei controversis loquendo vel scribendo rustice et ferociter invicem lacerabant.

CAPUT II

DE COLLEGIIS ET MINISTERIO DOCENDI

Haec utut ita se habuerint, nemo tamen negare potest iam ante quam primum vitae decennium Societas attigisset, momentum fere aequale duobus de quibus scripsimus ministeriis assecutum esse in eius praxi ministerium docendi et educandi pueros.

1. *De origine collegiorum.* — Ortus et progressus huius ministerii sat notum est [20]; proinde hic satis erit pauca solum recolere. Societas initio nec studia nec collegia voluit. Necessitas vero instruendi socios iuvenes in spiritu et litteris adhuc formandos mox coegit ut collegia ad hunc finem aperirentur, ad quorum scholas postquam tempore progrediente institutae sunt etiam externi admitti coeperunt. Ita nascuntur collegia mixta : partim ad usum scholasticorum Societatis, partim pro externis. Brevi, anno 1546 Gandiae et anno 1548 Messanae, surgunt collegia quae imprimis in utilitatem externorum, et secundario solum pro nostris fundata sunt. Haec facta historica etiam Constitutionibus Societatis sancita sunt. Nam quartae partis (quae est de scholasticis efformandis) novem capitibus, de collegiis nostrorum agentibus, insertum est primo capitulum 7 (*De scholis collegiorum Societatis*), deinde addita capita 11-17 (*De universitatibus Societatis*) ; quae publicae scholae « non tantum ad nostrorum, sed magis etiam ad externorum aedificationem in doctrina et moribus tenentur » [21]. Quanto fervore S. Ignatius collegia externa et novum ministerium docendi et educandi iuventutem propagavit, similiter ostendimus [22]. Hanc ergo gravem in apostolatu immutationem vivente et approbante S. Ignatio accidisse, non vero auctorem habuisse patrem Laínez, eius successorem, nemo in dubium revocare potest. Aliter, S. Ignatius tam multa collegia externorum non admisisset, nisi scienter hanc novam metam Societatis apostolatui praefigeret. Luce etiam clarius apparet Societatem hoc mi-

---

[20] Cf. LUKÁCS, *De orig. coll.* . . . , et MP I p. 6*-8*.

[21] *Const.* P. IV c. 11 § 1 ; MP I 275.

[22] Cf. LUKÁCS, *De orig. coll.* . . . AHSI 29 (1960) 232-37.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nisterio Ecclesiae universae et reipublicae christianae, nec non culturae europeae summum servitium praestitisse.

His consideratis, iure meritoque exspectari potuit, post mortem S. Ignatii circa collegia et ministerium docendi nullum dubium fuisse oriturum. At contrarium evenit. Nam, licet magnus sit eorum numerus qui, patribus Laínez et Borja praepositis generalibus, laudibus extollunt ministerium docendi iuventutem, non pauci tamen exstiterunt qui dubia et obiectiones admodum graves contra illud moverunt. Nec desunt denique omnino, qui illud contempserint.

2. *Ministerium docendi a multis laudatur, ab aliis contemnitur.* — Videamus igitur imprimis laudum precones. Seriem testimoniorum incipiamus documento quodam iuridico, scilicet vetustissimo Collegii Romani diplomate doctoratus, cuius exordium ita se habet: « Cum Societas nostra, auctoritate apostolica canonice instituta, literarum doctrinam cum pietate coniungendam et proximis communicandam ex ipso suo instituto susceperit »[23]. Ministerium ergo docendi esse Constitutionibus Societatis perfecte consentaneum, clare enuntiatur. Eodem anno 1558 P. Laínez, novus praepositus generalis, per patrem Polanco litteras dedit ad Societatis superiores, quibus idem disertis verbis asseritur (III 289). Anno 1563 idem P. Generalis in instructionibus patri Mannaerts, visitatori Galliae datis declarat, collegia externorum esse propaganda quod eorum finis sit honorem et verum cultum Dei et auxilium animarum promovere (III 345). Quis non videat, haec perfecte concordare cum fine ipsius Societatis? Socii quoque in Germania sibi firmiter persuadunt, dum iuventutem in scholis instituunt, non solum se optime mereri, sed etiam iuxta Societatis Institutum se procedere, nec non vocationem suam perfecte adimplere. Quod palam profitentur collegii ingolstadiensis patres in catalogo lectionum anno 1568 concinnato: Nobis — aiunt — « pro institutae vitae ratione nihil prius est quam de iuventute quam possumus optime mereri publicisque Ecclesiae commodis ac praesertim reipublicae in qua degimus inservire » (III 572).

Inter eos qui laudibus cumulant ministerium docendi pueros eminet P. Bustamante, praepositus provinciae baeticae, qui anno 1559 P. Generali scribit: « No ay más alto ministerio en la Compañía », et « Bastaría para entera reformación della [Iglesia] »; demum « Con ser la que a menos costa de la Compañía se puede hazer, es la más provecho-

---

[23] Vide MP II 8-9 et cf. Lukács, *De primo diplomate doctoratus* ...

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sa de todas » (III 288). P. Bonifacio totam vitam in hoc ministerio transigere cupit : « La professión de latinidad es requies mea in saeculum saeculi ; hic habitabo quoniam elegi eam » et « En este ministerio quiero morir » (III 421) ; quia firmiter credit : « Puerilis institutio est renovatio mundi » (III 402). Similiter se exprimit etiam P. Montoya (*ib.*). De momento huius ministerii ad Germaniam iuvandam P. Hoffaeus, praepositus provinciae Germaniae Superioris declarat : in scholis « fere potissimum nostrum ministerium consistit » (III 445). Audiatur postremum P. Castañeda : « Creo ser el más útil que la Compañía tracta, y de más edificación y exemplo en la cibdad, y en que la Compañía es singular con todas la relligiones ; porque el predicar y confessar todos lo hazen ; pero el criar la juventud en letras y virtud y en una edad tan dispuesta para aprovechar es gran cosa » (III 511-12 et *ib.* 516).

Non est tamen credendum omnes socios tam eximias laudes ministerio docendi pueros tribuisse sicut patres supra memoratos. Ex provinciis querelae quoque Romam pervenerunt quod hoc ministerium a nostris parum aestimaretur atque etiam contemneretur. Inter accusatos reperimus etiam patres Collegii Romani. Hanc ob causam anno 1563 P. Laínez, Tridenti commorans, iubet ut severe moneantur ii qui de hoc ministerio publice oblocuti fuerint aut irriserint [24]. Res autem non videntur esse mutatae in melius si P. Maffei, praefectus studiorum inferiorum in Collegio Romano, anno 1570 de magistris grammaticae et humanitatis referre cogitur : « Nelli circoli sono spesse volte burlati et solecitati ad altra professione » (II 786). P. Lauretano aperte se opponit iis qui adversantur huic ministerio : « Io non sono per adesso del parere d'alcuni che non possono vedere queste schole come che fusse un perdimento di tempo » (III 484). P. Hoffaeus anno 1568 lamentatur : « Communiter nolunt nostri applicare animum ad grammaticales classes, sed aspirant ad nescio quae alta » (III 445). Graves querimoniae pervenerunt Romam etiam ex Hispania. P. Legaz anno 1565 scribit : « Tienen por casi inútil algunos dellos esto ministerio ; y aun por subietos baldíos y desaprovechados los que lo hazen esto » (III 378) ; imprimis antiqui et auctoritate graviores patres in causa sunt, cur hoc ministerium adeo parvi pendatur : « Y si se siente en los antigos en la Compañía y letrados que an de dar exemplo de toda perfectión, alguna aversión deste ministerio como de cosa baxa ; todos lo rehusarían, persuadiéndose que quod exemplo fit, id iure fieri putatur » (III 379).

---

[24] *Epp. Laínez* VII 212.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. Mata aversionem a ministerio docendi pueros grammaticam extendit ad totam nationem hispanicam : « Al qual la nación española tiene poca inclinación, ne dicam aversión, que es a leer grammática » (III 481). Idem auctor ut demonstret scholas Hispali esse claudendas, hoc argumentum, inter alia, adduxit : « Nuestras classes se enchían de pobres y rudos » (III 482). Huius aversionis sociorum hispanorum ratio habenda erit inferius, ubi de lamentationibus, eorum sermo recurret ; uti ante oculos tenenda erit relatio patris Legaz de statu rerum collegii cordubensis, ubi praeter professores philosophiae et theologiae erant duo patres qui nihil aliud faciebant nisi praesidebant repetitionibus ac disputationibus ; et licet in collegio essent universim 14 sacerdotes, nemo, si duos excipias, inveniebatur qui paratus sit ad confessiones fidelium interdum audiendas. Aversio igitur non solum a ministerio docendi grammaticam, sed ab omni genere laborum in ea provincia aderat. Quare P. Legaz maesto animo concludit : « Y e echado de ver que esto cae casi en todos los andaluzes, por la mayor parte » (III 505-06).

3. *Ministerium docendi pueros onerosum declaratur.* — Nunc veniamus ad dubia, timores, obiectiones etc. quae contra collegia externorum et ministerium in eis exercitum a nonnullis afferebantur. Quod in omnibus huiusmodi scriptis recurrit, est quaedam persuasio Societatem collegia administrantem a recta via deflexisse. Timor Patris Torres, praepositi domus professae olisiponensis, est tam gravis ut congregationem generalem ob hanc solam causam convocandam esse arbitretur : « Por tener grande temor que vádemos en seco en este ministerio, con mucha infamia y descrédito de la Compañía ; y tanto que me inclinava a me parecer que este era negocio degno de se hazer congregación general para ser tratado y proveído en ella » (III 362). Querela maxime communis et melius quidem — ut videbimus — fundata est quod ministerium docendi pueros ob penuriam constantem operariorum est adeo onerosum ut Societas illud portare non valeat. Quod a P. Carrillo his verbis exprimitur : « El temor que tengo grande de que la Compañía no ha de poder llevar tanta carga de lecturas de gramática, y que ha de caer con ella con vergüença » (III 386) ; et P. Cortesono : « La rovina della Compagnia è il pigliare molti collegii ; et col tempo sarà sforzata di lasciarli per li disordini che vi nascono » (II 870 ; cf. etiam III 30 45 47-48 360).

Incrementum inauditum collegiorum et sociorum. — Ut difficultates circa collegia et ministerium docendi ortae intellegi possint, nonnulla de incremento Societatis dicenda sunt ; nam id hisce initiis, tum si domiciliorum tum si ingressorum numerum spectas, vere extraor-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dinarium appellandum est. Ad cuius illustrationem cedat tabella quae sequitur [25]

Assistentia	Socii			Domicilia		
	1556	1565	1574	1556	1565	1574
Italiae	428	876	1068	20		39
Lusitaniae	189	647	830	5		38
Hispaniae	302	649	1219	19		45
Germaniae	96	598	971	6		41
Universim	1015	2770	4088	50		163

Dum ergo numerus domiciliorum his 17 annis in triplum (50 et 163), sociorum in quadruplum (1015 et 4088) auctus est. Maximum incrementum in assistentiis Germaniae et Lusitaniae apparet.

Ex collegiis maiore semper numero iuvenes petebant in Societatem admitti. Quod Romae accidit, incredibile censeri posset, si solidis fontibus historicis non suffragaretur. En numerus eorum qui Romae ab anno 1557 ad annum usque 1565 ingressi sunt : anno 1557 : 44 ; 1558 : 53 ; 1559 : 116 ; 1560 : 88 ; 1561 : 70 ; 1562 : 100 ; 1563 : 88 ; 1564 : 102 ; universim 661 ; 380 eorum ex Italia oriundi, 281 diversarum nationum filii erant [26]. Non exagerat ergo P. Polanco cum anno 1564 de incolis Collegii Romani scribens ait : « Passarán da 200 personas las que allí abran », et adiungit : « y una infinidad de otros querrían entrar » (III 368). Augmentum istiusmodi postea non iam reperitur in tota Societatis historia quater saeculari.

Incommoda ex rapido incremento orta. — Hic progressus Societatis non communis mirum in modum laetificabant S. Ignatium eiusque filios ; nam haberi poterat manifestissimum signum divinam providentiam Societatem ad grandia in vinea Domini patranda vocasse ; sed etiam multas et graves difficultates superioribus creavit. Nam cura, ne di-

[25] Lukács, *De orig. coll.* ... AHSI 29 (1960) 242-43 ; 30 (1961) 122-23 ; et Scaduto, *Storia* III 255.

[26] *Ibidem.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cam tormentum improbum erat providere collegia operariis numero et doctrina sufficientibus. Ut huic malo occurrerent, superiores nova collegia non admittere conabantur; et nonnunquam huiusmodi petitiones recusare non potuerunt. Verum est, quotannis multos iuvenes petiisse ut ad novi ordinis militiam admitterentur, sed hos candidatos solide in spiritu et litteris multos annos instrui oportebat. S. Ignatius enim, non contentus admodum ieiuno gradu culturae sacerdotum eius temporis, scholasticos suos post studia humaniora peracta etiam in philosophia et theologia bene instructos esse voluit [27]. Ut autem scholastici assidue, sine interrumptione studiis vacare possent, magnam sacerdotum copiam habere oportebat. Quod autem solummodo saeculo XVI exeunte evenit, quando sacerdotes numero tandem superabant scholasticos [28]. Interim, ut continuis et semper urgentioribus collegiorum petitionibus fieret satis, unica solutio sese offerebat: scholasticos immature a studiis educere et imparatos in collegia ad docendum mittere. Quod autem veram calamitatem constituebat et collegiis et ipsis sociis iuvenibus; collegia enim finem sibi propositum huiusmodi ineptis operariis obtinere non valebant; scholastici autem serio in vocatione tentabantur et haud raro etiam naufragium passi sunt.

Ex multitudine collegiorum et perpetua operariorum inopia necessario accidit saepe renuntiatos esse rectores nimis iuvenes, inexpertos, ad gubernandum ineptos [29]. Exemplo sit P. Azevedo, qui est rector collegii maximi Lusitaniae, id est conimbricensis, eodemque tempore studiosus theologiae (III 277). Item relationem patris L. Gagliardi, rectoris Seminarii Romani perlegenti statim evidens fit, quam sit immaturus, iudicio expers hic pater qui trigesimum aetatis annum vix explevit (II 1011 ss.). Idem demonstrat etiam exemplum Patris Notari, rectoris collegii perusini, in disputatione cum episcopo de grammatica latina in scholis adhibenda (III 278-81). Ut rectores munere bene fungerentur, obstabat etiam nimius labor quo onerabantur. Lugduni rector tria munera exercere cogebatur, quorum unumquodque cuilibet socio suffecisset, iudicio Patris Visitatoris (III 471).

Ex inopia operariorum alia incommoditas, non minus gravis sequebatur: magistri immaturi et doctrina insufficientes adhibebantur; et cum vix aliquid artis docendi percepissent, revocabantur ad studia continuanda. P. Hoffaeus refert de magistris inferiorum classium

---

[27] Lukács, *De orig. coll.* ... AHSI 30 (1961) 124.

[28] Lukács, *De gradibus* ... AHSI 37 (1968) 252-53.

[29] Cf. *ib.*, p. 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in Germania : « Non faremo niente con questi giovenastri, praesertim in Germania » ubi « haeretici nos longe superant habentque barbatos et doctissimos etiam humanitatis magistros » (III 445). Hanc magistrorum insufficientiam conqueruntur fere ubique nostri. In Hispania P. Legaz et P. de Mata (III 379 481) ; in Italia P. Androzzi : « Quasi tutti li giovani che vengono da Roma in questi collegii, tra poco tempo si tentano et tribulano li collegii » (III 341) ; et P. Firmani, rector collegii perusini : « Vengono a farsi più tosto cera da ricever mal impressioni, che sigillo da imprimer le buene » ; deinde « Il far gioveni queste scole, sia come un verme che roda le radici di queste piante tenere, privandole del humore della divotione, onde restano aride et per ogni piccol vento si sradicano dal terreno » (III 375). Patres romani honeste concedunt quod eis a rectoribus collegiorum obiicitur : « Cum Collegium Romanum lux et exemplar esse debeat reliquis toto orbe dispersis, mirum est quantas tenebras offundat dum partim ignorantes, partim immortificati hinc dimittuntur » (III 23). P. Polanco ad patrem Canisium scribens excusat patrem Generalem, quod non mittat iuvenes maturos et bene praeparatos : « In Roma non ci sono de tali, perché non li dan tempo de poter tanto attendere alle lettere di humanità li bisogni della Germania ; quali a fatica lasciano mezzo maturare » (III 330).

Hoc valet ceterum non solum de magistris humaniorum litterarum, quorum penuria fuit maxima, sed etiam de inferiorum classium magistris ; de quibus P. Perpinyà asserit : « Falluntur qui in infima classe grammatices quemvis idiotam satisfacere posse putant » (II 660). P. Ledesma desiderat magistros tales esse « ut possint docere in multo altiori classe » (II 473). Hoc autem pium solum desiderium saepe remanebat. P. Firmani enim de eis testatur : « Hanno bisogno d'imparare le cose di grammatica che insegnano » (III 375). Rector collegii turnonensis nonnunquam cogitur classes ingredi ut rationem docendi magistris ostendat ; nam qui Roma ad superiores classes instruendas missi sunt, vix apti ad inferiores iudicantur (III 238). Maxime mirum quid scribit P. Torres ex Lusitania : « Para complir con tantas obligaciones desta provincia ... son forçados o a poner personas que no solamente no entienden el latín, más ni leerlo saben distintamente ; y que de quatro verbos que escogen para dar a conjugar en la classe, jerran los pretéritos de los tres » (III 365).

Praeter immaturitatem et ignorantiam, alius fons malorum erat crebra magistrorum mutatio ; quare P. Cardulo petit : « Ne tam crebra sit magistrorum mutatio, et praesertim inexpertos et indoctiores pro indoctis sufficiendo » (II 473). Nam ut P. Peltanus asserit : « Plu-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rimum obsunt crebrae praeceptorum mutationes non solum discipulis, sed ipsis etiam praeceptoribus ; est praeterea isthaec mutatio hisce in locis non solum nova, sed etiam ingrata plane et odiosa, cum alii atque alii professores alias atque alias sequi soleant docendi rationem » (II 773) ; et P. de Mata : « Saber aprovechar la jubentud y llebarla a Dios, es negocio que por uso se aprende, como el predicar, confesar, regir etc. Y quando les van aprovechando, es necessario quitarlos » (III 481). Postremum audiatur etiam P. Maffei, Collegii Romani praefectus studiorum : « I nostri fratelli destinati ad essere maestri, imparano ad insegnare alle spese delli scolari, et quando hanno pressoché imparato, all'hora apunto sonno levati da quello essercitio » (II 786). Propter has mutationes frequentes Perusiae externi negarunt munus docendi nostrorum in scholis esse opus caritatis, cum potius in bonum cederet scholasticorum Societatis, quam discipulorum externorum (II 375). Non abs re tamen erit, ne nimium huiusmodi querelis concedatur, monere internos amore ductos, qui timores augere solet, fere severius quam externos qui potius de rebus ipsis iudicant ; itemque cavendum esse ne generalia habeantur quae forte quarundam tantum regionum sunt propria ; atque censuras quorundam, plurium laudibus compensari.

Remedia. — Quid nostri proponebant ut malis ex multitudine collegiorum ortis occurreretur ? Maxime spontanea et naturalis videbatur petitio ne ad tempus scholae grammaticae multiplicarentur (III 30 479). Patres congregationis Aragoniae rogant P. Generalem ut ab onere legendi grammaticam liberentur (III 45) ; patres vero congregationis provinciae toletanae : ut nullum deinceps tam gravi onere et obligatione profitendae grammaticae collegium admittat (III 48). P. Cortesono proponit ut in unaquaque provincia non plus quam duo aut tres sint collegia (II 870). Idem vult et P. Carrillo (III 387), qui autem ad finem epistolae magis radicalem se exhibet ; desiderat enim : « se ponga fin y término a estos collegios de grammática » (III 388). Verisimile est haec postrema eius verba patrem Generalem movisse ad severe eum admonendum. Patres congregationis generalis II (1565) non potuerunt silentio praeterire quaestionem de multitudine collegiorum ; et re vera decreverunt ut multiplicitas dehinc temperaretur, ac P. Generalis potius ad roboranda et ad perfectionem adducenda collegia applicaret animum quam ad nova admittenda (III 8-9) [30].

---

[30] De modo agendi Patris Laínez in admittendis collegiis cf. SCADUTO, *Storia* III 229-33 ; et Patris Borja : *Idem, Il governo di S. Francesco Borgia 1565-1572.* AHSI 41 (1972) 144-50.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non desunt tentamina nostrorum alii etiam malo, ineptitudini scilicet magistrorum medendi. Imprimis formationi spirituali nostrorum iuvenum serius incumbere oportebat. Congregatio generalis II igitur decrevit ut in singulis provinciis domus probationis institueretur, ubi novitii segregati sub directione periti magistri solum rebus spiritualibus et variis experimentis vacarent [31]. Ad illud enim tempus novitii in singulis collegiis distributi, saepe sine directione necessaria et variis collegiorum laboribus nimis distenti hoc magni momenti tempus probationis transegerant. Patri Borja valde cordi fuit ut domus probationis quamprimum et ubique construerentur [32].

Praeter formationem spiritualem magna cura adhibenda est ut iuvenes tempus et quietem habeant ad litteras operariis Societatis necessarias addiscendas. Mos erat illis temporibus ut praestantiore ingenio scholastici Romam mitterentur ad studia superiora perficienda ; ceteri, maior pars, in collegiis parum et undecunque distracti hoc praestabant. Itaque numerus eorum qui parum aut nihil philosophiae, ac minus etiam theologiae studuerant, fuit magnus. Ex 217 sociis italis qui annis 1539-56 Societatem ingressi sunt, 76 ; ex 342 annis 1557-65 admissis 127 grammaticae et humanioribus, nonnulli etiam parum casibus conscientiae, sed nihil studiis superioribus operam navarunt [33]. P. González Dávila visitator anno 1568 in provincia Aragoniae neminem doctum, excepto P. Cañizares, repperit (III 443). Simile quid asserit etiam P. Córdoba refertque de quodam ad Societatem aspirante, sed prius volente cursum theologiae absolvere, rato quod post ingressum in Societatem « no avía de estudiar palabra » (III 285).

P. Laínez igitur iam anno 1559 statuit ut scholastici studia perficerent (III 284). P. Córdoba autem recte monebat, dum collegia tanta operariorum inopia premerentur, hoc executioni mandari, non posse. Attamen Generalis eodem anno triginta scholasticos qui in diversis collegiis munere praeceptoris fungebantur, Romam vocavit ut studio philosophiae operam darent (III 293).

Inter instructiones Patri Mannaerts, visitatori Galliae datas habetur quaedam quae iniungit ut scholastici in spiritu et litteris formentur in collegiis ad hunc finem praeparatis : « In alcuno o alcuni luoghi della provincia de Francia sarebbe conveniente che vi fosse il modo de farsi li nostri dotti non solo nelle lingue, ma etiam in philosphia et theologia, o almeno l'una facoltà doveria fiorire in un luogho

---

[31] *Institutum S. I.* II 197 decr. 14.

[32] Cf. Scaduto, *Il governo* ... ; AHSI 41 (1972) 150-62.

[33] Cf. Lukács, *De gradibus* ... ; AHSI 37 (1968) 312.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et l'altra in altro, et li buoni ingegni doveriano mandarsi alli tali luoghi» (III 346). Quod anno 1563 a P. Generali commendatum, duobus annis post in congregatione generali II decretum est, scilicet ut quaedam seminaria nostrorum constituerentur. (III 9).

Haec fieri debebant, sed oportebat etiam praeparationem futurorum magistrorum peculiari modo curare. P. Ledesma sibi persuadebat quod imprimis ad Collegium Romanum spectaret hoc munus implere (II 523). Ideo suggerit ut optimi philosophiae et theologiae auditores in Collegio Romano relinquantur ut in doctrina se perficientes magistri insignes evadant (II 480 485). P. Bustamante anno 1563 proponebat collegium theologiam repetentium in singulis provinciis erigi [34]; sed P. Polanco ex commissione patris Generalis ei rescribebat: «En estos principios no ay lugar para tanto, porque pasan exercitandose» (III 339).

Gravissimam necessitatem patiebatur Societas magistrorum humaniorum litterarum (III 329-330). Pauci enim ad hoc munus ingenium et doctrinam necessariam habebant. P. Polanco propter petitiones provinciarum commendabat anno 1563 Collegii Romani superioribus ut praeparatio peculiaris magistrorum litterarum humaniorum eis summopere cordi esset (III 330). P. Perpinyà, eximius in hac arte praeceptor, medium optimum ad hoc esse duxit si singulis annis ex optimis ingenio scholasticis studia perficientibus nonnulli in Collegio Romano retinerentur per tres annos in rhetoricis expoliendi ut cum auctoritate possent in collegiis docere (II 663) [35].

Idea seminarii magistrorum paulatim in animis nostrorum radices egit, nec multos post annos etiam ad maturitatem feliciter pervenit. Dum enim P. Sánchez et P. Castañeda modos varios praeparandi magistros proponunt (II 768-71 et III 511-12), P. Generalis Patri Maffei, praefecto studiorum Collegii Romani eadem de re instructiones dat (III 487), P. Lauretano autem seminarii magistrorum institutionem urget (III 483-84) et in epistola Patris Polanco anni 1568 ad Patrem Bonifacio eiusdem mentio fit (III 423), P. Soares ineunte anno 1569 non solum de primo huiusmodi seminario in collegio conimbricensi existenti, sed etiam de optimis eius fructibus quoque Patrem Generalem certiorem reddit (III 452).

4. *Obiectiones contra collegia externorum ductae ex Constitutionibus.* — Difficultates quae ex multitudine collegiorum oriebantur, quasque

[34] In *Const.* P. IV c. 6 § 13 iniungit nostris studiorum absolutorum repetitionem; MP I 255.

[35] Cf. etiam patris Sánchez propositum (II 769).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

adhuc tractavimus, propriae sunt potius corporis adulescentis, non autem ex ipsius instituti natura originem trahunt; quare moderatione quadam in novorum collegiorum admissione paulatim superari potuerunt. Graviores contra erant observationes et accusationes quae aliquo modo ipsum Institutum et Constitutiones respiciebant. Earum enim auctores putant Societatem, eo quod labor eius apostolicus iam praecipue in ministerio docendi in scholis consistat, non procedere iuxta suum institutum. Multitudo enim collegiorum externorum imprimis impedit quonimus *domus professae* erigantur (III 45 48 386)

Recolendum hic est in Societate iuxta Constitutiones duo genera domiciliorum esse: domus professas, ubi varia ministeria in salutem proximorum exercentur; et collegia, in quibus iuvenes socii litteris dant operam [36]. Non est dubium, S. Ignatii mentem fuisse ut maxima sociorum pars in domibus professis commoraretur, collegia autem essent domicilia secundaria, veluti seminaria Societatis professae [37]. Re autem vera evenit ut domus professae perpaucae, collegia multa erecta sint. Anno 1556, cum S. Ignatius e vita cessit, domus professae numerabantur solummodo duae (Romae et Olisipone); collegia autem 46 [38]. Quae collegia interim sic novata erant ut vix vel neutiquam seminaria scholasticorum Societatis essent, sed scholastica quaedam instituta, in quibus ministerium docendi et educandi potius vel etiam tantum in utilitatem externorum discipulorum cederet. Hinc nonnullorum, prout patrum Torres et Carrillo gravissimus timor ne Societas talibus collegiis a recta via haud modicum aberrasset (III 362 386-88). Quod autem minime respondebat veritati, nisi velimus fundatorem ipsum Societatis huius erroris reum facere; nam vivente S. Ignatio et eo volente collegia externorum ministeriumque in scholis docendi adeo invaluerunt; etenim ipse 32 collegia externorum admisit, duabus tantum exstantibus domibus professis; ipse item quartae parti Constitutionum, quae est de studiis, addidit caput 7 de scholis publicis enim et capita 11-17 de universitatibus.

Cur autem Fundator sic egerit, facile indicari potest: nempe maior Dei gloria quae fuit ei semper ultima omnium statuendorum ratio, ita

---

[36] Cf. *Const.* P. III c. 1 n. 27; MI *Const.* III 92.

[37] Cf. *Const.* P. X n. 4; MI *Const.* III 272.

[38] Cf. LUKÁCS, *De orig. coll.* ... AHSI 29 (1960) 242-43. — Quae proportio inter domos professas et collegia posterioribus etiam temporibus fere eadem remansit. Anno 1579 numerus domorum professarum est 10, collegiorum 144; anno autem 1600 domus professae 16, collegia 245; cf. LAMALLE, *Les catalogues* ... AHSI 13 (1944) 79-81.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Sebastianus Romei collegij ac Studij gñalis Societatis Jesu de Urbe Rector. Universis et singulis Christi fidelibus tam clericis q̃m laicis Patres nres Sñre inspecturis et audituris Slem in dño sempiternam. Cũ

Cum Societas nra auctoritate Ap.ca canonicè instituta, sanã doctrinam cum pietate cõiungendam et proximis cõmunicandam ex ipso suæ institutionis exordio non aliud ad professionem existimandam recipere q̃ credidit solet, post decursa philosophiæ et Theologiæ curricula, potuit, concessum fuit ei, per lras Ap.cas à fel. rec. Julio PP. III. ut nostros Collegiales &c. universitates quæ essent, Studia sua, cursu absoluto, et rigoroso examine præcedente à Præposito Gñali vel de eius licentia, adhibitis aliis doctoribus, ad magistri, ad omnes Baccalaureatus magisterij, et doctoratus gradus promoveri possent: ut sic demũ promoti, legere, disputare, docere et quæcunq; alias actus de re literaria pertinentes eadem cum auctoritate ac reliqui Sñre facere, et exequi, ac cæteris et singulis Privilegijs Prærogativis, Immunitatibus, Juribus, gratijs et Indulgentijs quibus demũ omnibus et singulis alijs, quibus promoti in quibusvis Universitatibus de iure vel consuetudine utuntur, potiuntur et gaudent. Seu insignia quælibet portare, nõ solũ ad ipsos retinenda, sed pro formam ubicq; alia pennis differentia, et eorũ principalibus uti, potiri, et gaudere possint pariter ac si gradus huiusmodi in eisdem Universitatibus vel nõ in collegijs huiusmodi acceptassent. Postea cum in hoc collegio ubi Romæ erecto tum legendi, docendi liberalis, cum Scholis ac Theologiæ item, tum scholasticæ fq̃ quæ Humanæ scientiarum exercitationum pernecessarij, cursus multis retro sint; et nõ solũ publicis cuiq; assidenti multa præcipere lectionibus, sed et cæterorum disputationibus, et omnibus demũ exercitationibus in ipsis scholis et alijs publicis locis quæ ad forum studiorum, et ad progressum in his faciendum in ferre solent, magna cũ alacritate proficiatur quãvis in hac eadem Urbe Universitas, et Studium gñale multos et magnificos Pontifices et Imperatores privilegijs decorarit ornarit; Sñr nihilominus nobis auctoritate Ap.ca Pauli IIII. concessum sit nõ tm alios scholasticos externos quoscũq; scholas nostras frequentantes, ad omnes gradus suprædictos si post diligens et rigidum examen idonei fuerint inventi, promovere. Dilectus igitur noster in Domino Sebastianus Romeus qui in alma Urbe ac collegio prædicto plures annos in Theologiæ studio versatus, et demũ per totum ferè triennium in eiusdem Theologiæ studio versatus fuit; post laudabilem, et alios multos doctrinæ probationes: promovendus ad doctoratus gradum consensum Postremò tres dies continuos Theologicas positiones publicas nras in scholis resistendo et multis scholis suis contra se arguentibus respondendo; et dignũ laureæ doctoratus, et ad Theologiam docendam idoneũ inventus fuisse, et sic demũ ad hunc gradum doctoratus in sacra facultate Theologiæ promotus esse testatur; et in eius doctrinæ fidei et gradus sibi susceptis cum cæteris privilegijs et gratijs de quibus supra testatum fuit, has literas nostras fieri fecimus, et sigillo Societatis nræ obsignatas dedimus. Romæ in Collegio Societatis Jesu V. Id. Aug.ti 1558. Pontificatus autem Sñi in Xpo P. et D. N. Pauli PP. IIII. Anno quarto &c.

Sebastianus Romeus

Imago vetustissimi diplomatis doctoratus a Collegio Romano collati (1558)
(Orig.: Monachii BHStA *Jesuitica 14*; fol. membr.; 344 × 215 mm.)

Original from INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

suadebat ; nam collegia non modo optimum se portendebant medium ad novellam christianorum reformatorum generationem habendam, sed etiam de facto centra evadebant ministeriorum sacerdotalium, minora illa quidem, sed quibus Societas ad plures operam suam extendere poterat. Quod his quae statim subiciemus planum fiet.

Non defuerunt enim qui collegia externorum ea quoque ratione accusabant quod ministeria Societatis instituto magis consentanea et magis fructuosa impedirent ; ut P. Torres qui scribit : « Por entender en éste tan exactamente, se debílita el primario y principal instituto de la Compañía que es attender a la salvación de las almas por la predicación, administración de sacramentos y otros ministerios más immediatos a ella que éste » (III 363) [39]. At haec quoque assertio fundamento caret ; nam, ut P. Laínez declarat, collegiorum externorum idem est finis ac domorum professarum : promovere honorem et verum cultum Dei et iuvare animas (III 345) ; et iam S. Ignatius scribebat, in collegiis externorum praeter ministeria docendi pueros etiam omnia ministeria directe sacerdotalia optime exerceri posse [40]. Quod et in instructione Patri Mannaerts, visitatori data repetitur (III 345 § 3). Immo ministerium docendi pueros non solum non impedit alia Societatis ministeria, sed magis ea efficaciter adiuvat, sicut P. Legaz profitetur : « Ninguna cosa tanto acredita a la Compañía adonde entra, que este ministerio por el qual es mucho más amada del pueblo y frequentada para las confessiones y otros medios que convienen para la salud dellos » (III 378).

A veritate graviter aberrant etiam patres congregationis provinciae Aragoniae asserentes finem collegiorum esse ut seminaria sint Societatis professae, proindeque petentes ut « ea solum admittantur quae ad hunc finem consequendum sunt necessaria » (III 45). Quod collegia seminaria sint Societatis professae, nemo est qui neget ; attamen non animadvertere laborem sociorum in plurimis collegiis cedere etiam, imo magis in bonum discipulorum externorum [41], singularem patefacit myopiam.

Quomodo fieri potuit ut socii tantae auctoritatis ac responsabilitatis circa collegia et munus docendi in scholis tam crassos errores committerent ?

Res est certe digna quae investigetur. Neque una sese offert ratio. Prima est, quia Constitutionum quarta pars quoad collegiorum naturam

---

[39] Vide etiam III 386 389 et Lukács, *De orig. coll.* . . . AHSI 30 (1961) 10-11.

[40] Cf. *ib.* 29 (1960) 230 236-37.

[41] Cf. *Const.* P. IV c. 11 n. 1 ; MP I 275.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et finem intelligendum difficultatem aliquam facessere negari non potest. Componitur enim tribus partibus diversis temporibus exaratis: priora novem capita concepta sunt ante originem collegiorum externorum; septimum, de scholis publicis et capita 11-17 de universitatibus, post scholarum publicarum admissionem addita. Illa re vera respiciunt solum collegia nostrorum scholasticorum: satis est ut hoc pateat, perlegere prooemium quartae partis [42]; quod ceteroquin initio capitis tertii palam enuntiatur: « Quod ad scholasticos attinet, ad quorum institutionem collegia assumuntur » [43]. Sed in his duobus textibus finem collegiorum incomplete exhiberi constat [44]. Ut rem totam quis complectatur, considerari etiam debet capita adiuncta, quorum auctor haud dubio collegia externorum imprimis ante oculos habebat [45].

Alia causa errorum in intelligendis et interpretandis Constitutionibus potuit esse earum ignorantia. Verum est, anno 1558, antequam laboribus congregationis generalis primae finis imponeretur, Constitutiones Romae typis mandatas fuisse [46], sed adeo pauca exemplaria impressa sunt ut non multi obtinere potuerint. Hinc P. Ledesma exigit ut quaedam constitutio in nova Ratione studiorum non solum citetur, sed textus ipse ad verbum exscribatur; nam « alias perinde fere erit ac non citaretur, cum vix eum videre contingat » (II 706).

Progressus ergo collegiorum externorum — ut quae exposita sunt, colligamus — et ministerium in eis docendi non carebant difficultatibus; nec deerant qui dubia moverent de ipsius ministerii legitimitate. Nihilominus nulla adversitas impedire valuit quominus illud coram hominibus se praeberet maxime fructuosum ad gloriam Dei omnipotentis promovendam. Quod viri magnae auctoritatis confiteri non omiserunt. Nuntius apostolicus in Polonia, anno 1579 ad Cardinalem Secretarium scribens, de momento collegiorum Societatis declarat: « Questi collegii sono buoni per tutto; ma piantati in mezzo dei heretici, come seria questo [Gedani], sono eccellentissimi et puonno far mirabile frutto » [47]. His verbis adiungatur testimonium patris Haller in scripto anno 1606 pro congregatione generali VI praeparato: « Nullum neque magis

---

[42] MI *Const.* III 99-100.

[43] *Const.* P. IV c. 3 n. 1; MI *Const.* III 109.

[44] Ad prooemium intelligendum quod attinet, videsis commentarium Patris Hoffaei; LUKÁCS, *De orig. coll.* ... AHSI 30 (1961) 32-33.

[45] Cf. *ib.* AHSI 29 (1960) 28-40: *Cuius generis collegia in Constitutionibus Societatis.*

[46] MI *Const.* III p. LXIV-LXVI; SCADUTO, *Storia* III 108.

[47] *Mon. Pol. Vat.* IV 153.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

utile, neque magis necessarium ministerium hac aetate in Ecclesia reperiri quam magisterium scholarum inferiorum, prout illud a Societate exercetur... Si argumentum ab experientia cupimus, adeamus septemtrionem, et videbimus hoc uno medio scholarum Societatis (in quibus P. Oliverius Manaraeus anno 1581 amplius quam triginta millia [discipulorum] investigando reperit) magis quam ullo alio Franciam, Poloniam, utramque Germaniam conservatas et ad miraculum usque emendatas fuisse [48].

5. *De Collegio Romano.* — Nimia fortasse videbuntur nonnullis qui hoc volumen prae manibus habebunt, documenta in eo allata, Collegium Romanum respicientia. Quod tamen ii solum iudicent qui huius instituti vocationem et momentum in historia Societatis ignorent. Unum enim ex eius muneribus erat ut seminarium esset universae Societatis, in quo optimi provinciarum scholastici in studiis praesertim superioribus instituerentur. Quo munere Collegium Romanum ne post annum quidem 1565 fungi cessavit, quando vi decreti congregationis generalis secundae in singulis provinciis unum aut duo collegia professoribus et rebus temporalibus ita providere oportebat ut scholastici cursum philosophiae et theologiae ibi persolvere possent (III 9).

Voluit praeterea S. Ignatius ut Collegium Romanum exemplar etiam fieret, ad cuius rationem studiorum omnia Societatis collegia temperarentur (MP I 18*-19*). Ideo etiam in Constitutionibus commendatur: « Ex regulis Collegii Romani aliis quod cuique conveniet, accommodari poterit » (MP I 267). Quod non solum haud semel accidit cum illis quae *Regulae Rectoris Collegii Romani* inscribuntur, sed etiam cum ordine quodam studiorum, anno 1558 pro Collegio Romano concinnato. Exemplo enim patrum coloniensium constat (II 3) patres primae congregationis rationem studiorum Collegii Romani recenter conscriptam transcripsisse ut iuxta eam studia suorum collegiorum moderarentur. Ubique enim fere idem evenit quod in litteris quadrimestribus collegii bilhomensis die 12 oct. 1558 exaratis legitur: « Eundem horarum, lectionum et repetitionum ordinem servantes quem Romani Collegii more non minori prudentia quam fructu P. Baptista Violaeus nobis praescripsit » [49].

Documenta nostra praeterea evidenter demonstrant Collegium Romanum partes praecipuas in concinnanda prima, communi et universali Societatis ratione studiorum habuisse. In Collegio Romano com-

[48] *Stud.* 6 (*prius* Stud. sup. 3 VI) 1.
[49] *Litt. Quadr.* V 832-33.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

morabantur doctissimi Societatis professores qui P. Generali et eius collaboratoribus in hoc negotio utilissimi esse potuerunt. Imprimis P. Ledesma, praefectus studiorum industriosissimum se demonstrabat, sed et ceteri professores ut P. Perpinyà et P. Cardulo quod ad humaniores litteras, alii quod ad philosophiam et theologiam spectabat haud parum in hunc finem contulerunt [50].

Collegium Romanum, postremo, seminarium quoque magistrorum considerari oportet. Professores de hac quoque Collegii vocatione plane conscii erant. Cuius rei testis est P. Ledesma qui in amplissimo exordio suae rationis studiorum ad usum Collegii Romani conscriptae ea scribit: « Ex hoc Collegio Romano oportet prodire, tanquam ex primo fonte et origine, magistros, et ex eo colonias deduci et mitti praeceptores qui etiam in aliis collegiis doceant; et hic eos oportet ali et educari qui ea quae viderint in Collegio hoc nostro Romano observari optima, alibi imitentur et sequantur » (II 523).

Ita intelligitur, cur P. Nadal Collegium Romanum matrem omnium collegiorum appellaverit [51], et cur eius professores dixerint: Collegium « lux et exemplar esse debet reliquis toto urbe dispersis » (III 23); qui, ut Collegium re vera ad hunc apicem perveniret, non haesitarunt tam sollerter et severe etiam defectus detegere ut remedia invocarent [52].

Ad historiam autem Collegii quod pertinet, his quindecim annis numerus incolarum continuo crevit; anno 1556 commorabantur in eo circiter 100, anno 1574 200 socii, nonnunquam etiam plures [53].

Post primam congregationem generalem P. Generalis iniunxit Patri Nadal, visitatori in Hispania et Lusitania ut optimae spei iuvenes professores Romam mitteret. Ita brevi Romam pervenerunt inter alios P. Toledo, P. Mariana et P. Perpinyà. Numerus discipulorum quoque indesinenter augebatur. Anno scholastico 1561-62 eorum qui grammaticam et humaniores litteras discebant, fuit 530; philosophorum 300, theologorum ad 80 [54]. Discipulorum numero solum collegium conimbricense Romano aemulari potuit (III 451).

Annus 1564 in historia Collegii est memorabilis; etenim primum in sollemni studiorum instauratione praemia victoribus data sunt. De

---

[50] Cf. inferius, cap. de scholis.

[51] *Epp. Nadal* IV 215.

[52] Vide e.gr. scriptum Patris Perpinyà: *De studiis elegantioris doctrinae*; II 658-63.

[53] Cf. Lukács, *De orig. coll.* ... AHSI 29 (1960) 242; *ib.* 30 (1961) 106.

[54] Cf. Scaduto, *Storia* IV 271-324.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quo evento P. Polanco universam Societatem certiorem fecit (III 367-68). Hac occasione concepit P. Perpinyà leges praemiorum, in eorum distributione observandas (II 636-40); que *Forma praemiorum* in Rationem studiorum anni 1599 transumpta est [55].

Eodem anno ortum habuit in Collegio Romano prima congregatio mariana, in qua optimi discipuli sub tutela B. Mariae V. ad abundantiorem vitam christianam ducendam et ad maiorem rectitudinem praeseferendam cogebantur (III 356). Quae pia sodalitas postea in ceteris quoque Societatis collegiis instituta, maxime evasit celebris, et pro haud paucis sodalibus eximiae sanctitatis fundamentum et stimulus [56].

Caput III

DE DOMIBUS CONVICTORUM ET SEMINARIIS CLERICORUM

Iuxta collegia et scholas Societatis nonnunquam aliud quoque institutum reperitur: domus convictorum, ubi nostrarum scholarum discipuli habitant et aluntur. Huius quoque instituti origo in Constitutionibus est quaerenda. Collegia initio eriguntur iuxta universitates celebres ut in eis socii litteris adhuc instruendi collocentur. De eis agitur in *Const.* P. IV c. 3 quod inscribitur: *De scholasticis qui in collegiis constituuntur.* Paragrapho quartae huius capitis iungitur declaratio littera « B » signata et asserens: « Si in collegiis Societatis scholasticorum non suppeteret iustus numerus qui per promissionem vel propositum Deo in ea serviendi se dedicaverint, non repugnabit Instituto nostro, ex licentia praepositi generalis, et ad tempus quod ei videbitur, alios pauperes scholasticos qui tale propositum non habeant, admittere » [57]. Quod ad domos convictorum igitur idem evenit quod in scholis Societatis. Ad scholas enim, initio pro nostris scholasticis institutas, paulatim admittuntur etiam externi discipuli; similiter recipi possunt in collegiis, ubi scholastici Societatis habitant, etiam externi iuvenes si locus et expensa ad hoc suppetant. Iudicio tamen P. Generali

---

[55] Vide *Institutum S. I.* III 201-2.

[56] Huius congregationis varia pietatis exercitia videtur P. Sgariglia anno 1564 explicare, in qua etiam petit ut P. Generalis eius diffusionem ubique promoveat (II 631). Quod scriptum arctissime coniunctum esse videtur cum origine primae congregationis marianae. Cf. Scaduto, *Storia* IV 464-7.

[57] MI *Const.* III 110-12. — De hac declaratione plura invenies ap. Schröteler, *Erziehung* ... 16-24.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

relinquitur, ubi et quamdiu hac facultate superiores uti possint. Duo tamen genera horum convictuum distinguenda sunt.

1. *Domus pauperum studiosorum.* — Eo quod iuvenes admittendos pauperes et ad statum ecclesiasticum amplectendum paratos esse oporteat [58], a S. Ignatio supra allatis verbis apertae sunt domus pauperum studiosorum, seu seminaria clericorum; quae per Societatem adeo diffusae, immediati praecursores haberi possunt seminariorum episcopalium, anno 1563 decreto concilii tridentini erigendorum, et seminariorum quoque pontificiorum quae postea in septentrionalibus regionibus fundata sunt. Itaque collegia Societatis munere fungebantur etiam seminariorum clericorum, non solum eo sensu quod vocationes sacerdotales et religiosas fovebant, sed etiam quod domibus pauperum studiosorum defectui seminariorum episcoporum occurrebant.

Hae domus considerabantur quoque ut seminaria Societatis. Alumni enim, ut P. Nadal anno 1563 Viennae candide edixit, ita instituendi erant ut «ex se possent esse divino auxilio capaces nostrae vocationis»; etenim «hi destinantur a Societate ut iuvent animas, primum, si Dominus illos vocavit, in Societatis instituto, vel saltem in statu clericali» (III 99 et 100).

Societas statim magnam spem in hoc instituto posuit. P. Rethius anno 1558 Colonia scribit: «Unde plurimos doctissimos adolescentes obventuros Societati, multos bonos parochos vicinis provinciis, totamque Germaniam permultum iuvandam arbitrarer» (III 266). Hanc spem in se repositam domos huiusmodi non fefellisse, nostra documenta dilucide demonstrant [59].

Prima eademque omnium gloriosissima talis domus earumque prototypus habenda est Collegium Germanicum, anno 1552 a S. Ignatio erectum, in quo pauperes studiosi, ex omni parte Germaniae Romam vocati, ex eleemosynis Summi Pontificis sustentabantur et ut boni Christi operarii in Germania evaderent, praeparabantur.

2. *Domus convictorum.* — At declaratio «B» de qua supra sermo fuit, alia verba continet: «Aliquando, honestas ob causas, quamvis illi divitum aut nobilium filii sint, modo suis vivant sumptibus, nihil esse videtur, cur admitti non possint» [60]. Hac declarationis parte via sternitur etiam simplicibus domibus convictorum, hoc est eorum qui non eleemosynis aliorum, sed propriis sumptibus sustentantur, neque

---

[58] MI *Const.* III 111.

[59] Vide e. gr. relationem Patris Grim anni 1559 de domo pauperum studiosorum viennensi; III 302-03.

[60] MI *Const.* III 111-12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

se obligant ad statum ecclesiasticum amplectendum. Ita admittuntur in Collegio Germanico anno 1558 etiam iuvenes qui vocationem ad sacerdotium non habebant et propriis expensis alebantur (II 345); eiusdemque declarationis spiritus movebat patres primae congregationis generalis (1558) ut curam domus convictorum Conimbricae a Societate assumptam approbaret, ea solum conditione posita ut in domo separata habitarent (III 7).

P. Nadal in opere *Scholia in Constitutiones* ... declarationem « B » copiose commentatur. Duas eius animadversiones hic escribere iuvat. Prior est de alumnis pauperibus: « *Quod boni operarii* — Nullus igitur erit recipiendus qui non polliceatur se sacerdotem futurum et operarium vineae Domini »; altera respicit convictores: « *Et aliquando* — Raro igitur vel non frequenter id fiat oportet; siquidem aliquando, et ob respectus non leves; id enim est hispanice « buenos respectos ». Quandoquidem autem, semel si fiat, et in collegium unus aliquis admittatur dives, non poterimus importunitates aliorum sustinere, ac erit in proclivi, ut passim alii id genus admittantur, magnopere est contendendum ne haec porta aperiatur, neve accipiamus curam convictorum nisi fortassis in Germania et Gallia, donec perseveret haec haereseos lues »[61].

Ratio agendi patrum Laínez et Borja in admittendis domibus convictorum bene respondet normae a P. Nadal delineatae[62]; propter inopiam enim sociorum ad convictores educandos aptorum et difficultates in nostris disciplinae religiosae observandae potius caute hac in re processerunt; sed non adeo ut a norma generali, ubi maius proximorum bonum id exigeret, non recederent. Testimonio sit instructio Patris Laínez anno 1563 Patri Mannaerts, commissario Galliae data: « Veda etiam dove non si tengono collegii de pensioniste, se doveriano tenersi, per agiutare il bon commune » (III 346). Attentione dignus est etiam differens modus procedendi Patris Borja, prout petitio assumendi curam domus convictorum a regnis haeresi infectis fieret, vel secus[63]. Negari praeterea non potest, Patre Borja praeposito generali, nimiam moderationem praevaluisse in assumenda hac cura[64]. Etenim inter nostros, cum multiplices difficultates in regendis domibus convic-

---

[61] NADAL, *Scholia in Constitutiones* ... 320 322.

[62] Cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* ... 37 ss.; vide etiam elenchum domorum convictorum annis 1552-1572 admissarum; *ib.*, p. 6-8.

[63] Cf. *ib.*, p. 63-64.

[64] Cf. casum domorum convictorum Mediolani et Monteregali oblatarum; III 42 493-94 et 522-23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

torum vidissent, crescebat numerus eorum qui potius onera quam fructus apostolicos ministerii educandi iuvenes considerabant. Primus eorum est P. Maggio qui anno 1559 contra curam convictorum in Collegio Germanico assumptam, plura collegit argumenta (II 799-803). P. Peltanus pacatiorem se ostendit in diiudicandis rationibus quae pro et contra hoc ministerium afferri possunt (II 1034-37). Acerrimus domus convictorum adversarius est P. Román, praepositus provinciae Aragoniae, qui extrema quae sequuntur, litteris anno 1566 P. Generali datis committebat : « Es una introductión que no sólo no accredita a la Compañía, pero parece modo de codicia y de acoger gentes por ganancia ; y es negocio muy embaraçoso, y que a todos no parece bien tractar tanto con muchachos » (III 389). Mirum est etiam responsum Patris Borja de domo convictorum belmontensi, cum plane contradicat declarationi « B » : « No es menos necessario dejar el cargo que la Compañía aia tomado del collegio de los convictores, porque este cuidado es muy ageno de nuestra profesión » (III 395). His et similibus contra domos convictorum absurde dictis peracute et argumentis validissimis respondet P. Montoya (III 401-05). Ut demonstret ministerium educandi pueros non esse contrarium Constitutionibus nostris, recurrit etiam ad formulam votorum, in qua nostri explicite promittunt « peculiarem curam circa puerorum eruditionem » [65]. Hanc formulam sequitur in Constitutionibus quaedam declaratio qua optime refutatur assertum Patris Román « No parece bien tractar tanto con mochachos » ; est enim huiusmodi : « Quod autem de pueris docendis in voto fit mentio, ea de causa fit ut sancta haec exercitatio peculiari modo sit commendata et devotius curetur propter singulare obsequium quod Deo per eam in animarum auxilio exhibetur ; et quia facilius oblivioni tradi poterat et in desuetudinem abire quam alia magis speciosa, cuiusmodi est praedicatio, etc. » [66].

Patri Román et aliis adversariis opponi possunt illi qui plurimis cumulant laudibus hoc ministerium. Inter quos praeter iam supra memoratum Patrem Montoya, eminent patres Androzzi, Cortesono et Lauretano [67]. Patrum Cortesono et Lauretano amplissimi tractatus iure haberi possunt summa quaedam seu ratio educationis, cuius generis scripta apud nostros saeculo XVI sunt rarissima.

3. *Seminaria clericorum.* — Accurata cleri praeparatio nullo non tempore magni momenti est reputanda ; attamen saeculo XVI, cum

---

[65] *Const.* P. V c. 3 § 3 ; MI *Const.* III 168.

[66] *Ibidem*, p. 169.

[67] Eorum scripta videas inferius ; II 804-07 864-934 934-53 994-1004.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ecclesia propter plurimorum sacerdotum saecularium et religiosorum defectionem summa cleri inopia affligebatur, primas sibi partes vindicabat. Si Ecclesia gravissimis periculis superesse voluit, novos ad sacerdotium candidatos quam plurimos et quam primum conquirere et solide instituere debebat. Sed episcopi soli eo tempore huic muneri impares erant. Cum P. Jay in Germania hoc dilucide perspexisset, S. Ignatio suggessit ut episcopis in hoc gravissimo officio adimplendo Societas succurreret [68]. Huius rei necessitate ductus S. Ignatius erectum voluit Romae Collegium Germanicum, et ad eius exemplum iuxta Societatis collegia institui sivit domos pauperum studiosorum ut interim munere seminariorum clericorum fungerentur. Ceteroquin patres concilii tridentini, cum ageretur de collegiis nostris eximendis ab obligatione contribuendi ad seminariorum episcoporum sustentationem, aperte declararunt nostra collegia vera et optime esse seminaria vocationum sacerdotalium (III 343). Notum est etiam Cardinalem Pole, consiliis S. Ignatii et exemplo Collegii Germanici adiutus, leges seminarii suae dioecesis concinnasse; quae legislatio patribus concilii tridentini in redigendo decreto de seminariis summo auxilio fuit [69]. Quod decretum Societas magno cum gaudio excepit (III 342).

Anno 1564 Summus Pontifex decernit constitutionem Seminarii Romani, eiusque curam Societati committit (III 354-55). Hoc aegerrime ferens clerus saecularis, duras persecutiones contra Societatem movet (III 356-57). Unde patres congregationis generalis II paulo post celebratae curam seminariorum episcoporum abnuunt eam admittendo solum per exceptionem et sub tribus iisque gravibus, conditionibus, hoc facto decreto: «Si fundatio perpetua et insignis huiusmodi seminariorum ita fieret ut simul etiam coniunctum collegium nostrum valde promoveretur; et abundaret Societas operariis idoneis; et libera eidem Societati gubernatio committeretur; placuit admitti posse ex dispensatione praepositi generalis et non aliter» (III 10). Patrem Laínez aliter sensisse, palam facit responsum anno praecedenti datum provinciali lusitano de seminario Olisipone erigendo: «El modo que en el seminario de Milán toma el cardinal Borromeo, por ventura, no sería si no acceptado para el de Lisbona y otras partes» (III 359).

Ipsius Seminarii Romani curam Societas brevi deponere desideravit. Iam in congregatione provinciali romana anno 1568 serio ea res agitata est: «Maior pars vel sensit vel non repugnavit ut, re bene considerata, Summo Pontifici repraesentaretur ut tota ea cura Societatem

[68] Cf. MP I 359-66.

[69] Cf. O'Donohoe, *Tridentine Seminary legislation* (Louvain, 1957).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

liberaret et aliis eam traderet » (III 16). P. Borja eiusdem erat sententiae ; nam anno 1568 praelato cuidam Germaniae, operarios pro suo seminario petenti, respondet : « Romanum ipsum Seminarium, Pontificis auctoritate nobis commissum, si qua ratione honesta et bona etiam venia Vicarii Christi relinquere possemus, relinquendum esse aliis iudicavimus ; tantum abest ut nova suscipienda censeamus » (III 17). Similem voluntatem relinquendi Collegium Germanicum Societas nunquam, ne in difficillimis quidem collegii momentis, manifestavit. Ut patefit per eandem petitionem congregationis romanae modo allatam : « De Collegio Germanico, si spectetur eius pars quae germanos pauperes continet, retinendam esse omnes censuerunt » (III 17). P. Gagliardi, Seminarii Romani rector explicat cur aliter tractet Societas Seminarium : « Perché l'opera della Compagnia nel Seminario ha alquanto del servile, per non havere noi l'autorità d'accettare e scacciare quelli del Seminario come nel Germanico, et affaticarsi in casa d'altri perché c'è comandato » (III 1013) ; in Collegio Germanico contra : « Siamo patroni assoluti » ; et concludit : « Quanto all'essentiale del governo della Compagnia, il Collegio Germanico è un paradiso rispetto al Seminario » (III 1017). P. De Sanctis, minister in Seminario, una cum P. Gagliardi asserit regere Seminarium esse difficillimum (III 1026). Qui legit relationes sociorum in Seminario commorantium, non mirabitur Societatem eius cura liberari voluisse ; quamvis negari non potest, socios nonnunquam in iudicando defectus exaggerare et nonnihil immaturos se praebere.

4. *Collegium Germanicum.* — Una cum Collegio Romano est institutum Societatis non solum antiquissimum, sed etiam a nostris summe aestimatum. S. Ignatius illud prout pupillam oculi habebat eique ad Germaniam in fide iuvandam haud parum momenti tribuebat. Neque immerito. Eius successores quoque hoc institutum peculiari cura et attentione semper tractarunt.

Quod tamen impedire non potuit quominus patribus Laínez et Borja praepositis generalibus, crisim gravissimam subiret. Ob angustiam enim rerum temporalium P. Laínez anno 1558 coactus est admittere praeter alumnos germanos etiam convictores pecuniam pro sustentatione solventes. Hoc autem fini a fundatoribus intento graviter minabatur. Per hoc enim ostium plures usque convictores, imprimis iuvenes nobiles diversarum nationum Collegium ingressi sunt, ita ut anno 1565 fuerint 185, germani contra solum 24 [70]. Hi ergo facti sunt in proprio collegio pars admodum exigua et aegre tolerata. Adeo ut

[70] Cf. SCADUTO, *Storia* IV lib. 4 c. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

optimus procul dubio omnium saeculo XVI Collegii rectorum, P. Lauretano finem eius sic scriberet: « Come i seminarii ecclesiastici sono ordinati per la riforma del clero, così questo collegio serve per la riforma della nobiltà di laici » (II 935); alumnorum germanorum prorsus obliviscitur auctor! Alius quoque Collegii rector, non minus a coaetaneis laudatus, et in educatione convictorum felicissimus et efficax, P. Cortesono inaudita levitate asserit: « Germanico significa che siano per giovar ad altri » (II 873); et sibi persuadet Germaniam non iam collegio indigere: « Si crede che la Germania non ne ha tanto bisogno come prima, per esservi seminarii delli vescovi catholici » (II 927). Idem animum etiam ab alumnis germanis paulum alienum ostendit cum de eorum natura et dotibus refert (II 927-29).

His positis liquet cur in congregatione provinciali romana anni 1568 quaestio de Collegio moveretur, cui responsum est: « De Collegio Germanico, si spectetur eius pars quae germanos pauperes continet, retinendam esse omnes censuerunt; si convictores, maior pars non retinendos esse Romae in posterum sensit » (III 17). His imprimis patribus, naturam et finem originalem instituti clare perspicientibus debetur, quod anno 1573 Collegium Gregorius XIII rursum et plene fundaret et convictores removeret [71]; ita enim multo plures alumni germani admitti potuerunt et proinde bonum latius patere.

Sicut in opere nostro documenta praevalent quae Collegium Romanum respiciunt, ita etiam pro Collegio Germanico accidit. Ea debentur visitationibus superintendentium Collegii, qui omnibus sociis ibi residentibus iniunxerunt ut quid de statu rerum Collegii sentirent, scripto traderent. Primus superintendentium qui anno 1564 hoc ordinavit, fuit P. Polanco, alter P. Ribadeneira anno 1567 et demum P. Nadal 1570. Tribus his occasionibus universim 27 documenta a nostris scripta sunt (II 808-63 et 954-94), quae fontem historicum magni pretii constituunt, licet in nonnullis eorum notetur relatorum in iudicando quaedam immaturitas. P. Polanco anno 1564 concinnavit etiam regulas rectoris aliorumque Collegii Germanici officialium (II 317-44).

Caput IV

DE SCHOLIS SOCIETATIS IESU

S. Ignatium et socios scholas Societatis ad ideam scholarum humanisticarum, eo tempore plurimum diffusarum, conformasse, planum

[71] Steinhuber, *Geschichte* I 65-67.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

est. Similitudo est adeo magna e. gr. cum scholis a Ioanne Sturm, reformatae religionis, Argentorati institutis, ut nonnulli putarent patres Societatis ad eas respexisse cum anno 1548 Messanae primas Societatis scholas efformabant. Quod tamen longe abest ut veritati respondeat. Nostri enim « modum parisiensem », ubique terrarum summopere laudatum, elegerunt et ad proprium finem statuerunt [72].

Quod hominem cultum aetatis humanisticae summe alliciebat, erat eloquentia. Ad eam assequendam necesse erat studium linguarum. In scholis humanisticis imprimis lingua latina, sed et graeca et nonnunquam etiam hebrea docebatur; quare collegia trium linguarum saepe vocantur haec instituta scholastica [73]. Finis ergo studiorum humaniorum litterarum erat discipulum ita instruere ut verborum in loquendo elegantiam, in scribendo copiam, in utroque facundiam possideret (II 212 246).

At non solum regulae artis grammaticae ac rhetorices tradebantur et opera auctorum classicorum legebantur in scholis illius temporis, sed simul paulatim acquirebant discipuli immensum culturae graecoromanae thesaurum. Dum enim textus auctorum explanabantur, perplures notiones ex historia et geographia quoque magistri adiungebant. Nec lingua patriae negligebatur, licet non appareat palam in catalogis lectionum. Nam inter docendas linguas classicas non deerant occasiones ad linguam maternam quoque exercendam. Regulae scholarum iniungunt magistris ut e. gr. epistolae Ciceronis vertantur in linguam patriam (II 152 208 210 241); et ut compositiones in grammaticis classibus fiant in eadem lingua (II 628); in classe quoque rhetorices narratio primum in materna, deinde in latina lingua instituatur (II 426). Ut lingua propria excolatur, summa firmitate exigit P. Cardulo, praeceptor eximius classis rhetorices in Collegio Romano: « Quidam hac parte turpiter peccant, dum non curant ut saltem lingua patria orationem prolixiorem apte contexere possint, tantum abest ut aliena » (II 426).

Legere ac scribere in nostris scholis ordinarie non discebant pueri; non tamen quasi hoc eos docere Instituto non consentaneum a nostris iudicaretur, sed propter inopiam operariorum. In Constitutionibus enim declaratur: « In legendo et scribendo alios instituere opus etiam caritatis esset, si is personarum numerus Societati suppeteret ut omnibus vacare posset; propter earum tamen penuriam, hoc ordinarie docere

---

[72] CODINA, *Aux sources* ... 231-33; MP I 616-18.

[73] VILLOSLADA, *Storia* ... p. 19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non consuevimus » [74]. Graviter ergo errat P. Maggio, visitator in Polonia, cum Braunsbergae classem in qua nostri pueros linguam germanicam et computare docent, ideo relinquendam declarat « quod Instituto nostro consentanea non sit » (III 171). Haec absona patris Maggio assertio aperte contradicit etiam patri Laínez, qui anno 1559 Patri Bustamante respondet : « El assunto de enseñar a los niños leer y escrevir a N.P. Ignatio de s. m. parecía conveniente y no nada ajeno de nuestro Instituto » (II 289). In partibus septentrionalibus Societas assumpsit etiam onus docendi pueros legere et scribere, ne ad haereticorum scholas mitterentur et erroribus eorum imbuerentur (III 161 234). Quam grave tamen id onus fuerit, exemplum viennensium ostendit, qui ob gravissimas difficultates serio deliberarunt, num hanc elementarem scholam retinere expediret [75].

Nostrum volumen abundat documentis quae reconstruere permittunt accuratam imaginem scholarum quae in nostris collegiis aperiebantur. Ope eorum cognosci possunt annus scholasticus, renovatio studiorum, ludi scaenici, distributio praemiorum sollemnis etc. ; apparet deinde facultatum ac classium distinctio seu conformatio, materiarum tradendarum varietas, auctorum legendorum elenchus, ordo horarum seu lectionum, exercitationum litterariarum diversa species, modique ea omnia praestandi ; multa postremo traduntur quae magistros et discipulos respiciunt. Omnia haec adeo minute et copiose referuntur ut studiosi historiae culturali vix meliora desiderare possint.

1. *Annus scholasticus.* — Incipiebat post calores aestivos, generatim ineunte, medio aut exeunte mense octobri (II 108). Rara exceptio habenda est ordo universitatis gandiensis ubi annus die 9 septembris initium sumebat, et die 30 iunii desinebat (II 157). Anniversaria studiorum instauratio magna cum celebritate fiebat et protrahebatur per nonnullos dies. Orationes, carmina, aenigmata, ludi scaenici exhibebantur ; disputationes in singulis facultatibus instituebantur magno cum civium concursu (II 158 175 191 ; III 90) Nonnunquam omnia haec in templo celebrabantur ut quam plurimi adesse possent. Hac occasione distribuebant nostri catalogos lectionum et auctorum in singulis classibus legendorum (II 196 III 265). Proponebantur etiam praemia victoribus (II 104-06). Praemiorum distribuendorum formulam et regulas P. Perpinyà anno 1564 Romae conscripsit (II 636-40) ; tunc

---

[74] MP I 285.

[75] Vide eorum argumenta quae pro parte affirmativa et negativa afferuntur ; III 499-505.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

enim primum in Collegio Romano huiusmodi praemia data sunt (III 367-68).

Ludi scaenici. — Licet in vita scholarum tam magnum momentum haberent, multum de eorum utilitate disputabant nostri. Non defuerunt qui prorsus eos suprrimendos putarent, quia spiritum mundanum saperent, vel quia nimis onerosi collegio et magistris et a studiis distrahentes (III 267-68 390-92 439-40). Alii eorum utilitates extollere non cessarunt (III 353 269-71). Excessus etiam indicari possunt, vel nimiae frequentiae vel amplioris apparatus (III 269-71 472-73). Quare iam P. Nadal et P. Maggio, collegia visitantes, statuerunt ut semel tantum in anno comoediae repraesentarentur (III 118 167 187 461-62). Quam regulam P. Generalis anno 1569 adhuc magis restringere satagit; Praeposito enim provinciae Siculae scribebat: « Si è fatta risolutione, non si facciano ogni anno, ma qualche volta » (III 473).

Renovationem studiorum praecedebant *examina* discipulorum, ut constaret qui ad superiorem classem ascendere possent (II 75 158 190 237 III 602-04). In nonnullis collegiis examinatores ordinem ascendentium constituebant, quem deinde promulgabant ut hac etiam ratione discipulos ad honeste aemulandum excitarent (III 604). Ad festum Paschatis alia instituebantur examina ascendentium, sed minore cum sollemnitate (II 55-56 190 III 172).

Vacationes a scholis. — Earum ordo valde iuxta diversas regnorum conditiones et consuetudines variabat. In calidis, sicut Italia et Hispania, plures concedebantur quam in septentrionalibus [76]. Sed etiam in eadem provincia difficulter uniformitas servari potuit, ut videre est in provincia Austriae (III 424-26 et 458-70). Ut magna difformitas in vacationibus concedendis aliquantum minueretur, P. Generalis anno 1567 praepositis provinciarum praecepit ut ordinem vacationum conscriberent et Romam mitterent (III 424). Conservantur nonnullorum collegiorum ordines qui hac ratione concinnati sunt.

Consuetudo universalis vigebat in scholis nostris ut die una infra hebdomadam, quae communiter erat Mercurii aut Iovis, non doceretur in classibus superioribus; in grammaticis vero solum mane per duas horas discipuli in schola detinerentur (III 173 492 534).

Aestivo tempore vacationes durabant generatim ab exeunte mense iunio usque ad renovationem studiorum, hoc est ad mensem usque octobrem. Quod tamen minime significat lectiones tunc prorsus cessasse. Potius loquendum est de remissione quadam studiorum, cum paucis

[76] Conferri possunt ordines vacationum collegii hispalensis (III 446-48) et parisiensis (III 441-42).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

solum lectionibus (II 175 491-92 III 316). Omnino a lectionibus vacabatur ante renovationem studiorum in classibus superioribus per mensem, in inferioribus per duas hebdomadas (III 425 491).

Dies vacationum valde augebantur propter magnum tunc vigentem festorum numerum. Iuxta supputationem patris Ledesma, Romae 56 erant dies quibus vel neutiquam vel solum per dimidium diem docebatur. Ex eius relatione scimus: «Ex trecentis ergo sexaginta sex diebus anni, solum docetur in classibus superioribus, etiam usque ad rhetoricam, diebus 136 vel 128» (II 492). Propterea ipse iudicat: «Vacationum et remissionum tempus fortasse deberet mutari et imminui, atque aliarum dierum intermissionis, augerique lectionum tempus» (II 485).

2. *Classes.* — Scholae Societatis, sicut aliorum eiusdem temporis, in classes divisae erant. Collegia ubi solum humaniora docebantur, ordinarie 5 classes habebant: 3 grammatices, humanitatis et rhetorices. Non pauca erant tamen parva collegia trium solum classium; in maximis contra collegiis earum numerus augebatur ad septem, prout in Collegio Romano, aut etiam ad decem, sicut Conimbricae. Ratio studiorum humaniorum litterarum, anno 1569 Roma ad collegia missa, ordinem quinque classium exhibet; at ad calcem eius proponitur modus transformandi illum in ordinem trium aut septem classium (II 248-50). Ordo decem classium conimbricensis re vera est quinque classium ordo; materia tantum bipertita, discipulisque dimidio anno singulas classes emetientibus. Hoc modo etiam multitudo discipulorum in classibus vitabatur. Propter eundem finem Constitutiones permittunt ut classes geminari possint, ita ut sint duae quintae etc. (MP I 214 II 561). In nostro volumine diversi huius generis ordines studiosis proponuntur.

Ordines. — In singulis classibus varios ordines discipulorum constituere oportebat iuxta diversum doctrinae gradum quem obtinebant. Alio enim modo tractandi erant incipientes et proficientes. Haec ratio dividendi classes in diversos ordines plurimum apparet in constitutionibus universitatis gandiensis, ubi solum classis inferior et superior habentur, sed utraque in multos ordines divisa (II 145-57); in quo exemplum celeberrimae universitatis complutensis secuti sunt (II 263).

Decuriae. — Ubi multitudo discipulorum id exigebat, conveniebat binas aut ternas decurias constituere; quarum singulis decurio praeficiebatur: «cui caeteri interpretata recitarent, qui absentes, sero venientes, vernacula lingua utentes, iurantes, mentientes, obscena et turpia proferentes, immodestiam aliquam domi aut foris aut in templo exercentes, in aede confabulantes et obambulantes notarent»

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

(III 602). Decuriones singulis mensibus novi eligebantur (II 250). Decuriae honesta aemulatione sese ad concertandum provocabant, et quae in litterariis certaminibus primas tulerat, praemiis donabatur et honestior ei locus in classe assignabatur (II 250 702 756).

Quo annorum spatio discipuli in classibus grammatices et rhetorices detinebantur? Propter ingeniorum et doctrinae varietatem certum tempus non erat omnibus praescriptum. Melioris ingenii citius, mediocres tardius quinque classes percurrebant. Generatim plerique manebant in quinta et quarta classe per dimidium annum, in suprema grammatica et humanitatis unum, in rhetorica unum aut duo (MP I 301 II 204-14 236-48 III 437). Provectiores classis infimae discipuli tertio quoque mense, classis quartae sexto quoque examinabantur, et si idonei invenirentur, ad superiorem classem transibant (II 236). In his duabus classibus oportebat magistros eandem materiam bis singulis annis docere propter eos qui in secundo semestre in has classes recipiebantur.

3. *Ordo diurnus scholarum.* — Discipuli mane et vespere quoque ad scholas veniebant. Usque ad annum 1567 ante meridiem tres horas el totidem a prandio in scholis detinebantur. Sex autem horas in scholis transigere nimis onerosum iudicabatur pro magistris; quare P. Generalis anno 1567 tempus lectionum ad quinque horas reduxit (II 193 221-22).

In regionibus septentrionalibus mane hora 6 discipuli ad scholas veniebant (II 57 315-16 III 151), Romae et alibi hora 7; Gandiae hyeme hora 8 (II 158 171 III 232). In partibus septentrionalibus Sacrum seu Missa discipulorum mane inter duas lectiones, in meridionalibus ante lectiones celebrabatur (II 791 III 407-08 519).

Ante et post lectiones magistri una cum discipulis preces aliquas recitabant (II 4 28 195 755 III 248 601); quae Braunsbergae et Pragae pio quodam cantu substituebantur (II 79 171). In singulis classibus sacra quaedam imago collocabatur, ante quam discipuli cum primum scholam ingrederentur, paulisper orabant (II 64 195 III 93). Valvis scholae item affigendae erant regulae scholarium nec non catalogus lectionum et auctorum (II 21 61 495 707 III 167).

Ordo sedendi. — Discipuli iuxta ordinem statutum collocabantur in classibus. Locus separatus attributus erat scholasticis Societatis (II 221); ceteri in decurias divisi locum occupabant (II 142). P. Ledesma instructiones particulares exhibet de ordine sedendi constituendo (II 555; cf. *ib.*, p. 216). Singuli discipuli et ordines pro meliore loco obtinendo concertabant (II 102-03 109 146 555 III 397-98 607 609). Distinctior admittebatur locus minime ob nobile genus, sed solum ob

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

profectum in moribus et litteris (III 191). Peculiaria sedilia reservabantur negligentibus, quae generatim sedilia ignominiae vocabantur (II 216-17 250-51). Patri Ledesma displicet hic usus, et potius scamnum doctioris decuriae designandum esse censet ut de illo inter se certent (II 700 702).

4. *Auctores.* — In scholis humanisticis, sicut vidimus, imprimis linguam latinam perfecte addiscere oportebat. Ad hunc finem multum intererat ut bona grammatica latina ab initiis eligeretur. Duo genera grammaticorum adhibebantur: in infima classe rudimenta, id est quae regulas declinationum, coniugationum etc. continebant; in superioribus autem classibus syntaxis, seu octo orationis partium constructio. Maximam nacta erant diffusionem respective Donati opusculum *De octo partibus orationis* et Despauterii Syntaxis. Haud raro in nostris scholis Donato substituebant Patris Coudret opusculum: *De primis latinae grammatices rudimentis*; quo utebantur etiam in Collegio Romano, sicut Syntaxi Guarini Veronensis (II 472). Sed cum neutrum eorum placeret, commodiora et utiliora a nostris postulabantur. P. Ledesma proposuit suam syntaxim parvam et magnam, quae anno 1569 Venetiis etiam typis expressae sunt; quas tamen P. Perpinyà severissime diiudicabat quaeque ne in Collegio Romano adhibitae sunt. Brevi enim, anno 1570, celeberrima Patris Álvares grammatica latina in lucem prodiit, quae ab omnibus fere Societatis collegiis introducta est (II 472-73 486 659 790 793).

Multae querimoniae ad P. Generalem pervenerunt etiam ob grammaticam latinam Despauterii. Praesertim sociis italis ea non placebat; sed etiam nonnulli ex Germania eam excludendam esse iudicabant (III 27 86 III 279).

Praeter grammaticam latinam opera auctorum classicorum quoque in scholis quotidie legebantur. Plerique sociorum nil damni ex lectione scriptorum ethnicorum timendum esse arbitrabantur, cum Patre Nadal profitentes: « Spolia Aegypti intentione charitatis sancta redduntur » (II 30-31 38) [77]. Attamen fuerunt nonnulli, prout P. Ledesma, qui aliter rem considerabant: « Cavendum ne lectione assidua auctorum ethnicorum mores magistrorum corrumpantur » (II 703).

P. Perpinyà desiderat « ut auctor nullus explanetur neque ex orationibus, neque ex historicis, neque ex poëtis, nisi antiquitate et scribendi genere valde probatus » (II 650-51 657 661). Ipse ut electionem faciliorem redderet, ad usum rhetoricorum elenchum auctorum concinnavit: *Qui authores studiosi eloquentiae sunt necessarii* (II 640-42). Com-

[77] Cf. Exod. 12, 35-36.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

plures quoque catalogi auctorum et distinctiones classium reperiuntur in volumine nostro, quibus recensentur qui auctores in singulis classibus legendi essent. Auctorum lectio iam in inferioribus grammaticae classibus incipiebat; primum epistolas selectas Ciceronis, deinde eiusdem epistolas familiares legebant. Etiam in classibus humanitatis et rhetorices eius imprimis opera magistri lectitabant. Auctoritas Ciceronis inter nostros erat maxima. Perpinyà de eo scribit: « Cicero, mea quidem sententia, omnibus aetatibus et temporibus utilis est » (II 650). P. Rethius quoque non invenit alium auctorem meliorem magistris latinitatis offerendum: « Ad imitandum vero unicum Ciceronem proponetis, latinorum auctorum potentissimum et eloquentissimum ... Eius sermone tanquam rectissima norma omnia latinae linguae studia sunt dirigenda » (III 601). Praeter Ciceronem, Virgilii, Ovidii et Sallustii nomina saepius in catalogis auctorum recurrunt.

De aliquibus poëtis latinis dubitabant nostri haud parum, num in scholis legi possent. Praevaluit sententia ut praepararentur textus ab inhonestis expurgati (III 26 44 57-56). Multum disputabatur de comoediis Teretii, quarum valorem litterarium nemo in dubium vocare poterat. In Constitutionibus S. Ignatius vetat Terentium legere cum purgari omnino nequeat (MP I 299). Nihilominus P. Laínez anno 1557 iuveni cuidam Societatis magistro respondebat: non turbetur nostrorum conscientia ob huius auctoris lectionem (III 260). Etiam P. Polanco anno 1565 de constitutione animadvertebat: « Terentius omnino excluditur; sed fortassis eius pars purgari possit; et certe in precio magno habetur is liber » (MP I 298). Quam ob rem P. Nadal dum visitaret collegium ingolstadiense Terentium permisit (III 86), et in Lusitania mandavit ut Terentii Adelphi castigaretur et una cum Plauti comoediis typis excuderetur (III 57). Anno 1572 Ludovicus de la Cruz, magister lusitanus misit Romam textum aliquem Terentii castigatum, quem iussu superiorum praeparaverat (III 509). Constat insuper quod in collegiis quoque viennensi et oenipontano legebatur Terentius (III 533 565).

Multo severius iudicabant nostri opera ab auctoribus suspectae fidei vel haereticis conscripta; licet enim in iis nihil de fide et religione, sed solum de commentariis in scripta ethnicorum ageretur, superiores eorum usum nostris interdicebant. Exemplo sit Erasmus, cuius opuscula *De duplici copia verborum ac rerum* vel *De conscribendis epistolis*, licet summo magistris auxilio essent, P. Nadal vetuit in bibliotheca communi collegii lovaniensis reponere (III 144), quemadmodum Dilingae discipulis evangelia et epistolas ab Erasmo in latinum versa retinere (III 108). Ipse P. Nadal huius severitatis rationem ita explicat: « In haere-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ticis vero, qui scilicet in praecepto Dei et Ecclesiae sunt nobis devitandi, nihil possumus mirari vel amplecti (etiamsi verum sit) nisi in hoc periculo versemur ne amore in illos feramur et de eorum haeresibus periclitemur » [78]. Sed haec norma non videtur neque a P. Nadal (III 84 87 140) neque ab aliis rigide observata ; nam ut ad Erasmum redeamus, in monumentis nostris eius nomen iterum iterumque recurrit. Ceterum perarduum fuisset nostris prorsus interdicere auctorem de quo P. Cardulo hoc eximium testimonium posteris reliquit : « Vix esse alium cuius stylus ad haec nostra tempora magis accommodatus sit » (II 426).

5. *Modus procedendi in scholis.* — Labor in scholis mane et postmeridiem quatuor partibus componebatur. Incipiebat recitatione lectionis diei praeteritatae coram decurionibus per dimidiam horam ; decurionum recitationem magister ipse audiebat. Sequabatur item per horam mediam eiusdem lectionis repetitio ; postea tribus horae partibus lectio regularum grammatices aut rhetorices tradebatur cum eiusdem repetitione ; ultimis autem tribus partibus horae compositiones litterariae aut concertationes et disputationes fiebant. Sabbatis diebus nulla nova lectio fiebat, sed mane lectiones totius hebdomadae discipuli repetebant, vespere autem tempus disputationibus relinquebatur.

P. Ledesma exigebat instanter ut in ratione studiorum exacte et minutim explicaretur modus procedendi in variis exercitiis scholasticis ; secus enim iuvenes et inexperti magistri proprio et discipulorum haud modico damno illum percipere coacti essent : « Arbitror enim non esse satis in universum et generatim ordinem et rationem studiorum perscribere ; sed particulatim oportere per singulas classes et singula earum exercitationum genera, modum et rationem optimam magistro servandam explicare » (II 687). Nihil igitur mirum in complurimis rationibus studiorum ab eo conceptis, hunc modum seu rationem variarum exercitationum valde, ne dixerim nimis, abundanter describi ; quod praesertim in monumento 76 accidit, in quo cum de singularum classium ordine et exercitiis agit, multa repetit quae iam antecedenter dicta sunt. Ceteroquin ex eius ordinibus studiorum pauca in rationem studiorum humaniorum litterarum, anno 1569 a P. Generali provinciis traditam transierunt, licet officio praefecti studiorum in Collegio Romano fungeretur. Cuius facti ratio facile intelligitur si consideramus ea quae P. Perpinyà circa scripta Patris Ledesma de studiis humaniorum litterarum declarabat : « Quae P. Ledesma conscripsit tum de syntaxi tum de classibus constituendis, ea mihi nihil admodum ha-

[78] *Epp. Nadal* IV 226.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bere videntur boni. Nec mirum, nam neque scientiam huius generis shabet, ne quedocendi usum » (II 659). P. Ledesma enim semper theolobiam dogmaticam in Collegio Romano professus est. Patrem Perpinyà, eruditissimi et laudatissimum eloquentiae in collegio Romano professorem, et auctorem summi pretii opusculi : *De ratione liberorum instituendorum literis latinis atque graecis* (II 644-57) non sine solido fundamento hoc severissimum de P. Ledesma iudicium tulisse, negari non potest. Sicut suspicari quoque licet, Patrem Borja, novum praepositum generalem, anno 1565 ad ablegandum patrem Perpinyà a Collegio Romano non solum necessitate collegiorum Galliae, sed fortasse magis discordia inter Ledesma et Perpinyà impulsum esse ; prout etiam notum est, eum deinde semper plenam fiduciam in P. Ledesma reposuisse.

6. *Magistri.* — In singulis classibus unus magister constituebatur qui discipulos doceret. Quia materia docenda non erat multiplex sicut nostris temporibus, sed unica, hoc est lingua latina, hic modus fructuosior iudicabatur a nostris. Quare S. Ignatius non permisit ut in collegio viennensi pueros in unica classe adunatos tres magistri diversis horis instruerent, sed tres distinctas classes iuxta varium discipulorum captum fieri et unicuique suum magistrum assignari voluit (MP I 541-42). Solum in classibus humanitatis et rhetorices, ubi praeter linguam latinam etiam graeca docebatur, secundum magistrum ad hanc alteram tradendam assignari licuit in maioribus collegiis. Unicam exceptionem ab hac regula generali invenimus in catalogis lectionum collegii coloniensis, in quibus duo magistri singulis classibus designantur, quorum unus regulas, alter auctorem interpretatur (III 543-44 547-51). Infimae quoque classis magister nonnunquam adiutorem accipiebat ob magnum puerorum numerum, variis et laboriosis modis continue exercendorum (II 89 112 122 214 429 473 485 566). In regulis scholasticis statuitur et a superioribus maioribus haud semel urgetur ut in singulis collegiis sit saltem unus socius, magister supernumerarius dictus, qui magistro cuidam aegroto aut aliter impedito substitui possit (II 112 122 III 4 61 138 322). Quae tamen sapiens constitutio, sicut aliae multae, ob inopiam operariorum vix in affectum deduci potuit.

Nunc videamus, cuius generis socii ad munus docendi assumpti fuerint. Secundum Patris Nadal instructionem magistri ad classes grammatices et rhetorices deligendi sunt ex scholasticis postquam novitiatum vel studia humaniora vel philosophiam absolverint ; unusquisque eorum ad eam classem ad quam ingenium atque eruditio illum aptum reddit (II 125). Omnes igitur inferiorum studiorum magistri ex scholasticorum numero desumendi sunt. Sacerdotes re vera solum pauci, fere per exceptionem, ad has artes docendas adhibebantur ; potius enim philoso-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

phiam ac theologiam profitebantur. Anno 1574 ex tribus sociis ministerio docendi addictis duo sunt scholastici et unus sacerdos. Solum exeunte saeculo XVI mutabitur rerum status tali modo ut docentium sociorum 54.4% sint sacerdotes et 45.6 scholastici [79].

Magistri solum ad tempus, generatim per unum vel duos annos munus docendi exercebant. P. Nadal noluit ultra quatuor annos hoc interstitium scholasticorum protrahi ne taedio afficerentur et studia eorum damna paterentur (II 126). P. Laínez autem praecepit ut statis temporibus omnes socii in scholis docerent; qui vero peculiare talentum et inclinationem ad hoc munus haberent, diutius in eo detineri possent (III 305-06). Haec crebra magistrorum mutatio non poterat multis et gravibus incommodis carere ut supra vidimus. Quare quaestio posita est a nonnullis, num expediret magistros in officio docendi perpetuare. Nam, ut P. Palmio asserit: «Chi più tempo attende ad uno, si rende più prattico et idoneo per aiutar altri in quello» (III 199); ac praeterea magistrorum mutatione discipulos parum in studiis proficere constat. At quaestionis difficillima erat solutio. Necesse enim fuisset ut totum magistrorum systema Societatis mutaretur; scilicet ut summum pondus docendi in classibus grammatices et humanitatis non a scholasticis, sed a patribus portaretur. Sed ne hac quidem ratione discipuli iisdem magistris per integrum studiorum cursum uti potuissent, ut P. Legaz ostendit. Idem enim magister pueros et adolescentes ab infima ad supremam usque classem saepe saepius instituere nequit. Multi ad infimam classem moderandam aptissimi, ad supremam sunt prorsus inepti; et vice versa. Accedit quod mutatio magistri evitari non poterat etiam quia melioris ingenii discipuli citius, post dimidium annum, ad altiorem classem promoveri poterant, ingenio autem tardiores diutius in eadem classe retinendi erant (III 380).

Coadiutores temporales rarissime et potius in missionibus exteris officio magistri in scholis vel praefecti in domo convictorum fungebantur (II 967). Externos quoque magistros solum in casu magnae necessitatis in nostris scholis docere convenit, iuxta declarationem Constitutionum (MP I 289 291 II 140).

7. *Discipuli.* — *Admissio ad scholas.* — Scholae Societatis erant apertae omnibus. In primis Collegii Romani regulis rectori iniungitur ut «cuiusvis conditionis» pueri admittantur (MP I 91). In regulis vero scholasticis anni 1558 magistri iubentur curare ut omnes externi ad scholas veniant «qui ferre imperium possunt» (II 29 60). Discipulis qui ultra octo dies scholam frequentabant, regulae scholarium pro-

[79] Cf. Lukács, *De orig. coll.* ... AHSI 30 (1961) 125.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ponebantur et qui promittebant eas se observaturos, eorum nomina catalogo seu matriculae adscribebantur (II 19 80).

In regionibus haeresibus infectis haud raro agitata est quaestio de haereticorum filiis ad scholas nostras admittendis. A patribus generalibus responsum est posse eos scholas nostras frequentare si eorum praesentia non constitueret periculum catholicis, et si sperari posset eos brevi conversum iri (III 40 117-18 408-09).

Gratuitas institutionis nota maiorem in modum peculiaris scholarum Societatis habenda est, licet multi saepe et libenter hoc obliviscantur. Solum hac conditione posita, nostri sincere asserere potuerunt pueros « omnis conditionis », proinde etiam pauperes, admitti ad scholas. Attamen Societas gratis docere poterat quia collegiorum fundatores, attribuendo bona temporalia collegio, sociorum sustentationi sufficienter providerant.

De discipulis in spiritu iuvandis. — Iuvamen spirituale pueri non solum in scholis, sed etiam in domibus convictorum a nostris accipiebant. Immo in his ultimis intensiore modo, nam a convictoribus Societas fructus abundantiores exspectabat, prout P. Nadal testatur: « Ut Societas maiorem curam, studium et diligentiam in illis instituendis consumit, eo eniteat magis eorum virtus et eruditio » (III 157-58).

In scholis Societatis grammaticam etc. docere non considerabatur finis, sed solum medium; ministerium enim docendi pueros Societas amplectitur ut « cum litteris mores etiam christianis dignos hauriant » [80]. Ideo Constitutiones sollicite admonent ut « feratur praeceptorum peculiaris intentio tam in lectionibus, cum se occasio obtulit, quam extra eas, ad eosdem ad obsequium et amorem Dei ac virtutum, quibus ei placere oportet, movendos; et ut omnia sua studia ad hunc finem referant » [81].

Missionarii collegii cochinensis in India, hoc spiritu moti assumpserunt anno 1551 curam 150 puerorum « quos nostri, quamvis legere et scribere docebant, tamen id velut esca quaedam erat ut ad christianam doctrinam et mores addiscendos allicerentur » (MP I 534).

P. Laínez in prima earum regularum quas ad usum discipulorum anno 1560 mirabili arte conceperat, spiritum quo studia a iuventute aggredienda sint, ita delineat: « Qui dant operam literis, id idcirco facere debent, non ut scientiam solum aut opes et honores adipiscantur, sed ut veritatis cognitione sibi et aliis ad honorem et gloriam Dei opitulentur » (II 49). Eadem supernaturalia principia quae Exercitiis spi-

---

[80] *Const.* P. IV c. 7 n. 2; MP I 265.

[81] *Ib.*, c. 16 n. 4; MP I 311.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ritualibus S. Ignatii consonant, inspirant etiam regulas quae vitam spiritualem discipulorum respiciunt. Imprimis fidei catholicae puritatem conservare, omnesque haereticorum errores detestari eos oportet. Versentur semper in praesentia Dei omnipotentis, vestigia Christi qui est via nostra ad Patrem, sectantes. « Omnem spem suam in Deo tanquam in patre amantissimo et benignissimo ponant ». Ut cultus sanctorum, ab haereticis tam iniuste contemptus, in animis puerorum roboretur, eorum veneratio, praecipue B. Mariae V., commendatur. Orandi necessitatis conscii, auctores regularum statuunt ut mane et vespere pueri orent, missae sacrificio quotidie adsint, examen conscientiae vespere faciant, saltem semel singulis mensibus conscientiae maculas in sacramento poenitentiae lavent (II 45-48).

Ad pietatis autem exercitia discipuli non compellantur sed inducantur (II 221). Quare regula discipulorum collegii viennensis, propter haereticorum praesentiam, non de confessione singulis mensibus facienda loquitur, sed mitius dicit : ut « conscientias suas stato tempore humili confessione expurgent » (II 84).

Virtutes morales quae in regulis discipulorum commendantur, sunt praesertim reverentia et obedientia parentibus et magistris, atque castitas. Tantum in regulis patris Lainez reperitur misericordia erga pauperes ; pueros enim exhortatur ut « eis eleemosynam, si possint, elargiantur ». Non omittit idem auctor ut iuvenes ad futurum vitae statum bene eligendum admoneat : « Deprecari obnixe Dominum debebunt ut ipsis adsit lumenque praeferat in eo vita genere deligendo quod ad divinum obsequium et propriam salutem magis convenire videatur » (II 48). Una ex rectoris regulis apostolatum in propria familia pueris suggerit : « Curet ut ea doceant domi suae quae in collegio didicerunt de his quae pertineat ad bonos mores et doctrinam christianam » (III 238).

De *congregationibus marianis* discipulorum breviter supra, de Collegio Romano loquentes, ubi earum vita gloriosa originem sumpsit, iam egimus. Earum fructus etiam inter convictores Collegii Germanici erant manifestissimi. P. Ribera anno 1570 in relatione de statu rerum Collegii Germanici de congregationibus profitetur : « Questa santa inventione delle congregationi fa star in cervello tutto il Collegio » (II 990). P. Lauretano quoque laudibus extollit beneficum earum effectum in convictoribus (II 951-52) ; sicut et alii Collegii Germanici socii libenter eius utilitatem confitentur (II 912 957 968) et desiderant ut P. Rector congregationes iuvet (II 944 961 980). Mentionem peculiarem meretur relatio Patris Gamna de quatuor congregationibus in Collegio Germanico exsistentibus, de ordine et modo qui servatur in earum

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

hebdomadaria congressione (II 968-69). P. Lauretano praesidibus congregationum suggerit ut in exhortationibus ad sodales non adeo de altioribus christianae perfectionis gradibus, sed potius modo simplici de vitae christianae fundamentis loquantur, prout de orationis necessitate et variis modis orandi, de usu sacramentorum, de vincendis tentationibus, de lectione spirituali, de ratione conversandi inter se, etc. (II 952).

Monachismus. — Qui regulas discipulorum, magis adhuc convictorum attente legit, non potest non suspicari nostros educatores adolescentes suae curae commissos perinde tractasse ac si ad consilia evangelica sequenda fuissent vocati, eaque illis exercitia pietatis praescripsisse quae tyronibus Societatis congruerent. Et re vera ex nonnullis relationibus hoc clare apparet. De convictoribus conimbricensibus quidam relator scribit: « Non multum a sacro aliquo religioso hominum conventu distare videntur » (III 261-62); et P. Rethius de colonien-sibus: « Omnes fere coronas et Gersonem habent. Omnes pene octavo quoque die peccata confitentur et sacrosanctam eucharistiae sacramentum suscipiunt, mortificationibus vacant, non secus atque si in domo aliqua probationes agerent » (III 266); demum de viennensibus P. Grim: « In multis se vitae nostrae rationi conformant » (III 301).

Attamen non omnes nostros ita cogitasse denuntiandum est. Prorsus alio spiritu imbutae sunt regulae Patris Laínez, paulo superius breviter expositae; idem dicendum est etiam de instructionibus Patris Nadal quae vitam spiritualem alumnorum spectant (III 151-58). In Gallia videtur populus summum habere timorem ne filii apud nostros spiritum monasticum imbibant. Ideo nostri petunt a P. Generali ut regulae scholarium paulatim et caute introducantur; alioquin « monachismum nobis obiicerent; quod etiam nunc faciunt » (III 224).

P. Hoffaeus unus eorum fuit qui contra hunc spiritum monasticum agebant. Pragae enim praescripsit: « Monasticis poenitentiis absque consilio non uti » (II 1031). P. Ferrario eodem modo iudicat de convictoribus Collegii Germanici: « Le colpe che si dicono e penitenze che si danno in refettorio al modo che si fa nei collegi nostri, non par che si convengano molto a questi scolari, poiché esse non sono religiosi, e molti per questo si tentano » (II 972). P. Lauretano quoque palam profitetur convictores non esse religiosos (II 937).

Manicheismus. — Nonnulla velim adiungere de duobus spiritibus quos perplura documenta spirare videntur, et qui hodie optimismus et pessimismus vocantur. Qui primum possidet, omnia in meliorem, qui alterum, in peiorem partem interpretare satagit. Prior videtur potius Patre Laínez praeposito generali viguisse; alter vero tempore eius

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

successoris pedetentim invaluisse. Priorem spirant e.gr. regulae a P. Laínez conceptae, et scripta patrum Nadal, Lauretano, Hoffaei; altero spiritu sunt imbuta scripta imprimis Patris Goisson (mon. 103-104); sed etiam nonnulla Patris Ledesma et Patris Maggio. Exempla autem multiplicari possunt.

Illius spiritus qui propensior est ad ubique potius malum videndum, solum unam manifestationem hic significare velim. Eo tempore quo B. Borja Societati praeerat, introducta est nova prorsus ratio transigendi recreationem scholasticorum Societatis. Vetitum fuit illis in recreatione inter se agere de rebus litterariis ac multo magis de otiosis, verum de honestis solum ac spiritualibus oportuit eos colloqui. Superiores praeterea praescribebant nonnullis ne indifferenter cum omnibus loquerentur, sed cum certis a quibus iuvari possent in spiritu (II 172). Haec statuta sunt in documento: *Gubernatio Collegii Romani*, anno 1566 verisimillime a P. Ledesma concepto. Scholastici itaque discriminantur in bonos et minus bonos, in eos qui plena superiorum fiducia gaudent, et quibus iidem diffidunt; qui exemplo proponi possunt ceteris et qui periculum constituunt pro aliis.

Infeliciter accidit ut haec discriminatio transplantaretur etiam in domos convictorum. Qua in re P. Goisson suas partes certe habebat; nam liberam convictorum inter se conversationem ita diiudicat: « Circa la recreatione et parlare indifferentemente gli gioveni li un con l'altro, l'ò sempre giudicato pestifero » (II 823). Hic spiritus qui non leviter manicheismum sapit, penetravit etiam in regulam 15 convictorum Collegii Germanici, anno 1569 conscriptam de recreatione cum sociis designatis; eius simile non reperitur in prioribus Collegii Germanici regulis; et eius auctor supponere videtur si duo iuvenes conveniant, non nisi turpia colloqui aliaque peccaminosa perpetrare posse. En verba istius regulae: « Converseranno solamente con quelli del collegio che gli saranno concessi per loro aiuto, et non manco di tre insieme, nel tempo della ricreatione, senza particolar licentia; senza la quale anco non parleranno con quelli di fuora » (II 372). P. Cortesono fuse tractat modum quo haec convictorum discriminatio instituenda sit in Collegio Germanico (II 888-89). P. Polanco, uti generatim, etiam in hac gravi quaestione, mediam inter extrema viam tenebat: « Convictoribus detur elenchus eorum cum quibus etiam soli colloqui possunt; si omnes vel multi in recreatione commorantur, libere colloqui possunt cum quocumque » (II 848).

8. *De praemiis et poenis.* — Concertationum scholasticorum magnus erat usus in scholis Societatis. Quare praemiorum vis et efficacitas nostros fugere nequibat. P. Perpinyà in *Forma praemiorum* profitetur:

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

« Adolescentes qui ad bonas artes cognoscendas incubuerunt, nulla res maiori studio discendi inflammat quam annua certamina et praemia data victoribus » (II 637).

Non respondet veritati, anno 1564 in Collegio Romano primum praemia distributa fuisse in Societate. Ab initio enim haec consuetudo in scholis nostris vigebat, eamque S. Ignatius convenientissimam atque utilissimam iudicabat (MP I 636 II 637); quae consuetudo deinde a prima congregatione generali publicam approbationem obtinet: « Placuit proponi et dari, dummodo nec fratribus nostris darentur, nec externis nostro cum sumptu, et ut servaretur modus honestus et religiosus » (III 6-7). Quemnam modum et sollemnitatem servaverint nostri anno 1558 in praemiorum distributione collegii conimbricensis, prolixe enarratur a N. Gracida (III 272-77).

Modum procedendi magistrorum in correctione discipulorum certa Constitutionum norma moderabatur (MP I 311 313). Quae pueris ad scholas nostras venientibus in regulis scholarum anno 1569 promulgatis hac forma proponebatur: « Persuasum habeant eos qui tam in diligentia studiis suis adhibenda, quam in iis quae ad rectos mores pertinent, peccaverint, et quibus exhortationes non sufficient, praeceptoris iussu a correctore esse castigandos; qui vero castigationis capaces non erunt, nec melioris frugis spem dederint, vel qui aliis offendiculo esse videbuntur, a scholis nostris prorsus esse dimittendos » (II 230-31). Eadem principia etiam in diversis praefecti studiorum ac magistrorum regulis saepe repetuntur (II 51 70 73 144 495 634).

Ut iuvenes pecuniam propter defectus commissos solverent, superiores maiores non tolerabant. Poenarum pecuniariarum solum in regulis scholarium externorum collegii trevirensis fit mentio (II 81). P. Nadal huiusmodi poenae consuetudinem tollendam esse statuit in lovaniensi (III 143). Casus omnino peculiaris recensetur a P. Rethio in suo diario scholastico. Anno 1558 in classe rhetorices rogatu discipulorum introduci permittit mulctam pecuniariam ab iis solvendam qui a scholis sine ratione sufficienti abfuerant, vel qui regulam latine loquendi non observaverant. Quae tamen pecuniae a discipulis colligebantur et administrabantur, atque inter condiscipulos tenuioris fortunae distribuebantur (III 606-07).

Severe interdicebant regulae ne magistri propria manu pueros castigarent, quandoquidem hoc homines religiosos dedeceat (II 32 66 225). Ad hoc munus exercendum corrector externus, honestus quidam vir, erat adhibendus (MP I 267 311 313). In ratione studiorum anni 1569 peculiares correctoris regulae reperiuntur (II 232-33). Attamen ne corrector externus in collegiis adhiberi posset, multae et graves dif-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ficultates obstabant; nam aut status rerum temporalium collegii non permittebat salarium honestum solvere; aut vir ad hoc aptus non inveniebatur; aut demum parentes non patiebantur ut filii ab alio quam a magistro de Societate castigarentur (II 700-01 III 4 44). Quam ob rem in congregatione generali prima quaesitum est, utrum constitutio de correctore externo adhibendo aliqua declaratione relaxanda esset nec ne. Responsum est a patribus constitutionem « esse retinendam et servandam; sicubi tamen necesse fuerit, dispensare posse praepositum generalem » (III 4; et MP I 266-67).

Quonam spiritu nostros magistros duci oportebat in correctione puerorum? P. Hoffaeus asserit: « Ubi verba valent, ibi verbera non dare » (II 1031). P. Nadal autem profitetur poenitentiam tanquam medicinam ad morbos animi depellendos vel antevertendos adhiberi debere (II 124). Necesse praeterea est ut correctio fiat animo pacato, sine ira vel alia passione (II 812); fiat cum modestia, charitate et mensura (II 65 633), et severitas cum mansuetudine mitigetur (II 35 39 144). Magistri « potius in spiritu amoris quam timoris procedant » docet P. Nadal; alii cum P. Ledesma contrarium tenent: « plus timoris quam amoris, praesertim in infimis classibus » (II 702).

9. *De studiis superioribus.* — Si magnum collegiorum externorum numerum consideramus, mirum apparet quam paucis in collegiis plenus cursus philosophiae et theologiae legeretur. Nam ex 46 collegiis a S. Ignatio admissis solum in Collegio Romano et conimbricensi hoc evenit; quae proportio postea quoque parum mutata est [82]. In nonnullis collegiis legebant quidem nostri philosophiam, in aliis theologiam, sed in paucis solum utramque simul, et rarius adhuc utriusque totum cursum. Studia generalia seu universitates proprias Societas habebat solum tres: Romae, Eborae et Dilingae. Alibi, ut Conimbricae, Viennae et Ingolstadii nostri in universitate civitatis theologiam profitebantur.

Philosophia. — Inter studia superiora primus locus haud dubio spectat theologiam: « Cum Societatis atque studiorum scopus sit: proximos ad cognitionem et amorem Dei et salutem suarum animarum iuvare, cumque ad eum finem medium maxime proprium sit facultas theologiae, in hac potissimum Societatis universitates incumbent » [83]. Nil itaque mirum si philosophiae munus assignetur ut serviat theologiae (II 478). Cursus philosophiae durabat tres annos cum dimidio (II 179 254 459 488 III 78). Nonnulli Collegii Romani professores, ut Acosta, Mariana, Perera, Toledo censebant tres annos sufficere (II 437

---

[82] Cf. LUKÁCS, *De orig. coll.* ... AHSI 29 (1960) 242-43 et 30 (1961) 106-21.

[83] *Const.* P. IV c. 12 § 1; MP I 281; MP II 254 266.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

438 448 665). P. Generalis permisit ut in Germania per annos duos cum dimidio persolveretur (III 103 117 129). In collegio parisiensi professor duos annos cursum legit, quia duobus annis plus legitur quam Romae tribus, testimonio Patris Borrassà (III 441-42). In primo anno docebatur logica, in secundo physica, in tertio metaphysica. Materiae secundariae erant philosophia moralis et mathematica (II 141 179 254). Magistris sequenda erat doctrina Aristotelis (II 99 141 255 477 486 499 II 40-41 59); nonnulla tamen solum in compendio legebantur (III 78). Professores Collegii Romani et conimbricensis superiorum iussu scripto tradiderunt quae sumenda et quae omittenda essent ex operibus Aristotelis (mon. 62-67 153).

Tres professores simul tradebant cursum. Idem legebat iisdem discipulis primo anno logicam, secundo physicam, tertio metaphysicam. Singulis ergo annis unus eorum incipiebat cursum, alter finiebat [44].

« Toto triennii spatio singulis diebus horas quinque discipulis magistri impertient; ita ut ante prandium duas horas apud scholas sint; pomeridiano deinde tempore tres horas dabunt » — statuit prima ratio studiorum philosophiae. Lectionem professoris praecedebat et sequebatur lectionis antecedentis repetitio. Sabbatis mane recolebant auditas omnes hebdomadae lectiones, tempus autem vespertinum disputationes occupabant (II 256-57).

In philosophia docenda graves difficultates causabat defectus certi auctoris seu interpretis textuum aristotelicorum. Quare oportebat lectiones dictare. Quo tamen multum temporis terebatur, discipuli improbo labore fatigabantur, fructusque ex lectionibus modestiores colligebantur. Quam ob causam P. Perera discipulos exhortabatur: qui potest, abstineat a scriptione; qui non, scribat solum quae magis necessaria ad repetendum et memoriae mandandum. Ut autem incommoditates radicitus evelli possent, auditoribus librum certi auctoris tradere oportebat, quem et professor sequi teneretur. Multi itaque desiderium manifestabant ut ad usum Societatis cursus quidam philosophiae a peritis professoribus conscriberetur (II 474 III 15 24 43). P. Nadal iam anno 1561 Conimbricae professoribus iniunxit ut huic labori manum admoverent. Quod et egregie fecerunt. Nam anno 1564 patris Fonseca typis prodierunt *Institutionum dialecticarum libri octo*; quod opusculum serius secuti sunt *Commentarii in libros Metaphysicorum Aristotelis Stagiritae* et totus celeber cursus conimbricensis (III 60).

Ex defectu certi auctoris sequebatur etiam incommodum quod unusquisque professorum suas opiniones libere proferre potuit; quod

[44] Cf. VILLOSLADA, *Storia* 326-34.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tamen unitatem doctrinae in Societate tenendae in grave discrimen adducere valebat. Hoc periculum a patribus congregationis provincialis romanae denuntiabatur: « Ignorantiae et morborum causa illa potissima est quod in cursu artium liberalium certi interpretes non explicantur, sed ex proprio iudicio magistri adolescentes et inexperti omnia confingunt » (III 24).

Nonnunquam duo principia opposita, scilicet doctrinae orthodoxia et libertas opinandi professoribus concedenda inter se luctabantur; ex quo graves sequebantur controversiae. Inde haud semel postulabant nostri ut novae opiniones sine superiorum licentia non introducerentur (II 477 490 498 667). Non casu evenit quod praesertim in Collegio Romano maior unitas doctrinae desideraretur (II 474), ubi P. Perera ob doctrinam averroisticam a patribus Ledesma et Gagliardi severe reprehendebatur (II 476-78 487-88 499 502-03). Quae doctrina in Societate serpens etiam aliorum, animos ut Petri et Theodorici Canisii, graviter turbabat (III 414-16). Certe imprimis eorum influxu petitio quoque facta est a congregatione provinciali Germaniae Superioris ut haec pestifera, ut putabant, doctrina a P. Generali radicitus exstirparetur (III 40-41) [85]. Unde summa haec aversio? Cum Averrois fautores sola ratione duci velint « et nullius fere hominis vel doctoris auctoritatem revereantur » videtur patri Canisio « ad haereses amplectendas nulla expeditior via » quam haec excogitari posse (III 415). Theodoricum Canisium eo usque timor averroismi perduxit ut in collegio dilingano statueret, ne ullus professorum verbum ullum dictaret in classe, nisi prius a studiorum praefecto recognitum et approbatum esset (III 494-95). P. Nadal videtur viam rectam hac in quaestione invenisse; qui in instructionibus Lusitaniae professoribus datis praecipiebat ut de opinionibus probabilibus inter se discuterent, in lectionibus autem publicis sequerentur « in quavis facultate securiorem et magis approbatam doctrinam » prout Constitutiones praescribunt (III 78 et MP I 221).

Theologia. — Pars conspicua sociorum his primis decenniis nihil aut parum solummodo theologiae studuit. S. Ignatio praeposito generali hi fere dimidiam partem (49.1%) sacerdotum Societatis ex Italia oriundorum constituerunt. Qui numerus solum paulatim decrevit. Anno 1600 descendit ad 30%. Eodem anno in universa Societate numerabantur 1711 sacerdotes; ex his nihil theologiae operam dederant 415, parum 192 [86]. Hodie, cum omnes ad sacerdotium candidati cursum qua-

[85] De doctrina Averrois cf. SCADUTO, *Storia* IV 284-86.

[86] Cf. LUKÁCS, *De gradibus* ... AHSI 37 (1968) 240 309.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tuor annorum theologiae persolvere debent, hic status culturae sacerdotum mirum quid haberi potest; minime autem eo tempore, quo ignorantia sacerdotum erat summa [87].

S. Ignatius de facultatibus quibus scholasticos Societatis operam navari oportebat, constituit ut absolutis studiis humaniorum litterarum, etiam philosophiae et theologiae cursum peragerent [88]. Initio autem dum gravissima operariorum inopia perduraret, hoc fieri non potuit, et scholasticis non paucis studia superiora ne incipere quidem licuit, alii vero incepta brevi interrumpere cogebantur, ut in collegiis docerent.

Ad cursum theologicum absolvendum Constitutiones quatuor annos attribuunt. Ad lauream in ea consequendam duo insuper anni requiruntur. Legebant eisdem auditoribus duo professores; unus mane, alter vesperi diversas partes *Summae theologicae* S. Thomae. Materiae secundariae erant: S. Scriptura, theologia moralis, casus conscientiae et controversiae propter innovatores religionis (II 180 266 777). Auctor praecipuus erat S. Thomas (II 128 140 487); sed et Magister Sententiarum adhiberi potuit (III 79). Licitum erat professoribus ut ex *Summa* nonnullas quaestiones omitterent (III 779-84).

Etiam in theologia docenda necessitas concinnandi summam quamdam ad usum Societatis cito apparuit. S. Ignatius patrem Laínez ad hoc exsequendum delegavit, qui tamen opus inceptum perficere non potuit (cf. MP I 554-55). P. Polanco serius ad Germaniam in fide iuvandam proponebat ut conscriberetur summa quaestionum theologicarum cum haereticis controversarum (III 335-36).

Collisio inter uniformitatem doctrinae docendae et libertatem opinandi in theologia maiora adhuc pericula creabat quam in philosophia; quandoquidem vera fides hac ratione in discrimen vocabatur. Hanc ob causam adversarii libertatis opinandi, prout P. Ledesma (II 496-503), nil intentatum reliquerunt ut haec libertas reprimeretur et orthodoxia fidei salvaretur. P. Ledesma hac in re optimum patronum invenit in P. Borja qui eodem anno 1565 quo praepositus generalis est electus, decretum emanavit de opinionibus in philosophia et theologia a nostris professoribus tenendis (III 382-85). Hoc primum huius generis documentum in Societate P. Ledesma semper, etiam post Patris Borja mortem, ardenter defendit [89]. Ipse enim eius auctor est habendus, prout cuicumque patebit qui legerit eius scriptum: *Quaedam quae docenda et defendenda sunt in Philosophia et theologia* (III 496-503). Tempore quo

---

[87] Cf. *ib.*, p. 252-53.

[88] *Const.* P. IV c. 5 § 1; MP I 215 217.

[89] Cf. *Mon. Paed.* (1901) 540-69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. Laínez Societati praeerat, certe huiusmodi decretum in lucem venire non potuisset; ille enim admodum liberalem se in opinandi libertate professoribus concedenda exhibuit. Exemplo sit Toledo professor in Collegio Romano qui cum valde a collegis carperetur propter opinionem circa praedestinationem, ad P. Laínez Tridenti commorantem recurrit; hic autem solum paterne eum solatus est, minime opinionem rectractare praecepit, cum de sententia opinabili ageretur et nihil esset ab Ecclesia in contrarium definitum; digna quae exscribantur sunt verba patris Laínez: «Mas como quiera sea, no se deben en la Compañía tomar estas opiniones particulares (como las que corren sobre esta materia de predestinatión) tan fixamente, que por atarse a ellas se rompa o debilite la charidad, y se dé scándalo»[90].

10. *Ratio studiorum.* — Necessitas conscribendae alicuius rationis studiorum ab eo tempore in Societate urgere coepit, quo primam scholam publicam aperuit. Primus huiusmodi ordinis artifex est P. Nadal qui anno 1548 Messanae non solum constitutiones novae universitatis (MP I 17-28), sed etiam regulas scholarum ad usum magistrorum concepit, et omnia conformabat iuxta modum parisiensem, id est, qui in collegiis parisiensibus vigebat, quemque S. Ignatius et primi eius socii haud semel optimum esse declarabant. Scripta Patris Nadal de scholis, anno 1551, cum Collegium Romanum aperiretur, adhibita sunt ad *Regulas rectoris* (MP I 64-93) huius institui conscribendas. Eisdem usus est ipse P. Nadal anno 1552 cum *Regulas de scholis collegiorum* (MP I 189-210) confecit; quas deinde diversis Societatis provinciis distribuit cum eas nomine S. Ignatii visitabat (cf. MP I 14*-24*).

Iuxta has igitur regulas scholae administrabantur dum S. Ignatius Societati praefuit. At S. Fundator eas solum temporaneas considerabat et in Constitutionibus tractatum quemdam amplum ad scholas dirigendas promisit: «De statutis lectionum horis, ordine ac modo, et de exercitationibus tam compositionum (quas a magistris emendari oportet), quam disputationum in omninibus facultatibus, et pronuntiandi publice orationes et carmina, speciatim in quodam tractatu, per generalem praepositum approbato, agetur seorsum»[91].

Munus conscribendi hunc tractatum, seu rationem studiorum, pertinuit imprimis ad Collegium Romanum, matrem et reginam omnium Societatis collegiorum. Professores autem Collegii Romani, conscii huius vocationis, iam anno 1557, superiorum voluntati obtemperantes, de suarum classium ordine et modo in eis procedendi sententiam scripto

---

[90] *Epp. Laínez* VII 54.

[91] *Const.* P. IV c. 13 A; MP I 285 287.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mandarunt (II mon. 57-60). Hic eorum labor immediate praecedebat praeparationem novae rationis studiorum anni 1558, imprimis ad usum Collegii Romani, quam tamen nonnulli congregationis generalis primae patres eodem anno transcripserunt ut in propriis collegiis eam adhiberent. Quam rationem, dein oblivione prorsus deletam, solum spe adnotationum Patris Ledesma in antiquum quemdam ordinem studiorum, et quia P. Rethius Coloniae, et P. Crecco in Sicilia aliquas eius partes scripto tradiderunt, reconstruere haud parvo labore valuimus (II 3-7). Quamvis haec ratio adhuc nimis ieiuna, immo in certis quibusdam partibus, prout ordine classium, vix adumbrata dicenda sit, attamen omnia elementa verae rationis studiorum continet; nam praeter ordinem classium, habentur regulae praefecti studiorum, magistrorum et discipulorum (II mon. 1-6).

P. Nadal anno 1562-63 pro collegiis assistentiae Germaniae novum studiorum ordinem praeparavit; qui tamen videtur esse potius complementum rationis studiorum anni 1558. Iterum enim elaborabat eas partes quae in illa nimis breves reputabantur, hoc est ordinem, seu distinctionem classium; et ad regulas praefecti studiorum complendas instructiones multiplices addidit (II mon. 13-17). Huius rationis studiorum germanicae momentum in eo consistit quod ad annum usque 1570 iuxta eam in collegiis septentrionalibus studia et scholae regebantur. Eo anno novam receperunt, communem et universalem rationem studiorum, iussu Patris Generalis praeparatam. Omnes enim ordinationes scholasticae eousque compositae et collegiis datae indolem quamdam potius localem, particularem et temporariam prae se ferebant.

Res ad annum 1565 satis maturae erant ut haec prima universalis ratio tandem conscriberetur. Nam interim in Collegio Romano annis 1557-64, praesidente Patre Ledesma, studiorum praefecto, multae de studiis ordinandis consultationes factae fuerant. Ex his collationibus conscripsit P. Ledesma duas relationes, quarum prior omnium professorum sententias recenset de singulis studiorum quaestionibus, altera vero est eius privatum scriptum de iisdem rebus (II mon. 69-70). P. Ledesma praeterea innumeros ordines, adumbrationes etc. de studiis humaniorum litterarum concinnavit, quorum amplissimum: *De ratione et ordine studiorum Collegii Romani*, licet mancum remanserit, plus quam centum paginas occupat (II mon. 76).

P. Laínez, postquam ineunte anno 1564 Tridento Romam reversus erat, iussit etiam ut rationi studiorum conscribendae manus admoveretur. Ea pars quae ad studia humanitatis pertinet, iam exeunte anno 1565 praeparata est; quae deinde a commissione quadam retractata, ad finem anni 1569 missa est ad provincias (II mon. 20-31). Quod tamen

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ad eius applicationem spectat, P. Generalis magnam concessit superioribus localibus libertatem ; qua in re fideliter secutus est S. Ignatii exemplum qui in Constitutionibus statuerat : « quaecunque hic observanda praecipiuntur, locis, temporibus et personis accommodari oportere » [28].

Pars philosophica quoque non solum conscripta est, sed etiam per provincias distributa (II mon. 32) ; pars vero theologica (II mon. 33), quamquam anno 1571 non multum deerat quominus perficeretur, attamen videtur solum Romae ad studia theologiae moderanda adhibita, sed nunquam ad provincias missa. Rationem quaerendam esse putamus in controversiis circa opinandi libertatem et opinionum delectu obortis. Contra litteraria et philosophica sectiones interea ab anno 1570 ad 1593 in usu fuerunt, quando eis substituta est ratio a P. Acquaviva parata.

Ad extremum, dum gratissimi animi nostri sensus omnibus qui quacunque ratione nos in opere concinnando iuvarunt, exprimimus, non possumus non dicere P. Marium Colpo et P. Felicem Zubillaga qui revisione operis inaestimabile nobis beneficium praestiterunt. Deus unus et trinus velit eos pro omnibus copiose remunerari.

Caput V

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM

I. — Codices servati in Archivo Romano S. I. (ARSI)

1. — *Germ. 142* (*Epistolae Germaniae 1556-1561*) ; 335 × 227 mm. ; 311 ff. ; comp. – Ex eo desumptum : mon. 11.
2. — *Germ. 185* (*Epistolae Germaniae 1557-1558*) ; 335 × 230 mm. ; 294 ff. ; comp. – Ex eo desumptum : mon. 8.
3. — *Instit. 18/a* (*Miscellanea de Constitutionibus*) ; v. MP I.
4. — *Instit.* 24/*a* et *Instit. 24/b* (Miscellanea de regulis) ; 230 × 160 mm. ; 1-199 et 200-381 ff. ; comp. Cf. *Epp. Nadal* IV 11-23 et MI *Reg.* p. 40*.
5. — *Instit. 97* (*Hieronymi Natalis instructiones*) ; 210 × 127 mm. ; 231 ff. ; comp. – Cf. *Epp. Nad.* I p. xxx-xxxii.
6. — *Instit. 137* (*Manuale provincialis*) ; 190 × 135 mm. ; 108 ff. ; comp. – Ex eo desumpta : mon. 26-31.

---

[28] Cf. *Const.* P. IV c. 13 A ; MP I 285 287 et MP II 183.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. — *Instit. 186/b* (*Miscellanea de Instituto*) ; 212 × 155 mm. ; 800 pp. ; comp. – Ex eo desumptum : mon. 36/A.
8. — *Instit. 187* (*Instructiones 1546-1582*) ; 335 × 238 mm. ; 365 ff. ; comp. — Ex eo desumptum : mon. 98.
9. — *Instit. 188* (*Varia de Instituto — Instructiones 1536-1596*) ; 345 × 243 mm. ; 318 ff. ; comp. – Ex eo desumptum : mon. 19.
10. — *Instit. 209* (*H. Natalis instructiones et monita pro collegiis Germaniae, Poloniae, Belgii et Galliae*) ; 230 × 165 mm. ; 319 ff. ; comp. – Ex eo desumpta : mon. 12 55 136.
11. — *Instit. 219* (*H. Natalis instructiones Commissario Galliarum datae 1562*) ; 230 × 172 mm. ; 84 ff. ; comp. – Cf. *Epp. Nad.* IV 39-41.
12. — *Instit. 220* (*H. Natalis instructiones et regulae*) ; cf. MP I. – Ex eo desumpta : mon. 1 et 7.
13. — *Instit. 223* (*H. Natalis instructiones Commissario Galliarum datae 1562*) ; 230 × 157 mm. ; 289 ff. ; comp. – Cf. *Epp. Nad.* IV 37-39 ; *ib.* pp. 364-614. – Ex eo desumptum : mon. 16.
14. — *Instit. 224* (*H. Natalis instructiones Commissario Galliarum datae 1562*) ; 230 × 153 mm. ; 333 ff. ; comp.
15. — *Lus. 65* (*Epistolae Lusitaniae 1572-1573*) ; 323 × 232 mm. ; 325 ff. ; comp. – Ex eo desumptum : mon. 99.
16. — *Med. 91* (*Mediol.-Venet. : Historia Fundat. 1551-1625*) ; 335 × 235 mm. ; 383 ff. ; comp.
17. — *Opp. NN 65* (*Varia historica 1525-1565*) ; 230 × 165 mm. ; 317 ff. ; comp. – Cf. *Epp. Nad.* I p. XXXVII-XXXVIII. – Ex eo desumpta : mon. 82 83.
18. — *Opp. NN 290* (*Disputationes theologiae variorum*) ; v. MP I. – Ex eo desumptum : mon. 95.
19. — *Rom. 155 I* (*Romana – Historia Semin. Rom.*) ; 304 × 225 mm. ; 283 ff. ; comp. – Ex eo desumpta : mon. 51 52 53 131-135.
20. — *Rom. 157 I* (*Historia Collegii Germanici I 1552-1625*) ; v. MP I. – Ex eo desumpta : 38-41 43-45 47 49-50 56 101-17 120-29.
21. — *Stud. 1/a* (*Miscellanea de studiis I 1555-1570*) ; codex 165 foliis (217 × 145 mm.) constans, compactus et membrana coopertus, supra quam haec, manu antiqua exarata, leguntur : « P. Ledesma et alii de studiis Collegii Romani ». Codex olim fuit Patris Ledesma, praefecti studiorum Collegii Romani. En elenchus documentorum :

ff. 3*r*-12*v* : De studiis humaniorum literarum – 1569 (v. MP II mon. 31).

f. 13*r-v* : Regulae omnibus iis observandae qui Societatis nostrae scholas frequentant – 1565 (mon. 23).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

f. 14*r*: Regulae correctoris – 1565 (mon. 24).
ff. 15*r*-16*r*: Regulae scholasticorum Societatis – 1565 (mon. 22).
ff. 17*r*-18*r*: Regulae communes omnibus praeceptoribus – 1565 (mon. 21).
ff. 19*r*-22*v*: Regulae praefecti studiorum – 1565 (mon. 20).
ff. 30*r*-39*r*: De studiis humaniorum literarum – 1565 (mon. 25).
ff. 41*r*-43*v*: De artium liberalium studiis 1565-70 (mon. 32).
ff. 46*r*-49*v*: LEDESMA, *Tres ordines 7 classium – 1564* (mon. 74).
ff. 51*r*-96*r*: LEDESMA, *De ratione et ordine studiorum Collegii Romani 1564-1565* (mon. 76).
ff. 98*r*-100*v*: F. STEFANO, *L'ordine della seconda di grammatica e dell'humanista 1561-62* (mon. 68).
ff. 101*r*-02*v*: ROGERIUS, *Ordo classis humanitatis et grammatices – 1557* (mon. 59).
ff. 107*r*-08*r*: H. TORRES, *De docenda philosophia 1561-62* (mon. 66).
f. 109*r-v*: B. PERERA, *De docenda philosophia 1561-62* (mon. 67).
ff. 110*r*-12*r*: I. ACOSTA, *De docenda philosophia 1561-62* (mon. 65).
f. 114*r*: TOLEDO, *De docenda philosophia 1561-62* (mon. 62).
ff. 115*r*-19*r*: MARIANA, *De docenda philosophia 1561-62* (mon. 63).
ff. 122*r*-24*r*: PARRA, *De docenda philosophia 1561-62* (mon. 64).
ff. 126*r*-33*r*: LEDESMA, *Annotationes in ordinem studiorum humaniorum – 1566* (mon. 86 I).
ff. 134*r*-39*v*: LEDESMA, *Relatio de professorum consultationibus Romae 1564-65* (mon. 69).
ff. 140*r*-42*r*: LEDESMA, *Ordo et ratio studiorum quinque classium – 1566* (mon. 92).
ff. 144*r*-45*r*: LEDESMA, *Ad ferendum iudicium de singulis classibus – 1566* (mon. 87).
ff. 146*r*-48*v*: LEDESMA, *Annotationes in regulas scholarum – 1566* (mon. 86 II).
ff. 150*r*-53*v*: LEDESMA, *Quaedam circa studia et mores Collegii Romani – 1564* (mon. 70).
ff. 154*r*-56*r*: LEDESMA, *Docenda et defendenda in philosophia – 1564* (mon. 73).
ff. 157*r*-58*r*: Officio delli maestri – 1555-56 (MP I 330-37).
ff. 159*r*-60*r*: Offitio delli scolari della Compagnia di Giesù – 1555-56 (MP I 344-48).
ff. 161*r*-62*r*: Offitio del prefetto delli studii – 1555-56 (MP I 328-30).
ff. 163*r*-65*v*: Regole delli scolari forastieri – 1555-56 (MP I 348-51).
Ex hoc codice desumpta: mon. 20-22 25 62-68 70 73 74 76 86 87 92.

22. — *Stud. 1/c* (*Miscellanea de studiis III – 1553-1600*); collectio plu-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rium fasciculorum recenter collectorum et nondum in unum consutorum :

1. OLAVE, *Ordine di legere et deli esercitii che si hanno a osservare nele università dela Compagnia di Iesù – 1553* (MP I mon. 12).
2/1. Reglas para lo studio de los collegios – 1553 (MP I mon. 13 I-II).
2/2. Para los studiantes de la Compañía – 1553 (MP I mon. 13 IV).
2/3. Reglas del corrector – 1553 (MP I mon. 13 II 13 n. 23-30) ; duo exemplaria.
3. Pro scholaribus Societatis – c. 1557. Manu Patris Maggio exaratum ; correctiones et additiones Patris Nadal.
4. Algunos avisos que se han de dar a los que vienen a las schuelas de la Compañía de Jesús – c. 1557. Excerpta ex Rat. st. – 1553 (cf. supra, n. 2/1).
5. Officium praefecti studiorum qui in universitatibus dicetur cancellarius – 1558 (MP II mon. 2).
6/1. Regras dos collegiaes – 1561 (MP II mon. 35) et Regras pera as escholas da Companhia de Jesu – 1553 (MP I mon. 13 I-II).
6/2. Reglas para nuestras scuelas – 1553 (MP I mon. 13 I-II).
7. POLANCO, *Modus praelegendi praeceptoribus humaniorum litterarum tenendus – 1558.* Excerpta ex regulis siculis praeceptorum (cf. MP II mon. 4).
8. NADAL, *Brevi avisi per il modo di parlar de cose di theologia in questi tempi – 1563* (MP II mon. 17).
9/1. NADAL, *Distinctio classium etc. – 1563* (MP II mon. 13).
9/2. NADAL, *De studiis et de scholis – 1563* (MP II mon. 16).
10. De studiis humaniorum literarum – 1569 (MP II mon. 31).
11. G. SANCHEZ, *Orden para criar lectores de gramatica – 1567* (MP II mon. 94).
12. F. FABIO, *Animadversiones in Rat. stud. (1569-72)* — 1578.
13. De ratione interpretandi S. Scripturam in gymnasii nostrae Societatis – p. 1580.
14. C. CLAVIUS, *Ordo servandus in addiscendis disciplinis mathematicis – c. 1583.*
15. P. HOFFAEUS, *Ordinationes visitatoris provinciae rhenanae – 1593.*
16. P. HOFFAEUS, *De requisitis ad fundationes collegiorum in quibus est studium generale – 1595.*
17. De grammaticae docendae partibus singulis classibus tribuendis – c. 1600.

Ex hoc codice sumpsimus : mon. 35 94.

23. — *Stud. 2 (Variarum provinciarum iudicia de Rat. stud. 1586-1600)* ;

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

225 × 175 mm. ; 378 ff. ; comp. – Ex quo desumpta : mon. 80 100.

24. — *Stud. 3* (*Documenta de Rat. stud. 1583-1613*) ; v. MP I. – Ex quo desumpta : mon. 93 96.
25. — *F. Ges. 1441* (*Collegia 73*), fasc. 7 (Gandia). – Ex quo desumptum : mon. 18.
26. — *F. Ges. 1443* (*Collegia 74/B*), fasc. 2 (Germania). – Ex quo desumpta 37 137.
27. — *F. Ges. 1540* (*Collegia 163*), fasc. 5 (Portogallo).
28. — *F. Ges. 1651* (*Collegia 262*), fasc. 7 (Vienna). – Ex quo desumpta : mon. 36/*B*.
29. — *F. Ges., Mss. 77 I-IV* (*Responsa ad interrogationes Patris Nadal*) ; v. MAH I 35*.

II. — Codices ad Archivum Romanum S. I. non pertinentes

Austria

Viennae (Wien), Österreichische Nationalbibliothek, *Cod. 10.508* (B. Perera, *De ratione utiliter studendi* (cf. MP II mon. 85).

Germania

Coloniae (Köln), Stadtarchiv, *Univ. 979* (*prius* U. IX 604) : *Fasti et Ephemerides Gymnasii novi Trium Coronarum manu potissimum P. Rethii primi Regentis* (1557-1561) ; 295 × 200 mm. ; 203 ff. Cf. Hansen, *Rheinische Akten* p. xxix-xxx et Kuckhoff, *Tricoronatum* p. xv. – Ex eo desumpta : mon. 3 5 34.

Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472* (*Breve compendium regiae viae ad celestem patriam*) ; 165 × 95 mm. ; 158 ff. Manuale praepositi provinciae tempore Patris Mercurian, praep. gen. in provincia rhenana confectum. – Ex quo desumptum : mon. 32.

Monachii (München)

I. — Archivum Provinciae Germaniae Superioris S. I.

1 – *Mscr. E 10* (*prius* XIII B 1) : *Encyclicae generalium* ... ; 260 × 210 mm. ; 920 ff. Cf. Pachtler I p. xxxiv. – Ex eo desumpta : mon. 13 14 15 17.

2 – *Mscr. II 38* (*prius* XIII M a) : *Antiquitates Societatis et Collegii Ingolstadiensis collectae anno 1663* ; 320 × 210 mm. ; 108 ff. Cf. Patchler I p. xxxix. – Ex quo desumpta : mon. 9 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

II. — Bibliotheca Universitatis, *Cod. 384* (*Conceptus oratorii*) ; 130 × 105 mm. ; 317 ff. ; comp.

HISPANIA

TOLETI (Toledo), Bibliotheca Seminarii Archiepiscopalis, *Ms. 60.* Cf. M. NICOLAU S. I., *Un manoscrito concerniente a las reglas de la Compañía de Jesús y el P. Jerónimo Nadal (1507-1580).* In : *Arch. Teol. Granad.* 6 (1943) 141-53. Cf. etiam MI *Reg.* 53*.

HUNGARIA

IN MONTE PANNONIAE (Pannonhalma), Bibliotheca centralis Arch abbatiae OSB, *Ms. 118 E 5* (L. MAGGIO S. I., *Historia Collegii S. I. Viennensis ab anno 1550 usque ad annum 1567* ; 318 × 214 mm. ; 166 pp.

ITALIA

MEDIOLANI (Milano)

I. — Archivio spirituale della Curia Arcivescovile, Sez. XI (Seminaria) vv. III V VI.

II. — Biblioteca Ambrosiana, *Cod. D 448 Inf.* ; 310 × 220 mm. ; 257 ff. - Ex quo desumptum : mon. 85.

ROMAE

I. — ARCHIVUM COLLEGII GERMANICI

1. G. NAPPI S. I., *Annali del Seminario Romano* ; 285 × 205 mm. ; 541 ff. Tres complectitur partes : I pars incipit : Catalogo de chierici del Seminario Romano (134 ff.). II pars : Annali del Seminario Romano dall'anno 1563 (309 ff.). III pars : Relatione della vita e costumi d'alunni seminaristi di vita esemplare (93 ff.).
2. Cod. « *Libro di diverse instruttioni* » ; 131 ff. ; comp. In f. 1*v* inscriptio : « Libro di diverse Instruttioni per il bon governo nelle cose spirituali et studii et bona creanza de collegii dove s'allevano preti et altre persone ecclesiastiche per uso del rettore

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

del Collegio Germanico ». Inferius : « Questo libro fu scritto nel marzo 1588 ». In dorso typis impressus est titulus : « Libro di diverse istruzioni del P. Lauretano. — Costituzioni del P. Giuseppe Cortesone ». – Ex eo desumpta : mon. 118 119 130.

II. — ARCHIVUM SEMINARII ROMANI, *Cod. AL-6* (*Libro delle regole*) ; 200 × 135 mm. ; cf. Arch. Univ. Greg., Cod. 189 (3) : *Libro delle regole.*

III. — ARCHIVUM UNIVERSITATIS GREGORIANAE

1. *Cod. 140* (*Consuetudinum Lib. 1*) ; 290 × 225 mm. ; 83 ff. (quorum nonnulla vacua). Codex conscriptus est ad annum 1574 ; cf. ARSI, *Misc. 6* p. 48 IV/4 : « Consuetudines Coll. Rom. 1574 ». In f. 1*r* haec adnotatio : « N.P. Generale Claudio Aquaviva nell'anno 1584 ha ordinato che questo libro non si cassi, ma si conservi come sta ». En index documentorum : 1. Licenza di purgare i libri proibiti (6 dic. 1568). — 2. Offitium superintendentis collegii sub compendio. — 3. Compendium quemadmodum uti suo officio debeat rector collegii, praesertim ubi superintendens est. — 4. Compendium institutionis quae iis qui praesunt data est de eo quemadmodum se gerere debeant erga patres et fratres. — 5. Gubernatio Collegii Romani ac primo in litteris et spiritualibus (MP II mon. 19). — 6. Officii et cure del Collegio. — 7. Mutationes horarum. — 8. Festa quae Romae partim praecepto partim consuetudine servantur, et non legitur in Collegio nostro. — 9. Vacationes tum generales tum particulares. — 10. Consuetudini del Collegio Romano fuori delle contenute nelle regole. — 11. Altre consuetuedini che si osservano in certi mesi e giorni particolari. — 12. Opiniones nullo modo a nostris tenendae (MP III mon. 244). — 13. De artium liberalium studiis – 1570 (MP II mon. 32). — 14. De studiis humaniorum litterarum – 1569 (MP II mon. 31). — 15. Exemplaria privilegii magisterii et doctoratus. — 16. Testimonium pro scholasticis externis. — 17. Formula graduandorum. — 18. Ordini di N.P. Francesco Borgia nella visita che fece del Collegio 1570. — 19. Ordini di N. P. sopra le robbe di quelli che vengono a Roma o vanno da un collegio a un altro. — 20. Messe et orationi che s'hanno a dire per la Compagnia nostra et benefattori iuxta Constitutiones. — 21. Forma dell'interrogatorii da osservarsi per quelli che si hanno da promovere alla professione degli Ordini. — 22. Ordini lasciati dal P. Sebastiano Morales visitatore della pro-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vincia romana l'anno 1578. — 23. Trattati che si leggono a refettorio in diverse solennità dell'anno.

2. *Cod. 2800-02* (G. NAPPI S. I., *Annali del Seminario Romano*; tria volumina; 285 × 200 mm.; 681 pp. + 145 ff., 1126 pp., 563 ff. Inscriptiones voluminum: «Parte prima delli Annali del Seminario Romano quale contiene varii catalogi de nomi, cognomi, patria, anni de giovani di Seminario. In oltre alcune regole e consuetudini antiche et moderne dello stesso Seminario. Di più alcune vite de giovani che si sono educati nel medemo». «Parte seconda ... contiene l'historia che commincia dall'anno 1563 ...». (Annales perducuntur ad annum usque 1647. P. Nappi vita functus est anno 1548). «Parte terza ... si contiene una scelta de gl'huomini illustri che hanno fatto grandi riuscite doppo esser stati educati nel medemo Seminario ...». Cf. supra, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali del Seminario Romano.*

3. *Ms. 189* (*Miscellanea de Seminario Romano — Statuti et ordini per i chierici e convittori*); continet hos fasciculos:
   1 - 210 × 140 mm.; 10 ff. ff. 1*r*-6*v*: Li statuti del Seminario Romano - 1564 (MP II mon. 49).
   2 - Ordinationes visitatorum Seminarii Romani (PP. de Notariis, Fabio, Carminata - 1581 1582 1583 1585 1588).
   3 - *Libro delle regole*; quondam liber compactus, nunc folia fere soluta, operculo orbatus. Initio 7 folia desiderantur. 210 × 140 mm., 120 ff. Annexi sunt tres fasciculi, numeris 189 (4) (5) (6) signati. Fol. 120 incipit index documentorum: «Tavola di tutte le cose che si contengono nel presente libro». Cf. supra, Arch. Sem. Rom., *Libro delle regole.*

4. *Cod. 582* (PERPINIANUS, *Lettere latine a diversi letterati e le loro risposte*); 293 × 220 mm.; 97 ff.; comp. - Ex quo desumptum: mon. 81.

5. *Cod. F.C. 2156* (Alfonsus CRECCUS S. I., *Exercitia spiritualia S. Ignatii etc.*); 152 × 115 mm.; 180 ff.; tegumento membraneo coopertum, frequenti usu admodum consumptum. Continet varia documenta spiritualia quae auctor ad annum 1560, initio vitae religiosae maxima ex parte manu sua exaravit. - Ex quo desumpta: mon. 4 et 6.

IV. — BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA (BAV)

1. *Vat. lat. 5524* (*Relazione della visita apostolica al Seminario Romano sotto Sisto V 1585-1586*); v. MP II mon. 53.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. *Vat. lat. 12.159* (*prius* Arm. XI tom. 94) : *De collegiis Urbis* ; 300 × 222 mm. ; 293 ff. ; comp.
3. *Barb. lat. 1748* (*prius* XXIX 92) ; 212 × 140 mm. ; 197 ff. ; comp. Cf. *Epp. Xav.* I p. 206*-08*.
4. Boncompagni, *Ms. I 6* (B. Perera S. I., *Introductio ad Logicam Aristotelis* – 1564 ; et Idem, *Ratio studendi iis qui versantur in studiis bonarum artium apprime utilis.* 195 × 140 mm. ; 100 ff. ; comp.

V. — Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele II, *Manoscritti Gesuitici 1433* (*3562*) : *Miscellanea de studiis II – 1557-1600* ; 220 × 150 mm. ; 418 ff. ; comp. et recenter restauratum. En elenchus documentorum :

1*r*-59*v* : A. Gagliardi, *De plena cognitione Instituti S. I.* ; ed. Romae 1841.

60*r*-73*v* : Notamento sopra il libro de studii et cose appartenenti a questo fatte dal R.P. Ludovico Masselli nel 1602 quando visitò li studii di Roma per ordine di N.P.

74*r-v* : Praxis examinis ut fiat periculum eorum qui vel progredi debent in studiis philosophiae et theologiae vel ab eis amoveri, iuxta reg. prov. in Rat. stud. et decretum N.P. anno 1600 sept. 7.

76*r*-160*r* : Varia ad provinciam potissimum romanam pertinentia et ad tempus P. Acquaviva spectantia ; e. gr. de officio socii provincialis, de missionibus, de procuratore, de novis collegialibus, de ceremoniis novi missalis, memorialia visitationum provincialis, catalogus festorum totius anni etc.

162*r* : Nota autographa Patris Spinelli : « In hoc libro collecta et digesta sunt anno 1598. Elenchum horum habes folio seguenti ».

163*r*-v : Elenchus manu Patris Brunelli exaratus.

164*r*-78*r* : De sacrae theologiae studiis 1565-1572 (MP II mon. 33).

179*r*-84*r* : De artium liberalium studiis 1565-70 (MP II mon. 32).

185*r*-86*v* : Regulae praeceptorum – 1569 (MP II mon. 27).

186*r-v* : Regulae scholasticorum S. I. – 1569 (MP II mon. 28).

187*r-v* : Regulae iis omnibus observandae qui Societatis nostrae scholas frequentant – 1569 (MP II mon. 29).

190*r*-99*v* : Instruttioni per li maestri et consuetudini da osservarsi nelle classi dalla rettorica in giù inclusive – Romae 1589.

200*r-v* et 203*r-v* : B. Torres, *Ordo lectionum matheseos in Collegio Romano* 1557-61 (MP II mon. 61).

204*r-v* : Ledesma, *Annotationes in regulas scholarum – 1566* (MP II mon. 86 II).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

205*r*-08*v* : LEDESMA, *Relatio de professorum consultationibus in Collegio Romano 1564-65* (MP II mon. 69).

209*r* : LEDESMA, *Dies quibus non docetur – 1564* (MP II mon. 71).

211*r*-12*r* : LEDESMA, *Constitutio seu ordo 7 classium – 1566* (MP II mon. 89).

213*r*-16*v* et 227*r*-30*v* : LEDESMA, *Ordo et ratio studiorum 7 classium – 1566* (MP II mon. 90).

217*r*-20*r* : LEDESMA, *Lineamenta ordinis 7 classium – 1566* (MP II mon. 91).

221*r*-22*r* : LEDESMA, *Constitutio 7 classium ex consensu – 1564* (MP II mon. 75).

223*r*-*v* : LEDESMA, *Adumbratio quaedam ordinis studiorum 7 classium – 1566* (MP II mon. 88).

225*r* : LEDESMA, *Quaedam notatu digna ex quodam antiquo ordine.*

231*r*-34*v* : Ordine particolare ad tempus dato per certe remissioni di studii et per malatie – 1557 (cf. *Pol. Compl.* II 605).

242*r* : Ep. Patris F. Bencio de scholis.

243*r*-44*r* : P. Brunelli de scholis hum. litt. Coll. Rom. observationes.

245*r*-46*v* : P. GUALTRINO, *De lingua graeca docenda in Coll. Rom.*

247*r* : Informatio de iurisdictione praefecti stud. in Coll. Rom.

249*r*-50*r* : S. ROMEI, *Adnotationes de ordine stud. Coll. Rom.*

251*r*-53*r* : Avvisi per il F. Baldassino acciò facci bene l'officio suo dell'esaminatore ».

256*r*-58*r* : H. BENCIO, *De scholis grammaticae Coll. Rom.*

257*r*-58*v* : I. ROGERIUS, *Ordo classium hum. litt. Coll. Rom. – 1557* (MP II mon. 59).

259*r*-*v* : B. PERERA, *Ordo classium hum. litt. Coll. Rom. – 1557* (MP II mon. 58).

260*r*-*v* : F. CARDULO, *De classe rhetorices Coll. Rom. – 1557* (MP II mon. 57).

261*r* : A. SGARIGLIA, *Ordo tertiae classis gramm. Coll. Rom. – 1557* (MP II mon. 60).

263*r*-66*r* : Catalogi lectionum in collegiis Lusitaniae 1563-64 (MP III sect. V).

267*r*-68*r* : F. FABIO, *Notata in rat. stud. – 1578.*

268ab : Quae omnibus gymnasiis utilia sunt. Est pars : De stud. hum. litt. – 1569 ; cf. MP II mon. 31.

269*r*-70*v* : I. CORTESONO, *Quae conferunt ad profectum in spiritu et litteris in Coll. Rom. – 1564* (MP II mon. 79).

271*r*-*v* : H. TORSELLINI, *Usanze della rethorica – c. 1578* (MP (1901) 241-42).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

272*r-v* : A. SGARIGLIA, *De modo iuvandi in spiritu discipulos Romae – 1564* (MP II mon. 78).

273*r-v* : I. P. MAFFEI, *Avvisi per aiutare gli studi di humanità et rhetorica* (cf. MP II mon. 98).

275*r* : LEDESMA, *Tempore vacationum quid agent scholastici in Coll. Germ. et Seminario* (MP (1901) 595-97).

276*r* : Apuntamientos para las reglas de las disputas (MP (1901) 483-84).

279*r-v* : Elenchus eorum quae hoc libro ad studia liberaliorum artium spectantia contientur.

283*r*-91*v* : De artium liberalium studiis 1565-70 (MP II mon. 32).

292*r*-304*r* : Regulae praef. stud. scholasticorum S. I., praeceptorum, scholarium externorum, correctoris – 1565 (MP II mon. 20-24).

305*v*-06*r* : Avisi per li coadiutori delli maestri (MP (1901) 594-95).

308*r*-26*v* : De sacrae theologiae studiis 1565-72 (MP II mon. 33).

328*r*-31*v* : F. PEREZ, *Ratio explicandae primae partis S. Thomae – 1570* (MP II mon. 97).

332*r*-45*r* : A. GIUSTINIANO, *Ordini de studii nelle scuole superiori, cioè theologia, casi et filosofia nel Coll. Rom. – 1590.*

346*r*-48*v* : B. PERERA, *Il modo di leggere il corso – 1564* (MP II mon. 84).

350*r*-51*r* : C. CLAVIUS, *Modus quo disciplinae mathematicae in scholis Societatis possent promoveri* – c. 1581 (MP (1901) 471-74).

352*r*-53*v* : LEDESMA, *Regulae quaedam quae viderentur observandae circa scholasticos externos ad Collegii Romani pacem et tranquillitatem servandam ac evitanda alia scandala – 1564* (MP II mon. 72).

354*r*-55*r* : LEDESMA, *Constitutio 7 classium – 1564* (MP II mon. 75).

356*r-v* : I. PAVIA, *Regulae proponendae discipulis secundae classis grammatices – 1564* (MP II mon. 77).

358*r-v* : H. TORSELLINI, *Avisi per le scuole di Tivoli* (MP (1901) 622-25).

360*r*-67*v* : *De studiis humaniorum litterarum – 1569* (MP II mon. 31).

368*r*-401*v* : *Instruttioni per i maestri e consuetudini che si osservano nelle classi della rettorica in giù inclusive* – Roma 1590.

403*r*-18*r* : N. ORLANDINI, *Ordine delle scole di Napoli – c. 1582* (MP (1901) 247-80). – Ex hoc codice desumpta : mon. 33 57-61 69 71 72 75 77-79 84 88-91 97.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

MONUMENTA

SECTIO PRIMA

COSTITUTIONES REGULAE ET ORDINATIONES

PARS PRIOR

DE STUDIIS ET SCHOLIS

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0
Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

RATIO STUDIORUM COLLEGII ROMANI 1558

Introductio

Difficile est iam demonstrare quod hoc tempore in Collegio Romano aliqua nova ratio studiorum exstiterat. Res adhuc magis ardua est partes eius indicare, earumque textus reperire. Varia tamen exstant elementa, quorum ope hoc opus, licet non omnino perfecte, perfici potest.

Primum elementum constituunt verba Patris Polanco, qui die 6 febr. 1557 ad P. Canisium, praep. prov. Germ. (cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 25; et BRAUNSBERGER II p. XXIX-XLIII) scribens, mentionem facit regularum magistrorum et discipulorum Collegii Romani, quas patres, qui ex Germania ad primam congregationem generalem venissent, Romae recipere possent [1]. Has regulas non esse eas quas in primo huius operis volumine, sub titulo: *Regulae et Monita scholarum in Italia* (*1555-1556*) edidimus [2], merito supponitur. Nam eas anno 1556 patres, qui Roma ad nova collegia Coloniae, Claramontis et Ingolstadii aperienda missi sunt, receperunt [3]. Eas ergo post vix duos vel tres annos iterum petere, non erat necesse.

Quae suppositio alia quoque ratione confirmatur. Patres enim germani tempore congregationis generalis videntur novas magistrorum et praefecti studiorum regulas Romae re vera accepisse. Earum enim textum ad initium anni 1559 P. Rethius [4], collegii coloniensis regens, in « Ephemeridibus » scholarum coloniensium, hac adnotatione praemissa, transumpsit: « Circa finem praecedentis anni singulis praeceptoribus datae sunt regulae quae solent in Societate dari praeceptoribus » [5].

Hae regulae praefecti studiorum et magistrorum, a P. Rethio recensitae, re vera multum differunt ab his quae anno 1556 Romae datae sunt sociis Coloniam, ad collegium fundandum missis; et e contrario

---

[1] « Poiché a la R.V. pare che il D. Lanoy doveria mandar fuora de Vienna alcuni che si trovano male, usi della sua autorità in ordinarglielo; et così delli studii; benché, come siamo qua in congregatione, si potrà dar ordine a molte cose; et si potranno pigliare in scritto le regole da osservarsi dalli maestri et discepoli etc. » *Epp. Lainez* II 108.

[2] Vide MP I, mon. 15, p. 330-40.

[3] « Vedano le regole et avvisi del collegio nostro [romano], et spetialmente delli maestri et discepoli, per meglio far ognuno il suo uffitio » MI *Epp.* XI 364 n. 26, 369 n. 2 et 536 n. 4.

[4] Ioannes Rethius S.I. (1532-1574); cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 124; MP I 543 n. 388 et adn. 47; DUHR, *Geschichte* I 755-79.

[5] Coloniae, Stadtarchiv, *Univ. 979*, f. 70*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

valde accedunt constitutionibus collegii messanensis anno 1548 a P. Nadal exaratis [6]. Quare, ad originem harum regularum investigandam, oportuit ut attentionem nostram versus collegium messanense dirigeremus. Notum enim est, Patrem Nadal, praeter constitutiones huius collegii, regulas quoque magistrorum ad eiusdem usum conscripsisse [7]. Earum autem textum non esse notum, olim asseruimus [8]. Nunc vero eas, saltem ex parte, nos invenisse putamus in libello quodam Patris Crecco, siculi [9], qui ad annum 1560, hoc est initio vitae suae religiosae, praeter varia vitae spiritualis documenta, etiam regulas magistrorum et scholasticorum S.I. in eo transumpsit. Regulas magistrorum sane eam ob causam descripsit, quia praeceptorem in Sicilia acturus erat. Quod quidem per 12 annos praestitit [10].

Iam vero si duo haec corpora regularum magistrorum coloniensium et siculorum conferuntur, magna quaedam concordantia inter eas adverti potest, et in eo solum differunt quod regulae colonienses numero admodum sint pauciores, quia multae ex siculis omissae fuerint.

Quae affinitas optime intelligitur, si admittimus, socios qui anno 1558 Romae novas regulas pro collegio conscripserunt, regulas siculas prae manibus habuisse. Haec assertio nostra confirmatur excerptis quibusdam a P. Polanco ex his regulis siculis factis et « *Modus praelegendi praeceptoribus in litteris humanioribus tenendus* » inscriptis [11].

Quod autem regulae a P. Crecco transumptae sint eaedem de quibus loquitur P. Coudret in memorata epistola anni 1551 (v. adn. 7), unum solum argumentum afferimus, modum scilicet recitandi preces ante et post lectiones. Prima enim harum magistrorum regularum sicularum fuse describit, quomodo hae preces in diversis classibus recitandae sint. Si haec conferuntur cum iis quae in epistola Patris Coudret hac de re leguntur, videtur perfecta identitas inter hanc regulam et praxim a P. Coudret descriptam. Quae ratio recitandi preces in nullo alio corpore regularum magistrorum adeo minute et modo identico describitur [12].

Attamen nescimus, utrum regulae a P. Crecco transumptae perfecte concordent cum iis quas P. Nadal olim conscripserat, an mutationes aliquas hic illic subierint. Hac ratione non ausi sumus eas in *Mon. Paed.*

---

[6] Vide in MP I, mon. 2, p. 17-28.

[7] Hoc refertur a P. Coudret in ep. die 14 iul. 1551 ad P. Polanco de studiis collegii messanensis data, in qua inter alia haec scribebat : « Sta scritto nelli officii delli maestri » MP I 104 lin. 253.

[8] Cf. *ib.* adn. 44.

[9] Alfonsus Crecco S.I. (1545-1608 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 39). — Gratias ex corde tribuimus maximas Patri Iparraguirre, cuius auxilio libellus Patris Crocco nobis innotuit.

[10] Cf. Catal. Prov. Siculae a. 1590 ; *Sic. 60*, f. 14*v*.

[11] Scriptum Patris Polanco exstat in *Stud.* 1/*c*, fasc. 7 ; textum autem huius partis monumenti videsis inferius, mon. 3 IV.

[12] De precibus in scholis recitandis cf. e. gr. *Const. Coll. Mess.* (*1548*) I n. 5 ; MP I 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

I ponere, sed in secundo volumine ad annum 1558, quando ad novas magistrorum regulas conscribendas Romae verisimillime adhibitae sunt [13].

Hucusque locuti sumus de regulis magistrorum et praefecti studiorum huius novae rationis studiorum Collegii Romani, cuius imprimis existentiam conati sumus demonstrare. At eam alias quoque partes comprehendisse, haud dubie constat. P. Ledesma, professor et praefectus studiorum Collegii Romani [14], in quodam scripto adnotat ordinem aliquem studiorum antiquum et regulas [15] ; quae animadversiones optimo iure hanc

---

[13] « Verisimillime » diximus, quia cum « certitudine » non audemus hoc assere. Potuerunt enim — licet valde sit improbabile — regulas magistrorum anno 1558 Romae iterum refectas, tum patres germani, tum etiam siculi, tempore congregationis generalis accipere. Attamen si regulas novas scholarum anno 1558 etiam patres siculi Romae accepissent, aegre intelligitur, cur e.gr. in regulis praeceptorum siculis ad regulas communes quatuor novae partes additae sint. Patres siculos propria auctoritate tam graves immutationes inducere non ausuros fuisse, merito supponitur.

[14] De Iacobo Ledesma S.I. (1524-1575) inferius saepe adhuc sermo recurret ; eius cursum vitae videsis infra, mon. 69 adn. 1*.

[15] En textus adnotationum Patris Ledesma :

« *Ex ordine antiquo.*

1. Praeceptores sumant assertiones et puncta aliquot, additis breviter rationibus ad futuras disputationes. [Cf. infra, mon. 1 § 5.] — 2. Vel magister lectionem repetit vel aliquis ex doctioribus quem ille repetere iusserit. [Cf. *ib.* § 7.] — 3. Praeceptores intererint dum in classe discipuli repetunt, dialectici per totam horam, alii per medium tempus quo repetunt. [Cf. *ib.*] — Come profitano li dialectici et rhetorici. — Ex antiquo ordine : dubium, an serventur vel servanda sint.

Ex theologis : regula 5 de parandis assertionibus. — 2. De repetitionibus, an vero 3 philosophis potius.

Ex philosophis : 2, 3 de repetitionibus et aliis quae etiam in declarationibus Const. in P. 4 c. 6.

De cursus mathematices ordine : — Videndi omnes dati ordines et unus eligendus.

Ex regulis praefecti : — Erga nostros scholasticos : De regula quarta : quid fiet Romae. — De regula quinta : An ea spectet ad praefectum, an ad rectorem. — De regula secunda : erga externos scholasticos. — De regula 3 : de causa eorum qui discedunt, investiganda et referenda. — De regula 1 erga nostros simul et externos : quid Romae fiat, in aliis communitatibus. — De secunda regula : quomodo intelligenda et exigenda ratio progressus singulis mensibus. — De 3 regula : quomodo intelligenda et an hic locum habeat. — De 5 regula : an debeat interesse examini omnium. — De 7 regula : in iis quae ad studia communiter. — Quae sunt ea quae affigenda sunt in classibus aut loco communi.

Ex regulis magistrorum : De 10 regula, de duo spogliaturus : an debeat intelligi de tribus etiam inferioribus classibus. — De 12 regula : an servetur et an servanda sit. — Idem de 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Collegii Romani novam rationem studiorum spectare videntur, ut inferius patebit.

Secundum Patris Ledesma scriptum antiqua ratio studiorum Collegii Romani partes quae sequuntur continebat : 1. Ordo studiorum (in quo de studio theologiae, philosophiae, mathematices, humaniorum litterarum et grammatices agitur) - 2. Regulae praefecti studiorum - 3. Regulae magistrorum - 4. Regulae bedelli - 5. Regulae examinatorum [16].

Nunc nostrum est textum harum partium invenire. Textus regularum praefecti studiorum et magistrorum iam indicavimus in fonte sicula et coloniensi. Ordo autem studiorum, de quo P. Ledesma loquitur, est primum nostrum monumentum. Hoc quisque sibi facile persuadebit, qui attente legat tres primas adnotationes Patris Ledesma quae perfecte et unice huic monumento applicari possunt.

Qui autem dubitaret, num animadversiones Patris Ledesma re vera rationem studiorum a nobis reconstructam spectarent, consideret titulos partium regularum praefecti studiorum, quos P. Ledesma recenset [17], quique in forma romana et coloniensi leguntur.

Iam, quis harum regularum praefecti studiorum et magistrorum auctor ? Si consideramus excerpta a P. Polanco ex regulis magistrorum facta, et regulas praefecti studiorum manu Patris Romei, rectoris Collegii Romani exaratas et a P. Polanco correctas, hi duo patres auctores videntur fuisse. Sed partem aliquam hac in re habuisse etiam P. Nadal, qui anno 1557 superintendens Collegii Romani factus est [18], merito supponitur.

Ex regulis bedelli : De secunda et tertia : an ad rectorem, an ad praefectum studiorum ea debeat defferre.

Ex regulis examinatorum : Regulae de examinatoribus superiorum facultatum, an locum modo habeant et sint examinandi illi. — Item de ethica legenda loco mathematices. — Item de mutatione studiorum : quid legant, fine et modo quoque quae ut muttatio scholasticorum fiat commode. — Item ut substituti classium sint destinati ab initio anni. » — Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 224*r*.

[16] Rationem studiorum Collegii Romani constitisse partibus a P. Ledesma recensitis, confirmatur regula quadam praefecti studiorum, in qua enumerantur regulae quas hic apud se habere tenetur, scilicet « regulas et suas et praeceptorum et scholasticorum et etiam examinatorum. » Cf. infra, mon. 2 n. 26. — Regulae scholasticorum non nominantur a P. Ledesma. Sed ex hac praefecti studiorum regula constat earum exsistentia ; sunt autem eae quae in fonte siculo reperiuntur. Examinatorum regulae nobis ignotae sunt. Nec enim in fonte siculo, nec coloniensi, nec romano inveniuntur. Fortasse, saltem ex parte, sunt eae quae in posteriori forma regularum praefecti studiorum capitulum proprium constituunt ; cf. infra, mon. 20 cap. I.

[17] Cf. supra, adn. 15.

[18] Ad hoc officium superintendentis Patris Nadal quod spectat, iuvat hic exscribere ea quae ipse adnotabat in « Ephemeridibus » : « Data est mihi superintendentia Collegii, quod habebatur in via illa ad Minervam. Eram quidem in collegio, sed nolui interpellare rationem gubernationis ; nam simul et P. Polancus et

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De tempore vero huius novae Collegii Romani rationis studiorum, haec pauca adnotare sufficit : Cum regulae praefecti studiorum et magistrorum Collegii Romani anno 1558 Coloniam asportatae, ibique a P. Rethio transumptae fuerint, cum aliunde constet, anno 1556 Collegium Romanum alias praefecti studiorum et magistrorum regulas habuisse — prout ostendimus —, cum denique anno 1557 consultationes de modo docendi in Collegio Romano habitae sint, prout monumenta hac occasione a magistris confecta ostendunt [19], patet novas has regulas inter a. 1557 et 1558 conscriptas fuisse.

Hanc rationem studiorum conceptam fuisse non ad Collegii Romani solum, sed ad omnium S.I. collegiorum usum, deducitur ex titulo monumenti secundi, et adhuc clarius ex titulo eiusdem tertiae partis (cf. infra, mon. 2, lin. 1-2 et 44-45).

Monumenta ergo huius rationis studiorum erunt haec : 1. Ordo studiorum, cuius habetur solum textus romanus. — 2. Regulae praefecti studiorum, quarum exstat forma tum romana, tum coloniensis. — 3. Regulae magistrorum, quarum conservantur textus siculus et coloniensis. — 4. Regulae scholasticorum S.I., quarum solum textus siculus ad nos pervenit.

P. Madridius multa curabant et agebant in collegio » *Epp. Nadal* II 50. Haec anno 1557 scripsit. Anno autem 1558 iterum de ea re adnotabat : « Voluit me redire ad collegium P. Laynez, cui dixi libere, videri rationem gubernandi collegii aliam instituendam, ut penderent omnia a superintendente, nec eam curarent vel P. Polancus vel P. Madrid, qui erat modus superiorum temporum. Concessit Pater. Ivi ad collegium. » *Ib.*, p. 64.

[19] Vide inferius, mon. 57-60.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

1

ORDO STUDIORUM

[Anno 1558]

Introductio

De historia huius monumenti videsis introductionem, supra, p. 3-7.

TEXTUS : *Instit. 220*, f. 217*r*-22*v* (*prius* 245-50), apographum coaevum, duabus manibus exaratum. In fol. 222*v* legitur : « Ordo studiorum — Theologi — Philosophi et classium humanarum litterarum » ; et in angulo superiore dextro : « Agendum cum Ledesma » manu Patris Nadal.

EDITIO : MP (1901), doc. 9, p. 84-88.

TEMPUS : Postquam probatum est, monumentum nostrum partem constituisse rationis studiorum Collegii Romani, anno 1558 conscriptae, illud eodem anno confectum fuisse, planum est. Quod alia etiam ratione confirmatur. Monumentum duabus manibus est exaratum, prout supra diximus ; maxima pars manu P. Francisci Petrarca [1], qui anno 1555 Romae ingressus, pluribus annis scriptoris officio penes praepositos generales fungebatur ; ultimum autem folium scripsit Petrus Di Pietro [2] qui, cum ineunte anno 1560 Roma in Lusitaniam missus sit [3], non nisi ante illum annum, scilicet 1559, summum, illud exarare potuit.

AUCTOR : P. Astrain opinatur, monumentum Patri Nadal esse attribuendum [4]. Attamen imprimis de hoc monumento valent quae superius de totius rationis studiorum auctoribus diximus ; scilicet, PP. Polanco, Madrid et Romei eius auctores haberi posse. Ad ultimam partem, quae est de mathematicis, redigendam auctores fortasse adhibuerunt scripta P. Balthasaris Torres [5].

In casu autem huius monumenti adhuc clarius est, auctores habuisse quamdam formam anteriorem, a P. Nadal in Sicilia ad usum collegii messanensis confectam. Hoc deduci licet ex adnotationibus Patris Ledesma in eam partem *Ordinis antiqui*, quae classes humanitatis et grammatices respicit [6]. Quae adnotationes non possunt bene applicari para-

---

[1] Cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 115 ; eius formulam votorum autographam invenies in *Ital. 59*, f. 247*r*.

[2] Cf. *Ib.*, p. 105 (Natale) ; formulam autem votorum autographam videsis in *Ital. 59*, f. 52*r* et *Ital. 56*, f. 244*r*.

[3] Cf. ARSI, Fondo Ges., *Mss. 77 IV*, f. 347*r-v*, et *Epp. Nadal* I 695-96 adn. 6.

[4] Cf. MP (1901) p. 12.

[5] Quae videsis infra, mon. 61.

[6] En textus adnotationum : « Quaedam notatu digna ex quodam antiquo ordine.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

graphis respondentibus nostri monumenti. Aliunde in *Ordine antiquo* adhibetur denominatio classium complutensis, Patri Nadal adeo cara [7], sed absimilis a modo parisiensi, in Collegio Romano ceterisque Societatis collegiis, iuxta ordinem S. Ignatii, introducto [8].

Summarium

Ordo lectionum theologiae — Philosophiae — In classe rhetorices — In graecis — In classe humanitatis — In prima classe grammatices — In secunda classe — In tertia classe — In quarta classe — De studio linguarum et mathematices.

Ordo studiorum

Theologi [1]

[1] Praevideant lectiones [2]. Cum vero audiunt, scribant; non quidem omnia, sed ea tantum, quae notatu digna videbuntur. Ubi lectum erit, repetant terni aut quaterni per mediam horam [3].

(Consultanda cum praefecto classium).

De exercitio quodam examinandi regulas et lectiones, praeter eorum lectionem, repetitionem et recitationem. Sed quid sit, non satis intelligo.

In tertia classe, quae respondet modo primae grammatices, iubet ut post Pascha alternis diebus componant prosam, alternis carmina.

In quarta, quae respondet humanitati, iubet cotidie componi epistolam vel oratiunculam, adiunctis aliquot carminibus. Etiam legi grammaticam graecam et ea tantum Isocrates.

In classe rhetorices, refert, habitas fuisse diebus dominicis a prandio orationes vel declamationes, in quibus multum spei futuri fructus proponebat, sed intermissas ob vespertinam concionem et in diem sabbathi translatas vesperi ante disputationes; et quod in hac classe omnes audiant graece et hebraice.

In regulis antiquis quae simul sunt cum eo ordine antiquo, sunt valde hae considerandae: 1 2 3 5 7 8 9 10 13 20 ». Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 225*r*.

[7] Cf. MP I 186.

[8] Cf. *Ib.*, p. 422 adn. 7.

[1] De lectione theologiae cf. Nadal, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 31-4; MP I 150-51.

[2] Ad initium huius paragraphi in margine sinistro legitur adnotatio Patris Ledesma: « Non faciunt, nec forsan fieri potest ».

[3] De lectionibus praevidendis, adnotandis et repetendis cf. *Const.* P. IV c. 6 § 8; MP I 239.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[2] Noctu hora prima conveniant ad repetitiones, ubi praeceptores duo, qui scholasticam theologiam profitentur, quique alternis diebus aderunt; primum quidem respondebunt breviter iis quae a discipulis quaeruntur (quaerent autem discipuli ordine, ut sit cuique suus quaerendi locus), postea vero ordine item curabunt omnes in disputationibus exercendos [4].

[3] Singulis diebus sabbathi assertiones de more defendentur, quas component quidem ii qui erunt defensuri, sed consultis prius praeceptoribus, atque ab eis acceptis iis de quibus illae erunt conficiendae [5].

[4] Quarto quoque sabbatho defendent theologi ante prandium per duas horas. Intererunt vero omnes a prandio publicis philosophorum disputationibus [6].

[5] Praeceptores singulis hebdomadis ex iis quae lecta et disputata sunt, puncta aliquot seu capita in scripta redigent, additis breviter rationibus, quo [217*v*] habeant videlicet ad finem anni parata ea, de quibus conficiendae sunt assertiones publice disputandae [7].

Philosophi [8]

[6] Praevideant itidem ut theologi lectiones, et cum audiunt, ea scribant quae adnotanda videbuntur.

[7] Repetant etiam terni et quaterni ubi et praeceptor legerit, et vel ipse lectionem repetiverit, vel aliquis ex doctioribus, quem ille repetere iusserit. Interim vero, dum inter se repetunt, aderunt praeceptores, ut eos, si quid dubitent discipuli, possint subinde consulere; praeceptor quidem dialectices per totam horam, logicus vero et philosophi per mediam temporis partem, quo illi manebunt in classe. Manebunt vero per reliquam vel horam, vel mediam horam, usque dum signum detur. Terni autem illi vel quaterni, qui repetere inter se debent,

---

[4] De repetitionibus quotidianis in theologia cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) § 21; MP I 26.

[5] Cf. *ib.*, p. 27.

[6] Cf. *ib.*, § 25, p. 27.

[7] Haec erat praxis in Collegio Romano ab initio collegii, ut constat ex titulo thesium defendendarum anno 1554 et typis expressarum: « Theologicae assertiones *collectae* ex lectionibus quae hoc anno in collegio S.I. . . . Romae habitae sunt . . . ». Cf. VILLOSLADA, *Storia* . . . 31; et *Reg. et mon. schol.* (*1555/56*) II C § 14; MP I 344.

[8] De lectione philosophiae cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 15-26; MP I 143-48.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ita coniungantur a praeceptoribus, ut iis qui imbecilliores erunt, aliquis adiungatur ex doctioribus [9].

[8] In nocturnis repetitionibus (quibus dialecticae praeceptor semper aderit et item logicus, alii autem alternis) partim respondebunt discipulorum dubiis, partim eos in disputationibus exercendos curabunt. Poterunt etiam si videbitur, ab eis [218*r*] quaerere de lectionibus; ea praesertim quae fuerint difficiliora. Id quod etiam theologis facere licebit.

[9] Assertiones defendent singulis diebus sabbathi, consultis prius (ut de theologis dictum est) [10] praeceptoribus suis. Quarto vero quoque mense disputationes habebunt tres praeceptores, id est, omnes praeter dialecticum, a prandio per tres horas, praesentibus omnibus theologis.

[10] Quod de parandis assertionibus ad finem anni publice defendendis, dictum est supra [11], id etiam facient philosophi et logicae praeceptores omnes. [218*v*]

In classe rhetoricae [12]

[11] Mane una hora tribuitur *Partitionibus oratoriis* [13] et orationibus Ciceronis alternis; altera partim repetendis lectionibus, partim orationibus, quas discipuli decimoquinto quoque die ostendere debent ac publice legere, corrigendis.

[12] Singulis diebus sabbathi prima hora legitur vel dictatur argumentum componendae orationis, quod fit demonstrandis breviter locis tum communibus, tum etiam propriis, rei propositae, idque per singulas orationis partes. Secunda hora semper disputatur.

[13] Decimoquinto quoque die oratio publice habeatur. Aliquando etiam forenses actiones exercitationis causa instituantur [14]. [219*r*]

---

[9] De exercitationibus philosophorum cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) § 17 (MP I 25); et NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) 1 § 18-21; MP I 145-47.

[10] Cf. supra, § 3.

[11] Cf. supra, § 5.

[12] De classe rhetorices cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 7; MP I 139-40.

[13] *Partitiones oratoriae*, opus de arte dicendi M. T. Ciceronis.

[14] De huius exercitationis ratione cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 27; MP I 153 — et NADAL, *Ordo st. germ.* (*1563*) § 60; infra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In graecis [15]

[14] Post prandium a prima hora ad secundam explanatur oratio Demosthenis ad Leptinem [16] et Hesiodus [17] alternis.

[15] Hinc per mediam horam fit repetitio et exercitatio.

[16] Mandent memoriae Hesiodum et recitent die sabbathi.

[17] Componant semel in hebdomada, et diebus sabbathi disputent. [219*v*]

In classe humanitatis [18]

[18] Mane prima hora legitur Cicero *De senectute*; secunda hora repetitur eadem lectio, et dictatur breviter id quod fusius ab Adriano cardinali explicatum est [19]. Reliquum vero tempus in dictandis et emendandis epistolis consumitur.

[19] A prandio prima hora legitur Sallustius, secunda repetitur lectio, et graeca recitatur; tertia legitur Clenardus [20].

[20] Die sabbathi mane recitantur Cicero et grammatica graeca, et lectiones omnes repetuntur. A prandio disputatur. [220*r*]

In prima classe grammaticae [21]

[21] Mane hora prima post orationem recitant Despauterium [22]; deinde repetunt lectionem.

---

[15] De graeca lingua tradenda cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 12; MP I 141-42.

[16] LEPTINES (saec. IV a. Chr.), atheniensis, contra quem Demosthenes hanc orationem protulit.

[17] Cf. MP I 103 § 13 et *ib.*, p. 422.

[18] De classe humanitatis cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 6; MP I 139.

[19] Hadrianus Castellesi (c. 1458-1521), cardinalis, scriptor, cuius opus, ad quod textus alludit, est: *De sermone latino et modis latine loquendi*; cf. MP I 479.

[20] Nicolaus CLENARDUS (Kleynaerts; 1495-1542), *Institutiones linguae graecae*; cf. MP I 456 adn. 11.

[21] De classibus grammatices cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 3-5 (MP I 137-38), et NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 2-4; MP I 189.

[22] Ioannes DESPAUTERIUS (Van Pauteren, De Spauter; c. 1460-1520), grammaticus latinus, cuius *Commentarii grammatici* (Lutetiae Parisiorum 1537) continent: Rudimenta, Grammatica, Syntaxis, Prosodia, De figuris et topis; cf. *Ouvrages pédag.* p. 201.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[22] Hora secunda primum recitant epistolas Ciceronis, deinde leguntur epistolae, postremo lectionem repetunt.

[23] A prandio hora prima praelegitur Plautus [23] et repetitur lectio; post emendantur epistolae et dictantur in alterum diem.

[24] Diebus sabbathi mane recitantur totius hebdomadae lectiones et repetuntur. A prandio vero disputatur et dictatur epistola in diem Lunae.

In secunda classe

[25] Mane post orationem recitant pueri praeterita Despauterii, praelecta die praecedenti; deinde unus lectionem repetit; tum legitur Despauterius et repetitur; postea recitantur epistolae Ciceronis, leguntur et repetuntur; postremo, si quid temporis superest, disputatur. Utitur [220*v*] autem praeceptor opera trium aut quatuor discipulorum, qui reliquos audiant recitantes; sed ita tamen ut ipse aliquos quotidie audiat; atque eo ordine ut omnes tandem eo audiente recitent. Exercet vero in iis quae legit, discipulos ubi lectum et repetitum est.

[26] A prandio recitatur Guarinus [24], legitur, repetitur; demum emendantur compositiones et dictantur.

In tertia classe

[27] Mane fit perinde ut in secunda, nisi quod recitantur ante omnia duae lectiones simul et praecepta.

[28] In audiendis iis qui recitant, discipulorum opera non utitur.

[29] A prandio recitatur, legitur, repetitur, exercentur, dantur themata et compositiones emendantur.

In quarta classe

[30] Mane recitant concordantias, declinant et in concordantiis exercentur.

[31] A prandio recitant Donatum [25] de octo partibus; coniugant et in concordantiis exercentur. [221*r*]

---

[23] Eius comoediae in scholis maxime tritae: *Aulularia*, *Menaechmi* et *Trinummus*.

[24] GUARINUS Veronensis (1374-1460), *Regulae grammaticae*; cf. *Ouvrages pédag.* p. 339.

[25] Aelius DONATUS (saec. IV), *De octo partibus orationis*; cf. MP I 23 adn. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De studio linguarum

[32] In humanitate et rhetorica studeant graecis.

[33] In primo anno artium nihil aliud.

[34] In secundo et tertio mathematicis [26], quarum idcirco quotidie duae erunt lectiones.

[35] In theologia hebraicis [27].

[36] Artium cursui videntur impendendi anni tres et dimidium [28], et legendae quaestiones aliquot, et multa ex Aristotele omittenda, vel dicenda compendio, etc.

[37] Mezza hora legga il mathematico, et mezza repetino, et non si occupino più in quello studio.

[38] Il medesimo faccino gli hebrei, et questo perché chi odeno queste lettioni hanno altri studi principali.

[39] *A una lettion* [29]

Arithmética 2 [30]	Los lógicos geometria 4.
Geometria 4	Sphera 3.
Sphera 3.	Geographia 2.
Geographia 3.	Astrolabium 3. [221*v*]
Theorica planetarum 4.	Los philósophos theórica de planetas 4.
Astrolabium 3.	Expositio almanachi aut tabularum 3.
Prospectiva 3.	Prospectiva 3.
Expositio almanachi aut theologia 2.	De horologiis 2.
Los summolistas dos meses de arithmética.	

120 queste *del.* studi.

[26] De studiis mathematices cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 27-30 ; MP I 148-49.

[27] De lectione linguae hebraicae cf. *ib.*, p. 142-43.

[28] Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 2 ; MP I 301 et 303.

[29] Ad hunc ordinem studiorum mathematices quod attinet, cf. scripta P. Balthasaris Torres S.I. (infra, mon. 61), quae fortasse adhibita sunt ad hanc nostri monumenti partem redigendam.

[30] Numeri post varios titulos indicant menses, per quos lectioni materiae incumbendum est.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2

OFFICIUM PRAEFECTI STUDIORUM

(*Forma romana*)

[Anno 1558]

Introductio

Ad historiam huius quoque monumenti, sicut praecedentis, intelligendam, relegenda sunt ea quae superius (p. 3-7) in introd. *Rat. stud. Coll. Rom.* diximus. Praeter ibi relata, nonnulla adiungi possunt. Harum scilicet regularum duae formae conservantur: romana et coloniensis. Romana videtur esse anterior. In margine enim huius inveniuntur verba a P. Polanco exarata, quae in coloniensi forma iam in textu reperiuntur. Formam romanam habuisse in manibus P. Ledesma cum Ordinem studiorum antiquum Collegii Romani adnotabat (quas adnotationes videsis supra, Introd. in *Rat. st. Coll. Rom.* - *1558*, p. 5-6), valde commendatur. Tituli enim partium huius monumenti et quos P. Ledesma recenset in adnotationibus, plane concordant; contra, tituli formae coloniensis mutationes aliquas subierunt. Forma romana enim constat quinque partibus, coloniensis tribus.

Praeterea iure supponitur, auctores (P. Polanco et P. Romei) harum regularum adhibuisse formam earum originalem, a P. Nadal in Sicilia ad annum 1551 conscriptam, prout fecerunt circa regulas magistrorum. Patrem enim Nadal ea occasione non solum magistrorum, sed et praefecti studiorum regulas composuisse, demonstrat epistula Patris Coudret de ratione studiorum collegii messanensis ad P. Polanco data (cf. MP I 103-04). Sed formam sicularum regularum praefecti studiorum non habemus, quia desunt in fonte siculo, in parvo scilicet libro Alfonsi Crecco, qui cum praefecti studiorum officio nunquam, magistri scholarum autem saepe fungeretur, magistrorum solum regulas transumpsit, praefecti omissis.

Harum regularum fons ea quoque ratione in regulis praefecti studiorum siculis quaerendus est, quod prorsus absimiles sint regularum praefecti studiorum (1555-56), quae in MP I inveniuntur (cf. *ib.*, pp. 203-5 et 328-30).

Textus: ARSI, *Stud. 1/c*, fasc. 5; 4 foliis, 215 × 143 mm. magnitudinis constans; manu P. Sebastiani Romei († 1574; cf. Scaduto, *Catalogo* . . . p. 129), Collegii Romani rectoris exaratum et a P. Polanco multis in locis correctum. In cod. *Instit. 208*, f. 345*v* habetur apographum harum regularum. Scriba autem quinque solum primae partis regulas transcripsit, in quibus correctionum a P. Polanco inductarum ratio habetur.

Tempus et Auctor: Cf. ea quae superius (p. 3-7) in introductione *Rat. stud. Coll. Rom.* (*1558*) diximus.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Summarium

ERGA NOSTROS SCHOLASTICOS. — 1. *Classis unicuique conveniens assignetur. In doctrina externis posteriores non sint. In inferioribus bona fundamenta iacienda.* — 2. *Ordinem studiorum observari curet* — 3. *et regulas de libris et bibliotheca adhibenda.* — 4. *Specimina studiorum ad superiores mittat.* — 5. *Observet qui incitandi, qui reprimendi.* — 6. *Studia privata post duas horas paululum intermittenda.* — 7. *Libri ad mensam legendi a rectore designandi, correctorque lectionum constituendus.*

ERGA EXTERNOS SCHOLASTICOS. — 8. *Novi examinandi.* — 9. *Assidui inscribendi, regulae eis proponendae.* — 10. *Catalogus discipulorum praeparetur.*

ERGA NOSTROS SIMULQUE EXTERNOS SCHOLASTICOS. — 11. *Inquirat, num theologi privatim scripta patrum legant,* — 12. *qui studiose, qui remisse studeant,* — 13. *qui lectiones in scripta redigere debeant,* — 14. *qui ad gradus promovendi.* — 15. *Praesit examinibus.* — 16. *Adsit publicis disputationibus.*

ERGA MAGISTROS. — 17. *Invigilet, quomodo officio fungantur.* — 18. *Novos examinet de sufficientia.* — 19. *Redigat catalogum lectionum.* — 20. *Caute inquirat, an magistri satisfaciant.*

QUAE COMMUNITER AD STUDIA PERTINENT. — 21. *Affigantur quae ab omnibus observanda.* — 22-3. *Curet praeparari et examinet orationes publice recitandas.* — 24. *De vacationibus cum rectore agat.* — 25. *Libros solum a rectore approbatos permittat.* — 26. *Habeat et observari curet regulas magistrorum.*

OFFICIUM PRAEFECTI STUDIORUM QUI IN UNIVERSITATIBUS DICETUR CANCELLARIUS

Erga nostros scholasticos [1]

1. Curet examinari scholasticos nostros cum primum accedunt ad studia tractanda, et in renovatione annua studiorum; grammaticos etiam ad Pascha, ut intelligatur quibus in facultatibus et classibus constituendi sint, et quae ipsorum profectui conveniant [2]; observando ut in doctrina nostri aliis eiusdem classis externis posteriores non sint, quo ad eius fieri possit [3]; et in inferioribus bona fundamenta sint iacta,

4 primum *sup.* | ad *del* collegium, *sup. m. Pol.* studia tractanda || 5 annua *sup. m. Pol.* || 6 etiam *del.* circa Quadragesimam, *sup. m. Pol.* ad Pascha || 7 *sup.* observando *m. Pol.* curan [do], *sed. del.* | ut *del.* ex provectioribus quavis in classe, *sup. m. Pol.* in doctrina nostri aliis eiusdem classis [*sequitur in marg.* externis posteriores (*del.* aliis inferiores) non sint (*del.* in quacunque) quo ad eius fieri possit

[1] Hanc partem quod spectat cf. ea quae in *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*): Pars secunda studiorum formam exhibens — dicuntur; MP I 74-80.

[2] Cf. *Const.* P. IV c. 5 § 2 3; c. 13 § 4; c. 15 § 1; MP I 219 221 293 301.

[3] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 5; MP I 346.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

(praecipue in latina lingua) antequam ad superiora conscendant [4]; et sententiam suam et examinatorum referat ad superiorem ut iuxta eius voluntatem res constituantur.

2. Curet statui et observari rationem et ordinem studiorum non solum in publicis exercitiis, lectionum, disputationum et compositionum, et si qua alia fuerint, sed etiam in privatis (consultis tamen praeceptoribus) ut bene tempus omnes dispensent.

3. Curet statui et observari quod statuetur de libris ab unoquoque tenendis, et ut in biblioteca licet patenti, curiose nemo agat [5]. [1*v*]

4. Curet aliquod specimen studiorum a collegialibus ad provincialem et generalem statutis temporibus transmitti [6].

5. Observet qui sint incitandi, qui reprimendi in studiis [7], et ne tempora studiis sibi constituta praetermittant, et referat ad rectorem.

6. Videat ne excedant in constituto tempore privati studii, scilicet duarum horarum continuarum et saltem circiter quarta pars horae succedat, in qua vacent a quavis laboriosa mentis exercitatione [8].

7. Curet ut rector designet libros in mensa legendos [9] et ut idonei correctores eligantur qui eos qui legunt et concionantur, admoneant si quid errent, etiam quod ad accentus et pronunciationem attinet.

Erga externos scholasticos [10]

[8] Cum aliquis externus ad scholas admittitur, eum examinari cu-

---

11-2 ut . . . constituantur *m. Pol.* || 18 curiose neom agat *m. P. Emanuelis Sd* || 21-2 et ne . . . rectorem *m. Pol.* | et ne . . . praetermittant *in marg.* || 24 continuarum *sup. m. Pol.* | saltem *corr. ex* certe, circiter *sup. m. Pol.* | *prius* quartam partem | horae *del.* interponant | succedat *sup. m. Pol.* || 26 ut rector . . . ut *sup. m. Pol.* || 27 qui[2] *del.* in mensa | et concionantur *sup. m. Pol.* || 28 *prius* errarent

---

[4] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 4; MP I 233.

[5] Cf. *ib.* § 7 et G; MP I 239.

[6] Cf. *ib.* L; MP I 249.

[7] Cf. *ib.* § 15; MP I 251.

[8] Cf. *Const.* P III c. 2 et D (MI *Const.* III 93-8); *Const.* P. IV c. 4 § 1 (MI *Const.* III 112); et NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) III § 7 (MP I 205). — Tota haec regula linea circumducta est, et in margine manu Patris Polanco haec adnotatio habetur: « Al procurador de la salud se ponga ». In collectione regularum anni 1561 (de quibus cf. MI *Reg.* 50*-52*) inveniuntur quidem regulae « Offitio del procurator della sanità » (f. 42-44), sed huiusmodi regula non exstat. In regulis vero anno 1567 typis impressis non sunt regulae peculiares praefecti sanitatis.

[9] Cf. *Const.* P. III c. 1 § 5; MI *Const.* III 79.

[10] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) V: Quae iuventutis externae directionem respiciunt; MP I 89-93.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ret, ut cui facultati et classi sit destinandus, videatur [11]. In renovationibus vero studiorum et circa Pascha examinari etiam faciat ut nostros, et eis significari quibus magistris operam dare debeant. [2*r*]

[9] Curet eos qui ultra octo dies scholas frequentant, ad danda nomina et in librum referenda invitari et constitutiones eis observandas proponi et promissionem de eis observandis exigi [12]; si qui recusarent, admoneat rectorem, ut videat num connivere cum eis oporteat; et significet tamen eisdem, quod peculiaris cura haberi soleat eorum qui conscripti sunt et collegii constitutionibus se subdunt.

[10] Cathalogum discipulorum cuiusque classis seorsum a magistris teneri et omnium generatim penes rectorem esse et renovari, cum opus est, curet; et observet si qui discedant, causamque inquirat et rectori referat [13].

Erga nostros simulque externos scholasticos in collegiis vel universitatibus in quibus plena est studiorum ratio [14]

[11] Consideret an scholastici qui theologiae studia absolverint, doctores sanctos et alios qui res morales tractant, ex professo legere debeant, et rectori referat [15].

[12] Inquirat a magistris, qui studiose litteris dent operam, qui remisse [16]; rationem etiam progressus discipulorum singulis mensibus exigat, et rectori referat quod scitu opus erit. [2*v*]

[13] Idem cum intellexerit ex magistris superiorum facultatum, qui ex discipulis ipsorum videantur ingenio et iudicio reliquis praestare,

---

31 videatur *del.* singulis vero hebdomadis (*sup. m. Pol.* et octavo quoque die) ostendat rectori nomina qui ab eo tempore (*sup. m. Pol.* ea hebdomada) admissi sunt, et quibus classibus sint destinati || 32 circa *del.* quadragesimam, *sup. m. Pol.* Pascha | ut *del. sup.* de || 37 num *del.* dispensari, *sup. m. Pol.* connivere || 38 et *del.* tunc (*sup. m. Pol.* si dispensantur *del.*) | tamen *sup. m. Pol.* || 39 et . . . subdunt *m. Pol.* || 40 *prius* cuiuscunque || 44-45 in . . . ratio *m. Pol.* || 46 scholastici *del.* studiis absolutis | qui . . . absolverint *in marg. m. Pol.* | theologiae *del.* operam dederint || 47 alios qui *sup. m. Pol.* | res *del.* alias | tractant, ex professo *sup. m. Pol.* || 48 *prius* rectorem admoneat || 49 operam *del.* et | qui *del.* contra, *sup. m. Pol.* remisse || 51 *prius* exigendo | *prius* referendo | opus *del.* sit | erit *m. Pol.* || 52 magistris *del.* qui | superiorum . . . ipsorum *sup. m. Pol.* || 53 iudicio *del.* praestantiores, videat qui ex studiosis | reliquis . . . illis *sup. m. Pol.* | praestare *del.* designet

---

[11] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 4; MP I 196.

[12] Cf. *ib.* § 2-4 (MP I 195-96); et *Const.* P. IV c. 17 § 3 (MP I 317).

[13] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 5; MP I 196.

[14] Ex hoc titulo manifeste apparet auctores non ad unius solum, sed omnium Societatis collegiorum usum has regulas confecisse.

[15] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 16; MP I 255.

[16] Cf. supra, n. 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

consideret qui ex illis in scripta redigere debeant quae 6 cap. 4.ae partis Constitutionum redigenda dicuntur, et qui aliorum in hac parte labore frui [17], et rectorem admoneat ut id statuat.

[14] Intelligat et ad rectorem referat qui videantur publice respondere posse, et examinari et ad gradus promoveri [18], et an tempus congruum studuerint qui ex externis id peterent.

[15] Promovendorum in nostris scholis examini praeerit, et an sint idonei ad promotionem, simul cum examinatoribus discernat [19] (praerogativam tamen, caeteris paribus, habebit eius suffragium) et rectori referat, et eius voluntatem sequatur.

[16] Disputationibus publicis ipse etiam aderit, et easdem diriget, et ut aliquid utilitatis in doctrina omnes referant, et aedificationem in modestia eis qui adsunt, praebeant, studium adhibebit [20]. [3*r*]

Erga magistros

[17] Videat quomodo praeceptores suum officium faciant, et eos omnes singulis saltem mensibus (et crebrius quidem inferiorum classium magistros) inexpectatus audiat, vel alium ad id sibi substituat, et consulto rectore eos, si quid opus erit, commonefaciat [21].

[18] Eos qui praelecturi sunt, necdum satis perspectos privatim cum examinatoribus illius facultatis audiet et instruendos de modo legendi cum auctoritate rectoris curabit [22], eundemque de illorum talento admonebit.

[19] In annua studiorum renovatione et cum novi libri sunt praelegendi, redigat in memoriam rectori ut ordinet lectiones et videat quas

---

54 illis *del.* superiorum facultatum | debeant *sup. m. Pol.* | quae *del.* in Constitutionibus | 6 cap. . . . redigenda *sup. m. Pol.* || 55-56 *prius* libere || 56 frui *del.* debeant || 58 an *corr. ex* ante || 61 discernat *del.* qualitatem tamen || 61-62 praerogativam . . . paribus *in marg. m. Pol.* || 64 Disputationibus *del.* quae fiunt in publicis actibus, *sup. m. Pol.* publicis (*del. in marg.* et iis quae fiunt singulis mensibus in collegio inter theologos et philosophos omnes) || 65 omnes *sup. m. Pol.* || 69-70 et . . . magistros *in marg. m. Pol.* || 70 et *sup. m. Pol.* || 71 rectore *del.* eos et, *sup. del.* ex cuius | eos . . . erit *sup. m. Pol.* | commonefaciat *del.* tum ipsos praeceptores tum rectorem, si quid opus erit || 76 admonebit *del.* Initio studiorum || 77 In . . . renovatione *sup. m. Pol.* || 77 et videat *in marg. m. Pol.*

---

[17] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 16 et 0 ; MP I 255-56.

[18] Cf. *Ib.* § 17 et D ; MP I 235 et 257.

[19] De promovendorum examine cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4 ; MP I 305.

[20] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 10-11 ; MP I 241-45.

[21] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) III § 3, et *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) I § 6 ; MP I 204 et 329-30.

[22] Cf. exemplum S. Ignatii ; MP I 508.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quivis magistrorum enarrare debeat; et exercitationes alias scholasticas constituat [23], et schedulis publice affixis curet id quod opus est, evulgari. Observet autem ne ulli libri ab aliquo praelegentur nisi quos rector praescripserit [24].

[20] Quaerat etiam ex discipulis de praeceptoribus (caute tamen et prudenter) quomodo eis placeant et suum officium faciant [25]. [3*v*]

Quae in iis quae communiter ad studia attinent, curare debeat praefectus

[21] Quae ab omnibus observanda sunt in ratione studiorum, in loco communi affigi curet, quae in quavis classe, in ea ipsa, ut ii quorum interest, illa legant [26]. Nec quicquam aut affigatur aut recitetur publice quod ipse, consulto prius rectore, non approbaverit.

[22] Sciat quando publice orationes sint habendae in nostris scholis vel ecclesia, et tandiu quantum satis sit, ante id tempus thema proponi curet, ut compositiones emendari, memoriae commendari et saepius privatim, antequam publice habeantur, pronunciari, correctore adhibito, possint.

[23] Curet ut singulis hebdomadis die aliquo designato aliquis ex provectioribus literarum humaniorum studiosis, orationem latinam aut graecam ad domesticorum et externorum aedificationem pertinentem habeat, et ut illi praesentes sint qui latine sciunt; a suprema autem classe, domestici vel externi ad huiusmodi orationem sumi debent [27]. Sed si commode id non posset fieri, posset aliquando alius pronunciare, quod alius composuerit. Videat tamen ne unquam sit declamatio eo

---

78 et *del.* tantundem de | *prius* exercitationibus aliis scholasticis || 79 constituat *sup. m. Pol.* || 80 Observet . . . praescripserit *m. Pol.* || 83 faciant *sequ. m. Pol.* 5. Observet ne alii libri praelegantur quam quos rector praescripserit, *sed del.* (*in marg. m. Pol.* Pongase en la 3ª [regla]) || 84-5 Quae . . . praefectus *m. Pol.* (*prius* Quae erga totius collegii ordinem sunt ei curanda | in *del.* de || 86 in ratione studiorum *sup. m. Pol.* || 87 ii *del. sup.* illi || 88 illa *sup. m. Pol.* || 88-9 Nec . . . approbaverit *m. Pol.* || 89 non *del.* viderit, *sup.* approbaverit || 90-1 scholis *del.* sint || 93 habeantur *sup. m. Pol.* || 94 possint *del.* Observet ne alii libri praelegantur quam quos rector praescripserit

---

[23] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) I § 8 et III § 1; MP I 190 et 204.

[24] Cf. *Const.* P. IV c. 14 § 3; MP I 299.

[25] De syndicis in classibus constituendis cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) II § 14; MP I 158.

[26] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 13; MP I 334-35.

[27] De hac oratione habenda cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13 et c. 16 § 3 et B; MP I 247 249 et 309.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

loco indigna. Et si octavo quoque die non possit haberi, fiat pro rectoris arbitrio, quod sine incommodo fieri potest. [4*r*]

[24] Si ratio postulare videbitur ut aliquo die in hebdomada sit lectionibus praeter consuetudinem supersedendum aut aliquid remittendum (ut per aestum posset accidere), conferat cum rectore [28] et tam nostris quam externis id significari tempestive per praeceptores curet.

[25] Nullos libros haberi in collegio curet qui a rectore approbati et suspitione haeresis carere iudicati non sint [29].

[26] Habeat et sciat regulas et suas et praeceptorum et scholasticorum et etiam examinatorum [30], et omnes bene observari curet, et quae contra eas facta comperiet, ad rectorem deferat [31].

3

OFFICIUM PRAEFECTI STUDIORUM

(*Forma coloniensis*)

[ANNO 1558]

Cf. introductionem monumenti praecedentis; supra, p. 16.

TEXTUS: Coloniae (Köln), Stadtarchiv, *Univ. 979* (*Ephemerides Rethii*), f. 72*v*-74*r*; autographum Patris Rethii.

Summarium

I. *Erga domesticos studiosos.* — 1. *Unicuique classis magis conveniens assignetur.* — 2. *Fiant solitae exercitationes. Quisque accipiat ordinem suorum studiorum.* — 3. *Bona fundamenta grammatices iaciantur.* — 4. *De linguis addiscendis.* — 5. *Visitet scholas,* — 6. *ut videat qui incitandi, qui comprimendi.* — 7. *Privata studia non ultra*

108-9 Nullos ... sint *m. Pol.* || 108 rectore *del.* non sint || 109 et *del.* a | *prius* iudicatum.

---

[28] Cf. *Const.* P. IV c. 13 § 5 et F; MP I 293 295.

[29] Cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1 et A; MP I 295 297.

[30] Hae sunt partes quae, una cum *Ordine studiorum* (mon. 1), Rationem studiorum Collegii Romani (1558) constituunt (cf. introductionem in *Rat. stud. Coll. Rom.*, supra, p. 6). Earum textus (praeter regulas examinatorum) monumenta 2-4 exhibent. Regulas examinatorum, saltem ex parte, conservari putamus in *Rat. stud. coll. prag.* (videsis inferius, mon. 10).

[31] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) I § 7; MP I 330.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

duas horas permittat. — 8. Corrector lectionum ad mensam. — 9. Singulorum ordinem stud. apud se habeat. — 10. Octavo quoque die rationem profectus exigat. — 11. Latine loquantur — 12. Domi privatae repetitiones instituendae.

II. *Ad internos simul et externos scholasticos. — 13. Videat quando promovendi. — 14. In humanioribus bene fundati ad artes mittantur. — 15. Componendo stylum exerceant. — 16. Ratio profectus exigenda. — 17. Scholarium catalogum habeat.*

III. *Erga magistros. — 18-9. Invigilandi et instruendi. — 20. Praeceptores numero sufficientes. — 21. Interroget discipulos de praeceptoribus. — 22. Magistri intersint disputationibus. — 23. Auctores suspecti non legantur. — 24. Oratio dominicis diebus recitanda. — 25. Intermissiones studiorum indicet. — 26. Habeat regulas etiam magistrorum. — 27. Sibi persuadeat, a se multum dependere in re scholastica.*

OFFICIUM PRAEFECTI STUDIORUM NOVI CORONARUM [1] COLLEGII

I — *Erga domesticos studiosos* [2]

1. Videat quid cuique studium conveniat, et quibus in classibus nostri constituendi sint, et quae ipsorum profectui conveniant; et observet ut ex provectioribus eorundem, non ex postremis esse possint [3].

2. Publica exercitia lectionum, disputationum et compositionum brevi fieri curet, utque quilibet a suo praeceptore ordinem studiorum accipiat, sicque tempus bene dispenset, ordinabit [4].

3. Observet ut bona fundamenta grammatices omnes iaciant priusquam ad superiora ascendant [5].

4. De linguis aliis, praeter latinam, an ante scientias, an [73*r*] post illas sint adiscendae collegialibus, consulat suos cum ea de re agendum erit.

5. Aliquoties auscultet, quomodo respondeant discipuli praeceptori, et quomodo proficiant.

6. Videat qui sint incitandi et qui comprimendi in studiis [6].

---

4 conveniant *del.* et ob || 5 provectioribus *del.* eorum

---

[1] Collegium S.I. Coloniae vocabatur: Collegium Trium Coronarum, seu Tricoronatum; cf. I. KUCKHOFF, *Die Geschichte des Tricoronatums* (Köln 1931).

[2] Cf. supra, mon. 2 § 1-7.

[3] Cf. *ib.* § 1.

[4] Cf. *ib.* § 2.

[5] Cf. *ib.* § 1.

[6] Cf. *ib.* § 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. Ultra duas horas continuas nemini studium privatum permittatur [7].

8. Eius sit cura ut qui mensa legunt, emendentur, quod ad accentum et pronunciationem attinet et si quid praeterea errare videbuntur [8].

9. Ordinem quem quisque studendo observat, apud se descriptum teneat.

10. Octavo quoque die ab internis singulis rationem exigat eorum quae didicerint, et quid ac quantum quisque scripserit, et quam bene graece sive latine queat [9].

11. Moneat regentem ut omnes latine suo tempore loquantur [10].

12. Curabit item ut suo tempore domi privatae fiant lectionum repetitiones [11].

II — *Ad internos simul et externos scholasticos* [12]

[13] Videat quantum temporis quisque huic vel illi studio impendere debeat, et quando ad superiores classes progredi possit, idque ad regentem referat, praecipue circa examinis tempus.

[14] Curet ut prius in humanioribus literis quantum satis est proficiant, quam ad philosophiae aut dialecticae studium accedant. [73*v*]

[15] Videat an studiosi literarum humaniorum bene stylum exerceant, et an corrigantur eorum compositiones, et an aliquos autores et historias vel poetas, praeter eos quos audiunt, privatim legere debeant [13], sententiam praeceptorum vel examinatorum audiendo.

[16] Singulis ut minimum octo diebus exigat ex officio rationem progressus discipulorum a singulis praeceptoribus [14], videatque et iudicet si fieri potest, ex scriptis, quantum quisque in suo ordine promoveat.

[17] Numerum discipulorum teneat, cum cuiusque classis separatim,

---

21 quisque *del.* dicendo || 37 audiunt *del.* prae.

---

[7] Cf. *ib.* § 6.
[8] Cf. *ib.* § 7.
[9] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 12; MP I 347.
[10] Cf. *ib.* § 15; MP I 348.
[11] Cf. *Const.* P. IV c. 6 H; MP I 239-40.
[12] Cf. supra, mon. 2 § 11-16.
[13] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13; MP I 247.
[14] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 12; MP I 347.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tum omnium generatim [15] et observet si qui discedant, causamque requirat, et novorum curam habeat.

III — *Erga magistros* [16]

[18] Videat quomodo praeceptores suum officium faciant, et eos aliquando inexpectatus audiat sexto quoque die. Et si quid opus fuerit, commonefaciat regentem ut admoneantur [17].

[19] Qui non satis bene suo funguntur officio, aut de quibus dubitatur, privatim doceant, seseque exerceant, donec bonum modum docendi habeant [18].

[20] Tot praeceptores constituantur, quot videbuntur necessarii [19].

[21] Quaerat etiam ex discipulis de praeceptoribus (caute tamen et prudenter) quomodo eis placeant, et suum officium faciant [20]. [74*r*]

[22] Magistros curet adesse disputationibus suorum, ut ad eos discipuli, cum quid non intelligunt, recurrere possint [21].

[23] Ne ea legantur quorum auctor malus vel suspectus fuerit. Nec ex prophanis aliquid quod bonos mores offendere possit [22].

[24] Curet ut dominicis diebus oratio habeatur ad aedificationem audientium, aut alia bene composita ediscatur, utque octo dies privatim coram magistro ad hoc ordinato ante recitetur, quam pronuncietur publice. Et si domesticus eam habere debeat, semel prius in mensa declametur [23].

[25] Quando a lectione supersedendum est, indicabit tempori praeceptoribus ut scholasticis significent [24].

[26] Habeat regulas suas et praeceptorum et scholasticis communes, quas omnes bene observari curet, singulisque hebdomadibus legat, et contra eos facta regenti indicet [25].

[27] Existimet a se pendere et exigendam esse studiorum ratio-

---

[15] Cf. supra, mon. 2 § 10.
[16] Cf. supra, *ib.* § 17-20.
[17] Cf. *ib.* § 17.
[18] Cf. *ib.* § 18.
[19] Cf. *ib.* § 19.
[20] Cf. *ib.* § 20.
[21] Cf. supra, mon. 1 § 2 et 7.
[22] Cf. supra, mon. 2 § 25.
[23] Cf. *ib.* § 23.
[24] Cf. *ib.* § 24.
[25] Cf. *ib.* § 26.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nem, quare diligenter cogitet ea quae ad profectum studiorum faciunt; nihil tamen statuet aut ordinabit aut mutabit inconsulto regente [26].

4

REGULAE PRAECEPTORUM

(*Forma sicula*)

[ANNO 1558]

Cum hae regulae partem constituant *Rat. stud.* (*1558*), ad earum historiam cognoscendam lectorem ad introductionem in hanc *Rat. st.* remittimus (supra, p. 3-7), prout in praecedentibus monumentis fecimus.

Regulae praeceptorum duabus formis ad nos pervenerunt: sicula et coloniensi. Forma sicula exhibet earum textum, antequam Romae anno 1558 rectractatus est; coloniensis textum Romae confectum et admodum abbreviatum. Prorsus enim desunt in eo partes II-V, hoc est, regulis professorum communibus conservatis, omissae sunt omnes professorum classium peculiares.

TEXTUS: Romae, Arch. Univ. Greg., *F. C.*, *Ms. 2156*, f. 173*r*-78*v*; apographum, manu Alfonsi Crecco (cf. *Rat. stud.*; supra, adn. 9, p. 4) ad annum 1560 transumptum.

Summarium

I. REGULAE COMMUNES OMNIBUS PROFESSORIBUS

Ad profectum in spiritu: 1. *Inter legendum excitent ad Dei amorem. Preces in scholis recitandae.* — 2. *Confessiones menstruae.* — 3. *Missa quotidie.* — 4. *Doctrina christiana.* — 5. *Praedicationes. Dissoluta non toleranda.* — 6. *Censores morum.* — 7. *Iuvandi in spiritu ope etiam lectionum.* — 8. *Nil contra rerum publicarum moderatores.* — 9. *Melioris ingenii iuvenes diligentius promovendi.*

Ad profectum in litteris: 10. *In dicendo et scribendo tales ut imitari possint.* — 11. *Ordinem studiorum discipulis praescribant.* — 12. *In lectionibus auditorum profectui consulant.* — 13. *Lectiones praevidendae.* — 14. *Rationem auditorum exigant.* — 15. *Aemulationes seu concertationes instituendae.* — 16. *Fiant repetitiones.* — 17. *Scholasticis S.I. charta etc. providenda.*

Quae ad utrumque conferunt: 18. *Labores ad Dei honorem referendi.* — 19. *Non suis sed Christi viribus confidant.* — 20. *Auctoritatem honeste tueantur.* — 21. *Admonitiones superiorum patienter audiant.* — 22. *Modum docendi observent.* — 23. *Bene-*

---

[26] Cf. *Const.* P. IV c. 17 § 2; MP I 317.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

volentiam auditorum conciliet. — 24. Curam itidem habeat tam Societatis, quam externorum scholasticorum. — 25. De profectu referat praefecto et rectori. — 26. Lectiones tempore praescripto incipiat terminetque. — 27. Desertores S.I. non admittat. — 28. Scholasticis S.I. locum separatum tribuat. — 29. Sua manu neminem puniat. Acceptationem personarum evitet. — 30. Curet ut S.I. scholastici regulas proprias observent.

II. Regulae quae tam artium quam theologiae professoribus sunt communes

31-2. *Auctor magis idoneus eligendus, quem fideliter explicent. — 33-4. Argumenta disputationum ex lectionibus proxime habitis desumpta breviter exponenda. — 35. Opinionibus communioribus adhaereant. — 36. Commentatores utiliores eligant. — 37. Remissiores excitent. — 38. Philosophiae tyrones in modo argumentandi exerceant. — 39. Argumenta faciliora breviter pertractent. — 40. Disputationes tempore renovationis studiorum habendas diligenter praeparent. — 41. Praesto sint interrogantibus. — 42. De ordine die sabbato sequendo praefectum studiorum interrogent. Theses disputandae emendandae ac publice exponendae.*

III. Regulae professoris humanitatis

43. *Regula latine loquendi. Mulcta labentibus. Pronuntiatio bona curetur. — 44. Quotidie scribendo stylum exerceant. — 45. Repetitionis modus. — 46. Cuique aemulus constituendus. — 47. Memoria exercenda. — 48. Sabbato repetant lectiones totius hebdomadae et disputent. — 49. Discrete permittant ad secessum ire. — 50. Moderate corrigant. — 51. Catalogum discipulorum habeant. — 52. Quid scribendum, quidve adnotandum. — 53. Decuriones constituendi.*

IV. Modus qui in interpretandis scriptoribus observari debet, in classibus praesertim inferioribus

54-60. *Lectionem particulae textus sequatur eius repetitio, deinde explicatio (sensus, historica, artificium, rarum, novum, difficile, poeticum), epilogus.*

V. Quae sequuntur, professoribus conveniunt qui graviores auctores et discipulis provectioribus exponunt

61-2. *Auctor diligenter praevidendus. — 63. Introductio praemittenda. — 64. Sensus, figurae, sententiae, tropi, vis et proprietas explicanda. — 65. Latina cum graecis conferenda. — 66. Sermonem auctoris imitentur, imprimis Ciceronis. — 67. In promptu habeant versus varios. — 68. Epilogus conveniens. — 69. In graecis phrases phrasibus reddendae.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[I] — Regulae communes omnibus professoribus [1]

Quaedam ad profectum discipulorum in moribus ac spiritu, quaedam in literis, quaedam ad utrunque conferunt; et de iis ordine dicetur [2].

[*Ad profectum in moribus*]

1. Inter legendum et alibi feratur semper intentio ad Dei amorem et obsequium, et virtutum amorem excitandos et iuvandos; et ut ad hunc scopum sua referant studia, saepe eos admoneant [3]. Ad quod conferet initio lectionum brevem aliquam orationem ab aliquo discipulorum dici, quae a rectore in dies singulos hebdomadae instituta fuerit, quam omnes aperto capite audiant, in fine etiam verbo aliquo significetur ad Dei honorem et gloriam offerri; et in inferioribus classibus etiam aliquid recitari poterit genibus flexis, quod rector approbarit expedire; si autem ea oratio ad aedificationem factura non videretur, de consensu rectoris eam omittet, et signo crucis aperto capite se muniens, incipiet, et suos discipulos idem facere doceat [4].

2. Curet quisque omnes suos discipulos singulis mensibus ad confessionem accedere, et in solennibus festis ad id faciendum exhortabitur [5].

3. Singulis diebus missae sacrificio interesse [6], et qui non interfuerint, referri sibi ab aliquo iubeat, et provideat quod opus fuerit.

4. Quando christiana doctrina legetur, curet quisque suos scholasticos externos ei interesse [7], nisi aliter rector constituerit; et si opus fuerit, ipsemet magister suos deducat, ut illi libentius adsint; et curet ut memoriae teneant quae audiunt.

5. Cum declamatio latina, praedicatio aut lectio verbi Dei in collegio vel in ecclesia nostra fiet, suos discipulos interesse curet [8]; nec

---

18 faciendam *ms.* || 20 interessae *ms.*

---

[1] Regulae magistrorum, ad annum 1556 conscriptae, reperiuntur in MP I, mon. 15 II, p. 339-44.

[2] Cf. Nadal, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 1; MP I 136.

[3] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 4; MP I 311.

[4] De precibus in scholis recitandis cf. *Const. Coll. Mess.* (*1548*) I § 5; MP I 20.

[5] Cf. *ib.* § 3, p. 19.

[6] Cf. *ib.* § 1.

[7] Cf. *ib.* § 2.

[8] Cf. *ib.* § 4, p. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

iuramenta, nec iniurias, nec rixas verborum, vel quod inhonestum aut dissolutum in discipulis patiatur, praesertim in collegio [9]. [173*v*]

6. Censores occultos constituat [10], qui etiam condiscipulorum mores deferant, aut si perperam nomen Dei usurpant, si obscaena verba dicant, si mentiantur, si alios irrideant, armis utantur, alea ludant, inimicitias exerceant, vel aliquid demum praeter decorum admittant; quod fiet maxime, ut commode castigari possint discipuli.

7. Ex his quae quisque interpretatur, sensum aliquem spiritualem, vel quod ad bonos mores faciat, ubi sese offert occasio, ducere studeat; breviterque quod audientium mores iuvet, perstringat [11].

8. Videat quisque ne sibi excidere sinat verbum in praelatos aut huius temporis principes; aut quid aliud quod contra aedificationem videri possit.

9. Eos, qui prae caeteris bonae indolis et apti ad perfectionem aliorumque aedificationem videbuntur, maiori sollicitudine in iis quae pietatis sunt, et in reliquis promovere studeat [12].

Ad profectum in literis [13]

[10] Existiment magistri nihil sibi dicendum nec scribendum esse, quod discipuli non debeant imitari et effingere; unde in utroque tales se exhibeant, quales suos discipulos esse volent.

[11] Unusquisque suis praescribat, tam externis quam domesticis, quem ordinem in studiis observent, cum praefecto, siquid dubii erit, conferendo; omnes etiam externos, qui ferre imperium possunt, curent ad scholas venire [14].

---

32 alea *p. corr.* || 36 qui *ms.*

---

[9] Cf. *ib.* § 8-9.

[10] Cf. *ib.* § 20, p. 22.

[11] Cf. supra, § 1; et NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 66; MP I 202.

[12] Cf. *ib.* § 73, p. 203.

[13] Ad hanc partem quod pertinet cf. *Const. Coll. Mess.* (*1548*) II: Quae ad studia spectant; MP I 23-28.

[14] De gratuitate ministerii docendi in libello, quo initia scholarum collegii messanensis anno 1548 denuntiata sunt, asseritur, nostros « senza mercede o stipendio » iuventutem docere (cf. MP I 384); in regulis rectoris Collegii Romani (1551) iniungitur, ut « cuiusvis conditionis » scholastici externi admittantur (cf. *ib.*, p. 91); hic suadetur magistris ut curent omnes externos pueros ad scholas venire « qui ferre imperium possunt ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[12] In lectionibus enarrandis ita professor suo profectui consulat [15], ut memor sit auditorum utilitati praecipua intentione serviendum esse [16]. Cum novi authoris lectio inchoanda est, ex praefecto studiorum quisque intelligat, quos authores enarrare debeat, quos etiam commentarios vel libros alias videre, nec eo inconsulto [174*r*] ex praescripto sibi ordine quicquam immutet; siquid tandem immutandum videbitur, eum consulat.

[13] Diligentes sint in praevidendis lectionibus [17], nec amplius exponant, quam ipsi ante privatim studuerint, et se posse bene enarrare existiment.

[14] In modo docendi rationem habeant auditorum; curent quoque ut non solum illi capiant quae dicuntur, et in literis proficiant, sed etiam ut libenter audiant, et quoad eius fieri possit, in studiosis exercitationibus delectentur; lectionibus et aliis scholasticis concertationibus suos non tantum interesse, sed et perficere curent; et notari sua in classe iubeant, in quibus horis haec fieri debeant, ut externi id intelligant; et ab unoquoque ex provectioribus aetate rationem exigat, qui velle se iuvari signabunt. Nam minores, qui cogniti et scholis nostris assueti sunt, et cogi possent, si opus esset.

[15] Aliquos ingenio et eruditione non dispares, qui bona aemulatione mutuo se invicem ad profectum provocant, designet ad scholasticas concertationes [18].

[16] Curet praescripta hora et ratione a suis discipulis repetitiones fieri; in classium foribus nomina authorum, initiis praesertim, lectiones ibi enarrandas earumque tempus inscribi curet.

[17] Quisque suis de Societate, qui ad collegium recenter veniunt, chartam, pennas, libros et alia necessaria tribui petat.

Quae ad utrunque conferunt

[18] Memores sint professores Societatis, in quacunque facultate profiteantur, eam suosque labores syncere ad Dei honorem et animarum auxilium referant [19]; et ea cum intentione, nihil eorum quae docent pro-

---

[15] Docendo enim magistri scientias profundius ediscunt; cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 33; MP I 194.

[16] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 17; et II/C § 8; MP I 335 et 342-43.

[17] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) I § 32; MP I 194.

[18] Cf. *Const.* P. IV c. 6 L; MP I 249.

[19] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 1; MP I 331.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fanum (licet alioqui sit) [174*v*] sibi existiment, cum intentione charitatis spolia Aegypti sancta reddantur [20]; nec minori cum merito quam sacras literas doceri posse sibi persuadeant.

[19] Non suis, sed Christi viribus et sanctae obedientiae confidant se suum munus bene obituros, quod non ab homine, sed a Christo sibi impositum et propter ipsum devote exercendum, existimare quisque debet.

[20] Autoritatem cum discipulis suam et existimationem doctrinae ad profectum audientium necessariam tueantur, non suae, sed Christi gloriae et aliorum aedificationi consulendo; quod duabus rationibus efficient: primo cavendo ne quid sibi excidat, cuius optima ratio reddi non possit; deinde si eruditionem et docendi exercitationem prae se ferant.

[21] Cum a praefecto studiorum vel ab aliquo censore, cui fuerit observandi cura iniuncta, aliqua de re seu de modo ipso admonebitur, perlibenter audiat, et eam cum humilitate et gratiarum actione censuram subeat, ut censor hilarius deinceps eo munere fungatur et ipsemet a Deo uberiorem gratiam promereatur.

[22] Observet et ipse suum docendi modum, et tam ad docendum quam ad conciliandos auditorum animos sit accommodatus; et subinde eos excitet et attentos ac diligentes ad notandum, quae notatu digna fuerint, efficiat.

[23] Tam in classe quam extra eam comitas et charitatis servatio, etiam cum repraehensione vel correctione opus est, cum modestia et gravitate coniuncta, benevolentiam discipulorum [175*r*] conciliet, praesertim eorum qui maioris sunt expectationis, ut in omnibus potius in spiritu amoris quam timoris procedat [21]; et caveat ne quem usquam contumeliose appellet, nec ullo convitio, etiam levi, perstringat; sint autem studiosi et diligentes in ipsorum profectu.

[24] Curam habeant discipulorum externorum proinde ac domesticorum, ut tam illi quam eorum parentes hanc solicitudinem et charitatem intelligant a nobis erga ipsorum filios haberi.

[25] Referant praefecto aut rectori, quonam modo discipuli tam nostri quam externi proficiant in literis; quomodo etiam externi in moribus, in observatione eorum quae ipsis sunt observanda, et siqui corrigi a se non possint, rectorem admoneant [22].

---

107 concilliet *rep.*

---

[20] Cf. *Const.* P. IV c. 5 E; MP I 223.

[21] Cf. NADAI, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 74; MP I 203.

[22] Cf. *ib.* I § 37; MP I 195.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[26] Audito lectionum suarum signo statim ad scholam ire et ad alterum usque signum adesse debent; nec ultra lectionem producere, praesertim si eam lectionem alia in eadem classe perlegenda insequatur [23].

[27] Neminem quem Societatem deseruisse noverint, ad suas lectiones audiendas sine iussu rectoris admittant [24]. Ne quem etiam scholis prohibeant, quamvis aut moribus minus compositum, aut ad literas non idoneum esse videant, quin illum ante per se vel per praefectum ad rectorem retulerint.

[28] Curent ut separatus locus ab externis sedendi et disputandi fratribus nostris designetur [25], et si aliis, pro rectoris arbitrio, locus aliquis distinctus assignaretur honestas ob causas, eum ut retineant.

[29] Nullum discipulum ipse praeceptor puniat [26], nec attigat ulla ratione, aut privatim cuiquam blandiatur, nec ab eo quicquam [175*v*] dono accipiat, ne flores quidem [27], et cum tenera aetate non nisi in publico et aperto agendum est [28]. Non dedecet tamen in huiusmodi locis eos ex horum numero qui aptiores videntur, ad meliora adhortari.

[30] Quisque curet suos discipulos qui de Societate sunt, observare eas regulas et constitutiones communes quae ad profectum in literis pertinent [29].

[II] — Regulae quae tam artium quam theologiae professoribus sunt communes

[31] In primis dent operam potius autori quem prae manibus habent explicando et enarrando, quam quaestionibus supervacaneis, et quae ad rei praesentis intelligentiam non pertinent, congerendis; quod si aliquae quaestiones sunt discutiendae, tum demum erit eis locus, cum discipuli sui mentem authoris assequuti videbuntur.

[32] Ne authorum multitudine distrahantur, tantum legant qui magis idonei videbuntur; discipulis quoque liberum usum interpretum

---

[23] Haec paragraphus videtur scripta fuisse propter observationem quandam, Romae anno 1548 factam in *Constitutiones Collegii Messanensis*; cf. MP I 21 adn. 15.

[24] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II B § 13; MP I 340.

[25] Cf. *ib.* III § 7; MP I 346.

[26] Cf. *Const.* P. IV c. 7 § 2; MP I 267.

[27] Cf. *ib.* c. 15 § 4; MP I 307; et Nadal, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 71; MP I 203.

[28] Cf. *ib.* II § 68; MP I 202.

[29] Intelligendae videntur *Regulae scholasticorum S.I. communes*; quas videsis infra, mon. 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et comentariorum nequaquam permittent [30]. Quibus non et quatenus id concedi possit aut debeat, rectoris et praefecti erit iudicare.

[33] Qui vel quotidianis et privatis vel publicis disputationibus praefectum est, is diligenter observet, ne argumenta longius quam utile et necesse sit [exponentur]; quod si quid dubii et obscuri esset, quod tunc exponi non possit, postmodum discipulis explicetur.

[34] Argumenta quae in quotidianis disputationibus praeponuntur, ab iis rebus ducantur, quae superioribus lectionibus sunt explicatae [31]. [176r]

[35] Eorum opinionibus adhaerescant eique doctrinae, quae magis probata atque secura esse videbitur, iuxta praefecti et superiorum sententiam [32].

[36] Ex eorum multitudine qui authorem suum explicarunt, aliquot eligantur, qui ad veritatem quam proxime accedere et nostris ex usu fore videbuntur [33]; qui quidem delectus a praefecto et rectore est habendus.

[37] Ut eorum animos excitent et ad disputandum inflamment, qui ea in re sunt remissi vel ob rerum novitatem minus idonei, utilissimum erit, si argumenta quae ab ipsis proponuntur, adiectis aliquot argumentis, ipsi confirment atque propugnent.

[38] Qui logicam aut dialecticam profitentur, adversus discipulos sic se habeant, ut eos in singulis argumentandi formis, propositis hinc inde variis thematibus, exerceant.

[39] In facilioribus magis currendum est, ut suppetat tempus quod difficilioribus rebus explicandis tribuatur; sic autem quae lecturi sunt partiantur, ut exacto temporis praescripti curriculo, ea confecta esse possint.

[40] Positiones, saltem dum studia renovantur, a suis discipulis tueri, ipsi vel faciant vel emendent [34], et praefecto studiorum videndas mature offerant, ut antequam in lucem prodeant, elimatae sint. Ipso autem lectionum annuatim tempore annotari et excerpi possunt ea ex quibus positiones postea eliciantur [35].

[41] Repetitionum tempore eis qui se consulere volent, et aliquid percuntari, praesto sint [36], et praescripta hora et ratione fiant quo-

[30] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 14; MP I 347.
[31] Cf. *Ordo stud.* (*1558*); supra, mon. 1 § 5.
[32] Cf. *Const.* P. IV c. 5 § 4; MP I 221.
[33] Cf. *ib.* c. 14 § 1; MP I 295 297.
[34] Cf. *Ordo stud.* (*1558*); supra, mon. 1 § 3 et 9.
[35] Cf. *ib.* § 5.
[36] Cf. *ib.* § 2 et 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tidie disputationes ; et suos discipulos binos aut ternos, nisi aliud praefecto videbitur, potius quam simul omnes repetere iubeant. [176*v*]

[42] Intelligant ex praefecto studiorum, quid diebus sabbati fieri [37], et si assertiones publice tueri oporteat, pridie eius diei emendatae et bene scriptae publice proponantur.

[III] — REGULAE PROFESSORIS HUMANITATIS

[43] Omnes latine loqui suos curent, utque sibi familiarem faciant latinam linguam, mulcta barbarismo et solaecismo certa indicetur, quae praeter levem repraehensionem aut nulla aut exigua esse debet ; bonae etiam pronuntiationis cura est adhibenda [38].

[44] Quod ad stilum attinet, quotidie curent, si fieri possit, aliquid scribant [39] ; poterit autem in inferioribus classibus vel vernacula lingua dictari epistola vel, si provectiores sint, argumentum breviter rei quam ipsi suo Marte pertractent, proponatur. Qui primae classi praeest, singulis hebdomadibus meminerit ab aliquo suorum orationem esse publice habendam, nisi ab eo compositam alius ex alio ordine pronuntiaret [40].

[45] Absoluta lectione, iubeant unum solum repetere vel singulos singulas periodos, et rerum verborumque ab eis qui dixerunt, rationem reposcant, sive ea ad locutionem spectent, sive ad grammatices aut artis alicuius praecepta ; commodissimum vero esset, si illa eadem alter ab altero disputando exigeret audiente praeceptore.

[46] Iubeat quemlibet e medio surgere, qui honestae gloriae studio alterius errores notet et corrigat [41] ; isque maxime laudetur qui caeteros scribendo superaverit. Neque vero singulis diebus scriptiones emendari necesse est, sed tantum [177*r*] dent operam, ut singulorum compositiones aliquae singulis hebdomatis corrigantur [42], iubeantque suas

---

192 classis *ms.*

---

[37] Cf. *ib.* § 3 et 9.

[38] Cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) II § 11 ; MP I 24.

[39] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 5 et 6 ; MP I 189-90.

[40] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13 ; MP I 247 249.

[41] De aemulatione honesta cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) II § 2 ; MP I 23.

[42] De correctione compositionum cf. *Const.* P. IV c. 13 A ; MP I 285.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quemque in suis libris servare, ut temporis progressu, sui etiam profectus rationem horum intelligant.

[47] Constituat quid quisque discipulorum memoriae mandare debeat, ut praecedentis diei lectionem memoriter reddant qui debent; neque singuli audiendi, satis est omnes eos, si opus fuerit, ad recitandum esse paratos.

[48] Octavo quoque die, sabbati scilicet, ea quae totius hebdomatis cursu memoria complexi sunt, recitare iubeant, rerumque quae cognitione digniores sunt, memoriam refricare, et disputationibus interesse curent [43].

[49] Neminem, nisi necessitas eaque vehemens urgeat, ad secessum ire permittant, praesertim dum legitur.

[50] Citra lectionum tempus identidem discipulos immisceri praecipue in infimis ordinibus debent. Correctoris opera moderate utantur cum verba non sufficiunt [44], severitatem cum benignitate miscendo et ei constituant puniendi modum [45], et si ille suo non fungatur munere, ad rectorem referat.

[51] Eorum nomina in catalogo descripta habeant, quem frequenter legant, et videant num aliqui e schola deficiant aut minus suo munere fungantur [46].

[52] Videant qui debeant scribere lectiones in libris papiraceis, cum praefecto studiorum si dubitaverint conferendo, ut inter lineas glossemata scribantur, et ad marginem; et qui non, ut provectiores, chartam ferant ad notanda ea quae oportuerit [47]. [177*v*]

[53] Ubi multitudo magna est, constitui oportet decuriones, qui aliorum curam aliquam habeant sub praeceptore et ab ipso praefinitam [48].

---

211 mememoriter *ms.*

---

[43] De exercitationibus diebus sabbatis faciendis cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) II § 3 10 et 13; MP I 23-25.

[44] De correctione corporali cf. *ib.* I § 16; MP I 21.

[45] Regulas correctoris anni 1553 a P. Nadal conscriptas videsis in MP I 198 § 22-30.

[46] De catalogo discipulorum conficiendo cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) I § 18; MP I 22.

[47] De notulis exarandis cf. *Const.* P. IV c. 6 I; MP I 241; et NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) II § 6; MP I 24.

[48] De decurionibus constituendis cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 32-33; MP I 199.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[IV] — Modus qui in interpretandis scriptoribus observari debet, in classibus praesertim inferioribus [49]

[54] Legatur aliquid de lectione enarranda, repetitoque paulo altius praecedentium sensu, rei argumentum breviter explicetur [50].

[55] Repetendo primam periodum sensus ex litera eruatur, qui (nisi tam provecti essent auditores, ut id superfluum esse videretur) verbum verbo reddendo explicanda esset, atque id suis libris papiraceis, si eis utantur, vel ut poterunt describant, etiam vernacula lingua si debilitas auditorum id exiget; quod absoluto, denuo attingenda verba, in quibus aliqua historia vel fabula, vel demum res alia annotanda occurret, dicatur quod expedit, habita ratione auditorum.

[56] Si ad artificium vel figuras sententiarum intelligendas essent idonei, hoc loco a praeceptore opportune explicarentur.

[57] Tum si in periodo explicata aliquid sit notatu dignum circa sententias, verba et phrases, puta siquid novum, rarum, difficile, elegans, sententiosum, pulchre dictum, notetur; et aliae similes locutiones, si occurrerint, afferantur, quas et vernacula lingua reddere aliquando conferet; et tropi et figurae verborum hic etiam declarentur. Quo autem minus prompti sunt auditores, eo magis inhaereant magistri verbis explicandis, minus aliis rebus altioribus. [178*r*]

[58] Si quid poeticum et licentius dictum, soluta oratione minime imitandum sese offeret, etiam illud animadvertat moneatque discipulos.

[59] Sic progrediatur ad periodos sequentes, ut excitet auditores, saepe praemonendo, quid novum, difficile, pulchrum, postremo annotatione dignum dicturus est.

[60] Epilogus in fine lectionis, praesertim cum quid explicatur quod praecepta contineat, valde convenit.

---

260 epilegus *ms.*

---

[49] Hanc partem fere totam (praecedentem ac sequentem ex parte) libere, non ad verbum transumpsit P. Polanco propria manu sub hoc titulo: « Modus praelegendi praeceptoribus litterarum humaniorum tenendus » (ARSI, *Stud.* 1/c, fasc. 7) Quod demonstrat has regulas siculas Romae cognitas et anno 1558 ad rationem studiorum conscribendam adhibitas fuisse.

[50] De modo legendi in classibus humaniorum litterarum et grammatices breviter agitur etiam in aliis monumentis. E. gr. ap. Hoffaeus, *Rat. stud. coll. prag.* (*1560*) II/B; cf. infra, mon. 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[V] — QUAE SEQUUNTUR, PROFESSORIBUS CONVENIUNT QUI GRAVIORES AUTHORES ET DISCIPULIS PROVECTIORIBUS EXPONUNT

[61] Autores prius praelegisse quam proprie enarrentur, ut quodcumque suo loco dicatur, inprimis confert, si fieri posset.

[62] Tum alios qui de ea re scripserunt, videre, et quod huic deest ex illo supplere, ac eis comentariis uti (quae tamen negligenda non sunt) conveniet ; et si aliis in locis autor se ipsum explicat, observari id et declarari operae pretium erit.

[63] Praefationes, quibus commendetur id de quo agitur, ut historia, poesis, eloquentia, et argumentum explicentur, ac artificium quod ad authoritatem et delectationem honestam auditorum facit ; et in historia diligentius observari debet ars, quia nuda videtur narratio.

[64] Post divisionem ad primam partem accedendo sensus, figuras, sententias, tropos, vim et proprietatem verborum explicare oportet.

[65] Si auditores graecae linguae peritos habent [51], id quod ex graecis au-[178*v*]thoribus qui leguntur, transtulisse videtur, graece opportune citare posset.

[66] In exponendis authoribus, eorundem personam quodammodo suscipiat et sermonem imitetur, quamvis in scribendo Ciceronem doceat imitari, et ipse imitetur potius quam alios [52].

[67] Ad attentionem et recreationem honestam auditorum inprimis iuvat versus varios memoriae tenere, quibus suo loco in medium adductis illi exhilarentur ; ad id etiam fabulae aliquae breviter interpositae, apophtegmata, adagia et huiusmodi, quae animos recreent et ad laborem bene ferendum renovent.

[68] Ut epilogo eorum quae dicta sunt, lectio claudatur, opportune ita commode fiet, cum una vel plures divisionis partes vel liber ipse absolutus erit.

[69] In graecis authoribus eadem ratio tenenda est, non autem verbum verbo, sed phrases phrasibus sunt reddendae, ad quod commentaria Budaei [53] non parum iuvabunt.

---

[51] Graeca lingua legebatur in classibus humaniorum litterarum et rhetorices ; cf. *Ordo stud.* (*1558*) ; supra, mon. 1 § 32.

[52] De Cicerone imitando cf. MP I 452.

[53] Gulielmus BUDAEUS (Budé, 1457-1540), *Commentarii linguae graecae* (Parisiis 1520) ; cf. *Ouvrages pédagogiques* . . . p. 94-98.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

5

REGULAE PRAECEPTORUM

(*Forma coloniensis*)

[ANNO 1558]

Cf. introductionem monumenti praecedentis, supra, p. 26.

TEXTUS : Coloniae (Köln), Stadtarchiv, *Univ. 979* (*Ephemerides Rethii*), f. 74*r*-75*r* ; apographum manu P. Rethii exaratum.

EDITIO : KUCKHOFF, *Johannes Rethius und die Jesuitischen Schule des 16. Jahrhunderts.* — In : *Schule und Erziehung* (1928) 103 f.

Summarium

1. Omnia in Dei laudem referenda. — 2. Munus a Christo sibi impositum censeant. — 3. Scholares ad pietatem excitandi. — 4. Sensus spiritualis inter legendum deducatur. — 5. Loquendo et agendo aedificationi consulent. — 6. Benevolentiam sibi concilient. — 7. Spiritu potius amoris quam timoris ducantur. — 8. Auctoritatem tueantur. Eruditio ampla et bonus docendi modus acquirendus. — 9. Curam externorum habeant. — 10. Nec dicant nec scribant quae discipuli imitari non possint. — 11. Ingeniosiores maiore cura tractandi. — 12. In lectionibus ratio habenda auditorum. — 13. Ordinem studendi praescribant. — 14. Profectum auditorum cordi habeant. — 15. Diligenter praevideant lectiones. — 16. Nulla inhonesta toleranda in scholis. — 17. Censores occultos constituant. — 18. Regula latine loquendi observanda. — 19. Stylum in componendo exerceant. — 20. Discipulos ad confessionem exhortentur. — 21. Missae quotidianae discipulorum intersint. — 22. Doctrinam christianam teneant. — 23. Interdum praefecto de suis referant.

REGULAE PRAECEPTORUM

1. Praeceptores in quacumque facultate legant, omnia in Dei laudem et salutem animarum referant. Nam ea cum intentione nihil eorum quae docent prophanum (licet alioqui sit) sibi existiment, cum in intentione charitatis spolia Aegypti sancta reddantur, nec minori cum merito quam sacras literas doceri posse sibi persuadeant [1]. [74*v*]

2. Non sibi sed Christi Domini gratiae et sanctae obedientiae meritis confidant se suum munus bene obituros, quod non ab homine sed a

---

[1] Cf. supra, mon. 4 § 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Christo Domino sibi impositum et propter ipsum devote exercendum existimare quisque debeat [2].

3. Inter legendum feratur praeceptoris intentio ad discipulos, ad Dei obsequium et virtutum amorem excitandos et iuvandos; et ad hunc scopum sua referant studia saepe eos admoneant [3].

4. Ex iis quae quisque interpretatur sensum aliquem spiritualem vel quod ab bonos mores faciat ubi sese offert occasio, dicere studeat breviter quod audientium mores perstringat [4].

5. Videat quisque ne sibi excidere sinat verbum contra praelatos aut huius temporis principes vel quid aliud quod contra aedificationem auditorum videri possit [5].

6. Tam in classe quam extra eam charitatis significatio etiam cum reprehensione vel correptione, cum modestia et gravitate coniuncta, benevolentiam discipulorum conservet, praesertim eorum qui maioris sunt expectationis [6].

7. In omnibus potius spiritu amoris quam timoris procedat, et caveat ne quem unquam contumeliose appellet vel ullo convitio etiam levi perstringat. Sint autem et studiosi diligentes in ipsorum profectum [6].

8. Autoritatem cum discipulis suam, et existimationem doctrinae ad fructum audientium necessariam tueatur, non suae sed Christi Domini gloriae et aedificationi aliorum consulendo; quod duabus rationibus efficiet: primo cavendo ne quid sibi excidat cuius optima ratio reddi non posset; deinde si eruditionem et docendi exercitationem prae se ferat [7]. [75*r*]

9. Curam habeat discipulorum externorum perinde ac domesticorum ut tam illi quam eorum parentes hanc sollicitudinem et charitatem intelligant a nobis erga ipsorum filios haberi [8].

10. Existimet magister nihil sibi dicendum aut scribendum esse quod discipuli non debeant [imitari] et effingere; unde in utroque talem se exhibeat quales suos discipulos esse volet [9].

---

[2] Cf. *ib.* § 19.
[3] Cf. *ib.* § 1.
[4] Cf. *ib.* § 7.
[5] Cf. *ib.* § 8.
[6] Cf. *ib.* § 23.
[7] Cf. *ib.* § 20.
[8] Cf. *ib.* § 24.
[9] Cf. *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

11. Eos qui prae caeteris ingeniosi, bonae indolis, et apti ad perfectionem aliorumque aedificationem videbuntur, maiori sollicitudine in his quae pietatis et in reliquis promovere studeat [10].

12. In modo docendi rationem habeat auditorum ut modus docendi sit accommodatus. Curetque non solum ut illi capiant quae dicuntur et in literis proficiant, sed ut libenter audiant et quoad eius fieri possit, in studiosis exercitationibus delectentur, attentos ac diligentes reddendo ad notanda quae notanda digna fuerint, efficiat [11].

13. Unusquisque suis praescribet quem ordinem in studiis observent, cum praefecto, si quid dubium erit, conferendo [12].

14. Praeceptor lectionibus enarrandis ita suo profectui consulet ut memor sit utilitatis auditorum [13].

15. Diligentes sint in praevidendis lectionibus, nec amplius exponant quam ipsi privatim ante studuerint, et se bene posse enarrare existiment [14].

16. Nulla iuramenta, nec iniurias aut rixas, vel quid inhonestum aut dissolutum in discipulis patiatur in schola [15].

17. Censores occultos constituat, qui de suorum discipulorum moribus ad eos deferant [15].

18. Curent omnes latine loqui [16].

19. Exerceant stylum componendo secundum quod expedire videbitur [17].

20. In solemnioribus festis discipulos ad confessionem exhortentur [18].

21. Singulis diebus missae sacrificio intersint [19].

22. Doctrinam christianam omnes teneant [20].

23. Referant praeceptores studiorum exactori aliquando discipulorum suorum profectum tam in literis quam in bonis moribus [21].

---

[10] Cf. *ib.* § 9.
[11] Cf. *ib.* § 14.
[12] Cf. *ib.* § 11.
[13] Cf. *ib.* § 12.
[14] Cf. *ib.* § 13.
[15] Cf. *ib.* § 6.
[16] Cf. *ib.* § 43.
[17] Cf. *ib.* § 44.
[18] Cf. *ib.* § 2.
[19] Cf. *Rat. st. Coll. Mess.* (*1551*) § 16 ; MP I 104-5.
[20] Cf. supra, mon. 4 § 4.
[21] Cf. *ib.* § 25.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6

REGULAE SCHOLASTICORUM S.I.

[ANNIS 1551-58]

Scholasticorum S.I. regulas tam fons siculus, quam romanus nobis conservavit; desiderantur solum in fonte coloniensi. Earum nonnullas P. Nadal in regulas scholasticorum S.I. anno 1563 pro Germania conscriptas (v. infra, mon. 15) transumpsit. Momentum earum in eo consistit quod antiquissimae scholasticorum S.I. regulae considerari possunt, in quibus paragraphi ex *Constitutionibus S.I.* desumptae nondum apparent; contra in regulis scholasticorum S.I. anno 1553 conscriptis (v. MP I, mon. 13 IV, p. 206-10) auctor iam perplura ex *Constitutionibus* hausit. Ceterum cf. Introd. in *Rat. stud.* (*1558*); supra, p. 3-7.

TEXTUS: 1. Romae, Arch. Un. Greg., *F.C., Ms. 2156*, f. 4*v*-5*v*; apographum manu Alfonsi Crecco (cf. Introd. in *Rat. st.* (*1558*) adn. 9) exaratum. — 2. *Instit. 117* I, f. 47*r-v*; apographum coaevum.

Summarium

1. Rationem studendi praescriptam servent. — 2. Scholam adire maturent. — 3. Orationem in schola recitandam memoria teneant. — 4. Necessaria notent. Consulant magistrum. — 5. Opiniones suas contentiose ne defendant. — 6. Sine permissu e classe non exeant. — 7. Tempore disputationum accepta solum facultate loquantur. — 8. Studium privatum ultra duas horas ne protrahant. — 9. Libros spirituales approbatos legant. — 10. Italicam linguam addiscant. — 11. Ceterum latine loquendum. — 12. Sabbato rationem reddant suorum studiorum. — 13. Auctorem familiarissimum sibi reddant. — 14. Quae didicerint, ne sinant memoria excidere. — 15. Externis scholaribus exemplo sint.

REGULAE SCHOLASTICIS SOCIETATIS IESU COMMUNES [1]

[1] Quisque studendi sibi rationem aut a studiorum praefecto aut a praeceptore datam diligenter servet, neque quicquam immutet, remittat vel omittat [2].

1 Regulae *add. t2* omnibus || 4 omittat *add. t2* sine facultate superioris

[1] Harum regularum mentio fit in regulis magistrorum; cf. supra, mon. 4 § 30. — Regulas scholasticorum S.I. anni 1553 videsis in MP I 205-10; et ad annum 1555-56 exaratas *ib.*, p. 344-48.

[2] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 4 10 11; MP I 346-47; et *Off. praef. st.* (*1558*); supra, mon. 2 § 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[2] Dato lectionum signo singuli scholam sic adire maturent ut praeceptorem semper antevertant [3].

[3] Orationem lectionibus praemittendam omnes memoria teneant, qui infra classem rhetorices sunt [4].

[4] In lectione ea notent et excipiant, quae notatu digna significabit praeceptor, quaeque aut ignota hactenus fuerant aut certe non ita memoriae haesura putant; attente vero praeceptorem audiant, quem etiam consulere debent, si quid minus fuerint assecuti [5].

[5] Caveant si qua in re a praeceptore publice corrigantur, ne contentiose defendant. Licebit tamen private apud eundem sententiae suae rationem explicare; ita tamen ut observantiam praeceptori debitam semper prae se ferant [6].

[6] E classe nullus unquam exeat, dum praeceptor in ea est, nisi primum a rectore facultatem habeat. [5*r*]

[7] In disputationibus publicis nemo sententiam suam interponat, nisi facultatem antea a praefecto habeat. Cuius etiam verbo et incipere et desistere omnes continuo debent [7].

[8] Nemo ultra sesquihoram aut horas duas ad summum studium continue protrahat quin aliquantulum quiescat [8].

[9] Nemo libros legat spirituales aut a praecipuo suo studio alienos, sine superioris facultate [9]. Nec hora quietis aut studio suo quisque incumbet aut disputabit vel leget, nec in cubiculum ingredietur citra facultatem.

[10] Qui italicam linguam addiscunt [10], quotidie hora quietis a prandio et eo die quo itur ad vineam, tum eundo tum redeundo et quamdiu illic fuerint, italice loquantur, idemque facient et reliqui omnes quibus his ipsis temporibus sermo cum illis fuerit [11].

---

9 lectionibus *t2* | ea *add. t2* studiose | et] ac *t2* || 12 debeant *t1* || 13 publice a praeceptore *t2* || 14 privatim *t2* || 21 desinere *t2* || 24 Nemo] nec *t2* | suo *om. t2* || 28 *prius* addiscent *t2* || 30 loquentur *t2* || 31 his] iis *t2*

---

[3] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 15; MP I 347-48.

[4] De precibus ante lectiones recitandis cf. *Reg. praec.* (*1558*); supra, mon. 4 § 1.

[5] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 13; MP I 347.

[6] Cf. *ib.* § 6 et 9; p. 346-47.

[7] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 10; MP I 241-45.

[8] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*); supra, mon. 2 § 6

[9] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 11 et 14; MP I p. 347.

[10] Quae de lingua italica addiscenda dicuntur, argumentum constituit quod regulae pro aliquo collegio Italiae (messanensi - prout verisimillimum arbitramur) conscriptae fuerunt; in quo, praeter italos, nonnulli quoque exterarum nationum

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[11] Toto reliquo tempore cum omnibus tam scholastici, quam professores latine loquantur; dominicis tamen ac festis diebus singuli vel sua vel utra lingua maluerint, loqui poterunt [11].

[12] Singuli singulis diebus sabbati sint parati ad reddendam suorum studiorum rationem [12], eaque memoriter referenda, quae per hebdomadam [5v] didicerint, sicut eis fuerit constitutum. Hoc vero praesertim ad eos pertinet qui in humanioribus literis versantur [13].

[13] Curent autem ut frequenti eorum repetitione, quae audierunt, authorem qui illis in manibus est, familiarissimum sibi faciant.

[14] Absolutis demum alicuius facultatis studiis, videant ne illa excidant quae perceperint, sed aut exercitatione aut privato studio, ut superiori videbitur, identidem memoriam refricent [14].

[15] Omnes cum in lectionibus attente audiendis, et diligentia in reliquis exercitiis quae in classe fient, tum modestia et humilitate, dent operam totis viribus, ut externos aedificent, sicut ad divinam gloriam et animarum auxilium expetitur, atque ad hoc singulariter divinum auxilium suis precibus quotidie implorent [15].

7

P. IACOBUS LAÍNEZ S.I.

REGULAE SCHOLARIUM EXTERNORUM

ANNO 1561

Introductio

Regulae pro scholaribus externis exstiterunt iam ab anno 1548, hoc est ab eo tempore quo S.I. primas scholas publicas Messanae aperuit.

---

32 Reliquo toto *t2* | omnibus *add. t2* omnes || 33 loquentur *t2* || 35 sabati *t1* | redendam *t1* || 39 ut *om. t2* | eorum] rerum *t2* | *prius* repetitionum *t1* | quae] quem *t2* || 44 cum] tum *t2* || 47 animarum] scientiarum *t1*.

---

iuvenes commorabantur. Quod non nisi initio collegii accidisse potuit. Paulatim enim numerus exterorum in collegiis Italiae imminutus est. Haec omnia probe intelliguntur, si admittitur, has regulas a P. Nadal ad annum 1551 ad collegii messanensis usum conscriptas fuisse.

[11] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 15; MP I 348.

[12] Cf. *ib.* § 12; p. 347.

[13] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) IV § 24; MP I 208.

[14] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 16; MP I 255.

[15] Cf. *ib.* § 1 et 2; p. 225.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In constitutionibus collegii messanensis, a P. Nadal anno 1548 conscriptis (v. MP I 17-28), reperiuntur haud paucae quae scholares externos respiciunt. Anno autem 1551 idem P. Nadal, una cum regulis magistrorum et praefecti studiorum, etiam regulas pro discipulis externis confecit (cf. MP I 104 adn. 44, ubi etiam testimonium Patris Bartoli affertur). In regulis de scholis collegiorum a P. Nadal anno 1553 compositis habentur item regulae pro externis, sed mixtim cum regulis alius generis (cf. MP I 195-203) ; in forma autem lusitana illae iam separatae ab aliis apparent (vide MP (1901), doc. 77, p. 655-56). Demum inter regulas et monita scholarum S.I. pro Italia ad a. 1555-56 compositas reperiuntur quoque regulae externorum (cf. MP I, mon. 15, p. 348-51).

P. Laínez haud paucas regulas transumpsit ex regulis Patris Nadal anni 1553, ut inferius patebit.

TEXTUS : Latinus — *Instit. 220*, f. 138*r*-43*r* (*prius* 155-60), apographum coaevum. In angulo superiore dextro folii 138*r*, manu P. Nadal, haec nota videtur : « P. Nostri Laynis ».

— Hispanici : 1. *Instit. 206*, f. 173*r*-78*r* (*prius* 170-75), apographum coaevum. — 2. Toleti in Hispania, Bibl. Seminarii, *Ms. 60*, f. 68-71, apographum coaevum.

— Lusitani : 1. *Instit. 206*, f. 208*r*-12*r* (*prius* 205-209), apographum coaevum. — 2. *Stud. 1/c*, fasc. 6, doc. 1, f. 4*r*-7*v* ; apographum coaevum. — 3. *Ib.*, doc. 2, libellus sex foliis (205 × 152 mm.) constans ; apographum coaevum.

Exstitit et textus italicus ; nam textus latinus a Verrepaeo anno 1573 editus, ex italico translatus est (cf. infra, editiones).

AUCTOR : Regulae scholarium externorum explicite attribuuntur Patri Laínez a P. Nadal (cf. supra, textus latinus) ; et a P. Polanco qui in « Ordini dati in diversi collegii della provincia de Sicilia » anno 1575 inter alia haec scribebat : « Habbiasi maggior cura d'aiutar nello spirito e lettere li scholari forestieri che sono capaci per l'età, con alcune essortationi, et con farli havere le instruttioni et regole dei scholari forastieri de N.P. Laynez ». *Pol. Compl.* II 555.

TEMPUS : De his regulis scribebat P. Polanco die 15 febr. 1561 Patri Canisio : « Si manda anche certa instruttione per li scolari che vengono al collegio nostro ; vedasi se servirà anchora per quelli di Alemagna » (BRAUNSBERGER III 49). Earum mentio recurrit etiam in litteris quadrimestribus collegiorum. Exemplo sint collegii ianuensis litterae, diei primi maii 1561 : « Il P. Ministro l'ha fin'hora letto la dottrina christiana parlando delli sacramenti. Ma dipoi che V.P. mandò le regole delli scholari che sentono le lettioni nelli collegii della Compagnia, ricevute con alegrezza et da noi et dalli scholari, ha parso più espediente che se li [i. e. in scholis, et non in sacello] leggessero ». MHSI *Litt. Quadr.* VII 248.

EDITIONES : 1. MP (1901), doc. 32, p. 454-59 (ex textu latino). — 2. CORCORAN, *Renatae litterae* . . . p. 65-71, et *ib.*, p. 134-39 (perperam sub auctore Ledesma). — 3. VERREPAEUS (Verypen), *Institutionum scholasticarum libri tres* (Antverpiae 1573) p. 287-95 : *Leges ac instituta ex collegio quodam italico.* Ad calcem regularum ille fatetur : « Superiora haec vertit ex italica lingua I. B. necessitudine vetusta mihi coniunctissimus ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

RATIO EDITIONIS : Penuria spatii nos impedit quominus praeter textum latinum, etiam hispanicum, necnon lusitanum edamus.

Summarium

[A] *De moribus et pura conscientia* : 1. *Fidem catholicam immaculate servent.* — 2. *Omnis spes in Deo ponenda.* — 3. *Deum ex toto corde revereantur.* — 4. *Cultus B. Mariae V. et sanctorum.* — 5. *Quotidiana oratio et missa.* — 6. *Praesentia Dei.* — 7. *A blasphemiis etc. abstinendum.* — 8. *De cibo, vestitu, somno, castitate. Armis et ludis prohibitis ne utantur.* — 9. *Parentes et praeceptores revereantur. Ad ingressum in S.I. parentum venia impetranda. De statu vitae eligendo.* — 10. *Modesti sint et pacifici.* — 11. *Misericordes erga pauperes.* — 12. *Libellum de doctrina christiana habeant. Adsint exhortationibus. Lectio libri spiritualis. Confessio menstrua et communio.*

[B] *Quod ad studia attinet* : 1. *Scientia est medium ad Deum tendendi.* — 2. *Recta intentio, ingenium acutum, memoria firma, inclinatio ad studia requiruntur.* — 3. *Totum se studiis applicent.* — 4. *Libros lascivos, haereticos non habeant. Diligentes sint in audiendis et notandis in schola.* — 5. *Praeparent et repetant lectiones.* — 6. *Quomodo se gerant in disputando.* — 7. *Ediscendorum tempus et modus.* — 8. *Stylum exerceant.* — 9. *Latine loquantur.* — 10. *In studiis privatis servent ordinem.* — 11. *Boni participes fient bonorum S.I. operum. Petulantes punientur, inemendati expellentur.*

REGULAE PRO SCHOLIS

Quoniam a Deo optimo maximo omnis vera sapientia proficiscitur, quam ipse puris atque integris mentibus multo libentius et copiosius elargitur, id ipsum ut consequantur scholastici nostri in primis eniti debent, tum ut in literis quam maxime proficiant [1]. Quas ad res obtinendas plurimum poterunt ea quae sequuntur, documenta. Itaque ut haec ipsa quam diligentissime observetis, a vobis obnixe petimus.

[A] — *De moribus et pura conscientia*

I. Cum fundamentum totius spiritualis aedificii sit fides, credere [debent] pure atque simpliciter quicquid sacrosancta mater Ecclesia nobis credendum esse proponit, omnesque errores et sectas, et potissimum huiusce nostri temporis, detestentur ; caveantque ne haereticorum aut eorum qui haeretici suspecti habentur, consuetudine utantur. Atque propterea non legent libros prohibitos, sed sanctam sedem apostolicam

[1] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 1 ; MP I 307 et 309.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

religiose colent, summum pontificem reverebuntur, qui in terris vices Domini nostri Iesu Christi gerit, omnesque errores ab Ecclesia exterminavit atque condemnavit.

II. Omnem spem suam in Deo tanquam in patre amantissimo et benignissimo ponant; atque eum, si illis scrupulus [138*v*] aliquis et dubitatio iniiciatur, si quid incommodi eveniat, consulant, idque animo patienti et constante; necnon omnia bona fortunae, naturae et gratiae eidem accepta referant, qui se nobis tam longe tamque munifice communicat.

III. Dent operam ut ex toto animo totisque viribus Dominum revereantur et ament, suamque voluntatem abiiciant, eamque divinae voluntati conforment [2], atque summa cum diligentia Dei Ecclesiaeque praeceptis pareant.

IV. Summa religione et reverentia se commendent beatissimae et gloriosissimae Virgini Mariae matri Dei, quae sua advocatione omnem gratiam et omne bonum nobis a sanctissima Trinitate impetrare potest. Tum etiam colant et revereantur sanctos et angelos, et praesertim sanctum Michaelem archangelum, ut principem Ecclesiae; eum etiam quem sibi custodem delegerunt [3]. Honorent praeterea reliquias et imagines sanctorum. Sint in templis cum religiosi, tum modesti. In honore habeant sacerdotes caeterosque omnes, qui se Deo consecrarunt [4].

V. Singulis diebus, cum e lecto surgunt aut discedunt cubitum, orent seque Deo commendent [5]. Item cum in scholas eunt [139*r*] aut cum inde domum redeunt. Audient etiam quotidie sacrum attente, religiose et genibus flexis [6]; atque ubi hostia consecrata erit, Dominum et Iesum Christum ibi vere praesentem adorabunt, memores tum passionis et mortis, qua, cruci affixus, pro nostra salute affectus est. Recitabunt quoque officium beatae Mariae Virginis aut mortuorum, aut septem psalmos, aut coronam, aut alias id genus orationes, prout fuerit uniuscuiusque religio aut consilium confessoris vel praeceptoris [7]. Qui vero sacerdotia habuerint aut sacris initiati fuerint, recitent officium

---

45 sacerdortia *ms.*

---

[2] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 63; MP I 202.
[3] Cf. *ib.* § 58-60.
[4] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/B § 16; MP I 340.
[5] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 48; MP I 200.
[6] Cf. *ib.* § 8, p. 196.
[7] Cf. *ib.* § 61, p. 201.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quod magnum appellant, sacrisque vestibus et signo, prout debent, utantur. Atque omnes in benedicenda mensa, antequam cibum sumant, et post in agendis gratiis, et in flectendis genibus tum cum ad salutationem angelicam recitandam signum datur, suam ipsi religionem et christianam consuetudinem praeseferent.

VI. Curabunt ne mentem ipsi suam ad futilitatem versent, sed ut in sanctis et honestis rebus omnem suam cogitationem ponant; atque meminerint Deum Opt. Max. ubique adesse, nec quicquam eum latere. Item assuescent saepe mortem, quae semper [139*v*] omnibus impendet, iudicium postremum, aeterna suplicia, tormenta, quibus iniqui afficiuntur, praemia et bona aeterna meditari, vitam quoque et passionem Domini nostri Iesu Christi, quae nobis tanquam exemplar ad imitandum quam diligentissime, ut fert cuiusque aetas et captus, proposita est.

VII. Sermonem habeant his de rebus quae ad pietatem aut ad studia conducant. Abstineant ab omni blasphemia, periuriis, mendatiis, obtrectationibus, et quibusvis verbis iniuriosis, turpibus vel etiam otiosis [8]. Atque admonebit unusquisque quem contra facere viderit; quod si ipse emendationem neglexerit, res ad magistrum deferatur.

VIII. Cibo et potioni modum adhibeant, eo contenti quod illis detur, absque ullo fremitu et indignatione; vestitus honestus, non sumptuosus, neque propterea parentibus molesti erunt. Parce dormiant, surgant mature, sint casti quoad uxorem ducant, vel certe in perpetuum, si a Deo ad id genus vitae vocentur. Quamobrem vitandus erit omnis locus infamis et quaevis occasio turpitudinis. Non erunt otiosi [9]; non utentur armis [10], nec ludis prohibitis, ut tesseris, [140*r*] chartis, larvis et similibus [11]. Quod si aliquando, animi relaxandi gratia, honestis ludis utantur, ii ad exiguum tempus durent, ne quod tam praeciosum est, illud inutiliter consumant.

IX. Parentes et praeceptores suos cum omni reverentia et obedientia amabunt [12], ferentes aequo et summisso animo, si illos verbis aut etiam verberibus castigent. Reverebuntur senes et eos qui aut in dignitate sint locati, aut magistratum gerant. Sciant nunquam fore ut in Societatem nostram admittantur, nisi velint ii quibus in tutelam et

---

[8] Cf. *ib.* § 40-43, p. 200.
[9] Cf. *ib.* § 51, p. 200-201.
[10] Cf. *ib.* § 39, p. 200.
[11] Cf. *ib.* § 44, p. 200.
[12] Cf. *ib.* § 52-53, p. 201.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

curam traditi sunt [13]. Depraecari tamen obnixe Dominum debebunt ut ipsis adsit, lumenque praeferat in eo vitae genere deligendo, quod ad divinum obsequium et propriam salutem magis convenire videatur [14]. Caveant interea ne in votis faciendis sint temerarii et inconsiderati; quibus ubi sese considerate astrinxerint, curent ea diligenter persolvere.

X. Videant ne condiscipulis aut domesticis sint molesti, seditiosi aut factiosi, invidiosi aut iniuriosi aliis, sed modesti et pacifici [15]. Vitabunt tamen improborum familiaritatem, et eorum tantum consuetudine utentur, qui illis cum in moribus tum in literis possint esse adiumento [16]. [140*v*]

XI. In gestu et incessu sint extraneis modestiae exemplum [17], neque per vicos lapides iaciant, neque pauperes aut mendicos irrideant, sed potius eorum misereantur et iis eleemosynam, si possint, elargiantur.

XII. Ut autem melius perfici possint ea quae supra diximus, habeant omnes libellum qui *Doctrina christiana* inscribitur [18], eumque ad verbum ediscant. Audiant praeterea exhortationes et declarationes quae in doctrinam christianam fient in collegio, et contiones quae in templo habebuntur, idque assidue et attente [19]. Legant etiam aliquando librum aliquem spiritualem, veluti libellum illum qui *De imitatione Christi* inscriptus est [20]. Singulis mensibus semel confiteantur et sacrosanctam Eucharistiam sument, si tamen confessori, qui illis constitutus erit, ita videbitur [21].

---

[13] De iuvenibus, invitis parentibus, in S.I. non admittendis habetur tractatus Patris LAÍNEZ : *An liceat filiis inconsultis vel invitis parentibus ingredi religionem* ; cf. MP I 203 adn. 33. Cf. praeterea *ib.*, p. 128 § 2.

[14] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 15 ; MP I 335.

[15] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 54 ; MP I 201.

[16] Cf. *ib.* § 56. p. 201.

[17] Cf. *ib.* § 54, p. 201.

[18] De *Summa doctrinae christianae* a P. Canisio conscripta, et anno 1555 primum typis excusa cf. DUHR, *Geschichte* I 75 ss.

[19] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 9-10 ; MP I 196.

[20] Cf. *ib.* § 61-62 ; MP I 201-202.

[21] En quomodo S. Ignatius de communione frequenti senserit : « Debemus laudare . . . receptionem sanctissimi sacramenti Eucharistiae semel in anno ; et si fit frequentior, ut semel quolibet mense, est laudabilior ; ad adhuc multo laudabilior, si fiat singulis quibusque octo diebus, servatis tamen debitis et requisitis conditionibus » Secunda regula ad sentiendum cum Ecclesia ; MI *Exerc.* p. 405 et 407 n. 354 ; cf. praeterea NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) I § 3 ; MP I 19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[B] — *Quod ad studia attinet*

I. Qui dant operam literis, id idcirco facere debent, non ut scientiam solum aut opes et honores adipiscantur, sed ut veritatis cognitione [141*r*] sibi et aliis ad honorem et gloriam Dei opitulentur [22]. Quod si aliquando ipsa scientia ad facultates et dignitates perveniamus, id omne uni Deo acceptum referre debemus.

II. Quoniam autem praeter rectam mentem desideratur in iis qui student ingenium quidem acutum ad percipiendum ea quae vel legunt ipsi vel audiunt, rectum autem ad diiudicandum, memoria firma ad custodiendum, et inclinatio quaedam ad studia, ne ab ipsis desistant, qui se his muneribus donatum comperiet, videat ne ullo modo pro tantis beneficiis erga Deum sit ingratus, neve iis abutatur, quibus ad Dei gloriam uti debet. Qui vero viderit se hisce animi dotibus non esse praeditum, curabit ut haec ipsa praecipue studio et exercitatione sibi comparet. At si quis tam rudis inveniatur, ut nulla sit spes eum in literis profecturum, sciat praeceptores, postquam ipse in moribus profecerit, hoc unum patrem eius monituros, ne perdat ipse tempus, rem et operam [23].

III. Quoniam literarum studia requirunt totum hominem, cavendum ne se negotiis implicent, ne se ludis dedant, neve consuetudine tali utantur, quo [141*v*] possint impediri ut ad Dei gloriam liberius studiis incumbant [24]. Cum ita sit ut temporis progressu scientia acquiratur, neque quisquam, nisi divinitus, e vestigio vir doctus evadat, assidui sint in studiis, atque singulis diebus intersint omnibus literariis exercitiis [25], veniantque antequam inchoëntur, neque prius discedant, quam iisdem finis imponatur. Neque ad classes ascendant superiores, nisi in inferioribus probe iactis fundamentis. Itaque, cum primum ad scholam venient, dabunt sua nomina ut in cathalogo scribantur, ut eam classem adeant, quae illis maxime convenire videatur [26].

IV. Habeant libros non lascivos, neque authores qui in suspicionem haereseos venerint, neque inemendatos [27]. Qui vero sub tutela pa-

---

128 ascendant *ms.* || 133 tutella *ms.*

---

[22] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 1 ; MP I 225.
[23] Cf. *ib.* § 15, p. 253.
[24] Cf. *ib.* § 2, p. 225.
[25] Cf. *ib.* § 6, p. 235.
[26] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) ; supra, mon. 2 § 8-9.
[27] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 8 ; MP I 190.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rentum sunt, ne vendant libros suos absque eorum facultate, neve dilacerent aut inficiant. Qui sunt provectiores, studeant domi ante lectionibus suis. In schola autem eas cum attentione et cura audiant; neque interim dormiant, neque garriant aut quicquam aliud agant, quo impediatur, sed notabunt ea quae praeceperit ludimagister, et quae ipsi sibi utilia esse iudicaverint [28].

V. Sint etiam diligentes in examinandis et ordine repeten-[142*r*]dis lectionibus, neque erubescant, si quid ignorent, consulere doctiores; hi autem sine invidia, quae sciunt, eos doceant. Sic enim hoc ipsum melius ab eis intelligetur et memoriae tenatius haerebit [29].

VI. Definitis temporibus cum libertate simul et ardore disputabunt; ita tamen ut humanitatem quandam et modestiam praeseferant, absque ulla ira aut indignatione, atque summisse et amice veritati cedant, quae finis est omnium disputationum; quique ab ea victus fuerit, errorem suum vicerit. Atque ne importune se mutuo interpellent; ac breves ac clari sint, sublatis omnibus quae veritatis explicationem et cognitionem impedire possint; et ne sint contentiosi et immodesti. Finem ipsi imponent disputationibus, ubi primum id significaverit praeceptor [30].

VII. Ediscant illud tantum quod a praeceptore illis praefinitum fuerit, idque horis congruentibus et matutinis et ante coenam. Quam ad rem multum iuverit frequens repetitio et assidua et clara lectio, et si vox attollatur, et potissimum antequam eant cubitum.

VIII. In scriptionibus et in exercendo stylo erunt [142*v*] quam diligentissimi, quod valde utile erit et necessarium ad iuvandam omnem posteritatem [31].

IX. Loquentur latine, gramatici absque solecismo, provectiores eleganter, omnes autem ut poterunt [32]. Non enim parum refert, ut quis sensa animi aliis bene explicet; curent idcirco ut emendate et clare legant.

X. In studiis privatis [33] et domesticis videant ne curiose rebus prohibitis, inutilibus, futilibus, altioribus studeant, sed utilibus et quae

---

162 explicent *ms.*

---

[28] Cf. *ib.* § 10, p. 191.
[29] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 8; MP I 239.
[30] Cf. *ib.*, p. 241 243 § 10.
[31] Cf. *ib.*, p. 247 § 13.
[32] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) 1 § 11-12; MP I 191.
[33] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 14; MP I 251.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

captum illorum non excedant; cuiusmodi sunt quae leguntur in scholis et alia id genus. Curentque ut in studiis suis servent ordinem, sintque stabiles, moderati et perseverantes, ut sic valetudinem suam conservent.

XI. Qui diligentiores erunt in exequendo ea quae supra diximus, et maxime qui singulis mensibus confiteantur, si cura et diligentia in suis studiis utantur, ut plurimum in literis et virtutibus, Christo iuvante, proficient, ita erunt participes omnium orationum et bonorum operum quae in Societate nostra et proprie in hoc ipso collegio per Dei gratiam fiunt [34]. Qui vero petulantes fuerint et aliis occasionem ruinae [143r] praebentes, a correctore, prout deliquerint, punientur. Quod si grandiores erunt, neque se verberibus coercere patientur, cum semel atque iterum admoniti fuerint, neque tamen resipuerint, expellentur e collegio, in quo nostri docebunt [35]; qui quidem omnia gratis facient [36] propter solam proximorum utilitatem, et amorem et gloriam Domini nostri Iesu Christi, qui nostra sola et magna merces est, qui est benedictus in saecula. Amen.

REGULAE SCHOLASTICAE IN ASSISTENTIA GERMANIAE COMPOSITAE

ANNIS 1558-1563

Introductio

Anno 1556 in Europa septentrionali tria S.I. collegia eriguntur: Pragae, Ingolstadii et Coloniae (cf. *Chron.* VI p. 28-29 n. 75-76; p. 362-88 n. 1514-1644 et p. 388-412 n. 1645-74). Socii qui ad ea aperienda Roma missi sunt, ad scholas moderandas peculiares regulas acceperunt (cf. Introd. in *Rat. stud.* - *1558*, adn. 3, supra, p. 3). Cum autem hae regulae imprimis ad usum collegiorum Italiae conscriptae fuissent, eas ad conditiones Germaniae adaptare necesse fuit. Ad quod superioribus localibus ampla potestas data est (videsis ep. Patris Vicarii diei 6 febr. 1557 ad P. Canisium; supra, *ib.* adn. 1, p. 3). Qua facultate illi re vera usi sunt, prout

---

176 delinquerint *ms.* || 178 resiperint *ms.*

---

[34] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 6; MP I 196.

[35] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5; MP I 311 313.

[36] De gratuitate ministeriorum cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4; MP I 307; praeterea FARRELL, *The Jesuit Code* ... 436-40.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

demonstrant variae regula scholasticae in nonnullis assistentiae Germaniae collegiis confectae. Quae iuxta temporis ordinem hae sunt : 1. VITORIA, *Quae ad exactorem studiorum spectant Viennae (1558)*. — 2. *De legibus et ratione scholae bene constituendae (Ingolstadii - 1560)*. — 3. HOFFAEUS, *Rat. stud. coll. prag. 1560)*. — 4. *Regulae scholarium externorum (Treviris - 1561)*. — 5. *Regulae scholarium externorum (Viennae - 1561)*.

8

P. IOANNES ALFONSUS VITORIA S.I.

QUAE AD EXACTOREM STUDIORUM SPECTANT IN PRAESENTIARUM

VIENNAE ANNO 1558

Introductio

Petrus Canisius, praepositus provinciae Germaniae, ineunte anno 1557 de collegii viennensis statu ad P. Laínez, vicarium generalem scribens haec referebat : « Non mi dispiace nessuna cosa più in Vienna se non que il P. Rettor (como pare) no tiene destreza in indrizare li nostri circa il studio » (BRAUNSBERGER II 46). P. Laínez eodem anno Roma Viennam misit Patrem Vitoria, hispanum (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 156), ut Patri Lanoy (cf. *ib.* p. 81) in rectoris munere succederet, et ordinem romanum in scholis introduceret. Novus rector statim manus operi admovit. Ea de re in collegii viennensis historia haec habentur : « Calendis novembris [1557] P. Victoria cum socio Wendelino et quodam alio Francisco Absalon Ingolstadio rediit, totusque in eam unam rem incubuit classes ut constitueret [videsis inferius : « *Lectiones et exercitia quae ad exercendos animos iuvenum et literis pietateque formandos in hoc collegio S.I. fiunt quotidie* » ; mon. 307], collegium augeret, rhetoricam, quae superioribus annis saepius tentata nunquam processerat, cum discipulis, tum professoribus locupletaret » (*Hist. Coll. Vien.* p. 36).

Anno 1559 P. Grim (c. 1531-1561 ; cf. MAH I p. 32 adn. 1), collegii viennensis minister confecit documentum : « *Litterae de forma totius collegii viennensis anni 1559* » inscriptum (v. infra, mon. 207), in quo de scholis haec leguntur : « Ad maiorem scholarium progressum constitutus est praeses studiorum, cui singulis hebdomadibus cura est ut praeceptores semel conveniant, quando illi commodius videtur. Exponunt ibi sua dubia, adferunt difficultates, et quid boni excogitaverint quo discipuli et in litteris et in bonis moribus faelicius informentur. Concludunt inter se de praelegendis lectionibus, praesertim inferiorum classium. Conclusa ad consiliarios vel rectorem deferunt, ex quibus quid postea agendum sit, sententiam expectant » (*Austr. 226*, f. 162*v*).

Constat, P. Dominicum Mengin (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 97) anno 1558 Viennae munere praefecti studiorum functum esse (cf. *Germ. 131*,

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

f. 265*r*). Ad hoc munus melius obeundum videtur P. Vitoria regulas quae inferius sequuntur, collegisse. Qui eas tamen temporaneas consideravit, dum videlicet Roma aliae universaliores mitterentur (cf. inferius adnotationem Patris Vitoria autographam, adn. 10).

TEXTUS : *Germ. 185*, f. 250*r*, mano Patris Dirsii (c. 1530-1569 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 49) exaratum. Manu Patris Vitoria fol. 250*v* : « Information de alcune cose che apertengono al collegio de Vienna ».

AUCTOR et TEMPUS : Ex his quae superius dicta sunt, patet auctorem regularum esse Patrem Vitoria. Tempus vero compositionis maxima cum probabilitate annus 1558 est considerandus. Annus 1559 excluditur, quia P. Dirsius exeunte mense septembri 1558 Romam missus est, ut theologiae studio operam navaret. Cf. *Hist. Coll. Vienn.* p. 41.

Summarium

1. *Pueri recenter advenientes examinandi et classibus attribuendi. Fiat eorum catalogus.* — 2. *Videat quomodo praeceptores officio fungantur discipulique progrediantur, et ad superiorem referat.* — 3. *Promotio magistrorum et discipulorum eius curae sit.* — 4. *Novae lectiones nuntiandae.* — 5. *Suo quoque tempore fiant repetitiones et disputationes.* — 6. *Novi libri legendi a P. Rectore comprobandi.* — 7. *In lectionibus fiat progressio.* — 8. *Scholastici S.I. etiam in privatis lectionibus et disputationibus proficiant.* — 9. *Suis temporibus discipuli reddant compositiones.* — 10. *Visitet scholas ex insperato ut videat quomodo omnia procedant.* — 11. *Procuret omnibus libros necessarios, nemini superfluos.* — 12. *Orationes dominicis diebus latine recitandas tempestive praeparari curet.*

QUAE AD EXACTOREM STUDIORUM SPECTANT IN PRAESENTIARUM [1]

1. Recipere pueros qui veniunt primo ad scholam examinandos eos [2]. Et hoc fiat cum consensu Patris Rectoris. Hos debet commendare suis praeceptoribus, qui eorum nomina et parentum et viae ubi habitant et diem quando veniunt, debent breviter in suis libris ad hoc paratis describere [3]. Et tanto magis quanto illi maioris sint expectationis.

2. Intelligere, quomodo se gerant omnes praeceptores tam in moribus quam in lectionibus [4], et similiter an proficiant studiosi [5], quos debet iuvare quantum poterit, et videre ne quid inhonestum committa-

---

[1] Regulas praefecti studiorum videsis in MP I 203-5 328-30 ; et supra, mon. 2 et 3.

[2] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) ; supra, mon. 2 § 8.

[3] De matricula conficienda cf. *ib.* § 9.

[4] Cf. *ib.* § 17 et 20.

[5] Cf. *ib.* § 12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tur ; et omnia referre ad superiorem, et sine eo nihil efficere, praesertim in rebus maioris momenti.

3. Contendat ut tam praeceptores quam discipuli possint ad altiores classes promoveri, et discipuli quidem saepius poterunt ascendere, praesertim ex infimis classibus, ad alias ; tardius reliqui, ut viderit expedire [6].

4. Quando aliqua nova lectio debet fieri, contendat ut sciatur ab aliis externis tempestive.

5. Curet ut repetitiones et disputationes fiant suo quoque tempore.

6. Ut nullum librum incipiant legere praeceptores sine consilio Patris Rectoris [7].

7. Ut in lectionibus omnibus fiat honestus progressus.

8. Ut nostri proficiant in lectionibus privatis et disputationibus.

9. Ut reddant compositiones suas tam externi discipuli quam nostri suis temporibus.

10. Ut aliquando ex insperato videatur quid fratres studeant, an lectionibus an aliis rebus ; et suaviter moneat et hortetur ut proficiant in studiis ; non autem repraehendat, sed si defecerint, moneat superiorem ex charitate [8].

11. Contendat ut omnes habeant libros necessarios, superfluos autem nullos, et non nisi eos quos praeceptores iudicent [9].

12. Ut tempestive sint paratae orationes quae singulis diebus dominicis debent recitari latine [10].

9

DE LEGIBUS ET RATIONE SCHOLAE BENE CONSTITUENDAE

[INGOLSTADII - AD ANNUM 1560]

Introductio

Cum hoc scriptum in codice « *Antiquitates collegii ingolstadiensis* » (de quo cf. BRAUNSBERGER I p. LVIII-LIX) reperiatur, supponere licet

---

[6] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 28-29 ; MP I 193-94.

[7] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) ; supra, mon 4 § 12.

[8] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) ; supra, mon. 2 § 5.

[9] Cf. *ib.* § 25.

[10] Cf. *ib.* § 23. — Post § 12 haec Patris Vitoria adnotatio autographa sequitur : « Estos recuerdos se han aquí hecho de emprestado para el exator del estudio hasta que otra cosa tengamos cierta ; si parezerá a V.R., se guardarán, si no, se dexarán ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

id pro huius collegii usu confectum fuisse. Quod autem concinnatum sit anno 1559 vel 1560, ea ratione commendatur, quod in codice (cuius documenta ceterum iuxta ordinem temporis collocata sunt) praecedatur documento diei 16 nov. 1559, illud autem sequatur documentum die 17 sept. 1560 exaratum (cf. PACHTLER I 152). Confirmatur etiam numero classium, de quibus in monumento agitur. Eius enim auctor collegium quatuor classium ante oculos habet; iamvero collegium ingolstadiense, iuxta litteras quadrimestres (18 mart. 1558), habebat tres classes cum tribus praeceptoribus (MHSI *Litt. Quadr.* V 573). Anno proximo (1559) historicus collegii de scholis scribebat: « Hoc nostrum collegium non habet ita numerosam turbam ut pleraque alia nostrae Societatis collegia » et prosequitur « maiores hactenus in grammaticorum legibus strenue satis laborarunt; nunc vero ad oratorum praecepta sese disponunt » (*ib.* VI 314). Anno 1561 certe iam in quatuor classibus instituebantur discipuli (cf. huius anni catalogum collegii in *Germ. 131*, f. 131*r*).

TEXTUS: Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Ms. II 38* (*prius* XIII Ma), f. 72*r*, aprographum coaevum manu nobis ignota exaratum.

EDITIO: PACHTLER I 152-54.

Summarium

1. *Bis in anno examen generale fiat studiorum.* — 2. *Digni ad altiores classes promovendi; bene merentibus praemia dari possunt.* — 3. *Examina de lectionibus suae classis. Repetant et recitent lectiones. Promotioni adsit praefectus et magistri.* — 4. *Principium novarum lectionum post promotiones.* — 5-8. *Ordo classium.* — 9. *Ordo festis diebus.* — 10. *Octuriae constituendae in classibus.* — 11. *Ordo horarum in scholis.* — 12. *Ordo diebus sabbatinis.*

DE LEGIBUS ET RATIONE SCHOLAE BENE CONSTITUENDAE

1. Bis in anno examen fiat generale studiorum, cuiuscunque deinde classis existant [1]. Primum instituitur postridie dominicae Laetare in Quadragesima, alterum vero calendis octobris.

2. In hoc examine, qui digni videbuntur, ad altiorem classem promoveantur [1]. Et si fieri potest doctissimo cuiusque classis, qui ascendent, honos aut praemium aliquod decernatur; deinde qui illi proximi erunt usque ad infimum ordinem numerentur atque constituantur in ipsa promotione [2].

---

1 et *sup. alia m.* || 6-7 **ascendent** *ms.*

---

[1] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 24-29; MP I 193-94.

[2] De promotione discipulorum et praemiis distribuendis cf. MP I 635-36, adn. 22 et 23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Examinabuntur autem de auditis lectionibus atque exercitationibus suae classis. Iubebuntur ex integro repetere ac recitare quae didicerunt, ut exempli gratia primae et secundae partis despauterianae carmina omnia [3], in his alius alium rogare et examinare poterit. Praeside semper uno atque etiam altero praeceptore, aut etiam pluribus, ut maior accedat authoritas examini atque etiam promotioni [4].

4. Principium novarum lectionum sequetur absoluta promotione, aestate quidem statim post festum Paschatis, hyeme vero circa festum S. Lucae evangelistae [5].

5. Primae classis libri et studia erunt ut discant legere pueri. Et qui discunt legere, et ediscant prima pietatis elementa [6].

6. Secunda classis versabitur circa principia grammatices legenda et ediscenda. Addantur piae quaedam sententiae sive ex Nilo [7] sive ex catechismo adiuncto; discant praeterea scribere.

7. Tertia classis constat repetitione principiorum, ut in illis exerceantur; ac deinde doceantur primam partem Despauterii, addatur aliquid vel ex fabulis Aesopi vel ex formulis terentianis [8]. Praeterea Catonem [9] audiant.

8. In quarta classe proponatur syntaxis Despauterii, epistolae selectae Ciceronis et sententiae veterum explicentur. Repetatur ibidem sedulo prima pars Despauterii et in hebdomada ter epistolae corrigantur.

9. Festis diebus coniungantur duarum vel trium classium studiosi, ut audiant piam exhortationem vel expositionem evangelii a duodecima usque ad primam [10].

10. Distinguatur unaquaeque classis in octurias et singulis heb-

---

11 **recitare** *ms.* || 16 **principui** *ms.* || 17 **Passhatis** *ms.* || 20 **discant** *ms.* || 22 **sentensiae** *ms.* || 27 **audeant** *ms.* || 33 **usque** *rep., sed. del.* || 34 **singuli** *ms.*

---

[3] De grammatica latina Despauterii cf. *Ordo st.* (*1558*); supra, mon. 1 adn. 13.

[4] NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 28; MP I 193-94.

[5] Die 18 oct.

[6] Cf. *Rat. st. Coll. Mess.* (*1551*) § 1; MP I 95.

[7] S. Nilus (Neilos), abbas ex Ancyra (c. 430). Hic agitur verisimiliter de operibus: *De oratione* vel *De malignis cogitationibus* quae passim ei attributa sunt, quaeque tamen Evagrio Pontico sunt adscribenda; cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* VII 870-71.

[8] P. TERENTIUS Afer, poeta latinus. Collectio phrasium ex operibus eius desumptarum inscribitur: *Vulgaria Terentii*, quae a saeculo XIV in scholis saepe adhibebatur. Cf. *Diccionario del mundo clásico* (J. ERRANDONEA - Barcelona 1954) II 1597.

[9] Dionysius CATO, *Disticha de moribus*; cf. MP I 421 et passim.

[10] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13; MP I 247 249.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

domadis mutetur qui praeerit isque custos dicatur [11]. Eius erit absentes notare et praesentes in officio continere et de omnibus referre ad praeceptorem.

11. Ingrediantur mane scholam ad sextam horam. Hora septima deducantur ad missam, cum iam astabit sacerdos altari. Et hora nona dimittantur, sed habita prius per dimidiam disputatione aut repetitione lectionis.

12. Sabbatinis diebus ante prandium nihil legatur, sed sit repetitio tantum lectionum omnium hebdomadae superioris [12]. Post prandium vero praelegatur epistola sequentis dominicae, corrigantur epistolae, et novum thema proponatur. In tertia vero classe pro epistola proponatur germanicus catechismus [13] una hora.

Post prandium hora prima redeant ad scholam, et quarta exeant et modeste domum regrediantur.

10

P. PAULUS HOFFAEUS S.I. [1*]

RATIO STUDIORUM COLLEGII PRAGENSIS

AD ANNUM 1560

Introductio

Agi de regulis pro Germania conscriptis eo suadetur quod scriptum inveniatur Monachii in codice « *Antiquitates collegii ingolstadiensis* » in-

---

38 scholam *sup.*

---

[11] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 32-33 ; MP I 199.

[12] De ordine diebus sabbatinis sequendo cf. *ib.* I § 17 ; MP I 192.

[13] S. Petri Canisii catechismus germanicus minimus primum editus est anno 1556 vel 57 ; catechismus vero minor anno 1560 ; cf. F. STREICHER S.I., *Petrus Canisius : Catechismi latini et germanici* II (Romae - Monachii 1936) p. 16*-17* ; et SOMMERVOGEL II 627-28.

[1*] P. Hoffaeus S.I. (c. 1530-1608) rector collegii pragensis (1558-1561), viennensis (1562-VII 1563), ingolstadiensis (VIII 1563-1564), monachiensis (1564-1568), praepositus prov. Germ. sup. (1568-1581), assistens Germaniae (1581-1591) ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 76 ; GILMONT, *Les écrits* ... p. 283-87 ; DUHR, *Geschichte* I 780-98 ; SCHNEIDER, *Paul Hoffaeus*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scripto, et quod in paragrapho 65 secundae partis de lingua germanica loquatur. At in eadem paragrapho sermo recurrit etiam de lingua bohemica ; quod omne fugiat dubium circa collegium ad quod haec ratio studiorum pertinet.

Scholae collegii pragensis anno 1558 minus prospere procedebant. Petrus Canisius, praepositus provinciae Germaniae, novorum sociorum missione studia restaurari sperabat. Mense enim septembri 1558 P. Generali scribebat : « Venceslai operam expectant veluti necessarium Pragae. Spero illum iter ingressum esse. Studia collegii pragensis, quae iacent, haud parum eriget, propitio Christo » (BRAUNSBERGER II 307). P. Provincialis Roma, congregatione generali prima peracta, Viennam reversus de collegiorum statu cum superioribus egit. Novus rector collegii pragensis factus est P. Hoffaeus, recenter Roma missus (cf. BRAUNSBERGER II 306-7), qui statim de scholis restaurandis agere coepit. Die 2 ian. 1559 P. Generali scribebat : « Solicitavi R.P. Provincialem Viennae ut iuvaret instaurare studia pragensia. Sed nec Sua Reverentia quicquam attentare potuit, quamvis se libenter velle diceret. Et diligenter tunc inter patres viennenses, Sua Reverentia praesente, tractatum fuit hoc negocium, ut ipsemet fateretur, esse difficile (*Germ. 187*, f. 14*r*). P. Hoffaeus magno animo rem aggressus est. Occasione renovationis studiorum lectiones imprimi et distribui curavit (cf. MHSI *Litt. Quadr.* VI 922). In prima epistola, diei 22 dec. 1558, ad P. Generalem data scribebat : « Interim si quae petere a T. P. liceat, auderem fere multa petere ; nimirum vitam B. P. Ignatii, constitutiones, regulas cuiuscumque generis (cupio enim magno animo studere rebus Societatis), literas indianas, alienas quadrimestres latinas, dialogos, declamationes, spiritualia dogmata etc. » (*Epp. Lainez* IV 94). Exeunte anno 1559 tandem pervenerunt Pragam constitutiones S.I. desideratissimae (cf. BRAUNSBERGER II 538 596). Auctor litt. quadr. collegii pragensis ita hoc commentatur : « Ut magno hactenus desiderio constitutiones Societatis ab omnibus desideratae fuerunt, ita nuper nec absque singulari omnium consolatione huc allatae ; atque iam Veneris diebus illarum *Examen* a R. P. Rectore, cum doctrina simul christiana, nec minore fructu praelegitur » (*Litt. Quadr.* VI 811-12).

Non absque ratione suspicamur P. Hoffaeum ideam conscribendae rationis studiorum collegii pragensis concepisse, postquam in *Const.* P. IV c. 7 § 2 legisset : « In quovis collegio regulas quae ad omnia necessaria descendant, constitui debere » (v. MP I 267). Prout declaratio C eiusdem paragraphi : « Ex regulis Collegii Romani aliis quod cuique convenit, accommodari poterit » suggerere potuit ut modum procedendi Collegii Romani ad usum pragensis describi peteret. Hoc enim eruitur ex responso Patris Polanco, ex commisione dato die 28 dec. 1560 : « Nostro Padre Preposito ha ordinato al P. D. Madrid, che adesso è soprastante del collegio, per esser il P. Nadal andato a Spagna, che faci da qualchuno scrivere alla R. V. delle cose del collegio come lo ricerca » (*Germ. 104*, f. 278*r*).

Anno 1560 mense maio Viennae fit conventus superiorum provinciae Germaniae ; de quo in *Hist. Coll. Vien.* haec reperiuntur : « Postridie huius diei [VI idus maii] P. Provincialis desideratus et expectatus ad nos venit collegii visitandi et Nuntii apostolici causa. Cum eo venerunt P. Lanoyus, P. Theodoricus Canisius et Ogerius leodiensis. Praeterea pridie idus P. Paulus Hoffaeus cum Floriano Praga ad congregationem vocatus

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

advenit, et eodem die P. Victoria cum P. Theodorico westphalo, rebus synodi et collegii tyrnaviensis ex animi sententia confectis, ex Hungaria reversus est. Per hos auten dies praedicti patres quotidie bis congregabantur de rebus viennensibus et aliorum collegiorum serio deliberantes, in eamque unam rem diligenter incumbebant, ut omnibus pro ratione loci et temporis quam optime prospiceretur » (p. 69).

P. Hoffaeum, post hunc congressum, rationem studiorum collegii pragensis, exeunte anno 1560 vel ineunte 1561 confecisse, nobis plus quam verisimile videtur. Ita ut P. Provincialis die 9 aug. 1561, post visitationem collegii pragensis mense iulio factam (cf. *Germ. 143*, 115*r*) scribere potuerit P. Generali : « Habbiamo dato ordine quanto alle classi, il quale si ha di esseguire alla renovatione delli studi » (BRAUNSBERGER III 188). Hac occasione accipere potuit hanc rationem studiorum Pragae P. Lanoy, collegii ingolstadiensis rector, et Patris Provincialis in hac visitatione pragensi socius, qui illam deinde in « *Antiquitates collegii ingolstadiensis* » transcribi curavit. Aeque tamen fieri potuit ut P. Hoffaeus, aliquantum tardius, cum anno 1563 collegii ingolstadiensis rector factus est (cf. DUHR, *Geschichte* I 64), hoc perageret.

TEXTUS : Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Ms. II 38* (*prius* XIII Ma), f. 80*r*-84*v*, apographum coaevum.

AUCTOR : Ut auctor P. Hoffaeus sit censendus, praeter rationes supra expositas, commendant etiam proprietates stylisticae. Hoffaeus e gr. libenter adhibet literam « y » loco « i », prout hyemali, hystoriae, synceraeque etc. Adhuc in epistola die 26 dec. 1595 ad P. Generalem data scripsit P. Hoffaeus « synceritatis » (cf. *Germ. 175*, f. 286*r*).

EDITIO : PACHTLER I 154-172.

SCRIPTORES : BRAUNSBERGER III 718-20 et KROESS I 90-92.

Summarium

I. *Constitutiones ad solumsh colae praefectum peculiariter pertinentes* (§§ 1-39).

II. *Constitutiones quae ad praeceptorum etiam mores et studia pertinent :*

De moribus (§§ 1-32).

De studiis praeceptorum (§§ 33-76) : *Pro sacrae scripturae lectore. — Pro rhetore. — Observanda in oratoriis disputationibus. — Pro humanioris literaturae professore. — Pro classe maiori grammatices. — Pro classe minore grammatices. — Pro classe infimae praeceptore.*

De illis quae spectant ad examen ac studiorum innovationem (ss 77-85).

III. *Scholasticae quaedam constitutiones ad christianam iuventutem pietatis ac literarum studiis facilius promovendam collectae* (§§ 1-19).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

OFFITIUM PRAEFECTI SCHOLAE TRIPLICI CONSTITUTIONUM GENERE DISTINGUITUR, QUORUM PRIMUM PECULIARITER AD SOLUM PRAEFECTUM, SECUNDUM VERO AC TERTIUM AD PRAECEPTORUM ET IUVENTUTIS MORES PERTINENT [1]

[I] — CONSTITUTIONES AD SOLUM SCHOLAE PRAEFECTUM PECULIARITER PERTINENTES [2]

[1] Praefectus scholae magna diligentia curabit non solum ut iuventus pietatis ac literarum studiis sedulo promoveatur [3], sed etiam quicquid ad externae scholae instaurationem, augmentum et munditiem spectat.

[2] Omnes discipulos scholae affectu paterno prosequetur, atque assiduam in suis orationibus ac sacrificiis ipsorum mentionem apud Deum faciet, quo facilius possint aeque in virtutibus atque litteris progredi.

[3] Quod ad studia seu mores scholae pertinet, operam dabit ut diligenter observentur quaecunque sunt in scholae ac singulorum praeceptorum constitutionibus [4] annotata. Neque permittet a praeceptoribus vel discipulis in scholam introduci novos modos vel ritus absque suo ac superioris consensu.

[4] Quae possent in festis maioribus et maxime quando solent innovari studia publicitus exhiberi tempestive superiori proponet [5].

[5] Pueros qualescunque suscipiet in scholas, si tamen oboedientiam praestare velint aut per aetatem possint [6].

[6] Generalem discipulorum omnium qui sunt unquam recepti (quantum fieri potest) vel etiamnum recipiuntur, catalogum habebit,

---

9-10 munditiam *ms.*

---

[1] Hoc monumentum tripartitum implicite — prout titulus iam indicat — in se continet regulas praefecti studiorum (I), regulas magistrorum (II) et regulas scholarium externorum (III). Quare merito sub hoc titulo exhibetur a nobis : *Ratio studiorum collegii pragensis.*

[2] Regulas praefecti studiorum videsis supra, mon. 2 3 et 8.

[3] Cf. supra, mon. 3 § 27.

[4] Singulorum praeceptorum constitutiones intelligendae sunt eae quae inferius, in parte secunda inveniuntur, i.e. lectoris s. scripturae, magistri rhetorices, humanioris litteraturae, classium grammatices et infimae classis.

[5] Cf. supra, mon. 2 § 22.

[6] Cf. supra, mon. 4 § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

qui perpetuo nonnullis adscriptis puerorum circumstantiis possit in collegio conservari [7].

[7] Nullos pueros ad classes altiores promovebit, qui satis apti non sint [8]. Quos vero putaverit ad renovationes examen idoneos praecipue commendabit suis praeceptoribus, quo diligentius eos prae caeteris exerceant.

[8] Operam dabit ut in maioribus praesertim festis orationes et elaborata poemata promulgentur atque publice a studiosis, vel a nostris etiam recitentur [9].

[9] Saepe scholas ingredietur ac praeceptorum authoritatem, diligentiam ac charitatem suo modo et exemplo confirmabit [10].

[10] Quod si praeceptores vel discipuli bis terve de suis erroribus admoniti non resipiscant, ad superiorem eos deferet.

[11] Curabit ut certis temporibus signa campanae decentia fiant, unde temporum mutationem ac rationem bene perspectam habebit, ut intelligat, quando, quamdiu et quid in schola legendum vel agendum sit.

[12] Disputationibus praeerit [11], atque assertiones nisi bene castigatas affigi non permittet [12].

[13] Quod si novae lectiones ante studiorum innovationem in aliquam classem inciderent, eas publico lectionum catalogo, qui semper scholae valvis affixus erit, adscribet [13].

[14] Quando venerint alicuius dignitatis viri qui scholas videre vel earum rationem intelligere velint, ipse inprimis aderit, ac si fuerit opus, superiorem quoque vocabit.

[15] Cantus et chori generalem curam habebit [14]; qua tamen in re

---

26 circumstantibus *ms.*

---

[7] Cf. supra, mon. 2 § 10.

[8] Cf. supra, mon. 8 § 3.

[9] Cf. supra, mon. 2 § 23.

[10] Cf. *ib.* § 17.

[11] Cf. *ib.* § 16.

[12] Cf. *ib.* § 18.

[13] Cf. *ib.* n. 19.

[14] Usus musicae et cantus in S.I. fuit valde modicus et ieiunus. Constitutiones vetant ut instrumenta rei musicae domi habeantur (*Const.* P. III c. 1 § 14 et M; MI *Const.* III 84). Similiter nec cantus in scholis docebatur. P. Nadal anno 1566, ut visitator, hanc normam reliquit in collegio augustano: « Nullo pacto permittat P. Canisius ut nostri suscipiant curam docendi pueros cantus » (*Epp. Nadal* IV 255). Quare casus pragensis ut rara exceptio est habenda. De usu artis musices apud ie-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

duntaxat observabit ea quae non recte videantur fieri, quae superiori indicabit, propositis consiliis, quibus emendari possint.

[16] Dabit operam ut cantus scholae quotidianus sit honestus ac devotus, atque eum omnes tam magni quam parvuli probe noverint.

[17] Si pauperioribus discipulis prospiciendum fuerit de bonis conditionibus, suam illis operam libenter im-[80*v*]pendet, quaeretque bona consilia, quibus quod expedit in tali re, perficiatur.

[18] Observabit scholae confessarios, an modum audiendarum confessionum uniformem qui praescriptus est, habeant et sequantur, quo possit iuventus ad unam normam in illis assuefieri [15].

[19] Post confessionem puerorum ipse vel alius ab ipso constitutus et instructus exhortationem ad tres primas classes habebit, ubi praecipue mentio fiet de malis ipsorum moribus, vel quibus peccarint contra regulas, vel si quid aliud monendum occurrat.

[20] In hebdomada sancta, die Mercurii curabit exhortationes de poenitentia et communione fieri, tum etiam ut in modo communicandi instruantur, eaque considerent, quae sunt illius temporis, atque sic die Iovis communicent omnes, si possit fieri.

[21] Libros scholae nostrae necessarios aliunde sed tempestive per alios adferri ac vendi curabit [16].

[22] Omnes scholae constitutiones ac regulas praeceptorum [17] in uno volumine collectas habebit, quas praeceptoribus in cuiuslibet mensis initio praeleget [18].

[23] Quod si pro temporum vel personarum ratione quid additum vel ademptum sit oporteat, vel etiam si quid aliud ipse invenerit, vel ab aliis inventum intellexerit, quod observatu dignum videatur, de eo cum superiore conferet ac deinde, si dignum iudicabitur, annotabit, quo possit renovationum tempore cum aliis in constitutionem redigi.

---

57 impendent *ms.*

---

suitas in Bohemia cf. KROESS, *Geschichte* I 576 ss. Cf. praeterea DUHR, *Geschichte* I p. 442 ss. et J. WICKI, *Gesang und Musik in Dienst der alten indischen Jesuiten-missionen (ca. 1542-1580)*. In : *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft* 1 (1961) S. 15-30.

[15] De modo audiendi confessiones puerorum cf. NADAL, *Regulae de scholis (1553)* II § 31 ; MP I 198-99.

[16] De libris scholasticis procurandis cf. supra, mon. 8 § 11.

[17] Fortasse intelligendae sunt regulae praeceptorum, quae in secunda huius monumenti parte habentur.

[18] Cf. supra, mon. 2 § 26.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[24] Omnium patrum ac fratrum studiis in utroque collegio [19] praeerit, ac si fuerit necessarium privatas lectiones, repetitiones et disputationes institui curabit [20].

[25] Habebit volumen in quo colligantur assertiones quae publice disputantur, et praecipue lectionum difficultates cum solutionibus, et lectionum catalogos et quicquid memoria sit dignum [21].

[26] Diligenter ad comunem utilitatem considerabit, quae studia quibusve conveniant, et qua ratione mutari in melius, quae etiam exercitationes ad maiorem nostrorum fratrum vel scholae totius profectum introduci possint. Quae superiori proponet et constituta diligenter observari curabit [22].

[27] Discipulos scholae nisi ludos honestos exercere [23] vel alio quam orationum praecio ludere non patietur. Quod si fuerit opus instrumentis ad ludendum, ea scholae pecunia curabit emi.

[28] Dabit operam, ut studiosi, qui possunt, Ecclesiae ieiunia suis temporibus observent, atque in maioribus festis assuescant communicare [24].

[29] Bibliothecae curam habebit [25], sicut et omnium eorum quae ad studia, libros, pingendos characteres, mittendas aut scribendas quadrimestres vel etiam privatas fratrum litteras spectant, quo rectius et decentius omnia fiant.

[30] Ut ordine nostri concionentur vel legant ad mensam curabit, quos etiam publice de erroribus admonere poterit. Praescribet autem quae quibusve temporibus possint utiliter ad mensam legi, re prius cum superiore collata [26].

[31] Quod si foris sit concionandum, modum ac materiam concionatori dabit.

[32] Semel in mense leget omnes scholae constitutiones et quae ex

---

84 difful[tates] *ms.*

---

[19] Praeter collegium S. Clementis, anno 1556 Pragae erectum (cf. MP I p. 486-89), anno 1559 ibidem fundatum est novum collegium, seu domus pauperum studiosorum et convictorum; de quo cf. *Litt. Quadr.* VII 296 et adn. 1; deinde KROES, *Geschichte* I 101 ss.

[20] Cf. supra, mon. 8 § 8.

[21] Cf. supra, mon. 1 § 5.

[22] Cf. supra, mon. 3 § 27.

[23] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 5; MP I 349.

[24] De communione discipulorum frequenti cf. MP I 422 adn. 11.

[25] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 7; MP I 239.

[26] Cf. supra, mon. 2 § 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

illis ad praeceptores spectant, ipsis praeleget. Quae similiter ad studiosorum mores et studia pertinent, ipsis praelegi curabit [27].

[33] Quod ad externum scholae statum attinet, alicunde providebit pecunias, quibus fieri vel instaurari scamna, fenestrae, fornaces et quaecunque sunt scholae necessaria coëmi possint.

[34] Magnam adhibebit diligentiam ut externa quoque scholae mundities appareat [28], sublatis subinde pulveribus, sordibus, telis araneārum, et ut suo tempore calefiant classes, atque in hebdomada semel ambitus templi purgetur. Similiter ut singulae classes magnam et honestam imaginem habeant et quicquid discipulos ad maiorem devotionem excitare potest.

[35] Dabit operam ut suis temporibus scholae aperiantur vel claudantur, utque ianuae sint panno marginibus suis vestitae, quo possint modestius claudi. [81*r*]

[36] Hyemali tempore sint in cathedris candelabra pro praeceptoribus affixa, quae redeunte aestate deponantur.

[37] Quando comoediae vel alii quilibet actus publice sunt exhibendi, dexteritate quadam efficere conabitur, ut aliunde sumptus absque collegii vel scholae gravamine fiant. Instrumenta vero quae scholae sunt propria, conservabit in quodam satis commodo loco, ne pereant.

[38] Cum aliquid fuerit imprimendum, non modo laborem sed et sumptus impendet, unde sedulo dabit operam, quo scholae thesaurus augeri possit.

[39] Exemplaria publicationum, disputationum et lectionum suis locis ac temporibus affigi atque ad amicos deferri curabit [29].

[II] — SECUNDUM GENUS CONSTITUTIONUM QUAE AD PRAECEPTORUM ETIAM MORES AC STUDIA PERTINENT [30]

[*De moribus*]

[1] Quod igitur primum attinet ad mores ac pietatem, quilibet praeceptor suae praesertim classis discipulos affectu paterno prosequetur, atque suis ad Deum praecibus sedulo commendatos habebit [31].

---

[27] Cf. supra, § 22.

[28] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/B § 14 ; MP I 340.

[29] Cf. supra, mon. 2 § 19 et § 21.

[30] Secundae parti respondent regulae magistrorum ; cuiusmodi sunt supra, mon. 4 et 5.

[31] Cf. supra, mon. 4 § 23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[2] Laborem quem viderint discipulis necessarium esse nullum refugient, nec quae sua sunt quaerent, sed quae discipulorum, eorum profectus sua lucra suaque studia reputantes [32].

[3] Quando cum ipsis conversantur, summopere cavebunt, ne vel minimo verbulo significent se eos ad Societatem vel quamlibet aliam religionem allicere [33], quamquam in illis bona illorum desideria possint ac debeant in genere fovere, caute tamen, ne qua detur occasio suspicandi. Ad virtutes autem eos adhortari et a vitiis deterrere semper et manifeste licebit. Si quis vero discipulus coram aliquo praeceptore de Societatis ingressu mentionem aliquam faceret, is tunc accepta occasione hortari eum, non tamen nimis studiose deberet, ut hac de re cum praefecto conferret.

[4] Omnes praeceptores erunt subditi et obedientes praefecto [34], nec superiorem de rebus vel ad scholam vel studia vel libros pertinentibus adibunt, quando cum praefecto non prius illis de rebus contulerunt, vel ab ipso moniti sunt ut superiorem accederent.

[5] Quando iuventutem instituunt in scholis, semper illius veri soliusque perfecti magistri Christi Domini meminisse debent [35], ut nimirum eius erga idiotas, piscatores, tardosque sustinentiam benignamque supportationem imitentur, diligenter doceant, et ad audientium captum se demittant [36], admoneant discipulos, sollicite seduloque eos exerceant ac paulatim ad altiora provehant, et tardos expectent ut Paulus magnus doctor gentium se fecisse ostendit : « Facti sumus, inquiens, ut parvuli in medio vestri, tanquam si nutrix foveat filios suos » [37], — benevolentia eos trahant, ac ubi opus fuerit obiurgent, et nonnunquam etiam, ut Christum et Paulum fecisse legimus, severius corripiant vel castigent.

[6] In castigandis tamen illis [38] quos castigare licet, modestiam, charitatem ac praescriptam plagarum mensuram servabunt. Est autem plagarum in communibus peccatis 6 ictuum mensura. In gravioribus vero delictis praeceptores praefectum consulent, et in scamnis qui sunt castigandi iubebunt ab aliis pueris teneri.

[7] In nulla classe permittetur, ut discipuli discipulos quocunque

---

[32] Cf. supra, mon. 4 § 20.

[33] De vocationibus ad Societatem fovendis cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 15 ; MP I 335.

[34] Cf. *ib.* II/C § 4 et 13.

[35] Cf. supra, mon. 4 § 19.

[36] Cf. *ib.* § 14.

[37] 1 Thess. 2, 7.

[38] De castigandis discipulis cf. *Const.* P. IV c. 7 § 2 ; MP I 267.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

modo castigent, quod cuiuslibet praeceptoris in sua tantum classe proprium est offitium.

[8] Praeceptores non utentur ferula, nec caedent eos qui ab aliquo nostrorum detenti schola abfuerint, sed praefectum admonebunt.

[9] E scholis non mittent nec avocabunt quemquam de collegio novo [39] absque magna necessitate [40].

[10] Per fenestras collegii discipulos suos non aloquentur.

[11] In humanitatis ac caeteris inferioribus classibus habebitur signum [41] tam vernaculae et incongruae [81*v*] locutionis, quam malorum morum et negligentiae inter auscultandum. Exigetur autem quotidie duarum plagarum poena, sed ab eo tantum qui per noctem illud habuerit, caeteris per quos interdiu transiit ab omni poena liberis.

[12] Caeremonias novas vel poenitentias vel ritus in scholam non introducent absque praefecti consensu [42].

[13] Scholas alias, dum in iis lectiones fiunt, non ingredientur nec auscultabunt observantes, quomodo legant alii vel suos discipulos tractent.

[14] Qui praeest cantui, non prius incipiet canere, quam omnes classes convenerint [43].

[15] Curabunt praeceptores ut pueri sacrum quotidianum his locis distincti audiant, nimirum ut nobiles altiora sedilia a sinistris [44], rhetores altiora a dextris, humanistae et grandiores grammatici interiora partis utriusque, caeteri grammatici posteriorem chori, et infimi denique pueri anteriorem versus altare locum occupent iuxta decuriarum ordinem, quarum decani [45] singuli observabunt suas. Inferiores autem duo praeceptores extra sedilia utrimque versus altare consistunt, alii duo in ulteriori parte iuxta aquam benedictam.

[16] Frequenter admonebunt suos discipulos ut sint in templo devoti, complicatis manibus orent, habeant rosaria, pectora tundant, maxime cum id sacerdotem facere vident.

---

[39] Cf. supra, adn. 19.

[40] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 69; MP I 202.

[41] Conimbricae institutus est locus ignominiae « quo tanquam in carcerem et vincula » coniiciebantur qui non bene se gerebant; cf. MP I 473.

[42] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/C § 4; MP I 342.

[43] De cantu cf. supra, I § 15-16.

[44] Haec consuetudo minime communis in Societatis scholis est habenda; cf. e. gr. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 4, ubi magistris iniungitur « Non faranno differentia tra scolari poveri e ricchi » MP I 332.

[45] De decanis constituendis cf. inferius, § 23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[17] Dominicis ac festivis diebus, quando tam ante quam post prandia officia divina peracta sunt, praeceptores duo qui praesunt exhortationibus, cum suis discipulis in scholam redibunt, atque lecto catalogo eos dimittent, ut vel in area ludant vel recta domum pergant.

[18] Suos discipulos aliquoties admonebunt ut flexis genibus et complicatis manibus et aperto capite orent quando pulsus auditur pro pace, utque modeste domum abeuntes, Crucifixi, D. Virginis ac sanctorum imaginibus et personis etiam honestis ac sacerdotibus debitam exhibeant reverentiam. Erunt igitur quidam in classe qualibet observatores, a quibus notantur [46] et praeceptoribus porriguntur nomina eorum qui vel in plateis pugnant, vel alios lapidibus vel conviciis petunt, vel reverentiam, ubi decet, non exhibent, vel contendant verbis, vel in itinere haerent et immodestius confabulantur, vel aestate ad aquam, et hyeme ad glaciem divertunt, de quibus castigabuntur acrius quam propter quotidiana commissa.

[19] Iuvenum extraneorum et qui vel commendati vel magnae spei sunt, peculiarem curam habebunt [47].

[20] Si maiorum classium aliquis per dimidium diem abfuerit, praeceptores eius iuvenem (cum omnes e schola discedunt) ad hospitem vel parentes mittent, quo intelligatur absentiae causa [48]. Idem observabitur in classibus inferioribus, quando abfuerit aliquis per integrum diem; quod si vocatus non redeat, praeceptor admonebit praefectum.

[21] Eos qui lectiones non bene callent, una plaga, qui plane nesciunt duabus, qui tribus continuis vicibus nesciunt correctione punient. Alios vero, qui valde negligentes nihil proficiunt in suis classibus, ad praefectum deferent; quod si videbitur ad classes inferiores remittant.

[22] Qui sero veniunt ad lectiones (quando videlicet hora dimidia effluxit), plagam unam, qui negligunt integram lectionem duas, qui per duas horas absunt, correctionem merentur.

[23] Habebunt in tribus classibus inferioribus decanos [49], qui mane priori ante horam nonam dato signo, et a prandio ante horam tertiam priori itidem audito pulsu recitent absentes, ac prodant omnes qui quocunque modo poenam aliquam meruerunt, qui tunc absque mora

---

230 inferioribus *in marg.*

---

[46] De decanis in qualibet classe constituendis cf. *ib.*

[47] Cf. supra, mon. 4 § 9.

[48] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 35; MP I 199.

[49] Cf. *ib.* § 32-33.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

castigabuntur, ut lectionum tempora correctionibus vacent, quamvis necessitate postulante quovis tempore castigari possint.

[24] Inferiorum trium classium praeceptores suorum discipulorum catalogos habebunt, quibus recepti additis circumstantiis patriae, anni, mensis, religionis inscripti sint [50].

[25] Ut locus secretus et anguli circa scholas mundi serventur [51], singularum classium praeceptores per vices constituent syndicos duos, qui per hebdomadas observent ac suis praeceptoribus eos prodant qui ista contaminant loca, qui deinde punientur virgis, vel totum locum purgare cogentur.

[26] Conversatio cum discipulis erit eiusmodi ut ipsorum illi mansuetudinem et charitatem potius sentiant, quam severitatem timeant [52]. Si quis discipulus nihil in pietate proficeret, sed aliis obesset, nec vellet se emendare, deferendus est ad praefectum. [82*r*]

[27] Qui viderit in alterius praeceptoris discipulis quod fieri non deceat, admonebit eum cuius sunt discipuli, praeceptorem.

[28] Non agent cum suis discipulis nimis familiariter, sed mediocritatem tenentes suam authoritatem ac gravitatem praesertim publice servabunt [53].

[29] Quando pueri domum e schola bini et bini discedunt, duo classium infimarum praeceptores ante portam consistent, ut plateam utramque observent, donec modeste transiverunt.

[30] Nullos pueros ad locum secretum dimittent eo tempore, quo ad sacrum vel laudes eundum est, quo sint locis suis praesentes, quando ad templum processio dirigenda est. Unde diebus sabbathi nisi vespertinis laudibus finitis scholas vel ambitum purgare non permittent.

[31] Habebunt magnam curam absentium [54], de quibus etiam ante coenam praefectum certiorem reddent.

[32] Quando exercitationes publicae fiunt in scholis, aderunt omnes praeceptores [55] atque iuxta classium ordinem suis locis decenter compositi sedebunt.

---

259 permittentur *ms.*

---

[50] Cf. supra, mon. 2 § 10.
[51] Cf. supra, I § 34.
[52] Cf. supra, mon. 4 § 23.
[53] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 5; MP I 333.
[54] Cf. supra, § 20.
[55] Cf. supra, mon. 2 § 15.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De studiis praeceptorum [56]

[Pro sacrae scripturae lectore]

[33] Quod porro spectat ad studia vel tradendi rationem, methodus tradendi sacram scripturam esse poterit, ut primum capitis summa vel argumentum praemittatur, deinde quae ad verborum vel textus vel versionis seu idiomatum difficultatem spectant, explicentur; tum verus proponatur sensus eorum quae primum occurrunt et maxime cohaerent, quantum fieri poterit ex similium sacrae scripturae locorum collatione atque interpretatione patrum, relictis aliorum incertis opinionibus. In quo professor romanorum patrum [57] scripta vel, si desint illa, communem doctorum sententiam sequetur [58]; et ad extremum difficiliores ac controversae materiae quae inciderint, discutiantur eo modo, quo romani patres nostri id futurum utiliter litteris significarunt.

Pro rhetore [59]

[34] Methodus tradendi rhetoricen erit ut primum libri vel capitis generalis summa exponatur, deinde quae maxime cohaerent authoris explicentur praecepta, tum moveantur et solvantur quae solent occurrere difficultates.

[35] Ratio explicandi Ciceronis orationes erit ut praemisso argumento, primae periodi grammaticus proponatur sensus, hinc artificium notetur rhetoricum, postea detracto verborum ornatu vis argumentorum ostendatur, postremo detur opera locis communibus, hystoriis ac fabulis quando inciderint.

[36] Modus exponendi graecos authores est ut principio verborum graecorum quae ad eandem pertinent sententiam, notentur significationes, deinde verbotenus tota construatur lectio, tertio totius lectionis sensus continuo sermone reddatur, postea discutiantur vocabula, denique hystoriae vel loci communes tractentur.

---

[56] In hac magni valoris parte dantur regulae particulares pro classium magistris de modo legendi materias, quae, si regulas Patris Nadal pro collegio messanensi confectas (videsis supra, mon. 4) excipias, in aliis regulis desiderantur.

[57] Hoc est, Collegii Romani professorum manuscripta scholastica.

[58] Cf. supra, mon. 4 § 35.

[59] De rhetorica et humanioribus litteris tradendis cf. supra, mon. 4 § 43-53 et 61-69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[37] Ab auditoribus professor diebus Mercurii alternatim orationes vel poëmata de piis aut controversis thematibus exiget quae dominicis diebus absque publicatione praesentibus omnibus praeceptoribus ac discipulis recitabuntur [60].

[38] Orationem Ciceronis absolutam unus e studiosis memoriter aliquo die dominico praesentibus omnibus praeceptoribus ac discipulis recitabit.

[39] Auditores quotidie memoriter reddent praecedentes lectiones rhetorices, orationis ciceronianae ac graecae linguae.

[40] Eam classem virga non amplius ingredietur, sed qui non praestiterint offitium in studiis vel immodesti sint vel absque facultate emanserint, per professorem ac confessarium admonebuntur. Qui vero, quod absit, crimen aliquod grave perpetraverint, vel e schola eiicientur vel alio punientur modo [61].

[41] Diebus Lunae[62] a prandio per duas horas in oratoriis disputationibus auditores suos professor exercebit [82*v*] quibus praefectus cum quibusdam praeceptoribus interesse debet.

Observanda in oratoriis disputationibus

[42] Quando proponentur problemata in utramque partem, et diversae opiniones erunt, praeses communiorem sententiam proferet ac defendet, nisi constet aliud a patribus romanis defensum esse [63].

[43] In assertionibus nunquam repraehendentur falsae vel absurdae authorum opiniones, sed duntaxat proponentur ac defendentur verae sententiae.

[44] Opiniones vel sententiae philosophicae cum fide pugnantes non absque cautione quadam, nimirum disputationis gratia, defendentur vel oppugnabuntur.

[45] Fratres disputabunt apertis capitibus cum argumenta sua prosequuntur, sed quando iuvant discipulos, tegere possunt; patres aperient capita donec iubeantur a praeside tegere.

---

312 sen[ten]tiam *ms*.

---

[60] Cf. supra, *ib.* § 44.

[61] Cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) I § 16; MP I 21.

[62] Feriis secundis; hae exercitationes in aliis Societatis scholis fiebant diebus sabbatis; cf. supra, mon. 4 § 48.

[63] Cf. supra, II § 33.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[46] Fratres se mutuo in disputando non iuvabunt, minus autem iuvabunt patres.

[47] Ante disputationem studiosi respondentes singulas assertiones argumentis comprobabunt.

[48] Professor de assertionibus in disputationem proponendis tempestive cum praefecto conferet, et deinde assertionum exemplaria quatuor quibus dare convenit offeret, ex quibus unum, quod affigendum est, prius ostendet praefecto quam efferatur in publicum [44].

[49] Quando festum inciderit in diem Lunae, disputationes omittentur.

Pro humanioris literaturae professore [45]

[50] Methodus tradendi grammaticam graecam et syntaxim erit ut authorum sententia diligenter et aliquoties explicata, si quid desit ad perfectiorem praeceptorum cognitionem, id aliunde petitum dictetur.

[51] Vergilius, Salustius et Cicero tradentur hoc ordine, ut ante omnia dictando paraphrastice reddatur tota lectio vel saltem quae erunt difficiliora.

[52] Deinde construantur verba, et hinc authoris sententia continuo sermone proponetur, tum discutiantur difficiliora vocabula ac phrases notentur; postremo loci communes, hystoriae ac fabulae si quando inciderint tractabuntur.

[53] Omnes memoriter discent ac recitabunt grammaticam graecam, syntaxin, *Offitia*, et qui sunt veterani, Vergilium addent.

[54] Praeceptor lectiones omnes uno quadrante citius absolvet, quam audiatur horae signum, quo diligens examen et repetitio fiat [46].

[55] Exigentur a discipulis epistolae diebus Martis et Veneris, quibus veterani semper addent carmina, novitii vero syntaxeos regularum aliquot exempla vice carminum adiungent.

[56] Argumentum latine dictabitur propositis materiarum punctis [47], sed nulla facta mentione rhetoricorum locorum.

[57] Lunae diebus instituetur lectionum omnium totius hebdomadae generalis disputatio et repetitio.

---

[44] Cf. supra, mon. 4 § 40 et 42.

[45] Regulas professoris humanitatis videsis supra, mon. 4 III.

[46] Cf. *ib.* § 45.

[47] Cf. *ib.* § 44.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[58] Ratio lectiones communes repetendi erit ut soli humanistae examinentur, ac quando haerent vel errant adiuventur a rhetoribus, quos praeceptor constituet. Humanistae negligentes erunt increpandi, rhetores modestius admonendi.

[59] Iuvenes habebunt carthaceos libellos, in quos quae dicuntur, possint coniicere [68]. Qui vero parva habent authorum exemplaria, textum etiam describent, quo possint quae dictantur commodius addere ac libellos incontaminatos servare.

Pro classe maiori grammatices [69]

[60] Methodus legendi grammaticam et syntaxin erit ut quae primum occurrunt regulae simpliciter ad puerilem captum explicentur, repetantur, inculcentur, facto saepe inter explicandum periculo, num auscultent et quod dicitur intelligant. Quod in aliis etiam classibus observabitur.

[61] Quod si quid in regulis vel exemplis deesse videbitur, id aliunde supplebit praeceptor. [83*r*]

[62] Modus exponendi Ovidium et Ciceronem idem erit cum eo qui superius humanitatis authoribus explicandis praescriptus est.

[63] Lunae diebus examinabuntur in authoribus per hebdomadam auditis ac per interrogationes grammaticas disputabunt, horis vero pomeridianis reddent eas lectiones memoriter.

[64] Regulae grammatices diebus alternis de generibus nominum et praeteritis supinisque verborum exponentur ; et interrogatis subinde pueris toties inculcabuntur, donec illi bene intelligant. Epistolae dabuntur Lunae et Mercurii diebus, quibus etiam earum dictantur argumenta. Die Veneris exempla de auditis syntaxeos et grammatices regulis exigentur.

Pro classe minore grammatices

[65] Regulae grammatices explicabuntur tam latine quam germanice, nec ad alias regulas fiet progressus, nisi pueris ita examinatis ut constet eos explicatas intellexisse. Aliunde nihil dictabitur. Cato [70] et

355 *prius* erunt

[68] Cf. *ib.* § 52.

[69] De tradendis auctoribus in classibus grammatices cf. *ib.* IV.

[70] De Catone cf. supra, mon. 9 § 7 et adn. 9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

breviores Ciceronis epistolae hoc ordine tam latine quam bohemice [71] vel germanice declarabuntur, ut primum generalis totius lectionis summa praemittatur ; deinde per constructionem verborum eruatur sensus ; tum singulae lectionis particulae referantur ad suos fontes, ac tandem diligens opera nominibus ac verbis inflectendis impendatur.

[66] Quo sint autem attentiores pueri, dum quid exponitur, in multis fiet periculum, an ne satis quod expositum est intellexerint.

[67] Lunae diebus eadem huius quae superioris classis erit ratio.

[68] Epistolas exhibebunt diebus Lunae et Mercurii, quarum themata iisdem accipient diebus bohemice et germanice.

[69] Die Veneris epistolarum loco de regulis auditis exempla dabuntur.

[70] Qui tempore quovis ex minima classe huc ascendent [72] cum caeteris veteranis omnia facient et audient eadem, quamvis praeceptor se debeat illis valde accommodare et inter doctiores collocare, quorum opera iuvetur.

Pro classis infimae praeceptore

[71] Habebit decanos [73] qui suas audiant decurias, sed praeceptor ipse decanos et quosdam melioris spei audiet, examinabit ac promovebit, quando characteribus formandis opera datur.

[72] Sabbathi diebus singuli repetant omnia quae per hebdomadam didicerunt.

[73] Qui principia mediocriter intelligunt ac memoriter sciunt, quovis tempore poterunt altiorem classem petere [74].

[74] Mane per dimidiam horam ante sacrum scholae, et a prandio per dimidiam horam, quum pingunt litteras, provectioribus discipulis praeceptor exponet orationis partes in principiis.

[75] Praecipua cura de provectioribus et qui maioris spei sunt habebitur [75].

[76] Qui lectiones omnino nescient, vapulabunt [76] ; qui non bene

---

[71] En argumentum, rationem hanc conscriptam fuisse ad usum collegii pragensis.

[72] Cf. inferius, § 73.

[73] De decanis constituendis cf. supra, II § 23.

[74] De promotione in ceteris classibus cf. infra, II § 80.

[75] Cf. supra, mon. 4 § 9.

[76] Cf. supra, II § 40.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

callebunt, iubebuntur in medio scholae flexis genibus discere, donec recitaverint alii, ac deinde audientur denuo, et qui ne hoc quidem modo didicerint, eandem cum aliis habebunt poenam.

De illis quae spectant ad examen ac studiorum innovationem [77]

[77] Prior vel aestiva studiorum innovatio circa D. Georgii ferias [78] instituetur hoc modo : primum absolutis omnibus omnium classium libris ante feriam quartam hebdomadae sanctae, quae deinceps cum festis etiam paschalibus tota studiis piis ac cultui divino tribuetur. Examina privata singularum classium inchoabuntur die Mercurii Paschae sanctissimae festum subsequente, quae ad octavum, nimirum sequentis hebdomadae Mercurii diem, perficientur. Deinde per illud quod sequetur Iovis, Veneris, ac sabbathi triduum fiet exa-[83*v*]men scholae totius generale ac publicum. Tum post dominicam *Misericordia* [79] diebus aliquot in diversis facultatibus disputationes habebuntur. Ipsa porro dominica *Iubilate* [80] comoedia vel dialogus aliquis a pueris exhibebitur. Ac sic omnibus tandem peractis postridie singuli professores habitis praefationibus novas classium suarum lectiones auspicabuntur [81].

[78] Quando posterior seu autumnalis innovatio accesserit, quae circa S. Martini [82] ferias erit, omnes omnium classium libri ante festum omnium sanctorum absolventur, et postridie commemorationis animarum privata classium singularum examina coepta sequentibus octo diebus absolventur. Proximo deinde triduo publicum examen instituetur. Tum aliquot diebus pro facultatum diversitate disputationes habebuntur. Et cum sequenti dominica dialogus vel comoedia fuerit exhibita,

---

421-5 *post* sanctissimae *rep.* Paschae

---

[77] Huius partis fons esse potuerunt regulae examinatorum Collegii Romani, quarum mentio fit in animadversionibus Patris Ledesma superius memoratis ; cf. supra, Introductio in *Rat. stud.* (*1558*), p. 6.

[78] Id est die 23 apr.

[79] Dominica secunda post Pascha, cuius missae introitus incipiebat : « Misericordia Domini plena est terra ».

[80] Iubilate - hoc est, tertia dominica post Pascha.

[81] De annua studiorum instauratione cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 24-27 ; MP I p. 193.

[82] Scilicet die 11 nov.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

proximo Lunae die praeceptores praemissis praefationibus suas lectiones auspicabuntur.

[79] In examine privato seu particulari, quod soli praeceptores quilibet in sua classe transigent, examinandi tam ante quam post prandium una hora quotidie memoriter omnes artium libros ordine recitabunt, et altera deinde hora in recitatis examinabuntur. Sed ultima hora pomeridiana component temporales epistolas vel carmina. In examine publico, quod perficiet studiorum praefectus praesentibus duobus aliarum classium praeceptoribus, singulae classes per ordinem, sed absque librorum vel materiarum ordine, quaestionibus difficilioribus tentabuntur.

[80] Utrique examini rhetores elapso biennio, caeterarum vero inferiorum classium studiosi quotannis subiicere sese tenebuntur [83].

[81] Tempore examinis utriusque alii quoque studiosi tenebuntur adesse, ac ne sine fructu adsint, dum examinandus aliquis recitat, alii omnes diligenter observabunt, absque libro tamen, an bene recitet; unde munusculum aliquod dabitur ei qui primus errorem in recitante notaverit. Quando vero examinantur in recitatis, caeteri auscultabunt, et post examen praeceptorum poterunt illi quoque qui in examine non sunt, adversus examinandos propositis praesentium materiarum difficultatibus disputare.

[82] Iis porro qui sunt in examine, carmina vel epistolas ex tempore componentibus, etiam caeteri omnes componendo cum ipsis certabunt, conferentibus deinde praeceptoribus utriusque partis compositiones.

[83] Ultimo examinis publici die studiorum praefectus, praemissa quadam exhortatione seu commendatione bonarum artium, per ordinem pronunciabit eorum nomina quos examen altioribus studiis aptos iudicaverit, ut locum quendam honoratiorem, qui in ipsorum gratiam paratus erit, conscendant.

[84] Dum vero ista gerentur, astabit puer qui singularum artium primis pulchra quaedam serta donabit, recitato quodam plausibili carmine; ac sic tota iuventus lusum mittetur.

[85] Verum modus promovendi ad classes altiores poterit quotannis variari.

---

[83] De temporis spatio, quo diversarum classium studia persolvenda sint cf. *Const.* P. IV c. 15 § 1 et A; MP I 301.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[III] — SCHOLASTICAE QUAEDAM CONSTITUTIONES AD CHRISTIANAM IUVENTUTEM PIETATIS AC LITERARUM STUDIIS FACILIUS PROMOVENDAM COLLECTAE [84]

[1] Quandoquidem, ut ait Sapiens, in malevolam animam non introibit sapientia [85], nec habitabit in corpore subdito peccatis, prima studiosorum erit cura, ut virtutum omnium ac praesertim catholicae synceraeque pietatis ac religionis studiosi existant [86].

[2] Deum comprimis timeant, ament, colant [87] ac Christi Domini vitam, passionem ac mortem assidue meditentur, suisque cordibus affectu devoto penitus imprimant [88].

[3] Non igitur solum diurnis in templo, quando cultus divinus peragitur, sed etiam domi matutinis vespertinisque praecibus diligenter invigilabunt, quod Deus ipsis foelix initium, faciliorem successum, ac finem vivendi studendique foelicissimum largiri dignetur. Atque ut haec facilius consequantur, circa mensis cuiuslibet finem conscientia diligenter examinata, per humilem peccatorum confessionem Deo sese reconciliabunt, ac pios libellos et ex his certam orandi rationem sibi praescriptam habebunt [89].

[4] Reverenter et attente sacras contiones audient, et summa modestia, devotione ac pietate rebus divinis intererunt [90], nec inde nisi finitis omnibus abibunt, quum non magna necessitas aliud suaserit. Quo etiam casu non licebit absque praeceptoris facultate discedere. [84*r*]

[5] Omnibus quam maxime persuasum erit se bonis literis non alias ob causas vel a parentibus destinari, vel a praeceptoribus institui, quam ut hinc Dei opt. max. gloriam ac suam aliorumque salutem facilius quaerere, firmiusque tueri queant [91]. Unde philautiam [92] et inanis gloriae cupiditatem a se modis omnibus extirpare nitentur.

[6] Non rectori collegii vel scholae praefecto tantum, sed propriis-

---

[84] Haec pars respondet regulis ad usum scholarium externorum conscriptis. Quas videsis in MP I 348-51 ; supra, mon. 7, et infra, mon. 11-12.

[85] Sap. 1, 4.

[86] Cf. POLANCO, *Const. Coll.* (*1548-50*) § 3 ; MP I 39.

[87] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 49 ; MP I 200.

[88] Cf. *ib.* § 59.

[89] Cf. *ib.* § 47.

[90] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 2 ; MP I 349.

[91] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 50 ; MP I 200 ; et *Const.* P. IV c. 16. § 4 ; MP I 311.

[92] Amor sui, egoismus.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

etiam magistris ac parentibus vel quos vice parentum habent, debitam obedientiam ac reverentiam ubique praestabunt [93].

[7] Quando e scholis domum abeunt vel inde redeunt, in itinere nusquam haerebunt, minus insolenter garrient vel contentiose rixabuntur, sed recta progredientur, et debitum Crucifixi, D. Virginis ac sanctorum imaginibus, personis item quae occurrerint honestis ac praecipue sacerdotibus honorem exhibebunt [94].

[8] Nullas omnino contentiones vel simultates inter se fovebunt, sed quandocunque aliqua controversia nata fuerit, eam statim deferent ad praeceptores vel praefectum. Aliis forte rixantibus spectandi vel audiendi causa non astabunt, quin potius verbis signisque eiusmodi contentiones, detractiones ac murmurationes detestabuntur discedentes [95].

[9] In familiari conversatione bonis doctisque studiosis se coniungent, illius prophetici memores : cum bonis bonus eris, cum perverso perverteris [96]. Unde fugient eos, quos de rebellione vel nimia dissolutione vel negligentia vel quocunque vitio suspectos esse constat.

[10] Cavebunt insuper omni cura, ne linguam ad illicita relaxent [97], sed etiam summa diligentia custodiant cum psalmographo verbis ac opere dicente : Dixi, custodiam vias meas, ne delinquam in lingua mea [98]. Unde etiam iocosa vel offitiosa mendacia modis omnibus vitabunt, multo autem magis a iuramentis, periuriis atque supra caetera omnia a blasphemiis abhorrebunt, quae si nonnunquam (quod absit) audiantur, ab aliis praesentibus ad praeceptores deferentur, nisi et illi cum ipsis eiusdem poenae rei velint haberi. Non enim, ait Apostolus, qui faciunt ea, digni sunt morte, sed etiam qui consentiunt facientibus [99].

[11] Similiter inter ipsos non audientur detractationes, quibus absentium fama laedatur, susurrationes, maledictiones, contumeliae, rixae, convitia, vel irrisiones, quae si cuiquam inciderint, sine gravi poena nunquam relinquetur. Inhonesta porro vel impudica verba, cantilenas, aut libros lascivos, vel de religione suspectos tanquam praesentissimum venenum fugient, atque summo studio vitabunt, ut in ipsis nihil non

---

[93] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 15 ; MP I 350.
[94] Cf. supra, mon. 7 A § 4.
[95] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 4 ; MP I 349.
[96] Cf. Ps. 17, 27.
[97] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 4 ; MP I 311.
[98] Ps. 38, 2.
[99] Rom. 1, 32.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

honestum, non purum, non pium et christianis adolescentibus dignum appareat.

[12] Domi erunt quieti et ab importunis confabulationibus abstinebunt [100], nobilissimum illud suae iuventutis tempus utiliter vel repetendis ediscendisque lectionibus vel componendis epistolis, orationibus et poematis, vel aliis deputatis studiis impendentes ; quamvis, si tempus et ratio id postulent, cum domesticis civili et christiana quadam conversari benevolentia debeant.

[13] In scholis summa modestia versabuntur et, quum lectiones habentur, arrectis auribus animisque attentis auscaltabunt, nihil fabulantes, nihil in scamnis vel codicibus pingentes, nihil cogitantes aut scribentes aut legentes aliud quam quod praesenti lectione tractatur [101]. Quod ut rectius fiat, armis scholasticis, nimirum calamis, attramento, libris, tam illis qui praeleguntur, quam carthaceis ad accipienda praeceptorum dictata, singuli erunt instructi.

[14] Qui sunt in utraque grammatices classe, nunquam alio quam latino sermone utentur [102]. Qui vero literaturae politioris et oratoriis studiis operam navant non latine modo, sed etiam eleganter et exquisite loquendo certabunt, ac studebunt magna diligentia quae lectionibus dicta vel audita fuerant, in loquendi scribendique usum conferre. Ad quam rem plurimum profuerit, si Ciceronem sibi praecipue familiarem reddiderint [103].

[15] Nunquam ludent nisi Mercurii, quum nulla in hebdomadam incidunt festa ; si vero incidant, illis festis tantum ac dominicis diebus, cum divina officia peracta fuerint ; finito quotidiano sacro usque ad secundam lectionem et a prandio ad primam usque horam non quidem cogentur ad studia, verumtamen neque in schola, neque in area, minus autem in plateis licitum erit ludere. Cum vero ludendi facultas dabitur, ludis honestis vel deambulationibus [84*v*] vel confabulationibus litterariis sese oblectabunt [104], sed aream scholae non egredientur. Unde tanquam absentes notabuntur qui, nisi obtenta facultate, discesserint, et quo possint notari, finitis laudibus in suas classes redibunt, ut audiant a praeceptoribus catalogos legi.

---

554 usum *del.* confess

---

[100] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 54 ; MP I 201.

[101] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 10 ; MP I 350.

[102] Cf. Pr. 17, 27.

[103] De imitatione Ciceronis cf. MP I 452.

[104] De honestae recreationis ratione cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 5 ; MP I 349.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[16] Qui velint ultra horam a schola abesse petant veniam a praefecto, sed non discedent, nisi praeceptores de accepta venia certiores prius fecerint.

[17] Quando convenient ad cantum [105], qui lectiones tam pomeridianas quam matutinas praecedit, quaelibet classis locum sibi designatum ingredietur, et omnes genibus in pavimento flexis devoto cantu Spiritus Sancti gratiam petent.

[18] Nulli studiosi cuiusque aetatis vel generis arma bellica, ut gladios vel pugiones vel maiores etiam cultros, secum in scholam adferent, cum iam non militaria bellorum, sed literaria musarum castra sequantur. Quare cultellis duntaxat uti poterunt, quorum usus aptandis calamis necessarius est [106].

[19] Publicas etiam tabernas compotandi gratia nunquam ingredientur [107]. Minus autem inibi vel alibi taxillorum, cartharum vel quoslibet alios illicitos aut prohibitos ludos exerceant. Similiter aestate non intrabunt aquas lavandi causa, nec hyeme divertentur ad glaciem nec tempore quolibet locis vel spectaculis periculosis aderunt.

11

REGULAE SCHOLARIUM EXTERNORUM

TREVIRIS, ANNO 1561

Introductio

Antequam regulae scholarium externorum a P. Laínez Romae confectae (quas videsis supra, mon. 7) pervenissent, Treviris in Germania patres, necessitate compulsi, eodem fere tempore, similes regulas confecerunt. De quibus haec in litteris quadrimestribus, die 26 IV scriptis, leguntur : « Antequam vero studiorum hanc innovationem inchoaremus, publicum omnium auditorum examen instituimus, quo commodius pro cuiusque eruditionis conditione discipulos classibus idoneis distribuere possemus ; quibus etiam regulas aliquas nostris constitutionibus accommodatas proposuimus, ex quarum observatione in literis et moribus non exiguum fructum consequentur » *Litt. Quadr.* VII 230 ; cf. etiam *Epp. Lainez* V 499.

568 *prius* scholam.

[105] De cantu cf. supra, I § 15-16 et II § 14.

[106] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 7 ; MP I 349.

[107] Cf. supra, mon. 7 A § 8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEXTUS: *Germ. 142*, f. 253*r*, apographum coaevum. In f. 253*v*: « Haec auditoribus postquam examinati sunt, observanda proponuntur ». Ibidem manus romana: « 1561 — Trevere — Regole per li scholari »; et alia manus: « Questo fascietto ha qualche cosa che può servire ». Adnotatio romana indicat annum quo regulae Romam pervenerunt.

EDITIO: MHSI *Litt. Quadr.* VII 207-8. Stylo aliquantum mutato habentur ap. SACCHINUS, *Historia* II l. V n. 173; ex quo eas mutuatus est REIFFENBERG, *Historia S.I. ad Rhenum inferiorem* l. IV c. 3.

Summarium

1. *Novi studiosi examinandi, inscribendi, classi convenienti adscribendi.* — 2. *Matriculae inscribendi.* — 3. *Missa quotidiana, conciones audiendae, pietatis exercitia.* — 4. *Inhonesta, iuramenta, rixae vitandae.* — 5. *Arma et habitus indecorus non permittantur.* — 6. *Ordo praescriptus observetur.* — 7. *Diebus dominicis declamatio latina audienda.* — 8. *Praelatis virisque honestis reverentia tribuenda.* — 9. *Libri a praeceptore examinandi.* — 10. *Transgressores regularum pecunia mulctentur. Catechismus Canisii ediscendus.*

[1] Ad bonum studiosorum et universitatis statum pertinere videtur ut quilibet studiosus lectiones frequentare volens, examini studiorum praefecti se subiiciat, ab eoque inscribi postulet; ex cuius arbitrio eas audiet lectiones, quae ei praescriptae fuerint, ac habitationis domum indicabunt, etiam quando ex eis ad alias migrabunt [1].

2. Determinato a praeceptore tempore, rectorem universitatis conveniet et ab eo matriculae ascribatur, quo privilegiis et praerogativis gaudere possit [2].

3. Diebus singulis missae sacrificio itersint, ac feriatis diebus sacras conciones in ecclesia et explicationem Evangelii in scholis audient, et reliqua pietatis et religionis christianae exercitia suo tempore adimplebunt [3].

4. Nulla iuramenta, nec iniurias aut rixas vel qui inhonestum aut dissolutum in scholis et extra scholas exercebunt [4].

5. Cum armis et militari aut indecoro habitu ad scholas nullus accedat [5].

6. Ordinem studiorum a praeceptore praescriptum diligenter ob-

---

[1] Cf. supra, mon. 2 § 8.
[2] Cf. *ib.* § 9.
[3] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 1; MP I 307 309.
[4] Cf. supra, mon. 10 III § 10.
[5] Cf. *ib.* § 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

servabunt [6], neque a lectionibus aut disputationibus se absentabunt, aut post pulsum venient, nisi praeceptoris venia prius impetrata [7].

7. Diebus dominicis et festis hora statuta declamationem latine aut graece audient [8].

8. Ecclesiae praelatos ac caeteros viros honestos debita reverentia prosequentur [9].

9. Catalogum librorum quos habent, praeceptori ostendent, ne libris utantur nisi utilioribus [10].

10. Qui in praemissis negligentes fuerint, mulcta pecuniaria afficientur [11] aut alia pro arbitrio rectoris quae conservabuntur a discipulo a praeceptore designato in usum ipsorum auditorum, uti ipsis praeceptoribus et rectori collegii visum fuerit.

Ement catechismum Caesareae Maiestatis et ediscent [12].

12

REGULAE SCHOLARIUM EXTERNORUM COLLEGII VIENNENSIS

AD ANNUM 1561

Introductio

TEXTUS : *Instit. 209*, f. 103*r*-04*v*, manu Davidis Eck (cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 51) exaratum. In margine sinistro folii 103*r* verba a P. Vitoria, rectore collegii, scripta reperiuntur : « Magnificat anima mea Dominum », et « Molto S.re mio et Patrone ». Idem P. Vitoria in f. 104*v* elenchum recenset 28 nominum, quorum primus est Hosius, ultima Maria de Cardona.

---

[6] Cf. supra, mon. 4 § 11.

[7] Cf. supra, mon. 10 III § 16.

[8] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 3 ; MP I 309.

[9] Cf. supra, mon. 10 III § 7.

[10] Cf. supra, mon. 8 § 11.

[11] Mulcta pecuniaria non inveniuntur in aliis regulis scholasticis S.I.

[12] Canisii *Parvus catechismus catholicus* « caesareus » dictus, quia ut in titulo editionis anni 1562 (Antverpiae) legitur : « singulari authoritate Sac. Caes. Maiest. editus » ; cf. SOMMERVOGEL II 635 et BRAUNSBERGER, *Entstehung und erste Entwicklung der Katechismen des seligen Petrus Canisius aus der Gesellschaft Jesu* (Freiburg i. Br. - 1893). Varias eius editiones videas in *S. Petri Canisii doctoris Ecclesiae catechismi latini et germanici* I (Romae - Monachii 1933) p. 97*-102*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEMPUS : Regulae scriptae sunt ante diem 7 iul. 1561, quo P. Eck Vienna Pragam profectus est (cf. *Hist. Coll. Vienn.* p. 95) ; unde Romam se contulit, ubi mense novembri e Societate dimissus est (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 51). Idem deducitur ex elencho Patris Vitoria, cuius superius mentionem fecimus ; is enim verisimiliter continet nomina personarum quas P. Vitoria ad solemnem suam votorum ultimorum professionem invitabat, die 10 apr. 1561 Viennae emissam (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 156). Quare regulas quoque eodem tempore, hoc est, ineunte anno 1561 a P. Eck exaratas fuisse, arbitramur.

Eodem fere tempore conscriptae sunt Viennae etiam regulae convictorum : « *Domesticae leges eorum qui in contubernio collegialium S.I. Viennae commorantur* », quas videsis inferius, mon. 36.

EDITIO : MP (1901), doc. 122 p. 805-07. — Si verba Patris Maggio, quae in actis visitationis collegii pultoviensis (1568) legimus, ad hoc monumentum referenda sunt, prout apparet, regulae scholarium externorum Viennae typis expressae sunt. En verba Patris Maggio : « Regulae scholarum, impressae Viennae, sint affixae ad scholas et legantur in singulis scholis initio cuiuslibet mensis, adiuncta aliqua exhortatione de illis » (*Instit. 209*, f. 213*r*). Vide infra, mon. 173 § 16.

Summarium

1. *In omnibus obediant superioribus.* — 2. *Absentiae ratio exigenda.* — 3. *Adsint repetitionibus et disputationibus.* — 4. *Magistri permissu schola egrediantur.* — 5. *Scribant notatu digna. Latine loquantur.* — 6. *Lectio catechismi.* — 7. *Preces ante et post lectiones recitandae.* — 8. *Missa quotidiana.* — 9. *Dominicae declamationes latinae et confessiones.* — 10. *Classem verrere tenentur.* — 11. *Munditiem ubique curent.* — 12. *Vitia linguae vitanda. Sacerdotes, magistratus etc. revereantur. Pietate et modestia se instruant. Transgredientes notentur.*

QUA RATIONE SE GERAT QUIDVE SIBI FACIENDUM SIT STUDIOSUS ADOLESCENS, QUI IN HOC GYMNASIO CAESAREO [1] HONESTIS DISCIPLINIS ET PIETATI STUDET VEL STUDERE VOLET, HIS PUNCTIS BREVITER COMPRAEHENSUM REPERIET

I. Intelligant studiosi adolescentes qui in nostro hoc caesareo gymnasio artibus honestis et pietati operam daturi sunt, neminem vel receptum iri vel manere posse, nisi magistris ac moderatoribus classium in his omnibus quae et ad eruditionem et ad mores pietatemque spec-

[1] Collegium viennense « caesareum » vocabatur, quia imperator Ferdinandus eius fundator exsisteret. Cf. DUHR, *Geschichte* I 45 ss. et *Litt. Quadr.* V p. 639 n. 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tant, animo non ficto vel simulato, sed syncero, morem gerere paratus sit [3].

II. Nullis non intersint lectionibus, nec emaneant unquam, nisi iustissimam causam, et testatam satis, magistro suo prius attulerint [3].

III. Et maxime caveant disputationibus ac repetitionibus iis quae quotidie quaeque singulis diebus sabbati institutae sunt (ex quibus plurimum utilitatis et fructus se recepturos persuasum sibi habeant), absint [4].

IIII. Nisi magistrum suum maturi anteverterint in ingressu scholae, et ab eodem egrediendi quoquam ante finem lectionum facultatem debita cum reverentia postulaverint, meritas poenas luant. [103*v*]

V. Non solum chartae ac libris ea inscribant quae notatu digna sunt [5], verum etiam, imo magis, memoriae infigant, ut quovis tempore rationem suarum lectionum reddere queant [6]; conenturque tum in classe, tum alibi, romano uti sermone, et maiorum classium etiam elegantius suos conceptus exprimere studeant [7].

VI. Auditores superiorum classium, ut in mathematices acumine, et christianae vitae ac institutionis synceritate (huius enim gratia catechismus praelegitur, et liber de casibus conscientiae, ut utilissimus ita maxime necessarius) comparanda eam adhibeant diligentiam, quae pios et studiosos adolescentes decet, nec ullam harum lectionum negligant [8].

VII. Exhibeant omnes debitum honorem ac reverentiam magistro suo classem ingredienti, eodemque iubente, devoti, compositis manibus, fixis in terram genibus, divinam Maiestatem vel cantu vel suspiriis castis et orationibus deprecentur; in principio quidem lectionum ut piis conatibus adsit; in fine vero gratias agant, ac nihil non ad sui nominis laudem et gloriam agere desiderent [9]. Nec tempore orationis quisquam vel vestes vel libros (ut nonnulli consueverunt) componere incipiat.

VIII. Ad rem divinam, quam quotidie devote audiant [10], decenti ordine et modestia bini accedant, eodemque ordine in aede sacra persistant, nec indecentius inde redeant ad classes suas, domosque repetant, eiusdem memores modestiae et ordinis. [104*r*]

---

[3] Cf. supra, mon. 10 III § 6.
[3] Cf. *ib.* § 16.
[4] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 14; MP I 350.
[5] Cf. supra, mon. 4 § 52.
[6] Cf. *ib.* § 47.
[7] Cf. supra, mon. 10 III § 14.
[8] Cf. *ib.* § 1.
[9] De orationibus ante et post lectiones recitandas cf. supra, mon. 4 § 1.
[10] Cf. *ib.* § 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

IX. Et diebus dominicis et aliis festivitatibus rei divinae, concioni, declamationibus et precibus vespertinis interesse se meminerint [11]. Et quo foeliciorem in studiis suis progressum, divinamque Maiestatem sibi propitiam magis sentiant, conscientias suas stato tempore humili confessione expurgent [12].

X. Quilibet, ordine et tempore a magistro constituto, classem suam munde verrant, modeste, scamnis submotis et in suum locum repositis. Ferant etiam scopas vel nummos, vicissim ordine ad ipsos devoluto, quibus is qui curam huius rei gerit, scopas et alia ad hanc rem necessaria comparet.

XI. Caveant etiam ne porcorum more scamna et tabulas commaculent saevo vel atramento vel calceis immundis [13], ut in nonnullis animadversum est. Nec conscendant fornacem vel alia loca altiora ; sed quieti, compositi, suis lectionibus animum intendant.

XII. Risu etiam, verbis inhonestis et vociferationibus immoderatis abstineant [14], memores sibi olim in extremo iudicio de singulis verbis, etiam ociose prolatis rationem reddendam. Sacerdotes Dei altissimi, religiosos, magistratus, magistros, parentes et unumquemque debito et amore et honore, non in scholis solum, verum etiam in plateis, domi suae et ubique locorum prosequantur [15]. Et demum ea pietate, ea modestia, ea rerum cognitione animos suos exornare studeant, qua et Deo et piis hominibus complacere, patriae vero sibique emolumento quondam esse possint. Postremo [104*v*] certas quasdam notas vel signa errorum tum modestiae, tum latinae locutionis, excogitent magistri, quibus discipuli ad haec observanda incitentur et compellantur [16].

---

[11] Cf. *ib.* § 4 et 5.

[12] Cf. *ib.* § 2.

[13] De munditie in scholis servanda cf. supra, mon. 10 I § 34 et II § 25.

[14] Cf. *ib.* III § 13.

[15] Cf. supra, mon. 7 A § 4.

[16] Cf. supra, mon. 10 II § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. HIERONYMUS NADAL S.I. [1]

ORDO STUDIORUM GERMANICUS

ANNO 1563

Introductio

P. Nadal mense septembri anni 1563 Monachii (München) in Germania librum manuscriptum instructionum tradidit P. Oliverio Manaraeo (cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 90), commissario Galliae, quibus hic adiutus, officio melius fungi posset (cf. *Epp. Nadal* II 354 § 3 368-69 375-76 504 ss.). Attamen in titulo significabatur, eo libro uti posse ceteros quoque Societatis visitatores et praepositos provinciales. Titulus enim originalis erat : « *Instructio quae data fuit Commissario Galliarum, quae poterit aliis accommodari, non solum commissariis sed provincialibus etiam* », quem P. Nadal mutavit postea in eum qui legitur in *Epp. Nadal* IV 364, in quo volumine totus liber (exceptis solum iis quae studia spectant) editus invenitur.

In hac instructionum collectione habentur nonnulla quae studia respiciunt ; proinde ea in nostro volumine typis exprimi oportet. Sunt autem eae quae sequuntur :

I - Distinctio classium grammaticae et litterarum humaniorum. — De exercitiis literariis. — Ordo servandus in publicis disputationibus. — Addita quaedam literarum humaniorum (mon. 13).

II - Instructio pro praefecto studiorum (mon. 14).

III - Regulae pro scholaribus S.I. (mon. 15).

IV - De studiis et scholis (mon. 16).

V - Instructio brevis quanam scilicet ratione de rebus theologicis his temporibus loquendum sit (mon. 17).

Ad tempus compositionis harum instructionum quod attinet, certum est eas anno 1563 iam conscriptas fuisse. Non obstat quod in textu reperiantur additiones quae post congregationem generalem tertiam (anno 1573 celebratam) factae sunt (e. gr. quae de casibus reservatis a P. Mercuriano recognitis scribuntur (*Inst. 224*, f. 150*r* ; quos casus in *Epp. Nadal* IV 469-70 videre est) ; nam P. Nadal fere ad mortem usque textus hos emendavit et auxit.

Non possumus admittere opinionem Patris Farrell, qui instructiones ante annum 1565 conscribi non potuisse, censet, cum in eis sermo occurrat de sollemni praemiorum distributione (videsis infra, mon. 13 § 61-65), quae primum anno 1564 tempore autumnali in Collegio Romano locum habuit, quaeque Patri Nadal praesenti adeo placuit ut in ordine suo studiorum eam sollemnitatem commendare constituerit (cf. FARRELL, *The*

---

[1] H. Nadal S.I. (1507-1580) commissarius seu visitator in Germania (1563) ; de eius visitationibus cf. infra, mon. 150 introd. ; cursumque vitae videsis in MP I 17 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Jesuit Code . . . p. 76 ss. 88 adn. 31). Enimvero res aliter quoque evenire potuit. Nam allusio explicita in his locis ad sollemnitates Collegii Romani non est, sed simpliciter explicatur, quomodo distributio praemiorum fieri possit. Praeterea P. Nadal, priusquam Romam reverteretur, in aliis Societatis collegiis praemiorum distributionem iam videre potuit (quod ceterum et P. Farrell admittit ; cf. p. 80-81). Anno 1561 de visitatione collegii conimbricensis haec in *Ephemeridibus* adnotabat : « Vidi praemiorum scholasticorum exhibitionem. Vidi item enigmatum propositionem . . . Omnia libenter vidi et probavi » (*Epp. Nadal* II 76 ; cf. et I 499). Nihil ergo impedit quominus ea quae de praemiorum distributione exponuntur in ordine studiorum Patris Nadal, ante sollemnitatem Collegii Romani, anno 1564 habitam, inveniantur.

Attamen non omnes partes eodem tempore scriptas fuisse, certum est. De monumento 17 praepositus provinciae Lusitaniae scribebat iam die 7 iun. 1562, se illam instructionem recepisse (cf. *Epp. Nadal* I 702 et 704 n. 2). Monumentum vero 16 habetur iam in codice *Instit. 219*, exhibente textum archetypum ; in quo nondum reperiuntur monumenta 13-15. Verisimiliter ceterae quoque partes nonnullis collegiis datae fuerunt. Nam in litteris quadrimestribus collegii trevirensis, die 1 ian. 1563 conscriptis, haec leguntur : « Illum in docendo ordinem quem post discessum hinc suum Moguntia huc misit R.P. Commissarius Natalis, in omnibus scholis observamus » (HANSEN, *Rheinische Akten* 453). P. Nadal mense augusto anni 1562 Treviri commoratus est ; cf. *Epp. Nadal* II 610.

Certum praeterea est has studiorum ordinationes fuisse in eo textu instructionum, quem P. Oliverius Manaraeus mense septembri anni 1563 Monachii a P. Nadal accepit. Habetur enim documentum quoddam, anno 1564 exaratum et « *Memoriale parvum pro rectore datum in visitatione collegii a P. Oliverio Manaraeo, visitatore* » inscriptum, in quo legitur : « Praemia dentur aeque graecis ac aliis in ascensu iuxta ordinem studiorum, qui habet ut duo dentur excellentibus in oratione soluta et totidem in carmine praecellentibus » (*Gall. 58* I, f. 6*r* § 8). Iamvero haec in solo ordine studiorum, de quo agitur, praescripta inveniuntur (cf. infra, mon. 13 § 61).

Has instructiones de studiis medio fere anno 1563 etiam collegia provinciae Austriae accepisse, demonstrat scriptum Patris Nadal eo tempore Patri Maggio, collegii viennensis rectori datum, in quo haec habentur : « Est papiraceus quidam libellus in folio, cuius initiùm est : Sequuntur puncta quaedam memoriae causa etc. Hoc libello non necessarium erit uti ad gubernationem scholarum ; nam pro earum gubernatione sunt regulae, tum generales pro scholis, tum aliae pro classibus et exercitiis literariis, tum pro Societatis scholasticis » (*Epp. Nadal* IV 267). Praeterea eadem occasione P. Rectori praecepit « ut scripta necessaria mittantur Pragam et Tyrnaviam ; quae sunt . . . distinctio classium, officium praefecti studiorum, regulae scholasticorum Societatis . . . » MP (1901) 800.

In assistentia Germaniae ad annum usque 1569 iuxta hunc studiorum ordinem scholae regebantur. Cuius rei testimonio sint verba Patris Maggio, visitatoris v. provinciae Poloniae, quae in instructione leguntur, anno 1568 praefecto studiorum collegii pultoviensis data : « In suo munere utatur officio illo a P. Natali conscripto, cum distinctionibus classium,

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quod ego reliqui emendatum, donec ex Urbe aliud mittatur » (*Instit. 209*, f. 211*v*-12*r* ; infra, mon. 172 lin. 10-12).

Ceterum Patrem Nadal hunc ordinem initio pro collegiis Germaniae confecisse, deducitur ex eo quod in primis tribus textibus monumenti 13 (lin. 199) post vocabulum « collegii » ita prosequitur : « Nam Coloniae donec nostri sunt in bursa *Trium coronarum*, mirum non est, si hanc rationem observare non possint ». Similiter in mon. 15 (lin. 99) agitur de lingua vulgari usurpanda. Post vocabulum « vulgari » in textu secundo sequebatur « germanica » ; quod tamen posterius P. Nadal delevit, ut ordo hac ratione universalior evaderet.

Ordo studiorum Patris Nadal videtur esse complementum *Rationis studiorum* anni 1558 (v. supra, mon. 1-6). Iterum enim elaborantur a P. Nadal huius rationis eae partes quas insufficientes reputat (cf. e. gr. mon. 13 cum mon. 1). Regulas praefecti studiorum (v. supra, mon. 2-3) cum ampla quadam instructione (v. infra, mon. 14) complet. Non conscribit e contrario novas praeceptorum regulas, quia formam earum siculam (v. supra, mon. 4) sufficientem iudicat. De his enim regulis « siculis » praeceptorum videtur loqui inferius in mon. 13 § 17 : « satis multa acceperunt praeceptores ex regulis tum generalibus, tum ex aliis » ; tum in *Instructione praefectistudiorum* (v. infra, mon. 14 § 16), ubi omnes regulae, quas praefectus studiorum apud se habere debet, recensentur.

Scriptores qui de ordine studiorum Patris Nadal agunt, sunt : FARRELL, *The Jesuit Code* . . . p. 76-85 ; et LUKÁCS, *De prima Societatis Ratione studiorum sancto Francisco Borgia praeposito generali constituta* (*1565-1569*). AHSI 27 (1958) 214-15.

Ad rationem editionis quod attinet, id solum meminisse iuvat, nos unamquamque ordinis studiorum partem exhibere ut monumentum distinctum.

Adiungimus denique conspectum codicum in quibus partes ordinis reperiuntur :

1. — *Stud. 1/c*, fasc. 9, doc. 1 : Pars I.
   » », fasc. 9, doc. 2 : Pars IV.
   » », fasc. 8 : Pars V.
2. — *Instit. 97*, f. 78*r*-83*v* : Pars. V ; f. 83*v*-89*v* : Pars II ; f. 89*v*-93*v* : Pars III ; f. 126*r*-37*v* : Pars I ; f. 178*r*-81*v* : Pars IV.
3. — *Instit. 206*, f. 221*v*-24*v* : Pars V.
4. — *Instit. 208*, f. 113*r*-16*v* : Pars V.
5. — *Instit. 219*, f. 26*r*-27*v* : Pars IV.
6. — *Instit. 223*, f. 103*r*-06*v* : Pars V ; f. 107*r*-10*v* : Pars II ; f. 111*r*-13*v* : Pars III ; f. 138*r*-51*v* : Pars I ; f. 243*r*-46*r* : Pars IV.
7. — *Instit. 224*, f. 118*r*-23*v* : Pars V ; f. 123*v*-30*r* : Pars II ; f. 130*v*-34*v* : Pars III ; f. 160*r*-76*v* : Pars I ; f. 273*r*-77*v* : Pars IV.
8. — Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Msc. E 10* (*prius* XIII B 1), p. 300-05 : Pars II ; p. 398-409 : Pars I ; p. 377-80 : Pars III ; p. 372-77 : Pars V.

Omnes textus sunt apographi a diversis manibus exarati, quos tamen P. Nadal variis temporibus revisit, correxit et auxit. Ope harum correctionum etc. statui potest textum *Stud. 1/c* omnes alios tempore praecedere. Eius enim haud paucae correctiones a P. Nadal in marginibus vel super lineas factae reperiuntur iam in textu ceterorum codicum. Hunc

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

textum sequitur ille qui est in cod. *Instit. 223* et *Instit. 97*; hic tamen non continet lineas in *Instit. 223* deletas. Horum correctiones etc. inveniuntur in textu provinciae Germaniae superioris. Textus vero codicis *Instit. 224* exhibet immutationes Patris Nadal ulteriores, postquam scilicet textum ordinis studiorum provinciis tradiderat. Qui hunc ultimum textum cognoscere desiderat, MP (1901), (doc. 11, p. 107 ss.) adeat. Nos enim textum in Germania conservatum typis exprimere curavimus; hic enim exhibet formam, quae data est a P. Nadal provinciis tempore visitationis anni 1563.

13

P. HIERONYMUS NADAL S.I.
DISTINCTIO CLASSIUM ETC.

ANNO 1563

Introductio

Historiam huius monumenti quod spectat, cf. NADAL, *Ordo stud. germ.*, supra, p. 85-88.

TEXTUS: 1. *Stud. 1/c*, fasc. 9, doc. 1; 8 ff. (222 × 60 mm.) constans. Textus, omnium (qui nobis innotuerunt) antiquissimus, exaratus a manu nobis ignota, cum permultis correctionibus atque additamentis Patris Nadal in textu ipso et in marginibus.

2. *Instit. 97*, f. 126*r*-37*v*; textus a P. Nadal revisus et correctus. Additamenta textus primi iam in textum inserta sunt.

3. *Instit. 223*, f. 138*r*-51*v* (*prius* 151*r*-64*v*); maxime accedit ad textum secundum. Revisus et ulterius correctus a P. Nadal.

4. Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Msc. E 10* (*prius* XIII B 1), p. 398-409; apographum coaevum.

5. *Instit. 224*, f. 160*r*-76*v* (*prius* 305-38); textus ad ultimos usque fere vitae annos a P. Nadal emendatus.

EDITIONES: PACHTLER I p. 249-63. — MP (1901), doc. 11, p. 107-22 (iuxta textum tertium et quintum).

RATIO EDITIONIS: Sequimur textum quartum, quod textum prout in provinciis acceperunt, exhibeat.

Summarium

Distinctio classium grammaticae et literarum humaniorum: 1. *Numerus classium.* — 2-8. *Ordo classis abecedariorum, trium classium grammatices, classis humanitatis et rhetorices.* — 9. *Lingua graeca.*

De exercitiis literariis in praedictis classibus: 10. *Repetitiones post lectiones; memoriae exercitatio.* — 11. *Compositiones earumque emendatio.* — 12. *Post lectiones*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

interrogentur et exerceantur. — 13. *Ordo sabbati.* — 14. *Disputationes in tribus superioribus classibus.* — 15. *Compositiones et disputationes alternis sabbatis.* — 16. *Rhetorici latinas graecasque orationes componant et recitent.* — 17. *Instructio religiosa.* — 18. *Quomodo loquendum de haereticis eorumque doctrinis.* — 19. *Ratio docendi doctrinam christianam.* — 20. *Provincialis curet haec observari.* — 21. *Quid si tres classes.*

De exercitiis literariis in theologia : 22. *Inter se repetant lectiones, praesente professore.* — 23. *Ante coenam conveniunt ad dissolvendas difficultates.* — 24. *Sabbato a prandio disputatur de lectionibus hebdomadae praeteritae.* — 25-26. *Disputationes menstruae et annuae.*

De exercitiis in philosophia : 27. *Lectionum repetitiones.* — 28. *Quotidie duae lectiones.* — 29-30. *Disputationes sabbatinae, menstruae et annuae.*

Ordo servandus in publicis disputationibus : 31-42. *Circa praesidem.* — 43-54. *Circa respondentem.*

Addita quaedam exercitiis literarum humaniorum : 55. *Concertatio pro loco superioris consessus* — 56. *Variatio ad utramque copiam.* — 57. *Ex tempore dicant latine, componant carmina etc.* — 58. *Brevis historia vel dialogus vel comoedia componenda.* — 59. *Egregiae orationes praeparentur.* — 60. *Exercitium iudicii quasi forensis.* — 61-65. *Praemia componentibus praebenda. Quomodo hoc fiat.*

DISTINCTIO CLASSIUM GRAMMATICAE ET LITERARUM HUMANIORUM [1]

[1] Ita distinguentur classes, ut una sit abecedariorum (quam tamen non aperiet rector inconsulto provinciali, nec hic absque facultate praepositi generalis id concedet) [2], tres grammaticae, una humanitatis, alia rhetorices.

[2] In classe abecedariorum docebuntur pueri legere et scribere latine. Et huic classi dabitur aliquis frater, qui adiuvare possit praeceptorem singulis diebus una saltem hora ante et post prandium, si fuerit ita frequens schola ut illi unus non possit satisfacere [3].

---

1 **grammaticae ... humaniorum** *t1-5* (*t1 add. alia m.*) || 2 **abecediariorum** *t1* | **abecedariorum** *del. t1* **et eorum qui principia memoriae mandant** || 2-4 **quam ... concedet** *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 7 **latine** *t1-4* (*t3 del.*) | **latine** *del. t1* **deinde audientur ii qui mandant memoriae principia** || 8 **et** *sup. t3* || 9 **ille** *t2* | **satisfacere** *sequ. t1-3* **in hac classe accipient exemplaria pueri ut discant scribere** (*t3 del.*)

---

[1] Praecedentes *Distinctiones classium* quae cum hac conferri possunt : NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*), in MP I 23-28 ; COUDRET, *Rat. st. coll. mess.* (*1551*), *ib.* 95-106 ; NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*), *ib.*, p. 136-52 ; OLAVE, *Ordo lect. univ.* (*1553*), *ib.*, I. 165-85 ; NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I, *ib.*, p. 188-90 ; et supra, mon. 1.

[2] De schola abecedariorum, seu elementari aperienda cf. *Const.* P. IV c. 12 C ; MP I 285.

[3] De adiutore magistri classis infimae in Collegio Romano, cf. infra, mon. 19 § 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[3] In prima [4] classe grammatices memoriae mandabunt pueri principia artis grammatices, rudimenta [5] scilicet et Donati [6] formulas declinationum et coniugationum. Docebuntur praeterea alia nomina declinare et verba, imitatione tantum et observatione formularum. Exercebuntur in concordantiis. Docebuntur etiam parva themata componere, explicata prius ratione constructionis eius verbi quo utendum erit in themate, vel omnino utentur verbis *sum*, *fio* et huiusmodi. Ad hanc classem traducentur ii qui diserte scient legere, scribere vero quod videtur satis. Ex ea vero ad secundam grammaticae classem ascendent qui in principiis, ut diximus, erunt exercitati et idonei videbuntur qui possint artem capere [7].

[4] In secunda classe grammatices, in qua exponi incipit grammatica ex arte, genera scilicet nominum et declinationes, coniugationes verborum, praeterea facilis aliqua ratio constructionis, ut brevior Despauterii [8] syntaxis, vel Guarinus [9] vel Sipontinus [10], vel alia brevis et [399] facilis. Praelegentur etiam auctores aliqui faciliores latini, ut Cato [11], Michael Verinus [12], epistolae selectae Ciceronis. Et exercebuntur in

---

10 prima *t3 sup. m. Nad.*, *t1-3* tertia (*t3 del.*), *t4-5* in classe | grammatices *del. t3* scilicet ultima (*t1-2 non del.*), ultima *del. t1* docebuntur | memoriae mandabunt (*del.* et ea docebuntur) *t1 in marg. m. Nad.* || 11 grammatices *sequ. t1-3* et ea docebuntur (*t1 in marg. m. Nad., t3 del.*) || 11-3 rudimenta . . . verba *t3-5* (*t3 in marg. m. Nadal*) || 12 alia *om. t5* | nomina] una *t4* || 13 formularum *t3-5* (*t3 m. Nad. in marg.*) | observatione *del. t3* Ibi enim declinabunt et coniugabunt et (*t1-2 non del.*) || 16 omnino *del. t1* utentur, *sed in marg. m. Nad. rest.* || 17 ii *del. t1* qui tenebunt memoria principia | qui . . . legere *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) || 17-8 et scribere utcunque *t1 et t3* (*t1 in marg. m. Nad., t3 del.* et *et* utcunque) | vero quod videtur satis *t3-5* (*t3 sup. m. Nad., t5 p. corr.* videbitur sit satis | ea *sup. t2* || 19 ascendent] accedent *t5* || 21 *t1-3* exponitur ars grammatices] exponi . . . arte *t3-5* (incipit *et* ex arte *t3 in marg. m. Nad.*) || 22 scilicet *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*) | ratio] motio *t4* || 24 Guarini vel Sipontini *t3 et t5* (*t3 p. corr.*) || 24-5 vel alia brevis et facilis *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*)

---

[4] Infima haec grammatices classis vocabatur a P. Nadal in textibus 1-3 classis tertia, et suprema consequenter prima. Quod autem mutavit in textu 3 in primam et tertiam (cf. app. crit.). Primus modus denominandi classes est parisiensis, secundus vero complutensis. Hic modus Patri Nadal magis placebat. De diversitate denominandi classes cf. MP I 186.

[5] Ad usum scholarum S.I. H. Coubert S.I. conscripsit opusculum : *De primis latinae grammatices rudimentis libellus* ; cf. MP I 95-96 adn. 7.

[6] De Aelio Donato, grammatico, eiusque libello : *De octo partibus orationis* cf. MP I 23 et passim.

[7] De hac classe cf. supra, mon. 1 § 27-31.

[8] De Despauterii grammatica cf. *ib.* adn. 22.

[9] De Guarino cf. *ib.* adn. 24.

[10] Nicolaus Perotti (1430-80), italus grammaticus (cf. *Ouvrages péd.* p. 500-504), archiepiscopus sipontinus (cf. Eubel, *Hierarchia catholica* II p. 238).

[11] Cf. supra, mon. 9 adn. 9.

[12] M. Verinus (s. XV), italus ; de eius : *De puerorum moribus disticha* cf. *Ouvrages péd.* p. 661-62.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

compositionibus diligenter pro captu eorum. In hac classe, qui videbuntur satis profecisse, ad tertiam grammatices ascendent.

[5] In tertia grammatices fere fit, ut sit operae precium repetere coniugationes ; sed huius classis proprium est, perfectam rationem syntaxeos explicare, perfectam etiam rationem grammatices exercere. Poterit in hac exponi syntaxis maior Despauterii vel alia, si qua emergat tandem et facilior et exactior iudicio praepositi generalis [13]. Legi etiam poterunt epistolae familiares Ciceronis, aliqui libri ex Virgilio et Ovidio *De tristibus*. Exercebuntur diligenter in compositionibus plenioribus. Exigetur vero ratio perfecta constructionis et totius grammatices. Et haec erit observatio propria harum classium, ut possint latine scribere et loqui pueri proprie et pure et absque vitio. Sed obiter tamen praeceptorum erit elegantiam dictionis docere, verum absque arte, sola traditione. Puritatem vero vocabulorum et proprietatem diligenter observabunt et synceritatem constructionis [14]. His tribus classibus concludetur ars grammatices. In hac classe, si erunt satis exercitati et provecti, poterunt traduci ad sequentem.

[6] In classe humanitatis tradetur ratio totius elegantiae utriusque copiae, ars conscribendarum epistolarum, versificatoria ; praelegentur historiographi, Ciceronis *Officia*, dialogi *De senectute*, *De amicitia*, Virgilius, Marcialis castus et Horatius castus [15]. Posset etiam pro copia absque artificio legi aliqua oratio facilis Ciceronis, ut *Pro Archia poeta*, aut *Pro lege Manilia* ; ex historiographis Caesar, Salustius, Livius, et si quis alius auctor videbitur idoneus. In hac classe diligenter exercebuntur nostri auditores in componendis epistolis et in aliis thematis, ad exercendam copiam et elegantiam, in componendis item carminibus ;

---

28 *t1-3* primam] tertiam *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) | ascendant *t1-2* || 29 *t1-3* prima] tertia *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 32-3 vel . . . generalis *t2-5* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 33-4 etiam poterunt *t3-5* (*t3 sup.*) || 35 compositionibus *del. t1* congenioribus | plenioribus *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 37 observatio *del. t3* sed obiter tamen praeceptores | classium *del. t1* ut eo artificio | ut *t2-5* (*t3 sup.*) | et *sup. t1* || 38 praeceptores poterunt *t1-3*] praeceptorum erit *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.* erit) || 39 docere *t2-5* (*t3 m. Nad. in marg.*)] tradere *t1 et t3* (*t3 del.*) | verum *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] sed tamen *t1 et t3* (*t3 del.*) || 40 et proprietatem *t1-5* (*t1 m. Nad. in marg.*) || 41 concluditur *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 42 ars *del. t1* purae | hac prima *t1 et t3* (prima *t1 add. m. Nad., t3 del.*) || 44 totius *del. t3* elang || 45 *prius* scribendarum *t3* || 48 facilis *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*) | ut *t2-5* (*del. t3* ex)| et ea *t1* | pro[3] *t3-5* (*t3 sup.*) | 49 *prius* Livivius *t3* || 51 in *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*) ! thematis *del. t1* etiam || 52 elegantiam *del. t1* et | in *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | item *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)

---

[13] De grammatica latina ad usum scholarum S.I. conscribenda, P. Generalem commonefecerunt P. Ledesma et P. Perpinyà ; cf. inferius, mon. 69 lin. 149-61.

[14] De emendata locutione, propria huius classis, cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 4 ; MP I 189.

[15] De scriptis ethnicorum ab inhonestis purgandis cf. *Const.* P. IV c. 14 § 2 ; MP I 299.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

breviter, ad parandam copiam et elegantiam, qua uti possint in rhetoricis, cum in iis versabuntur.

[7] In hac classe solemus primum instituere auditores in graecis litteris [16]. Itaque solet esse usus, ut dimidia hora quotidie detur initio, deinde una, primum arti grammaticae graecae; deinde praelegatur aliquis author facilis, ut primo loco fabulae Aesopi, deinde aliquod opusculum D. Chrysostomi, vel aliquis dialogus Luciani vel aliqua oratio facilis Isocratis. In hac classe debent diutius exerceri iuvenes propter amplitudinem eruditionis quae in ea traditur; ex qua venient ad classem rhetorices, ubi satis videbuntur profecisse.

[8] In classe rhetorices enarrabitur ars ex Cicerone, vel ex authore [400] *Ad Herennium*, ex *Partitionibus*, ex libris *De oratore* [17]. Legetur etiam aliquis liber ex Quintiliano [18]. Sed utile erit aliquod compendium primo loco explicare novis auditoribus. Addi poterunt alii libri artis ex Cicerone. Post compendium poterit author *Ad Herennium* explicari, simul aliqua oratio Ciceronis ex facilioribus. Exerceri etiam debebunt diligenter in declamationibus et orationibus componendis.

[9] In hac classe vel quotidie vel alternis diebus exponentur orationes Isocratis primum, deinde Demosthenis; potest praelegi Hesiodus, Homerus, Euripides, Sophocles, Xenophon. Quotidie quidem aliquis ex istis graecis authoribus poterit enarrari, quando tres lectiones poterit habere professor. Si tres habere non possit, alternis diebus legentur latinus et graecus author, ut quotidie sit lectio artis, alternis vero lectio ex orationibus Ciceronis et praedictis graecis authoribus. Haec fient, nisi suppetat, qui graece doceat, alius professor. Tunc enim duas habebit lectiones rethor latinus, unam graecus. Utilius tamen erit si unus et latine doceat et graece.

---

53 parandam *del. t1* **materiam** | **copiam et elegantiam** *t1-5* (*t1 m. Nad. in marg.*) || **54 iis** *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] **ea** *t1 et t3* (*t3 del.*) || 56 **initio deinde una** *t3-5* (*t3 m. Nad. in marg.*), (*t5* **om. deinde una**) || 57 **graecae** *t1 sup. m. Nad., t3 in marg.* || 60 **propter** *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 63 **rhetorices** *add. t3 et t5* **primo loco erit utile si aliquid compendium eius artis perstringatur; deinde** (*t3 in marg. m. Nad.*) | **plena ars** *t3 et t5* (**plena** *t3 sup. m. Nad.*) | **vel** *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] **scilicet** *t1-3* (*t3 del.*) | **ex** *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*)] **et** *t1-3* (*t3 del.*) || **64 ex libris de oratore** *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 65-7 **Sed . . . Cicerone** *t1-4* (*t3 del. t5 om.*) || **66 Addi . . . Cicerone** *t1 m. Nad. in marg.* || **67 Post** *del. t3* **quod** || 67-9 **poterit . . . componendis** *t1-4* (*t3 del.*) || 67 **compendium** *add. t3 et t5* **vel ad eius mediam partem explicetur aliqua oratio Ciceronis; et primum quidem ex facilioribus. Post auditam unam aut alteram orationem, exerceri incipient diligenter auditores in declamationibus et orationibus componendis** (*t3 partim m. Nad.*) || 68 **etiam** *del. t1* **videbuntur** | **et** *sup. t1* || 70 **In hac classe** *om. t4* || 72 **Xenophon** *sequ. t1 et t3* **Aristophanes** (*t3 del.*) || 73 **posset aliquis** *t4* | **enarrari** *t1-4* (*t3 del.*)] **explicari** *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 74 **posset** *t4* | **possit** *del. t1* **et graeci** || 76-9 **Haec . . . graece** *t3-5* (*t3 m. Nad.*) || 77 **suppetat . . . professor** *t3 in marg.* || 79 **et** *del. t3* **grae[ce]**

---

[16] De graeca lingua docenda cf. supra, mon. 1 § 14-17 et 32.

[17] M. T. CICERO, *Rhetorica ad Herennium. - Partitiones. - De oratore.*

[18] M. F. QUINTILIANUS, *Institutionum oratoriarum libri XII.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De exercitiis literariis in praedictis classibus

[10] Quod ad exercitia harum classium attinet, omnes praeceptores dabunt operam ut post singulas lectiones delectus e vestigio praelectam lectionem breviter repetat. Deinde magno studio curabunt ut omnes auditores arti ipsi incumbant, et eam, quoad eius fieri poterit, memoriae mandent; tum etiam ex authoribus, quae digna videbuntur praeceptoribus, ut ediscant [19].

[11] Compositiones autem fient, quantum fieri poterit, creberrime. Sed quandoquidem difficilis esse solet emendatio omnium compositionum, posset haec institui ratio, ut in quibus classibus praescribunt themata vulgaria praeceptores, in his cum non possint omnia themata emendari singillatim propter multitudinem, emendentur aliquot pro temporis ratione. Quae cum emendantur, alii omnes attendant ad sua themata, et iuxta emendationem aliorum thematum sua corrigent. Non solum autem praeceptor emendabit compositionum errores, sed latine etiam dicet universum thema. Quo fiet ut ii quorum non emendantur compositiones, facilius ipsi suas emendent. In aliis vero classibus, ubi [401] themata vulgaria dari non solent, praesertim in rhetorica, sed solum materia compositionis, si eadem omnibus datur, et non possint compositiones singulae emendari, similis ratio utcumque observari poterit, ut superius dictum est: ut dum emendantur aliquae compositiones, alii suas emendent. Varie enim praeceptor de eadem re locos, artem, copiam indicabit, dum emendat. Verum quia non potest spectare haec emendatio nisi ad artem ipsam, videtur omnino necessarium ut singulae compositiones emendentur a praeceptoribus, si quo pacto id fieri possit, vel domi, si id possint praestare praeceptores. Intelligimus autem quod superius diximus, emendandas aliquorum compositiones ita ut non eorundem semper emendentur, sed aliorum sem-

---

80 in praedictis *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] pro superioribus *t1-3* (*t3 del.*) || 82 dabunt operam *t1-4* (*t3 del.*)] edicent *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) | delectus *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*)] deligant qui *t1-3* (*t3 del.*) | delectas *t4* || 83-4 curabunt ... auditores *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 84 et] ut *t4* || 85 mandent *del. in marg. m. Nad.* auditores || 86 ediscantur *t3 et t5* || 87 quantum poterint *t1* || 88 compositionum *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] thematum *t1-3* (*t3 del.*) || 89 quibusvis *t4* | praescribant *t4* || 90 his *t1-4* (*t3 del.*)] iis *t3 et t5* (*t3 p. corr.*) || 92 attendent *t1* || 93-5 Non ... thema *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 94 autem *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 95-6 quo ... emendent *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 99 utcunque *t1-5* (*t1 m. Nad. in marg.*) || 100 superius *t1-4* (*t3 del.*)] modo *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) | *prius* interdm *t1* || 101-2 varie ... emendat *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 103 eadem] earum *t5* | re *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 103 haec emendatio *in marg. alia m. t2* || 104 compositiones *t3-5* (*t3 m. Nad.*) || 105 vel ... praeceptores *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*)

---

[19] De lectionibus statim repetendis cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 14; MP I 191.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

per; nec ullus omittatur, cuius compositio in orbem non emendetur, scilicet suo tempore [20].

[12] Est aliud exercitium in his classibus necessarium; in primis, ut post singulas lectiones exerceantur pueri et interrogentur de iis quae audiunt, non solum de arte ipsa, sed de iis omnibus quae propria sunt eius classis. Examinetur et excutiatur ars, observentur phrases, annotentur proprietates et puritates verborum et elegantiae, ac totius orationis notentur vicia, figurae et tropi diligenter animadvertantur etc. Nonnunquam etiam committent inter se discipulos ad disputationem, si tempus patiatur.

[13] Diebus autem sabbati ante prandium repetent lectiones, et catechismum etiam qui eum ediscunt, totius hebdomadis; a prandio vero instituentur disputationes in singulis classibus. In duabus tamen inferioribus grammatices disputatio posita erit in interrogationibus mutuis puerorum, divisa classe in duas partes. Primus ex una parte primum ex altera interrogabit non solum de lectionibus, verum etiam de totius hebdomadis catechismo; qui si nesciat respondere, sequens respondeat. Et sic fiat, donec satisfactum sit interrogationi, iudicio praeceptoris. Hac interrogatione absoluta, rursus alii interrogabunt hos simili ratione. Divisionem puerorum commode facient praeceptores, ut aequales sint invicem ordines, non numero solum, sed etiam eruditione.

[14] In reliquis vero tribus classibus possunt institui disputationes, propositis thesibus ad ianuam classis die Veneris; tum etiam compositiones, quas delecti component cum observatione praeceptoris, ne quis eos iuvare possit. Poterit tamen praeceptor aliqua corrigere in compositionibus, ex quibus fortassis essent ignominiam reportaturi; relinquet vero ea quae faciunt ad disputationem et exercitationem iuvenum.

[15] Haec exercitia fient alternis, ut uno sabbato proponantur theses, alio compositiones huiusmodi. Et quod ad theses attinet, non est

---

111 lectiones *del. t1* deligantur qui e vestigio praelectam lectionem breviter repetet, deinde | iis] his *t2 et t5* | iis lectionibus *t1 et t3* (*t3 del.*) || 112 de[2] authoribus in quibus semper animadvertent praeceptores quae ad artem attinent et ad ea | iis omnibus *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | iis] his *t2* || 113 eius *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*)] suae *t1 del.* || 113-5 Examinetur . . . etc. *t3-5* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 118 Diebus *del. t1* vero] autem *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | sabbathinis *t1* | repetent *add. t3 et t5* vel recitabunt (*t3 in marg. m. Nad.*) | et *t1-4* (*t3 del.*) || 119 etiam qui eum ediscunt *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*; *t4* et quidem) || 120 vero *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | tamen *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) || 124 exercitiis et catechismo *t3* (*t5 in marg.* et catechismo || 125 interrogatis *t4* || 126 Hac] ac *t1 et t3* (*t3 del.*; *sup.* hac) | alii *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*)] hi *t1* (*prius* ii)] illi *t2-3* | hos *t2-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] alios *t1*] eos *t5* || 134 et exercitationem *in marg. t3* || 136 alternis *del. t1* diebus | theses] classes *t4* | theses *sequ. t1 et t3* quidem (*t3 del.*)

---

[20] De compositionibus earumque emendatione cf. COUDRET, *Rat. st. coll. mess.* (1551) § 6; MP I 98-99.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

necessum dicere, quemadmodum debent contra eas agere vel argumentari ; res enim est comperta. Adversus compositiones vero sic agent, [402] sic argumentabuntur ut attingant quae ad puritatem verborum, quae ad constructionem, quae ad ornatum, quae ad figuras, quae ad copiam, quae ad artem omnem attinent. Et illud non omittant, si quid melius dici potuerit, et si quae alia videbuntur huiusmodi.

[16] Praeter haec omnia exercitia componentur orationes latine et graece a studiosis rhetorices, et singulis diebus dominicis aliqua selecta recitabitur, quam alii omnes discipuli audient [21] ; vel recitabitur diebus sabbatinis post disputationes, si facile congregari non possent scholastici die dominico. Recitabuntur etiam carmina latina, tum etiam graeca ; nonnunquam etiam poterunt recitari integrae orationes Ciceronis.

[17] Quod autem ad instructionem puerorum attinet in doctrina christiana et bonis moribus, quae praecipua esse debet cura et diligentia praeceptorum [22], satis multa acceperunt praeceptores ex regulis, tum generalibus, tum ex aliis [23] ; hoc tantum dicetur : necesse esse ut dent operam institutioni puerorum in fide catholica et bonis moribus. Quod facient non solum in enarratione doctrinae christianae, sed etiam, et quidem diligenter, in omnibus lectionibus et exercitiis literariis, ut si quid possint ex authoribus colligere, quod pertineat ad hunc scopum, eius rei admoneant accurate auditores [24].

---

138 necessarium *t4* | contra eas *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*)] eos *t4* || 142 omnem attinent *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 143 potuerit *t3 p. corr.* | poterit *t4* || 144 exercitia *del. t1* recitabuntur orationes diebus dominicis | componentur . . . graece *t1-5* (*t1 m. Nad. in marg.*) || 145-6 et . . . recitabitur *t1-5* (*t1 m. Nad. in marg.*) || 146 *prius* quas *t1* || 147 congregari facile *t1* || 148 carmina *del. t1* hic habebitur, hic esse carmine || 148-9 latina . . . Ciceronis *t1-5* (*t1 m. Nad. sup. et in marg.*) || 151-2 quae . . . praeceptorum *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 152 multa acceperunt *t4*] nulla acceperint *t1-3* (*t2 corr. in multa, t3 del.*)] multa intelligent *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 152-3 tum . . . aliis *t1-4* (*t3 del.*) || 153 generalibus *del. t1* quas ego dedi] quae datae sunt *t1-3* (*t1 sup. m. Nad., t3 del.*) | tantum *del. 1* dicam quod est | dicetur *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | dicetur *add. t3 et t5* hoc loco (*t3 in marg. m. Nad.*) | necesse *t5* | esse *t1 sup. m. Nad.* || 155 enarratione *t1-4* (*t3 del.*)] explicatione *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*). || 156 si *sup.* || 158 rei *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*)

---

[21] De hac oratione latina componenda et recitanda cf. *Const.* P. IV c. 16 § 3 et B ; MP I 309 et 311.

[22] Cf. *ib.*, p. 307 et 309 § 1.

[23] Regulae praeceptorum in Patris Nadal ordine studiorum desiderantur. At certum est eum una cum hoc etiam regulas magistrorum collegiis Germaniae dedisse. Nam iuxta apparatum criticum in textu primo, post verba « satis multa acceperunt praeceptores tum ex generalibus, tum ex aliis », sequebatur : « quas ego dedi ». Quare regulae, quarum hic mentio fit, verisimillime intelligendae sunt eae quae in *Rat. st. anni 1558* reperiuntur (supra, mon. 4). In hac forma sicula re vera habentur praeter generales magistrorum regulas, etiam particulares ; dum in forma earum coloniensi (v. supra, mon. 5) particulares omissae sunt.

[24] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 4 ; MP I 311.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[18] Themata praescribent quae ad idem iuvent. Sed tamen, sive quando haec facient, sive cum interpretabuntur doctrinam christianam, modestissime agant adversus haereticos [25], praesertim in Germania et Gallia etc.; nullis convitiis vel contumeliis illos incessentes, nec appellent illos (etiam si verissime sint) haereticos, sed qui sunt augustanae confessionis, protestantes, alios ex suis sectis ut anabaptistas, zwinglianos, osiandrinos etc. Itaque ut esse debebunt nostri firmissimi et constantissimi in fide et religione christiana atque obedientia sanctae sedis apostolicae et summi pontificis, ita debent eniti omni cura et studio ut haeretici adversus eos nulla alia ratione moveantur, quam propter firmitatem et constantiam fidei ac propugnationem, tum propter haeresum acrem oppugnationem. In aliis nationibus necessum erit liberius contra haereticos invehere.

[19] Catechismus P. Canisii in Germania, minor quidem inferioribus classibus, maior superioribus [26], exponetur die Veneris hora ultima lectionum antemeridiana; et curabitur, ut omnes teneant memoriter saltem parvum; et instituentur de his disputationes sive interrogationes puerorum inter se, aut etiam praeceptores pueros interrogent die sabbati. Fiet etiam in ecclesia lectio catechismi diebus dominicis et festis. Ad unam earum lectionum, quae in scholis habebuntur, convenient grammatici, quae erit simplex et ad eorum captum [403] et utilitatem accommodata; ad aliam vero humanistae et rhetores et alii,

160 quando *om. t4* ‖ 161 praesertim in Germania *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) ‖ 161-2 et Gallia *t3 et t5* (*t3 in marg. m. Nad.*)] Galliaque *t4* ‖ 162 illos] eos *t4* ‖ 164 confessionis *del. t1* prostrantes (*in marg.* protestantes | suis *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | ut *om. t5* ‖ 164-5 Zwinglianos, osiandrinos etc. *t1-4* (*t3 del.*)] sacramentarios etc. *t3 et t5* (*t3 in marg. m. Nad.*) | uti *t4* ‖ 168 adversos *t1* ‖ 169 fidei *del. t1* quam | ac *t1-5* (*t1 sup.*) | propugnationem, *del t1* et si rarum, *del.* item, *sup.* tum | propter haeresum *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) | haeresum *sequ. t1-3* ut modestam ita (*t3 del.*) ‖ 170-1 In . . . invehere *t3-5* (*t3 m. Nad. in marg.*) ‖ 172 in Germania *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) ‖ 173 classibus *om. t4* | in superioribus classibus *t4* ‖ 174 antemeridiana *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) ‖ 175 parvum *t1-4* (*t3 del.*)] minorem *t3 et t5* (*t5 in marg. m. Nad.*) | et *t1-4* (*t3 del.*) ‖ 176 inter se *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*) | praeceptores *t3 et t5*] praeceptorum *t1-2*] praeceptorem qui *t4* | pueros interrogent *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) | interroget *t4* ‖ 178 festis *del. t1* legetur etiam evangelium in duabus classibus ab hora secunda cum dimidia absolutis disputationibus usque ad tertiam vel tertia cum quarto horae | unam *del. t1* horam | earum *t2-5* (*t2 p. corr., t3 sup. m. Nad.*) | lectionum *add. t3 et t5* catechismi (*t3 in marg. m. Nad.*) | quae in scholis habebuntur *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*)

[25] Similis aurea regula data est anno 1556 sociis Ingolstadium ad novum collegium inchoandum missis; v. MP I 484 § 12 et adn. 21.

[26] Catechismus maior, seu *Summa doctrinae christianae*, et catechismus minor, sive *Parvus catechismus catholicorum* critice editi ap. F. STREICHER S.I., *S. Petri Canisii, doctoris Ecclesiae catechismi latini et germanici* I *Catechismi latini* (Romae-Monachii Bavariae 1933) p. 1-75 et 209-261. Cf. etiam supra, mon. 11 § 10 et adn. 12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

si qui fuerint auditores ; quae erit lectio gravior. Ad has lectiones deligentur vel ex praeceptoribus vel ex aliis qui videbuntur aptissimi. Alphabetarios docebit suus praeceptor. Ad lectionem catechismi diei dominicae et festi convenient omnes auditores.

[20] Ad rationem eorum quae dicta sunt hactenus, curabit provincialis et rectores gubernari scholas et exercitationes literarias, quoad patietur libertas collegii [27].

[21] Ubi non erit necessum quinque scholas aperire, aperientur saltem tres, quae ita disponentur, ut duae sint grammatices, una humaniorum literarum, in qua poterit etiam attingi rhetorica. Hanc dispositionem faciet provincialis [28].

De exercitiis literariis in theologia

[22] Theologi auditores auditam lectionem statim inter se repetent familiariter terni vel etiam bini, ut uno repetente alii audiant ; quis vero sit repetiturus quive audituri, id constituet professor, re relata ad rectorem et ab ipso probata. Non discedet autem professor ante finem repetitionum [29]. Intelliguntur repetendae lectiones theologiae scholasticae ; sacrae scripturae non erit necessarium repetere. Erunt vero duae lectiones ex *Summa* D. Thomae, tertia ex sacris literis.

[23] Quotidie ante coenam una hora dabitur dissolvendis dubitationibus auditorum. [Quae] collegerint enim auditores dubia in praedictas lectiones privata meditatione et studio, his respondet professor ; et quando quidem erunt duo praeceptores scholastices, alternis hoc facient, singuli de suis lectionibus. Quod si quid temporis fuerit residuum,

---

181 gravior *add. t3 et t6 (t3 in marg. m. Nad.)* vel plures erunt lectiones pro vario captu auditorum ‖ 181-2 deligentur *t3-5 (t3 p. corr.)*] delegentur *t1-2* ‖ 182 aliis *add. t3-5 (t3 sup. m. Nad.)* nostris ‖ 182-4 Alphabetarios ... auditores *t1-5 (t1 in marg. m. Nad.)* ‖ 187 collegii *sequ. t1-3* Nam Colonise, donec nostri sunt in burse trium coronarum, mirum non est si hano observare non possint *(t3 del.)* ‖ 188-91 Ubi ... provincialis *t1-5 (t1 in marg. m. Nad.)* ‖ 188 et ubi *t1 et t3-4 (t3 del. et)* | Ubi *add. t3 et t6 (t3 sup. m. Nad.)* autem ‖ 191 facient provinciales *t4.* ‖ 192 theologia *del. t1* et philosophia ‖ 194 familiariter *om. t4* | bini vel terni *t4* ‖ 195 vero *t2-5 (t3 sup. m. Nad.)* ‖ 196-7 Non ... repetitionum *t2-5 (t3 m. Nad. in marg.)* ‖ 197-8 scholasticae *sequ. t1-3* lectiones *(t3 del.)* ‖ 198-9 Erunt ... literis *t1-5 (t1 in marg. m. Nad.)* ‖ 201 *prius* collegerunt *t1* ‖ 201-2 praedictas *t1-4 (t3 del.)* | respondet *t1-4 (t3 a. corr.)*] respondebit *t3 et 5* ‖ 203 quando *t1-5 (t1 m. Nad. in marg.)* ‖ 204 de *del. t1* his

---

[27] Obligationibus enim imprimis a Societate susceptis plane satisfacere oportet ; cf. Nadal, *Stud. gen. disp.* (*1552*) II § 12 ; MP I 157-58.

[28] De contrahendo classium numero cf. Nadal, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 7 ; MP I 190.

[29] Cf. supra, mon. 1 § 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vel interrogabit praeceptor discipulos de lectione, vel eos iubebit inter se disputare [20].

[24] Diebus sabbatinis per duas horas disputabitur a prandio, propositis thesibus publice ad ianuam classis theologiae die Veneris de his quae occurrerint ea hebdomada. Deligentur propugnatores et distribuentur argumentatores a professore ex praescripto superioris vel generali vel speciali. Quo vero die disputabitur, eo non erit lectio eius professoris qui erit disputationi praefuturus; illae saltem quas praetermittere erit in nobis situm. Iubebuntur vero disputationibus praeesse alternis sabbatis duo professores scholastici de suis lectionibus, nec uterque professor aderit [21].

[25] Singulis mensibus disputetur de selectis thesibus menstruae auditionis utriusque professoris, ad quam scilicet uterque professor scholasticus praeses suorum accedet. Poterit etiam accedere qui profitetur sacras literas [404] argumentaturus. Ad has disputationes invitabuntur etiam externi licenciati, magistri et baccalaurei. Disputabitur duabus horis ante prandium, duabus a prandio, die scilicet sabbati. Theses vero proponentur publice in ianua collegii die Iovis [22].

[26] Singulis vero annis in primaria studiorum renovatione, quae ad initium hyemis fieri solet, proponentur universales positiones, quae circa lectiones totius anni continebunt praecipuas difficultates; et quae quidem ex singulis professoribus, etiam e sacrarum literarum professore; et triduo in nostro templo propugnabuntur, habita prius oratione luculenta, et recitato lepido epigrammate et ad initium cuiusque disputationis et ad finem [23].

---

205 eos *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 207 sabbathi disputabitur *t4* || 208 publice . . . Veneris *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 211 quo *del. t1* vero, *sed in marg. m. Nad. rest.* | erunt lectiones *t1-3* (*t3 m. Nad. corr. in* erit lectio) || 211-2 eius . . . praefuturus *t2-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 212 illae . . . situm *t1-4* (*t3 del.*)] et mane habebuntur lectiones theologicae *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) | illa *et* quam *t4* || 212-3 situm praetermittere *t4* || 213 Iubebuntur vero *t1-4* (*t3 del.*) | disputationibus praeesse *t4*] disputare *t1-2*] Disputationibus praeerunt *t3 et t5* (*t3 in marg.*) || 214 *prius* duobus professoribus scholasticis *t1* | de *del. t1* his | suis *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | nec *del. t1* alter || 215 uterque *t1-5* (*t1 m. Nad. in marg.*) | aderit *add. t3 et t5* Emendabuntur autem theses a suis praeceptoribus antequam affigantur et a praefecto studiorum probatae affigentur (*t3 in marg. m. Nad.*) || 218 poterit *del. t1, sed in marg. m. Nad. rest.* || 219 literas *del. t1* sed | disputationes *del. t1* veniant omnes philosophi secundi et tertii anni qui vitebuntur | invitabuntur *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) || 220 baecalaurei *del. t1* duabus horis resumere || 220-2 Disputabitur . . . Iovis *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 223 annis *del. t1* in communi | in primaria *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 224 ad *t1-4* (*t3 del.*)] ante *t3 et t5* (*t3 in marg. m. Nad.*) | *prius* propositiones *t1* || 225 continebunt praecipuas difficultates *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] versabuntur *t1* | quae] suae *mss.* || 227 triduo *add. t3 et t5* (*t3 m. Nad. in marg.*) vel in schola collegii vel || 228 luculenta *add. t3 et t5* (*t3 in marg. m. Nad.*) sed brevi | lepido *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) | et ad *t2-5* (*t2-3 sup., t3 m. Nad.*) | cuiusque *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*)

---

[20] Cf. *ib.* § 2.

[21] Cf. *ib.* § 3.

[22] Cf. *ib.* § 4.

[23] Cf. *ib.* § 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

DE EXERCITIIS PHILOSOPHICIS 230

[27] Similiter repetent suas lectiones logici, physici, metaphysici ut teologi scholastici ; similiter convenient singulis diebus ad suas classes acturi de dubiis [24].

[28] Erunt vero duae philosophiae lectiones quotidie, una ante, alia post prandium ; legentur vero primo loco introductiones, dein Porphyrius [25] et Aristoteles etc.

[29] Disputationes etiam habebuntur diebus sabbatinis a singulis praeceptoribus in suis classibus de suis thesibus. Singulis praeterea mensibus similiter convenient omnes professores cum thesibus in unam classem et communiter inter se disputabunt. Ad has disputationes non convenient auditores primi anni, nisi iam cum audierint libros *Perihermenias* [26], sed disputabunt tunc in sua classe. Hae conclusiones menstruae philosophorum haberi poterunt die Lunae ; ita ad eas accedere poterunt theologi. Disputabitur autem duas horas mane, iterum duas a prandio. Affigentur vero theses die sabbati ad valvas collegii, et ea hebdomade non omittent philosophi legere die sabbati [27].

[30] Singulis annis, item ut theologi, disputabunt philosophi de totius anni materiis difficilioribus [28], sed tribus diebus continuis, post theologorum tres. Erunt vero positiones in logicis, in philosophia naturali, in metaphysicis, ethicis ; post quas consequenti die disputabunt publice rethores, humanistae et grammatici ; in sequenti vero die dominico habebuntur breves et orationes latine, graece et haebraice ; brevis

231 metaphysici *del. t1* atque || 232 ut *t1-4* (*t1 sup. m. Nad.*)] atque *t5* | theologici *t5* | scholastici *del. t1* disputabunt propositis | singulis *del. t1* ad has | diebus ad suas *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 234 philosophiae *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 238 de *del. t1* his | suis *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 239 similiter *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) | cum *del. t1* his || 242 tunc *t1-4* (*t3 del.*)] tantum *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) | classe *del. t1* conclusiones menstruas philosophorum venient theologi et disputabunt, etiam invitari poterunt externi ; habebuntur a prandio per duas horas ; et hae menstruae iam theologicae quam philosophicae theses proponentur in valvis maioris ianuae die praecedenti quae habebuntur singulis hebdomadis in suis classibus singulae classes *add. t3 et t5* die sabbati | Hae *t1-4* (*t3 del.*) || 243 ita *t1-4*] itaque *t3 et t5* (*t3 p. corr.*) || 248 difficilioribus *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*) | sed *om. t4* | tribus *t3-5* (*t3 in marg. Nad.*)] quatuor *t1-3* (*t3 del.*) || 250 sequenti *t4* | disputabunt ... die *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 252 habebuntur ... haebraice *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 252-3 brevis ... prolixa *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad. ; t4 om.* item ... prolixa)

[24] Cf. *ib.* § 6.

[25] PORPHYRIUS († 305), qui composuit opus *Isagoge* seu introductionem in *Categorias* Aristotelis ; cf. *Enc. Filos.* V 163-64.

[26] *Peri hermeneias* (latine : De interpretatione), id est secundus tractatus logicae (Organon) Aristotelis, in quo agitur de iudiciis ; cf. *Enc. Fil.* I 438-40.

[27] Cf. supra, mon. 1 § 9.

[28] Cf. *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quidem semper graeca et haebraica ; latina item non erit prolixa, praesertim si dialogus erit recitandus. Si vero comedia vel tragedia erit exhibenda, praetermitti poterunt orationes, vel septimo die disputationum habebuntur [29]. [405]

ORDO SERVANDUS IN PUBLICIS DISPUTATIONIBUS

Circa praesidem

[31] Qui praesidebit disputationibus non facile interpellabit respondentes, sed eos sinet respondere, quousque intelligat eos se bene tueri, vel ea dicere quae possint defendi et cum veritate constare.

[32] Quod si adverteret respondentem aliquid dicere, quod non possit defendi, responsionem commode interpretabitur ut confusio respondentis evitetur ; ut exempli gratia : « Hoc vult dicere », « Sic debet explicari » etc.

[33] Similiter si fieret digressio ab argumento proposito, intercedet et praecipiet illam digressionem omitti, vel ad aliud argumentum ut transeatur.

[34] Si argumentum nimium protraheretur, curabit dari resolutionem, ut et aliis locus disputandi relinquatur.

[35] Si respondens non caperet argumentum propositum, debet praeses illum iuvare hoc modo vel simili : « Argumentum est hoc », etc. Quod si bene non resumeret argumentum, ut commodius fieri poterit et minore cum nota respondentis, aliquam sententiam proferet, aliquid dicet, quo ille possit iuvari et in viam redire.

[36] In fine solutionis argumenti dicet aliquid breviter in confirmationem eorum quae dixit respondens. Et si nil addi potest, saltem subiiciet : « Bene dixit » vel « Optime dixit. Haec est propria solutio. Transeatur ad aliud » etc. Poterit etiam illud amplificare et confirmare quod dixerit respondens.

[37] Si respondens veram solutionem dederit, et aliquid tamen

253-4 praesertim ... recitandus *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 254 brevis dialogus *t1-3* (*t3 del.* brevis) recitandus *sequ. t1-3* exhibebitur comedia vel tragedia vel saltem dialogus (*t3 a. corr.*)] Si ... habebuntur *t3-5* (*t3 m. Nad.*)] exhibebitur comedia vel tragedia aliqua, quod ubi fiet *t4*. || 259 Qui *t3-5*] Imprimis qui *t1-3* (*t3 del.*) || 260 se bene *t1* || 261 vel *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] et *t1-3* (*t3 del.*) | stare *t1* (*t3 a. corr.*) || 264 debet *t1-3 et 5*] vult *t4* || 265 explicare *t4* || 266-7 intercedat ... omitti *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] interponat se ut vel vitet illam digressionem fieri *t1 et t3* (*t3 del.*) || 267 ut *t1 m. Nad. in marg.* || 269 contraheretur *t4* || 272 vel simili *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) | argumentum *del. t1* de quo || 273 ut *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) || 274 vel aliquid *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.* vel) || 275 iuvari *add. t3 et t5* et in viam redire || 276 aliquid *add. t3 et t5* (*t3 in marg. m. Nad.*) praeses || 277-8 et ... subiiciet *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 278 vel *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 281 veram] totam *t4* | dedit *t4* | tamen *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)

[29] De publicis disputationibus octo dierum in Collegio Romano anno 1554 habitis cf. MP I 573.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aliud occurreret praesidi, poterit ita subiungere : « Recte responsum est ; potest tamen etiam sic responderi » etc.

[38] Si vero defendi nullo pacto posset quod dixisset respondens, dissimulanter veram subiiciet responsionem.

[39] Praeses non aperiet caput ordinarie, nisi quando praestantes auctoritate viri vel doctores vel etiam magistri illi aperient, vel aliquis praelatus interveniret [40].

[40] Eius erit cum suavi gravitate, iuxta personarum conditionem, si quis forte ex argumentantibus iniuriose ageret, vel irrisorie, illorum libertatem compescere.

[41] Agat praeses in omnibus rebus gravissime, modestissime, doctissime.

[42] Curabit etiam ut suo loco et tempore loquantur argumentans et respondens ; vicissim audiant patienter et modeste. [406]

Circa respondentem [41]

[43] Respondentes, si viderint argumentatorem esse doctorem secularem, hoc modo respondendi utentur : « Contra meas conclusiones acutissime » vel « doctissime in hunc modum argumentatur praestantissimus » vel « excellentissimus » vel « doctissimus D. Doctor ; et primo contra illam, in qua defendo » etc.

[44] Si fuerit doctor ecclesiasticus, hoc eum nomine compellabunt : « Doctissimus et admodum reverendus D. Doctor ». Si fuerit religiosus : « Doctissimus et religiosissimus Pater ». Si fuerit adolescens studiosus vel magister, sic dicent : « Acute » vel « docte argumentatur eruditissimus magister » vel « studiosus » vel « eruditus adolescens, contra meas conclusiones » ; vel alia quae idem significent vel eodem tendant.

282-3 recte responsum est *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*)] ita dicendum est *t1-3* (*t3 del.*) || 283 posset *t4* || 283 posset *t4* || 284-5 Si . . . responsionem *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 286 nisi *del. t1* alii praecipui | quando *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*) | praestantes . . . magistri *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 288 interveniret *t3-5* (*t3 m. Nad.*)] se interponeret *t1-3* (*t3 del.*) || 290-1 illorum . . . compescere *t1-4* (*t1 m. Nad., t3 del.*)] vel libere nimium vel odiose, illos ad modestiam revocare verbis gravibus quidem suavibus tamen *t3 et t5* (*t3 m. Nad.*) || 292-5 Agat . . . modeste *t1-5* (*t1 m. Nad. in marg.*) || 294 etiam *sequ. t1 et t3* praeses (*t3 del.*) | loco *et t2 sup.* | et *om. t1* | et argumentantem *add. t5 alia m.* || 297 viderint *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] adverterint *t1-3* (*t3 del.*) | doctorem *t3 in marg.* || 302 appellabunt *t5* || 306 eruditissimus *t3-5* (*t3 m. Nad. sup.*)] disertissimus *t1-3* (*t3 del.*) | magister *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) | vel eruditus *t3-5* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 307 alia *add. t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) ratione

---

[40] Cf. supra, mon. 10 II § 45.

[41] Cf. supra, mon. 7 B § VI.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[45] Si fuerint patres vel fratres nostri qui argumentantur, ita respondebunt: «Sic argumentatur reverendus pater» vel «charissimus frater».

[46] Repetant universum argumentum diligentissime, observatis etiam eisdem verbis, quoad eius fieri poterit; et secundo sistent in ea parte quae erit neganda vel distinguenda.

[47] Quando plura argumenta in plures conclusiones proponentur, ad primum regrediendum erit, vel ad illud quod voluerit argumentans.

[48] Responsio sit aperta, brevis, perspicua et docta.

[49] Observentur vices respondentis et argumentantis ut se vicissim audiant; ne, si simul vel inordinate loquantur, confusio pariatur et parva aedificatio.

[50] Cum praeses suam interposuerit authoritatem, statim sileat promptissime respondens. Ita externi aedificabuntur prompta obedientia. Quod etiam, qui argumentabuntur, diligenter praestabunt. Huc curabit ex authoritate praeses.

[51] Si argumentantes iniuriose vel irrisorie agerent, respondentes nihil dicent, sed munus respondendi relinquent praesidi.

[52] Respondentes semper aperto capite respondebunt; cum vero non erit respondendum, tegent capita.

[53] Acriter et serio, sed modeste admodum, respondebunt, ne detur signum aliquod impatientiae vel immodestiae vel commotionis aut perturbationis, neve omnino verbum aliquod vel a respondente vel ab argumentante audiatur, quo offendi possint, qui nobiscum disputant.

[54] Pro argumentante non erit dificile ex his instructiones vel admonitiones facere.

ADDITA QUAEDAM EXERCITIIS LITERARUM HUMANIORUM

[55] Erit in exercitiis omnium classium, ut nonnunquam pro loco superiori consessus in classe obtinendo certent vel omnes vel designati [42]

---

309 ita *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] his *t1 et t3* (*t3 del.*) || 312 Repetant *add. t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) autem || 317 aperta *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] clara *t1-3* (*t3 del.*) || 319 si *sup. t1 et t5* || 320 aedificatio *del. t1* et hulus rei curam habeat praeses || 322 ita *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] ut *t1 et t3* (*t3 del.*) | aedificabuntur *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] aedificent *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | e prompta *t3 et t5* | obedientia *sequ. t1-3* nostrorum (*t3 del.*) || 323 qui *sequ. t1-3* ex nostris (*t3 del.*) | ut diligenter praestent, huic curabit ex authoritate praeses *t3 et t5* (*t3 m. Nad.*)] || 330 vel impatientiae *t1* || 331 neve *t3-5* (*t3 m. Nad. in marg.*)] vel *t1-3* (*t3 del.*) || 331-2 omnino ... disputant *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 332 disputationi intersunt *t5 p. corr.* || 333-4 Pro ... facere *t3-t5* (*t3 m. Nad.*) || 337 consessus *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) | *prius* observando *t1*

---

[42] De hoc concertationis genere cf. MP I 636.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[56] Usurpetur etiam variatio [43] ad utramque copiam comparandam, et rerum et [407] verborum proposita re aliqua, in qua utraque copia veniat exercenda in variatione.

[57] Exerceantur auditores ex tempore de re proposita latine dicere vel etiam graece [44]. Poterit etiam esse in hoc exercitio, ut carmina ex tempore varia componant, si qui id possint. Est hoc exercitium proprium classis humanitatis et rhetorices; poterit tamen sua proportione in inferioribus classibus usurpari.

[58] In illis etiam classibus poterit nonnumquam dari materia, ut brevis aliqua historia vera componatur, traditis legibus, quae observandae sunt in historia scribenda, et exigendo compositiones ad rationem illarum regularum. Poterit etiam praescribi ut dialogus componatur vel comedia.

[59] Curetur praeterea ut componantur egregiae orationes, quae sint in templo recitandae a prandio, vel in die Circumcisionis, vel in dedicatione nostrae ecclesiae, vel etiam in Natali Christi, vel Assumptione Virginis Mariae; ad quam orationem habendam invitabuntur amici et doctores ac scholastici universitatis, et convenient omnes nostri auditores.

[60] Poterit item aliquando exerceri iuditium quasi forense ab auditoribus rhetoricis [45], ut causa proposita, constituantur quasi oratores, qui in utramque partem dicant, hi pro re vel reo, alii contra; et qui primo loco dicet, communicabit sua argumenta secundo, ut ille alia inveniat; sic facient reliqui, si plures sint; vel si hoc videatur difficilius, partes causae distribuet praeceptor actoribus et patronis. Perorata vero causa uno vel duobus consessibus, iudicium dicet iudex ad hoc delectus sua oratione. Haec erit celebris exercitatio, ad quam similiter invitabuntur amici et universitatis doctores et auditores, et nostri scholastici omnes similiter convenient.

---

338 Usurpetur *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad., prius* Exercetur) | copia *del. t1* venit exponenda || 340 veniat . . . variatione *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) | in hac *t1* | per variationem *t5* || 341-2 de . . . graece *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) | esse *om. t4* | esse *del. t3* ex, *sup.* in || 343 si qui id possint *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] vel omnino aliqua *t1 et t3* (*t3* (*t3 del.*) || 344-5 poterit . . . usurpari *t3-5* (*t3 m. Nad.*) || 346 in *om. t3* || 369 illis *t2-5* (*t3 p. corr.*)] his *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 347-8 observanda *t1* || 349-50 Poterit . . . comedia *t3-5* (*t3 m. Nad.*) || 355 universitatis *t1-4* (*t3 del.*)] alii *t3 et t5* (*t3 sup. m. Nad.*) || 362 et] ac *t5* || 363 uno *del. t1 sed sup. m. Nad. rest.* | dicet *t1-5* (*t1 sup. m. Nad.*)] faciet *t1 del.* || 365 et universitatis *t1-4* (*t3 del.*) | et nostri *t3 del. sed sup. m. Nad. rest.* || 366 similiter *t1-3* (*t3 del.*) | auditores omnes scholastici convenient *t4*

---

[43] De variatione cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) I § 8 et adn. 25; MP I 24.

[44] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 12; MP I 247.

[45] De hoc iuditio forensi cf. supra, mon. 1 § 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[61] Est aliud praeterea exercitium literarium commune omnibus classibus, in quibus componi aliquid possit, quod semel in anno fieri solet. Proponuntur praemia componentibus tum soluta oratione, tum carmine, latine, graece et hebraice [46]. Haec praemia sunt libri humaniorum literarum eleganter colligati. Addentur testamentum novum ac libri qui ad devotionem instituunt, pugillares et rosaria. Praemia vero maiora destinabuntur maioribus classibus. Ea si suppeditabit episcopus vel primarius aliquis vir, tam erunt pretiosa, quam eorum benignitas ac liberalitas volet; sin collegium ea sit empturum praemia, emet inferioris notae, in quibus quam fieri possit, minimum expensarum fiat. Poterit tamen eleemosyna peti nominatim pro praemiis.

[62] Ratio vero concertationis haec erit: Ab ea classe ubi primum incipiunt componere pueri, ad rhetorices usque concludentur auditores in suam classem, et de accepto themate component singuli pro ratione suae classis; qui carmina possunt, carmina etiam certo numero certoque genere; qui poterunt, etiam graece component et soluta oratione et carmine; hebraice item qui poterunt. Ut vero praescribetur eis certus numerus carminum, ita certa orationis vel compositionis magnitudo. Componentur vero omnia ex tempore, et quidem uno consessu, praesente semper praeceptore et aliquo ex iudicibus designatis [408] (ne locus sit auxilio ab externis petendo) erunt absolvendae compositiones. Accipient enim simul thema et statim concludentur. Compositiones omnes omnium accipiet iudex, nomine auctoris et cognomine suae compositioni subscripto. Eas bona fide tradet rectori, qui dabit iudicandas iudicibus.

---

367 omnibus *add. t3 et t5 (t3 sup. m. Nad.)* || 368 fieri in anno *t1* || 369 solet *sequ. t1-3* estque huiusmodi *(t3 del.)* | Proponentur *t4* | Proponuntur *sequ t3 et t5* enim *(t3 sup. m. Nad.)* | componentibus *t3-5 (t3 p. corr.)*] componentium *t1-3 (t3 a. corr.)* || 370 sunt *t3 et t5 (t3 sup. m. Nad.)*] sint *t4*] erunt *t1-2* || 371 addentur *t1-4 (t3 a. corr.)*] additur *t3 et t5 (t3 p. corr.)* || 375 liberalitas *del. t1* censebit | volet *t1-5 (t1 sup. m. Nad.)* | sin *p. corr. t1* || 376 fiet *t4* || 377 Poterit . . . praemiis *t1-4 (t3 a. corr.)*] Petatur tamen eleemosyna *t3 et t5 (t3 p. corr.)* | tamen *sup. m. Nad. t1* | peti *sup. t2* || 378 concertationis *t1-4 (t3 del.)* huius exercitationis *t3 et t5 (t3 sup. m. Nad.)* | hic *t1* | Ab *t1-4 (t3 a. corr.)*] Ex *t3 et t5 (t3 p. corr.)* || 379 concludentur *del. t1* pueri | auditores *t1-5 (t1 in marg. m. Nad.)* || 380 accepto *t3 del. sed sup. m. Nad. rest.* | component *del. t3* omnes || 382 genere *del. t1* component || 383 item *sup. t2* || 384-5 magnitudo *del. t1* ex tempore componendae || 385 Componentur . . . tempore *t1-5 (t1 in marg. m. Nad.)* | componentes *t4* | consessu *del. t1* ut locus | consessu *add. t3 et t5* et certo temporis spacio *(t3 in marg. m. Nad.)* || 386 semper *t1-4 (t3 del.)* | et . . . designatis *t3-5 (t3 in marg. m. Nad.)* | aliquo] une *t4* || 387 sit *sup. t2* || 388 enim] vero *t4* || 389 accipiet iudex *t3-5 (t3 m. Nad. in marg.* iudex)] accipient praeceptores sui *t1-3 (t3 del.)* | auctoris *t1-5 (t1 sup. m. Nad.)*

---

[46] Praemiorum distributionem P. Nadal anno 1561 in collegio conimbricensi libenter vidit et probavit, prout ipse fatetur (cf. *Epp. Nadal* II p. 76). Fortasse haec experientia eum movit ut eam in hoc ordine studiorum ceteris S.I. collegiis commendaret. Cf. etiam MP I 636 adn. 23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[63] Erunt vero duo iudices ex nostris, quorum nullus erit professor illarum classium. Addetur gravis aliquis et doctus vir externus. Hi, collatis compositionibus, suo iudicio, districto quidem et iuxta animi conscientiam exacto, iudicabunt et constituent duo loca et praemia, primum et secundum, in singulis compositionibus. Et iudicium quidem erit iustum, si duo in eandem sententiam conveniant; si dissentiant omnes invicem, eliget rector quam malit sententiam, auditis iudicibus.

[64] Cum decreverint quid sit iudicandum, constituet rector diem aliquem festum, et ornari curabit atrium, quod imminet scholis, decenter, in quo erigatur tabulatum tapetibus ornatum, ubi mensa erit eximie item ornata cum tribus cathedris, tapetibus vestitis, ubi sedebunt iudices pro tribunali. Instituetur vero puer lepidus, qui prodibit in proscoenium, et carmina aliqua adducet, primum ad exhilarandum conventum hominum; deinde aliquid serium dicet; tertio exponet quid sibi velit ille apparatus, quidque agendum sit. Deinde, quasi accepturus facultatem adibit ad iudices, unde rediens incipiet pronuntiare ac proclamare iudicium his verbis vel similibus: « Quod faelix faustumque sit reipublicae literariae, nostro collegio, vobisque omnibus, primum praemium oratione soluta promeritus est » (et paululum tacebit, ut suspendat auditorum aures et erigat desiderium). Subiiciet deinde diserte nomen et cognomen victoris, quo audito, musica instrumenta melodiam exhibebunt. Qui vero erit praemium adeptus, confestim, audito suo nomine, in tabulatum ad iudices ascendet, et accipiet praemium a iudice externo primum, reliqui a reliquis suo ordine in orbem. Singulis vero victoribus paratos duos versus in eorum laudem canet puer, ubi primum ad praemia accipienda accesserint. Quibus acceptis, addet alios duos, quibus singuli modestiae admonebuntur. Similiter ad singula praemia fiet. Instrumenta vero musica non solum melodiam dabunt ad singula praemia, sed initio antequam veniat in proscoenium puer, et cum dixerit suum prooemium antequam promulget iudicium, tum ad finem. Quod si non erunt vel haberi non poterunt musica instrumenta, cantores poterunt idem praestare. Pronuntiatis omnibus iudiciis, aliqua dicet puer, partim ut ad modestiam hortetur victores universos, partim ut alios iubeat bene sperare, si maiore studio in literas incumbant: dubiam

---

393 et doctus *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 395 loca *sequ. t1-3* simul (*t3 del.*) || 398 eliget ... iudicibus *t3-5* (*t3 m. Nad.*)] eliget suam rector *t1-3* (*t3 del.*) || 400 quod ornari curabit decenter *t4* || 403 *prius* lepidibus *t1* || 406 apparatus *del. t1* deinde || 414 externorum *t4* || 415 Singulis vero victoribus *t3-5* (*t3 p. corr.*)] Ad singulos vero victores *t1-3* (*t3 a. corr.*) || 416 eorum *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] singulorum *t1-3* (*t3 del.*) || 416-8 primum ... admonebuntur *t3-5* (*t3 m. Nad. in marg.*)] praemium acceperint *t1-3* (*t3 a. corr.*) || 421 prooemium *del. t3 sed in marg. m. Nad. rest.* | tum *t2-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] et *t1 et t3* (*t3 del.*) || 422 poterunt *t2-5* (*t3 p. corr.*)] possunt *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | cantores *del. t1* possunt || 423 poterunt *t1-5* (*t1 in marg. m. Nad.*) || 424 universos *t3-5* (*t3 sup. m. Nad.*)] munerum *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

esse aleam belli, et concertationis literariae varium eventum. Iterum fortassis, si eisdem congrediantur, evadent ipsi victores. Postremo aget gratias, et absolvetur celebratio praemiorum. Si possit parari qui recitetur parvus dialogus cum proclamatione praemiorum, id esset splendidius et honestius. Quod si non posset commode, id fiat quod diximus, etc.

[65] Invitabuntur ad hanc celebrationem quamplurimi; de qua etiam significari poterit per compita.

14

P. HIERONYMUS NADAL S.I.

INSTRUCTIO PRO PRAEFECTO STUDIORUM

ANNO 1563

Introductio

De historia huius monumenti cf. NADAL, *Ordo st. germ.*, supra, p. 85-8.

TEXTUS: 1. *Instit. 97*, f. 83*v*-89*v*; textus manu nobis ignota exaratus et a P. Nadal correctus.

2. *Instit. 223*, f. 107*r*-10*v* (*prius* 119*r*-22*v*); textus manu nobis ignota exaratus et a. P. Nadal emendatus.

3. Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Msc. E 10* (*prius* XIII B 1), p. 300-05; apographum coaevum.

4. *Instit. 224*, f. 123*v*-30*r* (*prius* 232-45); textus manu nobis ignota exaratus cum correctionibus Patris Nadal.

EDITIONES: PACHTLER I 200-205. — MP (1901), doc. 11, p. 128-35.

RATIO EDITIONIS: Typis exprimitur textus tertius, quia illum exhibet, prout provinciis P. Nadal tradidit.

Summarium

1. *Est instrumentum in manu rectoris.* — 2-4. *Examinatores designandi.* — 5. *Catalogus auditorum.* — 6-7. *Studiorum renovatio, promotiones.* — 8. *De libris legendis in schola.* — 9. *Mutatio professorum.* — 10. *Novus cursus philosophiae.* — 11-13. *Examina promovendorum ad classes superiores.* — 14. *Renovatio studiorum circa Pascham.* — 15. *De promovendis in philosophia et theologia.* — 16-19. *Quas regulas apud se habeat. Invigilet scholas.* — 20-21. *Salus corporalis ac spiritualis professorum et schola-*

---

426 non esse *t4* | varium eventum *t3-5* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 428-9 Si . . . praemiorum *om. t4* || 430 posset *t1 et t4* || 433 significari poterit *t2-5* (*t3 p. corr.*)] significabitur *t1 et t3* (*t3 a. corr.*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rium. — 22. Necessaria procuranda professoribus et scholasticis. — 23. Frequenter cum praeceptoribus conferat. — 24. Rationem docendi et discendi praescribat. — 25. Ingenia nostrorum exploret. — 26. Inepti non promovendi. — 27. Futuri concionatores ne doceant in inferioribus classibus. — 28. Novelli magistri prius in refectorio probentur. — 29. Cura repetentium. — 30. Cordi habeat studia domesticorum. — 31. Cura eorum qui ad futura ministeria se praeparant. — 32. Profectus discipulorum in spiritu. — 33. Quoad res materiales nil desideretur in scholis. — 34. In dubiis ad rectorem recurrat.

INSTRUCTIO PRO PRAEFECTO STUDIORUM

[1] Praefectus studiorum est quasi minister rectoris, quod attinet ad omnem rationem studiorum administrandam. Itaque quemadmodum minister est instrumentum rectoris generale ad omnia [1], ita praefectus studiorum ad studia. Et tamen non tantum rectori subiectus erit in suo officio, sed ministro etiam, qui tamen nihil illi, nisi ex praescripto et nomine rectoris in studiis praescribet.

[2] Ipsius erit cura ut sint examinatores eorum qui recens ad nostras scholas accedunt [2]; a rectore autem designabuntur examinatores.

[3] Qui veniunt examinandi, eos primum mittet ad praefectum ianitor; ipse vero plus minus iudicabit, ad quem examinatorem mittendi sint, et ad illum mittet.

[4] De eo qui examinatus fuerit, referet ad praefectum examinator, eum vero praefectus constituet in ea classe, ad quam videbitur aptus, et commendabit praeceptori, diligentius vero illum, si peculiaris fuerit aliqua causa commendationis.

[5] Habebit librum, in quo per singulas classes scribentur nomina omnium auditorum nostrorum [3]; et ex quo eximentur qui amplius non videntur ad scholas venturi.

[6] Intelliget ex rectore, quibus diebus sint renovanda studia et fieri debeant promotiones auditorum ad superiores classes; nam una

---

4 *prius* rectori subiectum *t2* || 9 accedunt *del. t2* illi enim | autem *t1-4* (*t2 sup. m. Nad.*) | examinatores *t1-4* (*t2 m. Nad.*) || 12-3 *prius* mittendum sit *t2* || 13 et ad illum mittet *t2-4* (*t2 m. Nad.*) || 14 *prius* quem examinaverit *t2* | examinator *del. t2* et sic || 15 eum vero praefectus *t1-4* (*t2 in marg. m. Nad.*) | constituet *del. t2* illum || 16 et *del. t2* illum | illum *t1-3* (*t2 del.*) | illum *del. t2* et peculiariter || 19 omnium *om. t3* | et *t1-3* (*t3 del.*) | non amplius *t3* | non *del. t2* veniunt || 20 videntur *t1-4* (*t2 m. Nad. sup.*) | venturi *t1-4* (*t2 m. Nad.*)

---

[1] Cf. *Officio del ministro* (*1553*) I § 1; MI *Regulae* p. 363.

[2] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*); supra, mon. 2 § 8.

[3] Cf. *ib.* § 9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

solet esse renovatio primaria, in Italia et Germania quidem ad finem, in aliis nationibus ad initium vel medium octobris ; alia solet in omnibus fere collegiis fieri ad Pascha. [301]

[7] Proponet rectori initio mensis iunii pro primaria renovatione, quas praeparationes velit fieri [4], nam pro magnitudine collegiorum vel celebritate plures fieri possunt. Solent autem in hac renovatione studiorum fieri disputationes publicae quas dicimus annuas, in ea facultate quam profitentur ad grammaticam usque, distributae per suos dies [5]. Quae distributio erit in arbitrio provincialis et, ex eius commissione, rectoris. Deinde comedia vel tragedia, vel omnino dialogus exhiberi solet, recitari orationes, carmina, componi orationes, et carmina affigi in loco disputationis ; qui poterit esse in his annuis disputationibus in templo, nisi capax locus esset in scholis, ubi et disputationes haberi poterunt. Comedia tamen in templo non exhibebitur.

[8] Eodem tempore referet ad rectorem, quosnam libros velit in renovatione illa legi, intelligat tamen prius professorum iudicia. Eorum librorum quos probabit rector legendos, curabit ut habeatur copia non solum pro domesticis, sed etiam pro externis. Curabit etiam libros haberi pro lectoribus, qui videbuntur necessarii illis vel etiam utiles futuri, et lectorum agat causam apud rectorem, quibus potius videtur hac ex parte indulgendum. Idem curabit pro aliis domesticis [6].

[9] Animadvertet, si quis erit professor, qui sit mutandus quavis ratione, sive propter taedium, sive propter diuturnum tempus quo legit, sive quod non satisfaciat, sive quod sit ad superiorem classem, ut legat, promovendus, sive ad alia studia mittendus.

[10] Intelliget, an novus cursus (ut dicimus) philosophiae sit inchoandus, et curabit tempestivius designari, quis sit futurus professor, et illi significari, ut se parare possit. Similiter curabit tempestive designandos et parandos alios novos professores.

---

23 finem *del. t2* octobris || 23-4 in . . . octobris *t1-4* (*t2 in marg. m. Nad.*) || 26 iunii *t2-4* (*t2 in Nad. marg.*)] iulii *t1-2* (*t2 del.*) || 28 plus *t1* || 31 quae distributio *t1-4* (*t2 m. Nad.*)] quod *t2 a. corr.* || 33 solet *t1-4* (*t2 sup. m. Nad.*) || 35 in templo *t1-3* (*t3 a. corr.*)] templum *t2 et t4* (*t2 p. corr.*) | in scholis esset *t3* | haberi *sequ. t1-2* et agi comedia possit (*t2 del.*) || 36 comedia . . . exhibebitur *t2-4* (*t2 m. Nad.*) | exhibebitur *del. m. Nad.*. Quod factum tempore P. Ignatii . Comedia tamen nunquam in templo exhibita || 38 iudicium *t1 a. corr.* || 43 Item *t3* || 44 mutandus *del. t2 sed in marg. m. Nad. rest.* || 46 sive quod sit . . . promovendus *om. t3* | ad] in *t1* || 51 professores *add. t2 et t4* parandam comediam vel dialogum, componenda quae et recitanda et affigenda (*t2 m. Nad. in marg.*)

---

[4] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) ; supra, mon. 10 I § 4.

[5] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) ; supra, mon 13 § 30.

[6] Cf. NADAL, *Regulae pro scholis* (*1553*) I § 8 (MP I 190) ; et HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) ; supra, mon. 10 I § 21.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[11] Aliquot diebus ante hanc renovationem curabit ut rector designet examinatores, qui post examen iudicent, quinam auditores sint ad superiores classes promovendi. Debebit etiam ipse adesse ubi examinantur, etiamsi non examinet, sed videat, quemadmodum examinentur [7].

[12] Ratio vero examinis sic erit : Designabunt singuli professores ex suis classibus, qui sibi videantur idonei ad superiorem classem, vel ad artes liberales audiendas, et illos oportebit examinari per selectos diligenter.

[13] Adhibebit de segregationibus, quas fecerint examinatores, iudicium suum praefectus, et de re tota ipse referet ad rectorem, [302] ex cuius auctoritate fient hae promotiones.

[14] Est alia renovatio studiorum, quae fit in omnibus fere collegiis in Pascha [8]. Haec simpliciter fieri solet absque ullo apparatu, praevio tamen examine, ut modo diximus. Posset institui puerorum inter se concertatio pro loco superiori in classe, vel pro parvo aliquo munusculo, de quo in instructione pro literariis exercitiis dicitur alibi [9]. Examinabuntur auditores similiter atque dictum est pro primaria renovatione, et promovebuntur qui videbuntur idonei ad superiores classes.

[15] In praefecti officio illud quoque erit, ut designet ipse, qui sint promovendi in artibus liberalibus et theologia ad graduum insignia, et de iis referat ad superiorem [10]. Hic cum definierit, quinam sint promovendi, et quando, et ad quos gradus, erit cura praefecti, ut illa fiant, quoad eius fieri poterit, decentissime et ad existimationem collegii augendam accommodatissime. Quibus vero disputationibus et examinibus

---

54 altiores *t3* | etiam *om. t1* || 55-6 examinantur *t1-2 et t4* | examinantur *t2 del. m. Nad. in marg.* aderit et praesit iudicio examinatorum de promovendis || 57 sic *del. t2 sed sup. m. Nad. rest.* || 59 audiendas *add. t2 et t4 (t2 in marg. m. Nad.)* et id quidem secreto facient, et dabunt praefecto in catalogo, deinde (*add. t4* classicos cathalogos || 60 diligenter *t1-3 (t2 in marg. m. Nad.)* || 61 de *t2-4 (t2 in marg. m. Nad.)* segregationibus *add. t4* et cathalogis || 62 re ipsa *t3* | ipse *om. t3* || 64 Est et *t3* || 67 in] ad *t4* || 65 Pascha *sequ. t1-2* in hac non solent fieri publicae disputationes nec recitari comedia (*del. t2*) | Haec . . . apparatu *t2-4 (t2 m. Nad. in marg.)* || 60 praevio . . . diximus *t2 et t4 (t2 in marg. m. Nad.)* | Posset tamen *t2-3 (t2 m. Nad. in marg. del.* tamen) || 68 de quo *t3* | dicetur *t3* | alibi *t1-3 (t2 del.)* || 69-71 Examinabuntur . . . classes *t1-3 (t2 del.)* || 73 sunt *t1-2 et t4* || 74 superiorem *t1-3 (t2 del.)*] rectorem et provincialem *t2 et t4 (t2 m. Nad.)* | Hi *t1* | definierit *add. t2 et t4* si quidem eam habuerit (*add. t4* facultatem) | sunt *t1-2 et t4* || 75 quando *del. t2* et quibus examinibus || 77-9 Quibus . . . consuetudines *t1-4 (t2 in marg. m. Nad.)*

---

[7] Cf. *ib.* § 77-85 : *De iis quae spectant ad examen ac studiorum innovationem.*

[8] Cf. *ib.* § 77.

[9] Cf. NADAL, *Dist class. etc.* (*1563*) ; supra, mon. 13 § 55 et 61-64.

[10] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) ; supra, mon. 2 § 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tentandi sint qui sunt insignia graduum accepturi, id certo constituet generalis praepositus [11]; interim serventur receptae consuetudines.

[16] Habeat praefectus regulas omnes quae ad studia attinent, ut regulas pro scholis, regulas professorum, distinctionem classium, et rationem exercitiorum scholasticorum, regulas scholasticorum Societatis, instructiones peculiares, quae de studiis et scholis sunt datae [12], ut ea quae superior ordinabit in re praesenti, intelligat, et ex his colligat, quae sit observaturus, de quibus relaturus ad superiorem, quomodo suum officium obiturus.

[17] Nominatim vero in eius officio erit ut frequenter ad classes, quo tempore docetur, veniat, quo possit compertum habere, quemadmodum doceant professores, quemadmodum observent regulas suas, num lectiones omittant, num exercitationes scholasticas. Intelligat, quemadmodum etiam satisfaciant auditoribus, quantum auditores proficiant. Non tamen habebit facultatem vel admonendi vel reprehendendi vel praeceptores vel Societatis scholasticos in scholis; poterit externos, si videretur necessarium. Nostros etiam praeceptores et scholasticos poterit domi privatim sui officii admonere. Quod si non proficiat, referat de illis ad rectorem [13].

[18] Haec non solum praesens per se curabit videre, sed ex nostris etiam auditoribus intelliget, si qui fuerint, vel etiam ab externis, [303] commode si poterit absque iactura existimationis praeceptorum, si non per se, saltem per aliquem ex nostris [14]. Num servent suas regulas nostri scholastici, num sua exercitia, id quoque curabit scire, tum per se tum per peculiares exactores studiorum, qui erunt singuli praeceptores suo-

---

80 studium *t2 a. corr.* || 81 distinctionum *t1-2 et t4* || 82 exercitiorum *del. t2* classium | Societatis *add. t2 et t4* et (*t2 sup.*) || 83 particulares *t3* || 88 quomodo *t3* || 89 *et* 90 nunc *t1* || 90 Intelligat *t2-3* (*t2 in marg. m. Nad.*) | Intelligat etiam *t2 et t4* (*t2 p. corr.*) | in scholis *t1-4* (*t2 in marg. m. Nad.*) | scholis praesertim *t3* || 94 Nam praeceptores *t3* || 95 proficiet *t4* | lis *t3* || 97 Hoc *t3* | praesens *del. sed rest. t2* || 100 se *sequ. t1-2* quia erit notus ex officio (*t2 del.*) || 101 scholastici *t2-4* (*t2 in marg. m. Nad.*) | tunc *t1*

---

[11] Quod prima vice in *Rat. st. sup.* (*1570-72*) tentatum est; cf. infra, mon. 32 et 33. Videsis etiam propositum Patris Nadal de promotione ad gradus academicos in eius *Stud. gen. disp.* (*1552*) III: De ratione graduum academicorum; MP I 161-63.

[12] *Regulas pro scholis* videas supra, mon. 7; regulas praeceptorum: mon. 4; distinctionem classium, una cum ratione exercitiorum scholasticorum: mon. 13; regulas scholasticorum S.I.: infra, mon. 15; instructiones vero peculiares de studiis et scholis infra, mon. 16.

[13] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*); supra, mon. 2 § 17.

[14] Cf. *ib.* § 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rum discipulorum. Idem sciat per observatores singularum classium, qui ad exactionem studiorum sunt constituti [15].

[19] Si quem viderit praeceptorem, si quem auditorum, qui nimius sit in studiis, si quem, qui remissior ac negligentior, eum poterit familiariter admonere, et de eo simul referre ad superiorem [16].

[20] Si quem, cui noceant studia, viderit, de eo referet ad praefectum sanitatis, tum ad superiorem ; et non omittat curam, nisi provisum fuerit, vel dixerit illi superior, se curaturum, et nihil esse, quod amplius ipse ea de re sit sollicitus [17].

[21] Si animadverterit propter studia aliquem fieri in rebus spiritualibus negligentiorem vel ineptiorem, vel contra cupiditate et usu illarum rerum studiis non affici, de eo referat ad praefectum orationis et superiorem, tum ipse per se iuvabit admonitione et instructione, quoad poterit [18].

[22] Si quid erit, quod attineat ad studia, quo egere sibi videantur nostri vel praeceptores vel scholastici, ut plus temporis scilicet habeant, minus occupationis in aliis rebus, selecto aliquo libro vel scripto egeant, et id genus aliis, ea omnia procurare attinebit ad praefectum, sive de his ad eum referatur, sive ipse per se ea noverit ; quod debebit investigare etiam non admonitus.

[23] Consulat et agat frequenter cum praeceptoribus de eorum lectionibus et studiis, et profectu suorum auditorum.

[24] Praescribere poterit rationem legendi et studiorum praeceptoribus. Et non solum ipsis, sed auditoribus etiam rationem studiorum praescribere poterit, prius de his rebus cum ipsis praeceptoribus agendo et re collata cum superiore [19].

[25] Studebit intelligere, qua facultate ingenii valeant nostri, et ea ex parte curabit illos proficere [20] ; ut si quis eloquentiae idoneus sit, eum curabit accuratius et diutius humanioribus litteris et oratoriae

---

103 fiat *t3* || 105 auditorem *t3* || 106 demissior *t3* || 108 referat *t3* || 110-1 quod ille *t3* || 111 re *del. t2* vel. curet vel || 112 animadverteret *t3* | aliquem propter studia *t3* || 114 referet *t3* | praefectum orationis et *om. t3* || 118 scilicet *om. t3* || 119 rebus distincti [*pro* distenti ?] *t1* | an selecto *t2 et t4* (an *sup. m. Nad. t2*) || 120 procurare *del. t2* debet || 122 admonitus *sequ. t2* et admonitus indicare || 124 auditorum *t1-4* (*t2 m. Nad.*) || 127 praeceptoribus ipsis *t3* || 128 et *del. t4* | re etiam *t4* || 130 eos *t3* | ad eloquentiae studia *t2 et t4* (*t2 m. Nad. sup.*)

---

[15] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 15 ; MP I 251.

[16] Cf. *Reg. schol. S.I.* (*1558*) ; supra, mon. 6 § 1.

[17] Cf. supra, mon. 2 § 6.

[18] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 2 ; MP I 345-46.

[19] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) ; supra, mon. 2 § 2.

[20] Cf. *ib.* § 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

arti operam dare; et animadvertet diligenter ut in arte grammatica studiosissime omnes exerceantur. Eadem erit cura, si quis ad poesin iudicaretur esse propensus; si quis ad literas graecas, si quis ad scholasticam philosophiam vel theologiam, si quis ad eam quam positivam dicimus theologiam; quae studio constat sacrarum literarum et doctorum, tum conciliorum et eius partis iuris canonici, quae spectat ad theologiam [21].

[26] Contra vero ad eius curam spectabit, ne quis, qui ad aliquam disciplinam vel studium non videretur idoneus, in eo diutius detineatur, quam ad mediocritatem aliquam acquirendam. [304] Et simul, qui non adeo amplo ingenio est, in paucioribus disciplinis curabit occupari. Si quis simul ad omnes disciplinas videatur habere ingenii facultatem, huic omnes concedi poterunt, magno tamen iudicio adhibito et continenti observatione [22].

[27] Qui facultatem habent ad concionandum, eos curabit non occupari in docendo, praesertim in classibus inferioribus. Quod si utrumque munus tueri posse viderentur, theologiam docere et philosophiam possent, vel rhetoricam. Erit vero utile imprimis, qui in concionando valent, eos evadere doctissimos, saltem ut sufficientes sint theologi, quod est necessarium.

[28] Curabit ut qui videntur posse habere facultatem docendi in scholis, ii in refectorio exerceantur legendo, quando et quam frequenter rectori videbitur [23]. Deinde poterunt esse substituti classium [24].

[29] Eorum literaria exercitia peculiariter curabit esse ordinata, qui

---

132 animadvertetur *t1-2 et t4* | animadvertat *t3* || 134 esse *om. t3* | propensus *t1-3 (t2 del.)*] habilis *t2 et t4 (t2 m. Nad. in marg.)* | si . . . graecas *t1-4 (t2 in marg. m. Nad.)* || 134-5 si quis ad philosophiam, si quis ad scholasticam theologiam, sive ad eam quae studio *t4* || 141 attingendam vel acquirendam *t3* || 142 amplo adeo *t3* || 143 omnes fere *t3* | disciplinas *t2-4 (t2 m. Nad. in marg.)* || 143-5 huic . . . observatione *t1-4 (t2 m. Nad. corr.)*] ut si omnes concedantur, in omnibus exerceatur *t2 a. corr.* || 146-7 occupare *t1* || 148 tueri posse viderentur *t1-2 et t4 (t2 m. Nad. sup., prius* merui possint)] sustinere posse videretur *t4* || 149 posset *t3* | Erit *del. t2* etiam hoc | vero *t1-4 (t2 sup. m. Nad.)* | ut qui *t1-2 (t2 del.* ut) || 151 quod] id enim *t1*] quod plane *t2 et t4* (plane *in marg. m. Nad. t2*) || 152 videntur *del. sed rest. in marg. t2* || 153 quando] quum *t1* || 154 Deinde] vel inde *t1* | Deinde . . . classium *t1-4 (t2 m. Nad.)* | substituti *del. t2* aliorum || 155 literaria exercitia *t2-4 (t2 in marg. m. Nad.)*] studia *t1-2 (t2 del.)*

---

[21] De theologia positiva ediscenda cf. *Const.* P. IV c. 5 § 1 et B; MP I 217.

[22] De scholasticis ad studia mittendis cf. inferius, mon. 16 § 1 et 10. — Quantopere opinio Patris Nadal de doctrina a scholasticis acquirenda differat a S. Ignatii mente, ostendimus in commentario: *De graduum diversitate inter sacerdotes in S.I.* In: AHSI 37 (1968) 247-57.

[23] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*); supra, mon. 2 § 18.

[24] De magistro supernumerario in quovis collegio habendo, qui magistro impedito substitui possit, cf. MP I 493 et adn. 9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vel aliquod studium absolverint et illud repetunt; vel omnia, et in eorum repetitione et confirmatione versantur [25].

[30] Non negligat omnium domesticorum, etiamsi non sint auditores, studia, si quibus operam dare debent, dirigere et promovere, iuxta quod intelligat velle superiorem.

[31] Qui, absolutis studiis scholasticis, student tamen et exercentur in collegiis ad comparandam industriam et facultatem, qua utantur suis studiis ad ministeria Societatis obeunda, et fructum in animabus faciendum, horum item exercitia erunt in eius cura.

[32] Curabit praeterea peculiari diligentia, ut praeceptores magno studio dent operam, simul cum literis ut imbibant pietatem christianam sui auditores et mores christianos et orthodoxo homini necessarios et utiles; nec omittantur quae ad hoc sunt instituta exercitia: missae auditiones, concionum et catechismi, confessiones menstruae, et quidquid praeterea vel ex regulis ad hoc institutis iuvabit, vel in re praesenti praeceptoribus videbitur utile futurum, vel praefecto curandum, modo nullus novus ritus inducatur; et illud omnino ne omittant praeceptores quod, cum quotidianum esse possit, magnum momentum habebit haud dubie, ut inter legendum et exercitia scholastica referant quae poterunt ad pietatem et bonos mores animis auditorum imprimendos [26].

[33] Curabit illa etiam quae ad res externas scholarum attinent, ut scilicet sint scamna sufficienti numero, ut reficiantur, ut suus sit suggestus in singulis classibus; breviter, ut nihil in externis rebus desideretur [27].

[34] Haec hoc tempore dicta sint compendio, quae omnia inter-
[305]pretari superior poterit, si quid in eis difficultatis occurrat. Si tamen aliquid addendum videretur rectori vel mutandum, id non faciet

---

161 studeat *t1* | tamen *sequ. t3* eis | exerceantur *t2 a. corr.* || 163 in *t1-2 et t4 (t2 sup.)*] ex *t3* | ita *t3* || 164 horum exercitia non tam erunt in eis cura quam superioris *t4* || 166 studio *del. t2* curent | dent operam *t1-4 (t2 sup. m. Nad.)* || 168 ne *t1* || 169 concionum *t2 p. corr.* || 170 institutum *a. corr. t2* || 171 praeceptoribus *rep. t1* | profecto *t1* || 172 modo . . . inducatur *t2-4 (t2 in marg. m. Nad.)* || 174 dubie *add. t1* (modo nullus novus ritus inducatur) || 175 poterunt *add. t2 et t4* comode (*t2 m. Nad. in marg.*) || 177 illa *del. t2* esse | etiam *t1-4 (t2 sup. m. Nad.)* || 178 scilicet] si *t3* | sufficientia *t3* | ut[3] *sup. t4* || 181 compendio *sequ. t1-2* in quibus si quid desideretur, ex iudicio superioris id poterit adhiberi consulto provinciali ut haec (*t2 del.*) | quae *t2-4 (t2 sup. m. Nad.)* || 182 poterit *t2-4 (t2 sup. m. Nad.)* | a superiore debent *t1-2 (t2 a. corr.)* | a superiore *rep. t1* || 183 videretur *t2-4 (t2 p. corr.)*] videatur *t1-2 (t2 a. corr.)* | rectori] auctori non addet tamen *t3* | rectori *t2 et t4 add.* vel mutandum (*t2 in marg. m. Nad.*) | rectori *del. t2* id non faciat, *sup. del.* addet tum | id non faciet *t1-2 et t4 (t2 in marg. m. Nad.)*

---

[25] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 16; MP I 255.

[26] De institutione religiosa et morali discupulorum cf. *ib.* c. 16 § 1; MP I 307 et 309.

[27] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*); supra, mon. 10 I § 33.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nisi consulto provinciali. Hic non concedet novi aliquid fieri, nisi in
185 re parvi momenti vel alioqui necessaria, de qua prius non admoneat P. Generalem, si res moram patiatur; si non patiatur, saltem postea de ea re scribet ad Generalem.

15

P. HIERONYMUS NADAL S.I.
REGULAE PRO SCHOLARIBUS SOCIETATIS

ANNO 1563

Introductio

De historia nostri monumenti cf. NADAL, *Ordo st. germ.*; supra p. 85-8.

TEXTUS: 1. *Instit. 97*, f. 89*v*-93*v*; textus apographus qui ceteros tempore praecedit.

2. Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Mscr. E 10* (*prius* XIII B 1), p. 377-80; apographum coaevum.

3. *Instit. 223*, f. 111*r*-13*v* (*prius* 123*r*-25*v*); textus manu nobis ignota exaratus et a P. Nadal admodum emendatus et auctus.

4. *Instit. 224*, f. 130*v*-34*v* (*prius* 246-54); apographum ex praecedenti transumptum.

In codice *Stud. 1/c*, fasc. 3 exstat documentum: *Pro scholaribus Societatis* inscriptum, manu Patris Maggio (cf. infra, mon. 101 adn. 1, et passim) exaratum et a P. Nadal correctum. Continet 35 regulas scholasticorum S.I., ex quibus fere omnes transumpsit P. Nadal in nostrum monumentum, adiunctis tamen novem regulis novis (§§ 7-15).

EDITIO: MP (1901), doc. 11, p. 135-40.

RATIO EDITIONIS: Sequimur textum secundum.

Summarium

De moribus. — 1. *Duplex finis doctrinae.* — 2. *Animi puritas et recta intentio.* — 3. *Divina gloria quaerenda.* — 4. *Gratiam petant ut proficiant.* — 5. *Nihil gratius Deo facturi quam si serio studiis incumbant.* — 6. *Opus meritorium.* — 7. *Amor virtutum ne intepescat.* — 8. *Studia pura intentione suscepta Deo magis grata quam mortificatio et oratio.* — 9. *Spiritus novitiatus conservandus.* — 10. *Auxilium petant, si ob studia remissiores in spiritu.* — 11. *Duo media: vis spiritus et doctrina.* — 12. *Sint religiose et spiritualiter docti.* — 13. *Scientia magis necessaria quam unquam.* — 14.

---

184 nisi] et si || 187 Generalem *sequ. t1-2* et facultatem poterit rectori provincialis eam quam ipse habet, dare, si ipsi videbitur (*t2 del.*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Orationis tempus et modum a superiore intelligant. — 15. *Desiderium iuvandi animas foveant.*

De studiis. — 16. *In studiis a superiore gubernentur.* — 17. *Versio vulgata s. scripturae defendenda.* — 18-19. *Studendi rationem diligenter sequantur.* — 20-21. *Lectiones praevideant et repetant; difficultates solvi curent.* — 22. *Notatu digna notabunt.* — 23-24. *Utilitas disputandi.* — 25. *Publicae disputationes.* — 26. *De usu latinae et vulgaris linguae.* — 27. *Ediscant praescripta a superioribus.* — 28. *Scribant privatim quae expedit ut adnotentur.* — 29-30. *Absoluta facultate, eam repetant, faciantque compendium. Etiam domi fiant exercitia litteraria.* — 31. *Quomodo eundum ac redeundum a schola.* — 32. *Colloquia cum externis.* — 33. *Sint modesti, si publice corrigantur a praeceptoribus.* — 34. *Absque venia e schola non exeant.* — 35. *Post duas horas studium aliquantum intermittant.* — 36. *De profectu ratio reddenda superiori.* — 37. *Diligentia et modestia externos aedificent.*

REGULAE PRO SCHOLARIBUS SOCIETATIS [1]

[*De moribus*]

[1] Finis doctrinae quae in hac minima Societate discitur, est cum divina gratia non solum saluti et perfectioni propriarum animarum vacare, sed saluti et perfectioni proximorum incumbere impense [2].

[2] Nitantur igitur habere puram animam et rectum studendi propositum, qui litteris dant operam [3].

[3] Nullus ex litteris, praeter divinam gloriam et animarum bonum, quicquam aliud quaerat [4].

[4] Ad haec frequenter gratiam a Deo omnes implorent, qua ad praemissum finem magnos possint in doctrina facere progressus.

[5] Praeterea serio et firmiter animo statuant esse se scholasticos, et omni diligentia studeant; persuadeantque sibi, nihil gratius Deo Domino nostro praestare se posse in collegiis, quam praedicta inten-

---

1 Regulae *om. t1* || 4-5 non solum . . . impense *t2-4* (*t3 m. Nad. sup.*)] proprüs animabus et deinde proximorum opitulari *t1 et t3* (*t3 del.*) || 5 impense *om. t2* || 6 puram habere *t2* || 7 qui literis dant operam *t1-4* (*t3 m. Nad.*) | dent *t2* || 8 Nullus *del. t2* in || 10 haec] hoc *t1* | a Deo omnes *t2-4* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 10-1 quoad promissum *t2* || 11 possit facere in doctrina *t2* || 12 statuat esse scholasticus *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | se *sup. m. Nad. t3* | sese esse *t2* || 14 praedicta *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] recta *t3 a. corr.*

---

1 Hae regulae maxime accedunt regulis scholasticorum S.I. anno 1553 compositis. Quare in adnotationibus imprimis hae connexiones recensentur.

2 Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) IV § 1; MP I 206.

3 Cf. *ib.* § 2.

4 Cf. *ib.* § 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione in Christo sedulam navare operam litteris [5]. Tum illud etiam habeant persuasum, totum hominem requirere studia ipsa de more Societatis suscepta [6].

[6] Illud praeterea intelligant, quod licet nunquam daretur occasio exercendi ea quae didicerint, ipsum tamen studiorum laborem ex charitate et obedientia susceptum, prout suscipere debent, futurum esse opus ante divinum conspectum valde meritorium [7].

[7] Sollicite cavere debent scholares, ne studendi fervore in verarum virtutum amore tepescant; simul prolixas mortificationes, orationes aut meditationes eo tempore ne desiderent sine necessitate [8].

[8] Intelligant vero, quod pura intentione divini servitii incumbere studiis erit tunc non [111*v*] minus gratum, immo magis, Deo Domino nostro, quam mortificationes, orationes et meditationes non necessariae [9].

[9] Studeant nostri scholastici illam devotionem, illum virtutum habitum ac orationis usum, quem adducere eos necesse est insignem ex novitiatu, conservare in studiis, ac pro virili etiam augere in Christo.

[10] Quod si sentirent se propter studia fieri remissiores in rebus spiritualibus, ac statum suae conscientiae fieri imbecilliorem, id significent superiori vel confessario ac petant auxilium.

[11] Sciant autem omnes duo esse Societatis media, quibus ad suum finem contendit: alterum est vis quaedam spiritualis ac divina, quae acquiritur usu sacramentorum, orationis, virtutum omnium exercitio religioso, ex peculiari gratia a Deo accepta; alterum est positum in facultate quae ex studiis comparari solet. Simul intelligant primarium esse prius illud medium, immo vero ex quo hoc secundum efficaciam habere debet, ut simul et nobis et omnibus possimus efficatius opitulari [10].

---

15 in Christo *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*) || 18 Illud praeterea (*t2-4* (*t3 in marg. m. Nad.*)] Sic etiam *t1 et t3* (*t3 a corr.*) | daretur *t1-3* (*t3 p. corr.*)] detur *t3-4* (*t3 a. corr.*) || 19 didicerint *t1* | 23 tepescant *del. t3* et | simul *del. t3 sup.* ne || 24 meditationes *del. t3* pro | ne desiderent *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] exerceantur *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 27 et] ac *t2* || 27-8 necessarias *t1* || 29 Studeant *del. t3* autem || 31 Christo *sequ. t1 et t3* ex eius gratia (*t3 del.*) || 37 acquiritur *t4 add.* ex gratia vocationis || 38 religioso *add. t4* tum | a Deo accepta *t1-3*] quam accipiunt scholastici pro suo statu *t4* || 40 quo *del t3* hoc (*sup. del.* 2. m) | hoc secundum *t1-4* (*t3 in marg. m. Nad.*); *t4 om.* hoc) || 41-2 opitulari *add. t2-4* (*t3 m. Nad.*)

---

[5] Cf. *ib.* § 4.

[6] Cf. *ib.* p. 209-10 § 36.

[7] Cf. *ib.* p. 207 § 5.

[8] Cf. *ib.* p. 209 § 35.

[9] Cf. *ib.* p. 210 § 36.

[10] Cf. *Const.* P. X § 2; MI *Const.* III 271.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[12] Conserventur igitur summo studio illa arma spiritus, et fiant quasi forma, vita et perfectio scientiarum omnium, ex qua scilicet virtutem scientiae accipiant spiritualem ac divinam ; et ne simus seculariter ac ieiune scholastici vel doctores, sed religiose et spiritualiter. Ita fiet, Christo propitio, ut non solum falsitates ac deceptiones mali spiritus, veri spiritus efficacia et luce dissipentur, sed ut purissimo scientiae animo suscipiantur et conserventur [11].

[13] Persuadeant sibi omnes, ut semper fuit scientia necessaria in Ecclesia Dei, ita nunc esse multo maxime propter insanam quamdam haereticorum scientiae persuasionem, ut orthodoxa veritas ab illorum iniuria vindicetur, atque Ecclesiae catholicae romanae sacrosancta authoritas propugnetur, proprie vero esse nobis necessariam ut finem nobis praescriptum consequi possimus [12].

[14] Orationis tempus intelligant ex regulis communibus, instruc-[112r]tione, ex superiori et confessario et praefecto orationis, a quibus in oratione sunt gubernandi ; et sciant esse facultatem in superiore ex officio, in confessario et praefecto orationis ex commissione, ut commutent orationem vocalem in mentalem, et etiam tempus prolixius orationis concedant, ut iudicabitur esse necessarium vel utile [13].

[15] Est ipsis (ut omnibus) utile imprimis, alte imprimere cordi amorem finis Societatis, et huius consequendi ardens desiderium, ut scilicet animas omnium iuvemus per media et ministeria, quae ex vocatione et instituto accipimus et confirmavit Ecclesia sancta [14].

---

44 vita add. *t2-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 46 ieiune *t1-4* (*t3 in marg. m. Nad.*)] minime *t3 a. corr.* | vel] ac *t2* | et] ac *t2* || 47 non solum *t1-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) | *prius* falsitatum deceptione *t2* | ac (*sup. m. Nad. t3*)] et *t2* || 48 spiritus *del. t3* huius temporis || 48-9 sed . . . conserventur *t1-4* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 48 purissime *mss.* || 51 Dei *t3 add.* nunc | ita nunc *t1-4* (*t3 m. Nad. sup.*) || 52 haereticorum *del. t3* nunc | scientiae *t1-t4* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 53 sacrosancta *om. t2* || 54 vero *om. t2* | nobis esse *t2* || 54-5 necessariam ad finem nobis praescriptum consequendam *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 54 necessariam ut finem *t3 in marg. m. Nad.* || 55 possimus *t2-4* (*t3 m. Nad.*) || 56 communibus *sequ. t1-3* tunc ex (*t3 del.*) || 57 ex *t3-4* (*t3 sup. m. Nad.*) | superioris et confessarii *t2* | praefecti *t1-2*) *t3 a. corr.*) || 58 superiore *del. t3* et || 58-9 ex officio *t1-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 59 ex commissione *t1-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 61 vel utile *t2-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) | utile *add. t2-3* futurum (*t3 del.*) || 63 et *del. t3* illius | huius *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*) || 64 iubemus *t1* | ministeria] maxime necessaria *t2* || 65 accepimus *t2* | et *t3-4* (*t2 sup. m. Nad.*)] quae *1-2* (*t3 a. corr.*)

---

[11] De studiis religiose peragendis cf. doctrinam Patris Nadal, in MP I 4*-5* § 2.

[12] De necessitate scientiarum ad gloriam Dei propagandam, cf. *ib.*, p. 4* § 1.

[13] De tempore orationi tribuendo cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) IV § 37 ; MP I 210.

[14] Cf. MP I 6* § 4 : *Scientiis acquisitis proximi iuvandi* ; et *ib.*, p. 355-57, ep. Petri Favre S.I. anni 1541 sodalibus Parisiis studentibus de spiritu apostolico quo studia sunt acquirenda.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[*De studiis*]

[16] Quod vero ad reliqua attinet, scientiarum et omnium studiorum ordo ex superioris praescripto gubernetur [15].

[17] Et in linguarum studiis inter alios bonos fines sit intentio defendendi, interpretandi, omnemque authoritatem tribuendi illi sacrarum litterarum versioni, quae a concilio tridentino vetus dicitur et Vulgata atque ab Ecclesia est recepta [16].

[18] Omnes scholares eas lectiones et ab illis praeceptoribus audiant, quos rector collegii praescribet [17].

[19] Singuli autem studendi sibi rationem aut a studiorum praefecto aut a praeceptore datam, diligenter servent; neque quidquam immutent, remittant vel omittant sine facultate legitima [18].

[20] Erunt scholares diligentes in praevidendis suis lectionibus et studiose audiendis [19].

[21] Lectiones eas quas audierunt, sollicite repetant; et quae minus in illis intelligunt, diligenter quaerant [19].

[22] Quae notatu digna significabit praeceptor, quaeque ipsis vel rara vel egregia videbuntur, vel etiam usui futura ad conciones vel alia Societatis ministeria, aut certe non confident memoriae haesura esse, ea omnia in paratis libris papyraceis annotabunt [20].

[23] Intelligant omnes magnam ex disputandi exercitationibus afferri utilitatem, iis praesertim, qui [112*v*] philosophiae et theologiae scholasticae student [21].

67-8 ordo studiorum *t2* || 68 ordientur et gubernentur *t2* || 70 in *t2-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) | studium *t1* (*t3 a. corr.*) | inter *del. t3* caeteros || 73 professoribus *t2* || 74 quos *t2-4* (*t3 p. corr.*)] quas eis *t1 et t3* (*t3 a. corr.*)] quos eis *t2* || 75 Singuli *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] Quisquam *t3 a. corr.* || 78 in *om. t4* || 79 studiose *del. t3* eisdem || 81 illis] iis *t2* || 82 digna *del. t3* significabit, *sed m. Nad. in marg. resi.* | praeceptor *del. t3* aut ignota hactenus fuerunt || 82-4 ipsis . . . ministeria *t1-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 82 ipsis vel *om. t4* || 84 certe *add. t4* quae | non *del. t3* ita | confident *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*) | haesura *del. t3* putant || 85 esse *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*) | annotabunt *sequ. t1 et t3* Attente vero praeceptorem audiant quem etiam consulere debent si quid minus fuerint assecuti || 86-7 afferri *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] suboriri *t3 a. corr.* || 87 philosophiae *t3-4* (*t3 in marg. m. Nad.*)] artibus *t1-3* (*t3 a. corr.*)

---

[15] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) IV § 6; MP I 207.

[16] Cf. *ib.* § 7.

[17] Cf. *ib.* § 8.

[18] Cf. *Off. praef. sl.* (*1558*); supra, mon. 2 § 2.

[19] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) IV § 9; MP I 207

[20] Cf. *ib.* § 10.

[21] Cf. *ib.* § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[24] Adsint disputationibus et circulis ordinariis earum classium, quas frequentant [22].

[25] In disputationibus publicis nemo sententiam suam interponat praeter disceptantes, nisi facultatem antea habeat a praefecto; cuius etiam arbitrio et incipere et desinere omnes continuo debent; et alias praeterea regulas diligenter observare, quae de disputationibus traditae sunt [23].

[26] Omnes quidem, humanistae tamen praecipue, communiter loquantur latine [24]. Qui tamen vulgarem linguam addiscunt, quotidie hora quietis a coena vel a prandio, et eo die quo itur ad hortum, tum eundo tum redeundo, et quamdiu illic fuerint, eadem illa loquentur. Idemque facient et reliqui omnes, cum quibus his ipsis temporibus sermo fuerit. Reliquo tempore cum omnibus omnes, tam scholastici quam professores, latine loquentur. Dominicis ac festis diebus singuli vel sua vel qua lingua maluerint, loqui poterunt. Fuit tamen postea inducta consuetudo, ut alternis recreationibus libertas omnibus fiat utendi, qua lingua maluerint [25].

[27] Omnes ediscant ea quae illis fuerint a suis superioribus iniuncta, vel praeceptoribus, vel praefecto studiorum.

[28] Scribant etiam privatim ea omnia quae annotare expediet ad faciliorem rerum intelligentiam, et compensandam librorum penuriam ac memoriae defectum, et quibus se iuvent cum id opus erit.

[29] In studiis consultum erit, ut quaevis facultas absoluta repetatur, adhibito uno, duobus vel pluribus authoribus quam prius, habito tamen rectoris consensu [26].

Adsint *sequ. t1-3* (*t3 del.*) in | circulis *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] circis *t3 a. corr.* || 92 praeter disceptantes *t3 in marg. m. Nad.*] disputantes *t4* | praeceptore *t2* || 93-5 et . . . sunt *t1-4* (*t3 m. Nad.*) || 94 observare *t2-4* (*t3 in marg.*) || 95 sunt *del. t3* Contendant, modeste tamen, insignes se in doctrina ostendere || 96-7 Omnes . . . latine *t1-3* (*t3 del.*) | communiter latine *sequ. t2* ut plurium | Omnis *t1* | quidem *t1* (*m. Nad. sup. add.*) || 97 tamen *om. t4* | vulgarem *del. t3* germanicam | vulgarem *sequ. t2* ut plurimum || 98 coena] scena *t1* | vel a prandio *t3-4* (*t3 a marg. m. Nad.*) || 99 eadem illa *t2-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] idem illi *t1* || 100 cum *t3-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] sermo *sequ. t1-3* cum illis (*t3 del.*) | fuerit *sequ. t1-3* Toto (*t3 del.*) || 102 ac] et *t2* | qua *t1 et t3-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] utra *t3 a. corr.*] quacunque *t2* || 103-5 Fuit . . . maluerint *t2-4* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 106-7 Omnes . . . studiorum *om. t4* || 106 discant *t2* || 108-10 Scribant . . . erit *t2-3* (*t3 del.*) || 111 ut quaevis *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] quod aliquae *t3 a. corr.* || 112 prius *p. corr. t3*

---

[22] Cf. *ib.* § 12.

[23] Vide supra, NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*), mon. 13 § 31-54 : *Ordo servandus in publicis disputationibus.*

[24] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) IV § 24 ; MP I 208.

[25] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) III § 15 ; MP I 348 ; et *Reg. schol. S.I.* (*1558*) ; supra, mon. 6 § 10.

[26] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) IV § 32 ; MP I 209.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[30] Utile erit de iis quae spectant ad quamvis facultatem, facere compendium brevius et ordinatius, quam erant illa prima scripta quae paraverant, quando ut fit non ita rem intelligebant. Idem post absolutos suos cursus artium, praesertim et theologiae facere poterunt. Compendium tamen nullus faciat absque superioribus facultate [27]. [113*r*] Etiamsi in scholis faciant repetitiones, necessarium erit ut fiant etiam domi sua exercitia circa eamdem lectionem [28].

[31] Scholares bini adeant scholas publicas (si eo eundum est); similiter etiam ad nostras; et a scholis eodem modo redeant ea externa internaque modestia, quae pro sua ipsorum aedificatione atque aliorum exigitur [29].

[32] Eorum colloquium cum aliis scholaribus (si colloquendi habebunt facultatem cum externis) erit de rebus litterariis vel spiritualibus, quibus quaerant per omnia se et alios iuvare ad maiorem gloriam Dei, et in iis eo potissimum spectabunt et contendent, ut promoveant ad pietatem et devotionem scholasticos [30].

[33] Caveant, si qua in re a praeceptoribus fortassis publice corrigantur, ne quasi contentiose sese defendant. Licebit tamen sententiae suae rationes explicare, ita tamen ut observantiam praeceptoribus debitam semper praeseferant et exhibeant [31].

[34] E classe nullus unquam exeat, dum praeceptor in ea est, nisi primum a praeceptore facultatem habeat [32].

[35] Nemo ultra sesquihoram aut duas horas ut summum, studium continue pertrahat, quin aliquantulum quiescat [33]. Nec libros legat spi-

---

114 ex his *t1*] de iis *t3-4* (*t3 p. corr.*)] de his *t4* | quamvis *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*) | facere *del. t2* unum || 116 paraverant *t3-4* (*t3 m. Nad. sup.*)] paraverat *t2*] excepit *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | ut fiat *t2-4* (*t3 m. Nad. in marg.*) | intelligebat *t2* || 116-7 Idem . . . poterunt *t1 et t3-4* (*t3 del.*) || 118 tamen *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] vero *t3 a. corr.* || 119 Etiamsi in scholis faciant *t2-4* (*t3 p. corr.*)] Si in scholis non fierent *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | Etiam *t2* | necessarium *add. t2* tamen | etiam *t2-4* (*t3 sup. m. Nad.*) || 120 sua . . . lectionem *t2-4* (*t3 m. Nad. in marg.*)] postquam redierint a scholis, si fieri poterit, quod si statim non licebit eas facere, eligat ad eas rector aliquam horam commodiorem *t1 et t3* (*t3 del.*) || 121 bini *sup. t4* | adeant *t2-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] petant *t1 et t3* (*t3 a corr.*) | exeundum *t2* || 122 ad *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*) || 126 rebus *del. t3* tantum || 127 Dei gloriam *t2* || 128-9 et . . . scholasticos *t2-4* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 130 praeceptoribus *add. t4* fortassis || 131 quasi *et* sese *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*) | tamen *sequ. t1 et t3* privatim apud eundem (*t3 del.*) || 133 et exhibeant *t2-4* (*t3 m. Nad.*) || 134 in ea *t2-4*] inter *t1* || 135 prius *t2* || 136 ut] ad *t2* || 137 protrahat *t2*

---

[27] Cf. *ib.* § 33.

[28] Cf. *ib.* § 34.

[29] Cf. *ib.* p. 210 § 38.

[30] Cf. *ib.* § 39.

[31] Cf. *Reg. schol. S.I.* (*1558*); supra, mon. 6 § 5.

[32] Cf. *ib.* § 6.

[33] Cf. *ib.* § 8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rituales, aut a praecipuo suo studio alienos, sine superioris facultate vel confessarii [34]. Nec hora quietis aut studio suo quisquam incumbet aut disputabit vel leget [34]; nec in cubiculum, etiam suum, eo tempore ingredietur citra facultatem.

[36] Singulis diebus sabbati sint parati ad reddendam suorum studiorum rationem, eaque memoriter referenda quae per hebdomadam didicerint, quibus fuerit constitutum. Hoc vero [113*v*] ad eos praesertim pertinet, qui in humanioribus literis versantur [35].

[37] Omnes lectiones attente audiendo et diligentia in reliquis exercitiis quae in classe fiunt, tum modestia et humilitate dent operam totis viribus ut externos aedificent; hoc enim ad divinam gloriam et animarum auxilium postulat Societatis institutum.

16

P. HIERONYMUS NADAL S. I.
DE STUDIIS ET SCHOLIS

Ad annum 1563

Introductio

De historia huius scripti cf. Nadal, *Ordo st. germ.* ; supra, p. 85-88. — Hoc monumentum partem constituisse *Ordinis st. germ.*, comprobatur his verbis : « Sed de his superius est dictum fusius » (v. infra, § 19), quibus lector ad mon. 13 remittitur.

Textus : 1. *Stud. 1/c*, fasc. 9, doc. 2 ; manu Patris Maggio (cf. infra, mon. 101 adn. 1 et passim) exaratum, 8 foliis (220 × 160 mm.) constans ; textus qui ceteros tempore antecedit.

2. *Instit. 219*, f. 26*r*-27*v* ; textus manu nobis ignota exaratus, ex praecedenti (ut videtur) transumptus et a P. Nadal admodum emendatus.

3. *Instit. 97*, f. 178*r*-81*v* ; apographum coaevum.

4. *Instit. 223*, f. 243*r*-46*r* (*prius* 273*r*-76*r*) ; textus a P. Nadal correctus.

---

139 incumbat *t2* || 140-1 nec ... facultatem *om. t4* || 192-3 studiorum suorum *t2* || 144 quibus *t1-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] sicut eis *t3 a. corr.* || 146-9 Omnes ... institutum. *om. t4* || 146 Omnes *del t3* demum | cum lectionibus attente auditis *t3 a. corr.* || 148 hoc enim sicut *t3 a. corr.* || 149 institutum *sequ. t1 et t3* (*t3 del.*) ad hoc vero singulari studio divinum auxilium suis precibus quotidie implorent.

---

[34] Cf. *ib.* § 9.

[35] Cf. *ib.* § 12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

5. *Instit. 224*, f. 273*r*-77*v* (*prius* 531-40); apographum ex praecedenti transcriptum.

EDITIO : *Epp. Nadal* IV 564-68.

SCRIPTOR : LUKÁCS, *De graduum diversitate in S.I.* AHSI 37 (1968) 256-57.

RATIO EDITIONIS : Elegimus textum quartum.

Summarium

1. *Ad studia superiora idonei solum admittendi.* — 2. *De substituto classis.* — 3. *Futuri lectores exerceantur et probentur.* — 4. *Cursum artium incepturi exercitia spiritualia faciant.* — 5. *Novitii, emissis votis, ad studia mittendi.* — 6. *Ad scholas euntium unus sit superintendens.* — 7. *Dialogi etc. examinandi.* — 8. *Lex latine ac vulgari lingua loquendi.* — 9. *Studia ne minuant fervorem rerum spiritualium.* — 10. *Quibus exacta, quibus moderata studia concedenda.* — 11. *Qui possint ad gradus promoveri.* — 12. *Doceantur tradere doctrinam christianam.* — 13. *E schola non evocentur ad colloquia.* — 14. *Parentes monendi, si filii non proficiant in studiis.* — 15. *Quae observanda in eundo et redeundo ad scholas.* — 16-17. *Evitandum ne taedio conficiantur praeceptores.* — 18. *De destinandis ad docendam theologiam et humaniora.* — 19. *De modo se gerendi in disputationibus.* — 20. *De studiis eorum qui ad maiora non sunt apti.* — 21. *In disputationibus etiam externi propugnare possunt.*

DE STUDIIS ET SCHOLIS

[1] Advertatur ne ad plena artium et philosophiae studia admittantur ii qui ad studia graviora idonei non videntur, et hac ratione cum minori difficultate poterit fieri seminarium coadiutorum spiritualium [1].

[2] Non est necessarium ut substitutus classi [2], ubi dabitur, sit aeque peritus et aeque bene legat atque proprius magister. Imo praestat illum aliqua ex parte esse inferiorem ut verus magister non amittat authoritatem vel benevolentiam apud suos discipulos.

[3] Ordinetur ut illi qui videbuntur ad legendum idonei, exerceantur quandoque et habeat curam illorum praefectus studiorum [3]; neque

---

1 **studiis** *sequ. t1-2* et || 2 **plena** *t3-5* (*t4 su. m. Nad.*) || 3-4 **cum minori difficultate** *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*) || 5 **ubi dabitur** *t4-5* (*t4 m. Nad. in marg.*) || 6 **peritus** *t4-5* (*t4 sup. m. Nad.*)] **bonus** *t1-4* (*t4 a. corr.*) | **atque** *t4-5* (*t4 sup. m. Nad.*)] **sicut** *t1-4* (*t4 a. corr.*) || 10-3 **Neque . . . comprobatus** *t2-5* (*t2 in marg. m. Nad.*)

---

[1] De ratione admittendi scholasticos ad studia cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*); supra, mon. 14 § 26.

[2] De substitutis classium cf. *ib.* § 28.

[3] Cf. *ib.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

publicae lectioni destinetur quispiam, quin prius non solum probata sit eius doctrina, sed modus etiam enarrandi sit experientia comprobatus et spectata virtus.

[4] Faciant aliqua exercitia spiritualia illi qui cursum artium sunt incepturi enarrare. Erit praeterea utile si, absoluto artium curri-[243*v*] culo, secedant nostri item paucis diebus ad exercitia aliqua spiritualia.

[5] Qui literis operam dare debent, vota primum emittant, etiam ante biennii spacium. Et si aliqui student sine votis, redeant ad novitiatum quousque illa emiserint, et superior illos ad studia mittendos iudacarit. Ita enim fecit P. Ignatius [4]. Tametsi nullus simpliciter ante biennium obligatur ad edenda vota, nec sit ad vota edenda instigandus.

[6] Ubi nostri eunt extra collegium ad lectiones audiendas, unus ex illis sit aliorum superintendens, cui obediant omnes alii eundo et redeundo ex scholis et quando illic sunt. Et hic illorum reddet rationem ; et poterit mutari singulis mensibus vel etiam durare vel plus vel minus, prout superiori placuerit [5].

[7] Dialogi, comoediae, tragediae, versus, orationes vel quaecunque compositiones publicandae sint, curabit rector ut primum examinentur a theologo aliquo domestico qui polleat iudicio, tum ab alio qui iudicare possit compositiones quod ad latinitatem et eloquentiam attinet [6]. Haec quum sint necessaria, nonnunquam tamen rector ipse iudicabit, num pauciores vel etiam plures adhibendi sunt censores, praesertim si res est gravior vel cuius sit dandum exemplum externis. Orationes tamen vel carmina quae recitantur octavo quoque die in schola [7], sat erit emendari a classis praeceptore et ab eo referri ad theologum ad haec iudi-

---

12 compertus et probatus *t2*] comprobatus *t3*] comprobatus et spectata virtus *t4-5* (*t4 a. corr.* comprobatus et probatus) || 14 spiritualia *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*) || 15 incepturi *add. t5* enarrare || 15-6 Erit . . . spiritualia *t2-5* (*t2 in marg. m. Nad.*) || 15 praeterea *t4-5* (*t4 sup. m. Nad.*)] item *t2-4* (*t4 a. corr.*) || 16 exercitia *del. t4* spir. || 17 emittent (*corr. ex* emittentur) *t2* || 18 spacium biennii *t1-2* || 20 iudicarint *t2 a. corr.* || 21 nec . . . instigandus *t4-5* (*t4 m. Nad.*) || 24 et . . . sunt *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*) | hic *t2-5* (*t2 sup. m. Nad.*)] ille *t1-2* (*t2 a. corr.*) || 25 et *sequ. t1-2* hic (*del. t2*) || 26 placuerit *sequ. t1-4* Nullus e nostris scholasticis e classe egrediatur absque facultate praeceptoris, et cum eo exeat unus e condiscipulis (si quis fuerit alius), non dabitur autem licentia egrediendi nisi propter necessitatem aliquam (*t4 del.*) || 28 publicandae sint *t3-5* (*t4 sup. m. Nad.*)] publice sunt exhibendae *t1-2* et *t4 a. corr.* || 30 quod *t3-5*] quo *t1-2* | eloquentiam *t1-5* (*t2 sup. m. Nad.*)] elegantiam *t2 a. corr.* || 31 iudicabit *t2-5* (*t2 in marg. m. Nad.*)] videbit et iudicabit omnia vel (*t2 del.*) || 31-2 num pauciores vel etiam *t2-5* (*t2 in marg. m. Nad.*) || 32 adhibendi *t2-5* (*t2 p. corr.*)] adhibebit *t1-2* (*t2 a. corr.*) | sunt *t3-5*] erunt *t2 m. Nad.* || 33 tamen *t2-5* (*t2 m. Nad. in marg.*)

---

[4] De studiis novitiorum cf. MI *Epp.* III 195 § 4 et 5 ; deinde decretum 14 congregationis generalis II (1565), in *Institutum S.I.* II 197 ; et *Epp. Nadal* V 694-96.

[5] Cf. NADAL, *Reg. schol. S.I.* (*1563*) ; supra, mon. 15 § 30.

[6] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) ; supra, mon. 2 § 22

[7] Cf. *ib.* § 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

canda designatum, si de re quae attinet quovis pacto ad religionem agatur.

[8] Ut latine loquantur fratres, adhibeatur diligentia, ad minus tempore recreationis post prandium vel coenam, ut possint, qui nesciunt, linguam vulgarem addiscere, vel qui sciunt, maternam non dediscere. Caeterum an sit interdum maior diligentia adhibenda, id censebit provincialis [8].

[9] Animadvertatur gravissime et curetur [244*v*] ne studiorum intentio remittat virtutum et religiosae conversationis simplicitatem [9]; tum ut studiorum finis quem habet Societas, sit perfecte infixus in cordibus nostrorum scholasticorum [10].

[10] Qui sunt ingenii excellentis, si sint bonae mentis, si humiles, si devoti, iis dentur exacta studia, ut excellentes evadant in omni literarum eruditione. Aliis moderata danda sunt [11].

[11] Sustinere possunt nostri actus suos publicos in universitatibus, et selecti ex ipsis ad gradus promoveri, sed sine expensis, saltem quas faciat collegium. Hoc tamen ne fiat sine provincialis authoritate, si eam habeat a generali praeposito [12].

[12] Doceantur nostri etiam doctrinam christianam, unde idonei evadant ad illam publice docendam [13].

[13] Non permittantur nostri cum externis loqui tempore lectionum et exercitationum quae in schola aut domi fiunt aut exercitationis corporalis. Itaque ianitor eo tempore nostros apud externos excusabit.

[14] Si quis ex externis studio literarum non proficit in scholis nostris, admoneantur parentes eius. Qui si nihilominus perseverare eos velint, ne excludantur [14].

---

36 attinet *del. t4* quoq. || 38 diligentia *sequ. t1-2* et dentur poenitentiae (*t2 del.*) || 39 recreationis *sequ. t1-2* in hoc teneatur distinctio vel (*t2 del.*) | coenam *sequ. t1-2* et interdum (*del. t2*) || 39-40 ut . . . dediscere *t2-5* (*t2 in marg. m. Nad.*) || 41 Caeterum an sit *t4-5* (*t4 m. Nad.*)] interdum tamen *t2-4* (*t4 a. corr.*) || 43 et curetur *t4-5* (*t4 m. Nad. in marg.*) || 44 virtutem *t1-3* | conversationis *del. t4* virtutem | simplicitatem *sequ. t1-2* et perfectionem] *t3-4* vel perfectionis studium (*t4 del.*) || 45-6 tum . . . scholasticorum *t4-5* (*t4 m. Nad.*) || 49 danda sunt *t3-5* (*t4 m Nad*) || 51-3 saltem . . . praeposito *t4-5* (*t4 m. Nad. in marg.*) || 54 etiam *sequ. t1-2* domi || 57 exercitationum *sequ. t1-4* litterarum (*t4 del.*) | aut domi *t4-5* (*t4 sup. m. Nad.*) || 58 Itaque . . . excusabit *t4-5* (*t4 m. Nad.*) || 59 ex externis *t1 sup. t2 in marg. m. Nad.*) || 61 ne *t4-5* (*t4 p. corr.*)] non *t1-4* (*t4 a. corr.*)

---

[8] Cf. NADAL, *Reg. schol. S.I.* (*1563*); supra, mon. 15 § 25 et 26.

[9] Cf. *ib.* § 12.

[10] Cf. *ib.* § 15.

[11] Cf. supra, § 1; et mon. 14 § 26.

[12] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 17; MP I 257, 259.

[13] Cf. *Const.* P. IV c. 8 § 6; MI *Const.* III 134.

[14] Cf. LAINEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*); supra, mon. 7 B § 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[15] Scholastici nostri eant ac redeant a scholis [245*r*] simul [15]. Observetur autem hoc in eundo : ut post datum signum campanae, cum tamdiu expectatum fuerit, quamdiu satis sit ut a cubiculo longissime distante ad ianuam veniatur, ne diutius expectetur, quam quo tempore semel recitaretur *Credo*. Et qui tunc aderunt ad portam, discedant, aliis non expectatis ; et iis detur poenitentia.

[16] Animadvertatur ut qui in inferioribus classibus sunt praeceptores, tamdiu contineantur una classe, donec ita profecerint ut possint ad superiorem classem progredi. Ne si diutius in eadem classe contineantur, et parum promoveant in literis et taedio conficiantur.

[17] Observetur ille ordo quem praescripsit P. N. Generalis Laynez [16], ne taedio afficiantur qui docent in classibus latini sermonis, si diutius in illis contineantur ; ut scilicet ex novitiis qui absolverint novitiatum, deligantur qui sint idonei ad docendum vel in classibus grammatices, vel in classe humaniorum literarum, vel in classe etiam rhetorices, ut alicui illarum classium praesint, antequam studiis aliis dent operam. Ex iis item assumantur qui studia humaniorum literarum [245*v*] vel rhetorices absolverint, antequam philosophiae dent operam ; praesertim ad inferiores classes, etiamsi ad humaniorum literarum destinari possint. Et tamen nunquam qui latinas literas in uno collegio didicerint, in eodem collegio eadem doceant [17], poterunt in alio. Rursum ex iis qui studia philosophiae absolverint, priusquam theologiae incumbant, ad supradictas classes assumi poterunt.

[18] Postremo ex his qui finem theologicis auditionibus fecerunt, eodem destinari poterunt antequam in ministerium mittantur, nisi quod ex horum numero illi eximi poterunt et debebunt qui insignem aliquam

---

62 nostri *t1-5* (*t2 m. Nad. sup.*) || 63 hoc *sequ. t1-2* tam (*t2 del.*) | eundo *sequ t2* quam redeundo *sed del.* || 66 descendant *t1* || 66-7 aliis non expectatis et iis *t4-5* (*t4 m. Nad. sup.*] qui vera non *t1-3* || 67 poenitentia *sequ. t1-2* quod fit ne tempus conteratur (*t2 del.*) | poenitentia *sequ. t1-4* In disputationibus nulla nostrorum notari possit contentio ; tametsi habenda est semper disputatio vera et vivax in Domino (*t4 del.*) || 68-9 praeceptores *sequ. t1-4* tantum in litteris promoveant (*t4 del.*) || 69 tamdiu *t4-5* (*t4 sup. m. Nad.*)] tantum *t1-4* (*t4 a. corr.*) | donec ita profecerint *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*) || 71 et[2] *t4-5* (*t4 sup. m. Nad.*)] ut *t1-4* (*t4 a. corr.*) || 72 noster *et* Laynez *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*) || 74-5 qui . . . novitiatum *t4-5* (*t4 m. Nad. in marg.*) || 75 deligantur *sequ. t1* sed || 78 Ex iis item *t4 p. corr.* (*prius* Item etiam ex iis etiam)] Item ex his etiam *t1-3* (*t3* iis)] Ii item *t5* || 79 absolverunt *t1-4* (*t4 a. corr.*) || 79-82 praesertim . . . alio *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*) || 82 iis *t3-5* (*t4 p. corr.*)] his *t1-2 et t4 a. corr.* || 83 absolverunt *t1-4* (*t4 a. corr.*) | priusquam theologiae incumbant *om. t5* || 84 ad . . . poterunt *t4-5* (*t4 m. Nad.*) || 86 eodem . . . poterunt *t4-5* (*t4 sup. m. Nad.*)] ad easdem classes assumi possunt *t1-4* (*t4 a. corr.*) || 87 et debebunt *in marg. t2*

---

[15] Cf. supra, § 6.

[16] Videsis ep. comm. diei 10 aug. 1560 ; infra, mon. 209.

[17] Cf. MP I 493 et 539 n. 203.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

habeant facultatem concionandi. Continebuntur vero in professione harum literarum ad summum quatuor annis vel tribus cum dimidio nisi aliqui fuerint quorum animus sit propensus ad illa studia et libenter in illis classibus versaturi videantur prolixius. Est tamen animadvertendum ex novitiis assumi potius debere qui inferioribus classibus praesint, ex quibus ad superiores gradus faciant. Reliqui vero etsi omnibus classibus possint praefici, tamen frequentius classi humaniorum literarum vel rhetorices praeficientur; si et facultate valeant ex theologicis, ad cursum artium praelegendum.

[19] Magna cum modestia se gerant in disputationibus nostri. Simul magnam adhibeant disputationis vivacitatem et veritatem. Inter disputandum vero externis eum verborum honorem deferent, qui illis solet haberi in academiis generalibus; nostri ita compellandi modestis epithetis ut quae religiosos homines deceant, noverint. Sed de his superius est dictum fusius [18].

[20] Scholasticorum nostrorum qui ad maiora studia idonei non videbuntur fore, ita studia disponantur ut post sufficientem latinae linguae cognitionem, dent operam compendio dialectices et casibus conscientiae, nec ad superiora studia contendant [19].

[21] Quae haberi solent disputationes in nostris scholis diebus sabbati, in iis propugnatores esse poterunt non nostri solum, sed etiam externi [20].

---

89 sit *t3-5*] sic *t1-2* || 91 potius debere *t2-5* (*t2 in marg. m. Nad.*)] posse *t1-2* (*t2 a. corr.*) || 91-2 praesunt *t1* || 92 gradum *t2 et t5* || 94-5 si ... praelegendum || 99 compellandi *sequ, t1-4* quemadmodum solent (*t4 del.*) || 99-101 modestis ... fusius *t4-5* (*t4 m. Nad.*) || 100 ut] et *mss.* || 104 compendio dialectices et *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*) || 106 Disputationes quae *t1* || 107 iis *sequ. t1-2* tunc (*t2 del.*) | esse poterunt *t4-5* (*t4 in marg. m. Nad.*)] sint *t1-4* (*t4 a. corr.*).

---

[18] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) §§ 31-54: *Ordo servandus in publicis disputationibus*; supra, mon. 13.

[19] Cf. *Const.* P. IV c. 5 D; MP I 219 et 221.

[20] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*); supra, mon. 13 § 25.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

17

P. HIERONYMUS NADAL S. I.

INSTRUCTIO BREVIS QUANAM SCILICET RATIONE DE REBUS THEOLOGICIS HIS TEMPORIBUS LOQUENDUM SIT

ANNO 1563

Introductio

De historia huius instructionis cf. NADAL, *Ordo st. germ.* ; supra, p. 85-88.

TEXTUS : *Latine scripti* : 1. *Instit. 97*, f. 78*r*-83*v*, apographum coaevum. — 2. Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Mscr. E 10* (*prius* XIII B 1), p. 372-77 ; apographum coaevum. — 3. *Instit. 223*, f. 103*r*-06*v* (*prius* 115*r*-18*v*) ; textus a P. Nadal multis in locis correctus et auctus. — 4. *Instit. 224*, f. 118*r*-23*v* (*prius* 221-32) ; textus ex anteriore exscriptus.

Textus hispanici : 1. *Instit. 206*, f. 221*v*-24*v* (*prius* 219-21) ; apographum coaevum. — 2. *Instit. 208*, f. 113*r*-16*v* ; apographum coaevum.

Textus italicus : Stud. 1/c, fasc. 8 ; documentum quatuor foliis (204 × 140 mm.) constans, manu P. Iacobi Jimenez (c. 1530-1596 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 78), socii Patris Nadal in visitatione exaratum et ab auctore ipso parum emendatum. In f. 4*v* manu Patris Nadal : « Quaterniones inemendati » ; et manu archivarii : « Sermo de rebus theologicis, qualis esse nunc debeat ».

EDITIO : MP (1901), doc. 11, p. 123-28 (textus latinus) ; *ib.*, doc. 82, p. 676-80 (textus hispanicus).

Summarium

1. *Observatio regularum ad sentiendum cum Ecclesia commendatur.* — 2. *Opiniones novae vitandae.* — 3-4. *Auctores approbati sequendi ; imprimis S. Thomas.* — 5-7. *De oratione agendum cum humilitate, simplicitate et puritate.* — 8-11. *De rebus theologicis maxima cum circumspectione loquendum.* — 12-15. *De Societate Iesu modeste tractandum.* — 16-19. *De rebus interioribus, prout de consolatione.* — 20-22. *Caute et devote loquendum de iis quae ab haereticis impugnantur (instituta et personae ecclesiasticae).* — 23-25. *De fide, fiducia, iustificatione et bonis operibus.* — 26-27. *De sacra scriptura.* — 28. *Magna discretione et moderatione opus est.* — 29. *Unio et subiectio Sedi Apostolicae.* — 30. *Haec omnia imprimis a concionatoribus observanda.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

INSTRUCTIO BREVIS QUANAM SCILICET RATIONE DE REBUS THEOLOGICIS HIS TEMPORIBUS LOQUENDUM SIT

[1] Ultimae exercitiorum regulae observentur, quae docent quonam modo cum Ecclesia hierarchica sentiendum sit [1].

[2] Atque imprimis danda omnis opera est ut omnibus in rebus theologicis is sensus habeatur quem tenet Ecclesia catholica romana [2]. Caveat quisquam sedulo ne novas opiniones etiam in his rebus quae fidei non sunt, sequatur; sed facile communi opinioni adhaereat. Praeterea ne in studiis sit curiosus, ne temerarius, ne propriae opinionis tenax.

[3] In positiva theologia sequendi sunt doctores per Ecclesiam et usum universitatum et doctorum catholicorum [3], etiam huius temporis approbati. Libri vero neothericorum doctorum magna cum animadversione legendi sunt; quo scilicet perspiciatur, an sana sit omni ex parte eorum doctrina.

[4] In scholasticis ad disputandum et argumentandum alii auctores legi possunt. Cui tamen studeas, quem communiter sequaris, sanctus Thomas versandus est [4].

[5] Agendum vero est de oratione [5] cum humilitate, simplicitate et puritate. Cum humilitate quidem, ut scilicet iudicium fructus interioris [103*v*] sive intellectus, sive voluntatis et bonorum desideriorum censura relinquatur cum modesta subiectione suaviter Ecclesiae, Societati

---

1 scilicet *om. t2* || 2 sit vel agendum *t2* || 3 serventur *t2* | quae quidem *t1 et t3* (*t3 del.*) || 4 Ecclesiastica hierarchia *t2* || 5 Atque *t3-4* (*t3 m. Nad.*) | imprimis vero *t1 et t3* (*t3 sup. m. Nad., sed del.*) | Imprimis vero *t2* || 7 quisque *t2* | etiam] et *t2* || 12 etiam *t2-4* (*t3 sup. m. Nad.*)] et *t1* || 13 animi adversione *t2* || 14 omni ex parte *t2-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 17 Cui tamen *t2-4* (*t3 m. Nad. sup.*)] Verum cui *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | studeas et *t1 et t3* (*t3 del.* et) || 19 Vero *t3 in marg.* || 20 scilicet] secundum *t2*

---

[1] Regulas ad sentiendum cum Ecclesia videsis in MI *Exerc.* (1969) 405-15 n. 352-370; auctores vero qui de his scripserunt, recensentur ap. J. F. GILMONT S.I.-P. DAMAN S.I., *Bibliographie Ignatienne* (*1894-1957*), Paris-Louvain (1958) 142-43 n. 1816-32.

[2] De doctrina in Societate Iesu tenenda cf. *Reg. praec.* (*1558*); supra, mon. 4 § 35.

[3] Cf. *ib.* § 36.

[4] In theologia docenda S. Thomas est auctor a Constitutionibus praescriptus; cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1; MP I 295 297.

[5] De oratione fusius agit P. Nadal in instructione c. annum 1554 Messanae data (cf. *Epp. Nadal* V 23-30; et in exhortatione anno 1554 in Hispania de ea habita (cf. *ib.*, p. 89-98).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et superiori ; omnem proprietatem, arrogantiam, nimiam complacentiam, speciem quamlibet elationis reiiciendo.

[6] Cum simplicitate autem omnem curiositatem, duplicitatem animi, ac temeritatem a se abigendo et instar pueruli et aniculae illud sectando quod sibi utilitati et adiumento futurum sit ; idque fiat in omnibus iis mediis quae tali exercitio conferant.

[7] Cum puritate vero, nihil admiscendo quod ad eius perfectionem non attineat, consolatione vero vel mentis illustratione non abutendo, quasi illa fruendum sit deliciose, non utendum ad soliditatem et perfectionem virtutum facilius, plenius ac fructuosius exercendam. Igitur non est consolatio pluris facienda quam par sit, quasi in ea finis ponendus sit, cum medium quoddam sit, nihil illi addendum quod ad finem consolationis non spectet. Breviter, in consolatione sistendum non est, sed per eam insistendum in id ob quod ea data fuit ; quod quidem est maius Dei obsequium [6].

[8] Insuper magna opus est in loquendo consideratione et cautela, magna observatione, magna providentia, magna circumspectione, ut in omnibus quae a nobis dicenda sunt, modos loquendi peculiares quosdam, aut exquisitos, aut novos, aut difficiles, aut dubios, aut amphibologicos fugiamus.

[9] Perpendenda igitur sunt ea omnia quae de rebus ad theologiam spectantibus domi [104*r*] vel foris, privatim vel publice dicuntur, praesentisque temporis ratio habenda est, eiusque circumstantiarum ; quod scilicet haeretici sint non tantum lutherani, et qui ex lutheranismo orti sunt, verum etiam illuminatorum aliqua memoria, qui nuper in Hispania pullularunt [7]. Animadvertendum num aliqui in modo orandi aut

---

23-4 Omnem ... reiiciendo *t2-4* (*t3 m. Nad.*) || 24 speciem] spem *t2* || 26 abigendo *t2-4* (*t3 m. Nad. sup.*)] amovendo *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | pueruli *t2-4*] parvuli *t1* | et unius *t1 et t3* (*t3 del.*) || 26-7 illud sectando *t3-4* (*t3 m. Nad. in marg.*)] id simpliciter tractando *t1 et t3* (*t3 m. Nad. in marg.*)] illud simpliciter agendo *t2* || 27-8 idque ... conferant *t1-3* (*t3 del.*) || 27 idque fiat *om. t2* || 28 conferunt *t2* || 29-32 nihil ... exercendam *t2-4* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 31 fruendum] utendum *t2* || 32 exercendarum *t2* || 32-5 Igitur ... spectet *t2*] non se scilicet offerendo et iactando in consolatione, neque eam maioris faciendo quam par sit, quasi in ea finem ponendo, cum medium quoddam sit ; nihil illi miscendo quod ad finem consolationis non spectet *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 44-5 dicuntur ... circumstantiarum (*t1-3* (*t3 a. corr.*)] dicimus ex praesentis temporis ratione et circumstantiis *t3-4* (*t3 p. corr.*) || 46 non tantum sint *t2* || 47-8 verum ... pullularunt *t1-3* (*t3 del.*)] sed qui hos praecesserunt non longe antea *t3-4* (*t3 m. Nad. in marg.*)

---

[6] De motionibus animi tempore orationis S. Ignatius haud paucas regulas dat in libro exercitiorum spiritualium ; cf. MI *Exerc.* (1969) 374-95 n. 313-36.

[7] Intelligendi imprimis sunt Wicleff et Huss ; cf. J. SALAVERRI, *Motivación histórica y significación teológica del ignaciano « sentir con la Iglesia »*. In : *Est. Eccl.* 31 (1957) 149.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

de oratione disserendi illudantur quacunque ratione. Observandus loquendi modus de rebus theologicis grammaticorum, et eorum qui tantum in humanioribus litteris versantur [8], prophanorum, indevotorum, curiosorum, arrogantium; et ab omnibus cavendum accurate. Cavendum praeterea est a locutionibus hyperbolicis, et perspiciendum diligenter quomodo sit comparationibus et aliis figuris utendum; quomodo exclusionibus et aliis loquendi modis qui secum universalitatem afferunt et in particularibus difficultatem iniicere solent.

[10] In his igitur rebus in quibus errant haeretici, et in quas aliae illusiones irrepere solent, cautissimi esse debemus, ne vel in ullo quidem verbo ulla ratione cum haereticis aut illusis minima etiam ex parte conveniamus.

[11] Nec id solum animadvertendum est, sed etiam Scripturae et doctorum loca quae haeretici depravant, pervertunt et interpretantur maligne et erronee, cum multa circumspectione alleganda sunt loca illa expresse in sensu catholico [104*v*] explicando, aut ipso modo loquendi aut verbis praecedentibus et sequentibus efficiendo, quo genuinus sensus et orthodoxus percipiatur.

[12] Ut autem aliqua particularia attingamus de Societate, et iis quae ad eam spectant, cum humilitate et simplicitate loquamur, non modo eam ulli alii religioni non praeferendo, sed eam omnibus aliis postponendo [9]; qui modus loquendi fuit P. Nostri Ignatii familiaris, qui eam minimam Societatem solebat vocitare [10].

[13] Res nostras non dilatabimus, sed modeste ac simpliciter narrabimus, Dominum de gratia nobis concessa laudantes, et ei gratias agentes, verecundia suffusi de nobis ipsis ob nostram indignitatem, et quod ita parum eius gratiae correspondeamus atque cooperemur.

**49 disserendi] deseren[di] *t1* || 53 prospiciendum *t2* || 55 afferunt *t2-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) || 56 iniicere solent *t2-4* (*t3 in marg. m. Nad.*)] adferant *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 57 quas *t2-4* (*t3 p. corr.*)] quibus *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 58 irrepere solent *t3-4* (*t3 in marg. m. Nad.*)] habentur *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | irrepere] excrescere *t2* | debent *t2* | illo *t1* | quidem *t3-4* (*t3 sup. m. Nad.*) || 59 minima etiam ex parte *t2*] vel minima ex parte *t1 et t3* (*t3 del.*) || 61 Nec *t2-4*] Haec *t1* || 62 pervertunt et *t1-3* (*t3 del.*) | et] vel *t3-4* (*t3 sup. m. Nad.*) || 63 alleganda *t1-3* (*t3 a. corr.*)] citanda *t3-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) | loca illa *t2*] huiusmodi loca *t1 et t3* (*t3 a. corr.*)] illa *t3-4* (*t3 m. Nad. sup.*) || 64 expresse *om. t1* | explicanda *t1* || 65 praecedentibus verbis *t2* | genuinus *del. t3 sed in marg. m. Nad. rest.* || 67 de hiis *t1* || 68 loquemur *t1 et t3* (*t3 a corr.*) || 69 alii *om. t2* | praeferendo *t2-4*] praeficiendo *t1* || 70 P. Nostro Ignatio *t2* || 72-3 illas narrabimus *t3-4* (*t3 m. Nad. in marg.*) || 74 agendo *t2* || 75 gratiae *sequ. t1 et t3 concurramus* et (*t3 del.*) | correspondeamus *sequ.* eas narrabimus (*t3 del.*) | atque cooperemur *t2-4* (*t3 m. Nad.*)

---

[8] Prout e. gr. Erasmus in *Enchiridion militis christiani*; cf. *ib.*, p. 151-53.

[9] Cf. *Epp. Nadal* V 641 et 729 § 119.

[10] Cf. *ib.*, p. 48 135 241 et 490.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[14] Non sunt nobis modi particulares loquendi, sed nostris in rebus et exercitiis ea phrasi utimur qua communiter Ecclesia et doctores uti solent ; idque cum modestia et simplicitate. Unde Pater Noster Ignatius non solebat dicere spiritus Societatis, sed modus Societatis procedendi [11] ; dicere solemus nostrum institutum, nostra societas, nostra congregatio.

[15] Nec etiam dicimus : Deus mihi dedit tale aliquid interius sentire, vel alia huiusmodi ; sed tantummodo : Hoc mihi in mentem venit, hoc mihi videtur, sic dicerem, etc. In summa, quicquid ad [105r] nostrum modum particularem procedendi pertinet, per verba et phrases communes et receptas et ecclesiasticas explicamus.

[16] Atque in hoc, sicuti et in quocumque alio sermone ad orationem et res interiores spectante, est animadvertendum, ut unaquaeque harum rerum cum discretione et industria ad eam virtutem aut beatitudinem, aut donum, aut fructum Spiritus sancti reducatur, ad quem ea res de qua agitur, spectat, aut ad vocabula generalia, qualia sunt consolatio, speciale Dei auxilium, gratia Dei, et alii loquendi modi recepti, communes et ecclesiastici.

[17] Unde, ut loquamur de consolationibus et gratiis quas Dominus in oratione elargitur, est animadvertendum, fieri posse illarum aliquas a Domino communicari ut in aliorum instructionem aliis narrentur, quae quidem, accedente confessarii consilio et superioris approbatione (quos nullam consolationem celare oportet), recenseri possunt ; alia vero esse quae eorumdem consilio supprimenda sunt ; nos enim tantummodo efficacia, vi et industria spirituali, quae ab illis promanant, roborantes in nostrum proprium et proximorum auxilium.

[18] Quod autem spectat ad voluntatis affectus, qui a Deo in oratione tribuuntur, talem habeant explicationem qualem decet esse ratio talium affectuum, idque modeste, clare et modo communi et ecclesia-

---

76 sint *t2* || 77 utemur *t1 et t3 (t3 a. corr.)*] utamur *t2* || 82 dicimus *t1-4 (t3 p. corr. in marg. m. Nad.)* | quid *t1 et t3* || 83 vel alia huiusmodi *t2-4 (t3 in marg. m. Nad.)* || 84 sic] hoc *t2* | etc. *t2-4 (t3 in marg. m. Nad.)* || 87 et *om. t2* || 88 spectat *t1*) spectantes *t3 a. corr.* || 89 aut[1]] et *t1* || 91-2 consolatio *om. t1* || 92 speciale] spirituale *t2* || 94 gratiis quas *t1-3 (t3 a. corr.)*] fructu quem *t3-4 (t3 in marg. m. Nad.)* || 95 largitur *t2* | illarum aliquas *t1-3 (t3 a. corr.)*] illa *t3-4 (t3 p. corr.)* || 96 in *t1-3 (t3 a. corr.)*] ad *t3-4 (t3 m. Nad. in marg.)* || 97 quae quidem *t1-3*] et ea *t4* | superiorum *t2* || 99 esse quae *t3-4 (t3 m. Nad. sup.)* | eorundem consolationes supprimendae sunt *t2* | enim *om. t2* || 100 vi *t1-3 (t3 del.)* || 102 Quod autem spectat ad *t1-3 (t3 del.)*] Voluntatis porro affectus *t3-4 (t3 p. corr.)* || 103-5 qualem . . . ecclesiastico *t1-3 (t3 del.)*] quae modesta, clara sit et modo communi et ecclesiastico consentanea *t3-4 (t3 p. corr.)*

---

[11] Cf. NADAL, *Del modo de proceder de la Compañía* (*Epp. Nadal* V 722-25) ; et E. SERÓN S.I., *El modo de proceder de la Compañía de Jesús según Jerónimo Nadal* 338-74.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stico, cavendo ne eiusmodi affectus aut consolationes aut [105*v*] gratia hominem ad inusitatos loquendi modos perducat.

[19] Fructus etiam et auxilium quod Deus intellectui confert, simili ratione suis propriis terminis et loquendi modis communibus, idque cum omni veritate, humilitate et simplicitate explicentur.

[20] Reliquum illud est in nostro sermone observandum ne aliquid proferamus quod ulla ratione illuminatorum loquendi modum sapiat, qui quidem ea fuerint haeresi infecti qua et Lutherus, liberum arbitrium suis derelictionibus et submissionibus e medio tollentes, et obedientiam ecclesiasticam, prae suis illuminationibus et persuasionibus diabolicis, nihili facientes [12].

[21] Ut vero nobis a lutheranis caveamus, magna prudentia opus est et circumspectione ac cum omni veneratione et observatione tum de summo pontifice, tum de Sede Apostolica, tum de concilio ac cardinalium collegio loquendum [13].

[22] Agendum etiam est cum magna veneratione de sancto inquisitionis officio; de praelatis ecclesiasticis, de religionibus et religiosis cum magno honore sermo fiat [14]. Breviter, non solum caute sed devote etiam loquendum de omnibus dogmatibus, in quae haeretici nostrae aetatis impingunt.

[23] Quotiescunque de fide agendum erit, danda erit opera ut sermo cum magna consideratione instituatur, ne videamur id fidei tribuere, quod eius non est, quodque lutherani, exclusis nostris [106*r*] bonis operibus [15], ei adscribunt.

[24] Cum de fiducia et confidentia loquendum, id ita fiat, ne videatur ea sola esse fides et iustificare [16].

[25] Cum de Christi passione et sanguine eiusque meritis et satis-

---

105 consolatio *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 106 perducat *t1-3* (*t3 a corr.*)] alliciat *t3-4* (*t3 m. Nad.*) || 108 terminis *t1-3* (*t3 a. corr.*)] verbis *t3-4* (*t3 sup. m. Nad.*) || 110 reliquum illud est *t2-4* (*t3 p. corr.*)] Quod reliquum est *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) | illud *t3 m. Nad. in marg.* | sermone est *t1 et t3* (*t3 del.*) | aliquid] quid *t2* || 111-2 ulla . . . Lutherus *t1-3* (*t3 del.*)] loquendi modum sapiat eorum qui paulo ante Lutherum eius haeresi infecti fuerunt *t3-4* (*t3 p. corr.*) || 113 submissionibus *t1-3* (*t3 del.*)] fallacibus spiritus unionibus *t3-4* (*t3 in marg. m. Nad.*) | et[3]] ac *t2* || 114 per suas illuminationes et diabolicas persuasiones *t2* || 116 lutheranis *t1-3* (*t3 a. corr.*)] lutheranismo *t3-4* (*t3 p. corr.*) || 117 ac] et *t2* || 119 loquendum est *t1 et t3* (*t3 del.*) || 120 est etiam *t2* || 120-1 officio inquisitionis *t2* || 122 cum . . . fiat *t1-3* (*t3 del.*) | fiat *add. t3-4* Breviter, non solum caute sed devote etiam loquendum de omnibus dogmatibus, in qua haeretici nostrae aetatis impingunt || 125 Quotiescunque . . . erit *t2-3* (*t3 a.corr.*)] Et de fide quidem cum erit agendum *t3-4* (*t3 p. corr.*) || 127 fidei] fieri *t2* || 127 eius *om. t3* || 129 loquendum est *t1 et t3* (*t3 del.* est) || 131 et] ac *t2*

---

[12] Cf. supra, adn. 7.

[13] Cf. *Regulae ad sentiendum cum ecclesia* (de quibus supra, § 1 et adn. 1); MI *Exerc.* (1969) 405 n. 353, et 409 n. 362.

[14] Cf. *ib.*, p. 407 n. 356.

[15] Cf. *ib.*, p. 413-15 n. 366-69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

factione agitur, ne propterea tolli videatur nostrum meritum, nostra satisfactio ac opera bona, quae nos facere possumus, divina opitulante gratia, vi meriti ac satisfactionis Christi [15].

[26] Cum ex sacra scriptura de iustificatione, redemptione, confidentia, fide, loca citantur, quae quidem pervertunt haeretici, studendum erit ut authoritas sive locus in sensu catholico intelligatur et explicetur.

[27] Detur vero opera ut dum virtutem aliquam aut scripturae locum extollimus aut amplificamus, aut dum aliquod dogma aut doctrinam christianam explicamus, ne authoritati, veritati et efficaciae alterius scripturae loci, aut alterius virtutis aut dogmatis quicquam derogare videamur.

[28] Itaque magna nobis discretione, moderatione et iudicio opus est in huiusmodi efferendis : « Haec est res unica », aut « Hoc solum sat est ; non est aliud », « Hoc est omnium praestantissimum » et id genus loquendi modis. Breviter : admodum cauti, providentes et circumspecti omnibus in rebus, tum interioribus tum exterioribus, simus oportet ; nobisque curandum, ne aut intrinsecus [106*v*] aut extrinsecus in nobis sit curiositas, unde sequi possit in rebus aut interioribus aut exterioribus aliqua illegitima libertas ; sed doctrina catholica semper prae oculis habeatur ; et sit in omnibus vehemens et constans aversio ab haereticis, et nominatim huius temporis.

[29] Sitque nostris firma semper unio, subiectio ac devotio Sedis Apostolicae et summi pontificis, cui Deus nos ita speciali privilegio et voto solemni univit [16] ; ac sedulo omnes incumbant in Sedis Apostolicae ac summi pontificis auctoritate propaganda ac promovenda ; et simul, opitulante Dei gratia, ex nostra vocatione et instituto, animo roboremur ; quod quidem maxime eo spectat, ut haereticos oppugnemus, Ecclesiam tutemur, infideles ad fidem perducamus, omnibus simus auxilio.

[30] Ab his quae hactenus dicta sunt, auxilium capere debent cum omnes, tum concionatores et lectores, qui cum Dei gratia omnibus in rebus admodum circumspecti et cauti esse debent.

---

133 ac] et *t2* || 134 satisfactione *t1 et t3* (*t3 a. corr.*) || 136 quidem *t1-3* (*t3 del.*) || 137 erit accurate *t2* || 141 et] aut *t2* || 144 Ita ut *t3 a. corr.* || 144-5 opus sit *t3 a. corr.* || 146 omnium] enim *t2* || 147 modi *t1* || 149 curandum est *t2* | aut *om. t2* || 151 sed] et *t2* || 152 sit] sic *t2* || 153 haeresibus *t2* | temporis *sequ. t1 et t3* et studendum ne nobis ulla in re prorsus etiam verbo cum haereticis conveniat, ut dictum est || 156 incumbant *t1-3* (*t3 a. corr.*)] incumbamus *t3-4* (*t3 p. corr.*) || 157 ac] et *t1* || 158 et[3] *del. t3* animo | animum roboremus *t1* || 159-60 et ecclesiam *t2* || 160 et omnibus *t1 et t3* || 161 hactenus *om. t2* | imprimis auxilium *t3* || 162 qui quidem *t2*.

---

[16] De voto expresso quod Societas Iesu professa, praeter tria vota consueta, facit summo pontifici cf. *Exam. gen.* c. 1 n. 5, et *Const.* P. V c. 3 n. 3 ; MI *Const.* III 3 et 168.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

18

CONSTITUTIONES UNIVERSITATIS GANDIENSIS

Anno 1565

Introductio

Collegium et universitas gandiensis cura et patrocinio S. Francisci Borgiae, ducis Gandiae, anno 1547 erecta est (cf. MP I 507 n. 211 et 512-13 n. 271). « Ea fuit prima universitas quam Societas habuit » (*ib.* p. 507 n. 211). Anno 1549-50 conscriptae sunt eius primae constitutiones (quas videsis in MP I 50-63), quae tamen nimis ieiunae dicendae sunt. Hac quoque ratione confectae sunt quindecim annis post novae constitutiones ab universitatis rectore et professoribus.

Textus : ARSI, *Fondo Gesuitico 1441*, fasc. 7, doc. 17 ; apographum coaevum, 18 foliis (330 × 230 mm.) constans. Fol. 17*v* et 18*r* scriptura prorsus vacant ; in fol. 18*v* haec tantum adnotationes seu tituli reperiuntur : « Statutos de la Universidad de Gandía para que los vea y examine nostro padre General » ; et aliquantum inferius alia manu : « Statuta Universitatis Gandiensis ».

Auctores : Universitatis rector et professores, quorum nomina in introductione ipsius monumenti recensentur.

Tempus : Cum quatuor professores qui, una cum rectore, constitutionum auctores exhibentur — ut diximus — non nisi anno 1565 simul Gandiae commorarentur (cf. cat. pers. collegii gand. die 31 dec. 1565 exaratum ; *Arag. 15*, f. 33*r*-34*v*), facile concluditur, monumentum nostrum eo anno ortum habuisse. In hoc catalogo P. Gaspar Barzi dicitur ingressus Societatem Valentiae die 23 oct. 1564, cum ante ingressum tres artium cursus in parisiensi universitate legisset. In eodem catalogo Andreas Manjón et Didacus Cañizares adhuc inter non sacerdotes numerantur ; cum hic postremus anno 1566, primo octobris iam sacerdos dicatur (cf. *Epp. Borgia* IV 301). P. Cañizares praeterea anno 1567 mense aprili iam Valentiae degebat (cf. *Arag. 15*, f. 54*v*).

P. Álvarez, historiographus provinciae Aragoniae, asserit, novas constitutiones confectas fuisse die 3 febr. 1569 (cf. *Arag. 29*, f. 39*r*). Attamen annus 1569 erroneus est censendus, quia, ut argumentum ex curriculo vitae auctorum desumptum omittamus, in epistola Patris Generalis die 11 iun. 1567 P. Provinciali Aragoniae data, ubi varia instrumenta quae Romam ex ea provincia pervenerunt, recensentur, etiam constitutionum nostrarum mentio fit : « Las escripturas que acá tenemos, son estas . . . y una copia authéntica de los statutos de Gandía » (*Hisp. 68*, f. 74*v*).

Postremo ad historiam huius monumenti pertinent ea quoque quae patres provinciae Aragoniae in relatione de Ratione studiorum anni 1586 data P. Generali scribebant : « Academia nostra gandiensis habere dicitur constitutiones quasdam summo doctissimorum hominum consilio et diligentia hinc inde collectas ; in quibus continentur ea de quibus in iis duobus capitibus dicitur. Sed cum multorum sermonibus acceperimus, tam

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

eas quam parisienses, salmanticenses et alias aliarum academiarum insignium (praesertim cum typis excussae circumferantur) Romam esse perlatas, supervacaneum omnino duximus nostras Athenas mittere » (*Stud. 2, f. 252v*).

SCRIPTOR : MI *Reg.* p. 213 adn. 4.

Summarium

I. *De rectore* : 1. *Rector collegii est rector etiam universitatis.* — 2. *Dirigit omnes universitatis res.* — 3. *Ius condendi mutandique constitutiones.* — 4. *Curat constitutiones observari.* — 5. *Designat, mutat lectores.* — 6-7. *Confert gradus academicos.* — 8-9. *Conclusiones etc. examinat.* — 10. *Magistros consulere tenetur.*

II. *De lectoribus* : 11. *Quot lectores dari oportet.* — 12. *Eorum numerus in philosophia et theologia minui vel augeri potest.* — 13. *Externi solum si desunt socii nostri.* — 14. *Lector a rectore constitutus incorporatus censetur.* — 15. *Theologiae lectores iuramentum fidei praestent.*

III. *De theologia* : 16. *Legatur S. Thomas.* — 17. *Repetitiones et disputationes.* — 18. *Sententiae minus orthodoxae retractandae.* — 19. *Lector casus conscientiae.*

IV. *De philosophia* : 20. *Legatur logica et philosophia naturalis ; sed et philosophia moralis et metaphysica legi possunt.* — 21. *Initio quoddam compendium.* — 22. *Textus Aristotelis fideliter sequendus, sed cum commentariis.* — 23. *Tres horae mane et totidem a prandio. Prima hora lectio, secunda repetitio, tertia disputatio.* — 24. *Sabbato conclusiones.*

V. *De grammatica et rhetorica* : 25. *Duae classes ; tres horae mane et tres a prandio.* — 26. *Discipuli permissu magistri e schola exeant.* — 27-28. *Decuriones et eorum officium.* — 29. *Ordo sedendi discipulorum.* — 30. *Recitent lectionem praeteritam.* — 31. *Reddant quietos et attentos discipulos.* — 32-33. *Opera correctoris utendum.* — 34. *Rector praescribat auctores legendos.* — 35. *Discipulos etiam in moribus progredi curent.* — 36. *Missa quotidiana.* — 37. *Genitores certiores reddant.* — 38. *Devotiones commendandae.* — 39. *Inhonesta et suspecta de haeresi non legantur.* — 40. *Doctrina christiana.* — 41. *Severitas mansuetudine mitigata.* — 42. *Die Veneris exhortatio communis.* — 43. *Maiores non plectendi sed admonendi ; incorrigibiles dimittendi.*

VI. *De classe inferiore* : *Primus ordo* : 44-45. *Doceantur bene declinare et coniugare ; etiam irregularia.* — 46. *Aemulatio et disputatio.* — 47. *Recitatio lectionis praeteritae, concordantia, concertatio, rudimenta.* — 48-54. *Modus disputandi. Victor honoretur meliore loco sedendi. Habeatur et locus negligentiae.* — *Secundus ordo* : 55. *Ethimologia, partes orationis, genera nominum, epistolae Ciceronis.* — 56. *Modus legendi praecepta.* — 57-58 *et auctorem.* — 59. *Tota lectio memoriae mandanda.* — 60. *Nondum tenentur latine loqui.* — 61-62. *Distributio horarum mane et a prandio.* — 63. *Concertatio.* — 64. *Repetitiones omnium lectionum.* — *Tertius ordo* : 65. *Syntaxis et auctor docetur.* — 66. *Syntaxim rector designet. Modus eam legendi.* — 67. *Ciceronis epistolae familiares.* — 68. *Lectiones a discipulis describendae.* — 69. *Modus legendi auctorem.* — 70. *Lectiones memoriae mandandae.* — 71-72. *Distributio horarum.* — 73. *Concertatio.* — 74. *Disputationes.* — 75. *Viget regula latine loquendi.* — 76. *Repetitio lectionum totius hebdomadae.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

VII. *De classe superiore* : 77. *Docetur* : 1° *Copia verborum et epistolae Ciceronis.* — 78-81. *Ratio docendi eas.* — 82. *Compositiones.* — 83-84. *Docebitur 2° : Ars conscribendi epistolas.* — 85. *Distributio horarum.* — 86. *Docebitur 3° : Adagia et quidam auctor.* — 87. *Docebitur 4° : Prosodia et poesis.* — 88. *Poetae erunt Ovidius et Horatius. Modus eos legendi.* — 89-90. *Distributio horarum mane et a prandio.* — 91. *Docebitur 5° : Copia rerum et historicus quidam.* — 92-93. *Modus eos legendi.* — 94. *Docentur 6° : Tropi et figurae rhetoricae cum lectione auctorum.* — 95. *Docetur 7° : Aphtonii Progymnasmata.* — 96. *Docetur 8° : Compendium rethorices et orationes Ciceronis.* — 97. *Docetur 9° : Rhetorica exactius.* — 98. *Die quodam hebdomadae repetitiones.* — 99. *Orationes Ciceronis.* — 100. *Concertationes.* — 101. *Regula latine loquendi.* — 102. *Dantur parva praemia.*

VIII. *Tempus quo docetur* : 103. *Annus scholasticus incipit 9 sept. et explicit 30 iun.* — 104. *Vacant lectiones festibus de praecepto et aliis nonnullis diebus, et die Iovis unaquaque hebdomada.* — 105. *Legitur tempore hiberno 8-11 mane, et 2-5 a prandio ; tempore verno 7-10 et 3-6.*

IX. *De studiorum renovatione* : 106. *Erit a primo die septembris ; recitantur orationes, fiunt conclusiones.* — 107. *Possunt repraesentari comoediae, dialogi etc.* — 108. *Discipuli his animandi.* — 109. *Die 8 sept. missa solemnis.* — 110. *Postridie incipiunt lectiones.* — 111. *Celebrari potest etiam antiquus dies renovationis (17 oct.).*

X. *De examinibus* : 112. *Qui admitti petunt, examinandi ; etiam ante promotiones. Admittendi ad infimam classem legere et scribere sciant.*

XI. *De gradibus academicis* : 113. *Gradus dentur in omnibus facultatibus, in quibus legitur.* — 114. *Dat rector vel eius substitutus.* — 115. *Solum honestis.* — 116. *In theologia sacerdos sit oportet.* — 117. *Omnes lectiones audiisse constet.* — 118. *Examinanda etiam probitas.* — 119. *Parum sufficiens non admittatur.* — 120. *Iuramentum postuletur.* — 121. *Conclusiones publice affigendae.* — 122. *Durabunt duas horas cum dimidio.* — 123. *Rigorose examinandi.*

XII. *De examinatoribus* : 124. *A rectore nominantur.* — 125. *Numero saltem tres sint ; ne superent sex ; etiam externi.* — 126. *Praeses unus eorum, vel alius.* — 127. *Sint doctores universitatis.* — 128. *Examinator nominatus incorporatur universitati.* — 129. *Iuramentum praestandum.* — 130. *Unusquisque eorum duo argumenta proponet.* — 131. *Argumenta candidato non revelanda.* — 132. *Ratio vota proferendi.*

XIII. *De gradibus in philosophia* : 133-135. *Baccalaureatus.* — 136-37. *Magisterium.*

XIV. *De gradibus in theologia* : 138-39. *Baccalaureatus.* — 140-41. *Gradus doctoratus.*

XV. *De gradibus in medicina* : 142. *Si res fert, potest dari gradus etiam in medicina.* — 143. *Requisita.* — 144. *Modus examinandi ad baccalauream.* — 145-46. *Gradus doctoratus.*

XVI. *De gradibus in lege* : 147. *Solum per exceptionem.* — 148. *Postulata in baccalaureandis.* — 149. *Ordo examinis.* — 150-51. *Gradus doctoratus.*

XVII. *De forma conferendi gradus* : 152. *Nulla distinctio inter graduatos.* — 153. *Modus conferendi gradus baccalaureae.* — 154. *Modus conferendi doctoratus.* — 155. *Color distinctivus graduatorum.*

XVIII. *De salariis* (§ *156*). — XIX. *De bidello* (§ *157-61*). — XX. *De correc-*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tore (§ 162-71). — XXI. *De ordine sedendi* (§ 172-75). — XXII. *De matricula* (§ *176-77*). — XXIII. *De incorporatione* (§ *178-79*).

El R. Padre Mestre Gerónimo Roca [1], rector del collegio de la Compañía de Jesús de S. Sebastián de Gandía y también de la universidad del estudio general del dicho collegio, iuntamente con los reverendos, el Padre Mestre Gaspar Barzi [2], lector de theología, el padre Juan Aguirre [3], el hermano Andrés Manjón [4], lectores de grammática, el hermano Maestre Diego de Cañizares [5], graduado en la presente universidad, aiuntados para esto, derogando y quitando las constituciones antiguas [6] de la dichia universidad para el buen regimiento y govierno della, estatuyeron y ordenaron las presentes constituciones que son en número veynte y tres, las quales quisieron que, dende adelante, se guardassen.

1. Del rector. — 2. De los lectores. — 3. De la theología. — 4. De las artes. — 5. De la grammática latina y rhetórica. — 6. De la classe de menores. — 7. De la classe de mayores. — 8. De los tiempos en que han de leer. — 9. De la instauración de los estudios. — 10. De los exámenes para oyr. — 11. De los grados. — 12. De los examinadores. — 13. De los grados en artes. — 14. De los grados en theología. — 15. De los grados en medicina. — 16. De los grados en leyes y cánones. — 17. De la forma de dar los grados. — 18. De los salarios. — 19. Del bedel. — 20. Del corrector. — [1*v*] 21. De los assistentes. — 22. De la matricula. — 23. De la incorporación. [2*r*]

---

[1] Hieronymus Roca S.I. ingressus est Societatem anno 1558. « En la Compañía a oydo la theología y la lee ahora en Gandía » ; cf. Cat. coll. gand. (31 dec. 1565), in *Arag. 15*, f. 33*r*.

[2] Caspar Barzi S.I. ingressus est Societatem anno 1564 cum 42 annos agebat. « Es grande latino y artista ; leyó tres cursos de artes en París . . . Será bien para leer theología, porque es de grande habilidad » ; cf. *ib.*, f. 33*v*.

[3] Ioannes Aguirre S.I. ingressus est Societatem anno 1561. « Está muy inclinado a leer grammática y haze lo muy bien » ; cf. *ib.*, f. 33*r*.

[4] Andreas Manjón S.I. ingressus est Societatem anno 1564. « Lee siete meses a grammática en Gandía y speramos que saldrá muy buen lector, porque tiene mucha affición a ello » ; cf. *ib.*, f. 34*r*.

[5] Iacobus Cañizares S.I. ingressus est Societatem anno 1558. « Es lindo latino, lindo artista y maestro en artes, lindo theólogo ; a oýdo todo lo que era menester ; y lee theología en Gandía, y es bien para leer artes y theología » ; cf. *ib.*, f. 33*v*.

[6] Constitutiones antiquae conscriptae sunt anno 1549 vel 1550 ; quas videsis in MP I, mon. 6, 50-63.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Constitución primera del rector

[1] El rector del collegio de S. Sebastián de la Compañía de Jesús en Gandía es rector de la universidad, por la bulla apostólica [7] de la erectión de dicha universidad [8].

[2] Al dicho rector pertenece regir la dicha universidad en todo lo concerniente a ella, y assí lo deve hazer con mucha solicitud y cuidado, superintendiendo sobre todos los lectores, estudiantes y ministros della [9].

[3] Al mismo pertenece, por la bulla apostólica, juntamente con los lectores, doctores, maestros y licenciados de la universidad que él para ello deputare, hazer qualesquier constituciones y estatutos para el buen regimiento y govierno de la dicha universidad y de los maestros lectores, estudiantes y personas della; y después de hechas, quitar o mudar siempre que iuzgare convenir [10].

[4] Del mismo es executar y mandar executar las constituciones [11], y mandar todo lo que para la conservación y aumento y buen govierno de la universidad le pareciere conveniente.

[5] Al mismo toca poner y mudar los lectores en la presente universidad, y mirar cómo cada uno lee [12].

[6] Del mismo es, quando alguno pide ser graduado en la presente universidad, antes de admitirlo a los actos públicos, satishazerse de su virtud, letras y habilidad y de los cursos que ha oydo, y, si le pareciere yndigno o ynsufficiente, despedirlo y admitir a los sufficientes; y, después de admitidos, si convenientemente pudiere, deve assistir a los actos públicos y exámenes de los tales graduandos [13].

---

[7] Vide bullam erectionis universitatis « Copiosus in misericordia Dominus » die 4 nov. 1547 datam; de eius textu cf. MP I 507 adn. 45.

[8] « Cura universalis et gubernatio universitatis penes rectorem erit; qui idem esse poterit qui in collegio praecipuo Societatis praeest » *Const.* P. IV c. 17 § 1; MP I 313 315.

[9] Cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) II § 3 et 5; MP I 153-54 et 115.

[10] « Praeposito et ab eo pro tempore deputatis lectoribus, doctoribus, magistris et licentiatis, ut ... statuta et ordinationes concedere, statuere et ordinare illaque prout videbitur, mutare, alterare et de novo concedere ac statuere et ordinare ... licentiam et facultatem eisdem auctoritate et tenore etiam concedimus » ARSI, *Fondo Gesuitico 1441*, fasc. 7, doc. 15; ed. PERALES, *História general de Valencia* III p. 643.

[11] Cf. *Const.* P. IV c. 10 § 5; MI *Const.* III 138.

[12] Cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) II § 13; MP I 158.

[13] Cf. *ib.* § 16, p. 159.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[7] El mismo rector, por sí o por otro, ha de dar los grados.

[8] Ninguno affixe, en el estudio general de la presente universidad, con-[2*v*]clusiones ni oraciones ni versos ni chrias [14], ni otra escriptura, en qualquier lengua e facultad que sea, si no estuviere firmada del rector [15].

[9] Ninguno, sin licencia del rector, terná conclusiones generales en la presente universidad, ni recitará publice oración alguna, sin que el rector la haya visto primero y dada por buena. Después de la qual approbación, no añadirán cosa alguna en ella [16].

[10] En las cosas graves y de momento o difficultad no ordenará ni hará cosa alguna sin consulta de los maestros y lectores de la universidad; los quales deve tener por consultores en tales casos [16].

Constitución 2ª de los lectores

[11] La Compañía, por ordenación de nuestro Padre M. Ignacio de Loyola, de buena memoria, confirmada por bulla apostólica, estava obligada a tener, en la presente universidad, ocho lectores [17], esto es: tres para grammática y rhetórica, tres para artes y dos para theología. Pero después, a dies y seys de noviembre 1549, el Ill.mo señor don Francisco de Borja, duque de Gandía, que después se entró en la Compañía de Jesús [18] desobligó a la Compañía de tres lectores, reduziendo los ocho a cinco [19]. Esto es, dos para leer grammática y rhetórica y dos para leer artes y uno para leer theología. De manera que a solos cinco lectores está obligada la Compañía.

[12] Porque, algunas vezes, en la presente universidad, hay sufficiente número de estudiantes para poderse leer la theología de propósito, y no los hay para poderse leer dos cursos en artes: por tanto, si pareciere conveniente que se lea la theología de propósito por dos lectores, mude el rector uno de los lectores en lector de theología. Fal-

---

[14] Chria est una ex praeviis ad eloquentiam exercitationibus, et est tractatio dicti vel facti alicuius certis capitibus comprehensa; cf. I. KLEUTGEN, *Ars dicendi* (Sylvae Ducis 1855) 131-32.

[15] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) I § 4; supra, mon. 10.

[16] Cf. *Const.* P. IV c. 17 § 1 5 6; MP I 315 et 321.

[17] Videsis diploma S. Ignatii die 20 martii 1548 de hac re datum in MP I 373-75.

[18] S. F. Borgia in Societatem receptus est a S. Ignatio die 9 oct. 1546; cf. MI *Epp.* I 442-44.

[19] De reductione numeri lectorum cf. instrumentum a publico notario die 16 nov. 1549 exaratum, in *Epp. Borgia* III 39-42.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tando, empero, estudiantes theólogos para poderse leer la theología, y haviéndolos para leer dos cursos, déxese la theología y, en su lugar, léase una lición de casos de conciencia y comiénçese el segundo curso de artes, siempre que [3*r*] pareciere conveniente, sin esperar el setiembre.

[13] Podiendo el rector poner para lectores gente de la Compañía, no sufra que otros de fuera lean las facultades ordinarias. Cosas extraordinarias podrá sufrir que lean algunos de los de fuera, assí en latín como en artes y theología, agora sea por conducta de los estudiantes, agora para exercitarse en leer [20].

[14] Los lectores que deputare el rector para leer en la presente universidad, en leer sean tenidos por encorporados en la dicha universidad.

[15] Los lectores theólogos, cada año, en los primeros días de setiembre, iuren que las cosas de la fe enseñarán y interpretarán conforme al sacrosanto concilio tridentino, en el decreto segundo *de reformatione*, de la çessión 25 [21].

Constitución tercera de la theología [22]

[16] Haviéndose de leer, en la presente universidad, theología, léase santo Thomás [23], y prescriviendo el modo de leer, sea con exactión avivando las razones y no truncándolas; y, si buenamente se pudiere, qualifiquen las conclusiones o declaren en qué grado de certitud están, si son de fide ut formaliter revelatae in sacra scriptura vel ut evidenter deductae ex formaliter revelatis, vel ut determinatae a concilio aliquo vel a summo pontifice vel si sunt opinabiles, y disputarán las opiniones más famosas.

---

[20] « Omnes praeceptores, si fieri potest, ex Societate sint; quamvis, si necessitas urgeret, externi esse possent » *Const.* P. IV c. 13 B; MP I 289 291.

[21] « Ad haec omnes ii ad quos universitatum et studiorum generalium cura, visitatio et reformatio pertinet, diligenter curent ut ab eisdem universitatibus canones et decreta huius sanctae synodi integre recipiantur, ad eorumque normam magistri, doctores et alii in eisdem universitatibus ea quae catholicae fidei sunt, doceant et interpretentur, seque ad hoc institutum initium cuiuslibet anni solemni iuramento obstringantur » *Conciliorum œcumenicorum decreta* (Herder 1962) 761.

[22] De studio theologiae cf. *Ordo st.* (*1558*) § 1-5; supra, mon. 1.

[23] « In theologia legetur ... doctrina scholastica divi Thomae » *Const.* P. IV c. 14 § 1; MP I 295 297.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[17] Y ténganse reparaciones o conclusiones, de quinze en quinze días [24], presidiendo en ellas los lectores alternatim.

[18] Si alguno, en alguna disputa de theología, affirmare alguna cosa que deva ser retractada, el rector con los lectores sentencie y declare la qualidad della; y a la determinación suya haya de estar el que la tal proposición huviere dicho. [3*v*]

[19] Haviéndose de leer casos de conciencia [25], acomódese el lector, quanto ser pudiere, a los oyentes; y si fuere conveniente hazer la repitición de la lición en romance, hágase.

Constitución quarta de las artes [26]

[20] Los cursos de las artes, en la presente universidad, sean de lógica y philosophía natural, aunque es de dessear que también se lea, si cómmodamente se pudiere, la philosophía moral y la metaphysica [27].

[21] En el leer de los cursos, antes de entrar en la lógica de Aristóteles, se lea un compendio con mucha exercitación [28].

[22] Leyendo a Aristóteles, declarará el lector ad unguem el texto; y porque el dicho texto ni las materias que el toca, no se pueden bien entender, sin mover y tratar sobre él qüestiones y dudas, por tanto muevan y trátense las que se offrecieren, por el autor o autores que mejor le parecieren.

[23] Hasta los libros de coelo, exclusive, lea el lector de las artes, tres horas por la mañana, y otras tres, por la tarde. En la primera hora, leerá la lición. En la segunda, la repetirán los estudiantes y no se alexe, entonces, el maestro dellos, porque no se diviertan. En la tercera, hará repetición y exercitación el lector con los estudiantes sobre la lición leyda o sobre lo passado. Desde los de coelo adelante, bastará que, entre todo, se detenga dos horas, por la mañana y otras dos, por la tarde.

[24] Cada sábado o el postrer día lectivo, se tengan, en cada curso,

---

112 de entrar *p. corr.* (de *sup.*) || 116 tratar *del.* questiones

---

[24] De repetitionibus ac disputationibus in theologia cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 22-26; supra, mon. 13.

[25] De lectione casuum conscientiae cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 37; MP I 152.

[26] De studio philosophiae cf. *Ordo st.* (*1558*) § 6-10; supra, mon. 1.

[27] Cf. *Const.* P. IV c. 14 § 3; MP I 299.

[28] Cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 16; MP I 144.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

conclusiones [29] o reparaciones y procure el lector de avivar los estudiantes en ellas.

Constitución quinta de la grammática, latín y rhetórica [30]

[25] Para latín y rhetórica haya dos classes [31] y léase tres horas, por la maña-[4*r*]na, y otras tres, por la tarde; y, en dando la hora en que se ha de començar a leer, estén los regentes en sus aulas y comiençen immediatamente.

[26] Los regentes no dexen salir los estudiantes de su aula si no es por iusta causa, y tengan especial cura de la ausencia de los escolares [32].

[27] Cada regente divida sus estudiantes por decurias y, en cada decuria, se ponga un decurión de los mismos estudiantes, el más apto y de confiança que hallaren para ello [33].

[28] El officio del decurión será tener cuenta con quien de su decuria falta en la lición, y referirlo al regente, dándole una póliça dellos por escrito; y, a mediodía, yrá el corrector por las casas de los que han faltado, a saber la causa dello, y ninguna satisfactión se tome, sino solamente de los que tienen cura dellos. Del mismo decurión será tomar las liciones de memoria de los de su decuria y tener superintendencia sobre ellos, en las escuelas y fuera dellas, y advertir al regente si alguna cosa hizieren de corregir; y éstos se muden quando parecerá convenir, o por ser odiosos a los escolares o por otras causas [34].

[29] En las aulas, se assentarán los estudiantes por orden, después de su decurión, fuera de quando, por la victoria de las disputas, se huvieren de trocar los lugares, como en la sexta se dize [35].

[30] En dando la hora en que han de començar a leer, por la mañana y por la tarde, assentados los regentes con todos los estudiantes, con mucho silencio, lo primero se tomarán las liciones de cabeça de los estudiantes, por medio o ayuda de los decuriones. Desta manera que

---

[29] *Ordo st.* (*1558*) § 9; supra, mon. 1.

[30] De studio grammatices et humaniorum litterarum cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*); supra, mon. 13.

[31] Cf. supra, § 11.

[32] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 51; supra, mon. 4.

[33] Cf. *ib.* § 53.

[34] De officio decurionum cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 32-33; MP I 199.

[35] Cf. infra, § 49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cada decurión tomará de los estudiantes de su decuria y, luego después, referirá al regente quál de los estudiantes no ha dado bien la lición; y el regente, en el ínterim, tomará las liciones de algunos que [4*v*] a él le pareciere, variando de un día en otro, como a él le pareciere, porque ningún estudiante se descuyde de aprender bien sus liciones de coro por el temor si el regente le pedirá a él la lición.

[31] Procure y mande el regente que los estudiantes estén quietos y con silencio todo el tiempo de las liciones, y que estén muy atentos a las licicnes y exercicios; y, también, que en casa estudien sus liciones y provean las que han de oyr [36].

[32] Los regentes no açoten, de su mano, a ningún escolar [37]. Haya un corrector, persona conveniente para el tal officio, conforme a la constitución [38]. Este açotará a los escolares no por voluntad suya, sino por solo el orden de los regentes o del rector [39].

[33] Los açotes por culpas ordinarias sean seys y no passen de ocho. Las culpas extraordinarias sean castigadas con juizio sosegado del regente o del rector [40]. Y téngase mucho respeto y discreción en el açotar, tanto por ser grandes quanto por ser muy nobles o muy delicados.

[34] Los autores que se han de leer, en cada classe, ordenará el rector, con consejo de los regentes [41].

[35] Los regentes tengan cuydado de instituyr sus estudiantes no sólo en letras, pero aun en buenas y christianas costumbres, induziéndolos, quando se offreciere occasión en las liciones y fuera dellas, al amor y servicio de Dios nuestro Señor y de las virtudes con que le han de agradar; y que enderecen todos sus estudios a este fin. Indúzganlos, también, a aborrecer los vicios y no les suffran malas costumbres de jurar o jugar o enojar a nadie, y menos de cosas deshonestas [42].

[36] Háganlos oyr missa, cada día [43].

[37] Procure cada regente de tener bien entendidas las costumbres y condiciones [5*r*] de cada estudiante de los suyos. Esto podrá hazer informándose de sus padres o señores, por medio de los decuriones.

---

[36] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) I § 38; MP I 195.
[37] Cf. *ib.* II § 21, p. 198.
[38] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5; MP I 311 313.
[39] Cf. NADAL, *Regulae de scholis* (*1553*) II § 23; MP I 198.
[40] Cf. *ib.* § 24-25.
[41] Cf. *Const.* P. IV c. 5 § 4; MP I 221.
[42] Cf. *ib.* c. 16 § 1 et 4; MP I 307 309.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[38] Todos los regentes procuren de hazer devotos a sus estudiantes y persuadirlos a que rezen algunas devociones, como el officio de nuestra Señora o el rosario o el canticum graduum [43] o los siete salmos o el officio de defuntos [44]; y hágalos confessar, cada mes [45], y oyr sermones, los domingos y fiestas en que los huviere [46].

[39] No se lea, en las escuelas, cosa deshonesta, ni incitativa a mal, ni qualquier autor christiano que sea sospechoso o éthnico de malas costumbres [47].

[40] Los regentes procuren que cada uno de sus estudiantes sepa la doctrina christiana de cabeça, esto es, los artículos de la fe, los mandamientos de Dios y de la Yglesia, los sacramentos y obras de misericordia etc.; y tómeles cuenta desto, una vez cada mes; y a los que no la supieren, se la haga dar de memoria [48].

[41] Los regentes a los buenos estudiantes y virtuosos traten bien y los alaben públicamente y, por el contrario, sean austeros con los que no fueren tales, mezclando tamen con industria la severidad con la mansuetud, a sus tiempos [49].

[42] Cada viernes, comunmente, se haga una plática o sermón a todos los estudiantes de las cinco classes de grammática y a los rhetóricos y a los que oyen griego y hebreo y a los artistas, ajuntándolos todos en un lugar o dos; y sea esta plática de la doctrina christiana o de la virtud o de otra cosa más conveniente a ellos.

[43] Los estudiantes que, por su edad o otramente, no estuvieren para ser açotados, sean ayudados con amonestaciones y reprehensiones o con otros remedios; y, quando esto no bastasse con alguno y se viesse ser incorregible y escandaloso a otros, es mejor despedirlo de las escuelas que tenerlo, don-[5*v*]de él no se ayuda y otros reciven daño. Pero este juyzio quedará al rector de la universidad, porque todo vaya como conviene a gloria y servicio de Dios nuestro Señor [50].

---

194 se] sea *ms.* || 205 *prius* mansedumbre | a sus *p. corr.*

---

[43] Intelligendi sunt psalmi graduales, qui in forma officii recitabantur publice in choro aut privatim. Inveniebantur in *Breviario Romano* post *Officium defunctorum*.

[44] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 61; MP I 201.

[45] Cf. *ib.* § 11; MP I 196.

[46] Cf. *ib.* § 10.

[47] Cf. *Const.* P. IV c. 14 § 2 et D; MP I 299.

[48] De doctrina christiana tradenda cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 12-20; MP I 196-98.

[49] Cf. *ib.* § 73; MP I 203.

[50] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5; MP I 311 313.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Constitución sexta de la classe de los menores

[44] En la classe de los menores se enseñarán a los estudiantes tres cosas, no juntamente, sino por orden, una después de otra [51]. La primera es de bien declinar y conjugar, con algunos rudimentos de las ocho partes de la oración, quales los pone Antonio de Nebrissa [52], en el fin del primer libro; y, también, las concordancias de las partes de la oración [53].

[45] El declinar ha de ser no sólo de los nombres de las cinco declinaciones y pronombres, pero aun de quis vel qui y sus compuestos, al derecho y al revés, y commutando los casos y ajuntando dos o tres. Y el coniugar ha de ser no sólo de los verbos de las quatro conjugaciones; pero, aun de sum es fui, y sus compuestos fero fers, volo vis, eo is y sus compuestos, al derecho y al revés; y esto con tanta exactión, que no se contente el regente que el estudiante repita dos y tres vezes, mas ciento, si tantas pudiere.

[46] Todo el aprender desta classe deve ser por emulación y disputa. Y, assí, desde principio, deve el regente dar a cada uno su contrario con quien dispute, y sea de otra decuria; de manera que el maestro poco o ningún tiempo gaste en preguntarles, fuera del de la disputa [54]. In his disputationibus maxime est elaborandum; huc omnes scholasticorum conatus dirigi per quam necessarium est [55].

[47] En la primera hora, por la mañana, luego, después de haver tomado las liciones de cabeça, por medio de los decuriones, hasta cumplida la hora, será pláticas de las concordancias de las partes. La segunda hora será toda de disputa entre los estudiantes, al modo que luego se dirá. La tercera será leer y platicar sobre los rudimentos. En las tres horas de la tarde, se terná el mismo orden que por la mañana. [6*r*]

---

[51] Haec igitur classis habet tres ordines, qui respondent tribus classibus grammatices ordinis studiorum quinque classium; cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 1-5; supra, mon. 13.

[52] Aelius Antonius Nebrissensis (de Nebrija, seu Lebrija; 1444-1522), hispanus; eius opus grammaticum inscribitur: *Introductiones in latinam grammaticam* (Lugduni 1511); cf. *Ouvr. pédag.* p. 7-8.

[53] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 3; supra, mon. 13.

[54] De aemulatione cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 15; supra, mon. 4.

[55] De disputationum utilitate cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) IV § 11; MP I 207.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[48] La disputa será desta manera: que el regente hará salir in medium aulae a un estudiante y, luego, eo ipso saldrá su contrario [56]; y, cada uno al otro, vicissim, estando de pies y sin bonetes, hará quatro preguntas breves: la una de declinar un nombre solo, o dos o tres, juntos, según la habilidad de los disputantes; y esto, al derecho o al revés, o commutando los casos. La segunda, de conjugar un tiempo de algún verbo al derecho o al revés. La tercera, de la concordancia de dos partes, como de dominus bonus. La quarta, de un solo rudimento, como es pedir: casus nominum quot sunt; y, andando respondiendo el adversario, si yerra, corregirlo ha el que pregunta, contando los puntos o él o otro por él; y si él yerra en el corregir o no sabe corregir, notándolo el respondiente, perderá el punto. Acabado de disputar dos, saldrán otros dos y, assí, consequenter, de dos en dos, hasta acabada la hora; y si, por la mañana, no hay lugar para que todos argumenten, por la tarde, argumenten los que quedaren.

[49] Et quoniam honos alit artes [57], para la victoria se tenga este orden: que el banco de la mano derecha del aula se tenga por muy honrado; el del otro lado no tanto; y, al cavo de abaxo, haya un banco baxito, que se nombre de la negligencia [58], que se tenga por derreputado y affrentoso. Si el que está en el banco honrrado vence al otro, en la disputa, por la victoria, le de el mismo una o dos palmatoriadas, pro modo culpae, como juzgare el regente; y si fuere vencido, pierda el lugar honrrado y se de al otro. Y si la victoria llega a diez puntos, el que assí fuere vencido, sea echado al banco de la negligencia, y al vencedor denle el assiento honrrado.

[50] El que estuviere en el banco de la negligencia, no salga de allí sino venciendo a su contrario y cogiéndole el assiento honrrado. Y si, en tres disputas, no lo puede vencer, salga de allí con açotes, si fuere para ello; y, si no fuere para ser açotado, denle tres palmatoriadas.

[51] Y porque los estudiantes hagan mayor estudio en lo que hay mayor difficultad, en donde la huviere, como en los compuestos de quis vel qui y de sum es fui y en los infinitivos de todos los verbos, un punto valga por dos, y en donde más le pareciere al regente. Mientras los unos disputan, los otros estén attentísimos. [6*v*]

[52] Los nombres y verbos que, en la disputa, se dan para declinar y conjugar, unas vezes, los dará el regente, de repente, o un día

---

[56] De cuiusque concertatore cf. *Const.* P. IV c. 6 L; MP I 249.

[57] M. T. CICERO, *Tusculanae disputationes* I, 2, 4.

[58] De loco « ignominiae » in collegio conimbricensi constituto cf. MP I 473.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

para otro ; otras vezes, se los darán ellos haviéndolos, primero, estudiado o prevenido.

[53] En las disputas, el regente ayude mucho estimando o alabando mucho al que gana, y al perdidoso dándole esperanças.

[54] Tras de los nombres y verbos que, en esta aula, se trataren, hará el regente que, immediatamente, se diga la significación dellos ; porque, assí, al fin del tiempo que huvieren estudiado en esta aula, entiendan los estudiantes muchos vocablos.

[55] Lo segundo [59], que, en esta classe de menores, después de estar bien en lo primero, se enseñará, es la ethimología, esto es, quántas son las partes de la oración y sus definiciones y attributos, en los quales se comprehenden el género y declinaciones de los nombres y los pretéritos y supinos de los verbos. También con esto, se enseñarán algunas reglas universales de la composición, con las quales den a los estudiantes alguna noticia de la sintaxi ; y se exercitará la composición y, también, se leerá algún autor bueno y acomodado para exercitar la composición, como es las sentencias de Cicerón o unas epístolas selectas del mismo, breves y fáciles [60].

[56] El modo de leer los preceptos sea diziéndolos, primero, en latín, por dos vezes, assí en breve, como ellos están, clara y distintamente ; y luego, otras tantas o más en romançe breve y claro. Y si hay necessidad de construyr algunos, hágalo ; y sea la lición breve y, después de leyda, platíquela quanto ser pueda ; y no passe adelante sin que entiendan comunmente todos lo leydo y lo sepan de coro exactíssimamente.

[57] Del autor que se ha de leer, para exercitar la composición, no leerán sino tres o quatro líneas, y essas hará que todos los estudiantes las traygan escritas, en un cartapacio papiráceo, de tal manera que, de línea a línea, quede espacio de un dedo para escrivir el sentido de cada claúsula en romançe [61].

[58] El modo del leer será que, primero, lea la letra, apuntuándola. Segundo, dirá el sentido, en romançe, por dos vezes, sin dilatarse, pero con brevedad y claridad, sin añadir ni quitar ni alterar a lo del autor, si no fuesse necessario. Tertio, construyrá y la construción no sea por id est o por sinónomos (ut plurimi [7*r*] faciunt) ; porque, como,

---

[59] Huic secundo ordini respondet secunda classis in *Ord. st.* (*1563*) ; cf. supra, mon. 13 § 4.

[60] Cf. *ib.*

[61] De libellis papyraceis adhibendis ad lectiones excipiendas cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) I § 10 ; MP I 191.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

en la lengua latina, hay pocos sinónomos que signifiquen una misma cosa, si no es por metáphora; por el construyr dessa manera se corrompe la propriedad de los vocablos y se enseñan muchas falsedades y se pierde mucho de la limpieza del hablar; y, muchas vezes, tan escura le es al estudiante la construción del in térprete, hecha dessa manera, como la letra del autor y, algunas vezes, más. Y, por tanto, el construyr será reddendo primum orationi latinae orationem maternam et deinde verbo verbum y esto, por dos vezes, de espacio, clara y distinctamente; porque el estudiante pueda escrivir en su cartapacio el romançe de cada oración. Quarto, anotará las diversidades de los ydiomas que se offrecieren y la propriedad y significación de algún vocablo o vocablos; pero no sean muchos estos vocablos, porque no se occupe en ellos mucho tiempo; y hará que los estudiantes escrivan, también, estos notables en la margen de su cartapacio. Quinto, hará repetir la lición, de la misma manera que él la leyó, a dos o tres estudiantes, uno de otro, aunque no es menester que el estudiante diga, por dos vezes, el sentido en romance, ni construya dos vezes, como lo hizo el regente; pero basta una. Y en levantándose el estudiante para repetir, levantarse ha, también, su contrario para emendarle las faltas que en ello hiziere; por las quales si subieren a seys, le cogerá el assiento mas honrrado, si lo tuviere; o si no, le dará dos palmatoriadas. Y, si llegaren a diez, lo embiará al banco de la negligencia. Desta manera se hará que todos estén attentíssimos y vigilantes.

[59] Haga el regente que sus estudiantes aprendan de cabeça no solo los preceptos de la ethimología y las reglas de la composición, pero aun todo lo que se leyere del autor, en latín y en romançe, y las anotaciones que sobre ella huviere dado, y tomará las tales liciones de los estudiantes.

[60] En este tiempo, aún no havrá regla ni forçarán a nadie de hablar latín [62]; porque el latín que, en este tiempo, hablan los estudiantes, no puede ser muy pulido sino tosco y ruyn; y, assí, vale más que no hablen que, hablando, acostumbrarse a mal [7*v*] hablar, para haver, después, de desaprender; pero el regente dé a los estudiantes, cada día, dos fórmulas de hablar latín, in sermone familiari, breves pero muy tersas: la una, al fin de las liciones de la mañana; la otra, al fin de las liciones de la tarde; y hágaselas escrevir y, después, dar de coro, el día siguiente, con las otras liciones; y exhórtenlos a exercitar y hablar las tales fórmulas.

45 regla *del.* mi, *sup.* ni

[62] De regula latine loquendi cf. *ib.* § 11-12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[61] La distribución de las horas en este tiempo será : en la primera, por la mañana, primero tomará las liciones de memoria, por medio de los decuriones. Estas serán de lo que, por la mañana, se lee ; y, después, hasta cumplida la hora, hará escusar la lición del autor que, el día antes, se leyó, de cláusula en cláusula, mostrando quál es el verbo quál el suppósito y quál el appósito, y cada dictión qué parte de oración es y qué attributos tiene y hará declinar y conjugar algunas, las que le parecieren ; y, sobre ella, hará hazer algunas oraciones breves ex tempore, para exercitar la composición. En la segunda, leerá el autor ; pero, antes de leer, hará que dos repitan la lición del día precedente. En la tercera, leerá del género ; y, acabado el género, leerá los pretéritos, y, después dellos, los supinos y no passará adelante sin que comunmente todos sepan y entiendan bien lo passado. Al fin de la qual hora, se dará una fórmula de hablar latín in sermone familiari, como arriba se dixo.

[62] En la primera hora, por la tarde, primero, tomará las liciones de memoria ; éstas serán de lo que por la tarde se lee ; y, después, hasta el fin de la hora, leerá y platicará de los preceptos, de la ethimología ; esto es, de los attributos de las ocho partes, su poco a poco, y no passará adelante sin que comunmente todos sepan y entiendan bien lo passado. La segunda hora será toda de disputa, como se dixo en lo primero que en esta classe se ha de enseñar ; y, porque haya tiempo de disputar todos, o a lo menos la mitad, cada uno de los que disputaren hará solamente dos preguntas a su contrario, y essas serán de lo que se lee en esta aula ; y, también, podrán ser de declinar y conjugar y de lo demás de lo primero desta classe. En la tercera hora, se exercitará la composición ; pero, antes de entrar en ella, por diez o quinze días se leerán las reglas de la composición que arriba se dixo. En [8*r*] la composición díctese, primero, el romançe ; luego, lo lea un estudiante para que lo emienden todos si no lo escrivieron bien ; luego, pónganse todos a componer ; y, mientras ellos componen essa composición, el regente enmiende las composiciones del día precedente, llamando a cada uno por su nombre que está yə escrito al fin de la composición. En el emendar, téngase este modo : que, llamando aquel cuya es la composición, venga él y su contrario, también, para contar el uno al otro las faltas en que cayeron, no sólo de los solecismos o barbarismos o orthographía, pero aun del apuntuar ; y el que más huviere errado, pierda el assiento honrrado o reciba una o dos palmatoriadas ; y, si llegaren sus yerros a diez, sea echado al banco de la negligencia ; y assí,

385 y *rep.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

de dos en dos. Acabado de componer y emendar, cogerá cada decurión las composiciones de su decuria aparte y, juntas, las dará atadas con un hilo al regente para que assí, por orden, al otro día, de decuria en decuria, las emiende en el modo que está dicho. Observará siempre, tras de cada nombre o verbo o otra parte de que tratare, luego dezir la significación della, máxime en las preposiciones, adverbios, interjecciones y conjunctiones, por ser más difficiles y haver en ellas mayor necessidad de diligencia en esta parte.

[63] Obsérvese que, siempre que algún estudiante se levantare, por mandado del regente, para repetir lición o para responder a pregunta, se levante su contrario para corregirle los yerros; porque todo lo que se aprendiere, sea con estímulo de emulación y disputa, porque esso se aprende mejor [63].

[64] Cada semana, un día, hará repetir todo lo que se havrá leydo desde la postrera repetición [64]; pero, este día, varíelo; unas vezes sea el sábado por la mañana, otras vezes sea el miércoles o otro; porque no sabiendo los estudiantes qué día ha de ser la repetición, estén siempre sobre sí y armados.

[65] Lo tercero que en esta classe de menores [65], después de estar bien instruydos en lo segundo, se enseñará es la sintaxi, con la qual se exercitará mucho la composición y se leerá un autor.

[66] La sintaxi que leerán, sea la más acomodada que hallaren, a juyzio del rector y de los regentes. El modo de leerla sea: que diga, primero, el precepto en latín, por dos vezes, assí breve y claro como está en el libro; y, luego, otras tantas o más en [8*v*] romance breve y claro; y si hay necessidad de construyr algunos, hágalo y lea poco, por no cargar los estudiantes; y, luego, haga repetir aquella misma lición a cinco o seys o más; y, tras de aquello, hasta el fin de la hora y media, platíquese la lición dando muchas oraciones por los mismos preceptos: y esto es lo más importante, y no se passe adelante sin que todos comunmente sepan y entiendan y estén bien en lo precedente, porque ninguno, si es possible, salga de la sintaxi sin estar muy al cavo della.

[67] El autor que se leerá, en este tiempo, sean las epístolas familiares de Cicerón, y no sea mucho por no cargar los estudiantes; porque más provecho hará poco, bien entendido; porque esso dará intelligencia para lo demás, que mucho, mal entendido.

---

[63] Cf. supra, § 48.

[64] Cf. supra, *Ordo st.* (*1558*) § 24.

[65] Huic ordini respondet classis tertia grammatices in *Ord. st.* (*1563*); cf. supra, mon. 13 § 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[68] Hará el regente que cada estudiante trayga, en su cartapacio papiráceo, la lición, como arriba se dixo [66].

[69] El modo del leer será con alguna mayor exactión que en lo segundo se dixo; y assí, leyda la letra de la lición, dirá el argumento, si lo huviere, o continuará la lición con lo precedente. Tercero, dirá el sentido de la lición en latín terso y cándido y lleve la lición cogida y no se derrame más de lo que fuere necessario porque el estudiante lo pueda llevar. Quarto, dirá lo mismo en romançe, también muy pulido, por dos vezes. Quinto, construyrá, como arriba se dixo [67], sin sinónomos de vocablos, guardando siempre, en la versión, la propriedad y uso de los ydiomas y phrases de entrambas lenguas y advertiendo a los estudiantes que noten siempre la differencia de las phrases que ay en un mismo sentido de oración, y quán differentes son los atavíos, hermosura y modo de hablar de entrambas lenguas. Sexto, anotará lo que conviniere, como diversidad de ydiomas, propriedad y significación de vocablos, figuras, tropos y artificio; y estas annotaciones también hará escrivir a los estudiantes; y, assí, no dé muchas en cada lición, porque no se detengan mucho y por no cargar mucho a los estudiantes. Acabado de leer, hará repetir la lición a dos o tres estudiantes, successive, de la misma manera que él la leyó; y si los estudiantes, en los principios, no pueden tanto, apéelos: que, poco a poco, vernán a ello.

[70] Los estudiantes aprenderán de coro no sólo las liciones del autor, pero aun el sentido en romance, y las notaciones; y denlo juntamente [68].

[71] La distribución de las horas sea: que, en la primera de la mañana, primero, se tomarán las liciones de cabeça por medio de los decuriones. Estas serán de lo que, por la mañana, se lee. Tras esso, por hora y media, leerá de la sin-[9*r*]taxi y la platicará mucho, con varias oraciones, conforme a los preceptos que huviere leydo y los precedentes; y, en este tiempo, muchas vezes haga repetir de coro lo passado de la sintaxi y mire mucho que no le quede ningún estudiante atrás, si es possible. En la tercera hora, harán las composiciones, como arriba se dixo [69]; y porque ya los estudiantes están más hábiles en este tiempo que estavan antes: por tanto, se darán más largas que allí se davan, y el maestro las corregirá, como arriba se dixo.

[66] Cf. supra, § 57.
[67] Cf. supra, § 58.
[68] Cf. supra, § 59.
[69] Cf. supra, § 62, lin. 304-17.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[72] Por la tarde, en la primera hora, tomadas las liciones de memoria, luego se escusará la lición del autor que se leyó, el día precedente; y, porque, en este tiempo, ya se hará este exercicio con mayor facilidad que en los dos precedentes se hizo, assí havrá más lugar sobre la misma lición de platicar la sintaxi. En la segunda, se leerá el autor, como está dicho. En la tercera, hará el regente que todos transfieran de latín en romançe algunas de las epístolas leydas, y haga el regente que, en este exercicio, los estudiantes observen tres cosas: la primera, que trasladen fielmente el autor, sin añadir ni quitar ni alterar el sentido. La segunda, que no transfieran palabra por palabra, sino guardada la propriedad de la lengua materna. La tercera, que el romance salga tan pulido y casto quanto lo está el latín en el autor; y el regente, después, corríjalos a la manera que se dixo arriba [70] que corrigesse las composiciones; máxime, corrija la orthographía; y mire el regente que este exercicio es de mucho momento. Desta manera se hará que salgan pulidos y proprios en cada lengua.

[73] Observe el regente, en este tiempo, que, siempre que un estudiante se levantare para repetir alguna lición o responder al regente, que se levante su contrario para corregirlo [71].

[74] Cada semana, en este tiempo, por dos días, intermettirá el regente dos liciones, las que él mejor le pareciere, para que en aquellas los estudiantes disputen a la manera del primero y segundo tiempo.

[75] En este tiempo, ya havrá regla de hablar latín y se haga guardar exactamente [72].

[76] En este tiempo, cada semana, un día, hará el regente repetir todo lo que havrá leydo desde la postrera repetición y, este día, varíese, porque los estudiantes estén más sollícitos [73]. [9*v*]

Constitución séptima de la classe de los mayores [74]

[77] En esta classe se enseñarán nueve cosas: lo primero es la copia verborum con algún autor como las epístolas de Cicerón.

---

474 sin *del.* alterar || 477 latín *del.* y

---

[70] Cf. *ib.*, lin. 307-13.

[71] Cf. supra, § 46 et 48.

[72] Cf. *ib.* § 60.

[73] Cf. *ib.* § 64.

[74] Huic classi maiorum respondent in *Ord. st.* (*1563*) classis humaniorum litterarum et rhetorices; cf. supra, mon. 13, § 6-8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[78] En la copia verborum, se tome un autor, el más acommodado que se hallare [75], y léase por hora y media, por la mañana, y, por otra hora y media, por la tarde, después de tomadas las liciones de memoria. El modo de leerla sea que diga, primero, el precepto en latín, por dos vezes, assí breve y claro como está en el libro; y, luego, otras tantas o más, en romançe breve y claro; y sea poco en una lición; y, luego, haga repetir aquella misma lición a cinco o a seys estudiantes; y, tras de aquello, hasta el fin de aquella hora y media, platíquese la lición con varias oraciones o composiciones y no se passe adelante sin que sepan y entiendan y estén bien todos comunmente en lo precedente, porque no se queden atrás algunos, si possible fuere.

[79] Leydos los preceptos de la copia verborum, léanse los preceptos de la imitación. Puédense sacar del libro de imitatione que ha escrito Bartholomeo Ricio [76].

[80] En la tercera hora, por la mañana, en este tiempo, se lean las epístolas familiares de Cicerón, y cada estudiante trayga, en su cartapacio papiráceo, toda la lición, escrito con espacio, de línea a línea, de un dedo o más, para escrivir en él lo que conviene [77].

[81] El modo de leer es que, primero, lea la lición apuntuándola. Segundo, diga el argumento si lo hay; y, si no, continúe la lición presente con la precedente. Tercero, diga el sentido de la lición en latín terso y cándido y llévelo cogido y no se derrame más de lo que fuere necessario, porque el estudiante lo pueda llevar. Quarto, diga el mismo sentido en romançe también muy pulido, por dos vezes. Quinto, construya en romançe, como se dixo en la classe de menores [78], reddendo orationi orationem maternam et deinde verbo verbum y bastará una vez. Lo sexto será paraphrasear o variar por la copia verborum la misma lición en latín, de claúsula en clausula, con latín castíssimo, quanto ser pueda; y esta paráphrasi escrivan los estudiantes, porque es lo prin-

511-2 cartapacio *p. corr.* || 523 lición *p. corr.*

[75] Maximae celebritatis fuit D. ERASMUS, *De duplici copia verborum ac rerum commentarii duo* (1511); cf. *Ouvr. pédag.* p. 232. — Quid vero S. Ignatius de Erasmo in scholis S.I. legendo senserit, videsis in MP I 438 et 557. Ex eius voluntate A. des *Freux* (Frusius) S.I. conscripsit opusculum: *De utraque copia, verborum et rerum, praecepta* ... (Romae 1556); cf. SOMMERVOGEL III 1046-47.

[76] Bartholomaeus RICCI (1480-1569), italus; scripsit opus *De imitatione libri III* (Venetiis 1545); cf. *Ouvr. pédag.* p. 562-63; *Encicl. Filos.* V 749.

[77] Cf. supra, § 57 et 68.

[78] Cf. supra, § 58 et 69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cipal en este tiempo. Sépti-[10*r*]mo, notará lo que conviniere, como se dixo en la classe de menores [79].

[82] En la tercera hora, por la tarde, se exercite la composición o exercite el regente a los estudiantes en el leer algunas liciones de Cicerón.

[83] Lo segundo que en la classe de mayores, después de estar bien exercitados en lo primero, se enseñará, es el arte *de conscribendis epistolis* [80]; y se leerán las mismas epístolas de Cicerón, de la manera que arriba se ha dicho [81].

[84] El modo de leer el arte de conscribendis epistolis será: que se digan los géneros dellas y se declaren los preceptos de cada género y se dexen bien platicado; y, tras de cada precepto, hará que los estudiantes, por sí mismos, saquen de las epístolas de Cicerón veynte o veynte y cinco exemplos o fórmulas de aquel precepto; y si ellos no fueren para tanto, déselos el regente y haga que los aprendan de coro y los tengan muy prontos. Quando desta manera havrán passado un género de epistolas, exercítelos en que, sobre un tema, cada uno le haga ex tempore una o dos y seys epístolas en latín, por los exemplos que huvieren aprendido. Lo que es fácil, sabiendo tantos de coro o por otros, lo que también es fácil a los que están algo exercitados en la copia verborum y imitación; y assí consequenter en cada género.

[85] La distribución de las horas, en este tiempo, será que, después de haver dado los estudiantes la lición de cabeça, por la mañana y por la tarde, por hora y media, se lea el arte de conscribendis epistolis, platicando mucho los preceptos y exemplificando cada uno por muchos exemplos; y, conforme a los preceptos que havrá dado y a los exemplos que sobre cada precepto huvieren aprendido, haga hazer muchas epístolas ex tempore variando una misma de estudiante en estudiante, y dé el regente el tema. En la tercera hora por la mañana lea el autor. En la tercera, por la tarde, unas vezes haga hazer diálogos ex tempore, haziendo levantar a dos o tres o más para ello. Otras vezes, los exercite en hazerlos leer algunas liciones de las epístolas, haziéndolos subir al púlpito para ello. Otras vezes, en hazer alguna oración en latín en alabança de alguna arte o virtud o para consolar o encomendar o hazer alguna narración. Exercítelos, también, en traduzir de las epís-

---

[79] Cf. supra, § 69, lin. 350-53.

[80] *De ratione conscribendi epistolas* Erasmi cf. *Rat. st. coll. mess.* (*1551*) § 7; et NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) § 6; MP I 99-100 et 139.

[81] Cf. supra, § 81.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tolas de Cicerón, de latín en romance, algún libro. También los podría exercitar en hazerlos comentar algunas epístolas de Cicerón. [10*v*]

[86] Lo tercero que en esta classe, después de estar bien versados en lo primero y segundo, se enseñará, serán adagios. Pestos se leerán y platicarán y se harán decorar muchos; y en esto emplearán hora y media, por la mañana, y otra hora y media, por la tarde; y, en el resto del tiempo, por la mañana, leerá el regente algún autor; y, por la tarde, exercitarán algo de lo que arriba está dicho.

[87] Lo quarto que en esta classe se leerá, será la prosodia y poesía. En la prosodia, seguirá el autor que mejor pareciere al rector, con consejo de los regentes. El modo de leer la prosodia sea el que se tiene en leer los preceptos en la classe de menores [88].

[88] En la poesía, lea a Ovidio o a Horacio. El modo de leer estos autores será que, primero, se leerá la letra apuntuándola. Segundo, se dirá el sentido en latín sin derramarse demasiado, porque el estudiante lo sepa referir. Tertio, se dirá el mismo en romance, contando las fábulas y historias que se offrecen. Quarto, construyrá reddendo primum orationi latinae orationem maternam. Quinto, se paraphraseará la misma lición, como se dixo arriba. Sexto, se notará lo que conviniere, máxime las cosas poéticas, como son las phrases poéticas, las figuras poéticas y propriedades de vocablos poéticos y el artificio poético y la imitación poética y el estilo poético, alto, mediocre o ínfimo. El modo de representar los poetas las cosas y mover los affectos. Estas annotaciones hará escrivir a los estudiantes; y, assí, no dé muchas en cada lición, assí por no cargarlos mucho, como por no detenerse demasiado en la lición.

[89] La distribución de las horas sea que, por la mañana, primero, se tomen las liciones de memoria y, luego, por hora y media, se leerá y platicará la prosodia con grande diligencia y exercitación. Después, por otra hora y media, leerá a Ovidio o a Horacio. Si lee a Ovidio, sea *de fastis* o *tristibus* o *Ponto*. Pero, primero, haga repetir la lición del día precedente; y, luego, hará exercicio sobre ello, potissimum en escandir los versos y otras cosas poéticas y, después, se lea la lición.

[90] Por la tarde, tomadas las liciones, hasta el fin de la primera hora, harán exercicio sobre la lición del poeta que se leyó, por la mañana, potissimum en escandir y otras cosas poéticas. La segunda hora se em-

568 la] lo *ms.*

[88] Cf. supra, § 56.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

plee en composición de verso, para la qual, en los principios, para introduzirlos en ella, les dará algunos versos de Ovidio o otro autor, comutadas las palabras, para que los buelvan a su ser. Después [11*r*] de algunos días, dexará esso y darles ha un thema, estendiéndoselo en latín algo, y en él hará que haya algunos medios versos para facilitarlos; y, entre tanto que compornán, emendará el regente las composiciones del día precedente, como se dixo en la classe de menores. Quando alguno no tuviere naturaleza apta para composición de verso, haga la composición en prosa. En la tercera hora, se lea un historiador, como es los *comentarios* de César o Sallustio.

[91] Lo quinto que en esta classe, después de estar bien versados en lo quarto, será la *copia rerum* con algun autor historiador, como es los *commentarios* de César o Tito Livio y a Vergilio.

[92] La copia rerum se lea cogiendo en breve los preceptos della y declarándolos en latín o en romançe; y, después, se exerciten hasta complirse hora y media en ella; y, por la tarde, otro tanto; y en el resto, por la mañana, leerá el historiador y, por la tarde, a Vergilio.

[93] El modo de leer los autores sea construyendo en latín dexando la construción en romance y notando phrases históricas y poéticas, imitaciones y otras cosas dignas de notar.

[94] Lo sexto, por la misma orden y manera de lo quinto, se lean unos tropos o figuras rhetóricas; y, después, algunos lugares rhetóricos con los mismos autores.

[95] Lo séptimo, se lean los progymnasmatos de Aphtonio [83], como está dicho de lo quinto, con los mismos autores [84].

[96] Lo octavo, se lea un compendio de la rhetórica [85], con las oraciones de Cicerón, por la orden y manera que se ha dicho de lo quinto.

[97] Lo noveno, se lea la rhetórica más exactamente por las *partitiones* de Cicerón o por otro libro; y parece muy conveniente modo de leer la rhetórica coger los preceptos del autor con el mismo artificio de definitiones y divisiones que él los trata y, después, explicarlos como quien lee una sintaxi y platicarlos mucho con los estudiantes o a la manera que se lee la lógica de Aristóteles: que, primero, se declara la lición sin mirar el libro; y, después, [11*v*] se passa la letra del libro;

---

[83] APHTONIUS (s. III-IV) rhetor graecus (cf. MP I p. 177), *Progymnasmata, seu praeviae ad eloquentiam exercitationes*; cf. KLEUTGEN, *Ars dicendi* p. 131-32.

[84] Cf. supra, § 91-92.

[85] In scholis Societatis passim legebatur Cypriani SOARES S.I., *De arte rhetorica libri tres*, opusculum anno 1560 Conimbricae primum editum; cf. SOMMERVOGEL VII 1331-37; et RODRIGUES, *História* I/1 456-57.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

y, si algo hay escuro, se declara; y, después, lo repiten dos o tres estudiantes; y, después, se levantan y repiten la lición de dos en dos. El modo de leer la rhetórica yendo construyendo la letra, como quien lee una epístola de Cicerón, muy travado parece y de poca luz. En la segunda hora, se exercite la rhetórica, haziendo exordios ex tempore o narrationes o enteras declamationes, conforme a lo que está leydo.

[98] También se leerán las oraciones de Cicerón, conforme a lo que se ha dicho en el quinto.

[99] En esta aula, cada semana, un día, hará el regente repetir todo lo que se havrá leydo desde la postrera repetición, y este día varíese, porque los estudiantes estén más sollícitos [86].

[100] Observe el regente lo que, en la classe de menores, se dixo: que, siempre que el estudiante se levantare para repetir alguna lición o responder al regente, que se levante su contrario para corregirlo [87].

[101] En esta aula havrá regla de hablar latín y se haga guardar exactíssimamente [88].

[102] Háganse a menudo algunos premios para quien vencerá a los otros en los exercicios sobredichos [89].

Constitución octava de los tiempos en que han de leer [90].

[103] El leer será dende el día de Nuestra Señora de setiembre, exclusive, hasta el postrero de junio. Los dos meses de julio y agosto, ternán de vacaciones para que los estudiantes puedan repetir lo oydo y los lectores descansar.

[104] Dexarán de leer todas las fiestas mandadas y la vigilia de Navidad, y el día de carnestollendas, y el día de la ceniça, hasta medio día y, desde el miércoles sancto, inclusive, hasta la Pasqua; y, en la semana que no huviere fiesta o otro día de vacación, ternán el jueves, por todo el día, vacación que suelen llamar día assueto [91].

---

651 de *sup.*

---

[86] Cf. supra, § 64-76.

[87] Cf. supra, § 73.

[88] Cf. supra, § 75.

[89] De sollemni annua praemiorum distributione cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1565*) § 61-65; supra, mon. 13.

[90] Ad hanc constitutionem quod pertinet cf. OLAVE, *Ordo lect. univ.* (*1553*) I §.8-10; MP I 167.

[91] De vacationibus diebus Iovis cf. *Const.* P. IV c. 13 F; MP I 295.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[105] Las horas del leer, por invierno, serán las de la mañana, de las ocho a las onze; y las de la tarde, de las dos hasta las cinco. El invierno declaramos [12*r*] que sea dende setiembre hasta la Pasqua de Resurrectión. Las del verano serán las de la mañana, de las siete a las diez y, las de la tarde, de las tres a las seys.

Constitución nona de la instauración de los estudios [92]

[106] Los estudios se instauren en el principio de setiembre; y, en esta instauración, dende el primero día de setiembre hasta el día de nuestra Señora, se reciten algunas oraciones latinas y se tengan conclusiones públicas y generales de lógica y philosophía y theología.

[107] En los dichos siete días, se podrán recitar algunas oraciones públicas y representar algunas comedias o églogas o diálogos, y se podrán fijar, en las paredes del estudio general, oraciones, chrías, enigmas, versos y cosas semejantes con que estén firmadas del rector.

[108] Todos estos exercicios servirán para despertar, animar y provocar los estudiantes a los estudios venideros.

[109] Iten, el día de la natividad de Nuestra Señora, se hará fiesta solemne en la yglesia del collegio, de missa cantada y sermón.

[110] Iten, el día siguiente de nuestra Señora, començarán todos los lectores sus liciones.

[111] La antigua costumbre de hazer fiesta por S. Lucas [93], se puede, también, guardar, con tener algunas conclusiones públicas y recitar algunas oraciones y graduar alguno si hay quién.

Constitución décima de los exámenes de los estudiantes para oyr

[112] Ningún estudiante sea admittido a oyr en alguna classe ni de latín ni de artes sin ser primero examinado por el rector o por quien él ordenare [94]. Y, para la mudança de las classes de latín, se haga el examen de medio en medio año, si el rector juzgare ser expediente [95].

---

[92] Ad hanc constitutionem quod attinet cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) §§ 5-15; supra, mon. 14.

[93] Die 18 oct. Plerumque mense octobri celebrabatur sollemnis studiorum renovatio in collegiis S.I.; cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) I § 24; MP I 193.

[94] Cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) § 2; supra, mon. 14.

[95] Cf. *ib.* § 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Esto es en el principio de setiembre y por carnestollendas [96]. [12*v*] Ninguno de los que vienen de nuevo para oyr grammática, sea admittido que no sepa bien leer y sufficientemente escrevir [97].

Constitución 11ª de los grados [98]

[113] Por nuestro padre general se a mandado que no se den, en esta universidad, grados en las facultades que aquí no se leen [99].

[114] El rector, por sí o por otro, dará los grados [100]; y el que diere el grado así de bachiller como de maestro o doctor o licenciado, aya de estar con la borla de la facultad en la cabeça.

[115] Ninguno sea admitido para grados, siendo infame de jure ni otramente honbre de ruin fama, ni de quien se sepa que es de malas costumbres; y no se den sino a honbres exemplares y de buen nonbre.

[116] Para los grados de theología queremos que sea clérigo de orden sacra.

[117] Para grados no se admitan sino los que ovieren oído en universidad aprobada y con prueva sufficiente dello, si ya no fuesen relligiosos que ajan oído en sus monasterios; y si con alguno juzgare el rector que basta que lo jure, sea así; con esto, si alguno que no abrá oído en universidad o, ya que aja oído en ella, no lo podrá provar o no abrá oído todo el tiempo que se requiere, pero fuere muy benemérito de los grados, pueda el rector dispensar con él y admitirlo al examen; y, siendo sufficiente, darle los grados.

[118] Quando alguno pidiere ser graduado en qualquier facultad que sea, satishase el rector, primero, con examen privado o otramente de la habilidad del tal; y de la virtud, tanbién, y de los tiempos que an de aver oído y que han oydo en universidad [101].

---

[96] Id est, dies Cinerum, seu prímus dies Quadragesimae.

[97] Cf. *Const.* P. IV c. 12 C; MP I p. 285; et *Reg. Coll. Rom.* (*1551*) V § 1; MP I p. 89 91.

[98] De gradibus academicis conferendis cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4; MP I p. 305 307.

[99] « La yda por esas partes del P. Dr. Nadal soltará muchas dudas de las que podrían tener, y specialmente en los de graduar en medicina y cánones que no se leyn aý. Aunque, si de acá se ubiese de soltar el dubio, se diría que no pareze expediente, sino que en lo que aý se ley, se den grados ». Ex ep. Patris Polanco ex comm. die 3 aug. 1553 P. Rectori collegii gandiensis data; MI *Epp.* V 273.

[100] Cf. *Const.* P. IV c. 17 § 2; MP I 317.

[101] Cf. *ib.* c. 15 § 4; MP I 305.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[119] Quando se supiere de alguno que tiene poca sufficiencia en letras, no lo admitan para el examen, ny aun para los actos que se han de tener antes del examen; y si, sin tener tal noticia fuere admitido, tenido el primer acto, se consulte sobre ello; y si no pareciere idóneo, despídanlo.

[120] A los graduandos, antes de darles el grado, háganlos prestar juramento de ser obedientes al romano pontífice, vicario de Christo en la tierra, y que no irán contra la presente universidad y constituciones della, in licitis et honestis, en ningún tiempo; y los theólogos, ultra de lo sobredicho, juren que no irán contra la opinión de la imaculada conceptión de la siempre Virgen María [102]. [13*r*]

[121] El que se a de graduar, fixe las conclusiones que ha de tener, por 24 horas antes que las sustente, en las escuelas en donde estén públicas (firmadas tamen del rector). Ultra de lo qual queremos que las aya de dar a todos los examinadores y a algunos doctores de la universidad a quien le pareciere al rector; y, un día antes, lo avise al bedel, para que barra y aderece la aula, a su costa; pero, si el que tuviere las conclusiones, la quisiere entapiçar, lo pueda hazer, a su costa tamen propia.

[122] Las conclusiones que para grados se ternán, duren por lo menos dos horas y media.

[123] Todos los graduandos, en qualquier facultad que sea, sean examinados con mucho rigor [103].

Constitución 12ª de los examinadores [104]

[124] Del rector será nonbrar los examinadores; y puestos también, estará ad eiusdem libitum remover los que quisiere, y quantas vezes quisiere.

[125] En cada facultad en que dieren grados, por lo menos aya tres examinadores y no pasen de seys; y destos, si fuere possible, aya alguno o algunos de los de fuera y otro o otros de los de dentro del collegio.

[126] El padrino o presidente podrá ser alguno de los examinadores o fuera dellos.

---

731 muncho *ms.*

---

[102] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1549-50*) VI § 7; MP I 57.

[103] Cf. *ib.*, introd.; MP I 52-53.

[104] Cf. *ib.*, VII § 1-4; MP I 58-59.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[127] No puedan ser examinadores si no son maestros o doctores en la facultad para la qual se toman por examinadores.

[128] El que fuere admitido en examinador, eo ipso sea tenido por incorporado en la presente universidad.

[129] Item, queremos que los dichos examinadores, antes de exercitar el dicho cargo, ayan de prestar juramento en manos del rector, quod praestabunt sufragia sua dignis, et ea negabunt indignis, y que harán bien y fielmente todo lo que pertenece al officio de buen examinador.

[130] En los exámenes, cada examinador ponga dos argumentos y no más.

[131] Y ninguno communique sus argumentos al examinando sub poena praestiti juramenti.

[132] En el votar, después del examen, sobre alguno si es idóneo para [13*v*] darle el grado o no, el rector tenga el primero voto. Y el modo del votar sea que el rector o otro, por él, escriva en tantos cedulones quantos fueren los votantes, una R que quiere dezir reprobo; y, en otros tantos, una A, que quiere dezir approbo. Y de cada manera destos cedulones den a cada uno de los votantes uno. Después, póngase el rector aparte dellos con dos caxitas, la una para meter los votos, la otra para meter los otros cedulones, y ningún examinador saque ningún cedulón fuera del aula sub poena praestiti iuramenti. Después desto el rector cuente los votos, y si los más son de A, admita al examinado al grado y dele el parabién y no le diga que la major parte lo admite, sino que los examinadores lo admiten; ni en la carta se haga mención que tuvo alguna R. Y si viniesen los votos de la A con los de la R a paridad, denle una poenitencia, como sería: que se obligue con juramento a repassar aquella facultad, por seys o ocho meses; y con eso denle el grado. Pero si los de la R fueren más, sea repellido sin dezir qué parte ny todos lo repellen; sino que a los examinadores les parece que no lo merece; y ningún examinador, sub poena praestiti iuramenti, diga al examinado que le ha dado su voto.

Constitución 13ª de los grados en artes [105]

[133] Primo, queremos que, para graduar a alguno de bachiller en artes, aya de aver oydo la lógica y los physicos.

760 otri *ms.*

[105] Cf. *ib.*, I-II; p. 53-54.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[134] Item, queremos que aian de tener, primero, unas conclusiones públicas en que aja de todas las siete partes de la lógica y algo de la philosophía.

[135] Item, leerán una lición públicamente de lógica; y todo esto para ver si son idóneos para el examen; y, siendo hallados idóneos, sean admitidos al examen, el día que quisieren. El qual se hará desta manera: que públicamente leerán dos liciones, succesivamente una tras de otra: la una de lógica; la otra de philosophía, sobre las quales ha de aver dado, el día antes del examen, unas conclusiones a todos los examinadores; y contra ellas le argumentarán el rector y los examinadores después de las liciones, y sea el examen riguroso. Acabado el examen, siendo sufficiente, denle el grado, como se dize en la constitución 17ª.

[136] Quanto al grado de maestro en artes, no se dé a ninguno si no que sea ja bachiller en las mismas artes, y que aya oído las artes, esto es, la lógica y la philosophía.

[137] Para ver la idoneidad de los que se han de graduar de maestros, queremos que, antes del examen, tengan tres actos públicos [14*r*] de conclusiones, en la presente universidad: las unas de lógica, en que aya de todas las partes della; las otras de philosophía natural, en que tanbién aya de todas las partes della; las otras de metaphísica y philosophía moral, y aya tanbién públicamente de leer dos liciones, la una de lógica y la otra de philosophía. Y siendo hallado idóneo, sea admitido al examen desta manera: que el rector haga abrir con un cuchillo un texto de la lógica de Aristóteles en tres partes y dellas escoja el examinando un puncto; y, después, haga abrir con un cuchillo otro texto de la philosophía de Aristóteles en tres partes, y dellas escoja el examinando otro puncto y sobre los dos punctos que abrá escogido el graduando, haga unas conclusiones, y las embíe al rector y examinadores para que sobre ellas después lo examinen; y provea, dentro de veinte y quatro horas, dos liciones. Venido el día siguiente, el examen se hará secreto, porque con más libertad pueda ser examinado y dezirle lo que conviene. Y el examen será que, primero, leerá las dos liciones y, después, le argumentarán muy rigurosamente sobre las conclusiones que abrá dado el día precedente. Y acabado el examen, saldrá el examinado fuera, y el rector y examinadores cerrados voten de la sufficiencia del

809 veite *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tal, a la manera que está ordenado en la constitución 12ª [106]. Y siendo sufficiente, abran las puertas y denle el parabién.

Constitución 14ª de los grados en theología [107]

[138] Item, queremos que ninguno sea admitido para bachiller en theología si no fuere primero bachiller en artes, y aja de aver oído tres años, o la mayor parte de cada uno dellos, dos liciones, cada día, con sufficiente prueva dello.

[139] Item, queremos que, para ser graduados de bachilleres en theología, ayan de tener primero unas conclusiones públicas, en que aya de los quatro de las *sentencias* [108], y leer una lición de theología scholástica ; y, después, sean examinados públicamente, para el qual examen leerán ellos primeramente dos liciones sobre dos distinctiones o parte dellas ; después de las quales, los argumentarán los examinadores contra las conclusiones que sobre las dichas distinctiones, el día antes, les habrán dado. Y siendo hallados sufficientes, se les dé el grado.

[140] El grado de doctor no se dé sino a quien fuere bachiller en la misma facultad y en artes y a quien oviere oído los tres años que para bachiller se requieren, o la major parte de cada uno dellos dos liciones, cada día, con sufficiente prueva dello.

[141] Item, queremos que, para el examen, tenga primero, tres vezes, conclusiones públicas : las unas del primero y segundo de las *sentencias* ; las segundas del tercero y quarto ; las terceras de la Scriptura, esto es, del nuevo y viejo Testamento ; y lea dos liciones públicas : la una de theología scho-[14*v*]lástica ; la otra de theología positiva. Después de lo qual le darán para el examen dos punctos, de la manera que para los maestros en artes se dixo que se hiziese en la constitución precedente : el uno del primero o segundo de las *sentencias* ; y el otro del tercero o quarto. Y siendo hallado sufficiente, le darán el grado de doctor.

Constitución 15ª de los grados en medicina [109]

[142] Si, por algún caso, se oviere de graduar alguno en la presente universidad en medicina, se procederá con él de la manera que se sigue.

---

[106] Cf. supra, § 132.

[107] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1549-50*) III-IV ; MP I 54-55.

[108] *Libri quattuor Sententiarum* Petri Lombardi (1100-1160), dicti Magistri Sententiarum ; cf. MP I 54 adn. 9.

[109] Constitutiones de gradibus in medicina et in legibus desiderantur in *Const. Univ. Gand.* (*1549-50*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[143] Para bachiller en medicina ninguno sea admitido si no fuere, primero, bachiller en artes, y aja de aver oído medicina, tres años, y platicado seys meses con un doctor.

[144] Para ser graduados en bachilleres ayan de tener, primero, unas conclusiones públicas y leer una lición; y, después, ayan de subir el examen público a la forma que lo tienen los bachilleres en artes, como está en la constitución 13ª.

[145] El grado de doctor no se dé sino a quien fuere bachiller en la misma facultad, y oviere oído tres años y platicado uno y medio con sufficiente prueva dello.

[146] Para el examen tenga, primero, dos vezes conclusiones públicas y lea dos liciones; después de lo qual le darán dos punctos, a la manera que se dan a los que an de ser graduados de maestros en artes en la constitución 13ª, y harán el examen secreto a la forma que lo hazen los maestros en artes.

Constitución 16ª en leyes y cánones

[147] Si, por caso, se oviere alguno de graduar en la presente universidad en leyes o en cánones, se haga de la manera que se sigue.

[148] Para bachilleres en leyes ninguno sea admitido, si no oviere oýdo cinco años leyes, o la mayor parte de cada uno dellos; y para bachiller en cánones, quatro años cánones en universidad en donde ay curso dellas.

[149] Para ser graduados de bachilleres en las dichas facultades, ayan de leer dos liciones públicas en la facultad en que han de ser graduados; y, después, ayan de subir el examen secreto, leyendo un texto de la facultad en que se hizieren bachilleres, y sobre él le moverán dudas y argumentos los examinadores. Y siendo hallado suficiente, se le de el grado.

[150] El grado de doctor no se dé sino a quien fuere bachiller en la misma facultad. [15*r*]

[151] Para el examen, primero, lea dos liciones públicamente; después de lo qual le darán dos punctos que provea dentro de veynte y quatro horas, a la manera que se a dicho de los maestros en artes en la constitución 13ª. Y sobre los dos punctos harán el examen secreto; y, siendo hallado sufficiente, le darán el grado.

---

860 de] edr *ms.* || 868 en universidad *rep.* || 879 veyte *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Constitución 17ª de la forma que se ha de guardar en dar los grados

[152] Item, para quitar la ambición y embidia y odios, queremos que, en la presente universidad, no aya lugares de primero ny segundo antes todos los que se graduaren juntos sean reputados de un mismo grado ; ni el subir al púlpito el uno primero y el otro después, tanpoco haga grado alguno ; ny tampoco aya títulos que se suelen usar en otras partes, de condigno, benemérito, de rigore, de justicia et de rigore juris, antes se den todos de un tenor y simplemente [110].

[153] El modo de dar el grado de bachiller será : que el estudiante, estando en pie en mitad del theatro con el bonete en la mano, sy ja no fuere sacerdote, pedirá con humildad, con una oración en latín, el grado. A esta petición responderá el que diere el grado con otra oración breve o larga, como le pareciere. Al fin de la qual le harán prestar el juramento sólito, como está en la constitución 11ª. Tras del qual, arrodillarse ha el graduando en mitad del theatro y puesto de rodillas se le conferirá el grado diziendo que le confiere el dicho grado y le da facultad para subir en chátedra y interpretar la facultad de que es el grado y gozar de los privilegios de que gozan los bachilleres de la facultad tal en todo el mundo. Recebido el grado, el nuevo bachiller, con una oración latina, hará gracias dello al rector ; y, si fueren muchos los bachilleres, el uno por todos pedirá el grado y se dará a todos juntos puestos de rodillas ; y, después, uno por todos dará las gracias.

[154] El modo de dar el grado de maestro o doctor sea : que el graduando, estando en pie en mitad del theatro, con el bonete en la mano, si ja no fuesse sacerdote, pedirá con humildad, con una oración en latín, el grado. A esta petición responderá el que diere el grado con otra oración breve o larga, como a él le pareciere. Al cabo de la qual le dirá que vaya a prestar juramento sólito en manos del rector. El qual se lo [15*v*] tomará, como está en la constitución 11ª. Y, prestado el juramento, el que da el grado, lo subirá al púlpito diziéndole que lo constituje maestro en artes y le da facultad de subir en cáthedra y interpretar la facultad de que es el grado que le da, y de gozar de los privilegios que gozan los otros maestros ; y, en señal dello, le dará algunas insignias, como es dándole en las manos un libro, el qual abrirá y cerrará el que recibe el grado ; y, después, le porná un bonete con borla ; des-

902 munchos *ms.* || 911 se lo *rep.*

[110] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1549-50*) VI § 8 9 ; MP I 58.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pués, le porná un anillo en el dedo ; y, en señal de paz, le dará un beso en el carrillo ; y, al cabo, lo hará arrodillar y lo bendizirá santiguándolo, y le dará el parabién. Después de lo qual irá el nuevo maestro al medio del theatro y dará las gracias acostumbradas con una oración latina. Si fueren muchos los graduandos, el uno pedirá el grado por todos y otro dará gracias por todos.

[155] La borla de los maestros en artes sea de seda azul ; la de los doctores en leyes de seda colorada ; y la de cánones sea de seda verde ; la de los médicos sea de seda naranjada o amarilla ; la de los doctores en theología sea de seda blanca [111].

Constitución 18ª de los salarios [112]

[156] A los relligiosos de las órdenes mendicantes profesos y a todos los que claramente constare ser pobres, se les den los grados gratis, sin pagar cosa alguna ny a los examinadores ny al padrino ni al notario ni al bedel.

Los de la Compañía de Jesús tanpoco no pagarán por los grados cosa alguna. Por el grado de bachiller en artes y theología, se pagará a cada examinador de los de fuera de la Compañía de Jesús medio ducado ; a los de la Compañía de Jesús no se pagará nada.

Al padrino, por el presidir, otro medio ducado ; y esto se entiende aunque sea de los examinadores.

Al notario se le dará, por el salario del privilegio, un ducado.

Al bedel, por su salario, diez sueldos.

Por el grado de maestro en artes y doctor en theología, a cada examinador de los de fuera de la Compañía se dará medio ducado ; a los de la Compañía de Jesús no se les pagará nada.

Al padrino, por el presidir, otro medio ducado. [16*r*]

Al notario, por el salario del privilegio, un ducado.

A los examinadores que estuvieren y argumentaren en los actos públicos del magistrando o doctorando se les den dos reales, a cada uno, y otro tanto al padrino. Para ganar estas propinas ayan de estar los examinadores la maior parte de los dichos actos.

Por el grado de bachiller en medicina y leyes y cánones, se pagará a cada examinador un ducado.

---

922 munchos *ms.* || 948 propimas *ms.*

---

[111] Cf. *ib.* § 10.

[112] De salariis cf. *ib.* IX ; MP I 60-61.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Al padrino, por el presidir, otro ducado.

Al notario, por el salario del privilegio, treynta sueldos.

Al bedel, por su salario, quinze sueldos.

Por el grado de doctor en medicina y leyes y cánones, se pagarán a cada examinador dos ducados.

Al padrino que presidirá, dos ducados.

Al notario, por el salario del privilegio, dos ducados.

Al bedel, por su salario, un ducado.

Item, ordenamos que al bedel se le dé, por cada acto de conclusiones que se tuvieren así por exámenes como por otro qualquier respecto, un real castellano, el qual pagará el que tuviere el dicho acto, excepto si fuere de la Compañía de Jesús.

Si alguno de los que tuvieren actos públicos para ser graduados en alguna facultad, fuere repellido, pague por cada acto que tuvo de conclusiones públicas, al bedel un real. Y aviendo sido examinado, pagará la mitad de los salarios de los examinadores y padrino.

Constitución 19ª del bedel [113]

[157] Al bedel tocará dar señal con una campana en todas las horas en que abrá de aver lición ordinaria, para que todos los presentes en las escuelas entiendan que comiença la hora de la lición.

[158] Al mismo tocará, por orden del rector o del que el rector para ello señalare, dar las conclusiones a los que ovieren de argumentar, siempre que las oviere públicas o generales, así de artes como de otra qualquiera facultad.

[159] Al mismo tocará assistir a los grados con su ropa y maça.

[160] Item, queremos quel mismo bedel aya de barrer el theatro, siempre que ovieren de tener conclusiones públicas o graduar alguno.

[161] Al mismo tocará dar los assientos a los que vinieren a los actos, [16*v*] fiestas y ajuntamientos de la universidad, conforme a la orden que le diere el rector.

Constitución 20ª del corrector [114]

[162] En la dicha universidad de Gandía aya un corrector para açotar los chicos que tuvieren necessidad dello ; el qual porná el rector.

---

[113] De bidello cf. *Const.* P. IV c. 17 § 4 ; MP I 319.

[114] De correctore cf. *ib.* litt. G ; et NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 22-30 ; MP I 198.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[163] El corrector açotará los scholares no por voluntad suya sino por solo el orden de los regentes y del rector [115].

[164] Los açotes, por culpas ordinarias, sean seys y no passen de ocho. Las culpas extraordinarias sean castigadas con juizio sossegado de los regentes o del rector [116].

[165] El corrector ha de estar presente en las escuelas en todo el tiempo que se leerá en ellas, y terná el aposentico que está junto a las classes de gramática, en el qual açotará los estudiantes.

[166] Y terná, en el dicho aposento, un cántaro de agua limpia con una cantarilla para dar de bever a los estudiantes que ternán sed, porque no ayan de salir fuera a bever.

[167] El corrector terná siempre barridas y limpias las aulas de las lenguas, máxime en los días de las conclusiones.

[168] El corrector esté obligado a assistir en la missa por la mañana y en las pláticas de los viernes y estar en las escuelas, media hora antes de leer, para contener los estudiantes en quietud.

[169] Los regentes no suffran que ningún estudiante diga injuria ni pesar al corrector.

[170] Serve el corrector gravedad con todos y no tome presentes de los scholares, ni tenga familiaridad con ellos de manera que se pueda impedir la libertad que ha de tener en castigarlos [117].

[171] Tenga obediencia a los regentes y al rector, teniendo por bien todo lo que le ordenaren tocante a su officio [118].

Constitución 21ª de los assientos

[172] El rector se assentará en el primero lugar del banco más alto del theatro, entrando a la mano derecha; y, si estuvieren los iusticia y [17*r*] jurados, se assentarán por su orden, luego después del rector; y, después dellos, se assentarán los doctores y, después, los maestros de la universidad, los que quisieren.

[173] Al bancho oppósito del theatro se assentará, en primero lugar, el deán y, luego, los canónigos, por su orden; después dellos, los doctores y, después, los maestros de la universidad, los que quisieren. En el segundo bancho del theatro, a qualquier mano, en el primero

---

[115] Cf. supra, § 32.

[116] Cf. *ib.* § 33.

[117] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 28; MP I 198.

[118] Cf. *ib.* § 29.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lugar se assentarán los bachilleres de la universidad ; los estudiantes se assentarán en el bancho más baxo.

[174] Si viniere a la presente universidad algún honbre en dignidad o clérigo, o relligioso, o cavallero, esté en facultad del rector darle el lugar que quisiere.

[175] El duque y el marqués y los hermanos del duque y otras personas illustres estarán baxo, con unas sillas, como se suele.

Constitución 22ª de la matrícula [119]

[176] Ningún estudiante goze de los privilegios de la presente universidad ny le sean admitidos los cursos para ser graduado si no estuviere matriculado.

[177] El que se matriculare, pagará seys dineros, tres para el notario y otros tres para el bedel.

Constitución 23ª de la incorporación

[178] El que se quisiere incorporar en la presente universidad para gozar de los privilegios della, terná unas conclusiones públicas de la facultad por la qual se incorpora ; y, siendo hallado sufficiente, sea incorporado. Pero pagará de incorporarse al notario y bedel la mitad de lo que suelen pagar los que se gradúan de maestros en artes, y a todos los doctores y maestros de la dicha universidad que ovieren assistido y argumentado en sus conclusiones, dos reales de propinas [120].

[179] Qualquiera que fuere admitido o puesto por lector en la presente universidad, eo ipso sea tenido por incorporado, y lo mismo de los que fueren admitidos por examinadores [121].

Hierónimo Roca rector — Maestro Barzi
El bachiller Juan Aguirre — El maestro Diego de Cañizares [122].
Andrés Manjón.

1042 rectorum *ms.*

---

[119] De matricula universitatis cf. *Const. Univ. Gand.* (*1549-50*) X § 7 et adn. 36 ; MP I 63-64.

[120] Cf. *ib.* V et X § 4 ; MP I 55 et 62.

[121] Cf. supra, § 128.

[122] De his quinque sociis cf. supra, adn. 1-5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

19

GUBERNATIO COLLEGII ROMANI

ANNO 1566

Introductio

Primae Collegii Romani regulae conscriptae sunt anno 1551, id est eodem anno quo collegium apertum est. (Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) ; MP I, mon. 7, p. 64-93) ; quarum regularum usus aliorum collegiorum quoque rectoribus commendabantur in *Constitutionibus* (cf. MP I 267). At P. Polanco anno 1565 in scripto quodam pro congregatione generali secunda praeparato, regulas Collegii Romani revidendas esse declarabat (cf. MP I 266 adn. 18). Quod anno 1566 evenisse videtur.

Una cum nostro monumento confecta sunt etiam alia scripta ad collegii gubernationem spectantia, prout : *Officii et cure del Collegio* et *Consuetudini del Collegio Romano fuori delle contenute nelle regole.*

TEXTUS : 1. *Instit. 188*, f. 45*r*-46*r* ; apographum coaevum. — 2. Romae, Arch. Univ. Greg., *Cod. 140*, f. 7*r*-10*r* ; apographum coaevum, manu Francisci Fogliano S.I. (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 58) exaratum. In marginibus huius texti nonnullae adnotationes posterioris temporis reperiuntur, quas in notis exscribemus. — 3. Monachii (München), Arch. Prov. Germ. Sup., *Mscr. A 1* (prius *V A*), doc. 1. Iuxta catalogum documentorum, initio voluminis positum, hoc fuit primum voluminis documentum, quod autem hodie non invenitur ibi. In hoc textu omissae sunt regulae 24-27 et 29-31.

EDITIO : PACHTLER I 192-97, iuxta textum tertium.

TEMPUS : Cum initio textus primi et tertii annus 1566 adscriptus inveniatur, monumentum eo anno confectum fuisse, rationabiliter praesumi potest. Confirmatur eo quod scholasticis S.I. una hora meditationis assignatur ; quod non nisi post annum 1565 fieri potuit (cf. infra, § 1 et adn. 1).

AUCTOR : Quinam fuerit, vel fuerint auctores, cum certitudine declarare nequimus. P. tamen Sebastianum Romei, collegii rectorem suspicamur, aut P. Iacobum Ledesma, praefectum studiorum. Auctor solum in ultima documenti paragrapho se aliquantum revelat his verbis : « superfluum arbitror exponere ».

RATIO EDITIONIS : Sequimur textum primum, recensitis tamen textus secundi ac tertii variationibus.

Summarium

1-19. *Ordo diurnus scholasticorum S.I.* — 20. *Vacationes in hebdomada.* — 21-22. *Ratio docendi catechismum.* — 23. *Ordo diei sabbati.* — 24. *Confessio et communio nostrorum.* — 25. *Ieiunium.* — 26. *Discipuli semel in mense confitentur.* — 27-29. *Exercitia pietatis et litteraria diebus dominicis.* — 30-31. *Ministeria apostolica colle-*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gialium. — 32. *De examinibus scholasticis.* — 33. *De vacationibus aestivis.* — 34. *De sollemni studiorum renovatione.* — 35. *Missa quotidiana.* — 36. *Librorum et bibliothecae usus.* — 37. *Ordo studiorum servetur.* — 38. *Habeant omnes, leganique regulas.* — 39. *Etiam externis regulae proponendae.* — 40. *Regula latine loquendi.* — 41. *Facultates quae docentur.* — 42. *Graeca et hebraica lingua.* — 43. *Ordo classis infimae.* — 44. *Aliae classes grammatices.* — 45. *Ordo classis humaniorum litterarum.* — 46-47. *Classis rhetorices.* — 48. *Oratio latina recitanda.* — 49-52. *Ordo linguae graecae.* — 53-54. *De lectione mathematices.* — 55-57. *De studio philosophiae.* — 58. *Actus ad gradus suscipiendos.* — 59. *Philosophia moralis.* — 60-67. *Ratio theologiae docendae.* — 68. *De rebus temporalibus collegii.*

GUBERNATIO COLLEGII ROMANI
AC PRIMO IN LITTERIS ET SPIRITUALIBUS

Communia quaedam omnibus scholasticis

1. Quotidie mane cum primum surgunt orant per unam horam [1].

2. Deinde audiant sacrum.

3. Postea per horam plus minus vacant litteris, vel providendo lectionem futuram, vel repetendo et meditando praeterita.

4. Pulsatur deinde ad primam lectionem, quae est unius horae.

5. Ad secundam tantundem.

6. Ad tertiam quae est dimidiae horae, in qua lectionem auditam repetunt [2].

7. Habetur deinde oratio per quartam partem horae, in qua fit examen conscientiae [3].

---

[1] S. Ignatius in *Const.* P. IV c. 4 § 3 statuerat ut scholastici S.I., praeter missam, singulis diebus horam orationis haberent, in qua Officium B. Mariae V. recitarent, et bis in die conscientiam examinarent; reliquum horae spatium orationi, secundum cuiusque devotionem tribuentes (cf. MI *Const.* III 113). Ob horam cum dimidio orationi concessam graviter obiurgabat Patrem Nadal, anno 1554 ex Hispania redeuntem (cf. MI *F. narr.* I 644 n. 196 et 676-77 n. 256). Tempus orationis auctum est postea anno 1565, vi decreti 29 congr. gen. II (cf. *Institutum S.I.* II 201-02) et ordinationis S. Francisci de Borja (cf. LETURIA, *La hora matutina de meditación* ... In: *Estudios Ignacianos* II 223). Cf. etiam *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) I § 3; MP I 68-69.

[2] De numero et ordine lectionum cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 47 et 61-62; supra, mon. 18.

[3] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) I § 3; MP I 69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. Pulsatur ad prandium. In prandio semper legitur aliquis liber spiritualis [4] qui posset mores et doctrinam iuvare. Et praeterea singulis mensibus leguntur regulae collegii communes [5] ne eas obliviscantur. Et in prandio servatur silentium, modestia et temperantia.

9. Post prandium ob sanitatem conservandam et animi oblectationem ac charitatem fovendam communem conversantur invicem per horam [6]. Sed de rebus honestis ac spiritualibus oportet eos colloqui; nec tunc licet agere de rebus literariis, ac multo minus de otiosis. Et praescribitur etiam aliquibus ne indifferenter quidem omnibus loquantur, sed cum quibusdam a quibus iuvari possint in spiritu [7].

10. Deinde hyeme statim subsequuntur lectiones. Aestate autem vacant literis per horam; deinde simul convenientes, lectiones auditas repetunt et disputant per aliam horam. Deinde pulsatur ad primam lectionem, ad secundam, ad tertiam per tres horas plus minus; et in eadem classe auditam lectionem repetunt sicuti mane.

11. Finitis lectionibus, per mediam horam ob varias res in collegio componendas et mundandas tum ob exercitium corporale tuendae gratia sanitatis, tum ob alia necessaria se exercent verrendo cubicula et alia loca mundando [8].

12. Postea in aestate quidem subsequitur caena. Hieme autem vacant literis per horam plus minus.

13. Repetunt deinde lectiones eius diei auditas, et disputant per alteram horam.

---

14 semel leguntur *t2* || 19 ac] atque *t3* || 21 otiosis etc. *t2* || 22 quidem] quibus *t3* || 24-5 Deinde . . . horam *om. t3* || 24 *post* Deinde *t2 sup. alia m. add.* per aliam horam praeparant lectiones audiendas. Postea || 30 mundando etc. *t2* || 33 autem] vero *t3*

---

[4] De lectione ad mensam cf. *Const. Schol. Pat.* (*1546*) III § 6; MP I 15.

[5] *Regulae communes Collegii Romani* conscriptae sunt anno 1561. Numero sunt 60 et incipiunt « 1. Omnes quotidie sacrificio intersint . . . »; et desinunt « . . . ut in Dei ac Domini nostri Iesu Christi honorem et gloriam cedat. Amen ». Textus vero reperitur in *Instit. 206*, f. 68-73, *Instit. 208*, f. 92-98 et *Rom. 203*, f. 1-7; nondum sunt typis editae.

[6] De recreandi ratione cf. *Const.* P. III c. 2 D; MI *Const.* III 95; et *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 5; MP I 83.

[7] Cf. *ib.* I § 9; MP I 71.

[8] De exercitiis corporalibus cf. *Const.* P. III c. 2 § 4; MI *Const.* III 95. In margine textus secundi manu posteriori: « Servatur regula 49 rectoris ». Quae autem statuit: « Omnes, praeter illos quos ipse iudicaverit excipiendos, horae quadrantem ante prandium vel coenam corporis exercitationi tribuant » *Institutum S.I.* III 112 § 49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

14. Pulsatur ad caenam. In caena unus in prima mensa, alter in secunda concionatur.

15. Ad caenam conversantur similiter, ut diximus post prandium [10], per horam plus minus.

16. Deinde recitantur litaniae pro faelici statu religionis christianae [11]. Post quas loco deputato solent fieri aliquae disciplinae seu flagellationes ex devotione vel ex superioris praescripto [12].

17. Postea fit examen conscientiae per quartam partem horae. Tandem itur dormitum, et matutino tempore excitantur.

18. Ab eo autem tempore quo eunt dormitum, usque ad tempus quo excitantur, sunt horae 7 [13].

19. Omnes etiam lege tenentur mane, ante vel post orationem, lectum suum decenter componere et sternere et hora praescripta verrere cubiculum suum et mundare [14].

20. Die una infra hebdomadam quae communiter est Mercurii, non docetur in classibus superioribus. In inferioribus vero quae sunt grammaticae, docetur tantum mane per duas horas [15].

21. Diebus Veneris explicatur externis scholasticis per mediam horam mane doctrina christiana duobus locis, uno quidem loco pro iis qui sunt altiorum classium, altero vero pro inferioribus [16]; nostris praeterea fit exhortatio quaedam spiritualis per horam vesperi finitis lectionibus [17]. [45*v*]

---

39 Ad] Post *t3* || 42-3 Post ... praescripto *om. t3* | *post* quas *t2 sup.* aliquando || 52-3 lectionibus *add. t2* a superiore vel ab eo deputato

---

[9] Cf. *Const.* P. III c. 1 § 5 et 21 ; MI *Const.* III 79 et 89.

[10] Cf. supra, § 9.

[11] « Litaniae fient post recreationem paululum ante finem quae fit post coenam ». Ex instructione Patris Nadal die 7 ian. 1567 Moguntiae relicta ; *Epp. Nadal* IV 328.

[12] In margine *t2* haec adnotatio alia manu : « Non est modo talis consuetudo ».

[13] De tempore somno tribuendo cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 2 ; MP I 81. — In margine *t2* alia manu : « Servatur regula 50 rectoris ». Quae autem ita se habet : « A tempore autem quo se nostri cubitum receperunt, usque ad signum quo excitantur, septem horae intersint ». *Institutum S.I.* III 112 § 50.

[14] Cf. *Reg. comm.* ; *ib.*, p. 11 § 18.

[15] De huius generis vacationibus cf. *Const.* P. IV c. 13 § 5 et F ; MP I 293 295.

[16] De doctrina christiana explicanda cf. *Const.* P. IV c. 16 § 2 ; MP I 309. — In margine *t2* alia manu : « In praesenti diebus sabati tantum docetur doctrina christiana in inferioribus ab humanitate infra inclusive, mane hora ultima lectionum, recitando prius memoriter quae lecta sunt ».

[17] Cf. regulam 24 rectoris ; *Institutum S.I.* III 110.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

22. Praeterea omnes grammatici et qui humanioribus literis vacant, recitant memoriter doctrinam christianam coram magistris in classe; infimi quidem quotidie, medii bis aut ter in hebdomada, supremae vero classis semel tantum in hebdomada [18]. Et primo discunt parvam doctrinam christianam, deinde, postquam hanc didicerunt, alteram magnam [19].

23. Diebus sabbati mane repetuntur lectiones totius hebdomadae praesertim humaniores, et vesperi disputant et exercentur tum in literis tum in doctrina christiana [20]. In facultatibus vero artium et theologiae fiunt disputationes vesperi [21].

24. Nostri singulis diebus sabbati confitentur et diebus dominicis omnes communicant atque etiam festivis aliis diebus celebrioribus et confitentur et comunicant [22].

25. Ieiuniae Ecclesiae observantur: quod, si in hebdomada dies ieiunii nullus incidet, die Veneris sit abstinentia [23].

26. Externi vero scholastici confitentur singulis saltem mensibus semel [24], et ut diximus discunt et audiunt doctrinam christianam et in ea etiam exercentur [25].

27. Diebus festivis et dominicis mane conceditur nostris ultra consuetum orationis tempus media hora, deinde audiunt concionem quae fit in Ecclesia. A prandio similiter vesperi intersunt concioni vespertinae, si fit, et vesperis [26]. Postea per unam horam ante caenam repetunt praeteriti diei lectiones et disputant.

69-81. 24. Nostri ... disputant *om. t3*

---

[18] Cf. *ib.*

[19] De parva ac magna Canisii doctrina christiana cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*); supra, mon. 13 adn. 26.

[20] De ordine diei sabbati cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 48; supra, mon. 4.

[21] Cf. *ib.* § 42.

[22] De confessione et communione scholasticorum cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) I § 4; MP I 69.

[23] « Praeter ieiunia ab Ecclesia indicta, nulla, inscio rectore, suscipientur » *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) I § 5; MP I 69. Cf. etiam *Reg. comm.* (*1561*); MI *Regulae* 558 § 16.

[24] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) V § 3 (MP I 91); et LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 12; supra, mon. 7.

[25] Cf. supra, § 21.

[26] In margine *t2* manu posteriori: « Servatur regula octava praefecti rerum spiritualium, et regula communis secunda »; quas videsis in *Institutum S.I.* III 10 § 2 et 140 § 8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

28. Ante vesperas quoque vel post grammatici et humaniores et rhetores habent orationes vel declamationes vel carmine vel prosa, aut alia exercitia litteraria et spiritualia quoque prout in unaquaque classe videtur expedire, propositis interim praemiis pro externis scholasticis [27].

29. Item explicatur doctrina christiana coadiutoribus temporalibus iisdem diebus.

30. Item multi nostrorum iis diebus festivis et dominicis atque etiam sabbati et vigiliarum celebrium mittuntur ad audiendas confessiones ad carceres, ad hospitales, ad concionandum ibidem vel in monasteriis aut aliis locis civitatis.

31. In celebrioribus festis aliquoties in anno et in Adventu et in Quadragesima mittuntur ad castella et oppida circum Romam ad haec eadem munera obeunda, scilicet ad concionandum, ad docendam doctrinam christianam, ad audiendas confessiones et alia misericordiae opera exercenda.

32. In initio studiorum examinantur omnes scholastici grammatici et humaniores, atque etiam grammatici iterum post Pascha, ut videatur qui debeant ascendere ad altiores facultates sive classes altiores [28].

33. Circa festum D. Ioannis, 24 iunii, non quidem prorsus omittantur studia, sed remittantur in omnibus facultatibus per duos menses sequentes; deinde per integrum mensem altiores facultates intermittunt prorsus et vacant; at grammatici etiam eo mense docent [29].

34. In renovatione tandem omnium studiorum haberi solent publicae et celebriores disputationes tum theologicae per tres continuos dies, tum philosophicae per quatuor sequentes. Die tandem alio sequenti habentur orationes latinae, graecae, et hebraicae et recitatur dialogus, tragedia aliqua vel comedia; et aliis etiam diebus carmina recitari solent [30].

86-96. 29. Item ... exercenda *om. t3* || 94 docendum *mss.* || 100 D] S *t3* || 103 vocant *t1* | at] et *t3* || 105 tum] tam *t1* | theologiae *t3* || 106 philosophiae *t3*

---

[27] In margine *t2* manu posteriori: « Non est usus ».

[28] De examinibus scholasticis cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 1; supra, mon. 2.

[29] De numero lectionum aestivo tempore minuendo cf. MP I 379 § 2 et adn. 5. Cf. praeterea *Const. Univ. Gand.* (*1565*) VIII § 103-105; supra, mon. 18.

[30] De celebritate in studiorum renovatione adhibenda cf. *Ib.* IX § 106-11. Quomodo facta sit renovatio in Collegio Romano anno 1564, videsis ep. comm. diei 6 nov. 1564; infra, mon. 239. — In margine *t2* manu posteriori: « Aliquando habita sunt. In praesenti omittuntur disputationes et dialogi, et habetur unica oratio, et post eam aliquando poema ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

35. Omnes etiam externi scholastici audiunt quotidie sacrum [31]. Item omnes sacerdotes nostrorum [46*r*] quotidie plus minus sacrum faciunt [32].

36. Omnes nostri eos solos libros habent, quos eorum magistri vel studiorum praefectus iudicant eis esse utiles vel necessarios. Sed est praeterea bibliotheca communis ampla et exposita omnibus certis horis ut ibi possit quisque videre quae vult, et id quo indiget [33].

37. Omnes praeterea eum studendi modum servant, quem vel magister vel praefectus studiorum praescribit [34].

38. Omnes nostri habere debent apud se regulas, tum communes omnibus positas tum proprias sibi ad recte vitam et studia componenda ad Dei maiorem gloriam [35], et eas legere assidue et observare debent, et transgressoribus debita poena seu paenitentia imponitur.

39. Externis etiam scholasticis certae quaedam regulae eis observandae proponuntur [36], et consilia, ut in moribus, pietate ac literis plus possint proficere.

40. Omnes omnium facultatum et classium latine loquendi lege tenentur nostri et discipuli [37].

41. Facultates quas docemus sunt grammatica, rhetorica, dialectica, philosophia naturalis et moralis, mathematicae disciplinae, theologia scholastica et positiva, tum etiam officia christianae disciplinae quos vocant casus conscientiae [38]; lectiones autem multo plures, cum unus magister plures lectiones doceat.

42. Graece et haebraice linguas magistri qui docent, particulatim

---

110 etiam *del. t2* || 111 nostri *t3* || 112 'solum *t3* || 115 possint *t1 et t3* | velit *t2* || 117 praescribet *t2* || 119 positas *om. t3* || 123 ac] et *t2 et t3* || 126 nostri] magistri *t2* || 129 quas *t3* || 132 Graecam et hebraicam *t3*

---

[31] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) V § 3; MP I 91.

[32] Constitutiones S.I. ordinant, ne sacerdotes celebrationem missae ultra octo dies differant (cf. *Const.* P. VI c. 3 § 2; MI *Const.* III 189); imo saepius celebrent (*Exam. gen.* c. IV § 25; *ib.* 22).

[33] De usu librorum et bibliothecae cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 3; supra, mon. 2.

[34] Cf. *ib.* § 2.

[35] De regulis communibus Collegii Romani cf. supra, adn. 5; regulas autem scholasticorum S.I. videsis supra, mon. 6.

[36] Vide regulas scholarium externorum supra, mon. 7 11 et 12.

[37] De regula latine loquendi cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) B § 9; supra, mon. 7.

[38] Cf. *Const.* P. IV c. 12: *De scientiis quae tradendae sunt in universitatibus Societatis*; MP I 281 283 285.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quaedam breviter dicemus ; si quidem in communi sunt numero viginti qui docent [39].

Circa grammaticos 135

43. Admittuntur ad infimam classem qui sciunt legere et scribere [40] et recitare memoriter Donatum [41] et doctrinam christianam ; et exercentur in concordantiis et in ipsa doctrina christiana et aliis spiritualibus exercitiis diebus praesertim dominicis et festivis vesperi. Sunt in hac classe magistri duo [42] ob multitudinem scholasticorum qui in ea esse solent [43].

44. Sequuntur post hanc aliae quatuor classes grammatices, in quibus leguntur reliqua grammatices praecepta et auctores cuique classi convenientes ; repetuntur lectiones, recitantur memoriter praeteritae, audiuntur novae, dentur themata seu epistolae corriguntur, disputant [44].

Circa humaniores

45. Sequitur rursus classis humanitatis, in qua docentur optimi quique autores historici, poetae et oratores et grammatica graeca cum aliquo postea facili authore graeco ; ac post Pascha [45] docet artem metricam et exercet scholasticos carmine et prosa, et docet tunc quoque rhetoricam vel *Ad Herennium* vel *De Inventione* vel aliam ; et praelegit orationem aliquam Ciceronis, et dictat orationum themata scholasticis [46].

Circa rhetoricos

46. Suprema tandem classis rhetorices sequitur, in qua vel *Partitiones* vel *De oratore* Ciceronis docetur, et orationes Ciceronis et poeta

135 grammaticam *t1 et t3* || 149 artem] autem *t3* || 150 et[3] *om. t3* || 155 docetur, et orationes Ciceronis *om. t3*

[39] Ad magistros Collegii Romani, anno 1566 docentes, quod attinet, cf. catalogum collegii eo anno conscriptum, in *Rom. 78/b, f.* 37-38.

[40] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) V § 1* ; MP I 89 91. — In margine *t2* manu posteriori : « Modo non servatur ».

[41] Cf. *Ordo st.* (*1558*) ; supra, mon. 1, adn. 25.

[42] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 2 ; supra, mon. 13. — In margine *t2* manu posteriori : « In praesenti est unus magister tantum ».

[43] De ordine classis infimae cf. *Ordo st.* (*1558*) § 30-31 ; supra, mon. 1.

[44] Cf. *ib.* § 21-29.

[45] In margine *t2* manu posteriori : « Toto anno fit ».

[46] De ordine classis humanitatis cf. *Ordo st.* (*1558*) § 18-20 ; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aliquis ; et exercentur scholastici serius ac diligentius in componendis orationibus et formando stylo tum in classe tum extra classem.

47. Audiunt praeterea lectionem graecam vel Demosthenis vel Homeri vel alterius, et exercentur etiam saltem semel in hebdomada graece componendo [47].

48. Habet aliquis ipsorum diebus festivis et dominicis orationem et aliquando etiam fiunt declamationes [48]. [46*v*]

Circa graecos

49. Habentur, ut diximus [49], publicae duae lectiones graecae, altera inferior in classe humanitatis, altera superior in classe rethorices, et praeterea domesticae aliae tres, scilicet inferior, media et summa post Pascha instituuntur [50] ; quibus intersunt multi nostrorum scholasticorum omnium facultatum. Id autem fit ut observent ea quae olim didicerant.

50. Et in classe praeterea humanitatis grammatica graeca bis, docetur in initio studiorum semel ac deinde post Pascha iterum [51].

Circa hebraicos

51. Docetur primo grammatica hebrea ; deinde aliquid ex sacris litteris ex veteri testamento.

52. Audiunt ex externis qui volunt, sed ex nostris solum licet theologis audire.

---

156 serio *t3* || 159 saltem *om. t3* | etiam *om. t3* || 166 et] ac *t2* | scilicet] scholae *t3* || 168 servent *t3*

---

[47] De classe rhetorices cf. *ib.* § 11-13.

[48] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13 et c. 16 § 3 ; MP I 247 249 309. — In margine *t2* manu posteriori : « Diebus aliquibus infra hebdomadam ultima hora mane ».

[49] Cf. supra, § 47.

[50] In margine *t2* manu posteriori : « In praesenti tempore vacationum fit una tantum lectio domestica seu conferentiae graecae linguae pro nostris. Fiunt academiae quaedam utiles ». De academiis in libro *Consuetudinum* Collegii Romani haec leguntur : « Si sogliono fare academie nel Collegio dai diversi maestri, come di matematica, greco, latino et versi, et si insegnano li maestri futuri nel modo di leggere. V. gr. l'anno 1583 forno 4 academie ». (Romae, Arch. Univ. Greg., *cod. 140*, f. 39).

[51] De lingua graeca docenda cf. *Ordo st.* (*1558*) § 14-17 ; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Circa mathematicos [53]

53. Mathematicus docet hoc ordine: Euclydis [53] sex libros, arithmeticam, spheram, cosmographiam, astrologiam, theoricas planetarum, Alfonsi [54] tabulas etc., perspectivam de horologiis.

54. Audiunt tantum philosophi secundi anni et aliquando ex dispensatione dialectici.

Circa artium scholasticos [55]

55. Sunt tres artium magistri, primi anni dialectici, secundi et tertii philosophi ac metaphisici. Sed tamen singulis annis cursus artium unus incipitur et alter finitur. Durat autem cursus per tres annos cum dimidio et sequenti alio anno sustinent actus aliquot et repetunt cursum ad suscipiendam lauream magisterii [56].

56. Audiunt discipuli mane per unam horam et repetunt per mediam horam sequentem in eadem classe, vesperi similiter, et praeterea per aliam horam ante caenam repetunt diei lectiones et disputant, conceditur eis praeterea ut possint per horam dumtaxat aliqua scribere vel ex scripto magistrorum vel aliunde excipiendo et notando aliqua ex iis quae audierunt [57].

57. In diebus singulis sabbati sustinent in singulis classibus publicas disputationes; et praeterea semel in mense fiunt generales disputationes, in quibus conveniunt omnes artium magistri et discipuli, et praefectus studiorum et doctorum theologorum aliqui [58].

58. Item post Pascha, vel saltem circa initium iunii qui magistri

---

180 etc.] cum *t3* | perspectiva *t3* || 182 dialectici *add. t2* aliqui

---

[53] De lectione mathematices cf. *ib.* § 34 et 37-38.

[53] De Euclyde cf. MP I 26 adn. 32.

[54] Alfonsus X, Castellae rex, qui scripsit *Caelestium motuum tabulae*; cf. MP I 149 adn. 66.

[55] De studio philosophiae cf. *Ordo st.* (*1558*) § 6-10; supra, mon. 1.

[56] Cf. *ib.* § 36. — In margine *t2* manu posteriori: « In praesenti absolvitur tribus annis, et in fine tertii sustinent actus etc. Laurea magisterii aliquando data est, modo non datur ».

[57] De horarum distributione cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 23; supra, mon. 18.

[58] De disputationibus cf. *Ordo st.* (*1558*) § 9; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lauream suscepturi sunt, sustinent aliquot actus sparsim usque ad finem anni [59].

Circa philosophiam moralem

59. Docetur *Ethica* Aristotelis, *Politica* et *Oeconomia*. Audiunt tantum philosophi tertii anni [60].

Circa theologos [61]

60. Docent magistri duo theologiam scholasticam, unus mane, alter vesperi, videlicet D. Thomae diversas partes.

61. Tertius [62] magister docet theologiam positivam, scilicet aliquid ex novo vel veteri testamento.

62. Quartus item docet casus conscientiae diebus festivis et dominicis et die quo semel in hebdomada intermittuntur lectiones aliae [63].

63. Quintus praeterea magister docet bis [64] in hebdomada controversias nostri temporis contra lutheranos [65]. [47*r*]

64. Audiunt omnes fere theologi omnes has lectiones auditas praesertim scholasticae theologiae, repetunt per mediam [66] horam sequentem. Deinde rursus quotidie per horam ante caenam repetunt auditas lectiones scholasticae theologiae et disputant.

65. Et diebus singulis sabbati sustinent publicas disputationes ac semel etiam in mense generales [67] ut de artium disputationibus dicebamus [68].

---

210 item *om. t3*

---

[59] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 133-37 ; supra, mon. 18.

[60] In margine *t2* manu posteriori : « Haec lectio aliquando fuit habita ; in praesenti non habetur ». — De lectione philosophiae moralis cf. VILLOSLADA, *Storia del Collegio Romano* p. 71.

[61] De studio theologiae cf. *Ordo st.* (*1558*) § 1-5 ; supra, mon. 1.

[62] In margine *t2* manu posteriori : « Modo docetur a duobus mane et vesperi ».

[63] De lectione casus conscientiae cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 19 ; supra, mon. 18.

[64] In margine *t2* manu posteriori : « Vel semel ut fit in praesenti » ; et « Singulis diebus ».

[65] De controversiarum lectione cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 37 ; MP I 152.

[66] In margine *t2* manu posteriori : « Modo per quadrantem ».

[67] De disputationibus cf. *Ordo st.* (*1558*) § 3-5 ; supra, mon. 1.

[68] Cf. supra, § 57.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

66. Conceditur etiam theologis ut per horam extra classem scribant quae velint, vel ex scriptis magistrorum aut ex iis quae audiunt, vel ex aliis autoribus excerpta quae sint utilia et suo studio ac fini necessaria [69].

67. Post Pascha vel circa initium Quadragesimae qui doctoratus gradum suscepturi sunt, sustinent aliquot actus publicos sparsim usque ad finem eius anni [70]. 225

Circa res temporales [71]

68. Quo modo, quave ratione quae ad victum, vestitum caeteraque necessaria provideantur, superfluum arbitror exponere. 230

RATIO STUDIORUM SOCIETATIS IESU

(1565 - 1572)

Introductio

Momentum documentorum quae sequuntur (mon. 20-33) in eo consistit quod partes constituant *primae* Rationis studiorum, Romae iussu supremae auctoritatis confectae et, ut ubique observaretur, ad collegia Societatis transmissae.

S. Ignatio haud parum cordi fuit ut collegia ad studia moderanda rationem aliquam *communem* ad manus haberent, qua securius et fructuosius finem intentum obtinerent. Hanc rationem studiorum promisit etiam in Constitutionibus (cf. *Const.* P. IV c. 13 A ; MP I 285 287). Attamen ad annum 1565 huiusmodi *universalis* studiorum ordo nondum erat conscriptus. Omnes enim ordinationes scholasticae ad illud tempus compositae indolem potius localem et particularem prae se ferunt [1].

---

221 ut *om. t1* || 228-30 Circa ... exponere *om. t3.*

---

[69] Cf. supra, § 56.

[70] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 138-41 ; supra, mon. 18.

[71] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) IV : *De rerum temporalium fideli administratione* ; MP I 85-89.

[1] Vide NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) ; MP I, mon. 13, p. 185-210, quae ad usum Hispaniae et Lusitaniae ; e *Reg. et mon. schol.* - *1555-56* (MP I, mon. 15, p. 325-51), quae pro collegiis Italiae exaratae sunt. Etiam eo tempore quo P. Laínez Societati praefuit (1557-1565) non nisi particulares ordines studiorum facti sunt. Primus eorum est *Ordo studiorum* - *1558* (v. supra, mon. 1) imprimis pro Collegio Romano scrip-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Circa annum vero 1565 haud pauca testimonia demonstrant, tunc res satis iam maturas fuisse ut ordo studiorum sub directione et auctoritate Patris Generalis conficeretur tandem ac divulgaretur.

P. Nadal in opere *Scholia in Constitutiones* (de quibus cf. MP I 211) de ratione studiorum componenda (cuius mentio fit in *Const.* P. IV c. 13 A) refert : « Non est adhuc hic tractatus editus ; sed brevi, Christo duce, edetur » (MP I 286 adn. 3). P. Polanco in documento « *Quaedam ex Constitutionibus quae non observantur* » (de quo cf. MP I 211), pro congregatione generali II (1565) praeparato, de eadem Constitutionum paragrapho haec habet : « Tractatus a Generali approbandus fieri debet, ubi de statutis horis lectionum, ordine, modo, exercitationibus compositionum et disputationum agatur » ; et adiungit : « Fiat ergo » (MP I 286 adn. 5). In Collegio Romano annis 1557-1564, praesidente Patre Ledesma, studiorum praefecto, multae de studiis ordinandis consultationes factae sunt. Huius laboris scripta inferius in sectione *Tractatus particularium* apparebunt. Inter eos inveniuntur memorialia Patris Ledesma et Patris Perpinyà, anno 1565 Patri Borgia, vicario generali oblata, in quibus instanter urgetur ut novus hic studiorum ordo in bonum universae Societatis componatur (cf. infra, mon. 69 lin. 14-31, et mon. 83 § 2).

Ex testimonio Patris Polanco scimus, anno 1565 saltem partem illam quae studia inferiora, id est grammaticam et humaniora spectat, iam praeparatam fuisse. In suis enim « *Commentariolis* » ad annum 1565 adnotabat : « Hoc ipso autumno in studiis reformatio curata est . . . quae etiam ad profectum externorum in litteris, praesertim in inferioribus classibus (quarum minor ratio habebatur) facerent, diligenter sunt constituta » (*Pol. Compl.* II 651 § 55). Una cum hac ordinis studiorum parte etiam regulae scholarum (praefecti studiorum, praeceptorum, scholarium S.I. et externorum) eodem anno 1565 iam confectae fuisse videntur. Nam de novis his praefecti studiorum regulis agit P. Ledesma in scripto quodam, prima anni 1565 parte Patri Borgiae oblato : « In officio praefecti studiorum michi dato dicitur, ut proponantur hae regulae observandae scholasticis, et ipsi polliceantur se servaturos » (cf. infra, mon. 69 lin. 112-13). Iam vero frustra quaerimus regulam aliquam inter regulas praefecti studiorum quas supra (mon. 2 3 14) exscripsimus, cui haec Patris Ledesma verba conveniant ; perfecte vero respondent primae praefecti studiorum regulae anni 1565 (cf. infra, mon. 20, § 1). Similiter constat, Patrem Ledesma regulas scholarum una cum ordine studiorum humaniorum anno 1566 accepisse ut eas iudicaret (vide eius *Annotationes* in haec documenta, inferius, mon. 86). Quod aeque demonstrat has novi studiorum ordinis partes anno 1565 re vera paratas fuisse.

At hae partes non fuerunt statim in provincias missae. Secus P. Hoffaeus, praepositus provinciae Germaniae Superioris, non scripsisset die 4 oct. 1569 P. Generali in hunc modum : « Ultra annum exspectamus scholarum ordinem ac regulas. Rogo P. V. dignetur eas mittere. Magna enim in scholis difformitas » (*Germ. 150*, f. 267*v*). Cum autem P. Hoffaeus haec scripsit, nova ratio studiorum iam missa erat Roma. In codice enim

---

tus ; deinde HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag. - 1560* (supra, mon. 10) ; et NADAL, *Ordo st. germ. - 1560* (supra, mon. 13) ; demum *Const. Univ. Gand. - 1565* (supra, mon. 18).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Hist. Soc. 42 (f. 155*v*) legitur : « A dì 29 di settembre 1569 si mandarono gli ordini delli studii di humanità et regole del prefetto delli studii etc. Spagna, Francia, Aquitania, Austria, Superior Germania, Rheno, Fiandra, Lombardia, Sicilia, Napoli ». Idem comprobant epistolae hoc tempore ex variis mundi partibus Romam ad P. Generalem missae, quae rationem studiorum acceptam esse referunt. Exemplo sint verba Patris de Mata, qui ex collegio hispalensi die 30 dec. 1569 scribebat : « El orden de studios nuevo que de allá V. P. nos embió, emos puesto en plática y se va exercitando ... todo lo demás de oficios de studios y avisos para ello hazemos y vemos ir bien » (*Hisp. 112*, f. 241*v*). Praepositus vero provinciae castellanae : « Ordo studiorum placet y assí le voy puniendo en execución » (*Hisp. 113*, f. 78*r*). In provinciam Austriae aliquantum tardius haec ratio pervenit, teste epistola Patris Maggio die 4 ian. 1570 ad P. Generalem data : « Alli 21 dicembre passato ricevei quelle di V. P. di 15 di novembre con l'ordine delli studi » (*Germ. 151*, f. 6*r*).

His omnibus consideratis, posthac rationabiliter dubitare iam non licebit, num haec ratio re vera unquam exstiterit, et num ac quando in provincias missa fuerit [1].

Exstant denique Patris Generalis responsa, ex quibus intelligitur, mentem eius non fuisse hunc studiorum ordinem velut immutabile quid divulgare, sed potius ad ulteriorem ac perfectiorem studiorum rationem viam sternere. Ad P. Hoffaeum enim die 23 sept. 1569 ita scribebat : « L'ordine delli studii, quanto alle lettere humane, si manda ; et se per ragion del paese paresse a V. R. representare qualche cosa sopra alcun punto, lo potrà fare » (*Germ. 108*, f. 11*v*). Clarius et fusius adhuc exponitur haec norma in epistola die 24 oct. 1569 ad P. Everardum, visitatorem Galliae data : « L'ordine de li studii per la Francia et Aquitania si manda con questo corriero ; benché sendo V. R. partito de Lione, haverà ordine il rettore di mandarglielo, se pur restarà nell'Aquitania ; et altro simile si manderà al provinciale di Francia, et forsa tutti doi ordini a V. R., acciò di sua mano li mandi et faccia eseguire, accomodandosi pur a la dispositione de li luoghi dove bisognerà, et lasciando a li mastri facultà di ripresentare, se qualche cosa haveranno da dire, e de suspender l'essecutione insin'a consultarci » (*Epp. Borgia* V 218). Eadem in adhibenda nova ratione studiorum libertas, quae ceteroqui iam in Constitutionibus praevisa et concessa fuerat (cf. *Const.* P. IV c. 13 § 2 et A ; MP I p. 285

---

[1] Ut appareat quam incerti loquantur paucissimi ii qui de hac ratione studiorum scripserunt, exemplo sit J. B. HERMAN S.I., *La pédagogie des Jésuites au XVIe siècle* (Louvain 1914), qui in p. 18 haec asserit : « Vers 1570, il existait dans toutes les provinces un Ratio Studiorum à peu près identique, formé de divers documents envoyés de Rome à diverses époques » ; et in pagina sequenti : « Il existait donc vers 1575, sans qu'on puisse assigner une date plus précise, un ensemble de recommandations envoyées de Rome des époques différentes par les supérieurs. On désignait cette collection par les mots : Summa Sapientia ». Cognovit et P. Astrain aliquid de existentia alicuius rationis studiorum, qui tamen ingenue confitetur : « Hasta ahora no he podido descubrir vestigios de semejante Ordo studiorum » (*Historia* II 564 adn. 2).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

287), conceditur etiam Patri Maggio, cui cum difficultatem de novo lectionum ordine exposuisset, respondetur : « Quanto all'ordine delli studii, V. R. l'accomodi alla sua provintia ; che io mi rimetto al suo giudizio in questa parte » (*Germ. 108*, f. 77*v*).

Postquam de novis scholarum regulis ac de ordine studiorum humaniorum fusius disseruimus, pauca etiam de studiis superioribus, hoc est de philosophia et theologia dicenda sunt. Sponte enim surgit quaestio, utrum haec pars superiorum studiorum facta et missa sit ad collegia nec ne. Imprimis nihil est dubium quin haec quoque pars fuerit in provinciis desideratissima. Quod praepositus provinciae castellanae in epistola diei 21 ian. 1570 ita exprimebat : « Con harto deseo aguardo el orden de los studios de artes y theologia (*Hisp. 113*, f. 78*r*). Quo autem in statu huius partis praeparatio eo tempore fuerit, manifeste revelat responsum Patris Generalis die 28 apr. 1570 praeposito provinciae castellanae datum : « El orden de studios de artes está acabado ; el de theologia se está haziendo ; el de artes se provará en Roma y luego se ymbiará a las provincias » (*Hisp. 69*, f. 24*r*). Responsum Patris Generalis, anno 1571 ad postulatum congregationis provinciae Germaniae Superioris datum, etiam melius nos hac de re edocet. Postulatum enim erat : « Rogamus R. P. N. Generalem ut nobis mittere dignetur . . . regulas non solum pro scholis et professoribus humanitatis, sed etiam philosophiae et theologiae ». Ad quod « respondit [P. Generalis] ea omnia esse in promptu et accipi posse » ; sed eadem manus ibidem adiunxit : « Postea dixit mihi P. Leo, procurator generalis, nondum excusa esse, sed neque omnino praeparata » (*Congr. 41*, f. 280*v*). Aliquot mensibus postea (16 sept.) praeposito provinciae siculae P. Generalis rescribebat : « Si vederà di mandar l'ordine delli studii di filosofia, perché quello di theologia non è anchora finito, con li primi che si manderanno ; quali — penso — saranno M^o^ Benedetto Sardo » (*Ital. 68*, f. 178*v*).

Provincias re vera hanc quoque partem, philosophiam spectantem, accepisse, probatur praeterea textu moguntino, quo praepositus provinciae rhenanae utebatur (cf. infra, mon. 26, introd., textus quartus) ; in eo enim praeter regulas scholarum ac ordinem studiorum humaniorum etiam pars *De artium liberalium studiis* transumpta reperitur. Hanc partem deinde etiam in collegium burdigalense pervenisse, pro certo habent acta visitationis huius collegii anno 1574 factae. In his enim actis quaeritur : « Quae ratio et methodus debet esse in disciplinis tradendis in scholis nostris » ; et P. Visitator respondet : « Discetur ex quarta parte Constitutionum cap. 5, 6, et ex regulis de modo tradendi humaniores literas et *philosophiam*, quae sensim debent induci, ad praescriptum P. N. Generalis, ut ubique alibi » (*Gall. 58 I*, f. 124*r*).

Partem vero theologicam quod spectat, quamquam anno 1571 non multum defuit, quominus et haec pars perficeretur — ut superius vidimus — attamen nullum signum seu vestigium est provincias eam accepisse. Immo contrarium ostendi potest. Nam P. Generalis etiam anno 1579 ad postulatum provinciae peruanae respondebat : « Presto con la divina gracia se embiarán » (*Congr. 93*, f. 243*v*)[3]. Verisimilis et praecipua huius

[3] In codice Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 267*r*-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dilationis causa fuit — opinamur — controversiam de opinionum delectu interea exortam [4].

Restat demum ut de partibus huius rationis studiorum ac earum textibus nonnulla dicamus. Qua in re maximo nobis auxilio est modus visitandi quem P. Everardus Mercurian anno 1569, cum provincias Galliae peragraret, servare incepit. Profecto, eius in visitatione socius, P. Possevinus scriptis mandavit omnes regulas, ad quas P. Everardus res personasque collegiorum examinare solebat (cf. *Instit. 188*, f. 128*r-v*; cf. infra, mon. 179 introd.). Inter eas vero apparent regulae praefecti studiorum, scholasticorum Societatis ac externorum et regulae classium, quae sunt partes alicuius rationis studiorum. Cum autem aliunde constet — ut vidimus — P. Everardum exeunte anno 1569 novam rationem studiorum a P. Generali accepisse, fieri non potest quin hae quatuor partes a P. Possevino indicatae sint partes nostrae rationis studiorum. Asservantur deinde nonnulla adhuc acta visitationis, a P. Everardo institutae, in quibus praeter has quatuor partes, etiam regulae praeceptorum et regulae correctoris nominantur [5]. Modum visitandi a P. Everardo servatum, dum ille Societatem ab anno 1573 ad annum 1580 moderabatur, nonnulli alii visitatores, maxime quidem in Gallia, sed etiam in Germania, atque adeo in Polonia imitabantur. Maximae utilitatis est e. gr. *Formula visitationis collegiorum Aquitaniae* . . . (*Gall. 58 I*, f. 120*r*-28*v*), in qua enumerantur officia, *adiunctis numeris* regularum cuiusque officii. Quae ex his ad rem litterariam spectant, haec sunt : « 1. Praefectus studiorum . . . regulae 28 - 2. Praeceptores quibus subsunt . . . 22 - 3. Scholastici nostri . . . 11 - 4. Scholastici externi . . . 11 - 5. Corrector . . . 5 » (*Ib.*, f. 120*v*). Si ope huius enumerationis inquirimus in volumine *Monumenta Paedagogica* (1901), reperimus documentum 29 (p. 280 ss.), in quo partes perfecte, numeri autem imperfecte tantum respondent. Nam regulae praefecti studiorum numero sunt 33 ; praeceptorum 24, scholasticorum S.I. 20 ; scholarium externorum 11 ; correctoris 5. Sunt autem in eodem volumine *Mon. Paed.* aliae praefecti studiorum regulae (doc. 58, p. 597-

---

68*r* conservatur documentum, anno 1598 a P. Brunelli ita inscriptum : « Notata in regulas veteres quae non servantur et quare ». In eo notantur regulae praefecti studiorum, scholasticorum S.I., magistrorum et classium. Manifestum est intelligendas esse regulas scholarum et ordinis studiorum anni 1565 vel 1569. At cum de quarta parte regularum praefecti studiorum loquatur, et cum regulae praefecti studiorum olim in quatuor partes divisae in ratione studiorum anni 1569 duas tantum partes — ut vidimus — habeant, sine dubio hoc scriptum rationem studiorum anni 1565 designat. In eo habetur paragraphus « Ex studiis theologiae » inscripta, in qua sermo est de regula 7 et 12 cuiusdam tractatus de studiis theologicis. Quod clare ostendit iam ante annum 1569 Collegium Romanum aliqua ratione studiorum theologiae usum esse. Fortasse illa quae monumento nostro 33 exhibetur.

[4] Cf. LUKÁCS, *De prima Societatis Ratione studiorum* . . . ; AHSI 27 (1958) 230-32.

[5] E. gr. in documento 13 codicis *Gall. 58 I* (f. 88*r-v*) recensentur : regulae praefecti studiorum, scholasticorum externorum, correctoris, praeceptorum et classium.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

600), quarum numerus est idem ac in actis visitationis, hoc est 28. Et si ad codicem, unde huius documenti 58 textus desumptus est (*Instit. 24/b*), recurrimus, ibi praeter 28 regulas praefecti studiorum, reperimus 11 regulas scholarium externorum (f. 283*v*-84*v*), 11 regulas scholasticorum S.I. (f. 284*v*-85*r*), 5 regulas correctoris (f. 285*v*) et 22 regulas praeceptorum (f. 285*v*-87*r*). Itaque solum regulae classium desiderantur. Ceteroquin numeri regularum ita perfecte cum numeris supra in documento « *Formula visitationis* » recensitis concordant, ut textus in codice *Instit. 24/b* contentus sine ulla haesitatione dicendus sit textus rationis studiorum nostrae. Deinde textus regularum scholasticarum in *Instit. 24/b* transumptae non solum quoad numerum, sed etiam quoad textum uniuscuiusque perfecte concordant cum illis qui in codice moguntino (cf. infra, mon. 32, introd., textus quartus) et in *Instit. 137* reperiuntur. Hi textus, cum in libellis sint reconditi, qui ad usum praepositorum provinciarum transcripti sunt, permittunt nobis recognoscere textuum formam, qua ad provincias missi sunt [6]. In his praeterea etiam regulae classium inveniuntur. Textus autem qui in documento 29 *Mon. Paed.* typis expressi sunt, exhibent Rationis studiorum nostrae eam formam, quam anno 1565 habebat. Inde intelliguntur diversitates quae inter priorem et posteriorem huius Rationis formam intercedunt.

Quis huius rationis studiorum auctor dicendus est ? Considerata haud dubia auctoritate Patris Nadal in re scholastica, et interno nexu huius rationis cum ordine studiorum a P. Nadal anno 1563 composito (vide supra, mon. 13-15), illum primas partes in hoc labore habere oportuit. Stilus sane ita perpolitus, in parte praesertim quae *De studiis humaniorum litterarum* inscribitur, apparet, ut difficulter Patri Nadal attribui queat. Fortasse est opus Patris Perpinyà. Opera Patris Ledesma — quamvis mirum id videatur — ad hanc rationem studiorum componendam adhibita non est. Secus non ille, sed quivis alius hanc rationem iudicatum accepisset.

Partes autem huius Rationis studiorum iam optime nobis notae sunt :

Regulae scholarum et studia inferiora

Forma prior (1565) : — 1. Regulae praefecti studiorum (mon. 20) - 2. Regulae praeceptorum (mon. 21) - 3. Regulae scholasticorum S.I. (mon. 22) - 4. Regulae scholarium externorum (mon. 23) - 5. Regulae correctoris (mon. 24) - 6. De studiis humaniorum litterarum (mon. 25).

Forma posterior (1569) : — 1. Regulae praefecti studiorum (mon. 26) - 2. Regulae praeceptorum (mon. 27) - 3. Regulae scholasticorum S.I. (mon. 28) - 4. Regulae scholarium externorum (mon. 29) - 5. Regulae correctoris (mon. 30) - 6. De studiis humaniorum litterarum (mon. 31).

---

[6] In exemplo Patris Ledesma (*Stud. 1/a*) haud paucae correctiones factae sunt ante et post missionem ordinis studiorum in provincias, et etiam novae paragraphi additae, proinde scitu perquam difficilis forma qua ad collegia missus sit.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Studia superiora (1570-72)

De artium liberalium studiis (mon. 32) - De s. theologiae studiis (mon. 33).

Separatim typis exprimuntur et monumenta quae prioris, et ea quae posterioris formam constituunt. Notas compendiarias quae ad Constitutiones nos remittunt, et quae passim in marginibus textuum conspiciuntur, in adnotationibus exhibemus.

Iuvat demum elenchum codicum hic exscribere, in quibus textus rationis studiorum reconditi inveniuntur :

1. *Stud. 1/a*, f. 3*r*-12*r* : *De stud. hum. litt.* (mon. 31) ; - f. 30*r*-39*r* : *De stud. hum. litt.* (mon. 25) ; - f. 13*r-v* : *Reg. schol. ext.* (mon. 23) ; - f. 14*r* : *Reg. corr.* (mon. 24) ; - f. 15*r*-16*r* : *Reg. schol. S.I.* (mon. 22) ; - f. 17*r*-18*r* : *Reg. praec.* (mon. 21) ; - f. 19*r*-22*v* : *Reg. praef. st.* (mon. 20) ; - f. 41*r*-43*v* : *De art. lib. st.* (mon. 32).

2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 164*r*-78*r* : *De s. theologiae st.* (mon. 33) ; - f. 179*r*-84*r* : *De art. lib. st.* (mon. 32) ; - f. 185*r*-86*r* : *Reg. praec.* (mon. 27) ; - f. 186*r-v* : *Reg. schol. S.I.* (mon. 28) ; - f. 187*r-v* : *Reg. schol. ext.* (mon. 29) ; - f. 283*r*-91*v* : *De art. lib. st.* (mon. 32) ; - f. 292*r*-96*v* : *Reg. praef. st.* (mon. 20) ; - f. 297*r*-99*r* : *Reg. schol. S.I.* (mon. 22) ; - f. 299*v*-301*v* : *Reg. praec.* (mon. 21) ; - f. 302*r*-03*r* : *Reg. schol. ext.* (mon. 23) ; - f. 303*v* : *Reg. corr.* (mon. 24) ; - f. 308*r*-26*v* : *De s. theol. st.* (mon. 33).

3. *Instit. 24/b*, f. 282*r*-83*v* : *Reg. praef. st.* (mon. 26) ; - f. 283*v*-84*v* : *Reg. schol. ext.* (mon. 29) ; - f. 284*v*-85*r* : *Reg. schol. S.I.* (mon. 28) ; - f. 285*v* : *Reg. corr.* (mon. 30) ; - f. 285*v*-87*r* : *Reg. praec.* (mon. 27).

4. *Instit. 137*, f. 36*r*-38*v* : *Reg. praef. st.* (mon. 26) ; - f. 39*r*-40*r* : *Reg. schol. ext.* (mon. 29) ; - f. 40*r*-41*r* : *Reg. schol. S.I.* (mon. 28) ; - f. 41*r-v* : *Reg. corr.* (mon. 30) ; - f. 41*v*-43*v* : *Reg. praec.* (mon. 27) ; - f. 44*r*-57*r* : *De stud. hum. litt.* (mon. 31).

5. *Instit. 109*, f. 157*v* : *Reg. schol. S.I.* (mon. 28).

6. Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472* (Breve compendium regiae viae ad coelestem patriam), f. 44*r*-45*v* : *Reg. praef. st.* (mon. 26) ; - f. 45*v*-46*v* : *Reg. praec.* (mon. 27) ; - f. 46*v*-46*br* : *Reg. schol. S.I.* (mon. 28) ; - f. 46*br-v* : *Reg. schol. ext.* (mon. 29) ; - f. 103*r*-08*v* : *De stud. hum. litt.* (mon. 31) ; - f. 109*r*-13*v* : *De art. lib. st.* (mon. 32).

7. Monachii (München), BHStA, *Jesuitica 89 ; Leges omnibus iis observandae qui in hoc S.I. gymnasio bonis literis erudiri cupiunt.* (mon. 29 - typis impr.).

8. Romae, Arch. Univ. Greg., *Cod. 140* (*Consuetudinum lib. 1*), f. 48*r*-51*r* : *De art. lib. st.* (mon. 32) ; - f. 51*v*-60*r* : *De stud. hum. litt.* (mon. 31).

9. *Stud. 1/c*, fasc. 10 : *De stud. hum. litt.* (mon. 31 - 2 exempl.).

10. *Rom. 155 I*, f. 36*r*-47*v* : *De stud. hum. litt.* (mon. 31) ; - f. 203*r*-04*v* : *Reg. praec.* (mon. 21).

11. *Rom. 192*, f. 31*r-v* : *Regole delli scolari del Collegio della Compagnia de Giesù* (mon. 29).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

20

REGULAE PRAEFECTI STUDIORUM SOCIETATIS IESU QUAE IN UNIVERSITATIBUS ERIT ETIAM CANCELLARIUS

ANNO 1565

Introductio

Ad huius monumenti historiam quod pertinet cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*) ; supra, p. 181-87.

TEXTUS : 1. *Stud. 1/a*, f. 19*r*-22*v* ; apographum coaevum, manu P. Antonii Leone (1540-1591 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 83) exaratum. In folii 19*r* angulo superiore dextro habetur : « Madr[id] ».

2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 292*r*-96*v* ; apographum coaevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 29, p. 307-12.

Summarium

Cap. I : De examine : 1. *Admittendos examinet.* — 2. *Nomina eorum in catalogum referat.* — 3. *Examina secundum aequitatem.* — 4. *Nullus exemptus ab examine.* — 5. *Examen singulare, universale.* — 6. *Desiderium promotionis excitet.* — 7. *Ratio examinis universalis.* — 8. *Magistri iudicent de compositionibus promovendorum.* — 9. *Examen verbale singulorum quomodo.* — 10. *Ipse omnium classium, professores suae classis catalogum habeant.* — 11. *Examen promovendorum medio anni tempore.* — 12. *Legendi scribendique imperiti ne admittantur.*

Cap. II : De publicis actibus : 13. *Quae publice exhibebuntur, diligenter examinanda.* — 14. *De celebritate in studiorum renovatione adhibenda.* — 15. *Ratio praemia distribuendi.* — 16. *Ipse superioris locum tenebit in actibus publicis.*

Cap. III : Quae ad profectum scholasticorum videntur facere in omni scientiarum genere : 17. *Quando et qua ratione visitet classes.* — 18. *Interroget de absentibus, praesentes exhortetur.* — 19. *Quae publice, quaeve in classibus affigenda.* — 20. *Curet observari quae in parte quarta Constitutionum de scholis ordinantur.* — 21. *De Societatis desertoribus admittendis ad scholas.* — 22. *Ratio tradendae doctrinae christianae.*

Cap. IV : De scholasticis S.I. : 23. *Privata studia.* — 24. *In scholis locus separatus designandus.* — 25. *Magistri ad summum quinque horas in scholis.* — 26. *Ceteris severius examinentur.* — 27. *Qui in aliqua materia deficiens, privatim adiuvetur.* — 28. *De spherae et cosmographiae cognitione ; philosophi et theologi saltem horam impendant litteris hum. quovis die feriato.* — 29. *In rebus maioris momenti dependenter a rectore agat.* — 30. *Curet servari ordinem studiorum.* — 31. *Ipse sit praefectus lectionum ad mensam.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

REGULAE PRAEFECTI STUDIORUM SOCIETATIS IESU, QUI IN UNIVERSITATIBUS ERIT ETIAM CANCELLARIUS [1]

Quae ad praefectum studiorum pertinent, in quatuor potissimum capita reduci possunt: primo enim loco de examine considerabitur; deinde de publicis actibus; tertio de profectu scholasticorum omnium in universum; postremo de magistrorum ac nostrorum fratrum regimine.

De examine — Caput primum

[1] Ad curam suam praefectus pertinere sciat, facto periculo, explorare num illi, qui ad studia nostra veniunt, idonei sint et digni qui admittantur [2]; regulas etiam ac statuta observanda proponere [3]; et postquam se eis parere velle dixerint, decernere, quem quisque praeceptorem audire, quam scholam frequentare debeat.

[2] Nomina eorum qui admittuntur, in catalogum suum referat [4]; in universitatibus autem servetur constitutio 4.ae par., cap. 17, n. 3 [5].

[3] Cum totius collegii cardo in examine versetur, plurimum conferet si ea aequabilitate scholastici examinentur, ne quis in ullo auditorio versetur, ad quod ineptus videatur; quin illud potius magna est contentione elaborandum, [19*v*] ut egregios auditores omnes magistri suo quisque in genere habeant.

[4] Nullus igitur admitti ad nostra studia debet, licet in dialecticis disputationibus alibi operam impenderit, de quo non fiat per examen periculum, ut debito in loco collocetur. Quod vero ad nostros attinet, constitutio 4.ae par. observetur, c. 6, n. 4 [6]; et cum de studio aliarum linguarum, praeter latinam, agetur, consulat rectorem iuxta constitutionem eamdem, n. 5, cum declaratione [7].

---

9 ad] in *t2* || 12 quem *om. t2* || 13 debeant *t2* || 16-7 confert *t2* || 17 aequalitate *t2* || 18 potius *del. t1* est || 19 ut *del. t2* pp., *sup. alia m.* proprios

---

[1] Cf. titulum officii praefecti studiorum anni 1558; supra, mon. 2.
[2] Cf. *ib.* § 8.
[3] Cf. *ib.* § 9.
[4] Cf. *ib.*
[5] Quae est de matricula in universitatibus scribenda; cf. MP I 317.
[6] De ordine in disciplinis addiscendis servando; cf. *ib.*, p. 233.
[7] Cf. *ib.*, p. 233 235.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[5] Examinis duo genera sunt: alterum singulare, cum ad nostra studia novi accedunt discipuli [8]; alterum universale, quod statis anni temporibus fieri solet [9]. Omnes igitur humaniorum literarum auditores in fine anni examinandi sunt. In classibus praeterea inferioribus, medio anni tempore alterum examen fiet, quo non quidem de omnibus explorandum est, sed de iis dumtaxat, a quibus, iudicio praeceptorum suorum, speratur non ineptos repertum iri ad altioris classis promotionem [10].

[6] Ante examinis tempus ingentibus honoris stimulis magistri discipulos excitent, hinc multum gloriae et utilitatis, si promoveantur, illinc non parum ignominiae, si repulsam ferant, ob oculos ponentes.

[7] Examen universale hoc potissimum modo fieri debet [11]: Singula dictata classibus singulis, vernacula lingua in latinum vertenda, proponentur. Caveri autem diligenter debet, [20*r*] ne quis inter componendum ab alio laborem suffuretur; themata vero nec maiora nec difficiliora esse oportet, quam scholarum ratio ferre posse videbitur.

[8] Compositionibus absolutis, non solum ipsi subscribent qui composuerunt, verum etiam praeceptores, quid de singulis sentiant, et ad quam classem remittendos censeant, ibidem adscribent; persuadeant sibi interim magistri, nullum hic gratiae locum esse debere; multoque minus discipulis incommodaturum, si inferius, quam meritum est eorum, relinquantur, quam si gradum unum supra vires efferantur.

[9] Hanc compositionem sequetur singulorum examen, quo, quantum quisque profecerit, investigabitur. Interrogari autem debent de iis omnibus, quae a praeceptoribus audierunt; tum demum eius, qui examinatus est, compositioni praefectus suum de ipso iudicium adscribet, et quamprimum, dum tenera memoria est, decerni debet, quam scholam sit auditurus, et secundum eam in catalogo reponetur.

[10] Catalogum autem omnium classium cum praefectus asservet, singuli praeceptores suorum discipulorum nomina ex eo transferant [12]; et animadvertatur ne quis ad alienam classem scholasticus clam obrepat.

[11] Cum medio anni tempore examinator aliquos transferre vult,

---

27 sunt genera *t2* || 28 statutis *t2* || 32 de *om. t2* || 48 si] in *t2* | referentur *t2* || 55 *prius* observet *t2*

---

[8] Cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) § 2-4; supra, mon. 14.

[9] Cf. *ib.* § 11.

[10] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 112; supra, mon. 18.

[11] Cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) § 12-13; supra, mon. 14.

[12] De catalogo discipulorum conficiendo cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 9; supra, mon. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cum praeceptoribus ipsorum rem conferre possit; ut matu-[20*v*]riori consilio, quod expedit, constituatur [13].

[12] Legendi scribendive imperiti ad grammaticen discendam idonei minime iudicentur [14], sicut probe ac celeriter literas formare magnum est ad eandem compendium.

De publicis actibus — Caput secundum

[13] Praefectus studiorum sollicite curet ut, quae publice habendae sunt orationes, gymnasii totius dignitati et auditorum expectationi respondeant [15]. Illa praesertim singulari industria est elaboranda oratio, quae de more in anniversaria studiorum instauratione habetur; quae, cum in eodem propemodum argumento versetur, ne fastidiri incipiat, nova aliqua artis ac dispositionis ratione condienda est.

[14] In hac studiorum innovatione, quocumque tandem ea tempore peragetur, coniuncta cum religiosa moderatione, celebritas adhibeatur; epigrammata latino graecoque sermone, aenigmata ingeniose excogitata, orationes iam pridem praemeditatae et praeceptorum lima perpolitae, aulaeis, quae parietes ornabunt, recto ordine affigantur. Quae autem praeceptores fecerint epigrammata, ea discipulorum compositionibus permisceri non debent [16].

[15] Eodem potissimum tempore diligentissimo cuiquam praemia magno iudicio dari deberent [17]; tria primis tribus oratoribus; [21*r*] totidem iis qui carmine vicissent tum graece tum latine. Victores autem cum ingenti laude ad meritam victoriae palmam, praeconis voce palam invitentur; eorumque capita laurea redimantur. His etenim gloriae stimulis, tum ipsi alacriores ad reliqua studia capessenda redduntur, tum illi qui se praeteritos dolent, ne iterum tantum honoris discrimen adeant, discusso torpore excitantur.

[16] In publicis actibus, atque adeo in singulis classibus, cum praefectus studiorum aderit [18], superioris locum habebit; studeat tamen praeceptorum autoritatem apud alios tueri.

---

68 respondeat *t2* | oratio *sup. t1* || 70 eodem *del. t1* fere semper, *in marg.* propemodum || 76 aulaeisque *t2* || 81 vicissent *m. Led. add. in marg. t1* tum graece tum latine || 89 tueri *sequ. t1* Cum ad gradus

---

[12] Cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) § 14; supra, mon. 14.

[14] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 112; supra, mon. 18.

[15] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 22-23; supra, mon. 2.

[16] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) II § 77-78; supra, mon. 10.

[17] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 61-65; supra, mon. 13.

[18] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 15-16; supra, mon. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quae ad profectum scholasticorum videntur facere in omni scientiarum genere — Caput tertium

[17] Singulis diebus modo hanc, modo illam classem visitet [19]; et animadvertat, quanam ratione tum in lectionibus, tum [21*v*] in litterariis concertationibus, magistri et discipuli sese gerant; et ut regulas suas, quas omnes praefectus ipse habere etiam debet [20], observent, elaboret. Cum autem admonendum aliquem duxerit, ea prudentia ac moderatione faciat, ut animos potius addat, quam debilitet [21].

[18] Rogare interdum poterit decuriones, dum scholas visitat, num omnes adsint auditores, et per correctorem aut alium causas inquiret, ob quas absentes non venerint [22]. Exhortari etiam scholasticos in gymnasio poterit, locorum personarumque ratione habita; graviter iis ac perhumane diligentiam in studiis, in moribus candorem, et in omni actione modestiam instillet.

[19] Quae omnibus scholasticis observanda sunt, in loco publico affigi curet; quae vero scholis singulis praescribuntur, in iisdem, ut commode legi possint, reponantur [23].

[20] Curet etiam ut ea observentur, quae ex 4. par. *Constit.* et declar. ad studia pertinent, quantum collegii ratio feret [24].

[21] Si quis Societatis desertor ad scholas veniet, moneat superiorem, ut quid sit faciendum constituat [25].

[22] Ut explicetur doctrina christiana, meminerit iuxta *Constit.* 4.ae par., c. 16, n. 2 [26]; et ut confessarii scholasticorum conscientiam examinare, orare, et cum spirituali fructu ad [22*r*] confessionem, sacram synaxin et missae sacrificium accedant, eosdem instituant [27]. Videat etiam ut ex magistris unus cum externis scholasticis missae intersit [28].

---

90 profectum *del. t1* studiorum, *sup.* scholasticorum || 98 dum *del. t1* clas[es] || 99 correctorem] eos rectorem *t2* || 101 iis *sup. t1* || 111 iuxta *del. t2* 4.am par .| Constitutionum *del. t2* et declar. || 113-4 syntaxim *t2*

---

[19] Cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) § 17; supra, mon. 14.

[20] Cf. *ib.* § 16.

[21] Cf. *ib.* § 17.

[22] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) II § 20 et 31; supra, mon. 10.

[23] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 21; supra, mon. 2.

[24] Quae ex quarta parte *Constitutionum* ad studia pertinent, videsis in MP I, mon. 14, p. 210 ss.

[25] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 10; supra, mon. 4.

[26] Constitutionem de doctrinae christianae lectione videsis in MP I 309.

[27] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) I § 18-20; supra, mon. 10.

[28] Cf. *Rat. stud. coll. mess.* (*1551*) § 16; MP I 104-5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quae nostrae Societatis scholasticos in studiis iuvabunt — Caput quartum

[23] Inspiciat, quibus ex nostris privatum studium utile esse videatur, et quid legere quosque libros habere debeant, et rectorem moneat iuxta *Constit.* par. 4, c. 6, n. 14 [29]; et cum externis quoad fieri poterit, idem observetur.

[24] Separatus ab externis locus nostrae Societatis scholasticis in scholis sit [30].

[25] Nullus ex nostris praeceptoribus plus duabus horis et semis ante prandium, et totidem pomeridianis, in gymnasio apud discipulos versetur; absolvent igitur quotidie suarum lectionum pensum horis ad summum quinque [31].

[26] Ut nostrae Societatis scholastici diligentissimi sint [32], enitendum est; et tum ad ipsorum profectum, tum ad externorum exemplum, severius caeteris examinentur. Multum habebit momenti, si compositiones illis privatas domi dederit, cum praesertim dies aliquot feriati intervenerint.

[27] Si qui ex nostris alicuius rei cognitione aut exercitatione sunt destituti, ut graecae linguae aut poetices, detur opera ut ab aliquo perdoceantur, iis praesertim diebus [22*v*] qui non sunt operarii.

[28] Tam nostris magistris, quam iis discipulis, qui maiores in humanioribus literis profectus fecere, plurimum emolumenti accedet, si in spherae et cosmographiae cognitione operam non ignavam posuerint [33]. Illud etiam animadverti curarique deberet, ubi sine magna iactura fieri posset, ut qui ex nostris, artibus liberalibus aut theologiae

---

116 iuvabunt *del. t1* in spi[ritu] || 125 absolvet *t2* | lectionum] scholarum *t2* || 130 feriati *del. t1* sunt || 136 facere *t2* | *prius* excedet *t1*, *t2* excidet || 139 nostris *om. t2*.

---

[29] Constitutionem de privato scholasticorum studio videsis in MP I 251.

[30] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 27; supra, mon. 4.

[31] Prius tres horae mane, et tres post meridiem praescriptae sunt in regulis; cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) I § 34; MP I 194. Hoc autem onus grave putabatur; cf. *ib.*, p. 556-57 § 227. — P. Generalis die 9 iunii 1567 de tempore lectionum diminuendo decrevit: « Si trova per esperienza che il legere tre hore continue la mattina et altre tre la sera nelle schole della Compagnia nuoce alla sanità delli nostri, et non giova a quella delli scholari; per la qual cosa s'ordina che nelle schole nostre non si stia più che due hore et meza la mattina, et altre tante la sera » BRAUNSBERGER V 489.

[32] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) I § 1; supra, mon. 2.

[33] De studio mathematices et astronomiae cf. *Const.* P. IV c. 12 C; MP I 283.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

student, nullum diem ex feriatis labi sinerent, quo unam saltem horam literis humanioribus non darent.

[29] Meminerit ita studiorum regimen a se pendere, ut nihil quod maioris momenti videri possit, inconsulto rectore, statuere debeat [34].

[30] Curet igitur ut ordo studiorum, a superiore praescriptus, maneat firmus [35]; et quemadmodum nullus autor interpretandus, se inconsulto, suscipi debet [36], ita ipse iniussu superioris nullum permittet interpretari.

[31] Ad praefecti studiorum curam pertinet, eos qui in mensa collegii legunt, cum aliquid in accentu et pronunciatione peccatur, corrigere [37].

21

REGULAE COMMUNES OMNIBUS PRAECEPTORIBUS

ANNO 1565

Introductio

Ad huius monumenti historiam quod attinet cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

TEXTUS: 1. *Stud. 1/a*, f. 17*r*-18*r*; apographum coaevum. In folii 17*r* angulo superiore dextro habetur: « P.e Miron ».

2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 299*v*-301*v*; apographum coaevum.

3. *Rom. 155 I*, f. 203*r*-04*v*; apographum coaevum. Desiderantur regulae 15-17.

EDITIO: MP (1901), doc. 29, p. 305-07.

Summarium

Ad profectum in moribus: 1. *Promoveant scholares in pietate.* — 2. *Ante et post lectiones communiter orent.* — 3. *Discipuli in moribus et studiis proficiant.* — 4. *Arripiant inter legendum occasiones virtutes commendandi.* — 5. *Adversarios modeste refellant.*

---

[34] « Praefectus studiorum est quasi minister rectoris, quod attinet ad omnem rationem studiorum administrandam »; cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) § 1; supra, mon. 14.

[35] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 27; supra, mon. 3.

[36] Cf. NADAL, *Instr. praef. st.* (*1563*) § 8; supra, mon. 14.

[37] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 7; supra, mon. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad profectum in litteris: 6. *Praefecto studiorum obtemperent.* — 7. *Captui discipulorum se accommodent.* — 8. *Lectiones bene praeparent.* — 9. *Eruditione pares designent ut inter se concertent.* — 10. *In renovatione studiorum nomina auctorum ac theses defendendas affigant.* — 11. *Rectorem admoneant, si quid circa studia et scholares observaverint.* — 12. *Audito signo statim ad scholas se conferant.* — 13. *Impediti, tempestive praefectum studiorum admoneant.* — 14. *Moderate correctoris opera utantur.*

Communes artium et theologiae professoribus: 15. *Doctoris, quem prae manibus habent, mentem explicent.* — 16. *Auctorum multitudine non distrahantur.* — 17. *Opinionibus magis communibus adhaereant.* — 18. *Positiones defendendas emendent et praefecto ostendant.* — 19. *Post lectiones in scholis maneant, ut interrogari possint.*

Communes professoribus humanitatis: 20. *Emendate loquantur latine.* — 21. *Diligenter exerceant scholares in compositionibus.* — 22. *Catalogum discipulorum habeant. Decuriones.* — 23. *Non plus quam quinque horas in scholis impendant.* — 24. *Discipulos etiam domi a lascivis libris abstinere curent.*

REGULAE COMMUNES OMNIBUS PRAECEPTORIBUS [1]

Ad profectum in moribus

1. Feratur praeceptoris peculiaris intentio tam in lectionibus, cum se occasio obtulerit, quam extra eas, ad movendos discipulos ad obsequium Dei ac virtutum amorem, et ut omnia sua studia ad hunc finem referant [2]. *Const.* 4 Par. cap. 6 [3].

2. Ante lectionum initium omnes cum praeceptore aperto capite se signo crucis muniant; et ubi cum devotione et aedificatione id fieret, oratio etiam dicatur brevis, prout provinciali videbitur. Et finitis lectionibus, saltem in inferioribus classibus, preces etiam fundantur, genibus flexis ante sacram imaginem, quae in omnibus esse debet scholis, venerationis causa [4]. Ibid. cum sua declaratione [5].

3. Curent diligenter ut discipuli omnes in virtutibus proficiant et moribus, utque regulas suas observent. Non exiguum ad probitatem

---

14 utque *del. t1* quae | atque ut *t3*

---

[1] Alias praeceptorum regulas videsis supra, mon. 4 et 5.

[2] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 1; supra, mon. 4.

[3] *Const.* P. IV c. 6 § 1; MP I 225. Haec autem regula potius ex *Const.* P. IV c. 16 § 4 desumpta esse videtur; cf. MP I 311.

[4] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 1; supra, mon. 4.

[5] Cf. *Const.* P. IV c. 16 C; MP I 311.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

momentum adolescentibus accedet, si sodalibus et amicis probis adhaerescant; facile enim ad teneros animos sodalium mores transeunt [6].

4. Ubi inter legendum sese occasio virtutis commendandae aut vitii detestandi obtulerit, eam ne praetermittant [7].

5. Ea modestia authorum opiniones versent, etiam cum refellendae essent, ut neminem aspernari videantur [8].

Ad profectum in litteris

6. Intelligant praeceptores in omnibus, quae ad studia pertinent, sibi esse praefecto studiorum obtemperandum; quo inconsulto nec authorem interpraetandum suscipiant, nec ullam novam consuetudinem in scholam inducant [9].

7. Ingenio et captui suorum discipulorum sese praeceptores accommodent [10], eorumque profectui solicite invigilent, et rationem ab ipsis frequenter creditae disciplinae reposcant. [17*v*]

8. In praevidendis lectionibus sint diligentes [11], et conferret quidem, ut suo quidque loco dicatur, totos praelegisse authores, si fieri id posset, priusquam publice eos enarrare inciperent. Alios etiam, qui idem argumentum tractavere, operae pretium fuerit evolvere, ut quod illis deest, mutuari ab istis possit.

9. Aliquos eruditione pares designent, qui sancta aemulatione se invicem provocent in scholasticis concertationibus [12].

10. In studiorum innovatione authorum, qui sunt interpretandi, nomina in valvis classium inscribantur; positiones etiam ibidem figantur pridie eius diei, quo sunt defendendae [13].

11. Si quid superior admonendus circa studia videretur, id facere

---

15 adolescentibus *om. t3* | accidet *t2* || 23 *prius* praefectos *t1* || 24 suscipiant *om. t2* || 25 scholas *t3* || 26 suorum *om. t3* || 27 solicite] diligentes *t3* || 28 frequenter *sup. t1* || 29 confert *t2* || 30 dicatur *del. t1* notos, *in marg.* totos || 31 publice *om. t3* | narrare *t2* || 32 ut] et *t2* | quid *t3* || 33 ab ipsis mutari *t3* || 36 authorum *del. t3* qui sunt, *sed rest.* || 37 positiones *sup. t2* | ibidem etiam *t3*

---

[6] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) IV § 6; MP I 349.

[7] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 7; supra, mon. 4.

[8] Cf. *ib.* § 8.

[9] Cf. *ib.* § 12.

[10] Cf. *ib.*

[11] Cf. *ib.* § 13.

[12] Cf. *ib.* § 15.

[13] Cf. *ib.* § 16.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ne praetermittant; nempe si quis ex scholasticis ad studia ineptus, si quis aliorum interturbator aut dissolutus esset [14].

12. Audito lectionum suarum signo, statim ad scholam se conferant, et tempore designato exeant [15].

13. Si quando impedimentum intervenerit quominus legendi munus praestare possint, tempestive praefectum studiorum moneant, ut alius subrogari possit [16].

14. Nullum discipulum ipse praeceptor per se puniat, quantum fieri poterit [17]; correctoris vero opera moderate utatur, severitatem cum mansuetudine miscendo, modumque castigationis correctori constituat. Nullum ex iis qui ad scholas veniunt, cum mandatis quopiam mittet, aut eis aliquid imperabit quod ad studia et proprium profectum non pertineat [18].

Communes artium et theologiae professoribus [19]

15. Doctoris quem prae manibus habent, mentem explicare et deinde [18*r*] quaestiones pro re praesenti necessarias pertractent [20].

16. Ne authorum multitudine distrahantur, eos tantum legant qui maxime idonei videbuntur [21].

17. Eis opinionibus adhaereant eique doctrinae quae magis probata et secura videbitur, iuxta praefecti et superiorum sententiam [22].

18. Positiones a discipulis defendendas ipsi emendent, et praefecto studiorum videndas mature offerant, ut ille si quid mutandum videretur, faciat [23].

---

40 praetermittat *t3* || 41 imperturbator *t3* || 47 Nullum ipse *t3* || 49 commiscendo *t3* | *prius* constituant *t1* || 50 veniunt *sup. t3* | *prius* mittent *t1* | mittet *add. sup. t3* magister || 51 eis *del. t3* | aliquid *sup. t3* | et] aut *t3* | *prius* imperabunt *t1* | eorum profectum *t3* || 52 pertineat *del. t1 t3* maiorem in modum laboret || 53-65 Communes ... repetant *om. t3* || 59 secura] severa *t2*

---

[14] Cf. *ib.* § 25.

[15] Cf. *ib.* § 26.

[16] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 30; MP I 337.

[17] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 29; supra, mon. 4.

[18] Cf. NADAL, *Reg. de schol.* (*1553*) II § 69; MP I 202.

[19] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) II: *Regulae quae tam artium quam theologiae professoribus sunt communes*; supra, mon. 4 § 31-42.

[20] Cf. *ib.* § 31.

[21] Cf. *ib.* § 32.

[22] Cf. *ib.* § 35.

[23] Cf. *ib.* § 40.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

19. Finitis lectionibus, dum discipuli eas repetunt, praeceptor inde ne absit, ut rogari ab eis possit, si quid controversiae de eis nascetur, et bini aut terni potius quam simul omnes eas repetant [24].

Communes professoribus humanitatis [25]

20. Ipsi praeceptores emendate latine loquantur, ut discipuli quod imitentur prae manibus semper habeant [26].

21. In quotidianis compositionibus discipuli exerceantur iuxta ordinem in singulis scholis praescriptum [27].

22. Cathalogum omnium discipulorum habeant [28], et per decuriones intelligant an semper lectionibus omnes intersint; erit autem decurionis munus aliorum decem curam peculiarem habere, ut absentes notet [29].

23. Praeceptores etiam qui humaniores litteras docent nec mane nec post meridiem ultra duas horas cum dimidia lectiones prorogent. Satis eis sit quinque integras horas quotidie in classe cum discipulis impendere [30].

24. Moneant magistri discipulos ut non solum in publico gymnasio, verum domi suae a lascivis poetis impuraque authorum lectione abstineant [31].

22

REGULAE SCHOLASTICORUM SOCIETATIS

ANNO 1565

Introductio

Ad monumenti huius historiam quod attinet cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

TEXTUS: 1. *Stud. 1/a*, f. 15*r*-16*r*; apographum coaevum, manu Fran-

67 emendate *del. t1* integ[re] | quid *t3* || 72 omnes *sup. t1* || 73 notent *t3* || 74 qui *om. t3* | doceant *t3* || 75 cum *sup. t3* | proferant *t3* || 79 lectione auctorum *t3*.

[24] Cf. *ib.* § 41.

[25] Cf. *ib.* III: *Regulae professoris humanitatis*; supra, mon. 4 § 43-53.

[26] Cf. *ib.* § 43.

[27] Cf. *ib.* § 44.

[28] Cf. *ib.* § 51.

[29] Cf. *ib.* § 53.

[30] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 25; supra, mon. 20.

[31] Cf. *Const.* P. IV c. 14 § 2; MP I 299.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cisci Emerulo (alias Dachverliess ; c. 1530-1571 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 40) exaratum.

2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433 (3562)*, f. 297*r*-99*r* ; apographum coaevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 29, p. 301-04.

Summarium

1. *Animi puritas et recta intentio in studiis.* — 2. *Studiis serio se applicent.* — 3. *Rationem studiorum rector determinat.* — 4. *Assidue adsint lectionibus, eas praevideant repetantque.* — 5. *Notent quae digna censentur.* — 6. *Intersint communibus disputationibus.* — 7. *Disputationes domi dominicis diebus.* — 8. *Disputando praesidi obediant.* — 9. *Quotidianis repetitionibus et disputationibus intersint.* — 10. *De privato studio.* — 11. *Materias privatim repetant.* — 12. *Disputationes domi in humanioribus quoque.* — 13. *Regula latine loquendi.* — 14. *Alios quam praescriptos auctores cum venia superioris legant.* — 15. *Recitatio orationis latinae aut graecae singulis hebdomadis.* — 16. *Propter studia vita spiritualis non negligatur.* — 17. *Tempus exercitiis pietatis tribuendum.* — 18. *Invicem associati ad scholas eant.* — 19. *Quomodo cum scholasticis externis colloquantur.* — 20. *Nemo ultra duas horas studeat sine aliquo intervallo interposito.*

REGULAE SCHOLASTICORUM SOCIETATIS [1]

1. Animae puritatem custodire, et rectam studiorum intentionem habere, scholastici conentur, nihil aliud in literis, quam divinam gloriam et animarum fructum quaerentes ; ad hunc enim scopum studia Societatis diriguntur ; et in suis orationibus gratiam, ut in doctrina proficiant ad hunc finem, crebro petant [2].

2. Serio et constanter animum studiis applicare deliberent, sibique persuadeant nihil gratius se Deo facturos in collegiis, quam si cum ea intentione, de qua dictum est, studiis se diligenter impendant ; et licet nunquam ad exercenda ea, quae didicerint, perveniant, illum tamen studendi laborem, ex obedientia et charitate (ut par est) susceptum, opus esse magni meriti in conspectu divinae ac summae Maiestatis apud se statuant [3].

---

2 et] ac *t2*

---

[1] Alias scholasticorum S.I. regulas videsis supra, mon. 6 et 15.

[2] *Const.* P. IV c. 6 § 1 ; MP I 225.

[3] Cf. *ib.* § 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Iis facultatibus singuli operam dabunt, quas superior utiles esse ipsis iudicaverit, eosque audiant praeceptores, quos idem superior assignarit; ab eodem etiam vel a praefecto studiorum rationem studendi datam perfecte observent [4].

4. Scholastici in audiendis lectionibus sint assidui, et in eis praevidendis diligentes, et postquam eas audierint, repetendis; in quibus repetitionibus, si quid erit, de quo constituere inter se non possint, magistrum adeant [5].

5. Ex lectionibus, quae notatu digna erunt, in scripta referent, quo in posterum memoriae defectui consulatur; ad quam rem scholastici classium inferiorum libros papyraceos habebunt, si superior convenire iudicaverit, ut scribant in eis lectiones, et inter lineas et ad marginem, quod oportebit, annotent. Provectiores vero in humanioribus literis et aliis facultatibus chartam secum deferant ad ea, quae audierint, vel eis occurrerint, notatu digna, annotanda; ac postea, maiori cum ordine digesta, transferent in libros papyraceos, quae in posterum conservata velint [6].

6. Intersint scholastici communibus scholarum, ad quas accedunt licet non sint sub cura Societatis, disputationibus, ac singulare sui specimen in doctrina praebere, modeste tamen, curent [7]. [15*v*]

7. Singulis dominicis vel aliquo alio die hebdomadae in collegio nostro aliquis ex quavis classe artium et theologiae studiorum a rectore designatus, a prandio, si aliqua ex causa peculiari impedimentum non accideret, aliquas positiones tuendas suscipiat, quae pridie eius diei, sub vesperum, valvis scholarum affigantur; quibus breviter ab eo, qui responsurus est, confirmatis, argumentari ex domesticis vel externis licebit, cuicumque libuerit [8].

8. Ei qui praeest in disputationibus, ii qui disputant, perfecte obediant [9].

9. Quotidianis disputationibus atque repetitionibus omnes intersint, assignato tempore aliquo praesidente, ut ea ratione et ingenia

---

14 quas] quos *t2* || 15-6 assignabit *t2* || 22 adnotatu *t2* || 37 acciderit *t2* || 38 scholarum *om. t2*

---

[4] Cf. *ib.* c. 5 § 2; MP I 219.
[5] Cf. *ib.* c. 6 § 8; MP I 239.
[6] Cf. *ib.* litt. I; MP I 241.
[7] Cf. *ib.* § 10; MP I 241 243.
[8] Cf. *ib.*, p. 243 245.
[9] Cf. *ib.*, p. 245.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

magis exerceantur, et difficilia, quae occurrent, magis ad Dei gloriam elucidentur [10].

10. Artium et theologiae studiosi potissimum, sed et reliqui, suum habeant privatum studium et quietem, quo melius et exactius ea quae tractata sunt, intelligant; et in hoc privato studio poterunt, si rectori videbitur, commentarium aliquem videre, qui unus et selectus, quamdiu audiunt, esse debet; possent etiam scribere quod magis profuturum censeretur [11].

11. Absoluto studio alicuius facultatis, eandem privatim repetere conveniet, authorem aliquem, vel plures quam prius, iuxta superioris arbitrium, legendo. Poterit autem ex iis quae ad eandem facultatem pertinent, si eidem rectori visum fuerit, in scripta brevius, distinctius et accuratius redigere ea quae prius in lectionum decursu scripserat, cum minori doctrina praeditus erat, quam peracto studiorum curriculo [12].

12. Qui literis humanioribus vacant, sua etiam statuta tempora ad conferendum et disputandum de iis quae pertinent ad studia illa, coram aliquo, qui eos dirigere possit, habebunt; et dominicis vel aliis constitutis diebus, alternatim vel suae facultatis positiones a prandio tuebuntur, vel se in componendo carmine aut soluta oratione exercebunt, sive id ex tempore, proposito ibidem themate ad explorandum promptitudinem fiat, sive domi compo-[16r]sita, de re prius proposita, illic publice legantur [13].

13. Omnes quidem, sed praecipue humaniorum literarum studiosi, latine loquantur communiter (licet recreationis horis vernacula lingua licebit agere), et memoriae, quod a suis magistris praescriptum fuerit, commendent; ac stylum in compositionibus diligenter exerceant [14].

14. Licebit etiam nonnullis, iuxta rectoris arbitrium, praeter eos authores qui praeleguntur, quosdam etiam alios privato studio legere [14].

15. Singulis hebdomadis, die aliquo designato, unus ex provectioribus a prandio orationem latinam aut graecam de re aliqua, ad aedificationem pertinente, qua ad perfectiora in Domino animentur, habeat, ubi id fieri possit iudicio superioris [14].

---

51 debent *t2* || 55 autem *om. t2* || 69 latine *et* communiter *om. t2* || 70 praeceptum *t2* || 73 perleguntur *t2* | 77 ibi *t2*

---

[10] Cf. *ib.* § 11; MP I 245.

[11] Cf. *ib.* § 14 et M; MP I 251.

[12] Cf. *ib.* § 16; MP I 255.

[13] Cf. *ib.* § 12; MP I 245 247.

[14] Cf. *ib.* § 13; MP I 247 249.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

16. Post probationem, dum studiis vacant, ut est cavendum ne fervore studiorum intepescat solidarum virtutum ac religiosae vitae amor, ita mortificationibus, orationibus ac meditationibus prolixis eo tempore non adeo multum loci tribuatur; quandoquidem literis dare operam, quae syncera cum intentione divini servitii addiscuntur, et quodammodo totum hominem requirunt, non minus quam in illis versari tempore studiorum, imo magis Deo Domino nostro gratum erit [15].

17. Praeter sacramenta confessionis ac communionis, ad quae octavo quoque die accedendum erit, nisi crebrius superiori ex causa videretur, et praeter missam, quam quotidie audient, tempus impendent orationi, examini conscientiae et meditationi a superiore praescriptum [16].

18. Cum ad publicas scholas eundum erit, eant et redeant invicem associati, cum ea modestia interiori ac exteriori, quae ad sui et aliorum aedificationem conveniat [17].

19. Eorum colloquia cum scholasticis externis sint solum de rebus ad literas vel ad profectum spiritus pertinentibus, prout ad maiorem Dei gloriam omnibus utilius fore iudicabitur [17].

20. Ultra duas horas nemo aut legendo aut scribendo labori incumbat, quin studium intermittat aliquantulo temporis intervallo [18].

23

REGULAE IIS OMNIBUS OBSERVANDAE QUI SOCIETATIS NOSTRAE SCHOLAS FREQUENTANT

ANNO 1565

Historiam huius monumenti quod spectat cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

Cum hae regulae, praeter nonnulla verba, in forma posteriore prorsus immutatae remanserint, textum hic exscribere praetermisimus; quem benevolus lector in monumento 29 reperiet.

---

80 orationibus *om. t2* || 90 ac] et *t2* ||94 omnibus *om. t2*.

---

[15] Cf. *ib.* c. 4 § 2; MI *Const.* III 112-13.

[16] Cf. *ib.* § 3.

[17] Cf. *ib.* § 6.

[18] Cf. NADAL, *Reg. schol. S.I.* (*1563*) § 34; supra, mon. 15.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

24

REGULAE GORRECTORIS

ANNO 1565

Historiam huius monumenti quod spectat cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*) ; supra, p. 181-87.

Cum hae regulae in forma posteriore prorsus immutatae remanserint, textum hic typis exprimere supervacaneum censuimus ; quem igitur benevolus lector inferius, in monumento 30 inveniet.

25

DE STUDIIS HUMANIORUM LITERARUM

ANNO 1565

Introductio

Historiam monumenti quod spectat cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*) ; supra, p. 181-87.

TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 29*r*-40*v* ; apographum coaevum, manu nobis ignota exaratum. Folia 29*v* et 39*v*-40*v* scriptura vacant. In folio 29*r* solum haec pauca alia manu adscripta habentur : « De studiis humaniorum literarum / Collegii Romani / B. ». Tempore hic textus praecedit omnes alios, quos in mon. 31 recensemus.

Summarium

1. *Quot classes. — Quinta classis* : 2-5. *Materia docenda.* — 6. *Omnia discant memoriter.* — 7. *Recenter admissi prius exerceantur.* — 8. *Sexto quoque mense promoveri possunt.* — 9. *Examen de doctrina christiana et grammatica.* — 10-17. *Horarum divisio. — Quae hanc classem iuvare possunt* : 18. *Magni faciant modum docendi.* — 19-21. *Exercitationes grammaticales.* — 22-23. *Compositiones brevissimae et paucae.* — 24. *Latine interrogentur.* — 25. *Bene fundati promoveantur.* — 26. *Epistolae Ciceronis explicari possunt.*

Quarta classis : 27-32. *Materia docenda.* — 33-39. *Horarum divisio.* — *Quae hanc classem iuvare possunt* : 40. *Regulae grammaticae moderate tradendae.* — 41. *Peculiaris cura orthographiae.* — 42-43. *Versio in vernaculam et latinam linguam.* — 44. *Incipiant auditas lectiones latine explicare.* — 45. *Grammaticae observatio occasione lectionis epistolarum Ciceronis.* — 46. *Quae epistolae Ciceronis legendae.*

Tertia classis : 47-49. *Materia docenda.* — 50-57. *Horarum divisio.* — *Quae hanc classem iuvant* : 58. *Syntaxis primo compendiose, dein perfecte tradatur.* — 59. *Compositiones in soluta et ligata oratione.* — 60. *Sententiarum Ciceronis versio.* —

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

61. *Omnia latine proferantur.* — 62. *Phrases et dicendi modi variandi a discipulis repetentibus.* — 63. *Libri legendi.*

Secunda classis : 64-65. *Materia docenda.* — 66-76. *Horarum divisio.* — *Quae hanc classem iuvare possunt* : 77. *Ineunte anno breviter repetatur syntaxis.* — 78. *Compositio solutae orationis et carminum.* — 79-80. *Ratio docendae linguae graecae.* — 81. *Quomodo carmina condenda.* — 82-84. *Auctores legendi.*

Prima classis : 85. *Auctores in rhetorica et graeca lingua.* — 86. *Horarum ratio.* — 87-88. *Compositiones.* — 89. *Qui apti ad poesim, peculiariter iuvandi.* — 90. *Declamationes publicae.* — 91. *Compositiones emendandae.* — 92. *Copia et elegantia acquirenda.* — 93. *Etiam graecae lectiones repetendae.* — 94. *Numeros oratorios animadvertat.* — 95. *Faciant latinas lectiones graecas.* — 96-97. *Ratio condendi carmina.* — — 98-101. *Auctores huius classis.* — 102. *Si necesse, adiutor magistri constitui potest, aut geminari classes.*

Ubi septem classes sunt (103-09). — *Ubi tres erunt classes* (110-13).

Alia quaedam perquam utilia : 114. *Decuriarum utilitas.* — 115. *Sedilia ignominiae.* — 116. *Loqui aut tumultuari non licet.* — 117. *Ratio interrogandi discipulos.* — 118. *Errantium correctio.* — 119. *Germana pronuntiatio exigenda.* — 120. *Orthographiae cura.* — 121. *Scripta discipulorum legat praeceptor.* — 122. *Loquendo ac scribendo lingua comparatur.* — 123. *Pridem percepta repetantur.* — 124. *Cura perspicuitatis et elegantiae.* — 125. *Lectiones auditae relegendae et memoriae mandandae.* — 126. *Quisque habeat concertatorem.* — 127. *Auctores cuivis classi convenientes designandi.*

De studiis humaniorum Literarum

[1] Tres ordinarie erunt praeceptores in tribus diversis grammaticae classibus, quartus humaniores literas, quintus rhetoricam praeleget ; et in horum duorum graeca lingua et hebraica, et si qua alia discetur, est praelegenda ; ita ut semper sint quinque classes, ut ex declaratione *Constit.* Par. 4, c. 13 elici potest [1].

Quinta classis [2]

[2] Et ut ab infima classe, quae quinta vocatur, exordiamur, (ad quam legendi et scribendi ignari non admittentur) [3] in hac prima latinae grammaticae rudimenta [4] tradenda sunt.

---

1 De... literarum *alia m.* || 6 dici *ms.*

---

[1] Cf. *Const.* P. IV c. 13 litt. B ; MP I 289.

[2] Ad ordinem classium quod attinet, cf. Nadal, *Dist. class. etc.* (*1563*) et adn. 1 ; supra, mon. 13.

[3] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 12 ; supra, mon. 20.

[4] De rudimentis grammatices a Patre Coudret conscriptis, quae in Collegio Romano legebantur cf. Nadal, *Dist. class. etc.* (*1563*) adn. 5 ; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[3] Declinandi igitur coniugandique omnia etiam difficilia nominum et verborum genera, prima cura esse debet. Nomina facile copulare, et omnium temporum significationes lingua vernacula reddere, in promptu habeant. Haec etenim latinae linguae firma sunt fundamenta.

[4] Rudimenta accidentium octo partium, cum concordantiis et paulo post nominum genera docebuntur.

[5] Adde etiam selectarum Ciceronis epistolarum gustum quemdam, ut inde compositionum suarum prima exempla decerpant.

[6] Omnia haec discant memoriter; et apud praeceptorem [5] aut decurionem [6], quem ipse sibi substituet, aliquid bis quotidie recitent.

[7] Si qui ad nostras scholas venerint, qui aliquandiu sub aliis praeceptoribus latinae linguae tyrocinia fecerint, licet autorum lectioni assueverint, si tamen in flectendis nominibus ac verbis satis exercitati non sint, ad hoc gymnasium deducantur, ut assidua dierum aliquot exercitatione promptiores facti, ad eam classem qua in examine digni reperientur, gradum faciant. [30*v*]

[8] Provectiores huius classis sexto quoque mense examinentur [7] a praefecto studiorum et, si idonei iudicabuntur, ad altiorem transeant.

[9] In examine vero non minus de doctrina christiana quam de grammaticae rudimentis respondere ac satisfacere debent; examen ipsum nonnunquam privatim et nonnunquam ad caeterorum exemplum publice fiat [8].

Horarum in hac quinta classe divisio

Mane

[10] Dimidia horae pars recitandis memoriter lectionibus dabitur; ad quam rem, ut tempus omnibus sufficiat, decuriones praeficientur ex provectioribus probatioribusque eius classis, qui recitantes audiant. Ipse vero praeceptor et decuriones audiet et an recte illi suo officio fungantur, animadvertet.

[11] Horam unam in declinandi et coniugandi exercitatione impendent, in quo cum satis instructi videbuntur, non erit necesse integras

---

[5] De adiutore quodam in classe infima adhibendo cf. *ib.* § 2.

[6] De decurionibus constituendis cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 27; supra, mon. 18.

[7] De examine promovendorum medio anni tempore cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 11; supra, mon. 20.

[8] De examinibus publicis et privatis cf. *ib.*, c. I.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

horas ei vacare, sed alia discipulorum captui magis accomodata docebuntur.

[12] Dimidiata alterius horae parte ex selectis Ciceronis epistolis nonnihil praelibabunt.

[13] Compositionibus aliam mediam partem dabunt, et dum provectiores intenti compositioni erunt, institutor rudioribus pueris elementa grammaticae ingeminet; distincti enim ordines atque decuriae in eadem etiam classe esse debent *.

A prandio

[14] Semihora lectionibus recitandis memoriter abeat.

[15] Hora una declinando, coniugando, concordantias et alia rudimenta repetendo impendatur. [31*r*]

[16] Dimidium horae octo partes orationis et nominum genera sibi vendicent.

[17] Altera dimidia in disputationibus (quas conferentias dicunt) transigetur.

Quae hanc classem quintam iuvare possunt

[18] Sed ut compendio magna fiant in discipulis operae precia, non quid doceant tantum, sed etiam quem in tradenda doctrina modum teneant, magistri sunt monendi.

[19] Assuescant pueri tempora omnia verborum tanta dexteritate agnoscere, ut facillime ex vernacula lingua latinam, et ex latina vernaculam vocem illi respondentem reddant.

[20] Valde etiam utile erit dicto uno tempore activae significationis statim passivum eius adiungere. Nec semper modos aut tempora recto ordine et continuato rogentur, sed nunc futuri, nunc praesentis, iam infiniti, iam imperativi rationem exigantur.

[21] Nec parum illud iuverit si unus certus sit dies ad primam coniugationem, alius ad alteram assidua exercitatione versandam; ita ut quatuor coniugationum verbis, quatuor certi dies assignentur.

[22] Compositiones quae brevissimae et minime multae esse debent, ex lectione audita Ciceronis petendae essent. Exempla etiam grammaticae ex eisdem lectionibus eruentur.

[23] De rebus quae frequenter in familiarem sermonem incidunt,

---

* De distinctis ordinibus inferiorum classium cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 44; supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ad imitationem tamen Ciceronis, compositiones huiusmodi a praeceptore dentur.

[24] Iuverit latinis verbis interrogare discipulos et ut alta voce respondeant, monere; caeteraque quae sunt semper [31*v*] familiaria, ut iam inde a principio sermoni latino pueri assuescant.

[25] Illud etiam est valde animadvertendum (quod caeteris etiam classibus debet esse persuasum) ne ad altiorem decuriam aut ordinem quis transeat, priusquam satis inferiora didicerit; exempli gratia, antequam inflectere nomina ac verba sciant, ad concordantias aut genera non sunt promovendi. Decurias [10] esse, ut sancta aemulatione sese provocent, non inutile iudicamus.

[26] Selectae Ciceronis epistolae huius classis auditoribus explicari possunt.

Quarta classis

[27] Hic cuncti in iis quae antea didicerunt tuendis primam adhibere diligentiam debent.

[28] Praelegentur in hac quarta classe genera nominum, cum quibusdam regulis necessariis declinationum eorumdem.

[29] Sequentur de praeteritis ac supinis verborum lectiones.

[30] His succedat sintaxis aliqua simpliciter explicata, quae brevitate ac perspicuitate teneris ingeniis conveniat.

[31] Epistolae Ciceronis quaedam exactiori quam in infima classe diligentia enarrentur.

[32] Illa vero prima cura esse debebit, ut loquendo et scribendo latinam sibi linguam faciant familiarem. [32*r*]

Horarum divisio [11]

Mane

[33] Semihora dabitur lectionibus Ciceronis memoriter reddendis.

[34] Iisdem repetendis lectionibus semihora altera impendetur.

[35] Tribus horae partibus in enarratione Ciceronis morabuntur.

[36] Compositioni tantundem temporis discipuli dabunt. Praeceptor vero interea hesternas eorum lucubrationes emendabit.

---

[10] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II n. 32-33; MP I 199.

[11] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 61-62; supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Post meridiem

[37] Dimidia horae pars lectionum recitationi, ut assolet, conceditur, ex praeteritis, supinis, aut sintaxi eae esse debent.

[38] Sesquihoram deinde praeceptor his occupationibus dividet: primum duo aut tria themata compositionum publice emendabit. Deinde repeti faciet quae pridie de genere et declinationibus, praeteritis aut sintaxi praelecta sunt. Tertio loco (cui rei paulo minus hora una detur) genera nominum, et succinti quidam declinationum canones doceantur; quibus praelectis, succedent de praeteritis ac supinis verborum regulae; quas praeceptor repetet, cum novi ex infima classe discipuli ad se venerint; et his absolutis, eo tempore sintaxis lectioni et exercitationi vacabunt.

[39] Semihorae, quae reliqua est, spatium conferentiis seu concertationibus assignamus.

Quae hanc quartam classem iuvare possunt

[40] Formulae et canones grammaticae in hac classe scholasticorum ingenia nec obruere debent, nec satiare, ne eorum prolixa nimietate compositionis gustus depereat. Quocirca cum moderatione tradantur, plus operae in regularum usu quam in ipsis regulis reponendo; quod etiam in sintaxi observari debet; cuius in praxi magis quam in theorica utilitas deprehenditur.

[41] Peculiaris hic orthographiae cura sit; deturque [32*v*] opera ut quae discipuli componunt, quasque annotationes dictante praeceptore excipiunt, recte et emendate conscribant; ad quam rem haud parum conducet, si magister dum aliquid dictat, quibus id literis scribi debeat, identidem admonuerit, et libellum alicuius inspiciat, ut rectene an secus scriptum sit, commonefaciat [12].

[42] Utile etiam fuerit si scholastici vertendis aliquot Ciceronis epistolis in linguam maternam, postquam eas audierint, exerceantur.

[43] Compositionem magni facere huius classis moderator debet, et tota contentione laborare, ut discipuli in ea progressum non poenitendum faciant. Ut igitur ex Ciceronis phrasibus fructum in compositionibus suis capiant, eas sententias vulgari idiomate magister discipu-

---

129 hic *del.* hortogra[phiae]

---

[12] Cf. *ib.* § 72.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lis in latinum vertendas dabit, in quibus facile sit auditas Ciceronis lectiones imitari.

[44] Erit operae precium si scholastici iam ex hac classe incipiant lectionis auditae sententiam breviter latine explicare.

[45] In praelegendis repetendisque lectionibus Ciceronis, sintaxis reliquaeque grammaticae observatio curanda est.

[46] Libri qui huic classi convenire videntur, sunt : decimus tertius, decimus quartus et decimus sextus epistolarum familiarium Ciceronis.

Tertia classis

[47] In hac tertia classe, quae unius saltem anni spatio auditorem detinet, non solum orationis latinae puritas loquendo scribendoque exigitur, verum etiam in componendo carmine stylus est exercendus.

[48] Ciceronis igitur non admodum difficilis liber, qualis *Epistolarum familiarium*, vel *De amicitia* fuerit, praelegendus est ; gravis et minime turpis poetae lectio vertente anno sequetur ; sintaxis accuratius quam in praecedenti classe et condendi carminis leges tradentur.

[49] Praecepta etiam de conscribendis epistolis selecta [33*r*] ad compositionem eorum facient.

Horarum divisio

Mane

[50] Recitandis ex Cicerone lectionibus semihora detur.

[51] Pari temporis spatio auditas lectiones repetent scholastici.

[52] Tres horae partes Ciceronis lectio occupabit.

[53] Tantundem in compositionibus temporis insumetur.

A prandio

[54] Consueto spatio recitationibus lectionum ex Cicerone aut ex poeta (quo tempore anni praelegetur) vacabitur.

[55] Repetitioni lectionique Ciceronis primus sex mensibus, et aliis sex poetae, tres horae partes tribuantur.

[56] Aliis tribus partibus sintaxis initio anni exacte tradetur. Deinde sillabarum quantitas et condendi carminis leges hoc tempore docebuntur ; qua in re plurimum operae in usu et exercitatione ponetur.

[57] In conferentiis disputationibusque dimidium (quod reliquum est) horae abeat.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quae classem hanc tertiam iuvant

[58] Penitiores sintaxis observationes hic primo tradantur. Deinde tota perfecte doceatur syntaxis.

[59] Sex ultimis mensibus anni, quo tempore poeta enarrabitur, alternis diebus compositioni carminum discipuli incumbent.

[60] Praeceptor in maternam regionis linguam elegantes Ciceronis sententias vertat; easque discipulis latinas faciendas, loco compositionis dictet; quod postquam proprio marte ipsi fecerint, loca ipsa Ciceronis eis ostendet, ut suam cum Ciceronis phrasim comparantes, ipsum magis imitari assuescant.

[61] Omnia quae in hac classe seu magister seu scholastici loquuntur, latine proferant; eo praesertim tempore, quo in conferentiis et lectionum repetitionibus versantur.

[62] In lectionum praecipue repetitione phrases dicendique modos [33*v*] elegantiores discipuli variare praecipiantur.

[63] Libri qui enarrari hic poterunt gravissimae ex epistolis Ciceronis et quae *Ad Qu. Fratrem* sunt, *De amicitia* et *senectute* libelli eiusdem. Ovidius *De Ponto*, *De tristibus*, et *De consolatione ad Livium*, Vergilii *Eglogae*, in quibus nihil erit turpe, ut prima, quarta, quinta, *Aeneidos* etiam quintus et nonus.

Secunda classis

[64] Qui in hac secunda schola literis dant operam, per annum integrum doceantur ea tueri ac conservare quae in inferioribus didicerunt; et elegantiam copiamque rerum ac verborum tam in oratione soluta quam carmine componendo acquirant. Rhetoricae artem et linguae graecae grammaticam superioribus adiungent.

[65] Sed primis se mensibus alia erit studiorum ratio ineunda quam aliis sex sequentibus.

Horarum divisio primis sex mensibus

Mane

[66] Grammaticae graecae lectiones quas ediscent, per dimidiatam horam recitabunt.

---

189 repetione *ms.* || 191 ex *del.* epst

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[67] Altera semihora lectionem Ciceronis praelectam repetent.

[68] Tres partes horae lectio Ciceronis occupet; haec autem ex philosophicis operibus esse debet, nimirum *De officiis*, *De tusculanis quaestionibus*, *De finibus bonorum*, etc.

[69] Tantundem temporis in gravi compositione aut in exercenda sermonis copia et elegantia consumetur. [34*r*]

Post meridiem iisdem mensibus

[70] Dimidium horae recitandis ex poeta qui enarrabitur lectionibus et duobus thematis publice corrigendis dabitur.

[71] Alterum dimidium lectioni eiusdem poetae, qui ex gravioribus esse debet, concedatur. Vergilius, Horatius aut Martialis in hac classe sunt.

[72] Tres horae partes grammaticae graecae lectioni et hesternae repetitioni praebeantur. Grammatica vero absoluta, Dialogi Luciani faciliores vel Isocrates vel fabulae interpretentur.

[73] In arte metrica disserendo, cum conferentiis de ea, quod reliquum est temporis, transigetur.

Aliis sex mensibus eiusdem anni

[74] His sex mensibus semel tantum diebus singulis ex poeta recitetur; quo tempore Ciceronis opus philosophicum praelegebatur, succedat compendium rhetoricae Cypriani [13], aut alterius probati autoris.

[75] Alternis diebus, quo tempore poeta enarrabitur, idem poeta et oratio aliqua Ciceronis ex facilioribus praelegetur, ut *Pro M. Marcello*, *Pro Archia poëta*, *Pro lege Manilia*, *In Catilinam* etc.

[76] Fiat in lingua graeca progressus, et copia rerum verborumque loquendo et scribendo comparetur.

Quae hanc secundam classem iuvare possunt

[77] Principio anni breviter latina sintaxis sillabarumque ratio pertractetur a scholasticis, praesente semper magistro. [34*v*]

[78] Compositio erit solutae orationis carminisque alternis diebus; et praeterea orationem aliquam in genere demonstrativo lingua verna-

220 hesternae] externae *ms.*

[13] Cf. *ib.* adn. 85.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cula praeceptor dictabit (cum rhetoriçes praecepta discentur) quam latinam factam, tempore conferentiarum vespere scholastici recitabunt.

[79] Lingua graeca ita hic discetur, ut duabus coniugationibus praelectis, autor aliquis facilis enarretur, et ab anno medio ad finem binas singulis hebdomadis compositiones graecas conferentiarum tempore a prandio commentabuntur.

[80] Dum autor graecus interpretatur, operae precium fuerit, si sensim scholastici quae audiunt ex eo in usum loquendi convertant; ad quam rem haud mediocriter conducet, si praeceptor facilia quaedam graece interrogabit et similiter ipsi graece respondebunt.

[81] Ad carmen condendum iuverit themata poeticae dictioni similia cum epitethis propriis dictare; et discipulis indicare quae poetarum loca in eis componendis debeant imitari.

Libri huic secundae classi hi conveniunt

[82] Rhetorici: Compendium rhetoricae Cypriani aut alterius probati. Oratio *Pro Marcello*, *In Catilinam*, *Philipicae* omnes, praeter secundam, *Pro Ligario*, *Pro Deiotaro*, *Paradoxa*, *Pro lege Manilia*, *Pro lege agraria*, omnes *Pro P. Sylla*, *Pro L. Flacco*, philosophica opera Ciceronis [35*r*] *De officiis*, *Tusculanae quaestiones*, *De finibus*.

[83] Poetae: *Fasti* Ovidii, *Metamorphosis*, ubi nihil sit turpe. Aeneidos primus, decimus, undecimus, duodecimus, Horatii carminum liber primus et secundus, Martialis.

[84] Historici: Salustii *Coniuratio*, Caesar *De bello gallico*, Q. Curtius, grammatica graeca Clenardi [14] et Luciani faciliores aliquot dialogi, ut mortuorum, vel Isocrates aut fabulae Aesopi.

De prima classe

[85] In hac classe in rhetorica perfici auditor debet, optimos autores qui de ea perscripserunt et orationes Ciceronis gravissimas audiens, et nobilem aliquem graecae linguae scriptorem, qui ultimis sex mensibus poeta esse debebit; verborum in loquendo elegantiam, in scribendo copiam et in utroque facundiam a suis alumnis iure suo hoc auditorium requirit.

---

247 rem *del.* aud || 253 alterius *del. sed in marg. rest.*

---

[14] Cf. *Ordo st.* (*1558*) adn. 12; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[86] Horarum ratio ex superioribus facile iniri poterit; illud interim advertendo ut semel tantum singulis diebus lectio memoriter recitetur, quam aut ex rhetorica institutione, aut ex graeco poeta ediscent.

[87] Ad compositiones (quae nunc soluta oratione, nunc carmine fient) praeceptor themata dictabit paucis complectens verbis, quae postea discipuli locupletent et amplificent.

[88] Praeter has quotidianas exercitationes, orationis argumentum dari discipulis potest, quam ipsi domi festis aliisque liberis a lectione diebus paulatim componant. Hanc singuli singulis diebus in classe a prandio tempore conferentiarum non tamen memoriter recitabunt. Condiscipuli vero, qui a praeceptore sententias rogabuntur, quae emendatione digna animadverterint, ingenue et [35*v*] modeste aperiant. Praeceptoris praecipua censura esse debet, qui ubi quid circa artem peccatum fuerit, indicabit.

[89] Conandum etiam ut qui natura et ingenio ad poesim facti videntur, arte et usu iuventur: epistolas et orationes in laudem alicuius sancti carmine componentes, quas interdum tempore aliis orationibus destinato, nimirum concertationum hora recitent.

[90] Declamationes erunt in hac classe bis saltem in anno quae maxime exercitatis et provectis a praeceptore commendentur, ut uno proponente argumentum, altero accusante et tertio defendente, quartus iudicis personam sustineat, et memoriter publice recitentur [15].

[91] Praeceptorum erit non solum loca autorum indicare, quae scholastici in his compositionibus possint imitari et inventionis dispositionisque campos ad ea aperire, verum etiam scriptas emendare et actionem, pronunciationemque antequam in publicum prodeant, formare; quod genus exercitationis secundae etiam classis auditores decet.

[92] Ad copiam elegantiamque sermonis conferet in lectionum repetitionibus eandem sententiam diversis phrasibus, diversos efferre auditores; et conferentiarum tempore advertat magister, ut non latine solum, verum pure et eleganter omnes loquantur.

[93] Graecarum lectionum repetitiones non minori diligentia, quam latinarum fiant.

[94] Oratorios numeros in lectionum periodis praeceptor animadvertet, et discipulos ad eorum imitationem exercendo formabit.

[95] Non solum lectiones autoris graeci latinas faciant, verum ul-

---

281-2 cum discipuli *ms.* || 289 destinatum *ms.*

---

[15] De hoc exercitio cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 60; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

timis sex mensibus metricae compositionis loco [36*r*] qui ad carmen componendum satis apti erunt, de graeco in latinum poëma quotidianas lectiones vertant.

[96] Carmen facere bonum lectione poetarum et usu discent, nec parum adiuvat classicorum scriptorum carmina memoriae infigere, ad ea facilius imitanda.

[97] Versificatores huius classis exerceri debent non tantum in heroicis, verum etiam in elegis, saphicis et hendecasillabis carminibus.

Huius primae classis libri rhetorici

[98] *Partitiones* Tullii, *De oratore*, *Ad Q. Fratrem*, Quintilianus. Orationes: *Pro Fonteio*, *Pro G. Plancio*, *In Vatinium*, *De provinciis consularibus*, *Actiones in Verrem*, *Pro Cluentio*, *Pro Murena*, *Pro Rabirio*, *Pro domo sua*, utraque, *Pro Milone*, *In Pisonem*.

[99] Poetae: *Georgica* Vergilii, *Aeneidos* secundus, sextus, septimus, octavus; *Ars poetica* Horatii et carminum liber tertius et quartus eiusdem. Lucanus, Statii *Sylvae*, tragediae Senecae.

[100] Historici: Livii libri omnes; Salustius *De bello Iughurtino*, Caesar *De bello civili*.

[101] Demosthenis orationes et Homeri poëma etc. [36*v*]

[102] Si tantum negocii aliqua ex classibus exhiberet, ut unus magister ei solus non satisfaceret, adiutor aliquis adiungetur. Si vero auditorum numerus ferre non poterit ut unus praeceptor solus omnibus det operam, quamvis alios auxiliares habeat, geminari posset classis ea quae sic numero abundaret, ita ut duae (verbi gratia) quintae classes, duae quartae essent, ut in declaratione 4 Par. Constit. cap. 13. praecipitur [16].

Ubi septem classes sunt

[103] Tunc autem nimirum ubi septem essent necessarii in totidem scholas divisi praeceptores, ita duae infimae ex quinque classibus disponi deberent, ut ex eis quatuor conficerentur; in septima igitur praeter declinationes et coniugationes nominum ac verborum etiam difficilium, nihil doceri deberet, quamvis rudimenta de octo partibus, si quis esset provectior, memoriter discere posset.

315 endacasillabis *ms.* || 330 habeat *del.* gemminari

[16] *Const.* P. IV c. 13 litt. B; MP I 289.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[104] In sexta vero (ad quam haec septima per examen probati singulis tribus mensibus transibunt) rudimenta accidentium, de octo partibus, cum concordantiis et facili notitia verborum activorum ut incipiant componere, tradenda essent. De generibus vero nominum paulo post initium, et epistolarum selectarum Ciceronis lectio pro captu puerorum accederet; quae omnia singulis tribus mensibus ab initio repetentur.

[105] In quinta classe genera cum quibusdam regulis declinationum ac deinde praeterita et totam syntaxim parvam doceantur; praelegantur hic epistolarum familiarium libri faciliores, nimirum 13 14 16. Ad hanc etiam ex sexta classe examinantur provectiores singulis tribus mensibus.

[106] Ad quartam classem sexto quoque mense ex quinta con- [37r] scenditur, et in ea altior quaedam syntaxis, sed simplici explicatione proponitur; sed initio repetentur aliqua dificiliora syntaxis parvae aut magis utilia. *Epistolae familiares* Ciceronis explicantur, et facilis poetae minimeque turpis lectio fortasse, non tamen initio hic conveniret, ut Ovidii *Tristium* vel *De Ponto*, aut Vergilii *Eglogarum*, etc.

[107] De reliquis classibus tertia, secunda et suprema fere eadem quae diximus in constitutione quinque classium, servare convenit.

[108] Iam vero si exiguus numerus vel auditorum dispositio nec tot classes nec tot praeceptores exigeret in omnibus, prudentia ad moderandum numerum, et eos duntaxat qui satis sint designandos, locum habebit, ut in declarat.e 4 Par. eodem c. 13 significatur [17].

[109] Ut autem hoc plurimis Societatis collegiis in quibus tres tantum humanitatis praeceptores sunt, cum fructu accommodari possit, conabimur magis particulariter explicare quae his classibus convenire videantur.

Ubi tres erunt classes [18]

[110] In tertia quae infima erit, classe, eadem prorsus doceantur quae in quinque classium ordinatione, observanda esse superius in quinta dixeramus, sed de generibus nominum, et regulis necessariis declinationum, de praeteritis etiam ac supinis verborum, doctrina ad hanc scholam pertinebit; et non solum selectarum epist. Ciceronis gustum

---

362 classis *ms.*

---

[17] Cf. *ib.*, p. 291.

[18] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 21; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

percipiant, sed ultimis sex mensibus anni ex *familiaribus* faciliores libros audiant, nimirum: 13 14 16; ad quorum imitationem et loqui et compositiones facere non pueriles assuescant. Quo circa brevem syntaxim succinte explicare ad hunc praeceptorem pertinebit. Annus saltem totus huic classi conceditur; nec, eo exacto, nisi diligenter examinati idoneique reperti, ad secundam gradum faciant.

[111] In media classe quae non minus alterius anni spatio [37*v*] exigit, curare magister debet, ne quae de praeteritis, supinis, declinationibus et generibus in tertia didicerant, discipuli obliviscantur; syntaxis altior iam explicetur. *Epistolarum familiarium* libri graviores praelegantur et *De amicitia* et *senectute* libellus, Q. Curtii historia, Ovidii *De tristibus* et *De Ponto*. Deinde etiam Vergilii *Eglogae*, in quibus nil turpe sit, ut 1 4 5. Ad componendas epistolas sex ultimis mensibus anni documenta praecipua magister dabit; et in copia elegantiaque tam in sermone quam in compositionibus discipulos exercebit.

[112] In prima classe non solum in soluta oratione, sed in carminibus componendis, exercitatio exigitur; ad illam syntaxis perfecta observatio, ad hanc sillabarum et metricae artis cognitio conferunt. *Epistolae ad Q. Fratrem* et *ad Atticum*, liber *De officiis*, Salustii aut Caesaris historia, *Aeneidos*, aut *Methamorphoseos* libri interpretari poterunt.

[113] Vertente anno compendium rhetoricae, ut Cypriani [19], vel *ad Herennium*, oratio *Pro Marcello*, *Pro lege Manilia*, *Pro Deiotaro*, vel *Catilinariae*; quo tempore orationes et declamationes fient ad Ciceronis imitationem, observata rhetoricae arte, etc. [38*r*]

Alia quaedam sunt quae praeter supra positam singularum classium directionem omnibus in universum bonarum literarum gymnasiis perquam utilia esse iudicantur

[114] Decurias esse binas aut ternas in singulis classibus eorum qui eruditione, diligentia, modestia et morum puritate caeteris antestabunt, mirandum in modum conducit [20]. Nec hi temere in suis decuriis sedebunt, sed suus unicuique locus pro merito assignabitur a praeceptore; qui autem in compositione aut de literario certamine primas tulerit, ad eum locum honoris gratia conscendet [21].

[115] Qui vero tardissimi deprehendentur, tandiu ad sedilia igno-

---

[19] Vide supra, adn. 13.

[20] Cf. supra, adn. 6.

[21] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 55; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

miniae adhaerescant, quandiu desidiae maculam diligentiae significatione non absterserint [22].

[116] Loqui aut tumultuari in gymnasio vel aliquo immodestiae signo externos interturbare permittendum non est; curabit igitur magister in schola silentium praestari, tum obstrepentium reprehensione ac poena moderata, tum modestorum commendatione.

[117] Cautiores reddet et attentiores discipulos, si nullo sedendi ordine eos magister interrogavit, et ut multi possint auditam lectionem retractare, iubeat parum singulos ex ea dicere; et licet praeterire neminem debeat, rudiores tamen rogandi frequentius memor esse debet.

[118] Errantes ipse magister ne corrigat, neve respondentes adiuvet, sed libere sinat ignorantiae suae specimen dare, postea vero quod ab eis peccatum est, ab aliis quaerat.

[119] Germanam pronunciationem iam tum ab ipso literarii aedificii vestibulo a discipulis suis praeceptorum quisque exigat, sitque huius rei diligens exactor, in illis praesertim literis pronunciandis, quae peculiari [38*v*] involvuntur dificultate, solentque magis linguam retardare, ut x et m et t in fine dictionum; contextum igitur lectionis quam volet explicare, ab aliquo auditorum legi contenta voce faciat.

[120] In orthographia non minus industriae quam in recte pronunciando ponatur; ad quam rem non parum momenti accedet si bina aut terna compositionum themata magister palam emendare et leges orthographiae (sicubi neglectae sint) dicere quotidie insueverit [23].

[121] Legat etiam interdum codices exceptorios discipulorum ut rectene scriptum sit, inspiciens, laude aut vituperio stimulos diligentiae addat; quod ipsum etiam studiorum praefectus praestare aliquando deberet. Puncta etiam et incisa in periodis describendis a provectioribus exigantur.

[122] Harum literarum studiosi sibi persuadeant, plurimum emolumenti in assiduis elaboratisque compositionibus esse positum; loquendi enim et scribendi usu, linguarum peritia incredibiliter comparatur.

[123] Ne ea quae multo parta sunt labore, oblivioni ex desidia dentur, curent magistri non ea solum interrogando exigere quae ipsa hebdomada docuerunt, verum etiam quae iam pridem tradita sunt. Ita enim fiet, ut intelligant discipuli nullum non ignaviae solum, sed nec indiligentiae locum esse relinquendum.

[124] Suis auditoribus magistri plurimum commendent, ne mi-

---

[22] De loco « negligentiae » cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 49; supra, mon. 18.

[23] Cf. supra, lin. 130-35.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

norem lucis ac perspicacitatis curam habeant in suis compositionibus, quam ornatus et elegantiae.

[125] Optandum quidem esset, et in eo elaborandum, ubi id scholasticorum ratio ferre posse videretur, ut mane ac pomeridiano tempore antequam ad auditoria magistri descendant, discipuli praelectas lectiones relegerent et quae iussi sunt ediscere, memoriae mandarent. [39*r*]

[126] In classibus singulis ita omnes erunt inter se comparati, ut suum quisque concertatorem cognoscat, praeceptoris iudicio assignatum ut altero ad magistri iussum de studiis respondente, alter continuo assurgat, et si quid ille parum circumspecte dixerit, iste corrigat [24].

[127] Assidua docuit experientia, plurimum studiis incommodari si aut in inferioribus classibus ii libri praelegantur, qui superioribus magis convenirent, aut in superioribus ii enarrentur, quos vel discipuli iam audierunt, vel suo possent marte intelligere, magnum itaque fuerit operae precium libros certos assignare, qui certis classibus accomodari posse videantur; inter eos igitur qui in fine uniuscuiusque classis recensentur, ii eligantur qui a rectore et studiorum praefecto magis pro re nata convenire iudicabuntur.

26

REGULAE PRAEFECTI STUDIORUM QUI IN UNIVERSITATIBUS ERIT ETIAM CANCELLARIUS

ANNO 1569

Introductio

Ad huius monumenti historiam quod attinet cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

TEXTUS: 1. *Instit. 137*, f. 36*r*-38*v*; apographum coaevum. — 2. *Instit. 24/b*, f. 282*r*-83*v*; apographum coaevum. — 3. Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472*, f. 44*r*-45*v*; apographum coaevum.

EDITIO: MP (1901), doc. 58, p. 597-600.

---

452 *prius* praelegerent | ediscere *sup.* || 461-2 magnum ... assignare *in marg.*

---

[24] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 48; supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Summarium

Cap. I : De examine : 1. *Admittendos examinet* — 2. *secundum aequitatem.* — 3. *Nomina eorum in catalogum referat.* — 4. *Examen universale* — 5. *et modus procedendi in eo.* — 6. *Magistri compositiones iudicent.* — 7. *Nullus locus gratiae.* — 8. *Post examen classis assignanda.* — 9. *Omnium discipulorum catalogum habeat.*

Cap. II : De scholarum progressu : 10. *Ordo visitandi classes.* — 11. *Regulas observari curet.* — 12. *Quae publice, quaeve in classibus singulis affigenda.* — 13. *Societatis desertores facultate tantum superioris admittat.* — 14. *Pietatis exercitia discipulorum cordi habeat.* — 15. *Ad ea autem non compellendi.* — 16. *Dirigat studia scholasticorum S.I.* — 17. *Separatum locum in scholis habeant.* — 18. *Etiam philosophiae et theologiae studiosis aliquod temporis studendi humanioribus concedendum.* — 19. *Magistri ad summum quinque horas in scholis maneant.* — 20. *Dependenter a rectore agat.* — 21. *Quae publice proferentur, diligenter examinanda.* — 22. *De celebritate adhibenda in studiorum renovatione.* — 23. *Ratio praemia distribuendi.* — 24. *Auctorum nomina et positiones publice exponenda.* — 25. *Superioris locum tenebit in publicis actibus.* — 26. *Praeerit disputationibus publicis.* — 27. *Ratio conferendi gradus academicos.* — 28. *Curet observari quae in Constitutionibus de studiis.*

REGULAE PRAEFECTI STUDIORUM QUI IN UNIVERSITATIBUS ERIT ETIAM CANCELLARIUS

De examine — Caput primum

1. Ad curam suam praefectus pertinere sciat per examen explorare, num illi qui ad studia nostra veniunt, idonei sint qui admittantur ; regulas etiam ac statuta observanda proponere ; et postquam se eis velle parere dixerint, decernere in qua quisque schola audire debeat [1].

2. Curet diligenter ne quis in ullo auditorio versetur ad quod ineptus videatur ; quod non in humanioribus tantum disciplinis, sed etiam cum philosophiae auditoribus servetur [2].

3. Nomina eorum qui admittuntur in catalogum suum referat ; in universitatibus autem servetur *Constit.* 4. par. c. 17. § 3 [3].

4. Praeter hoc examen singulorum adventantium, alterum est uni-

---

6 iis *t3* || 7 debet *t1* || 8 *prius* Caveat *t1*

---

[1] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 1 ; supra, mon. 20.
[2] Cf. *ib.* § 3.
[3] Cf. *ib.* § 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

versale [4], quod statis anni temporibus fieri curet, prout in ordine studiorum constitutum est [5]. [36*v*]

5. Examen universale hoc potissimum modo fieri debet: singula dictata classibus singulis vernacula lingua in latinum vertenda, vel solummodo themata pro ratione cuiusque classis proponantur. Caveri autem diligenter debet, ne quis inter componendum laborem ab alio suffuretur [6].

6. Compositionibus absolutis, non solum ipsi qui composuerunt, subscribent, verum etiam eorum praeceptores, quid de singulis censeant, et ad quam classem arbitrentur remittendos, ibidem adscribant.

7. Persuadeant sibi omnes, nullum hic gratiae locum esse debere; multoque minus discipulis incommodaturum, si inferius quam meritum est eorum, relinquantur, quam si gradum unum supra vires efferantur [7].

8. Post hanc compositionem singuli a praefecto aut ab alio, si ipse non poterit, examinentur. Tum demum eius qui examinatus est compositioni praefectus, audito examinatore, si ipse eum non examinasset, dum recens memoria est, iudicium suum adscribat, classemque ei decernat [8].

9. Postquam omnium scholasticorum novum fecerit catalogum, singulorum nomina in propriam cuiusque classem redigens, cuique praeceptorum eos exscribendos dabit qui ad eum pertinebunt [9]. [37*r*]

De scholarum progressu — Caput secundum

10. Singulis diebus modo hanc, modo illam classem visitet; et animadvertat, quanam ratione tum in lectionibus, tum in literariis concertationibus magistri et discipuli sese gerant. Cum autem admonendum aliquem duxerit, ea moderatione ac prudentia id faciat, ut animos potius addat quam debilitet [10].

---

20 sufforetur *t3* || 22 subscribant *t3* || 27 han[c] *t2* || 29 compositione *t3* | non *sup. t1* || 33 proprias . . . classes *t2* || 37 qua *del. t2* quisque || 38 autem *om. t3* || 39 ac] et *t1* | id *om. t3*

---

[4] Cf. *ib.* § 5.

[5] Id est in *De studiis humaniorum litterarum*, passim in singularium classium ordine; cf. infra, mon. 31.

[6] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 7; supra, mon. 20.

[7] Cf. *ib.* § 8.

[8] Cf. *ib.* § 9.

[9] Cf. *ib.* § 10.

[10] Cf. *ib.* § 17.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

11. Curet praefectus ut omnes illi regulas suas, quas ipse habere debet, observent [11].

12. Quae omnibus scholasticis observanda sunt, in loco publico affigi curet; quae vero scholis singulis praescribuntur, in eisdem, ut commode legi possint, reponantur [12].

13. Cum intelliget aliquem ex iis qui in Societate aliquando fuerunt, ad scholas venire, moneat superiorem ut quid sit faciendum, constituat [13].

14. Ut explicetur doctrina christiana, curet iuxta *Const.* 4. p. c. 16, et ut confessarii scholasticorum eos instituant, qua ratione conscientiam suam examinent, orent, ut cum spirituali fructu ad confessionem, sacram sinaxim et missae sacrificium accedant. [37*v*] Videat etiam ut ex magistris unus cum externis scholasticis missae intersit [14].

15. Qui ex scholasticis externis facile compelli possunt, compellantur ad id quod in ipsorum regulis praestare iubentur; aliis amanter quidem persuadere convenit, sed ad id non cogantur, nec si id non praestiterint, a scholis expellantur; dum tamen nec dissoluti nec aliis offendiculo esse videantur [15].

16. Inspiciat quibus ex nostris scholasticis privatum studium conveniat, et quid legere, quosque libros habere debeant, et rectorem moneat iuxta *Constit.* 4. par. cap. 6. § 14; et cum externis, quoad fieri poterit, idem observetur [16].

17. Scholasticis nostris separatus ab externis locus in scholis sit [17].

18. Videat si cui ex nostris qui philosophiae aut theologiae operam dant, aliquid temporis diebus feriatis concedendum sit, quod tuendis humanioribus litteris impendat [18].

19. Nullus ex nostris praeceptoribus plus duabus horis et dimidia ante prandium et totidem pomeridianis, in gymnasio apud discipulos

---

45 reponant *t3* || 46 iis] his *t2* || 50 confessarius ... instituat *t1* || 52 videatur *t3* || 54 externis scholasticis *t3* || 59 ex nostris] externis *t1* | privatim *t2* || 60 quid] quum *t1* | habere] iubere *t1* | rectorem] lectorem *t1* || 61 14] 16 *t1* || 63 schola *t1* || 66 literis humanioribus, impendant *t3*

---

[11] Cf. *ib.*

[12] Cf. *ib.* § 19.

[13] Cf. *ib.* § 21.

[14] Cf. *ib.* § 22.

[15] Haec regula desideratur in forma priori (1565), et desumpta est ex *Const.* P. IV c. 16 A; MP I 309.

[16] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 27; supra, mon. 20.

[17] Cf. *ib.* § 24.

[18] Cf. *ib.* § 28.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

maneat. Absolvent igitur quotidie suarum lectionum pensum horis ad summum quinque [19]. [38*r*]

20. Intelligat praefectus studiorum regimen ita a se pendere ut nihil quod maioris momenti videri possit, inconsulto rectore, statuere debeat [20].

21. Curet ut quae publice habendae sunt orationes, gymnasii totius dignitati et auditorum expectationi respondeant. Illa praesertim singulari industria est elaboranda oratio quae de more in anniversaria studiorum instauratione habetur; quae cum in eodem propemodum argumento semper versetur, ne fastidio esse incipiat, nova aliqua artis ac dispositionis ratione condienda est [21].

22. In hac studiorum innovatione quocumque ea tempore peragetur, coniuncta cum religiosa moderatione, celebritas adhibeatur. Poëmata latino graecoque sermone et orationes praeceptorum lima expolitae, parietibus gymnasii recto ordine affigantur [22]. Si autem dialogi vel comediae exhibendae fuerint, ne eo loco indignae videri possint, animadvertat. Ex his autem omnibus quae electiora iudicabuntur, in quodam collegii libro asservanda scribantur.

23. Eodem potissimum tempore diligentissimo cuique praemia magno iudicio dari deberent, ubi id commode fieri posse videretur [23].

24. Auctorum qui sunt in scholis interpretandi, nomina [38*v*] in valvis classium inscribantur. Positiones etiam ibidem figantur pridie eius diei, quo erunt defendendae [24].

25. In publicis actibus et in singulis classibus, cum praefectus studiorum aderit, superioris locum habebit; studeat tamen praeceptorum auctoritatem apud alios tueri [25].

26. Eiusdem erit in actibus et disputationibus publicis suum cuique

---

69 absolvant *t3* || 69-70 suarum lectionum pensum, quarum lectionum pensum horis ad summum quinque *alia manu add. t1* || 71 a se pendere *alia m. t1* || 72 *prius* minoris *t1* | videri possit *om. t2* | superiore *t3* || 73 debet *t1* || 76 elaboranda est *t3* | de] a *t3* || 77 innovatione *t3* || 79 est *om. t1* || 80 tempore] opere *t3* || 82 lima] cura *t3* || 84 videantur *t2* | animadvertant *t1* || 85 tamen *t1* | iudicabuntur *t3* || 86 scribentur || 87-8 magna *t1* || 89 in scholis *om. t3* || 90 classis *t1* | 90 scribantur *t3*

---

[19] Cf. *ib.* § 25.

[20] Cf. *ib.* § 29.

[21] Cf. *ib.* § 13.

[22] Cf. *ib.* § 14.

[23] Cf. *ib.* § 15.

[24] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 16; supra, mon. 4.

[25] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 16; supra, mon. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

locum in argumentando tribuere, argumentantibus silentium indicere, et ubi se aliquis importune ingesserit, modeste compescere [26].

27. Cum ad gradus artium aut theologiae aliqui erunt superiorum iudicio promovendi, praefectus eos gradus conferet. Animadverti tamen diligenter debet, ut actus examenque sicut in ordine studiorum praescriptum est [27], fiant. 100

28. Curet denique ut ea omnia observentur quae ex quarta parte *Constitutionum* et *Declarationum* ad studia pertinent, quantum collegii ratio feret [28].

27

REGULAE PRAECEPTORUM SOCIETATIS

Anno 1569

Introductio

Ad huius monumenti historiam quod attinet cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

Textus: 1. *Instit. 24/b*, f. 285*v*-87*r*; apographum coaevum.

2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 185*r*-86*r*; apographum coaevum, manu Ioannis B. Peruschi (1525-1598; cf. Scaduto, *Catalogo* . . . p. 114) exaratum.

3. *Instit. 137*, f. 41*v*-43*v*; apographum coaevum.

4. Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472*, f. 45*v*-46*v*; apographum coaevum.

Summarium

1. *Scholares in pietate promoveant.* — 2. *Discipuli in moribus et studiis proficiant.* — 3. *Ante et post lectiones communiter orent.* — 4. *Inter legendum occasiones commendandi virtutes arripiant.* — 5. *Adversarios modeste refellant.* — 6. *Singularem familiaritatem erga neminem ostendant.* — 7. *Praefecto studiorum obtemperent.* —

---

96 iudicare *t2* || 97 se aliquis] quis se | importune] inordinate *t3*, *sup.* importune | ingereret *t2-3* || 99 conferat *t3* || 102 ea *sup. t1*.

---

[26] Cf. Nadal, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 31-42: Ordo servandus in publicis disputationibus; supra, mon. 13.

[27] Cf. *De artium liberalium studiis* (infra, mon. 32); et *De s. theologiae studiis* (infra, mon. 33), ubi fuse de gradibus academicis agitur.

[28] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 20; supra, mon. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. Discipulos etiam domi a lascivis libris abstinere curent. — 9. Captui discipulorum se accommodent. — 10. Lectiones bene praevideant. — 11. Rectorem admoneant, si quid circa studia et scholares observaverint. — 12. Audito signo, statim ad scholas se conferant. — 13. Impediti, tempestive praefectum admoneant. — 14. Correctoris opera moderate utantur. — 15. Nemini imperabunt quae ad studia non pertineant. — 16. Doctoris, quem prae manibus habent, mentem explicent. — 17. Auctorum multitudine non distrahantur. — 18. Opinionibus communioribus adhaereant. — 19. Positiones defendendas emendent ac praefecto ostendant. — 20. Post lectiones in scholis maneant, ut interrogari possint. — 21. Emendate loquantur latine. — 22. Catalogum discipulorum habeant. Decuriones.

Regulae praeceptorum societatis

1. Feratur praeceptorum peculiaris intentio tam in lectionibus, cum se occasio obtulerit, quam extra eas, ad monendos discipulos ad obsequium Dei et virtutum amorem, et ut omnia sua studia ad hunc finem referant, eos frequenter admoneant, pro eisque saepe orent [1].

2. Curent magistri diligenter ut in virtutibus scholastici proficiant, et ut regulas suas observent [2].

3. Ante lectionis initium praeceptores cum suis discipulis aperto capite se signo crucis muniant et ubi cum devotione et edificatione id fieret, precatio ante lectionem brevis praemittatur, prout provinciali videbitur, et finitis lectionibus saltem in inferioribus classibus preces etiam fundantur genibus flexis ante sacram imaginem, quae in omnibus [286*r*] esse debet classibus [3].

4. Ubi inter legendum occasio virtutis commendandae aut vitii detestandi occurrerit, eam ne praetermittant [4].

5. Ea modestia autorum opiniones pertractent, etiam cum refellendae essent, ut neminem aspernari videantur [5].

6. Singularem familiaritatem erga neminem ostendant sed aequales et moderati omnibus sint [6].

---

2 *in marg.* 4 P. c. 6 *Const.* || 5 eos *om. t1* || 6 iisque *t4* || 12 etiam *om. t3* || 14 alicuius virtutis *t2* || 16 opiniones] propositiones *t4* || 17 aspernari velle *t4*

---

[1] Cf. *Reg. praec.* (*1565*) § 1 ; supra, mon. 21.
[2] Cf. *ib.* § 3.
[3] Cf. *ib.* § 2.
[4] Cf. *ib.* § 4.
[5] Cf. *ib.* § 5.
[6] Cf. *Reg. et mon. schol.* (*1555-56*) II/A § 4 et II/C § 6 ; MP I 332-33 342.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

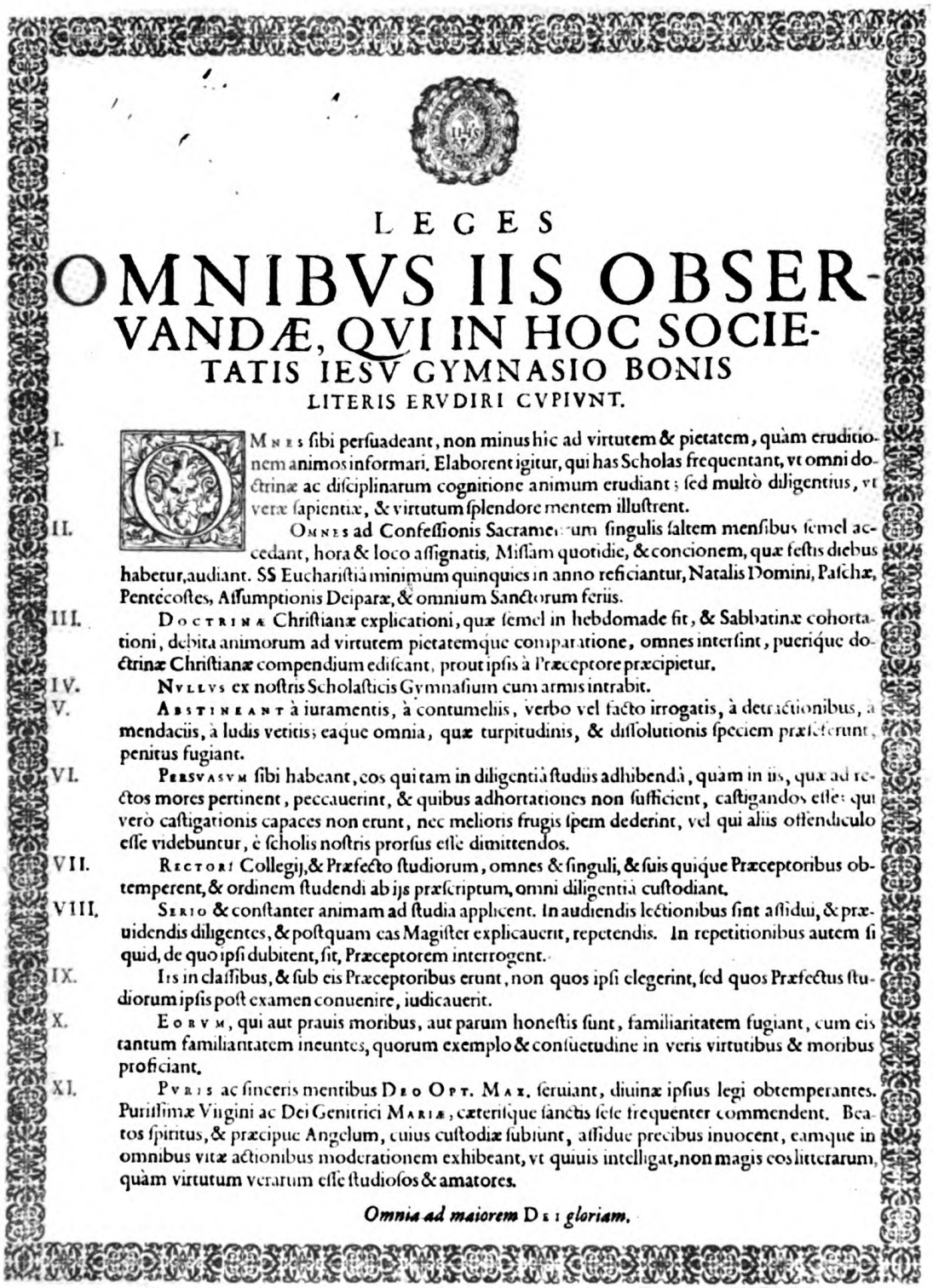

LEGES
OMNIBVS IIS OBSERVANDÆ, QVI IN HOC SOCIETATIS IESV GYMNASIO BONIS LITERIS ERVDIRI CVPIVNT.

I. OMNES sibi persuadeant, non minus hic ad virtutem & pietatem, quàm eruditionem animos informari. Elaborent igitur, qui has Scholas frequentant, vt omni doctrinæ ac disciplinarum cognitione animum erudiant; sed multò diligentius, vt veræ sapientiæ, & virtutum splendore mentem illustrent.

II. OMNES ad Confessionis Sacramentum singulis saltem mensibus semel accedant, hora & loco assignatis, Missam quotidie, & concionem, quæ festis diebus habetur, audiant. SS Eucharistiâ minimum quinquies in anno reficiantur, Natalis Domini, Paschæ, Pentecostes, Assumptionis Deiparæ, & omnium Sanctorum feriis.

III. DOCTRINÆ Christianæ explicationi, quæ semel in hebdomade fit, & Sabbatinæ cohortationi, debita animorum ad virtutem pietatemque comparatione, omnes intersint, puerique doctrinæ Christianæ compendium ediscant, prout ipsis à Præceptore præcipietur.

IV. NVLLVS ex nostris Scholasticis Gymnasium cum armis intrabit.

V. ABSTINEANT à iuramentis, à contumeliis, verbo vel facto irrogatis, à detractionibus, a mendaciis, à ludis vetitis; eaque omnia, quæ turpitudinis, & dissolutionis speciem præferunt, penitus fugiant.

VI. PERSVASVM sibi habeant, eos qui tam in diligentiâ studiis adhibendâ, quàm in iis, quæ ad rectos mores pertinent, peccauerint, & quibus adhortationes non sufficient, castigandos esse: qui verò castigationis capaces non erunt, nec melioris frugis spem dederint, vel qui aliis offendiculo esse videbuntur, è scholis nostris prorsus esse dimittendos.

VII. RECTORI Collegij, & Præfecto studiorum, omnes & singuli, & suis quique Præceptoribus obtemperent, & ordinem studendi ab ijs præscriptum, omni diligentiâ custodiant.

VIII. SERIO & constanter animam ad studia applicent. In audiendis lectionibus sint assidui, & præuidendis diligentes, & postquam eas Magister explicauerit, repetendis. In repetitionibus autem si quid, de quo ipsi dubitent, sit, Præceptorem interrogent.

IX. IIS in classibus, & sub eis Præceptoribus erunt, non quos ipsi elegerint, sed quos Præfectus studiorum ipsis post examen conuenire, iudicauerit.

X. EORVM, qui aut prauis moribus, aut parum honestis sunt, familiaritatem fugiant, cum eis tantum familiaritatem ineuntes, quorum exemplo & consuetudine in veris virtutibus & moribus proficiant.

XI. PVRIS ac sinceris mentibus DEO OPT. MAX. seruiant, diuinæ ipsius legi obtemperantes. Purissimæ Virgini ac Dei Genitrici MARIÆ, cæterisque sanctis sese frequenter commendent. Beatos spiritus, & præcipue Angelum, cuius custodiæ subsunt, assidue precibus inuocent, eamque in omnibus vitæ actionibus moderationem exhibeant, vt quiuis intelligat, non magis eos litterarum, quàm virtutum veratum esse studiosos & amatores.

Omnia ad maiorem DEI *gloriam.*

Imago *Regularum scholarium externorum* (*1569*) in Germania typis expressarum (cf. p. 129 ; mon. 29 textus 7)

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

7. Intelligant praeceptores in omnibus quae ad studia pertinent, sibi esse non solum rectori, sed etiam praefecto studiorum obtemperandum; quo inconsulto, neque auctorem interpretandum suscipiant, nec novam ullam consuetudinem novumve legendi modum in scholam inducant [7].

8. Discipulos moneant ut non solum in publico gymnasio, verum etiam domi suae a lascivis poëtis, impuraque auctorum lectione abstineant [8].

9. Ingenio et captui suorum discipulorum sese accommodent; eorumque profectui impense invigilent, et rationem ab eis frequenter traditae doctrinae reposcant [9].

10. In praevidendis lectionibus sint diligentes, et conferret quidem ut suo quidque loco dicatur, totum praelegisse opus, si fieri id possit, priusquam publice illud enarrari inciperet. Alios etiam auctores qui idem argumentum tractavere, operae pretium fuerit evolvere, ut quod illi deest, mutuari ab istis possit [10].

11. Si quis ex scholasticis ad studia ineptus, si quis aliorum interturbator aut dissolutus esset, praefecto studiorum id indicare meminerint, ut is ad rectorem, si ita expedire iudicaverit, rem deferat [11].

12. Audito lectionum suarum signo, statim ad scholam sese conferant et tempore praefixo exeant [12].

13. Si quando impedimentum intervenerit quominus legendi [286*v*] munus praestare possint, tempestive praefectum studiorum moneant ut alius substitui possit [13].

14. Nullum discipulum praeceptor per se puniat, quantum fieri possit. Correctoris vero opera moderate utatur, severitatem cum mansuetudine miscendo; modumque castigationis correctori constituat [14].

---

25 publico *om. t2* | verum etiam domi suae *om. t1* | verum etiam] sed *t3* || 26 auctore *t2* | auctorum *om. t3* || 29 vigilent *t2* | invigitent *t3* | iis *t4* || 32 quodque *t4* | id *om. t4* | poterit *t2* || 33 etiam] item *t2* || 34 revolvere *t4* || 35 illis *t3* | mutari *t3* | ipsis *t4* || 36 alios *t3* || 38 expedire rem *t3* meminerit *t2 et t4* || 39 scholas *t3* | se *t4* || 41 intercesserit *t3* || 42 moneat *t4* || 45 vero *om. t2* | moderata *t3* || 46 castigationis] correctionis *t2*

---

[7] Cf. *Reg. praec.* (*1565*) § 6; supra, mon. 21.
[8] Cf. *ib.* § 24.
[9] Cf. *ib.* § 7.
[10] Cf. *ib.* § 8.
[11] Cf. *ib.* § 11.
[12] Cf. *ib.* § 12.
[13] Cf. *ib.* § 13.
[14] Cf. *ib.* § 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

15. Neminem ex iis qui ad scholas veniunt, cum mandatis quopiam mittet magister, aut eis aliquid imperabit quod ad studium et proprium eorum profectum non pertineat [15].

16. Doctoris quem prae manibus habeant, mentem explicare, et deinde quaestiones pro re praesenti necessarias, reiectis tamen superfluis, pertractent [16].

17. Ne auctorum multitudine distrahantur, eos tantum legant qui maxime idonei videbuntur [17].

18. Eis opinionibus, eique doctrinae adhaereant, quae magis receptae et securae, sententia superiorum, iudicabuntur [18].

19. Positiones a discipulis defendendas ipsi emendent, et praefecto studiorum videndas mature offerant, ut is, siquid mutandum censuerit, faciat [19].

20. Finitis lectionibus, dum eas repetunt discipuli, praeceptor inde ne absit, ut rogari ab eis possit, si quid controversiae de lectione nascetur; et bini aut terni potius quam simul omnes audita repetant [20].

21. Praeceptores ii praecipue qui humaniores literas profitentur, latine semper in schola et emendate loquantur, ut discipuli quod imitentur, praesens semper exemplum habeant [21].

22. Catalogum omnium discipulorum habeant, et per decuriones intelligant an semper omnes lectionibus exercitationibusque [287*r*] intersint; erit enim decurionis a lectionibus aut sacro missae absentes notare [22].

---

48 iis *t4* | eis aliquid *om. t2* || 49 eorum studia *t4* | studium *t1* | eorum proprium *t3* || 50 explicent *t4 p. corr.* || 58 offerent *t4* | ut *del. t2* si || 59 id faciat *t3* || 60 praeceptor *om. t4* || 61 iis *t4* || 61-2 nasceretur *t4* || 63 ii] his *t3*, hi *t4* || 64 et *om. t1-2, t3* ac *sup.* || 67 lectionibus et *t4* | exercitationibusque *rep. t1.*

---

[15] Cf. *ib.*

[16] Cf. *ib.* § 15.

[17] Cf. *ib.* § 16.

[18] Cf. *ib.* § 17.

[19] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 22; supra, mon. 2.

[20] Cf. *Reg. praec.* (*1565*) § 19; supra, mon. 21.

[21] Cf. *ib.* § 20.

[22] Cf. *ib.* § 22.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

28

REGULAE SCHOLASTICORUM SOCIETATIS

Anno 1569

Introductio

Huius monumenti historiam quod spectat cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

Textus: 1. *Instit. 24/b*, f. 284*v*-85*r*; apographum coaevum.

2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 186*r-v*; apographum coaevum.

3. *Instit. 109*, f. 157*v*; apographum coaevum.

4. Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472*, f. 46*v*-46*br*; apographum coaevum.

5. *Instit. 137*, f. 40*r*-41*r*; apographum coaevum.

Summarium

1. *Animi puritas et recta intentio in studiis.* — 2. *Studiis serio se applicent.* — 3. *Rationem studendi rector determinat.* — 4. *Lectionibus assidue adsint, easque praevideant ac repetant.* — 5. *Notent notatu digna.* — 6. *Intersint communibus disputationibus.* — 7. *Disputando praesidi obediant.* — 8. *Invicem associati ad scholas eant.* — 9. *Colloquia eorum cum scholaribus externis.* — 10. *Regula latine loquendi.* — 11. *Nemo ultra duas horas studeat nullo intervallo interposito.*

Regulae scholasticorum societatis [1]

1. Animi puritatem custodire et rectam in studiis intentionem habere scholastici nostri conentur, nihil aliud in literis quam divinam gloriam et animarum fructum quaerentes; ad hunc enim scopum studia Societatis diriguntur; et in suis orationibus gratiam ut in doctrina proficiant crebro petant [2].

5 orationibus suis *t4* || 6 proficiant *om. t2* | expetant *t2*

[1] De regulis scholasticorum S.I. agebatur anno 1565 in congregatione generali secunda, et statutum est « ut illae regulae sint legendae bis aut ter singulis annis; eas autem curabit P. Generalis, si opus fuerit, emendandas » (*Institutum S.I.* II, decr. 66, p. 208). Quod re vera factum est. Satis est enim mon. 22 et 28 cum mon. 6 et 15 comparare, ut de hoc quisque sibi persuadeat.

[2] Cf. *Reg. schol. S.I.* (*1565*) § 1; supra, mon. 22.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Serio et constanter animum studiis applicare deliberent, sibique persuadeant, nihil gratius se Deo facturos in collegiis, quam si cum ea intentione de qua dictum est studiis se diligenter impendant, et licet nunquam ad exercenda ea quae didicerint, perveniant, illum tamen studendi laborem ex obedientia et charitate (ut par est) susceptum, opus esse magni meriti in conspectu divinae ac summae maiestatis apud se statuant [8].

3. Iis facultatibus singuli operam dabunt, eosque audient praeceptores quos superior assignabit, ab eodem etiam aut studiorum praefecto rationem studendi datam perfecte observent [4]. [285*r*]

4. Scholastici in audiendis lectionibus sint assidui et in eis praevidendis diligentes, et postquam eas audierint, repetendis; in quibus repetitionibus, si quid erit de quo ipsi dubitent, magistrum adeant [5].

5. Ex lectionibus, quae adnotatu digna erunt, in scripta referant, ac postea maiori cum ordine digesta transferant in libros papyraceos, quae imposterum conservata velint [6].

6. Intersint scholastici communibus scholarum etiam externarum, ad quas accedunt, disputationibus; ac doctrinae specimen pariter ac modestiae praebere curent [7].

7. Quotidianis disputationibus ac repetitionibus omnes intersint; et qui disputant, ei qui praeest, perfecte obediant [8].

8. Cum ad publicas scholas eundum erit, eant et redeant invicem associati, cum ea modestia interiori et exteriori, quae ad sui et aliorum aedificationem conveniat [9].

9. Eorum colloquia cum scholasticis externis sint solum de rebus ad litteras vel ad profectum spiritus pertinentibus, prout ad maiorem Dei gloriam omnibus utilius fore iudicabitur [10].

---

8 se gratius *t2* | collegio *t5* || 9 studiis *om. t1* || 10 didicerant *t5* || 16 observabunt *t4* || 17 sin[t] *t1* || 17 iis *t4* || 20 digna *del. t1* sunt | scripto *t5* || 20 referent *t1-4* || 21 ac] et *t3 et t5* | digesta *om. t5* | transferent *t1-2* | papyracios *t1* || 22 conservanda *t4* || 23 communibus] omnibus *t4* || 24 modestiae specimen *t4* || 26 repetitionibus ac disputationibus *t5* || 27 perfecte] praefecto *t1* || 28 *prius* scholasticas *t2* | eumdum erint *t1* || 31 Eorum colloquia qui cum scholasticis externis loquendi facultatem habuerint *t3*

---

[3] Cf. *ib.* § 2.
[4] Cf. *ib.* § 3.
[5] Cf. *ib.* § 4.
[6] Cf. *ib.* § 5.
[7] Cf. *ib.* § 6.
[8] Cf. *ib.* § 8 et 9.
[9] Cf. *ib.* § 18.
[10] Cf. *ib.* § 19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

10. Omnes quidem sed praecipue humaniorum literarum studiosi latine loquantur communiter (recreationis tamen horis vernacula lingua licebit agere) et memoriae quod a suis magistris praescriptum fuerit, commendent; ac stylum in compositionibus diligenter exerceant [11].

11. Ultra duas horas nemo aut legendo aut scribendo labori incumbat quin studium intermittat aliquantulo temporis intervallo [12].

29

REGULAE IIS OMNIBUS OBSERVANDAE QUI SOCIETATIS NOSTRAE SCHOLAS FREQUENTANT

1565 - 1569

Introductio

Historiam huius monumenti quod spectat cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

TEXTUS: 1. *Stud. 1/a*, f. 13*r-v*; apographum coaevum manu Ioannis Fernández (1534-1586; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 55) exaratum. — 2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 302*r*-03*r*; apographum coaevum. — 3. *Ib.*, f. 187*r-v*; apographum coaevum manu Ioannis Bapt. Peruschi exaratum. — 4. *Instit. 24/b*, f. 283*v*-84*v*; apographum coaevum. — 5. *Instit. 137*, f. 39*r*-40*r*; apographum coaevum. — 6. Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472*, f. 46*br-v*; apographum coaevum. — 7. Monachii (München), BHStA, *Jesuitica 89*; exemplum contemporaneum, typis impressum (cf. imaginem eius luce depictam, p. 231). — 8. *Rom. 192*, f. 31*r-v*; versio italica manu Hieronymi Benci (1544-1608; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 13-14) exarata.

EDITIO: MP (1901), doc. 29, p. 299-301 (iuxta textum primum et secundum).

SCRIPTOR: Eugène MARTIN, *L'université de Pont-á-Mousson - 1572-1768* (Paris-Nancy 1891) p. 252-54.

Summarium

1. *Doctrina pietati iungenda.* — 2. *Missa, confessio, concio.* — 3. *Doctrina christiana.* — 4. *Arma in scholam non inferenda.* — 5. *A quibus vitiis abstineant.* — 6.

---

34 humaniorum] communiorum *t2* || 35 *prius* recreatis *t5* | tamen *sup. t4* | horis] tempore *t4* || 36 licet *t5* | licebit *del. t4* uti | praeceptum *t1-2, t1 corr. in* praescriptum || 38 legendo] loquendo *t4* | scribendo] studendo *t5*.

---

[11] Cf. *ib.* § 13.

[12] Cf. *ib.* § 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Castigantur a correctore, si necesse. Incorregibiles expellentur. — 7. *Obedientia rectori et magistris.* — 8. *Diligentia et assiduitas in studiis.* — 9. *Praefectus designabit unicuique classem et magistrum.* — 10. *Fugiant illos qui pravis sunt moribus.* — 11. *Nonnulla pietatis exercitia quae commendantur.*

REGULAE IIS OMNIBUS OBSERVANDAE QUI SOCIETATIS NOSTRAE SCHOLAS FREQUENTANT [1]

1. Qui literas discendi gratia ad gymnasia Societatis se se conferunt, sibi persuadeant, non minus hic ad virtutem et pietatem, quam ad eruditionem animos informari. Elaborent igitur ut omni doctrinae ac disciplinarum cognitione animum erudiant, sed multo diligentius, ut verae sapientiae et virtutum splendore mentem illustrent [2].

2. Omnes ad confessionis sacramentum singulis saltem mensibus semel accedant; hora assignata missam quotidie et concionem cum diebus festis habebitur, audiant [3].

3. Doctrinae christianae explicationi quae singulis hebdomadis semel in collegio fiet, aderunt; omnes etiam, praesertim pueri, doctrinae compendium ediscant, prout ipsis a praeceptoribus praecipietur [3].

4. Nullus ex nostris scholasticis gymnasia cum armis intrabit [4].

5. Abstineant a iuramentis, a contumeliis verbo vel facto irrogatis, a detractionibus, a mendaciis, a ludis vetitis; ea denique omnia quae turpitudinis aut dissolutionis specimen praeseferent, penitus fugiant [5].

6. Persuasum habeant eos qui tam in diligentia studiis suis adhibenda, quam in iis quae ad rectos mores pertinent, peccaverint, et qui-

---

1-2 *t7* Leges omnibus iis observandae qui in hoc Societatis Iesu gymnasio bonis literis erudiri cupiunt || 1 omnibus iis *t1* | iis observandae omnibus *t5* || 3-4 Omnes sibi persuadeant *t7* | 3 gymnasium *t6* || 4 non minus] magis *t1-2* | pietatem] probitatem *t2* || 5 ad *om. t7* informari *sequ. t1-2* quamvis in hac etiam comparanda multum operae poni debeat | igitur *add. t7* qui has scholas frequentant || 7 sapientiae splendore quae in virtutum complexu continetur, mentem illustrent *t1-2* || 9 hora et loco assignatis *t7* | cum] quae *t7* || 10 audiant *add. t7* ss. eucharistia minimum quinquies in anno reficiantur: Natalis Domini, Paschae, Pentecostes, assumptionis Deiparae et omnium sanctorum feriis || 11-4 quae semel in hebdomada fit et sabbatinae cohortationi debita animorum ad virtutem pietatemque comparatione omnes intersint, puerique doctrinae christianae compendium ediscant prout ipsis a praeceptore praecipietur *t7* || 13 adiscant *t2 et t5* | praeceptoribus ipsis *t1-2* || 14 gymnasium *t6* | armis] telo *t1-2* || 15 vel] aut *t5* || 17 aut] vel *t6*] et *t7* | praeseferunt *t7* || 18 Persuasum sibi *t7* | eos] omnes *t2* | suis studiis *t2* || 19 rector pertinent mores *t5*

---

[1] Regulas scholarium externorum videsis supra, mon. 7 11 et 12.

[2] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 1; MP I 307 309.

[3] Cf. *ib.* § 2.

[4] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) § 8; supra, mon. 7.

[5] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 4; MP I 311.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bus exhortationes non sufficient, praeceptoris iussu a correctore esse castigandos; [13*v*] qui vero castigationis capaces non erunt, nec melioris frugis spem dederint, vel qui aliis offendiculo esse videbuntur, a scholis nostris prorsus esse dimittendos [6].

7. Rectori collegii et studiorum praefecto omnes, et suis quisque praeceptoribus obtemperent [7], et ordinem studendi ab ipsis praestitum omni diligentia custodiant [8].

8. Serio et constanter animum ad studia applicent; in audiendis lectionibus sint assidui et in praevidendis diligentes; et postquam eas magister explicaverit repetendis. In repetitionibus autem, si quid erit de quo ipsi dubitent, praeceptorem interrogent [9].

9. Iis in classibus et sub iis praeceptoribus erunt, non quos ipsi elegerint, sed quos praefectus studiorum ipsis post examen convenire iudicaverit [10].

10. Eorum qui aut pravis moribus aut parum honestis sint, familiaritatem fugiant; cum eis tantum amicitiam et sodalitatem ineuntes, quorum exemplo atque consuetudine in veris virtutibus et studiis proficiant [11].

11. Puris ac sinceris mentibus Deo op. max. serviant, divinae ipsius legi obtemperantes, purissimae Virgini ac Dei genitrici caeterisque sanctis sese frequenter commendent, beatos spiritus, et eum praecipue angelum cuius custodiae subsunt, assiduis invocent precibus [12]. Eam

---

20 quibus verba bona et *t1-2* | adhortationes *t7* | sufficiant *t3 et t5* | praeceptoris ... castigandos] castigandos esse *t7* | correptore *t5* || 21 eos vero qui *t1-2* (*prius* Qui vero *t1*) || 22 vel qui] quinque *t2* || 22 a] e *t7* || 23 expellendos *t1-2* || 24 et] aut *t2* | praefecto studiorum *t1-2* | omnes et singuli *t7* | quique *t7* || 25 studendo *t3* | ipsis] iis *t7* | praestitum *t4* | praescriptum *t7* || 27 ad studia animum *t2* animam *t7* | in *om. t7* | in eis *t1-2* | eas *om. t5* || 29 repetendis] retractandis *t1-2* | erit *om. t7* || 30 dubitent] constituere ipsi inter se non possent *t1* | dubitent, sit *t7* | magistrum *t1-2* || 31-2 Iis ... elegerint] magistrum autem hunc aut illum audire et classem frequentare, suae electionis non esse intelligant, sed iis in classibus et sub iis praeceptoribus erunt *t1* || 34 Eos qui moribus pravis *t1-2* | honesti *t3 et t5* | sunt *t6-7* || 34-5 a sua familiaritate arcebunt *t1-2* | fugiant] scribant *t5* || 35 iis *t1-2* | tantum *om. 6* | familiaritatem et amicitiam *t6* | et] ac *t1-2* || 36 atque] et *t5 et t7* | consuetudine] consilio *t1-2* | et studiis *add. t3-6, t7* et moribus || 38 ac] et *t1-3* | sinceris] sacris *t3* | Deo *add. t6* ter | op. max. *om. t5* | inserviant *t5* || 39 genetricis *t6* | genitrici *add. t7* Mariae || 40 sanctis] divis *t1-2* | frequenter] affatim *t1-2* | eum *om. t7* || 41 assidue precibus invocent *t7* | Eamque *t5 et t7*

---

[6] Cf. *ib.* § 5.

[7] Cf. *Reg. schol. ext. Viennae* (*1561*) § 1; supra, mon. 12.

[8] Cf. *Reg. schol. ext. Treviris* (*1561*) § 6; supra, mon. 11.

[9] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 8; MP I 239.

[10] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 1; supra, mon. 2.

[11] Cf. NADAL, *Reg. de schol.* (*1553*) II § 56; MP I 201.

[12] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) § 3 et 4; supra, mon. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

denique in omnibus vitae actionibus moderationem exhibeant, ut quivis intelligat, non magis eos literarum quam virtutum verarum studiosos esse et amatores.

30

REGULAE CORRECTORIS

1565 - 1569

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod attinet cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*) ; supra, p. 181-87.

TEXTUS : 1. *Stud. 1/a*, f. 14*r* ; apographum coaevum, manu Ioannis Fernández exaratum. — 2. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 303*v* ; apographum coaevum. — 3. *Instit. 24/b*, f. 285*v* ; apographum coaevum. — 4. *Instit. 137*, f. 41*r-v* ; apographum coaevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 29, p. 301 (iuxta textum primum et secundum).

Summarium

1. *Pareat rectori, praefecto et magistris.* — 2. *Neminem suo arbitrio puniat.* — 3. *Adsit quotiescumque scholares convenire debent.* — 4. *Nullum munus accipiat.* — 5. *Morum integritate exemplo sit scholaribus.*

REGULAE CORRECTORIS [1]

1. Rectori collegii, praefecto studiorum et magistris corrector pareat eorumque mandata diligenter prosequatur [2].

2. Neminem suo arbitrio puniat sed eos dumtaxat et ea modera-

---

43 magis] tam *t1-2* | literarum eos *t3* | verarum virtutum *t3* | esse studiosos *t7*.
2 corrector *om. t1-2* || 3 persequatur *t1-2 et t4* | prosequatur *add. t1-2* cum ad scholasticorum domos mittetur ut ab eis sub quorum cura sunt, intelligat cur ad lectiones non venerint (cur] qui *t2*) || 4 sponte sua puniet *t1-2*

---

[1] Regulae correctoris reperiuntur apud NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 22-30 (MP I 198) ; et in *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 32-33 et 162-171 ; supra, mon. 18.

[2] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) § 29 ; MP I 198.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione quos magister in sua quisque classe aut rector, praefectusve iusserit castigare [3].

3. Non solum lectionum tempore scholis adsit sed quoties scholastici convenire debent sive ad sacrum sive ad conclusiones seu ad quasvis alias literarum exercitationes [4].

4. Nullum prorsus a scholasticis munus accipiat, nec se nimis familiarem cuipiam illorum exhibeat, ne aliquid inde sibi necessariae libertatis detrahat, sed moderatam potius severitatem ostendat [5].

5. Sacramenta confessionis et communionis semel in mense saltem suscipiat et morum ac vitae integritate exemplo scholasticis esse studeat [6].

31

DE STUDIIS HUMANIORUM LITTERARUM

ANNO 1569

Introductio

Historiam huius monumenti quod spectat cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*) ; supra, p. 181-87.

TEXTUS : 1. *Stud. 1/a*, f. 29*r*-40*v* ; quem videsis supra mon. 25. 2. *Stud. 1/a*, f. 3*r*-12*v* ; apographum coaevum, manu Antonii Leone (1540-1591 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 83) exaratum. Fol. 12*v* scriptura vacat. Fuit exemplar Patri Ledesma, Collegii Romani praefecto studiorum oblatum, prout apparet ex inscriptione in folii *1r* : « De studiis / Patri Polanco - Ledesmae detur / Collegii Romani / A ». Nomen « Polanco » deletum, et « Ledesmae detur » additum manu Patris Maffei. Hoc exemplum a P. Ledesma pluribus locis emendatum et auctum est. Haud paucae additiones et correctiones etiam a P. Maffei sunt factae. Quae a duabus his manibus exarata sunt, in apparatu critico recensentur.

---

5 quos rector aut institutor in sua quisque classe iusserit castigare *t1-2* || 6 castigari *t3* || 7 tempori *t3* | interesit *t1-2* || 9 ad quaevis alia literaria exercitamenta, in quibus ipsius opera utilis esse posset *t1* || 10 a quopiam scholasticorum *t1-2* || 12 detrahat] decedat *t1* decidat *t2* | severitatem potius moderatam *t1* || 14-6 vitae ac morum integritate omnibus exemplo esse studeat; sacramentis confessionis et communionis semel saltem in mense conscientiam suam purget ; ea denique omnia quae de pietate ac modestia scholasticis per regulas a nobis commendantur, non minus se decere corrector arbitretur *t1*.

---

[3] Cf. *ib.* § 23.
[4] Cf. *ib.* § 26.
[5] Cf. *ib.* § 28.
[6] Cf. *ib.* § 30.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Examinatis his variantibus, affirmari potest : scripta a P. Maffei introducta esse in textum anno 1569 in provincias missum, minime vero quae a P. Ledesma.

3. Romae, Arch. Univ. Greg., *Cod. 140*, f. 51*v*-60*v* ; apographum coaevum.

4. *Rom. 155 I*, f. 36*r*-47*v* ; apographum coaevum ; proxime accedit ad textum secundum.

5. *Stud. 1/c*, fasc. 10, doc. 1 ; libellus 8 foliis (212 × 138 mm.) constans, tribus diversis manibus conscriptus. In folio 4*r* haec verba manu Patris Polanco exarata : « Nihil deest » et « Secunda classis ». Deest ultima pars quae inscribitur : « Alia quaedam sunt . . . » ; quae tamen invenitur Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 268*a-b*, et est manu P. Ioannis Antonii Valtrino (1558-1601 ; cf. *Hist. Soc. 7*, f. 65*r*) exarata.

6. *Stud. 1/c*, fasc. 10, doc. 2 ; libellus 16 foliis (210 × 140 mm.) constans ; folia 13*r*-16*r* sunt alba. Exemplar manu P. Ioannis Fernández transumptum. In f. 16*v* haec adnotatio legitur : « Después de copiado, tórnese a embiar a Roma ». Ex quo praesumitur, textum hunc in assistentiam Hispaniae fuisse missum. In folio *1r-v* alia manu introductio quaedam scripta est, quae in ceteris textibus non reperitur. Est autem huiusmodi : « De scholis Societatis Iesu. — Quoniam scholae Societatis Iesu quo utilius dirigantur, tractatu quodam particulari indigent ; quem Constitutiones nostrae faciendum et a praeposito generali approbandum censuerunt [cf. *Const.* P. IV c. 13 litt. A ; MP I 285 287] ; ideo hic studiorum ordo editur. Illud animadvertatur (quod etiam eadem monet constitutio), quaecumque hic observanda praecipiuntur, locis, temporibus et personis accomodari oportere ; quamvis ad hunc ordinem accedere, quoad fieri possit, conveniat. In scholis universitatum ordinarie tres erunt praeceptores in tribus diversis grammaticae classibus ; et quartus qui humaniores literas, et quintus qui rhetoricam praelegat ; ita ut quinque sint classes. Hunc igitur nostrum tractatum, his quinque classibus primum accomodabimus. Deinde vero quia contingit in nonnullis collegiis plures aut pauciores esse classes, ideo appendicem subdidimus de septem et de tribus classibus ordinandis ». Etiam in textu multae correctiones factae sunt, quarum saltem nonnullarum in revisione textus ratio habita est.

7. Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472*, f. 103*r*-08*v* ; apographum coaevum.

8. *Instit. 137*, f. 44*r*-57*r* ; apographum coaevum.

EDITIO : MP (1901), doc. 29, p. 280-99 (iuxta textum primum).

RATIO EDITIONIS : Sequimur textum septimum, exhibens formam qua in provincias missus est ordo.

Summarium

Quinta classis : 1-4. *Materia docenda.* — 5. *Omnia discant memoriter.* — 6. *Recenter admissi prius exerceantur.* — 7. *Tertio quoque mense idonei promoveri possunt.* — 8. *Examen de doctrina christiana et grammatica.* — 9. *Examen privatum et publicum.* — *Horarum divisio.* — *Quae hanc classem iuvare possunt* : 1. *Magni faciant modum*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

docendi. — 2-3 *Exercitationes grammaticales.* — 4-5. *Compositiones brevissimae et paucae.* — 6. *Latine interrogentur.* — 7. *Bene fundati promoveantur. Decuriae.*

Quarta classis : 1-7. *Materia docenda.* — *Horarum divisio.* — *Quae hanc classem iuvare possunt* : 1. *Regulae grammaticae cum moderatione tradantur.* — 2. *Peculiaris cura orthographiae.* — 3-4. *Versio in vernaculam et latinam linguam.* — 5. *Incipiant auditas lectiones latine explicare.* — 6. *Grammaticae observatio fiat occasione lectionis epistolarum Ciceronis.* — 7. *Quae Ciceronis epistolae legendae.*

Tertia classis : 1-4. *Materia docenda.* — *Horarum divisio.* — *Quae hanc classem iuvant* : 1. *Paraphrasis ex Cicerone desumenda.* — 2. *Compositiones in prosa et versu.* — 3. *Sententiarum Ciceronis versio.* — 4. *Omnia latine proferantur.* — 5. *Phrases et dicendi modi elegantiores variandi a discipulis repetentibus.* — 6. *Libri enarrandi.*

Secunda classis : Materia docenda. — *Horarum divisio.* — *Quae hanc classem iuvare possunt* : 1. *Initio repetatur breviter syntaxis.* — 2. *Compositio solutae orationis et carminum.* — 3-4. *Ratio docendae linguae graecae.* — 5. *Quomodo carmina condenda.* — *Auctores enarrandi.*

Prima classis : 1. *Auctores in rhetorica et graeca lingua.* — 2. *Horarum ratio.* — 3. *Compositiones.* — 4. *Qui ad poesim nati, modo peculiari iuventur.* — 5. *Declamationes publicae.* — 6. *Oratio latina aut graeca unaquaque hebdomada recitanda.* — 7. *Compositiones emendandae.* — 8. *Copia et elegantia acquirenda.* — 9. *Etiam graecae lectiones repetantur.* — 10. *Oratorios numeros praeceptor animadvertat.* — 11. *Faciant latinas lectiones graecas.* — 12-13. *Ratio carmina condendi.* — *Auctores enarrandi.*

Ubi septem classes sunt. — *Ubi tres erunt classes.*

Alia quaedam perquam utilia : 1. *Decuriarum utilitas.* — 2. *Sedilia ignominiae.* — 3. *Loqui aut tumultuari non licet.* — 4. *Ratio interrogandi discipulos.* — 5. *Errantium correctio.* — 6. *Germana pronuntiatio exigenda.* — 7. *Orthographiae cura.* — 8. *Scripta discipulorum legat praeceptor.* — 9. *Loquendo ac scribendo lingua comparatur.* — 10. *Clara altaque voce respondeant.* — 11. *Quae antea didicerunt, repetant.* — 12. *Cura perspicuitatis et elegantiae.* — 13. *Lectiones relegendae et memoriae mandandae.* — 14. *Quisque habeat concertatorem.* — 15. *Auctores cuique classi convenientes designandi.* — 16. *Cum duo aut plura festa in hebdomada, dentur compositiones.* — 17. *Humaniorum litterarum studiosi diebus dominicis in componendo carmine aut soluta oratione se exerceant.*

De studiis humaniorum litterarum

Tres ordinarie erunt praeceptores in tribus diversis grammaticae classibus ; quartus humaniores litteras, quintus rhetoricam praeleget ; et in horum duorum graeca lingua et hebraica, et si qua alia discetur, est praelegenda ; ita ut semper sint quinque classes, ut ex declaratione *Const.* p. 4 c. 13 elici potest [1].

1 De ... litterarum *om. t6* || 6 13 *del. t2* dici, *sup.* elici || 2-8 Tres ... Et *om. t6-8*

[1] Cf. *Const.* P. IV c. 13 litt. B ; MP I 289.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quinta classis[2]

1. Et ut ab infima classe, quae quinta vocatur exordiamur, in hac (ad quam legendi et scribendi ignari non admittentur)[3] prima latinae grammaticae rudimenta[4] tradenda sunt.

2. Declinandi igitur coniugandique omnia etiam difficilia nominum et verborum genera prima cura esse debet. Nomina facile copulare, et omnium temporum significationes lingua vernacula reddere in promptu habeant. Haec etenim latinae linguae firma sunt fundamenta.

3. Rudimenta accidentium octo partium cum concordantiis et paulo post nominum genera et declinationes, ruditer tamen, docebuntur.

4. Adde etiam selectarum Ciceronis epistolarum gustum quendam, ut inde compositionum suarum prima exempla decerpant.

5. Omnia haec discent memoriter; et apud praeceptorem[5] aut decurionem[6], quem ipse sibi substituet, aliquid bis quotidie recitent. [44*v*]

6. Si qui ad nostras scholas venerint, qui aliquandiu sub aliis praeceptoribus latinae linguae operam dederint, licet autorum lectioni assueverint, si tamen in flectendis nominibus ac verbis satis exercitati non sint, ad hoc gymnasium deducantur, ut assidua dierum aliquot exercitatione promptiores facti ad eam classem, qua in examine digni reperientur, gradum faciant.

7. Provectiores huius classis tertio quoque mense examinentur[7] a praefecto studiorum et, si idonei iudicabuntur, ad altiorem transeant.

---

7 Classis *om. t7* | vocatur quinta *t7* || 8-9 exordiamur (ad quam . . .) in hac *t2-5* || 9 gnari *t8* | *t2-5* non] nulli *t6-8* || 13 temporum] verborum *t7* | prompta *t3* || 15 concordantiis *del. t6* et paulo post nominum genera docebuntur, *sup. alia m.* et paulo post nominum genera et declinationes, ruditer tamen, docebuntur || 16 et declinationes *in marg. m. Maff. t2 t3-8 in lin.* | ruditer tamen *t6-8* || 19 discant *t2-5, t3 corr. ex* discent || 21 scholas nostras *t7* || 21-6 *in marg. t6* in praefecti regulis haec, sed *del.* || 22 linguae latinae *t3* | linguae tyrocinia fecerint *t2, sup. m. Maff.* operam dederint quae *t3-8 in lin.* | lectioni auctorum *t7* || 23 verbis aut nominibus *t3* || 24 sint] sunt *t7* | aliquarum *t7* || 27 *t7-8* tertio] sexto *t2-5, t6* classis *del.* sexto, *sup. alia m.* tertio

---

[2] Ad ordinem classium quod attinet cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) et adn. 1; supra, mon. 13.

[3] Cf. *Reg. praef. st.* (*1565*) § 12; supra, mon. 20.

[4] De rudimentis grammatices a P. Coudret conscriptis, quae in Collegio Romano legebantur, cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) adn. 5; supra, mon. 13.

[5] De adiutore quodam in classe infima constituendo cf. *ib.* § 2.

[6] De decurionibus adhibendis cf. *Const. Univ. Gan.* (*1565*) § 27; supra, mon. 18.

[7] De examine promovendorum medio anni tempore cf. *Reg. praef. st.* (*1565*), § 11; supra, mon. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. In examine vero huius classis et, si opus sit, caeterarum, non minus de doctrina christiana quam de grammaticae rudimentis respondere ac satisfacere debent.

9. Examen ipsum nonnumquam privatim, et nonnumquam ad caeterorum exemplum publice fiat [a].

Horarum et exercitationum in hac quinta classe distributio

Mane [45r]

1. Dimidia horae pars recitandis memoriter lectionibus dabitur; ad quam rem ut tempus omnibus sufficiat, decuriones praeficientur ex provectioribus probatioribusque eius classis qui recitantes audiant. Ipse vero praeceptor et decuriones audiet, et an recte illi suo officio fungantur, animadvertet.

2. Horam unam in declinandi et coniugandi exercitatione impendent.

3. Dimidiata alterius horae parte ex selectis Ciceronis epistolis nonnihil provectioribus praelegetur.

4. Compositionibus brevissimis aliam mediam partem dabunt; et dum provectiores intenti compositioni erunt, praeceptor rudioribus pueris elementa grammaticae inculcet; distincti enim ordines atque decuriae in eadem etiam classe esse debent [b].

A prandio

1. Semihora lectionibus recitandis memoriter detur.

2. Hora una declinando, coniugando, concordantias et alia rudimenta repetendo impendatur, ut mane factum est.

---

29 huius ... caeterarum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 29-31 *in marg. alia m. t6* sit haec etiam in praefecti regulis || 31 debent *add. Led. in marg. t2* atque ideo (*del.* quam etiam mem[oriter]) eam memoriter ediscent, sicut et caeteras lectiones || 32 9 *decst in t2-5* || 32-3 *in marg. alia m. t6* in praefecti regulis || 33 exemplum *del. t3* fiat || 34 et exercitationum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) | divisio *t2-5* || 35 Mane *om. t3* || 36 dimidiae *t3-4* || 37 omnibus tempus *t7* || 38 *prius* audient *t3* || 41 impendent *sequ. t2-6* in quo cum satis instructi videbuntur, non erit necesse integras horas ei rei vacare, sed alia discipulorum captui magis accommodata docebuntur, *add. t6* Aut ex Cicerone aliquid exscribent optimis characteribus et emendate, *quae in t6 del., t7-8 om.* || 42-3 nonnihil *del. t2* praelibabunt, *sup. m. Maff.* provectioribus praelegetur | nonnihil *del. t3* ex || 46 brevissimis *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 45 praeceptor *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., in lin.* institutor) || 46 inculcet *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., in lin.* ingeminet) || 47 etiam *om. t3* || 49 lectionibus *rep. t3 sed del.* | memoriter *del. t2* abeat, *t2-8* detur (*t2 m. Maff.*) | memoriter *del. t3* dabitur || 50 coniugando declinando et concordantias *t7* || 51 ut mane factum est *t2-8* (*t2 m. Maff.*)

---

[a] De examinibus publicis et privatis cf. *ib.* et *Reg. praef. sl.* (*1569*) c. I; supra, mon. 26.

[b] De distinctis ordinibus inferiorum classium cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 44; supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Dimidium horae octo partes orationis et nominum genera et declinationes sibi vendicent.

4. Altera dimidia in concertationibus transigetur. [45*v*]

Quae hanc classem quintam iuvare possunt

1. Sed ut compendio magni fiant in discipulis progressus, non quid doceant tantum, sed etiam quem in tradenda doctrina modum teneant, magistri in omnibus classibus sunt monendi.

2. Assuescant pueri tempora omnia verborum omnium coniugationum tanta dexteritate agnoscere, ut facillime ex vernacula lingua latinam, et ex latina vernaculam vocem illi respondentem reddant.

3. Valde utile etiam erit dicto uno tempore activae significationis, statim passivum eius adiungere. Nec semper modos aut tempora recto ordine et continuato rogentur, sed nunc futuri, nunc praesentis, iam infiniti, iam imperativi rationem exigant.

4. Compositiones, quae brevissimae et minime multae esse debent, et modo ex tempore modo si vacaret scripto fient, ex lectione audita Ciceronis petendae essent. Exempla etiam grammaticae ex eisdem lectionibus eruentur. [46*r*]

5. De rebus quae frequenter in familiarem sermonem incidunt, ad imitationem tamen Ciceronis compositiones huiusmodi a praeceptore dentur.

6. Iuverit latinis verbis interrogare discipulos, et ut alta voce respondeant monere, et alia quae sunt semper familiaria ; ut iam inde a principio sermoni latino pueri assuescant.

52-3 et declinationes *t6-8* (*t6 sup. alia m.*) || 53 vendicet *t3* || 54 Altera *om. t7* | concertationibus*t2-8* (*t2 sup. m. Maff., in lin.* disputationibus) | concertationibus *sequ. t2-5* quas conferentias dicunt || 55 Quae ad quintam classem *t7* || 56 *prius* magna *t2* | *t2-6* disciplinis] discipulis *t7-8* | progressus *t2-8* (*t2 m. Maff. sup., prius* operae pretia) || 58 in omnibus classibus *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 59 omnium coniugationum *t6 et t8* (*t6 sup. alia m.*), *t7* coniugatione || 60 lingua *om. t3* || 63 passivam *t7* || 64 continuate *t3* | rogentur *del. t3* Exempla etiam grammaticae ex eisdem lectionibus eruentur || 64-5 infinitivi *t7* || 65 exigant *del. t2 t6* Nec illud iuverit si (*sup. t2* in flectendis verbis | unus certus sit dies ad primam coniugationem, alius ad alteram assidua exercitatione versandam, ita ut quatuor coniugationum verbis quatuor certi dies singuli singulis assignentur, *t2 m. Led. add.* Quamvis tertia et secunda ob varietatem praeteritorum plus sibi posset vendicare, *t6 add.* Anomalorum etiam nominum et verborum diligens habeatur ratio | *in marg. et inter lin. m. Led.* Maneat. Nota. Prius declinabunt nominativum illum ex Donati, ad cuius formam alia debent declinare. Deinde idemmet nomen declinabunt tres vel quatuor latine solum. Deinde alii totidem una cum vulgari. Sic etiam idem verbum totum integrum, vel saltem totam activam, deinde totam passivam, prius latine tantum, deinde cum vulgari, vel per singulos modos latine, et deinde vulgari significatione adiuncta. Nomina vero et verba quae coniugent, sint potissimum ex Cicerone desumpta, eademque pueri cum vulgari significatione excipiant et servent cotidie postquam ea coniugarint, de quibus etiam in concertationibus se invicem poterunt interrogare || 66 brevissime et minimae esse debent multae *t7* || 67 et modo . . . fient *t2-8* (*t2 m. Maff. sup.*) | si vacaret *t6-8* (*t6 sup. alia m.*) | ex lectione . . . essent *om. t3 sed rest., t5 in marg.* || 68 petenda *t3* | grammatices *t7* || 69 eruantur *t6* || 74 *t6-8* et alia] caeteraque *t2-5*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7. Illud etiam valde est animadvertendum (quod caeteris etiam classibus debet esse persuasum) ne ad altiorem decuriam aut ordinem quis transeat, priusquam satis inferiora didicerit; exempli gratia antequam inflectere nomina ac verba sciant, ad concordantias aut genera non sunt promovendi. Decurias esse [10], ut honesta aemulatione sese provocent, non inutile iudicamus.

Quarta classis

1. Hic cuncti in iis quae antea didicerunt, tuendis, primam adhibere diligentiam debent.

2. Examen autem ut ad aliam superiorem conscendant, singulis sex mensibus fieri debet. [46*v*]

3. Praelegentur in hac quarta classe accuratius genera nominum cum quibusdam regulis necessariis declarationum eorundem.

4. Praelegentur etiam in hac classe praeterita et supina verborum.

5. His succedat syntaxis aliqua simpliciter explicata, quae brevitate ac perspicuitate teneris ingeniis conveniet.

6. Epistolae Ciceronis quaedam selectae enarrentur.

7. Illa vero prima cura esse debebit, ut loquendo et scribendo latinam sibi linguam familiarem reddere incipiant.

Horarum divisio [11]
Mane

1. Semihora dabitur lectionibus Ciceronis memoriter reddendis.

2. Iisdem repetendis lectionibus semihora altera impendetur.

3. Tribus horae partibus in enarratione Ciceronis et eius repetitione morabuntur.

---

76 est valde *t2-5* || 77 ordinem *p. corr. t3* || 79 recte flectere *t6* | ac] et *t3* | aut] et *t3* || 80 honesta *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* sancta) | sese aemulatione *t7* || 81 iudicamus *del. t2 et t6* Selectae Ciceronis epistolae provectioribus huius classis auditoribus explicari possunt, *t6 add. alia m.* si ita praefecto visum fuerit, *in marg. m. Led. t2* Maneat || 83 Hinc *t7* | didicerint *t4* || 85-6 2. Examen ... debet *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 85 ut *sup. t6* || 87-8 Praelegentur ... eorumdem *t7-8, del. t2 et t6* (*in marg. t2 Led.* Maneat, *t6* Maneat haec regula) || 87 accuratius] exactius *t7* || 88 quibus *t7* | eorumdem *del. t2 et t6* 3. Sequentur de praeteritis ac supinis verborum lectiones, *in t3-5 non del.. in t7 et t8 om.* || 89 4. Praelegentur ... verborum *t6-8* (*t6 sup. alia m.*) || 90 Hic *t3-5* | succedet *t7* || 91 ac] et *t7* | conveniat *t2-5* (*t4 prius* sufficiat || 92 selectae *t6-8* (*t6 sup. alia m.*)] exactiori quam in infima classe diligentia *t2-6* (*t6 del.*) || 93 debet *t7* || 94 linguam *del. t2* faciant | reddere incipiant *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 96 Mane *om. t7* || 98 Eisdem *t7* | lectionibus repetendis *t4* || 99 et eius repetitione *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*)

---

[10] Cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 32-33; MP I 199.

[11] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 61-62; supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Compositioni tantundem temporis discipuli dabunt. Praeceptor vero interea hesternas eorum compositiones emendabit. [47*r*]

Post meridiem

1. Dimidia horae pars lectionum recitationi ut assolet conceditur, quae ex praeteritis, supinis aut syntaxi esse debent.

2. Sesquihoram deinde praeceptor his occupationibus dividet: primum duo aut tria themata compositionum publice emendabit; deinde repeti faciet quae pridie de genere et declinationibus de praeteritis aut syntaxi praelecta sunt.

Tertio loco (cui rei paulo minus hora una detur) de praeteritis ac supinis verborum regulae tradantur, quas praeceptor repetet cum aut discipuli indigebunt aut novi ex infima classe ad hanc venerint, et iis absolutis eo tempore syntaxis lectioni et exercitationi vacabunt.

4. Semihorae, quae reliqua est, spatium conferentiis seu concertationibus assignetur.

5. Diebus sabbati mane in hac et caeteris classibus post lectiones recitatas memoriter, lectiones tota hebdomada auditas repetent et vesperi concertationes erunt. [47*v*]

Quae hanc quartam classem iuvare possunt

1. Formulae et canones grammaticae in hac classe scholasticorum ingenia nec obruere debent nec satiare, ne eorum prolixa nimietate compositionis gustus depereat; quocirca cum moderatione tradantur, plus operae in regularum usu, quam in ipsis regulis reponendo. Quod etiam in syntaxi observari debet, cuius in praxi magis quam in theorica utilitas deprehenditur.

2. Peculiaris hic orthographiae cura sit; deturque opera ut, quae discipuli componunt quasque annotationes dictante praeceptore excipiunt, recte et emendate scribant. Ad quam rem haud parum conducet

---

101 dant *t6* || 102 vero *sup. t7* | vero *del. t2* interim | interea *t4* | compositiones *t2-8* (*t2 m. Maff. inf. in lin.* lucubrationes) || 104 pars horae *t4* | pars ut assolet *t3* || 105 quae *t2-8* (*t2 m. Maff. sup.*) | debet *t7* || 108 faciat *t4* | de genere et declinationibus *t2 et t6-8* (*t2 et 6 del. sed rest*) | praeteritis *sequ. t6* aut supinis || 110 una *sup. t3* | detur *del. t2 et t6* genera nominum et succincti quidam declinationum canones doceantur, quibus praelectis succedent, *t3-8 om.* | de *om. t3* | una hora datur *t7* | ac] aut *t7* || 111 tradantur *t2-8* (*t2 et t6 sup., t2 m. Maff.*) || 111-2 aut discipuli indigebunt aut novi *t2-8* (*t2 in marg. m. Maff.*) || 112 classe *sequ. t2-5* discipuli | hanc *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* se) | venient *t7* | iis] his *t2-4* || 113 eodem *t7* || 114 conferentiis seu *om. t7* || 115 assignamus *t2-5* || 116-8 5. Diebus . . . erunt *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 116 et *sequ. t7* in | post *del. t3* lectiones || 121 prolixitate nimia *t7* || 122 pereat *t7* || 123 quem *t4* | exponendo (*prius* exponendis) *t7* || 124, theoria *t3* || 128 conscribant *t2-6* | ducet *t7-8*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

si magister, dum aliquid dictat, quibus id litteris scribi debeat, identidem admonuerit, et libellum modo huius modo illius inspiciat, ut rectene an secus scriptum sit, commonefaciat [13].

3. Utile etiam fuerit, si scholastici vertendis aliquot [48*r*] Ciceronis epistolis in linguam maternam, postquam eas audierint, exerceantur; et in annotandis phrasibus et elocutionibus eiusdem ut in compositionibus diligenter se discipuli exerceant, magni momenti esse praeceptor intelligat.

4. Ut igitur ex Ciceronis phrasibus fructum in compositionibus suis capiant, eas sententias vulgari idiomate magister discipulis in latinum vertendas dabit, in quibus facile sit auditas Ciceronis lectiones imitari.

5. Erit operae pretium si scholastici iam ex hac classe incipiant lectionis auditae sententiam vulgari primum lingua, deinde, cum erunt provectiores, latina sed hac brevius explicare.

6. In praelegendis repetendisque lectionibus Ciceronis, syntaxis reliquaeque grammaticae observatio et examinatio curanda est.

7. Libri qui huic classi convenire videntur, sunt decimus tertius, decimus quartus et decimus sextus *Epistolarum familiarium* Ciceronis. [48*v*]

Tertia classis

1. In hac tertia classe, quae unius ut plurimum anni spatio auditorem detinet, orationis latinae puritas loquendo scribendoque exigitur.

2. Ciceronis igitur non admodum difficilis liber, qualis *Epistolarum familiarium* vel *De amicitia* fuerit, praelegendus est; syntaxis accuratius quam in praecedenti classe tradetur.

3. Praecepta etiam aliquot obiter de conscribendis epistolis selecta tradantur.

4. Cum sexto quoque mense ex inferiori classe ad hanc ascendent auditores, praeceptor syntaxim repetet.

---

129 id *t2-8* (*t2 sup.*) || 130 modo huius modo illius *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* alicuius) || 133 exerceantur *del. t2* Compositionem magnificare (*sup.* magnifacere) huius classis moderator debet, et tota contentione laborare, ut discipulis in ea progressum non poenitendum faciant || 134-6 et in . . . intelligat *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 134 ut] et *t3* | eiusdem et in compositionibus *t3 om. sed rest.* || 135 sese discipuli diligenter *t7* || 141-2 vulgari . . . provectiores *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 141 dein *t7* || 142 haec *t7* | breviter latine explicare *t2-5* || 144 et examinatio *t2-8* (*t2 sup. Maff.*) || 149 ut plurimum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* saltem) | ut] et *t4* || 150 detinet *del. t2* non solum | exigitur *del. t2 et t6* verum etiam in componendo carmine stylus est exercendus || 152 est *sequ. t2-6* gravis et minime turpis poetae lectio vertente anno sequetur, (*t6 del.*) | est *del. t3* syntaxis accuratius quam || 153 classe *sequ. t2-6* et condendi carminis leges tradentur *t6 del.*) | tradetur *t6-8* (*t6 sup. alia m.*) || 154 aliquot obiter *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., t6 sup.* obiter) || 155 tradantur *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* ad compositionem eorum facient) | selecta *om. t4* || 156-7 Cum . . . repetet *t6-8* (*t6 alia m*)

---

[13] Cf. *ib.* § 72.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Horarum divisio
Mane

1. Recitandis ex Cicerone lectionibus semihora detur.

2. Pari temporis spatio auditas lectiones repetent scholastici.

3. Tres horae partes Ciceronis lectio occupabit. Tantumdem in compositionibus temporis insumetur. [49*r*]

A prandio

1. Consueto spatio recitationibus lectionum ex syntaxi, arte metricae aut ex poeta, quo tempore anni praelegetur, vacabitur.

2. Repetitioni lectionique syntaxis primis sex mensibus et aliis sex poetae tres horae partes tribuantur.

3. Aliis tribus partibus syntaxis sex primis mensibus exacte tradatur; deinde syllabarum quantitas et condendi carminis leges; qua in re plurimum operae in usu et exercitatione ponetur.

4. In concertationibus disputationibusque quod reliquum est horae insumatur.

Quae classem hanc tertiam iuvant

1. In repetitionibus paraphrasis latina ex Cicerone vel aliis probatis auctoribus est desumenda, ne verbis aut phrasibus parum propriis assuescant. [49*v*]

2. Ultimis duobus mensibus anni, alternis diebus compositioni carminum discipuli incumbent.

3. Praeceptor in maternam regionis linguam elegantes Ciceronis sententias vertat, easque discipulis latinas faciendas loco compositionis dictet. Quod postquam proprio marte ipsi fecerint, loca respectiva Ci-

---

159 Mane *om. t7* || 163 insumetur *add. m. Led. t2* Praeceptor vero ut in praecedenti classe dictum est, haesternas eorum compositiones emendabit || 165 syntaxi aut metrica *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* Ciceronе) | *t6-8* arte] aut *t2-5* || 166 praeleguntur *t6* || 167 Repetitioni *t2 m. Led. praemittit* 2. Post duorum thematum publicam emendationem, deinde, | *t4-7* syntaxis] Ciceronis *t2-3, t2 sup. m. Maff.* syntaxis *sed. del., t3* lectionique *del.* syntaxis *sup.* Ciceronis || 169 sex primis mensibus *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* initio anni) || 169-70 tradetur *t2-5* || 170 leges *sequ. t2* hoc tempore docebuntur, *in marg. sup. Led. add.* ac de conscribendis epistolis selecta quaedam vel ante artem metricam, forte, vel quaedam ad elegantiam loco Ciceronis vesperi || 172 *t5-7* concertationibus] conferentiis *t2-5* | disputationibusque *del.* dimidium || 173 insumetur *t7* || 174 iuvant *del. t2* 1. Penitiores syntaxis observationes hic primo tradantur, deinde tota perfecte doceatur syntaxis || 175-7 1. In . . . assuescant *t2-t8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 176-7 assuescant propriis *t7* || 178 2. *del. t2* Sex | duobus *sup. t2 et t6* (*t2 m. Maff., t6 m. alia*) | anni *sequ. t2-6* quo tempore poëta enarrabitur (*t6 del.*). || 179 incumbent discipuli *t2-5* || 181 compositionis *del. t2* tradet || 182 respectiva] ipsa *t7*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ceronis eis ostendet, ut suam cum Ciceronis phrasibus comparantes, ipsum magis imitari assuescant.

4. Omnia quae in hac classe seu magister seu scholastici loquuntur, latine proferant, eo praesertim tempore, quo in concertationibus et lectionum repetitionibus versantur.

5. In lectionum praecipue repetitione, phrases dicendique modos elegantiores discipuli variare praecipiantur.

6. Libri qui enarrari hic poterunt, graviores ex *Epistolis familiaribus* Ciceronis et quae *ad Qu. Fratrem* sunt, *De amicitia* et *De senectute* libelli eiusdem. [50*r*]

Secunda classis

Qui in hac secunda schola litteris dant operam, per annum integrum, ut plurimum, doceantur, eaque tuentur ac conservent quae in inferioribus didicerunt, et elegantiam sermonis copiamque rerum ac verborum tam in oratione soluta quam in carmine componendo, acquirant. Rhetoricae artem et linguae graecae grammaticam superioribus adiungent. Sed primis sex mensibus alia erit studiorum ratio ineunda quam aliis sex sequentibus.

Horarum divisio primis sex mensibus
Mane

1. Ciceronis lectiones, quas ediscent, per dimidiatam horam recitabunt.

2. Altera semihora lectionem Ciceronis praelectam repetent.

3. Tres partes horae lectio Ciceronis occupet; haec autem ex philosophicis operibus esse debet, nimirum *De officiis*, *De tusculanis quaestionibus*. Adverti tamen debet, ne in philosophica doctrina immorentur, sed in dictionis et eloquentiae imitatione.

4. Tantundem temporis in compositione aut in exercenda sermonis copia et elegantia consumetur. [50*v*]

---

183 eis *om. t8* | phrasi *t7* || 185 discipuli *t4* | loquentur *t3-4* || 186 praesertim] maxime *t4* | concertationum *t3-8* (*t2 sup. m. Maff.* concertationibus, *prius* conferentiis) || 187 repetitione *t7* || 190 gravissimi *t2 a. corr.* | familiaribus *add. t6-8* || 191 De[3] *om. t3-4* || 192 eiusdem *sequ. t2-6* Ovidius *De Ponto*, *De tristibus* et *De consolatione ad Lucium*, Virgilii *Eclogae*, in quibus nihil erit turpe, ut prima, quarta, quinta; *Aeneidos* etiam quintus et nonus (*del. t6*) || 195 ut plurimum *t2-8* (*t2 in marg. m. Maff.*) | doceantur tueri ac conservare *t2-5* (ea tueri *t4*) || 196 sermonis *add. t6-8* || 200 qui sequuntur *t8* || 203 Ciceronis *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* grammaticae graecae) | ediscunt *t7* | horam *del. t3* retribuant || 207-8 quaestionibus *sequ. t2-6* de finibus bonorum (*t6 del.*) || 208-9 Adverti . . . imitatione *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 209 dictionibus *t3* | imitatione] emendatione *t7* || 210 in *del. t2* gravi || 211-4 consumatur, *t7*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Post meridiem iisdem mensibus

1. Dimidium horae recitandis ex poeta, qui enarrabitur, et ex grammatica graeca lectionibus alternis diebus et duobus thematis publice corrigendis dabitur.

2. Alterum dimidium lectioni eiusdem poetae, qui ex gravioribus esse debet, concedatur. Virgilius, Horatius aut Martialis in hac classe sunt.

3. Tres horae partes grammaticae graecae lectioni et hesternae repetitioni praebeantur; grammaticae vero maiori parte absoluta, dialogi Luciani faciliores, vel Isocrates vel Aesopi fabulae explicentur.

4. In arte metrica discenda, cum concertationibus de ea, quod reliquum est temporis transigetur.

Aliis sex mensibus eiusdem anni

1. His sex mensibus semel tantum diebus singulis lectio eaque ex poeta aut praeceptis rhetoricae alternis diebus recitetur, quo tempore Ciceronis opus philosophicum praelegebatur, succedat compendium rhetoricae Cypriani [13] aut alterius probati auctoris. [51*r*]

2. Alternis diebus poeta et oratio aliqua Ciceronis ex facilioribus praelegatur, ut *Pro M. Marcello, Pro Archia poeta, Pro lege Manilia, In Catilinam* etc.

3. Fiat in lingua graeca progressus, et copia rerum verborumque loquendo et scribendo comparetur.

Quae hanc secundam classem iuvare possunt

1. Principio anni breviter latina syntaxis, syllabarumque ratio repetetur a scholasticis, praesente semper magistro.

2. Compositio erit solutae orationis carminisque alternis diebus, et

---

213-4 et ex grammatica graeca *t2-8* (*t2 m. Maff. sup.*) || 214 alternis diebus *t2-8* (*t2 in marg. m. Maff.*) || 217 concedetur *t3* || 219 hesternae *om. t7* || 220 maiori parte *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 221 Aesopi *t5-8* (*t6 sup. alia m.*) | *t6-8* explicentur (*t6 alia m.*)] interpraetentur *t2-5* || 222 discenda *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* disserendo) | concertationibus *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* conferentur) | quid *t7* || 223 transigatur *t6* || 225 eaque *add. t6-7* || 226 aut praeceptis rhetoricae alternis diebus *t2-8* (*t2 in marg. m. Maff.*) || 227 succedit *t3* || 229 diebus *del. t2* quo tempore poëta enarrabitur, idem || 232 Fiat progressus *t4* | verborum rerumque *t7* || 235 ratio] quantitas *t7* || 235-6 *t6-8* repetetur] retractetur *t2-5*

---

[13] Cf. *ib.* adn. 85.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

duobus ultimis mensibus praeterea argumentum orationis in genere demonstrativo praeceptor proponet (cum rhetorices praecepta discuntur) quam tempore concertationum vesperi scholastici recitabunt.

3. Lingua graeca ita hic discetur, ut duabus coniugationibus praelectis, auctor aliquis facilis enarretur, et ab anno medio ad finem binas singulis hebdomadis compositiones graecas brevissimas concertationum tempore a prandio faciant.

4. Dum graecus auctor explicatur operae pretium fuerit, si sensim scholastici quae audiunt, ex eo [51*v*] in usum loquendi convertant. Ad quam rem haud mediocriter conducet si praeceptor facilia quaedam graece interrogabit et similiter ipsi graece respondebunt.

5. Ad carmen condendum iuverit themata poeticae dictioni similia cum epithetis propriis dictare, et discipulis indicare quae poëtarum loca in eis componendis debeant imitari.

Libri huic secundae classi hi conveniunt
Rhetorici

1. Compendium rhetoricae Cypriani aut alterius probati; oratio *Pro Marcello*, *In Catilinam*, praeter secundam, *Pro Ligario*, *Pro Deiotaro*, *Pro Archia*, *Paradoxa*, *Pro lege Manilia*, *Pro lege agraria*, omnes, *Pro P. Sylla*, *Pro L. Flacco*; philosophica opera Ciceronis *De officiis*, *De finibus*, *Tusculanae quaestiones*.

2. Poetae: *Fasti* Ovidii, *Metamorphosis* ubi nihil sit turpe, *Aeneidos* primus, decimus, undecimus, [52*r*] duodecimus, Horatii *Carminum* liber primus et secundus, Martialis purgatus.

3. Historici: Sallustii *Coniuratio*, Caesaris *Commentaria*, Q. Curtius; grammatica graeca Clenardi [14] et Luciani faciliores aliquot dialogi, ut mortuorum; Isocrates aut fabulae Aesopi.

238-9 duobus . . . proponet *t6-8* (*t6 alia m. sup.* duobus . . . orationis *et* proponet); *t2-5* argumenti orationis in genere demonstrativo (*t2 sup. m. Maff.*; *prius t2 et t6* orationem aliquam in genere demonstrativo lingua vernacula praeceptor (*add. t6* sed non uno die totam) dictabit) || 239 praecepta rhetoricae *t7* || 240 quam *sequ. t2-6* latinam factam, *t6 del. t7-8 om.* | quam] quae *t7* | concertationum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. in lin.* conferentiarum) | discipuli *t4* || 241-2 praelectis duabus coniugationibus *t3* || 243 brevissimas *t6-8* (*t6 sup. alia m.*) | concertationum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*, *prius* conferentiarum) || 244 *t6-8* faciant] recitabunt *t2-5* (*t2 m. Maff. prius* commentabuntur) || 245 explicatur *t6-8* (*t6 sup. alia m.*)] *t2-5* interpraetatur || 246 qui *t7* | *prius* audierint *t3* || 249 dictionis *t7* || 252 Libri . . . conveniunt *t2-8* (*t2 m. Maff.*) | secundae *om. t7* | hi *om. t7* || 254-58 *in marg. m. Led. t2* Libri 2.ae classi[s] hi conveniunt rhetori, *sed. del.* || 255 Catilinam *del. t2 et t6* Philippicae omnes (*t2 del.* praeter secundam) *t2-5* pro Archia poeta (*t2 m. Maff. sup.*) | praeter secundam *t5-7* || 256 pro Archia *t6-8* (*t6 sup. alia m.*) | Paradoxa *om. t7* || 255-6 pro Ligario . . . lege *om. t3 sed rest.* || 261 et secundus *om. t7* | purgatus *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 262 Historici *sup. del. sed in marg. rest t3* | Caesaris commentaria *t6-8* (*t6 sup.*); *t2-6* Caesar de bello gallico (*t6 del.*) || 263-4 et faciliores aliquot dialogi Luciani et mortuorum *t7* || 264 vel Isocrates aut fabulae Aesopi *t2-8* (*t2 m. Maff.*)

---

[14] Cf. *Ordo st.* (*1558*) adn. 12; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De prima classe

1. In hac classe auditor perfici in rhetorica debet, optimos auctores qui de ea perscripserunt, et orationes Ciceronis graviores audiens, et gravem aliquem graecae linguae scriptorem, qui vertente anno poeta esse debebit, aut cum oratore simul aut alteruter alternis diebus verborum in loquendo elegantiam, in scribendo copiam et artificium, et in utroque facundiam haec classis requirit.

2. Horarum ratio ex superioribus facile iniri poterit. Illud interim advertendo ut semel tantum singulis diebus lectio memoriter recitetur; quam aut ex rhetorica institutione, aut ex latinis vel graecis autoribus quos audiunt, ediscent. [52*v*]

3. Ad compositiones (quae nunc soluta oratione, nunc carmine fient) praeceptor themata dictabit paucis complectens verbis, quae postea discipuli amplificent. Praeter has quotidianas exercitationes orationis argumentum dari discipulis potest, quam ipsi domi festis aliisque liberis a lectione diebus paulatim componant. Hanc singuli statutis diebus in classe a prandio, tempore concertationum, non tamen memoriter recitabunt. Condiscipuli vero, qui a praeceptore de oratione dicta sententias rogabuntur, quae emendatione digna animadverterint, ingenue et modeste aperient. Sed haec praeceptoris praecipua censura esse debet; qui ubi quid peccatum fuerit, indicabit. Affigi etiam aliquando oratio parieti scholae posset, ut exactius de ea a quovis iudicium fieri queat.

4. Conandum etiam, ut qui natura et ingenio ad poesim apti videntur, arte et usu iuventur. Poëmata diversa in laudem alicuius sancti, aut quae ad mores et pietatem faciant, carmine componentes, quae interdum tempore aliis orationibus destinato, nimirum concertationum hora, recitent. [53*r*]

5. Declamationes erunt in hac classe aliquoties; eo tempore prae-

---

266 in rhetorica perfici auditor debet *t2 et t5* || 267 eo scripserunt *t7* | graviores *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* gravissimas) || 268 gravem *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* nobilem) | vertente anno *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* ultimis sex mensibus) || 269 aut ... diebus *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) | *t2-5* oratione] oratore *t6-8* || 270 et artificium *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 271 haec classis *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* a suis alumnis iure suo hoc auditorium) || 273 animadvertendo *t7* | memoriter lectio *t3* (lectio *sup.*) || 274 aut ... autoribus *t2-8* (*t2 m. Maff. in marg.*) | aut *om. t3* | *t6 et t8* vel] et *t2-5* || 275 quos audiunt *t6-8* || 277 dictabit] dabit *t7* || 278 discipuli *del. t2* locupletent et *del. t7* addiscent | amplificent *del. t6* Praeceptor, *sup. alia m.* Praeter || 279 dare *t2-5* | discipulis *del. t3* debet || 280 statutis *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* singulis) || 281 concertationum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* conferentiarum) || 282 praeceptore *sup. t7* | de oratione dicta *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 283 *prius* in genere *t2* || 284 aperiant *t6* | praecipua praeceptoris *t7* || 285 quid *del. t2* circa artem | iudicabit *t4* (*t2 prius* ostendet) || 285-6 Affigi ... queat *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 286 iudicium de ea *t4* | fieri] ferri *t6-7* || 287 ingenio et natura *t7* | apti *t2-8* (*t2 m. Maff. in marg., prius* facti) || 288 Poemata diversa *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* Epistolas et orationes) || 289 aut ... faciant *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) | carmina *t7* | quas] quae *t2-5* || 290 interim *t7* || 292-3 aliquoties ... intermissiones *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* bis saltem in anno) || 292 eo maxime tempore *t4*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sertim quo sunt a lectionibus aliquot dierum intermissiones, quae declamationes discipulis maxime exercitatis et provectis a praeceptore commendentur ut, uno proponente argumentum, altero accusante et tertio defendente, quartus iudicis personam sustineat; hae memoriter publice recitentur [15].

6. Singulis etiam hebdomadis, die aliquo designato, unus ex provectioribus orationem latinam aut graecam de re aliqua ad aedificationem pertinente, qua ad perfectionem in Domino iuventur, habeat, ubi id fieri poterit, iudicio superioris.

7. Praeceptorum erit non solum loca auctorum indicare, quae scholastici in his compositionibus possint imitari, et inventionis dispositionisque fontes ad ea aperire, verum etiam scriptas emendare, et actionem pronunciationemque, antequam in publicum prodeant, formare; quod genus exercitationis secundae etiam classis auditores decet.

8. Ad copiam elegantiamque sermonis conferet in repetitionibus lectionum eamdem sententiam diversis [53*v*] phrasibus diversos efferre auditores; et concertationum tempore advertat magister ut non latine solum, verum etiam eleganter omnes loquantur.

9. Graecarum lectionum repetitiones non minori diligentia quam latinarum fiant.

10. Oratorios numeros in lectionum periodis praeceptor animadvertat et discipulos ad eorum imitationem exercendo formabit.

11. Non solum lectiones authoris graeci latinas facient, verum etiam metricae compositionis loco, qui ad carmen componendum satis apti erunt, de graeco in latinum poema interdum lectiones vertent.

12. Carmen facere bonum lectione poetarum et usu discent; nec parum adiuvat classicorum scriptorum carmina memoriae infigere ad ea facilius imitanda.

13. Versificatores huius classis exerceri debent non tantum in heroicis et elegis, verum etiam in diversis aliis carminum generibus. [54*r*]

293-4 declamationes *t2-8* (*t2 sup.*, *t6-8 sequ.* discipulis) || 294 provectis *sequ. t2-5* discipulis (*t2 sup. m. Maff.*) | a praeceptore *om. t3 sed rest.* || 295 ut] et *t8* || 296 *t3-4* hae] haec *t6 et t8*, *t7* ac || 298-301 Singulis ... superioris *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 298 die] loco *t7* || 300 pertinentem *t2 et t4* | quae ad perfectionem *t3-5*, *t7* quo ad perfectiora || 301 id] ad *t8* || 302 auctorum *om. t4* | discipuli *t4* || 303 iis *t7* || 304 fontes *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* campos) | scriptores *t4* || 307 confert in lectionum repetitionibus *t4 et 7* || 308 phrasibus diversis (*om.* diversos) *t7* | afferre *t4* || 309 conferentiarum *t2* | animadvertat *t7* || 310 verum *del. t2* pure et | etiam *t6-8* || 311 Graecarum *del. t3* latinarum, *sup.* lectionum || 313 *prius* orationis *t3* | animadvertet *t4* || 315 faciant *t3-5* | etiam *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* ultimis sex mensibus) || 317 poëmia *t4* | interdum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*, *prius* quotidianas) || 319 classicorum *del. t3* poëtarum | memoriter discere *t7* || 321 huius *del. t7* artis || 322 et *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*, *prius* verum etiam in) | verum ... generibus *t2-8* (*t2 m. Maff.*, *prius* verum etiam in elegis, saphicis et hendecasyllabis carminibus) | elegiacis *t7* | aliorum *t7*

---

[15] De hoc exercitio cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 60; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Huius primae classis libri rhetorici

14. *Partitiones* Tullii, *De oratore*, *Ad Q. Fratrem*, Quintilianus ; Orationes : *Pro Fonteio*, *Pro Cn. Plancio*, *In Vatinium*, *De provinciis consularibus*, *Actiones in Verrem*, *Pro Cluentio*, *Pro Murena*, *Pro Rabirio*, *Pro domo sua*, *Pro Milone*, *Philippicae*.

Poetae : *Georgica* Virgilii, *Aeneidos* secundus, sextus, septimus, octavus ; *Ars poetica* Horatii, et *Carminum* liber tertius et quartus eiusdem. Possent etiam interdum Lucanus, Statii *Sylvae*, tragediae Senecae.

Historici : Livii libri omnes, Salustius *De bello Iugurtino*, Caesaris *Commentarii*.

Demosthenis orationes, Thucidides et varii oratores graeci simul excussi ; Homerus, Sophocles, Euripides, Pyndarus, epigrammata graeca [16].

Ubi septem classes sunt

1. Ubi autem septem essent necessarii in totidem scholas divisi praeceptores, ita duae infimae ex quinque classibus disponi deberent, ut ex eis quatuor conficerentur. In septima igitur praeter declinationes et coniugationes nominum ac verborum etiam difficilium nihil doceri deberet, quamvis rudimenta de octo partibus, si quis esset provectior, memoriter discere posset.

2. In sexta vero (ad quam ex septima per examen probati semper transire poterunt) rudimenta accidentium de [54*v*] octo partibus cum concordantiis et facili notitia verborum activorum, ut incipiant componere, tradenda essent. De generibus vero nominum et declinationibus paulo post initium, et epistolarum selectarum Ciceronis lectio pro captu

---

323 rhetorici *om. t7* || 327 sua *sequ. t2-6* utraque (*t6 del.*) | Milone *sequ. t2-5* in Pisonem *t5-8* Philippicae (*t6 m. alia*) || 328 Poetae *del. t7* historica || 329 et *t6-8* || 330 Possent etiam interdum *t6-8* (*t6 alia m. in marg.*) || 331-2 *t2-5* Caesar de bello civili] Caesaris commentarii *t6-8* (*t6* Caesar *del.* de bello civili *et add. alia m.* commentarii) || 333 Thucidides . . . graeca *t6-8* (*t6 sup. alia m.*) ; *t2-6* orationes et Homeri poema (*t6 del.*) || 334 Homeri poema etc. *t2-6 sequ.* Si tantum negotii aliqua ex classibus exhiberet ut unus magister ei solus non satisfaceret, adiutor ei aliquis adiungetur. Si vero auditorum numerus ferre non poterit ut unus praeceptor solus omnibus det operam, quamvis alios auxiliares habeat, geminari posset classis ea, quae si numero abundaret ; ita ut duae (verbi gratia) quintae classes, duae quartae essent, ut in declaratione quartae partis *Const.* c. 13 praecipitur (*quae in t6 del., t7-8 om.*) || 336 Ubi septem classes sunt *add. alia m. t2* || 337 l. *del. t2* Tunc autem nimirum | autem *t6-8* (*t6 sup. m. Maff.*) | essent classes in totidem scholas divisae praeceptores *t7* || 338 disponere *t7* || 339 praeter] inter *t7* | coniugationes et declinationes *t2-5 et t7* || 340 ac] et *t4 et t7* || 343-4 semper transire poterunt *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* singulis tribus mensibus transibunt) || 344 pertransire *t7* || 345 verborum *del. t3* ac nominum || 346 et declinationibus *t2-8* (*t2 in marg. m. Maff.*) || 347 initium *del. t3* ut | selectarum] solutarum *t3-5*

---

[16] Vide paragraphum quae in monumento 25 sequitur, et quae hoc loco omissa est ; supra, p. 214 § 102.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

puerorum accederet ; quae omnia singulis tribus mensibus ab initio repetentur.

3. In quinta classe praeterita et totam syntaxim parvam doceantur. Praelegantur hic *Epistolarum familiarium* libri faciliores ; nimirum 13, 14, 16. Ad hanc etiam ex sexta classe examinantur provectiores singulis tribus mensibus.

4. Ad quartam classem sexto quoque mense ex quinta examinantur, et in ea altior syntaxis accurate explicatur ; sed initio repetantur aliqua difficiliora syntaxis parvae, aut magis utilia. *Epistolae familiaser* Ciceronis explicantur.

5. De reliquis classibus : tertia, secunda et prima, fere eadem quae diximus in constitutione 5 classium, servare convenit.

In collegiis ubi tres tantum praeceptores in tribus classibus erunt [17]

1. In tertia, quae infima erit, classe eadem prorsus doceantur quae in quinque classium ordinatione observanda esse in quinta superius dixeramus ; sed de generibus nominum et regulis necessariis declinationum, de praeteritis etiam ac supinis verborum doctrina ad hanc scholam pertinebit, et non selectarum Ciceronis epistolarum gustum percipiant, sed et provectiores [55*r*] ex familiaribus faciliores libros audiant, nimirum 13 14 16 ; ad quorum imitationem et loqui et compositiones facere non pueriles assuescant. Quocirca brevem syntaxim succincte explicare ad hunc praeceptorem pertinebit. Nec ulli, nisi diligenter examinati idoneique reperti ad secundam gradum faciant. Examen autem sexto quoque mense fieri debet.

2. In media classe curare magister debet, ne quae de praeteritis, supinis, declinationibus et generibus in tertia didicerant, discipuli obli-

---

348 acciderat *t7* || 350 classe *del. t2 et t5* genera cum quibusdam regulis declinationum ac deinde | parvam syntaxim *t7* | parvam *sup. t3* || 351 hic *om. t7* || 352-3 provectiores . . . mensibus *del. t3 sed in marg. rest.* || 353 tribus *t2 sup.* sex (*t6* quatuor *del. sup.* tribus) || 354 Ad . . . examinantur *om. t3 sed in marg. rest.* | examinantur *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* conscenditur || 355 et] ut . . . explicetur *t7* | altior *del. t6* quaedam | syntaxis *del. t2 et t6 sed* simplici explicatione proponitur (*t6 sup. m. alia* accurate explicatur) | accuratius *t7* | repetentur aliquot *t7* || 357 explicantur *del. t2 et* facilis poetae minimeque turpis lectio fortasse, non tamen initio hic conveniret, ut Ovidii *tristium* vel *de Ponto* aut Vergilii *Eglogarum* etc. || 358 De] Pro *t7* || 359 servari *t7* | convenit *sequ. t2-5* Iam . . . videantur (*cf. t1*, supra, mon. 25, lin. 361-68) *om. t6-8* || 360 *t2-5* Ubi tres erunt classes (*t2 alia m.*)] In collegiis . . . erunt. *t6 et t8, t7* De more in collegiis professores || 361 *prius* tertiam *t2* | erit *corr. t2 ex* est | classis *t7* || 362 *prius* observandam *t3* | in quinta *om. t4* || 363 dixi *t7* || 364 praeteritis et *t4* || 365 epistolarum selectarum Ciceronis *t7* || 366 et] etiam *t3* | et provectiores *t2-8* (*t2 sup. m. Maff. prius* ultimis sex mensibus anni) | audient *t7* || 368 assuescant non pueriles *t7* || 369 pertinebit *del. t2* Annus saltem totus huic classi conceditur | ulli *t2 et t6-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* eo exacto) || 370-1 Examen . . . debet *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 371 fiet *t7* || 372 classe *del. t2* quae non minus alterius anni spacio exigit | curare *om. t7* || 373 didicerunt *t7*

---

[17] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 21 ; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

viscantur. Syntaxis altior iam explicetur, *Epistolarum familiarium* libri graviores praelegantur, et *De amicitia* et *senectute* libellus; Q. Curtii historia, Ovidius *De tristibus* et *De Ponto*, deinde etiam Vergilii *Eglogae*, in quibus nihil turpe sit, ut in prima, quarta, quinta. Ad componendas epistolas sex ultimis mensibus anni documenta praecipua magister dabit, et in copia elegantiaque tam in sermone, quam in compositionibus discipulos exercebit.

3. In prima classe non solum in soluta oratione, sed in carminibus componendis exercitatio exigitur. Ad illam syntaxis perfecta observatio, ad hanc syllabarum et metricae artis cognitio conferunt. *Epistolae ad Q. Fratrem* et *ad Atticum*, liber *De officiis*, Salustii aut Caesaris historia, *Aeneidos* aut *Metamorphoseos* libri interpretari poterunt.

4. Vertente anno compendium rhetoricae, ut Cypriani [18] vel *Ad Herennium*, oratio *Pro Marcello*, *Pro lege Manilia* [55*v*], *Pro Deiotaro*, vel *Catilinariae*; quo tempore orationes et declamationes fient ad Ciceronis imitationem, observata rhetoricae arte, etc.

Alia quaedam sunt quae, praeter supraposita singularum classium directionem, omnibus in universum bonarum litterarum gymnasiis perquam utilia esse iudicantur

1. Decurias esse binas aut ternas in singulis classibus eorum qui eruditione et diligentia in studiis praestabunt aliis, praesertim si immodesti non fuerint, mirum in modum conducit [19]. Ne hi temere in suis decuriis sedebunt, sed suus unicuique locus pro merito assignabitur a praeceptore; qui autem in compositione aut de litterario certamine primas tulerit, ad eum locum honoris gratia conscendat [20]. Harum decuriarum electiones singulis mensibus fiant.

2. Qui vero negligentiores deprehendentur, tamdiu ad locum negli-

---

374 iam *t2-8* (*t2 sup.*) || 377 in *t6-8* || 378 praecipua documenta *t3* || 381 in *sup. t2* || 383 hanc *om. t7* || 384 ad *om. t7* | libri *t3* | *t5-7* aut] et *t2-5* || 388 fiant *t7* || 390-465 Alia . . . legantur *desunt in t5* | 390 quaedam] item *t7* | praeter *om. t7* | supradictam *t3* | singularium classium discretionem *t7* || 391 litterarum] artium *t7* || 392 perquam *om. t7* | esse *del. t3* vi || 394-5 in studiis . . . fuerint *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*; *prius* modestia et morum puritate caeteris antestabunt) || 395 *prius* mirandum *t2* | *t2-5* Nec] Ne *t6 et 8*, *t7* Non || 397 a praeceptore assignabitur *t3* | praeceptoribus *t7* | de] in *t7* || 398-9 Harum . . . fiant *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 398 gratia] ergo *t5* || 400 negligentiores *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*, *prius* tardissimi) | ad] in *t5* negligentioribus *t7* | locum negligentibus assignatum *t2-8* (*t2 inf. m. Maff.*, *prius* sedilia ignominiae)

---

[18] Vide supra, adn. 13.

[19] Cf. supra, adn. 6.

[20] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 55; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gentibus assignatum adhaerescant, quamdiu desidiae non obstiterint [21].

3. Loqui aut tumultuari in gymnasio, vel aliquo immodestiae signo caeteros interturbare permittendum non est. Curabit igitur magister in schola silentium praestari tum obstrepentium reprehensione ac poena moderata, tum modestorum commendatione.

4. Cautiores reddet et attentiores discipulos, si nullo sedendi [56*r*] ordine eos magister frequenter interrogarit; et ut multi possint auditam lectionem repetere, iubeat singulos parum ex ea dicere. Et licet praeterire neminem debeat, rudiores tamen rogandi frequentius memor esse debet. Quamvis lectionum repetitio prima a provectioribus est petenda.

5. Errantes ipse magister statim ne emendet neve respondentes adiuvet, sed libere sinat ignorantiae suae specimen dare; postea vero quod ab eis peccatum est, ab aliis quaerat.

6. Germanam pronunciationem iam tum ab ipso litterarii aedificii vestibulo a discipulis suis praeceptorum quisque exigat, sitque huius rei diligens exactor in illis praesertim litteris pronunciandis, quae peculiari involvuntur difficultate, solentque magis linguam retardare. Contextum igitur lectionis, quam volet explicare, ab aliquo auditorum legi alta voce faciat.

7. In ortographia non minus industriae quam in recte pronunciando ponatur, ad quam rem non parum momenti accedet si unum aut alterum compositionum thema magister omnibus attentis palam emendare, et leges ortographiae, sicubi neglectae sint, dicere subinde assueverit [22].

8. Legat etiam interdum codices exceptorios discipulorum, ut rectene scriptum sit, inspiciens. Laude aut vituperio stimulos diligentiae addat; quod ipsum etiam studiorum praefectus praestare aliquando deberet. Puncta etiam et incisa in [56*v*] periodis describendis a provectioribus exigantur.

9. Harum litterarum studiosi sibi persuadeant, plurimum emolu-

---

401 notam *t2-5 et t7* (*t2 sup. m. Maff., prius* maculam diligentiae significatione); *t6* desidiae non absterserint. | obstiterint] absterserint *t2-7* || 403 inturbare *t5* || 406 reddat *t7* || 407 frequenter *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) | interrogabit *t7* || 408 repetere *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*; *prius* retractare) || 410 Quamvis . . . petenda *t2-4 et t6-8* (*t2 m. Maff.*) || 411 statim *t6-8* | emendet] corrigat *t2-5* || 41› suis *om. t7* | praeceptor *t7* || 416 pronunciandis] efferendis *t7* || 417 solentque . . . retardare *om. t7* | retardare *del. t2* ut x et m et t in fine dictionum || 419 *t6 et t8* alta] contenta *t2-5 et t7* || 421 accedet momenti *t3* | unum *et* alterum *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* bina *et* terna) || 422 compositionis *t2 p. corr.* | *prius* themata *t2* | omnibus attentis *t2-8* (*t2 sup. m. Maff.*) || 423 subinde *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* quotidie) | assueverit *t2 corr. ex* invenerit || 427 Puncta *del. t5* igitur, *sup.* etiam | etiam *om. t7* | incisa] commata *t5*

---

[21] De loco « negligentiae » cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 49; supra, mon. 18.

[22] Cf. supra, lin. 126-31.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

menti in assiduis elaboratisque compositionibus esse positum ; loquendi enim et scribendi usu linguarum peritia incredibiliter comparatur.

10. Ut clara altaque voce omnes respondeant, ut a tota concione audiri possint, valde curandum est ; sic enim et attentioni et silentio plurimum consuletur.

11. Ne ea quae multo parta sunt labore, oblivioni ex desidia dentur, curent magistri non ea solum interrogando exigere, quae ipsa hebdomada docuerunt, verum etiam quae iam pridem tradita sunt ; ita enim fiet ut intelligant discipuli nullum non ignaviae solum sed nec indiligentiae locum esse relinquendum.

12. Suis auditoribus magistri plurimum commendent, ne minorem lucis ac perspicuitatis curam habeant in suis compositionibus, quam ornatus et elegantiae.

13. Optandum quidem esset et in ea elaborandum, ubi id scholasticorum conditio ferre posse videretur, ut mane ac pomeridiano tempore, antequam ad auditoria magistri descendant, discipuli praelectas lectiones relegerent, et quae iussi sunt ediscere, memoriae mandarent [23].

14. In classibus singulis ita omnes erunt inter se comparati, ut suum quisque concertatorem cognoscat, praeceptoris [57*r*] iudicio assignatum ut, altero ad magistri iussum de studiis respondente, alter continuo assurgat, et si quid ille parum circumspecte dixerit, iste corrigat.

15. Assidua docuit experientia, plurimum studiis incommodari, si aut in inferioribus classibus ii libri praelegantur, qui superioribus magis convenirent, aut in superioribus ii enarrentur, quos vel discipuli iam audierunt, vel suo possent marte intelligere. Magnum itaque fuerit operae pretium libros certos assignare, qui certis classibus accommodari posse videantur. Inter eos igitur qui in fine uniuscuiusque classis recensentur, ii eligentur qui a rectore aut studiorum praefecto magis pro re nata convenire iudicabuntur.

16. Cum duo aut plura festa succedunt, aliquid est commendandum discipulis ut ediscant vel componant.

17. Qui litteris humanioribus vacant, dominicis vel aliis constitutis

---

430 elaborandisque *t7* || 431 linguarum *in marg. t3* | incredibilitei *t2 et t6-8* (*t2 del.*)] mirum in modum *t2-5* (*t2 p. corr.*) || 432-4 Ut ... consuletur *t2-8* (*t2 in Maff.*) | a *om. t3-4* 433 silentio *del. t3* optime, *sup.* plurimum || 435 Nec *t4* | parata *t4* || 439 indulgentiae *t7* || 441 ac] et *t7* || 443 id *sup. t2* || 444 conditio *t2-8* (*t2 sup. m. Maff., prius* ratio) || 445 ab auditorio magistri discedant *t7* || 446 discere *t7* || 449 atque alter *t7* || 450 et] ut *t7* || 452 in *sup. t4* | il] illi *t7* || 454 itaque *del. t4* pretium || 454-5 operae pretium fuerit *t4* || 456-8 Inter ... iudicabuntur *om. t5* || 459-60 Cum ... componant *t2-8* (*t2 m. Maff.*) || 459 succedent *t2-5* || 460 ut] quid *t5* || 461-5 Qui ... legantur *t2-8* (*t2 m. Maff.*)

---

[23] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 48 ; supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

diebus alternatim vel suae facultatis positiones a prandio tuebuntur, vel se in componendo carmine aut soluta oratione exercebunt, sive id ex tempore proposito ibidem themate ad explorandam promptitudinem fiat, sive domi composita de re prius proposita illic publice legantur. 465

32

DE ARTIUM LIBERALIUM STUDIIS

1565 - 1570

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*) ; supra, p. 181-87.

TEXTUS : 1. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 179*r*-84*r* ; apographum coaevum. — 2. *Ib.*, f. 283*r*-91*v* ; apographum coaevum. In marginibus nonnullae adnotationes a P. Ledesma scriptae habentur. — 3. Romae, Arch. Univ. Greg., *Cod. 140*, f. 48*r*-51*r*, apographum coaevum. — 4. Moguntiae (Mainz), Stadtarchiv, *Cod. 15/472*, f. 109*r*-13*v* ; apographum coaevum. — 5. *Stud. 1/a*, f. 41*r*-44*v* ; apographum coaevum. Fol. 44*r*-*v* scriptura vacat ; in facie eius versa adnotationes : « De artium liberalium studiis / Collegii Romani / C ». Desideratur posterior pars documenti, quae est de promotionibus.

EDITIONES : MP (1901), doc. 33, p. 460-70 (iuxta textum primum, secundum et quintum. — 2. CORCORAN, *Renatae litterae* p. 139-43 ; omissa parte posteriore quae est de promotionibus ; et erronee Patri Ledesma attribuendo confectionem.

SCRIPTORES : LUKÁCS, *De prima Societatis Ratione studiorum* p. 226-32.

RATIO EDITIONIS : Sequimur textum tertium quae, una cum moguntino, formam qua in provincias missus fuerat, conservat. Textus primus videtur tempore praecessisse alios, consideratis haud paucis additionibus quae in ceteris textibus reperiuntur.

Summarium

1. *Philosophiae, ancillae theologiae, diligenter studendum.* — 2. *Tempus huic studio impendendum.* — 3. *Si nostri scholastici alibi student, possunt quoad tempus se accommodare.* — 4. *Doctrina Aristotelis profitenda.* — 5-7. *Tempus variis partibus tribuendum.* — 8-14. *Quae et quomodo ex Aristotele docenda.* — 15. *Mathematica.* — 16. *Inepti non admittendi.* — 17. *Professores quotidie quinque horas lectioni tribuant.*

---

462 a prandio *t6 et t8* || 463 carmine exercebunt *t7* || 465 composita *om. t7*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

— 18-19. Horarum distributio. — 20. Sabbato a prandio disputatio. — 21. Disputationes generales et particulares. — 22. Materia disputationum. — 23. Disputantes non interrumpantur, donec recte procedant. — 24. Addendae positiones etiam ex dialectica.

De promotionibus ad gradus academicos: *25. Constitutiones S.I. de gradibus. — 26-27. Qui et quando possunt admitti. — 28. Positiones defendendae. — 29. Examinatores. — 30. Parum idonei dehortandi. Scholastici S.I. non nisi superiorum approbatione promovendi. — 31. Bidellus de promotione monendus. — 32-34. Ratio examinum. — 35-36. Ritus collationis gradus. — De licentiae gradu*: *37. Qui et quando admitti possunt. — 38-43. Maiores responsiones. — 44. Responsiones parvae. — 45-49. De examine. — 50-51. De collatione licentiae gradus. — 52-54. Ritus conferendi magisterii lauream.*

De artium liberalium studiis [1]

[1] Quoniam artes vel scientiae naturales ingenia disponunt ad theologiam et ad perfectam cognitionem et usum illius inserviunt, et per se ipsas ad eundem finem iuvant, qua diligentia par est, et per eruditos praeceptores, in omnibus sincere honorem et gloriam Dei quaerendo, tractentur. Tractanda autem sunt logica, physica, metaphysica, moralis scientia, et etiam mathematicae, quatenus tamen ad finem nobis propositum conveniunt [2].

[2] In artium studio cursus erunt ordinandi, in quibus scientiae naturales (ad quas minus quam trium annorum spatium satis non erit) praelegantur; praeter quos medius adhuc annus ad audita repetenda et actus scholasticos celebrandos et gradum magisterii suscipiendum (iis qui eum suscepturi sunt) relinquetur. Cursus integer trium erit annorum cum dimidio usque ad promotionem ad magisterium [3]. Quae intelligantur in iis collegiis et universitatibus, ubi studiorum intermissiones aliquot mensium sunt; sed, ubi nullae tales sunt intermissiones, ut Parisiis, ex hoc spatio poterit tantum deduci temporis, quantum vacationibus alibi datur.

[3] Ubi vero nostri in celebri quapiam academia erunt, poterunt se eius tempori accommodare, si iuditio Provincialis consulto prius Generali, expedire iudicabitur.

---

3 illius] eius *t4* || 6-8 Tractanda ... conveniunt *nondum in t1* || 11 quos] quam *t4* | annus adhuc *t4* || 14-8 Quae ... datur *nondum in t1* || 17 tantum poterit *t4* || 19 aliqua celebri *t4* (celebri *sup. lin.*) || 20 ei in hac parte accommodare *t1* || 20-1 si ... iudicabitur *deest. in t1*

---

[1] De studio philosophiae cf. *Ordo st.* (*1558*) § 6-10 (supra, mon. 1) et *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 20-24; supra, mon. 18.

[2] Cf. *Const.* P. IV c. 12 § 3 et C; MP I 283.

[3] Cf. *ib.* c. 15 § 2; MP I 301 303.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[4] In logica et philosophia naturali et morali et metaphysica doctrinam Aristotelis profiteri oportebit [4]; et meminerint praeceptores canonis concilii lateranensis, octava sessione hac de re [5]; sic enim Constitutio nostra intelligitur.

[5] Ne vero tempus, uni facultati debitum, aliis prolixe tractandis tribuatur, hanc distributionem, quantum res tulerit, observabunt, ut dialecticae succincta introductio et ipsa aristotelica dialectica unius anni spatio absolvatur; ita singulorum enarrationi librorum immorando, ut omnibus suum tempus relinquatur, iuxta id quod praefectus praescribet, iudicio rectoris.

[6] Sesquiannus deinde physicis et reliquis philosophiae naturalis studiis impendatur, ut postremis sex mensibus metaphysica explicentur, si una tantum lectio quotidie habeatur; si vero binae lectiones singulis diebus sint, quatuor menses sufficient metaphysicis.

[7] Erit quidem in dialectico et philosophico curriculo universus Aristotelis contextus explicandus; sed quoniam non aeque utilia sunt omnia, verum aliis alia magis sunt necessaria, pleraque erunt accurato et diligenti studio explicanda; multa vero aut cursim praelegenda, aut certe sub brevi compendio attingenda [6], ut subiecta formula indicat.

[8] Accurate et plene praelegentur omnia *praedicabilia*, ultimo excepto capite; *praedicamenta* omnia; de *enuntiatione* prior liber; primi libri *priorum* prima sex capita; libri prioris *posteriorum* undecim prima capita, et a 23 usque ad finem; secundi vero libri tantummodo primum, 14 15 18 capita; *topicorum* liber primus, secundus et sextus. Reliqua omnia sub compendio aut cursim, ut dictum est, sunt tractanda, quemadmodum etiam *inveniendi ars* et *elenchi*.

[9] Physici libri accurate enarrentur, praeter haec quae sequuntur, quae compendio tantum explicentur: ex primo libro *placita philosophorum*; ex tertio capita de infinito; ex quarto libro capita de vacuo; sextus etiam liber totus.

23-5 et ... intelligitur *nondum in t1* || 26 debitum] datum *t4* || 30 et in omnibus *t4* | relinquetur *t4* || 30-1 iuxta ... rectoris *nondum in t1* || 30 id] illud *t4* || 32 philosophicis *t4* || 32-3 et philosophicis studiis *t1* || 33 explicetur *t4* || 38 sunt[3] *om. t4* | necessaria *del. t3* praera[que] || 39 explicanda] interpretanda *t1* || 42-3 primi ... capita] sex capita libri *priorum t1* || 45 18] et 17 *t5* | et 18 *t1* | capita *sequ. t1* sunt necessaria | et secundus *t1* | sextus *add. t1 in marg.* et octavus || 46-7 Reliqua ... elenchi] Deinde inveniendi ars compendio tradatur. Elenchorum nihil videtur declarandum, nisi forte compendio *t1* || 48 Physicorum etiam *t1* | explicentur *t1* || 49 placita] Pla- *t5* || 50 libro *om. t4* || 51 sextus *sup. t1* | totus *sequ. t1* compendio | *in marg. m. Led. t2* item septimus, cursim forte

---

[4] Cf. *ib.* c. 14 § 3; MP I 299.

[5] De hoc canone concilii lateranensis V (1513) cf. MP I 299 adn. 19.

[6] De argumentis in cursu philosophiae tractandis anno 1562 omnes Collegii Romani professores sententiam dixerunt. Eorum scripta videsis infra, mon. 62-67.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[10] De *coelo* priores libri duo exacte, reliqui vero compendio. [48*v*]

[11] De *generatione* uterque accurate praelegatur, praeter philosophorum sententias, quibus immorandum non videtur.

[12] *Meteorologica* paulo exactius quam compendio tractentur; nec *parva naturalia* negligi debent.

[13] In primo libro de *anima*, nihil est diligenti studio explicandum praeter prooemium; secundus vero liber et tertius exacte sunt praelegendi.

[14] Ex *metaphysicis*, quamvis cum prooemio operis explicatio quinti, septimi, octavi, noni et duodecimi libri, si tempus suppeteret, utilis futura iudicetur; si tamen temporis angustiis intercludetur magister, cum prooemio primi, libros quintum, septimum et duodecimum sibi plene esse enarrandos intelligat. Ex *ethicis* etiam aliqua praelegenda sunt.

[15] Mathematicae disciplinae praeteriri non debent [7]. Hae in universitatibus extraordinaria aliqua lectione praelegantur aut ab eo qui proximo anno cursum alium est incepturus, aut ab alio; in collegiis vero privatis aut qui philosophiam profitetur magister, si id facile possit; sin minus alius mathematicas explicabit, quatenus ad finem nobis propositum conveniunt. Sed spherae saltem cognitio habenda est; et cum nostri in academiis litteris dant operam, huic etiam disciplinae vacare studeant cum philosophiam audiant; aut si id fieri tunc non potuit, cum theologiae student. Ii praesertim in ea exercitati esse debent, qui superiorum voluntate ad artes liberales publice praelegendas parantur.

[16] Ad artium liberalium disciplinam nullus admitti debet auditor, quamvis aliquanto tempore dialecticis studiis sub aliis praeceptoribus operam navarit, de quo per examinatorem exploratum non sit ad eam facultatem non esse ineptum. Si quis tamen externus hoc modo nollet procedere, excludi propterea non debet.

[17] Toto triennii spatio singulis diebus horas quinque discipulis

---

52 duo *sup. t1* | reliqui] alteri *t1* || 55 generatione *add. t4* vero | accurate *sup. t1* || 55-6 Meteorologica ... debent] Metereologica compedio tantum *t1* || 57-8 interpraetandum *t1* || 58 secundus vero et tertius libri sunt valde necessarii *t1* || 60 explicatio *om. t4* || 62 inter *sup. t2* || 63 prooemio *del. t2* libri, *sup.* primi | 7.m] 6.m *t1, in marg.* 7 || 64 plene *om. t1* | enarrandos esse *t4* | interpraetandos *t1* || 64-5 Ex ... sunt *om. t1* || 66-76 Mathematicae ... parantur *om. t1* || 68 alium *om. t4* || 73 audiunt *t3* | tunc fieri *t4* || 74 poterit *t4* || 75 perlegendas *t2 et t5* || 77 disciplinam *del. t2* nemo, *sup.* nullus || 79 navaverit-*t4* || 80-1 Si ... debet *om. t1* || 81 procedi *t5*

---

[7] De lectione mathematicae cf. *Const.* P. IV c. 12 (MP I 283 et adn. 15); et *Ordo st.* (*1558*) § 34 et 37-38; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

magistri impertient, ita ut ante prandium duas horas apud scholas sint; pomeridiano deinde tempore tres horas dabunt [8].

[18] Haec autem spatia temporum hoc, ut plurimum, ordine distribuent: mane hesterna lectio ab aliquo discipulo primum omnium valde breviter repetatur; deinde unius horae lectio sequetur, quam etiam, magistro praesente [9], qui ab eo iubebuntur, postea repetent. Postremo ipsi inter se discipuli eandem lectionem bini aut terni repetent [10]; quo tempore magister prope classem maneat, ut discipulorum de lectione controversias dirimat.

[19] A prandio vero, matutina lectione a discipulis succinte repetita, magister unam horam in lectione consumet; qua reddita a discipulis, eaque postea inter ipsos diligenter repetita, ut fuerat mane factum, elapsis duabus horis, ex classe exibunt, ut per mediam saltem horam possint vacare; deinde in schola una hora reparandis lectionibus, disputationibus et exercitationi dabitur iuxta *Const.* P. IV c. [6] [11].

[20] Die sabbati in scholis nostris aliquis ex quavis classe artium et theologiae studiosorum, a magistro re communicata cum praefecto et rectore, assignatus, a prandio, si aliqua ex causa peculiari impedimentum non accederet, aliquas positiones tuendas suscipiat, quae pridie eius diei valvis scholarum affigantur; quibus ab eo, qui responsurus est, confirmatis (quae confirmatio quartam horae partem nunquam excedat) [12] argumentari ex domesticis vel externis licebit cuicunque libuerit [13].

[21] Hae autem disputationes aut generales erunt aut particulares [14]. Particularibus magister in sua classe disputantibus discipulis prae-

---

83 horas cum dimidia *t1* || 84 pomeridianis deinde alterum tantum dabunt *t1* || 86 externa *t1*, hexterna *t3* | a discipulis *t1* || 87 valde breviter *om. t1* | sequetur *add. t2 et t5* quam in fine, intra horam tamen, compendio repetat ipsemet magister per quartam horae plus minus (*t2 m. Led. in marg.*) || 88 postea *t2 sup. m. Led.* (*deest in t1 et t5*) | repetent *om. t5* || 89 aut terni] alterni *t1* || 90 ut] et *t3* | contro- *sup. t3* || 93 qua *sequ. t1* bene || 94-6 eaque ... lectionibus *om. t1* || 94 diligenter inter ipsos *t3* | diligenter postea inter ipsos *t4* || 98-105 *t1 in marg. m. Led.* Quanto tempore durabunt, addatur || 98 Singulis dominicis vel aliquo alio hebdomadae die in collegio nostro *t1* | aliquis *om. t5* || 99-100 a praefecto studiorum assignatus *t1* || 102 quibus *sequ. t1* breviter || 103-4 quae ... excedat *om. t1* | 102 qui *del. t3* ?, *sup.* responsurus || 106-7 aut ... particulares] alternis hebdomadis publicae erunt aut privatae *t1* || 107 particularibus] privatis *t1* | discipulis *sequ. t1* quisque

---

[8] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 23; supra, mon. 18.

[9] Cf. *Ordo st.* (*1558*) § 7; supra, mon. 1.

[10] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 41; supra, mon. 4.

[11] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 11; MP I 245.

[12] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 33; supra, mon. 4.

[13] Ad hanc paragraphum quod attinet cf. *Const.* P. IV c. 6 § 10; MP I 243 245.

[14] Cf. POLANCO, *Const. Coll.* (*1548-50*) II § 19-20; MP I 43.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

erit, nullo praeter eos ad disputandum admisso. Ad generales vero concertationes omnes magistri cum discipulis convenient; quamvis, qui rudimentis dialecticae imbuuntur, primis anni mensibus iuxta rectoris iudicium tempus id frustra terere non debent, sed in sua classe utilius occupari; particulares vero per duas horas tantum habeantur; generales vero [49*r*] duas horas mane, totidem vespere, quae semel in mense fient [15].

[22] Disputare autem bifariam poterunt; nonnunquam scriptis positionibus, quas discipuli tueantur, interdum vero capite aliquo assignato ex iis quae sunt ex Aristotele interpretati, quod impugnare alii possint. Sit vero caput hoc ex praecipuis et difficilioribus; nec hoc tamen frequentius quam semel in mense fiet.

[23] Generales disputationes diversi ex diversis classibus discipuli sustinebunt, et eos magistri sinent, quamdiu recte dixerint, disputare; ipsorum deinde partes erunt illorum positiones, cum opus erit, diligenter tueri; quod etiam in particularibus servandum erit.

[24] Cum superiorum classium auditores publicas positiones tuendas susceperint, meminerint aliquas addere, quas inferiorum classium discipuli possint impugnare; nimirum si propugnator metaphysicus est, non materias metaphysicas tantum, verum etiam et philosophicas et dialecticas defendat, ut dialectici et philosophici cum utilitate disputationi adesse et disputare etiam possint.

De promotionibus ad baccalaureatum, licentiam et magisterium [16]

[25] In gradibus tam artium quam theologiae tria observentur: Primum, ne quis nisi diligenter et publice examinatus per personas desig-

---

108 nullo ... admisso *nondum in t1* | generales] publicas *t1* || 111 id] hic *t1* || 112-4 particulares ... fient *nondum in t1* || 115 *prius* Disputationes *t1* || 117-8 unusquisque possit *t1* || 118-9 Sit ... fiet *nondum in t1* || 118 hoc caput *t4* | ex *del. t4* difficillimis | hoc *sup. t3* || 119 fiat *t3* || 120 Generales] Publicas *t1* || 121 sinant *t3* | et ... disputare] et quamvis disputare incipient adolescentes *t1* || 122 ipsorum deinde] magistrorum tamen *t1* | positiones] placita *t1* | cum opus erit *sup. t3* || 123 quod ... erit *nondum in t1* | observandum *t3* || 126 discipulis *om. t4* || 126-7 si ... philosophicas] si propugnator physicus est, non metaphysicas physicas solum, verum etiam et physicas *t1* || 127 philosophicas] physicas *t4* || 129 possint *hic desinit t5* || 130 promotione *t1* || 131 magisterium *sequ. t1* et primum || 133 nisi *om. t4*

---

[15] In margine textus secundi manu Patris Ledesma haec habentur: « Nota. Communi consensu magistrorum, tum superiorum visum fuit expedire ut durarent per duas horas cum dimidia; et in generalibus similiter tam mane quam vesperi; hoc est, toto tempore quo durant lectiones vespere et mane ».

[16] De promotionibus ad gradus academicos cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) III: *Ratio graduum academicorum*; et OLAVE, *Ordo lect. univ.* (*1553*): *Deli gradi et atti deli artisti*; MP I 161-63 et 182-85.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

natas, quae bene suum officium faciant, et idoneus ad praelegendum eandem scientiam inventus, promoveatur, sive ille de Societate sit, sive extra eam. Alterum, ut praecludatur ostium ambitioni, nullis locis certis eis, qui ad gradus promoventur, assignatis, quin potius honore se invicem praevenire, nulla locorum differentia observata, curent : sortibus omnes committantur. Tertium, ut quemadmodum gratis docet, ita et ad gradus Societas gratis promoveat, et non nisi admodum exigui sumptus, licet voluntarii sint, externis permittantur, ut in Constitutionibus, 4 parte, cap. 15, praecipitur [17]. Quae autem expensae in singulis universitatibus fieri debeant, praepositus generalis, auditis provincialis, rectoris et consultorum sententiis, constituet.

[26] In collegiis nostris aut universitatibus, ubi gradus dari debebunt iuxta facultatem nobis a Sede apostolica concessam [18], hic erit observandus modus :

De baccalaureis

[27] In fine anni secundi ab incoepto cursu artium, post festum divi Ioannis Baptistae [19], examinari incipient futuri baccalaurei. Ad examen vero non admittatur, qui rectoris collegii et sui praeceptoris syngraphum non tulerit, quo testentur illum fuisse assiduum logicae et physicae, in quibus est examinandus, auditorem [20] ; nec solum lectionibus, sed etiam exercitationibus quotidianis et publicis scholarum disputationibus interfuisse.

[28] Examen autem hoc exigitur, ut unusquisque positiones decem aut duodecim diligenter per horas duas et dimidium tertiae tueatur. Singulis vero positionibus singulorum dialectiae librorum materiae difficiliores et utiliores brevissime complectantur, et tres aliae aut quatuor positiones physicas, atque adeo graviores [49*v*] quaestiones, contineant. Debet insuper illud exigi, ut aristotelicas definitiones rerum, quae prae-

---

134 faciant *del. t1* et ad examinatus | idonei *t4* || 136 *prius* hostium *t3* || 138-9 sortibus omnes committantur *nondum in t1* || 142-4 Quae ... constituet *nondum in t1* || 142-3 singulis] solis *t4* || 146 concessam *sequ. t1* per bullam Pii IV || 148 De baccalaureis *deest in t1* || 151 sui] qui *t4* || 157 et *del. t1* semissem, *sup.* dimidium tertiae | tueantur *t2 et t3* || 161 illud insuper *t4*

---

[17] *Const.* P. IV c. 15 § 4 ; MP I 305 307.

[18] Litterae apostolicae Pii papae IV, diei 19 aug. 1561, de facultate conferendi gradus academicos videsis in *Institutum S.I.* I 34-37.

[19] 24 iunii.

[20] Cf. *Constitutiones insignis collegii S. Ildephonsi ac perinde totius almae complutensis academiae* (1510) p. 62 : *De cursibus et examine baccalariandorum in artibus.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cipuae sunt in dialectica et physica, ubi de eis examinatores petent, memoriter recitent.

[29] Examinatores tres esse debent, qui a rectore collegii eligentur [21]. Hi suo ordine, ut assolet, baccalaureandos interrogabunt, nullam positionem sine seria, saltem alicuius partis, impugnatione praetermittentes, ita ut primus de primo, secundus de altero, tertius de tertio libro Aristotelis interroget [22]. Duorum examinatorum suffragio approbatus, ad gradum idoneus censeatur. Intelligant tamen examinatores nullum hic gratiae locum aut aliis humanis affectionibus esse debere, sed puram simplicemque veritatem ob oculos mentis habendam esse [23].

[30] Si quis parum idoneus inter examinandos sese petet admitti, debent praefectus studiorum et magister eum valde dehortari, ne velit repulsae periculum ,quod sibi forte impendet, adire ; quod si pergat examen subire, non debere postea in alium, quam in se ipsum, ignominiae causam convertere. Hoc de externis intelligi debet ; nostrae enim Societatis qui sunt, nec ad gradum nec ad examen, nisi voluntate superioris admitti debent [24].

[31] Praefectus studiorum catalogum eorum qui sunt examinandi, et certum ordinem dierum quibus est unusquisque vocandus, bedellio dabit, ut examinandi tempestive admoneantur.

[32] Inter examinandos esse nullus debet, cuius non sit nomen scriptum in libro secretarii inter scholasticos qui scholas frequentant,

---

166 saltem alicuius partis *nondum in t1* || 168 Aristotelis libro *t4* | interroget] exploret *t1* || 169 idoneus censeatur] admitti debet *t1* || 170 affectibus *t1* || 174 sibi *del. t4* valde, *sup.* forte | impendit *del. t4* subire || 176-8 Hoc ... debent *nondum in t1* || 177 Societas enim *t4* | neque ... neque *t4* || 180 unusquisque *del. t1* examinandus, *sup.* vocandus || 181 ut ... admoneantur *nondum in t1*

---

[21] Cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 124 ; supra, mon. 18.

[22] Cf. *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) 62-63.

[23] « Examinatores, postquam fuerint electi, praestabunt iuramentum in praesentia facultatis, quod secundum Deum et bonam conscientiam approbabunt dignos et indignos reprobabunt ». *Ib.*, p. 62.

[24] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 17 (MP I 257) ; et *Reg. schol. S.I.* (*1569*) § 3 ; supra, mon. 28. — Quod ad promovendos ad gradus academicos Societatis scholasticos attinet, en decretum Patris Generalis diei 11 ian. 1566 hac de re datum : « Perché il grado de mastro in arti et dottore in theologia non si ha a dare nella Compagnia se non per qualche buon fine et a persone tanto sufficienti, quanto ricercano le nostre Constitutioni ; mi è parso ordinare che niuno sia promosso a simili gradi, senza che io ne sia prima avisato et che si habbia risposta de Roma ; et in ciò si eccettua l'India per esser così remota » *Epp. NN 115*, p. 19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quique non promiserit obedientiam se rectori praestiturum et constitutiones observaturum.

[33] Cum primus omnium erit examinandus, ut celebritas rei per se honestae accedat, rector cum omnibus magistris et scholasticis adesse debet; et qui inter examinatores primum antiquitatis locum obtinet, orationem habeat de artium liberalium dignitate et exercitationum huiusmodi utilitate. Deinde examinandum adolescentem ad sedile, in medio positum, vocet, et examen incipiat.

[34] Postquam omnes examen subierint satisque fuerit de cuiusque eruditione exploratum, rector collegii praefectum studiorum et examinatores seorsum conveniet; et, de singulorum doctrina profectuque in studiis certior factus, eis sigillatim evocatis pro ratione meritorum, aut navatam operam laudando, aut in diligentia admonendo, quodnam fuerit de eis examinatorum iudicium, declarabit.

[35] Die aliquo festo, rectore cum universo gymnasio praesente, omnes a suo magistro, ut moris est, baccalaureatus honorem accipiant. Unus e discipulis primus omnium orabit, qui suo et commilitonum nomine pro petitione dicet; tunc magistri sequetur oratio, qua discipulorum labores, in studiis constantiam, in moribus probitatem commendans, ad reliquum virtutum et studiorum certamen ineundum exhortetur, et petitum honorem deferat.

[36] Tum demum unus ex baccalaureis pro gratiarum actione dicet, suis caeterorumque verbis, operam suam in posterum, multo quam ante diligentiorem, modeste pollicendo.

De magistris designatis seu de licentia

[37] Elapso iam artium liberalium et philosophiae curriculo, eodemque satis aliquot mensium exercitatione repetito, pro arbitrio superioris, qui licentiati futuri sunt, ad publicos actus accedant. Ii tres esse debent: [50*r*] duo primi responsiones vocantur, tertius vero examen erit.

[38] Prioribus responsionibus, quae maiores dicuntur, praeesse magister debebit. In his quinque ex initiandis, a magistro electi, mane et a prandio respondebunt. Singuli eorum novem positiones defendendas suscipient; primus quidem dialecticae, alter vero physicae, philosophiae

---

184 non *om. t2-4* | praestaturum *t1 et t2* || 185 observaturum *sequ. t1* ut in Const. 4 P. cap. 17 a. 3° dicitur || 186 primus *add. t4* autem || 190 Deinde *add. t4* ad || 209 artium . . . curriculo] per trium annorum intervallum, toto artium liberalium curriculo *t1* || 210-1 pro arbitrio superioris *nondum in t1* || 211 accedunt *t4* || 215 In] ex *t4* || 216 positiones *del. t4* emendantœ || 217-8 *in marg. t1 m. Led.* lib. physicorum

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

autem naturalis tertius; quartus eiusdem philosophiae septem, et reliquas duas ex aethicis; postremus ex metaphysica quinque, et quatuor ex aethicis desumet [25].

[39] Scriptas positiones ipsi qui eas defensuri sunt, ad rectorem et magistros deferent, obnixeque petant ut et adesse disputationi velint et placita impugnare.

[40] Magister brevi oratione initium disputationi dabit, et singula positionum problemata brevibus utrinque versans, singula etiam argumenta respondentibus singulis proponet; tum is qui dialecticam tuetur positionem, quae problemati respondet, et deinde a capite reliquas fulciet, quousque a praeside satis esse in probationibus progressum iudicabitur. Tum demum ad propositum sibi a magistro argumentum respondebit.

[41] Huic succedet alter, qui ad physicam propugnandam est paratus, omnia eodem ordine, quemadmodum primus, excepta oratione, faciens. Deinde tertius, qui philosophiae, et quartus qui metaphysicae, et quintus, qui aethices partes sustinent, ordine quisque suo respondebunt.

[42] Hoc argumentorum orbe a praeside absoluto, alii doctores et magistri disputationes agredientur.

[43] Post aliquos dies de aliis quinque a magistro assignatis periculum non dissimile fiet. Quod si designandi adolescentes pauciores sint, quam ut hunc numerum expleant, a magistro ita componentur, ut disciplinae rite inter eos distributae videantur.

Responsiones parvae [26]

[44] Praeter has magnas responsiones, aliae quae parvae appellantur, praeside eodem magistro, subsequantur; in eis vero, magistris tacentibus, ipsi inter se baccalaurei congrediantur, ita ut, qui priores magnas responsiones sustinuerint, mane adversus eos disputent, qui alias postea defenderunt, eodem prorsus ordine, quo magistri antea disputaverant. A prandio vero, qui has positiones defenderunt, adversus eos, quibus mane responderant, argumententur. Positiones autem

---

221-2 ad magistros et doctores *t1* || 222 deferant *t4* | et *sup. t2* | dispositionum *t4* || 236 orbe] ordine *t4* || 238 aliquot *t1* || 239 si *sup. t1* || 241 inter eos *nondum in t1* || 245 qui *sup. t1* || 246 eos *sup. t3*

---

[25] *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 64.

[26] Cf. *ib.* p. 64-65.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tres tantum in his disputationibus unusquisque tueatur. Sed illud debet animadverti, ne eiusdem sint argumenti cum illis quas in magnis responsionibus defenderant.

De examine

[45] Extremum, quod adiri ante licentiam periculum debet, examen est, quo tres magistri, aut ubi erit commodum, quinque [37], e quibus unus erit cancellarius, de tota dialectica, physica, naturali philosophia et metaphysica diligenter et accurate interrogabunt. Et quamvis aristotelicum contextum memoria ut teneat, qui examinatur, non exigatur, illud tamen ab eo praestari necesse est ut de omnibus quae ex Aristotele a magistro explicata sunt, rogatus, facile prompteque respondeat; ita ut non solum quid quovis in loco philosophus doceat, elucidare, verum etiam omnes quae super ea re quaestiones proponentur, absolvere, et rationibus argumentisque [50*v*] obiectis satisfacere iudicetur.

[46] Ad hoc examen nemini accessus sit, qui rectoris collegii et magistri sui scriptum testimonium examinatoribus non ostenderit, illi syngrapho persimile, quod ad baccalaureatum necessarium dixeramus. Constare enim hoc testimonio debet illum esse iam inter baccalaureos numeratum, et assiduum toto artium cursu fuisse auditorem; publicis praeterea scholae exercitationibus et disputationibus adfuisse, responsiones, tam magnas quam parvas, peregisse.

[47] Omnibus examinibus absolutis, rector cum cancellario caeterisque examinatoribus, de eorum qui examinati sunt, doctrina et moribus conferentes, an reiiciendus quispiam sit iuxta Constitutiones constituent.

[48] Deinde ingressus notarius duplices singulis examinatoribus litteras pro quolibet approbando vel reprobando, A et R, porriget, et illi in pileum aut vasculum utram libuerit, coniicient; unde facile ad plura suffragia apparebit, an magister designatus fieri ille, de quo exploratur, debeat; et notarius repertarum litterarum fidem scripto faciet, necnon poenitentiae iniunctae, si erit; et litteras, sicut in pileo sunt, examinato tradens, illum ad rectorem et examinatores accerset. Quae

250 his] iis *t3* | quisque *t2* || 255 erit unus *t4* || 259 ab eo] adeo *t4* || 261 solum *del. t1* respon[dere] | philosophum *t2* || 263 argumentis *t4* || 265 sui *om. t4* || 267 enim *om. t4* | iam esse *t4* || 268 assiduo *t4* || 273 sit *sequ. t1* an alicui poenitentia imponenda videatur | iuxta constitutiones *non est in t1* || 275 *in marg. t1 m. Led.* duplices || 278 an *om. t4* || 278-9 exploratum *t2* || 279 scripto fidem *t4* || 280 si *sequ. t1* qua | litteras *del. t2* coniciit [?], *sup.* sicut | inventae sunt *t1*

[37] In universitate complutensi quatuor magistri examinatores deliguntur; cf. *ib.* p. 65.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

etiam omnia, servato examinis ordine, cum singulis aliis sunt observanda.

[49] Qui plurium suffragio, praedicto ordine fuerint approbati, nomina sua scripta notario dabunt, quae in pileum missa et deinde sigillatim extracta, ordinem magisterii adipiscendum indicabunt; nam is qui sorte loco primo educetur, primam etiam lauream consequetur, eodemque alii ordine. Quae omnia idem notarius in librum suum excipiet.

De licentiae gradu [28]

[50] Gradum licentiae omnes simul die aliquo celebri a cancellario publice ac solemniter accipient. Primum omnium bedellius catalogum baccalaureorum, qui sunt initiandi, recensebit; quorum unusquisque, nudo capite, cum se audiet nominari, in concionem prodeat. Eos deinde examinator primarius cancellario, nomine totius scholae, offeret latino sermone, brevibus complectens examinatos illos esse baccalaureos et dignos iudicatos, qui designati magistri per licentiam fiant. Respondebit cancellarius sese libenter eos admittere.

[51] Extemplo unus ex baccalaureis sibi et suis condiscipulis oratione praemeditata, sed minime prolixa, gradum petet, cui cancellarius alia oratione respondebit, et ab eis iuramentum exiget. Tunc genibus flexis gradum accipient, quem cancellarius authoritate apostolica conferet. Tunc, in pedes erecti, expectabunt ut unus pro gratiarum actione peroret, quemadmodum de baccalaureis fuerat antea memoratum.

De magisterii laurea [29] [51*r*]

[52] In die aliquo festo a prandio unus aut duo ex primis designatis magisterii insigniis cum celebritate decorentur, et alii deinceps aut singuli aut bini unaquaque hebdomada; et oportet ut expletum decimum octavum aetatis annum habeat qui ad hunc honorem provehendus est.

[53] Proponet ex alto loco cancellarius e morum philosophia problema, ad quod initiandus e sede sua brevibus una aut pluribus proposi-

---

282 singulis *del. t1* quibusque *sup.* aliis || 284 ordine] modo *t1* || 286 nam *del. t1* iis || 287 loco primo *t2* | adducetur *t1* || 291 bedellus *t4* || 295 brevi *t4* || 296 et *om. t4* || 297 eos libenter *t1* || 303 de *del. t1* fuerat || 307-8 et . . . est] Caveri autem debet ne quis ante expletum 18.m aetatis annum ad hunc honorem provehatur *t1* || 308 octavum] quintum *t3* || 309 cancellarius *del. t3* de | more philosophico *t4* || 310 qui initiandus est *t2* || 310-1 positionibus *t4*

---

[28] Cf. *ib.*, p. 66.

[29] Cf. *ib.*, p. 67-68.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tionibus respondebit, eas vero aristotelicis comprobabit sententiis. Deinde stans, eleganti sed minime longa oratione, debitum suis laboribus honorem a cancellario petet; cui postquam ipse cancellarius alia responderit oratione, et consueto iuramenti vinculo illum obligarit, ut accedens, genua flectat, admoneat. Tunc demum expectato honore auctoritate apostolica eum cohonestabit, magisterii insignia capiti de more imponens.

[54] Deinde doctorum et magistrorum sedes novus magister, singulos amplexandi et gratulandi causa, adibit; et ad sedem suam rediens, accepti beneficii honorisque communicati rectori, cancellario, magistro caeterisque astantibus, praemeditata ante oratione, gratias aget.

In omnibus autem Constitutionum nostrarum ratio habenda est.

33

DE SACRAE THEOLOGIAE STUDIIS

AD ANNUM 1572

Introductio

Historiam huius monumenti quod spectat cf. *Rat. stud. S.I.* (*1565-72*); supra, p. 181-87.

TEXTUS: 1. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 165*r*- 78*r*; apographum coaevum. In marginibus notae manu Patris Romei, Collegii Romani rectoris exaratae reperiuntur, quae anno 1570 occasione revisionis textus factae fuisse videntur; easque in adnotationibus exhibemus.

2. *Ib.*, f. 308*r*-26*v*; apographum coaevum.

EDITIO: MP (1901), doc. 47, p. 516-39.

Summarium

1. *Theologia medium maxime proprium ad finem Societatis obtinendum.* — 2. *Legitur S. Scriptura et S. Thomas.* — 3. *Absolvetur sex annis.* — 4. *Quomodo duo professores tempus distribuunt.* — 5-9. *Modus docendi scholasticam theologiam.* — 10-16. *Lectio S. Scripturae* — 17. *controversiarum* — 18-19. *et casuum conscientiae.* — 20. *Ratio lectionum audiendarum.* — 21. *Omnes sacerdotes audient casus conscientiae.* — 22. *Quae ex S. Thoma et Caietano, non scribentur, cetera possunt.* — 23-24. *Lectiones au-*

---

311 eas *del. t3* que || 312 eleganti *om. t2-4* || 313-4 responderit *sup. t3* || 315 exoptato *t1* || 318 doctoris et magistri *t4* || 319 adhibit *t3* || 321 agent *t4* || 322 In . . . est *non est in t1* | est *add. t2 et t3* Laus Christo Iesu Domino nostro.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ditas repetant et disputent inter se. — 25-29. *Disputationes singulis hebdomadis, mensibus.* — 30. *Assertiones a cancellario subscribendae et affigendae.* — 31-33. *Sedendi et disputandi ordo.*

De gradibus theologiae: 34. *Quot actus ante doctoratum habendi.* — 35-40. *Tentativa.* — 41-56. *Quis ordo servandus in actibus.* — 57-73. *Examen privatum.* — 74. *De licentiatu.* — 75. *De vesperiis.* — 76-79. *De doctoratu.* — 80. *De insigniis.* — 81. *De officialibus.* — 82. *De poenis.*

De sacrae theologiae studiis [1]

[1] Cum Societatis atque studiorum scopus sit proximos ad cognitionem et amorem Dei et salutem suarum animarum iuvare, cumque ad eum finem medium maxime proprium sit facultas theologiae; in hac potissimus Societatis universitates incumbent, ac diligenter per idoneos admodum praeceptores, quae ad scholasticam doctrinam et sacras scripturas pertinent, ac etiam ex positiva, quae ad hunc finem nobis praefixum conveniunt (non attingendo tamen eam partem canonum, quae foro contentioso inserviunt), pertractabunt [2].

[2] In theologia legetur vetus et novum testamentum, et doctrina scholastica D. Thomae [3].

[3] Theologiae curriculum sex annis absolvetur. In primis quatuor ea omnia quae legi oportebit, perlegentur; in duobus reliquis, praeter repetitionem, actus soliti ad gradum doctoratus in iis qui promovendi sunt, peragentur. Quarto quoque anno ordinarie cursus inchoabitur, sic libris praelegendis distributis, ut quolibet quatuor annorum quivis studiosus inchoare possit, et quod reliquum est incoepti quadriennii, et eius quod sequitur quadriennii usque ad illum terminum unde incoeperat, audiendo, quatuor annis peragere omnino cursum theologiae possit [4]. [308*v*]

[4] Iamvero, ut duo professores annorum quatuor spatio D. Thomae *Summam Theologicam* absolvant, huic temporum distributioni sese studeant accomodare, ut primae parti S. Thomae sesquiannus detur, primae secundae tantumdem, secundae secundae anni duo, tertiae

---

3 animarum suarum *t1* || 14 iis] his *t1*

---

[1] De lectione theologiae cf. *Ordo st.* (*1558*) § 1-5; supra, mon. 1; et *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 16-19; supra, mon. 18.

[2] Cf. *Const.* P. IV c. 12 § 1; MP I 281.

[3] Cf. *ib.* c. 14 § 1; MP I 295 297.

[4] Cf. *ib.* c. 15 § 3; MP I 303 305.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

parti cum additionibus de sacramentis anni tres impertiantur. Ita demum fiet, ut duo in una schola praeceptores, quatuor annorum intervallo, totius theologiae curriculum persolvant ordine sequenti [6]:

Primo anno: prima pars usque ad finem de Trinitate inclusive, hoc est usque ad quaestionem 44.

Secundo anno: per medium annum reliqua pars, videlicet de creatione et de angelis inclusive usque ad quaestionem 64. Possunt praetermitti de angelis aliquot quaestiones, vel cursim transcurri, vel compendio explicari, et eorum loco accipi de statu hominis in statu innocentiae, de locutione et illuminatione angelorum. De quaestionibus de anima nihil dicimus, quoniam in philosophiae studiis hanc materiam exacte auditam esse ante theologica studia oportet. Sequenti medio anno prima secundae usque ad tractationem de passionibus exclusive, scilicet usque ad quaestionem 22 exclusive.

Anno tertio: residuum primae secundae ab habitibus usque ad finem, hoc est, a quaestione 49 usque ad finem. Possent aliqua de habitibus, virtutibus et peccatis [309*r*] et legibus sub compendio vel cursim tractari, vel etiam omitti.

Quarto: De fide, spe et charitate, quod per tempus licuerit, poterit peragere.

Quinto: De iustitia, ubi et de restitutione, a quaestione 57 usque ad 71 inclusive. Item, de aliis sequentibus: De fraude, quaestio 77; de usura, 78 79; de voto, 88; de iuramento, 89; de superstitionibus, a 92 usque ad 96 inclusive; de simonia, 100; de mendacio, 110; de simulatione, 111; de martyrio, 124; de ieiunio, 147; de virginitate, 153; de peccato primi hominis, 163 164; de statu episcoporum, 185; de statu religionis, 186 187. Omnes quaestiones sunt numero 47.

Sexto anno: tertia pars usque ad sacramenta exclusive, ubi poterunt quaedam cursim et sub compendio [309*v*] transcurri.

Septimo anno: de sacramentis in communi, de baptismo, de confirmatione, de eucharistia.

Octavo anno: residuum de sacramentis, aut etiam de reliquis, si possit.

---

25 *prius* anotationibus *t1* || 35 in] ex *t1* || 38 ad *del. t1* tractationem de passionibus || 39 3° anno *t1* || 42 etiam *om. t1* || 48 a *sequ. t1* quaestione | 96] 69 *t1*

---

[6] In margine dextro textus primi manu Patris Romei, rectoris Collegii Romani: « Assignari oporteret materias e singulis partibus legendas, ne in una se diffundat magister, alias omittat ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

MODUS DOCENDI SCHOLASTICAM THEOLOGIAM [6]

[5] Explicabuntur singulae quaestiones et singuli articuli eodem ordine, quo sunt dispositi a D. Thoma, declarando prius titulum articuli, deinde totum articulum exacte cum suis probationibus et argumentis in contrarium ac solutione, eodem ordine.

[6] Deinde moveat dubia et quaestiones, si quae occurrant dignae scitu ; sed tamen non nisi quae ad illum articulum proprie pertineant, adferendo opiniones doctorum et eorum fundamenta ; ad quam rem utetur lectione Caietani [7], Capreoli [8], Scoti [9], Durandi [10], Gabrielis [11] et aliorum [12], quos probaverit. Non efficiet autem tractatus materiarum seorsim ; versabitur tantum in expositione diligenti articuli. Sicubi tamen ratione temporis aut loci videbitur excurrendum, poterit id facere, sumpta occasione articuli, quem tractat.

[7] In fine lectionis, intra horam tamen, compendio eam repetat ipsemet magister per mediam quartam horae.

[8] Non ita doceat magister, ut videatur dictare [13]. [310*r*]

[9] Magister post lectionem prope ianuam classis expectet [14], satisfacturus dubiis eorum qui aliquid voluerint proponere ; deinde relinquat eos repetituros ternos vel quaternos [15].

[10] Praeter scholasticae theologiae professores, erit praeterea sa-

---

[6] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 31-42 : *Regulae quae tam artium quam theologiae professoribus sunt communes* ; supra, mon. 4.

[7] Thomas DE VIO O. P. (1468-1534), Caietanus dictus, cardinalis ; auctor operis *Commentaria in Summam S. Thomae* ; cf. *Encicl. Filos.* II (1968) 403-05.

[8] Ioannes CAPREOLUS O. P. (1380-1444), gallus. Opus eius : *Defensiones theologiae divi Thomae Aquinatis* ; cf. *ib.* I (1967) 1202-03.

[9] Ioannes DUNS SCOTUS O. F. M. (c. 1263-1308), *Opus Oxoniense* (*Ordinatio*) ; cf. *ib.* V (1969) 1182-84.

[10] Gulielmus DURANDUS O. P. (c. 1275-1334), gallus. Scripsit : *Commentarii in IV libros Sententiarum* (Parisiis 1508) ; cf. *ib.* II 676-77.

[11] Gabriel BIEL (c. 1410-1495), germanus. Opus eius inscribitur : *Collectorium super IV libros Sententiarum* ; cf. *Lex. f. Theol. u. Kirche* II (1958) c. 454.

[12] In margine textus primi et secundi alia manu : « Num hi nominandi, variant patres ».

[13] In margine *t1* et *t2* alia manu : « Ad hanc quartam congregentur omnes magistri nobiscum ».

[14] In margine *t1* et *t2* alia manu : « Natalis et Dionisius per mediam horam ; alii duo indeterminate ut hic est ».

[15] *Reg. praec.* (*1558*) § 41 ; supra, mon. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

crarum literarum professor, qui sacram scripturam enarrabit, et vetus novumque testamentum alternis annis interpretabitur, ita ut quatuor annorum spatio praecipuae difficultatis libros discipuli possint audire, quales, exempli causa, in veteri testamento sunt: Genesis, prophetae, psalmi, cantica; in novo vero: evangelium secundum Matheum et Ioannem, et D. Pauli epistolae ad Romanos, Corinthios, Hebraeos etc.; aut alia quae existimaverit superior magis convenire, etc.

[11] Enarrandi autem sacrarum scripturarum hic observari modus deberet: ut, literali sensu diligenter explicato et locis difficilibus enodatis, in reliquis, quae aut per se perspicua sunt aut ad mysticos sensus attinent, parum temporis poneretur.

[12] Dabit vero operam, ut non solum intelligatur auctor quem praelegit, sed etiam alias scripturae partes illustret, cum operae pretium fore videbitur; ad quod etiam profuerit tractare loca quae videbuntur contraria; adhibere etiam suis locis historias; quaestiones item [310*v*] literales, cum res poscet; loca etiam, per quae iudaei convinci possint, attingere poterunt.

[13] Cum inciderit locus, ubi utendum sit doctrina doctorum scholasticorum, non tractet scholastice [16], sed more doctorum sacrorum, et accommodate ad scripturam; poterit tamen interdum scholasticorum sententias breviter referre.

[14] Cum se offeret occasio confirmandi nostra contra haereticos, ne omittat, modo ne diffuse tractet controversias.

[15] Sic utatur variis versionibus scripturae sacrae et linguarum peritia, ut tamen vulgatam semper defendat et caeteris praeferat, ad eamque illustrandam reliquas adducat [17].

[16] Ne studeant novitati, nec contra Ecclesiae sensum vel unanimem Patrum consensum quid doceant, iuxta concilium tridentinum (sessio quarta) [18]; sed potius sanctorum doctorum interpretationibus inhaereant et eis conformiter doceant, et semper magna cum reverentia tractent sanctos et eorum dicta.

[17] Praeter has lectiones scripturae, controversiarum fidei explicatio suscipi vel omitti poterit pro regionum vel temporum ratione.

78-9 novum vetusque *t1* || 82 Ioannem et Matheum *t1* || 84 etc. *om. t1* || 99 offerat *t1* || 101 utantur *t2* || 102 tamen *sequ t1* editionem (*p. corr.*) | vulgatam *del. t2* tamen || 104 nec] ne *t1* || 106 potius *del. sed rest. t2* sanctorum

---

[16] Cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) I § 33; MP I 150-51.

[17] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 5; MP I 233.

[18] Vide decretum secundum sessionis quartae concilii tridentini (8 apr. 1546) in *Conc. oecon. decreta* p. 640.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ubi autem legentur, semel singulis hebdomadis, vel saepius, iuxta provincialis [311*r*] arbitrium, praelegantur.

[18] Casuum conscientiae lectio publice fiet vel privatim, prout a provinciali fuerit constitutum [19].

[19] Casuum autem conscientiae habebitur una vel altera lectio singulis hebdomadis, prout provinciali visum fuerit. In collegiis autem non plenis, ubi aliquid ex theologia legitur, idem provincialis, quid legi debeat, constituet. Ubi vero seminaria casuum conscientiae instituentur, praelegatur bis quotidie. In aliis collegiis, quae pro ratione formulae fundationis collegiorum, admittunt lectionem casuum conscientiae, bis aut ter in hebdomada legentur, vel saepius, si provinciali videbitur expedire.

[20] Omnes scholastici audiant duas lectiones scholasticae theologiae ; sacram scripturam vero omnes audiant duobus ultimis annis suae theologiae, nisi cum aliquo alia ratio habenda superiori videtur ; et ubi lectio erit controversiarum, eius auditores illi erunt, quos probaverit superior. Quo autem die controversiae legentur, eo sacrae scripturae lectio non erit, aut altera ex scholasticis omittetur, ne scholastici pluribus onerentur lectionibus.

[21] Casus vero conscientiae omnes sacerdotes scholares audient, et illi praeterea qui aut ultimum annum theologiae [311*v*] sunt ingressi, aut proxime promovendi sunt ad sacros ordines.

[22] Non scribatur D. Thomas, neque Caietanus [20], sed quaestiones quae a magistro tractabuntur, poterunt scribi, si velint, sub brevitate ; sed admoneantur ut praevideant semper futuram lectionem apud D. Thomam [21].

[23] Post auditam lectionem scholasticae theologiae repetent memoriter bini vel terni, saltem per mediam horam [22] ; distribuantur autem prout visum fuerit superioribus.

[24] Reliquum tempus disputabunt inter se, et esset utile si aliqui, eruditione pares, invicem opponerentur a superiore, qui se sancta emulatione provocarent [23]. Hic semper magistrorum unus alternis diebus

---

115 autem *sup. t2* | 120 et fundationis *t1* || 123 audient *t1* ‖ 125 videbitur *t1* | 131 aut] ad *t1* || 134 describi *t1*

---

[19] De lectione casuum conscientiae cf. *Gub. Coll. Rom.* (*1566*) § 63 ; supra, mon. 19.

[20] Cf. supra, adn. 7.

[21] Cf. *Ordo st.* (*1558*) § 1 ; supra, mon. 1.

[22] Cf. *ib.*

[23] Cf. *Const.* P. IV c. 6 L ; MP I 249.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

praesit, qui postquam duas lectiones suas repeti fecerit, concertantium argumenta diriget [24].

[25] Cum vero non fuerint lectiones, fiant disputationes tota hora, etiam diebus festis; et hae, ubi fieri possit commode, habeantur in classe propter utilitatem externorum. Quo autem ordine defensuri sint, rectoris aut cancellarii iudicium erit [25].

[26] Habeantur praeterea disputationes publicae singulis hebdomadis die vacationis hebdomadariae, vel die festivo mane, vel vesperi toto tempore, quo studiorum [312*r*] intermissiones non sunt, et hoc ad summum duas horas, etc. [26].

[27] Habeat paratas probationes, qui sustinet, omnium conclusionum; sed probabit tamen quas monebit magister.

[28] Singulis praeterea mensibus fiant disputationes generales [27], quibus omnes doctores theologiae intersint, et si velint, possint etiam disputare, sumpta occasione ex argumento discipuli; sed iudicio omnium praestaret, tum loco earum, tum alias in mense, haberentur actus theologiae.

[29] Sabbato etiam a prandio disputationes fiant, quibus magister alternis vicibus praeesse debet. Semel vero singulis mensibus publicae et solemnes habendae sunt disputationes, ad quas magistri omnes convenire debent.

[30] Assertiones, nisi a cancellario subscriptae, ne defendantur [28]; affigantur autem valvis gymnasii, et earum exempla [312*v*] a bidello argumentaturis opportune dentur.

[31] Sedendi et disputandi decens locus unicuique assignetur. Ubi

---

143 suas *om. t1* || 146 haec *t1* | posset *t1* || 153 sustinet] sumet *t1* || 161-3 Semel ... debent *del. t1*

---

[24] In margine *t1* et *t2*: « Videatur [Videtur *t2*] quod 4° loco in principio propositum est de dictando ». Videsis supra, § 8.

[25] In margine *t1* et *t2*: « Haec pars patribus Madrid et Miron non placet, aliis placet ».

[26] Inter paragraphos 27 et 28 in *t1* et *t2* interpolata est haec adnotatio: « Pater Parra et P. Ledesma ut semel praeterea in hebdomada sint disputationes domesticae per duas horas die vacationis vel aliquo die festo, si incidat. P. Emanuel et P. Benedictus ne fiant. P. Rector ut saltem quando die sabbathi non fiunt publicae, tunc fiant. Idem etiam visum fuit P. Emanueli et P. Benedicto ». Et in margine: « De his disputationibus et actibus theologicis audiantur praeceptores, quia hic obscure sententias dicunt ».

[27] Cf. *Ordo st.* (*1558*) § 4; supra, mon. 1.

[28] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 40; supra, mon. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tempus suppetet, iis etiam disputare licebit, qui designati et invitati non fuerunt.

[32] Auditor theologiae ne replicet argumentum eius, qui antea disputavit; hoc enim magistris tantum licebit.

[33] Disputationibus et theologiae actibus non minus curandum est ut intersint scholastici theologiae, quam lectionibus [29].

De gradibus theologiae [30]

[34] Novem actus ante doctoratus gradum habendi sunt duorum annorum spatio; quatuor ut bacalaureus formatus; quinque ut licentiatus in sacra theologia quis dici possit. Quatuor primi actus sunt: tentativa, primum principium, secundum principium, tertium principium; quinque vero qui sequuntur: principium bibliorum, magna ordinaria, alphonsina [31], quodlibeta, examen privatum.

De tentativa [32]

[35] Ad tentativam, qui primus actus est, quo exploratur an ad reliquos aliquis sit admittendus, nullus admittetur, qui prius non probaverit, vel alioquin constiterit, se per annos 4 ordinarium theologiae auditorem fuisse [33] [313*r*] ita ut annis singulis octo saltem menses lectiones frequentaverit. Si quis tamen mensem unum aut alterum lectiones intermiserit uno anno, licebit eas sequentibus annis resarcire. Audire autem debent toto eo tempore duas saltem scholasticae theologiae quotidie lectiones, et praeterea sacrae scripturae enarrationem duobus annis, ubi eiusmodi lectionis copia non defuerit.

[36] Fiet tentativa paulo post renovationem studiorum a prandio; et in ipsa studiorum renovatione sese rectori praesentabunt qui ad

---

168 invitati] deputati *t1* || 169 fuerant *t1* || 178 tentativi *t1* | primum principium *t1* || 180 quotlibeta *t2* || 184 se *sup. t1* || 192 studiorum *sup. t1*

---

[29] Cf. *ib.* § 14.

[30] De gradibus academicis in theologia cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 138-41; supra, mon. 18.

[31] In margine *t1* et *t2* manu alia: « Postea patres decreverunt debere vocari actum maximum [maximi *t2*] ».

[32] De actu « tentativa » dicto cf. *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 71.

[33] Cf. *De art. lib. st.* (*1570*) § 27; supra, mon. 32.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gradus theologiae promoveri volunt, ut ad hunc primum actum suus cuique locus assignetur.

[37] Hic tentativae actus assertiones novem continebit: tres, videlicet, praecipuas variarum materiarum, quarum quaelibet habeat duas collaterales. Praecipuarum vero quaelibet tria, ut minimum, puncta, ut summum quatuor proponet; collaterales vero ut minimum duo, ut summum tria continebit. Singulas partes defensor una sola ratione et autoritate comprobabit.

[38] Qui erunt in tentativa responsuri, debebunt (sicut in quovis alio actu) 15 dies ante diem defensionis assertiones dare praesidi. Triduum autem ante eiusmodi actum debent praedicti schola-[313*v*]stici dare bidello exemplum unum assertionum harum bonis characteribus, quod ille ad valvas scholae theologicae affigat; idque per cancellarium subscriptum erit. Dabunt item eodem tempore iidem scholastici eidem bidello tot exempla harum assertionum, quot satis sint, ut doctoribus et bachalaureis eius facultatis distribuantur. Unum praeterea rectori, alterum cancellario dandum erit. Haec nisi praestiterit defensurus, non poterit huiusmodi actum defendere.

[39] Posteaquam in hoc actu praeses aliquam harum assertionum quaestionem proposuerit, eamque in utramqua partem disputaverit, et suas ipse defendens assertiones succincte probaverit, ipse praeses primus, deinde doctores et alii decenti ordine argumentabuntur[84]; idque unico medio, vel etiam duobus, si id numerus argumentantium postularit, et rectori vel praesidi ita visum fuerit.

[40] Hoc absoluto actu, intra biduum rector ipse simul et theologicae facultatis doctores in secretum locum convenient, de sufficientia eius, qui defendit, acturi, ubi suffragia sua litteris A et R significabunt, quas litteras scriba universitatis ipsis [314*r*] dabit duabus in cartulis, scilicet: si approbandus videbitur, litteram A in capsulam, ante ipsos positam, coniicient; si reprobandus, litteram R in eamdem immittent. Absoluta suffragatione, rector simul cum cancellario suffragia discernet; ac si plures litteras A quam R reperiat, approbatus; si vero plures R, reiectus, qui defendit, censebitur. Quod si maiori suffragiorum parti videatur defendens poenitentia aliqua afficiendus, harum litterarum ac poenitentiarum rem totam, ut gesta est, scriba universi-

197 tria *in marg. alia m. add.* Quatuor || 197-9 ut . . . continebit] ut minium duo, ut summum tria continebit *t2* || 198 collaterales *del. t1* praecipuarum | vero *del. t1* quaelibet | ut . . . ut *sup. t1* || 203 huiusmodi *t1* || 205 theologiae *t1* || 215 etiam *sup. t2* || 224 decernat *t1*

[84] Cf. *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 71.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tatis suo in libro describet; ad cuius scripti calcem rector simul et cancellarius subscribent. Postremo praedictas litteras dabit scriba ei qui defendit [35]. Atque is ordo servabitur in omnibus actibus, quibus suffragia dabuntur.

Quis ordo servandus sit in actibus theologiae

[41] Is qui sequitur ordo servabitur in omnibus theologiae actibus in quibus praeses erit, ubi insignibus exornatus doctoralibus, cathedram similiter honeste exornatam conscenderit, praecipuam ex assertionibus quaestionem proponet, et in utranque partem breviter disputabit; deinde defensurum evocabit; et [314*v*] evocatus, aperto capite, praeeunte bidello cum suis insignibus, accedet, ac solito respondentium loco sedebit; deinde, repetita quaestione, facta protestatione consueta, probatis insuper assertionibus, ad praesidis, doctorum et bacchalaureorum argumenta respondebit. Dicta autem protestatio huiusmodi erit: Quaecunque dicturus sum, correctioni sanctae matris romanae Ecclesiae et sacrae theologiae facultati subiicio.

[42] Cum tentativae actus vel quis alius ex magnis (qui novem assertiones continent) celebrabitur, theologiae doctores, qui tunc docent, non docebunt eo medio die; et actus maiores durent, ut minimum, quatuor horas; minores vero, ut minimum, tres horas; et actus minores habeant sex conclusiones.

[43] Theologiae ordinarii professores publicis actibus omnibus, sive magni sint sive parvi, statuto ordine alternatim praesidebunt, nisi ex doctoribus universitatis rectori alius praeficiendus videretur.

[44] Omnes admissi, post tentativam, ad reliquos actus, qui sequentur, tenebuntur in omnibus publicis theologiae actibus tam defendere quam argumentari detecto capite, quod et defendentes faciant; sin minus alicui poenae, arbitrio rectoris, subiaceant [36]. [315*r*]

[45] Non licebit doctoribus in his actibus aliorum doctorum argumenta et eorum solutiones prosequi; discipulorum tamen aliquando fas erit, dummodo id breviter cum licentia praesidentis fiat. Iamvero, dum unus argumentatur, non erit alteri interpellandi locus. Quod si

229 subscribant *t1* || 230 iis *t1* || 234 praesens *t1* || 237 evocavit *t1* || 240 ad] ac *t1* || 244 quis] quivis *t1* || 251 universitatis *del. t2* alius || 258 et cum *t1*

[35] Cf. *De art. lib. st.* (*1570*) § 34 et 48; supra, mon. 32.

[36] « Postquam sic responderit de tentativa, teneatur arguere in actibus theologicis sub poena duorum argenteorum » *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 71.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

inter disputandum aliquae propositiones suspectae, vel scandalosae, vel temerariae, vel a fide quoquo modo dissonantes exciderint, diligenter a praeside et ab aliis doctoribus observentur, easque, ut res postulaverit, retractari curabunt.

[46] Praedicti bacchalaurei admissi post tentativam alium actum, tribus assertionibus constantem, habebunt ex primo libro *Sententiarum* desumptum, in quo bacchalaurei unico medio argumentabuntur; qui si defuerint, argumententur doctores; quibus etiam liceat bacchalaureorum argumenta replicare; atque is actus primi principii appellabitur.

[47] Habebunt praedicti bacchalaurei actum alium ex secundo libro *Sententiarum* desumptum, tribus item assertionibus constantem, in quo bacchalaurei vel doctores, ut supra dictum est, unico argumento utantur, quod etiam doctoribus replicare liceat, ut supra in primo principio dictum est; atque id secundi principii [315*v*] actus nuncupabitur.

[48] Habebunt praedicti bacchalaurei admissi actum alium, qui actus tertii principii [37] appellabitur, et tres etiam assertiones, ex tertio libro *Sententiarum* desumptas, contineat, in quo bacchalaurei vel doctores (ut dictum est) duobus mediis argumentabuntur. Hic autem actus fiet circa finem primi anni ad actus designati, in quo quidem actu doctores suffragia sua ferant per litteras AA et RR, vel poenitentias iis qui digni erunt, imponent. Qui vero defendit, ad finem huius actus, facta protestatione solita, gradum bacchalaurei formati, stans, brevi oratione deposcet a praeside, qui solita verborum formula, sine ulla oratione, bacchalaurei formati gradum poscenti cum solitis universitatis insigniis concedet; postea vero eidem Magistrum *Sententiarum* manibus tenendum exhibebit, facultatemque faciet cathedram conscendendi; quibus peractis, ipse praeses descendet de cathedra, quam bacchalaureus recens formatus cum solitis insigniis conscendet, a praeside acceptis. Dum vero ille ita sedet, bidellus propinas de more solitas (de quibus infra erit sermo) distribuet; quibus distributis, incipit novus [316*r*] bacchalaureus partem aliquam Magistri *Sententiarum* breviter exponere; deinde, accepto signo a rectore vel praeside ut finem faciat, gratias tandem Deo, rectori et praesentibus aget [38].

271 item *om. t1* || 283 deposcat *t1*

[37] Cf. *ib.* p. 71-72; ubi autem sermo est etiam de quarto principio qui hic desideratur. Etiam Parisiis habebatur quartum principium; cf. THUROT, *L'enseignement* p. 143.

[38] Cf. ritum collationis gradus baccalaureatus in philosophia; supra, mon. 32 (*De art. lib. st. - 1570*) § 35-36.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[49] Initio sexti anni, designato a rectore die, exhibebunt praedicti bacchalaurei formati actum alium, tribus etiam assertionibus constantem, quibus graves aliquae materiae ex scriptura sacra, quarto tamen libro *Sententiarum* accomodatae, pertractentur; atque is actus principium bibliorum nuncupabitur [39], in quo bacchalaurei suo ordine unicoque medio argumentabuntur, nisi adeo pauci sint, ut duo media unumquemque adhibere posse rectori vel praesidi videbitur.

[50] Magna ordinaria [40] actus erit novem continens assertiones, quibus materiae graves, ad mores spectantes, tractabuntur; cuius gratia bacchalaureus praesidi, per aliquot dies ante, codicem copiosum, in quo probationes dictarum assertionum continentur, dare debet. Si vero huiusmodi probationes recitandae sint, durent per quadrantem horae. Postea vero doctores et bacchalaurei alternatim suo ordine argumentabuntur; sed suffragia praedicti doctores de dignitate defendentis ferent per litteras A et R, uti perspici posset [316*v*] sitne idoneus defendens, qui ad reliquos actus ad licentiam necessarios admittatur.

[51] Post magnam ordinariam, alium actum (quem maximum vocare licebit) [41], novem assertionibus contentum ex difficilibus theologiae quaestionibus, et absque praeside, examinandus exhibebit. Durabit autem actus quatuor horas mane et totidem vesperi.

[52] Rector, consiliariis universitatis auditis, priorem aliquem eliget ex maxime idoneis illius cursus, in quo versati sunt, qui maximum hunc actum sunt exhibituri. Si vero inter hos nullus idoneus inveniatur, qui id praestare possit, integrum sit ex bacchalaureis alterius cursus, et in horum defectu, ex licentiatis aut doctoribus in theologia, alium in priorem eligere. Prioris autem intererit haec ex officio praestare: accipiet assertiones cum suis probationibus per mensem (ut minimum) ante diem actus; quas responsurus illi tenebitur exhibere; intra dies vero quindecim quemdam codicem, ubi assertiones praedictae, adiunctis simul earum impugnationibus, contineri debent, responsuro dabit, ut ille ipsarum studio vacare possit.

---

304 *p.* continentur *rep. t1 et t2* praesidi || 309 licentiam] scientiam *t1* || 323 responsuro *del. t2* dabunt

---

[39] « Elapsis vero quindecim diebus post Pascha Pentecostes, incipiet legere dictus baccalaureus de Biblia, et legat usque ad festum S. Lucae evangelistae duos libros » *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 72.

[40] Praeter « magna ordinaria » in *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* sermo occurrit etiam de « parva ordinaria »; cf. *ib.* p. 73.

[41] In margine *t1* et *t2* alia manu: « Maximus actus quem complutenses alphonsinum nominant ». Cf. *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 73. Parisiis vocabatur « sorbonica »; cf. THUROT, *L'enseignement* p. 150.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[53] Postquam autem octo dies huic labori impenderit responsurus, eumdem codicem cum argumentorum solutionibus priori restituet; atque ita inter se invicem conferendo, uterque assertiones earumque probationes et argumenta cum [317*r*] solutionibus recte teneant.

[54] Ordo in hoc actu maximo observandus huiusmodi erit [42]: postquam prior in sede quadam honoratiori, insigniis solitis ornatus, consederit, bacchalaureo responsuro, in sua etiam sede cum solitis insigniis sedenti, quaestionem, quae est titulus assertionum, proponet, eamque in utramque partem argumentis disputando, dubiam respondenti relinquet, qui quidem tam quaestionem, quam argumenta a priore proposita, repetet. Deinde vero quaestioni principali respondebit, singillatimque partes omnes assertionum (prout in codice continentur) explicando, dimidiam horam earum probationi impendet. Quibus peractis, prior adversus assertionum partes, probationes aut fundamenta earum, iuxta normam codicis, breviter arguet, et defendens eodem etiam ordine statim respondebit. Continuo prior duas praecipuas difficultates, in assertionibus contentas, quam poterit docte et eleganter, repetet, easque tribus argumentis impugnabit; quibus ubi fuerit responsum, officii sui finem faciet. Postremo bacchalaureorum quisque binis mediis uti poterit, quorum argumenta liceat etiam doctoribus replicare. His autem omnibus respondens, absque alicuius ope, satisfaciet.

Quodlibeta [43]

[55] In actu qui quodlibetorum dicitur, disputabuntur [317*v*] materiae tam speculativae quam practicae, quorum codicem defensurus praesidi, per mensem (ut minimum) ante actum, exhibendum curabit. Per tres vero aut quatuor dies ante actum, eumdem codicem bidello dabit, ut eis, qui fuerint ad arguendum invitati, vel quibus de more id facere convenit, tradat opportune. Solent autem ad eum actum invitari personae aliquae insignes, tam ex ecclesiis cathedralibus, quam collegiis et monasteriis diversorum ordinum, iuxta consuetudinem diversarum regionum. Dabunt vero unicuique collegio aut monasterio duo

329 eiusmodi *t1* || 336 assertionem *t1* | continent *t2* || 342 pugnabit *t1* || 343 binis] bonis *t2* || 344 autem *del. t1* rebus || 347 actu *sequ. t2* Quodlibeta | quolibetorum *t2* || 350 tres *del. t2* autem || 352 tradatur *t2*

[42] Cf. *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 73-74.

[43] Actus « quodlibeta » in *Const. Coll. Complut.* antecedit actus « parva ordinaria », « magna ordinaria » et « alphonsina »; cf. *ib.*, p. 72.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

specialia quodlibeta cum titulo ipsius capituli vel collegii seu monasterii, quorum unum erit cum argumentis, alterum sine argumentis.

[56] Ordo huius actus hic erit. Postquam omnes in suo loco consederint, praeses omnium primus quodlibeta proponet, quae ad ipsum spectabunt; quorum illud, quod sine argumentis est, tantum proponet; reliquum vero, hinc et inde argumentis propositis, pertractabit, sed unicum tantum argumentum licebit persequi. Respondens vero eadem quodlibeta sive quaestiones propositas repetet, et quam poterit docte et copiose explicabit; deinde [318*r*] praesidis argumento respondebit. Hunc autem ordinem caeteri argumentaturi observabunt, habita tamen ratione antiquitatis personarum circa loca sua, quae de more observari solet. Durabit autem actus per horas sex, vel continuas vel in duas partes divisas, prout rectori melius expedire videbitur.

Examen privatum [44]

[57] Singulis annis iuxta finem biennii, quod ad actus exhibendos impenditur, die aliquo festivo rector omnes bacchalaureos, licentiae gradum accepturos, cum theologiae facultate convocari faciet in locum ad id designatum, eorumque singulis dies praescribet iuxta eorum antiquitatem, quibus ad privatum examen debeant accedere; illi autem dies, quando non sunt lectiones, opportuniores erunt. Qui si non sufficere videbuntur, alii possunt dies a rectore cum consiliariis ad praedictum examen deputari, dummodo in eadem hebdomada duo privata examina non exhibeantur.

[58] Si quisquam ex bacchalaureis, ad privatum examen admissis, ad diem sibi assignatum, quo examen secretum subiturus erat, defuerit, tunc qui proximo succedit loco, ius antiquitatis alterius occupare possit, dummodo iam ad privatum examen fuerit ingressus. Caeterum, si postquam ille fuerit praesentatus gratia secreti examinis [318*v*] habendi, ad quod adhuc non erat ingressus, qui eius loco successurus erat, et coram rectore compareat, iustasque absentiae causas protulerit, tunc suo iure fraudandus non erit. Si vero alii se extra tempus praesentaverint, quamvis iustum impedimentum non obtenderint, nihilominus tamen ad actus suos, sed inter postremos, admittentur, gradumque licentiae etiam inter ultimos recipient. Quae omnia, ut gesta fuerint,

356 quolibeta *t2* || 358-9 consenderunt [?] *t1* || 367 solent *t1* || 369 Examen privatum *om. t2* || 371 impendit *t2* || 381 tunc *del. t1* sibi || 385 comparet [?] *t1*

[44] Hic actus non occurrit in *Const. Coll. Complut.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

libro deputato a notario universitatis, cum debitis subscriptionibus apponentur.

[59] Omnes bacchalaurei, licentiae gradum accepturi, ad examen secretum minime admittantur, nisi sufficiens testimonium in scriptis, ab universitatis scriba sibi datum, cum rectoris subscriptione protulerint, unde constet unumquemque illorum suum theologiae cursum absolvisse, omnesque praedictos actus peregisse. Quae omnia prius rector diligenter fieri curabit.

[60] Rector nullum ad privatum admittat examen, nisi prius diligenter exploratum habeat eum, qui admittendus est, virum esse probum honestumque, tum etiam aliquem ex sacris ordinibus suscepisse; si secus aliquid intellexerit, vel examen differat, vel nullatenus admittat. [319*r*] Dies duos ante examen privatum rector et cancellarius, cum ministris ordinariis et requisitis, ad certam quandam horam in locum, in scholis ipsis destinatum, convenient; continuo vero cancellarius librum Magistri *Sententiarum* per tres partes diversas aperiet; unde integrum sit responsuro punctum unum eligere ad primam lectionem conficiendam. Hoc autem, eodem modo, secundo fiat ad alteram lectionem praeparandam. Quae omnia, ut sine dolo et fraude ulla peragantur, diligenter rector et cancellarius animadvertent. Tunc notarius universitatis ea puncta describet, quae quidem eodem die, quam citissime poterit, bidellus ad doctores argumentaturos deferet, qui ad minimum tres esse debent. Postea vero eadem puncta ad alios etiam, qui adfuturi sunt examini, asportare curabit.

[61] Post assignata puncta, responsurus proximam noctem et subsequentem diem cum altera nocte studio duarum lectionum impendet; postea vero sequenti mane una hora post ortum solis, rector, cancellarius et doctores, solitis insigniis ornati, et ministri universitatis, ad hoc constituti, cum ipso examinando ad scholarum templum, servato ordine procedendi, convenient, ita tamen ut examinandus ad dexteram [319*v*] rectoris et ad sinistram cancellarii consistat; et audito sacro, ad locum privati examinis accedent, ubi diligenter curandum erit ne quis externus intus maneat; quapropter rector curam et operam suam (ut par est) diligenter praestabit, ut portae loci, ubi examen secretum habendum erit, recte occludantur.

[62] Locum, sive sit templum aut sacellum, ubi examen secretum habendum erit, nullatenus liceat tapetibus exornare, unico tantum excepto casu, videlicet, quando examinandus vir esset illustris, qui gravi et iniquo animo acciperet id sibi denegari. Hoc autem si huiusmodi

390 in libro *t1* || 408 ulla *om. t1* || 410 eadem *sequ. t2* vero || 421 privatum *t1* || 428 eiusmodi *t1*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

personis concedendum erit, absque licentia provincialis minime fiat, qui quidem id decernere poterit, quod magis expedire in Domino iudicaverit. Licebit tamen mensam, iuxta quam consessuri sunt, tapete aliquo decenter ornari.

[63] Scholarum custos nocte, quae privatum examen praecessura erit, antea quam signum dedat, quod Ave Maria nuncupari solet, cimbalum universitatis pulsari per certum aliquod tempus, a rectore assignandum, curabit; sonus autem passim et moderate fiat, ita ut [320*r*] potius animos ad devotionem, quam ad vanitatem movere videatur. Sic enim fieri convenit, nempe, ut tam ipsius examinandi, quam examinatorum animi ad actum proxime peragendum studiose et religiose praeparentur, tum etiam ut alii excitentur ad orandum pro eo, qui secretum examen inire parat.

[64] Postquam in loco consueto consederint omnes, examinandus statim a principio examinis fidei protestationem quae de more praestari solet, cum debita reverentia faciet; postmodum vero, rite captata omnium benevolentia, primam incipiet lectionem, qua absoluta, secundam suo tempore aggredietur; sed in utraque lectione duas tantum horas consumet. Integrum tamen erit aliquid ultra horam primae lectioni impertiri, dummodo, quod reliquum est temporis, alteri lectioni impendat; et ob hanc causam arenae horologium a principio actus supra mensam praeparabitur ipsumque rector attente observabit.

[65] Inter utranque lectionem spatium erit quadrantis aut semihorae, quo doctores aliquantulum requiescant, ipseque examinandus secundam interim possit lectionem recolere; et ob eam causam recte custodiri et inspectari horologium expedit. [320*v*]

[66] Absolutis lectionibus, doctores Societatis, ad arguendum destinati, argumententur. Argumenta vero tria proponere, sed duo tantum licebit persequi, ita ut unico tantum argumento quamlibet lectionem impugnent; caeteri vero doctores magna cum attentione quaecunque ibi peraguntur observabunt. Post finem lectionum argumentorumque, omnibus adhuc in suis sedibus considentibus, rector licentiando facultatem abeundi faciet; post cuius discessum portae etiam accurate claudantur, ut ad suffragia ferenda examinatores accingantur.

[67] Nemini suffragantium liceat verbo vel motu examinatum alteri commendare; nullo enim pacto subornationi locus esse debet. Qui secus fecisse convincitur, sive ille sit ex nostris, sive ex externis, poenitentia aliqua vel poena mulctetur.

---

437 animum *t1* || 447 ultra *del. t2* p. || 448 impartiri *t1* || 449 aranae *t1* || 461 portae *sup. t1* || 463 motu] nutu *t1*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[68] Rector, antequam suffragia ferantur, iubebit per scribam universitatis doctores externos iuramento obstringere, uti sua (prout iustum esse in Domino iudicaverint) suffragia ferant. Nostri vero doctores nullatenus iurent. Postea idem rector omnibus secretum fore observandum quam [maxime] poterit [321*r*] iniungat, et coram oculis proponet quanti sit momenti aliquem reprobare, approbare; quot damna reipublicae christianae provenient ex indignorum approbatione, cum in omni disciplinarum genere, tum maxime in theologia, quae de rebus fidei orthodoxae gravissimis pertractat; et in quantum discrimen suas conscientias, inique iudicando, adducant.

[69] Postea scriba universitatis dabit singulis doctoribus chartas duas albas, quarum altera deserviet ad approbandum vel reprobandum, altera vero ad poenitentiam (si qua iniungenda erit) assignandam; cum enim aliquis est approbandus, ponitur A, cum vero reprobandus, R. Cum autem poenitentia aliqua erit imponenda, verbi gratia, ut diutius studeat, tunc suffragaturus alteram chartam acicula aliqua perforabit, totque puncta signabit, quot semestria iudicaverit ipsum examinatum studere teneri; sin minus, chartam puram et absque puncto aliquo in capsulam mittet. Postquam autem omnes suffragia dederint, fiat suffragiorum scrutinium in hunc modum. Rector, praesente scriba universitatis, simul cum cancellario vota colliget et discernet; quorum si [321*v*] maior pars reprobat per R, reprobatus minime gradum obtinebit; sin vero maior pars approbat per A, remanet approbatus. Eodem etiam modo fiet scrutinium circa schedulas punctis obsignatas, quibus innuitur poenitentiam esse imponendam; etenim si maior pars schedularum absque punctis esse apparuerit, nulla imponatur poenitentia; si vero maior vel aequalis schedularum pars punctis erit adnotata, eam poenitentiam, quae huiusmodi punctis signatur, qui gradum postulat, prout illi praescriptum fuerit, subire debet. Si quid tamen moderaminis poenitentiae, quae ex punctis deprehenditur, adhibendum erit, hoc rectoris et duorum ex nostris doctoribus, mature re considerata, subiacebit arbitrio. Dum vero durat poenitentiae tempus, licentiae gradum nequaquam recipiet; caeterum, peracto tempore poenitentiae, ad examen secretum redeundi locus erit. Haec autem, ut gesta sunt, scriba universitatis in libro suo adnotabit, et rectoris et cancellarii subscriptione signentur.

[70] Postquam doctores semel suffragia tulerint et in capsulam coniecerint, si quis ante scrutinium [322*r*] per errorem se unam sche-

---

471 quam] quantum *t1* | proponat *t1* || 472 aut approbare *t1* | quot] quod *t1* || 483 significabit *t1* | semetria *t2* || 489 sin] si *t1* || 491 imponendam *del. t2* etiam (*a. corr.* etenim) *sup.* etiam || 494 eiusmodi *t1* | significatur *t1* || 500 redeundi *t1 sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dulam alterius loco coniecisse testetur, audiendus erit, licebitque alteram (omni prorsus fraude semota), quam prius destinaverat, apponere.

[71] Bidellus peculiarem curam exigendi propinas et pecunias alias ad sumptus huius actus necessarias habebit, idque praestare diligenter curabit, antequam lectiones examinando assignentur. Quapropter ea de re prius rectorem et cancellarium admonebit. Si secus bidellus fecerit, quicquid erat pecuniarum deponendum, ipse interea persolvet.

[72] In hoc examine nihil cibi aut potus, nihil omnino refectionis exhibebitur.

[73] Postquam fores domus, ubi examen peractum est, semel fuerint clausae, nulli, etiam ex doctoribus ad arguendum deputatis, aperientur. Quandocunque autem aliquis eorum defuerit, neque illum suffragium ferre, neque propinam accipere possit, sed eam, qui in eius locum ad argumentandum substituendus erit, obtineat. Facultas autem alterum nominandi ad arguendum, penes rectorem erit.

De licentiatu in theologia [45]

[74] Peracto examine, intra octo dies, vel tempus [322*v*] aliquod certum, examinatus rectorem adibit, ab eoque diem ad licentiae gradum accipiendum expostulabit. Rector vero festum aliquod vel diem dominicum assignabit, prout melius iudicaverit, in quo ipse et cancellarius cum doctoribus facultatis theologiae ad templum scholarum ad audiendum sacrum convenient; quo peracto, ad aulam, ubi gradus concedi solet, cum insigniis doctoralibus progredientur. Inter quos qui gradum accepturus est, aperto capite incedet, et eodem modo, in loco consueto stans, gradum a cancellario brevi oratione deposcet. Deinde vero, praestito iuramento iuxta formam in litteris apostolicis contentam, cancellarius auctoritate apostolica gradum licentiae, quo possit ad doctoratum, cum libuerit, ascendere, brevi quadam oratione concedet; erit autem certa aliqua verbis conceptis formula ad gradus conferendos descripta, quam semper servare conveniet. Post gradum ita concessum, pileum eius capiti cancellarius imponet. Quibus de more peractis, li-

509 necessarios *t1* | habebit *om. t1* || 510 ea *del. t2* dare [?] || 513 In hoc examine *rep. t2 sed del.* || 526 ad *del. t2* scholam, *sup.* aulam || 528 solent

[45] Cf. *De art. lib. st.* (*1570*) § 50-51; supra, mon. 32; et *Const. Coll. S. Ildefi. Complut.* (*1510*) p. 75-76.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

centiatus demum oratiuncula altera gratias rectori, cancellario et aliis circumstantibus aget.

De vesperiis [323*r*]

[75] Solet alius actus duos vel tres dies ante doctoratum exhiberi, quem in quibusdam academiis vesperias appellant [46]; in quo hic ordo observari consuevit : Aliquis ex bacchalaureis theologiae assertiones theologicas defendet, cui unus ex doctoribus theologis praeses assistet ; e regione vero defendentis ille, qui doctor fieri vult, cum solitis insigniis sedebit. Tunc praeses quaestionem primariam, quae loco tituli conclusionum praefigitur, disputandam proponet. Ad eam vero scholasticus theologus vel bacchalaureus respondebit continuo ; exhibita autem solutione, mox in proximo scabello sedebit. Deinde, ubi praedictas assertiones probaverit, contra eum praeses et bacchalaurei, servato antiquitatis ordine, unico medio disputabunt. Quibus peractis, doctam aliquis orationem habebit, ubi finem, ob quem gradus conferri debeant, explicabit, nimirum ad Domini Dei nostri gloriam et animarum salutem. Postea vero, quanta ad gradum doctoratus in theologia requirantur, exponet, ipsumque doctorandum ad tenuitatis imbecillitatisque suae considerationem habendam exhortabitur. Postremo, ad humilitatis specimen [323*v*] aliquod exhibendum, eum humi sedere praecipiet. His peractis, quaestionem illi theologicam proponet, quam ubi ille, aliquibus prolatis sententiis, aliquantulum explicaverit, praedictus doctor contra responsionem sibi datam unico medio argumentabitur. Tandem absolutis omnibus, praeses aliam orationem habebit ; in qua theologiae scientiam, graduum, qui in ea conferuntur, gravitatem, et doctorandi virtutes eruditionemque commendabit.

Et haec erit huius actus summa.

De doctoratu in theologia [47]

[76] Quando licentiatus aliquis in theologia ad gradum doctoratus promoveri intendit, rectorem adeat, et ab eo diem aliquem ad id per-

552 nostri *om. t1* || 555 excitabitur *t2* || 558 explicabit *t2* || 566 ab eo diem] ab eodem *t2*

[46] E. gr. Parisiis ; cf. THUROT, *L'enseignement* p. 154-55.

[47] Cf. *Const. Coll. S. Ildeph. Complut.* (*1510*) p. 76 et *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 140-41 ; supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

agendum sibi assignari postulet. Rector vero intra triduum facultatem theologicam congregari curet; et per bidellum omnes eiusdem facultatis licentiatos convocabit, ut suam unusquisque antiquitatem, iuxta quam doctores creentur, ostendat. Si vero aliquis eorum absit, veruntamen domum in urbe habeat, satis erit alicui ex domesticis vel vicinis eius hoc ipsum denuntiari; si vero ad diem praestitutam non comparuerit, qui proximo succedit loco licentiatus, eius antiquitatem [324*r*] occupet. Rector autem bidello iniunget ut suo perfungatur officio, omnes gradum accepturos praemonendo, ut expensas et propinas et reliqua ad actum istum necessaria praeparent. Quod si pecuniae desint, saltem pignora auri vel argenti deponantur.

[77] Eo die, quo doctor aliquis est creandus, primo mane rector, cancellarius, doctores et magistri artium cum ministris necessariis, et reliqui omnes, qui doctorandum comitari solent, in aula scholarum convenient, ubi gradus in hunc modum dabitur. Doctoris gradum accepturus, sicuti decet vestitus, sed aperto capite, ad dexteram rectoris incedet; alteram partem doctor aliquis, qui patrini officio fungetur, tenebit, ita ut ipse doctorandus in medio consistat. Rectorem bidellus, clavam suam proferens, anteibit. Ante bidellum quidam iuvenis, eleganter indutus, pileum floccum doctoralem, biblia, anulum, malluvio argenteo superimposita, manibus praeferat. Utrumque latus cingent doctores et artium magistri, suis quisque decoratus insigniis, et iuxta suam antiquitatem locum tenens. Hunc autem ordinem omnino servari per bidellum rector ipse curabit, ita ut nulli fas sit, quocunque officio vel digni-[324*v*]tate praefulgeat, nisi in eadem universitate gradum acceperit et doctoris aut magistri insignia praeferat, huiusmodi doctorum ac magistrorum ordini se ipsum immiscere.

[78] Iam vero, ubi ad templum vel sacellum perventum erit, et sacrum de Spiritu Sancto fuerit celebratum (cuius rei doctorandus curam habere debet), rector, cancellarius, doctores, magistri et ministri universitatis, et quotquot alii ad praedictum actum concurrent, eo ordine sedebunt, qui in libro universitatis descriptus est. Infra hos omnes tres sedes cultiores apponentur, quarum una doctorando, altera bacchalaureo vel scholastico theologiae assertiones defensuro, altera doctorandi patrino subserviet. Deinde gradum doctoratus accepturus ipsum, aperto capite et stans, brevi oratione postulabit, cui cancellarius simili alia respondebit, in qua examinis atque eruditionis ipsius doctorandi testimonium dabit; postmodum scriba universitatis solitum iusiurandum,

---

569 licentiatus *t2* | 577 deponant *t2* | 586 floccum *t1* | 597 concurrent] convenerint *t1*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

servata bulla Pii IV [48], ab ipso doctorando deposcet; qui quidem, genua continuo flectens iuxta cancellarium, ab ipso gradum auctoritate apostolica, sub consueta verborum forma, et doctoralia insignia hoc ordine accipiet, videlicet: pileum cum flocco serico candidi coloris, quem [325r] ipse cancellarius eius capiti imponet; deinde manibus librum aliquem sacrae scripturae apertum tradet; postea digito aureum anulum adaptabit, et extremum amplexum exhibebit.

[79] His peractis, bidellus inde eum ad rectorem, et postmodum ad doctores et artium magistros deducet, a quibus similiter amplexum accipiet; continuo reversus, inter rectorem et cancellarium, aperto capite, sedebit, quaestionemque theologicam in utramque partem disputabit, ad quam bacchalaureus aliquis aut scholasticus theologus, e regione eius sedens, per tres assertiones respondebit, easque breviter comprobabit. Ipsi vero defendenti, si bacchalaureus sit, hic actus pro secundo aut quarto principio reputabitur. Porro contra quaestionis explicationem, a bacchalaureo vel scholastico theologo factam, doctor alius duobus mediis argumentabitur; sed patrinus unico tantum uti poterit argumento. Deinde unus statim ex doctoribus antiquioribus eiusdem facultatis eleganti oratione novum doctorem laudabit; qua finita, bidellus propinas distribuet. Postremo novus doctor brevi alia oratione gratias Deo et praesentibus aget.

De insigniis [49] [325v]

[80] Quoniam in omnibus universitatibus invaluit consuetudo utendi aliquibus insigniis, in omni disciplinarum facultate distinctis, visum est non esse rationi dissonum ea quoque in nostris universitatibus admittenda fore, quae iuxta scientiarum varietatem in qualibet academia in usu esse solent, dummodo in huiusmodi rebus modus adsit. Hunc autem, quantum ad nostros attinet, praescribere oportet, qui quidem tantum floccis illis sericis, qui super pileos apponi solent, utentur, servato

610 anulum aureum *t1* || 612 eum *om. t1* || 626 De insigniis] Sequitur post hoc de insigniis *t1* || 631 eiusmodi *t1*

[48] Bullam « Exponi nobis » (19 aug. 1561) de conferendis gradibus academicis vide in *Institutum S.I.* I 34-37.

[49] In margine *t1* et *t2*: « Quod sequitur, definivit Pater noster Generalis cum assistentibus; unde nihil, quantum ad substantiam erit mutandum ». Iuxta *Constitutiones S.I.* spectabit ad praepositos statuere hac de re quod in singulis casibus convenire eis videbitur; cf. *Const.* P. IV c. 17 § 8; MP I 323 325.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

colore convenienti, quem unicuique facultati de more adscribi observatum est; ut, videlicet, in artibus et philosophia floccus sit caerulei coloris, in theologia vero candidi, in utraque autem facultate promotis mixtus ex utroque colore conferatur. Iam vero quantum ad externos attinet, si alia insignia, ut epitogium sericum, quod caputium alii vocant, vel alia huiusmodi permittenda sint, id regioni et provinciarum receptae consuetudini relinquatur. Si tamen aliquid denuo statuendum erit, provincialis et rector universitatis, re mature pensata, quid in utramque partem senserint, ad Generalem referant, ut ipse tandem decernat quid expediat observare.

De officialibus [50] [326*r*]

[81] Non desint officiales ad ea munia praestanda, quae in academia in usu esse solent, ut secretarius, bidellus, et si qui alii necessarii videbuntur. Qui vero sint eligendi, relinquendum erit iudicio eorum, qui universitatis praecipuam curam habent, ut iuxta varietatem necessitatemque regionum ac locorum prudenter provideant. Nullum tamen officium antiquis denuo superadiiciant, nisi sit evidens necessitas et utilitas. Huius rei iudicium ad Generalem pertinebit.

De poenis [51]

[82] Cum institutum nostrum valde sit alienum ab omni specie avaritiae [52], subinde etiam consentaneum apparet ut omne genus poenae pecuniariae, in quantum fieri posset, fugiamus, ne aliquo pacto externis detur occasio credendi emolumenta, quae ex poenis pecuniariis proveniant, in usum et utilitatem nostrorum cedere. Quapropter visum est hac in parte servandam esse simplicitatem puritatemque nostri instituti, in quantum fieri possit, ita ut quantumvis poenae alicubi imponendae esse viderentur, nullo tamen pacto quicquam earum ad nostros pertinere debeat, sed certo sciant omnes in archa universitatis totum reponendum esse ad stipendia [326*v*] externorum officialium et

636 promotus *t1* || 637 conferat *t1* | extremos *t1* || 639 eiusmodi *t1* || 640 si tamen *om. t1* || 641 *prius* provinciali et rectori *t1* || 642 censuerint *t1* || 643 observari *t1* || 649 Nullum *del. t1* autem || 651 Huius *del. t1 sed rest.*

[50] De officialibus universitatis cf. *Const.* P. IV c. 17; MP I 313-323.

[51] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 5; MP I 311 313.

[52] Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4; MP I 307.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

expensas alias persolvendas. At quia omnibus nationibus et provinciis unica et eadem lex convenire non potest, consultius erit, ut in quavis provincia, ubi fuerit universitas sub nostrorum potestate, provincialis 665
ipse cum consultoribus et prudentioribus magisque expertis rem maturius perpendat, et ad Generalem quid ipsi senserint referat, ut quid in singulis locis statui debeat, ipse praescribat.

---

668 statui *p. corr. t2.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

SECTIO PRIMA

CONSTITUTIONES REGULAE ET ORDINATIONES

PARS ALTERA

DE DOMIBUS CONVICTORUM ET SEMINARIIS CLERICORUM

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

34

REGULAE PRAEFECTORUM CONVICTORUM COLONIAE [1]

ANNO 1558

Introductio

Hae regulae inveniuntur transumptae in « *Ephemeridibus* » Patris Rethii, collegii coloniensis regentis (cf. supra, *Rat. stud.* - *1558*, introd., adn. 4 et 5), et quidem ea parte huius scripti, ubi eventa anni 1558 enarrantur. Regulas Coloniae fuisse conscriptas et non Roma missas, rationabiliter supponere licet. Nulla enim earum mentio fit in litteris hinc-inde missis ; indoles praeterea regularum idem suggerit. Forte earum auctor est ipse P. Rethius.

TEXTUS : Coloniae (Köln), Stadtarchiv, *Univ. 979* (*Ephemerides Rethii*), f. 70*r-v* ; manu P. Rethii exaratum.

EDITIO : HERMAN, *La pédagogie* . . . p. 326-27. — KUCKHOFF, *Tricoronatum* p. 245 (versio germanica).

SCRIPTOR : *Id.*, *ib.* 244-45. — SCHRÖTELER, *Die Erziehung* . . . p. 471-72.

Summarium

1. *Exercitia pietatis.* — 2. *Modus se gerendi in scholis.* — 3. *Munditiei ratio habeatur.* — 4. *In refectorio servetur decentia.* — 5. *Modeste recreentur.* — 6. *Diligenter studiis incumbant.* — 7. *Alterius cubiculum non intrent.* — 8. *Transgressoribus poenitentias iniungant.* — 9. *Syndicos constituant.* — 10. *Regenti statis temporibus referant.*

REGULAE PRAEFECTORUM CONVICTORUM

1. Curent ut quisque suo tempore surgat oretque tam mane quam vesperi [2]. Si modum orandi non habent, ipsis praescribant doceantque

---

[1] De domo convictorum collegii coloniensis cf. DUHR, *Geschichte* I 39 299 ; et KUCKHOFF, *Tricoronatum* p. 244-47.

[2] Cf. *Const. et reg. Coll. Germ.* (*1552-56*) III § 3 ; MP I, mon. 9, p. 124.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quomodo se gerere debeant in sacro, cui quotidie et tempori interer-
runt [3].

2. Ut ad scholas veniant ante secundum pulsum [4], utque diligenter in schola auscultent, non fabulentur.

3. Ut loti sint ante lectionem matutinam et pexi; serventque omnia sua munda, et recludant vestes suo tempore [5].

4. Ut tempore prandii et caenae, item ientaculi et merendae servetur honestas.

5. Ut tempore recreationis modeste honesteque se recreent cum aliis [6].

6. Ut tempore studiorum nullus per domum aut aliorum cubicula vagetur, sed studia sua tractet diligenter.

7. Nemo alterius cubiculum intret sine eius licentia [7].

8. Ut si male se gerant, illis paenitentias aliquot modestas iniungant, nemini tamen dent veniam exeundi collegium [8]. [70*v*]

9. Quod per se non poterunt considerare, in his syndicos aliquos occultos [9] constituant.

10. Ut referant regenti singulis septimanis quomodo sui se gesserint [10].

35

REGULAE COLLEGIALIUM EBORAE [1]

AD ANNUM 1561

Introductio

Regulae in lingua lusitana scriptae sunt. Ex quo iam coniici licet, eas ad usum alicuius collegii in Lusitania conscriptas fuisse. Ad calcem monumenti trium patrum nomina adscripta reperiuntur. Quod maximo

14 domum *del.* vagetur || 21 referant *del.* D. Leonardo.

[3] Cf. *ib.* II § 2; MP I 115 117.

[4] Cf. *Reg. schol. S.I.* (*1558*) § 2; supra, mon. 6.

[5] Cf. *Const. et reg. Coll. Germ.* (*1552-56*) III § 13; MP I 126.

[6] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 5; MP I, mon. 7, p. 83.

[7] Cf. *Reg. comm.* (*1551*) II § 2; MI *Reg.* p. 288.

[8] Cf. *Const. et reg. Coll. Germ.* (*1552-56*) III § 7; MP I, mon. 9, p. 125.

[9] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 17; supra, mon. 5.

[10] Cf. *ib.* § 23.

[1] De collegio Eborae in Lusitania a cardinali Henrico, principe Lusitaniae fundato cf. MP I 569 § 936 et adn. 97; deinde RODRIGUES, *História* I/2 303-35.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

auxilio est ut tempus et locum scriptionis inveniamus. Sunt enim Leo Henriques [1], Georgius Serrão [2] et Ferdinandus Pérez [4]; omnes provinciae Lusitaniae socii, qui ab anno 1559 ad annum usque 1566 simul in collegio eborensi commorati sunt. Primus fuit rector collegii, duo autem alii professores theologiae in universitate, anno 1559 ea in urbe erecta [5]. Quare verisimillimum [6] nobis videtur, regulas ab his tribus patribus Eborae confectas fuisse; et quidem ante annum 1566, quando P. Henriques, gubernaculum provinciae assumens, Eboram relinquere coactus est. Immo regulas originem habuisse putamus anno 1561, quo tempore P. Nadal collegium eborense visitavit [7], aut anno 1562, quando P. Provincialis Lusitaniae idem collegium lustrabat [8].

TEXTUS: *Stud. 1/c*, fasc. 6, doc. 1; libellus 8 foliis (207 × 150 mm.) constans. In foliis 1*r*-3*v*: « *Regras dos collegiaes* », et 4*r*-7*v*: « *Regras pera as escholas da Companhia de Jesus* »; f. 8*r-v* scriptura vacat.

Summarium

1. *Oratio matutina et missa.* — 2. *Recreatio honesta post prandium et cenam.* — 3. *Repetitiones et concertationes domi.* — 4. *Ante lectiones privatim studio domi incumbant.* — 5. *Vespere studium, cena, recreatio et exercitia pietatis.* — 6. *Obedientia et reverentia superioribus exhibenda.* — 7. *Signo dato, statim se conferant, quo vocantur.* — 8. *Confessio menstrua et communio.* — 9. *Missa in templo collegii.* — 10. *Contiones et lectio doctrinae christianae.* — 11. *Devote missam audiant.* — 12-13. *Domo cum licentia et socio assignato egrediantur.* — 14. *Extra domum nec comedant nec pernoctent.* — 15. *Visitatores cum licentia recipiant.* — 16. *Externis non permittitur in collegio dormire et comedere.* — 17. *Eadem hora omnes surgant.* — 18. *Visitentur, num cubitum ierint et surrexerint.* — 19. *Extra domum modestiae sint memores.* — 20. *Procurent sibi libros ad studia necessarios.* — 21. *Intersint communibus scholae exercitationibus.* — 22. *Regula latine loquendi.* — 23. *In cubiculis non sumant cibum.* — 24. *In cubiculum*

---

[1] Leo Henriques S.I. († 1589), lusitanus, ab anno 1566 ad annum usque 1570 praepositus provinciae Lusitaniae (cf. RODRIGUES, *A Companhia de Jesus em Portugal* p. 15 et 20).

[2] Georgius Serrão S.I. († 1590), lusitanus, qui anno 1570 in gubernanda provincia Patri Henriques successit (cf. *ib.*).

[4] Ferdinandus Pérez S.I. († 1595; *Hist. Soc. 42*, f. 21*r*), hispanus, cuius cursum vitae videsis in *Epp. Nadal* I 567 adn. 1; cf. infra, mon. 250.

[5] Cf. catalogos personarum collegii eborensis ab anno 1559 ad annum usque 1566 conscriptos, in *Lus. 43* I, ff. 111*r* 113*r* 115*r* 140*r* 168*r* 198*r* 215*r* 262*r* 268*r*.

[6] « Verisimillimum » diximus, nam fieri potest ut P. Henriques non ut rector collegii eborensis, sed prout praepositus provinciae (quod munus ab anno 1566 tenuit) nomen suum adscripserit.

[7] A die 12 sept. ad diem 2 oct. 1561; cf. *Epp. Nadal* I 536-37 et II 80.

[8] Cf. epistolam Patris Provincialis Lusitaniae diei 22 ian. 1563 ad P. Nadal datam, in qua de collegio eborensi visitato refert; *Epp. Nadal* II 202-03 § 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aliorum ne ingrediantur. — 25. Vini usus interdicitur. — 26. Nemo libros etc. dono accipiat aut det. — 27. Usus vestium. — 28. Nemo portet arma. — 29. Recreationes praeter ordinarias. — 30-31. Ludi qui prohibentur et commendantur. — 32. Regulas scholaribus externis communes observent.

Regras dos collegiaes

[1] Loguo pola manhã depois de levantados da cama, fazendo oração a Deus Nosso Senhor, em que lhe ofreçam assy mesmos e todos seus pensamentos, palavras e obras, lhe pedirão graça pera o servir rezando brevemente cada hum o que tiver mais por devação [9]; e estudarão todo o tempo até que lhe tanjão à missa [10], à qual irão loguo ouvir todos juntos.

[2] Loguo depois de jantar terão huma hora de repouso e recreação honesta e outra loguo depois de cear [11], no qual tempo lhe será prohibido todo estudo polo dano que lhes pode fazer a sua saude [12].

[3] Cada dia por espaço de huma hora — que do primeiro de outubro até a Paschoa de Resorreição será acabado o repouso da cea, e da Paschoa até outubro acabado o do jantar — terão repitições e conferentias nos lugares pera isso deputados, divididos por suas classes conforme ao que ouvirem. E en cada hum presidirá algum da mesma classe ou faculdade, ô algum de outras classes ou cursos mais altos, quando assy parecer conveniente [13].

[4] Acabadas as repitições depois do jantar, todo o tempo que lhes ficar estudarão, té que lhe tanjão à lição da tarde. [1*v*]

[5] Depois de virem da lição à tarde, estudarão té que lhe tanjam à mesa; e tambem depois do repouso o mais tempo que ficar, té hum quarto antes de deitar. No qual, recolhendo-se cada hum em sua camara ou na capella, segundo o parecer do que tiver cargo, examinarão suas conscientias [14] e terão oração conforme a devação de cada hum, e pera isto lhes darão sinal.

---

4 pidarão *ms.* || 11 *prius* espacio | hua *ms.*

---

[9] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1563*) § 4; infra, mon. 36.
[10] Cf. *ib.* § 7.
[11] Cf. *Reg. praef. conv. Col.* (*1558*) § 5; supra, mon. 34.
[12] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 5; MP I 83.
[13] Cf. *ib.* II § 3, p. 77.
[14] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1563*) § 6; infra, mon. 36.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[6] Sejão todos obedientes aos da Companhia que tiverem guoverno do collegio, e falar-lhe-ão con muyto respeito e reverentia [15]; e estêm sem barrete o tempo que estiverem falando com o que principalmente delles tiver cargo, salvo os que forem sacerdotes de missa ou mestres em artes ou licenceados, aos quais elle fará cobrir.

[7] Todos acuidirão com diligentia quando se der sinal pera ir ao estudo [16], às repetições e conferentias, a comer e dormir, e a quaisquer outras cousas da ordem de casa posto que estêm occupados.

[8] Confessar-se-ão os collegiaes e moços cada mes, como os outros estudantes das escolas da Companhia, e será bom que o fação mais ameude, como de quinze en quinze ou de oito em oito dias; e os que forem de idade poderão comungar com parecer de seu confessor [17].

[9] Ouvirão todos os dias missa no collegio da Companhia, posto que nos dias d'asueto, domingos e dias [2*r*] santos, en que nelle não ouver pregação, se lhe poderá dizer missa na sua capella.

[10] Os domingos e dias santos, que ouver pregação ou doutrina no collegio da Companhia, irão todos os collegiaes e moços a ouvi-la, e estará algum da Companhia com elles na capella.

[11] Estarão attentos e com silentio ao benzer da mesa e dar das graças, e à lição que en quanto comerem terão.

[12] Nenhum collegial nem moço irá fora do collegio sem licença particular [18], salvo quando forem à lição a suas horas ordenadas todos juntos.

[13] Todas as vezes que os collegiaes forem fora irá sempre com elles hum dos da Companhia, e especialmente quando forem todos ou muitos juntos, porque indo dous ou tres poderá mandar com elles hum dos moços. E quando tornarem pera casa darão conta ao Padre donde forão e o que fizerão.

[14] Nenhum collegial ou moço irá comer nem dormir fora do collegio, ainda que seja a casa de seu pay, sem licença do Reytor da universidade.

[15] Nenhuma pessoa de fora do collegio se deixe entrar nelle, nem fallar com collegial ou moço algum, nem se recebão escritos ou cartas sem licença do Padre que delles tiver cuidado. E quando tiverem

---

32 a comer *rep.*

---

[15] Cf. *Const. et reg. Coll. Germ.* (*1552*) II/B § 8; MP I 119.

[16] Cf. *Reg. schol. S.I.* (*1558*) § 2; supra, mon. 6.

[17] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 12; supra, mon. 7.

[18] Cf. *Const. et reg. Coll. Germ.* (*1552*) III § 7; MP I 125.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

licença pera falar, falem em baixo na por-[2*v*]taria ou en cyma na sala publica, e não em outra parte sem outra particular licença.

[16] Não se consentirá dormir ou comer alguma pessoa de fora no collegio [19].

[17] Todos se deitarão e levantarão a huma mesma hora, que no inverno pera deitar será às 10 horas da noite, e no verão às 9; e pera levantar no inverno às 5, e no verão às 4 de polla manhã. E comummente todos se poderão levantar huma hora mais tarde do ordinario nos dias en que não ouver lição [20].

[18] Hum dos moços dos collegiaes irá todas as noites hum pouco depois da hora de se deitarem visitar as camaras vendo se estão lançados; e pola manhã ao tempo de levantar irá outro a despertá-los, e daý a hum pedaço a ver se estão levantados.

[19] Indo por fora guardarão sempre a modestia devida [21], e especialmente quando forem oo vierem dos estudos, e chegando às escholas entrarão primeiro na igreja a fazer oração.

[20] Os collegiaes levarão seus livros ao estudo e não lhe servirão disto os moços comuns do collegio. Poder-lhos-ão porem levar os que forem seus proprios criados, os quais não poderão ter no collegio se não entrarem na Porção.

[21] Alem das lições ordinarias que ão-d'ouvir na universidade e das repetições, conferencias e [3*r*] estudo particular que ão-de ter en casa, irão a todos exercitios de letras que na universidade ouver.

[22] Todos assy collegiaes como moços do collegio falarão commumente latim da maneira que souberem, tirando os das duas ultimas classes, os quaes tambem devem procurar de o fazer [22].

[23] Nenhum jantará ou ceará en sua camara senão por doença tal que não deva ir comer à mesa comum, salvo quando consoarem, e todos comerão juntos no refeitorio.

[24] Nenhum entre en camara de outro senão com licença do Padre que tiver cuidado delles [23], e quando entrar com licença estê a porta aberta enquanto estiverem juntos. E nenhum inda que estê só feche a camara de tal maneira que se não possa abrir de fora [24].

---

[19] Cf. *Const. Schol. Pat.* (*1546*) IV § 9; MP I 16.

[20] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 2; MP I 81 83.

[21] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 11; supra, mon. 7.

[22] Cf. *ib.* B § 9.

[23] Cf. *Reg. praef. conv. Col.* (*1558*) § 7; supra, mon. 34.

[24] *Reg. comm.* (*1553-54*) § 3; MI *Reg.* p. 335.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[25] Nenhum beberá vinho no collegio nem fora delle, salvo sendo sacerdote de missa, ou mandando-o dar o medico por necessidade.

[26] Não darão nem trocarão livros ou outras cousas semelhantes [25], nem gastarão dinheiro sem licença do Padre que deles tem cargo.

[27] Acerca dos vestidos e sedas guardarão os estatutos dos outros estudantes da universidade [26].

[28] Não poderão ter arma alguma de qualquer calidade que seya [27], nem instrumento de cousas vãns dentro do collegio.

[29] Alem das horas do repouso ordinarias, se lhes [3*v*] poderão dar nos dias de assueto mais huma hora ou duas pola manhã, e duas ou tres à tarde pera sua recreação honesta. Em os domingos e festas não convem que folgem pola manhã, salvo cantando, que hé recreação decente pera aquelle tempo.

[30] Não jugarão jogos alguns defesos [28], nem em os que possão receber algum dano corporal, e en nenhum dos que lhe permitirem poderão jugar nem pôr de fora dinheiro nem outra cousa que o valha.

[31] Por sua recreação, nos tempos e lugares que pera isso lhes forem dados, poderão jugar a pela, argola, laranginha ou outros jogos decentes [29]; porem sua recreação mais comum será cantar, especialmente os que o souberem ou quiserem aprender.

[32] Os collegiaes deste collegio e moços que os servirem guardarão todas as regras dos que estudão nas escholas da Companhia [30], as quaes se lhe proporão e lerão no principio de cada mez no refeitorio.

Hernán Perez Jorge Sarrão Dom Lião

---

102 nos *p. corr.* || 104 convem] cõ cõvẽ *ms.* || 106 em *sup.*

---

[25] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) I § 12; MP I 73.

[26] In constitutionibus universitatis eborensis, anno 1559 conscriptis (ARSI, *Fondo Gesuitico 1408*, fasc. 19, doc. 2; libellus 44 foliis (214 × 150 mm.) constans, additis 5 foliis sine numeris et scriptura carentibus; compactus et membrana coopertus) f. 15*r*-16*v* est capitulum 16 quod inscribitur: « *Da honestidade e vestido dos estudiantes . . .* ».

[27] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 8; supra, mon. 7.

[28] Cf. *ib.*

[29] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) III § 15; supra, mon. 10.

[30] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*); supra, mon. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

36/A-B

REGULAE PAUPERUM STUDIOSORUM VIENNENSIUM [1]

Anno 1563

Introductio

Viennae patres curam gerebant et collegialium et convictorum. Collegialium nomine vocabantur pauperes studiosi qui eleemosynis benefactorum alebantur, ut aliquando ministri vineae Domini evaderent. Convictores vero propriis pecuniis sustentabantur [2]. Domus, ubi collegiales habitabant, collegium novum appellabatur [3]. Ut ex titulo nostri monumenti patet, regulae spectant collegiales, id est pauperes studiosos.

P. Polanco de convictu puerorum anno 1555 Viennae constituendo et de regulis Collegii Germanici illuc mittendis ita refert: « Augustae cum esset idem Rex [Ferdinandus], decem germanos iuvenes ut hospitio a collegio viennensi admitterentur, et ad se scribi quae necessaria ad eorum sustentationem essent voluit; et haec causa fuit collegii instituendi convictorum Viennae; et regulas ad se mitti Collegii Germanici P. Lanoyus postulabat » [4]. Praeterea patres viennenses anno 1558 regulas convictorum Romae conscribendas petiisse videntur; nam P. Generalis die 5 sept. 1558 P. Theodorico Canisio ita rescribebat: « Delle regole per li commensali, sarà forsa bene che di là le faccino, et si vogliano, ci mandino una copia, perché non si potrà per adesso attendere de parte nostra a farle » [5]. Regulas non solum convictorum, sed etiam pauperum studiosorum a sociis viennensibus sollicite conscriptas fuisse, constat. In epistola enim Patris Generalis die 7 ian. 1559 eidem P. Theodorico Canisio data legimus: « Ricevemmo quelle de V.R. de 23 de novembre, che ci portò quel amico servitor del signor don Diego Lasso, con altre scritture delle regole de comensali et scolari poveri » [6]. Hae convictorum ac pauperum studiosorum regulae nobis non innotuerunt.

Anno 1560, in commercio epistolari Patris Generalis iterum sermo

---

[1] De collegio novo, seu collegialium cf. Duhr, *Geschichte* I 316; et infra, mon. 163 lin. 87-89.

[2] De domo convictorum cf. *ib.*, p. 295-97; de variis alumnorum generibus cf. Schröteler, *Die Erziehung* ... p. 95-97: *Die verschiedenen Klassen der Zöglinge.*

[3] Cf. *Historia Collegii Viennensis* p. 39-40; et Grim, *Litterae de forma collegii viennensis - 1559*; infra, mon. 207. — Videsis etiam catalogum alumnorum collegii pauperum Viennae, ineunte anno 1561 exaratum (*Germ. 131*, 273*v*), in quo 26 alumnorum, diversae nationis, nomina recensentur.

[4] *Pol. Chron.* V 234 n. 678.

[5] *Epp. Lainez* III 493.

[6] *Ib.* IV 104. — De his regulis pauperum studiosorum videtur nonnulla referre auctor *Historiae Collegii Viennensis* (p. 40).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

haud semel recurrit de regulis convictorum viennensium. P. Vitoria, collegii rector eas brevi missum iri promittit : « Studia morum atque pietatis sunt etiam communia, quae planius cognoscentur partim ex nostrorum officiis, partim etiam ex regulis domus convictorum, quas brevi, Deo duce, mittemus ; quae si servarentur, forte sanctiores multo quam modo sint, brevi illi evaderent » [7]. Regulae re vera Romam pervenerunt ; nam P. Generalis in epistola diei 7 sept. 1560 de earum revisione scribebat : « Quanto alle regole che la R.V. dice vorria havere per li convittori, se potranno reveder prima et poi mandarsi, et anche se qualche cosa si annotarà nel Collegio Germanico, dove anche ci sono convictori, si potrà mandare ; in questo mezzo V.R. faccia come meglio li parerà » [8]. Deinde ex epistola Patris Generalis diei 25 sept. 1560 intelligimus, eas iam revisas [9], et paucis post diebus, Viennam remissas fuisse [10]. Ex epistola Patris Generalis diei 1 febr. 1561 scimus, Viennae eadem occasione fuisse conscriptas etiam regulas pauperum studiosorum. Patri enim Vitoria hunc in modum respondebat : « Gl'altre regole per li convictori si vede che non bastano per il collegio nuovo, et si erano cominciate a reveder queste un tempo fa, ma adesso si ripigliaranno et come siano reviste, si mandaranno a V.R. ; dico quelle del collegio delli poveri » [11]. Regulae igitur pauperum studiosorum Vienna certe Romam missae sunt [12]. De illis sermo recurrit anno 1563, in actis visitationis collegii viennensis [13] : « Regulas — inquit P. Nadal — habet P. Provincialis corrigendas ; eas petat P. Theodoricus a P. Natale antequam discedat ; et dabunt ipsi exemplum, ut ipse illas conferre possit cum P. Generali, et emendatas, sicubi oportebit, remittere. Interea poterunt illis uti, vel ea parte, quam censebit provincialis vel rector observandam » [14]. P. Lanoy, primum provinciae austriacae praepositum re vera eas accepisse et correxisse, demonstrat eius adnotatio autographa in margine folii 3*r* (v. app. crit., lin. 96-98).

Nobis igitur haud dubie persuademus nostrum monumentum exhibere regulas quas P. Nadal anno 1563, tempore visitationis, ut Romam deferret, accepit.

Harum regularum duae formae notae sunt. Prior conservat fortasse textum qui anno 1561 Romam missus est ; altera vero eum quem P. Nadal anno 1563 accepit. Cum inter se haud parum differant, utrumque typis exprimere statuimus.

---

[7] ARSI, *Fondo Gesuitico 1651*, fasc. 7, doc. 4 (*Brevis delineatio seu descriptio viennensis caesarei collegii S.I. anni 1560*).

[8] Germ. 104, f. 295*r-v*.

[9] *Ib.*, f. 235*r*.

[10] In codice *Hist. Soc. 42*, f. 147*v* haec adnotata leguntur : « A 5 di ottobre si mandarono le regole delli convittori a Vienna ».

[11] *Germ. 104*, f. 295*r-v*.

[12] Eodem fere tempore Viennae compositae sunt etiam regulae scholarium externorum, quas videsis supra, mon. 12.

[13] Quae visitatio facta est partim mense maio, partim autem mense augusto ; cf. *Epp. Nadal* II 277 327 446ss. 499.

[14] Videsis infra, mon. 160 lin. 48-52.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEXTUS : A — *Instit. 186/b*, p. 7-18 ; apographum manu nobis ignota exaratum, manu Patris Nadal, visitatoris et Patris Lanoy, præpositi provinciae Austriae passim correctum. In angulo superiore sinistro manu Patris Nadal : « P. Theodorici ».

B — ARSI, *Fondo Gesuitico 1651*, fasc. 7 (Collegium Viennense), doc. 4 ; 8 foliis (222 × 160 mm.) constans ; manu nobis ignota exaratum, a P. Nadal revisum et correctum, cuius correctiones in apparatu critico recensentur. Folia 4*v*-8*r* scriptura vacant. In summitate folii 1*r*, in angulo sinistro manu patris Nadal haec adscriptio : « P. Lanoy » ; in folio autem 8*v* nota posteriori manu exarata : « Leges domesticae collegialium. — 57 ».

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Die Erziehung* p. 472-73.

A

Summarium

Regulae modestiae. — Regulae collegialium. — De studiis domesticis. — De modestia in scholis servanda. — De modestia in templo servanda. — De modestia tempore collationis servanda. — Mores in mensa servandi. — De ministro mensae. — De sermone. — De modestia in lusu. — De modestia in eundo cubitum servanda.

REGULAE MODESTIAE [1]

Quomodo se debeant gerere collegiales nostri, ubi in publicum prodeunt, generatim brevibus verbis exponi potest ; videlicet, ut in illis singularis modestia appareat, humilitas, honestas ac verecundia christianum ac pium decet puerum ; unde etiam bonum exemplum atque aedificatio caeteris praebeatur ; speciatim vero loquendo, infrascripta observare diligenter curent :

1° Caput leviter huc atque illuc ne vertant, sed data occasione considerate id fiat ; alias enim rectum teneant, adhibita quadam moderata inclinatione versus anteriorem partem, et nequaquam ad latus aliquod.

2 ubi *sup. m. Nad.* || 2-3 prodeundo *a. corr.* || 3 verbis *del.* complecti *sup. m. Nad.* exponi | illis *del.* maxima, *in marg. m. Nad.* singularis || 4 humilitas *del.* maturitasque quaedam religiosi, *sup. m. Nad.* honestas ac verecundia || 5 ac . . . etiam *in marg. m. Nad.* | atque *sup. m. Nad.* || 6 *prius* aedificationemque | *prius* praebendo

[1] Hae « Regulae modestiae » (lin. 1-31) datae sunt anno 1555 a S. Ignatio iis qui de Societate fuerunt ; cf. MI *Reg.*, mon. 101, p. 514-23 ; ubi et textum latinum exscriptum invenies (p. 520-21) ; quas regulas P. Theodoricus ad usum collegialium viennensium transcripsit.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2° Oculos fere servent demisse, non volvendo in hanc vel illam partem ; loquendo autem eis personis, quibus singularis honos debetur, non intueantur illas fixis oculis in faciem, sed potius communiter subtus vultum.

3° Rugae in fronte ne contrahantur, maxime autem in naso illa contractio evitetur, ut serenitas et synceritas quae intus latet, extrinsecus fiat perspicua.

4° Labia ne nimium premantur aperianturve.

5° Integer vultus ostendat potius modestam hilaritatem quam tristitiam aut alium quempiam inordinatum affectum.

6° Vestes et alia quae habent, servent munda.

7° Non occupentur manus in sublevanda veste, sed teneant illas decenter et quiete. [8]

8° Gressus sit moderatus, sine notabili celeritate ; semper decentia, quantum fieri potest, servetur.

9° Tandem ut semel dicam, omnes eorum gestus sint tales, ut prae se ferant humilitatem, bonitatem, atque ita caeteri tum eiusdem tum etiam provectioris aetatis homines ad quandam devotionem moveantur.

10° Quando loquendum erit, semper in animo versetur modestia et aedificatio in verbis et modo dicendi.

Generalis regula [a], praedicta sub compendio complectens, ubique et semper servanda :

Omnes diligenter curent portas sensuum suorum (oculorum praecipue, aurium et linguae) ab omni intemperantia vel vicio custodire, ac se in pace ac vera humilitate interna conservare, et eam in silentio cum id observandum est, cum autem loquendum, in circumspectione et aedificatione verborum et modestia vultus ac decore incessus motuumque omnium, sine ullo impatientiae aut superbiae signo, exhibere, in omnibus procurando atque optando potiores partes aliis deferre, omnes in animo suo tanquam suos superiores ducendo, et externis honorem ac reverentiam quam exigit cuiusque status, cum simplicitate et moderatione religiosa exhibendo. Atque ita fiet ut se mutuo considerantes, in virtutibus devotioneque crescant, Deumque dominum nostrum laudent, quem quisque in alio ut in illius imagine agnoscere studeat. [9]

---

12 Oculos *del.* plerumque, *sup. m. Nad.* fere || 19 *prius* aperianturque || 25 celeritate *del.* modo non aliud suadeat necessitas || 27 omnes *del.* nostri, *sup. m. Nad.* eorum

---

[a] Generalis haec regula quae sequitur, desumpta est ex « Summario Constitutionum » anno 1560 Romae typis editum ; cf. MI *Reg.* p. 549 n. 17.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Regulae collegialium

[1] Qui numero collegialium ascribitur, in primis monendus est a praefecto vel magistro de nomine, scilicet, quid sit esse collegialem, et quid in illo requiratur; deinde is qui suscipitur debet sibi persuasum habere, se hanc domum tanquam scholam non tantum bonarum artium discendarum, sed etiam optimorum morum virtutumque causa ingredi, ut et sibi et christianae reipublicae iam collabenti consulere possit [3].

[2] Ut igitur hunc finem consequatur, sinet se a suis maioribus seu praefectis dirigi, illisque ad nutum obedire debet, cogitans illos de eius salute sollicitos esse [4].

[3] Primo ergo mane atque excitantur, sine mora, facto signo crucis, surgant, manibus facieque lota, ad orationem confugiant. Ante autem vel post vocalem orationem ita se Deo commendabunt, ut in catechismo germanico [5] utendo illis tribus punctis edocentur, adhibita illa oratione B. Thomae [6].

[4] Similiter ante prandium et vesperi fiat examen [7], de quo quilibet instructus erit. Si quid temporis superfuerit, recitabunt pro illorum devotione vel coronam vel aliquot orationes ex *Hortulo* [8].

[5] Summa religione et reverentia post Deum se commendent Beatissimae Virgini Mariae, quae sua advocatione omnem gratiam et omne bonum nobis a sanctissima Trinitate impetrare potest. Tum etiam colant et revereantur sanctos et angelos; praesertim S. Michaelem ut principem Ecclesiae. Eum etiam quem sibi custodem delegerunt, honore et cultu prosequantur. Honorent quoque reliquias et imagines sanctorum.

---

51 sed ... virtutumque *in marg.*

---

[3] Cf. *Hist. Coll. Vien.* p. 39-40.

[4] Cf. *Const. et reg. Coll. Germ.* (*1552*) II § 1; MP I 115.

[5] Videsis «Der kleine Catechismus ...» (Ingolstadt 1563); ap. F. Streicher, *S. Petri Canisii doctoris Ecclesiae catechismi latini et germanici* II (Romae-Monachii 1936) 172-73.

[6] Videsis *ib.*, p. 189-91.

[7] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) I § 3; MP I 69.

[8] Libellus precum cuius editio princeps latina est anni 1491. Continet Officium parvum B. Mariae V., historiam passionis D. N. Iesu Christi secundum evangelistas, psalmos poenitentiales, orationes ad sanctos et variis in occasionibus recitandas. Cf. *Dict. de spirit.* VII/I 766-84.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In honore etiam habeant sacerdotes caeterosque omnes qui se Deo consecrarunt [9]. Item asuescant saepe mortem quae omnibus impendit, iuditium postremum, aeterna supplicia quibus iniqui afficiuntur, praemia et bona aeterna meditari, vitam quoque ac mortem passionemque D. N. Iesu Christi, qui nobis tanquam exemplar ad imitandum quam diligentissime, ut cuiusque aetas et captus fert, proposita est [10]. [10]

[6] Muniti itaque bene piis meditationibus ac orationibus, quibus amici Dei fiunt, consequentur sine dubio totum id quod legitime postulaverint; atque ita pariter in morum pietate ac scientia haud vulgares profectus facient.

[7] In primis ergo monendi sunt, non esse dandam operam literis ut scientiam tantum aut opes et honores consequantur, sed ut veritatis cognitione sibi et aliis ad honorem et gloriam Dei opitulentur [11].

[8] Curabunt ne mentem ad futilitatem versent, sed in sanctis et honestis rebus omnem piam cogitationem ponant, atque meminerint Deum opt. max. ubique adesse, nec quicquam eum latere.

[9] Quoniam autem praeter rectam mentem desideratur in iis qui student, ingenium acutum ad percipiendum ea quae legunt ipsi vel audiunt, rectum autem [iudicium] ad diiudicandum, memoria firma ad custodiendum, et inclinatio quaedam ad studia, ne ab ipsis desistant. Qui se his muneribus donatum comperierit, videat ne ullo modo pro tantis beneficiis erga Deum sit ingratus, neve iis abutatur, quibus ad Dei gloriam uti debet. Qui vero viderit hisce animi dotibus se non esse praeditum, curabit ut haec ipsa studia praecipue et exercitatione sibi comparet. Erunt ingenio tractabiles et dociles, rebellionem, contumeliam et similia in dicto vel facto cavebunt [12].

[10] Habeant libros non lascivos, neque authores qui in suspicionem haereseos venerint, neque inemendatos [13].

[11] Non vendant libros aut commutent vel inficiant, habeantque illos suo loco compositos.

[12] Catalogum quoque suorum librorum magistro dabunt, isque saltem semel in mense omnium res perlustrabit.

[13] Multo minus iis licitum est vendere, commutare aut aliis li-

---

94 curabit *in marg.*

---

[9] LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 4; v. supra, mon. 7.

[10] Vide NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 59; MP I 201.

[11] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) B § 1; supra, mon. 7.

[12] Cf. *ib.* § 2.

[13] Cf. *ib.* § 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bros dare, [11] qui illos gratis a collegio utendum acceperunt ; quorum catalogus etiam penes magistrum reservari debet.

De studiis domesticis

[14] Servabunt in primis silentium iis praesertim horis, quibus studendum est ; nec exibunt sine facultate ex eo loco in quo student.

Sedebunt simul qui sunt eiusdem classis, ut si quid alterum ex iis non intelligere contigerit, consulere possit socium, qui sine invidia paucis verbis eius ignorantiam capacem reddet.

[15] Erunt diligentes in examinandis et ordine repetendis quas audiverint lectionibus [14], et si ab angustia temporis non excludantur, de iis disputabunt ; ita tamen ut humaniter et modeste fiat, absque ulla ira et indignatione aut gratia confundendi socium, sed potius discendi [15]. Quod si collega nescit quod in quaestionem vertebatur, ille qui ipsam movebit prius sententiam ipse proferat suam, ac rem si novit, recte explicet quam signum (quod ignorantiae appellabimus) resignet.

[16] Ediscant illud tantum quod a praeceptore illis praefinitum fuit, idque horis congruentibus ; habebunt enim studii tempus distributum [16].

[17] Loquentur latine grammatici absque solecismo, provectiores eleganter ; omnes quantum poterunt [17].

[18] In studiis privatis videant ne curiose rebus [12] prohibitis, inutilibus, futilibus altioribusque studeant, sed utilibus et quae captum illorum non excedant ; cuiusmodi sunt quae leguntur in scholis et alia id genus. Curentque ut in studiis suis servent ordinem sintque stabiles, moderati et perseverantes, ut sic valetudinem suam conservent [18].

De modestia in scholis servanda

[19] Audito primo signo campanae, quilibet omnibus postpositis e vestigio accipiat libros, vestes, ut quam primum magister ianuam aperiat, simul cum socio ordinato egrediantur.

---

109 classis *del.* et, *sup*, ut || 123 quantum] autem *ms.*

---

[14] Cf. *ib.* § 5.
[15] Cf. *ib.* § 6.
[16] Cf. *ib.* § 7.
[17] Cf. *ib.* § 9.
[18] Cf. *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[20] In plateis observent regulas communes modestiae [19], silentium servando ac memorando quae domi didicerint, vel redeundo quae in scholis audiverint.

[21] In neminem, ubicunque fuerint, firmiter oculos iniicere debent, tanquam stupidi sui ipsius immemores et obliti.

[22] In scholis sedeant simul sintque faciles tum sibi invicem tum aliis loco cedere. Lectiones summa cum attentione et cura audiant, neque interim dormiant neque garriant, aut quicquam aliud agant quo impediantur, sed notabunt ea quae praeceperit ludimagister et quae ipsi sibi utilia esse iudicaverint.

[23] Extraneorum colloquia, nisi de aliqua re bona interrogati, evitent, et si respondendum est, breviter benevoloque animo id fiat. Multo minus cum eis ludere aut luctari licebit.

[24] Finitis lectionibus infra spacium quo ter possit recitare dominica oratio et angelica salutatio, erunt simul congregati, ne opus sit diutius quam convenit expectare. [13]

De modestia in templo servanda

[25] Ingrediendo templum defixis oculis, manibus recte compositis, cogitent se in domo orationis esse, ubi Deus colitur, sancti per invocationem honorantur, verbum Domini ibidem auditur. Quare ratio suadet omnem levitatem longe abesse debere, quaecunque cogitatione, verbo ac opere committi a male natis et educatis possent.

[26] Debent ergo in templo tempore sacri non alio quam versus altare prospicere, vel si concio fit, observare concionatorem diligenterque auscultare, quid legat sacerdos aut ecclesiastes doceat, ut cum domum redierint, possint saltem meliorem partem concionis reddere.

[27] Debet strictum servari silentium, nec gesticulare aut huc illuc oculos circumferre vagos, quod est amentium.

[28] Quando sacerdos non legit alte, recitent coronam vel septem psalmos poenitentiales, aut aliud quippiam pro unione et concordia Ecclesiae, pro amicis, benefactoribus nostris vivis et defunctis.

[29] Nunquam transeant sanctissimum sacramentum aut sacerdotem in altari celebrantem, quin reverentiam exhibeant. Quoties etiam dicitur Ihesus vel Maria, se inclinent.

---

145 ludere ... licebit *in marg.* || 146 Finitis lectionibus *in marg.* || 158 saltem *sup. m. Lanoy*

---

[19] Cf. supra, lin. 1-45.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[30] Accepta aqua sacra, duo qui praecedunt, respicere debent, an etiam caeteri ordinate sequantur.

[31] Discant omnes sacro inservire et cantare.

[32] Quando est respondendum : Et cum spiritu tuo, Amen, aut quid simile, omnes simul respondeant. [14]

De modestia tempore collationis

[33] Qui habet curam dandi ientaculum aut merendam, curare debet ut diutina mora in dando excludatur.

[34] Ipsemet, vel alius loco eius, dicet benedictionem hanc : Nos et ea quae sumpturi sumus benedicat Deus trinus et unus Amen. Pater et Ave etc. Gratiarum actionem talem : Benedicamus Domino. R. Deo gratias. Pater et Ave. Deus det nobis et nostris benefactoribus suam pacem et vitam aeternam. Amen. Beata viscera quae portaverunt aeterni patris filius. Amen.

[35] Qui non habita facultate, aut sine causa benedictioni et gratiarum actioni non interfuerit, careat ientaculo aut merenda.

[36] Maneant omnes simul in silentio donec gratiarum actio sit dicta.

Mores in mensa servandi

[37] In refectione ergo corporis curabunt ut temperantia, modestia et decentia interius et exterius in omnibus observetur. Benedictionem et gratiarum actionem agant omnes cum ea qua par est devotione et reverentia ; et dum corpus edendo reficitur, sua etiam animis refectio praebeatur libro aliquo pio potius quam difficili, quem capere et a quo omnes iuvari possunt legendo ; vel id temporis aliquis, cui id iniungetur, con-[15]cionabitur, vel aliquid simile ad Dei gloriam fiat [20]. Ordinabitur aliquis qui quaerat, quid ex lectione aut contione dignum notatu sit.

[38] In primis ergo ut praedicta recte fiant, opus est ut collectis animis mensae assideant, non de una mensa in aliam observando, quid quisque comedat, aut alias vage oculos circumiaciendo, quod levium, inconstantium hominum inditium est.

---

173 *prius* habent

---

[20] Est regula 30 *Summarii Constitutionum* anno 1560 editi ; v. MI *Reg.* 551.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[39] In corporis gestu noverint se erecto corpore sedere debere, non brachio mensae niti, quod rusticorum est defatigatorum.

[40] Manus teneant quietas, nec pedibus vacillent, vel aliquid eorum quae in mensa sunt, ut orbes aut cyatos cultro scindant aut notent.

[41] Buccellas mediocres capiant.

[42] Salino digitos non iniiciant, neque illos lingant.

[43] Panem aequaliter scindant non decorticando aut excavando. Ore pleno bibere caveant.

[44] Sonus labiorum aut oris inter comedendum aut bibendum evitetur.

[45] Asuescant ultra ternum bibere, tuncque os aut digitos mantili mundent.

[46] Quando non comedunt, cultrum, panem, mantile ut invenerunt componant, et ante se quilibet locum suum purgabit, nec ullam gesticulationem vel screando aut expuendo committent, ne auscultatio lectionis impediatur. [16]

De ministro mensae

[47] Qui inservit, erectis pedibus stet respiciens ne quid desit.

[48] Cum apponendum quid fuerit, id civiliter fiat, neminem neque mensam conspurcet.

[49] Non discedat aliquo dum alii comedunt, nisi demandatum illi fuerit, atque illud expediverit, sine mora redeat.

[50] Non aspiciat assidentes mensae in faciem, vel aliquid aliud levitatis in illo appareat quod contra mensae civilitatem aliquo modo esse cognoscatur.

[51] Caveat ne commisceat ab una scutella in aliam reliquas ciborum.

De sermone

[52] Finita mensa, quilibet suum officium peragat, et tam illi quam alii loquentur vel de auditis in mensa, referendo iis similia ex historiis antequam ludant; qui nihil retinuerit, non ludat, et faciet quod ei dicetur.

[53] Sermo communiter, quando loquendum erit, habeatur de iis rebus quae ad pietatem aut ad studia conducant. Meminerintque bonos

---

207 aut bibendum *in marg. m. Lanoy* || 224-5 Caveat . . . ciborum *m. Lanoy* || 231 Sermo *del.* initio

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mores colloquia prava corrumpere. Abstineant ergo ab omni blasphemia, periuriis, mendatiis, obtrectationibus et quibusvis verbis iniuriosis, turpibus vel etiam ociosis; atque admonebit unusquisque quem contra facere viderit; quod si ipse emendationem neglexerit, res ad superiorem deferatur. [17]

[54] Inter loquendum cum aliis, indecorum esse norint, vultum in varios modos transferre, ut solent esse corrugationes atque contractiones in naso, fronte, superciliis; ac ut paucis dicam, gestibus ac nutibus loqui.

[55] Erit sermo moderatus, non praecipitatus, sine mente.

[56] In praedictis maxime nos iuvabit propositum acquirendi virtutes, quas inter loquendum quam maxime exercere quisque poterit. Facile omnes perferre ac pati quisque asuescat nemini se praeferendo. Sit quisque benevolus, non valde repugnet, sed tanquam eum sibi praeferendo facile illi cedat.

De modestia in lusu

[57] Quoniam ludus conceditur animi relaxandi gratia, non debet extra tempus ordinarium fieri.

[58] Servetur in illo modestia et pax fraterna.

[59] Non tumultuentur, non vociferabuntur, nec damnum suis vestibus, sibi aut alicui rei inferant.

[60] Non ludent lucri causa, sed pro pacti conventione, ut scilicet victus recitet officium Virginis vel mortuorum, psalmos poenitentiales aut omnes vel unum ex illis, rosarium et quid simile. [18]

De modestia in eundo cubitum servanda

[61] Vesperi examine ac oratione absoluta, in primis quemque meminisse decet taciturnitatis, honestatis ac laudabilis verecundiae. Horum enim sive cum se exuat sive cum surgat, nunquam debet oblivisci. Itaque nihil inciviliter, nihil impudice committet, nihil aliorum oculis denudabit quod ratio et consuetudo prohibent.

[62] Lectum conscendens, crucis imagine se signabit, precatiun-

---

240 superciliis *del.* aut premere absque causa, tussire, screare, caput scabere, aures scalpere, nasum emungere, demulcere faciem, humeros deducere, rotato capite negare || 241 loqui *del.* Item interpellare loquentem antequam absolvant || 251 pax *del.* beata | fraterna *m. Lanoy* || 256 simile *del.* Vel etiam ut alter pro altero pavimentum verrat, aquam portet, aut legat in mensa, aut inserviat

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cula se Creatori suo commendans, qualis est illa quae in catechismo habetur.

[63] Quietus iacebit, corporis revolutione se non nudabit.

[64] Obdormiant cum quadam pia meditatione, et dormire non valentes, recitent interim aliquam orationem, vel aliquid boni cogitent.

[65] Hae regulae circa primum mensis semel reducantur in memoriam, et cum aliquis unam vel plures deprehensus fuerit violasse, aget poenitentiam ac dicet: Mihi iniuncta est haec poenitentia, quia illam regulam quam lego, hoc vel illo modo transgressus sum.

B

Summarium

1. *Non studiis tantum, sed et pietati incumbant.* — 2. *Prompti sint se disciplinae subiicere.* — 3. *Omittuntur ea quae ad studia recte instituenda attinent.* — 4. *Oratio matutina.* — 5. *Libelli precum.* — 6. *Examen conscientiae.* — 7. *Missae quotidie intersint.* — 8. *Cultus sanctorum.* — 9. *Nec nimii, nec parci sint in orando.* — 10. *Diebus festis prolixius orare possunt.* — 11. *Veneratio ss. sacramenti.* — 12. *Modus audiendi missam.* — 13. *Plura de pietatis exercitiis in explicatione catechismi et exhortationibus audient.* — 14. *Silentii observatio.* — 15. *Vitia linguae cavenda.* — 16. *Modestia in omni opere reluceat.* — 17. *Incessus compositus sit.* — 18. *Socius exeuntium.* — 19. *Sine licentia non exeant, nec externos recipiant. Litterae superioribus ostendendae.* — 20. *Vetitum est ullam rem dono dare vel recipere.* — 21. *Mundities diligenter et ubique servetur.* — 22. *Pulices tempestive e medio tollendi.* — 23. *Cura vestium.* — 24. *Suo quisque indusio utatur.* — 25. *Puerorum ornamenta sunt: modestia, simplicitas et verecundia.*

DOMESTICAE LEGES EORUM QUI IN CONTUBERNIO COLLEGIALIUM SOCIETATIS IESU VIENNAE COMMORANTUR

[1] Qui numero collegialium ascribitur, debet ante omnia sibi persuasum habere, se hanc domum tanquam scholam non tantum bonarum artium, sed et virtutis morumque christianae vitae ingredi, quo nimirum et suae saluti et reipublicae christianae, nunc misere collabenti, consulere possit [1].

269-72 Hae ... sum *m. Lanoy* || 270 aliquis *del.* eas

[1] Vide supra, mon. 36/A lin. 47-53.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[2] Huic, velut totius praesentis negotii fundamento, proximum est ut constanti animo proponat legibus ac disciplinae dicti contubernii se totum velle subiicere et iuxta arbitrium praepositorum regendum permittere [2].

[3] Nonnulla igitur praecepta quae ad imbuendum pietate animum moresque rite formandos consentanea videbuntur, perstringemus, seclusis ab hoc ordine iis quae ad studia recte instituenda ac promovenda spectant [3]. Haec enim ob materiae disparitatem disparem quoque ac diversum tractationis requirunt locum.

[4] Mane cum primum excitati fuerint collegiales, sine mora, facto signo crucis, surgent; et dum sese induunt, dominicam aliasque orationes accomodatas recitabunt. Deinde manibus facieque lota, et iis quae ad necessitatem cultumque corporis pertinent expeditis, orationi alacriter insistent, iuxta praescripti temporis spatium duraturae; qua inprimis Deo opt. max. maximas de perceptis beneficiis agent gratias [1*v*] ac sese totos novo proposito cultui ac servitio divinae ipsius Maiestatis mancipabunt et consecrabunt, unice illum precantes ut quaecunque in decursu totius diei praesentis ipsi cogitaturi, dicturi et acturi sunt, sic instituantur, ut per ea eius syncere nomen et gloria illustretur glorificeturque [4].

[5] Unusquisque ad precandi studium instructus erit libello *Horarum Beatae Virginis* [5], *Hortulo animae* [6] et rosario eiusdem; quibus adiici possunt *Meditaciones* divi Bernardi [7], *Pharetra divini amoris* [8] et

---

23 cultui *del.* et || 26 eius *del.* solius | syncere *m. P. Nad. in marg.* || 28-9 libello . . . Virginis *m. P. Nad. in marg.* || 29 rosario *del.* B. Virginis | eiusdem *sup. m. Nad.* || 33 ex[empla] *ms.*

---

[2] Cf. *ib.* lin. 54-6.

[3] Regulae studia spectantes habentur in mon. 36/A (lin. 106-28), quae transumptae sunt ex regulis a P. Lafnez anno 1561 ad usum scholarium externorum conscriptis; cf. supra, mon. 7.

[4] Cf. supra, mon. 36/A lin. 57-61.

[5] *Horae,* seu *Officium parvum B. Mariae V.*; cf. LETURIA, *Libros de horas, Anima Christi y ejercicios espirituales de S. Ignacio*; AHSI 17 (1948) 3-50.

[6] Vide supra, mon. 36/A adn. 8.

[7] *Meditationes pitissimae de cognitione humanae conditionis* (P. L. 485-508), etiam *De interiori homine* inscriptus; opus, quod attribuitur etiam Hugoni a S. Victore, continet citationes ex S. Ambrosio, S. Augustino, Boetio, Seneca etc.; cf. *Dict. de spirit.* I 1500.

[8] Opusculum a Ioanne Iusto Landsberg O. Carth. (1490-1539) conceptum; cf. *Dict. Theol. Cath.* (1925) 2606-09.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Gerson *De imitatione Christi* [9], et alia id genus piorum opusculorum, ut non solum orare et contemplari, verum etiam seipsos iuxta Christi doctrinam atque exempla abnegare consuescant.

[6] Conscientiae examen quotidie tempore somni appetentis frequentabitur [10], cui si videbitur, adiungere poterunt pro uniuscuiusque devotione orationes aliquas ex *Hortulo* vel aliunde petitas.

[7] Quotidie interesse debebunt missae sacrificio [11], in quo praeter devotionem interiorem ac reverentiam erga sacra mysteria, adferent ipsi singularem modestiam, quocirca, ubi opus erit, genua flectent, manus quietas ac totum corpus decenter compositum habebunt in toto missae decursu, exclusis profanis et cogitationibus et verbis et actibus universis. [2*r*]

[8] Exposcit nihilominus christiana religio ac pietas ut sanctos omnes, coelesti gloria perfruentes, sedulo invocent et honorent tanquam singulares apud Deum patronos. Inter quos sicut principem locum obtinet Deipara Virgo, ita merito impensius est tum colenda tum invocanda. Deinde, praeter apostolorum principes, Petrum et Paulum, accuratius venerentur Michaelem archangelum, ecclesiae Christi universae praepositum. Similiter et eum angelum unusquisque colat, quem ex divina bonitate sibi tutelarem et custodem accepit. Denique ex aulae coelestis civibus quisque sibi deligat certos patronos, quos prae ceteris speciali devotione ac veneratione prosequatur [12].

[9] Verum ne diuturnitas in orando studiis literarum detrimentum adferat, neve oratio, brevior quam par sit, saluti incommodet, haec inter vitanda extrema adhibebitur moderatio, ut matutinae orationi detur quadrans unius horae. Quod temporis spatium tam orationi, cui sub horam prandii vacandum est, quam serotino conscientiae examini tribuetur.

[10] Haec dicta sint de aliis diebus ; nam qui festi sunt, prolixius sibi vendicant precandi officium, et in ea re longioris morae occupationem,

---

34 appetenti *ms.* || **41** decursu *del.* Ad hanc quidem orandi in sacro loco rationem non humana persuasio, sed ipsius Dei nos compellit mandatum. Domus enim mea, inquit, domus orationis vocabitur. Inde || **46** merito *p. corr.* | impentius *ms.* || **49** uniusquisque *ms.* || **58** tribuetur *del.* Huic terno quadranti si addas semihoram audiendo sacro quotidie impendendam, ex cunctis his temporum particulis hora integra cum uno quadrante resultabit || **59** de *del* profestis | aliis *m Nad. sup.* || **60** occupationem *del.* ne

---

[9] Vide LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 12 ; supra, mon. 7.

[10] Cf. supra, mon. 36/A adn. 7.

[11] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 12 ; supra, mon. 7.

[12] Cf. supra, mon. 36/A lin. 65-76.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut vel Dei vel matris ecclesiae praeceptum de sanctificando sabbatho perfectius observetur.

[11] Ad haec non solum venerabile corpus Christi in templis asservatum [2*v*] venerabundi supplicesque adorabunt, verum etiam dum in plateis aliquo defertur aut alias in supplicatione publica circumfertur, pari honore afficient, sed et reliquiis imaginibusque sanctorum debitam venerationem deferre non negligent.

[12] Porro audiendi sacri hic modus esto ut ea quae sacerdos sublata voce profert, diligenter ac reverenter auscultent. Ubi vero ipse verba sacra secreto pronunciat, mysterium aliquod vitae aut passionis Christi meditandum vel orationes aliquae ex horario seu libello precatorio recitandae sunt.

[13] Haec de cultu Dei ac pietate erga Deum exercenda obiter dicta sint. Plura his magisque accurata suppeditabit explicatio catechistica ac domesticae exhortationes. Nunc igitur ad pauca morum praecepta transeamus.

[14] Suis locis ac temporibus inviolata lege servabitur silentium, nempe in templo, ut supra dictum est; in mensa etiam omnino dum sumitur cibus; tunc enim aut lectione aut pia meditatione pascendus est animus [13]. Item tempus matutinum quando surgitur, et nocturnum quando itur cubitum, silentio transmittendum est, quoniam id temporis orationem requirit. Sunt et aliae horae quibus, seclusa confabulatione, studio literarum incumbere oporteat.

[15] Quando autem cum aliis colloqui permittitur, diligenter attendendum est, ne lingua absque freno in sermonem aut vanum aut [3*r*] scurrillem aut lascivum aut arrogantem aut maledicum solvatur, quin et maiori cura cavendum erit omne iuramentum, mendatium, periurium et in summa omne verbum quo divina Maiestas quoque modo offenditur. Omnis sermo malus (inquit apostolus) ex ore tuo non procedat, sed si quis bonus ad aedificationem fidei ut det gratiam audientibus [14]. Secum ergo reputet ingenuarum disciplinarum candidatus, puritatem modestiamque sermonis ad se cum primis pertinere.

[16] Haec virtus, modestia inquam, non solum in sermone, sed etiam in omni opere relucere debet [15]. Quae res ut fiat magis perspicua,

---

61 ut *sup. m. Nad.* | sabbatho *del.* violetur | perfectius violetur *sup. m. Nad.* | violetur *perperam P. Nad. pro* observetur || 71-2 precaterio *ms.* || 74 explicatio *del.* chat[echistica] || 89 ore *sup.*

---

[13] Cf. *ib.* lin. 77-80.

[14] Eph. 4, 29.

[15] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 10; supra, mon. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aliquod exemplis illustrabitur. Et quidem in mensa velocitas nimia in edendo ac bibendo evitari debet; quemadmodum e contrario ingrata tarditas, sed mediocritate servata sit idem omnibus edendi ac bibendi terminus, sicut fuit idem omnibus initium. Manuum item gesticulatio, pedum vacillatio, capitis gesticulatio, vel in hanc vel in illam partem facilis conversio, oculorum vagus discursus et alia huiusmodi. Honestas non in mensa solum, ubique observetur.

[17] Incessus sit gravis ac bene compositus, omnis levitatis expers, sive domi sive foris ingredi oporteat [16].

[18] Huc pertinet ut nullus domo egrediatur absque socio [17], sive in ludum literarium, sive in templum, sive alio sit eundum; et is esto socius, non quem quisque sibi delegerit, sed quem unicuique rector assignaverit, vel eius minister ex commissione. [3*v*]

[19] Sine facultate permissuve praeceptoris nullus collegialium pedem domo efferet, neque externum aliquem ad colloquium admittet; sed neque literas aut accipiet aut dabit, nisi prius domestico praeceptori illas exhibuerit [18].

[20] Nulli fas erit rem ullam, quae sit praecii vel unius nummi, aut dare aut vendere inscio praeceptore; quemadmodum nec dono accipere, eo nesciente, licitum erit. De permutacione sive librorum sive aliarum rerum, idem esto prorsus iudicium [19].

[21] Mundicies ad unguem in omni re et ubique servetur [20], in cubiculo, in suppellectili, in corpore, in vestitu. Quocirca caput, ubi necessarium videbitur superiori, lavare licebit (praesertim aestivo tempore). Pedes etiam aliquando oportebit, sic tamen ut nullo socio, sed quisque sibi pedes lavet. Capilli honestatis causa saepius tondendi sunt, et tonsura clericalis seu corona, quam vocant, iis qui ea ab episcopo sunt insigniti, formanda; unguiumque superfluitates decenter resecandae.

[22] Ad studium quoque mundiciei spectat ut pullices et alia id genus infesta humanis corporibus animalcula cicius, si forte pululare

---

95 nimia *sup. m. Lanoy* || 96-8 quemadmodum ... initium *in marg. m. Lanoy* || 100 facilis *sup. m. Nad.* | emusmodi [i] *ms.* | huiusmodi *del.* quae civilitas decorumque [*pro* decor] mensae prorsus [bis] eliminat tanquam indigna triclinio | Honestas ... observetur *sup. m. Nad.* || 106 delegerit *del.* (nisi id forte concedatur) | unicuique *del.* praefectus seu praeceptor domesticus | rector *sup. m. Nad.* || 107 vel ... commissione *add. m. Nad.* || 118 superiori *in marg. m. Nad.*

---

[16] Cf. supra, mon. 36/A lin. 25-6.

[17] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) III § 7; MP I 125.

[18] Cf. *ib.* § 9.

[19] Cf. supra, mon. 36/A lin. 99-100.

[20] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) III § 13; MP I 126.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

inceperint, de medio tollant, priusquam in multitudinem difficulter extirpandam, instar herbae noxiae, propagentur. [4*r*]

[23] Nemo tam diu aut calceos aut caligas aut reliqua corporis indumenta gestabit, donec omnino vel sine maiori dispendio reparari nequeant, sed ubi primum adverterit quicque horum incipere lacerari, illud curabit illico reficiendum.

[24] Ratio pudicitiae ac honestatis postulat ut suo indusio seu subucula quisque indormiat [21], et in latrinis servato silentio verecunde se gerat.

[25] In summa cogitent omnes, genuina puerorum ornamenta esse modestiam, simplicitatem et verecundiam, loquacitatis omnisque temeritatis expultricem ; ad quas virtutes strenue capessendas debent toto pectore anhelare. Nam si his aetas adhuc tenera destituatur, vix ullum futurae probitatis relinquitur indicium.

37

ORDO DIURNUS COLLEGII NOVI VIENNAE [1]

ANNO 1563

Introductio

Scriptum est eodem tempore et occasione qua monumentum praecedens, scilicet anno 1563, quando P. Nadal collegium viennense visitavit [2]. Folium enim quod hoc scriptum exhibet, partem constituit fasciculi, qui haec alia de collegii novi documenta continebat (et quae nunc nostrum documentum sequuntur in eodem fasciculo) : 1. Primo de officio magistri collegii novi (*prius* 553 340 164) ab eadem, id est Theodorici ab Hauekesche [3], collegii novi praefecti manu exaratum. In margine superiore sinistro P. Nadal : « Quae ego probavi et dixi P. Theodorico ». Sunt etiam nonnulla addita et deleta a P. Nadal. — 2. Petri Coloniensis iudicium de collegio novo, cum adnotationibus in margine Patris Nadal

---

130 illud *del.* dabit | curabit *sup. m. Nad.* || 132 in[dormiat] *sup.* || 134 *prius* cogitant.

---

[21] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 2 ; MP I 81 83.

[1] De collegio novo cf. supra, mon. 36 adn. 1-3.

[2] Cf. *ib.*, Introd.

[3] Theodoricus ab Hauekesche (c. 1528-1599), westphalus ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . 73.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

(in angulo superiore sinistro manu Patris Nadal : « Petri Coloniensis ». — 3. Scriptum Patris Theodorici autographum : « Collegium novum spectantia ». Incipit « 1. An sint collegiales convictoribus coniungendi ? . . . » (*prius* 552 339 166 ; *nunc* doc. 4). In margine superiore sinistro manu Patris Nadal : « Haec scripta sunt in martio 1563 ».

Ex supra dictis igitur concludere licet, monumentum nostrum anno 1563, mense martio a P. Theodorico a Hauekesche, collegii novi praefecto compositum esse.

TEXTUS : ARSI, *Fondo Gesuitico 1443*, fasc. 2, doc. 2, folium unicum (318 × 215 mm.) numeris supra in angulo dextro 555 (deleto) et 163 signatum ; manu Theodorici ab Hauekesche, collegii novi praefecti exaratum.

ORDO DOMESTICUS PER SINGULAS HORAS DISTINCTUS COLLEGII NOVI HIC EST

Quarta hora fere omnes surgunt [4]. Deinde omnes induti et loti simul per quartam partem horae orant [5] haec : 1° dicit aliquis eorum *Pater noster* etc. ; postea hanc orationem : *Actiones nostras quaesumus* etc. Deinde nominat idem pro quibus fiat oratio hoc modo : Fiat oratio pro foelici consilio generali, pro Societate Iesu, pro summo pontifice, benefactoribus, India, barbaris nationibus etc. Deinde orant duos psalmos : *Beati quorum remissae sunt iniquitates* [6] etc., *De profundis* [7] etc.. Quibus duobus psalmis in fine additur singulis *Pater noster* etc. Postea orant orationes laetaniis in fine adiunctas. Deinde orationem S. Rochi, Sebastiani vel B. Virginis contra pestem. Cui subiungitur illa gratiarum actio : *Laudo et glorifico te Domine Deus meus* etc. In fine autem submisse et tacite orant, quisque per se aliquot *Pater noster* etc.

Reliquum tempus tribuitur studiis usque ad pulsum scholae [8]. Tunc statim aliquot eorum recitant lectionem in scholis recitandam.

A sexta ad septimam aestivali tempore sunt in scholis.

A septima usque ad octavam audiunt sacrum cum caeteris pueris, et domi faciunt collationem.

Ab octava ad nonam sunt in scholis.

---

3 orant *in marg.* || 7 cum *sup.*

---

[4] De horis somno tribuendis cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 1-2 ; MP I 81.

[5] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1563*) § 4 ; supra, mon. 36.

[6] Ps. 31.

[7] Ps. 129.

[8] Cf. *Reg. collegial. ebor.* (*1561*) § 1 ; supra, mon. 35.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

A nona usque ad signum datum ad examen, student domi, et notae germanicae, immodestiae etc. examinantur [9]. Aliqui etiam eo tempore verrunt cubiculum.

Tempus examinis ipsi consumunt in oratione, deinde cum fratribus prandent.

Pransi alii sunt in officio culinae, nimirum tres; alii se recreant, et canunt [10] quartam partem horae usque ad 12 horam.

A 12 alii scribunt, alii lectionibus usque ad pulsum scholae domi student, et tunc statim post pulsum, quemadmodum mane, aliquot 2 vel 3 examinantur.

A secunda ad quartam sunt in scholis. Veniunt tamen domum tempore recreationis ad faciendam collationem.

A quarta per mediam fere horam exercitium corporale faciunt, alii verrendo, alii ligna aquamque ferendo etc. Reliquum tempus, quod est quarta pars horae, conceditur studiis; et tunc, simul ac ad repetitionem pulsatur, et ipsi cum fratribus repetunt, nullo tamen praeceptore aut aliquo ex nostris praesente. [*v*]

Finita repetitione, illud temporis quod est unum quartale ante coenam, in cantu se, uti etiam pransi faciunt, exercent. Coenant cum fratribus. Coenati, quemadmodum et pransi, alii in officio continentur, alii recreantur usque ad pulsum tonorum, in quo statim per quartam partem horae orant modo matutino, praeter hoc quod vesperi laetanias, quando non habentur in templo, addunt.

His absolutis, singuli se cubitum conferunt.

Aluntur collegiales nostri hoc pacto :

Die Solis antipastum vel bovina viscera dantur, carnes bovinae et hordeum. Vesperi vero habent lactucas, carnes assas, offam ex ovis.

Die Lunae pagnatella vel lac, carnes, herbae vel rapae dantur. Vesperi iusculum carnium, carnes, caseus aut poma.

Die Martis antipastum, carnes, milium. — Vesperi lactucae, carnes, offa ex ovis.

Die Mercurii lac, carnes, rapae — Vesperi iusculum carnium, carnes, pruna.

---

25 tres *del.* alii lavant ciathos tunc nunc absente servitore || 38 in[s] *sup.*

---

[9] Cf. *Reg. synd. Coll. Germ.* (*1564*), infra, mon. 41. — De notarum immodestiae examine cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung* p. 410 : *Regelverlesung und Notenverlesung.*

[10] Cf. *Reg. collegial. ebor.* (*1561*) § 31 ; supra, mon. 35.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Die Iovis per omnia uti die Solis.

Die Veneris pisae, ova, griess [11] farrum. — Vesperi pagnatella, pruna.

Die Sabbati cicera aut lentes, ova defrixa cum pane. — Vesperi offa ex colostro, ova, caseus.

Emitur autem pro quaternis una libra [12] carnium ad coquendum, ad assandum additur adhuc una.

Quot solvunt

13 solvunt alii 30 fl. alii 25 fl. prout habent potum, alii 30 thaleros qui habent collegii lectum. Octo vero pueri cum quatro, computando nos duos, cocum et sartorem sunt 12, qui non solvunt, nisi unus 14 talleros et alter singulis annis 1 fl.

REGULAE RECTORIS ALIORUMQUE OFFICIALIUM COLLEGII GERMANICI [1]

ANNO 1564

Introductio

Vixdum Collegium Germanicum anno 1552 erectum fuerat, S. Ignatius constitutiones ac regulas ad usum novi huius instituti conscribi curavit [2]. Ab anno 1557 praeter alumnos germanos etiam convictores, qui propriis expensis sustentabantur, admitti coepti sunt, quorum numerus circa annum 1563 ad 200 ascendit [3], quibus regendis 27 patres et fratres in diversis officiis occupantur [4]. Ut eorum labor uniformior ac efficacior evaderet, compositae sunt variorum officialium regulae, quas nostrum volumen exhibet. Earum auctorem non dubitamus Patrem Polanco de-

[11] Griess est vocabulum germanicum, quod significat frumentum tritum, italice « semolino ».

[12] Libra romana aequivalet 339 grammatis hodiernis ; cf. MARTINI, *Metrologia* p. 598.

[1] De origine et momento Collegii Germanici cf. MP I 20*-22* ; STEINHUBER, *Geschichte* I.

[2] Quas videsis in MP I, mon. 9, p. 106 ss.

[3] STEINHUBER, *Geschichte* I 49-51.

[4] Cf. Catal. Coll. Rom. (VII/1564) ; *Rom.* 78/b, 28v-29r.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

clarare, quod textum primum eius manu exaratum inveniamus, tum quod dispositio quoque materiae in officio rectoris, indolem eius manifestet [5]; demum quod ipse eadem fere occasione etiam Seminarii Romani constitutiones ac convictorum regulas conscripserit, ut inferius patebit. Tempus autem scriptionis quod spectat, anno 1564 confectas fuisse censemus, quando scilicet P. Polanco, una cum P. Laínez praeposito generali, ineunte anno 1564 Tridento Romam reversus, superintendens Collegii Germanici renuntiatus est (cf. *Pol. Compl.* II 636). Hanc nostram opinionem, deficientibus argumentis certis, hae rationes suadent: Conceptae sunt eo tempore, cum collegium iam latissime patebat, omnisque generis officiales ibi fungebantur. Quod ob numerum exiguum alumnorum ac convictorum minime ante annum 1563, optime autem 1564 fieri potuit, quo collegium plus quam 200 convictoribus constabat [6]. Deinde attentum lectorem fugere non potest, praeter praepositum generalem, in his regulis iterum iterumque eius etiam vicarium nominari [7]. Auctor scilicet existimavit P. Generalem illis temporibus facile Roma abesse potuisse, proindeque rectoribus collegiorum ad P. Vicarium esse confugiendum. Hoc autem tempori generalatus Patris Laínez imprimis facile imputari potuit, qui ab altero semestri anni 1561 ad initium usque 1564 extra Romam versatus est.

SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 459 et passim.

RATIO EDITIONIS: Octo officialium Collegii Germanici regulas, licet unicum fere monumentum efficiant, facilioris tamen usus gratia, octo distinctis numeris (38-45) signamus.

38

REGULAE RECTORIS COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

TEXTUS: 1. *Rom. 157 I*, f. 141*r*-44*v*; conceptus autographus Patris Polanco. — 2. Romae, Arch. Univ. Greg., Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* I), p. 329*r*-34*v*, apographum saeculo XVII exaratum. — 3. Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali* p. 174-79; apographum saeculi XVII.

---

[5] Cf. e. gr. paragraphum introductoriam harum regularum et communium regularum anni 1560; quas videre est in MI *Reg.*, app. II, p. 556-65.

[6] Cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 459.

[7] Cf. e. gr. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 34 lin. 157; infra, mon. 38.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Summarium

1. *Officia rectoris : Erga nostros* : 2. *Regulas observari curet.* — 3. *Ratio corrigendi transgressores.* — 4. *Praefecti numero sint sufficientes.* — 5. *Nulla re necessaria indigeant.* — 6. *Eorum confessiones audiat.* — 7. *Praefecti reddant rationem de alumnis.*

Erga alumnos germanos : 8. *Numerus rei temporalis statui respondeat.* — 9. *Admissionis constitutiones observandae.* — 10. *Iuventur in spiritu et litteris.* — 11. *Studia secundum ingenia danda.* — 12. *Modus puniendi defectus.* — 13. *Exerceantur paulatim in ministeriis ecclesiasticis.*

Erga convictores : 14. *Delectus in admittendis.* — 15. *Quomodo distribuendi.* — 16. *Cura animae et corporis.* — 17. *Profectus in litteris.* — 18. *Vestitus. Necessaria ad studium. Domus parentum rare adeant.* — 19. *Prudenter castigandi.* — 20. *Visitet cubicula.* — 21. *In exterioribus decor servetur.* — 22. *Modus dimittendi.* — 23. *Modeste recreentur.*

Erga coadiutores : 24. *Fratribus S.I. dentur officia maioris responsabilitatis.* — 25. *Novitii faciant solitas exercitationes.* — 26. *Cura spiritualis domesticorum salario conductorum.* — 27. *Adiuvet omnes ut officiis bene fungantur.* — 28. *Habeant ac observent regulas proprias.*

Erga superintendentem : 29. *Pleno iure, sed dependenter ab eo gubernet.* — 30. *Eo inscio neminem admittat nec dimittat.* — 31. *Mutationes officialium eius approbatione fiant.* — 32. *De extraordinariis poenitentiis ei referat.* — 33. *Potest interesse consultationibus.* — 34. *Ad eum recurrat, sed P. Generalis appellari potest.* — 35. *Ordinarie ei confiteatur.*

Erga P. Generalem : 36. *Alumni germani eius permissu admittantur.* — 37. *Eo inscio regulas non immutet.*

De rebus temporalibus : 38. *Revideat notam pecuniarum acceptarum et expensarum.* — 39. *Cura supellectilis.* — 40. *Provisiones tempore debito.* — 41. *Alumni necessariis rebus providendi.* — 42. *De construendis superintendentem consulat.*

De se ipso : 43. *Intentio ad maius Dei servitium directa.* — 44-45. *Ordo servandus in agendis.* — 46. *Cum alumnis prudenter et circumspecte agat.* — 47. *Severitas cum clementia miscenda.*

Officio del rector del Collegio Germanico

[1] Il rettore ha sotto di sé quattro sorte di persone da governare : li nostri che lo aiutano, li thedeschi poveri, li convittori, e quelli che

---

1 Officio . . . Germanico] Regole del rettore et altri officiali del Collegio Germanico, fatte prima che il detto collegio (il Collegio Germanico *t3*) fusse fondato da papa Gregorio XIII che fu nell'anno 1573 *t2-3* ; (*t2 add.* Copiate dall'antichi manuscritti del Collegio Germanico etc.) || 2 rector *t1* | sotto di se *sup. t1* || 3 nostri] padri (*p. corr.*) della Compagnia *t2* | aiutano *del. t1* et fano la sua | todeschi *t2-3*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

servono. Sopra di sé tiene il sopraintendente et il Generale. Deve anche haver cura delle cose materiali et esteriori del collegio. Et acciò in tutto si diporti bene, ne ha bisogno d'alcuni avisi quanto a se stesso [1].

Quanto alli nostri che lo aiutano nelle camere

[2] Benché saranno persone probate e di confidenza, usi pur diligenza in far che osservino le regole communi [2] e quelle de nostri scolari [3], e s'aiutino quanto allo spirito et lettere e sanità, et attenda a loro l'essattore delli studii et prefetto delle cose spirituali. Ci sia anche un prefetto della sanità ; e guardino le regole che tengono tali officiali nel collegio nostro [4].

[3] Quando i nostri mancassino, faccino penitenza, non però publica, se non fusse il difetto publico, e tale che tornasse in edificatione degli altri del collegio la penitenza ; perché conviene li sia conservata l'autorità con li convittori e tedeschi [5]. E facci li portino riverenza a loro e alli nostri del collegio, massime alli maestri [6] ; e se mancassino in ciò li convittori o todeschi, siano corretti. E tratti lui et il ministro con li nostri decentemente di parole, acciò non habbino occasione di stimarli poco li putti. Se pur si vedesse che il talento de prefetti non è per il Collegio Germanico, non aiutando altri, overo non s'aiutando se stessi in spirito e lettere, tratti con suoi superiori di rimandarli al collegio o casa et haver altri in loro luogo.

---

4 servono *del. t1* per suo salario. Deve | superintendente *t1* | Generale *sequ. t1* (o vero che tiene loco del Generale) || 4-5 Deve . . . collegio *in marg. t1* || 5 exteriori *t1 et t3* | acciò *del. t1* co[si] superiori et inferiori | in tutto *sup. t1* || 6 ne *om. t2* | di *del. t1* molto aiuto de Dio et deve ricercarlo nell'orationi et messe sue | alcuni . . . stesso *sup. t1* | istesso *t1* || 7 camere *del. t1* essendo, *sup.* benchè saranno || 9 e quelle *sup. t1* || 9-10 de scolari della Compagnia || 10 e s'aiutino *in marg. t1* | e sanità *sup. t1* || 10-1 et attenda . . . spirituali] et sia uno de loro exactore delli studi, et altro prefetto delle cose spirituali *t1* || 11 spirituali *del. t1*t e il confessore loro si diporticome il confessore de nostro collegio (se non paressi al medesimo rectore confessarli) || 14 Quando *del. t1* quelli tali, *sup.* i nostri | nostri] padri *t2* || 16 de li altri del collegio *sup. t1* || 17 thedeschi *del. t1* se si vedessi che il star || 17-21 E . . . putti *add. t2-3* || 20 nostri padri *t2* || 21 loro talento *t1* || 22 è *del. t1* l'aiuto || 23 istessi *t1* || 24 in *del. t1* suo | loco *t1 et t3*

---

[1] De officio rectoris videsis ea quae de gubernatione collegiorum in *Const.* P. IV c. 10 statuuntur ; MI *Const.* III 136-42.

[2] Regulas communes S.I., anno 1560 Romae typis editas, videsis in MI *Reg.*, app. II, p. 556-65.

[3] Regulas scholasticorum S.I. anni 1558 et 1565 videsis supra, mon. 6 et 22.

[4] De his regulis officiorum cf. MI *Reg.* p. 50*.

[5] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 17 et 20 ; supra, mon. 2.

[6] Cf. *Const. et reg. Coll. Germ.* (*1552*) III § 11 ; MP I, mon. 9, p. 125.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[4] Diali instruttione di quello che hanno a fare con li convittori overo tedeschi [7], de quali hanno particolar cura; e veda di dispensare o distribuire in tal modo le camere e scolari fra questi nostri, che né sia superfluo il numero de nostri, né tanto poco che li sia grave il suo peso, o con troppo detrimento del loro studio, overo che non possano attendere alli convittori commessi, per esser molti; e però più presto siano alcuni di più che di meno.

[5] Facci che li tali siano provisti del vitto e vestito e libri convenienti et altre cose necessarie in sanità et infermità, come s'usa nel collegio della Compagnia, a spese del Collegio Germanico; et habbiasi cura di veder se li manca niente.

[6] Senta lui stesso le confessioni delli nostri o d'alcuni di loro; o, se li commette in parte o in tutto al confessore di casa, riservisi li casi ordinarii nelli collegi della Compagnia [8]; et il medesimo s'intenda di quelli che servono di nostra Compagnia, o che stanno in probatione per entrar in quella. [141*v*]

[7] Chiami alcune volte questi prefetti domandandoli conto delle cose di sua camera [9], e consultando, quando accaderà, del governo delli putti.

Quanto alli tedeschi poveri

[8] Tenga avisati li suoi superiori del numero di tali che si può trattener, di quello che si raccoglie per loro, e di ciò che avanza delli convittori che pagano, acciò si accettino o scemino più o meno che si potrà.

[9] Quando alcuno s'accetta, adverta che si osservino le cose necessarie nell'amissione [10], e specialmente la promessa d'esser ecclesia-

26 di *sup. t1* || 28 li *sup. t1* | sia *del. t1* tropo || 29 o] e *t2* | del *del. t1* suo | possono *t2* || 31 mancho *t1* || 32 e libri *sup. t1* || 33 et altre . . . infirmità *sup. t1* || 34 Compagnia *del. t1* et de libri et altre necessità | Collegio *del. t1* et quando uno si mutassi et si venessi altro, potrebono darsi a tale le vesti fatte per l'altro, e lui si porti || 36 o d'alcuni di loro *sup. t1* || 37 commetti *t2* | riservasi *t2-3* || 38 s'intenda *del. t1* delli || 39 di nostra . . . stanno *sup. t1* || 41-3 Chiami . . . putti *add. t2-3* || 45 li *add. t2-3* || 47 secondo che *t1* || 49 le *del. t1* regole | cose necessarie *in marg. t1*

[7] Videsis *Regole delli nostri che hanno cura delle camere de convittori del Collegio Germanico* (*1564*); infra, mon. 43.

[8] Normam generalem de casibus reservatis in Constitutionibus statutam videsis in *Const.* P. III c. 1 § 11 (MI *Const.* III p. 82); de casibus autem a P. Laínez superioribus reservatis cf. *Epp. Nadal* IV 454-55.

[9] Cf. *Reg. praef. conv. Col.* (*1558*) § 10; supra, mon. 34.

[10] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) II/A: *Observanda in iis qui ad Collegium Germanicum mittendi sunt*; MP I, mon. 9, p. 111 113 115.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stici [11], e la confessione generale [12], e di poi li facci vestire honestamente, e proveder de libri e cose necessarie, et andar alle scuole che li conviene; et in casa si mettano nella camera e con la compagnia che conviene.

[10] Tengasi cura dell'aiuto loro in spirito e lettere, e che si conservino sani in suo buon proposito; e che osservino le regole che devono in collegio osservare [13], et habbino anche loro prefetto delle cose spirituali, studii e sanità, e suo confessore; et habbiasi cura di veder se li manca niente del necessario.

[11] Quando si vedesse che uno non ha indole per sperarsi quello che pretende il Collegio Germanico, per esser di mali costumi e non corrigibile, o per esser affatto inetto alle lettere, dia aviso alli superiori, acciò si possa licentiare [14]. Se non li mancasse ingegno per cose mediocri, ma non l'havesse per scienze sottili, dia anco aviso, acciò non si perda con li tali molto tempo; e se li facci studiare ciò che li conviene, e si potrebbono mandar al suo tempo per ministerii a loro proportionati, et accettar altri in luogo d'essi. Quelli che si trovano età et ingegno atto per farsi ben dotti, potranno seguitar li corsi d'arti e teologia, come s'usa, et essercitarsi bene nelle lettere humane. Finiti li studii, tanto di quelli che studiano come essatte, quanto degli altri che studiano insin a certa mediocre sufficenza, si dia aviso a superiori, acciò si tratti del rimandarli [15]; et avanti che li finiscano, quando s'accostano al fine, è ben anche consultarsi con li superiori, se devono promoversi ad ordini sacri et essercitarsi in quelli, dando informatione vera d'ognuno.

[12] Quando mancassino in alcune cose, siano aiutati con l'amonitioni e penitenze, procurando di conservarli pur contenti e di buona voglia [16].

[13] Faccino che s'essercitino nelle cose ecclesiastiche e procurino

---

51 honestamente *sup. t1* || 52 alla schola *t1* || 53 mettino *t2-3* || 59 per] da *t2* | per *del. t1* il colle[gio] || 60 Germanico *del. t1* con questi || 61 inapto *t1* || 62 possi*t 2-3* || 63 subtili *t1* || 65 mandar *om. t3* | al suo tempo *add. t2-3* || 66 d'essi] loro *t2* || 67 d'arte *t3*] filosofia *t2* || 68 et essercitarsi ... humane *in marg. t1* || 72 anche *del. t1* avisar | consultare *t1-2* | consultare ... superiori *sup. t1* || 73 et ... quelli *add. t2-3* || 75 di *del. t1* lasciarli, *sup.* conservarli || 77 Facciasi *t1* | procurisi *sup. t1*

---

[11] De hac promissione cf. *ib.* § 8 et II/B § 1, p. 113 et 115.

[12] Cf. *ib.* II/B § 2, p. 115 et 117.

[13] *Regulas communes Collegii Germanici* (*1552*) videsis in MP I, mon. 9 III, p. 123-27.

[14] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) II/B § 8; MP I 119.

[15] Cf. *ib.* II/C: *Statula servanda cum aliqui ex collegio in Germaniam remittentur*; MP I 121 et 123.

[16] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 6; MP I 125.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che habbino affettione a quelle, e zelo contro gl'heretici; et anche s'essercitino nel predicare et insegnare il catechismo [17]. [144*r*]

Quanto a convittori che pagano sue spese

[14] Habbiasi delecto nel accettar persone, de quali si speri alcun frutto, e con espresso patto d'osservar ciò che nelle regole communi de convittori si contiene [18], e che s'accordino col procuratore sopra le spese e cose sue necessarie per uso di sua persona.

[15] Si dispensino quelli che s'accettaranno, per le camere convenienti, e quanto si potrà, quelli d'una classe et età siano vicini; e si faccino esaminare nelle lettere; et havuta informatione dall'esaminatore, si faccino andare alle classi per le quali si trovaranno idonei [19], e fra l'anno rare volte pur si dovranno far mutationi d'una classe in un'altra, massime dalla terza alla seconda.

[16] Habbiasi cura del profitto de loro anime, e perciò vi sia un prefetto delle cose spirituali [20], o sia il confessore o un altro; et anche per conservar la sanità corporale, vi sia uno che habbi tal cura, oltre il compagno infermiero; ma se l'infermità fosse grave, si potrebbero quelli che hanno parenti in Roma, mandar a casa loro per curarsi. Quando non hanno fuori del collegio parenti o altri, si curino con diligenza, e le spese straordinarie le pagaranno gl'infermi.

[17] Habbia particolar cura che faccino profitto nelle lettere, e che siano assidui nell'andare alle lettioni, non lasciando nessun senza causa di momento, neanche gl'altri essercitii delle scuole e di casa che si fanno per supplire quelli delle scuole. Et anco le domeniche e feste al tardo

80 *in marg. t3* Convittori || 81 riguardo d'accettar *t2-3* | alcun] qualche *t2-3* || 85-6 conveniente *sup. t1* || 86 e quanto · . . vicini *add. t2-3* || 88 idonei *del. t1* et alli suoi (*rep.*) tempi quando si suole ascendere a classi (*del.* inferiori) superiori (*sup.*), vedassi se devono ascendere o non || 89-90 e fra . . . seconda *add. t2-3* || 90 un *om. t3* || 91 profitto *del. t1* spirituale | anime *sup. t1* | perciò *del. t1* senza il confessore || 92 hor *t1* | anche *del. t1* della || 93 conservare *sup. t1* | corporale *sup. t1* || 93-4 vi sia . . . infermiere] sia un procuratore, et quando accadessi bisogno per ricuperarla, un infirmiero *t1* || 94 ma] benché *t1* || 95 li tali quando hanno *t1* || 96 Quando . . . altri] Quando non (*sup.*), si curino con diligenza *t1* || 97 estraordinarie loro *t1* | gl'infermi *add. t2-3* | pagarano *del. t1* Vedassi che non li manchi || 98-104 4. Habbia . . . forastieri *add. t2-3*

[17] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) II/ B § 13; MP I p. 121.

[18] Regulas convictorum videsis inferius, mon. 46.

[19] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 1; supra, mon. 2.

[20] Cf. *Avisi per il confessore e prefetto delle cose spirituali nel Collegio Germanico* (*1564*); infra, mon. 44.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

si ritrovino presenti alle declamationi et altri essercitii [21], facendo loro sua parte, come li sarà imposto ; e così li mercordì mattina vi si trovino come li scolari forastieri.

[18] Nelli vestimenti habbi cura che siano honesti, e si reputi honore più presto andar così, che fare spese superflue in quelli. De libri e cose necessarie per lo studio habbino il bisogno suo. Accioché non perdano in un dì ciò che si è guadagnato in collegio in molti, procuri che l'andare fuori a casa delli suoi sia rare volte, e mai per dormire se li dia licenza.

[19] Procuri d'esser amato da loro, benché per il ministro, quando accaderà, farà fare li castighi che saranno necessarii, per mano del correttore [22] ; e siano tali li castighi che non possino esser notati di troppo rigore, né anco siano tanto leggieri che non si stimino né si temino ; et in pochi casi li facci punire avanti di sé.

[20] Visiti per se stesso le camere a suoi tempi, e s'informi dalli prefetti di quelle come si portino li suoi, e dalli sindici ; e quando non lo facesse per sé, dia ordine ad un altro di visitarle spesso, massime di notte ; e faccia ogni settimana sue consulte sopra le cose che occorrono et hanno bisogno di provisione.

[21] Dell'esterior decenza si habbia cura, e che procedano le cose tutte ordinatamente, e che ognuno osservi le sue regole.

[22] Quelli che non fanno frutto, né si correggono con le punitioni, e fanno danno agl'altri con il mal essempio o in altri modi, siano licentiati [23] ; nel miglior modo però che si potrà, acciò non restino essasperati verso il Collegio Germanico o quelli che lo governano ; e questo però non lo facci senza l'approbatione del superintendente [24]. [144*v*]

---

102 presenti *om. t2* || 105 honestamente *a. corr. t1* || 106 libri etiam *t1* || 107 che (*sup.*) habbino *t1* || 107-8. Acciò non perdano fuora *t1* || 108 perdino *t2-3* | in un dì *sup. t1* | che dentro guadagnerano in molti, veda che (*del.* vadano) *t1* || 109 l'andare *sup. t1* | sia *sup. t1* | dormire di la et con compagno de confidenza *t1* || 111 per *sup. t1* | ministro *del. t1* suo || 112 le punitioni *t1* | per . . . correttore] al correctore *t1* || 113 e siano . . . temino *add. t2-3* | li *del. t1* punisca per se istesso || 115 faci punire *sup. t1* || 117 diportano *t1* || 117-9 e quando . . . notte *t1* || 119 faccia *del. t1* due volte la *sup.* ogni || 122 servi *t1* || 123 fanno frutto, né *add. t2-3* || 124 mal *add. t2-3* | in *sup. t1* | altri *del. t1* scandali, *sup.* modi || 127 senza *del. t1* consultar

---

[21] Cf. *Gub. Coll. Rom.* (*1566*) § 27-28 ; supra, mon. 19.

[22] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 29 ; supra, mon. 4 ; et *Reg. corr.* (*1569*), supra, mon. 30.

[23] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) II/B § 8 ; MP I, mon. 9, p. 119 ; praeterea SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 393 ss. : *Die Entlassung.*

[24] Cf. inferius regulas 29-35 huius monumenti, quae necessitudinem seu coniunctionem et subordinationem rectoris cum superintendente delineant.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[23] Quantunque vi siano alcune ricreationi ordinarie per rallegrarli e per tenerli sani e contenti [25], acciò meglio attendino alle lettere e virtù, se si vedesse che alcuno si serve male del gioco, o si dissolve troppo nelle ricreationi, e massime se fa danno agli altri, se li può prohibire per più o meno tempo, come si giudicherà conveniente.

Quanto a quelli che servono

[24] Fra questi sono alcuni della Compagnia stessa conosciuti e fidati; alli quali si danno officio di confidenza, come di ministro, sottoministro, portinaro et altri; e con questi si proceda come con li nostri si procede nei còllegi, o siano scolari o coadiutori approvati.

[25] Altri sono che si mettono in detto collegio per far probatione se saranno atti per la Compagnia [26]; e conviene aiutarli con quelli modi che li nostri novitii, quanto comporta l'essercitio che fanno e luogo dove stanno. Si confessino ad ogni modo ogni otto dì, e si communichino, et habbino il suo tempo d'oratione, e d'essaminar la sua conscienza, e sentir sue messe e dottrina christiana e la predica della mattina, overo quella del vespro li dì di festa; e tenga spesso raguagliati li superiori come si portino li tali nelle sue probationi; e quantunque non habbino salario, se alcuna cosa li manca, se li proveda dal collegio.

[26] Quanto alli salariati servitori, habbia cura che vivano honestamente, e spesso si confessino, e che si trovino anche alla lettione della dottrina christiana e se li paghi il salario giustamente; e quelli che sono soggetti idonei per passar più innanzi, siano aiutati per crescere in spirito.

[27] De tutti li sopradetti che servono in Collegio Germanico, s'habbia cura in generale che sodisfacci ognuno al suo officio e ministerio, e quando mancassino, faccino le penitenze impostegli; e se si trovassino

---

128-32 Quantunque ... conveniente *add. t2-3* || 133 *in marg. t3* Officiali || 134 della istessa *t1* || 135 officii *t1* || 136 et alcuni altri *t1* | e *del. t1* di questi s'intenda quello che fu detto delli || 137 hor *t1* | probati *t1* || 138 far *del. t1* sue | probatione *del. t1* et in || 139 con] in *t2-3* || 140 che *del. t1* li novitii nostri *sup.* li nostri novitii quanto || 141 ad ogni modo *sup. t1* | si confessino et comunichino ogni otto di *t1* || 142 il *add. t2-3* | la *add. t2-3* || 144 giorni *t2* (*a. corr.* dì) | feste *t1* | tenga *del. t1* alla giornata, *sup.* spesso || 145 de come *t1* | diportano *t1* || 147 vivono *t2* || 149 et paguinsi loro salarii *t1* || 150 suggeti *t1* || 154 imposte *t1*

---

[25] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) II/B § 14; MP I 121; et SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 412 ss.: *Erholung und Spiel.*

[26] Ad calcem catalogi personarum Collegii Romani, die primo ianuarii anni 1565 exarati, enumerantur: « *Novitii qui probantur et coadiutores in Collegio Germanico* », et numero sunt novem; cf. *Rom. 78/b*, f. 32*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

inetti alcuni per tal effetto, si dia raguaglio alli superiori, acciò si possano cambiare con altri.

[28] A quelli che hanno le regole dell'officio suo, dii le sue regole [27], e quelli che non l'hanno, tenghi avisati di ciò che si ricerca da loro, acciò ognun sappia ciò che ha da fare; e per sé o per il ministro soprastia a loro, e li domandi conto del ministero commesso, [142*r*] e non permetti che siano aggravati con troppe fatiche.

Quanto al sopraintendente [28]

[29] Governi pleno iure il rettore il suo collegio; ma habbia per immediato superiore suo il sopraintendente di detto collegio, quantunque non stia nel medesimo collegio [29]. Lo tenga informato del stato di quello e di tutte le cose che occorrono di qualche importanza o difficoltà, se lui per se stesso o per gl'altri officiali non le sapesse; et al più tardi ogni settimana gli darà raguaglio delle cose del collegio [30].

[30] Non si riceva nel collegio, né si dia licenza ad alcuno della Compagnia senza saputa et approvatione d'esso; né anche delli nostri si lasci nessuno o pigli senza quella.

[31] Non si mutino gl'officiali ordinarii d'un officio in un altro senza sua approvatione. Se alcuna mutatione o cambio li paresse doversi fare, la conferisca con detto sopraintendente, e così generalmente dell'altre innovationi.

[32] Le penitenze e castighi ordinarii non accade conferirli con esso;

155-6 possino *t2-3* || 157 quelli *del. t1* che non hano, *sup.* cui officio è | in scritto (*del.* l'officio loro) glielo dia et a quelli *t1* || 158 li tenga pur *t1* || 159 ministro *del. t1* habbia cura de intendere || 160-1 e . . . fatiche *add. t2-3* || 162 Quanto *del. t1* alli superiori suoi || 163 Governi . . . ma *add. t2-3* || 164 et (*sup.*) quantunque *t1* || 165 stia] sia *t2* | tenga *t1 p. corr.* (tenghi *t2-3*) || 166 o difficoltà *add. t2-3* || 167-8 et . . . collegio *add. t2-3* || 169 nel collegio *sup. t1* | a nessuno *t1* || 170-1 né . . . quella *in marg. t1* || 171 lasci] muti *t1* | quella *del. t1* hor sia convittore, hor servitore, hor de l'istessa Compagnia per aiuto del collegio || 172 un *add. t2-3* || 174 la *del. t1* faci | con *del. t1* li supe- riori || 174-5 e . . . innovationi *in marg. t1*

---

[27] Regulae nonnullorum officialium Collegii Germanici inferius (mon. 39-45) exhibentur.

[28] Regulas superintendentis videsis inferius, mon. 45. — Collegii Germanici rectoris officium erga superintendentem idem est ac officium rectoris in genere erga praepositum provincialem; de quo videsis quae in *Const.* P. IV c. 10 § 5 habentur (MI *Const.* III 138-39).

[29] Ineunte anno 1565 superintendens Collegii Germanici fuit P. Polanco, qui revera in domo professa romana habitabat; cf. *Rom. 78/b*, f. 31*r*.

[30] De subordinatione rectoris erga superiorem maiorem immediatum cf. *Const.* P. IV c. 10 § 5; MI *Const.* III 138-39.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ma gl'estraordinari e gravi se li conferiscano, massime se toccassino alli nostri.

[33] Se volesse trovarsi presente il sopraintendente alle consulte, facciasi ciò che lui risolverà in esse. Se non venisse, il rettore facci ciò che conviene, trattata la cosa con suoi consultori.

[34] Se pur vi fossino cose che lui giudicasse difficili e degne di maggior consideratione, suspenda la risolutione a fin di tratarle con detto sopraintendente ; e se quello gli ordinasse alcuna cosa che non li paresse dover esseguire senza consulta del Generale, o chi tenesse luogo suo in Roma, potrà suspender l'essecutione.

[35] Si confessi il rettore con il sopraintendente per ordinario, se non paresse a detto sopraintendente che lo facesse con altro ; e pur lui lo confessi ogni mezz'anno generalmente.

Quanto al Generale o chi sta in suo luogo [31]

[36] Non accetti o faccia venir alcun thedesco povero senza sua saputa et approbatione, né anche lo rimandi poscia in Germania o al paese, finiti li studii o interrotti per altra causa ; e se d'altra natione, come d'Inghilterra o Hibernia o altra parte s'accettasse alcuno, sia con saputa et approvatione d'esso [32].

[37] Non muti regole né delli thedeschi né d'altri del Collegio Germanico, se non doppo la consulta et approbatione del Generale. [142*v*]

Quanto alle cose materiali et esteriori del collegio

[38] Poiché la sopraintendenza del rettore s'estende anco alle cose domestiche e materiali [33], veda se il procuratore ha la debita cura di

177 li *sup. t1* || 178 nostri *del. t1* Se ricercato,*sup.* Se volessi trovarsi presente || 179 superintendente *t1* (*del.* da tenersi) | consulte d'ogni settimana (*del.* due volte et pur) faciasi ciò che lui risolverà in esse (faciasi . . . esse *sup.*) *t1* || 180 venessi *t1* || 181 trattata la cosa *sup. t1* || 183-6 suspenda . . . l'essecutione] le guardi per trattarle con detto superintendente *t1* || 187 ordinariamente *t1 a. corr.* || 188 altri *t2* || 188-9 e . . . generalmente *add. t2-3* || 190 o] e *t1 et t3* || 192 lo] li *t1* | o al paese *sup. t1* || 193 per altra causa *sup. t1* || 196 si mutino *t1 a. corr.* | del] nel *t1* || 198 collegio *del. t1* Quantunque, *sup.* Poiché || 199 superintendenza *t1* | etiam *t1 sup.* || 200 materiali *del. t1* sia più un, *sup.* veda se il | procuratore *del. t1* il quale habbia, *sup.* ha la debita

[31] De officio rectoris erga praepositum generalem cf. *ib.*

[32] Iuxta *Const. Coll. Germ.* (*1552*) ut quis in collegium admittatur aut in Germaniam amandetur, requiritur etiam approbatio cardinalium protectorum ; cf. MP I p. 113 § 12, et p. 121 § 1.

[33] De officio rectoris ad rerum temporalium administrationem quod attinet, cf. *Const.* P. IV c. 2 § 5 ; MI *Const.* III 106-7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

riscuotere li denari o entrate date per li thedeschi poveri, et anche di quelli de convittori che pagano sue spese ; et anche se tien buon conto delli denari che entrano et escono, in modo che si possa mostrare ; e se ci sono debiti, veda che si paghino. Se avanzano alcuni denari, che si guardino bona fide per uso del medesimo collegio, o per comprare casa propria o per una casa et horto, dove possano andar a sua ricreatione, over per comprar entrata da sostentar tanti piú poveri thedeschi e de quelle nationi settentrionali.

[39] Veda ancora che si conservino li mobili del collegio, come sono letti, biancherie et altri suppellettili di thedeschi, di nostri e di quelli che servono ; e che si comprino alla giornata quelli che mancano ; e che anche li mobili de convittori non vadino a male.

[40] Veda se si fanno le provisioni a suo tempo di grano, vino et altre cose necessarie ; et habbia cura che si dispensi bene la robba comprata, non mancando alli bisogni, né anche buttando via le cose ; e che siano sane et buone et in quantità conveniente quelle che si danno ad ognuno per il vitto.

[41] Del vestire di quelli che si vestono a spese del Collegio Germanico, procuri che si facci decentemente e con commodità del prezzo ; e quanto alli convittori, se li manca il suo bisogno, ordini si facci intendere alli suoi, acciò li provedano ; e de libri et altre cose necessarie s'intenda il medesimo ; e se vengono al collegio denari anticipati per li convittori, facci tener buon conto di quelli, acciò si renda alli suoi.

[42] In cose necessarie se bisognasse far qualche fabrica di poca spesa, la può fare, ma non senza consultare col sopraintendente.

Quanto a se stesso

[43] Habbia l'intentione dritta al maggiore servitio divino e ben commune et aiuto di quest'opera [34], e domandi nelle messe et orationi gratia di far bene il suo officio ; e potrà applicar alcune messe et orationi d'altri del suo collegio per tal effetto.

---

201 denari *del. t1* dati || 202 spese *del. t1* et quando accadessi darli aiuto selo faci dare et || 204 se *del. t1* si sono, *sup.* ci sono | se si pagono (pagano *t3*) *t2-3* || 207 over] o etiam *t1* || 208 o d'altre *t3* || 209 ancora] etiam *t1* | collegio *del. t1* tali || 212 anche *del. t1* que non || 213 Veda] Noti *t1* | alli suoi tempi *t1* | grani et vini *t1* || 217 vitto *del. t1* et alli || 218 Germanico *del. t1* si || 220 ordini *sup. t1* || 224-5 5. In . . . sopraintendente *add. t2-3* || 228 dimandi *t1* || 229 il *add. t2-3*

---

[34] De instituto et scopo Collegii Germanici cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) II/B § 1 ; MP I 115.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[44] Sia ordinato nelle cose che ha da fare, cioè nel tempo che li sindici o prefetti delle camere gl'hanno a parlare, o gl'altri ministri, quando non son cose urgenti; e nel tempo che si hanno a fare le consulte; il che sarà due volte la settimana; et haverà tre consultori, uno il ministro, e due altri de nostri, quali pareranno al padre generale, o chi sta in suo luogo; oltre il confessore, col quale non publica- et ordinariamente, ma in certe cose, senza pregiuditio del sigillo, potrà e dovrà conferire delle cose che possono aiutar la casa. Potrà anco chiamare li sindici et alcuni prefetti delle camere per le cose che toccano alle camere loro, quando le parerà, alla congregatione, over da parte gl'ascolterà. Ordini anco li tempi, nelli quali ha da visitar le camere et officine et il resto del collegio.

[45] Dia ordine nelle cose che si hanno a dire immediatamente a lui o al ministro o altro, e di quello che ha fare per se stesso e per altri, acciò habbia tempo d'attendere alle cose del collegio et anche alli suoi studii, devotioni e sanità.

[46] Dia non solamente instruttione di parole, ma anche essempio agli altri nostri del modo di trattar prudente e cautamente con li giovani, acciò siano più discosto dal pericolo proprio e dal mal odore per gl'altri, che potrebbe nascere se mancasse la circonspettione debita. [143*r*]

[47] Procuri di mantener insieme il spirito di clemenza e di severità conveniente in modo che l'uno sia temperato con l'altro, e così li sudditi l'amino per la carità che in lui cognoscono, e lo temano e riveriscano per l'integrità et il zelo d'essa che in lui vedono; et acciò meglio si trattenga con loro l'autorità, non sia familiare con nessuno, massime delli giovani secolari; né mangi con essi d'ordinario, ma alle volte lo faccia; et in sua camera, se li pare, potrà invitar quando uno, quando l'altro; non sia però troppo differenza nel mangiare privato di quello del refettorio.

232 parlare *del. t1* quan[do] || 234-42 il che ... collegio *in marg. t1* || 239-41 per ... camere *om. t2* || 241 Ordini *del. t1* Vedi || 243 Dia ordine *sup. t1* || 244 e di ... altri *sup. t1* || 246 et devotioni *t1* || 248 per li altri *sup. t1* || 251 di *add. t2-3* || 253 per *del. t1* la gravità et, *sup.* l'integrità et || 254 d'essa *del. t1* iustitia et integrità | che *del. t1* con esperienza || 255 a nissuno *t1* (*del.* tropo, *sup.* massime).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

39

REGULAE PROCURATORIS COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod attinet, cf. introductionem, supra, p. 317-18.

TEXTUS : 1. *Rom. 157 I*, f. 143*r* ; conceptus autographus Patris Polanco. — 2. Romae, Arch. Univ. Greg., Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* I), p. 334-35 ; apographum saeculi XVII. — 3. Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali* p. 179.

Summarium

1. Persona apta, qui dependenter a rectore agat. — 2. Colligat pecunias quae collegio debentur. — 3. Si necesse, etiam ad publicam auctoritatem recurrat. — 4. Sollicitet genitores ut pecunias solvant.

REGOLE DEL PROCURATORE [1]

[1] Questo procuratore deve esser persona prattica, atta a negotiare con ogni sorte di persone, fidata e buona ; e stia ad obedienza del rettore, specialmente nelle cose appartenenti all'officio suo.

[2] Haverà la cura di riscuotere li denari che hanno a venir al collegio o altre entrate, se col tempo si haveranno, per la sostentatione delli thedeschi poveri ; e se fosse necessario, fare alcuni officii e diligenze con l'Ill.mi Cardinali o altri, li faccia, per haver ciò che sarà assegnato [2].

[3] Se occorresse che altri occupassero e non volesse dar ciò che viene al detto collegio, il procuratore anco per via di giustitia deve attendere a ricuperarlo.

---

5 denari *del. t1* ho hor sia || 6 con il tempo *t2* | l'haverano *t1* | haverano *del. t1* et haverà nella sua camera, o dove parerà al rettore, haverà una cassa forte dove si tenghino li detti denari, et questo s'intende tanto de || 10 S'occorressi (*del.* bisogno) *t1* | altrui occupassi *t1* | o non volessi *t1* || 11 al detto collegio *om. t2* | anco] etiam *t1* | di] della *t1* || 12 procurarlo *t2-3*

---

[1] Regulas procuratoris domus (1553-54) videsis in MI *Reg.*, mon. 80, p. 410-15.

[2] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 38 ; supra, mon. 38.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[4] Quanto alli convittori, habbi cura che loro si faccino mandar da casa li denari per le sue spese; e se sarà necessario, vadi anco lui per riscuoterli a casa de loro parenti o curatori.

40

REGULAE EMPTORIS COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet, cf. introductionem, supra, p. 317-18.

TEXTUS: 1. *Rom. 157 I*, f. 143*v*; conceptus autographus Patris Polanco. — Romae, *Arch. Univ. Greg.*, Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* I), p. 335; apographum saeculi XVII. — Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali* p. 179; apographum saeculi XVII.

Summarium

1. Res materiales tempore opportuno coemendae. — 2. Reddat rationem procuratori de expensis. — 3. Quid de cibis qui supererunt. — 4. Cura supellectilis.

REGOLE DELL'ECONOMO DEL COLLEGIO O SPENDITORE [1]

[1] Habbia cura di saper li tempi nei quali si fanno le provisioni commodamente di grano, vino, olio et altre cose che si comprano in

---

14 da] a *t1* | necessario *del. t1* loro istessi || 15 de] delli *t2* | curatori *t1 sequ.* 5° Tenghi in sua camera o dove li ordinarà il rettore, una casa ben serrata delli denari et scritture necessarie, et dui libri separati, uno che contenghi l'intrata et uscita de denari per le spesse communi della casa. Altro dove meta il denaro che viene per li convictori oltra quello che si pagha per il collegio d'ordinario, et le spesse, nel vestire loro et altri bisogni, acciò si possa render bono et fidel conto alli suoi parenti. — 6° Dia denari per spendere all'espenditore o economo designato per il rector; et tenga cura de pigliar il conto minuto d'esso, benché in suo libro solamente meta le summe magiori (*del.* date, et) rimettendosi alle minute dell'espenditore.

1 dell' *del. t1* espenditore

---

[1] Ad huius officii regulas quod attinet, videsis *Offitio del spenditore* (*1561*); cf. MI *Reg.* p. 50*-51*, n° 16.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

grosso ; e dia ricordo al superiore, acciò li facci proveder di denari per comprarle ; et sforzisi d'haver buona robba et al miglior prezzo che si può ; et habbi anche cura della conservatione d'essa, che non si guasti o si butti via, ma si dispensi come conviene alla giornata [2].

[2] Per le spese minori ordinarie et estraordinarie pigli denari del procuratore, e spenda ciò che conviene, e tenghi conto minuto o lui compri o facci comprare, e renda conto ogni settimana al procuratore.

[3] Avverta che le robbe che avanzano del desinare e cena, che possono conservarsi, si conservino ; et sappia dal superiore ciò che ha da dare alli poveri, e tanto e non più li dia.

[4] Tenga l'occhio sopra li mobili della casa, massaritie et altre cose, acciò non si perdano né guastino [3].

41

REGULAE SYNDICORUM COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet, cf. introductionem, supra, p. 317-18.

TEXTUS : 1. *Rom. 157 I*, f. 113*v* ; conceptus autographus Patris Polanco. — 2. Romae, Arch. Univ. Greg., Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* I), p. 335. — 3. Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, p. *Annali* 179.

Summarium

1-2. *In unaquaque classi et cubiculo constituatur qui referat rectori.* — 3. *Syndicus convictorum maiorum, minorum et alumnorum germanorum.* — 4. *Munus eorum est observare et referre rectori quae notatu digna.*

---

6 d'essa] di quella *t2* || 9 hor lui lo *t1* || 9 hor lo facci *t1* || 10 detto conto *t1* || 12 et *del. t1* quelli || 13 da *del. t1* spende || 15 né] o *t2-3*.

---

[2] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 40 ; supra, mon. 38.

[3] Cf. *ib.* § 39.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Regole de sindici [1]

[1] *Del sindico delle classi* : Sia un sindico secreto in ogni classe, il quale riferisca al rettore come si portino nelle scuole circa la modestia e nell'udire le lettioni, disputare e ripetere quelle di sua classe.

[2] *Del sindico delle camere* : Sia in ogni camera un sindico secreto che riferisca, se vede alcun mancamento in moribus o nell'essercitii delle lettere, come del comporre, disputar o ripetere, o finalmente di non studiare e perder il tempo, o altro che sia contro le regole che in camera si hanno ad osservare.

[3] *Del sindico commune* : Siano anche tre sindici : Uno de maggiori convittori, l'altro de minori, il terzo de thedeschi per le cose communi, cioè per le ricreationi dentro e fuori di casa, per andar e tornar al collegio et in chiesa, per il mangiar, e per la messa, predica e dottrina christiana, et altre cose dove si trovano insieme.

[4] L'officio di tutti li sindici è dissimulatamente osservar come si portino quelli che hanno da sindicare, e notarlo ; e se sono cose urgenti, quanto prima le riferiscano al superiore ; se non fossero urgenti, le referiscano al dì et hora assegnata ad essi ; e quanto si può, senza passione alcuna, solamente con zelo dell'aiuto del tale e del commune bene e servitio divino [2].

---

1 Avisi delli sindici *t1* sed *del.* || 2 delle classi] commune *t2-3* | classi *del. t1* 1. Parc doveria esser, *sup.* Sia | secreto *sup. t1* || 3 diportano *t1* | circa la] nella *t1 et t3* || *4* e *del. t1* lettere, *sup.* nel udire le lectioni, disputare et ripetere | classe *del. t1* come nel andare et trovare del Collegio Germanico al nostro, o vero alla chiesa o a spasso, come (*del.* nel repetere le lectioni, *sup.* anche attende) in casa a questi et altri esserciti, dove non si trovassi presente il prefecto della camera, come nella messa, doctrina christiana, et son di che || 5 Sia *del. t1* Procuri che | camera *del. t1* sia anche || 7-8 come . . . tempo *in marg. t1* || 7 componere *t1* || 8 altro *sup. t1* | le] alle || 9 ha *t2-3* || 10 anche *del. t1* un (*sup.* due) sindici || 10-1 sindici . . . thedeschi *sup. t1* || 12 dentro . . . chiesa *sup. t1* || 14 si trovano] sono *t1* | insieme *del. t1* et il 3° sindico sia delli thedeschi || 15 L'officio *del. t1* d'ogni uno de questi sindici | L'officio suo è *t1* || 16 diportino || 17-8 referiscano *del. t1* all', *sup.* al dì et.

---

[1] De syndicis quos rector habere tenetur, cf. *Const.* P. IV c. 6 § 15 ; c. 10 § 7, et praesertim c. 17 § 7 ; MI *Const.* III 126 140 160 ; praeterea *Offitio del sindico* (*1561*) ; cf. MI *Reg.* p. 50*.

[2] Cf. Schröteler, *Erziehung* p. 371-75 : *Die Selbstverwaltung.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

42

REGULAE PRAEFECTI STUDIORUM COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet, cf. introductionem, supra, p. 317-18.

TEXTUS: 1. Romae, Arch. Univ. Greg., Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* I), p. 335-36; apographum saeculi XVII. — 2. Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali* p. 180; apographum saeculi XVII.

Summarium

1. ***Praefectus philosophorum ac theologorum consulat professores.*** — 2. ***Visitet aulas et interroget praefectos.*** — 3. ***Alius praefectus eorum qui rhetoricae ac humanioribus student.*** — 4. ***Eius munus.*** — 5. ***Praefectus minorum.***

REGOLE DELL'ESSATTORE DELLI STUDII

[1] Sia un essattore delli studii per li teologi et artisti [1], persona intelligente in queste facoltà, il quale s'intenda e s'accommodi al prefetto delli studii del nostro Collegio Romano, e conferisca con li maestri; e sia buon essecutore delli ordini loro sulle ripetitioni e dispute che si fanno al Collegio Germanico.

[2] S'intenda anco con li prefetti delle camere delli tali, e visiti li scritti et annotationi delli scolari, e libri che usano; e dove li parerà haver intesa al certo la mente del prefetto e maestri del collegio, li facci conformarsi a quella; dove dubita, conferisca con loro; e nelli falli che trovarà, potrà ammonire e dare alcune leggiere penitenze; se bisognerà più di questo, parli al rettore.

[3] Sia anco un altro essattore delli studii di retorica e greco et

---

4 Collegio Romano] nostro collegio *t2* | 5 sulle] nelle *t1* || 7 delli] delle *t2* || 10 a] con *t1* || 12 di] che *t1*

---

[1] De praefecto studiorum superiorum, qui in universitatibus S.I. cancellarius vocabatur, cf. *Const.* P. IV c. 17 § 2; MP I 317.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

altre classi inferiori, che habbi esperienza in quelle facoltà; e similmente s'intenda con li maestri e prefetto del collegio nostro.

[4] Habbi cura che siano osservati gl'ordini circa le repetitioni, dispute e compositioni, parlar latino [2]; e dovrà visitarli quando queste cose fanno; e trovando mancamento, li sarà lecito correggerli; e se occorrerà darli penitenze per quelli in cose leggiere, lo facci; e nelle più gravi riferisca al superiore, acciò lui li faccia castigare o l'amonisci; e s'accadesse correggere qualche compositione delle prime classi, per non l'haver fatto il maestro, lo farà; e vederà ciò che imparano a mente.

[5] Sia anco un terzo essattore o più presto maestro delle classi basse, comminciando dalla quarta insin all'infima [3]; il quale sia sotto il secondo essattore. S'accordi con il prefetto e mastri del Collegio Romano; e la cura di questi sarà che quelli dell'infime classi siano aiutati nelli studii; e per allegerire li prefetti delle camere, acciò habbino tempo di studiare, lui farà le repetitioni, et essaminarà per le regole che hanno imparato, e vederà le compositioni e latini che lor mastri non possono vedere; et haverà cura che scrivino bene; et oda quello che devono dire a mente; e visiti avanti la cena gl'altri, per veder se hanno composto e recitato ciò che devono.

43

REGULAE PRAEFECTORUM CUBICULORUM COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet, cf. introductionem, supra, p. 317-18.

TEXTUS: 1. *Rom. 157 I*, f. 102*r*-3*r*; conceptus autographus Patris Polanco. — 2. Romae, Arch. Univ. Greg., Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* I) p. 335-36; apographum saeculi XVII. — 3. Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali* p. 180-82; apographum saeculi XVII.

14 esperienze *t2* || 23 Si *t2* || 25 Collegio Romano] nostro collegio *t2*.

[2] De regula latine loquendi in Collegio Romano cf. *Gub. Coll. Rom.* (*1566*) § 40; supra, mon. 19.

[3] Scholae Collegii Romani dividebantur in septem classes, quarum prima vocabatur rhetorices, secunda humaniorum, dein quatuor classes grammatices, et septima seu infima; cf. *ib.* § 43-46.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Summarium

1. *Superioribus obediant.* — 2. *Erga magistros etc. se gerant ac scholastici Collegii Romani.* — 3. *Praefecto studiorum se subordinent.* — 4. *Regulas observent.* — 5. *Iuvenes sibi commissos in pietate et doctrina adiuvent.* — 6. *Ratio educandi iuvenes.* — 7. *Exercitia pietatis.* — 8. *Studia eorum dirigant.* — 9. *Disciplinae observatio.* — 10. *Auctoritatem magistrorum defendant.* — 11. *Cura honestatis et munditiei.* — 12. *Ratio se recreandi.* — 13. *Referant rectori.* — 14. *Correctio defectuum.* — 15. *Cura sanitatis.* — 16. *Nil clausum aut absconditum tolerent.* — 17. *Syndicum secretum habeant.*

Regole delli nostri che hanno cura delle camere de convittori del Collegio Germanico

Vedasi come si debbano portare prima verso di quelli della Compagnia e poi verso li convittori.

Verso quelli della Compagnia

[1] Ubediranno al rettore del Collegio Germanico, e lo riveriranno come immediato superiore ; et al superintendente che è sopra il rettore, et al ministro che è sotto di esso, al modo medesimo che si fa nel Collegio Romano.

[2] Con li suoi maestri e prefetto de studii del detto Collegio Romano si portaranno come gl'altri collegiali in ogni cosa appartenente a sé, e nell'istesso Collegio Germanico con l'essattore delli studi, confessore, sottoministro, infermiero, quando saranno sotto lui, e gl'altri officiali guardino il modo medesimo che si tiene nelli collegi della Compagnia quanto si potrà.

[3] Si intendino anco con li mastri delli figlioli delle sue camere, e con il prefetto delli studii quanto alli medesimi.

[4] Verso gl'altri fratelli nostri e verso di sé, osservino le regole

---

2 del] nel *t1* || 3 diportare *t1* | Compagnia *del. t1* et verso di se | 4 **dopo** *t1 sup.* || 6 et lo reverianno *t1 sup.* || 7 come a suo *t1* | superintendente *del. t1* come il simile quando qualche cosa li ordinerà | che . . . rettore *sup. t1* || 8 che[a] . . . d'esso *sup. t1* | collegio nostro *t1 et t3* (nostro *sup. t1*) | collegio *del. t1* et così al prefecto nel collegio nostro della Compagnia | 10 del nostro collegio *t1 et t3* (*t1 in marg.*) | 11 si diporterà con li suoi mastri *t1* | altri nostri | appartenente a se *add. t2-3* | 12 e *del. t1* così quando | studi *del. t1* ubediranno nelle cose loro commesse. 3. Quanto alli altri officiali, come | 13 staranno *t1* | altri *del. t1* del Collegio Germanico, *sup.* officiali | 14 nelli (*prius* nella) *del. t1* Compagnia | 16-7 Si . . . medesimi *add. t2-3* | 18 fratelli *del. t1* suoi

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

communi [1], e quelle delli nostri scolari [2], come se fussero nel collegio nostro; e se qualche cosa non potesse osservarsi, la dichino al P. Rettore; e finalmente per l'essercitio di carità che l'è commesso, procurino non manco attendere alli suoi studii e profitto spirituale et ogni perfettione, ricordandosi che per la confidenza che si ha di loro si mettono in tal luogo, presupponendo che potranno aiutar se stessi e gl'altri con il divino aiuto. [102*v*]

Verso li convittori

[5] Intendano che loro propria cura è che li giovani a loro commessi siano agiutati nella pietà, boni costumi, dottrina et anco buone creanze [3], e preghino Dio ogn'uno con special affetto per li suoi; et ordinariamente procurino di proceder con suavità e senza rigore di parole, acciò siano dalli suoi amati [4], et anche con tal gravità de costumi e prudenza che siano rispettati et riveriti dalli medesimi; e quando li riprendono, sia in modo che si avedono loro che s'odia il vitio, ma s'amano le persone [5]; et acciò habbino più libertà con essi e più autorità, non si faccino servir da loro, come in scriver le cose sue e simili.

[6] Tenghi ognuno una lista delli suoi, e li conversi particolarmente, però senza troppo familiarità; e diale occasione di scoprirsi; et averta nelle nature d'essi, quali con amorevolezze e laudi, quali con riprensione e timore meglio si possino giovare; e così proceda con ognuno come vede n'ha bisogno; e ricordandoli a suo tempo le sue regole [6] et essortandoli ad osservarle; e quando li difetti che accadono in sua camera sono leggieri, lui può correggerli con l'amonitione o qualche pic-

---

19 communi *del. t1* a quelli della Compagnia et se | nostri *sup. t1* | fossino *t1* || 20 nostro *sup. t1* | *prius* qualc'una *t1* | osservarsi *del. t1* ricorrano, *sup.* la dichino || 22 non mancho attendano *t1* || 27 li (*prius* de) *del. t1* persone sotto suo, *sup.* giovani a loro || 28 pietà *del. t1* et | bona creanza *t1* || 29 e preghino . . . suoi *in marg. t1* || 30 ordinariamente *del. t1* ogni uno | procurino *del. t1* farsi || 32-5 e quando . . . simili *add. t2-3* || 35 o cosa simile *t3* || 36-7 Tenghi . . . scoprirsi *t1* || 38 amorevolezza e laude *t2* | riprensioni *t2* || 39 possono *t1* | proceda *del. t1* come ha, *sup.* con . . . ne || 40 bisogno *del. t1* ogni uno || 40-1 ricordandoli . . . osservarle *t1 in marg.* || 41 che . . . camera *sup. t1* || 42 può *t3 corr. ex* Quando

---

[1] Regulas communes S.I., anno 1560 Romae typis editas, videsis in MI *Reg.*, app. II, p. 556-65.

[2] Regulas scholasticorum S.I. (1565-69) videas supra, mon. 22 et 28.

[3] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 1; supra, mon. 4.

[4] Cf. *ib.* § 23.

[5] Cf. *ib.* § 20.

[6] Regulas convictorum (1564) videsis inferius, mon. 46.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cola penitenza, senza mostrar ira o commotione. Ma se fossino fuori di sua camera, o più gravi, senza che s'accorgano li suoi chi gl'habbia accusati, tengano informato il rettore, acciò usi li rimedi o penitenze che bisognerà.

[7] Habbino cura d'incaminarli nella via dello spirito, e che nella camera osservino le sue regole dell'oratione della mattina e la sera, l'esame di sua conscienza, sentir la messa, confessarsi e communicarsi alli suoi tempi [7]; e vedano che si preparino bene per questi sacramenti; et potranno instruirli o farli ridur a memoria l'instruttione e pratica data per il predicatore. Vedano anche come sanno a mente la dottrina christiana, le feste, e come l'intendano; e quelli che vedono capaci di più, possono animarli et aiutarli per l'oratione mentale e più frequenza de sacramenti [8].

[8] Vedano come studiano in camera, e che sappino guadagnar tempo, perciò non lo spendendo in distrattioni o raggionamenti o discorsi vani [9]; come parlino latino [10] emendandoli se errano, facendoli adoprar la latina; e come sono diligenti nella scuola in notar ciò che detta il mastro, et in componere; e quelli che non hanno recitato sue lettioni, glile faccino recitare; e che si facciano anche le ripetitioni domestiche, repetendo hor l'uno, hor l'altro, stando attenti gl'altri; e siano essaminati sopra le regole che hanno sentito li più bassi, e così li più provetti nelli putti. Si trovino anche alle dispute nel Collegio Germanico e nel nostro quelli che s'hanno a trovare [11]; e s'informino del mastro, acciò aiutino quelli che hanno bisogno, e diano anche loro informatione a detto maestro, se vedono che alcuno si ha bisogno dell'opera di esso in qualche cosa; e se si accorgono che non sono in classe proportionata a loro, o che non hanno libri necessarii, avisino il superiore acciò se li proveda.

---

43 senza ... commotione *t1 in marg.* | fossino *del. t1* de più importanza || 44 chi *del. t1* sia || 45 tengono *t2-3* | o] e *t2-3* || 47-8 d'incaminarli ... oratione] che nella camera guardino sue regole quanto all'orationi *t1* || 49 et quanto al sentir *t1* || farli *t1 sup.* | ridurli *t1 a. corr.* | et pactica *sup. t1* || 52 predicatore *sequ. t1* che si fa ogni settimana et | *prius* Veda *t1* | a mente *sup. t1* || 53 le feste *sup. t1* || 53-5 e quelli ... sacramenti *in marg. t1* || 56 in camera *sup. t1* || 56-8 e che ... vani *add. t2-3* || 58 come ... errano *sup. t1* | facendoli ... latina *add. t2-3* || 59 nella scuola] in classe *t1* || 60 non *del. t1* sono stati || 61 lettioni *del. t1* che le, *sup.* gliele facino || 62 mo uno mo un altro *t1* | stando] et essendo *t1* || 62-3 e siano ... putti *add. t2-3* || 64-5 Si trovino ... trovare *in marg. t1* || 65 nel ... nostro *add. t2-3* || 68-70 e se ... proveda *in marg. t1*

---

[7] Cf. *ib.* § 4.

[8] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 9; supra, mon. 4.

[9] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) B § 3; supra, mon. 7.

[10] Cf. *ib.* § 9.

[11] Cf. *Reg. praef. stud. Coll. Germ.* (*1564*) § 1-5; supra, mon. 42.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[9] Siano vigilanti in non lasciar conversar in camera questi con quelli, ma che ognuno stia al suo tavolino a far il fatto suo senza dar fastidio all'altro, né perdere tempo; et aiutili nel modo di studiare, accordandosi con il prefetto e mastro loro, e il modo di notar li dubbii che haveranno, et il tempo di domandar la solutione d'essi [12], acciò non l'interrompano troppo nelli proprii studii. Se anco alli suoi tempi vede che alcuno manchi di star in camera, subito proveda che venghi, e s'informi perché non venne. [103*r*]

[10] Diano anco autorità e credito alli maestri del collegio nostro appresso li suoi giovani, e laudino gl'essercitii del nostro collegio; e procurino che siano osservatori di ciò che gli è ordinato in scola, non li dando nuovi argomenti da componere, ma facendoli comporre ciò che il mastro li ha detto.

[11] Veda che si levino e vadino a letto all'hora debita [13], e che tenga ognuno conto con l'honestà e netezza [14]; e non li escano di camera senza licenza, e per il loco secreto, per il quale deve essere tornato uno, quando andarà l'altro, e sempre con il lume.

[12] Nel tempo della ricreatione doppo pranzo e doppo cena ognuno habbia l'occhio, e non lasci uscir dal detto luogo niuno per quell'hora, e se lui non li trattiene con buoni e piacevoli raggionamenti, averta che nel conversare l'uno col'altro s'osservi l'ordine dato per il rettore; e non si permetta pigliar troppe distrattioni; e se si accorge li faccia danno conversar in tali tempi, dia aviso al rettore. Quando vanno fuori a spasso, habbia la medesima avvertenza; e non li lasci parlare con forastieri che non conosce bene e sa non li noceranno; e pur li lasci rilassar l'animo e rallegrarsi et essercitarsi salva l'honestà.

[13] Tenga avisato il rettore di tutto ciò che importa, notando li diffetti et anche rimedii che gli occorreranno per riferirli, quando sarà chiamato a render ragione delli suoi; e nelle cose urgenti non aspetti quel tempo, ma quanto prima avisi il detto rettore. Quando si vederà

---

72 a sua tabola *t1* || 73 né perdere tempo *sup. t1* | et aiutili... loro *add. t1* | et diali (*del.* l'hora) il modo *t1* || 75 di[3] *del. t1* ricercar la, *sup.* domandarli la soluzione || 76 non *del. t1* sia, *sup.* l'interrompano | troppo *del. t1* interrotto || 79-83 Diano... detto *add. t2-3* || 82 componghino *t3* || 84 e[3] *del. t1* con la || 85 ogni uno *sup. t1* | con la] dell' *t2* | e[3] etiam *t1* || 86 secreto *del. t1* et solo || 87 lume quando è notte *t1* || 89 l'occhio sopra li suoi *t1* || 92-3 e non... rettore *add t2-3* || 94-5 e non... noceranno *in marg. t1* || 94 lasci pur *t2* | lasci *del. t1* pigliare solazo honesto || 96 et essercitarsi *sup. t1* | l'honestà *del. t1* 8. Quando vedessi alcuno || 100-1 vedessi anche alcuno che non *t1* | né studia *add. t2-3* | non manchi d'avisarlo (*del.* il superiore) *t1*

---

[12] De magistris consulendis cf. *Reg. schol. S.I.* (*1558*) § 4; supra, mon. 6.

[13] Cf. *Reg. conv.* (*1564*) § 3; infra, mon. 46.

[14] Cf. *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che alcuno non ha ingegno, né impara né studia, non tardi darne aviso [15].

[14] Se vedesse in qualche convittore fuori della sua camera qualche mancamento, n'avisi subito il suo prefetto o rettore o ministro, acciò proveda; e potendo esso farli la correttione, non manchi.

[15] Se vedesse alcuno indisposto del corpo, avisi subito il superiore [16]; e se vedesse che ha mancamento di panni o letto o altra cosa necessaria al vitto, avisi similmente il rettore.

[16] Veda se hanno casse o scrigni serrati [17], ove tenessero denari o cose a mangiare nascoste; o libri prohibiti [18], acciò se gli levino.

[17] Habbi con approvatione del rettore un sindico secreto delli più confidenti [19] che li riferisca se vi è disordine alcuno in camera o fuori, nel uscir alla scuola o per Roma o in altro luogo; e sapendo il disordine, proveda nelle cose leggiere, e nelle più importanti riferisca al superiore.

44

REGULAE CONFESSORIS ET PRAEFECTI RERUM SPIRITUALIUM COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod attinet, cf. introductionem, supra, p. 317-18.

TEXTUS: 1. *Rom. 157 I*, f. 113*r*; conceptus autographus Patris Polanco. — 2. Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali* p. 182-83;

---

102 Se vedessi (*del.* uno) ciò che non li piace in alcuno de convictori fuora della sua camera, può avisare il prefecto, sotto il quale lui è, o il rectore o ministro, aciò proveda, et essendo absenti, non manchi esso all'officio della charità (*del.* avisando) nella admonitione del tale *tl* || 105 subito avisi il prefetto della sanità, o vero il (*del.* rectore) superiore *tl* || 107 al vitto *sup. tl* | similmente] anche *tl* || 108 scrigni] scritorii *tl* | scritorii serrati *sup. tl* | che non tengano denari né *tl* || 109 ne libri che non siano boni *tl in marg.* || 110 et in camara (*del.* sia) tenga (*sequ. sup.* con approbatione del rectore) un sindico *tl* || 111 disordine] fallo || 112 o al andare fuora (*sequ. in marg.*) con l'ordine et compagno che li sarà dato | o al star nella classe, dove sederanno insieme tutti, o alla mensa, o altrove *tl* || 113 et sapendo che ci è disordine *tl*.

---

[15] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 25; supra, mon. 4.

[16] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 16; supra, mon. 38.

[17] Cf. *Reg. comm. S.I.* (*1560*) § 19; MI *Reg.* p. 558.

[18] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) B § 4; supra, mon. 7.

[19] Cf. *Reg. synd. Coll. Germ.* (*1564*) § 1-4; supra, mon. 41.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

apographum saeculi XVII. — 3. Romae, Arch. Univ. Greg., cod. 2800 (NAPPI, *Annali I*) p. 339-40 ; apographum saeculi XVII. — 4. *Ib.* p. 533-34 ; apographum.

Summarium

1. *Nostros regat iuxta regulas.* — 2. *Convictores semel in mense confiteantur.* — 3. *Duo casus rectori reservati.* — 4. *Adiuvet suos ad progrediendum in spiritu.* — 5. *Foveat prudenter vocationes religiosas.* — 6. *Conversatio cum iuvenibus.* — 7. *Oret pro eis qui magis indigent.* — 8. *Cura peculiaris novitiorum.* — 9. *Concorditer agat cum confessore alumnorum germanorum.*

AVISI PER IL CONFESSORE E PREFETTO DELLE COSE SPIRITUALI NEL COLLEGIO GERMANICO [1]

[1] Quanto alli nostri, osservi, quello che nel collegio nostro s'osserva, intieramente.

[2] Quanto a quelli convittori che ha da confessare, li comparta in modo che ogni mese tutti si confessino, e quelli che li parerà siano idonei, anche si communichino [2] ; et attenda all'applicatione di rimedii per l'infermità spirituali che troverà.

[3] Riservi al rettore due casi [3] : Se uno, quod absit, ricercasse altro del collegio medesimo di peccati carnali, o se venisse a qualche atto dishonesto ; potendo persuaderli, che vi vadano ; se non vogliono andare, l'assolva lui, se loro pure s'offerissero di domandar al rettore d'esser mutati di camera, quando fussino in pericolo ; la quale mutatione può per molte cause non inhoneste farsi. Il secondo caso, del furto di cose che non siano minime, o di danno fatto alla casa.

[4] Sforzisi di tirar tutti quelli che troverà capaci al viver spirituale, alla frequenza maggiore de sacramenti, et all'uso dell'oratione mentale ; e se per gl'essercitii spirituali alli tempi di vacanza li paresse

---

5 Quanto *del. t1* alli thedeschi et convictori, *sup.* a quelli che ha da confessare || 7 rimedii *del. t1* spirituali || 9 casi *del. t1* uno de peccati carnali contra (*sup. del.* delli convictori) || 10 de peccati carnali *sup. t1* || 11-4 potendo . . . farsi *in marg. t1* || 12 offeriss*ino t1*] offeriscono *t4* || 14 caso *add. t2* || 15 di *add. t2-3* || 17 uso dell' *sup. t1* || 18 e^{3} *del. t1* però | se *del. t1* alli

---

[1] De confessore et rerum spiritualium praefecto cf. *Const.* P. III c. 1 § 11-12 ; MI *Const.* III 82-83.

[2] Cf. *Reg. conv.* (*1564*) § 4 ; infra, mon. 46.

[3] De casibus rectori collegii reservatis cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 6 et adn. 17 ; supra, mon. 38.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

doversi tirar alcuno, dia ricordo al rettore; et averti che tutti sappino la dottrina christiana anco alla mente [4].

[5] Con destrezza muova alla perfettione li penitenti, come li trovarà capaci, ma non a questa o quella religione [5]; se pur loro lo consultassino, diali buon consiglio e nutrisca li buoni desiderii loro.

[6] Fuora de confessioni conversi con questi e quelli secondo il bisogno loro, procurando aiutar tutti quelli del collegio.

[7] Facci oratione speciale per quelli che vede n'hanno bisogno, e nelle messe si ricordi di loro.

[8] Tenga conto con li novitii che si provono in detto collegio, e gl'altri servitori [6]; e li esplichi per sé, o per altro deputato dal rettore, la dottrina christiana un giorno della settimana a ciò designato; e faccili imparar a mente la parte necessaria; e così faccia lui o altro un'essortatione ogni venerdì a tutti li convittori e thedeschi, insieme con quelli che servono, delle cose che sono più necessarie per il profitto loro spirituale, specialmente preparandoli per accostarsi alli ss. sacramenti della confessione e communione, e dandoli gli precetti per l'oratione.

[9] Intendasi con quello che ha cura di confessare li todeschi per agiutarli nelle cose spirituali.

45

REGULAE SUPERINTENDENTIS COLLEGII GERMANICI

ANNO 1564

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet, cf. introductionem, supra, p. 317-18.

TEXTUS: 1. *Rom. 157 I*, f. 114*r*; conceptus autographus Patris Polanco. — 2. *Ib.*, f. 77*r-v*; apographum manu Ioannis Fernández exaratum.

---

21 Destramente *t1* || 22 non *del. t1* specialmente || 25 tutti *del. t1* in spirito et facendosi amar da loro, et usi l'officio de prefecto delle cose spirituali con tutti quelli del collegio, et particolarmente osservi come si diportano nel || 28 con li] delli *t2* | gl'] degl' *t2* || 29 deputato dal rector *sup. t1* || 30 christiana *del. t1* o la parte di quella, *sup.* un . . . acciò || 30-1 e faccili . . . necessaria *in marg. t1* || 31-2 exhortatione *del. t1* alli tali || 32 ogni *del. t1* 15 dì | e thedeschi *om. t4* || 35 comunione *del. t1* et oratione | li avisi della oratione etc. *t1* || 36-7 9. Intendasi . . . spirituali *add. t2-3.*

---

[4] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 12; supra, mon. 7.

[5] Videsis decretum S. Ignatii (1555) de alumnis ad statum religiosum nullo modo adducendis; MP I 128 § 2; et *Reg. conv.* (*1564*) § 12; infra, mon. 46.

[6] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 25-26; supra, mon. 38.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Summarium

1. *Invigilet, quomodo suo quisque officio fungatur.* — 2. *Visitet collegium saltem semel in hebdomada.* — 3. *Intersit consultationibus quae maioris videntur momenti.* — 4. *Auctoritatem officialium tueatur.* — 5. *De mutationibus P. Generalem informet.* — 6. *Habeat syndicos ex nostris.* — 7. *Scripturas, libros acceptarum et expensarum, pecunias in arca ferrea teneat.* — 8. *Pecuniarum administrationem inspiciat.*

Regole del superintendente [1] del Collegio Germanico

1. Tenendo il fine del Collegio Germanico avanti li occhi [2], veda come il rettor, officiali et tutto il collegio fa suo debito, et perciò habbia le regole de tutti, considerando per sé, et informandosi de chi li parerà, come l'observano; però destramente, che non paia voglia cercar defecti del rector, con detrimento dell'autorità di esso.

2. Per tal effetto visiti lui istesso il collegio alli suoi tempi, che sarà almeno una volta la settimana; et qualche volta fra l'anno le camere et officine; et quantunque lasci ad ogni uno far suo ufficio, quando s'accorgessi che manca, si sforzi di rimediare con li ricordi et altri modi che li pareranno, non riprendendo però detti mancamenti, né ordinando cosa alcuna immediatamente alli ufficiali, ma al medesimo rettor, acciò proveda lui ciò che conviene.

3. Trovisi in alcune consulte che li pareranno di più importanza [3], et etiam in alcune ordinarie, per intender le cose che li sindici et praefetti delle camere et ministro referiscono, et le cose de più momento

---

3 debito *del t1* tenendo, *sup.* et perciò habbia || 4 tutti *del. t1* et veda || 5 observano *del. t1* et || 5-6 però . . . esso *add. t2* || 7 tempi *sequ. t1* et le camere et officine || 7-8 che . . . officine *add. t2* | 9 quantunque *sup. t1* | *prius* lasciando *t1* | ufficio *sequ. t1* in tanto che fa bene; quando mancasi || 10-3 si sforzi . . . conviene] si sforzi de supplire, aiutando et l'officiali et li altri del collegio con li ricordi et altri modi che li parerano *t1* || 14 in alcune] nelle *t1* | li *del. t1* sarano, *sup.* parerano || 15 et intendo alle volte quelle cose ordinarie (cose ordinarie *sup.*) *t1* | sindici *del. t1* continuamente, *sup.* et prefetti . . . ministri || 16 de più momento *sup. t2* || 16-8 momento . . . cognitione] che alla giornata occorrerano, le sapia, et non si risolvano senza suo parere (*del.* ma questa, et l'ordinarie, vada quanto si sia *sup.* et riservisi per tal conto le cose che parerano convenienti)

---

[1] Congregatio generalis II (1565) de hoc munere statuit: « Non videtur officium superintendentis vel nomen usurpandum in Societate, nisi ubi pro arbitrio R. P. Generalis necessitas vel magnitudo collegii utrumque postulaverit; neque enim nomen tantum retinendum est ». *Institutum S.I.* II 210 decr. 86. — Cf. MI *Reg.* p. 508-10. A. Coemans, *Collatéral et surintendant.* AHSI 5 (1936) 293-95; et Schrö-teler, *Erziehung* p. 137-40.

[2] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 43; supra, mon. 38.

[3] Cf. *ib.* § 33.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

le saprà, et le difficili potrà trattarle col P. Generale, con cui parere potrà etiam reservar alcune a sua cognitione.

4. Quantunque il rettor et gl'altri tutti del collegio stiano a sua obedientia, sforzisi de conservar il credito et auctorità di detto rettore et officiali apresso i collegiali in ogni cosa.

5. Se giudicassi doversi mutar ordine alcuno o regola del collegio, noti le ragioni per proponerle al Generale; senza cui approbatione, o di quello che tiene suo loco, non si farà innovatione in cose di tal qualità. [77*v*] Per mutationi di prefetti delle camere et officiali (fuora del rettore et ministro) del collegio, non sarà necessaria la consulta d'altro che del superintendente. Per rimandar al collegio nostro li prefetti de camere, et pigliar altri, o haver gente di nuovo, trattisi col Generale, se lui non dessi auttorità per cose simili al rettor o superintendente di detto collegio; ché in tal caso bastarà trattarlo con esso.

6. Habbia nel collegio alcuni de nostri che li referiscano [4], come vanno le cose del governo, almeno ogni settimana una volta; et quando lui anderà a visitar il collegio, li potranno dire se hanno niente che importi.

7. Tenghi in sua camera, o dove l'ordinarà il rettore, una cassa ben serrata delli denari et scritture necessarie, et duoi libri separati: uno che contenghi l'intrata et uscita di denari per le spesse comuni della casa; altro dove metta il denaro che viene per li convittori (oltra quello che si paga per il collegio d'ordinario) et le spese nel vestire loro, et altri bisogni, acciò si possa render buono et fidel conto alli suoi parenti [5].

8. Dia denari per spender all'espenditore o economo designato per il rettor [6]; et tenga cura di pigliar il conto minuto d'esso, benché in suo libro solamente metta le summe maggiori, rimettendosi alle minute dello spenditore.

---

20 **obedientia** *del. t1* et | **credito** *del. t1* de detto || 21 **officiali** *del. t1* **nel collegio,** *sup.* **apresso i collegiali** | **collegiali** *sequ. t1* et però (*del.* quantunque, *sup.* si ben) alcune cose (*del.* vole) voglia mutare o correger, facialo per mano del rector (*del.* o ministro, *sup.* o altri officiali) più presto che per se istesso || 25 de officiali o prefetti delle camere, non sarà necessaria la consulta del Generale *t1* || 27-45 Per rimandar . . . spenditore *add. t2*.

---

[4] De syndicis constituendis cf. *Reg. synd. Coll. Germ.* (*1564*) § 1-4; supra, mon. 41.

[5] De cura rerum temporalium cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 38-39; supra, mon. 38.

[6] Cf. *Reg. empt. Coll. Germ.* (*1564*) § 1-4; supra, mon. 40.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

46

REGULAE CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI

Ad annum 1564

Introductio

Ex quo statutum fuerat ut in Collegium Germanicum etiam iuvenes non necessario ad sacerdotium promovendi, qui suis se sumptibus sustinerent, reciperentur, duo iam genera hominum complectebatur: alumnorum et convictorum [1]. Sicut alumnis a primo principio leges datae fuerant ab ipso S. Ignatio [2], ita etiam convictoribus statim ab initio regulae dandae erant, quibus quomodo in collegio vivendum, qualis ordo observandus etc. praescriberetur. Quare fieri potest ut ipse P. Maggio, rector, qui primus convictores suscepit, principia quaedam regularum statuerit. Quod ipse inceperat, eius in munere successores, prae ceteris P. Peruschi, crescente in dies usu magis magisque complevisse dicendi sunt. Quod ratione supponitur, factis comprobatur.

Anno iam 1563 ipse P. Cortesono, nondum collegii rector, tanquam unam ex pluribus rationibus, cur convictores in litteris minus proficerent, ponit: « la poca disciplina che hanno circa l'osservanza delle regole » [3]. Unde patet convictores tum temporis suas iam regulas habuisse. Item initio anni 1564 P. Guisson loquitur de defectibus convictorum qui regulis prohibeantur [4]. Etiam in regulis rectoris aliorumque officialium Collegii Germanici — quas anno labente 1564 conscriptas fuisse diximus — non semel regulae convictorum commemorantur. Prohibet v. g. rectori collegii, ne regulas alumnorum germanorum aliorumque collegii mutet inscio Patre Generali [5]. Dein in regulis praefectorum cubiculorum: « Verso li convittori » praescribit praefectis: « Habbino cura . . . che nella camera osservino le sue regole dell'oratione della mattina o la sera, l'esame della sua conscienza . . . » [6]. Quibus verbis certo commemorantur « Regulae speciales, quomodo singulis diebus se gerere debeant ». Denique rectori: « Quanto a convittori » praescribit ne quem convictorum in collegium recipiat qui non se obligaverit ad regulas communes observandas [7]. Indicantur certo « Regulae generales » convictorum. Quare non est

---

[1] Cf. Steinhuber, *Geschichte* I 49-51.

[2] *Regulae Collegii Germanici* (*1551*); videsis in MP I, mon. 9 III, p. 123-27.

[3] Cf. *La summa de tutto . . .*, infra, mon. 105, lin. 79.

[4] Cf. Guisson, *Instructiones . . .*; infra, mon. 103 passim.

[5] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 37; supra, mon. 38.

[6] Cf. *Reg. praef. cub. Coll. Germ.* (*1564*) § 7; supra, mon. 43.

[7] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 14; supra, mon. 38.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dubitandum, quin annis iam 1563 et 1564 regulae convictorum in usu fuerint.

TEXTUS : 1. Romae, Arch. Univ. Greg., Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* I) p. 341-60 (*prius* 8-12). Numeri foliorum erronee hunc ordinem sequuntur : 341 342 343 344 351 352 357 358 359 360. Apographum saeculi XVII, non Patris Nappi, sed scribarii cuiusdam manu exaratum.

2. Romae, Arch. Coll. Germ., Cod. NAPPI, *Annali* p. 162-70 ; apographum saeculi XVII manu cuiusdam scribarii exaratum. In angulo superiore sinistro paginae 162 alia manu haec nota habetur : « Copie cavate dalle scritture del Collegio Germanico ».

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Die Erziehung* p. 458-59.

Summarium

Regulae generales : 1. *Conditiones admissionis.* — 2. *Admissi initio in spiritualibus paululum instruendi.* — 3. *Pecuniae ad asservandum tradendae. Nil olausum habeant.* — 4. *Cum licentia et socio exeant. Colloquia cum externis. Epistolae superiori ostendendae.* — 5. *Perturbatores dimittentur. Mutua charitas fovenda. Nimia familiaritas autem vitanda. Nemo alterum tangat nec quicquam donet.* — 6. *Mundities ubique servetur. Vestitus honestus.* — 7. *Sanitatis cura.* — 8. *Honesta recreatio.* — 9. *Per unum diem in hebdomada vacabunt.* — 10. *Amore honesti potius quam timore poenae agant. Poenitentias humiliter accipiant.* — 11. *Denuntient qui ad statum religiosum amplectendum eos importune exhortaretur.*

Regulae speciales : Ordo diurnus : 12. *Surgitur.* — 13. *Oratio matutina.* — 14-16. *Sacrum missae.* — 17-18. *Ientaculum.* — 19. *Studium.* — 20-21. *Itur ad scholas.* — 22-24. *Prandium.* — 25. *Recreatio.* — 26-27. *Studium.* — 28-29. *Lectiones et coena.* — 30. *Recreatio. Preces vespertinae. Cubitus. Silentium.*

Regulae ad pietatem : 31. *Preces matutinae ac vespertinae.* — 32. *Missa quotidiana.* — 33. *Confessio menstrua saltem et communio.* — 34. *Exhortationes et doctrina christiana.*

Regulae circa studia : 35. *Classis cuique conveniens. Diligentia in studiis.* — 36. *Submissio et reverentia erga magistros etc.* — 37. *Latine loquendum.* — 38. *Tempore studii nil aliud faciant.*

Regulae modestiae : 39. *Semper et ubique memores modestiae.* — 40. *Debita reverentia exhibenda superioribus.* — 41. *Cum licentia ingrediantur cubiculum alterius.* — 42. *In cubiculo quieti apud mensam maneant.* — 43. *Nemo aliquid de domo capiet. Discedentes e cubiculo, omnia bene composita relinquant.* — 44. *Nullus prospiciat foras per fenestras.* — 45. *Statim se conferant quo pulsu campanae vocantur.* — 46. *Licentia a rectore obtenta praefecto significanda.* — 47. *Licentiae ab alterius cubiculi praefecto petendae, absente praefecto proprii cubiculi.*

Regulae hebdomadarii : Eius officia : 48-49. *Mane postquam excitatus est.* — 50. *Tempore exercitiorum communium.* — 51-52. *Absente praefecto.* — 53. *Admonitus a praefecto, notet defectus.* — 54. *Catalogum notarum secrete servabit.* — 55. *Catalogum descriptum die sabbati praefecto tradet.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

REGULAE CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI

Regulae generales [8]

[1] Nemo admittatur qui non in ea sit aetate ut corporis sui et vestium curam habere possit, quique non legere et scribere saltem noverit, et se offerat observaturum quae ad domesticam disciplinam pertinent, et obediturum superioribus [9]. Atque haec quae observanda sunt, ipsi qui recipiuntur et qui eos in collegium constituunt, in scriptis videant simulque intelligant [10].

[2] Admissi in collegium per paucos aliquot dies domi remaneant et anteactae vitae confessionem instituant, et de modo examinandae conscientiae et orandi instruantur [11], ut aedificium doctrinae fundamentum inveniat pietatis et utriusque progressus et tanquam scopus prae oculis habeatur. Interim quoque regulas describent, et easdem saepius relegendo in memoriam revocent.

[3] Si pecuniam habebunt, servari oportebit apud eos quibus ea cura commissa est, et bona fide in eorum, ad quos pertinet, usus necessarios expendetur, vel eisdem restituetur, cum discessuri sunt [12]. Nec quicquam clausum in arca vel scrinio habeant quod velint latere superiores vel praefectum cubiculi [13].

[4] Non egrediantur foras sine licentia superioris et socio assignato [14]; minus utique pernoctabunt, etiam apud consanguineos; sed nec loquentur sine licentia eiusdem cum externis, nec familiariter cum domesticis, nisi cum personis, horis et locis designatis, exceptis verbis

---

1 Regulae ... Germanici *om. t1* || 12-3 et ... habeatur *om. t2* || 13-4 Interim ... revocent *linea subducta t2* || 13 scribent *t2* || 20 egrediatur *t1*

---

[8] In utroque textu *Annalium* post « Regulae generales » haec verba eiusdem scribarii manu exarata sequuntur : « Nota quod hae regulae generales omnes desumptae ex regulis collegii, mutato tantum ordine et additis iis verbis quae subducta sunt lineis ». Unde deduci licet, in hisce regulis generalibus convictorum ordo quo primitus conceptae fuerant, iam non inveniri.

[9] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 14 ; supra, mon. 38.

[10] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 9 ; supra, mon. 2.

[11] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) B § 2 ; MP I, mon. 9 II, p. 115 et 117.

[12] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 8 ; MP I, mon. 9 III, p. 125.

[13] Cf. *Reg. praef. cub. Coll. Germ.* (*1564*) § 16 ; supra, mon. 43.

[14] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 7 ; MP I 125.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

communibus salutationum, quae urbanitas requirit [15]. Nec litteras scribant vel mittant alicui, etiam parentibus, nisi prius eas superioribus ostendant [16].

[5] Quod si quis cognosceretur aliorum pacem et in virtutibus progressum impedire, et non emendaretur correctus, non tolerabitur in collegio, sed dimittetur [17].

Omnes autem mutuam charitatem inter se retineant [18], nec verbo aut facto alter alteri quicquam iniuriae inferat, nec cum altero contendat, nec illi malum loquatur, nec ipsum despiciat; sed si quid acciderit, alter cui tale quid infligitur, subito conveniat praefectum cubiculi, aut alios superiores, quibus negotium exponat; et hi curabunt ut statim reconcilientur, et ab altero amplius non contristetur [19]. Caveant tamen nimiam familiaritatem; nec uni alterum data opera contingere [342] liceat [20]. Sed nec donare quicquam alter alteri possit, iniussu superioris, nec etiam accipere domi vel foris [21].

[6] Curent in primis cordis, deinde itidem corporis et lectuli (quem unusquisque seorsum habebit) et rerum suarum et cubiculi munditiem et concinnitatem [22]. Vestitu autem honesto et mundo potius quam splendido aut vano utantur [23].

[7] Sanitatis etiam suae curam habeant, et si quid senserint malae habitudinis, statim admoneant praefectum cubiculi, ut eorum valetudini consulatur [24].

[8] Ne autem in adversam valetudinem incidant, per horam unam a prandio et alteram a coena vacent ab omni studio, et honestae recreationi id tempus tribuant in loco ad id signato [25].

24-6 Nec . . . ostendant *linea subducta t2* || 32 nec[3]] neque *t2* || 36 contingere liceat *sup. t2* || 37 donare alter *t2*

---

[15] Cf. *ib.* § 10.

[16] Cf. *ib.* § 9.

[17] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) B § 8; MP I, mon. 9 II, p. 119.

[18] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 5; MP I, mon. 9 III, p. 125.

[19] Cf. *ib.* § 17, p. 126-27.

[20] Cf. *Reg. comm. S.I.* (*1560*) § 40; MI *Reg.* p. 561.

[21] Cf. *ib.* § 21, p. 558.

[22] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 13; MP I, mon. 9 III, p. 126.

[23] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) B § 11; MP I 119.

[24] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 14; MP I 126.

[25] Cf. *Reg. rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 5; MP I, mon. 7, p. 83; et *Reg. schol. S.I.* (*1565*) § 20; supra, mon. 22.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[9] Per unum autem diem in media hebdomada, in qua duo festa non inciderint, vacabunt etiam a consuetis lectionibus, et moderatae exercitationi corporis et animi honestae recreationi dabunt operam, ut alacriores postea ad studia sua redeant [26].

[10] Diligenter etiam et amore honesti potius, quam timore poenae observent omnes quae supra dicta sunt [27]. Si tamen, quae humana fragilitas est, errarent in aliquo, humili et grato animo admonitionem et reprehensionem, et si oportuerit, iniunctam poenam suscipiant [28]; ad quam non minori charitate, quam ad indulgentiam superiores adiguntur ad ipsorum tantum emendationem et profectum.

[11] Si quis animadverteret, se ab aliquo, etiam religioso viro, ad cuiusque religionis statum allici vel exhortationibus excitari, teneatur is superiorem ea de re verbo vel scripto admonere; quod si omiserit, per biduum in ipsum ob silentium animadvertet superior [29]. Licet quidem unicuique ad perfectionem aspirare; quamdiu tamen iuvenes in hoc collegio instituentur, iniussu eorum a quibus in eo constituti sunt, admitti in religionem, saltem nostrae Societatis, non expedit, nec minus utique persuasionibus humanis eo adduci ut religiosum vitae statum amplectantur [30].

Regule speciales, quomodo singulis diebus se gerere debeant [31], *exceptis tamen diebus recreationis*

Nota: Debent esse quidam deputati qui mane, ante pulsum *Ave Maria*, praefectis cubiculorum ferant lumen illosque excitent; qui postquam surrexerunt, excitare debent hebdomadarium [32], ut sit paratus

52 alacrius *t2* | sua studia *t2* || 63 iuvenes *om. t2* || 64 instituuntur *t2* || 71 excitent *del. t2* qui postquam surrexerunt, praefectis cubiculorum ferant lumen illosque excitent

[26] Cf. *Const.* P. IV c. 13 F; MP I 295.

[27] Cf. *Summ. Const. S.I.* (*1560*) § 49; MI *Reg.* p. 553.

[28] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1561*) B § 8; MP I 119.

[29] Videsis decretum S. Ignatii (1555) de alumnis ad statum religiosum nullo modo adducendis; MP I 128 § 2.

[30] De alumnis in Societatem invitis parentibus non admittendis cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) II § 72 et adn. 33; MP I 203; et HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) II § 3; supra, mon. 10.

[31] De ordine diurno in convictu Viennae cf. *Ordo diur. coll. novi vienn.* (*1563*); supra, mon. 37.

[32] Regulas hebdomadarii videsis interius, § 48-55.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

subito, post pulsum *Ave Maria*, dicere [343] psalmum *Miserere* etc., ut iam dicetur.

[12] Quilibet mane subito, postquam fuerit excitatus, surgat, et antequam hebdomadarius psalmum *Miserere* cum *Gloria Patri* etc. (quem alte et non nimis celeriter dicere debet) finiat, sit extra lectum, et ad minus tunica seu pallio indutus. Deinde vero, postquam indutus, lectum suum bene componat; quo composito, manus et faciem in cubiculo lavet, et se ad orationem paret, ita ut dato signo sit omnino paratus ad orandum [33]. Debet autem subito, audito signo, hebdomadarius recitare unum *Pater* et *Ave*. Et interim se praeparent omnes ut ante finem illius maneant flexis genibus.

Nota: Ut haec omnia ante orationem commode exequi possint, dabitur media hora. Orabunt autem per quartam partem unius horae [34]. Nota praeterea quod, si quis in hanc regulam peccabit die recreationis hebdomadariae, vel quando non itur ad scholas, non erit illo die notandus.

[13] Sub oratione autem quilibet recitabit officium B. Mariae Virginis [35]. Cum Matutino usque ad Laudes praecedenti serotina oratione, antequam incumbat, recitabit, et quod reliquum est, hac matutina oratione. Si vero neque hac hora absolvere poterit, id quod superest, recitabit sub sacro, nisi aliter sibi fuerit ordinatum a P. Rectore vel a P. Confessario [36]. In oratione vero devotus esse debet et modestus, atque nullum prorsus excitare rumorem, et utrumque genu debite flectere, et prope se lucernam habere ardentem, si opus fuerit.

[14] Absoluta oratione, illi de maiorum recreatione statim se conferant ad sacrum audiendum; illi vero de minorum recreatione interim se conferant ad studia, quousque signum detur ad sacrum commune. Usque autem hoc tempus nemo audeat ullum proferre verbum sine licentia praefecti, sed perpetuum sit silentium [37].

[15] Dato vero signo ad sacrum, hebdomadarius dicet alta voce ut omnes sui cubiculi percipiant: *Silentium*; quod erit indicium finis silentii. Post hoc subito, relictis omnibus, se conferant ad locum deputatum, ubi simul congregabuntur omnes, expectantes quousque prae-

---

75 subito *sup. l2*

---

[33] Cf. *Reg. paup. stud. vienn.* (*1563*) § 4; supra, mon. 36.

[34] Cf. *Ordo diur. coll. novi vienn.* (*1563*) lin. 3; supra, mon. 37.

[35] Cf. *Reg. paup. stud. vienn.* (*1563*) § 5 35 adn. 18; supra, mon. 36.

[36] Regulas confessarii Collegii Germanici videsis supra, mon. 44.

[37] De observatione silentii cf. *Reg. paup. stud. vienn.* (*1563*) § 14; supra, mon. 36.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fectus illorum iubeat illos procedere ad sacrum, et quilibet cum socio sibi assignato. Maturent autem tam cito se expedire, ut antequam celebrans *Confiteor* incipiat, omnes sint praesentes.

[16] In sacro autem ante praefectum manere debent in loco deputato, et flexis genibus, nulla [344] ratione, nisi infirmitas impediat, muro vel scamno vel alio innitentes, modeste et devote sacrum audiant [38]; et sub eodem, si quid superest de officio B. Mariae Virginis, recitando persolvant, sin minus, rosarium recitent. Nullum autem aliud sacrum praeter commune, nisi accepta facultate, audire poterunt; quod si fecerint, tamquam non audierint, aestimabuntur.

[17] Sacro finito, omnes statim ad cubiculum cum modestia properent. Quod postquam omnes ingressi, hebdomadarius orabit, omnium nomine, orationem illam *Actiones nostras* vel aliam brevem; et singuli maturent interesse orationi. Quem modum orandi semper observabunt, quotiescumque in die omnes simul cubiculum ingrediuntur.

[18] Hebdomadarius autem collationem adferat, si praesens non est; quam, brevi praemissa benedictione, cito perficiant. Collatione absoluta, hebdomadarius admonitus a praefecto cubiculi dicat « Silentium » et *Pater noster* et *Ave* etc. Interim omnes festinent ad mensas, ut ante eius finem parati sint studere.

[19] Recitabunt autem hac vel alia hora, prout illis praescribetur, suas lectiones memoriter, qui inferiorum sunt classium; et bedomadarius assignabit singula verba, quae in lectione recitanda errabunt. Si vero aliquis ultra decem errores committet, tamquam non recitasset, existimabitur.

[20] Dato autem signo eundi ad scholas, hebdomadarius rursus dicet « Silentium » quod signum erit finis silentii. Post hoc omnes conveniant in loco assignato, expectantes donec praefectus iubeat illos descendere ad portam, et honesto ordine ac comite assignato ibunt ad scholas. In platea etiam modesti sint et reverentiam exhibeant transeuntibus personis, quibus debetur.

[21] Venientibus autem ad collegium Societatis, quilibet classem suam modeste ingrediatur, et in ea attentum ac diligentem, valde modestum et praeceptori obedientem se exhibeat. Exeuntes autem classem, subito se congregent in loco ibidem illis assignato, et cum socio deputato, ut postquam fuerint iussi, cum modestia ad collegium revertantur.

---

106 iubet *t2* | praecedere *t1* || 111 modeste *om. t2* || 124 Ave etc. *t2* || 125 parati sint *t2* || 131 rursus *p. corr. t2*

---

[38] Cf. *Reg. rect. Coll. Rom.* (*1551*) I § 2; MP I, mon. 7, p. 67.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[22] Ingredientes autem nostrum collegium, quilibet subito sine mora se conferat ad cubiculum, et dato primo signo ad prandium, omnes de minorum recreatione maturent lotis manibus refectorium cum sociis modeste ingredi, antequam secundum detur signum. Dato autem signo ad secundam mensam, omnes de maiorum recreatione cubiculo egrediantur et, lotis manibus, expectent donec secundum audiatur signum. [351] Quo audito, omnes modeste refectorium ingrediantur, et se conferant ad tabulas illis assignatas. Semper autem in refectorio summum servetur silentium, nisi necessitas urgeat loqui. Nullus autem ad secundam mensam remaneat, neque primam mensam accedat, absque facultate.

[23] In omnibus etiam temperantiae, honestatis et decoris quilibet sit memor, et tantum comedat et bibat, quantum satis est. Si quis autem a communi cibo natura abhorreret, vel sanitati obesset, is P. Rectorem vel alios curam habentes admoneat.

[24] Mensae benedictioni et gratiarum actioni et piae sub eadem lectioni attentum se praebeant, uti non solum corpus, sed et anima reficiatur [39].

[25] His absolutis ordine praescripto coenaculum cum modestia exeant, et quilibet se conferat ad recreationem suam ; ibidemque omnes se honeste recreent. Quae recreatio ob servandam bonam valetudinem, et ut alacriores ad studia redeant, est instituta [40]. Nullus autem sub eadem recreatione studere praesumat, nec ex loco recreationi deputato pedem amoveat, absque facultate expressa.

[26] Finita recreatione, quilibet sine mora ad cubiculum se conferat ; et, purgato cubiculo (quod omnes simul purgare debent), hebdomadarius, admonitus a praefecto, dicet «Silentium », *Pater noster* et *Ave*. Interim quilibet se paret ante finem eiusdem adesse suae mensae. Apud quam sedulo remaneat et diligenter studeat, nec ab ea pedem amoveat, vel eundi ad mensam alterius, vel exeundi cubiculum, nisi prius obtenta licentia a praefecto cubiculi. Nec ullum verbum, etiam ex quacumque necessitate, ex ore prolabatur, nisi prius ab eodem praefecto petita licentia.

143-4 de minorum recreatione quilibet *t1* || 145 sociis] suis *t2* || 145-50 Dato ... assignatas *in marg. alia m. t2* || 146 cubiculo *t2* || 150 servent *del. t2* locum, *sup.* silentium || 155 abhorreret *sup. t2* || 156-8 admoneat ... attentum *om. t1* || 163 alacrius *t2* || 170 studeat diligenter *t2* || 173 quacumque *om. t2*

---

[39] De lectione in refectorio cf. *ib.* § 14 et adn. 22 ; p. 73.

[40] Cf. supra, § 8-9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[27] Idem autem intelligendum est de omni tempore, quo in cubiculo est manendum et litteris invigilandum. Tempus enim hoc studiis assignatum, quo alii in eorum studiis perturbari non debent. Si autem necessitas urgeat alterum alloqui, praefectum adeat (vel in ipsius absentia, hebdomadarium), et submissa voce licentiam petat; qua obtenta, quam citissime se expediat, et ad mensam redeat, ne tempus hoc inutiliter teratur.

[28] Sic autem in studiis perseverent quousque signum ad repetitionem seu ad classem audiatur; quo audito, hebdomadarius dicat « Silentium », quod erit indicium finis silentii. Post hoc subito se conferant ad locum destinatum, et faciant in omnibus ut superius enarratum, donec redeant e schola in cubiculum. Ubi per quartam partem unius horae poterunt se paulum recreare et vacare a studiis, aut cubiculum purgare, si illo die purgatum non est. Post hoc hebdomadarius, admonitus a praefecto, dicat [352] « Silentium » et *Pater* et *Ave*. Interim quilibet se ad mensam conferat, et lectiones auditas apud se diligenter repetat, quousque detur signum ad repetitionem seu ad coenam; quo dato, in omnibus faciant ut supra declaratum est.

[29] Dato autem signo ad secundam mensam, omnes de maiorum recreatione cubicula egrediantur, et lotis manibus expectent donec secundum audiatur signum; quo audito, omnes modeste refectorium ingrediantur, et se conferant ad tabulas illis assignatas.

[30] A coena, finita recreatione, quilibet se conferat ad suum cubiculum, servando silentium, et se praeparando ad futuram orationem. Signo autem dato, hebdomadarius rursus dicit « Silentium », *Pater noster*, *Ave*; et interim singuli se parent, ut ante finem maneant genibus flexis, et quilibet orare incipiat. Recitabit autem officium B. Mariae Virginis usque ad Laudes, ut supra dictum [41]; quo absoluto, conscientiam examinet; postea vero se devota oratione paret ad somnum. His peractis, statim se exuat et conferat ad lectum sine ullo rumore; et admoniti a praefecto, sine mora lumina exstinguant. Dormiet autem quilibet cum indusio induto [42]. In lecto etiam ne verbum quidem, nisi summa necessitas, audeat proferre.

193-6 Dato . . . assignatas *add. t2* || 202 Virginis *om. t2* || 206 etiam] enim *t2*

---

[41] Cf. supra, § 13.

[42] Cf. *Reg. rect. Coll. Rom.* (*1551*) III § 2; MP I, mon. 7, p. 81.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Regulae ad pietatem [43]

[31] Mane postquam surrexerint, et vespere antequam cubitum eant, dabunt orationi tempus praescriptum ; in quo recitabunt quotidie horas B. Mariae Virginis [44] ; et vespere etiam conscientias examinent, ac devota aliqua oratione se ad somnum parent [45].

[32] Missam etiam quotidie in loco constituto audiant, et ei inservire discant. Diebus autem festis etiam ad vespertinum officium, et ut mane ad concionem, ita a prandio ad sacram lectionem accedant. Si in festis diebus aliquid addendum erit publice vel privatim orationi vel piae lectioni, morem gerant superioribus.

[33] Singulis autem septimanis, aut ad minus singulis mensibus confitebuntur, tempore deputato et confessario ipsis assignato ; et communicabunt etiam, si eidem videbitur expedire [46].

[34] Instructioni autem, aut exhortationi quae solet haberi singulis hebdomadis domi ad pietatem et morum institutionem, attentos se praebeant. Catechismum etiam primo quoque tempore, si nesciunt, memoriter addiscant, prouti fuerint edocti [47].

Regulae circa studia

[35] Quilibet se ad eam classem conferat, ad quam idoneus post examen videbitur [48] ; et diligens esse debebit in scholis circa litteras, et etiam domi repetendo, componendo, disputando et studendo, prouti iniunctum erit [49].

[36] Suae classis magistro et studiorum praefecto huius collegii, et cubiculi praefecto ac caeteris superioribus [357] in omnibus parebit et reverenter se eis praebebit.

---

211 Virginis *om. t2* || 219 ipsis] iis *t2* || 228 et *om. t2* | prouti ei *t2*

---

[43] Cf. *Reg. rect. Coll. Rom.* (*1551*) : *Pars prima spiritualem profectum concernens* ; MP I 67-75.

[44] Cf. supra, § 13.

[45] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 3 ; MP I 124.

[46] Cf. *ib.* § 2.

[47] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 2 ; MP I 309.

[48] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 8 ; supra, mon. 2.

[49] De exercitationibus litterariis domi habendis cf. *Reg. praef. st. Coll. Germ.* (1564) § 4 ; supra, mon. 42.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[37] Loquetur autem domi et in collegio Societatis latine, praeterquam tempore recreationis hebdomadariae [50].

[38] Tempore studii nihil aliud omnino facere tentabunt, quamvis alias sit necessarium, quam quod immediate referatur ad studia.

Regulae modestiae

[39] In eundo et redeundo ad collegium Societatis Iesu, in cibo capiendo, praemissa benedictione et consequente gratiarum actione, et demum domi et foris, modestiae et decoris sint memores in verbis et factis [51]; et transeuntibus personis quibus honor debetur, cum modestia caput aperiant; et quando loquuntur cum gravi persona, non cooperiant caput donec saepius iubeantur.

[40] Praefecto etiam cubiculi et aliis superioribus et fratribus collegii debitam reverentiam exhibeant. Quando evocatur aliquis etiam ex iussu superiorum, ille qui evocat, indicet praefecto cubiculi, qui deinde evocato discedendi facultatem dabit.

[41] Nullus ingrediatur cubiculum alterius sine licentia rectoris vel ministri, vel saltem praefecti cubiculi [52]; et postquam cubiculum est ingressus, proponat praefecto eiusdem cubiculi, quid et quocum loqui velit; et cum eodem submisse loquatur, ne caeteri in studiis impediantur.

[42] In cubiculo autem quilibet tempore studii apud suam mensam remaneat, nec ullum faciat indecentem rumorem, et observet silentium. Si vero necessarium fuerit loqui, vel alterius accedere mensam, conveniat praefectum, et obtineat licentiam; submisse etiam loquatur, et quam citissime se expediat.

[43] Nemo etiam aliquid de domo capiet, nisi prius id petat et impetret ab eo, cui commissa est ea cura [53]. Quando discedunt a mensa vel eundi ad classem, vel ad tabulam vel foris deambulatum, semper bene componant suos libros, vestem, sedem et reliqua omnia.

[44] In cubiculo etiam nullus prospiciat foras per fenestras, praecipue tamen per illas quae tendunt in plateas, neque aquam vel aliud quodpiam effundat vel proiiciat, nisi prius bene prospexerit, ne aliquem

---

236 quod *sup. rep. t2* || 250 cum quo *t2* || 252 quilibet *add. t2* || 260 componat *t1* || 263 quippiam *t2*

---

[50] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 13; MP I 247.

[51] Cf. *Reg. paup. stud. vienn.* (*1563*) § 16; supra, mon. 36.

[52] Cf. *Reg. comm. S.I.* (*1561*) § 19; MI *Reg.* p. 558.

[53] Cf. *ib.* § 8; p. 557.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

offendat. Nihil etiam in illis permutet, sed quemadmodum compositae sunt, sic relinquat.

[45] Quoties etiam cum pulsu campanae vel alia ratione monebuntur ad quascumque [358] functiones quae illis praescribuntur, praesto aderunt [54].

[46] Si quis vero a superioribus obtinet aliquam licentiam vel eundi foras, vel ingrediendi aliorum cubicula vel alia loca, semper tamen suum admoneat praefectum, ut interrogatus de ipso, sciat rationem reddere, quorsum pervenerit.

[47] Si contingat aliquando praefectum non esse praesentem, omnes eiusdem cubiculi petent facultatem a praefecto cubiculi proximioris, qui illis ab eorum praefecto ad hoc fuerit constitutus ; cui etiam in omnibus obedire debebunt, absente praefecto. Si vero erit aliquid necessarium parvi momenti, v. g. mensam alterius accedere, ut ei unum loquatur verbum, poterit petere licentiam ab hebdomadario.

Regulae hebdomadarii

[48] Hebdomadarius mane, postquam fuerit excitatus, continuo surgat, ut sit paratus subito post pulsum *Ave Maria* legere *Miserere*, prout in regulis [55]. Similiter etiam aliis temporibus iniungere « Silentium », prout in regulis [56].

[49] Debet etiam mane adferre aquam pro lavandis manibus, et post sacrum commune collationem, si praesens non est. Quo tempore etiam inquirere debet, qui per noctem notam vulgaris linguae, notam soloecismi seu barbarismi, notam malorum morum retinuerint ; quos diligenter et fideliter in catalogo annotabit. Facta collatione, debet reportare sportulam cum poculo.

[50] Tempore exercitii communis rursus adferat aquam pro aspergendo cubiculo, et collectis pulveribus, eosdem deportet ; et denuo ante caenam, ad minus semel, adferat aquam, ut si quis forte indigeat, in promptu habeat.

[51] Debet etiam annotare, praefecto absente, summa diligentia, si qui faciunt contra regulas ; ipsoque adveniente, illi significare et, si iustum fuerit, talem errorem, praefecto iubente, subito notare ; quod

---

[54] Cf. De qua promptitudine cf. *Const.* P. IV c. 10 § 9 ; MI *Const.* III 141.

[55] Cf. supra, § 12.

[56] Cf. Regulas speciales convictorum ; supra, § 12-30.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

si non diligenter fuerit executus, in ipsum propterea animadvertetur, et pro omnibus poenam luet.

[52] Poterit etiam aliquis, praefecto absente, ab hebdomadario petere licentiam necessitatis gratia (intellige de iis quae intra cubiculum solent accidere) accedendi mensam alterius eiusdem cubiculi, vel eundi ad loca secreta, signo accepto. Nulla autem alia de causa poterit dare facultatem exeundi cubiculum. Si vero aliquid accideret, ita ut omnino esset necessarium exire cubiculum, indicet [359] hebdomadario et a praefecto proximi cubiculi obtineat licentiam.

[53] Quotiescumque etiam monebitur a praefecto cubiculi ut aliquem notet, quam citissime hoc, sine ulla dilatione ac inquisitione, facere debet. Praeterea nullum notabit quacumque etiam nota, nisi praefecto approbante.

[54] Catalogum etiam bene custodire debet, ne amittatur; alias ipse pro omnibus poenas luet; nec alteri umquam ostendat, sed omnia secure servabit; nec alicui communicet, nisi praefecto cubiculi vel aliis superioribus, quotiescunque petierint.

[55] Diebus etiam sabbatinis a prandio rursus debet catalogum suae praeterlapsae septimanae describere, et omnes notas diligenter atque fideliter, sicut per totam septimanam annotatae sunt, inscribere; et nulli, propter quamcumque causam, plus aut minus ascribere quam promeruerit. Descripto ita catalogo, praefecto cubiculi tradere debet, qui ipsum P. Rectori deliberabit [57].

Catalogus notarum [58]

Tarde surrexit (intellige, si non fuerit extra lectum ante finem psalmi *Miserere*).

Tarde incubuit (intellige, si non extinxit lumen subito post admonitionem praefecti).

Tarde se disposuit ad orationem (intellige, mane et vesperi non manebat flexis genibus ante finem *Pater noster* et *Ave Maria*).

Non composuit lectum (intellige, non bene composuit antequam daretur signum ad orationem).

---

297 animadvertet *t1* || 301 eundi *sup. rep. t2* || 302 accepto *sup. t2* || 303 omnino *om. t2* || 306 etiam *om. t2* || 311 paenam *t2* || 317 et nulli ... plus *p. corr. t1* || 318 promeruit *t2* | ita] etiam *t1* || 320 Catalogus notarum] Nota malorum morum *t2* || 325 se *sup. t1, t2 om.* || 326 Maria *om. t2*

---

[57] Sic! Forte ad similitudinem verbi gallici « delivrer » ?.

[58] Cf. supra, mon. 37 lin. 20-1, et mon. 41 § 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non recitavit lectionem (intellige, si prorsus non recitat, vel ultra decem errores commisit).

Non lavit manus et faciem mane ante orationem. In oratione non stetit erectus, flexis genibus, sed innixus est brachiis, vel aliquid aliud indecens fecit. (Nota tamen quod nullus sub oratione debet notari, sed si dignus erit nota, post orationem poterit notari).

Non fuit praeparatus ire cum aliis, vel non ivit cum socio assignato.

Fuit immodestus in via, classe, in refectorio, tabula, concione, etc., vel non mansit prope suos.

Non exhibuit reverentiam personis debitis.

Non purgavit cubiculum cum aliis.

Mensam alterius tempore studii accessit.

Ivit sine signo ad loca secreta. [360]

Loquutus est tempore silentii.

Loquutus est cum externis et prohibitis.

Contendit cum aliis.

Vel aliquid aliud commisit his dictis simile, vel quod est contra bonos et civiles mores.

(Nota : Si aliquae harum notarum morum malorum essent dignae separatim notare, hoc facile fieri poterit) :

Si in loco publico quieverit.

Non fuit obediens.

Ivit ad fenestras.

Egressus est cubiculum absente praefecto.

Loquutus est italice.

Non ivit cum socio assignato.

Hebdomadarius quando bene se gesserit, poterit confirmari.

---

332 stetit] sedit *t2* || 336 in classe, via *t1* || 341 Ivit *del. t2* signo, *sup.* sine || 343 et prohibitis *om. t2* || 349 Si *del. t2* quis, *sup.* in loco | quieverit *sup. p. corr. t2* || 355 confirmari *t2 add.* Si locutus fuerit cum prohibitis sive externis.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

47

REGULAE CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI

Annis 1564 - 1566

Introductio

Hae convictorum regulae eaedem sunt ac regulae generales praecedentis monumenti [1]. A quibus discrepant eo quod in unum corpus collectae sint, praeter regulas generales praecedentis monumenti, etiam eae quae titulis « *Regulae ad pietatem* », « *Regulae circa studia* » et « *Regulae modestiae* » comprehenduntur, omissis tamen omnibus titulis. Hac nova dispositione regulae convictorum generales re vera simpliciores factae sunt, proindeque facilius perspici possunt.

Regulas anno 1566 hanc novam dispositionem iam habuisse, haud dubie demonstrari potest. Imprimis constat P. Canisium, praepositum provinciae Germaniae Superioris eo anno regulas convictorum a P. Generali petiisse. In epistola enim diei 10 aug. 1566 scribebat : « Promissum est nobis ex Urbe aliquando Dilingam mittere Collegii Germanici regulas, quibus nunc magis egemus, quod Cardinalis cupiat collegium S. Hieronymi legibus novis reformari. Rogamus igitur ut Roma regulas diutius expectare necessum non sit » [2]. Cui P. Generalis die 3 sept. respondebat : « Le regole del Collegio Germanico non si maravigli V.R. che non li siano mandate, perché insino adesso non habbiamo havuto tempo di rivederle, infuora delle communi ; et se si intende di quelle deli todeschi, non vi sono se non quelle prime fatte al principio, le quali forsa si mandaranno qui » [3]. Ex quibus verbis intelligitur, cur solum generales, et non speciales quoque convictorum regulae missae sint ; scilicet quia hae nondum revisae erant.

Quod autem regulae convictorum generales in hac nostri monumenti forma ad P. Canisium missae sunt, deducitur ex eo quod unicus textus qui Monachii reperitur [4], prorsus concordet cum omnibus nostri monumenti textibus romanis.

Auctor huius revisionis regularum videtur fuisse P. Polanco, nam in primo earum textu haud pauca ab ipso sunt exarata [5].

Textus : 1. *Rom. 157* I, f. 64*r-v* (*prius* IX) ; est prima forma revisionis regularum, manu Patris Fernández exarata, quam tamen P. Polanco correxit et auxit. In angulo superiore dextro, iuxta titulum monumenti, ipse P. Polanco hunc titulum addidit : « Quae a convictoribus

---

[1] Quas videsis supra, mon. 46.

[2] Braunsberger V 294.

[3] *Ib.*, p. 305-06.

[4] Videsis textum secundum.

[5] Videsis apparatum criticum.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

(*del.* collegii) seminarii (*del.* ditio[ribus]) qui suis sumptibus aluntur, sunt observanda ».

2. Monachii (München), Bibl. Univ., *Cod. ms. 384*, f. 177*r*-79*v* (*prius* 383-87) ; apographum coaevum.

3. *Rom. 157* I, f. 181*r*-82*r* (*prius* LIII) ; apographum coaevum. Fol. 181*r* manu Patris Possevino, secretarii : « Regole del collegio di todeschi a Roma ».

4. Romae, Bibl. Ap. Vat., *Vat. lat. 12.159*, f. 239*v*-40*r* (*prius* 226*v*-27*v*) ; apographum coaevum.

EDITIO : PELLICCIA, *La preparazione* . . . p. 499-500 (ex textu quarto).

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Die Erziehung* . . . p. 459.

Summarium

1. *Conditiones requisitae admissionis. Perturbatores dimittentur.* — 2. *Admissi in spiritualibus paululum instruendi.* — 3. *Ordinem domesticum fideliter servent.* — 4. *Exercitia pietatis.* — 5. *Diligentia in studio.* — 6. *Modestia domi et foris. Revereantur magistros. Nil clausum habeant.* — 7. *Mutuam charitatem foveant. Nimia familiaritas vitanda. Regula tactus. Nil sibi invicem donent.* — 8. *Nemo exeat sine licentia, nec colloquatur cum externis. Regula latine loquendi.* — 9. *Non ingrediantur in alterius cubiculum. Nihil de domo capient. Litterae superioribus ostendendae.* — 10. *Munditiei et sanitatis cura.* — 11. *Regulae potius amore honesti quam timore poenae observandae. Poenitentias libenter suscipiant.* — 12. *Qui eos ad statum religiosum amplectendum adhortaretur, denuntiandus.*

QUAE A CONVICTORIBUS COLLEGII GERMANICI SUNT OBSERVANDA

1. Nemo admittatur qui non in ea sit aetate, ut sui corporis et vestium curam habere possit, quique non legere et scribere saltem noverit ; et se offerat observaturum quae ad domesticam disciplinam pertinent, et oboediturum superioribus ; et in scriptis ipsi, et qui in collegio eos constituunt, ea videant quae sunt observanda [6] ; simulque intelligant quod, si quis cognosceretur aliorum pacem et in virtutibus progressum impedire, et non emendaretur correptus, non tollerabitur in collegio, sed dimittetur [7].

---

1 Collegii Germanici] Collegii *t3*] Seminarii *t4* || 2 Nemo admittatur qui non se offerat *t1* || 5 eos] illos *t3* || 6 constituent *t3*

---

[6] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 1 ; supra, mon. 46.

[7] Cf. *ib.* § 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Admissi in collegium per paucos aliquot dies domi maneant, et instituant confessionem anteactae vitae, et instruantur de modo examinandae conscientiae et orandi, ut aedificium doctrinae fundamentum inveniat pietatis, et utriusque progressus curetur, et tanquam scopus prae oculis habeatur [8]. [177*v*]

3. Omnes hora constituta surgant et concedant cubitum; et ad lectiones, mensam, cubicula, recreationes, et alias omnes functiones quae illis praescribentur, praesto erunt, cum pulsu campanae vel alia ratione monebuntur [9].

4. Postquam surrexerint, dabunt orationi praescriptum tempus; in quo recitabunt quotidie horas Beatae Virginis [10]. Missam etiam quotidie in loco constituto audient, et ei inservire discent. Diebus autem festis etiam ad vespertinum officium, et ut mane ad concionem, ita a prandio ad sacram lectionem accedent. Singulis vero noctibus, antequam cubitum eant, conscientias examinent, ac devota aliqua oratione se ad somnum parent. Si in festis diebus aliquid addendum erit publice vel privatim orationi vel piae lectioni, morem gerent superioribus [11]. Singulis autem mensibus confitebuntur confessario ipsis assignato, et communicabunt, si eidem videbitur expedire [12]. Instructioni autem aut exhortationi, quae solet haberi singulis hebdomadis domi ad pietatem et morum institutionem, attentos se praebeant [13]. [178*r*]

5. Ad eas se classes conferent, ad quas idonei post examen videbuntur; et diligentes esse debebunt in scholis circa litteras, et etiam domi repetendo, componendo, disputando et studendo, prout iniunctum erit eis [14]. Cathechismum quidem primo quoque tempore, si nesciunt, memoriter addiscant, prout edocti fuerint [15].

10-4 2. Admissi ... habeatur] Admissi in collegium confessionem anteactae vitae initio instituant, et de iis quae iuvare possunt, ut simul in pietate et doctrina proficiant, instruantur *t4* || 15 concedent *t1* || 15-8 mensam ... monebuntur] et mensam, et cubicula, studii gratia, se recipient, cum pulsus campanae eos admonebit. Et ne sibi perire sinant praeciosum tempus *t1* || 19 Singulis diebus postquam *t1* || 20 in quo ... Virginis *add. t2-4* || 16 Beatae Mariae Virginis *t3* | et missam in *t1* || 21 audient *add. t2-3* | et ei (eis *t3*) inservire discent || 22-3 ad vespertinum ... accedent] etiam concionem et sacram lectionem *t1* || 22 ad mane *t3* || 23-4 antequam] ante *t3* || 24-5 conscientias ... parent] suas orationes dicant ac conscientias examinent *t1* || 25 Si] Et si *t1* || 26 gerant *t3* || 28-30 Instructioni ... praebeant *add. t2-4* || 32 scholas *t1* || 34 eis erit *t3* | eis *sequ. t1* ut aliis exempio sint || 34 catechismum ... fuerint *add. t2-4*

[8] Cf. *ib.* § 2.
[9] Cf. *ib.* § 45.
[10] Cf. *ib.* § 31.
[11] Cf. *ib.* § 32.
[12] Cf. *ib.* § 33.
[13] Cf. *ib.* § 34.
[14] Cf. *ib.* § 35.
[15] Cf. *ib.* § 34.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6. In eundo et redeundo ad collegium Societatis Iesu, in cibo capiendo (praemissa benedictione et consequente gratiarum actione), in prandio et in caena, et demum domi et foris modestiae ac decoris sint memores in verbis et factis [16]. Suae vero classis magistro et cubiculi praefecto unusquisque parebit et reverentem se tum ei tum aliis superioribus collegii praebebit [17]. Nec quicquam clausum in arca nec scrinio habeat quod velit latere eos. Si pecuniam habebit, servari oportebit apud eos quibus ea cura commissa est, et bona fide in eorum ad quos pertinet, usus necessarios expendetur vel eisdem restituetur, cum recessuri sint [18]. [178*v*]

7. Inter se mutuam charitatem retineant, nec verbo aut facto alter alteri quicquam iniuriae inferat; et si quid acciderit, statim reconcilientur. Caveant tamen nimiam familiaritatem. Nec uni liceat alterum contingere data opera; sed nec donare quicquam alter alteri possit iniussu superioris, nec accipere domi vel foris [19].

8. Non egrediantur foras sine licentia superioris et socio assignato. Minus utique pernoctabunt etiam apud consanguineos; sed nec colloquentur, sine licentia eiusdem, cum externis; nec familiariter cum domesticis, nisi cum personis, horis, locis designatis, exceptis verbis communibus salutationum quae urbanitas requirit [20]. Loquentur autem domi et in collegio Societatis latine, praeterquam tempore alterius quotidianae recreationis et hebdomadariae [21], de quibus paulo inferius.

9. Unus non ingrediatur cubiculum alterius sine licentia rectoris vel ministri vel saltem praefecti cubiculi [22]. Nihil etiam de domo capient, nisi prius id petant et impetrent ab eo cui commissa est ea cura [23]. [179*r*]

36-8 in cibo ... caena *add. t2-4* || 38 decori *t1* || 39 in verbis et factis *sup. m. Pol. t1* | cubiculo *t3* || 41-2 Nec ... eos latere *add. m. Pol. t1* || 42 eos] ea *t3* || 42-5 Si ... sint *add. t2-4* | 44 necessarius *t4* || 44-5 recessi sunt *t4* || 47 inferant *t2* | inferantur *t3* || 48-50 caveant ... foris] Sed nec familiaritatem nimiam invicem habeant. Nec uni liceat alterum serio vel ioco contingere; nec sibi invicem quicquam donent, iniussu superioris *t1* (*add. m. Pol.*) || 52 Minus ... consanguineos *add. t2-4* | Sed nec] Nec *t1* || 53 familiariter *add. t2-4* | cum personis *add. t2-4* | 55 requiritur *t3* || 56-7 praeterquam ... inferius] praeterquam tempore alterius recreationis, id est a prandio vel a caena per unam horam, et in diebus festis quibus permittentur aliter loqui *t1*] praeterquam cum externis *t4* || 58-9 sine licentia saltem praefecti cubiculi *t1* || 60 concessa est cura *t3* | cura *sequ. t1* Nec mittant vel recipiant litteras domi vel foris, nisi per manus superiorum vel de eorum consensu (*m. Pol. add.*)

---

[16] Cf. *ib.* § 39.
[17] Cf. *ib.* § 40.
[18] Cf. *ib.* § 3.
[19] Cf. *ib.* § 5.
[20] Cf. *ib.* § 4.
[21] Cf. *ib.* § 37.
[22] Cf. *ib.* § 41.
[23] Cf. *ib.* § 43.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

10. In primis curent cordis, deinde itidem corporis et lectuli (quem unusquisque seorsum habebit) et rerum suarum et cubiculi munditiam et concinnitatem. Vestitu autem honesto et mundo potius quam splendido aut vano utantur [24]. Sanitatis etiam suae curam habeant; et si quid senserint malae habitudinis, statim admoneant praefectum cubiculi, ut eorum valetudini consulatur [25]. Ne autem in adversam valetudinem incidant, per horam unam a prandio, et alteram a caena vacent ab omni studio et honestae recreationi id tempus tribuant in loco ad id designato [26]. Per unum autem diem in media hebdomada, in qua duo festa non inciderint, vacabunt etiam a consuetis lectionibus, et moderatae exercitationi corporis ac animi honestae relaxationi dabunt operam, ut alacriores postea ad sua studia redeant [27].

11. Diligenter et amore honesti potius quam timore poenae observent omnes quae supra dicta sunt. Si tamen (quae humana fragilitas est) errarent in aliquo, humili et grato animo admonitionem et reprehensionem [179*v*] et, si oportuerit, iniunctam poenam suscipiant; ad quam non minori charitate, quam ad indulgentiam superiores adiguntur ad ipsorum tantum emendationem et profectum [28].

12. Si quis animadverteret se ab aliquo, etiam religioso viro, ad cuiusque religionis institutum allici vel exhortationibus excitari, teneatur is superiorem ea de re verbo vel scripto admonere. Quod si omiserit per biduum, in ipsum ob silentium animadvertet superior. Licet quidem unicuique ad perfectionem aspirare. Quamdiu tamen iuvenes in hoc collegio instituentur, iniussu eorum a quibus in eo constituti sunt, admitti in religionem, saltem nostrae Societatis, non expedit; nec minus

---

61 Inprimis curent (curent *in marg.*) *t3* || 61-2 corporis ... habebit)] corporis et vestium *t1* || 62 et] ut *t3* || 63-4 Vestitu ... utantur *add. t2-4* || 64 Et sanitatis *t1* | curae *t3* || 65 malae habitudinis] mali *t1* || 66 *prius* consulantur *t1*] consiliantur *t3* || 66-72 Ne ... redeant *add. t2-4* || 73-4 observent *rep. t3* || 74 sunt *sequ. t1 m. Pol.* ut debent || 75 est *om. t2-3* || 77 adiguntur] adiungutur *t3* || 78 tantum] tamen *t3* | praefectum *t4* || 79-80 Si ... excitari] Si confessarius vel alius ex nostris exhortaretur quempiam ad Societatis nostrae vel alterius religionis institutum amplectendum *t1* || 81 superiorem] Patrem Generalem *t1* | ea de re *add. t2-4* || 81-7 Quod ... amplectantur] licet enim ad progressum in pietate et [virtutibus] in dies maiores faciendos hortari eos debeant, propter multas tamen rationes non ad hoc vel illud institutum non expedit adhortari. Qui autem neglegerint ad Generalem deferre hos adhortatores, ipsi per triduum punientur pane tantum et iure et uno ciatho vini refecti. Licet autem sponte sua qui in hoc Germanico Collegio habitant, ad ingressum in Societatem nostram aspirarent, ne tunc quidem in eam admitti poterunt, sine eorum consensu, a quibus in Collegio sint collocati *t1* || 81 Quod] Qui *t3* || 83 unicuique] unusquisque *t3* || 84 iniussi] in usu *t3* || 85 nec] neque *t3*.

---

[24] Cf. *ib.* § 6.
[25] Cf. *ib.* § 7.
[26] Cf. *ib.* § 8.
[27] Cf. *ib.* § 9.
[28] Cf. *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

utique persuasionibus humanis eo adduci ut religiosum vitae statum amplectantur [1].

48

REGULAE CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI

ANNO 1566

Introductio

Regularum, quas praecedenti monumento exhibuimus, facta est etiam translatio italica, quam P. Nappi in *Annalibus Seminarii Romani* posteritati reliquit.

TEXTUS: 1. Romae, Arch. Univ. Greg., *Cod. 2800* (NAPPI, *Annali* I) p. 517-20 (*prius* 97 ss.); apographum saeculi XVII.

2. *Rom. 155* I, p. 13-16; apographum coaevum, sed abbreviatum, nam desierantur paragraphi 1 2 5 et 12; etiam ordo paragraphorum immutatus est; ita enim sequuntur: 6 7 8 9 10 11 3 4.

Summarium

1. *Conditiones requisitae admissionis. Perturbatores dimittentur.* — 2. *Admissi in spiritualibus paululum instruendi.* — 3. *Ordinem domesticum fideliter servent.* — 4. *Exercitia pietatis.* — 5. *Diligentia in studio.* — 6. *Modestia domi et foris. Revereantur magistros. Nil clausum habeant.* — 7. *Mutuam charitatem foveant. Nimia familiaritas vitanda. Regula tactus. Nil sibi invicem donent.* — 8. *Nemo exeat sine licentia, nec colloquatur cum externis. Regula latine loquendi.* — 9. *Non ingrediantur in alterius cubiculum. Nihil de domo capient. Litterae superioribus ostendendae.* — 10. *Munditiei et sanitatis cura.* — 11. *Regulae potius amore honesti quam timore poenae observandae. Poenitentias libenter suscipiant.* — 12. *Qui eos ad statum religiosum amplectendum adhortaretur, denuntiandus.*

STATUTI OVER REGOLE GENERALI DE CONVITTORI

[1] Nessuno si accetti in questo collegio che non sia in età che possa haver cura di se e delle cose sue, e che non sappia almeno leggere e scrivere, e che non prometta d'osservare tutti li ordini e regole del collegio,

---

[1] Cf. *ib.* § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ed esser obediente alli superiori. E nell'entrare veda ciò che in collegio s'osserva a tutti gl'ordini di esso. Il che faranno anco quelli che li metteranno in collegio [1]. E sappino che se alcuno si conoscerà, in qual modo si voglia, il quale perturbasse agl'altri la pace et il progresso nelle virtù, e che si vedesse incorrigibile, non si terrà in collegio, ma sarà licentiato [2].

[2] Doppo d'esser alcuno ricevuto in collegio, deve per alcuni pochi giorni starsi in casa preparandosi alla confessione della vita passata. E siano instrutti del modo d'essaminar la conscienza e di far oratione, acciò l'edificio della dottrina sia fondato sopra il fondamento della devotione e bontà, e procurando di far profitto, e nell'un e nell'altro l'habbia sempre come scopo avanti gl'occhi [3].

[3] Tutti all'hora ordinata si levaranno et anderanno a dormire. Saranno anco diligenti d'andare alle lettioni, alla tavola, alle camere, et all'altre cose che gli saranno ordinate, quando saranno avisati con il suono della campana; o in un altro modo [4]. [518]

[4] Doppo che saranno levati, faranno oratione nel tempo ordinato. Nel quale diranno l'officio della Madonna [5]. Udiranno messa ogni giorno nel luogo a ciò deputato, imparando di servir in quella. Li giorni di festa andaranno alla predica, vespro, e lettione sacra, quando si farà nella nostra chiesa. Et ogni giorno usino d'essaminar la conscienza prima che vadino a dormire, preparandosi con qualche devota oratione. E parendo alli superiori d'aggiunger qualche cosa altra che l'ordinario, faranno quello che sarà ordinato [6].

Ciascheduno si confessarà almeno una volta il mese con il confessore che li sarà ordinato, e si communicherà se altrimente non giudicherà il confessore [7].

Siano attenti all'esortatione over institutione che li saranno fatte ogni settimana per instruirli nella devotione e buoni costumi [8].

---

16 a tavola *t2* || 17 gli *om. t2* || 19 con la campana *t2* | un *om. t2* || 23 lettione sacra et vespero *t2* || 25-6 et se parerà al superiore *t2* || 27 che *om. t2* | l'ordinaria *t1* | ch'ordinaranno *t1* || 28 ciascheduno *t1* || 29 communicharanno *t2* || 31 Siano adonque tutti *t2* | alle esortationi che li *t2*

---

[1] Cf. *Reg. conv Coll. Germ.* (*1564*) § 1 ; supra, mon. 46.
[2] Cf. *ib.* § 5.
[3] Cf. *ib.* § 2.
[4] Cf. *ib.* § 45.
[5] Cf. *ib.* § 31.
[6] Cf. *ib.* § 32.
[7] Cf. *ib.* § 33.
[8] Cf. *ib.* § 34.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[5] Andaranno a quelle classi, per le quali, doppo d'esser essaminati, saranno giudicati idonei. E sì nelle scuole, come in casa, usaranno la debita diligenza nell'imparare, con ripetere, disputare, componere e studiare secondo che li sarà ordinato [9]. E nel principio che verranno nel collegio, saranno contenti d'imparare la dottrina christiana, se non la saperanno, come li sarà mostrato [10].

[6] Nell'andare e tornare dal collegio della Compagnia di Giesù, nel mangiare (nel qual tanto nel pranzo come nella cena debba precedere la benedittione e seguir l'attione delle gratie), e finalmente tanto in casa come fuora ricordinsi di mostrare modestia e decoro nelle parole et atti loro [11]. E ciascuno sarà obediente al suo precettore e prefetto delle camere, mostrandosi riverente a loro, come anco agl'altri superiori del collegio [12].

Né terranno cosa alcuna chiusa nella cassa o studiolo, che voglino sia a loro nascosta. E se haveranno denari, li daranno in conserva a quelli che di ciò haveranno cura; li quali fedelmente li spenderanno in loro bisogni, overo se li restituiranno, quando si partiranno [13].

[7] Si ameranno l'un l'altro secondo che richiede la carità fraterna. Né in parole, né in fatti si faranno ingiuria in modo alcuno; e occorrendo fra loro qualche cosa, subito si conciliaranno insieme. Si guardino però dalla troppo familiarità. Né l'uno possa toccare l'altro a posta, né donare [519] cosa alcuna senza saputa del superiore; né meno pigliar da altri tanto in casa come fuori [14].

[8] Non anderanno fuori di casa senza licenza e compagni assignatili da superiori; né manco staranno fuori la notte, etiam appresso li parenti loro. Non parlaranno a forastieri senza licenza; né praticaranno familiarmente con tutti quelli di casa, se non con quelle persone, et in quel tempo e luogo che li sarà designato, eccetto con le communi

---

39 ritornare *t2* || 40-1 (nel qual . . . gratie) *om. t2* || 42 come] quanto fuor di casa *t2* || 43 ciascaduno *t2* | precessore *t1* || 46 Non teneranno *t1* || 49 in] nelli *t2* || 51 Né in parola *om. t2* || 52 tra *t2* | racconciliaranno | 54 né darsi *t2* | 56-7 et compagnia assignatali dalli superiori *t2*

---

[9] Cf. *ib.* § 35.
[10] Cf. *ib.* § 34.
[11] Cf. *ib.* § 39.
[12] Cf. *ib.* § 40.
[13] Cf. *ib.* § 3.
[14] Cf. *ib.* § 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

salutationi che richiede la buona creanza [15]. In casa et in collegio della Compagnia parleranno sempre latino [16].

[9] Niuno entrarà nella camera dell'altro senza licenza del rettore o ministro o almeno del prefetto della camera [17]. Né pigliaranno cosa alcuna se prima non la domandano et ottengono da quello che ne ha cura [18].

[10] Procurino tutti, come cosa principale, d'haver la monditia prima dell'anima, di poi del corpo, del letto (il quale ogn'uno haverà da parte), della camera e di tutte le cose sue.

Nel vestire habbiano più dell'honesto e mondo, che dello splendido e superfluo [19].

Habbino anco tutti cura della sanità corporale; e sentendosi indisposti, avisino subito il prefetto della camera, acció presto si possa rimediare [20]. Acció si conservino sani, per un'hora doppo pranzo, e per un altra doppo la cena, non studiaranno; dispensando quel tempo con qualche honesta ricreatione [21]. E fra la settimana, non occorrendo in quella due feste, haveranno un giorno, nel quale, rilassando alquanto lo studio, anderanno a fare un poco d'esercitio, ricreando il corpo et anco l'animo con qualche modesta et honesta ricreatione, acció poi con maggior fervore tornino a studiare [22].

[11] Si sforzino tutti d'osservare con diligenza le suddette cose più per amore della virtù e dell'honestà, che per timore del castigo. Et incorrendo in alcun errore, secondo l'humana fragilità, siano contenti d'accettare con humile e grato animo l'ammonitione e riprensione che li sarà fatta; e bisognando, pigliaranno volentieri la pena che a loro sarà ordinata, alla quale non con minor carità li superiori si muovono per correggerli e spingerli nel progresso delle virtù, che fariano perdonandogli [23]. [520]

---

61 e nel collegio *t2* || 63 L'uno non || 64 della camera *om. t2* || 65 ottengano *t2* | ne] si *t1* || 68 di *om. t2* | (qual *t1* || 70 habbino *t2* | e mondo *om. t2* | dello] del *t2* || 74 Et acciò *t2* | conservi *t2* || 77 haranno | alquanto] un poco *t2* || 84 l'ammonitioni et riprensioni *t2* || 85 saran fatte *t2* || 87 delle virtù *om. t2*

---

[15] Cf. *ib.* § 4.
[16] Cf. *ib.* § 37.
[17] Cf. *ib.* § 41.
[18] Cf. *ib.* § 43.
[19] Cf. *ib.* § 6.
[20] Cf. *ib.* § 7.
[21] Cf. *ib.* § 8.
[22] Cf. *ib.* § 9.
[23] Cf. *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[12] Se alcuno s'accorgerà d'esser da alcuno, etiamdio religioso, essortato a qualsivoglia religione, sia obligato avisare di ciò al superiore o in scritto o a bocca. E s'alcuno mancarà ch'alla più longa tra doi giorni non dia aviso al superiore, egli ne farà la penitenza per haver tacciuto. E benché sia lecito a ciascheduno aspirare allo stato di perfettione, nondimeno li giovani, mentre staranno in questo collegio, non è espediente siano admessi nella religione, almeno della nostra Compagnia, senza licenza e consenso di coloro che qui gl'hanno posti. Né anco è espediente indurre alcuno con persuasione humane ad abbracciar lo stato della vita religiosa [24].

49

REGULAE CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI

ANNO 1569

Introductio

In hoc monumento exhibentur regulae convictorum Collegii Germanici ea forma qua anno forte iam 1568 prodierunt, et typis mandatae sunt anno 1569. Fundamentum harum sunt regulae convictorum, quas supra, in monumento 46 exscripsimus. Etiam ordo novarum regularum inde petitus est. Nihilominus in regulis novis alia prorsus nova, alia alio modo disposita sunt. Quae « *Regulae generales* » regularum antiquarum continent, in regulis novis ex parte suppressa, ex parte in alia capita translata sunt. « *Regulae modestiae* » regularum antiquarum optimo iure in duo capita divisa sunt in regulis novis : « *Circa l'obedientia* » et « *Circa la modestia* ». P. Polanco has novas regulas convictorum commemorat in epistola die 7 maii 1569 ad P. Canisium data, scribens : « Si manderanno anche un di questi giorni le regule stampate di detto Collegio Germanico, acciò si possa dare informatione a quelli che vorranno venire, et l'habbino ancora quelli che li vogliono mandare » BRAUNSBERGER VI 317.

TEXTUS : 1. *Rom. 157* I, f. 163*r*-71*v* (*prius* LVI, 1-15 et 347*r*-55*v*), libellus formae 24 (98 × 65 mm.), anno 1569 Romae typis impressus.

2. Romae, Arch. Univ. Greg., *Cod. 189* (*4*), f. 1*r*-3*v* ; apographum manuscriptum saeculi XVII.

3. *Ib.*, *Cod. 2800* (NAPPI, *Annali* I) p. 369-74 ; apographum manuscriptum saeculi XVII.

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Die Erziehung* . . . p. 460.

---

[24] Cf. *ib.* § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Summarium

1. *Conditiones admissionis.* — 2. *Tutorem externum habeant.* — 3. *Pecuniae tradendae ad conservandum.* — 4. *Modestia in vestitu.*

Regulae ad pietatem: 5. *Confessio menstrua et communio.* — 6. *Preces recitandae mane et vespere.* — 7. *Missa quotidiana et doctrina christiana.* — 8. *Lectiones sacrae et exhortationes.*

Regulae de obedientia: 9. *Ad pulsum campanae se conferant quo vocantur.* — 10. *Res proprias ordinate conservent.* — 11. *Nemo vagetur domi.* — 12. *Alterius cubiculum non ingrediantur.* — 13. *Ne misceantur cum alterius cubiculi alumnis.* — 14. *Silentium stricte observandum.* — 15. *Recreatio cum sociis designatis.* — 16. *Epistolae a P. Rectore videndae.* — 17. *Sine licentia non exeant. Tempore praescripto redeant.* — 18. *Rarissime permittatur ut extra domum manducent.* — 19. *Nil absconditum teneant.* — 20-21. *Admonitiones et poenitentiae bono animo acceptandae.*

Circa modestiam: 22. *Silentium et modestia in ecclesia et refectorio.* — 23. *Modestia in scholis et in eundo.* — 24. *Reverentia erga superiores.* — 25. *Nemo alterum tangat.* — 26. *Concordiae et pacis procuratores.* — 27. *Moderati in recreatione.*

Circa studia: 28. *Magistris obediant et in studiis progredi conentur.* — 29. *Ordinem studendi receptum fideliter observent.* — 30. *Latine loquantur.* — 31. *De tempore libero fructuose transigendo.* — 32. *Classem sibi designatam frequentent.* — 33. *Lectiones audiendas non omittant.* — 34. *Solum libros a rectore approbatos teneant.*

Circa sanitatem: 35. *Curam habeant sanitatis.* — 36. *Graviter decumbentes in domo parentum curandi.*

Ordini del Collegio Germanico

Ordini quali s'hanno d'osservar da tutti i convittori che vorranno star nel Collegio Germanico

[1] Tutti quelli che vorranno entrar nel Collegio Germanico, si contentino di far vita commune con gl'altri, et accommodarsi all'istituto d'esso, quale è ordinato alla buona educatione et al profitto loro nelle lettere et virtù christiane [1].

[2] Ciascuno habbia alcuno fuori che habbi cura di provedergli, non solamente delle cose necessarie al principio, come letto, tavola,

1 Ordini del Collegio Germanico *om. t2-3* || 3 voranno *t1* | Collegio Germanico] seminario *t2-3* || 4 Li convittori che *t2-3* (*t3 sup.* Quelli) | entrar] stare *t3 sup.* | Collegio Germanico] seminario *t2-3* || 5 accommodandosi *t2* || 8 che] qual *t3* || 9-10 come . . . etc. *om. t2-3*

[1] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 1; supra, mon. 46. — Haec prima paragraphus prorsus renovata optime demonstrat quomodo in his novis regulis sensus spiritualis seu paedagogicus potius quam iuridicus praevaleat.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sedia etc., ma anco delle cose che alla giornata occorreranno; et venga ogni settimana per veder se gli manca alcuna [165*v*] cosa, per levargli l'occasion d'uscir fuora. Et quando a qualcuno questo non sarà commodo, si darà la cura nell'istesso collegio ad alcuna persona, per il medesimo effetto [2].

[3] Niuno potrà tener danari appresso di sé, ma gli darà in custodia a chi sarà a ciò diputato; il quale gli spenderà nelli bisogni d'esso secondo l'ordine del superiore, tenendone buon conto, et non in cose straordinarie senza particolare licenza del medesimo, et gli renderà loro il resto quando partiranno [3].

[4] Nel vestir saranno molto moderati secondo il costume del collegio, né useranno vestimenti di seta, né di colore, né altre cose indecenti a tal luogo [4]. [166*r*]

Circa la divotione [5]

[5] Ciascuno almeno una volta il mese si confesserà, et si communicherà, se parerà al suo confessore [6], et procurino per tal effetto prepararsi bene; al che serviranno alcune spirituali instruttioni che loro si daranno, il leggere libri spirituali, alcuna divota et pia oratione et meditatione. Et doppo la santissima communione si sforzino conservarsi nella divotione con mezi simili.

[6] Tutti reciteranno ogni giorno l'officio della Beatissima Vergine [7], compartendolo fra'l tempo dell'oratione della mattina (qual sarà d'un quarto d'hora) et della messa (mentre che'l sacerdote legge basso) et della sera (che sarà per un altro quarto de hora) [8]; eccettuando quelli c'havranno [166*v*] licentia di commutare detto officio in meditationi,

---

11 per] a *t2* (a vedere *sup.*) || 12 dell'andare fuori *t2-3* | a qualche uno di questi non li fusse (*prius* fussero) *t2* | alcuno non havesse tal commodità, si dia *t3* || 13 collegio] seminario *t2-3* || 15 dia *t2* || 16 suoi bisogni *t2-3* || 20-1 collegio] seminario *t2-3* || 21 vestiti *t2* || 25 et *om. t2-3* | procureranno *t2* | procurando *t3* || 26 bene] con ogni devotione et diligentia *t2-3* || 26-9 al che ... simili *om. t2-3* || 30-5 Tutti ... divotioni] Tutti faranno la mattina et la sera un quarto d'hora d'oratione avanti andare (andarsi *t3*) a letto, nel qual tempo potranno recitare l'offitio della Madonna, o fare alcuna (altra *t3*) oratione secondo la loro devotione et consiglio del confessore *t2-3* || 34 havanno *t1*

---

[2] Cf. infra, mon. 118, lin. 293-96; et mon. 119 lin. 122-24.

[3] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 3; supra, mon. 46.

[4] Cf. *ib.* § 6.

[5] Cf. *ib.* § 31-34.

[6] Cf. *ib.* § 33.

[7] Cf. *ib.* § 31.

[8] Cf. *ib.* § 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

o altre loro particolari divotioni; et s'avvezzino a far ogni giorno l'esame della propria conscienza, et di raccomandarsi a Dio con alcune buone orationi, quando vanno a letto et si levano et si vestono [9].

[7] Udiranno ogni giorno messa nel luogo et tempo a ciò ordinato [10], et impareranno i giorni di festa la dottrina christiana [11].

[8] Procurino di cavare frutto dalle lettioni sacre et prediche che udiranno, quando si faranno in nostra chiesa; et dalle essortationi che alcuna volta si faranno dalli nostri nell'istesso collegio [12].

Circa l'obedientia

[9] Ciascuno la mattina, quando sarà [167*r*] chiamato, sia presto in levarsi per poter far le cose che s'hanno a fare avanti l'oratione; et tutto il giorno siano pronti in far quel che al suo tempo gli sarà ordinato o avvisato co'l suono della campana, come andare alle lettioni, a tavola et altri essercitii soliti, non mancando alcuno senza particolar licentia [13].

[10] Tengano buona cura delle cose loro, procurando di tenerle tutte al suo luoco, ben acconcie et nette [14].

[11] Si guardino d'andar vagando per il collegio, et massime in tempo di studii, né in tal tempo o altro che non sia permesso, si fermino a parlare con altri che incontrassero, perdendo il tempo con essi [15].

---

35 si avezzaranno *t2-3* || 36 propria *del. t2, sed sup. rest.* conscienza || 37 orationi *sup. t2* | letto *add. t3* quando | si[i] *om. t2-3* || 40 dalle prediche, lettioni sacre *t2-3* || 41 quando ... chiesa *om. t2-3* || 42 collegio] seminario *t2-3* || 45 le cose ... far *om. t2-3* || 47 co'l] per *t2*] per il *t3* || 48 né mancarà nissuno *t2*] e nessuno mancarà *t3* | licentia *add. t2-3* del superiore || 50 procureranno *t2* || 52-59 Si ... fuora] Non usciranno di camera senza licenza del prefetto, et uscendo con licenza *t2-3* || 52 vagabondi per il seminario fermandosi (e fermarsi *t3*) a parlare con altri che incontrassero, perdono il tempo con loro (essi *t3*), et volendo andare ad altre camere, habbino licentia dal superiore. — Quelli di una camera non parleranno con quelli d'altre camere, si come né ancho nissun convittore con li preti (chierici *t3*) del seminario, senza licentia del superiore; eccetto quando due camere faranno ricreatione insieme, et ancora nelle repetitioni et scole, parlando di cose di studio. — Nelle camere stino (siano *t3*) quieti, et alli loro luoghi; non vadino alle tavole (tavolini *t3*) d'altri; né parlino con loro al tempo delli studii, né in alcun tempo fuorché della recreatione, senza licentia del prefetto. — Non anderanno alla porta, se non chiamati dal portinaro; né parleranno con quelli di fuora senza licentia del superiore. — Nell'hore della ricreatione conversaranno quelli della camera insieme, et nelli luoghi deputati dal superiore, et non manco di tre insieme *t2-3*

---

[9] Cf. *ib.* § 31.

[10] Cf. *ib.* § 32.

[11] Cf. *ib.* § 34.

[12] Cf. *ib.*

[13] Cf. *ib.* § 45.

[14] Cf. *ib.* § 43.

[15] Cf. *ib.* § 42.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[12] Niuno entrerà in camera d'altri senza licentia almeno del prefetto del-[167*v*]la camera [16]; né entrino ne' luoghi degl'officiali della casa; né piglino cosa alcuna da essi, come né anco d'alcun altro, senza licentia [17].

[13] Quando escono di camera per andare tutt'insieme a qual si voglia luogo, non si mescolino con quelli dell'altre camere, né restino in camera in tal tempo senza particolar licentia del superiore.

[14] Niuno parlerà con altri della medesima camera nel tempo de' studii, né la sera doppo l'oratione, né la mattina avanti d'essa, senza licenza del prefetto della camera; et niuno vada alla tavola dell'altro, né escano di camera senza la medesima licentia.

[15] Converseranno solamente con quelli del collegio che gli saranno concessi per loro aiuto [18], et non manco di tre [168*r*] insieme, nel tempo della ricreatione, senza particolar licentia; senza la quale anco non parleranno con quelli di fuora.

[16] Niuno mandi o riceva polizza o lettera alcuna senza licentia del superiore; il quale potrà leggerle avanti, per veder se conviene dargliele o no, eccetto quelle delli loro padri o curatori [18].

[17] Niuno uscirà di collegio senza licentia et compagno a ciò ordinatogli [18]; et ritornerà col medesimo; né anderà in luoco alcuno che prima non ne dia aviso al superiore. Et quando anderanno fuora a spasso, o per qual si voglia altro negotio, procurino di ritrovarsi in collegio al tocco dell'*Ave Maria*.

[18] Non vadano a mangiare fuora del [168*v*] collegio, se non fusse rare volte a casa dei suoi padri, zii, o fratelli, et con licentia. Né vadano a dormire fuor del collegio [18]; né gli si dia licentia, se non per qualche grande necessità; et se qualche uno restasse senza licentia, al ritornare non gli si apra la porta, senza particolar commissione del superiore; al quale starà giudicare se conviene riceverlo più in collegio o no.

[19] Niuno terrà cosa alcuna, la quale voglia esser celata al supe-

---

70 Nessuno *t2-3* | lettera né poliza alcuna *t2* || 71 quale *add. t2-3* se gli parerà || 72 eccetto ... curatori *om. t2-3* || 73 Nissuno *t2-3* | del seminario *t2-3* || 75 ne *om. t2* || 76 negotio] servitio *t3* | nel seminario al tempo debito di pranzo e cena, e la sera || 78 del seminario *t2-3* || 80 del seminario *t2-3* || 81 grave *t2-3* || 82 commissione] licentia *t2-3* || 83 seminario *t2-3* || 85 Nissuno *t2-3*

---

[16] Cf. *ib.* § 41.

[17] Cf. *ib.* § 43.

[18] Cf. *ib.* § 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

riore [19]; né accetteranno, né donaranno cosa alcuna senza licentia [20].

[20] Piglino a bene le ammonitioni che a loro saranno fatte, etiandio dai prefetti delle altre camere, essendo avvertiti di qualche cosa particolare che non conviene; et guardinsi da [169*r*] qual si voglia sorte di mormorationi [21].

[21] Ogni volta che gli sarà imposta qualche penitentia per li loro difetti, non mostrino resistenza, ma presto et con prontezza d'animo la facciano, et diano segno di volersi emendare [21].

Circa la modestia [22]

[22] Ogn'uno nella chiesa osservi il debito silentio et modestia, et anco dove si mangia, rispondendo alla benedittione et attioni di gratie, et attendendo alla lettione ch'in tal tempo si farà [22].

[23] Nelle lettioni et repetitioni, et nell'andare et ritornare dalle classi, et nell'andar a spasso, massime quando passano per strade publiche, osservino la debita modestia [23]. [169*v*]

[24] Portino a suoi superiori et maggiori la riverenza et rispetto che si conviene; et parlino loro con modo decente [24].

[25] Si guardaranno dal toccar l'un l'altro, etiandio burlando [25], ma osservino con tutti il debito rispetto et modestia.

[26] Siano nel parlare considerati, et si guardino dall'offender altrui con parole, procurando di conservarsi in pace con tutti; et occorrendo alcuna differenza, subito procurino pacificarsi.

[27] Nelle ricreationi che al suo tempo si faranno, non eccedano li termini della modestia; et guardinsi dal riscaldarsi troppo nell'esser-

---

86 donaranno o (né *t3*) prestaranno *t2-3* || 88 avisati *t3* || 89 da] di *t2-3* || 92 resistenza in farla *t2-3* | più presto *t2-3* | et *om. t2-3* || 96 all'attione *t3* | gratie *sup. rep. t2* || 97 attendino *t2-3* | in] a *t2-3* || 97 tornare *t3* || 99 passano] vanno *t2-3* | per le *t3* || 101 alli superiori e prefetti e maggiori loro *t2-3* || 102 li parlino *t2-3* || 103 guardino *t2-3* || 104 modestia *add. t2-3* che si conviene || 105 dall'] di *t2-3* | altri *t2-3* || 107 alcuna cosa in contrario *t2-3* || 109 termi *t1* | guardisi *t3*

---

[19] Cf. *ib.* § 3.
[20] Cf. *ib.* § 5.
[21] Cf. *ib.* § 10.
[22] Cf. *ib.* § 39-47.
[23] Cf. *ib.* § 39.
[24] Cf. *ib.* § 40.
[25] Cf. *ib.* § 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

citio corporale; et niuno esca dal luoco deputato per dette ricreationi in quel [170*r*] tempo, senza licentia di chi havrà tal cura, o almeno del prefetto della sua camera.

Circa li studii [26]

[28] Siano tutti obedienti alli loro maestri [27], et procurino di cavar frutto dalle lettioni, repetitioni, dispute, compositioni et altri simili essercitii; et habbino cura di notare le cose più notabili; et notino similmente li dubbii che occorreranno, et con opportunità dimandino le dechiarationi d'essi dal maestro o dal ripetitore [28].

[29] Osservi ciascuno l'ordine datogli dal prefetto de' studii, et siano pronti a render buon conto ogni volta che saranno ricercati; et siano diligenti in imparar le lettioni a mente, et a recitarle al suo tempo, et a fare le [170*v*] solite compositioni et altri essercitii literarii [29].

[30] Osservino diligentemente il parlar latino secondo l'ordine del collegio [30].

[31] Quando gli avanzasse tempo dalli soliti essercitii, potranno conferire col prefetto della camera o de' studii, come spenderanno tal tempo.

[32] Niuno vada ad altra classe ch'alla propria, che sarà quella per la quale, doppo essere stato essaminato, sarà giudicato esser atto [31].

[33] Niuno manchi d'andar alle scuole al suo tempo, senza particolar licentia; né si parta da esse sin'al fine, ritornando al collegio in compagnia degl'altri et del prefetto che gli sarà deputato. Né parlino alle classi con forastieri; et se qualcuno venisse [171*r*] là per parlarli, non gli parli, anzi l'avisi che venga al collegio.

---

110 nessuno *t2-3* || 111 in quel tempo *om. t2-3* | 111-2 di chi . . . camera *om. t2-3* || 116-7 et parimente (similmente *t3*) li dubbii *t2-3* | che gli (li *t3*) *t2-3* || 120 renderne *t3* || 121 et a . . . tempo *om. t2-3* || 122 literarii *add. t2-3* al suo tempo || 123-4 Osservino . . . collegio] Tutti gli scolari delle classi superiori, et ancora dell'humanità et prima di grammatica parlino latino tutti li giorni et hore, eccetto quelle delle recreationi (recreatione *t2*) *t2-3* || 125-7 Quando . . . tempo *om. t2-3* || 128 Nessuno *t2-3* || 129 l'essere *t2*] di essere *t3* || 130 Nessuno *t2-3* || 131 in seminario *t2-3* || 132 deputato] ordinato *t2* || 133 alle] nelle *t3* | venisse] andasse *t2-3* || 134 non . . . anzi *om. t2-3* | venga] vada *t2*] venghino | seminario *t2-3*

---

[26] Cf. *ib.* § 35-38.

[27] Cf. *ib.* § 36.

[28] Cf. *Reg. schol. S.I.* (*1569*) § 4 et 5; supra, mon. 28.

[29] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 35; supra, mon. 46.

[30] Cf. *ib.* § 37.

[31] Cf. *ib.* § 35.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[34] Niuno compri né tenga libri che per il superiore non siano giudicati utili per li loro studii; il prefetto de' quali haverà cura che comprino buoni libri et li più necessarii [32].

Circa la sanità

[35] Se ben dalla parte del collegio s'haverà cura della sanità di ciascuno, con levargli l'occasioni di far disordini, et col buon ordine che si terrà nel vivere, et con dargli al suo tempo honeste et moderate ricreationi, per alleggerir loro le occupationi continue del collegio, ciascuno però haverà particolar cura della sanità propria, et subito, sentendosi alcun male, avvisi per tempo il superiore o il prefetto della ca-[171*v*]mera [33].

[36] Quando occorresse a qualcuno infermità grave, et che fosse per andar in lungo, quelli che haveranno commodità in Roma, per più loro commodo et del collegio, anderanno fuora a curarsi [34]. A quelli che non haveranno altra commodità che quella del collegio, non si mancherà della solita charità; et essi non manchino della debita obedientia in lasciarsi governare da quelli che n'havranno cura.

50

REGULAE COMMUNES CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI

ANNO 1569

Introductio

Hae regulae secundam partem constituunt earum regularum quas in praecedenti monumento typis expressimus. Dum illae originem ducunt ex regulis convictorum antiquis (cf. introd. mon. 49), hae prorsus novae

135 Nessuno *t2-3* | per il] dal *t2-3* || 136 giudicati *add. t2-3* essere | loro] suoi *t2-3* | che *add. t2-3* si || 139 seminario *t2-3* || 140 di far disordini || 142 per . . . collegio *om. t2-3* || 143 particolar *om. t2-3* || 144 alcun male] qualche cosa nociva *t2-3* || 148 et del collegio *om. t2-3* | A quelli] et quelli *t2-3* || 149 seminario *t2-3* || 150 non *add. t2* gli || 151 che haveranno tal cura *t2-3*.

[32] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 25; supra, mon. 2.

[33] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 7; supra, mon. 46.

[34] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 16; supra, mon. 38.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

considerari possunt. Paragraphi 2 3 4 5 6 desumptae sunt ex scriptis Patris Cortesono (cf. infra, mon. 118), ubi prout proposita exhibentur. Quare hic pater, optime de Collegio Germanico meritus, iure harum regularum auctor habendus est. Praeterea hae regulae potius sunt puncta informationum de instituto convictorum, quam regulae convictorum; nam in eis proponuntur finis instituti, conditiones admissionis, qui candidati praeferendi, quo animo recepti esse debeant, quos scopulos vitare oporteat etc.

TEXTUS: *Rom. 157* I, f. 172*r*-76*v* (*prius* 16-24 et 356*r*-60*v*); libellus formae 24 (98 × 65 mm.), anno 1569 Romae typis expressus.

SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Die Erziehung* ... p. 460.

Summarium

1. *Finis huius convictus.* — 2. *Conditiones admissionis.* — 3. *Sint bonae famae et disciplinae capaces.* — 4. *Sciant principia grammaticae.* — 5. *Libenter ingrediantur.* — 6. *Examinentur de sufficientia. Legant regulas et promittant earum observationem. Dimittentur, si a via recta aberraverint.* — 7. *Numerus convictorum determinabitur capacitate loci. Germani tamen caeteris praeferendi, et qui maioris spei videntur.* — 8. *Sint dociles. Poenitentias humiliter acceptent.* — 9. *In pietate progredi studeant. Sint modesti, bene educati et bonae aedificationis.* — 10. *Obediant superioribus.* — 11. *Diligenter studeant. Inter se honeste aemulentur.* — 12. *Vitia vitanda.*

ORDINI DEL COLLEGIO GERMANICO

Ordini communi dei convittori del Collegio Germanico

[1] Essendo il fine del Collegio Germanico l'indirizzare la gioventù nella vita christiana et buone lettere, accioché ciascuno nel grado et stato suo (oltra l'aiutar se stesso) possa aiutar per la parte sua la republica christiana et ben commune [1], bisogna che tutti quei ch'entreranno in esso, a fin che sieno atti a tal fine, habbiano le seguenti conditioni:

[2] Che sieno almeno di quattordici anni, insino all'età che s'accosti alla virile, accioché sieno capaci della [173*v*] istitutione del collegio [2]; et oltre a ciò habbiano habilità et inclinatione a gli studii.

---

[1] De fine primigenio Collegii Germanici cf. bullam papalem *Dum sollicita* diei 31 iulii 1552, qua collegium fundatum est, ap. SCHRÖDER, *Mon. Coll. Germ.* p. 41 § 1.

[2] De aetate admittendorum cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) A § 2; MP I, mon. 9 II, p. 111.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[3] Sieno di buona fama et costumi, et trattabili per disporsi alla disciplina del collegio [3].

[4] Sieno istrutti nelle lettere di grammatica, in modo che sieno atti almeno per la prima o seconda classe di grammatica, accioché, spediti di questi principii, possino dar opra all'ornato delle lingue o alle scientie superiori [4].

[5] Non s'admettano se non entrano di buona voglia in collegio, et che habbiano animo di far frutto nelle virtù, et passare innanzi nelli studii.

[6] Avanti d'esser accettati, sieno essaminati della sofficienza nelle lette-[174*r*]re et altre sopradette conditioni; et quelli che non l'haveranno, non s'accetteranno; havendole, si legan loro le regole et l'ordine del collegio, con far che promettano l'osservanza di quelle; et intendano essi et quei che gli mettono in collegio che non facendo buona riuscita in esso, per il fin sopradetto (di che si piglierà esperienza al principio per alcuni giorni), loro si darà licenza; et così si farà quando col tempo declinassero dalla buona strada, se non si sperasse l'emendatione a giudicio de' superiori [5].

[7] Il numero dei convittori sarà determinato conforme alla capacità del luogo et commodità del governo; et vacando dipoi qualche luogo, si [174*v*] potrà dare a chi lo dimanderà prima, ogni volta ch'abbia le parti convenienti. Con questo, che quei di Germania et altri settentrionali, essendo per loro la prima istitutione di questo collegio, sieno preferiti. Similmente, quei c'hanno animo di seguitar gli studii di filosofia et di teologia, sieno preferiti a gli altri, et quelli dei quali, per la lor qualità, si spera maggior ben commune [6].

[8] Havend'animo di far profitto nelle virtù, doveranno lasciarsi governar et trattare, secondo che sarà giudicato più espediente per il lor profitto, et accettare con humile et grato animo le correttioni et penitenze che per suoi difetti lor saranno [175*r*] imposte, procurando l'emendatione, per la quale s'impongono [7].

[9] Conviene che tutti si diano alla divotione et pietà christiana, come cosa che in ogni stato più importa che altro, et che in primo luogo si pretende in questo collegio. Attendano parimente alla modestia, virtù et buona creanza, et si guardino di far danno ad altri con l'essempio

---

[3] Cf. *ib.* § 5.

[4] Cf. *ib.* § 9.

[5] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ* (*1566*) § 1; supra, mon. 47.

[6] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) A § 9; MP I 113.

[7] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1569*) § 20-21; supra, mon. 49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

loro ; et perciò procurino cavar frutto da' mezzi a tal fine ordinati ; et intendano che tanto sarà ogn'uno più stimato, quanto le sue attioni lo mostreranno più virtuoso [8].

[10] Appresso, perché senza l'ubbidienza ogni cosa andrebbe in disordine, convien ch'ogn'uno sia molto ubbidiente ai superiori, ricordandosi [175*v*] ch'entrano in collegio per esser governati, come parrà in Domino a loro, quali non pretendono altro che'l bene et profitto di ciascuno ; et non solamente saranno diligenti in osservar gl'ordini communi del collegio, ma anco tutto ciò che loro sarà particolarmente ordinato per detto fine, riconoscendo i superiori come padri, et essi diportandosi come buoni figliuoli [9].

[11] Similmente debbono usare ogni diligenza nei loro studii, per ispedirsi tanto più presto da quelli, et più anco per sodisfar al debito loro, et dar buona sodisfattione a quei che gli hanno posti in collegio ; insieme per fuggir l'otio con tante honeste occupationi [10], procurando con lodevole [176*r*] emulatione tra se stessi crescere in ogni bene [11].

[12] Ogn'uno si guardi da quelle cose che loro possono impedire il fine che si pretende [12], quali tra l'altre sogliono esser le seguenti :

Far poco conto della divotione, et ordine del collegio, et superiori. Accompagnarsi con quelli che manco s'aiutano. Mormorar facilmente. Haver a male che sieno riferiti i loro falli, benché si riferiscano per aiuto d'essi, o negarli, o scusarli. Pigliar a male le penitenze, voler qualche singolarità più degl'altri, la qual si giudica non esser loro conveniente. Et tutto questo si dice perché per esperienza si trova che [176*v*] quei che caminano per questa strada o simile, non fanno profitto in se stessi, et fanno danno agl'altri.

---

69 convenente *orig.*

---

[8] Cf. *Reg. schol. ext.* (*1569*) § 1 ; supra, mon. 29.

[9] Cf. *ib.* § 7.

[10] Cf. *ib.* § 8.

[11] De aemulatione in studiis cf. *Const.* P. IV c. 6 L ; MP I 249.

[12] Cf. *Reg. schol. ext.* (*1569*) § 5 ; supra, mon. 29.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

51

CONSTITUTIONES SEMINARII ROMANI [1]

ANNO 1564

Introductio

TEXTUS : 1. *Rom. 155* I, f. 61*r-v* et 70*r* ; est textus autographus Patris Polanco cum multis eiusdem correctionibus ; qui autem primam solum partem constitutionum exaravit. De secunda parte solum nonnullas instructiones dedit Patri Fernández, qui textum secundum conscribere debebat.

2. *Ib.*, f. 66*r*-67*v* ; apographum coaevum manu Patris Fernández exaratum, cum paucis Patris Polanco correctionibus.

AUCTOR ET TEMPUS : Non desunt qui putent auctorem constitutionum fuisse Patrem Laínez (cf. PELLICCIA, *La preparazione* . . . p. 278) ; attamen cum primus constitutionum textus conceptus autographus Patris Polanco sit, non est dubium quin ipse sit earum etiam auctor habendus. De scriptionis tempore quoque nemo dubitare potest quin mense augusto anni 1564 iam confectae fuerint ; die enim 12 eius mensis P. Polanco scribebat Patri Salmerón : « Hémonos alegrado del buen ánimo que muestra el Ill.mo Cardenal de Nápoles quanto al seminario. Las constitutiones dél, hechas aquí en casa, y dadas al protector, no sabemos si mudarán algo dellas ; como nos las tornen, se podrán embiar allá, para que se copien » *Epp. Salmerón* I 542.

SCRIPTOR : PELLICCIA, *La preparazione*, . . . p. 278-84.

Summarium

Constitutiones ad ingressum pertinentes : 1. *Admittendi filii legitimi, saltem 12 annorum, ingenio apti ad ministeria exercenda.* — 2. *Quanto provectiores in studiis, eo aptiores censendi.* — 3. *Pauperum imprimis filii admittendi. Ditiores suo sumptu alendi.* — 4. *Promissio de coelibatu, de non ingrediendi religionem, de obeundis quibuscunque muneribus.* — 5. *Videant constitutiones et earum observationem promittant.* — 6. *Undecunque eligi possunt, dum idonei reperiantur.*

Constitutiones ad disciplinam retinendam : 7. *Postquam admissi, in spiritualibus paululum instruantur.* — 8. *Ordo diurnus fideliter servandus.* — 9. *Pietatis exercitationes.* — 10. *Confessio et communio.* — 11. *Diligentes in studiis.* — 12. *Modestia domi et foris. Reverentia erga magistros et praefectos. Nil clausum habeant.* — 13. *Mutua charitas fovenda. Nimia familiaritas vitanda. Nemo alterum tangat. Nil sibi invicem donent.* — 14. *Sine licentia et socio non egredientur, nec colloquentur cum externis. Latine loquantur.* — 15. *In alterius cubiculum non ingredientur. Nihil de domo capient.* — 16. *Cura munditiei ac sanitatis.* — 17. *Vestes longiusculae et pilei ecclesiastici. Tempore suo ad ordines promovebuntur et in ministeriis sacris exercebuntur.* — 18. *Magis*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

apti ad studia exactius excoli poterunt. — 19. *Amore potius honesti quam timore poenae regulae servandae. Poenitentias iniunctas humiliter suscipient.* — 20. *Qui ad statum religiosum eligendum eos adhortaretur, denuntietur.*

Constitutiones ad egressum ex collegio pertinentes: 21. *Causae dimissionis*: *ingenii imbecillitas, morum incorrigibiles defectus, valetudo affecta.* — 22. *Ingenio mediocribus eruditio ad munera communia sufficiens danda est.* — 23. *Ad maiora studia idonei, philosophiae ac theologiae quoque incumbere poterunt.*

STATUTA COLLEGII VEL SEMINARII URBIS

Quaedam ad ingressum in hoc collegium, quaedam ad disciplinam in eo retinendam, quaedam ad egressum ab eodem pertinent.

Statuta ad ingressum pertinentia

[1] Imprimis qui admittendi sunt in hoc collegium, ex legitimo matrimonio sint, et saltem in 12° anno aetatis constituti, et eo ingenio, indole et corporis habitudine praediti ut ad illas functiones quas sibi ut finem proponit hoc collegium, idonei censeantur [2].

[2] Omnes legere et scribere competenter sciant [3]. In grammatica

---

1 Statuta seminarii Urbis *t1* || 2 in ipsum collegium seminarii (*del.* pertinent) *t1* || 3 eodem *t1 a. corr.* || 5 nemo admittatur qui non sit *t1* | ex matrimonio legitimo et *sup. t1* || 6 ingenio *del. t1* et || 7 corporis etiam (*del.* integritate) *t1* | habitudine *del. t1* ut | praeditus et idoneus *sup. t1* | praediti *sup. t2* | praediti *del. t2* qua | ad *del. t1* eas functiones censeatur idoneus | illas functiones *sup. t1* || 7-8 quas ut scopum sibi proponit hoc collegium (*del.* idoneus) censeatur || 8, ut finem *sup. t2 m. Pol.* | collegium *del. t2* ut scopum || 9 Omnes *sequ. sup. t1* minimum 12 annos nati sint et | competenter] saltem *t1* | grammatica vero et *sup. t1*

---

[1] De fundatione et momento Seminarii Romani cf. SCADUTO, *Storia* III 435 ss.: *Le origini del Seminario Romano.*

[2] Conditiones desumptae ex decreto 18 sessionis XXIII (15 VII 1563) concilii tridentini: « In hoc vero collegio recipiantur qui ad minimum duodecim annos et ex legitimo matrimonio nati sint, ac legere et scribere competenter noverint, et quorum indoles et voluntas spem afferat, eos ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros » *Conc. Trid.* IX p. 628 lin. 22-24. — Cur autem pueri iam aetate adeo tenera admittendi sint, in parte introductoria decreti declaratur: « Cum adolescentium aetas, nisi recte instituatur, prona sit ad mundi voluptates sequendas, et nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur, antequam vitiorum habitus totos homines possideat, nunquam perfecte ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina ecclesiastica perseveret, . . . ». Ibidem.

[3] Cf. adnotationem praecedentem.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vero et aliis facultatibus quo provectiores fuerint, eo aptiores sunt existimandi; expeditius enim suis studiis perfungi poterunt [4].

[3] Pauperum filii sint, qui collegii huius impensis ali debent; nec tamen ditiores excludentur, modo suo sumptu alantur, et studium prae se ferant, Deo et eius Ecclesiae inserviendi [5].

[4] Cum collegium hoc cleri seminarium sit futurum, in quo ad curam animarum et ecclesiastica ministeria iuvenes instituantur, ne id suo fraudetur fine, promittant omnes qui admittendi sunt, se matrimonii expertes, celibem et ecclesiasticam vitam acturos, immo et nulli religioso cuiusvis ordinis instituto se adhaesuros, sine bona venia a Summo Pontifice vel eius in alma Urbe Vicario impetrata, et hoc quidem pro toto eo tempore quo in collegio versabuntur, et integrum biennium postquam ex eo fuerint egressi; quin potius commissa sibi, non tantum a sua S.te sed etiam a protectore collegii, munia se obituros, et data beneficia ecclesiastica suscepturos, et in quacunque ecclesia fuerint constituti, illi se ministraturos polliceantur [6].

[5] Ante ingressum videant statuta sibi observanda, et promittant se velle obedire, quamdiu in collegio fuerint, eius praepositis, et subiacere eis omnino in his quae ad morum et literarum disciplinam pertinent [7].

[6] Undecunque eligendi videbuntur, sive ex Urbe, sive ex vicinis provintiis huiusmodi iuvenes [8]; non admitti possint in collegium, nisi

---

10 facultatibus] scientiis *t1* || 12 huius *add. t2* || 13 tamen *add. t2* || 15 collegium hoc *sup. t1* | seminarium *del. t1* hoc| futurum sit *t1* | sit *del. t1* ex, *sup.* in || 16 id *sup. t1* || 18 se caelibatum et ecclesiasticam vitam secuturos *t1* | nec ulli (*del.* etiam) *t1* || 20 obtenta (*del.* sed) *t1* || 21 saltem eo toto tempore *t1* || 22 quin immo *in marg. t1* | immo *del. t1* plura sed | commissa *del. t1* sibi a Protectore huius collegii munera (*sup. del.* ab Ill.mo collegii huius Protectore, Urbis vicario) || 22-3 sibi non tantum a Sua Sanctitate, sed etiam ab Ill.mo eius Vicario *in marg. t1* || 23 obituros *del. t1* polliceantur || 24 ecclesiastica *add. t2* || 25 illi se *sup. t1* | ministraturos *del. t1* se || 28 eis omnino *t1* | his] iis *t1* | pertinent *del. t1* et si erraverint, se non detrectare correptionem pro superioris arbitrio, affirment || 30 eligendi *del. t1* sint, *sup.* videbuntur || 31 iuvenes *del. t1* non prius admitti possint in hoc Collegium quam post examen idonei reperti | collegium *del. t1* nisi (*sed sup. rest.*)

---

[4] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) A § 9; MP I mon. 9 II, p. 113.

[5] « Pauperum autem filios praecipue eligi vult, nec tamen ditiorum excludit, modo suo sumptu alantur et studium prae se ferant Deo et Ecclesiae inserviendi ». Ex decreto 18 concilii tridentini; *Conc. Trid.* IX 628 lin. 25-26.

[6] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) A § 8; MP I 113.

[7] Cf. *ib.* § 7, p. 111. Vide formulam quoque promissionis, quam alumni Collegii Germanici emittere tenebantur, in MP I 122 et 123.

[8] « Sancta synodus statuit ut singulae cathedrales, metropolitanae, atque his maiores ecclesiae pro modo facultatum et dioecesis amplitudine certum puerorum ipsius civitatis et dioecesis, vel eius provinciae, si ibi non reperiantur, numerum in

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

post examen idoneos eos censuerit collegii protector, et in scriptis eiusdem approbationis testimonium dederit [9]. [66*v*]

Statuta ad disciplinam in hoc collegio retinendam [10]

[7] Imprimis admissi paucos aliquot dies domi maneant, quibus instituant generalem anteactae vitae confessionem, et instruantur de modo examinandae conscientiae et orandi, ut aedificium doctrinae fundamentum habeat pietatis, et utriusque progressus curetur, ac tanquam scopus prae oculis habeatur [11].

[8] Omnes hora constituta et surgent mane et concedent cubitum noctu, et ad lectiones, ad mensam et ad cubicula studii gratia se recipiant, cum pulsus campanae eos admonebit, et nunquam sibi perire preciosum tempus sinant [12].

[9] Singulis diebus postquam surrexerint, dabunt orationi praescriptum tempus, et missam in loco constituto audient, et eidem (si iniungetur) inservient. Diebus autem festis ad concionem mane, et post meridiem ad vespertinum officium sacramque lectionem accedent. Singulis vero noctibus antequam cubitum eant, suas preces persolvant, ac conscientias, ut edocti fuerint, examinent. Quod si in festis diebus aliquid publice vel privatim addendum erit consuetae orationi vel piae lectioni, morem gerent superioribus [13].

---

32 idonei videbuntur Ill.mo ac R.mo Urbis *t1* | scriptis *del. t2* eund[em] || 33 dederit] ferent *t1* || 34 *prius* collegium *t2* || 46 ad *sup. m. Pol. t2* | concionem *del. t2* etiam || 47 meridiem ad *sup. m.Pol. t2* | officium *del. t2* (cui intererunt), et *sup.* ad | *prius* sacram. *t2* | lectionem *del. t2* attente ascultabunt | accedent *sup. m. Pol. t2*

---

collegio . . . alere ac religiose educare et in ecclesiasticis disciplinis instituere teneantur ». Ex decreto 18 concilii tridentini ; *Conc. Trid.* IX 628 lin. 17-22.

[9] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) A § 12 ; MP I 113 et 115.

[10] Paragraphos primae partis constitutionum partim ex decreto tridentino de seminariis dioecesanis, partim ex Constitutionibus Collegii Germanici P. Polanco exscripsit, ut vidimus ; secundae autem partis paragraphi — duobus exceptis — originem ducunt ex regulis convictorum Collegii Germanici. Quare P. Polanco has in primum textum non transumpsit, sed solum hunc ordinem scripto reliquit Patri Fernández, textus secundi scribae : « Praeter primam, reliquae decem regulae vel canones collegii convictorum observandae sunt eis. Et ubi singulis mensibus dicitur eos debere confiteri, dicatur quinto decimo quoque die » *Rom. 155* I, f. 61*v*.

[11] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1566*) § 2 ; supra, mon. 47.

[12] Cf. *ib.* § 3.

[13] Cf. *ib.* § 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[10] Singulis saltem mensibus confitebuntur confessario ipsis assignato, et communicabunt si eidem videbitur expedire [14].

[11] Ad ea se studia et classes quisque conferet, ad quas post examen idoneus iudicabitur, et diligentes esse debebunt in scholis, audiendo, conferendo et disputando, et etiam domi repetendo, componendo et studendo prout ipsis iniunctum erit [15].

[12] In eundo et redeundo ad scholas, et demum ubilibet domi et foris, modestiae ac decori in verbis et factis sint memores. Suis vero magistris et cubiculorum praefectis unusquisque parebit, et reverentem se tum eis, tum aliis superioribus collegii praebebit. Nec pecuniam aut quicquam clausum penes se vel in scrinio habeat, quod eos velit latere [16]. [67*r*]

[13] Inter se mutuam charitatem retineant, nec verbo aut facto alter alteri quicquam iniuriae inferat; et si quid accideret, antequam cubitum eant, reconcilientur. Caveant tamen nimiam familiaritatem; nec uni liceat alterum serio vel ioco contingere, sed nec donare quicquam iniussu superioris alter alteri possit [17].

[14] Non egredientur foras sine licentia superioris, et socio ab eo assignato, nec colloquentur sine eiusdem licentia cum externis, nec cum domesticis, nisi personis, horis et locis designatis, exceptis verbis communibus salutationum quae urbanitas requirit. Loquentur autem latine semper, praeterquam tempore alterius recreationis, id est a prandio vel a caena per unam horam, qui permittentur aliter loqui [18].

[15] Unus non ingrediatur cubiculum alterius sine licentia praefecti eiusdem cubiculi. Nihil etiam de domo capient, nisi prius id petant et impetrent ab eo cui ea cura commissa est [19].

[16] Curent primum cordis, deinde itidem corporis et vestium et rerum suarum et etiam cubiculi mundiciam et concinitatem; et sanitatis etiam suae curam habeant; et si quid senserint mali, statim admoneant praefectum cubiculi, ut eorum valetudini consulatur [20].

---

62 *prius* sclinio *t2* || 68 iniusu *t2* || 71 personis *sup. m. Pol. t2* | *prius* dessignatis *t2* || 73 alterius *sup. m. Pol. t2* || 74 horam *del. t2* et diebus festis | *prius* quibus *t2* || 81 consulatur *del. t2* Vestibus

---

[14] Cf. *ib.*

[15] Cf. *ib.* § 5.

[16] Cf. *ib.* § 6.

[17] Cf. *ib.* § 7.

[18] Cf. *ib.* § 8.

[19] Cf. *ib.* § 9.

[20] Cf. *ib.* § 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[17] Singuli singulis in lectis dormient, vestibus autem longiusculis et ecclesiasticis pileis utantur, et statim ad primam tonsuram, deinde cum visum erit protectori, ad ordines minores, et paulatim etiam ad sacros promoveantur; et in eis ac in officiis divinis in ecclesia celebrandis, tum etiam in exhortationibus vel concionibus habendis, ac in cathechismo vel doctrina christiana aliis tradenda primo domi, deinde (si superioribus videbitur) etiam foris se exerceant [21].

[18] Quorum aetas et ingenium id feret, in humanioribus et philosophicis ac theologicis disciplinis exactius excoli poterunt; sed omnes saltem grammaticam, cantum, computum ecclesiasticum, et quod convenire videbitur ex scripturis, libris ecclesiasticis et sanctorum homeliis, et ea quae ad sacramentorum (praecipue confessionis) administrationem fuerint opportuna, ritusque ac ceremoniarum formas discent [22]. [67*v*]

[19] Diligenter et amore honesti potius quam timore paenae observent omnes quae supra dicta sunt. Si tamen (quae humana fragilitas est) errarent in aliquo, humili et grato animo admonitionem et reprehensionem, et si oportuerit, iniunctam paenam suscipiant, ad quam non minori charitate, quam ad blandimenta superiores adiguntur, ad ipsorum tantum emendationem et profectum [23].

[20] Si quis animadverteret se ab aliquo viro relligioso ad cuiuscunque relligionis institutum allici vel exhortationibus excitari, teneatur is superiorem ea de re verbo vel scripto admonere; quod si omiserit, per biduum in ipsum ob silentium animadvertet superior. Licet quidem

---

82 **Singuli... autem** *sup. m. Pol. t2* || 84 **erit** *del. t2* Ill.no **Vicario,** *sup. m. Pol.* **protectori** || 94 **opportuna** *sup. m. Nad. t2* **discent** | *prius* **ediscent** *t2* || 102-8 **Si... deserere** *m. Pol. t2*

---

[21] Haec et sequens paragraphus non inveniuntur in regulis convictorum, earumque conceptum P. Polanco in textu primo exaravit, P. Fernández vero in textum secundum transumpsit. Fons earum in textu decreti tridentini est quaerendus. in quo declaratur: « Ut vero in eadem disciplina ecclesiastica commodius instituantur, tonsura statim atque habitu clericali semper utentur » *Conc. Trid.* IX 628 lin, 30-31.

[22] De studiis alumnorum idem decretum concilii tridentini statuebat: « Grammatices, cantus, computi ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discent; sacram scripturam, libros ecclesiasticos, homilias sanctorum, atque sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac ceremoniarum formas ediscent ». Ibidem, lin. 32-35.

[23] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1566*) § 11; supra, mon. 47.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

unicuique ad perfectionem aspirare ; et tamen ad id non oportet huius collegii persanctum et Ecclesiae Dei saluberrimum institutum deserere [24].

Statuta ad egressum ex collegio pertinentia

[21] Si qui ex collegialium numero ob magnam ingenii imbecillitatem vel morum incorrigibiles defectus vel afflictam et studii labores non ferentem corporis valetudinem inepti deprehendentur ad huius collegii institutum, re tota sincere significata protectori, ipsius erit iudicium, num dimitti ex collegio et alii utiliores Ecclesiae futuri eis substitui debeant [25].

[22] Si qui non censebuntur ad subtiliora studia idonei, ad mediocrem tamen et ad quaedam ecclesiastica munia sufficientem eruditionem pervenerint, videbit idem protector (cui singulorum indolem et progressum in litteris ac virtutibus perspectum esse oportebit) quando educendi ex collegio, et cui ecclesiastico ministerio, quove in loco addicendi sint.

[23] Qui egregia indole praediti et ad maiora exactioraque studia idonei reperientur, tandiu in collegio manebunt donec, liberalium artium et theologiae emenso curriculo, ac (si videbitur) doctoratus gradu suscepto, ex collegio ad opus Dei educatur, vel certe post non paenitendum in litteris et virtutibus profectum sine ullo gradu ad laborandum in Domini vineam extrudantur. Huius autem egressus arbitrium penes

---

106 tamen *del. t2* hoc institutum | ad id non oportet *sup. t2* || 109-30 Statuta . . . consultum *m. Pol. t1* || 110 morum incorrigibilem pravitatem *t1*] morum incorrigibilium pravitatem *t2 a. corr.* | defectus *sup. m. Pol. t2* | afflictam valde *t1* (*del.* et ad litterarum studia ineptam omnino ; *sup.* et studii labores minime ferentem) | afflictam *del. t2* valde || 114 collegio *del. t1* debeant (*del. t2* ut) | *prius* alia et futura *t2* || 116 Qui non *t1* | *prius* sutiliora *t2* || 117 et quibusdam ecclesiasticis muneribus sufficientem *t1* || 118 videbit R.mus Urbis Vicarius (*del.* num ad) *t1* | singulorum *del. t1* prof[ectus] | indoles et progressus *t1* || 119 perspectus esse debebit *t1* || 120 educendus *t1* | collegio *del. t1* sit | quove in loco *sup. t1* || 120-21 addicendus sit *t1-2* (*t2 a. corr.*) || 122 reperientur *del. t2* quandiu | tandiu *sup. t2* || 124 et theologiae *sup. t1* | curriculo *del. t1* vel demum cum non paenitendo a maturi | ac] et *t1* | magisterii ac doctoratus gradibus susceptis | *prius* gradus *t2* || 125 suscepto *del. t1* ad | educantur *t1* || 126 profectum *del. t1* ante ho[s gradus] ; *sup.* ut idonei operarii *t1* | sine ullo gradu *t2 m. Pol. in marg.* || 127 in vineam Domini *t1* | extrudantur *del. t1* cuius etiam | penes *sup. t1*

---

[24] Cf. *ib.* § 12.

[25] « Dyscolos et incorrigibiles, ac malorum morum seminatores acriter punient, eos etiam, si opus fuerit, expellendo, omniaque impedimenta auferentes, quaecumque ad conservandum et augendum tam pium et sanctum institutum pertinere videbuntur, diligenter curabunt ». Ex decreto concilii tridentini decimo octavo ; *Conc. Trid.* IX 628 lin. 41-44. Cf. praeterea *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1566*) § 1 ; supra, mon. 47.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

protectorem erit, et cura considerandi ad quod ministerium hi iuvenes sint applicandi, et quibus redditibus, postquam ex collegio egressi fuerint, sustentari debeant, ut Ecclesiae et ipsis sit consultum [26].

52

CONSTITUTIONES SEMINARII ROMANI

ANNO 1564

Introductio

Constitutiones quas supra, in monumento praecedenti typis mandavimus, exhibent nobis textum earum principem, qui — iuxta Patris Polanco verba, supra citata (p. 379) — Cardinali Protectori oblatus est, qui illum, nonnullis animadversionibus instructum [1], restituit. Brevi postea P. Polanco hunc textum, iuxta animadversiones Cardinalis, revidit. Constitutiones nostri monumenti hanc earum formam revisam, admodum auctam et alio ordine dispositam conservant. Quae revisio certe facta est initio huius instituti, nam in titulo omnium textuum legitur: « Statuta seminarii . . . *erigendi* »; quod solum textus quintus qui tempore ultimus est habendus, mutavit in « *erecti* ».

TEXTUS: 1. *Rom. 155* I, f. 64*r*-65*v* et 68*r*-69*r*; manu Patris Fernández, scriptoris curiae romanae S.I. exaratum; desideratur tertia pars constitutionum. Cuius omissionis ipse P. Fernández rationem reddit, nam, post secundam partem exaratam, hanc notam adscripsit: « His complexus sum duo priora capita. In tertio nihil videtur immutandum ». — In angulo superiore sinistro folii 155*v* haec puncta brevia leguntur: « 1. De recreatione. — 2. Qui poterunt praestare per aetatem: renovatio promissionis in pueris. — 3. Saltem promissio parentum. — 4. De rosario ».

---

128 Ill.mum Protectorem *t1* || 128-30 et cura . . . consultum] cui etiam id curae erit ut (*del.* de redditibus ecclesiasticis et ope) videat cui operi (*del.* et) huiusmodi iuvenes applicandi et quibus redditibus, postquam ex collegio egressi fuerint (*del.* erunt, *sup.* fuerint), sustentandi (*del.* fue[rint]) erunt *t1*.

---

[26] De studiis iuxta ingenia alumnis danda cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 11; supra, mon. 38; et supra, § 18.

[1] Videntur esse illae quae in codice *Rom. 155* I, f. 62*r* reperiuntur manu Patris Fernández exaratae, et sunt quae sequuntur: « Capita de quibus nihil attingitur in statutis seminarii. — De renovatione promissionis praesertim in pueris quae ad eorundem stabilitatem in suscepto instituto conferre posset, si certis temporibus (*del.* innovaretur) fieret (*add. m. Cardinalis* ?). — De promissione parentum, vel confirmatione promissionis factae a filiis praesertim ante 14 eorum annum. — Diversa etiam ex parte statuta confici possent pro ditioribus, qui suas expensas collegio soluturi sunt. Aliter enim instituendi videntur et gubernandi ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Mediolani (Milano), Arch. Spir. Cur. Archiep., Sect. XI, vol. III (C), f. 2*r*-7*r*; apographum coaevum.

3. *Ibid.*, f. 8*r*-13*r*; apographum coaevum.

4. *Ibid.*, f. 19*r*-24*r*; apographum coaevum.

5. *Rom. 155* I, f. 52*r*-54*v*; apographum coaevum, sed tempore omnium posterior, prout ex apparatu critico clare apparet.

6. Romae, Bibl. Ap. Vat., *Vat. lat. 12.159*, f. 236*r*-239*v* (*prius* 222*r*-26*v*); apographum coaevum.

EDITIO: PELLICCIA, *La preparazione* ... p. 487-98 (iuxta textum sextum).

SCRIPTORES: Idem, p. 278-84. — RIMOLDI, *I documenti* ... p. 20-21.

Summarium

Statuta quae ad receptionem attinent: 1. *Aetas admittendorum.* — 2. *Sint ingenio apti ad ministeria exercenda.* — 3. *Quanto provectiores in studiis, eo aptiores censendi.* — 4. *Pauperum imprimis filii admittentur. Ditiores, si suo sumptu alantur.* — 5. *Eligentur ex provinciis quae impensas conferunt.* — 6. *Promittant se suo tempore ordines suscepturos ac quaecunque munera obituros.* — 7. *Promittant obedientiam superioribus.* — 8. *Examinandi, num expertes impedimentorum ad suscipiendum statum clericalem.* — 9. *Statuta eis ostendenda. Requiritur et protectoris consensus.*

Statuta quae ad disciplinam attinent: 10-11. *Admissi aliquot dies contineantur privatim et instruantur in spiritualibus.* — 12. *Ordinem diurnum fideliter servent.* — — 13. *Preces recitandae.* — 14. *Missa quotidiana.* — 15. *Confessio et communio.* — 16-17. *Missae sollemnes et cantus.* — 18-19. *Oratio matutina ac vespertina. Cultus sanctorum. Doctrina christiana.* — 20. *Exerceantur in ministerio verbi Dei.* — 21. *Vestes clericales. Confirmationis sacramentum. Tonsura clericalis.* — 22. *Benedictio mensae. Lectio ad mensam.* — 23-26. *Cura modestiae.* — 27. *Mutua charitas fovenda, nimia autem familiaritas vitanda. Nemo alterum tangat.* — 28. *Poenitentiae pro iniuriis factis dabuntur.* — 29. *Pecuniae ad conservandum tradendae.* — 30. *Nulla re, etiam sua, uti possunt sine facultate.* — 31. *Si quacunque re indigeant, rectori significent.* — 32. *Sine licentia ne exeant, nec colloquantur cum externis.* — 33. *Ubique latine loquantur.* — 34. *Ordo dormitorii.* — 35. *Alterius cubiculum non ingrediantur.* — 36. *Curent munditiem.* — 37. *Diligentia in studiis.* — 38. *Praeceptores obtemperent.* — 39. *Aptiores ad studia exactius excoli poterunt.* — 40. *Recreationes quotidianae et hebdomadariae.* — 41. *Ad ordines sacros suo tempore promovebuntur et in ministeriis exercebuntur.* — 42. *Amore potius honesti quam timore poenae regulas observent. Iniunctas poenitentias humiliter suscipient.* — 43. *Ad statum religiosum amplectendum consensus protectoris equiritur.*

Statuta quae ad deductionem ex collegio pertinent: 44. *Causae dimissionis: ingenii imbecillitas, morum incorrigibiles defectus, valetudo affecta.* — 45. *Ingenio mediocribus eruditio ad munia communia sufficiens danda.* — 46. *Ad maiora studia idonei philosophiae ac theologiae quoque studere possunt, annuente protectore.* — 47. *Qui fraude usus fuerit, eiiciatur et expensas resarcire teneatur.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

STATUTA SEMINARII ECCLESIASTICI IN URBE ERIGENDI

Ex his quaedam ad receptionem in hoc collegium; quaedam ad disciplinam eorum qui recepti fuerint, instituendam et exercendam; alia vero ad eductionem vel etiam reiectionem eorundem pertinent.

Statuta quae ad receptionem attinent

1. Sint, qui in hoc collegium admittendi erunt, ad minimum duodecim annos nati, tum ex legitimo matrimonio, nec maiores 22 annis recipiantur si nihil habeant eruditionis latinae linguae [2].

2. Sint ea indole et voluntate, quae spem afferat eos ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros; eo item ingenio, animi solertia, et corporis valetudine, quae polliceatur illos et studiorum labores perferre posse, et eam eruditionem consequi qua idonei sint futuri ad functiones ecclesiasticas obeundas pro dignitate [3].

3. Omnes saltem legere et scribere competenter noverint. Alioqui in grammatica (et aliis facultatibus) qui provectiores venerint, eo erunt digniores existimandi qui recipiantur, si aliud nihil obsistat [4].

4. Pauperum filii sint, alioqui et ipsi pauperes. Nec tamen ditiorum filii excluduntur, modo suo sumptu alantur, et studium praeseferant Deo et Ecclesiae inserviendi [5].

5. Eligentur vero ex iis provinciis quae impensas conferent ad seminarium instituendum et conservandum; et quidem ab iis ipsis qui huiusmodi expensas facient, et eo numero cui sustentando illae sufficient. Erit tamen Ill.mi D. Urbis Vicarii ac seminarii protectoris iudicare, num sint apti. Quod si tales deessent, ad arbitrium eius, ex aliis etiam provintiis recipi possint [6].

---

1 Collegii seminarii *t1* | erecti *t5* || 2 hoc *sup. t5* || 4 vero *sup. t1* | etiam expulsionem (*sup.* relectionem) *t1* || 5 Statuta *om. t5* | attinent *del. t1* Primum quidem, *sup.* Sint || 6 seminarium *t5-6* | erunt *del. t1* sint || 7 maiore *t6* | 23 *t1* || 9 Sint *del.* vero || 12 eruditionem *t1 a. corr.* || 12 futuri *sup. t1* || 15 eo] et *t5-6* || 16 obstat *t5* || 18 excludunt *t6* | preferant *t6* || 20-5 5. Eligentur . . . possint *t1 habet posterius, sed signo instructum ut huc transferatur; t5 om.* || 20 his *t1, t5-6* || 21 seminarii (seminarium *t1 a. corr.*) collegium *t1-4* || 21-4 et quidem . . . apti *add. t2-6* || 21 his *t1 et t5-6* || 23 Ill.mi . . . seminarii *om. t2-4* || 24 qui si decessent *t1* | eius] Protectoris (*del.* recipi) *t1*

---

[2] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 1; supra, mon. 51.

[3] Cf. *ib.*

[4] Cf. *ib.* § 2.

[5] Cf. *ib.* § 3.

[6] Cf. *ib.* § 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6. Cum autem collegium hoc Dei ministrorum perpetuum futurum sit seminarium, in quo scilicet ad curam [64*v*] animarum gerendam et ecclesiastica ministeria exercenda iuvenes institui debeant, ne hic finis irritus esse possit, promittant sua spontanea voluntate omnes statum vitae ecclesiasticum se esse sectaturos, et paratos esse ad ecclesiasticos omnes ordines recipiendos, ubi iusserit protector collegii, ministeriis item ecclesiasticis operam daturos in his provinciis, pro quibus est seminarium constitutum, si, sufficienti beneficio ecclesiastico vel honesta conditione accepta, id possint iuxta S.^{mi} D.N. vel eius in Urbe Vicarii voluntatem et praescriptum ; neque ad alias provintias abituros, vel ab hac obligatione discessuros, nisi e voluntate S.^{mi} D.N. vel collegii protectoris. Quod si eorum iniussu, absque rationabili causa, discederent, polliceantur se (si per paupertatem unquam liceat) omnes impensas quas in illis alendis et instituendis collegium insumpserit, esse collegio restituturos. Et hanc promissionem singulis annis renovent, ut instituti sui memores sint. Et eorum parentes, qui ante 14 annum promissionem fecerint, in scriptis eam confirment, et ratam se habere testentur [7].

7. Promittent praeterea se, quamdiu e collegio nec educti nec reiecti fuerint, fore in obedientia praepositorum collegii in his omnibus quae ad morum vel litterarum disciplinam spectant [8].

8. Et quandoquidem ad sacerdotium tandem curamque animarum, ad ministerium verbi Dei et ad cetera munia ecclesiastica destinantur, qui nomen dant huic seminario, eos carere oportet ecclesiasticis omnibus notis, quae ineptum reddant hominem ad illos gradus suscipiendos et ad illa ministeria praestanda legitime, quod in examine erit explorandum accurate. [65*r*]

9. Examinentur recipiendi primum, deinde statuta omnia illis exhibeantur maturius consideranda. Neque admittentur in collegium, neque

---

26 collegium] seminarium *t5-6* | seminarium *om. t5-6* || 28 debeant instituti *t5-6* || 29-34 statum ... Vicarii] non discedere e praefato seminario absque licentia in scripto R.mi et Ill.mi almae Urbis Vicarii *t5-6* || 30 et *sup. t1* | paratos *del. t1* item || 31 praefatus Ill.mus D. Vicarius seminarii protector *t6* || 32 item *sup. t1* || 36 vel eiusdem Ill.mi Vicarii *t6* || 37 eorum aliqui *t5* | discenderent *t6* || 38 se ... liceat *om. t5-6* | unquam *add. t2-4* || 39 quae in ipsis ... factae fuerint, seminario se *t5-6* || 40-2 Et ... testentur *add. t5-6* || 41 suo *t6* || 43-5 7. Promittent ... spectant *add. in marg. t1* || 43 seminario *t5-6* | collegio *del. t1* fu[erint] || 44 seminarii *t5-6* | iis *t2-4* || 45 spectant *del. t1* Haec vero quae dicta sunt omnia | spectant *in t1 hic locum obtinent quae supra in* § 5 *exhibentur* || 46 *prius* tantum *t1* || 51 accurate *del. t1* Exhibebuntur statuta omnia recipiendis antequam in seminarium || 52 excipiendi *t5-6*

---

[7] Cf. *ib.* § 4. — Promissionis renovatio adiuncta est ob desiderium protectoris ; cf. supra, adn. 1.

[8] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 5 ; supra, mon. 51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

censebuntur e seminario esse, nisi accedat auctoritas et facultas protectoris collegii, et quidem in scriptis. Ad eundem autem protectorem recurrent qui in hoc collegium admitti volunt [9].

Statuta quae ad disciplinam attinent

10. Iam primum domum recepti, antequam aliis collegialibus annumerentur, contineantur aliquot dies privatim, quibus institutum vitae, quod adire cupiunt, perpendant diligentius, expetant avidius, firmius animo proponant, atque ad promissionem faciendam devotius se parent [10].

11. Eisdem diebus instituent anteactae vitae confessionem, docebuntur quemadmodum quotidianum examen conscientiae exercere debeant, quemadmodum orare; postremo facta reconciliatione, ut dicunt, ac sumpto (si aetas id feret) sanctissimo sacramento, edent promissiones suas (quae tamen non sunt vota censenda) coram rectore collegii et testibus aliquot seminarii domesticis, et illas scriptas manu propria et subscriptas rectori tradent. Haec cum fecerint, mitti poterunt ad studia litterarum [11]. [65*v*]

12. Omnes hora constituta et surgent mane, et cubitum concedent, et ad lectiones, ad mensam, ad cubicula, ad recreationes, et ad alias omnes functiones quae illis praescribentur, praesto erunt, ubi vel pulsu campanae illa significabuntur, vel alia admonitione [12].

13. Quotidie qui maioribus ordinibus non erunt initiati, attente et devote recitabunt horas beatae Mariae Virginis Matris Dei [13], diebus etiam Veneris vel dominicis recitabunt septem psalmos paenitentiales

---

55 seminarii *t5-6* || 55-6 Ad ... volunt *add. t2-6* || 57 disciplinam *del. t1* eorum | attinent *del. t1* qui recipiendi fuerint instituendam || 58 Iam primum (*del.* cum admissi fuerint, domi con[tineantur]) de his qui ad collegium venerint recipiendi, intelligendum est, et ex ipsis et ex aliis (*del.* cum alio) compendiario quodam examine, non negligenter tamen, an idonei plus minus videantur futuri qui ad collegium recipiantur. Deinde domum quidem recepti, sed non in collegium vel seminarium, contineantur *t1* | ut antequam *t2-4* || 59 dies *del. t1* domi, *sup.* privatim || 60 expectant *t6* (*t1 a. corr.*) | firmi *t6* || 61 professionem *t2-4* || 66 sumant *t5* | si ... feret *add. t2-6* | adent *t6* || 66-70 edent ... litterarum *om. t5* || 67 collegii et *om. t6* || 68 seminarii *add. t2-4 et t6* | et[2] *sup. t1* || 69 Hac *t6* || 72 et *sup. t1* | mensam *del. t1* et || 76 beatae *del. t1* Virginis || 77 et Mercurii *t6* | Mercurii et Veneris *t5* | recitabunt *om. t5*

---

[9] Cf. *ib.* § 6.

[10] Cf. *ib.* § 7.

[11] Cf. *ib.*

[12] Cf. *ib.* § 8.

[13] Ad quas recitandas tenebantur etiam convictores Collegii Germanici; cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 13; supra, mon. 46.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cum letaniis. Orabunt vero pro S.^mo D.N., pro ecclesia romana, pro benefactoribus vivis et defunctis, pro aliis item, de quibus instituentur a suis praefectis.

14. Quotidie missae sacrificio intersint, et attente et devote illi etiam inserviet semper aliquis ex ipsis, omnes vero sciant inservire [14].

15. Saltem singulis mensibus confiteantur sacramentaliter peccata sua, et iuxta confessoris iuditium sumant corpus Domini N. Iesu Christi [15].

16. Diebus dominicis et festis intererunt missae cantatae et vesperis, contionem et sacram lectionem audient.

17. Eisdem diebus et missis inservient, et in choro canent [16], et in ministerio templi alicuius, vel etiam plurium ad praescriptum rectoris collegii exercebuntur.

18. Quotidie, ubi surgunt, sese breviter Deo commendabunt in oratione ad dirigendas eius diei omnes operationes. Simul docebuntur quemadmodum ad eundem scopum uti debeant intercessione beatissimae Virginis Mariae matris Dei, et omnium angelorum et sanctorum [17]. [68r]

19. Orabunt quoque quotidie antequam ad lectum eant ut praescribetur a rectore. Doctrinam christianam, sive catechismum non solum docebuntur accurate, sed memoriae etiam mandabunt fideliter primo quoque tempore quam in seminarium recepti fuerint [18].

20. Exercebuntur domi familiariter omnes pro singulorum captu ad

---

81 illis *t1* || 84 confessarii *t5-6* || 87 contionem *del. t1* sacram || 88 canent] exercebuntur, breviter in *t1* || 89-90 protectoris *t5* || 90 collegii *om. t6* | exercebuntur *add. t2-6* | collegii *del. t1* Docebuntur quemadmodum || 91 *prius* commendent *t1* || 92 oratione *del. t1* quemadmodum se || 93 intercessione, oratione, meritis || 94 Mariae matris Dei *om. t5* | Dei, beati Michaëlis Arcangeli, beatorum apostolorum Petri et Pauli, omnium angelorum sanctorum, et sanctorum omnium, nominatim etiam angeli custodis, sancti cuius nomen assumpsit quisque (*sup.*) in baptismo, et cui peculiariter et devote afficitur *t1* || 95-6 19. Orabunt . . . rectore] Habebunt quotidie examen conscientiae breviter ad noctem antequam cubitum eant. Simul parabunt se devota aliqua oratione ut ad lectum eant. Dabitur etiam facultas quibus videbitur rectori, ut (*del. t1* saltem) dimidiam horam dent singulis diebus piae alicui meditationi *t1-4* || 97 docebunt *t6'* || 99 20] 21 *t6* ; *et sic porro erronee* | domi *sup. t1 m. Pol.* | omnes *om. t5*

---

[14] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 9 ; supra, mon. 51.

[15] Cf. *ib.* § 10.

[16] De cantu in S.I. cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) I § 15-16 adn. 14 ; supra, mon. 10. Praeterea cf. CULLEY S.I., *Jesuits and Music. — I. A Study of the Musicians connected with the German College in Rome during the 17th Century and of their Activities in Northern Europe* (*1970*).

[17] De cultu sanctorum cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 4 ; supra, mon. 7.

[18] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 34 ; supra, mon. 46.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

habendas exhortationes vel conciones tum ad instituendos pueros, ac personas rudes in doctrina christiana [19].

21. Omnes, statim ut recepti sint, sument et utentur vestibus clericalibus iuxta usum romanae ecclesiae. Confirmationis etiam sacramentum accipient, si non sint confirmati. Deinde tonsuram clericalem primo quoque tempore [20].

22. Benedictio mensae praecedet refectionem, sequatur gratiarum actio, comitetur vero lectio quae animi honestam recreationem adducat, non ingerat menti difficultatem [21].

23. Doceantur familiariter quemadmodum uti virtutibus debeant cum aliis tum divinis, ut ex internis virtutibus actiones omnes et morum externa honestas proficiscatur.

24. Instruantur quomodo omnes diligenter curare debeant portas sensuum suorum, oculorum precipue, aurium et linguae ab omni intemperantia vel vitio custodire, et sese in vera mentis humilitate ac pace interna conservare. Hae vero virtutes in silentio, cum id praestandum est, cum autem loquendum, in circumspectione et aedificatione verborum, [68*v*] modestia vultus, decore ac gravitate incessus motuumque omnium, absque ullo impatientiae aut superbiae inditio, compositione eluceant [22].

25. In rebus omnibus optent tum etiam curent potiores partes aliis deferre ; exterius vero honorem ac reverentiam quam exiget cuiusque status vel dignitas, cum simplicitate ac moderatione ecclesiastica, exhibere. Ita fiet ut sese mutuo considerantes, in devotione crescant, ac Deum, bonorum omnium auctorem, laudent et glorificent ; quem unusquisque ut in se, ita in alio, ut in illius imagine agnoscere studeat [23].

26. Revereantur praefectos suos et observent, ac illis obediant in Domino [23].

---

100 conciones *del. t1* tu et, *sup.* tum | instituendos *del. t1* rudes || 101 rudes personas *t2-4* || 103 ecclesiae *del. t1* et || 104 tonsuram *del. t1* etiam || 106 mensae *del. t6* praecedet | committetur *t3-4* || 108 ingerant *t5* || 109 Doceatur *t6* | debeant *del. t1* tum divinis | tum *om. t3* || 112 Instituantur *t3-4* | Instruantur . . . debeant] Omnes diligenter curent *t1* || 114 et sese] Omnes sese *t1* || 115 conservent *t1* || 117 incensus *t6* | incessus *del. t1* motuumque omnium *sed. sup. rest.* | motuumque *del. t6* omnium *sed rest.* || 118 impatiae *t5* | aut] atque *t5* || 120 etiam] et *t6* || 121 deferre *sequ. t1-4* omnes animo suo tamquam sibi superiores reputare || 123 exhibere *om. t5* | *prius* Itaque *t1* | fiet ut *sup. t1* | se *t5-6* || 124 ac] ad *t5* || 127 Domino *del. t6* 28 (*sup.*) Mutuam quidem (*sed rest. in marg.*)

---

[19] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 17 ; supra, mon. 51.

[20] Cf. *ib.*

[21] Originem ducit ex *Const.* P. III c. 1 § 4 ; MI *Const.* III 78-79.

[22] Cf. *ib.* § 5 ; p. 79.

[23] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 12 ; supra, mon. 51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

27. Mutuam quidem inter se charitatem omnes sincere retineant, caveant tamen ne nimiam familiaritatem habeant. Itaque nulli liceat alterum vel serio vel ioco data opera contingere [24].

28. Nullus vel verbo vel facto alteri iniuriam faciat. Si quid vero secus acciderit, antequam cubitum eant, reconcilientur, indicta paenitentia ei qui iniuriam fecerit [24].

29. Pecuniam, si quam habeant, vel alterius rei quippiam quod ad usum quotidianum non spectet, ea omnia dabunt servanda rectori, vel ei qui ad id munus erit designatus [25].

30. Nihil, ne e suis quidem pecuniis, emere poterunt; nulla re, etiam sua uti; nulli quicquam dare, a nullo quicquam accipere, absque rectoris facultate [26].

31. Si quid sit quo sibi videantur egere, sive quod ad studia attineat, sive quod ad vestes vel cubiculum, si quid ad sanitatem, de his referant ad superiorem, qui illis curabit esse provisum. Nihil igitur ex rebus domesticis accipient iniussu rectoris vel ministri.

32. Extra collegium absque superioris vel ministri licentia et socio ab alterutro assignato non egredientur; nec colloquentur cum [69*r*] externis absque rectoris facultate, qui poterit etiam interdicere, ne inter se colloquantur domestici, si qui ex colloquio detrimentum aliquod viderentur passuri [27].

33. Postquam pueri, in seminarium recepti, mediocriter in sermone latino instituti fuerint, ubique latine loquantur, tam domi quam foris; praeterquam cum externis, cum quibus liberum erit, quo voluerint idiomate, loqui; et cum superiori dispensandum videbitur ut, relaxandi animi causa, vernaculo idiomate loqui possint [27].

---

129 familiaritatem *del. t1* nullus vel verbo vel facto alteri quicquam || 130 contingere data opera *t1-4* || 135 spectent *t2* | omnia parentibus aut proximioribus suis reddant *t5* || 137-9 31. Nihil . . . facultate *om. t5* || 137 e *sup. t1* | quidem *del. t1* pecuniis | re] se *t6* || 138 uti sua *t6* | quiquam *t2* || 139 facultate *del. t1* hic vero | facultate *add. t6* Et haec quidem non abs re dicta || 140-143 Si quid . . . ministri *add. t1 in marg.* || 140 quo] quod *t4* | ibi *t3* | sine *t6* || 145 ab] ad *t6* | non *del. t1* egrediuntur, *sup.* egredientur | egrediantur *t6* || 147-8 iacturam aliquam essent facturi *t1* || 147 aliquot *t6* || 149-53 Postquam . . . possint] Loquantur (Loquentur *t1*) latine omnes qui id praestare poterunt, in scholis quidem semper, domi item semper praeterquam in (*del. t1* alterutra recreationibus quot[idianis]) hebdomadaria recreatione et (*sup. t1*) alterutra (*del. t1* recreatione) quotidiana (de quibus dicetur) (*sup. t1*), et quando sunt in templo vel deambulatum (*del. t1* vel, *sup.* aut) aut alio mittuntur; iis enim temporibus non erit necessum (necessarium *t2-4*) latine loqui *t1-4* || 150 tum *t5*

---

[24] Cf. *ib.* § 13.

[25] Cf. *ib.* § 12.

[26] Cf. *ib.* § 15.

[27] Cf. *ib.* § 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

34. Singulares in lectis suis dormiant [28]. Distribuentur vero per contubernia convenienti quodam numero; cui praesit unus, a rectore designatus, ex his quibus seminarium committitur, qui peculiarem curam habeat suorum contubernalium.

35. Nullus ingrediatur cubiculum alterius sine licentia praefecti eiusdem cubiculi vel rectoris vel ministri [29].

36. Curent omnes primum cordis, deinde et corporis, vestium, rerum quibus utuntur, tum etiam cubiculi munditiam et concinnitatem [30].

37. Ad ea studia et classes quisque se conferet, ad quas post examen idoneus iudicabitur. Nihil vero exercitiorum scholasticorum omittet; atque adeo ad studia eo maiorem animum adducent, spem maiorem eo concipient, eo diligentius litteris operam dabunt, quo studia sua omnia ad ecclesiastica ministeria et salutem animarum pro gloria Dei omnipotentis sincere conferentur [31].

38. Praeceptoribus sint omnes obtemperantes, condiscipulis exemplum modestiae ac virtutum omnium [32]. In litterarum vero eruditione adnitantur evadere excellentes, quod ad vanitatem ambitionis nulla ratione conferant, sed pure ac unice ad gloriam Christi et fructum animarum. [69*v*]

39. Quorum aetas et ingenium id feret, humanioribus, philosophicis ac theologicis studiis prolixius et exactius operam dare poterunt. Sed omnes saltem grammaticam, cantum, computum ecclesiasticum et quod convenire videbitur ex sacra scriptura, et libris ecclesiasticis et sanctorum homeliis, docebuntur. Ea praeterea singulari studio discent, quae ad sacramentorum ministerium, maxime quae ad confessiones audiendas, videbuntur opportuna. Rituum vero ac ceremoniarum formas non discent solum, sed ediscent etiam, ac memoriae mandabunt [33].

---

154 constituentur vero aliquot in uno cubiculo | cubiculo *del. t1* quibus, *sup.* cui || 155 quidem *t5-6* | unus *om. t1, rep. t6* | praesit *del. t1* aliquis || 158 licentia *del. t1* praepositi; *sup.* praefecti || 159 vel *sup. t1* || 161 etiam *sup. t5, t6* et || 162 se studia *t2-5* | studia se *t6* | et *del. t6* classi | unusquisque *t5* || 165 eo *om. t5* | litteris] his *t1* | quo *del. t1* operae suae omnes, *sup.* studia sua omnia || 166 misteria *t5* | omnipotentis *del. t1* unice, *sup.* sincere || 167 conferuntur *t1* | feruntur *t5* || 168 cum discipulis *t6* || 170 quoad *t5* | ad *del. t6* sua || 171 ac unice *om. t5-6* || 173 fert *t5* | feret *del. t1* in || 174 studiis *del. t1* exactius | exactho *t6* || 175 cantum *del. t1* et || 176 ex *del. t1* scripturis et libris || 176 et[3] ex *t1* || 177 Ea *del. t1* vero, *sup.* praeterea singulari studio discent || 178 ad *om. t6* | sacrorum *t6* | ministerium *del. t1* praesert[im] et || 179 opportuna *del. t1* et | vero *sup. t1* || 180 edificent *t6*

---

[28] Cf. *ib.* § 17.
[29] Cf. *ib.* § 15.
[30] Cf. *ib.* § 16.
[31] Cf. *ib.* § 11.
[32] Cf. *ib.* § 12.
[33] Cf. *ib.* § 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

40. Erunt quotidie duae recreationes, una scilicet hora statim a prandio, altera statim a caena. Quibus horis inter se colloquentur domestici de his que ad honestam recreationem faciant. Singulis vero hebdomadis integrum diem habebunt, ubi duo festa non intercedent; quo die, intermissis studiis litterariis (non tamen pietatis), agent otium omnes. Quod ex parte transigent vel deambulando vel canendo, vel in aliquo honesto ludo; atque (si id fieri possit) in aliqua vinea vel horto, semper modestiae et aedificationis habita ratione [34].

41. Ad ordines minores suo tempore, tum etiam ad alios, si protectori videbitur, promovebuntur. In omnibus vero ordinibus (quoad eius fieri poterit) exercebuntur. Et iam inde, si alioqui videantur idonei, non privatim solum, ut antea, sed publice etiam foris exerceri incipient in habendis piis exhortationibus, sacris etiam concionibus et lectionibus, in exponendo etiam cathechismo. Fient tamen haec omnia cum facultate rectoris, adhibita sollicita, diligenti ac peculiari instructione atque observatione [35].

42. Diligenter omnes et amore honesti potius quam timore paenae observent quae superius dicta sunt; si tamen (quae humana fragilitas est) aliquis erraret, humili ac grato animo admonitionem vel reprehensionem et, si digna res fuerit, iniunctam etiam paenitentiam suscipere debebit; ad quam iniungendam non minori aliquando charitate, quam ad indulgentiam superiores adducuntur [36].

43. Nullus ex his qui recepti sunt in collegium possit ad religionem quamcunque transire inconsultis parentibus, necnon absque consensu, in scriptis habito, Ill.[mi] Urbis Vicarii, seminarii protectoris [37].

Statuta quae ad deductionem ex collegio pertinent

44. Si qui ex collegialium numero ob magnam ingenii imbecillitatem vel morum incorrigibiles defectus, vel afflictam et studii labores

---

181-6 Erunt ... horto *in marg. t1* || 182 colloquentur *del. t1* colleg[iales ?] || 184 intercedunt *t6* || 185 non tamen pietatis *add. t2-6* | agem *t6* || 186 ex parte *add. t2-6* | transigent ... canendo *om. t3-4* || 187 id si *t1* | possit *del. t1* extra collegium || 188 semper ... ratione *add. t2-6* || 189 minores *del. t1* et legitime | suo tempore, tum etiam *sup. t1* | etiam] et *t6* | alios *del. t1* ubi, *sup.* si | Ill.mo D. Vicario *t5-6* || 190 et in his omnibus *t1 a. corr.* | vero ordinibus *sup. t1* | eis *t5-6* || 191 exercebunt *t5* | aliqui *t5-6* || 193 in sacris *t5* || 194 catechismo *del. t1* omnia vero ad, *sup.* fient tamen haec omnia || 195 diligentia *t5* || 201 aliquando *om. t5-6* || 202 superiores *del. t1* adiguntur ad ipsorum tantum emendationem et profectum | adducentur *t5* || 203-5 Nullus ... protetcoris *om. t5* || 203 iis *t3-4* || 204 quacunque *t6* | inconsultis ... protectoris] inconsulto protectore *t1-4* || 208 laborem *t5*

---

[34] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 8-9; supra, mon. 46.

[35] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 17; supra, mon. 51.

[36] Cf. *ib.* § 19.

[37] Cf. *ib.* § 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non ferentem corporis valetudinem inepti deprehendentur ad huius collegii institutum, re tota sincere significata Ill.mo D. Vicario, ipsius erit iuditium, num dimitti ex collegio, et alii, utiliores Ecclesiae futuri, eis substitui debeant [38].

45. Si qui non censebuntur ad subtiliora studia idonei, ad mediocrem tamen et ad quaedam ecclesiastica munia sufficientem eruditionem pervenerint, videbit idem Ill.mus D. Vicarius, (cui singulorum indolem et progressum in litteris ac virtutibus perspectum esse oportebit) quando educendi ex collegio, et cui ecclesiastico ministerio quove in loco addicendi sint [39].

46. Qui egregia indole praediti, et ad maiora exactioraque studia idonei reperientur, tandiu in collegio manebunt, donec liberalium artium et theologiae emenso curriculo, ac (si videbitur) doctoratus gradu suscepto, ex collegio ad opus Dei educantur; vel certe post non paenitendum in litteris et virtutibus profectum, sine ullo gradu, ad laborandum in Domini vineam extradantur; huius autem egressus arbitrium penes Ill.mum D. Vicarium seminarii protectorem erit, et cura considerandi ad quod ministerium hi iuvenes sint applicandi, et quibus redditibus, postquam ex collegio egressi fuerint, sustentari debeant, ut Ecclesiae et ipsis sit consultum [40].

47. Si quis vero fraude, dolo vel aliqua falsitate circa probationes habilitatum et matrimonii parentum suorum, illorumque paupertatem usus fuerit, aut alias qualitates, ut supra expressum est [41], non habere compertum fuerit, sit eo ipso omni iure et commodo seminarii privatus, et e seminario eiiciatur; ultra expensas, quas omnino seminario statim resarcire teneantur [42].

---

209 deferentem *t3-4* | deprehenduntur *t3* | 210 Ill.mo D. Vicario] Protectori *t2-4* || 215 Ill.mus D. Vicarius] Protector *t2-4* || 217 et *del. t6* da || 220 reciperlentur *t6* | seminario *t5-6* || 221 gradu *del. t6* supto || 229-34 Si ... teneantur *add. t*.

---

[38] Cf. *ib.* § 21.

[39] Cf. *ib.* § 22.

[40] Cf. *ib.* § 23.

[41] Cf. supra, § 6 et 8.

[42] Cf. Formulam promissionis quam alumni Collegii Germanici nuncupare tenebantur; MP I 122 et 123.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

53

CONSTITUTIONES SEMINARII ROMANI

POST ANNUM 1564

Introductio

De historia huius monumenti recolenda sunt ea quae supra, in introductione mon. 52 dicta sunt [1] ; etenim hae constitutiones versiones italicae sunt praecedentium.

TEXTUS : 1. *Rom. 155* I, p. 1-12 ; apographum coaevum in fasciculo (137 × 100 mm. magnitudinis), initio codicis posito, exaratum ; cum numeratione propria.

2. Romae, Arch. Univ. Greg., Cod. 189 (1), fasc. 10 foliis (210 × 140 mm.) constans ; apographum saeculi XVII.

3. *Ib.*, Cod. 2800 (NAPPI, *Annali* . . . I), p. 361-67 (*prius* 13-16) ; apographum saeculi XVII.

4. Romae, Bibl. Ap. Vat., *Vat. lat. 5524*, f. 12*r*-17*v* ; apographum coaevum.

5. Romae, Arch. Sem. Rom., *Cod. AL-6* (*Libro delle regole*), f. 15*r*-21*v* ; apographum saeculi XVII.

6. Romae, Arch. Univ. Greg., *Cod. 189*, fasc. 3 (*Libro delle regole*), f. 19*r*-26*v*, apographum saeculi XVII.

TEMPUS : Quando haec versio italica facta fuerit, dicere non valemus. Quare solummodo asserere audemus, hoc post annum 1564 evenisse.

EDITIO : PELLICCIA, *La preparazione* . . . p. 487-98.

SCRIPTOR : *Idem*, p. 278-84.

Summarium

Statuta quae ad receptionem attinent : 1. *Aetas admittendorum.* — 2. *Sint ingenio apti ad ministeria exercenda.* — 3. *Quanto provectiores in studiis, eo aptiores censendi.* — 4. *Pauperum imprimis filii admittentur. Ditiores, si suo sumptu alantur.* — 5. *Promittant se suo tempore ordines suscepturos ac quaecunque munera obituros.* — 6. *Promittant obedientiam superioribus.* — 7. *Examinandi, num expertes impedimentorum ad suscipiendum statum clericalem.* — 8. *Statuta eis ostendenda. Requiritur et protectoris consensus.*

Statuta quae ad disciplinam attinent : 1-2. *Admissi aliquot dies contineantur privatim et instruantur in spiritualibus.* — 3. *Ordinem diurnum fideliter servent.* — 4. *Preces recitandae.* — 5. *Missa quotidiana.* — 6. *Confessio et communio.* — 7-8 *Missae solemnes et cantus.* — 9-10. *Oratio matutina ac vespertina. Cultus sanctorum. Doctrina christiana.* — 11. *Exerceantur in ministerio verbi Dei.* — 12. *Vestes clericales. Confirmationis sacramentum. Tonsura clericalis.* — 13. *Benedictio mensae. Lectio ad mensam.* — 14-17. *Cura modestiae.* — 18. *Mutua charitas fovenda, nimia autem familiaritas vitanda. Nemo alterum tangat.* — 19. *Poenitentiae pro iniuriis factis da-*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

buntur. — 20. *Pecuniae ad conservandum tradendae.* — 21-22. *Nulla re, etiam sua, uti possunt sine facultate. Si quacunque re indigeant, rectori significent.* — 23. *Sine licentia ne exeant, nec colloquantur cum externis.* — 24. *Ubique latine loquantur.* — 25. *Ordo dormitorii.* — 26. *Alterius cubiculum non ingrediantur.* — 27. *Curent munditiem.* — 28. *Diligentia in studiis.* — 29. *Praeceptoribus obtemperent.* — 30. *Aptiores ad studia exactius excoli poterunt.* — 31. *Recreationes quotidianae et hebdomadariae.* — 32. *Ad ordines sacros suo tempore promovebuntur et in ministeriis exercebuntur.* — 33. *Amore potius honesti quam timore poenae regulas observent. Iniunctas poenitentias humiliter suscipient.*

Statuta quae ad deductionem ex collegio pertinent: 1. *Causae dimissionis: ingenii imbecillitas, morum incorrigibiles defectus, valetudo affecta.* — 2. *Ingenio mediocribus eruditio ad munia communia sufficiens danda.* — 3. *Ad maiora studia idonei philosophiae ac theologiae quoque studere possunt, annuente protectore.* — 4. *Qui fraude usus fuerit, eiiciatur et expensas resarcire teneatur.*

Statuti del seminario ecclesiastico di Roma

Alcuni delli statuti appartengono al ricevere in questo collegio. Alcuni ad ordinare et essercitar il governo et disciplina di quelli che saranno ricevuti. Alcuni altri a cavarli fuori, et ancora a mandarli fuori del seminario.

Statuti che appartengono al ricevere

1. Quelli che si hanno d'admettere habbino almeno 12 anni et siano nati di legitimo matrimonio, et se haveranno più di 22 anni non si riceveranno non havendo niente di cognitione della lingua latina [1].

2. Habbino tale apparenza et volontà che dia speranza che habbino in perpetuo a servire nelle cose ecclesiastiche, et habbino tale ingegno et diligenza et sanità del corpo che si possa promettere che saranno atti a sopportare le fatiche delli studii, et acquistare tal dottrina che potranno degnamente essercitare gl'offici ecclesiastici [2].

---

1 Li statuti vecchii del Seminario Romano *t4-6* || 2-5 Alcuni . . . seminario *om. t2* || 2 statuti che *t3-6* | appartengano *t1* | appertengono *t5-6* || 3 ad ordine *t5-6* || 3 exercitare *t1* || 4 fuora *t1* | anco *t3* | al *t1* | fuori²] via *t1* || 6 Li statuti del Seminario Romano che appartengono al ricevere li preti *t2* (del Seminario Romanl *sup.*) | Li statuti *t1 et t3* | appartengo *t1* | appertengono *t5-6* || 7 da ammettere *t4* | almanco *t1* | anni *t3 add.* cioè li chierici || 9 ricevono *t1* | ricevano *t2* || 10 diano *t4-6* | l'habbino *t1* | habbiano *t2* || 12 diligenza] intelligenza *t2 p. corr.* | promettere *t1 add.* di loro || 13 a poter sopportare *t3 et t5-6* | comportare *t1* | a portare (*prius* a poter comportare) le fatighe *t6* | la fatica *t4* | fatiga *t5*

---

[1] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 1; supra, mon. 51.

[2] Cf. *ib.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Tutti sappino almeno leggere et scrivere competentemente, ma però quelli che saranno più dotti in grammatica o altre scienze si hanno da stimare per più degni d'esser accettati se non haveranno altro impedimento [3].

4. Siano figlioli di poveri, et ancora loro poveri, ma non per questo li figlioli di ricchi sono esclusi dall'essere accettati, purchè si governino alle sue [2] spese, et mostrino desiderio di servire a Dio et alla Chiesa [4].

5. Hor havendo questo ad essere un seminario perpetuo di ministri di Dio, nel quale si hanno da allevare i giovani ad essercitar la cura delle anime et li ministerii ecclesiastici, acciò che questo fine non sia vano, promettino tutti di sua spontanea volontà di non partirsi dal predetto seminario senza licenza ottenuta in scritto dall'Ill.mo etRev.mo Vicario di quest'alma città. E se alcuno di loro partisse senza licenza, promettano di restituire in tal caso al seminario tutte le spese che saranno state fatte in mantenerli et ammaestrarli, et questa promissione la rinnovino ogni anno, acciò si ricordino dell'instituto loro. Et se alcun di loro non haverà ancor compiuto li 14 anni, facendo questa promissione i loro padri, la confermino in scritto, et facciano fede di volerla mantenere [5].

6. Appresso promettendo, mentre non saranno levati overo mandati via dal seminario, di havere a stare ad obedienza delli superiori del seminario, in tutte quelle cose che appartengono all'ammaestramento delli costumi et delle lettere [6].

7. Et perché al fine s'incaminano al sacerdotio, alla cura delle anime, a ministrare la parola di Dio, et a tutti gl'altri essercitii ecclesiastici, quelli che [3] sono ricevuti in questo seminario, bisogna che siano senza alcuna di quelle note ecclesiastiche quali rendono l'uomo

---

15 sappiano *t5-6* | almeno sappino *t2-3* || 17 per *om. t3* | haranno *t1* || 19 anco *t1* | per questo] però *t4* || 20 di] delli *t1* | si] li *t1* || 21 sue] loro *t4-5* || 23 Hora havendo da essere *t4-6* || 24 ad] per *t2* (*prius* ad) || 25 *prius* misterii *t5* || 26 invano *t2* (in *sup.*) | promettano *t2* || 27 sopradetto *t3* | et Rev.mo *sup. t2* || 28 alcuni di loro partissero *t1 et t2* (*a. corr.*) | senza sua *t1-2* || 29 prometti (*corr. ex* promettino) *t3* | sariano *t1* | li saranno *t3* || 31 si] le *t5* | loro *om. t1* | loro] suo *t2* | Et *om. t3* | alcuni *t1* || 32 di loro *om. t2* | haranno *t1* | ancor *om. t2* | li *om. t1* | faccia *t3* || 33 faccino *t1-2 et t6* | faccia *t3* || 35 Se propongano (proponghino *t2*) tutti *t1-2* | levati] cavati *t1-2* || 37 et in *t3* | appertengono *t6* || 38 et] o *t1-2* || 39 incaminino *t5-6* || 40 et amministrare *t1* | o pur ministrare *t2* || 42 le quale *t1*

---

[3] Cf. *ib.* § 2.

[4] Cf. *ib.* § 3.

[5] Cf. *ib.* § 4. — Promissionis renovatio adiuncta est ob desiderium protectoris; cf. supra, mon. 52 adn. 1.

[6] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 5; supra, mon. 51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

inhabile a ricevere tali gradi et essercitar legitimamente tali officii, il che bisogna diligentemente interrogare nell'essame.

8. Quelli che hanno da essere ricevuti, siano prima essaminati; di poi gli presentino tutti gli statuti acciò gli considerino a bell'aggio, et non si admettano nel collegio, et non li terranno essere del seminario, se non ci intervenga l'autorità et licenza dell'Ill.mo Protettore del seminario et in scritto. Quelli dunque che vorranno essere ammessi in questo seminario ricorreranno al medesimo protettore [7].

Statuti che appartengono all'ammaestramento

1. Subito che saranno ricevuti in casa, avanti che si mettino tra gl'altri collegiali, si tengano alcuni giorni separatamente, acciò in quel tempo considerino più diligentemente l'instituto della vita che vogliono pigliare, e lo desiderino più intensamente, e si propongano più fermamente nell'animo quel che hanno a fare, et si apparecchino con più devotione a fare la sua promissione [8].

2. In quelli giorni faranno una confessione di tutta la vita passata, se gl'insegnerà come debbano fare ogni giorno [4] l'esame della sua conscienza, e come habbiano da fare oratione; al fine, essendosi prima reconciliati, se saranno di età, riceveranno il santissimo sacramento [9].

3. Tutti si levaranno la mattina, et anderanno a letto la sera, ad un'hora medesima che sarà ordinata, et andaranno subito alle lettioni, a messa, alle camere, alle recreationi et a tutti gli altri esercitii che gli saranno ordinati quando sentiranno suonare la campana, o in altro modo gli sarà avvisato [10].

4. Quelli che non haveranno ordini sacri, ogni giorno diranno attentamente et con devotione l'officio della gloriosissima Vergine Maria,

---

44 esamina *t1* | essamine *t4-5* || 45 da] ad *t6* || 46 dopoi *t4* | se gli *t1* | se li *t3* || 47 ammettino *t3-6* | ne si *t3* | che non si terranno del seminario *t3-6* | torranno *t6* || 48 interverrà *t3* | et *om. t4-6* || 49 adunque *t2 et t4* | adonque *t5-6* || 51 Li *del. t2, om. t3* | Li statuti del seminario ecclesiastico di Roma che appartengono all'ammaestramento de preti *t2 et t4-6* | ammaestramento de chierici *t3* || 52 mettono (*prius* mettano) *t2* || 53 tengono *t2* | tenghino *t3-6* || 54 più *om. t4-6* || 55 desiderino] considerino *t4-6* | proponghino *t3* || 56 preparino *t2* || 58 faranno ancora *t4* | confessione] professione *t4* | confessione generale *t3* || 59 et se *t3-4* | debbono *t1* | debbeno *t2* | debbiano *t3* | debbino *t6* | fare *sup. t2* | essamine *t4-5* || 60 habbino *t1-3 et t5-6* || 61 di] in *t4* || 62 la sera *om. t3* || 64 a mensa *t1* || 65 seranno *t6* || 66 che li sarà *t2-3* || 68 cum *t1* | offitio della Madonna *t2* | madre d'Iddio *om. t4*

---

[7] Cf. *ib.* § 6.

[8] Cf. *ib.* § 7.

[9] Cf. *ib.*

[10] Cf. *ib.* § 8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

madre d'Iddio [11]; et ancora il mercordì et venerdì diranno i sette salmi penitentiali con le litanie, e faranno oratione per la santità di N.S.re, e per la chiesa romana, e per tutti i benefattori vivi e morti, e per altri che gli saranno mostrati dai suoi prefetti.

5. Ogni giorno odano messa attentamente e con devotione, e sempre servirà alla messa alcuno di loro, ma tutti sappino servire [12].

6. Ogni mese almeno si confessaranno sacramentalmente, e piglieranno il corpo di N.S.or Giesù Christo secondo il giuditio del confessore [13].

7. Le domeniche e feste si troveranno presenti alla messa cantata e al vespero; udiranno ancora la predica e lettione se vi saranno.

8. Li sopradetti giorni serviranno alle messe, canteranno in coro [14], e si esercitaranno nel servitio d'una o più chiese secondo [5] l'ordine dell'Ill.mo Protettore.

9. Ogni giorno, quando si levano, faranno oratione brevemente, raccomandandosi a Dio che voglia indrizzare tutte le loro operationi di quel giorno a gloria sua; e insieme saranno ammaestrati come debbano servirsi a questo fine dell'intercessione della B.ma Vergine Maria, madre d'Iddio, e di tutti gl'angeli e santi del cielo [15].

10. Faranno ancora ogni giorno oratione, prima che vadino a letto la sera, nel modo che gli sarà ordinato dal rettore. Non solo gli sarà insegnata e dichiarata diligentemente la dottrina christiana, overo catechismo, ma anco la imparino bene a mente subito che saranno ricevuti nel seminario [16].

---

69 il venerdì et il mercordì *t1-3 et t5-6* || 70 farà *t2* || 72 prefetti o superiori *t3* || 74 servire *add. t3* osservando in tutto le rubriche del messale || 75 almanco *t4* | piglino *t1 et t3* || 76 Giesù Christo *om. t2* || 78 presente *t1* || 79 vespro *t2-3 et t6* | lettione . . . sarà *t1* | lettioni *t2* || 80 predetti *t1* || 81 e *om. t4* | nel] al *t4* | di uno o di più *t1* | di una et di *t2* || 83 levaranno *t1* || 84 vogli *t2-3* || 85 debbiano *t1, t3, t6* || 87 madre d'Iddio *om. t4* || 88 ancora *t1* | ogni giorno *om. t1* || 89 la sera *om. t1, del. t2* | sera *add. t2-3* e nel levarsi la mattina | gli *om. t4* || 90 diligentemente *om. t3* | catechismo *add. t3* diligentemente || 91 anco *t2-6* | l'impararano *t1*

---

[11] Ad quas recitandas tenebantur etiam convictores Collegii Germanici; cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 13; supra, mon. 46.

[12] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 9; supra, mon. 51.

[13] Cf. *ib.* § 10.

[14] De cantu in S.I. cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) I § 15-16 adn. 14; supra, mon. 10. Praeterea cf. CULLEY S.I., *Jesuits and Music. — I. A Study of the Musicians connected with the German College in Rome during the 17th Century and of their Activities in Northern Europe* (*1970*).

[15] De cultu sanctorum cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) A § 4; supra, mon. 7.

[16] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 34; supra, mon. 46.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

11. Tutti si eserciteranno in casa familiarmente secondo la capacità di ciascuno a fare esortationi o prediche, et anco ad insegnare alli putti et alle persone rozze la dottrina christiana [17].

12. Tutti, subito che saranno ricevuti, piglieranno et useranno l'habito da prete secondo l'uso della chiesa romana. Riceveranno anco il sacramento della confirmatione overo cresima se non sono cresimati, dipoi subito piglieranno la prima tonsura [18].

13. Avanti mangiare si dia la beneditione, e dopo il rendere delle grazie; e mentre si mangia, ci sia una lettione, la quale dia honesto trattenimento et recreatione all'animo più presto che apporti difficoltà alla mente [19].

14. Siano ammaestrati familiarmente come debbano usare le virtù tutte in generale, ma particolarmente le teologiche, [6] acciò che tutte le loro operationi e la costumatezza di fuori proceda veramente dalla virtù di dentro.

15. Gli sia insegnato a tutti come debbano diligentemente guardare le porte delli suoi sentimenti, specialmente degli occhi, delle orecchie e lingua, da ogni intemperanza e vitio, e conservar nella vera humiltà e pace interiore della mente; e queste due virtù si mostrino nel silentio quando è tempo di tacere, e quando di parlare, nella consideratione et buona edificatione delle parole, nella modestia con gravità, et in tutti gli altri gesti et movimenti, senza mostrare alcun segno d'impatienza o superbia [20].

16. In tutte le cose desiderino et ancora procurino di stimar gli altri migliori e da più di sé; e esteriormente gli facciano quell'honore e riverenza che si conviene allo stato di ciascuno con semplicità et modestia ecclesiastica. A questo modo avverrà che, considerandosi l'un l'altro, crescano in devotione, e lodino e glorifichino Iddio, il quale è autore e causa di tutti i beni, il quale ogn'uno si sforzi di conoscere, tanto in se stesso, quanto negli altri, come fatti all'imagine sua [20].

---

94 ad *om. t2* || 96 Tutti poi *t1* | et useranno *om. t2* || 97 ancora *t1* || 98 saranno *t3 t6* || 99 pigliarà *t2* || 100 s a fatta *t4* | il rendimento di gratie *t1* | e poi si rendino le gratie *t3* || 102 intertenimento *t1-2* | piutosto *t4-5* || 103 alla] nella *t5-6* || 104 Siano tutti *t2-3* | debbiano *t1-2* || 110 della lingua *t1* || 112-3 nella . . . parole *sup. alia m. t2* || 113 modestia *add. t3* e serenità della faccia, nel caminar decentemente et con gravità | et con gravità *t2* || 114-5 d'intemperantia o di *t1* || 116 ancora *om. t2* || 117 faccino *t1-2 t5-6* | faccia *t3* || 119 ecclesiastica *om. t4* | haverà *t6* || 120 cresceranno *t2 t4-6* | laudino *t1-3* || 121 et si sforzi ogn'uno di conoscerlo *t4* | riconoscer *t3* || 122 all'] ad *t1*

---

[17] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 17; supra, mon. 51.

[18] Cf. *ib.*

[19] Originem ducit ex *Const.* P. III c. 1 § 4; MI *Const.* III 78-79.

[20] Cf. *ib.* § 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

17. Portino riverenza ai suoi prefetti, e gli honorino e gli obediscano per amore del Signore [21].

18. Tutti si portino l'un l'altro amore sinceramente. Ma però [7] si guardino di non fare troppa familiarità e intrinsichezza insieme; per il che nessuno possa, né per burla né davvero, toccare gli altri, se non fosse a caso, non volendo [22].

19. Nessuno, né con parole né con fatti, faccia ingiuria all'altro; e se pure accadesse, si riconciliino insieme, avanti di andare a letto, imponendo la pena a quel che ha fatto ingiuria all'altro [23].

20. Se haveranno alcuni denari o altra cosa che non appartenga all'uso quotidiano, le renderanno tutti a suoi padri e madri o più congiunti [23].

21. Se d'alcuna cosa gli paresse haver bisogno, o che appartenesse alli studi, o al vestire, o alla stanza, o pure alla sanità, ciascuna di queste cose referiranno al superiore; il quale haverà cura che gli sia provisto. Però non piglieranno niente delle cose di casa senza licenza del P. Rettore o P. Ministro [24].

22. Non possono dare cosa alcuna a nessuno, né manco ricevere da altri senza licenza del rettore [24].

23. Non usciranno di collegio senza licenza del superiore o del ministro, e senza compagno assegnatoli da uno di loro. Né parleranno con quelli di fuor di casa, senza licenza del rettore; il quale potrà anco prohibirgli che non parlino tra sé quelli di casa, se gli paresse che con il parlar insieme si nocessero l'un l'altro [25].

24. Dopo che i putti che sono ricevuti in seminario saranno mediocremente ammaestrati nel parlar latino, parlino latino in [8] ogni luogo tanto in casa quanto fuori, fuorché con i forestieri, con i quali

123-4 Portino . . . Signore *om. t4* | Portino tutti *t2-3* || 123 obediscono *t2* (obedischino *t3-t6*) || 124 Signor Iddio *t3* || 125 Portino riverenza l'uno all'altro et amore *t4* || 126 troppo *t1 t4-6* || 127 nessuno *p. corr. t2* | niuno *t1* | non possa *t3-6* | da dovero *t1-2 t6* | l'altro *t3* || 128 o non volendo *t4-6* || 129 Nessuno, né con fatti, né parole facci *t3* | Niuno *t1* | ad altro *t3* || 130 riconciliano *t1* | riconcilino *t3-4* | riconcilii *t5-6* | d'andarsi *t3 t5-6* || 132 alcuni *om. t1* | appertengono *t2* || 133 rendino *t2-6* | alli loro padri o madri *t4* | et madre *t1* || 135 d'haver *t3* | o *om. t4* || 136 overo *t6* || 138 casa *del. t2* loro || 138-9 del rettore o del ministro *t1* || 140 possano *t2* | possino *t3* | possa *t4* | a niuno cosa alcuna *t1* | anco *t4* || 141 P. Rettore *t4* || 142 del *del. t1* rettore || 143 e] né *t3* || 144 quelli fuor di casa *t3* | P. Rettore *t2-3* | puotra ancora prohibire *t1* || 145 parlino con quei di casa *t3* || 145-6 con il] del *t4*] dal *t5-6* || 146 nocessero alcuni *t1* || 147 Da poi *t1* | do poi *t2* | Doppo che li giovani *t3* | Di più *t4* | Di poi *t5-6* || 148 parlino sempre latino con tutti, fuorche con forastieri *t3* | quanto] come *t1-2*

[21] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 12; supra, mon. 51.

[22] Cf. *ib.* § 13.

[23] Cf. *ib.* § 12.

[24] Cf. *ib.* § 15.

[25] Cf. *ib.* § 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

haveranno libertà di parlare in qual lingua vorranno, et ancora quando al superiore gli paresse di dispensare, per dargli qualche recreatione, che possino parlar volgare [25].

25. Dormino ciascuno nel suo letto [26], et si divideranno in camerate, mettendo un numero di loro conveniente in un appartamento, al quale sarà prefetto uno assignatoli dal rettore di quelli alli quali si confida il seminario, il quale habbia particolar cura delli suoi della camera.

26. Nessuno entri in camera d'altri senza licenza del prefetto di quella camera o del rettore o ministro [27].

27. Procurino tutti haver in se stessi prima la monditia del cuore, et insieme quella del corpo, delle vesti et altre cose che usano, appresso la nettezza et ordinatione della sua camera [28].

28. Ogn'uno studierà quelle cose et andrà a quelle classi, alle quali, dopo d'esser esaminato sarà giudicato atto. Et non lascerano niente delli esercitii ordinarii della scuola. Anzi studieranno tanto maggiormente con animo et piglieranno maggior speranza, et tanto più diligentemente daranno opera alle lettere, quanto che gli studii loro tutti si ordinano puramente al servitio della Chiesa di Dio et alla salute delle anime per gloria dell'onnipotente Dio [29].

29. Tutti siano obbedienti alli suoi maestri, et alli suoi condiscepoli un specchio e esempio di modestia et di tutte le virtù [30]. [9] Et nelle lettere si sforzino di diventare eccellenti, perché in nessun modo studiano per vanità o ambitione, ma solo a gloria di Christo et profitto delle anime.

30. Quelli che la loro età et ingegno lo comporterà, potranno attendere non solo alle lettere di humanità, ma anche agli studi di filosofia e teologia più lungo tempo e più esattamente; ma tutti almeno impareranno grammatica, canto, il computo ecclesiastico, e quel che parerà che convenga a loro della sacra scrittura, libri ecclesiastici et delle homelie di santi. Oltre di questo impareranno anco con gran dili-

---

150 haranno *t1-2* || 151 al] il *t5-6* | gli et di *om. t4* || 152 possono *t2* || 154 al] il *t2* | nel qual *t3* | il qual habbia *t6* || 155 desegniato *t2* | designato *t3* || 157 Niuno *t1 t4-6* || 158 del] dal *t5-6* || 159 d'haver *t3* | stesso *t1* || 160 veste *t5-6* | et delle altre *t1* || 161 camera sua *t1* || 162 andaranno *t4* | di poi *t2* || 163 l'essere *t1* | d'esser stato *t3* || 135 esser atto *t4-6* (atti *t4*) | lassando *t2* || 164 studii ordinarii delle scole *t2-3* || 166 quanto] quando *t2 t5-6* || 167-8 et . . . Dio *om. t4* || 170 siano un'esempio e specchio *t1* | virtudi *t1-3* | Et *om. t2-3* || 171 di *om. t1* | poi che *t1-3* | niuno *t1* || 172 frutto *t1-3* || 173 Quelli l'età de quali e l'ingegno *t3* | comporta *t1-3* || 174 ancora *t1* | anco *t3-6* || 176 grammatica *del. t2* quanto, *sup.* canto || 178 Oltra questo *t1* | ancora *t1*

---

[26] Cf. *ib.* § 17.

[27] Cf. *ib.* § 15.

[28] Cf. *ib.* § 16.

[29] Cf. *ib.* § 11.

[30] Cf. *ib.* § 12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

genza le cose che pareranno al proposito all'amministratione dei sacramenti, massime per udir confessioni; l'ordine della Chiesa e le forme delle cerimonie non solamente l'impareranno a mente, ma le sapranno a puntino [31].

31. Saranno ogni giorno due ricreationi, cioè un'hora subito finito il pranzo, et un'altra dopo cena. Et in questo tempo ragioneranno tra sé quelli del seminario di cose da pigliarsi honesta ricreatione, ma ogni settimana haveranno un giorno intiero quando non saranno due feste, nel quale intermettendo lo studio delle lettere, ma non già la devotione e bontà, faranno vacanza tutti. E questo giorno lo passeranno passeggiando o cantando, o in qualche onesto gioco. E questo, se sarà possibile, in qualche vigna o horto, ricordandosi sempre della modestia et edificatione [32].

32. Saranno promossi agli ordini minori al suo tempo, et agli altri [10] maggiori ancora, se parerà all'Illmo Monsignor Vicario, et in tutti gl'ordini si eserciteranno, quanto sarà possibile. E di poi se alcuni pareranno sufficienti, non solo si esserciteranno privatamente come prima, ma ancora di fuori publicamente in fare esortationi spirituali, prediche e lettioni sacre, et ancora in dichiarare la dottrina christiana. Pur tutte queste cose si faranno con licenza del rettore, usandosi buona diligenza e dandoli particolare instruttione, e facendoli sindicare [33].

33. Tutti con gran diligenza e più presto per amore della virtù, che per timore della pena, osservino tutte le cose che sono dette di sopra; e se pure per la fragilità humana alcuno mancasse, deve ricevere humilmente et allegramente, più presto ringratiando, le ammonitioni e riprensioni, et ancora la pena impostagli se sarà cosa che la meriti-persuadendosi che con non minor carità si movono i superiori a dar, gliela che a perdonargliela [34].

179 alla *del. t2* ammaestramenti, *sup.* administratione || 180 le confessioni *t1 t3* | li ordini *t1* || 181 et non solo *t4* | impareranno, ma le saperanno a puntino, et l'impareranno a mente *t1* || 183 Faranno *t3* | due hore di ricreazioni, una hora finito il pranzo *t3* || 184 queste doe hore *t1* || 185 honeste recreazioni *t2* || 186 haranno *t1-2* | integro *t -6* || 187 intermetteranno *t2* | li studii *t1* || 188 vacantie *t1* || 189 o passeggiando *t3* | modesto *t5-6* || 190 sempre ricordandosi *t1-3* (raccordandosi *t1*) || 193 ancora *om. t2* | Cardinale Vicario *t3* || 194 dopoi *t1 t3* || 195 privatamente et anche publicamente *t3* || 196 in far prediche *t2 t4-6* || 197 et *om. t4* | anco *t2-3* | però *t4* || 199 particulare *del.* insti[tutione] *t2* | institutione *t3* | facendoli osservare, syndicare *t2-3* | scindicare *t6* || 203-4 amonitione o riprensione *t3* || 204 anco *t2* | accettare la pena *t1* || 205 tenendo per certo *t3* | non *del. t1* con odio | manco *t1 t3* | manca *t2* | moveranno *t3* | darglila *t3* | darcela *t4* | dariela *t6* || 206 perdonarli *t4 hic exscripsit « Formulam promissionis » quae in aliis textibus post tertiam partem statutorum sequitur*

[31] Cf. *ib.* § 18.

[32] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 8-9; supra, mon. 46.

[33] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 17; supra, mon. 51.

[34] Cf. *ib.* § 19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Statuti che appartengono al cavar fuori del seminario

1. Se alcuni di quelli di questo collegio si vedessero che non fossero atti per l'instituto e fine del seminario o per la gran debolezza dell'ingegno, o per diffetti insopportabili e incorregibili nelli costumi o per la poca sanità che non comporta la fatica delli studii, avisando sinceramente il tutto all'Ill.mo Vicario, a quello starà a giudicare se si debbano mandar via dal collegio, e mettere in loro luogo altri che riusciranno più utili alla Chiesa [35]. [11]

2. Se si giudicherà che alcuni non siano atti per studi troppo alti e sottili, e pure saranno arrivati ad una dottrina sufficiente per certi esercitii ecclesiastici, vedrà il medesimo Ill.oo Vicario, il quale bisognerà che conosca e sappia l'ingegno di tutti et il frutto che hanno fatto nelle lettere e virtù, quando sia tempo di cavarli fuori del seminario et in che esercitio della Chiesa et in che luogo si hanno da mettere et adoperare [36].

3. Quelli che mostrano bell'ingegno e si trovano essere atti agli studi più alti e più esquisiti, staranno tanto tempo nel seminario per sin che, finito il corso dell'arti liberali e della teologia, e se parerà, pigliato il grado del dottorato, si cavino fuori del seminario ad operare nella Chiesa di Dio; overo dopo haver fatto un mediocre profitto nelle lettere e virtù, si mandino senz'alcun grado a lavorare nella vigna del S.re. Et il giuditio e potestà di questo cavarli fuori sarà dell'Ill.mo Vicario protettore; così ancora la cura di considerare a che esercitio ecclesiastico si habbiano ad applicare questi giovani, e con che entrate si hanno da sostentare da poi che saranno usciti del collegio, acciò sia provvisto alla Chiesa et a loro insieme [37].

4. E se alcuno userà fraude o inganno o alcun'altra falsità circa il provare l'habilità sua per il seminario et per il legitimo matrimonio

---

207 li preti del seminario *t2 t4-6* (chierici *t3*) || 208 alcuno *t3* | quelli di *om. t4-6* | vedesse *t1 t3 t6* | non esser *t3-6* || 209 incomportabili *t1-2* || 211 le fatiche *t1* || 212 Ill.mo Mons. Vicario *t1* | Card. Vicario *t3* | a] *om. t6* | a] di *t4-5* | se li debbiano *t1* | debbono *t3-4* || 213 del collegio *t1-2* || 215 giudicarà *del.* che *t2* | siano] essere *t2* | per studiare troppo alti e sottili studii *t3* | *prius* studiare *t2* || 217 Ill.mo Mons. Vicario *t1* | Ill.mo Cardinale *t3* || 218 conoschi et sappi *t1-2* | tutti *del. t2* quando sia tempo di | frutto] profitto *t2* || 219 fuori *add. t4-6* || 220-1 et operare *t3* || 222 un bello ingegno *t1-2* | et sono atti alli studii *t3* || 224 habbino finito *t4-6* || 224-5 piglierà *t3-6* || 225 ad adoprare *t4* || 227 virtudi *t1-3* || 228 Ill.mo Mons. Vicario *t1 t6* | Cardinale Vicario *t3* || 229 ancora *om. t4-6* || 230 s'habbi d'applicare *t2-3* || 233 alcun' *om. t3* || 234 provedere *t4-6* le habilità sue *t2* | per[a] *om. t3*

---

[35] Cf. *ib.* § 21.

[36] Cf. *ib.* § 22.

[37] Cf. *ib.* § 23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dei suoi genitori, e la loro povertà; overo si troverà non havere le altre qualità che si richiedono, come di sopra si è detto, sia subito di fatto privato d'[12]ogni ragione che havesse del seminario, e d'ogni commodità, e si cacci via del seminario; oltre che sarà subito obligato a rifare le spese intieramente al seminario [88].

Formula della promissione da farsi da quella del seminario ecclesiastico di Roma [89]

Essendo io N. stato ricevuto dall'Illmo Mons. cardinal Savello vicario di N.S.^{re} nel seminario ecclesiastico di Roma per dover servire nei ministerii et ordini sacri della santa Chiesa in quel grado che da esso Signor Cardinale o suoi successori mi sarà ordinato, prometto per la presente di vivere et perseverare in detto seminario a beneplacito di sua Signoria Illma et suoi successori, et servare le constitutioni et ordini del detto seminario. E caso che io mi parta dal seminario, o che non serva nello stato clericale della Chiesa di Roma, senza espressa licenza in scritto da esso Signor Vicario o suoi successori, mi obligo spontaneamente et prometto di rifare ogni danno et interesse, e rifare le spese fatte dal seminario nella mia persona, dal giorno che fui ricevuto in detto seminario. Et in fede di ciò ho scritta et sottoscritta la presente di mia propria mano questo giorno mese et anno.

Io N. prometto et affermo quanto di sopra.

236 richiedano *t1* || 236-7 come ... privato *t2 sup., om. t4* || 237 havessero *t4-6* || 238 cavi *t3-6* | dal detto seminario *t3* || 239 la spesa *t3* || 242-55 Essendo ... sopra *om. t2-3* || 240 Formula della promissione *t4-6* || 242 N *om. t1* | Mons. *om. t1* || 243 servire *sup. t1* | alli *t4* || 244 grado et officio *t1* | Signor cardinale Vicario *t1* | cardinale Signor Vicario *t5-6* || 245 o dai suoi *t4* || 246-7 et perseverare ... successori *om. t4-6* | dal detto seminario *t1* || 248 o che io *t1* | nello] in *t1* || 250 di esso *t4* | et suoi *t5-6* || 251 e rifare *om. t1* | tutte le spese *t1* | *t1* dal] nel *t4*] al *t5-6* || 252 detto seminario] esso *t4* || 253-4 mia mano propria, questo di etc. *t1*.

[88] *Cf.* supra, § 6 et 8.

[89] *Cf.* Formulam promissionis quam alumni Collegii Germanici nuncupare tenebantur; MP I 122 et 123.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

54

STATUTA SEMINARII MEDIOLANENSIS [1]

1564 - 1565

Introductio

TEXTUS : 1. Mediolani (Milano), Arch. Spir. Cur. Arciv., sez. XI, vol. VI (1), f. 184*r*-85*r* ; videtur esse primus conceptus statutorum cum nonnullis correctionibus. Habet titulum : « *Ordini per governare gli figlioli del seminario* ». Hic titulus remansit etiam in textu secundo, ubi autem postea P. B. Palmio propria manu hunc in modum immutavit : « *Alcuni ordini che per adesso si sono fatti per governo di tutto il seminario di Milano* ».

2. *Med. 91*, f. 32*r-v* (*prius* 161 et 218) ; apographum coaevum. Titulus manu Patris B. Palmio exaratus, deleto titulo anteriore.

3. Mediolani, Arch. Spir. Cur. Arciv., sez. XI, vol. V, f. 8*r-v* ; apographum coaevum. Post titulum alia manu adscriptum est : « in P[orta] Tic[inensi] ».

EDITIONES : *Acta Ecclesiae Mediolanensis* (ed. RATTI), vol. III, coll. 1270-71. — *Humilitas* . . ., p. 91 (iuxta textum primum).

SCRIPTOR : A. RIMOLDI, *I documenti* . . . p. 23-24.

TEMPUS : Iam titulus italicus indicat, haec summaria statuta in primordiis seminarii scripta fuisse. Quod confirmatur titulo textus tertii, cui alia manus contemporanea addidit : « in P[orta] Tic[inensi], ubi seminarium die 10 dec. 1564 inauguratum est, et unde, post vix 10 mensibus transactis, die 29 sept. 1565 in novam sedem, apud Portam Orientalem civitatis sitam, transmigravit (cf. A. BERNAREGGI, *La fondazione del Seminario di Milano*. In : *Humilitas*, p. 233 260 ; et G. CASTELLANI S.I., *Il Seminario a Porta Orientale ; ib.*, p. 326). Quare haec prima statuta parata sunt aut anno 1564, ante inaugurationem seminarii, aut anno 1565, antequam alio inde migravit.

Summarium

Intentionem habeant rectam, ut boni altaris ministri evadant. — 1. *Oratio matutina.* — 2. *Examen conscientiae.* — 3. *Missa quotidiana.* — 4. *Confessio saltem mensrua.* — 5. *Domo exibunt et cum externis colloquentur cum licentia.* — 6. *Modestiae observatio.* — 7. *Domi solum in loco designato colloquentur.* — 8. *Ad res domi vel foris capiendas facultas petenda.* — 9. *Munditiem curabunt.* — 10. *Mutua charitas.* — 11. *Discordes dimittentur.* — 12. *Murmurationes, iniuriae ac verba insolentia vitanda.* — 13. *Respectus erga magistros. Ordo studiorum servandus.* — 14. *Diligentia in studiis.* — 15. *Doctrina christiana memoriae mandanda.* — 16. *Lectores ac ministri ad mensam.* — 17. *Ibunt ad scholam ac redibunt una cum magistris.* — 18. *E cubiculo, permittente id praefecto, exibunt.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ALCUNI ORDINI CHE PER ADESSO SI SONO FATTI PER GOVERNO DI TUTTO IL SEMINARIO

Poi che il seminario è instituito per allevar huomini in buone lettere et santi costumi, che possano servire col tempo alla Chiesa santa de Iddio N.S., conviene che tutti quelli che sono ricevuti in detto seminario al spesso pensando questo a fine et reconoscendo la gratia che gli è stata fatta, di tutto animo si offeriscano ogni giorno a Dio benedetto con pregar sua divina Maestà gli faccia suoi buoni servi [2].

1. Primamente levati che saranno, faranno sua oratione come gli sarà insegnato et ordinato [3].

2. Esaminaranno anco sua conscientia due volte il giorno, come gli sarà insegnato da suoi confessori [4].

3. Tutti ogni mattina udiranno la messa con quella devotione et modestia che si conviene [5].

4. Quelli che staranno nel seminario, ogni mese, o più spesso, come parerà al P. Rettore, si confesseranno con li suoi confessori deputati [6].

5. Non usciranno di casa, né parleranno con niuno, se non con licenza del rettore [7].

6. Andando per le strade o trovandosi nella chiesa, o alli divini ufficii, o predica, ivi staranno con quella modestia che si conviene a giovani deputati al culto divino [8].

7. In casa conversaranno insieme nel luogo a ciò deputato [9].

8. Non pigliaranno né di casa, né di fuori di casa cosa alcuna senza licenza [10].

1-2 Alcuni . . . seminario *t2-3* (*t2 m. Palmio p. corr.*)] Ordini (Ordine*t2*) per governare gli figliuoli del seminario *t1-2* (*t2 a. corr.*) || 2 seminario *sequ. t3 alia m.* in P[orta] T[icina] || 4 col tempo servire *t1* || 7 stata *add. t2-3* || 8 che *add. t2* || 9 Prima *t1*] Primieramente *t3* || 10 et ordinato *add. t2-3* || 11 anco *add. t2-3* || 13 Ogni mattina tutti *t1* || 14 si *add. t2-3* || 15 staranno] saranno *t1* | più *del. t2* presto ; *sup.* spesso || 16 si confessaranno *sup. t2* | con li (gli *t2*) suoi] alli loro *t1* || 17 con niuno] ad alcuno *t1* || 18 rettor loro *t1* || 19 stradi *t3* | o[s] *add. t2-3* || 22 loco *t1*

---

[1] De seminario mediolanensi cf. SCADUTO, *Storia* III 412-57.

[2] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 1 ; MP I 124.

[3] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 18-19 ; supra, mon. 52.

[4] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 9 ; supra, mon. 51.

[5] Cf. *ib.*, § 14.

[6] Cf. *ib.* § 15.

[7] Cf. *ib.* § 32.

[8] Cf. *ib.* § 24.

[9] Cf. *ib.* § 40.

[10] Cf. *ib.* § 30.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. Ogn'uno farà il suo letto, et tenerà nette le sue veste et luogo dove starà [11].

10. Tutti si amaranno insieme come fratelli, et non sia fra di loro punto di contentione [12].

11. Sappino tutti che se non si diporteranno costumatamente et religiosamente, saranno scacciati dal seminario [13].

12. Da loro ragionamenti sbandiranno ogni sorte di mormoratione, iniurie et qual si voglia sorte di male parole.

13. Haveranno rispetto alli maestri loro, et riverentia [14], et osservino l'ordine che da loro gli sarà dato nel studiare.

14. Con tutta diligentia ogn'uno attenderà a suoi studii a che sarà deputato [15].

15. Impararanno la dottrina christiana [16].

16. In tavola legerà alcuno di loro [17], et a quella servirà, come gli sarà ordinato.

17. Niuno entrarà in scuola, se non con gli maestri loro, et con quelli istessi in casa sene torneranno [18].

18. Niuno uscirà di camera, se non con licenza del prefetto di sua camera [19], et gli porteranno quel rispetto che se gli conviene nel Signore, poi che per loro aiuto et consolatione ivi stanno.

Laus Deo [20]

---

25 farrà *t2 a. corr.* | le *add. t2-3* | loco *t1* || 27 tra *t1* || 30 del *t2-3* || 31 Dalli *t2* | bandiranno *t1* || 34 da *add. t2-3* | gli *add. t2-3* || 38 leggerà ogni dì un di loro *t1* | et anche *t1* || 40 intrarà *t1* || 41 l'istessi *t1* | ritorneranno *t1* || 43 che *om. t2-3.*

---

[11] Cf. *ib.* § 36.

[12] Cf. *ib.* § 27.

[13] Cf. *ib.* § 44.

[14] Cf. *ib.* § 38.

[15] Cf. *ib.* § 37.

[16] Cf. *ib.* § 19.

[17] Cf. *ib.* § 22.

[18] Cf. *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 16; MP I 126.

[19] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 40; supra, mon. 46.

[20] Ad haec statuta illustranda conferri possunt ea quae in documento «*Relatione del Seminario di Milano*», anno 1565 exarato, posteritati tradita sunt; illud invenies Mediolani, Arch. Spir. Cur. Arciv., sez. XI, vol. V, f. 6*r*-7*v*; cf. RIMOLDI, *I documenti* . . . p. 24.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

DOMESTICAE LEGES EORUM QUI IN SEMINARIO OLOMUCENSI COMMORANTUR [1]

ANNO 1566

Introductio

P. Nadal collegium olomucense, novissime erectum, visitavit a die 24 usque ad diem 29 augusti 1566 [2]. Ea occasione nomine Societatis assumpsit curam seminarii dioecesani [3], cuius praefecto instructiones nonnullas conscripsit [4]. De regulis autem seminarii statuit: « Expectabitur ut mittantur ex Urbe regulae Seminarii Romani; quae cum venerint, poterunt superiori scripto [i. e. *Instructio pro praefecto seminarii olomucensis*] et regulis Collegii Germanici, Romani et collegii novi viennensis conferri, ut tandem maturo consilio conficiantur regulae pro seminariis huius nationis » [5]. Nostrum monumentum exhibet regulas collegii novi viennensis [6], quae tamen ad usum seminarii adaptatae sunt, praesertim nonnullis ex statutis Seminarii Romani transumptis. Quare regulas in hac nova forma iterum edere convenit. Adaptatio verisimillime facta est a P. Maggio, novo provinciae austriacae praeposito, qui una cum Christiano Peinninck, itineris comite, a die 1 usque ad 15 octobris 1566 collegium olomucense visitavit [7]. Ea occasione potuit textum harum regularum praefecto seminarii tradere. Nostrum apographum reperitur inter scripta Patris Nadal.

TEXTUS: *Instit. 209*, f. 159*r*-62*v* (*prius* 224-27); fol. 161*v*-62*r* vacua sunt; f. 162*v* solum inscriptio manu Patris Maggio exarata: « Regulae pro seminario olomucensi ». Est apographum coaevum, manu socii itineris Patris Maggio, scilicet Christiani Peinninck exaratum (cf. eius autographum in ARSI, Fondo Ges., Ms. 77 I f. 321-22).

EDITIO: MP (1901) p. 823-28. — AICARDO, *Comentarios* III 250-53 (translatio hispanica).

Summarium

1. *Seminarium est schola bonarum artium morumque christianorum.* — 2. *Cuius disciplinae prompte se subiiciant.* — 3. *Omittuntur omnia quae studia spectant.* — 4. *Oratio matutina.* — 5. *Libelli precum.* — 6. *Examen conscientiae.* — 7. *Missa quotidiana.* — 8. *Modus eam audiendi.* — 9. *Cultus sanctorum.* — 10. *Veneratio ss. sacramenti.* — 11. *Tempus orationi tribuendum.* — 12. *Diligentia in studiis. Praeceptores reverebuntur.* — 13. *Ediscant doctrinam christianam. Confessio et communio.* — 14. *In ministeriis sacris exerceantur.* — 15. *Silentii observatio.* — 16. *Vitia linguae vitanda.* — 17. *Modestia in omni opere reluceat Incessus compositus sit.* — 18 *Sine licentia et socio non exeant, nec externos recipiant Litterae superiori ostendendae. Ad scholas bini se conferent.* — 19. *Nullam rem dono dent ac recipiant. Pecuniae tradendae*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut conserventur. De librorum usu. — 20. *Mundities ubique servetur. Cura vestium.* — 21. *Ornamenta adolescentium : pietas, modestia, simplicitas et verecundia.*

DOMESTICAE LEGES
EORUM QUI IN SEMINARIO OLOMUCENSI COMMORANTUR

1. Qui in seminario admittitur, debet ante omnia sibi persuasum habere, se hanc domum tanquam scholam cum bonarum artium, tum potissimum virtutis morumque christianae vitae ingredi, quo nimirum et suae saluti et reipublicae christianae, nunc misere collabenti, in sacerdotalibus functionibus et aliis ecclesiasticis ministeriis consulere possit [8].

2. Huic, velut totius praesentis negotii fundamento, proximum est ut constanti animo proponat, legibus ac disciplinae dicti seminarii se totum velle subiicere et iuxta arbitrium praepositorum regendum promittere [9]. Nam quid unusquisque polliceri debeat ut admittatur in hoc contubernium [10], quis item modus in admittendis alumnis sit servandus [11], praescribet Dominus Reverendissimus [12].

3. Nonnulla igitur praecepta, quae ad imbuendum pietate animum moresque rite formandos consentanea videbuntur, perstringentur, seclusis ab hoc ordine iis quae ad studia recte instituenda ac proponenda spectant ; haec enim aliis regulis continebuntur.

4. Mane, cum primum excitati fuerint, sine mora, facto signo crucis, surgent ; et dum sese induunt, dominicam aliasque orationes accom-

---

[1] De seminario olomucensi cf. KROESS, *Geschichte* I 302-08.

[2] Cf. *Epp. Nadal* III 223 256.

[3] De eius origine P. Nadal in ep. diei 19 oct. 1566 refert P. Generali ; cf. *Epp. Nadal* III 261-62.

[4] Videsis infra, mon. 165.

[5] Cf. infra, mon. 164 lin. 6-10.

[6] Quas videsis supra, mon. 19.

[7] Cf. *Hist. Coll. Vien.* p. 160.

[8] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1563*) § 1 ; supra, mon. 36.

[9] Cf. *ib.* § 2.

[10] Vide formulam promissionis, qua utebantur in Seminario Romano ; supra, mon. 53.

[11] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) I : *Statuta quae ad receptionem attinent* ; supra, mon. 52.

[12] Guilelmus Prosinowsky, episcopus olomucensis (1565-1572) ; cf. GULIK-EUBEL III 279.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

modatas recitabunt, ut est salutatio angelica, symbolum apostolorum, « Domine, Deus omnipotens, qui ad principium huius diei »[13], etc. Deinde iis quae ad necessitatem cultumque corporis pertinent, expeditis, orationi devote insistent, iuxta praescripti temporis spatium duraturae[14], qua in primis Deo maximas de perceptis beneficiis agent gratias, ac sese totos, novo facto proposito, cultui ac servitio divinae ipsius maiestatis offerent, unice illum precantes, ut quaecumque in decursu totius diei praesentis ipsi cogitaturi, dicturi et acturi sunt, sic instituantur, ut per ea eius nomen et gloria syncere illustretur et glorificetur[15].

5. Unusquisque ad orationem suam instructus erit libello *Horarum B. Virginis*, quas quotidie recitabit (quousque ad horas maiores recitandas teneatur), vel eius rosarium, quod omnes [159*v*] apud se habebunt, nisi sit idoneus, qui possit meditari cum fructu, ex consilio confessarii ; et tamen nunquam orationem vocalem omittet. His adiungi potest lectio piorum opusculorum, ut Gersonis *De imitatione Christi*, et id genus aliorum, ut non solum orare, verum etiam seipsos, iuxta Christi doctrinam et exemplum, abnegare et in solidis virtutibus proficere consuescant. Demum in hac rerum spiritualium exercitatione omnes maiorum suorum iuditio se subiicient, qui illorum singulos pro eorum captu recte instituere curabunt[16].

6. Conscientiae examen, prout edocti fuerint, quotidie constituto tempore frequentabunt, cui, si videbitur, adiungere poterunt, pro uniuscuiusque devotione, orationes aliquas, ex libello precatorio vel aliunde petitas, si quid temporis post finitum examen illis supererit[17].

7. Quotidie interesse debebunt missae sacrificio, cui etiam omnes ministrare discent, in quo, praeter devotionem interiorem ac reverentiam erga sacra mysteria, afferent ipsi singularem modestiam. Quocirca, ubi opus erit, genua flectent, manus quietas, ac totum corpus decenter compositum habebunt in toto missae decursu[18].

8. Porro audiendi sacri hic modus esto : ut ea, quae sacerdos alta voce profert, diligenter ac reverenter auscultent ; ubi vero ipse verba

---

25 agent *sup.* || 32 quotidie *ms.*

---

[13] Oratio horae primae divini officii.

[14] Cf. infra, § 11.

[15] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1563*) § 4 ; supra, mon. 36.

[16] Cf. *ib.* § 5.

[17] Cf. *ib.* § 6.

[18] Cf. *ib.* § 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sacra secrete pronunciat, mysterium aliquod vitae aut passionis Christi meditandum, vel orationes aliquae ex libello precatorio recitari poterunt [19].

9. Exposcit etiam christiana religio ac pietas, ut sanctos omnes, coelesti gloria perfruentes, sedulo invocent et honorent, tanquam singulares apud Deum patronos, inter quos, sicut praecipuum locum obtinet Deipara Virgo, ita merito impensius est tum colenda, tum invocanda. Deinde, praeter apostolorum principes Petrum et Paulum, accuratius venerentur Michaëlem archangelum, ecclesiae Christi universae praepositum. Similiter et eum angelum unusquisque colat, quem ex divina bonitate sibi tutelarem et custodem accepit. Denique, ex aulae coelestis civibus quisque sibi deligat certos patronos, quos prae caeteris speciali devotione ac veneratione prosequatur [20]. [160*r*]

10. Ad haec sacrosanctum eucharistiae sacramentum, non solum in templis asservatum, venerabundi supplicesque adorabunt, verum etiam dum in plateis aliquo defertur, aut alias in supplicatione publica circumfertur, pari honore afficient. Sed et reliquiis imaginibusque sanctorum debitam venerationem deferre non negligent [21].

11. Verum ne diuturnitas in orando studiis literarum detrimentum afferat, neve omnino brevior, quam par sit, saluti incommodet, haec inter vivanda extrema adhibebitur moderatio, ut matutinae orationi detur dimidiata hora [22], unus vero quadrans orationi ante prandium tribuatur; alius item examini conscientiae, quod fiet cum sunt ituri cubitum. Quae temporum distinctio pulsu campanulae ad initium et finem circumscribetur. Ad cuius etiam campanae signum convenient ad alias suas obedientias, ut erunt instructi.

12. Reliquum vero temporis [23], quod illis ab oratione, cibo sumendo, somno, ac honestis recreationibus supererit, totum studiis iis diligenter impendent, ad quae a maioribus suis erunt destinati; in quibus ita insudabunt, ut tandem aliquando ecclesiae Dei possint prodesse [24]. Prae-

---

75 tribuantur *ms.*

---

[19] Cf. *ib.* § 12.

[20] Cf. *ib.* § 8.

[21] Cf. *ib.* § 11.

[22] In forma anni 1563 tempus orationis est solum quadrans unius horae; cf. *ib.* § 9.

[23] Haec et duae quae sequuntur paragraphi prorsus novae sunt, et ex statutis Seminarii Romani transumptae.

[24] Cf. *Statuta Sem. Rom.* (*1564*) § 37; supra, mon. 52.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ceptores proinde suos amabunt ac reverebuntur, et erunt illis obedientes, ac eorum solicitudini sua diligentia respondebunt [25].

13. Illud etiam in primis curabunt, ut doctrinam christianam diligenter ediscant [26], et singulis mensibus confessario, praescripto a Superiore, sua peccata confiteantur, atque etiam sanctissimum eucharistiae sacramentum sumant, si id confessarii consuluerint [27]. Quin etiam qui recens venerint, sive convictores, sive alumni, post unam aut alteram confessionem particularem, confitebuntur generaliter, instructi primum diligenter a Superiore [28].

14. Sacras conciones attente audient; atque ut modum probe ac fideliter exercendi verbi ministerium, tantopere in ecclesia Dei necessarium, consequantur, aliquando conciones habebunt in refectorio, prout illis fuerit a Superiore constitutum [29]. Similiter et divinis officiis intererunt diebus festis, et ea exercebunt commode, ut paulatim iis ministeriis assuescant, quae debebunt ipsi aliquando exercere [30]; quanquam, quid in hoc genere illis erit praestandum, praescribet R.^{mus} D.^{nus}. Episcopus. [160*v*]

15. Suis locis ac temporibus servabitur silentium, nempe in mensa, dum sumitur cibus, et quibus temporibus praescribet Superior non esse tempus terendum colloquiis [31].

16. Quando autem cum aliis colloqui permittitur, diligenter attendendum est, ne lingua absque freno in sermonem aut vanum, aut scurrilem, aut lascivum, aut arrogantem, aut maledicum solvatur. Quin et maiore cura cavendum erit mendacium, periurium, et ne omnino iurent; et in summa omne verbum, quo divina maiestas quoquo modo offenditur. Omnis sermo malus, inquit Apostolus, ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad aedificationem fidei, ut det gratiam audientibus [32]. Secum ergo reputet ingenuarum disciplinarum candidatus puritatem modestiamque sermonis ad se cum primis pertinere [33].

17. Haec virtus, modestia inquam, non solum in sermone, sed etiam

---

[25] Cf. *ib.* § 38.
[26] Cf. *ib.* § 19.
[27] Cf. *ib.* § 15.
[28] Cf. *ib.* § 10-11.
[29] Cf. *ib.* § 20.
[30] Cf. *ib.* § 41.
[31] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1663*) § 14; supra, mon. 36.
[32] Eph. 4, 29.
[33] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1663*) § 15; supra, mon. 36.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in omni opere relucere debet; ut, exempli gratia, in mensa velocitas in edendo aut bibendo evitari debet, quemadmodum et nimia tarditas (nam de turpissimo ebrietatis vitio, et id genus aliis, non est hic sermo, quia huiusmodi nec nominari, nedum fieri debent inter virtutum amatores), manuum item gesticulatio, pedum vacillatio, capitis in hanc vel illam partem facilis conversio, oculorum vagus discursus; quod honestatis genus non in mensa solum, sed ubique observari debet. Incessus quoque sit gravis ac bene compositus, omnis levitatis expers, sive domi sive foris ingredi oporteat [34].

18. Huc pertinet ut nullus domo egrediatur absque facultate Superioris et socio accepto ab eodem; neque externum aliquem ad colloquium admittet; sed neque literas aut accipiet, aut dabit, nisi prius eas superiori exhibuerit. Cum autem ad scholas vel ad templum illis erit egrediendum, bini procedent, ab uno vel altero de Societate, qui eos subsequatur, deducti [35].

19. Nulli fas erit rem ullam vel minimi pretii aut dare aut vendere, inscio Superiore, quemadmodum nec dono accipere, eo nesciente, licitum erit, aut pecunias apud se retinere; quas apud eos, qui curam habebunt legitimam rei pecuniariae, deponet, qui illi in usus duntaxat necessarios insumendas restituent [36]. De permutatione sive librorum, sive aliarum rerum, idem esto prorsus iudicium. Libros vero nullos retineant, qui prius non sint a Superiore approbati [37]. [161*r*]

20. Mundities ac rerum ordo ac decentia ad unguem in omni re et ubique servent, in cubiculo, in suppellectili, in corpore, in vestitu. Ad externarum autem rerum conservationem ea ab omnibus cura adhibeatur, quam singulis ratio charitasque praescribunt [38]. Nec etiam tamdiu aut calceos, aut caligas, aut reliqua corporis indumenta quisquam gestabit, donec omnino, vel sine maiori dispendio, reparari nequeant. Sed ubi primum adverterit quicquam horum incipere lacerari, illud curabit ilico reficiendum [39].

21. In summa, cogitent omnes genuina adolescentium ornamenta esse: Primum, pietatem mentis et affectus devotionem; deinde mode-

---

113 in^{s} *sup.* || 131 *prius* usum

---

[34] Cf. *ib.* § 16 et 17.
[35] Cf. *ib.* § 18.
[36] Cf. *Statuta Sem. Rom.* (*1564*) § 29; supra, mon. 52.
[37] Cf. *Reg. paup. stud. Vien.* (*1563*) § 20; supra, mon. 36.
[38] Cf. *ib.* § 21.
[39] Cf. *ib.* § 23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stiam, simplicitatem, et verecundiam, loquacitatis omnisque temeritatis expultricem; ad quas virtutes strenue capessendas debent toto pectore anhelare. Nam si his iuventus vel tenera aetas destituatur, vix ullum futurae probitatis relinquitur inditium [40].

22. Quamobrem boni consulent omnes Superiorum suorum reprehensiones [demisso animo audiendo], si quando contigerit eos [regulas] transgredi vel minus diligenter observare; libenterque admittent ac prompte exequentur poenitentias omnes, etiam publicas, quae illis pro suis erratis iniungentur [41]. Si quis autem (quod Deus avertat) fuerit discolus, nec possit ad disciplinam facile adduci, sciat se e collegio eiiciendum, mandato Reverendissimi, ne alios corrumpat vel eis sit offendiculo [42]. Amen.

56

ORDO DIURNUS COLLEGII GERMANICI

POST ANNUM 1565

TEXTUS: *Rom. 157* I, f. 43*r-v*; apographum coaevum manu nobis ignota exaratum.

TEMPUS: Tempus scriptionis exacte determinare non valemus. Cum autem in ipso textu orationi matutinae eorum qui de S.I. sunt, una hora integra tribuatur, hunc ordinem post annum 1565 scriptum fuisse patet; nam ad annum usque 1565 mediam horam in oratione matutina transigere sufficiebat, et vi decreti 29 congregationis generalis secundae (1565) [1] et consequentis ordinationis S. Fr. Borgiae, novi praepositi generalis haec innovatio introducta est [2].

Nel Collegio Germanico [3]

Si levano a 12 hore [4], et a 12 hore et mezzo si sona l'oratione; alle 13 in circa finisse l'oratione commune.

---

150 eos *del.* haec || 155 mandato Reverendissimi *in marg. m. P. Maggio.*

---

[40] Cf. *ib.* § 25.

[41] Cf. *Statuta Sem. Rom.* (*1564*) § 42; supra, mon. 52.

[42] Cf. *ib.* § 44.

[1] Cf. *Institutum S.I.* II 201-02.

[2] Cf. LETURIA, *La hora matutina* ... p. 223.

[3] Cf. ordinem diurnum in Collegio Romano anno 1566 confectum; *Gub. Coll. Rom.* (*1566*) § 1-19; supra, mon. 19; et *Ordo diur. coll: novi Vien.* (*1563*); supra, mon. 37.

[4] Iuxta modum italicum computandi tempus, in quo initium diei variabat

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

L'oratione delli fratelli nostri comincia alle 12 hore et mezzo, et finisse alle 13 et mezzo [5].

Li alunni la mattina avanti le schole hanno un'hora et 3 quarti di studio, li nostri fratelli avanti le schole hanno di studio un'hora et un quarto poco più; ma quelli che non odono la positiva, hanno più di due ore.

Alle 14 hore et 3 quarti quelli della prima hora vanno a schola, quelli della seconda hora vanno a 15 et 3 quarti.

Ritornano dalle schole alle 17 et mezzo passate; et subito odono la messa [6], la quale finisse alle 18 sonate; si desina alle 18 sonate.

Doppo pranso

Doppo pranso ci è un'hora di ricreatione, la quale ogn'uno fa nel suo appartamento.

Nel tempo della ricreatione imparano di cantare [7] nella sala grande quelli che sono più introdotti; et di sopra in una saletta piccola imparano quelli che imparano i principii.

Finita la ricreatione, si scopano le camere, et adesso non ci è se non un quarto d'hora di tempo. [43*v*]

Doppo pranso si va a schola alle 20 hore in circa. Finiscono le schole alle 23 poco prima.

Ritornano dalle schole al collegio alle 23 in circa, et stanno mezza hora parte in accommodare le camere, parte in prepararsi per le repetitioni della prima hora.

---

secundum solis occasum. Quare etiam hora surgendi variabat inter horam nonam et duodecimam. Hora duodecima (i. e. hora sexta matutina) surgebatur tempore primae mutationis horarum, quae incipiebat primo die novembris, et usque ad primam februarii durabat (cf. *Consuetudinum liber primus Collegii Romani*; Arch. Univ. Greg., *Cod. 140*, f. 12*r*-15*v*); cf. etiam VILLOSLADA, *Storia del Collegio Romano* p. 85-86: *Orario scolastico*; praeterea OLAVE, *Ordo lect. univ.* (*1553*) I § 8-10; MP I, mon. 12, p. 167.

[5] De tempore orationis eorum qui de S.I. sunt, cf. *Gub. Coll. Rom.* (*1566*) § 1 adn. 1; supra, mon. 19.

[6] In Collegio Romano missam audiebant mane, post orationem matutinam; cf. *Ib.*.

[7] De cantu in Seminario Romano cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 17; supra, mon. 52; et CULLEY, *Jesuits and Music. — I. A Study of the Musicians connected with the German College in Rome during the 17th Century* (1970).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

La prima repetitione sona a 23 hore e mezza. Finisse a mezza hora di notte.

La seconda repetitione di theologi da mezza hora di notte, fin a un hora e mezza.

Finite le repetitioni, fin'a cena ci è una bona hora di studio ; quelli che hanno le repetitioni la prima hora, avanti cena hanno due hore di studio.

Si cena à 2 hore et mezza di notte passate ; la cena finisse a 3 hore et un quarto passato.

La ricreatione doppo cena dura una hora ; nel qual tempo imparano di cantare quelli che ne sanno poco.

La ricreatione finisse a 4 hore et un quarto passato. L'esame suona a 4 hore et mezza, finisse a 4 hore et 3 quarti.

A cinque hore sono già a riposare.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

SECTIO SECUNDA

TRACTATUS SINGULORUM

PARS PRIOR

DE STUDIIS ET SCHOLIS

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

ALIQUARUM CLASSIUM STUDIORUM ORDO IN COLLEGIO ROMANO

ANNO 1557

Introductio

Hoc communi titulo comprehendimus quinque monumenta, cum eodem tempore eademque occasione ac loco ortum habuerint. Quod unum quid constituant, deducitur inscriptionum verbis, quae P. Ledesma duobus eorum praefixit, quaeque inferius suo loco exscribemus. Quod autem monumenta in Collegio Romano conscripta fuerint, constat etiam ex nominibus praeceptorum, qui in eis occurrunt, nempe Fulvius Cardulus, Ioannes Rogerius, Benedictus Perera, Alfonsus Sgariglia et Renatus Le Fuzelier. Eademque ratione deduci potest monumenta anno 1557 composita fuisse, nam in eodem codice conservatur scriptum quoddam, cui posterius hic titulus datus est : « *Ordine particulare ad tempus dato per certe remissioni di studii et per malathie* », in quo de praeceptoribus Collegii Romani haec habentur : « Li theologi leggeranno alternis diebus alla seconda hora et senza exercitii. Dopo pranzo M. Emanuel [Sa] il giorno che non leggerà da 19 a 20 hore, farà exercitio con li soi scholari assignandoli a tutti per ordine del principio le materie perché le rivedano ognuno et davanti di lui dubiti et interroghi delle sue dubitationi alli altri divisi in due parti etc. udite quel'anno et parte delle cotidiane del giorno passato. Nel quale exercitio il Maestro interrogarà quelli che li parerà.

Delli tre artisti M. Canisio [Theodorico] leggerà solo la logica, lassando l'ethica ; tutti leggeranno la mattina al hora solita una hora de lettioni et meza per ripetere.

Dopo pranzo ogniuno alli soi assegni delli libri che ha letto quest'anno le sue materie ordinate, delle quali et della lettione prossima habbino da dubitare et interrogare dui di in due parti, come si ha detto del theologo. Et li maestri etiam interrogino et aiutano in quello che bisognerà etc. Et questo farà da 19 a 20.

Il D. Torres [Balthasar] leggerà da 20 a 21.

M. Benedetto [Perera] leggerà la mattina meza hora de lettione et meze de exercitii, hor ripetere hor comporre, hor variare. Dopo pranzo leggerà meza hora della *Georgica*, cominciando da 19 1/2.

M. Perusco leggerà un hora et ripeterà meza. Dopo pranzo leggerà meza hora, et meza si farà exercitii, incominciando a 19 hora a 20. [231*v*]

M. Carlo [Faraone] leggerà un giorno la grammatica come repetendo in compendio le cose udite ; et l'altro giorno una lettione de Luciano cominciando a 20 a 20 3/4.

M. Batista [Eliano] leggerà da 20 a 21 li Salmi et la grammatica hebrea a meza hora per li principianti, meza per li altri.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

M. Alfonso [Sgariglia] nella terza classe la mattina due hore et la sera una et mezo, procurando che li scolari vengano poco avanti l'hora che si ha da leggere et non prima.

M. Renato [Le Fuzelier] nella quarta classe » [1]. Hunc ordinem fuisse datum mense iulio anni 1557 sequitur ex hac paragrapho scripti « *Ephemerides* » Theodorici Geeraerts, incolae Collegii Romani : « Convocaverat eodem die [3 iulii 1557] omnes magistros R. P. Natalis, ut suam de intermittendis lectionibus sententiam singuli dicerent. Quae deinceps intermissae sunt post prandium. Ante prandium autem solum erat lectio per sesquihoram. Fiebant tamen disputationes domesticae alternis diebus post prandium » [2]. Quae intermissio terminata est die 30 augusti, prout ex eodem P. Theodorici scripto eruitur [3]. Iam vero, ut videre est, nomina praeceptorum quinque monumentorum quae sequuntur, et huius ordinis aestivi concordant. Quare merito concluditur, etiam haec monumenta eodem anno conscripta fuisse, et verisimiliter iam ante diem 17 aprilis ; nam in monumento 58 nomen Friderici Manrique occurrit, quem constat die 17 aprilis 1557 Romae sacerdotem ordinatum fuisse [4], quique in monumento 58 nondum sacerdos apparet. Eo certius adhuc assererere licet monumenta ante diem 5 octobris 1557 ortum habuisse. Nam eo die Alfonsus Sgariglia, praeceptor tertiae classis grammatices, missus est Roma in civitatem Montepulciano [5].

57

ORDO CLASSIS RHETORICES IN COLLEGIO ROMANO

ANNO 1557

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet, videsis introductionem, supra, p. 423-24.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 260*r-v* ; apographum manu nobis ignota exaratum. Ad calcem monumenti manu Patris Brunelli haec adnotatio habetur : « Ad comparandam facilitatem loquendi latine ».

AUCTOR : Videtur esse Fulvius Cardulus [1] qui annis 1556-57 rhetoricen in Collegio Romano docebat [2]. Ipse commendatur praeterea ea quo-

---

[1] Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuitici 1433* (*3562*), f. 231*r-v*.

[2] *Pol. Compl.* II 599-600.

[3] *Ib.*, p. 605.

[4] *Ib.*, p. 596.

[5] *Ib.*, p. 608.

[1] Cf. MP I 7 adn. 11 ; et SCADUTO, *Catalogo* p. 27.

[2] Cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 335.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

que ratione quod auctor monumenti 59 initio textus scribat: « Nella rhetorica M. Fulvio scriva l'ordine »[3]. Hanc ob causam ille non scripsit ordinem classis rhetorices, sed a classe humanitatis incepit.

Capessentibus eloquendi facultatem consultum censeo ut Terentium, quoad fieri potest, in promptu habeant; nisi quod ex eo authore obsceniora quaeque ante obliteranda essent[4].

Tum ut Ciceronis epistulas tererent, et ea quae is sese pacato atque aequabili dicendi genere scripsisse profitetur; suntque familiari sermoni accommodatiora, ut sunt illa *De officiis*, *De amicitia* etc.

Deinde ut iubeantur subinde ex tempore dicere, praesente aliquo ex praecipuis magistris; nempe qui omnia illorum dicta ad Ciceronis dictionem quam proxime elimet. Nam quam illi phrasim initio imbuerint, certum est in posterum mordicus retenturos. Neque vero est quod obiiciat quis, non facile adolescentulis suppetere prolixioris orationis materiem. Nam nemini desunt fabulae quae, quantumvis pueriles sunt, aptae tamen ad exercendum familiaris sermonis stylum. Praeterea unusquisque notos atque amicos habet, quos describere possit, tacito nomine, et laudare vel vituperare ex praeceptis generis demonstrativi apud rhetores. Denique quis ex nostris non multa de nostrorum rebus gestis apud indos, de nostrae religionis instituto, de suorum studiorum ratione, de sanctorum virorum virtutibus commemorabit etc.

Insuper et id e re esset ut ne statim initio, dum selectiores phrases venantur, sese occuparent in volvenda (quod quidam solent) flosculorum, adagiorum vel sententiarum farragine. Nam has ipsas phrases satius est ex ipsis authoribus legendo colligere; apud quos et earum legitimus usus sensusque et eadem opera protrahendae orationis ratio facilius addiscitur. Quod tamen ubi quis aliquamdiu factitasset, ita ut iam genuinum phraseon usum satis percepisse videretur, non esset inconsultum, illis faciliori negocio in memoriam revocandis, Martinum Corderium[5] lectitare vel alium quempiam id genus.

---

2 eo *del.* q || 20 *prius* volvendar[um] || 26 *prius* revocandis

---

[3] Cf. infra, mon. 59.

[4] Mirum est auctorem Terentii lectionem auditoribus rhetorices adeo commendare, cum in Constitutionibus S.I. declaretur eius scripta ab obscenis purgari non posse; quare omittenda sunt (cf. *Const.* P. IV c. 14 D; in MP I 299); et S. Ignatium anno 1553 Terentium in scholis Societatis non esse legendum, statuisse (cf. eius ep. in MP I 438-39).

[5] Corderius (Cordier), Mathurinus (1478-1564), gallus, humaniorum litterarum cultor et praeceptor insignis (cf. Quicherat, *Histoire de Saint-Barbe Collège* I 152-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ad haec apprime confert rem eandem nunc carmine, nunc oratione soluta exprimere; imo nunc etiam in dialogum redigere, si forte erit apta materia, utpote fabula vel alioqui rei gestae narratio. Item ut idem variis carminibus concludatur, quale est illud Vergilii de Iride adeo multiplex carmen. [260*v*]

Postremo et illud ut narrationem etiam iubeantur ante lingua vernacula facere, deinde tandem eandem latine eloqui. Nam quidam hac parte turpiter peccant, dum non curant ut saltem lingua patria orationem prolixiorem apte contexere possint, tantum abest ut aliena.

Sed horum pleraque et alia multa (si memini) habentur apud Erasmum *De copia verborum* [6]. Itaque satius esset eum consulere, aut saltem eum ex nostris qui id opus carmine reddidit [7].

Sed et illud adiecerim, si quae eius authoris supersint non interdicta opera, vix esse alium, cuius stylus ad haec nostra tempora magis accommodatus sit [8].

---

30 apta *in marg.*

---

54). Eius opus quod a nostro auctore commendari videtur, est : *De corrupti sermonis emendatione libellus* (Lugduni 1547 etc.).

[6] D. Erasmus, *De duplici copia verborum ac rerum commentarii duo* (1511).

[7] Andreas Frusius S.I., *De utraque copia, verborum et rerum, praecepta, una cum exemplis dilucido brevique carmine comprehensa, ut facilius et iucundius edisci ac memoriae quoque firmius inhaerere possint* (Romae 1556); cf. Sommervogel III 1046-47.

[8] Hic manifestus favor vel dilectio scriptorum Terentii et Erasmi non fugit patrem Brunelli, qui tardius, post compositam *Rationem studiorum*, permulta de studiis documenta collegit. Ad calcem huius monumenti haec eius adnotatio legitur : « Quae hic de Erasmo, et caute legenda et fortasse minus vere dicuntur. Sed nescio, an sit futurum consultius ista comburere. Quae autem de Terentio, sunt contra Constitutiones, in quibus dicitur, Terentius non censetur posse purgari ». Quid vero S. Ignatius de Erasmo legendo senserit, videsis in MP I 438 et 557.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ORDO CLASSIUM RHETORICES, HUMANIORUM LITTERARUM ET GRAMMATICES IN COLLEGIO ROMANO

ANNO 1557

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod attinet, videsis introductionem, supra, p. 423-24.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 259*r-v* ; apographum coaevum a manu nobis ignota exaratum. In capite monumenti adnotatio Patris Ledesma legitur : « Aliquarum classium studiorum ordo, scilicet rhetorum, humaniorum, grammaticorum infimorum, in quibus qui cruce signantur, videntur notatu digniora » ; et iuxta hunc titulum manu Patris Brunelli haec observatio : « Iam nullus prope usus erit huius schedae, tamen ». Ad calcem vero folii 259*r* in angulo sinistro : « Di Gio. Franzese, etc. ».

AUCTOR : Nobis videtur esse Benedictus Perera S.I. [1] qui annis 1556-57 in Collegio Romano praeceptoris classis humaniorum litterarum officio fungebatur [2]. Quod comprobari videtur etiam eo quod in calce monumenti reperiatur eius nomen : « Benedicto ». Difficultatem parit adnotatio quae in angulo inferiore sinistro folii 259*r* reperitur : « Di Gio. Franzese, etc. », hoc est Ioannes Roger, gallus ; qui autem auctor est monumenti sequentis [3]. Haec adnotatio est posterius alia manu facta ; quare in designatione auctoris huius scripti errare potuerit.

Li rhetorici hanno due lettioni latine, la matina le *Partitioni* [4], dopo pranso l'orationi di Cicerone. Le partitioni è facile et utile che tutti l'imparino a mente. Facile per la methodo et ordine, et perché se legge poco ; utile perché potranno saper a mente tutta l'artes delle rhetorica in poche parole. Almeno se non hanno un tempo particulare per repeterle, poco frutto ne caverano. L'orationi di Cicerone mandarle alla mente, non è tanto utile, perché presto si smentiscano. Et basta osservare diligentemente l'elocutioni, poiché l'arte se gli insegna nelle

1 Partioni *ms.* || 3-4 et perché ... poco *sup.*

[1] Cf. MP I 441 adn. 8.

[2] Cf. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 231*r*.

[3] Cf. infra, mon. 59.

[4] *Partitiones*, opus de arte rhetorica M. T. Ciceronis.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

partitioni. È anchora difficile fare questo, come m'hanno deto li scholari stessi, per il poco tempo che hanno. Et se non imparano la lettione che legge il maestro ogni giorno, ma che restano indietro nel imparare, havranno duoi travagli: l'uno di mandare a mente, l'altro di repetere la lettione di quel giorno. Et questo serà tanto più grande perché non serà la medesima lettione, la quale mandaranno a mente et che repetiranno; il che et è travaglio et con poco gusto.

Tutti li rhetorici sentono graeco, eccetti Don Federico [5], et come dicono li maestri, poco frutto faranno se non repetiscono le lettioni che odano, et non si avezano a componere in graeco; massime quelli del Xenophonte, et quelli che sentono la grammatica graeca, poco profitarano se non imparano alla mente li provetti. Debbono componere almeno ogni quindeci dì una oratione latina.

Hanno fuora le lettioni publice quatro hore per studiare: prima dopo l'oratione fin alla messa (parlo di quelli che si levano alla prima volta) [6]; la seconda o quella dopo la messa o vero dopo il pranso, et le due hore di notte. [259*v*]

L'humaniste hano la matina due lettioni, le quali non mi pare essere utile che fra se repetano, perché perderano il tempo, et il maestro la fa repetere assai nella schola. Ma giovaria ben assai che tutte due imparassino di mente, cioè *De copia* [7] et *De senectute* [8]; et non potendo tute due, almeno la *De senectute*, perché essa per se è molto utile et facile d'imparare, leggendo poco il maestro come legge. La de Vergilio, qual si legge dopo pranso, non vedo come la possino imparare. Debbono comporre almeno due epistole la settimana, anchora mandare a mente li precetti della grammatica graeca.

Hano, fuora le publice lettioni, quatro hore per studiare, benché bona parte di loro si levano alla seconda volta, et così non hanno quasi più di tre hore.

---

11 giorno *del.* se || 14 et *del.* la qual || 22 studiare *del.* un.

---

[5] Fridericus Manrique S.I. (1531-1584), hispanus qui anno 1554 Societatem ingressus, die 17 apr. 1557 Romae sacerdos ordinatus est. Cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 91.

[6] De tempore quod scholastici Collegii Romani somno tribuebant, cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*); MP I 80-81 § 2. — De ordine diurno cf. praeterea *Gub. Coll. Rom.* (*1566*) § 1-18; supra, mon. 19.

[7] De copia verborum et rerum cf. supra, mon. 57 adn. 6 et 7.

[8] M. T. CICERO, *De senectute*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Li gramatici hano di mandare a mente tutte le loro lettioni, cioè l'*Epistole familiari* [9] et de syntaxi et componere alternis diebus le sue epistole. Hano due hore di studiare a casa.

Maestro Renato [10]

Maestro Renato dice che li suoi discepoli vano male, perché molti stano dui tre giorni che non vengano alla schola, et perché li parenti delli più sono poveri, non hano cura delli suoi figluoli. Dice anchora che Maestro Vincenso [11] non è temuto e reverito dalli puti, perché lui non li mostra alcuna severità ; per il che lui è constretto a stare sempre nella classe e gridare ; il che gli noce assai. Però domanda un adiutore in loco di Vincenzo, il quale sia forte, non tropo giovane et provato, accioché gli possa securamente commetere la cura della classe.

Benedicto.

59

P. IOANNES ROGER S. I. [1]

ORDO CLASSIUM HUMANITATIS, PRIMAE ET SECUNDAE GRAMMATICAE IN COLLEGIO ROMANO

ROMAE, ANNO 1557

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod attinet, cf. introductionem, supra, p. 423-24.

TEXTUS : 1. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 257*r*-58*v* ; videtur esse autographum. Primae 17 lineae deletae sunt. Continent auctoris observationes de monitis pro magistris conscriptis.

---

[9] M. T. CICERO, *Epistolae familiares.*

[10] Renatus Le Fuzelier S.I. (c. 1519-1588 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 83), gallus, magister infimae classis. Cf. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 231*v*.

[11] Verisimiliter est Vincentius Lavena S.I., italus qui anno 1555 Romae Societatem ingressus est cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 82.

[1] I. Roger (Rogerius) S.I. (c. 1522-1579), gallus, medicus parisiensis (cf. *Epp. NN 50*, f. 219*v*), ingressus Societatem anno 1549 ; anno 1553 Panormo (ubi « non exiguum sui desiderium domesticis qui sub eo rhetoricam audierant, reliquit ») Romam vocatus (cf. *Chron.* III 215 n. 466), varias disciplinas in Collegio Romano docebat (cf. *Pol. Compl.* II 610).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Eas autem, cum in MP I iam exscripserimus [1], hic omitti posse putamus. P. Ledesma in angulo superiore sinistro folii 257*r* hunc titulum adscripsit: « Aliquarum classium studiorum ordo, sc. humanitatis et aliquarum aliarum, in quibus quae cruce designantur, videntur notatu digniora »; et iuxta hanc inscriptionem P. Brunelli: « Bene hic notat P. Ledesma ».

2. *Stud. 1/a*, f. 101*r*-02*v*; apographum quod verisimiliter P. Ledesma ad proprium usum describere curavit.

EDITIO: MP (1901), doc. 23 (secunda pars), p. 239-41.

Nell'humanità [2] al principio delli studii si legge qualche libro di Cicerone, non passando *Le paradosse* la mattina, insieme con qualche cosa per la copia insin a Pasca; dopo pranso Salustio [4].

Il modo di leggere è in latino, dicendo prima il senso di tutta la lettione, connettendo sempre la precedente con quella che seguita, acciò vegghino l'ordine. Doppo s'esplica la lettione a periodo per periodo dicendo il senso; poi dichiarandola con altre parole, esplicando in particolare le oscure con altre manifeste, dicendo l'origine quando è bisogno. Potria anche dir in volgare quella tal parola. Poi s'esplica l'artificio, le figure, i colori, etc. Et così si legge per tutta la prima hora. Finita, si fa ripetere ad uno il senso, la construttione a più, una volta si domandano a diversi le cose più oscure et più utili.

Per i doi primi mesi si da il volgare, perché quelli che passano dalla grammatica, non sono capaci. Il resto del tempo si fanno comporre da se, non si curando d'altro che dell'eleganza. Ogni doi giorni hanno da leggere tutti, dividendoli che tanti la mattina et tanti il doppo disinar leggano. Et perché non può sentire ogni cosa, faccia leggere [101*v*] un poco in un loco, et poi più oltra in un'altro, et così non serà gabato; non sapendo il scolare quale habbia da vedere, sarà in tutto diligente.

Nel medesimo modo proceda nella lettione della sera. Dopo Pascha si mutta la lettione di Cicerone in altra del medesimo più grave, come *Tusculanae* o *De finibus* [5]. In luogo della copia [6], la grammatica greca; in

---

1 qualche *del t1* cosa || 2 paradoxa *t1* | insiema *r1* |||| 4 il *rep. t1* || 9 Potria ... parola *in marg. t1* | anco *t1* | in *add. t2* | tal *add. t2* || 10 i] et *t1* || 11 a *t1* || 12 domanda *t1* | a *del. t1* var[i] || 13 i *add. t2* || 14 componer *t1* || 15 curandose *t1* | elegantia *t1* || 16 il doppo desinar] la sera *t1* || 18-9 sarà ... diligente *om. t2* || 22 et 23 loco *t1*

---

[1] Cf. MP I 341-43 adn. 1, 2, 4 et 11.

[2] Cf. *Reg. prof. hum.* (*1558*); supra, mon. 4 § 43-53.

[4] C. C. SALLUSTIUS, cuius opera historica: *Bellum Catilinarium, sive de conspiratione Catilinae* et *Jugurtha, seu bellum jugurthinum*.

[5] M. T. CICERO, *Tusculanae disputationes* et *De finibus bonorum et malorum*.

[6] A. (FRUSIUS) des FREUX S.I., *De utraque copia, verborum et rerum*; cf. supra, mon. 57 adn. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

luogo di Sullustio, Cesare o qualche poeta ; et a S. Giovanni la versificatoria, insieme con li precetti della *Rhetorica ad Herennium* [7].

Et perché in questa classe vengono huomini et massime maestri publici et privati, li quali si partono fornita la lettione, o se restano, non vogliono essere publicamente interrogati, né mostrare le compositioni, ma questo vogliono far in privato, se gli deve offerire, et esortarli che lo faccino come vogliono, perché così si mantengono.

Quanto al castigarli, quelli del Collegio Germanico, che saranno dal rettore giudicati, si batteranno. Dell'altri s'avviserà il rettore loro, quando mancassero. Delli forestieri continui, massime putti, farà il medessimo. D'altri putti che venissero a sentir, et poi [102*r*] subito, fornita la lettione, se ne partono, s'informarà da loro parenti o pedanti, se quella è la loro volontà, cioè che si partano, et così si regerà. Quando gli grandi mancassero in cose piccole, privatamente gli potrà ammonire. Nelle grandi et d'importanza, darà aviso al prefetto o superiore [8].

Nella prima di grammatica [9] la prima hora tanto la sera quanto la mattina, recitano la lettione gli scolari alla mente, et poi si legge.

Il modo di leggere è che prima si dica il senso della lettione in latino et volgare, ma brevemente. Dopo dichiari la prima clausula in latino, et poi la construisca, apportando copia di parole che significhino il medesimo, mostrando la ragione della construttione per le regole che leggerà, avvertendo molto che le parole oscure si dichiarino più volte acciò siano intese.

Nella seconda di grammatica si farà il medesimo, attendendo più alla dichiaratione volgare che alla latina ; similmente alle regole, massime de generi, declinationi et congiugationi. Il resto del tempo si spende in dar et emendar le compositioni.

---

23 Caesar *t1* || 24 con la rhetorica *t2* | Herrenium *t1* || 25 questa *del. t1* schola | vengano *t1* || 26 privati *d-l. t1* non | fornita] finita *t1* || 27 vogliano *t1* | publicamente esser *t1* || 28 vogliano *t1* || 29 vogliano *t1* | mantengano *t1* || 31 iudicati *t1* || 32 mancasino *t1* | farrà *t1* || 33 a sentir *om. t2* || 34 si partisero finita la letione *t1* || 35 partino *t1* || 36 li *t1* | potrà *del. t1* anco || 37 dare *t1* | o] et a *t1* || 39 gli] li *t1* || 40 di *rep. t1* | 42 in *del. t1* ? || 44 avvertendo[curando *t1* || 47 alla[2] *om. t2* || 48 de *del. t1*. gen. | generi massime *t2* | generi *del. t1* declina[cione] | et *del. t1* cogiu[gationi].

---

[7] *Rhetorica ad Herennium* quae passim Ciceroni attribuebatur.

[8] De puniendi ratione cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) I § 16 ; MP I 21.

[9] De ordine in classibus grammatices cf. *Reg. praec.* (*1558*) ; supra, mon. 4 § 54-60.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

60

ORDO TERTIAE CLASSIS GRAMMATICES IN COLLEGIO ROMANO

ANNO 1557

Introductio

Ad historiam huius monumenti quod pertinet, cf. introductionem, supra, p. 423-24.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 261*r* ; manu Alfonsi Sgariglia exaratum [1].

AUCTOR : Est Alfonsus Sgariglia S.I. qui annis 1556-57 praeceptor classis tertiae grammatices in Collegio Romano exstitit [2] et die 5 oct. 1557 Roma missus est in Montepulciano [3].

ORDO TERTIAE CLASSIS [4]

Horis antemeridianis

Prima hora et aliqua etiam sequentis pars, ciceronianae tribuitur lectioni ; quae quidem latine primum, ac deinde italice explanatur. Qua demum accurate exposita, aliquae, ex illustrioribus nimirum, decerpuntur phrases et loquendi modi, quos discipuli diligenter excipiunt. Deinde vero illa ipsa lectio a duobus discipulis eadem prorsus ratione repetitur ; altero quidem latine, altero italice, argumento primum commonstrato. Ac deinde syntaxis exponitur. Qua excussa et iterata, reliquum tempus quod superest, exiguum quidem illud, recitandis hesternis Ciceronis lectionibus absumitur.

---

2 antemeridianis *del.* seu antematutinis || 8-9 commostrato *ms.*

---

[1] Eius autographum videsis in *Ital. 59*, f. 71*r*. Alfonsus Sgariglia S.I. (1534-1587), italus asculanus, ingressus Societatem anno 1555 Romae ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 138.

[2] Cf. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 231*r*.

[3] Cf. *Pol. Compl.* II 608.

[4] De ordine tertiae, seu supremae classis grammatices cf. COUDRET, *Rat. st. coll. mess.* (*1551*) § 6 ; MP I 98-99.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Pomeridianis

Virgilio, ante omnia latine atque italice, ut de Cicerone dictum est, declarato et a scholasticis eodem planae modo repetito, themata discipulis alternatim componenda traduntur, et hesternae, si quas forte attulerint, lucubrationes, palam leguntur ac elimatius poliuntur. Postremo autem tum, ab ipsis discipulis dubiis in medium propositis, discutiunt, tum syntaxeos lectiones memoriter pronunciant.

Diebus sabbatis mane omnes Ciceronis totius hebdomadae lectiones breviter declarantur et latine et italice ; quibus perfectis, vel omnes vel maior discipulorum pars memoriter et quam fidelissime reddere iubetur ; et postremo unam vel alteram doctrinae christianae pagellam recitant. A prandio ita penitus et vergilianae lectiones omnes et syntaxis repetuntur, discutiuntur atque adeo recitantur.

61

P. BALTHASAR DE TORRES S. I. [1]

ORDO LECTIONIS MATHESEOS IN COLLEGIO ROMANO

ANNIS 1557-60

Introductio

P. Torres duo breves tractatus de rebus mathematicis docendis exaravit dum in Collegio Romano hanc materiam doceret. Difficile est responsu, quonam anno ea conscripserit. Sed cum ceteri Collegii Romani praeceptores anno 1557 sententiam de studiis classium dixerint [2], supponi licet etiam P. Torres, saltem unum ex duobus, eadem occasione eodemque anno confecisse. Si alterum tardius scripserit, certe non ultra annum 1560 ; nam ineunte anno 1561, graviter aegrotus, Roma Neapolim migravit, ubi eodem anno morte abreptus est [3].

---

12 *prius* postmeridianis || 14-5 discipulis *sup.* || 16 ac *del.* po[liuntur] || 19 omnes *del.* to[tius] || 24 repetuntur *p. corr.*

---

[1] Balthasar de Torres S.I. (1518-1561), hispanus, qui in medicina, philosophia et mathematica magnam existimationem nactus est (cf. *Chron.* III 8-9), ab anno 1553 in Collegio Romano philosophiam et mathematicam profitebatur ad annum 1561 usque (cf. VILLOSLADA, *Storia del Collegio Romano* p. 326 329 335 ; MP I 441 adn. 7). Obiit die 9 maii 1561 Neapoli (cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 146).

[2] Videsis supra, monumenta 57-60.

[3] Cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 146.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEXTUS I : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 203*r-v* ; autographum. In fol. 203*v* haec adnotatio reperitur : « Memoria del Doctor Torres ».

TEXTUS II : *Ib.*, f. 200*r-v* ; autographum. In fol. 200*r* adnotatio manu Patris Torres : « Orden de la lectura de las mathemáticas » ; et manu Patris Brunelli : « P. Torres et P. Clavii ». Textus ipse habetur in fol. 200*v*.

EDITIO : MP (1901), doc. 36 et 37, p. 477-78.

I

Parece que en las mathemáticas se devría tener esta orden [4] : Que se leyessen siempre dos lectiones, una para los que son novicios o de un año, y otra para los que son introducidos. Y començando del principio, los dialécticos, tres meses antes del primer año, sería bien que oyessen la arithmética prática el mes de agosto y setiembre y otubre ; y al principio de la lógica oyessen tres libros de Euclides, que se leerán no en menos de quatro meses ; y luego oyessen la sphera, que duraría otros quatro meses, y la geographía, que duraría otros tres o quatro meses ; y ansí se concluiría el segundo año. El tercero theóricas de planetas por espacio de quatro meses, y el astrolabio de otros quatro, y la perspectiva los otros quatro ; y desta manera siempre avría dos lectiones, la una a la mañana la primera hora, y la otra luego después de comer. En este tiempo parece que se aprovecharían mas si tuviessen media hora de tiempo o algo menos para repetir estas lectiones, y que cada uno tuviesse un compás y una regla, con que se exercitassen en hazer algunas figuras ; y si se diessen quatro o cinco meses después de acabado el curso, podrían oir el quarto, quinto y sexto y undécimo de Euclides, y dar una passada a las theóricas, y a introducirse en las tablas ; y si huviese tiempo que oyessen algo de reloges o el ánulo o el quadrante, o el radio o el cómputo ecclesiastico o una sphera sólida.

II

Podríasse tener en leer el curso de mathemáticas este orden : Que se leyessen ordinariamente dos lectiones, una la mañana y otra la tarde ; una para los lógicos y otra para los philósophos. Al principio del año podrán tener los lógicos estas lectiones : quatro libros de Euclides,

---

[4] De lectione mathematices in scholis S.I. cf. *Const.* P. IV c. 12 C ; MP I 285 ; et *Ordo studiorum* (*1558*) § 34 et lin. 121 ss. ; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

que se leerán en quatro meses poco mas o menos; arithmética prática en mes y medio; la sphera en dos meses y medio, de manera que al fin de junio sea acabada; la geographía dos meses; y en lo que queda del año, el quinto y sexto de Euclides.

Los philósophos oirán el astrolabio en dos meses; las theóricas de planetas en quatro meses; la perspectiva en tres meses; los reloges y cómputo ecclesiástico en lo que queda.

Y si algunos discípulos, los más ingeniosos y aptos a la mathemática, pareciere ser cosa conveniente que oyan más que esto, para ser más sufficientes, se les podrá leer las fiestas del año una lectión familiar en cámara el tercer año, en la qual se les declaren sphaerica Theodosii et Menelai et Maurolici [6], y una introductión de tablas, o almanach perpetuo, con algún quadrante o ánulo o radio.

TRACTATUS PROFESSORUM COLLEGII ROMANI DE STUDIORUM ORDINE

ANNIS 1561-1562

Introductio

Congregatio generalis prima, anno 1558 celebrata, decreto 133 regularum revisionem statuit [1]. Post congregationem hic labor revisionis Romae alacriter susceptus est et processit. Huius fructus sunt imprimis regulae annis 1560-61 typis expressae: *Summarium Constitutionum, Regulae communes, Officium rectoris, praefectus ecclesiae, aeditui et Regulae sacerdotum* [2]. Ceterorum officiorum regulas constat partim revisas et in forma manuscripti ad provincias missas fuisse, partim autem intactas remansisse, ob Patris Generalis profectionem primum in Galliam anno 1561, deinde Tridentum [3].

34 más *sup.* | vero *sup.*

[6] Franciscus Maurolico (1494-1575), mathematicus messanensis, cuius opus *Theodosii sphaericorum elementorum libri tres* anno 1558 Messanae in lucem editum est; cf. SCADUTO, *Il matematico Francesco Maurolico e i gesuiti*. AHSI 18 (1949) 126-141.

[1] Cf. *Institutum S.I.* II 185-86.

[2] Cf. MI *Reg.* p. 50*-51*.

[3] Hunc revisionis laborem haud parum illustrant Patris Polanco verba quae die 8 febr. 1563 Tridento Patri Madrid Romam scribebat: «Si tuviesse V. R. memoria, avise si el officio de los consultores (del qual tenemos aquí una copia, que

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Tempore absentiae Patris Generalis et Patris Polanco in Collegio Romano, duce Patre Ledesma, multum laboratum est ut studiorum ordo, qui omnibus necessitatibus responderet, conficeretur. P. Ledesma imprimis petiit ut professores Collegii Romani scriberent quid de studiis ordinandis sentirent. Ita ortum habuerunt professorum tractatus qui sequuntur [4].

Ad tempus scriptionis horum tractatuum quod attinet, certum est eos fuisse confectos post diem 20 septembris anni 1561 ; nam duo ex professoribus, nempe P. Acosta et P. Mariana, eo die ex Hispania Romam appulerunt [5] ; similiter certum est, non fuisse post mensem octobrem 1562 compositos ; eo enim mense Roma in Germaniam profectus est P. Hieronymus Torres, unus scilicet professorum, cuius scriptum ad nos pervenit [6]. Quare satis certum esse videtur, tractatus professorum anno scholastico 1561-62 conscriptos fuisse [7].

62

P. FRANCISCUS DE TOLEDO S. I. [1]

DE DISTRIBUTIONE MATERIAE IN DOCENDA PHILOSOPHIA

ROMAE, 1561-62

Introductio

De historia huius monumenti cf. supra, introductionem, p. 435-36.

TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 114*r* ; autographum (cf. *Ital. 3*, f. 77*r*) ; in angulo superiore sinistro manu Patris Ledesma : « Toletus ».

EDITIO : MP (1901), doc. 41, p. 491-93.

---

ayer se comenzaba a ver) fué aý en Roma revisto quando se revieron otros officios ; y lo mismo digo del officio del ministro que dudo si fué revisto allá, no aquel largo de la casa, sino otro que responde al officio del rector ». *Epp. Lainez* VI p. 681.

[4] Videsis inferius, monumenta 62-68.

[5] Cf. *Epp. Lainez* VI 66-67.

[6] Cf. *Ibid.*, p. 459.

[7] Ad haec professorum scripta referri debent Patris Ledesma verba quae inferius exscribuntur ; videsis mon. 69 lin. 26-7.

[1] F. de Toledo S.I. (1532-1596 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 146) annis 1559-63 philosophiam, annis autem 1563-69 theologiam in Collegio Romano docuit. Anno scholastico 1561-62 praeceptor metaphysices fuit. Cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 326 ; ASTRAIN, *Historia* II 64-65 ; *Encicl. Filos.* VI 497-98 ; GÓMEZ HELLIN, *Toledo lector de filosofia y teologia en el Colegio Romano*. In : *Arch. Teol. Granad.* 3 (1940) 7-18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Haec sunt quae mihi in cursu videntur esse legenda [3], hoc prius statuto, ut tribus annis [3] omnia absolvantur.

Logica

Introductio legatur tota prius, deinde Porphirius [4] et quae sequuntur : *Praedicamenta* Aristotelis. Uterque liber *Perihermenias*. Septem capita *Primi priorum*, reliqua vero ad summam quamdam redigantur. Uterque liber *Posteriorum*, praetermisso ex primo, capite 12 usque ad 21 exclusive, quae in summa legantur. Ex *Topicis* primus, secundus, sextus. Ex *Elenchis* fallaciae. Praemittant quaestiones prohaemiales non admodum leviter ; similiter universalia tractent eodem modo. In Porphirio quaestiones logicae aliquot disputentur, quae circa definitionum examen insurgunt. Idem fiet in *Praedicamentis*, et aliqua quae ex *Methaphisica* ad ipsorum explanationes adduci solent. In *Posterioribus* sumantur quaestiones Apollinarii [5], aliquibus praetermissis. In his litera Aristotelis exacte exponatur.

Phisica

Octo *Phisicorum* libri exponantur ; exacte aliqui, leviter tamen alii, ut sextus et ex tertio materia de infinito, et ex quarto materia de vacuo, et ex primo opiniones philosophorum. Primus, secundus, quartus *De coelo* non multum exacte. Primus, secundus *Metheororum*. Uterque *De generatione*. Duo *De anima* cum prohaemio primi. Quaestiones Ianduni [6]

6 priorum *del.* et

[3] De distributione librorum Aristotelis in cursu philosophiae cf. NADAL, *Stud. gen. disp.* (*1552*) § 25 ; MP I 147 ; et *De art. lib. st.* (*1570*) § 4-14 ; supra, mon. 32.

[3] De tempore quo cursus philosophiae absolvendus est cf. *Const.* P. IV c. 15 § 2 ; MP I 301 et 303.

[4] Cf. supra, mon. 13 § 28 ed adn. 35.

[5] Offredus APOLLINARIS (s. XV), cremonensis, medicus et philosophus, qui scripsit : *Expositio in primum posteriorum Aristotelis* (1491 ?) ; Cf. HAIN, *Repertorium* I 151 ; quae etiam anno 1560 typis mandata est. Cf. etiam G. GHILINI, *Teatro d'huomini letterati* I (Venezia 1647) 21.

[6] Ioannes de JANDUN (ob. 1328) ; cf. *Enciel. Filos.* III 192-94. Eius commentarius aristotelicus inscribitur : *Quaestiones super libros Physicorum Aristotelis* (Florentiae 1485) ; cf. HAIN, *Repertorium* II 434.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in *Phisica.* Quaestiones eiusdem *De coelo.* Quaestiones Marsilii [7] *De generatione.* Quaestiones Iavelli [8] *De anima.*

Methaphisica

Prohaemium ex primo libro, quintus et septimus, octavus, nonus, decimus, duodecimus. Quaestiones Sonzinatis [9].

63

P. IOANNES MARIANA S. I. [1]

DE DISTRIBUTIONE MATERIAE IN DOCENDA PHILOSOPHIA

ROMAE, 1561-1562

Introductio

De historia huius monumenti cf. introductionem, supra, p. 435-36.
TEXTUS: *Stud. 1/a*, f. 115*r*-19*r*; autographum (cf. *Ital. 3*, f. 84*r*). In angulo superiore sinistro folii 115*r* alia manu: « Mariana ».
EDITIO: MP (1901), doc. 42, p. 493-99.

Suppuesto que el curso se aya de leer en tres años, quanto lo que toca a la lógica, philosophía natural y metaphýsica, porque para la moral no parece sufficiente tiempo, se podría tener este orden.

---

25 quintus *sup.*
3 sufficiente *del.* orden se

---

[7] Marsilius de Inghen (ob. 1396); scripsit *Quaestiones in libros Aristotelis De generatione et corruptione.* Cf. *Encicl. Filos.* IV 319-20, et HAIN, *Repertorium* III 361-62.

[8] Ionnes Chrysostomus JAVELLUS O. Pr. (c. 1470-c. 1538), qui inter cetera edidit *Quaestiones super tres libros De anima*; cf. *Encicl. Fil.* III 1164, et QUÉTIF-ÉCHARD, *Scriptores ordinis praedicatorum* (1721) II 104-05.

[9] Paulus Barbus O. Pr. (ob. 1494), a patria Soncino Soncinas dictus, cuius opus inscribitur: *Quaestiones in libros Metaphysicae Aristotelis* (Venetiis 1498); cf. *Encicl. Filos.* I 735-36; HAIN, *Repertorium* IV 42, et QUÉTIF-ÉCHARD, *Scriptores* I p. 879-80.

[1] I. Mariana S.I. (1535-1624; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 92), hispanus, legit theologiam in Collegio Romano ab anno 1561, Parisiis ab anno 1569; anno 1574 reversus in patriam, scriptioni dedit operam. Cf. *Encicl. Fil.* IV 306-07; SOMMERVOGEL V 547-67.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

La introductión de espacio, aunque se gastasse mas tiempo, para que con el gusto de ir entendiendo aquello, se fuessen afficionando para cosas más difficultosas ; y para esto no parece inconveniente que algunas cosas difficultosas se leyessen dos vezes.

Praedicabilia

Todo el texto ; y antes de començar, brevemente y con facilidad declarar, an logica sit scientia, et quid sit eius subiectum. Quaestiones de secundas intentiones y universales ninguna, pues por su difficultad y por ser proprias de la metaphýsica se tratarán mejor allá. Item, no se trate, si proprium a subjecto distinguatur. Solamente los dubios textuales diga todos los que supiere el maestro, porque en esto no se puede dar regla. Item, el subjecto y sufficientia de los praedicables.

Praedicamenta

Todo el texto, y en el capitulo de aequivocis, aunque sea metaphísico, por la necessidad que en todo el curso se ofrece dello, declarar bien la materia de aequívocos y análogos, si no está hecho en la introductión. Pero en lo de analogia entis puede el maestro dezir su opinión con una breve declaración. Lo demás por su difficultad de-[115*v*] xallo para la metaphýsica. Quedan dubios del texto, y de fundamentis relationum a la larga. Praeterea de distinctione sex ultimorum praedicamentorum a relatione.

De interpretatione

Todo el texto : la materia de verbo mentis para el tercero de anima ; la de veritate y futuros contingentes para la metaphýsica, donde se trata de providentia Dei, o para la theología, dando aquí solamente una introductión, como S. Thomás, para que se entienda en algún modo que no ay repugnancia. Lo de las contradictorias ya está dicho en la introductión, y assí se podría con facilidad passar este libro con sus dubios textuales, yendo fundando, lo que los discípulos ya saben, en el texto, quanto se pudiere y refrescando la memoria de la introductión.

Priora

Del texto me parece bastarían siete o ocho capítulos del primero ; porque se ha de tener cuenta a no cargar tanto los ingenios, que no

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pudiendo hazerse señores de todo, tomen naturalmente fastío y confusión para lo demás; y assí parece mejor yrse poco a poco, dexando lo no necessario. Aquí se pueden tratar los dubios de Burana [1], y renovar la memoria de algunas cosas de la introductión y fundallas en el texto, para que sepan concordar lo uno con lo otro y aprovecharse de todo.

Posteriora

Los posteriores, se lea todo el texto: y fuera de los dubios parece sería bien tratar todas las quaestiones que trató Soto [2], al modo [116*r*] que mejor supiesse el maestro; y en el último capítulo del segundo tratar la materia de habitu primorum principiorum, qui dicitur intellectus, quomodo generatur et an distinguatur ab ipsa potentia intellectiva; pues por estar ya más capaces los discípulos, no les será difficultoso.

Topica

El texto sólo de primero, y de los lugares hazer un compendio, ayudándose de Rodolpho [4] o Titelman [5], y reduciendo a práctica, y haziendo reducir a los discípulos el uso destos lugares con mucha diligentia. De quaestionibus: de subiecto libri et intentione. Y porque en esta parte está la mayor difficultad, se podría tratar con maior exactión, an logica sit scientia, an vero ars; item de numero problematum et alia textualia dubia.

---

52 compendio *del.* como 1

---

[1] Ioannes Franciscus Burana (s. XV), veronensis, cuius opus philosophicum inscribitur: *Interpretatio necnon expositio in Priores Aristotelis resolutorios nuper accuratius recognita ... ac Hieronymi Bagolini ... in eosdem libros annotationes* (Venetiis 1536); cf. MAZZUCHELLI, *Gli scrittori d'Italia* 2424; et W. RISSE, *Die Logik der Neuzeit* I (Stuttgart 1964) p. 225 et 229 ss.

[2] Dominicus de Soto O. Pr. (1495-1560), hispanus qui edidit opus: *Commentarii in libros Posteriorum Aristotelis* (Salmanticae 1552); cf. QUÉTIF-ÉCHARD, *Scriptores* II 171-74; *Encicl. Fil.* V 1594; *Dict. Theol. Cath.* XIV 2423-31.

[4] Rodolphus Agricola (c. 1443-1485), neerlandicus, scripsit: *De inventione dialectica libri tres* (Coloniae 1520); cf. *Ouvrages pédag.* p. 10-12; *Encicl. Fil.* I 135-36.

[5] Franciscus Titelmans OFM (1502-1537), belga, scripsit opusculum: *De consideratione dialectica libri sex aristotelici Organi* (Antverpiae 1533); cf. *Biogr. nat. Belg.* XXV 348; et MP I p. 177.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Los *Elenchos* bastaría reducillos a un compendio, como las fallacias de sancto Thomás [6]; o a lo menos, después de declarado brevemente el texto, hazer esto para mayor facilidad de los oyentes; y hazer a los discípulos que se exerciten en los argumentos en conocer estas fallacias, pues para esto las escrivió Aristóteles. [116*v*]

Physica

Los phýsicos todo el texto, etiam el sexto y séptimo con todas sus calculationes, con la mediocridad que las trató Soto [7], por ser necessario algunas vezes para calculationes, que se ofrecen en la theología. De las quaestiones, parecen buenas todas las que trató Soto, excepto aquélla, utrum totum a suis partibus distinguatur. Pero en el modo muchas vezes es menester tomar otro mejor, y algunas veces en una se pueden juntar dos quaestiones, como la de forma, del primer libro, y la de numero causarum del segundo, como al maestro le pareciere. Y en el octavo se dexe para la metaphýsica la perfecta determinación de si Deus ex mente Aristotelis est infinitae virtutis, si agens necessarium etc., porque se abrá visto mas de Aristóteles, aunque aquí será necesario tocar algo. Item en este octavo, no en el segundo, se puede tratar, an gravia et levia moveant se. [117*r*]

De libris de coelo

Textus totus exponatur, deinde hae quaestiones, praeter textualia dubia, adducendae videntur: De infinito nihil, qui iam in libro physicorum. De subiecto horum librorum. Quomodo differant motus simplex et compositus, et unde sumantur motuum species. An motus circulares inter se specie differant. An materia inferiorum et coeli differant specie, et an materiae coelorum inter se. An in lumine naturali aliquid valeant rationes Aristotelis, quod non possint esse plures mundi. Et an de facto Deus id possit, ita ut corpora sua natura in illo alio universo contenta essent. An Aristoteles agnoverit creationem, et an ratione naturali probari possit. Unde motus violenti velociores sunt in

---

[6] S. Thomas Aquinas, *De fallaciis ad quosdam nobiles artistas*. Est opusculum dubiae attributionis; cf. *Lex. Theol. u. Kirche* X (Freiburg im Br. 1965) 122.

[7] D. Soto O. Pr., *In octo libros Physicorum commentaria et quaestiones* (Salmanticae 1545); cf. Quétif-Échard, *Scriptores* II 172.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

principio, naturales in fine. An, cessante motu coeli, omnia in nihilum redigerentur. An astra omnia inter se et a suo orbe specie distinguantur. Quomodo terminetur virtus et potentia, an intrinsece an vero extrinsece. Et an intelligentiarum virtus sit omnino adaequata orbi, quem movent. An possit convinci terram non moveri circulariter. An in proiectis impetus a motu distinguatur, et quid faciat aer in eorum motu. An coelum sit animatum secundum Aristotelem et secundum veritatem. Et quo pacto in eo reperiuntur sex differentiae positionum, et an habeat materiam. An motus localis sit perfectior omnibus aliis essentialiter. [117*v*] An elementa gravitent in suis locis. De sufficientia elementorum, an sint tot, et an possint esse plures, combinatis alio modo qualitatibus.

Libri de generatione

Totus textus, et quaestiones hae: De subiecto libri. An elementa maneant in mixto. An intensio fiat per additionem. An rarefactione acquiratur nova quantitatis pars. An alteratio, nutritio et augmentatio sint motus continui, et an augmentatio sit motus ab aliis re ipsa distinctus. An mixtio sit motus superadditus singulis alterationibus, et an forma mixtionis sit necessario ponenda. An in generatione fiat resolutio usque ad materiam primam. An in omni actione, eorum quae in materia communicant, sit reactio. An detur antiperistesis, et quomodo fiat. An inter elementa dissymbola sit immediata transmutatio. An vapor sit de natura aquae, et exalatio sit essentialiter terrea. An detur mixtum aequale quoad pondus. An augmentatio fiat secundum partes formales et quomodo.

De anima

Post expositionem prooemii posset magister statim ad 2.m *De anima* transire, et caetera omnia pedetentim exponere. Quaestiones hae: De subiecto libri et ordine eius cum aliis libris. De certitudine et nobilitate. An tantum sit una anima in toto composito. An potentiae distinguantur ab essentia, et an omnis propria passio a subiecto. [118*r*] An anima rationalis, etiam secundum illum gradum, informet corpus, et quid de mente Aristotelis. An in cadavere Petri sit necessario eadem forma a quocumque agente corrumpatur, an alia et alia pro diversitate agentium. An omnis anima sit indivisibilis, aut quae earum. Quae definitionum animae sit quidditativa.

Posset hic pertractari quomodo distinguuntur potentiae per obiecta, et scientiae atque etiam virtutes et artes. Et unde sumenda sit distinctio

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

formalis in obiectis, quae sufficiat aliquorum supradictorum differentiam facere. Et an cum eadem ratione formali obiecti stet unitas specifica potentiae, et distinctio specifica actuum ; quia, dicit Aristoteles, potentia ab actu, et actus ab obiecto. Est, credo, exacta huius rei pertractatio admodum necessaria theologo. Definitiones famis et sitis, an absolute an comparative sint intelligendae. An anima vegetativa, quamdiu est, necessario semper debeat nutrire. An sensus concurrat active, et an formaliter sentire sit recipere species. An sensibile commune agat in sensum, et an possit aliquando sentire absque proprio. Quomodo sit verum et quo pacto intelligendum, quod sensus suscipiat species absque materia. An lumen ad videndum requiratur ex parte obiecti, an solum ex parte medii ; et quod sit medium ad videndum ; et an praeter lumen detur alia species lucis. [118*v*] Qua in parte resideat videndi virtus.

De organo auditus et de medio. Tum etiam ubi sit sonus, an in aere, an in lapidibus qui colliduntur. Quomodo fiat echo, an sit idem numero sonitus qui praecessit.

De organo olfactus et medio. Et an odor realiter, an vero intentionaliter multiplicetur. Et quare animalia terrestria non odorant nisi per respirationem. De organo gustus et medio. Et praeterea inter omnes sapores qui sunt extremi et maxime distantes. De organo tactus et medio, et an sint plures tactus, et an in hoc etiam sensu species intentionaliter multiplicentur. Quae sit ratio, quod sensibile supra sensum non faciat sensationem. An sit necessarius sensus communis. An visus et quilibet alius sensus exterior possit cognoscere suum actum. Quot sint potentiae sensitivae interiores, et unde probari possit eorum numerus, et quid Aristoteles in hac re senserit. An excellens sensibile corrumpat sensum actione intentionali, an vero actione reali. An phantasia sit in omnibus animalibus, et in quo organo. An anima rationalis sit immortalis de mente Aristotelis et secundum veritatem, et an sit unus intellectus in omnibus. An intellectus agens re distinguatur a possibili, et quid ponit in phantasmate quando illud illustrat, et an eodem modo sit necessarium ponere sensum agentem. An intellectus possit singularia cognoscere etiam post reflexionem, et quomodo fiat haec reflexio. [119*r*] An omne recipiens debeat esse denudatum a natura rei, quam recipit. An intellectus actu et intelligibile actu sint idem. An potentia motiva ita sit idem cum appetitu, ut ipse motus sit actus ab appetitu elicitus. Hic potest disputari difficultas de verbo mentis, quaerendo

---

133 est *del.* possit || 137 An *del.* color || 141 etiam *del.* quomodo

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quid per actum intelligendi producatur, et ad haec alia minutiora dubia, quae ex ipso textu manifeste suboriuntur.

Ex *Meteorologicis* potest exponi textus breviter, et nonnihil immorari in declaratione iridis. Atque in quarto libro, in disputatione de digestione et putrefactione. Sed nec haec videntur admodum necessaria, ut omitti non possent, ut plus temporis *Metaphysicis* relinqueretur.

Metaphysica

Lecto prooemio, caetera textus omittenda videntur usque ad sextum aut septimum librum. Unde caetera omnia exponenda erunt cum omnibus quaestionibus, quas Iavellus [8] et Soncinas [9] pertractarunt, ubi et invenientur pertractatae omnes illae quas sive ex logicis, sive ex physicis, in hunc locum reiecimus ; cui expositioni operae precium erit multum temporis tribuere, ut non cursim, sed pedetentim, singula suis in locis pertractentur.

64

P. PETRUS PARRA S. I. [1]

DE DISTRIBUTIONE MATERIAE IN DOCENDA PHILOSOPHIA

ROMAE, 1561-1562

Introductio

De historia huius monumenti cf. introductionem, supra, p. 435-36.

TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 122*r*-24*r* ; apographum coaevum ; in angulo superiore sinistro folii 122*r* : « Parra ».

EDITIO : MP (1901), doc. 43, p. 500-01.

---

175 illas *ms.*

---

[8] I. C. JAVELLUS O. Pr., *Quaestiones super libros Physicorum Aristotelis* ; cf. supra, mon. 62 adn. 8,

[9] Paulus Barbus ; cf. supra, mon. 62 adn. 9.

[1] Petrus Parra S.I. (1531-1593 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 111), hispanus, professor physicae in Collegio Romano anno scholastico 1561-62 ; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 329.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

LIBRI ET LIBRORUM CAPITA QUAE DEBENT LEGI IN TRIENNIO CURSUS

Tota introductio magistri Toleti[a] in tribus mensibus. Tota introductio Porphyrii. Omnia *Praedicamenta* Aristotelis cum antepraedicamentis et postpraedicamentis. Duo integri libri *De interpretatione*. Septem prima capita primi *Priorum*. Primus liber *Topicorum* integer. Haec omnia ante renovationem studiorum sunt absolvenda.

Post renovationem studiorum secundi anni

Duo libri integri *Posteriorum*, usque ad finem ianuarii. Octo libri *Phisicorum* ante renovationem studiorum secundi anni ; et si fieri posset, legantur *Metheora* in eodem anno.

Post renovationem studiorum tertii anni

Duo libri *De generatione* integri. Prohemium librorum *De anima*, cum secundo et tertio libro integris. Primus, secundus et quartus libri *De coelo* integri. Totus tertius relinquatur. Prohemium *Metaphisicae*, et a septimo libro usque ad finem. [122*v*]

Quaestiones tractandae in singulis libris

Ante Porphyrium : Quaestiones prohemiales tractentur exacte. Quaestiones universalium leviter. De subiecto libri et sufficientia praedicabilium, cum reliquis dubiis textualibus.

In Praedicamenta

De praeambulis praedicamentorum. De communi omnium praedicamentorum distinctione. De divisione entis in decem praedicamenta cum dubiis textualibus.

---

5 integri *sup.* || 6 integer *sup.*

---

[a] Franciscus TOLETUS S.I., *Introductio in Dialecticam Aristotelis* (Romae 1561) ; cf. SOMMERVOGEL VIII 64-65 ; et supra, mon. 62 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In Perihermenias

De vocum et scripturarum significatione. An verba infinita sint in propositione. An verba sint sincategoremata. An veritas sit relatio rationis. De futuris contingentibus leviter.

In Posteriora

Dubiae literae.

In Phisica

De subiecto philosophiae. De primo cognito. De toto et partibus. De principiis rerum naturalium. [123*r*] De maximo et minimo. De materiae entitate. An forma educatur de potentia materiae. An natura sit principium activum motus. De causis. De casu et fortuna. Utrum natura agat propter finem. De motu. De infinito. De loco. De vacuo. De tempore. De unitate et speciebus motus. De contrarietate motus. An continuum possit componi ex indivisibilibus. An movens et motum sint simul. An mundus potuerit esse ab aeterno. An quod movetur movetur ab alio. De infinitate primi motoris.

In libros De coelo

De materia caeli. An sit animatum. An habeat differentias positionis a natura. [123*v*] An potentia activa terminetur intrinsece. An omne generabile sit corruptibile. An qualitates eiusdem denominationis in elementis sint eiusdem speciei.

In libros De generatione

An in generatione sit resolutio usque ad materiam primam. De augmentatione, an fiat per intus sumptionem. De actione et passione, an sit reactio et quoad eamdem partem. De intensione. Quomodo maneant elementa in mixto. De qualitatibus activis.

In libros De anima

De subiecto cum reliquis praeambulis, cum dubiis quae oriuntur ex prohemio. Si anima est informans vel assistens. Si una definitio animae

---

34 potentia *del.* m || 49 reactio *del.* quo

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

demonstratur per alteram. Si potentiae animae distinguuntur. De numero animarum, et graduum viventium, et potentiarum. Si potentiae distinguuntur per actus, et actus per obiecta. Si generare simile est naturalissimum viventibus. An potentiae cognoscitivae sint passivae. Si sensus potest esse in actu primo et secundo. Si sensus potest errare circa proprium obiectum. [124*r*] Si sensibilia communia sentiuntur per propriam speciem. De numero quinque sensuum exteriorum. An lumen habeat esse reale. Utrum colores mittant species sine lumine. De obiectis formalibus, et mediis, et organis sensuum exteriorum. An sint plures tactus differentes specie. Si duo corpora dura possint esse immediata. Si dantur sensus interiores, et quot. Si in imperfectis animalibus est fantasia. Si plures animae in eodem composito. Si anima rationalis est immortalis. Si anima est tota in toto. Si est intellectus agens et distinctus a possibili. Quae et quot sunt operationes intellectus agentis. Si species intelligibilis distinguitur a conceptu. An species intelligibiles maneant in habitu. Si est intelligere sine conversione ad phantasmata. Si virtus motiva et apetitiva distinguuntur. Cum omnibus dubiis textualibus.

In Metaphisicam

De subiecto cum aliis praeambulis et dubiis quae oriuntur ex litera prohoemii. In septimo libro et sequentibus tractentur quaestiones Soncinatis [8], exceptis his quas ante magister tractaverit.

59 communia *del.* sens || 67 gentis *ms.*

[8] P. Barbus O. Pr., *Quaestiones in libros Metaphysicae Aristotelis* ; cf. supra, mon. 62 adn. 9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

65

P. IACOBUS ACOSTA S. I. [1]

DE DISTRIBUTIONE MATERIAE IN DOCENDA PHILOSOPHIA

ROMAE, 1561-1562

Introductio

De historia huius monumenti cf. introductionem, supra, p. 435-36.
TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 110*r*-12*r* ; autographum (cf. *Ital. 132*, f. 89*r*). In angulo superiore sinistro folii 110*r* et in folio 112*r* post textum alia manus : « Acosta ».
EDITIO : MP (1901), doc. 44, p. 504-10.

Supposito tres tantum annos impendendos esse cursui artium (qui sufficere satis mihi videntur) omnia opera Aristotelis non sunt exponenda, sed ea quae ad rem faciunt, ut logica, physica naturalis et metaphysica exacte tradantur. Exponentur ergo haec (praemissa introductione D. Toledi [2] et Praedicabilibus Porphyrii) : *Praedicamenta*, duo libri *Perihermenias*, duo libri *Posteriorum*, quoad logices; quoad physicam, octo libri *Physicorum*, quattuor *De coelo*, secundus et tertius *De anima* cum prooemio primi, quartus liber *Meteororum*. Quod Metaphysicam, cum hoc sit ultimum, explicabit quot libros potuerit ex illis duodecim. Reliqua vero opera necessario relinquenda sunt privato discipuli studio.

Circa hos autem libros, quae quaestiones tractandae sint, nescirem, sine magno labore, quae mihi videantur tractandae (quae scilicet mihi occurrerunt dum cursum artium legerem), praeter eas quae communiter circumferuntur, hic exponere ; et propterea, perspectis iis quae ab aliis tractantur, ex iis has seligendas duxi :

---

11 nescirem *del.* ? || 13 occurerunt *del.* praeter

---

[1] Iacobus Acosta S.I. (1535-1585 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 1), hispanus, qui anno scholastico 1561-62 logicam docuit in Collegio Romano ; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 331.

[2] Fr. Toletus S.I., *Introductio in Dialecticam Aristotelis* ; cf. supra, mon. 64 adn. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quaestiones prooemiales

1. Utrum logica sit necessaria. 2. Utrum sit scientia. 3. Utrm sit una scientia. 4. Utrum sit scientia speculativa. 5. Utrum argumentatio sit subiectum logicae.

Quaestiones universalium

1. Utrum universalia sint in rebus. 2. Utrum sint in rebus ante intellectus operationem. 3. Utrum secunda intentio fiat per notitiam comparativam. 4. Utrum universale sit Porphirii introductionis subiectum.

Quaestiones super Praedicabilia

Super caput de specie, an vera sint quae Porphirius tradit. Idem super singula capita.

Quaestiones super Praedicamenta

Super singula capita, ante praedicamenta, examinare ea quae Aristoteles tradit; neque aliquid specialius dicere possum. [110*v*] Super caput de substantia, quomodo dividatur. An recte tradita sint quae Aristoteles tradit. Super caput de quantitate, an quantitas sit genus ad continuam et discretam. An ea quae Aristoteles tradit, sint vera. An ad aliquid sit speciale genus entis. Examen ipsius capitis. An qualitas sit genus. Examinare reliqua sex praedicamenta. Idem circa postpraedicamenta. Utrum tantum sint decem praedicamenta. De horum praedicamentorum inter se distinctione. An omnia ista decem genera distinguantur realiter.

Super Perihermenias

De significatione et modo significandi vocum. Quid sit veritas et in quo subiecto. De examine definitionis nominis. Idem de verbo. Idem de oratione. Idem de enunciatione. De divisione rerum, qualis sit talis divisio. De contingentibus. In secundum librum : Examinare singula capita.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Super Posteriora

Examinare primum et secundum caput. Quomodo accidentia per subiectum definiantur. Examinare singula capita. Neque aliquid specialius dici potest. Super secundum librum: De ordine quaestionum. Examinare singula capita. De numero et diversitate earum. Quomodo demonstretur rem esse. De medio demonstrationis potissimae. An principia per se nota inductione cognoscantur.

Super Physica

Primi libri: An rerum naturalium sit scientia. De subiecto philosophiae naturalis. An quilibet artifex demonstret per quodlibet genus causae. An ad perfectam rei cognitionem opus sit omnes eius causas cognoscere. An universalia sint nobis notiora singularibus. An eadem sint nobis nota, et natura. An substantia secundum se sit divisibilis. An totum realiter distinguatur a suis partibus. An res naturales habeant certos limites suae quantitatis. An terminus quantitatis rerum naturalium sit semper intrinsecus. An principia sint contraria. An materia sit. An materia sit substantia. An potentia sit de essentia materiae. An aliquid sit in materia manens in mutatione. An materia sit ingenerabilis et incorrupta. An potentia materiae appetat formam. Quae sint nomina materiae. An aliquid formae praefuerit in materia. An materia sit causa corruptionis, an forma. [111*r*] An privatio sit principium naturale.

Secundi libri: An definitio naturae sit bona. An omnia entia naturalia dicantur naturalia a principio interno activo motus. An motus coeli sit naturalis. An physica a materia distinguatur. An physicus consideret materiam primam. An ars imitetur naturam. An tantum sint quattuor causarum genera. An causae particulares aliquid efficiant. An sint fortuna et casus. An, quae nec semper nec frequenter sunt, sint a casu. An fatum sit. An natura agat propter finem. An monstra sint in natura. An finis sit causa et principium.

Tertii libri: An motus sit per se in aliquo praedicamento. An actio sit in agente. An motus distinguatur a suo termino. An physici sit de infinito tractare. An unum sit indivisibile. An numerus sursum procedat in infinitum. An corpus sit actu infinitum.

Quarti libri: An locus sit aequalis locato. Quid sit locus. An res incorporeae sint in loco. An ultima sphera sit in loco. An, si vacuum esset, motus esset in instanti. An sit vacuum. An condensatio vel rarefactio sine vacuo esse possit. An formae intendantur additione parti-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

um gradualium. An tempus sit numerus, etc. An sit unicum nunc in toto tempore. An omnia entia sint in tempore. An tempus sit ens rationis. An tempus sit unum numero.

Quinti libri : An generatio sit motus. An unitas specifica motus sit tantum sumenda a termino ad quem. An unitas numeralis motus sumatur ex tribus. An sint duo motus re, cum aliquid a contrario movetur in contrarium.

Sexti libri : An continuum ex indivisibilibus partibus componatur. An omne quod movetur, tardius et velocius moveri possit. An omne mutabile sit divisibile. An detur primum et ultimum in motu.

Septimi libri : An utraque demonstratio Aristotelis sit recta. An movens et motum simul sint. An ad qualitates tantum tertiae speciei sit alteratio. An comparatio tantum fiat in specie ultima. An regulae universaliter vim habeant, quae de proportione motuum traduntur ab Aristotele.

Octavi libri : An mundus cum motu et tempore habuerit initium. [111*v*] An potuerit mundus esse ab aeterno. An animal a se ipso moveatur. An sit unum primum movens perpetuum. An Deus sit infinitae virtutis.

Super librum De generatione et corruptione

Quid sit subiectum horum librorum. An generatio sit in rebus. An generatio sit alteratio. An generationi praeponatur necessario alteratio. An generatio et corruptio invicem comitentur. An in omni generatione fiat resolutio usque ad materiam primam quoad substantialia. Utrum quoad accidentalia. Utrum idem effectus ab alio agenti produci possit quam productus. Utrum in alio instanti quam productus. Utrum augmentatio sit generatio. Utrum quaelibet pars augeatur eius, quod augetur. Utrum in augmentatione maneat idem totum ante et post. Utrum augmentatio fiat secundum partes formales et non materiales. An augmentatio sit motus continuus. An rarefactio sit augmentatio. An omne agens agat per contactum. An idem possit agere in seipsum. An simile possit agere in simile. An agens in agendo repatiatur. An indivisibile possit alterari. An formae substantiales elementales intendantur. An elementa maneant formaliter in mixto. An mixtio sit possibilis. An mixtio omnis sit naturalis.

Super secundum

An sint tantum quatuor qualitates primae. An duae sint tantum activae et duae passivae. An sint quatuor elementa. An caliditas aeris

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et ignis sint eiusdem speciei. An sint ponendae qualitates virtuales in elementis. An ignis sit primo calidus, etc. An levitas aeris et ignis sint eiusdem speciei. An sit dare aliquod elementum purum. An quodlibet elementum possit immediate in quodlibet transmutari. An sit facilior transmutatio, ubi elementa symbolizent. An ex quibuscumque elementis non symbolizantibus possit aliquid tertium generari. An, si essent infinita elementa, essent infinitae contrarietates. An quodlibet mixtum, residens circa medium locum, sit compositum ex omnibus simplicibus. An primae qualitates sint principia activa in generatione mixti ex elementis. An contingat dare mixtum temperatum ex elementis. An caliditas fortior sit in pueritia, quam in iuventute. An generatio sit perpetua. An quodlibet ens corruptibile habeat determinatam periodum. An tempus generationis rei sit aequale tempori corruptionis eiusdem. An in generationibus sit processus in infinitum. An corruptum possit reverti idem numero.

In libros De anima

Quaestiones, quas movet Caietanus[a], quae proin non opus est hic eas referre. In libros *Metaphysicorum* moventur plures quaestiones non pertinentes ad hanc scientiam; quae pertinentes, et aliae innumerae relinquuntur, quae sunt huius scientiae. [112*r*]. Videat ergo, qui cursum artium docet, quomodo integram hanc scientiam tradat impermixtam aliis. Nam hoc ipsum hic agere, et hanc scientiam modo disponere et eius quaestiones, longam perscrutationem requirit.

142 modo *del.* non.

[a] Thomas de Vio O. Pr. (1468-1534), Caietanus dictus, cardinalis; scripsit *Commentaria in tres libros Aristotelis De anima* (Romae 1509); cf. *Enciel. Filos.* II 403-05; et QUÉTIF-ÉCHARD, *Scriptores* II 16.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. HIERONYMUS TORRES S. I. [1]

DE DISTRIBUTIONE MATERIAE IN DOCENDA PHILOSOPHIA

ROMAE, 1561-1562

Introductio

De historia huius monumenti cf. introductionem, supra, p. 435-36.
TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 107*r*-08*r* ; autographum (cf. *Ital. 59*, f. 86*r*). In angulo superiore sinistro folii 107*r* alia manu : « Mr. Torres ».
EDITIO : MP (1901), doc. 46, p. 515-16.

In praeludiis tres menses videntur insumendi aut circiter. Primo omnium tradendus est breviter finis dialecticae, officium, materia et divisio, et tradenda ratio disputandi discipulis, quantum sufficit captui tyronum, ne ipsi, cum sint avidi disputandi, vitiosae alicui rationi assuescant. Post haec tradenda videntur tria disserendi instrumenta, definitio, divisio et argumentatio ; ita tamen ut ante argumentationem de propositione tractatus proxime explicetur. Nec discutienda videntur omnia eius accidentia, sed ea solum, quorum intelligentia crebrius usui esse potest, qualia oppositio, aequipollentia, conversio et, si placet, suppositio. Porro in argumentationis disputatione prae ceteris immorandum videtur in syllogismo.

In Porphyrio

E quaestionibus quae vulgo prohemiales dicuntur, ea tantum quae de subiecto est dialecticae, videtur accurate discutienda, omissis reliquis aut breviter solutis. Quaestiones de universalibus videntur in libros metaphysicorum reiiciendae, vel, si discipuli earum viderentur cupidi, et speraretur fructus ad multa alia intelligenda, breviter solvendae videntur. Quaestio illa de secundis intentionibus, et an definitionibus

5 disserendi *del.* ar || 7 explicetur *del.* ita | Nec *del.* tradenda || 15 breviter *p. corr.*

[1] Hieronymus Torres S.I. (c. 1532-1611 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 146 ; SOMMERVOGEL VIII 126-29), hispanus, qui anno scholastico 1560-61 metaphysicam legit in Collegio Romano (cf. *Rom. 78/b, f.* 19*v*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

praedicabilium definiantur secundae intentiones an primae, quia proprie dialectica est, accurate discutienda est. Reliquae quaestiones perstringi poterunt, allata in utramque partem una aut altera efficatiori ratione. Et propria opinione explicata, textus videtur accurate explicandus, dempto capite de communitatibus, quod perstringi poterit.

In Praedicamentis

Omnia quae ad contextum attinent, tradenda videntur. Quaestionum nulla videtur esse, quae moram requirat. Sed omnes ea ratione quam diximus, discutiendae, ut contrariae opinionis fundamenta, sive rationes illa sint sive testimonia, proponantur, non omnia sed firmiora, propria opinio explicetur, et obiectis respondeatur. Quaestiones quae non sunt dialecticae, ut in Porphyrio, an proprietas distinguatur secundum rem a subiecto ; et in praedicamentis, an quantitas a re quanta, et similes, penitus videntur praetermittendae.

In libro Perihermenias

Omnia videntur perstringenda, dempto capite primo et de futuris contingentibus. Nam vel iam antea in praeludiis cognita, vel non admodum usui futura sunt. [107*v*]

In primo et secundo Priorum

Septem capita prima, et caput de inventione medii, et caput de infinitis, in primo libro interpretanda, ut mediocriter utilia, videntur. Capita mixtionum omittenda, aut si magistro placet, perstringenda. Reliqua omnia breviter perstringenda videntur. In secundo libro perstringenda videntur omnia, demptis ultimis capitibus 22 23 24 25 26 27, in quibus utile videtur contextum Aristotelis explicare.

In libris Posteriorum

In primo libro contextus totus accurate explicandus videtur, insertis breviter difficultatibus ad verba contextus attinentibus, demptis capitibus 11 12 13 15 16 17 18 19 20 21, quae perstringi sine explicatione

---

21 aut *sup.* || 26 esse *del.* in [?] || 27 *prius* opiniones || 46 attinetia *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

poterunt. Totus secundus requirit aliquam contextus explicationem, in qua tamen non est multum immorandum. Quaestionum nulla videtur diffuse tractanda, nisi illa forte, an medium demonstrationis sit definitio subiecti an passionis.

In Topicis

Primus et secundus liber videntur explicandi. Reliqui omittendi, quorum loco utilis videretur tractatus compendiosus de locis, vel sequendo Boethium [1] vel aliquem alium, ut discipuli possent facilius exerceri.

In Elenchis

Si in disputatione de syllogismo, in praeludiis, elenchi sophistici fuerint explicati, omitti posse videntur in Aristotele. Alioqui primum librum explicare sufficiet.

Octo libri Physicorum

Omnes videntur explicandi, ita tamen quintus, sextus, septimus brevius perstringantur. Circa praeludia, quaestio de subiecto physicae et aliae, breviter tractari poterunt. Circa quartum caput, quaestio de maximo et minimo. In fine de materia et privatione, quae videbuntur magis necessaria ad Aristotelis verba. In quarto, quaestio, an locus sit superficies an non, diffuse videtur tractanda. Reliquarum quaestionum, quae videbuntur utiles, annecti poterunt explicationi contextus. Circa octavum, quaestio de aeternitate motus seu mundi poterit diffuse tractari, nisi videretur differenda in primum de caelo. Et quaestio de motu gravium et levium, et de infinitate primi motoris ; et si placeret, de eius efficientia, nisi videatur differenda in alium locum.

Libri De caelo

Duo primi explicandi videntur. Reliqui, etsi aliquid utilitatis habeant, tamen, ne desit utilioribus tempus, omitti possunt aut breviter

59 in Aristotele *sup.* || 67 tractando *ms.* || 74 primi *sup.*

[1] A. M. T. Severinus Boetius, *De differentiis topicis* ; cf. *Dict. hist. geogr.* 244.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

admodum perstringi. Circa primum tractanda videtur quaestio de materia caeli, et quaestio de [108*r*] aeternitate mundi, nisi ante fuerit tractata. Circa secundum, an caelum sit animatum, etc.

Libri De generatione

Ambo explicandi videntur accuratius. Tamen primus, in quo quaestio de augmentatione, et quaestio, an elementa actu sint in mixto, et de mixtione, tractari poterunt. Reliquae annecti contextui, ubi res videbitur exigere, et si placeret, de reactione.

Libri Meteororum

Libri tres primi in compendium breve redigendi videntur, explicata tamen difficultate, si quando occurrat, ut circa galaxiam et iridem. Quartus videtur explicandus.

Libri De anima

Primi libri prohemium explicandum videtur. Veterum opiniones non omnino praetermittendae videntur, nam in illis confutandis Aristotelis opinio circa multa innotescit, sed perstringendae. Secundus et tertius liber accurate explicandi. Circa secundum, quaestio, an omnis anima sit vera forma corporis, explicari poterit. Et quaestio, an sint divisibiles secundum divisionem corporis ; et circa sensus, an visus fiat extramissione an intus-susceptione. Reliquae coniungi cum textu. Circa tertium, quaestio de sensu communi, quaestio de immortalitate animae rationalis, de multiplicatione, quaestio de necessitate intellectus agentis tractari poterunt.

Libri Metaphysicorum

In primo libro tantum prohemium explicandum, caeteris omissis. Secundus liber, quia brevis utilisque, totus explicandus, adiunctis duabus quaestionibus : Altera, an intellectus in hoc statu possit intelligere substantias abstractas ; altera, an Deus sit causa efficiens omnium, nisi alibi fuerint tractatae. Tertius liber totus potest omitti. In quarto libro

---

86 si *sup.* || 93 Et quaestio *sup.* || 96 quaestio . . . communi *in marg.* || 97 quaestio *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

duo capita prima explicationem requirunt, reliquis omissis, ubi habet locum quaestio de analogia entis et conceptu, etc. In quinto, omisso capite secundo de causis, quia idem est in secundo physicorum, et quibusdam aliis in fine libri, ut illud de mutilo, etc., reliqua omnia explicanda videntur. Quaestio de principio individuationis discuti posset super cap. de uno. In omnibus reliquis libris a sexto usque ad duodecimum inclusive, dempto libro undecimo, omnia videntur utilia et explicanda. In sexto discuti poterit quaestio de divisione scientiarum. In septimo quaestiones de universalibus. In libro octavo, nono et decimo satis videtur, si quaestionum, quae videbuntur utiles, dissolutiones breviter inserantur suis locis. In duodecimo libro videtur magister liber relinquendus, ut habita ratione temporis quod superest, afferat illa quae utiliter afferri posse iudicabit.

67

P. BENEDICTUS PERERA S. I. [1]

DE DISTRIBUTIONE MATERIAE IN DOCENDA PHILOSOPHIA

ROMAE, 1561-1562

Introductio

De historia huius monumenti cf. introductionem, supra, p. 435-36.
TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 109*r-v* ; autographum (cf. *Ital. 3*, f. 118*r*). In angulo superiore sinistro folii 109*v* : « Benedictus ».
EDITIO : MP (1901), doc. 46, p. 515-16.

QUAESTO MI PARE SI DEVA LEGGERE D'ARISTOTELE

Nella logica

Tutti gli libri, benchè nelli priori dal 7 capo del primo libro insino al fine delli priori, et nelli posteriori dal capo 12 del primo libro insino

111 inclusive *in marg.* || 113 quaestiones *del.* de ideis et | In *del.* libris 8°.

[1] Benedictus Perera S.I. (c. 1535-1610), hispanus ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 114 ; SOMMERVOGEL VI 499-507 ; *Enciel. Fil.* IV 1485-86. Docuit logicam in Collegio Romano anno scholastico 1561-62 ; cf. VILLOSLADA, *Storia* 331.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

al 20 del medesimo, et in tutti li libri della topica, eccetto primo, secondo et sesto. Similmente nelli elenchi potrà summariamente dechiarare quello che Aristotele prolissamente tratta, senza fermarsi troppo in dechiarare il testo.

Nella physica

Tutti gl'otto libri et tre de coelo, dechiarando il terzo libro summariamente. Doi de generatione, tre di metheora, cioè primo, secondo et quarto; tre de anima, dechiarando summariamente le opinioni degli antichi che si trattano nel primo libro. [109*v*]

Nella metaphysica

Cominciar dal quarto libro, perchè quello che tratta nelli precedenti, è di poca utilità. Et se pur ci è qualche cosa utile, parte si potrà toccare nelli prolegomeni, parte si potrà trattare in altri luoghi. Cominciando adunque del quarto, si leggeranno quinto, sesto, settimo, ottavo, nono, decimo et duodecimo.

Le questioni che si potranno trattare nella logica:

Mi pare che si lascino le questioni de universalibus, toccando solamente qualche cosa, quanto basta per intendere li predicabili logicalmente. Similmente nelli predicabili et predicamenti si lassino quasi tutte le questioni metaphysiche. Le questioni testuali, che sì in questi libri, come neli *Perihermenias*, *Priori*, *Topici*, *Elenchi*, si lascino al buon giuditio del maestro. Nelli *Posteriori* poco più o manco le questioni che tratta Soto [1].

Similmente nelli otto della *Physica*, in quelli *De anima* nella, *Metaphysica* poco più o manco le questioni che tratta Javello [2]. Et in quelli *Del caelo*, quelle che tratta Janduno [3]. Et in quelli de generatione, quelle de Marsilio [4].

---

[1] D. Soto O.Pr., *Commentarii in libros Posteriorum Aristotelis*; cf. supra, mon. 63 adn. 3.

[2] Ioannes Chr. Javellus O.Pr., *Quaestiones super tres libros De anima*; cf. supra, mon. 62 adn. 8.

[3] Ioannes Jandun, *Quaestiones super libros Physicorum Aristotelis*; cf. supra, mon. 62 adn. 6.

[4] Marsilius de Inghen, *Quaestiones in libros Aristotelis De generatione et corruptione*; cf. supra, mon. 62 adn. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Mi pare che il corso deva durare tre anni et mezzo, acciochè le materie si trattino meglio, si legga più di metaphysica, et si possa leggere l'ethica. Et nell'altro mez'anno sentano una lettione di theologia, et faccino li suoi atti. 35

Benedictus.

68

P. FRANCISCUS STEFANO S. I. [1]

MODUS LEGENDI IN CLASSIBUS GRAMMATICES ET HUMANITATIS

ROMAE, 1561-1562

Introductio

De historia huius monumenti cf. introductionem, supra, p. 435-36.

TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 97*r*-100*v* ; autographum (cf. eius ep. autogr. diei 19 sept. 1561, in *Ital. 119*, f. 43*r*). Textus incipit in folio 98*r*. In folio 97*r* manu Patris Ledesma : « Annotata quaedam P. Francisci Stephani circa (*del.* scholas) classes rhetorices et grammatices, ac praecipue humanitatis » ; in parte inferiore eiusdem manu : « Admone, de quibus rebus magistri component assertiones ». Alia manu : « Collegii Romani — G ».

EDITIO : MP (1901), doc. 23, p. 235-39.

L'ordine della seconda di grammatica [2]

1. Faccia il maestro subito che s'intra nella scuola, recitar a mente. Et perchè si potria perder molto tempo se esso li sentisse tutti, potria

---

[1] Fr. Stefano S.I. (1536-1577 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 141), hispanus, ab anno 1554 in collegio messanensi in classe humanitatis et rhetorices docuit (cf. *Sic. 59*, ff. 54*r* 59*r* 61*v* 67*r* 73*r*). Anno 1561 mittitur Romam (cf. *Ital. 63*, f. 178*v*), ubi philosophiae et theologiae studuit (cf. *Rom. 78/b*, ff. 25*r* 27*r* 28*v*). Anno scholastico 1562-63 etiam docuit in Collegio Romano linguam graecam (cf. GAUDEAU, *Perpignanus* p. 26).

[2] Cum P. Stefano nonnullis annis, prout diximus, Messanae humaniora docuerit, eius scriptum cum fructu conferri potest imprimis cum epistola Patris Coudret, anni 1552, qua rationem studiorum collegii messanensis descripsit (videsis in MP I, mon. 8, p. 93-106) ; deinde cum monumento 59 huius voluminis ; nam et P. Rogerius ex praxi cognovit modum docendi a P. Nadal Messanae introductum ; postremum considerari possunt regulae etiam siculae magistrorum classis grammaticae et classis humaniorum litterarum (videsis supra, mon. 4).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

esso sentirne una parte, et gli altri farli recitar con quelli che prima haranno recitato con se, facendosi render conto degli errori che recitando havessero forse fatti. Et guardi bene il maestro di non usar particolarità, sentendo alcuni esso sempre et altri no, ma potrà sentirli a vicenda, un giorno uni et altro altri.

2. Inanzi che cominci a legere, facciasi repetere la lettione del giorno precedente due volte, una dall'ordine superiore, un'altra dall'inferiore.

3. Poi cominci la sua lettione con questo ordine [3]: Primo legerà un poco del testo dell'autore; poi con quanto poche parole potrà, dirà il senso in latino, tanto della lettione passata, quanto della presente. Appresso dirà il medesimo senso in volgare, estendendosi in distinguere la lettione in due o tre principali capi con molta facilità. Ditto il senso et distinta la lettione nelli soi capi, dechiarerà il testo tre volte. Nella prima construirà la lettione parola per parola, dechiarando brevemente dove bisognerà qualche historia o favola, avisando sempre li putti quando se finirà un capo della lettione et se principiarà l'altro; et veda di usar frasi volgari che siano proprie quanto sarà possibile. Nella seconda tornando da principio, osservarà le cose grammaticali, come saria a dire le significationi delle voci, le parti delle orationi con li soi accidenti; e specialmente metta cura in questo che dovunque accaderà nella lettione, ri-[98*v*]corra alle regole di Despauterio de generibus, declinationibus et de praeteritis et supinis [4]. Nella terza repetirà la construttione semplicemente, cioè senza repeter il senso et le cose grammaticali.

4. Finita la lettione, facciasi ripetere la lettione, domandando primo il senso della lettione et li capi principali, et poi la construttione. Et al medesimo modo ad un'altro o più ancora, se li parerà esser necessario.

5. Faccia l'essame delle cose grammaticali, interrogando tutti li putti uno per uno più minutamente, facendoli render ragione delle cose per le regole di Despauterio, che haveranno già inteso, acciò se le facino familiari.

6. Potrà inanzi la seconda lettione chiamar li suoi censori [5], et

---

14 in latino *sup.* | della *del.* passata, *sup.* presente || 18-9 dechiarando ... favola *in marg.* || 19 *prius* fabola || 27 grammaticali *del.* finita la lettione || 32 grammaticali *del.* uno || 33 uno[3] *del.* ri | minutamente *del.* massime

---

[3] Cf. « Modus qui in interpretandis scriptoribus observari debet in classibus praesertim inferioribus »; supra, mon. 4 § 54-60.

[4] De grammatica Despauterii cf. supra, mon. 1 adn. 22.

[5] De censoribus, seu syndicis in classe constituendis cf. NADAL, *Const. Coll. Mess.* (*1548*) II § 20; MP I 22; et supra, mon. 4 § 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

veda quelli che hanno mancato alla messa, et che s'han trovato nelle strade fare qualche cosa indecente etc.

7. Legerà la lettione di Despauterio familiarmente, con molti essempii, facendola ripeter al modo sopradetto.

8. Doppo l' desinare servarà il medesimo ordine, senonchè bisognarà spedirse un poco più presto per poter attender alla emendatione delli latini ; circa la quale potrà servar questo ordine : Farà far alli putti due copie del latino, delle quali una se ne terrà esso in mano, l'altra il putto ; et quando avviene qualche errore, faccia che lo scholare prima se ne accorga che esso l'emendi. Ultimamente darà un nuovo volgare per il giorno sequente. [99*r*]

Dell'humanista [6]

Circa il legere tenga questo modo. La mattina alla prima hora pigliando Cicerone, o se qualche altro autore in luogo di Cicerone si legesse, prima di tutto, letto un poco del testo, repeta brevemente la lettione passata, et dica appresso il senso della presente, distinguendola nelli suoi capi principali et dechiarando distintamente quel che ogni capo contiene. Et se li paresse bisogno, può dire il senso un'altra volta in meno parole. 2. Dechiarerà il testo capo per capo, occupandosi principalmente in esplicar le historie et favole copiosamente dalli suoi principii, quando altra volta non le havesse esplicate. Et osservi ancora per suttile li costumi antichi de greci, romani et barbari etc. Per il che li serviranno Alexander ab Alexandro [7], Caelio Rodigino [8], Paulo Manutio [9] et simili. Di più debbe abondar de sententie tanto de oratori, quanto de poëti, de proverbi etc., per dirli alli suoi lochi. Potrà ancora dechiarar alcune figure et alcuni luochi rhetorici che saran più facili, come saria a dire a simili, dissimili, contrario, comparatis, causis, etc.

43 quale *del.* ser || 61 *prius* del poeti

[6] Cf. *Regulae professoris humanitatis* (*1558*) ; supra, mon. 4 § 43-53.

[7] Alexander ab Alexandro (Alessandro, D'Alessandro ; 1461-1523), italus neapolitanus, iurisconsultus ; scripsit opus : *Dies geniales* (Romae 1522) ; cf. Tiraboschi, *Storia della letteratura italiana* VII/II 240 ; et Ferrari, *Onomasticon* p. 242.

[8] Ludovicus Caelius Rhodiginus (da Rovigo, alias Richieri vocatus ; 1450-1525), italus, humanista ; opus eius inscribitur : *Antiquarum lectionum commentarii* (Venetiis 1516) ; cf. Tiraboschi o. c., p. 241-3.

[9] Paulus Manutius (Manuzi ; 1512-1574), italus, humanista ; scripsit : *Antiquitatum romanarum liber de legibus* (Venetiis 1557) ; cf. Ferrari, *Onomasticon* p. 435.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Quando legerà historiographo o poëta alcuno, deve oltra il sopradetto far questo di più che dica le leggi della historia et poësia, dechiarando come son state osservate da quel tale o historico o poeta. In questo li serviranno Aristotele [10] nella poetica, Horatio [11], Dyonisio Alicarnense [12], etc. Il medesimo ordine di leger si può servar nelle altre lettioni del giorno.

3. Finita la lettione, la farà ripetere una volta; et dipoi della repetitione farà che li scolari dimandino alcune cose più difficili della lettione al ripetitore. [99*v*]

4. In questa et altre lettioni sempre han di parlar latino, se non fusse per dechiarar qualche voce obscura nella lingua volgare. Et non si deve contentar che il suo dire sia puro et elegante, ma ancora in questa classe conviene tenir in promptu molte frasi bone sopra una medesima sententia et usarle, acciò dia alli scolari essempio da imitar. Per questo li può servir oltra gli altri, il Nizolio [13].

5. Conviene parimente che faccia osservare la regola del parlar latino [14] infra li scolari, facendo per questo li suoi censori, per il che ancora aggiutaria due giorni almeno la settimana, quali potriano esser martedì e giovedì, darli una sententia da variar infra di se in più modi.

6. Nella compositione ordinariamente bisognarà far due ordini: uno di quelli che comporranno il volgare, altro di quelli che saran provetti et potranno da per se far qualche compositione. In quanto a dettar il volgare, procuri di dettarlo destramente sopra quelle historie et frasi che li scolari alla giornata intendeno nelle lettioni. Alli altri li farà componere una epistola o consolatoria o comendatoria etc., dandoli esso non solamente il thema, ma ancora insegnandoli li precetti che in quello genere d'epistola hanno da osservare, indrizzandoli di più con alcuni essempii che siano al proposito del thema. Potria ancora quando fus-

---

65 dica *del.* di più che || 71 scolari *del.* se || 77 da *p. corr.* || 78 Nisolio *ms.*

---

[10] ARISTOTELES. *Poeticae artis liber I.*

[11] Qu. HORATIUS FLACCUS, *Ars poetica.*

[12] Dionysius Halicarnasseus (s. I a. Chr.), rhetor et historicus graecus. Opus eius editum est Tarvisii 1480 cum titulo: *Antiquitatum romanarum libri X*; cf. HAIN, *Repertorium* II p. 264; et *Nouvelle Biographie générale* v. XIII (Paris 1866) 681-86.

[13] Marius Nizolius (Nizzoli; 1498-1566), italus, philologus, cuius opus inscribitur: *Observationum in M. T. Ciceronem prima pars* ... Ex Prato Albuini 1535. Postea sub hoc titulo apparuit: *Thesaurus Ciceronianus.* Cf. FERRARI, *Onomasticon* p. 493; et *Nouvelle Biogr. gén.* v. XXXVIII (Paris 1864) 113-14.

[14] De regula latine loquendi cf. supra, mon. 4 § 43.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sero più provetti, essercitarli in chrie [15], descrittioni et cose simili. Per il primo li serviranno quelli che han scritto de ratione scribendarum epistolarum, per il secondo sarà utile Aphthonio [16] et il libro de copia rerum [17]. [100*r*]

7. Nella emendatione potrà satisfar all'uno ordine la mattina, all'altro doppo 'l desinare. Et si non potesse satisfar a tutti, facciali leger la compositione senza ordine a chi manco si pensa d'haver d'esser domandato, acciò li scolari non lo possano gabare.

8. Il venerdì al tardo disegnarà quelli che il sabbato haranno a ripetere le lettioni [18]. Et acciò gli altri non stiano senza la sua occupatione, disegnarà di quelli altretanti emendatori, quanti sono li repetitori. Et se fussero alcuni di più, potrà ad uno repetitore dare due emendatori. Il che servirà per farli studiar bene le lettioni et per innanimarsi di più gli uni con gli altri [19].

9. In quanto al recitar a mente, ogni giorno subito che intra nella scola, li faccia recitar a mente le lettioni del giorno passato, et il sabbato poi tutte insieme. Et se trovasse difficoltà in sentirli tutti, et per questo li mancasse tempo per gli altri essercitii, potria farsi aggiutar da quelli che prima esso sentisse, facendosi riferir gli errori che nel recitar facessero.

10. Perchè in questa classe vengono homini et massime maestri publici et privati, li quali si partono fornita la lettione, o se restano, non vogliono publicamente esser interrogati, nè mostrar le compositioni, ma questo voglion far in privato, se gli deve offerire et esortarli che lo facino come vogliono, perchè così si mantengono [20]. [100*v*]

11. Quelli che hanno inteso l'arte metrica, li potria il venerdì in luoco della prosa farli componere qualche epigramma, il quale emendato, si attacchi nella scola il sabbato.

---

92 simili *del.* per il che li.

---

[15] De chria cf. *Const. Univ. Gand.* (*1565*) adn. 14 ; supra, mon. 18.

[16] Aphtonius (s. III-IV), rhetor graecus qui scripsit opus *Progymnasmata*, hoc est praeviae ad eloquentiam exercitationes ; cf. *ib.* adn. 83.

[17] De duplici copia verborum ac rerum Erasmi et Frusii S.I. cf. supra, mon. 57 adn. 6 et 7.

[18] De ordine sequendo die sabbato cf. supra, mon. 1 § 20.

[19] In margine sinistro huius paragraphi haec Patris Ledesma adnotatio conspicitur : « Pro modo repetendi cotidie vel die sabbati in 3 et 2, 4 ».

[20] Haec paragraphus ad verbum exscriptum est ex memoriali P. Rogerii (cf. supra, mon. 59 lin. 25-29 ; quod significat Patrem Stefano scriptum P. Rogerii prae manibus habuisse.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

69

P. IACOBUS LEDESMA S. I. [1*]

RELATIO DE PROFESSORUM CONSULTATIONIBUS CIRCA COLLEGII ROMANI STUDIA

ROMAE, 1564-1565

Introductio

In Collegio Romano inde ab anno 1557 multae consultationes de studiis ordinandis factae sunt. Anno 1557 interrogati sunt praeceptores humaniorum litterarum et grammatices (v. eorum scripta, mon. 57-60 ; supra, p. 424-33). Anno autem 1561-62 professores philosophiae sententiam dixerunt de distributione ac ordine in libris Aristotelis legendis (v. eorum tractatus supra, mon. 62-67). Annis 1563 et 1564 hic labor adhuc intensior factus est, cum P. Ledesma, studiorum praefectus constitutus, varios praeceptorum congressus instituerit. Haud pauca monumentorum quae sequuntur, arcte connectuntur cum his consultationibus, ut inferius patebit. Monumentum 69 est relatio Patris Ledesma de consultationibus circa studia ordinanda habitis.

TEMPUS : Introductio monumenti concepta est in forma epistolae ; ex cuius inscriptione : « Reverende *admodum* in Christo Pater » deduci possit, destinatarium fuisse P. Generalem. Cum autem in textu (v. lin. 137-8) P. Ledesma scriberet : « Pater noster Generalis mihi dixit ut fierent », destinatarius possit esse S. Fr. Borgia, qui post mortem Patris Laínez (19 ian. 1565) vicaria potestate Societatem moderabatur (cf. *Synopsis hist. S.I.* (1950) 630). Ideo ineunte anno 1565 monumentum a P. Ledesma fuisse exaratum, nobis persuademus. Quod confirmatur etiam rationibus quae sequuntur :

P. Ledesma mentionem facit Seminarii Romani (v. lin. 83 85), quod vero initio mensis februarii 1565 inchoatum est (cf. PASCHINI, *Le origini del Seminario Romano.* In : *Cinquecento Romano e riforma cattolica* (Romae 1958) 25-26). Praeterea auctor loquitur de professore dialectices et tertii anni philosophiae (v. lin. 325-8) ; qui, ut suo loco patebit, sunt : Benedictus Perera et Iacobus Acosta ; quorum primus anno scholastico 1564-65 legebat dialecticam ; alter vero eodem anno metaphysicam (cf. infra, adn. 47 et 49).

Consultationes autem prius, anno scilicet scholastico 1563-64, habitae sunt. Quod deducitur ex praeceptorum nominibus, quae a P. Ledesma in capite monumenti recensentur. Hi enim, iuxta catalogum personarum Collegii Romani, non nisi anno scholastico 1563-64 omnes simul ibidem docuerunt (cf. *Rom. 78/b*, f. 27*r*-29*r*). E. gr. P. Emmanuel de Sá iuxta catalogum mense iulio exaratum, reperitur inter professores Collegii Romani (cf. *ib.*, f. 28*v*), secundum catalogum initio anni 1565 conscriptum, in domo professa habitat et munere concionatoris fungitur (cf. *ib.*, f. 31*v*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEXTUS : 1. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433 (3562)*, f. 205*r*-208*v* ; autographum.

2. *Stud. 1/a*, f. 134*r*-39*v* ; usque ad lin. 278 a librario exaratum ; cetera sunt autographa. Sequimur hunc alterum textum, quia perfectior videatur.

EDITIO : MP (1901), doc. 13, p. 150-63.

SCRIPTORES : LUKÁCS, *De prima Societatis Ratione studiorum . . .* ; AHSI 27 (1958) 216-17. — SCADUTO, *Storia* III 361.

Summarium

Circa studia in communi : Fructus. — Ordo studiorum. — Vacationes. — Horarum mutatio. — Personae ac primo praefectus collegii aut superiores. — Praefectus studiorum. — Magistri sed praecipue philosophi ac theologi. — Scholastici nostri. — Externi scholastici.

Circa grammaticam et litteras humaniores : Constitutio septem classium. — Exercitia privata et quotidiana. — Exercitia publica. — Grammatices praecepta. — Magistri. — Scholastici. — Scholastici nostrae Societatis.

Circa philosophiam seu cursum artium — Exercitia, ac primo disputationes privatae. — Disputationes publicae die sabbathi. — Disputationes generales. — Actus philosophiae. — Examen laurendorum. — Magistri, ac primo quales. — Docendi modus. — Opiniones magistrorum et doctrina quae et qualis esse debeat.

Circa theologiam. — Scholastici.

Reverende admodum in Christo Pater [1]

Adscripsi in fine singulorum quid quisque dixit primis nominum litteris, quae sic erunt intelligenda :

E T Pa L Ach. Acos.
Emanuel [2] — Toletus [3] — Parra [4] — Ledesma — Achiles [5] — Acosta [6]
Fu Pe Mi
— Fulvius [7] — Perpignianus [8] — Michael Angelus [9].
Doctor vero Mariana [10] nihil voluit circa studia dicere [11]. [135*r*]

1-8] Reverende . . dicere *add. Led. in t2*

---

[10] I. Ledesma S.I. (1524-1575), hispanus, qui, post studia Compluti et Lovanii peracta, S.I. ingressus est anno 1556 (cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 82) ; anno 1557 in Collegio Romano professoris theologiae, et ab anno 1562 studiorum praefecti officio fungebatur. Cf. SACCHINUS, *Historia* P. II lib. I n. 61-63 ; P. IV lib. III n. 15-33 ; ASTRAIN, *Historia* II 354-55 561-63 ; VILLOSLADA, *Storia* p. 322-25.

[1] Intelligendus est S. Fr. Borgia, post obitum Patris Laínez, vicarius generalis S.I. ; cf. supra, introd. huius monumenti.

[*Adnot. 2-11 v. in p. sequ.*]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CIRCA STUDIA IN COMMUNI

Fructus

1. In omnibus studiis omnium facultatum non fit fructus plus quam mediocris, et in quibusdam infra mediocritatem. L.

2. In latinis, graecis et poesi parvus progressus; et in hoc et in moribus scholasticorum multa accidunt incommoda ex defectu ordinis. Mi.

Ordo studiorum

1. Conscribatur ordo studiorum et statuatur firmus, non solum in genere, sed particulatim per singulas facultates et classes, cum exer-

---

13 poësi *del. t1* et in moribus scholasticorum || 14 incommoda *del. t1* Mi. || 15 Mi. *del. t1* 3. Quantum patitur spiritus et sanitas

---

[8] Emmanuel de Sá (1529-1596; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 132), ab anno 1557 professor theologiae Collegii Romani; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 322-23.

[9] Franciscus Toledo (cf. supra, mon. 62), qui annis 1559-62 cursum philosophiae, deinde theologiam Romae docebat; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 323-31.

[4] Petrus Parra (cf. supra, mon. 64); professor philosophiae annis 1560-63; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 327-31); anno autem scholastico 1563-64 theologiae studio incumbebat; cf. Catal. Coll. Rom. huius anni (*Rom. 78/b*, f. 28*v*).

[5] Achilles Gagliardi (1539-1607; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 61), qui anno scholastico 1563-64 incepit philosophiae cursum docere; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 331.

[6] Iacobus Acosta (cf. supra, mon. 65); ab anno scholastico 1562-63 professor philosophiae; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 331.

[7] Fulvius Cardulo (cf. supra, mon. 57), praeceptor rhetorices annis 1553-75; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 335.

[8] Petrus Ioannes Perpinyà (1540-1566); cf. infra, mon. 80 adn. 1.

[9] Michael Angelus Labaco (1537-1566; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 79), praeceptor classis humanitatis, iuxta catalogum Collegii Romani mense iulii 1564 conscriptum; cf. *Rom. 78/b*, f. 29*r*.

[10] Ioannes Mariana (cf. supra, mon. 63), professor theologiae annis 1561-65; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 323.

[11] P. Mariana renuit sententiam de studiis dicere ob dissidium cum P. Toledo obortum; cf. infra, lin 372-4. Deest etiam nomen Benedicti Perera (cf. supra, mon. 67) qui anno scholastico 1564-65 dialecticam tradebat. Causa huius absentiae fuisse videtur eius averroismus; cf. inferius, adn. 40 44 et 47.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

citiis, tempore, ordine, et modo, etc., ne tot fiant mutationes et consultationes singulis annis. E., L., Pe., Mi.

2. Item, ne hoc differatur, aut haec relinquantur indecisa ; alioqui non solum male procedent studia, sed forte aliqui magistrorum, et alii, quibus haec cura incumbit, offendentur, vel tentabuntur, vel male iudicabunt, vel despondebunt animum, vel nihil aut parum posthac curabunt, cum videant toties petita et proposita esse varia, quae iudicant commoda, et nihil fieri, et modo praesertim, cum scriptis omnia dederint [12], spectant quid fiet, etc. L.

3. Item, hic ordo fiat ab aliquo valde experto. Pe.

4. Item, iudicetur is, quem scripsi et collegi ex regulis [13] et praxi collegii et experientia, et consilio aliorum [14] ; et vel ille vel alius statuatur. L.

Vacationes [15]

1. Remissiones studiorum et vacationes simul diutius durant quam expedire videretur, videlicet, per quatuor menses cum dimidio integros, plus minus, videlicet, a 24 iunii inclusive usque ad tertium novembris vel octavum, plus minus. L.

2. Item, in facultatibus superioribus theologiae et philosophiae, et etiam aliquando rhetoricae, non solum non docent per mediam anni partem, sed vix ultra tertiam partem anni ; nam ex 366 diebus anni, non docent nisi 136 vel 128 diebus, facta supputatione quam habeo [16], si videre libeat. L.

---

21 aut . . . indecisa *in marg. t1* || 22-3 et . . . incumbit *in marg t1* || 24 despondent *t2* | posthac *sup. t1* || 25 videant *del t1* nihil fieri | toties *del. t1* [?] || 27 quid *del. t2* fiet *sed. rest.* || 33 studiorum *sup. t1* | simul *sup. t1* || 38 etiam *del. t1* rhetoricae ex | non solum . . . nam *in marg. t1* || 39 sed *del. t1* paulo plus || 40 diebus *del. t2* et professores qui docent vesperi, quia non docent die sabbati, tantum docent per dies || 40-1 facta . . . L. *sup. add. Led. in t2*

---

[12] Ex his tamen scriptis non nisi ea quae a P. Ledesma in hoc monumentum transumpta sunt, ad nos usque pervenerunt, exceptis scriptis Patris Ledesma et Patris Perpinyà, quae habentur infra ; v. mon. 70 et 85.

[13] In testimonium huius assertionis cf. eius adnotationes in ordinem studiorum antiquum et regulas scholasticas ; supra, Introd. in *Ord. st.* (*1558*) ; p. 5-6.

[14] Alludere videtur ad magnum suum opus hac de re concinnatum ; scilicet *De ratione et ordine studiorum Collegii Romani* ; v. infra, mon. 76.

[15] Videsis scriptum : *Vacationes tum generales tum particulares Collegii Romani* ; Romae, Arch. Univ. Greg., *Ms. 140* (*Consuet. lib. 1*) 17-20 ; et *ib.*, Ms. 2800 (NAPPI, *Annali* . . . I), f. 29*r-v*.

[16] Videas eius scriptum : *Dies quibus non docetur in classibus superioribus Collegii Romani usque ad rhetoricam etiam inclusive, brevi supputatione* ; infra, mon. 77.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Et professores, qui docent vesperi, quia non docent die sabbati, tantum docent per dies 116 vel 108. L.

Item non videtur fieri posse magnus fructus in tam parvo tempore lectionum. L.

4. Item, esset valde utile, tum ad instituendum novos magistros, tum ad quietem antiquorum, ut per duos menses aestatis, tempore remissionis studiorum, aut etiam vacationum, eis assignarentur substituti; toto vero reliquo tempore, imminutis bona en parte tot vacationibus, ipsi docerent; et hoc esset remedium commodum. L.

5. Experientia ostendit tempore remissionum studiorum et vacationum [135*v*] minus proficere scholasticos in spiritu; et nec melius tunc valere, imo peius, cum in cubiculis tunc diutius studeant et plura scribant. L.

Nam et classis exercitia potius iuvant ad salutem. Item, externis scholasticis multum certe nocent ad mores et studia tot vacationum dies. L.

Horarum mutatio

1. Horarum incertitudo et varietas [17] cum molestia professorum et imminutione authoritatis collegii. Pe.

2. Item, cum studiorum ordinis privati perturbatione et iactura, ut experientia ostendit. L.

3. Item, mutantur horae 9 vicibus in annos, imo forte pluries, ita ut sit in illis necesse inire novam studii rationem et novum ordinem, non solum communem, sed privatum singulorum. L.

4. Item, forte expediret, ad privatam saltem collegii nostri gubernationem, uti horologio astronomico, quo aliae nationes utuntur, et esset firmus semper ordo, una tantum facta mutatione in aestate. L.

5. Item, ut campana quadam maiori, quae longe exaudiri posset, ante lectiones per horam mane, et vespere per aliquod tempus, pulsaretur pro externis scholasticis. L.

---

42 non *om. t2* || 47 aestatis *del. t1* [?] || 48 aut etiam vacationum *in marg.t1* || 49 vero *add. Led. in t2* || 51-4 Experientia ... scribant *in marg. t1* || 54 scribant *del. t1* item non videtur fieri posse magnus fructus in tam parvo tempore lectionum, et externis scholasticis multum nocet ad mores et studio. L. || 55-7 Nam ... dies *m. Led. add. in t2* || 60 Pe. *del. t1* ¡Horae muttantur || 61 privati et iactura *sup. t1* || 63 in annos *sup. t1* || 70 per horam *in marg. t1* | mane *t2 corr. ex* maxime

---

[17] De modo italico computandi tempus iuxta solis occasum, cf. mon. 56 (*Ordo diurnus Collegii Germanici*) adn. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Personae ac primo praefectus collegii aut superiores

1. Accipiatur consilium a magistris, et eorum maxima ratio habeatur in iis quae ad illorum munus et provinciam spectant, sicut in iis quae fiunt publice, quales sunt orationes, dialogi, carmina, etc. Fu., Pe.

Praefectus studiorum

1. Praefectus constituatur studiorum aliquis, qui huic dumtaxat muneri scholarum gubernandarum incumbat, cum auctoritate et prudentia. Pe [18].

2. Item, is sit doctus et expertus. Pe.

3. Item, omnes ipse examinet : passen por su mano, etiam Collegii Germanici et Seminarii. Pe.

4. Item, is ipse gubernet studia, et nostrorum et Collegii Germanici et Seminarii, per eos qui ibi degunt, et aliorum externorum scholasticorum. Pe., Mi. ; et etiam scholasticorum societatis beatae Virginis [19]. Mi.

5. Item, interim dum ordo studiorum conscribitur, praefectus studiorum videat unde incommoda nascantur, et remedium adhibeat, ne semper totum tempus elabatur consultationibus. Mi.

6. Item, praefectus studiorum maiori valeat auctoritate, et praesertim apud magistros, et maxime in disputationibus. Achi.

7. Item, ut praefectus removeat et dimittat ineptos ab studiis, et caetera [136*r*] diligenter curet, quae ad gymnasii in litteris gubernationem pertinent ; et ut tam praeceptores quam discipuli suum officium facerent. Fu.

Magistri sed praecipue philosophi ac theologi

1. Magistri ne alliciant scholasticos, aut pertrahant ad se sermonibus, aut ad suam doctrinam, aut ambiant ut se audiant, vel ab aliis magistris aliorumve doctrina alienent vel detrahant etc. Pa., L., Achi.

84 studia *del. t1* [?] *sup.* et || 86 scholasticorum *del. t1* et Societatis

[18] De hac et tribus observationibus quae sequuntur, cf. scriptum Patris Perpinyà : « *Qui studia elegantioris doctrinae florere volunt* . . . » ; infra, mon. 85 § 3.

[19] Congregatio Mariana incepit anno 1563 inter Collegii Romani discipulos ; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 127 ; et infra, mon. 233.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Scholastici nostri

1. Nimis aut saepe occupantur scholastici in aliis rebus, in quibus consumitur bona pars temporis, quod studiis esset tribuendum ; ne id fiat. Fu.

105 *Externi scholastici*

1. Mores externorum et remedia. Excogitentur efficacia et suavia, et praesertim pro iis qui eiiciuntur ex Collegio Germanico. Puto necessarium, ut confiteantur singulis mensibus dialectici et rhetorici, sicut caeterae classes ; et ut non admittantur sine examine, aut certe sine
110 licentia praefecti, a magistris, ultra octo dies.

2. Item, ut proponantur eis regulae cum accedunt ad collegium, et polliceantur ipsi vel parentes se servaturos. Eas regulas ego obtuli R.do Patri Natali, quae michi videbantur [20]. Imo per singulas classes sint quoque regulae propriae, quae in eadem affigantur. Quae ad ip-
115 sam scholam spectant privatae, harum aliquot collegi [21], iudicentur. L.

3. In officio praefecti studiorum, michi dato [22], dicitur, ut proponantur hae regulae observandae scholasticis, et ipsi polliceantur se servaturos. L.

---

101 nostri *del. t2* 1. Mores externorum et remedia || 106 remedia *del. t1.* Quae deb || 106-10 Excogitentur ... dies *m. Led. add. in t2* || 112-3 Eas ... videbantur *m. Led. in marg. t1 et t2* || 114-18 Quae ... servaturos *m. Led. in t2* || 115 iudicentur *del. t1* Si fieri posset, expedire videretur, ut

---

[20] Quae inscribuntur : *Regulae quaedam quae viderentur observandae circa scholasticos externos ad Collegii Romani pacem et tranquillitatem servandam, ac evitanda alia scandala* ; v. infra, mon. 72. — P. Nadal a mense februario anni 1564 superintendentis Collegii Romani munere fungebatur ; cf. *Pol. Compl.* II 636 n. 5 ; *Epp. Nad.* II 650 n. 5.

[21] Vide : *Regulae proponendae discipulis secundae classis grammatices* ; infra, mon. 80.

[22] Intelligendae sunt : *Regulae praefecti studiorum (1565)* ; v. supra, mon. 20. Iuxta earum primam regulam praefecti munus est « regulas etiam ac statuta observanda proponere » iis qui noviter in scholas Collegii venerunt ; cf. *ib.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CIRCA GRAMMATICAM ET LITTERAS HUMANIORES

Constitutio septem classium

1. Constitutio et dispositio ipsa septem classium non ita commoda, ut fiat aliqua melior, aut optima. L.

2. Item, iudicetur earum constitutio, quam scripsi [23]. L.

Exercitia privata et quotidiana

1. Exercitia privata seu quotidiana et eorum modus in singulis classibus statuantur, praesertim haec tria : modus recitandi lectiones memoriter, modus docendi, modus corrigendi themata et ea dictandi. Nam multum in iis nunc perit tempus, cum parvo fructu. L.

2. Item, nostri in collegio cotidie lectiones auditas repetant inter se vicissim, certa eis assignata hora [24]. L.

Exercitia publica

2. Diebus festis litteraria exercitia publica fiant, eaque vel octavo quoque die dominica, vel saltem 15 quoque die, praesertim in humanitatis classe et rhetorices, orationes vel disputationes etc., vel alternis humaniores cum rhetoricis. L.

De iis exercitiis dici videtur ut fiat, in Constitutionibus P. 4. cap. 6 etiam diebus dominicis [25] ; et Pater noster Generalis mihi dixit ut fierent [26].

3. Item, exercitia publica in classibus altioribus, quae illustrent

---

123 iudicetur *del. t1* triplex | constitutio *del. t1* quam scripsi *sed rest.* || 126 classibus *del. t1* praesertim || 129-30 Item ... hora *m. Led. in t2* | inter se vicissim *sup. t1* || 136-38 De ... fierent *m. Led. in marg. t1 et t2*

---

[23] Videsis : *Tres ordines seu dispositiones septem classium* ; infra, mon. 71.

[24] De lectionum auditarum repetitione domi cf. *Const.* P. IV c. 6 § 8 et H ; MP I 245 247.

[25] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 12 ; MP I 245 247.

[26] Vi istorum verborum conclusimus, hoc memoriale non Patri Laínez, praeposito generali, sed S. Fr. Borgiae, post mortem illius, vicario generali datum fuisse ; cf. introd. huius monumenti.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et nomen dent collegio, ac fructus facti specimen praebeant, atque ea certo constituta. Pe., Mi.

4. Item, ut tunc aliquando darentur praemiola [27]. L. [136*v*]

5. Item, ut fiant solemniores declamationes, saltem post Pascha, aliquoties, bis aut ter. L.

Item, fiant declamationes aut orationes unius vel duorum singulis hebdomadis. T.

Grammatices praecepta

1. Rudimenta non ita commoda, tum in typographia turpi et inordinata, tum in longitudine ipsorum [28]. L.

Ut ex *Rudimentis conymbricensibus* [29] et nostris fiat tertium quid, accipiendo optimum ex utrisque. Quod coeptum est fieri, ut perficiatur, et distincte excudatur. L.

2. Syntaxis non ita commoda atque oporteret [30]. L.

Ut iudicetur parva et magna syntaxis, quas scripsi [31], num sint commodiores et utiliores praesentibus; et si ita sit, aut hae aut aliae inducantur meliores. L.

---

151 Quod *sup. t1, del.* iam || 155 praesentibus *del. t1* et si ita iudicatum sit | aut *del. t1* haec

---

[27] Prima praemiorum distributio in Collegio Romano habita est mense novembri anni 1564, in sollemni studiorum instauratione; cf. relationem Patris Polanco (6 nov.); infra, mon. 239, et VILLOSLADA, *Storia* p. 68-70.

[28] Collegium Romanum his annis utebatur opusculo: *De primis latinae grammatices rudimentis* inscripto, et a P. H. Coudret S.I. composito, prout constat ex mon. 76, ubi passim citatur. Cf. etiam MP I 95-96 adn. 7.

[29] De rudimentis conimbricensibus cf. MP I 649; et M. L. CARVALHAO BUESCU, *Os « Grammatices Rudimenta » de Iodo de Barros.* In *Arquivos do Centro Cultural Português* IV (Paris 1972) 93-140.

[30] Agitur de syntaxi Guarini Veronensis; cf. infra, mon. 76, lin. 400-1 et passim; deinde supra, mon. 1 adn. 24.

[31] Parva eius syntaxis inscribitur: *Grammatica brevi et perspicua methodo comprehensa, ad usum Collegii Romani Societatis Iesu*; magna vero syntaxis: *Syntaxis plenior ad sermonis elegantiam comparanda*; quae anno 1569 Venetiis typis mandatae sunt; cf. SOMMERVOGEL IV 1648-49, et SCADUTO, *Storia* III 360. — De grammatica Patris Ledesma P. Generalis, in ep. diei 16 sept. 1570, ita scribebat ad P. Domènech, praep. prov. Siciliae: « La grammatica del P. Ledesma non si leggerà questo anno che viene, in Roma, ma un'altra del P. Emanuel Alvarez dei nostri di Portogallo, quale è molto laudata » *Ital. 68*, f. 178*v*-79*r*. De grammatica Patris Álvares cf. RODRIGUES, *Historia* II/2 49-56.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Denique tota grammatica aliqua commodior. Pe.

Haec fiat ab aliquo docto et experto, qui non solum possit colligere, sed iudicare [32]. Pe.

Magistri 160

1. Magistri sint doctiores, in inferioribus classibus praesertim. L., Fu., Pe., T.

2. Item, in quibusdam superioribus docendi modus magistrorum. Pe.

3. Item, in omnibus tales, ut possint docere in multo altiori classe, et valeant dexteritate docendi, modo, voluntate, authoritate. L.

4. Item, ne tam crebra sit magistrorum mutatio, et praesertim inexpertos et indoctiores pro indoctis sufficiendo. Fu.

5. Item, ut cum tot sint scholastici, ut unus solus magister eorum non possit curam commode gerere, instituantur duo aut tot, quot valeant utilitati scholasticorum commode vacare. T.

6. Designentur initio anni ex artium scholasticis ac theologis, aut rhetoricis, substituti singulis magistris, ut, si aegrotaverint, sciant se debere succedere, ne postea tententur aut graventur. L.

Scholastici 175

1. Ne ascendant scholastici nisi bene fundati, in quo multum peccatur. Pe.

2. Item, mandent cotidie memoriae Ciceronis aliquid, vel alterius probati authoris, et sint qui aliorum exigant rationem et ad magistrum deferant. T. [137*r*] 180

3. Item, frequenter latine componant scholastici, et vertant ex latino in italicum, et contra ; et semper latine loquantur ; et assignentur syndici qui deferant ad magistrum, ut ipse emendet [33]. T.

---

167 ne *del. t1* creb[ra] || 178 memoriae *del. t1* aliquid ex

---

[32] Cf. severissimum Patris Perpinyà iudicium de operibus grammaticis a P. Ledesma concinnatis ; infra, mon. 83.

[33] De signo vernaculae et incongruae locutionis cf. supra, mon. 10 § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Scholastici nostrae Societatis

1. Nostri, praesertim qui valent ingenio et per aetatem eis licet, plus temporis rhetoricis impendant et perfectius; alioqui cito destituemur lectoribus [34]. Pe.

2. Item, sic in collegio latine loquuntur, ut cum id emendari nequeat, potius expediat prohiberi ne latine loquantur [35]. Pe.

3. Item, correctio accentuum in refectiorio contra omnem rationem; quod quidem notabitur ab iis qui veniunt ex Hispania et Sicilia. Pe.

Iudicata haec iam fuit semel et statuta, quam servamus. L.

CIRCA PHILOSOPHIAM SEU CURSUM ARTIUM

1. Doctrinae sit maior unitas in collegio, quam est inter magistros. L., Acost.

2. Cursus artium conscribatur commodus [36], quem plus minus magistri sequantur, et quem omnes habeant discipuli, et ibi praevideant lectiones. L., T., Pa.

3. Item, hic fiat pro tota Societate, et ita non fiat solum a magistris unius collegii tantum, sed diversorum et diversarum provinciarum magistris, qui ad id eligantur. Pa.

4. Item, ex iis qui modo extant, accipiantur interim optimi quique authores, dum spectamus hunc cursum. L.

Et assumatur ad hoc author, qui gravitate doctrinae, breviter et perfecta rei compraehensione atque etiam methodo sit insignior; nam inde erit maior discipulorum utilitas, minor magistrorum labor, et animorum maior consensio. Acost.

---

186 et *del. t1* melius || 193 Iudicata ... servamus *m. Led. add. in t2* || 195 est *del. t1* L., Acost. || 203 iis *sup. t1* | iis *del. t1 et t2* scriptis || 204 cuique *t1 et t2*

---

[34] De gravi difficultate praeparandi magistros humanitatis et rhetorices cf. ep. Patris Polanco, diei 12 apr. 1563, Patri Madrid datam; infra, mon. 220 adn. 4.

[35] Idem asseritur in *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 60; cf. supra, mon. 18.

[36] P. Nadal anno 1561, in visitatione provinciae Lusitaniae, commisit huius provinciae professoribus munus scribendi cursum philosophiae ad usum totius Societatis (cf. infra, mon. 151 § 5-6). De hoc opere cf. ep. Patris Fonseca die 14 ian. 1562 Patri Nadal datam; et ep. eiusdem, diei 19 sept. 1570, ad P. Generalem de statu laborum datam; infra, mon. 213 et 285.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Exercitia, ac primo disputationes privatae

1. Exercitia literaria sunt pauca, et frigent, et parvo durant tempore, et ob id parum proficiunt scholastici. L.

2. Instituantur disputationes privatae scholasticorum in collegio semel aut bis in hebdomada per horas duas saltem, et vel ipsi sibi praesint vicissim, vel magister intersit ; idque fiat die dominica et Mercurii loco repetitionum, vel etiam diebus quoque festis [37]. L.

3. Item, fiant privatae, sed concurrant omnes magistri simul ; idque semel aut bis in hebdomada, et praesit qui valeat authoritate. Achi. [137*v*]

Disputationes publicae die sabbathi

1. Disputationes die sabbathi durent per tres horas, per tempus, inquam, totum lectionum ; aliter perparva est utilitas. Pa., L.

Et cura adhibeatur ut magis ferveant. Pa.

Disputationes generales

1. Disputationes generales fiant frequentius, quindecimo quoque die. [38] L., T.

Fiant frequentius quam fiunt, tam in philosophia quam in theologia, et omnium magistrorum concursus. Acost.

Actus philosophiae

1. Actus item fiant publici philosophiae sparsim per annum, finito cursu laureandorum. Acost.

2. Sint singulis mensibus actus vel philosophiae vel theologiae, et intersint omnes utriusque facultatis magistri et discipuli ; et id posset fieri loco generalium disputationum utilius. Pa.

---

222 Et ... ferveant *m. Led. t2* || 225 T. *del. t1* Acosta

---

[37] De huiusmodi disputationibus privatis cautum est in regulis scholasticorum S.I. anno 1565 compositis ; cf. supra, mon. 22 § 12.

[38] Cf. *Ordo st.* (*1558*) § 4 et 9 ; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. De omnibus praedictis disputationibus, et privatis et quotidianis, scholasticorum, et publicis in classe, et generalibus, et de actibus dictis, dici videtur, ut fiant omnia haec, in Constitutionibus, part. 4, c. 6 [39], etiam diebus dominicis vel aliis diebus.

Examen laureandorum

1. Fiat examen laureandorum acrius, plenius et maiori vigore, quam modo fit. L.

2. Et post cursum detur laureandis sufficiens tempus, in quo se praeparent. L.

3. Item, habeatur maior delectus eorum, qui ad magisterii gradum aut doctoris promoventur. Acost.

Non promoveantur in fine cursus, sed tunc apti designentur et doctiores, qui in sequenti anno sparsim disputationes publicas et actus singilatim sustineant; ac tunc erunt caelebres ac insignes ut desiderantur. Acost.

Magistri, ac primo quales

1. Magistri sint insignes. Acost. [138*r*]

2. Nullus doceat philosophiam aut philosophiae cursum, qui non sit theologus. Achil.

3. In discipulis magistri dialectices [40], cum praeficiantur cursibus et docendae philosophiae, caveatur et invigiletur. Achil.

4. Magistri solent abesse a repetitionibus domesticis; ne absint sine magna causa aut licentia superioris. T., L.

Item, citius egredi solent eorum aliqui a disputationibus diei sabbati, quam detur pulsus. L.

---

234 cotidianis *sup. t1* || 236 haec *add. t2 sup.* || 246 in *add. t2* || 249 **Magistri** *del. t1* quales || 253 dialectices *m. Led. add. in marg. t1 et t2* || 257 Item *del. t1* abeunt | *prius* egrediuntur *t1* | solent *sup. t1*

---

[39] De disputationibus variis cf. *Const.* P. IV c. 6 § 10-12; MP I 241-47.

[40] Agitur de Benedicto Perera (cf. inferius, lin. 325), qui anno scholastico 1564-65 docuit dialecticen (cf. Cat. Coll. Rom., mense ian. 1565 conscriptum; *Rom. 78/b*, 31*v*). P. Perera accusatus est a Patribus Ledesma et Gagliardi de averroismo, prout inferius apparebit.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Docendi modus

1. Docendi modus sit, ut vel mediocria ingenia possint lectionem memoria concipere, et memoriter repetere, et ad id hortentur scholastici ; nam ob hoc tum repetitiones post lectionem, tum domesticae repetitiones, tum etiam disputationes frigent, cum male iudicant et peius memorantur. L.

Id fiet, si per quartam postremam horae integram magistri repetant eandem lectionem summatim, et si sequantur aliquem auctorem cursus plus minus, eis perscriptum. L.

2. Item, docendi modus sit honestus et gravis, ut decet religiosos. Pa.

Item, non affectando lepores aut facetias inter docendum, vel incitando, vel sequendo modos alios seculares, ut voluptate demulceat, vel risum concitet auditorum. Pa.

Item, ne in legendo ulli doctori aut scriptori illudant.

Item, interpretentur Aristotelem. T.

3. Item, post lectionem spectet ad ianuam, aut prope, per aliquod tempus, ut quisque petat scholasticorum, vel obiiciat quod velit, ac ipse respondeat [41]. Quod erit valde utile scholasticis.

Item, ut externi agnoscantur, et detur occasio cum eis de spiritualibus agendi. Pa., L.

Opiniones magistrum et doctrina quae et qualis esse debeat

1. Unitas sit doctrinae in magistris, quantum fieri potest [42]. L., Acos.

2. Ne magistri novas opiniones inducant contra communes, inconsulto superiore, aut etiam pro libitu contra Aristotelem [43], sine authoritate antiquorum ; sed inventio sit accommodata doctrinae communi. L., T., Achi.

---

260 modus *del. t1* opiniones et doctrina eorum quae et qualis esse debeat | possint *sup. t1* || 261 memoriter *t1 et t2, Led. corr. t2* memoria || 264 memorantur *del. t1* item modus docendi sit honestus et gravis || 265 magistri *sup. t1 et t2* || 266 si *om. t2* || 270 Item *m. Led. add. t2* || 276-375 ut ... magistros *m. Led. t2* || 281 fieri *del. t2* oportet

---

[41] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 41 ; supra, mon. 4.

[42] Cf. *ib.* § 35.

[43] In philosophia docenda doctrina Aristotelis sequenda est ; cf. *Const.* P. IV c. 14 § 3 ; MP I 299.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Item, semper tradant sententiam communem, cum quaestiones tractant, sive eam sequantur sive non, ut eam scholastici agnoscant. T.

4. Item, ne laudent nimis, imo ne laudent quidem, Averroin [44] vel alios impios interpretes; sed si qui laudandi sint, potius laudent D. Thomam, Albertum Magnum, vel alios christianos et pios. Quod si sit discedendum ab eorum sententia, id modeste faciant. L.

5. Item, ne alienent scholasticos a doctrina D. Thomae aut theologorum, sed potius alliciant. L. [138*v*]

6. Item, non se ostendant esse averroistas, aut graecorum factionem sectare vel arabum contra latinos aut theologos. L.

7. Imo neque instituant disputationem, sub hoc universali nomine graecorum vel arabum, contra latinos vel theologos, sed propria authorum varie opinantium nomina referant dumtaxat. L.

8. Securiorem et magis approbatam doctrinam, et eos authores, qui eam docent, in quavis facultate sequantur. In Constitutionibus 4 Parte, cap. 5, numero 4 [45].

9. In docenda philosophia duplex abusus vitetur: primus, nimiae libertatis, quae quidem nocet fidei, ut experientia ostendit in accademiis Italiae; secundus, esse adstrictos unius tantum aut alterius authoris doctrinae; nam hoc efficit in Italia odiosos et contemptibiles. Achi.

10. Item, sic doceatur philosophia, ut serviat theologiae; et ideo notentur opiniones non tenendae in his quae fidem concernunt, ac eae quae sunt defendendae, ut omnes sic doceant, et totis viribus defendant, et ad id obligentur expresse, etiam secundum Aristotelem, ut de immortalitate animae etc.; ac per totam Societatem sic servetur. L., Achi.

11. Item, prohibeatur ne magistri interpretentur digressiones Averrois vel Simplicii [46] aut alterius; sed simpliciter proponantur opiniones eorum indiferenter. Achi.

---

289 Averroin *del. t2* potius || 295 ostendant *del. t1* factiosi ut averroistis || 296 arabum *del. t1* sed || 297 unstituant *del. t1* in genere || 302 4. *del. t1* inde, deinde || 303 9]7 *t1, sic et numeri sequentes* || 304 quae *del. t1* nocet | fidei *del. t1* 2s || 305 alterius *del. t1* doct[rinae] || 306 odiosos *del. t1* [?] || 308 Item *del. t1* sic | philosophia *t1 add. sup.* ita || 311 et ... expresse *in marg. t1* || 312 ac] et *t1* | servetur *del. t1* Item nullus doceat philosophiae cursum, aut philosophiae cursum qui non sit theologus

---

[44] Averroes (1126-1198), philosophus arabus, celeberrimus Aristotelis interpres; cf. *Encicl. Fil.* 1 (1968) 646-59; de averroismo: *ib.* 660-64. Doctores christiani generatim repudiarunt Averroin, quod nimis extolleret ea in quibus Aristoteles a doctrina christiana differt; unde orthodoxiam fidei christianae periclitari timebant. Cf. BRAUNSBERGER VI 60 adn. 4.

[45] Vide MP I p. 221.

[46] SIMPLICIUS (s. VI), *Commentaria in tres libros Aristotelis de anima* (Venetiis

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

12. Item, inter disputandum aut probandum non admittatur eorum impiorum authoritas, sed habeantur ut caeteri interpretes ; nec ordinarie sequatur plus unum quam alium. L., Achi.

13. Item, in reliquis omnibus probabilibus opinionibus, quae ad fidem non attinent, ne obligentur omnes in omnibus materiis eandem prorsus opinionem sequi ; nam, ut dictum est, efficit odiosos in Italia, et contemptibilem doctrinam, et impeditur doctrinae perfectio, et etiam ut dubia relinquantur ut dubia, et detur locus ingeniis ; et ex eo aedificantur externi, cum id videant in Societate ; et est dificile ut omnes captivent intellectum ; et ob alias causas, quas refert Achil.

14. De modo docendi magistri dialectices [47] : multa Achi. in eius scripto [48].

15. De modo docendi et opinionibus magistri tertii anni philosophiae [49], idem Achi. in suo scripto.

Circa theologiam

1. Disputationes privatae — 2. Disputationes publicae et generales — 3. Actus theologiae — 4. Examen laureandorum — 5. Docendi modus : Omnia prorsus eadem petuntur ut fiant ab iis aut ab illis magistris, sicut in philosophicis.

6. Item, aliqui particulatim haec propria addiderunt, ut actus theologici fiant singulis mensibus, et omnes doctores intersint [50] ; et sit eis liberum replicare scholasticis argumentantibus. T., Pa.

317 impiorum *add. t2 sup.* | sed ... interpretes *add. t2 in marg.* || 319 omnibus probabilibus *sup. t1* || 320 attinent *del. t2* nec sunt contra communem opinionem | omnes *del. t1* eandem || 321 prorsus *sup. t1* || 324 externi *del. sed rest. t2* || 325 causas *del. t1* Archi. || 326 magistri Benedicti. 328 Achi. (*del.* legenda) legenda ibi *t1* | magistri *del. t2* Benedicti, *in marg.* dialectices || 328 De ... opinionibus Patris Aco[sta] *t1*

1527). De momento doctrinae Simplicii cf. T. Gregory, *Aristotelismo*. In : *Grande Antologia Filosofica* VI (Milano 1964) 626-31.

[47] In textu primo scripsit P. Ledesma : « magistri Benedicti » ; etiam in textu secundo ante correctionem stabat : « Benedicti ». Procul ergo dubio agitur de P. Benedicto Perera, qui anno scholastico 1564-65 dialecticam docebat (cf. supra, introd. huius monumenti). Cf. praeterea huius patris tractatum de modo docendi philosophiam (infra, mon. 67), in cuius § 4 manifesta est eius dilectio erga Averroin.

[48] Ubinam sit, et num ad nos usque pervenerit scriptum Patris A. Gagliardi, nescimus.

[49] Iacobus Acosta (cf. supra, adn. 6), qui anno scholastico 1564-65 metaphysicam docebat in Collegio Romano ; cf. Villoslada, *Storia* p. 327.

[50] Cf. *Ordo st.* (*1558*) § 4 ; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Alii ut sint frequentius quam semel in mense; sed incipiant tempore quadragesimae, vel post Pascha. L. [139*r*]

7. Ut in privatis disputationibus scholasticorum, scilicet domesticis, diebus festis singulis et dominicis, quae loco repetitionum debent fieri, adsit unus magister theologus. T.

Vel vicissim ipsi sibi scholastici praesint, ut fit Compluti in collegio theologorum; ac si velit interesse magister, erit utile, sed sit liberum ei. L.

9. Item, ne facile fiant doctores theologiae, sed pluribus praecedentibus actibus celebrioribus, et solum qui digni iudicarentur; alioqui peribit authoritas collegii et nihili fient [51]. Possent alii mediocriter docti in gradu bacalaureatus theologiae conquiescere. L.

Scholastici

Relinquantur semper saltem sex scholastici, vel certe aliqui ex iis qui ingenio maiori et eruditione pollent, qui absolvant totum theologiae cursum; et eo absoluto, per duos annos, ut dicunt Constitutiones, actus sustineant [52], ut Societas possit creare sibi ipsa viros doctos, et ipsum Collegium Romanum se ipsum possit conservare et promovere, nec semper indigeat externis auxiliis. L.

Item, ii minus occupentur in aliis rebus quam reliqui, toto suo studiorum tempore. L.

Tandem summum et praecipuum est omnium quantum intelligo: alienatio quaedam animorum ipsorum magistrorum inter se, et se invicem diiudicantium, et de se invicem, cum quadam amaritudine, non rectam opinionem habentium. Id autem nascitur ex duobus principiis, ut mihi persuadeo. Primum est, quod aliqui magistri in docendo quaedam agunt et dicunt, quibus captent plausum scholasticorum et eos alliciant ad se; quae tamen non videntur decere religiosos. Alii, quibus

---

338 ut *deest in t1* || 340 scholasticorum *sup. t1* | scilicet *add. t2* || 341 dominicis *del. t1* loco repetitionum || 343 vel ipsi vicissim scholastici sibi *t1* || 343-4 in collegio theologorum *in marg. t1* || 344 erit utile scd. *add. t2 in marg.* || 345 ei *deest in t1* || 347 celebrioribus *del. t1* posse[nt] || 348 et *del. t1* erunt || 349 conquiescere *del. t1* Laus Deo et Domino nostro Iesu Christo et Virgini sacratissimae Mariae matri eius. Amen || 351 semper *sup. t1* | vel (*del.* plures) certe aliqui *sup. t1* | aliqui *del. t2* ingenio || 352 maiori *in marg. t2* || 354 doctos *del. t1* alioqui || 356 externis *del. t1* magistris || 360 animorum *del t2* inter, *sup.* ipsorum

---

[51] Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 4; MP I 305; et *Const. Univ. Gand.* (*1565*) § 119 123; supra, mon. 18.

[52] Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 3; MP I 303 305.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

haec displicent nec ea volunt imitari, dolent quod hoc eis succedat, et quod discipuli ob id eos sequantur et applaudant, se relictis ; et idem accidit in conversandi modo cum eisdem discipulis. Alterum principium est, quod quibusdam magistris concedantur aliqua privilegia prae aliis [53], et quae aliis displicent, cum mallent omnes servarent communem vitam, et nihil maioris dignitatis in uno quam in altero appareret ; ac nisi huic rei medetur, frustra, ut arbitror, in aliis laboratur.

Item, forte haec aut similia fuerunt causa morbi doctoris Marianae [54], et forte fuit causa ut sit amissa simplicitas et mutua benevolentia inter magistros.

70

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

QUAEDAM CIRCA STUDIA ET MORES COLLEGII ROMANI DATA R. P. GENERALI [1]

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De huius monumenti historia cf. introductionem monumenti 69 ; supra, p. 464.

Monumentum 70 est unus eorum tractatuum quorum mentio fit in relatione Patris Ledesma de professorum Collegii Romani congressu, anno 1564 habito (cf. supra, mon. 69 lin. 26-27 et adn. 12). Est eo pretiosior quia, si Patris Perpinyà memoriale excipias (v. infra, mon. 83), ceterorum praeceptorum scripta non sunt conservata. Cumque ex iis quae continet,

367 applaudant *del. t2* ad idem audit in conversatione | et *del. t2* alterum principium est || 372 laboratur *del. t2* nam times amissam simpli[cita- tem].

[53] Vide ep. P. Polanco ex commissione Patris Generalis, die 30 sept. 1563 Tridento Patri Toledo datam, in qua quaedam exemptio huic patri conceditur ; *Epp. Lainez* VII 381-82.

[54] Videsis ep. Patris Generalis, die 28 nov. 1562 Tridento Patri Toledo datam, de dissidio inter hunc et Patrem Marianam ; *Epp. Lainez* VI 516-17 ; cf. etiam F. CERECEDA, *En el cuarto centenario del nacimiento del P. Francisco Toledo.* In : *Estudios ecclesiasticos* 13 (1934) 101-03. P. Mariana ob hanc causam anno 1565 missus est Lauretum, et post duos annos in Siciliam ; cf. *Epp. Borg.* IV 112 ; *Rom. 78b*, f. 39r.

[1] Ipse P. Ledesma exaravit hunc titulum in *Stud. 1/a*, f. 150r ; hoc folium, quod praecedit textum monumenti 70, nil aliud praeter hanc inscriptionem, continet.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

multa transumpta sint in mon. 69, hoc praecessisse tempore rationabiliter supponitur; sed non multo, quia Seminarii Romani mentio occurrit in eo (v. lin. 79); quod — ut superius diximus — initio mensis februarii anni 1565 incepit (cf. supra, introd. mon. 69).

TEXTUS: *Stud. 1/a*, f. 150*r*-53*v*; autographum.

EDITIO: MP (1901), doc. 12, p. 141-49.

Summarium

In moribus. — In litteris, ac primo in communi. — In grammaticis et humanioribus. — In philosophia et artium cursu. — Docendi modus. — Exercitia litterarum reliqua. — In theologicis.

Admodum R.de in Christo Pater

Referam hic ea quae sentio circa mores et studia litterarum huius nostri Collegii Romani; neque vero dicam ea quae michi placent, quae quidem sunt multa et magna; tantum dicam aliqua, quibus studia aliqua ex parte, meo iudicio, promoveri possunt, et in moribus fieri maior aliquis progressus; et quidem simpliciter efferam, non subjectis rationibus dictorum.

In moribus

1. Mortificatio magistrorum maior, et subiectio superioribus et regulis.

2. Maior unio [1], simplicitas, synceritas, charitas maior ipsorum magistrorum inter ipsos, ut bene de se invicem sentiant et loquantur.

3. Nullum privilegium magistris aut alicui eorum concedatur in cibo, potu, vestitu, cubiculo, officio, culina, refectorio, exercitio, servicio, audiendis concionibus et exhortationibus, conversatione, tonis, poenitentiis; et in omnibus denique exercitiis domesticis, etiam sordidis et infimis, exerceantur cotidie, ut caeteri; et in omnibus denique regulis sint omnia illis cum caeteris communia; et hoc puto esse caput omnium.

4. Ita magistros tractare, ut intelligant et sibi habeant persuasum, nec ex eis pendere collegium nec Societatem; atque nisi se gesserint ut

---

3 neque *del.* referam || 5 aliqua ex parte *in marg.* | fieri *del.* aliquis || 13 aliquo *ms.* || 15-6 audiendis ... poenitentiis *in marg.* || 15 tonis *del.* con || 16 exercitiis *del.* sint et regulis

---

[1] De unione animorum cf. supra, epilogum mon. 69 (lin. 358-71); et *Const.* P. VIII c. 1: *De iis quae iuvant ad unionem animorum*; MI *Const.* III 216-26.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

debent, intelligant et putent futurum, quod ab eo officio amovebuntur, et alii eorum loco substituentur, etiam si habeantur doctissimi ; sed nec Deus deerit, et potens est ex lapidibus suscitare.

5. Nullus fiat magister cuiusque facultatis vel classis, quantumvis doctus, nisi qui in spiritu multum promoverit, et oratione ac mortificatione, et qui alios possit iuvare verbo et exemplo ; alias nullo modo docere permittatur ; et eo minus, quo fuerit doctior.

6. Non magnifiant docti ; sed boni, etiam indocti, in omnibus praeferantur doctis, etiam si sit minimus coadiutor.

7. Modus docendi non sit, ut placeant externis, nec seculari modo aut verbis, nec se laudando, nec scholasticos alliciendo etc. ; sed simplex, honestus, verus et sanctus docendi modus ; sic etiam disputandi et conversandi quoque cum suis discipulis.

8. Ne audiatur quidem in collegio aut inter nostros nationum nomen vel earum aemulatio [3], aut in magistrorum electione, aut in rebus aliis ; quod quidem maximum est odii et dissensionis seminarium ; et quae iam coepit, extinguatur prorsus.

9. Plus orationis et mortificationis toti collegio esset concedendum [4], ut videtur. Fortasse quaerendae essent viae, quomodo plus in spiritu proficerent ; nam videtur, nisi fallor, post quinque annos imminutus aliqua ex parte spiritus. Forte expediret, dividerentur in quinquagenarios, et singulis praeficeretur proprius immediatus superior ; atque rector deinde praeesset omnibus, ut saltem illi quinquaginta se nossent etc.

10. Item, nec magistri, nec discipuli, nec alii se intromittant in studiorum ordine, praeter praefectum studiorum et consiliarios eiusdem, et syndicos a superioribus constitutos ; nec reprehendant, imo nec laudent, nisi moderate, magistros, concionatores, carmina, orationes etc., et maxime conferendo unum alteri, aut praeferendo ; nec de iis quae

---

21 futurum *del.* ut | *prius* amoveantur || 29 coadiutor *del.* pluris f[iat] || 30 externis *del.* sed || 31 verbis *del.* aut | etc. *sup.* | simplex *del.* verus || 35 earum *sup.* | electione *del* vel || 36 aliis *del.* quae res || 37 prorsus *del.* fortasse, plus oratio[nis] fortasse || 40 annos *del.* plus minus || 41 parte *del.* forte iuvaret in aliquot partes, *sup.* spiritus || 42 singulis *del.* unus || 48 nisi moderate *in marg.* | concionatores *del.* ordinem, regulas, orationis | etc. *sup.*

---

[3] De spiritu nationalismi debellando cf. *Reg. comm. S.I.* (*1560*) § 46 ; MI *Reg.* p. 562.

[4] De tempore orationi tribuendo cf. *Const.* P. IV c. 4 n. 3 et B (MI *Const.* III 113-15). Anno 1565, vi decreti congregationis generalis II, praescripta est una hora integra meditationi applicanda ; cf. *Gub. Coll. Rom.* (*1566*) § 1 et adn. 1 ; supra, mon. 19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

constituentur, liceat eis iudicare aut pro libitu sententiam dicere; sed quae sibi perscripta sunt, servent, et proprium munus quisque exequatur.

11. Item, cum corriguntur ab eo qui habet curam, assertiones, carmina, orationes etc., etiam male correctus, acquiescat; aut si ei videbitur, dicat superiori; et hac de re forte esset conscribenda regula, quae, cum aliis, singulis mensibus legeretur in mensa. [151*v*]

12. Item, nisi in praedictis rebus modo adhibeatur remedium efficax, vereor ne in dies serpat malum longius, et fiat incurabile malum, praesertim in mortificatione magistrorum etc.

In litteris, ac primo in communi

1. Scribatur liber, in quo distincte et particulatim contineatur totus ordo studiorum, tum huius collegii, tum caeterorum, in quibus est una, duae vel tres, vel plures grammaticae classes, aut aliarum facultatum; et hic ordo per singulas singilatim classes et facultates, et per singula personarum officia et rerum diversitatem, actuum, disputationum et aliorum omnium exercitiorum litterariorum, distincte et particulatim; et, adhibito iuditio et sententia superiorum, ille statuatur servandus, immutandus omnino, nisi de summo patrum consilio, ut sit iam tandem certa aliqua regula, quam praefectus studiorum et magistri sequantur [5].

2. Videtur michi ut R.dus Pater Natalis habitet in collegio nostro [6], et sit eius praefectus saltem per annum; idque tum maxime propter mores, tum propter praedictum studiorum ordinem conscribendum et statuendum certo, tum propter maximam eius experientiam et cognitionem multorum annorum huius collegii et personarum eius, etc.

3. Item, videretur expedire, ut aliquis unus esset studiorum praefectus [7], et is cum potestate, qui uteretur consiliariis, vel qui ordinem datum sequeretur. Et is gubernaret quoque studia Collegii Germanici

---

53 ab *del.* eis || 57 nisi *del.* [?], *sup.* in praedictis rebus || 67 iuditio *del.* eorum || 68 sit *del.* certe || 69 quam *del.* sequamur, aut sequatur || 71 ut *del.* vel || 72 maxime *sup.* || 75 etc. *del* 3. Vel si hoc fieri nequit, constituas, videtur expedire ut aliquis fortasse || 76 3. Item, videretur *in marg.* | expedire *sup.* | aliquis *del.* esset || 77 consiliariis *del.* et ordinem datum sequeretur | qui[2] *sup.* || 78 sequeretur *del.* et is g

---

[5] De ratione studiorum conscribendo cf. supra, mon. 69 lin. 16-31.

[6] Iuxta catalogum Collegii Romani, mense iulio anni 1564 conscriptum, P. Nadal habitat in Collegio, et est eius superintendens; cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*.

[7] Cf. supra, mon. 69 lin. 77-96: *Praefectus studiorum.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et Seminarii, licet per immediatos ibi existentes. Fortasse bene etiam habebunt studia collegii, si sint tres praefecti : unus usque ad rhetoricam inclusive, alter artium, tertius theologiae.

4. Vacationum et remissionum tempus fortasse deberet mutari et imminui, atque aliarum dierum intermissionis, augerique lectionum tempus [8] ; nam, omissis humanioribus, caeteri aliarum facultatum magistri cum rhetoricis solum docent per centum triginta dies plus minus, ut vix per tertiam anni partem doceant ; cuius numeri rationem et supputationem olim dedi Vestrae Paternitati [9].

5. Expedire videtur, ut ex singulis artium cursibus relinquantur theologiae auditores Romae, saltem duo aut tres ex praecipuis, qui maiori doctrina et ingenio valent, qui quidem absolvant totum theologiae cursum, et postea etiam fortasse in theologia secundum Constitutiones promoveantur.

6. Videtur. expedire ut sit, quanta fieri possit maxima, theologorum et artium scholasticorum multitudo Romae, ac similiter rhetorum ; nam tunc maior fructus fiet, et unus omnibus magister erit optimus, et perfectionem sic scientiarum assequemur, et missiones erunt faciles, et magistri multi suppetent, qui ad alia collegia mitti possint.

7. Fortasse initio anni essent substituti designandi singulis magistris, si eos infirmari aut nimis defatigari contigerit ; atque hoc maxime in humanioribus. [152*r*]

8. Distributio horarum diei fortasse expediret esset certa et firma per totum annum ; sed hoc fieri credo non potest, nisi mutato horologio pro nostris saltem, ut uteremur, inquam, astrologico, scilicet duodecim horarum horologio, ut in Hispania, Gallia et Germania [10].

9. Possentque tunc externi scholastici admoneri campana aliqua maiori, in edito loco posita, quae ante tempus lectionum per horam pulsaretur, ut fit Patavii. Deinde per singulas horas pulsu horologii ingrederentur ad lectiones et egrederentur.

---

80 collegii *sup.* || 83 atque ... intermissionis *in marg.* || 84 magistri *sup.* || 85 per *del.* 110 || 87 Vestrae *del.* Reverendae || 90 valent *del.* qui postea | quidem *sup.* | absolvant *del.* theo[logiae] || 94 artium *del.* auditorum | scholasticorum *del.* Romae || 95 fructus *del.* esset | erit *sup.* || 103 pro nostris saltem *sup.* || 106 ante *del.* horam lectio[nis]

---

[8] Cf. *ib.* lin. 32-57.

[9] Cf. *ib.*, adn. 16.

[10] Cf. *ib.* lin. 58-71 : *Horarum mutatio* ; et *Ordo diurnus Coll. Germ.*, adn. 4 ; supra, mon. 56.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In grammaticis et humanioribus [11]

1. Rudimenta Codreti deberent melius excudi et apte, ut facile pueri discerent. Et viderentur quaedam mutanda vel addenda ex rudimentis conymbricensibus [12].

2. Syntaxi alia fortasse commodiori utendum, quam qua nunc utimur [13].

3. Constituatur classium debita aut optima proportio, et singulis praescribatur legendi modus, exercendi, libri quos docebunt etc.; et quidem scripto, ut sit certum quod sequantur.

4. Diebus festis videretur expedire fierent aliqua exercitia litteraria [14], si non omnibus, at certe in aliquibus classibus, ut orationes carmine vel prosa, declamationes privatae, disputationes rhetoricae etc.; et praesertim in classe rhetorices et humanitatis.

5. Fiant declamationes publicae et solemnes bis aut ter in anno, et prosa et carmine, ac etiam interim graece aliquid similiter carmine vel soluta oratione [14].

6. Praemia publica semel in anno proponantur [15].

7. Dialogus unus semel in anno exhibeatur; comoedia aut tragoedia latine in renovatione tantum studiorum.

In philosophia et artium cursu [16]

1. Ut sequantur aliquem authorem, atque ex eis quae extant, eligatur optimus in singulos libros Aristotelis; nam etiamsi in singulis libris sint diversi, nihil refert aut parum, et longe erit utilius quam nullum sequi.

2. Sequendi vero modus erit, ut primo loco dicantur, et fuse, quae illic continentur; deinde pauca alia possit addere magister sua vel ex aliis; et quaestiones et materias eo ordine tractabit magister, quo illic

---

110 excudi *del.* ut apte, faci[le] || 115 aut optima *sup.* || 116 exercendi *del.* etc. || 119 si ... classibus *in marg.* || 120 etc. *sup.* || 121 in *del.* altioribus || 127 latine *sup.* || 133 et fuse *sup.* || 135 magister *sup.*

---

[11] Cf. *ib.* lin. 119 ss.: *Circa grammaticam et litteras humaniores.*

[12] Cf. *ib.* lin. 147-59: *Grammatices praecepta.*

[13] Cf. *ib.*, adn. 30.

[14] Cf. *ib.* lin. 131-46: *Exercitia publica.*

[15] Cf. *ib.*, adn. 27.

[16] Cf. *ib.* lin. 194 ss.: *Circa philosophiam seu cursum artium.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

traduntur, non alio ; neque facile discedet ab opinione illius, vel a communi ; sed aliqua, tamen parva, concedatur opinandi libertas. [152*v*]

Docendi modus [17]

1. Item, modus docendi sit hic, ex quo maxime tota utilitas pendet, ut mihi videtur : sic doceant, ut vel mediocria ingenia possint lectionem memoriter apprehendere et memoriter repetere. Item, doceatur semel per tres quartas horae plus minus, et deinde per quartam sequentem iterum eandemmet lectionem repetat ipse magister, brevius ; postea interroget quem velit unum vel plures eamdem lectionem. Finita tali repetitione, ipsi terni vel quaterni discipuli inter se repetant, ac si fieri possit, magistro praesente, per aliquam saltem temporis partem. Item, non obruat multitudine testimoniorum Aristotelis discipulos, eorum inquam librorum, quos discipuli nondum audiverunt ; est enim prorsus inutile, et potius perturbat discipulos ; sed urgeat praecipuum fundamentum et id, in quo est sita dificultas.

2. Item, non laudet nimium Averroim [18], imo ne laudet quidem ; neque alios impios authores interpretes Aristotelis ; neque nimium laudet graecos aut arabes ; sed si quis sit laudandus, sit D. Thomas vel Albertus Magnus, aut alius ex piis interpretibus. Non videatur aut appareat propensus vel addictus dictis authoribus, Averroi, vel graecis, vel aliis impiis, contemptis latinis. Non videatur aversus a latinis, neque instituat disputationes latinorum contra graecos, et contra ; saltem id fiat raro. Non alienet scholasticos a doctrina latinorum ; minime vero a doctrina D. Thomae ; neque illum graviter reprehendat, sed humiliter ab eius opinione discedat, si quando sit discedendum, et simul cum eiusdem laude ; ne videatur frequentius illi adversari aut studio id facere ; sed bene scholasticos afficiat erga D. Thomam et eius doctrinam [19]. Non usurpet sibi aut arroget nomen peripathetici, neque doctrinae peripatheticae vel platonicae ; sed tantum dicat simpliciter quid sentit ipse. Non sit nimius in reprehendendis aliis authoribus, et prae-

137 opinandi *del.* pro libitu || 139 hic *del.* quem sane docemus, *sup.* ex ... videtur || 140-1 lectionem *del.* mandare || 141 *prius* memoriae || 142 horae *del.* per || 148 inquam *sup.* || 149 discipulos *del.* item || 151 laudet *del.* nim[ium] Averroim | Averroim *del.* neque alios || 159 neque *del.* ullo || 163 peripathetici *del.* sed || 165-6 authoribus ... docet *in marg.*

[17] Cf. *ib.* lin. 258-78 : *Docendi modus.*

[18] Cf. *ib.* lin. 282-5 et adn. 42.

[19] Cf. *ib.* lin. 292-3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sertim eo quem docet; neque id arroganter, aut cum fastu, etc.; neque propriae opinionis amator; neque novarum opinionum aut rerum velit haberi inventor et aliorum contemptor; nam tales discipuli imbibunt mores; sed neque aliquem alium magistrum reprehendat, neque studio adversari videatur, aut dicta alterius reprehendere.

3. Nunquam reprehendat theologos scholasticos in genere, sed eorum aestimationem augeat et alat apud discipulos; neque graviter in aliquem eorum invehatur, etiam particulatim; et multo magis caveat, ne a theologia scholastica alienet, neve eam ullo pacto reprehendat.

4. Item, cum pro fide aget, et in aliquam quaestionem inciderit, quae ad fidem spectat, aget totis viribus et toto conatu, semper opinionem piam sequendo, non vero languide, aut pro parte contraria vehementius. [153*r*]

5. Item, defendent ex iis quae ad fidem attinent, has opiniones quas alia separata papyro seorsim offerimus [20], et oppugnabunt contrarias.

Exercitia litterarum reliqua

1. Examen licentiandorum aut magistrorum grave et certum esset perscribendum, et ut constaret qui deberent promoveri, et quot, et quando; et modus commodus reperiendus, ut fieret sine aemulatione caeterorum qui non promoventur, et solum digni admitterentur.

2. Forte expediret ut essent gradus bachalaureatus, licentiae et magisterii, distincti.

3. Forte expediret ut aliqui actus philosophici insigniores intra annum fierent, vel eorum qui promoventur, vel aliorum.

4. Forte expediret ut finito cursu trium annorum, daretur medius annus sequens sustinendis actibus, et praeparationi ac examini promovendorum.

5. Plenitudo scientiae in artium cursu esse videretur, ut tribus annis cum dimidio cursus absolveretur; et deinde sequens medius annus concederetur praeparationi et examini actibusque sustinendis etc., ut asserunt Constitutiones [21]; sed nescio an hac aetate et operariorum inopia fieri possit.

---

166 etc. *del.* nam tales discipuli imbibunt mores || 167 aut rerum *sup.* || 168 tales *del.* mores || 172 discipulos *del.* et || 173 multo *del.* minus || 175 in *del.* talem || 179 defendent *del.* ac propo[nent], *in marg.* ex ... attinent || 180 contrarias *del.* [?] || 184 deberent *del.* fieri || 185 et *del.* sine || 189 insigniores *sup.* || 191 trium annorum *sup.* || 192 et *del.* exam[ini]

[20] Vide hoc eius de doctrina docenda scriptum, infra, mon. 96.

[21] « Cursus ergo integer trium erit annorum cum dimidio, usque ad promotionem ad magisterium » *Const.* P. IV c. 15 § 2; MP I 303.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6. Disputationes diei sabbathi durent per tres horas, aut vero duas cum dimidio ; tempore videlicet lectionum.

7. Privatae aliae scholasticorum disputationes institui forte possent semel in hebdomada, eaeque vel diebus festis, quibus non sunt conciones, vesperi, vel dominicis, vel alio die, quae durarent saltem per horas duas.

8. De lectione aethices videndum an legi debeat, et an ab ipsomet magistro vel ab alio [23], etc.

In theologicis [24]

1. Doctores non fiant nisi qui merebuntur, et pluribus actibus praecedentibus, et non ante quinquennium, ut minimum ; imo, si fieri posset, creandi essent secundum Constitutiones [25], et non aliter.

2. Videtur expedire ante doctoratum sint alii gradus, nempe bachalaureatus ac licentiae. quibusdam actibus praecedentibus.

3. Si fieri posset, plurimum referret, tum ad scientiae perfectionem, tum ad actuum frequentiam et celebritatem, tum ad maiorem scholasticorum utilitatem, tum ad praeceptorum doctrinam et ad alia pleraque, essent hic Romae in hoc collegio decem doctores theologiae, qui [153*v*] in actibus disputarent, praeessent, sustinerent, etiam quandoque examinarent etc.

4. Possent hi esse omnes occupati, ut praeter duos scholasticae et alterum positivae theologiae professores, alius doceret casus conscientiae, alius controversias, alius posset esse concionator, alius praefectus studiorum, alius aliive scriberent, et occurrentibus negociis et casibus responderent, etc.

5. Modus docendi theologiam sit is : ut vel mediocria ingenia possint memoria lectionem concipere et memoriter repetant ; saltem in scholastica theologia id erit necessarium ; et ad id omnes hortentur, ut quantum in se sit, memoria concipiant et repetant ; nam aliter vix iudicant, et male intelligunt, et peius memorantur. Et hinc fit, ut tam

---

201 scholasticorum *sup.* || 202 hebdomada *del.* loco repetitionum idque || 203 saltem *sup.* || 208 non *del.* nullus || 221 concionator *del.* alius ethicen doceret, aliqu[is] || 225 repetant *del.* ut de phil[osophia] || 227 in *sup.*

---

[23] Anno 1562 legebat ethicen Achilles Gagliardi ; quae tamen lectio post 1562 interrupta et solum ad finem saeculi 16 iterum assumpta est ; cf. VILLOSLADA, *Storia*, p. 71 334 ; et *Pol. Compl.* I 375.

[24] Cf. supra, mon. 69 lin. 329 : *Circa theologiam.*

[25] Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 3 ; MP I 303.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

repetitiones classis, quam domesticae, quam etiam disputationes languean-
230 gueant.

6. Novam opinionem, in re praesertim gravi, non inducet sine consilio et licentia superioris; sed communem opinionem fere semper sequetur, aut D. Thomae [25].

7. Dicat primo quae D. Thomas, et eodem prorsus ordine: argu-
235 menta, solutiones et fundamentum eius presse et diserte explicet; deinde similiter aliqua ex praecipuis Caietani [26] et eodem ordine fere semper; deinde addat quae sibi videbuntur. Nam instituere tractatus proprios per materias, proprio ordine et inventione, non est ita utile scholasticis, sed minus memoria retinent, et non se possunt praeparare
340 antequam audiant lectionem; et diversitate methodi et ordinis ac modi tractandi ab ipso D. Thoma et Caietano magis perturbantur.

8. Actus fiant et publicae promovendorum disputationes infra annum, et quidem frequentes.

9. Disputationes diei sabbathi durent per tres horas, vel per duas
245 cum dimidia, toto videlicet lectionum tempore [27].

10. Forte expediret essent praeter has aliae privatae disputationes scholasticorum, semel saltem in hebdomada, per duas horas, vel diebus festis [28], quibus non sunt conciones, vesperi, vel diebus aliis; valde namque indigent nostri scholastici exercitatione maiori.

---

229 quam *del.* domi [?] || 232 superioris *del.* commu[nem] || 234 Dicat *in marg.* | Dicat *del.* Exponatur | quae *sup.* | et *del.* ad verbum || 234-5 argumenta ... explicet || 236 similiter *del.* ea quae, *sup.* aliqua ex praecipuis || 238 inventione *del.* fortasse || 241 ab *del.* illo || 242 fiant *del.* intra annum et publi[ce] || 248 quibus *del.* vespere.

---

[25] « In theologia legetur ... doctrina scholastica divi Thomae » *Const.* P. IV c. 14 § 1; MP I 295 297.

[26] Thomas Caietanus Vio (1469-1534), *Commentarii in S. Thomam.*

[27] Cf. supra, mon. 69 lin. 218-21.

[28] Cf. *ib.* lin. 212-15.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

71

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

DIES QUIBUS NON DOCETUR IN CLASSIBUS COLLEGII ROMANI

Ad annum 1564

Introductio

Quatuor monumentis quae sequuntur, exhibemus Patris Ledesma scripta ad quae ipse in monumentis 69 et 70 lectorem remittit, et quae tamquam additamenta horum duorum considerari possunt. Primum eorum est nostrum monumentum, in quo auctor de diebus vacationum et remissionem Collegii Romani disserit (mon. 71). Alterum inscribitur: *Regulae quaedam quae viderentur observandae circa scholasticos externos* ... (mon. 72); tertium: *Quaedam quae docenda sunt et defendenda ab omnibus artium ac philosophiae magistris* ... (mon. 73); quartum tandem: *Tres ordines seu dispositiones septem classium* (mon. 74).

Ad historiam horum monumentorum quod pertinet, recolenda sunt ea quae superius, in introductionibus monumentorum 69 et 70, disseruimus.

Textus: Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 209*r*; autographum. Fol. 208 (quod extremam monumenti 69 partem continet) et fol. 209 unicum folium plicatum constituunt; quod horum duorum monumentorum strictissimum inter se nexum demonstrat. In margine numerus dierum vel mensium, de quibus fit mentio in singulis paragraphis, scriptus est.

Editio: MP (1901), doc. 55, p. 592-93.

Dies quibus non docetur in classibus superioribus Collegii Romani usque ad rhetoricam etiam inclusive, brevi supputatione [1].

Remissiones simul et vacationes durant a 24 iunii usque ad 3 vel 8 novembris, plus minus; per quatuor videlicet menses cum dimidio, plus minus, e quibus vacationes per mensem aut quadraginta dies, aut mensem cum dimidio, aut plus etiam aliquando. Reliquum tempus est remissionis, in quo alternis theologi et artium magistri tantum mane docent; et aliquando etiam rhetor tantum mane docuit. Itaque, haec

---

3 simul *et* durant *sup.* || 4 plus minus *sup.* || 5 aut *del.* plus || 6 aut ... aliquando *in marg.* | est *sup.* || 8-10 Itaque ... 86 *in marg.*

---

[1] Cf. supra, mon. 69 lin. 32-57: *Vacationes*; et mon. 70 lin. 82-7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et illa numerando, otiantur per tres menses, scilicet, nonaginta integros dies plus minus vel 86.

A vigilia Nativitatis inclusive usque ad Circumcisionem, per octo dies.

A die Iovis seu Mercurii ante Quadragesimam usque ad diem Cinerum inclusive, per 7 vel 8 dies.

A sabbatho ante dominicam Palmarum inclusive, vel aliquando a vespere vel a dominica ipsa Palmarum, usque ad dominicam primam post Pascha, per 15 vel 16 dies.

Die Lunae proximo ante Ascensionem non legitur, et in vigilia Ascensionis aliquando legitur vesperi, aliquando tantum mane.

A vigilia Pentecostes, hoc est, die sabbathi inclusive, usque ad diem dominicam post Pentecosten, per 9 dies.

Vigilia Corporis Christi inferiores legunt etiam vesperi, superiores solum mane. In quadam die octavae Corporis Christi, cum processio transit per collegium, non solet doceri.

Dies dominicae et Mercurii totius anni sunt 104 ; demptis iis diebus qui incidunt in supradictis vacationum diebus, relinquuntur, facta supputatione, 80.

Dies festi, quibus non docetur in collegio, connumerando omnia mobilia festa et immobilia cum aliquibus vigiliis, quibus non docetur aut solum per medium diem, sunt 56 vel 57, plus minus, dies. Demptis vero, qui incidunt in praedictis temporibus vacationum et in praedictis quoque diebus dominicis et Mercurii, relinquuntur 22, plus minus.

Extra ordinem, ob varias causas, fere singulis annis accidit ut semel vel bis non doceatur, aut per medios aliquos dies.

Summa omnium dierum quibus non docetur 238 vel 239 dies.

Ex trecentis ergo sexaginta sex diebus anni, solum docetur in classibus superioribus, etiam usque ad rhetoricam, diebus 136 vel 128.

Item, professores qui docent vesperi, cum non doceant die sabbathi cuiusque hebdomadae, scilicet semel in hebdomada, ablatis auferendis et facta supputatione, rursus non docent per alios 20 dies, plus minus. Ita solum in anno hic docebunt diebus 116 vel 108.

---

15 inclusive *sup.* || 17 Pascha *del.* inclusive || 20 hoc ... sabbathi *sup.* || 22 legunt *del.* mane, *sup.* etiam vesperi || 28 in collegio (*del.* totius anni) *sup.* || 30 diem *del. sup.* docetur || 32 Mercurii *del.* sunt, *sup.* relinquuntur || 35 docetur *del.* est || 37 superioribus *del.* dieb[us], *sup.* etiam || 39 scilicet ... hebdomada *in marg.* || 41 hic *sup.* | *prius* per dies.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

72

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

REGULAE QUAEDAM QUAE VIDENTUR OBSERVANDAE CIRCA SCHOLASTICOS EXTERNOS COLLEGII ROMANI

ANNO 1564

Introductio

De historia huius monumenti cf. introd. mon. 71 ; supra, p. 491.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 352*r*-53*v* ; apographum, a quodam librario exaratum. In angulo superiore sinistro folii 352*r* P. Nadal propria manu adscripsit : « Magistri Ledesmi » ; ibidem manu Patris Brunelli : « P. Iacobi Ledesmi ; non tamen eius ms. ». In mon. 69 (lin. 112-3) P. Ledesma asserit, has regulas se obtulisse Patri Nadal, qui anno 1564 Collegii Romani superintendentis munus obibat (cf. supra, mon. 70 adn. 6). Annus 1564 suadetur etiam mentione « futuri » Seminarii Romani (v. inferius, lin. 10), quod ineunte anno 1565 portas suas aperuit (cf. supra, introd. mon. 69).

EDITIO : MP (1901), doc. 54, p. 589-91.

REGULAE QUAEDAM QUAE VIDERENTUR OBSERVANDAE CIRCA SCHOLASTICOS EXTERNOS AD COLLEGII ROMANI PACEM ET TRANQUILLITATEM SERVANDAM AC EVITANDA ALIA SCANDALA

1. Sit unus qui gravitate valeat et auctoritate saltem mediocri, qui curam habeat morum. Qui etiam poterit esse confessor, si non omnium, at plurium scholasticorum. Hic tempore lectionum advertet, quis extravagetur, quive discolus sit, quae conciliabula fiant externorum, etc. Et ante lectiones et post lectiones idem maxime observabit. Posset hic esse praefectus ipse studiorum, si totus huic se praefecti officio manciparet. Posset esse aliquis futuri seminarii externus ad hoc destinatus, qui auctoritate valeat ex officio Pontificis publico.

Nullus ex Collegio Germanico expulsus accedat ad nostras scholas [1], nec ad id detur licentia ullo modo. Nam experientia ostendit ab eis maxime perturbari.

---

7 siet *ms.*

---

[1] In *Reg. praec.* (*1558*) habetur regula, iuxta quam desertores S.I. non possunt admitti in scholas S.I. ; cf. supra, mon. 4 § 27.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Dici poterit, cum primum expellitur ex Collegio Germanico, non esse nostris scholis aptum, quare ut ad alias scholas mittatur a parentibus etc.

2. Omnes scholastici confiteantur saltem singulis mensibus[2], etiam dialectici, philosophi et rhetores. Et magistri habeant catalogum ut videant, qui confitentur qui non, et referant ad rectorem vel praefectum singulis mensibus, an confiteantur. Et id quidem (quantum experientia intellexi) [352*v*] facile factum est, si vel minimam magistri ad id operam contulerint.

3. Omnes scholastici sequentur literaria exercitia suae classis, nec ea omittent, sed audient, repetent, disputationibus intererunt, etc. prout in ea classe fieri consuevit. Neque licentia concedatur, sine urgente causa ; atque ea obtenta, non manebit in collegio, sed propriam domum remeabit.

4. Nullus audiat dialecticam nec rhetoricam, qui non sit examinatus, aut saltem qui non habeat ad id licentiam praefecti. Nec magistri eos aliter in ipsorum gymnasio admittant. Ad has etenim duas classes accedere solent moribus corruptiores.

5. Item qui de novo accedunt, etiam ad philosophiam vel ad alias facultates, non sine examine aut praefecti licentia accedant[3] ; ac quidem melius videretur, si licentia brevi in scriptis data, quam postea ostendet magistro, et ita magister illum admittet ad suam classem. Nam ita humiliores accedent et in officio ac subiectione continebuntur.

6. Nullus scholasticus tempore lectionum accedat ad alteram classem quam ad suam.

7. Item, nullus scholasticorum audiat aliam facultatem, praeter suam sine licentia sui magistri et praeterea praefecti studiorum.

8. Omnes scholastici, etiam dialectici et rhetores et aliarum facultatum, audiant sacrum quotidie[4], et magistri etiam habeant catalogum, ut quotidie sciant qui audiunt qui non. [353*r*]

Commode hoc fieri poterit, si singularum classium in diversis altaribus eadem hora audirent simul omnes, ut sciretur qui absunt, etc. ; vel duo pro illis in templo nostro sacra fierent, alterum ante lectiones, et alterum post lectiones.

9. Omnes scholastici, qui ante lectiones accedunt, ingrediantur suas

---

33 novo *del.* adventantes.

---

[2] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol ext.* (*1561*) § 12 ; supra, mon. 7.

[3] De novis examinandis cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 8 ; supra, mon. 2.

[4] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1558*) § 5 ; supra, mon. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

classes, ubi quieti maneant et literis dent operam, etiam rhetores et dialectici, si fieri posset; vel quieti ibi expectent lectionis tempus vel praeparando lectionem etc.

10. Nullus scholasticorum maneat aut immoretur in porta collegii.

11. Item, qui in classe dialectices ac rhetorices sunt, saltem pueri et adolescentiores, cum meruerint, saltem si quid gravius commiserint, vel vapulent vel palmas accipiant [5].

12. Nullus in dictis aut factis aut gestibus immodeste aut inhoneste se gerat. Item, nec obambulet vel oberret per impluvium collegii iactantius aut immodestius.

13. Item, ut omnes magistri, saltem ab humanitate inclusive usque ad infimos, cotidie semel lustrent scholas ante vel post lectiones, praesertim a prandio, considerantes scholasticos, num aliquem videant reprehensione dignum, aut mali aliquid etc. et ipsi etiam verbo quoscunque corrigant.

14. Qui regulas non observaverint, postquam semel atque iterum admoniti ea de re fuerint, si sint incorrigibiles, sciant se ex scholis eiiciendos [6]. [353*v*]

14*b*. Nullus magistrorum admittat in classem suam aliquem scholasticorum alterius classis. Item, nullum etiam externorum ultra quatuor aut quinque dies [7] nisi intelligat illum habere licentiam a praefecto studiorum, sed remittant illum ad praefectum ad licentiam petendam, vel ad rectorem.

Modus proponendarum regularum harum

15. Hae regulae, aut similes aliae, viderentur ipsis scholasticis proponendae seorsum singulis, cum primum de novo ad scholas accedunt [8]; idque parentibus suis consentientibus et pro eis pollicentibus, aut iis sub quorum cura degunt, quod eas servabunt; vel bis aut ter in anno ab eisdem vel in ipsamet schola aut cathedra scholarum singularum essent affigendae, vel cum catalogo lectionum in collegio affigendae, aut earum aliquae in collegio, aliae in classe, etc.; vel uno eas legente, singuli scholastici excipiant scripto circa initium anni in ipsa classe, etc.; vel omnibus iis modis simul, aliove commodiore fiat. Expedit certe eis proponi regulas aliquot.

---

[5] Cf. *Reg. schol. ext.* (*1565*) § 6; supra, mon. 23.

[6] Cf. *ib.*

[7] Cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 9; supra, mon. 2.

[8] Cf. *ib.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

QUAEDAM QUAE DOCENDA ET DEFENDENDA SUNT IN PHILOSOPHIA

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia huius monumenti cf. introd. mon. 71 ; supra, p. 491.

P. Ledesma in mon. 70 (lin. 180), de doctrina orthodoxa in philosophia docenda disserens, scribit : Defendant opiniones « quas alia separata papyro seorsim offerimus ». Hanc nostro monumento exhibemus ; cuius tamen diversae formae prostant, et est perdifficile scitu, num omnes, an una sola et quae earum Patri Generali data fuerint. Quare omnes simul typis mandamus, ut mens Patris Ledesma exactius intelligi possit.

TEXTUS : Haec scripta Patris Ledesma inveniuntur in codice *Stud. 1/a*, f. 154*r*-156*v* ; fol. 156*v* scriptura vacat. Fol. 154 et 156 unum folium plicatum constituunt. Inter ea adglutinatum est fol. 155.

Partes : A. *Stud. 1/a*, f. 154*r-v* et 156*r* ; autographum.

B. *Ib.*, f. 155*r* ; autographum. Videtur esse conceptus seu prima forma partis A.

C. *Ib.*, f. 155*v* ; autographum. Continet puncta contra P. Benedicti Perera doctrinam a P. Ledesma collecta.

EDITIO : MP (1901), doc. 40 et 48, p. 485-91 et 539-40.

A

Quaedam quae docenda sunt et defendenda ab omnibus artium ac philosophiae magistris ; et quidem esse ita secundum veritatem et secundum veram philosophiam atque etiam secundum Aristotelis doctrinam et sententiam.

5 *De Deo*

1. Quod Deus habeat providentiam istorum inferiorum, etiam rerum singularum ac rerum humanarum, et quod cognoscat alia a se, etiam minima et contingentia, et omnia denique praesentia, praeterita et futura.

---

1 quae *del.* viderentur || 2 ita *sup.* || 9 futura *del.* ac futura

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Quod sit causa libera, et agat libere, et non necessario.

3. Quod sit infinitae virtutis, non solum extensione, sed intensione.

4. Quod agat seu concurrat immediate cum causis mediis et rebus omnibus, etiam particularibus et singularibus et minimis, usque ad ultimos effectus.

5. Quod Deus non sit forma mundi aut caeli, sed omnino separatus.

De angelis seu intelligentiis

1. Quod angeli non sunt corporei, sed spiritus.

2. Quod angelus seu intelligentia non est purus actus, neque simplicissimus, neque eius intellectio est suum esse aut essentia, et quod sit in genere et specie.

3. Quod angelus non sit necessarium agens sed liber.

4. Quod sint multo plures angeli quam orbes caelestes.

5. Quod angeli moventes caelos non sint formae caeli aut eius caeli anima.

De anima

1. Quod non sint plures animae in homine, sed una solum rationalis, scilicet anima.

2. Quod non sit una in omnibus hominibus, sed in singulis propria et diversa.

3. Quod anima rationalis sit vere forma, et actus corporis illud informans, et non tantum assistens.

4. Quod sit immortalis et immaterialis ; et quod potest habere operationem a corpore separatam, etiam in corpore existens.

5. Quod de statu animae rationalis, separatae a corpore, possumus habere aliquam vere scientiam.

6. Quod non pugnat formam esse vere physicam, et tamen separabilem.

7. Quod non fuerint animae ab aeterno, sed de novo fiant.

8. Quod anima non sit tota quidditas hominis.

9. Quod materia non est solum de ratione individui, aut per accidens respectu speciei, sed est etiam pars essentiae, et de ratione speciei, etiam in communi.

---

20 seu intelligentia *sup.* || 21 intellectio *del.* Quod eius || 40 novo *del.* producentur seu

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

10. Quod intellectus agens et possibilis non sint aliud, quam animae rationalis potentiae, non vero aliud ab anima hominis separatum, aliave substantia. Et quod non distinguantur inter se realiter intellectus agens et possibilis, sed sit solus unus intellectus in homine.

11. Quod non educatur anima rationalis de potentia materiae, sed producatur in materia.

12. Quod creatio est possibilis secundum veram philosophiam. Item, quod ex principiis Aristotelis et ex eius doctrina necessario sequatur creationem esse possibilem. [154*v*]

De humano corpore

1. Quod sanguis est de integritate naturae ac de veritate eius, et humores quoque.

2. Quod tam sanguis quam humores sint dicendi, aliquo saltem modo, pars corporis.

De caelo et mundo

1. Quod caeli aut caelum non sit animatum.

2. Quod sint sub genere et specie.

3. De aeternitate mundi, confutare rationes Aristotelis et modis omnibus veritatem confirmare, scilicet non fuisse ab aeterno ; etiam rationibus naturalibus, quoad fieri possit, id ostendere. Item, id asserere esse secundum veritatem et secundum veram philosphiam, licet non secundum Aristotelem.

In communi

1. Denique reliqua omnia quae ex iis sequuntur, concedenda erunt ; et contraria iis principia et conclusiones reiicienda.

2. Novae opiniones, in rebus praesertim gravibus, non inducantur sine consilio et expressa licentia superiorum.

3. Item, contra receptissimas et solemnes opiniones, et quasi axiomata omnium pene philosophorum et medicorum, non liceat opinari ; quales sunt : naturalia corpora constare ex materia et forma, et haec esse principia rerum naturalium. Quatuor esse elementa. Quatuor primas

---

64 id *del.* esse || 71 superiorum *del.* ab opi[nionibus] || 72 et solemnes *sup.* | et quasi (*del.* solemnes) axiomata *in marg.* || 73 pene *sup.* || 74 sunt *del.* res, *sup.* naturalia

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

qualitates. Quatuor causarum genera, etc. Similes istis, quamvis ad fidem nihil spectent. Imo contra quamcumque opinionem communem raro, et non sine magna causa, esset discedendum.

4. Item, cum unus magister fuit alicuius opinionis, et praesertim magister proximi cursus praecedentis, sequens magister eam opinionem non graviter reprehendat, quamvis putet falsam ; sed cum humilitate et modestia poterit suam sententiam proponere, alteram relinquendo ut probabilem vel taceat omnino.

De interpretibus Aristotelis

Repetam hic quaedam quae in altera papyro fusius dicuntur [1] :

1. D. Thomam et eius doctrinam laudare, vel saltem non reprehendere, vel certe non ita ut scholastici ab eo alienentur aut ab eius doctrina ; sed modeste, si quando ab eius sententia discedendum videatur, id facere.

2. Item, doctores alios theologos scholasticos, aut eorum doctrinam non irridere aut in contemptum adducere ; multo autem minus theologiam scholasticam in genere.

3. Nec etiam latinos interpretes Aristotelis, aut eorum doctrinam irridere aut in contemptum adducere. Nec etiam in genere disputationes instituere latinorum contra graecos, et graecorum contra latinos ; sed propriis nominibus tantum utriunque citatis authoribus.

4. Item, non laudare nimium Averroin [2], sed neque laudare quidem, aut alios quosvis impios Aristotelis interpretes. Sed, qui magnis laudibus sint efferendi, sint catholici, ut Albertus Magnus, D. Thomas vel alius similis ex catholicis ; vituperare vero Averroin licebit, si quis volet. [156*r*]

Quaedam ad theologorum opiniones vel eorum opinandi licentiam

Quaedam fortasse essent quoque theologis perscribenda circa opinandi libertatem, nempe :

---

79 et *sup.* || 80 magister *sup.* || 86 saltem *sup.* || 88 eius *del.* dis[cedendum] || 96 nominibus *del.* utriusque | citatis *del. sed rest.* || 97 Averroin *del.* aut alios || 103 perscribenda *del.* nempe p°

---

[1] Videtur alludere ad mon. 69, in quo pars inscribitur : *Opiniones magistrorum, et doctrina quae et qualis esse debeat* (v. supra, lin. 284-335), ubi re vera haec materia fusius tractatur.

[2] Cf. *ib.* lin. 293-96.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

1. Quod opinio communis doctorum sit semper aut fere semper sequenda aut D. Thomae opinio [3].

2. Item, ea semper sequatur in dubiis et ambiguis opinionibus quae magis videntur conducere ad fidem.

3. Item, ea quae magis favent et sunt consentanea usui Ecclesiae catholicae romanae, et quae magis favent pontificis potestati et obedientiae ei debitae.

4. Item, proprias opiniones nunquam tradat discipulis, inconsulto superiore.

5. Item, contra doctorum scholasticorum consensum nunquam opinetur.

5 [bis] Item, quas opiniones docuit et sequitur alter magister, is qui postea docebit, non reprehendet eas graviter ; sed modeste et humiliter poterit sequi opinionem alteram, si eam putat veram, alterius vero relinquendo ut probabilem, vel taceat omnino, ut in philosophicis dictum est.

6. Item, fortasse expediret tabulam quaestionum, nostra aetate cum lutheranis controversarum, colligere, et in singulis adscribere quid sit asserendum, ut sciat quae et quot qualesque hae sint, et quid affirmandum cum de iis velit disserere.

7. Fortasse etiam expediret, circa aliquot praecipuas materias theologiae, aliquot earum quaestiones periculosiores annotare, et indicare quid tenendum, ut circa aliquot casus conscientiae, ut idem dicamus omnes ; circa sacramenta, circa liberum arbitrium, gratiam et peccatum originale, et iustificationem et praedestinationem ; circa Trinitatis mysterium fortasse quoque et Incarnationis.

B

Reverende admodum in Christo Pater.

Haec videntur defendenda esse et docenda, non solum secundum veritatem aut secundum philosophiam et veram philosophiam, sed etiam

---

107 semper *sup.* | opinionibus *sup.* || 109 Item *del.* eam quae magis favet et est con[sentanea] || 121 quaestionum *del.* cum || 123 quot *del.* haec sint et || 125-6 theologiae *del.* aliq[uot] || 129 et praedestinationem *in marg.* | circa *del.* incarnati[onem].
2 docenda *del.* esse se[cundum] || 3 secundum *del.* veram

---

[3] De S. Thomae doctrina sequenda cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1 ; MP I 295 297.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

secundum Aristotelem et eius mentem ; et istorum videntur admonendi [1].

De Deo

1. Quod Deus habeat providentiam horum inferiorum, etiam rerum humanarum. 2. Quod concurrat cum rebus omnibus et causis mediis, etiam immediate usque ad ultimos effectus. 3. Quod sit infinitae virtutis, etiam intensivae. 4. Quod intelligat etiam alia a se, et singularia et contingentia, etiam minima ; sed ea intelligat in se ipso.

De intelligentiis ac de caelo

1. Quod non sint purus actus. 2. Quod sint plures quam orbes caelestes.

De anima

1. Quod anima rationalis sit vere forma corporis, non solum assistens, sed informans. 2. Quod non sit una in omnibus hominibus, sed in singulis propria et diversa. 3. Quod non sint plures animae in homine, sed una sola rationalis ; neque etiam in bruto sint plures animae. 4. Quod intellectus, tam agens quam possibilis, nihil aliud sint, quam animae ipsius rationalis potentiae ; non vero aliud, ab anima hominis separatum, aliave substantia. 5. Quod anima rationalis sit immortalis. 6. Quod de statu animae rationalis, separatae a corpore, possumus habere aliquam scientiam vere. 7. Quod anima seu forma non est tota quidditas rei. 8. Quod materia non est solum de ratione individui aut per accidens respectu speciei, sed est etiam de ratione speciei in communi. 9. Quod non pugnant haec : formam esse vere physicam, et tamen separabilem.

---

11 sed *del.* secun[dum] || 12 ac *del.* caelo || 15 anima *del.* ratio[nalis] || 17 Quod *del.* sit in singulis dominibus || 19 sed *del.* neque | *prius* brutis || 23 rationalis *del.* post hanc vitam potest esse, *sup.* separatae . . . habere || 26 respectu *sup.* || 27 haec *sup.*

---

[1] Admonendos esse putat professores Collegii Romani, qui in quaestionibus quae sequuntur, aliter sentiant; imprimis intelligit P. Benedictum Perera, quem alibi Averrois sequacem esse declarat (cf. supra, mon. 69 adn. 47); inferius, in scripto « C » huius monumenti, P. Ledesma recenset « deviationes » seu « aberrationes » Patris Perera.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De humano corpore

10. Quod sanguis est aliquo modo pars corporis, et humores quoque, et quod de integritate naturae ac de veritate eius. Denique reliqua omnia quae ex iis sequuntur, concedenda erunt, et contraria iis principia et conclusiones reiicienda.

In docendi modo aut loquendi

1. Non laudare nimis Averroin [2], sed neque laudare quidem. 2. Non vituperare D. Thomam, aut eius doctrinam, aut scholasticos doctores, vel in contemptum adducere; sed potius laudare et magnis laudibus efferre, et auditores ac discipulos ad eorum doctrinam potius allicere. 3. Non laudare graecos in genere et vituperare latinos. Neque instituere disputationem contra latinos in genere, sub hoc nomine latinorum. 4. Non opinari nimis audacter, sed putare se posse falli et cum humilitate iudicare et loqui.

C

Hae propositiones affirmantur ab eo [1] secundum veritatem in scriptis sui discipuli

1. Item [3] rationes aliquot factae contra veritatem, utpote quod anima sit assistens et non informans, et similes, «esse insolubiles». Ut etiam quae sumuntur ex hoc, quod anima sit immortalis et corpus mortale, non posse solvi, si anima est forma; et quae sumuntur ex modo operandi animae in corpore, similiter.

---

30 corporis *del.* tanquam, *sup.* et humores quoque || 32 quae *del.* vel | sequuntur *del.* vel principia sunt || 33 et conclusiones *sup.* || 35 Averroin *del.* aut alios || 36 aut eius doctrinam *sup.* || 38 et *del.* scholasti[cos], *sup.* auditores ac.
3 aliquot *sup.* | 4 similes *del.* solvi non possunt | Ut *del.* qu || 5 et *del.* non ratio

---

[2] Cf. *ib.* lin. 288-91.

[1] A Patre scilicet Benedicto Perera, professore philosophiae Collegii Romani (cf. supra, mon. 69 adn. 40 44 et 47); quem P. Ledesma de averroismo accusat.

[3] Vocabulo «Item» incipit haec paragraphus, quia ordine quinta primum fuerat, sed in margine legitur monitum Patris Ledesma: «Haec erit prima ordine». Hac de causa quinque primos numeros qui paragraphos indicant, mutavimus.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Nulla scientia de statu animae separatae haberi potest ; vel ita sciri non potest status animae separatae.

3. Sciri non potest operatio aut operandi modus animae separatae.

4. Sciri non potest quod anima rationalis sit forma corporis.

5. Sciri non potest quod non fuerit ante corpus, neque modus quo facta est.

6. Non esse necesse solvere rationes factas contra fidem ; sed neque oportere his fidem confirmare, imo derogari fidei, si quis conetur rationibus luminis naturalis eam fulcire. Hanc sextam, partim in classe mihi respondit, et partim ex discipulis accepi.

7. Item quod forma sit tota quidditas.

8. Quod sint in homine tres animae totales : vegetativa, sensitiva et rationalis.

9. Quod sanguis et humores non sunt partes corporis humani ; haec etenim propositio et resumptioni sanguinis Christi et humorum, et unioni eorum hypostaticae in eo pugnare videtur, et veritati ac integritati resurgentis Christi corporis, et consecrationi eucharistiae sanguinis.

Item, in hoc quod Aristoteles senserit animam mortalem, et providentiam Dei abstulerit, citat Patrem nostrum Generalem [3], asserentem ab omnibus sacris antiquis doctoribus Aristotelem de iis condemnatum fuisse. Hanc vidi in scriptis illius discipuli.

Item, citat Patrem nostrum Generalem, asserentem rationem hanc solvi non posse lumine naturali : si anima est immortalis, cur habuit corpus mortale ? Nam, si corpus est mortale, consequi quoque [videtur] eam debere esse mortalem, quia incorruptibile et corruptibile sic uniri nequeant, et mansuram violenter et otiosam sine corpore.

Item, contra veritatem disputat fuse et admodum acriter, pro veritate perparum et languide.

Item, probando opiniones aliquot de anima esse de mente Aristotelis, adfert satis multas rationes, quae simpliciter militant contra veritatem et relinquit insolutas.

Item, parum reverenter tractat D. Thomam, et contra illum ardenter disputat fere semper et contra latinos.

---

8 scientia *del.* habetur neque haberi potest | separatae *del.* neque | ita *del.* status animae separatae || 11 rationalis *sup.* || 12 quo *del.* 5. sciri non potest || 16 rationibus *del.* natur[alibus] | fulcire *del. sed rest.* | sextum *sup.* || 21 humani *del.* sed excrementa quaedam utilia, utilia quod usum p || 22 propositio *sup.* || 29 citat *del.* ut dicentem | Generalem *del.* qu | hanc *del.* esse insolub[ilem] || 30 lumine naturali *sup.* || 31 quoque *sup.* || 32 mortalem *del.* cum si maneat sine corpore, erit violenta et etiam frustrata appetitu naturali et aut, *sup.* quia ... nequeant | quia *del.* immortale et || 33 et *sup.* || 34 sidputat *del.* acriter, *sup.* fuse et || 35 languide *del.* si cum alio.

---

[3] Iacobus Laínez S.I. theologus summi pontificis in concilio tridentino ; cf. *Dict. Theol. Cath.* VIII/2 2449-50.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

CONSTITUTIO SEU DISPOSITIO ET ORDO SEPTEM CLASSIUM GRAMMATICES, HUMANITATIS ET RHETORICES [1*]

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

P. Ledesma in monumento 69 (supra, lin. 121-23) petit ut fiat constitutio septem classium melior, et ut « iudicetur earum constitutio quam scripsi ». In textu primo post « iudicetur » legitur « triplex », quod autem auctor delevit. Cur hoc fecerit, nescimus. Attamen ita quoque nobis sufficienter demonstrat, constitutionum septem classium, de qua in monumento 69 agitur, esse nostrum monumentum.

De historia huius monumenti recoli possunt ea quae supra, in introductione monumenti 71 diximus.

TEXTUS : *Stud.* *1/a* ; autographum. Partes : A. *Stud.* *1/a*, f. 46*r*-47*v* ; — B. *Ib.*, f. 48*r-v* ; — C. *Ib.*, f. 49*r*.

EDITIO : MP (1901), doc. 15 16 17, p. 168-79.

TRES ORDINES SEU DISPOSITIONES SEPTEM CLASSIUM PRIMUS IN MEDIOCRITATE, SECUNDUS OMNES CLASSES ELEVANDO, TERTIUS OMNES DEPRIMENDO

A

PRIMUS ORDO SEPTEM CLASSIUM, GRAMMATICAE VIDELICET, HUMANIORUM AC RHETORICAE IN QUADAM MEDIOCRITATE CONSTITUTUS

1. Videtur optandum, ut hae classes ita disponantur, ut duobus annis plus minus possint pervenire mediocria ingenia, ut in plurimum ad

---

1 seu **dispositiones** *sup.* || 5 humaniorum, grammaticae videlicet ac rhetoricae *ms.* || 6 haec *ms.* || 7 plus minus *in marg.* | pervenire *del.* ad | ingenia *del.* communiter | imprimum *ms.*

[1*] Inscriptio haec autographa reperitur in fol. 45*r* ; iuxta illam haec audhuc adnotatio, alterius manu exarata : « Collegii Romani — D ». Ceterum fol. 45 scriptura vacat.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

prima rhetorices rudimenta [1]; nam, ut modo res se habent, multo longiori tempore accedunt.

2. Item, ut sic disponantur et sint attemperatae classes, ut maiora ingenia citius possint ad metam pervenire, et tardiora tardius, ac mediocria mediocri tempore; ne vel hi alios retardent, vel illi hos praecipitent.

3. Item tertio, ita sint constitutae atque iis gradibus, ut in prima classe doceantur, et doceri liceat, gravissima quaeque rhetorices praecepta et gravissimi quique authores; ut, videlicet, ad summum in eo genere perveniat.

Igitur, quod ego assequi potui, brevi attingens capita, perstringam.

Septima et infima classis, duobus distincta ordinibus

Quot lectiones : 2 singuli, mane et vesperi. — Primus ordo : declinationes et coniugationes discit. — Secundus ordo : rudimenta et incipit concordantias. — Doctrina christiana parva [2] cotidie. — Forte tertius eos qui tantum legunt, per aliquot dies, si recipiendi videntur, et scribunt. — Tempus quo manent ac mutantur : Singulis tribus mensibus mutationes fiant ad sextam.

Sexta

3 lectiones : Prima per tres menses primos, regulae parvae syntaxis, verborum activorum tantum, ac iterum idem singulis tribus men-

8 prima *sup.* (*del.* rhetorices) | rhetorices *del.* vel ad humanitatem | rudimenta *sup.* || 11-2 ac . . . tempore *in marg.* || 12-3 praecipitent *del.* Igitur quod ego assequi potui (*del. sup.* brevi) attingens sapita perstringam || 14 in *del.* postrema et altiori | prima *sup.* || 22 christiana *del.* cotidie || 27 1ª *del.* concordantiae | menses *del.* et deinde per tres alios | primos *sup.*

[1] De tempore diversis classibus percurrendis tribuendo cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) II § 80, et adn. 83 ; supra, mon. 10.

[2] Doctrina christiana parva, de qua inferius, in scriptis Patris Ledesma, haud semel sermo recurret, non esse *Parvum catechismum catholicum* Petri Canisii, ex huius ipsius monumenti verbis (v. inferius, lin. 31-32) patet. P. Ledesma semel tantum (v. infra, mon. 76, lin. 1582-83) revelat aliquid de auctore huius libelli, ubi propria manu adiunxit : « scilicet Patris don Diegi ». Quare merito supponitur, de doctrina christiana P. Iacobi Guzmán hic agi, qui a S. Ioanne Avila eam commodavit, et cuius una forma anno 1556 in Sicilia typis mandata est (cf. *Epp. Mixt.* V 133) ; cuius tamen manuscripta a nostris communiter adhibebantur in scholis. In ARSI reperiuntur duo exemplaria cuiusdam instructionis de doctrina christiana docenda (de qua cf. MP I 558 adn. 43). Fortasse P. Ledesma hanc doctrinam christianam hoc loco intellexerit. Cf. SCADUTO, *Storia* IV l. IV c. 7 : *Il catechismo*; et infra, mon. 151 adn. 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sibus. — 2. Epistolae selectae [3] vel Cato [4]. — 3. De generibus per tres menses cum paucis declinationum regulis, ac iterum idem singulis tribus mensibus. — Doctrina christiana parva ter in hebdomada ; et qui eam sciunt, discunt catechismum Canisii parvum [5]. — Discunt omnia memoriter. — Sequenti medio anno, similiter. — Recipit tertio quoque mense, et mittit singulis tribus ad quintam.

Quinta

3 lectiones : 1. Primo mense de generibus, deinde de praeteritis et supinis usque ad Pascha. — 2. *Epistolarum familiarium* liber facilior. — 3. Regulae parvae syntaxis ab initio, quam absolvit sex mensibus usque ad Pascha ; licet in concordantiis quoque pariter exerceat. — Catechismus Canisii parvus ; aut qui nesciunt, parva doctrina christiana bis in hebdomada. — Discunt omnia memoriter. — Sequenti medio anno eodem modo. — Sexto quoque mense mittit ad quartam ; at rara ingenia, scilicet paucos et optimos ad tertiam. [46*v*]

Quarta

3 lectiones — Primis duobus mensibus : 1. De praeteritis et supinis repetit. — 2. Syntaxis parvae posteriorem partem et aliqua dificiliora ac utiliora. — 3. *Epistolae familiares.*

Reliquo tempore usque ad Pascha : 1. *Epistolae familiares* quoque. — 2. Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto*. — 3. Syntaxis altior tota, sed simpliciter, docendo quae illic sunt ; nichil aliud. — Catechismus Canisii parvus, vel parva doctrina qui nesciunt, bis in hebdomada. — Discunt omnia memoriter. — Sequenti medio anno eodem modo. — Sexto quoque mense mittit ad tertiam non solum bonos, sed etiam mediocres ac ineptos ; sed rara ingenia, id est, paucos et optimos, ad secundam praesertim circa medium anni pauciores.

---

30 menses *del.* et Dispauterii | cum *sup.* | ac *del.* rursus | iterum *sup.* || 31 Doctrina *rep. sed del.* eam *del.* eam [*?*] || 32 Discunt *del.* Discunt || 34 singulis *del* sex | tribus *sup.* || 37 supinis *del.* per quinque | *prius* libri faciliores || 39 exerceat *del.* doctrina christiana p. || 42 ad *del.* 4.m || 46 repetit *sequ.* 2 || 51 parvus *sup.*

---

[3] M. T. Ciceronis.

[4] Dionysius CATO, *Disticha de moribus* ; cf. *Rat. st. ingolst.* (*1560*) § 7 et adn. 9 ; supra, mon. 9.

[5] CANISIUS, *Parvus catechismus catholicus* ; cf. *Reg. schol. ext. trevir.* (*1561*) § 10 et adn. 12 ; supra, mon. 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Tertia, quae prima est grammatices

3 lectiones : 1. Ciceronis *Epistolarum familiarium* liber gravior per duos aut tres menses vel quatuor ; deinde *De amicitia* vel *De senectute* [6], usque ad finem anni. — 2. Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto* per duos aut tres menses ; deinde *Eglogae* Virgilii, vel *Aeneidos* facilis liber, usque ad finem anni. — 3. Syntaxis altior ab initio, sed exacte. — Catechismus Canisii semel in hebdomada, die sabbathi. — Discunt omnia memoriter. — Sequenti medio anno, eodem modo : 1. Iterum ab initio syntaxis. — 2. Prosequitur Ciceronem. — 3. Prosequitur poetam. — Sexto quoque mense mittit ad secundam ; sed circa medium anni pauciores et doctiores ; in initio vero anni plures, etiam mediocres.

Secunda, humanitatis

3 lectiones praeter graecam. — Primo medio anno usque ad Pascha : 1. Cicero *De officiis*, vel *De amicitia* vel *senectute*, vel *Tusculanae*, vel *De finibus*, et *Paradoxa*. — 2. Historicus aliquis, ut Caesar, vel Suetonius, vel Livius, vel Salustius. — 3. De utraque copia Frusii [7]. — Catechismus Canisii, forte semel, die sabbathi. — Sequenti medio anno post Pascha : 1. In lectione Ciceronis progreditur ; sed duobus aut tribus mensibus postremis oratiuncula aliqua facilior Ciceronis. — 2. Poëta loco historici, ut Virgilii *Aeneis*, vel Horatius, vel Martialis correctus [8]. — 3. Ars metrica, loco copiae, per duos menses ; deinde *Rethorica ad Herennium* [9], primus, secundus et quartus liber, vel *De inventione*, vel Cypriani rhetorica [10]. — Constituit hoc medio anno duos ordines : eos

58 vel *del.* Deinde de senectute | quatuor, deinde *sup.* || 61 exacte *del.* vel per duos || 62 hebdomada *del.* bis die || 66 anni *del.* etiam || 70 et *corr. ex* vel || 75 *prius* Virgilius || 78 constituit *del.* post | ordines *del.* istorum qui

[6] M. T. CICERO, *Laelius sive de amicitia* et *Cato maior, seu de senectute ad Pompeum Atticum.*

[7] FRUSIUS (des FREUX) S.I., *De utraque copia verborum et rerum praecepta* . . . ; cf. supra, mon. 57 adn. 7.

[8] M. V. Martialis *Epigrammata* P. Frusius ab inhonestis purgavit ; cf. MP I 100 adn. 26.

[9] De *Rhetorica ad Herennium* cf. supra, mon. 59 adn. 7.

[10] Cyprianus SOARES S.I. (1524-1593), hispanus, qui anno 1562 Conimbricae opusculum *De arte rhetorica libri tres* inscriptum edidit ; cf. SOMMERVOGEL VII 1331-37 et RODRIGUES, *História* I/1 456-57 ; II/2 47-49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

qui tunc de novo accedunt, et eos quos habebat ; et se parum dimittit in initio proter hos. — Discunt memoriter Ciceronis lectionem, poetam, graecam grammaticam, de arte metrica cum leguntur ; alia non ita, nisi ex utraque copia ; et ex rhetoricis praeceptis definitiones tantum et divisiones. — Recipit sexto quoque mense. Singulis annis tantum mittit vel ad rhetoricam vel ad alias facultates. [47*r*]

Prima, rhaetorices

3 lectiones praeter graecam. — 1. *Partitiones* Ciceronis uno anno ; altero *De oratore* secundus et tertius liber, vel item *Topica* Ciceronis. Licebit aliquando ex Quintiliano [11] interponere aliquas lectiones ex tertio vel quarto vel octavo vel nono. — 2. Oratio Ciceronis. — 3. Poeta et historicus, alternis ; vel modo hunc, modo alterum, diversis temporibus. Ex poetis Virgilii *Aeneidos* gravior liber vel *Georgica*, vel Horatius ; vel post medium annum tragoediae Senecae, Lucanus [12]. Ex historicis Livius, vel liber aliquis philosophicus Ciceronis, praeter *De fato* et *Academica* [13]. — Discunt memoriter solum poetam et primam orationem Ciceronis, quam audiunt ; non alia, nisi ex rhetoricis praeceptis definitiones et divisiones solum. — Singulis tantum annis recipit et mittit.

In graecis

In secunda : grammatica Clenardi [14], et author facilior postea, ut Isocrates [15], vel Aesopi fabulae etc. ; atque hoc vel ab initio anni, vel forte post Pascha ; aut iterum post Pascha docet eamdem grammaticam pro iis qui accedunt. — In prima : Demosthenes vel Homerus, vel postea epigrammata graeca, aut Hesiodus, Pindarus etc.

---

79 quos] qui *ms.* || 82 ex[s] *del.* nisi | *prius* rhetoricas praeceptas || 87 vel *del.* terti[us] Quintiliani 3us liber 4us et 8us 9us || 88-9 Licebit . . . vel 9 *in marg.* || 88 Quintiliano *del.* legere lib. 3 || 92-3 historicis *de.l* Caesar vel || 93 Livius *del.* vel Svetonius | vel *del.* Salustius | De *sup.* || 95 audiunt *del.* tantum | nisi *del.* forte || 97 mittit *del.* Laus Deo || 99 Clenardi *del.* et post verbum typto activum || 100 vel *sup.* | etc. *del.* ut || 102 In *del.* initio

---

[11] M. F. QUINTILIANUS, *Institutionum oratoriarum libri XII.*

[12] M. A. LUCANUS (39-65), *Pharsalia.*

[13] *Academicae quaestiones*, opus philosophicum Ciceronis.

[14] N. CLENARDUS, *Institutiones linguae graecae* ; cf. *Ordo st.* (*1558*) ; supra, mon. 1 adn. 12.

[15] ISOCRATES (436-338 c. Chr.), rhetor graecus.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

IDEM ORDO AC DISPOSITIO CLASSIUM, ELEVANDO DUMTAXAT TERTIAM ET SECUNDAM CLASSEM 105

Septima ut supra. — Sexta ut supra. — Quinta ut supra. — Tamen sexto quoque mense mittit ad quartam etiam mediocres. Sed in initio anni optimos et bonos ad tertiam, mediocres ad quartam.

Quarta ut supra. — Tamen in initio anni mittit optimos et bonos ad secundam, reliquos tam mediocres quam ineptos ad tertiam. Circa medium annum vero bonos et optimos ad tertiam ; reliquos retinet.

Tertia

3. lectiones. Primo medio anno usque ad Pascha, ut supra. — Sequenti medio anno : 1. Ars metrica per duos menses ; deinde poeta gravior, ut Virgilii Aeneidos vel etiam *Eglogae*. — 2. Historicus ut Salustius vel Caesar. — 3. Cicero *De amicitia* vel *Senectute*. — Componunt carmine et prosa scholastici alternis ultimis quatuor mensibus ; ultimo mense forte rudimenta graeca. — Recipit sexto quoque mense vel ex quinta vel ex quarta. Sed singulis tantum annis mittit optimos et bonos ad primam, reliquos, tam mediocres quam ineptos ad secundam. [47*v*]

Secunda

3 lectiones. Primo medio anno : 1. Cicero *De officiis* vel *De amicitia*, *Senectute*, vel *Tusculanae* vel *De finibus*. — 2. Historicus et poeta alternis vel certis temporibus per vices, ut Virgilii *Aeneidos* liber gravior, vel Horatius, vel Martialis, vel *Georgica* ; et ex historicis Caesar, Livius, vel Salustius, vel Suetonius etc. — 3. Ars metrica per duos menses ; deinde *De utraque copia* [16] usque ad Pascha. — Sequenti medio anno: 1. Orationes Ciceronis faciliores. — 2. *Rhetorica ad Herennium*, primus, secundus et quartus liber, vel *De inventione*, vel Cypriani rhetorica [17]. — 3. Historicus et poeta, ut primo medio anno, vel alternis vel per vices. — Discunt memoriter Ciceronis lectionem, poetam, gram-

116 vel *del.* all[us] || 118 annis *dell* emittit || 131 memoriter *del.* poet[am]

[16] *De utraque copia* cf. supra, adn. 7.

[17] De rhetorica Cypriani cf. supra, adn. 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

maticam graecam ; non alia, nisi forte ex rhetoricis praeceptis solas definitiones et divisiones. — Singulis annis mittit ad primam vel ad alias facultates. Recipit forte sexto quoque mense vel ex tertia vel ex quarta.

Prima classis, ut supra. — In graecis, ut supra.

B

SECUNDUS ORDO SEPTEM CLASSIUM HUMANIORUM, GRAMMATICAE AC RHETORICAE OMNES ELEVANDO

Septima et infima habet tres ordines : Primus : Declinationes nominum et coniugationes discit memoriter. — Secundus Rudimenta. — Tertius : Concordantias, quibus etiam Cato vel epistolae selectae. — *Doctrina christiana parva* [1] cotidie semel. — Discunt memoriter duas lectiones singuli, mane et vesperi : aut binas mane, et vesperi totidem. — Singulis tribus mensibus mittit bonos ad quintam, reliquos mediocres ad sextam.

Sexta

Tres lectiones : 1. De generibus, praeteritis et supinis Dispauterii. — 2. Epistolae selectae, vel Cato ; deinde *familiarium* [2] liber facilior. — 3. Syntaxis parva tota. — *Doctrina Christiana parva* bis aut ter in hebdomada ; cum vero sciunt, catechismus Canisii parvus. — Discunt omnia memoriter. — At initio anni per mensem repetit concordantias solum et in eis exercet ; deinde auspicatur syntaxim parvam ; sed partim etiam semper exercet in concordantiis, et etiam declinando et coniugando. — Sequenti medio anno, post Pascha, eodem prorsus modo. — Sexto quoque mense mittit optimos et bonos ad quartam ; reliquos tam mediocres quam ineptos ad quintam. Rara vero ingenia aliquando mitti etiam possent ad tertiam, praesertim initio anni.

---

132 forte *del.* solas def[initiones].
7 aut ... totidem *in marg.* || 8 *supra* tribus *legitur* sex | reliquos *del.* ad || 12 Cato *del.* per [?] *sup.* vel || 13 tota *del.* vel pars | bis aut *sup.* || 19 optimos *del.* ad 3.m || 21 3am *del.* praesertim initio anni, *sed rest.*

---

[1] *De doctrina christiana parva* cf. supra, mon. 74/A adn. 2.

[2] *Epistolae familiares* Ciceronis.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quinta

3 lectiones : 1. De generibus, praeteritis et supinis Dispauterii. — 2. Epistolarum familiarium faciliores libri. — 3. Syntaxis parva tota, et statim ab initio anni ; exercet tamen eos partim et mixte in concordantiis, et declinando et coniugando. — *Doctrina christiana parva* bis aut ter in hebdomada ; cum vero sciunt, catechismus Canisii parvus. — Discunt omnia memoriter. — Sequenti medio anno, eodem modo prorsus. — Sexto quoque mense mittit optimos et bonos ad tertiam, mediocres ad quartam, ineptos retinet forte.

Quarta

3 lectiones : 1. Epistolae familiares. — 2. Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto* ; sed in initio per duos menses repetit de praeteritis, deinde poëta. — 3. Syntaxis altior simplici explicatione ; sed in initio per mensem, paulo plus, repetit aliqua dificiliora et utiliora syntaxis parvae, et exercet per omnes eius regulas. — Catechismus Canisii semel in hebdomada, die sabbathi, aut bis ; qui nesciunt, parva doctrina christiana. — Discunt omnia memoriter. [48*v*]

Sequenti medio anno : 1. Progreditur in epistolis familiaribus. — 2. Ars metrica per duos menses ; deinde progreditur in poeta, vel alternis cum poeta quousque absolvat artem metricam. — 3. Syntaxis altior iterum ab initio ; exactius item, post artem metricam, componunt carmine et prosa alternis post duos menses plus minus. — Discunt omnia memoriter. — Sexto quoque mense recipit. Sed singulis annis mittit optimos et rara ingenia ad primam, bonos ac mediocres ad secundam, reliquos ineptos ad tertiam. At circa medium anni posset optimos ad tertiam quoque mittere.

Tertia

3 lectiones : Primo medio anno : 1. *Epistolae ad Quintum fratrem, ad Atticum, ad Brutum.* — 2. Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto* ; aut *Aeglogae* Virgilii, aut liber *Aeneidos* facilior. — 3. Syntaxis altior exacte.

---

24 tota et *sup.* || 34 explicatione *del.* et ea finita, ars metrica tribus mensibus postremis anni, sed in initio per, vel forte melius ars metrica post medium annum statim post Pascha || 36-7 hebdomada *del.* aut || 37 bis *del.* qui n || 44 recipit *del.* et mittit || 46-7 optimos *del.* mittere || 47 ad *del.* 3.am quoque mittere *sed rest.* || 49 primo *del.* Cicero ' Epistolae ... Brutum *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

— Catechismus Canisii. — Sequenti medio anno : 1. Lectio Ciceronis. Forte postea oratiuncula Ciceronis ; Cicero *De senectute*, vel *De amicitia* et *De officiis* etiam postea. — 2. Ars metrica per duos menses ; deinde Vergilii *Aeneidos*. *Rhetorica ad Haerenium*, quartus liber ; in fine, ultimo mense, forte rudimenta graeca. — Discunt omnia memoriter. — Recipit sexto quoque mense ; sed singulis tantum annis mittit optimos et bonos ad primam, reliquos omnes ad secundam.

Secunda, quae et humanitatis seu rhetorica inferior

3 lectiones praeter graecam : 1. Cicero *De officiis* initio anni, vel *Paradoxa* post tres menses, vel statim ab initio oratio aliqua facilior Ciceronis. Deinde aliae atque aliae ; vel in fine anni *De officiis*, etc. — 2. Virgilii *Aeneidos* dificiliores libri, vel Horatius ; deinde vel Lucanus vel Martialis. Historicus ut Caesar, Salustius ; vel alternis cum poëta, vel vicissim certis temporibus. — 3. Ars metrica ; deinde rhetorica Cypriani [3] ; vel *ad Haerenium* primus, secundus et quartus ; vel *De Inventione*, et quartus *ad Haerenium* deinde. — 4. Grammatica graeca, et facilis deinde aliquis author, ut Isocrates, Aesopi fabulae, etc. — Sequenti medio anno progreditur in eisdem.

Prima, rhetorica altior, ut supra. — Singulis annis mittit vel ad primam vel ad alias facultates.

C

TERTIUS ORDO SEPTEM CLASSIUM
GRAMMATICAE ET RHAETORICAE, OMNES DEPRIMENDO

Septima : duos habet ordines : 1. Declinationes et coniugationes. — 2. Rudimenta, et incipiunt quinque concordantias. — Mittit singulis tribus mensibus ad sextam, sed rara ingenia et optimos etiam ad quintam initio semestris, at rarissime ad quartam.

---

52 l. *del.* progreditur in | *prius* lectione || 54 menses *del.* forte. Deinde rhetorica Cypriani vel ad Herenium l.us liber, aut de inventione, vel de utraque copia vel ab initio iterum syntaxis potest, syntaxis altior iterum et postea || 55 rhetorica *del.* vel de utraque copia, forte | ad Haerenium 4.us *sup.* | liber infra || 56 graeca *del.* et forte etiam historicus loco poetae per duos aut tres menses postremos || 58 1am *del.* medio || 60 officiis *del.* vel || 61 Paradoxa *del.* vel tusculanae vel de finibus et | vel statim ab initio || 63 *prius* dificilior, *del.* libri (*prius* liber) aliquis || 64 ut ... Salustius (*del.* Livius, Svetonius) *infra* || 65 metrica *del.* Deinde de utraque copia forte.
5-6 5.am *del.* praesertim || 6 semestris *del.* et

---

[3] De rhetorica Cypriani cf. supra, mon. 74/A adn. 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sexta

3 lectiones : 1. Concordantiae. — 2. *Epistolae selectae* et Cato. — 3. Syntaxis parvae aliquot species activorum, vel omnes. — Sequenti medio anno eodem modo. — Singulis tribus mensibus mittit ad quintam ; sed rara ingenia initio semestris ad quartam possent mitti.

Quinta

3 lectiones : 1. De generibus, singulis tribus mensibus. — 2. Epistolae familiares. — 3. Syntaxis parva tota ab initio. Sed post tres menses repetit ab eo loco, unde alter finivit praecedens. — Sequenti medio anno, eodem prorsus modo. — Recipit singulis tribus mensibus ; sed sexto quoque mense mittit ad quartam.

Quarta

3 lectiones : 1. De generibus, praeteritis et supinis. — 2. Epistolae familiares. — 3. Syntaxis parva tota, et incipit altiorem forte. — Sequenti medio anno eodem modo. — Sexto quoque mense mittit ad tertiam.

Tertia

1. Epistolae familiares. — 2. Ovidius, *De tristibus* vel *De Ponto*. Forte tribus primis mensibus aut duobus repetit de praeteritis, et tunc posset recipere rara ingenia ex quinta. — 3. Syntaxis altior. — Sequenti medio anno eodem modo. — Sexto quoque mense mittit ad secundam.

Secunda, humanitatis

3 lectiones praeter graecam. Primo medio anno : 1. *De officiis* Ciceronis, vel *De senectute, amicitia*. — 2. *De utraque copia* [1]. — 3. Historicus, ut Caesar vel Salustius.

19 generibus *del.* per mensem || 20 forte *del.* vel syntaxis forte altior sola

[1] *De utraque copia* Andreae Frusii cf. supra, mon. 57 adn. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sequenti medio anno: 1. *Tuscula*[2] Ciceronis, vel *De finibus*, vel *Paradoxae*. — 2. Poeta, ut Virgilius vel Horatius vel Martialis. — 3. Ars metrica per duos primos menses, et deinde componunt carmine et prosa. — 4. Graeca grammatica Clenardi, cum aliquo authore facili. — Recipit sexto quoque mense; sed mittit tantum singulis annis ad primam vel ad alias facultates.

Prima, rhetoricae

3 lectiones praeter graecam. Ut supra, praeterquam quod initio docebit compendium aliquod rhetoricae et artem metricam forte per duos primos menses, et tunc posset recipere rara ingenia ex tertia initio anni.

75

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

ORDO SEPTEM CLASSIUM COLLEGII ROMANI EX CONSENSU COMMUNI CONSTITUTUS

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

P. Ledesma — ut vidimus — ordinem septem classium Collegii Romani restaurandum esse iudicabat (cf. supra, mon. 69 lin. 121-23). Ipse obtulit P. Generali « *Tres ordines seu dispositiones septem classium* » (vide supra, mon. 74). Nostrum monumentum 75 ex communi, hoc est Petri Perpinyà, Fulvii Cardulo, professorum rhetorices, Sebastiani Romei, rectoris et Iacobi Ledesma, praefecti studiorum, consensu compositus est.

TEXTUS: 1. Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 221*r*-22*r*; autographum Patris Ledesma, cum plurimis eiusdem correctionibus.

2. *Ib.*, f. 354*r*-55*v*; apographum coaevum ex priori, manu nobis ignota, transumptum, ratione habita correctionum prioris textus.

EDITIO: MP (1901), doc. 19, p. 182-90 (textus qui in prima columna exstat).

---

35 facili *del.* 1ª rhetorices ut supra || 40 aliquod *sup.*

---

[2] *Tusculanae disputationes*; cf. supra, mon. 59 adn. 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Constitutio seu ordo septem classium ex consensu communi P. Perpigniani [1], *P. Fulvii* [2], *P. Rectoris* [3], *P. Ledesmae*

Septima et infima habet tres ordines.

3 ordines : Primus : Declinationes nominum et coniugationes. — Secundus : Rudimenta octo partium [4]. — Tertius : Concordantiae. Quibus etiam epistolae selectae vel Cato. — Doctrina christiana parva [5] quotidie semel. — Discunt ac reddunt duas lectiones singuli memoriter mane et vesperi praeter doctrinam christianam. — Mutatio : Singulis tribus mensibus mittit ad altiorem classem qui apti iudicantur, praevio examine. Sed initio cuiusque semestris bonos ad quintam, reliquos mediocres ad sextam. Post tres vero menses tantum ad sextam utrosque.

Sexta

3 lectiones : 1. De generibus, singulis tribus mensibus, cum pauculis quibusdam regulis declinationum, quae conscribentur. — 2. Syntaxis parvae regulae activorum singulis tribus mensibus, exercendo pariter in concordantiis et declinando et coniugando. — 3. *Epistolarum familiarium* facilior aliquis liber. — Doctrina christiana parva ter in hebdomada. Et qui eam sciunt, discunt catechismum Canisii parvum [6]. — Discunt omnia memoriter. — Singulis tribus mensibus eodem prorsus modo se gerit. — Mutatio : Recipit quoque ac emittit tertio quoque

1-2 ex consensu ... Ledesmae *om. t2* || 7 Discunt *del. t1* sua quip[?] | ac reddunt duas lectiones *sup. t1* || 9 ad altiorem classem *sup. t1* || 11 tantum *del. t1* bonos || 13-4 parvulis *t2* || 19 mensibus *del. t1* idem repetit

[1] Petrus Ioannes Perpinyà S.I. (1530-66), hispanus ; cf. infra, mon. 80 adn. 1.

[2] Fulvius Cardulo S.I. (1529-1591), italus ; ingressus Societatem anno 1546 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 27. Professor rhetorices in Collegio Romano ab anno 1553 ; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 335. Vide eius scriptum de ordine classis rhetorices, supra, mon. 57.

[3] Sebastianus Romei S.I. (ob. 1574), italus ; ingressus Societatem anno 1550 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* ... p. 129. Rector Collegii Romani (1554-68) ; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 322.

[4] Rudimentorum Patris Coudret nota est editio anno 1556 a P. Canisio in lingua germanica praeparata (cf. MP I 605 n. 1770 et adn. 41) ; altera anno 1561 Dillingae (cf. BRAUNSBERGER III 775) ; tertia Florentiae anno 1563 hoc titulo : *De primis latinae grammatices rudimentis libellus* ; cf. MP I 95 adn. 7 et 137 adn. 9.

[5] De qua cf. supra, mon. 74/A adn. 2.

[6] De catechismo Canisii cf. supra, mon. 13 adn. 26.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mense. Sed initio semestris tam bonos quam mediocres ad quintam; elapsis autem tribus mensibus cuiusque semestris solum bonos ad eandem quintam.

Quinta

3 lectiones: 1. De generibus, cum praedictis regulis declinationum, praeteritis ac supinis. — 2. Syntaxis tota parva, eam incipiens ab initio. Exercet tamen eos partim et mixte in concordantiis, et declinando et coniugando. — 3. *Epistolarum familiarium* faciliores libri. — Doctrina christiana parva bis aut ter in hebdomada. Cum vero eam sciunt, catechismus Canisii. — Discunt omnia memoriter. — Sequenti medio anno eodem prorsus modo. Mutatio: Singulis tribus mensibus recipit, ac se demittit pro captu eorum quos recipit, praesertim elapsis primis tribus mensibus cuiusque semestris. — Sexto quoque mense emittit ad classem altiorem; sed initio anni bonos ad tertiam, mediocres ad quartam, circa medium anni utrosque ad quartam tantum.

Quarta

3 lectiones: 1. Syntaxis altior simplici explicatione; sed in initio per mensem cum dimidio plus minus repetit aliqua dificiliora et utiliora syntaxis parvae, aut vero posteriorem eius partem, et exercet per omnes eius regulas. — 2. Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto*, aut *Eclogae* Virgilii; sed in initio per mensem cum dimidio plus minus repetit de praeteritis; deinde poëta. — 3. *Epistolae familiares*. — Catechismus Canisii parvus bis aut semel in hebdomada, die sabbathi; at qui nesciunt, Doctrina christiana parvula. — Discunt omnia memoriter.

Sequenti medio anno prorsus eodem modo, praeterquam quod si scholastici capaces viderentur, iudicio praefecti, posset duobus ultimis mensibus auspicari artem metricam, et inciperent carmina componere.

Mutatio: Sexto quoque mense recipit, et sexto quoque mense mittit. Sed initio anni rara quaedam ingenia ad primam rhetorices, bonos ad secundam, mediocres et ineptos ad tertiam. Circa medium anni bonos ad tertiam tantum.

---

21 ad 5.am *sup. t1* || 22 cuiusque semestris *in marg. t1* | ad *del.* [?] || 25 cum *del. t1* pauculis quibusdam *sup.* praedictis || 26 parva *sup. t1* || 31 modo *del. t1* sed || 32 recipit *del. t1* [?] primis *sup. t1* | tribus *del. t1* semestris || 33 semestris *del. t1* emitt[it] || 33-4 ad classem altiorem || 34 anni *del. t1* optimos quosque | *sup.* bonos || 43 bis aut *sup. t1* || 46 iudicio praefecti *in marg. t1* || 49 1.am *sup. t1* | bonos *del. t1* imo || 51 tantum *del. t1* Aliter ut placet Perpig. Sequenti medio anno (*del.* 1. Ovidius De tristibus vel de Ponto vel Virgilii Aeneidos, liber aliquis facilior, ut primus) — 1. Syntaxis altior exacte explicata. — 2. Ars metrica, ac deinde (*sup.* poeta, vel Ovidius (*del.* ut de tristibus) de Ponto et tristibus vel) Virgilii liber aliquis facilior ut primus, vel eglogae — 3. Epistolarum familiarium gravior liber. — Sexto quoque mense reciperet; sed sin gulis tantum annis emitteret: rariora ingenia ad rhetoricam, bonos et mediocres ad 2.am, reliquos ad 3.am

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Tertia

3 lectiones : 1. Syntaxis altior exacte. — 2. Epistolarum Ciceronis familiarium liber gravior, vel *ad Quintum fratrem*, vel *ad Atticum*, vel *ad Brutum*. — 3. Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto*, vel *Eglogae* Virgilii, aut liber aliquis *Aeneidos* facilior. — Catechismus Canisii semel in hebdomada, die sabbathi. — Discunt omnia memoriter.

Sequenti medio anno : 1. Ars metrica Dispauterii [7] duobus mensibus cum dimidio, plus minus, ac deinde quartus liber *ad Haerennium* [8]. — 2. Ciceronis *De amicitia*, vel *senectute*, vel *De officiis* ; et postea circa finem anni, ultimo mense, oratio aliqua Ciceronis facilior, scilicet vel *pro Q. Ligario, pro M. Marcello, pro Archia poeta*, vel *post reditum* [9]. — 3. Virgilii *Aeneidos*. — Sed in initio anni per mensem unum aut alterum repetit dificiliora syntaxis altioris vel posteriorem aliquam eius partem magis utilem et necessarium, pro iis praesertim, quos recipit circa medium annum ; deinde poeta. — Catechismus Canisii, et discunt omnia memoriter ut praecedenti medio anno. [355*r*] — Mutatio : Sexto quoque mense recipit ; sed singulis tantum annis mittit, bonos ad rhetoricam, mediocres ad secundam, scilicet ad humanitatem.

Secunda quae et humanitatis seu rethorica inferior

3 lectiones praeter graecam : 1. Ars metrica Dispauterii per menses duos plus minus ; deinde *Rhetorica* Cypriani [10], vel *ad Herenium* primus et secundus ac tertius liber. — 2. Virgilii *Aeneidos* graviores libri. — 3. Post tres menses, vel statim ab initio, orationes Ciceronis faciliores quas diximus, ut *pro Q. Ligario, pro M. Marcello, pro Archia poeta, post reditum* etc. ; deinde alias graviores. — 4. Grammatica graeca Cle-

53 Epistolarum *del. tl* ad | familiarium liber gravior vel *in marg. tl* || 54 vel[1],[2] *sup. tl* || 61 *prius tl* oratiuncula || 62 pro *del. tl* Ligario † | vel *sup. tl* | redditum *tl* || 63-6 Sed ... poeta *in marg. tl* | 65 praesertim *sup. tl* || 69 2.am scilicet ad *sup. tl* | humanitatem *del. tl* vel singulis annis recipit et mittit bonus ad rhetoricam, mediocres ad 2.am Aliter (si 4[a] constituatur 2° modo) nullos recipit circa medium annum. || 71 Dispauteri *del. tl* Deinde || 74 Post ... initio *in marg. tl* | faciliores *del. tl* Deinde || 75 quas diximus *sup. tl* | poëta *del. tl* pro

[7] Cf. *Ordo st.* (*1558*) ; supra, mon. 1 adn. 22.

[8] *Rhetorica ad Herennium* ; cf. supra, mon. 59 adn. 7.

[9] *Post reditum in senatum* ; oratio anno 57 habita, qua, reversus ab exilio, senatui gratias egit.

[10] De qua cf. supra, mon. 74/A adn. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nardi, ac deinde author aliquis facilior, ut *Dialogi mortuorum* Luciani, Aesopi fabulae, Isocratis *Paraenesis* etc.

Sequenti medio anno: 1. vel Virgilii *Aeneidos* gravior liber, vel Horatius correctus, vel Martialis correctus [11], vel Lucanus aliquando. — 2. Elapsis duobus mensibus, loco orationum historicus aliquis, vel Caesar vel Salustius, forte historicus loco poëtae, in fine aut initio anni, ut michi videtur. — 3. In rhetorica et graecis progreditur. — Discunt memoriter artem metricam, grammaticam graecam; item poëtam semper; item ex praeceptis rhetorices definitiones solum et divisiones; et catechismum Canisii fortasse semel in hebdomada recitarent. — Mutatio: Singulis annis tantum recipit et mittit vel ad rhetoricam, vel ad alias facultates scientiarum.

Prima quae eadem est rhetoricae

3 lectiones praeter graecam: 1. *Partitiones* Ciceronis uno anno, altero *De oratore ad Quintum fratrem*, secundus et tertius liber. Licebit etiam aliquando vel *Topica* Ciceronis, vel *De oratore ad Brutum* docere; et ex Quintiliano [12] quoque interponere aliquot lectiones ex libro tertio vel quarto vel octavo vel nono. — 2. Orationes Ciceronis graviores. — 3. Poëta aliquis, ut Virgilii *Aeneidos* gravior liber, vel *Georgica*, vel Horatius, vel aliquando tragoediae Senecae, vel Lucanus. — Historicus loco poëtae ultimis quatuor anni mensibus, ut Titus Livius, non alius; forte nonnumquam Plinii aliqua, vel Pomponius Mela [13], vel aliquis liber philosophiae Ciceronis, ut *Tusculanae* [14], *De finibus*, *De natura deorum*, *De divinatione*; aut vero vicissim singulis quatuor mensibus nunc poëta, nunc historicus. — Forte historicus loco orationum, ultimis quatuor anni mensibus, ut Perpigniano placet. — 4. In graecis Demosthenes,

---

77 ut *om. t2* | ut *del. t1* sequenti || 79 vel *sup. t1* | Virgilii *del. t1* Georgia, non *del.* etiam | Aeneidos *del. t1* per aliquot tempus vel eius Georgica || 80 correctus *sup. t1* || 82 Salustius *del. t1* forte *sup.* vel | poetae *del. t1* aut || 83 *sup.* graecis *t1* 4 || 84 item *sup. t1, om. t2* || 86 recitarent *om. t2* || 90 Ciceronis *del. t1* vel || 91 liber *del. t1* vel topica Cicero[nis] || 92 aliquando *sup. t1* | Ciceronis *del. t1* interpretari || 93 et *del. t1* aliqua || 96 aliquando *sup. t1* | Historicus *t1 add. in marg.* historicus inquam || 97-100 ut ... divinatione *in marg. t1* || 100 vero *del. t1* vero 4 nullo [?] per aliquot mense poeta, per aliquot historicus || 101 historicus *del. t1* vel aliquis liber philosophiae

---

[11] Cf. *ib.*, adn. 8.

[12] M. F. QUINTILIANUS, *Institutionum oratoriarum libri XII.*

[13] Pomponius MELA (s. I a. Chr.), *De chorographia libri tres*; tractatus de geographia.

[14] *Tusculanae disputationes*; cf. supra, mon. 59 adn. 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vel Homerus, vel aliquando postea epigrammata graeca, aut Hesiodus, Pindarus etc. — Discunt memoriter primam tantum orationem Ciceronis, quam audiunt, non alias ; poëtam in initio per aliquot menses, tres vel quatuor tan-[355*v*]tum ; ex praeceptis rethoricis, definitiones solum et divisiones.

76

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

DE RATIONE ET ORDINE STUDIORUM COLLEGII ROMANI

ANNIS 1564-65

Introductio

P. Ledesma non solum triplicem ordinem septem classium composuit (vide supra, mon. 74), sed iuxta normas in iis positas etiam amplam rationem studiorum harum classium ad usum Collegii Romani elaboravit ; quam in nostro hoc monumento invenies.

TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 51*r*-96*v* ; sunt adversaria auctoris, qui multa propria manu exaravit, sed in scribendo diversorum quoque auxilium adhibuit. Auctor opus imperfectum reliquit. Oportebat id constare quinque libris (cf. infra, cap. 3), sed nec primus quidem eorum ad finem usque perductus est. Nihilominus, est amplissimum Patris Ledesma et etiam nostri voluminis scriptum. Initio habetur epistola introductoria Patri Generali data. Quam sequuntur Index capitum primi libri, et Universalis tabula ordinis studiorum Collegii Romani.

EDITIONES : 1. MP (1901), doc. 31, p. 338-453. — 2. CORCORAN, *Renatae litterae* p. 72-133 (cum multis tamen omissionibus).

SCRIPTORES : ASTRAIN, *Historia* II 561-62 ; — HERMAN, *La pédagogie* p. 33-34 ; — FARRELL, *The Jesuit Code* p. 166-87 ; — AICARDO, *Comentarios* III 441-47 ; — BARBERA, *La Ratio* p. 38-40 ; — SCADUTO, *Storia* III 361-62.

TEMPUS : In laudem huius magni operis Patris Ledesma multa scripta sunt (cf. scriptores immediate superius recensitos). Non desunt qui sentiant mortem impedivisse auctorem, ne opus perficeret (cf. e. gr. FARRELL p. 166). Hoc modo implicite admittitur, monumentum nostrum post annum 1570 fuisse compositum ; nam P. Ledesma anno 1575 e vivis cessit (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 82). Attamen haud paucae sunt rationes quae opus annis 1564-65 fuisse concinnatum suadent. Alia igitur causa, cur opus incompletum remanserit, quaerenda est.

Rationes vero quae pro annis 1564-65 militant, sunt hae :

1. Filigrana chartae quam P. Ledesma in hoc opere concinnando

---

103 aliquando *sup. tl* | aut *del. tl* Pin[darus] || 104 Pindarus *tl add.* Sophocles, Euripides || 106 praeceptis *del. tl* def[initiones].

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

adhibuit, est : scutum cum ave gradiente, et supra scutum stella. Haec filigrana apparet solum in charta huius monumenti et monumentorum 69-71 et 73-75 ; quae omnia ad annum 1564 et 1565 a P. Ledesma conscripta sunt.

2. Eorundem librariorum manus apparent in monumentis 76 et 69 (cf. e. gr. *Stud. 1/a*, f. 52*r* 64*r* et 135*r*-36*r*), et solum in his ; proinde eodem tempore ea conscripta fuisse, praesumi licet. At de mon. 69 — ut diximus — constat, ad annum 1565 fuisse scriptum.

3. In hac ratione studiorum iterum iterumque asseritur ut praeceptores tribus horis mane et totidem vesperi doceant (cf. e. gr. lin. 378). Quod vero scribi non potuit post 1567 ; nam P. Generalis die 9 iun. huius anni constituit ut praeceptores non sex sed quinque horas quotidie docerent (v. decretum supra, mon. 20 adn. 31). Iam in *Rat. stud. - 1565* (cf. supra, mon. 20 § 25) quinque horae praescribuntur. P. Ledesma quoque in ratione studiorum posteriore (mon. 90 et 91) prius sex horas assignavit ; dein in quinque immutavit.

4. Auctor in hac ratione studiorum permittit lectionem Terentii (cf. lin. 1344 et 2313) ; quod tamen severe prohibet in aliis quae certe post 1565 compositae sunt (cf. mon. 86 II lin. 50-1 ; et mon. 90 lin. 678-80). Mon. 76 igitur prius scriptum est, nam hac in re Societas tolerantiorem se exhibuit initio quam postea (cf. supra, mon. 57 adn. 4 et 8). E gr. P. Nadal in tractatu anno 1552 de studiis ordinandis exarato, Terentii lectionem sine ulla restrictione proponit (cf. MP I 138) ; in eius autem ratione studiorum, anno 1563 conscripta, Terentius iam non apparet inter poetas recensitos (cf. supra, mon. 13 § 6). Prout desideratur nomen huius auctoris in *Rat. st. - 1565* (cf. supra, mon. 25 § 72 84 et 99).

5. Mentio fit in hac ratione studiorum de rudimentis Coudreti emendatis (lin. 400) ; hic libellus anno 1563 Florentiae « auctus et recognitus » typis expressus est (cf. infra, adn. 13). Praeterea si mon. 76 ad annum 1575 confectum fuisset, P. Ledesma novissimam P. Emanuelis Álvares grammaticam tacere non potuisset ; cuius grammatices prima editio anno 1572 facta est (cf. SOMMERVOGEL I 223). Tandem post annum 1570 optime potuisset auctor nostri monumenti citare suam grammaticam ad usum Collegii Romani compositam et anno 1569 typis editam (cf. SOMMERVOGEL IV 1648-49 et supra, mon. 69 adn. 31). In ratione studiorum ad annum 1568 a P. Ledesma conscripta, iam non apparent Rudimenta Coudreti, nec Syntaxis Guarini (quae passim in hoc mon. 76 recurrunt), sed cum de grammatica adhibenda agitur, ita se noster auctor exprimit : « nostra rudimenta », « grammatica Collegii Romani » et « Grammatica Societatis » (cf. mon. 90 lin. 26 346 518 et passim). Quae verba iam significare possunt grammaticam a P. Ledesma mox edendam.

6. Verba Patris Ledesma quae sequuntur : « Publica vero praemia ... quae hoc anno praesenti fuerunt observata » (v. lin. 1095-97) verisimiliter referenda sunt ad primam praemiorum in Collegio Romano distributionem, quae die 5 nov. 1564 evenit (cf. relationem Patris Polanco die 6 nov. 1564 hac de re ad Societatem scriptam ; infra, mon. 239).

7. Demum, quando P. Ledesma de ordine quinque classium agit (cf. infra, cap. 3), citat ordinem a P. Nadal anno 1563 scriptum (quem v. supra, mon. 13). Iamvero si hoc mon. 76 post annum 1565 scriptum fuisset, in cap. 30 commemorari debuerat *Ratio st. - 1565* (v. supra, mon.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

20-25), in qua habetur ordo quinque classium a P. Generali approbatus et anno 1569 collegiis Societatis distributus.

His igitur rationibus innixi, nobis firmiter persuademus, opus hoc Patris Ledesma non ad annum 1575, sed ad annum 1565 concinnatum fuisse. Causa vero maxime probabilis, cur incompletum remanserit, fuisse videtur, quia eodem tempore scriptus est a P. Perpinyà ordo « *De studiis humaniorum literarum* » inscriptus (v. supra, mon. 25), qui a moderatoribus Societatis approbatus est et anno 1569 collegiis Societatis distributus. Hunc ordinem P. Ledesma, cum anno 1566 ad diiudicandum recepisset (v. eius *Annotationes* infra, mon. 86), et videret illum a Societate comprobatum fuisse, ipse a labore tam improbo continuando destitit. (Cf. iudicium Patris Perpinyà severissimum de hac ratione studiorum a P. Ledesma concepta ; infra, mon. 83 lin. 17-20.

Intentio auctoris fuit ut hoc opus Patri Generali exhiberet, prout epistola introductoria manifestat.

De ratione et ordine studiorum Collegii Romani

Admodum Reverende in Christo Pater

1° Impulsus iamdiu desiderio aliquid in hoc meo munere, ab annis superioribus iniuncto [1], praestandi, quod ad Christi redemptoris nostri gloriam et literarum studii huius Collegii Romani utilitatem esse posset ; visum est, stimulante conscientia, paucis hic perstringere, quae de hac tota studiorum ratione mihi viderentur ; atque ea calculo superiorum, ut par est et nostri instituti ratio postulat, iudicanda subiicere.

2° 1. Igitur necesse prorsus arbitror rationem et ordinem aliquem studiorum Collegii huius Romani Societatis nostrae (ac quidem, si fieri possit, omnium optimum) conscribere, et conscriptum superiorum imperio stabilire, ut nonnisi eorundem gravi consilio mutari valeat ; idque sive is qui nunc est, omni ex parte retinendus iudicetur, sive aliqua ex parte immutandus videatur.

2. Nec vero in universum solum conscribi satis est ; sed particulatim per singulas facultates et classes, quid cuique sit observandum, scripto singillatim tradere.

3. Nec solum quae ad nostrorum studiorum rationem attinent, scribenda, sed etiam quae ad externorum scholasticorum et in literis et in moribus spectant.

---

9 arbitror *del.* ordinem || 12 gravi *corr. ex* magno || 12-4 valeat ... videatur

---

[1] Munus praefecti studiorum, quod anno scholastico 1562/63 ei iniunctum fuerat ; cf. ep. Patris Polanco die 21 sept. 1562 ad P. Madrid datam (*Epp. Lainez* VI 408).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Necnon similiter ipsis magistris singulis docendi modum praescribere oportebit, et omnium aliorum exercitiorum, ut corrigendi themata, recitandi, repetendi lectiones, eas examinandi, cum caeteris, formam et modum ; nam haec, pro ipsarum classium diversitate, plurimum differunt ; alioqui, quot magistri, tot erunt modi ; et uno tempore unus, alio alius, pro eius arbitrio ; atque, ut dicitur, quot capita, tot sententiae.

5. Item, conscribere oportebit per singulas classes, qui libri legendi et qui non ; quibus diebus docendum ; qua hora diei et quot horis ; quo ordine ; quae mane et quae vesperi ; diebus feriatis, et sabbati, et festis, et singulis mensibus, etc.

6. Item, quid in renovationibus studiorum faciendum ; quid in mutatione ; quid vacationum tempore aut remissionis studiorum aliisve temporibus anni, ut in omnibus [52*v*] certa ratio appareat.

7. Tandem regulas omnes, hac de re conscriptas hactenus, diversorum officiorum et personarum ad haec praestanda necessariarum, ut praefecti studiorum, magistrorum, bedelli, syndici, examinatorum, correctoris et aliorum, necesse videtur colligere et iudicare, et iudicatas conscribere, et conscriptas servandas tradere, ut ita demum omnia liquido constent.

8. Atque id quidem omne quod diximus, ordine et methodo scribendum erit, distincte et clare et breviter, ut faciliora sint tum ad ea cognoscendum, tum maxime ad ipsam praxim accommodata.

3° Ut hoc autem faciendum sit, hae rationes movent :

1. Primum, non solum necessitas, quae tanta apparet ut videmus ; sed exemplum aliarum omnium accademiarum, quae suas habent conscriptas de rebus omnibus constitutiones.

2. Item, celebriora alia nostra collegia, ut audio, Societatis nostrae, eas conscripserunt, vel conscriptas acceperunt et observant [1].

3. Item, ut praefectus studiorum habeat quid sequatur certo constitutum, quod executioni valeat mandare ; et inde ipse possit discere, praesertim novus, si quando illum eligere contingat.

4. Item, ut magistri inde capiant cum praeficiuntur scholis, aut de aliqua re dubitant ; et praefectus eis tradat, etiam scripto, omnem suam studiorum rationem et ordinem, ne arbitrio eorum relinquatur, aut sit semper utendum nova consultatione vel inquisitione, quid faciundum sit.

---

21 similiter *del.* singulis, *sup.* ipsis | magistris *del.* classium || 23-4 formam et modum *in marg. m. Led.* || 25 alioqui *del.* ut dicitur || 34 anni *sup.* || 42 et clare *sup.* | breviter *del.* et || 45 quae *del.* apparet || 48 nostrae *sup.* || 49 acceperunt et *sup. m. Led.*

---

[1] Videsis « *Estatutos da Universidade de Coimbra* (*1559*) » ; ed. Serafim LEITE (Coimbra 1963). — « *Estatutos da Universidade de Évora* (*1559*) » ; ARSI, *Fondo Ges. 1408*, fasc. 19, doc. 2 et 5. — « *Statuta Universitatis Turnonensis* » - 2 apr. 1562 ; (*Opp. NN 209*, f. 144*r*-47*v*). — « *Statuta almae Universitatis Treverensis* - *1562* » (PACHTLER I 172-88). — « *Statuta universitatis Gandiensis* - *1565* » ; v. supra, mon. 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

5. Item, ut syndici [3] classium habeant [53*r*] etiam certi aliquid quod observare in magistris et in eorum classibus possint ac debeant.

6. Ac denique, ut obvietur gravi cuidam incommodo, quod oriri necesse est, videlicet, ne vel ipse praefectus studiorum, vel magistri, vel quispiam alius studiorum observator, novos ritus vel novos ordines et modos inducere velit, quod eos putet optimos, cum secus frequenter accidat ;

7. vel de iis inter se contendere cotidie et disceptare contingat, dum suum quisque laudat, alterius vero modum, rationem et ordinem minus probat, ut experientia ostendit.

8. Item, aliis collegiis esset utile ut habeant exemplar optimum, quod, prout eis expediat, valeant imitari.

9. Item, quia ex hoc Collegio Romano oportet prodire, tanquam ex primo fonte et origine, magistros, et ex eo coloniae deduci, et mitti praeceptores qui etiam in aliis collegiis doceant ; et hic eos oportet ali et educari, qui ea quae viderint in Collegio hoc nostro Romano observari optima, alibi imitentur et sequantur.

10. Item, quia, ni fallor, in ipsis Constitutionibus, in quarta parte, asseritur, ad academiarum gubernationem et omnium eorum officiorum et studiorum rationem, librum aliquem per Societatem debere componi, in quo haec tradantur, quae diximus, sigillatim [4].

11. Tandem, cum tot et tam multa et tam varia sint agenda, et non vulgaria neque facilia, neque cuivis vel mediocriter docto pervia ; in tam ampla totius collegii studiorum ratione, videtur necessarium conscribatur plenius et perfectus omnium ordo, et particulatim [53*v*] per singula ; ac si non eius omnia, certe pleraque et praecipua, et ea, ex quibus caetera omnia pendeant, ac ex illis facile et certo colligi possint et sequantur.

12. Hoc, divino auxilio fretus, pro mei ingenii tenuitate aggressus sum, usus etiam aliorum expertorum consilio nostrae Societatis [5], et tota nostri collegii praxi praesenti, quam scripsi, et eius regulis atque earum observantia ; quae si minus probabuntur, at saltem conatum ip-

---

58 ut *del.* syndici, *sed. sup. m. Led. rest.* | ali[quid] *sup.* | aliquid *del.* aut || 60 quodam *ms.* || 61 videlicet *del.* quod peius esset || 68 Item *del.* aliis | collegiis *del.* esset, *sed m. Led. rest.* | ut *del.* alia collegia habeant, *sup. m. Led.* habeant || 69 eis *sup.* || 70-1 tanquam ... deduci *m. Led.* || 71 coloniae *del.* emitti || 72-3 oportet ... quae *m. Led.* | eos *del.* alli qui ea || 73-4 observari *sup. m. Led.* || 80 facilia, neque *sup.* || 81 collegii *del.* ratione | ratione *sup.* || 82 *prius* conscribantur || 83 ea *sup.* || 85 sequantur *del.* Hoc

---

[3] De syndicis in classibus constituendis cf. *Off. praef. st.* (*1558*) § 20 ; supra, mon. 2 ; et *Reg. praec.* (*1558*) § 6 ; supra, mon. 4.

[4] Cf. *Const.* P. IV c. 13 A ; MP I 285 287.

[5] Cf. *Relatio* ... ; supra, mon. 69 ; et *Ordo septem classium Collegii Romani ex consensu communi constitutus* ; supra, mon. 75.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sum et voluntatis desiderium Christus redemptor noster suscipiat, et sancta nostra Societas. Amen.

Vestrae Paternitatis indignus servus in Christo.

Laus Deo et Domino nostro Iesu Christo,
ac virgini sacratissimae Mariae, matri eius. Amen. [54*r*]

INDEX CAPITUM EORUM
QUAE IN HOC ORDINE SEU RATIONE STUDIORUM CONTINENTUR

Liber primus : De linguarum studio, ratione et ordine

(Universalia tabella totius tractationis eo ordine quo de illis disputatur).

Cap. 1. De scholis literariis et earum diversitate.

Cap. 2. De nostrarum scholarum et collegiorum nostrorum diversitate.

Cap. 3. Collegii universalis Romani studiorum distributio, et quo ordine de iis dicendum.

Cap. 4. Quot facultates, et in eis quot classes et professores.

Ordo studiorum in humanioribus, grammat., rhetor etc., in communi.

Cap. 5. Quot classes in humanioribus, et quales magistri in eis sint praeficiendi.

Cap. 6. Qui libri legendi.

Cap. 6*. Quibus diebus docendum, et quanto tempore.

Cap. 7. Quae exercitia literaria, et quot, et quo ordine.

Cap. 8. Modus in singulis his exercitiis servandus, ac primo in puerilibus.

Cap. 9. Modus in exercitiis, tum aliarum classium superiorum, tum omnium communibus, ac primo docendi modus. [54*v*]

Cap. 10. Modus repetendi lectiones.

Cap. 11. Modus examinandi lectionem.

Cap. 12. Modus recitandi lectiones.

Cap. 13. Quae et quot mandabuntur memoriae, non solum latina sed graeca, et quomodo.

Cap. 14. Quae, qualia, quanta et quomodo danda themata seu dictanda, et quoties.

Cap. 15. Modus corrigendi themata.

Cap. 16. Modus disputandi, praesertim diebus festis et dominicis, atque etiam, si videbitur, die sabbati.

---

97 ordine *del.* Liber primus || 98 ordine *del.* ex methodo || 95-9 Index ... disputatur *m. Led.* || 106 ordo *rep. sed del.* | in communi *m. Led.* || 113 Modus *rep. sed. del.* || 120 memoria *ms.* || 121 graeca *del.* qui graece audit

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Cap. 17. De habendis orationibus diebus festis carmine aut prosa.
Cap. 18. De declamationibus celebrioribus ter in anno habendis.
Cap. 19. Aliud publicum exercitium plenius semel in anno.
Cap. 20. Praemiorum celebritas semel in anno vel biennio, et de dialogis, comoediis et tragoediis, semel tantum in anno exhibendis.

De studio privato discipulorum, ac primo :

Cap. 21. Modus discendi scholasticorum, et audiendi, in classe et extra classem.
Cap. 22. Quibus libris utentur magistri humaniorum ad haec commode praestanda.
Cap. 23. Quibus et quot libris utentur discipuli.

De singulis classibus particulatim

Cap. 24. De distributione classium et earum distinctione, et quae omnium prima.
Cap. 25. Classis, in qua prima litterarum elementa pueri docentur, legere et scribere. [55*r*]
Cap. 26. De grammatices classibus seu scholis, ac primo cum una tantum classis est, in aliquo collegio, grammaticae.
Cap. 27. Ratio studiorum et ordo, ubi duae tantum sunt classes grammatices.
Cap. 28. Ubi tres sunt classes grammatices.
Cap. 29. Quatuor classium ordo studiorum.
Cap. 30. Quinque classium ordo studiorum.
Cap. 31. Sex classium ordo.
Cap. 32. Septem classium ordo.
Cap. 33. Octo classium ordo.
Cap. 34. Novem classium ordo.
Cap. 35. Decem classium ordo.

ORDO STUDIORUM SEPTEM CLASSIUM GRAMMATICES, HUMANITATIS, AC RHETORICAE COLLEGII ROMANI

Cap. 36. De classium optimo numero, et quid de singulis, et quare agendum.

---

129 plenius *del. sed sup. rest.* || 130-1 et . . . exhibendis *m. Led.* || 132 discipulorum *del.* tum in classe tum extra classem | ac primo *m. Led.* || 133-4 in . . . classem *m. Led.* || 141 prima *del.* litterarum, *sed. sup. m. Led. rest.* || 155 Ordo *del.* Cap. 36 Ordo || 157 optimo *et* de^{s} *sup. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Infima classis, videlicet septima, quae tres habet ordines seu gradus

Cap. 37. Quae et qualis sit classis.
Cap. 38. Quae et quot in singulis fiant ordinibus, et quo ordine.
Cap. 39. De modo haec omnia agendi seu praestandi in primo et secundo ordine.
Cap. 40. De modo in 3° ordine servando.

Sexta classis

Cap. 41. Quae et qualis classis. [55*v*]
Cap. 42. Quid quoque tempore, et quanto, et quo ordine docendum.
Cap. 43. De modo haec agendi.

Quinta classis

Cap. 44. Quae et qualis classis.
Cap. 45. Quid quoque tempore, et quanto, et quo ordine docendum.
Cap. 46. De modo haec agendi.

Quarta classis

Cap. 47. Quae et qualis classis.
Cap. 48. Quid quoque tempore, et quanto, et quo ordine docendum.
Cap. 49. De modo haec agendi.

Tertia classis, quae est prima grammatices

Cap. 50. Quae qualisque classis.
Cap. 51. Quid quoque tempore, et quanto, et quo ordine docendum.
Cap. 52. De modo haec agendi.

159-60 quae ... gradus *m. Led.* || 162 in ... ordine *m. Led.* || 182 et quanto *sup. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Secunda classis, quae est humanitatis, seu rhaetorica inferior

Cap. 53. Quae et qualis classis.
Cap. 54. Quid quoque tempore, et quanto, et quo ordine docendum. [56*r*]
Cap. 55. De modo haec agendi.

Prima classis, scilicet, rhaetorices superior

Cap. 56. Quae et qualis classis.
Cap. 57. Quid quoque tempore, et quanto, et quo ordine docendum.
Cap. 58. De modo haec agendi.
Cap. 59. De graeca lingua.
Cap. 60. Inferior lectio.
Cap. 61. Superior lectio.
Cap. 62. De hebraica lingua.
Cap. 63. De arabica lingua.
Cap. 64. Alius docendi modus.
Cap. 65. Partes indeclinabiles.
Cap. 66. Nomina, et dicendi modi.
Cap. 67. Verba.

De ratione studiorum et ordine aliarum scientiarum et facultatum superiorum. [60*r*]

[*Liber secundus*] — *De scientiarum ordine*

I. De artium liberalium ordine : 1. In communi. — 2. In particulari a. Logicae seu dialecticae - b. Physicae - c. Philosophiae tertii anni ac Metaphysicae - d. Moralis phylosophiae - e. Mathematicarum disciplinarum.
II. De ordine iuris canonici (forte).
III. De theologiae ordine : 1. scholasticae : a. matutinae lectionis - b. vespertinae lectionis — 2. positivae — 3. casus conscientiae - controversiarum contra haereticos nostri temporis, aliquando si sint.

[*Liber tertius*] — *Communia quaedam omnibus facultatibus et toti collegio*

1. De initio seu renovatione studiorum. — 2. De remissionibus studiorum - quanto tempore, quo modo etc. — 3. De vacationibus seu ces-

185 seu ... inferior *m. Led.* || 190 superior *m. Led.* || 194 agendi *del. sed rest.* De graeca lin[gua] || 204-5 De ... superiorum *m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

satione ab studiis. — 4. De mutatione scholasticorum ab una classe ad aliam, et mutatione studiorum post sex menses etc. — 5. De examine scholasticorum et eius modo. — 6. De publicis disputationibus et de actibus artium ac theologiae. — 7. De gradibus, eorum collatione, forma et modo. — 8. De bibliotheca, communis et aliis libris distribuendis. — 9. De cathalogo, seu cathalogis : a. lectionum - b. librorum - c. nominum variae prolationis ut in collegio pronunciari debent. — 10. De matricula scholasticorum.

[*Liber quartus*] — *De pietate et moribus*

1. De confessione scholasticorum, qui, quomodo etc. — 2. De doctrina christiana et eius discendi et docendi modo ac exercitio. — 3. De oratione scholasticorum quae fit in classe. — 4. De sacro cotidie audiendo, quando, ubi etc. — 5. De concione ab eis audienda, in templo vel alibi etc. — 6. De societate Beatae Virginis, scholasticorum aut aliis si quae unquam sint futurae. — 7. De correctione scholasticorum et corrigendi modo, tum in classe tum extra classem.

[*Liber quintus*] — *De officiis diversarum personarum et earum regulis ad haec praestanda*

1. Rectoris seu praefecti collegii, quantum ad studia attinet. — 2. Praefecti studiorum. — 3. Magistrorum, scholasticorum externorum et nostrorum. — 4. Syndici classium, externorum et nostrorum. — 5. Bedelli seu coadiutoris magistri. — 6. Examinatorum. — 7. Bibliothecarii. — 8. Praesidis disputantium et respondentium. — 9. Correctoris. — 10. Confessoris scholasticorum. — 11. Eius qui docturus est doctrinam christianam. — 12. Publici censoris morum si quis futurus sit in Seminario, et si qui sint alii etc.

LIBER PRIMUS : DE LINGUARUM STUDIO, RATIONE ET ORDINE

CAPUT I — DE SCHOLIS LITERARIIS ET EARUM DIVERSITATE

Scholae literariae hominum generi, in republica vero christiana et Christi Ecclesia, maxime sunt necessariae, tum ad multas vitae huius commoditates, tum ad rectam rerum publicarum gubernationem et leges, tum ad naturae ipsius rationalis ornatum et splendorem ac perfectionem, tum demum, quod maius est, ad Dei fidem et religionem do-

244-5 Liber ... Cap. 1 *m. Lcd.* || 246 christiana *del.* et Christi Ecclesia, *sed. rest.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cendam, defendendam et propagandam ; et ut homines ad suum tandem finem ultimum commodius et facilius perducantur ; de quibus primo dicendum, quae et quales sint, et in quo differant.

Hae ergo scholae literariae inter se differunt, primo quidem studiorum ac disciplinarum diversitate, deinde in singulis harum diferunt gradibus quibusdam, numero professorum et docendi modo ac legibus.

Itaque, ut ab infimis ad superiores ascendendo eas connumeremus, artium liberalium scholae (omittendo artes mechanicas, quarum alicubi apud seculares esse possent scholae) aut sunt unius linguae, vel scientiae tantum, privatae scholae ; aut plurium, aut omnium, ut universitates et accademiae ; et unius quidem, aut linguae vulgaris usitatae tantum, scilicet, legendi, scribendi, ut infimae scholae, ubi haec prima docentur elementa, vel etiam loquendi, ubi ornatus doceretur, aut aliarum linguarum peregrinarum sunt scholae, et hae praesertim trium [a] quae primas obtinent, scilicet, latinae, graecae et hebraicae, aut vero etiam quartae, scilicet, arabicae linguae.

Quae quidem cum late pateant, et in eis multa fuerint ab illustribus authoribus conscripta, et elegantia, ubertate ac antiquitate caeteras antecellant, merito ob earum dignitatem prae aliis docentur et doceri debeant, atque etiam ob ecclesiarum diversarum unionem cum ecclesia romana et ipsarum capite ; et ob religionis unitatem ac communionis et charitatis vinculum. In his autem, praesertim in latina lingua, quae apud nos frequentiori est usui, docetur, ut congrue loquantur, grammatica ; ut vero copiose et ornate, rhetorica. Deinde subsequuntur aliae scholae altiores reliquarum superiorum scientiarum, nempe dialecticae schola, artium et utriusque philosophiae, mathematices, theologiae, medicinae, iuris utriusque civilis et canonici, cum reliquis explosis scientiis aliis vetitis et ab Ecclesia interdictis.

Iam vero in his rursus scientiis singulis, aut earum aliqua, vel unus tantum professor docet, vel plures diversas eiusdem disciplinae partes, ut in collegiis contingit, et celebrioribus scholis et academiis. Sicut autem collegium ex pluribus scholasticis, ita academia ex pluribus collegiis et professoribus constare videtur. Rursus ipsae academiae inter se differunt, non solum [62*v*] numero professorum et lectionum ac scientiarum, sed etiam docendi ratione diversa, et exercitiorum literariorum diversitate et legibus ; et similiter eiusdem academiae collegia inter se differunt.

---

251 et *sup.* || 254 diferunt *m. Led.* || 258-9 omittendo . . . scholae *m. Led. in marg.* || 265 et *sup.* || 269-70 et . . . atque *in marg.* || 270 unionem *sup.* || 277 cum reliquis *in marg.* || 283 et professoribus *sup. m. Led.*

---

[a] De origine denominationis collegii trium linguarum cf. MP 425 adn. 1 ; et *ib.*, p. 188-89 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CAPUT 2 — DE NOSTRARUM SCHOLARUM ET COLLEGIORUM NOSTRORUM DIVERSITATE

In nostris igitur collegiis et scholis Societatis idem prorsus accidit, et consimilis diversitas, cum haec omnia fere docendi munera amplexa sit Societas, praeterquam quod haec cum pietate coniuncta tradit, ut decet religiosos [7], et ut rei ipsius dignitas postulabat, ac christianae reipublicae communis utilitas, et Ecclesiae necessitas.

Igitur Societas nostra collegia habet, in quibus haec docet, atque etiam sub se academias suscipit gubernandas. Collegiorum autem haec est differentia : In quibusdam solum audiunt discipuli externarum scholarum professores ; in aliis vero non solum audiunt, sed etiam docent [8]. Haec vero, ubi docent, collegia triplicis videntur generis, quantum ad studia literaria attinet ; nam (si ita licet dicere) quaedam sunt particularia collegia, in quibus vel sola docetur grammatica, vel etiam simul rhetorica, idque una duabusve tantum, aut tribus, quinque pluribusve classibus. Quaedam sunt collegia universalia, quale est romanum, et conimbricense [9] et similia, in quibus omnes disciplinae docentur, demptis medicina et iure civili, quae religiosos docere non oportebat, quamvis ius canonicum non repugnet [10]. Quaedam alia dici possunt collegia media inter haec, quibus videlicet docentur linguae tres, aut saltem graeca et latina lingua, et praeterea artes liberales seu philosophia ; quibus nonnunquam addi solet extraordinaria lectio aliqua casuum conscientiae, vel theologiae, praesertim positivae aut scholasticae ad scholasticos vel apud populum. Necesse est autem studiorum ordo et ratio in his collegiis, pro ipsorum amplitudine et diversitate, sit quoque diversa. Videndum ergo paulo diligentius est, ac sane optandum, si reperiri posset, ut in singulis optima, quoad fieri possit, studiorum ratio constituatur, tam in eis, in quibus schola una est tantum vel facultas, quam ubi duo et tres aut plures, ut ibidem cum maximo fructu, ad scholasticorum maiorem utilitatem et Iesu Christi domini nostri maiorem gloriam, et litterae doceantur, et iuventus in pietate pariter ac bonis moribus instituatur. Nos vero, quantum dominus Iesus concesserit, quae putamus utiliora, scribemus ; sed tamen de quibus et quo ordine sumus dicturi breviter exponam. Alii gemmas, aurum vel argentum offerent ; nos vero satis est, si quae habemus, ut lanam vel caprarum pilos, in

292 quod *del.* cum || 306 possunt *del.* me[dia] || 314 ut ... constituatur *in marg.* | ut *sup.* || 316 plures *del.* in singulis optima quoad fieri possit studiorum ratio constituatur || 319 vero *sup.* || 320 quibus *sup.*

[7] De spiritu quo scientia a sociis acquirenda sit, cf. MP I *Introd. gen.* (p. 4*-6*) cap. II : *Quantum nascens Societas studia litteraria aestimaverit.*

[8] Cf. nostrum commentarium : *De origine collegiorum externorum ...* ; AHSI 29 (1960) 189-245.

[9] De quo cf. MP I 637 adn. 1.

[10] Cf. *Const.* P. IV c. 12 § 1 et 4 ; MP I 281 et 285.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

servitium et obsequium Societatis Iesu ac nostrae offeramus. Omnia tamen calculo et sententiae superiorum meorum in Christo Iesu humiliter subiiciendo. Amen. [63*r*]

CAPUT 3 — COLLEGII UNIVERSALIS ROMANI STUDIORUM DISTRIBUTIO, ET QUO ORDINE DE IIS DICENDUM

Igitur de collegii universalis Romani studiorum ordine et ratione acturi sumus, de quo cum dixerimus, de tota studiorum ratione satis dixissem arbitrabimur, cum in eo omnes ferme facultates doceantur.

Progrediemur autem hac methodo et ordine : ut prius de ipsa studiorum ratione et ordine agamus ; deinde de officiis diversarum personarum, et earum regulis ad haec munera praestanda. De ipsa vero studiorum ratione, prius in litteris, deinde in pietate et moribus. In litteris autem tum primo singularum facultatum distinctione et ordine particulatim progrediemur, tum postea communia quaedam omnibus facultatibus et toti collegio communia referemus.

Iam vero in singulis facultatibus hic ordo servabitur, ut prius linguarum studii ratio, rursus scientiarum describetur ; linguarum autem, primo latinae linguae, seu litterarum humanarum studii ; et de hoc quidem tum in communi, tum singilatim per omnes classes grammaticae, humanitatis ac rhetoricae ; secundo graecae linguae ; ac ulterius demum hebraicae et arabicae. Sed de latinae linguae studio, in communi, haec et isto ordine dicenda videntur : Quot classes, et qui libri in eis legendi ; quot horis, et quibus diebus docendum ; quae et quot litteraria exercitia, et quis in eis modus ; quibus tandem libris iuvabuntur et utentur tum magistri, tum discipuli, ad haec omnia praestanda. In singulis vero classibus, quae exercitia cotidie, mane et vesperi, diebus sabbathi, diebus festis, ac caeteris remissionis studiorum diebus cum aliis.

Erunt ergo libri omnes quinque. Primus de linguarum studio, ratione et ordine. Secundus de scientiarum seu facultatum aliarum studii ratione. Tertius communia quaedam omnibus facultatibus et toti collegio tractabit. Quartus quae ad pietatem et mores spectant. Quintus et ultimus regulas et officia ad haec omnia munera praestanda continebit.

---

323 et obsequium *in marg.* || **324 Iesu** *del. sed m. Led. rest.* **humiliter subiiciendo. Amen || 326-58 Collegii ... breviter** *m. Led.* || **327 quo** *del.* **De quibus et quo ordine dicendum || 328 universalis** *sup.* | **et ratione** *sup.* || **330 eo** *sup.* ||**333 munera** *del.* **necessariis,** *sup.* **praestanda || 335 autem** *del.* **ipsarum facultatum,** *sup.* **tum primo | ordine** *del.* **progrediemur,** *sup. del.* **particulatim || 336 progrediemur** *del.* **deinde, postea || 337 collegio** *del.* **referemus || 338 hic ... ut** *in marg.* || **339 studii ratio** *sup.* || **340 studii** *del.* **ratione et ordine | et de hoc quidem** *sup.* || **342 linguae** *del.* **tertio,** *sup.* **ac ulterius demum || 343 communi** *del.* **quatuor || 344 videntur** *sup.* || **347 praestanda** *del.* **Sed de latinae linguae, humanioribus ac litteris in communi, quot in eis classes et qui in eis libri sint legendi || 348 cotidie** *sup.* || **350 aliis** *del.* **Sed || 351-6 Erunt ... continebit** *in marg.* || **351 omnes** *sup.* || **355 officia** *del.* **omnia | haec** *del.* **prestanda continebit**

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sed iam de singulis facultatibus dicamus : ac primo latinae linguae, id est, in humanioribus, si primo breviter connumeremus quot facultates, et in eis quot classes et professores sint in Collegio Romano referamus.

CAPUT 4 — QUOT FACULTATES, ET IN EIS QUOT CLASSES ET PROFESSORES

Docentu rergo in Collegio universali Romano omnes pene facultates et scientiae, demptis medicina et [63*v*] iure civili ; nam ius canonicum, quamvis non doceatur, sed tamen doceri non repugnat ; imo forte utile esset, et fiet aliquando [11]. Docentur, inquam, humaniores litterae, in quibus linguae latinae grammaticae quidem classes quinque, humanitatis una, et altera rhetoricae, in qua professores duo, sicut in infima, in qua totidem. Item graeca lingua, cuius duo quoque professores, licet alter idem sit qui humanitatis. Item hebraica et arabica. Rursus liberalium aliarum artium cursus, nempe dialecticae, philosophiae naturalis et prima et secunda, seu metaphisica, tribus classibus ac tribus annis. Docetur quoque moralis philosophia. Item mathematicae omnes disciplinae. Tandem theologia, tum quae dicitur scholastica, tum positiva, et praeterea casus conscientiae ; et nonnumquam etiam fidei controversiae contra haereticos nostrae aetatis certis diebus, vel ab iisdem vel a diversis professoribus. Professores omnes numero sunt decem et octo plus minus. Docetur mane tribus horis et vesperi todidem plus minus [12], praeter alia exercitia, certis diebus constituta.

Sed de humanioribus iam, ac primo in communi. [64*r*]

ORDO STUDIORUM IN HUMANIORIBUS, GRAMMATICA, RHETORICA, ETC. IN COMMUNI

CAPUT 5 — QUOT CLASSES IN HUMANIORIBUS ET QUALES MAGISTRI IN EIS SINT PRAEFICIENDI

Septem sunt classes : quinque grammatices, una humanitatis, alia rhetoricae ; forte decem : quinque et quinque, gradu differentes.

---

358 id est *del.* aut vero || 359 Romano *del.* connu[meremus] || 368-9 in ... lingua *in marg. m. Led.* || 370 Item *del.* graeca lingua et || 380 communi *del.* quot classes in humanioribus, et qui in eis legantur doceanturve libri etc. || 381 studiorum *del.* Collegii Romani in communi. Ac primo || 382 humanioribus *del.* et | rheto. etc. *m. Led.* || 384-5 in ... praeficiendi *m. Led.* || 386 sunt *sup. m. Led.* || 387 forte ... differentes *in marg.*

---

[11] Ius canonicum regulariter traditum est in Collegio Romano solum ab anno 1695 ; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 325.

[12] En validum argumentum non potuisse nostrum monumentum scribi post annum 1565 (cf. supra, introd.) ; nam in ordine *De studiis hum. lit.* (*1565*) tempus lectionum a sex ad quinque reductum est ; cf. supra, mon. 20 § 25 et adn. 31 ; mon. 25 lin. 35-57.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Magistros autem esse oportet et doctos et bonos, et qui authoritate valeant, dexteritate et experientia, aut certe ingenio plus quam mediocri. Item, hoc maxime erit observandum, ut ii magistri praeficiantur classibus quibusvis, qui possent docere etiam in superioribus, et quorum facultas longe superet, quod necessarium est aut satis ad eam classem, in qua praeficitur ; nam ita scholastici multum proficient, aliter parum. Non enim quod satis est inspiciendum erit, sed quod utile, expediens et optimum. Itaque etiam in infima omnium praeficiendus erit magister, qui non solum bene et expedite latine loquatur, sed qui posset docere in prima grammatices, aut certe secunda, et in caeteris simili proportione. Atque ita florebunt studia. Atque hoc valde notandum.

CAPUT 6 — QUI LIBRI LEGENDI

Ex grammaticis, Codreti rudimenta emendata [13], Guarini syntaxis correcta [14], vel alia similis melior.

De declinationibus, regulae aliquae, quae fiant.

De generibus et praeteritis Despauterii [15], vel eadem prosa oratione.

De octo partibus, Lilii Angli libellus [16], vel syntaxis alia melior.

De arte metrica, Despauterius, vel alia brevior conimbricensis.

De utraque copia, libellus Andreae Frusii [17], vel eiusdem argumenti melior.

Ex rhetoricis, *Rhetorica ad Herennium*, vel Ciceronis *De inventione*, aut forte Cypriani [18] rhetorica pro classe inferiori ; pro superiori vero *Partitiones* Ciceronis, vel libri *De oratore*. Item, nonnunquam extra ordinem *Topica*, et alia eius opera rhetorica, aut Quintilianus, vel Aristoteles *ad Theodecten* [19].

Ex oratoribus, Ciceronis omnia opera ; sed ex philosophicis, demptis *De natura deorum*, *De divinitate*, *De fato*, *De legibus* et *academicis quaes-*

388-98 Magistros ... notandum *in marg. m. Led.* || 390 magistri *del.* deligantur || 392 classem *del.* ita ut || 397 certe *sup.* || 403 et *del.* de || 411 extra ordinem *sup.*

---

[13] De libello H. du Coudret (cf. MP I 95-96 adn. 7), qui anno 1563 Florentiae « actus et recognitus » typis mandatus est, cf. *ib.* p. 137-38 adn. 9.

[14] Guarinus Veronensis (1374-1460) ; cf. *Ordo st.* (*1558*) § 26 et adn. 24 ; supra, mon. 1.

[15] De Despauterii grammatica cf. *ib.* § 21 et adn. 22.

[16] Gulielmus LILIUS (LILY ; 1468-1522), *De octo orationis partium constructione libellus, emendatus ab Erasmo cum scholiis Henrici Primaei et Leonardi Coxi* (Londini 1540) ; cf. *Ouvrages pédag.* p. 394.

[17] Cf. supra, mon. 57 adn. 7.

[18] Cyprianus SOARES S.I., *De arte rhetorica libri tres* ; cf. supra, mon. 18 adn. 85.

[19] ARISTOTELES, *Rhetoricorum ad Theodecten libri tres.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tionibus, nisi forte raro ; ut et declamationes Quintiliani aut Saenecae, aut Livii conciones raro.

Ex historicis, Salustius et Caesar frequentius ; item aliquando T. Livius ; et nonnunquam Svetonius, Cornelius nepos, Iustinus aut Valerius Maximus ; sed raro, nec diutius.

Ex variis aliis auctoribus, etiam raro Plinii *Naturalis historiae* liber aliquis, Pomponius Mela, tragediae Saenecae, epistolae Plinii iunioris, aut similes.

Ex poëtis, Virgilius, dempto quarto libro et aliqua ex aliis non ita honesta, Horatius correctus, Martialis correctus, Ovidii aliqua, ut *Fasti*, *De Ponto*, *De tristibus* ; et ex libris *Metamorphoseos* forte aliqui, in quibus nihil turpe. Plauti aliquot comediae, ut *Trinummus*, *Menegmi* et ... Caeteri poëtae non legentur [20].

Item, pro infimis classibus. epistolae selectae Ciceronis, doctrina Catonis et distica ; forte Michaël Verinus [21] aliquando, sed raro.

In graecis, grammatica Clenardi [22], fabulae Aesopi, Isocrates, *Dialogi mortuorum* Luciani, et alii eius dialogi forte, non ita impii ; Demostenes, Homerus. Item, nonnunquam vel Pindarus, vel epigrammata graeca, vel Hesiodus ; et prosae orationis, vel Xenophon, vel D. Chrisostomi aut D. Gregorii Nazianzeni aut D. Basilii aliquot orationes vel opuscula ; sed haec omnia raro.

Caput 7 — Quibus diebus docendum et quanto tempore

Diebus festis et dominicis, ac plerisque aliis diebus, ante vel post festa celebriora, et tempore vacationum non docetur, ut exponitur in catalogo dierum, quem habemus [23], sicut et tempore remissionis studiorum, ipsa quoque studia remittuntur. [64*v*]

Item, semel in hebdomada, die Mercurii vel Iovis, nisi duo festa in illa inciderint, vesperi non docetur, sed mane tantum per duas horas, a prima classe tantum grammatices usque ad ultimam inclusive. Caete-

---

418 Salustius *del.* Titus, *sup.* et | aliquando *m. Lcd.* || 419 Iustinus *sup.* || 426 et *sup.* || 427 Pauti *ms.* || 438 dominicis *del.* et semel

---

[20] Inferius (cap. 24 et 47) permittitur lectio etiam Terentii « correcti ». Cum in hoc capite eius nomen non appareat, concludi posse censemus, hanc monumenti partem posterius fuisse forsitan ab auctore concinnatam ; nam in posterioribus Patris Ledesma scriptis lectio Terentii explicite prohibetur (cf. introd. huius monumenti).

[21] Michael Verinus (s. XV), *De puerorum moribus disticha* (Lugduni 1540) ; cf. *Ouvrages pédag.* p. 661.

[22] Cf. supra, mon. 1 adn. 20.

[23] In margine manu Patris Ledesma : « Nota — Cathalogus hic esset describendus ». Quem catalogum videsis supra, mon. 71.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ris omnibus diebus omnes docent per tres fere horas mane et per totidem vesperi, ut in catalogo horarum habetur [24].

CAPUT 7bis — QUAE EXERCITIA LITTERARIA, ET QUOT, ET QUO ORDINE

Puerilia quidem exercitia pro infimis classibus erunt haec : declinare, coniugare, efficere concordantias, recitare lectionem memoriter, repetere lectionem auditam, examinare lectionem auctoris, examinare in regulis et praeceptis lectis grammaticae, dare orationem aliquam italicam, ut statim reddant latine per activam, passivam, per modos varios et tempora, etc. ; deinde alteram et aliam, etc. Item, ut unus alium corrigat ; item, disputare per interrogationes, se invicem interrogando ; item, ternos vel quaternos distributos vicissim repetere lectiones eius diei, vel praecepta antea audita ; item, sic distributos vicissim declinare et coniugare ; item, thema parvulum dare, ut domi componant, datum postea corrigere ; item, ut domi scribant lectionem, quam sunt audituri. Sed ex iis omnibus praecipua exercitia inferiorum classium sunt quatuor : declinare ; 2° coniugare ; 3° concordantiae ; 4° compositio per species verborum ; quae sunt fundamenta omnium quae postea sequentur ; ut si haec bene norint scholastici, multum et facile postea proficiant in omnibus.

Exercitia vero aliarum classium superiorum erunt haec : docere lectionem, et audire, et recitare memoriter lectionem auditam, et memoriae mandare, eam repetere, examinare lectionem lectam, dictare aliqua ; item, exercere in regulis et praeceptis auditis scholasticos grammatices vel rhetorices, dare themata, componere, corrigere composita, idque graece et latine, carmine et prosa vertere ; item, docere more magistri auditam lectionem ; item, nonnunquam ex latino in graecum, et ex graeco in latinum ; item ex latino, ut Ciceronis epistolam in italicum et postea ex italico in latinum, habere orationes, vel recitare carmina ; declamationes publicae et privatae, disputationes, praemiorum conferendorum celebritas, et aliae litterariae exercitationes, ut aliquando exhibere dialogum vel comoediam, affigere varias compositiones per totum impluvium, constitutis qui defendant, ab aliis quibusvis impu-

---

445 fere *sup.* || 446 vesperi *del.* paullo || 448 et quo ordine *m. Led.* || 456-8 item ... coniugare *in marg. m. Led.* || 460-4 Sed ... omnibus *in marg.* || 460 omnibus *del.* nota || 464 in omnibus *m. Led.* || 465 haec *del.* et recitare || 465-6 docere ... recitare *in marg.* || 467 repetere *del.* docere praesentem et audire || 468-9 item ... rhetorices *in marg.* | grammatices vel rhetorices *m. Led.* || 470 prosa *del.* recitare memoriter || 470-3 vertere ... latinum *m. Led.* || 470-3 item docere ... latinum *in marg.* || 472 graeco *del.* postea

---

[24] Videsis inferius, e. gr. quintam classem (cap. 45), et ceterarum classium ordinem.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gnandi, ut consuevit Lutetiae [55], etc. Ex his autem quaedam erunt privata et in ipsa classe, alia publica et extra classem coram aliis; et privata, alia quotidiana alia certis diebus, ut sabbati, diebus festis aut dominicis paulo celebriora, et dies quo intermittuntur lectiones in hebdomada, vel aliis diebus vacationis, cum contingunt. Cotidiana vero fiunt hoc ordine: mane, primo recitantur memoriter; 2° repetitur praeterita lectio; 3° examinatur; 4° docetur, dictatur, et simul excipitur et repetitur praesens lectio; 5° examinatur vel distributi repetunt; vesperi haec eadem; et 6° dictatur thema; 7° corrigitur praeteritum et simul datum componitur. Sed in his singulis dicamus modum, qui servandus videtur.

CAPUT 8 — MODUS IN SINGULIS HIS EXERCITIIS SERVANDUS AC PRIMO IN PUERILIBUS

Modus declinandi est: primo, ut recitent nominum declinationes, quas didicerunt, interrogati, vel integrum nominativum, vel per casus, aut unus unum nominativum, alter alterum; secundo, declinare ad illorum formam nomen unum datum, ut nauta sicut musa; vel duo nomina simul, ut nauta bonus, sicut poëta et sicut dominus; aut nomen compositum, cuius altera pars non variat, ut senatusconsultum vel cuius pars utraque variat, ut respublica; et tam substantiva quam adiectiva unius, duarum vel trium terminationum, masculina, foeminina vel neutra. Atque hoc idem uno ex tribus modis: vel interrogante magistro, vel se invicem discipulis interrogantibus aut se corrigentibus, aut per binarios, ternarios vel quaternarios distributis, vicissim data eis a praeceptore nomina declinent; et, uno declinante, caeteri librum intueantur, ut cum erret qui dicit, alii corrigant. Hic modus ultimus satis iuvat scholasticos, et emulationem excitat, et dat requiem praeceptori, ne semper ipse loqui cogatur interrogando.

Modus coniugandi erit per modos singulos singuli, vel per tempora, ut ordine sequantur sicut sedent, vel modo hunc, modo alium distantiorem, vel modo hoc tempus unius modi, modo aliud tempus alterius interrogando; sed hoc rarius, et in caeteris prorsus eodem modo, sicut de declinatione nominum diximus; duntaxat, ut quemadmodum illic nomina, ita[65r] hic verba inflectantur; tum ipsas coniugationes, quas

---

480 ut *sup.* | 482 contingunt *del.* sed iis singulis indicamus modum qui servandus videtur || 482-8 Cotidiana ... videtur *m. Led.* || 489 singulis *sup. m. Led.* || 500 aut[3] *del.* binis vel || 501 vicissim *del.* ipsi || 503 qui dicit, alii *m. Led. sup.* || 503-5 Hic ... interrogando *m. Led.*

---

[55] Cf. G. CODINA MIR S.I., *Aux sources de la pédagogie de Jésuites. Le « modus parisiensis »* (Roma 1968); c. II: *Les éléments de la pédagogie parisienne*; videsis imprimis p. 120.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

didicerunt, repetendo, tum alia verba data ad earum normam ; atque in initio quidem similia similis praeteriti ac supini, ut aro, aras, ad formam amo, amas ; relego, relegis, ad formam lego etc. ; deinde difficiliora diversorum praeteritorum aut supinorum.

Modus exercendi in concordantiis est is qui habetur in tertia parte rudimentorum Codretti [86]. Explicetur hic, si sit opus, hic modus, accepta illinc concordantia substantivi et adiectivi, relativi et antecedentis, nominis et verbi.

Sed id fiet ita, ut unus solus surgat interrogatus, vel ut omnes surgant, in eodem scamno sedentes, vel modo hunc interroget, modo alterum distantem, petens in quo iste erravit, quid dictum est, quid dicebatur, quo pacto ipse respondebit, etc., ut omnes sint attenti ; et proponat rectas concordantias frequenter, raro autem etiam malas, ut earum vitium agnoscant, ut homo bonas, quae concordantia est ? etc. Petet autem utrum sit bona concordantia, et cur ; et explicent singula, redditis regulis, quare ita se habeant, utpote quia est nominativi casus, accusantivi, pluralis, etc. ; et quia adiectivum et substantivum conveniunt in his, etc.

Modus examinandi lectionem authoris, erit, interrogando pueros de singulis verbis et nominibus et particulis, in ipsa lectione positis, quae pars orationis illa sit ? ; et si nomen, in quo casu ? cuius generis ? cuius personae, speciei, et quod nomen ? etc. ; ac si sit verbum, in quo tempore ? in quo modo ? quod verbum ? cuius speciei ? etc. ; et in omnibus reddendo regulam grammatices, quam didicerunt, cur ita sit ? Item, in contextu orationis, quae concordantia, et cur ? quae constructio ? et quidem declinando et coniugando singula verba et nomina authoris, et notando etiam praeteritum et supinum et significationem.

In praeceptis vero et regulis grammatices auditis erunt etiam examinandi, quomodo illas intelligant, ut reddant sensum, dent exemplum, et ut videat an eas memoriter teneant. Item, oblato exemplo a magistro, an ipsi cognoscant, petere quid illud sit, etc. In toto examine iubeat clamare pueros alta voce et clara, ut ab omnibus intelligantur, et sint attenti, sicut in repetitione lectionis. Idem fieri oportet in caeteris exercitiis puerilibus. Si opus esse videatur, praescribatur etiam modus.

514 amas *del.* noceo noces d || 516 est *del.* dat proposita concordantia || 517-9 Explicetur ... verbi *in marg.* | accepta ... verbi *m. Led.* | accepta *del.* exemplo adiecti, *sup.* illinc || 520 id *del.* autem || 521 sedentes *sup. m. Led.* | vel *del.* ut || 527 redditis regulis *m. Led.* | est *del.* genitivi, *sup.* nominativi || 532 sit *del.* quot, *sup.* et si || 533 et *del.* quod, *sup.* quod nomen etc. ac si sit || 538 et notando ... significationem *m. Led.* || 542 etc. *del.* In caet[eris] || 545 puerilibus *sup.* | Si *del.* sic.

[86] Cf. supra, adn. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CAPUT 9 — MODUS IN EXERCITIIS TUM ALIARUM CLASSIUM SUPERIORUM, TUM IN OMNIUM COMMUNIBUS, AC PRIMO DOCENDI MODUS ET DICTANDI

Non plura doceat, quam ferre possint scholastici, nec nimis pauca ; sed nec nimis praepropere aut nimis lente ; nec ad pompam, [65*v*] sed ad utilitatem scholasticorum doceat ; et in initio anni ac mutationis scholasticorum se demittat ad captum eorum qui nuper accedunt ; paulatim postea poterit assurgere usque ad perfectum gradum suae classis.

In lectione artis explicet clare praecepta, et afferat exempla quae illustrant, et haec quidem propria, et apta, et elegantia ; praeceptum explicatum repetat aliquoties, tum eisdem, tum aliis verbis, et etiam exempla posita, vel aliis etiam additis de novo. In lectione vero authoris, in prima quidem lectione poterunt brevi haec explicari post aliquam praefaciunculam, si eam ferat illa classis : nomen authoris ; vita illius, coniuncta cum eius laudibus, ut alliciat scholasticos ; titulus libri ; argumentum eius, seu materia de qua tractat ; partes eius ; utilitates etc., breviter.

Postea in singulis lectionibus : primo, facto signo crucis, post lectam unam aut alteram periodum, clare ac distincte et cum emphasi exponet argumentum aut sensum latine, vel vernaculo sermone, aut utroque, pro ratione classis, in genere exponendo quid dictum fuerit, et quid sequatur in praesenti lectione. Secundo, accedat ad singulas periodos, et primo quid in eis agatur dicat ; rursus paraphrasi sensum reddet ; deinde ordinabit litteram, vel latine sinonimis idem significantibus plus minus, vel frases frasibus aliis reddet, vel vernaculo sermone ordinabit litteram, singula vocabula singulis reddendo, vel iis omnibus modis simulac, vel prius vernaculo sermone, vel prius latine, prout scholasticis magis viderit expedire. Tertio, notabit verborum significationes, et differentias vocabulorum, et ethimon, metaphoras ; item, notet frases et dicendi modos et figuras et tropos ; totam denique sermonis structuram et compositionem, quae et qualis ; demum, tum in singulis vocibus, tum in orationis contextu omnia ea, quae solent notari, considerabit ; quivis tamen magister proportione ad captum suorum auditorum, ut postea in singulis classibus referemus. Atque haec in vocibus.

At vero in rebus notabit argumenta, eorum genera, et loca unde desumpta sunt, et inventionem, et iudicium, ordinem ac dispositionem, totum denique artificium rhetoricum. Interim etiam meminerit admi-

---

546 tum *sup. m. Led.* || 552 *prius* sed || 557 aliis *del.* in aliam additis de novo. In etiam ... novo *in marg. m. Led.* || 559 illius *sup.* || 560 coniuncta ... scholasticos *m. Led.* || 563-4 facto ... emphasi *in marg.* | 563 facto signo crucis *m. Led.* || 566-7 in ... lectione *in marg.* || 567 ad *sup.* || 568 quid ... rursus *in marg.* | paraphasi *ms.* || 572 prius *del.* italice, *sup.* vernaculo sermone | prout *del.* classi || 574 metaphoras *sup.* || 575 tropos *del.* et argumentorum genera et loca unde desumpta sunt, et inventionem ac dispositionem || 580 eorum genera *sup.* || 581 iudicium *del.* actoris || 582 totum ... rhetoricum || 582-4 Interim ... offerat *m. Led. in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scere aliqua ad bonos mores spectantia, sumpta occasione ex lectione, ubi sese offerat. Item, oportebit nonnumquam historias referre, aut antiquitates vel fabulas, vel interim etiam aliqua philosophica ; sed non sit in iis fabulis, vel philosophicis nimius.

Ex aliis quoque poëtis et ex aliis auctoribus afferre poterit epigrammata, sententias, egregia aliqua dicta, vel acuta, aut nonnunquam festiva et laeta cum moderatione, citra dissolutionem. Commiscebit interim, sumpta occasione, aliqua ad pietatem et bonos mores ; demum aliqua alia ad rem spectantia et discipulorum utilitatem. Non expedit autem percurrere prius totam lectionem, ordinando literam, praesertim si sit longior, aut exponendo sensum omnium periodorum, et deinde notare rursus ab initio per singula ; sed miste, ut diximus, per periodos.

In poëtarum enarratione tum haec erunt notanda, tum quae sunt propria poëtarum, etc. 2. In historici lectione hic modus : explica. 3. In orationibus Ciceronis hic modus : explica. 4. In praeceptis artis rhetoricae hic modus : explica. Postremo tandem poterunt dictare discipulis aliqua ex iis quae videbuntur scitu digniora, ut argumentum vel sensum lectionis, differentias aut significationes vocabulorum, frases, antiquitates, epigrammata, artificium, etc. ; sed tamen succinto sermone, et multa paucis complectendo, ut facile possint haec ab scholasticis excipi. Poterit autem dictare, aut in fine lectionis, aut miste, docendo per singulas periodos ; vel non dictare ; sed tamen ita docere, ut possint excipere scholastici, et interim admonendo notatu digniora, omnia pro ratione uniuscuiusque classis atemperando.

Si quid dictetur, iubeat postea ut unus alta voce legat dictata, quod commode fiet circa finem lectionis, cum repetitur lectio ab scholastico, aut nonnunquam statim post singula dictata. Non videtur autem insumendum plus temporis in dictando, quam quarta aut quinta pars eius, quod durat lectio, ut summum. [66*r*]

CAPUT 10 — MODUS REPETENDI LECTIONES

Modus repetendi lectiones erit, interrogante magistro quem volet vel totam vel partem lectionis, et unum scholasticum vel plures ; expedire autem videretur, ut in inferioribus classibus lectio quaevis repeteretur ter a tribus diversis scholasticis, et a singulis integre, aut per medietates plus minus a diversis ; in superioribus vero classibus satis esset bis repeteretur vel semel. In repetendo autem tria fiant : primo, explicabit scholasticus sensum latine aut italice, ut poterit ; secundo, accedens ad periodos singulas, et ordinabit literam latine per synonima,

---

591 alia *sup.* || 591-4 Non ... periodos *in marg.* || 595-8 In ... explica || 599 aliqua *del.* qu[ae] || 600 frases, *del.* aut || 604 periodos *del.* aut || 615 lectio *del.* rep[eteretur] || 616-7 medietates *del.* a d[iversis] || 619 ut poterit *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vel italice, si nescit latine, aut unus scholasticus italice, alter peritior latine; tertio, quae excepit notata vel dictata, referet ex scripto, ut excepit, ut alii tunc corrigant eadem, si notarunt; alia, quae non fuerunt dictata, memoriter referat. Cum repetant vero postero die eandem lectionem, dicent tunc dictata memoriter, non ex scripto. Qui vero repetunt, poterunt ordine, ut sedent, repetere, sed frequenter hinc inde interrogando.

Non videtur autem expedire ut bini, terni vel quaterni repetant divisi et vicissim. At in privatis domibus, vel finitis lectionibus, hortandi erunt ut seorsim vel cum socio repetant.

Rursus in fine hebdomadae, die sabbati, omnes lectiones semel repetuntur eodem modo.

CAPUT 11 — MODUS EXAMINANDI LECTIONEM

Modus examinandi lectiones post lectionem repetitam, quamvis in superioribus classibus non admodum conveniat, tamen hic esse poterit aliquando rarius, ut circa proxime praeteritam lectionem, aut vero alias praeteritas eius diei, vel aliorum proximorum interroget varios illa eadem, quae ipse notavit aut dictavit, quae supra diximus. Item, ut reddat sensum illius vel alterius periodi. Aliqua difficilior constructio, si quae sit, aut nova, aut inusitata, aut egregia etc.; artificium; denique omnia, quae supra diximus, notari. In inferioribus vero classibus, quis modus sit examinandi, diximus supra.

CAPUT 12 — MODUS RECITANDI LECTIONES

Modus recitandi lectiones memoriter quadruplex videtur, sed unus optimus. Primus est, ut ante lectionem proxime futuram, cum primum magister classem ingreditur, omnes recitent singillatim, idque singulis diebus, tam mane, quam, cum eandem prorsus lectionem omnes recitant, vesperi, apud ipsum magistrum; idque alta voce, ut omnes audiant, vel demissa voce, ut solus magister audiat; et quidem ita ut, in suis locis sedentes, pueri recitent ordine, ut sequuntur, vel iubeat magister venire ad se aliquot, et, iis auditis, rursus alios.

Secundus modus esse posset, ut ipse magister ante lectionem, extra classem obambulans, audiret; qui tamen modus nostris scholis non videtur convenire, sicut nec ut recitent aliis temporibus, vel post lectiones.

624-5 Cum ... scripto *in marg.* || 631 semel *sup.* | repetuntur *del.* simili || 632 modo *del.* examinabuntu[r] || 633 lectionem *m. Led.* || 634 repetitam *del.* erit hic, esse poterit || 634-6 quamvis ..... rarius *in marg.* || 640 inusitata *del.* aut *sed rest.* || 644 memoriter *sup.* | quadruplex *del.* aut || 645-6 proxime ... ingreditur *in marg.* || 647-8 cum ... recitant *in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Tertius modus esse posset, ut esset coadiutor, quem dicere solent conrepetitorem, qui audiret discipulos recitantes antequam magister accederet ad classem. [66*v*]

Quartus modus est, ut, postquam magister audiverit aliquot ex classe, eosdem iubeat in eius praesentia audire alios, et ipse quoque pariter alios audiat, modo hos, modo illos; vel deligat aliquos, qui semper audiant alios; vel nunc hos, nunc illos eligat pro libito.

Quintus modus est, ut magister binos simul audiat utrinque, alterum ad dexteram, alterum ad sinistram, recitantes vel eandem, vel etiam diversam lectionem.

Sextus modus est, ut simul recitent quinque vel sex et eandem lectionem, ipso magistro audiente. Quod si quem viderit tardiorem in recitando, vacillantem aut errantem, quod facile deprehendet (ut ipsa experientia ostendit), iubeat tacere; et, postquam didicerit, cum aliis recitabit; et quanvis hoc apparet factu difficile, tamen fieri potest, ut comprobat experientia.

Septimus modus est, qui in infimis classibus, quinta et sexta, non videretur incommodus: ut magister, cum primum classem ingreditur, ante lectiones, singillatim (ut diximus) omnes audiat; sed tamen ita ut qui recitat, ferat compositionem thematis, mane quidem iam correcti et bene transcripti, vesperi vero thematis tunc post lectiones corrigendi; quam magister videat eo ipso tempore, non ut corrigat tunc, sed ut videat scripturam, et eius diligentiam, et ortographiam, etc. Sed alter puer, ex altero latere, cum libro eius lectionis adsit, qui quidem, cum erraverit is qui recitat, emendet, ut magister sic admoneatur, an ille sciat lectionem; et partim quoque poterit esse attentus, vel simul inspiciens thema datum, vel vicissim. Atque hic modus, quamvis appareret difficilis, tamen experientia ostendit esse facilem et cum fructu scholasticorum. [67*r*]

Octavus modus, ut in fine hebdomadae omnia recitent, quae tota hebdomada memoriae mandarunt, et in fine secundae omnia, quae in prima et secunda didicerunt memoria, et in fine tertiae omnia, quae in tribus; et ita perpetuo, saltem usque ad quatuor hebdomadas vel quinque; recitabunt autem per partes, ordine ut sedent, unus lectionem unam, alius aliam, vel per medietates, etc. Hic modus in praeceptis grammatices, ut rudimentorum et regularum syntaxis Guarini [87], et generum ac praeteritorum, multum iuvabit in classibus inferioribus.

Nonus modus est huic octavo similis, praeterquam quod fit quotidie, ut semper discipuli recitent viginti aut triginta lectiones iam lectas per

---

655 Tertius *rep.* || 662 utrinque *sup.* || 665 et *sup.* || 669 recitabit *del.* neque | factu *sup. m. Led.* || 671 5ª et 6ª *sup.* || 672-3 cum . . . lectiones *in marg.* || 684 ut *del.* quotidie recitent

---

[87] Cf. supra, mon. 1 adn. 24.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

partes, ita ut magister incipiat ab eo, quem volet, et caeteri dicant ordine alta voce ; nonnunquam vero, intercepto ordine, aliunde incipiet, ab alio, inquam, scholastico distantiori. Incipit autem hoc pacto : post primam lectionem, eam recitant per partes duo aut tres, et rursus eandem alii tres similiter, et iterum alii tres, et ita omnes. Rursus post secundam lectionem, similiter ambas recitant, singulas duo aut tres per partes, ut diximus. Post tertiam lectionem recitant similiter omnes. Similiter post quartam, quintam etc., usque ad praedictum numerum viginti aut triginta lectionum ; deinde, cum plura docentur, praeterita relinquunt post certos terminos, nec plus temporis insumitur hoc modo recitando per partes singuli singulas, quam si unam solam lectionem sigillatim omnes discipuli recitarent, ut experientia ostendit. Hic modus videtur aptus, ut discipuli memoriam confirment quae didicerunt, utque hoc modo recitentur poëtae lectiones per singula carmina aut regulae praeceptorum ; forte etiam authorum aliorum lectiones per singulas periodos. Postrema vero lectio repetatur integra a singulis ter, et semper ita fiet. Item mane recitabuntur matutinae lectiones praecedentis diei, vesperi vero vespertinae ; ac quidem, si duae vel plures erunt recitandae, si sint parvae ambae, simul a singulis recitentur, ut in inferioribus classibus septima et sexta, et forte quinta ; sin longiores, unam prius omnes, deinde rursus alteram omnes ; et ita medio tempore scholastici praeparabunt recitandam lectionem.

Item, expediet ut iterum recitent magnis lectionibus quae iam didicerint, idque absoluto aliquo libro, vel bene magna aliqua parte authoris perlecta, vel praeceptorum. Quod quidem in classibus infimis erit necessarium ut, gratia exempli, postquam didicerint coniugationem verbi amo, aut omnes coniugationes, rursus ab initio eadem magnis lectionibus reddant ; et ita in caeteris, praesertim praeceptis rudimentorum, syntaxis, generum et praeteritorum. [66*v* . . .]

Ultimus modus, ut dividat magister classem totam per decurias, constitutis iam locis singulis ad sedendum, et singulis praeficiat singulos decuriones, qui non solum audiant suas decurias recitantes, sed etiam sint sindici magistri, hoc est, referant post recitationem ad magistrum quis nesciverit lectionem, aut male recitaverit ; et qui pluries erraverit quam quatuor, aut abfuerit, vel tarde venerit, aut non interfuerit sacro, aut non audiverit doctrinam christianam, qui in classe inter docendum immodeste se gesserit, et caetera, quae in discipulis erunt notanda cum lectionem audiunt, vel extra classem. Ipse vero magister nullos audiat, sed lustret omnia, et videat, num bene decuriones suo fungantur munere, et alii quoque recitantes ; poterit interim nunc paulum hunc audire coram decurione, modo alterum. Audiet etiam ipse

---

694-5 alta voce *sup.* || 696 distantiori *del.* fiet || 704 singulas *del.* lectiones || 711 duae vel *sup.* || 723 Ultimus *del.* quintus | ut *del.* vid[?] || 725 qui *del.* audia[nt] || 727-8 et . . . 4.or *sup. m. Led.* || 727-30 aut . . . gesserit *in marg.* || 729-30 qui . . . gesserit *m. Led.* || 732 sed *del.* videat || 733 nunc *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nonnunquam, quos suspectos habet aut putat negligentiores ; ipsum vero decurionem audiet unus alius eiusdem decuriae, ad id similiter destinatus. Itaque cum primum classem ingreditur magister, incipiant singulae decuriae recitare ; mutabuntur autem decuriones singulis hebdomadibus, vel singulis quindecim diebus, et novi constituentur. Hic modus videtur omnium optimus ; nam brevissimo tempore omnes recitabunt, quamvis sit ingens numerus auditorum ; et omnibus pene classibus aptissimus videtur, praeterquam omnium ultimae, scilicet infimae, et illi proximae nostrae, videlicet scholae septimae, et forte etiam sextae, quibus primus potius modus videbitur expedire. [67*r* . . .]

CAPUT 13 — QUAE ET QUOT MANDABUNTUR MEMORIAE, NON SOLUM LATINA, SED GRAECA QUI GRAECE AUDIT, ET QUO MODO

Mandabunt autem memoriae tum praecepta omnia quae leguntur, tum ex aliis authoribus lectionem unam vel duas, quas praeceptor quotidie legit, videlicet epistolarum Ciceronis, poëtae, vel orationis Ciceronis potissimum.

Modus mandandi memoriae erit tum in classe, praesente magistro, submissa voce, dum alii recitant, tum extra classem domi, antequam veniant ad scholam, aut antequam veniat magister, in ipsa schola, tum diebus, quibus docetur, tum etiam festis, si videbitur aliqua eis discenda designare, sicut et componenda. Augebit autem numerum linearum paulatim certis temporibus, quae mandabuntur [67*v*] memoriae, prout viderit discipulos profecisse et ferre posse ; augebit tamen tunc singulis vicibus parum, ut, gratia exempli : si recitabant quatuor carmina, recitent post quindecim aut viginti dies quinque, et sic consequenter, ut docet Quintilianus per temporum intervalla esse augendum. Iuvabit etiam plurimum noctu post coenam semel aut bis legere lectionem, paulo ante quam eat cubitum, ut matutino tempore postea facilius discat ; ac idem faciet, si quid iam didicit memoriter mane recitandum, semel aut bis, paulo ante quam cubitum eat, dicat memoriter.

CAPUT 14 — DE THEMATIS QUAE, QUALIA, QUANTA ET QUO MODO DANDA THEMATA, SEU DICTANDA ET QUOTIES

Themata sint consentanea praeceptis artis, quae quotidie legit, aut etiam lectis antea ; item, accommodata quoque authoris lecti frasibus,

735 habet *del.* ipsos vero decuriones audient alii eius | aut putat negligentiores *in marg.* | negligentiores *del.* aut non audiverit doctrinam christianam || 739 et novi constituentur *in marg. m. Led.* || 746 non . . . audit *in marg.* || 751 potissimum *del.* et mane quidem recitabit matutinas praecedentis diei, vesperi vero vespertinas lectiones, ac quidem si plures simul sint recitandae || 757 temporibus *del.* prout videt || 758 tunc *sup.* || 761-5 Iuvabit . . . memoriter || 765 bis *del.* antea quam cub[itum] noctem || 767 quanta *sup.* || 767-8 seu . . . quoties *m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vel praesentis lectionis, ut in inferioribus classibus potissimum, vel aliarum etiam lectionum, ut in superioribus. De iis autem rebus dictabuntur themata, plus minusve aut similibus quae habentur in catalogo, de hac re conscripto, R.P. Natalis, mihi dato [88]. In genere autem dici potest, ut themata omnia vel epistolarum, vel orationum aut aliarum exercitationum, vel ad mores informandos spectent, vel de rebus agant familiaribus communis vitae, vel etiam (quamvis non semper) de rebus quoque spiritualibus aliquando; nunquam tamen de iis quae possint ullo pacto nocere; sed sint pia, honesta et religiosa, non prophana, aut fabulosa, aut secularia, aut ridicula, aut irrisoria. Possunt autem et debent dari themata de virtutibus, aut contra vitia, de affectibus, cupiditate, ira, odio, timore, spe, dolore, voluptate, pro et contra; de bonis vel malis huius vitae et corporis externis, vel animi, et alterius quoque vitae, et gloriae vel inferni, de praeceptis seu praecepto aliquo morum; vel proposita egregia aliqua sententia, aut proverbio, aut dicto philosophorum; de historiis aliquibus tum sacris sacrorum bibliorum, tum ecclesiasticis, tum etiam ethnicis, sed piis et honestis; de aliquo egregio et insigni facinore et exemplo; de laudibus sanctorum, dictis aut factis ipsorum; item, epistolarum familiarium argumentum, et similia alia.

Item, in compositione carminum, nostri sint poëtae christiani, et non componant more ethnicorum, invocando musas, Driades, Nereides, Calliopem, Apollinem, etc., aut caeteros deos vel deas gentilium; imo ne nominando quidem, nisi irrisionis gratia aut reprehensionis, cum revera illi fuerint daemones; ut, inquam, abstineant ab hoc ethnicorum more.

Longitudo aut quantitas thematis sit pro ratione classis cuiusque, ut postea exponemus, et lente dictet, ut possit excipi; et postea dictatum discipulus legat alta voce, ut caeteri corrigant, si in aliquo errarunt.

Thematum autem varia genera esse possunt, quae quidem hic breviter referemus, quo ordine augentur in magnitudine ac difficultate et gravitate. Minimum quidem erit unius concordantiae, vel unius orationis activae vel passivae, vel una aut duabus aut tribus tantum periodis contentum, pro classibus inferioribus. Pro superioribus vero rursus paulo fusius thema, ut epistolae et earum varia genera, et quidem vel dictata vulgari sermone, ut reddant latine, vel proprio marte composita. Dein laus aliqua vel vituperium alicuius rei vel personae; item, descriptio alicuius rei, personae, civitatis; item, narratio aliqua facti, historiae,

---

771 ut *del.* inf,erioribus! || 773 minusve *sup.* || 774 Natalis *del.* atque etiam alio quod habet | mihi dato *m. Led. sup.* || 776-9 vel ad ... sint *in marg. m. Led.* || 781 debent *del.* dicta | aut *del.* vitiis | cupiditate *sup.* || 787 tum *del.* etiam ethnicis || 797 aut quantitas *in marg.* || 800 hic *del.* ordine

---

[88] Videsis *Themata latinarum orationum quae dominicis diebus a prandio in Collegio habebuntur*; *Instit. 220, f.* 143*v*-45*r*; ed. MI *Reg.*, mon. 64, p. 276-80.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

exempli fabulae ; nec solum scripto sed etiam voce. Item, singularum partium orationis compositio, ut exordii tantum, vel narrationis tantum, vel confirmationis, etc. Item, sententiae quaedam insignes subiectis rationibus ipsarum, ut eas ornent et eloquantur discipuli. Item [68*r*] chrya [28], quorum tria genera, dictum, vel responsum, vel factum, defendendo illud, aut oppugnando, vel amplificando ; de quibus Quinctilianus, lib. I, cap. 9. Item, versus solvere, et mox, mutatis verbis, interpretari, et paraphrasi vertere eos vel exornare, aut amplificando, aut etiam abbreviando, salvo poëtae sensu. Demum orationum et declamationum themata pleniora, ac quidem assignatis locis a magistro, vel sine locis, dato solo themate ; et primo quidem exercendi erunt in generis demonstrativi orationibus, deinde deliberativi, et iudicialis, omnium difficilioris.

Sunt quidem et aliae graviores exercitationes pro peritioribus, ad perfectiorem eloquentiam comparandam, e quorum genere est : ut, causa aliqua posita, consimili earum quae in forum versantur, quam maxime ad veritatem accommodate dicere [29]. Item, ut, versibus quam maxime gravibus positis, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria posset comprehendere, eam rem ipsam verbis aliis quam maxime lectis scribere ac pronuntiare. Item, proposita aliqua Ciceronis oratione, eius artificio prius optime cognito, in simili alio argumento similem orationem componere, similis exordii, similis narrationis, similium rationum, similium figurarum, troporum, etc. Item, aliam orationem componere eiusdem prorsus status et causae, sed diversis utendo rationibus, ac diverso artificio et figuris, etc. contendendo esse Ciceroni aequalem, quamvis ad illud non perveniat. Item, contrariam causam defendere adversus eundem Ciceronem ; vel si defendit ipse, accusare, semper contendendo ad aequalitatem vel similitudinem, quamvis non accedat. Item, graecas orationes summorum oratorum, ut Demosthenis et Isocratis et aliorum latine reddere ; et tam eleganter id efficere conetur, quam alter graece praestitit ; unde poterit pleraque imitari, quae nova sint, dummodo idonea traducantur ad latinum sermonem, atque ita illum varie locupletare. Ex tempore etiam dicere tentandum erit, et ea quae diximus omnia, si per facultatem licet, tum latine, tum graece, tum carmine, tum prosa, praestare, et alia de quibus Quintilianus, lib. I, a cap. 4 usque ad cap. *Accipe.*

---

817 **sensu** *del.* et id tum ca[rmine ?] || 820 demonstrativi *del.* compositi || 828-9 **eius ... cognito** *in marg.* || 843 **et** *del.* alii

---

[28] Cf. supra, mon. 18 adn. 14.

[29] De hoc exercitationum genere cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 60 ; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CAPUT 15 — MODUS CORRIGENDI THEMATA [31]

Modus corrigendi themata varius videtur, sed unus tamen optimus videtur. Primo, ut, uno tantum alte legente, magister corrigat, caeteris audientibus; ac quidem, si errarunt etiam ipsi, corrigant, quae a magistro emendantur; deinde legat alter, et alius, etc., eodem modo sigillatim quos possit; reliqui vero omitti poterunt; sed nunc hos, nunc illos corriget diversis diebus. Posset etiam assignari coadiutor, qui post lectiones ibidem alios corrigeret, aut accepta themata, domi ipse vel alius corrigeret privatim, et emendata postea discipulis daret.

Secundus modus est, ut privatim apud magistrum singuli deferant themata, et vel ipse legat et corrigat tacite, eo solum audiente qui corrigitur, vel, discipulo legente et praeceptore caracteres inspiciente, ut hoc pacto etiam corrigatur ortographia.

Tertius modus est, ut unus legat etiam alte per periodos, et alii discipuli, si eodem modo composuerint, taceant; sin vero alia frasi usi sunt, dicant publice, ut a magistro etiam approbetur vel reprobetur. Postea magister constituat quo pacto dicendum; et ita per singulas periodos, vel per singulas partes periodi totum thema corrigat. Atque hoc pacto fiet, ut simul omnia emendet, uno themate emendato.

Quartus modus parum ab hoc differt; ut, scilicet, unus legat et, si quidem recte fecerit, approbet; cum vero errat, alios discipulos ipse interroget, ut ipsi corrigant vel melius dicant.

Quintus modus, ut per partes corrigat singulos, unius periodum unam, alterius alteram, [68*v*] alius aliam, etc., idque uno ex praedictis modis.

Sextus modus non longe differt a quinto; ut, videlicet, iubeat tres simul aut plures qui in uno scamno sedeant, et unum illorum iubeat legere alta voce; postmodum alii duo tantum, qui simul surrexerunt, dicant si quid diversum habent ordine, et ita unam corrigat periodum; postmodum iubeat alios surgere alterius scamni, et alterius, etc., usque ad finem thematis dati.

Septimus modus is est, ut prius magister videat omnium themata eodem tempore, quo ipsi recitant lectiones, ad eum modum, quo supra exposuimus in modo recitationis septimo; tunc notando plus minus errata ipsorum; postea vero, cum debet corrigere, iubeat unum thema, vulgari sermone datum, legere per periodos, et alterum, quod composuit latine; statim quoque per singulas periodos ipse emendet non solum errata illius qui legit, sed etiam ea, quorum memoratur plus minus ex iam visis compositionibus, admonens quosdam in hoc errasse, et quos-

---

847 alte *in marg.* || 850-3 quos ... daret *in marg.* || 858 per periodos *in marg.* || 861 singulos *ms.* | 878 unum *del.* itali

---

[31] De ratione corrigendi compositiones cf. *ib.* § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dam in alio, etc.; ac dicet quo pacto debeant scribere. Notabit etiam in difficilioribus vocabulis ortographiam; et haec fient omnibus aliis scholasticis tacentibus et emendantibus. Postero die cogentur reddere mane emendata themata, bene scripta, praecedentis diei, ut exploret diligentiam, et num corrigant, etc.; atque hic modus simul cum illo septimo modo recitationis non videretur ineptus pro infimis classibus, praesertim quinta et sexta fortasse.

Octavus modus est is qui videtur optimus: est cotidiana themata, primo corrigantur unum, duo aut tria praecedentis diei; deinde dictetur novum; tertio, dictatum alte legitur ab uno scholasticorum, ut errores scripturae, si qui sint, corrigant; tandem statim ibidem in classe componant quotidie per horam vesperi, postrema hora, vel melius fortasse mane; ita ut intra eam horam paulo plus dictetur, componatur, transcribatur etiam, et detur praeceptori, vel per decuriones colligantur a singulis decuriis; atque eodemmet tempore themata praecedentis diei reliqua, singulos vocando ad se privatim, ipse corrigat, vel legente praeceptore, vel discipulo, ipso tamen inspiciente, caeteris vero omnibus tacentibus et componentibus in magno silentio. Semper tamen unum aut alterum corrigetur publice, paulo ante quam proponatur novum thema; et in iis, quae privatim corriguntur, satis erit emendare barbarismos et soloecismos et orthographiam; in eo vero, quod publice corrigetur, non solum haec, sed elegantioribus phrasibus singula frequenter reddendo, et corrigendo quoad artificium et . . .

Item, dabitur extraordinaria compositio longior singulis mensibus, et ad eam detur totum tempus ante meridianum vel pomeridianum; quo tempore nihil praelegetur, sed compositio loco erit praelectionis, et corrigetur similiter alterum illi respondens; ac tam in iis, quam in aliis quotidianis, servent sibi scholastici alterum, et alterum dent, scilicet, transcriptum. Poterit praeceptor, si plus quam constituto tempore immorentur, domum ire, his relictis, commissa cura thematum decurionibus, ut dent ianitori, et is det sua cuique praeceptori; quod facile faciet, si superscripta sint et ligata. Titulus erit: Prima classis, secunda, tertia, etc. Atque haec ratio componendi, emendandi, colligendi servandique themata, fortasse est omnium optima, et in omnibus scholis ubi fit compositio, et ita ut eadem omnes hora componant in omnibus classibus.

Item, detur etiam semel aut bis in mense longior alia compositio, quam domi componant, quae corrigetur extra ordinem alio tempore; et, correcta, poterit unus eam recitare die dominico aut festo.

---

890 is *del.* ut quotidiana themata || 890-3 qui . . . ibidem *in marg. m. Led.* || 897 diei *del. in marg.* publice quidem unum duo aut fere corrigat || 898 reliqua *in marg.* || 900 silentio *del.* Item dabitur || 905 *corrosa charta, integer fere versus legi nequit* || 906 longior *del.* de qua sint solliciti praeceptores ut || 907 et ad eam *sup. m. Led.* || 909 et . . . respondens *sup. m. Led.* || 911 tempore *del.* manere || 914 fatiet *ms.* || 915 componendi *del.* collig[endi] || 917-8 et . . . classibus *in marg. m. Led.* || 919-21 Item . . . festo *in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Nonus modus, qui videtur optimus, non dissimilis a quibusdam superioribus, verum ex illis quodammodo mistus, est autem is: Ut in inferioribus classibus, usque ad primam grammatices, primo dictetur thema vulgari sermone, sequenti die componendum; deinde compositum corrigatur per singulas periodos, aut etiam periodi partes, idque uno ex discipulis legente prius vulgari sermone datum, deinde altero discipulo latine compositum, idque, ut diximus, per periodos singulas alta et clara voce. Magister vero primo emendabit errata ipsorum, admonens discipulum, deinde etiam reddet latine eleganter singulas periodos.

Inspiciet etiam caracteres legentis latine, et habebit rationem orthographiae in emendando, ut ea quoque corrigatur cum viderit errasse; ac praeterea in difficilioribus quibusdam vocabulis, ubi videt aut timet labi discipulos aut falli, publice omnes admonebit. Atque hoc pacto, uno emendato themate, emendabit deinde alterum etc., quam multa emendari constituto tempore possint; ac caeteri eo tempore sua quique themata pariter emendabunt, in quibus magister legentem correxit. Postremo tandem totum thema latine, ut omnes scholastici excipiant.

In omnibus autem his classibus hoc potissimum spectatur, ut grammatice componant sine errore constructionis, praeterquam in prima et nonnihil etiam in secunda classe, in qua habetur ratio elegantiae ex observatione solum, quamvis non ex praeceptis. [69*r*]

Ad explorandam autem diligentiam discipulorum in corrigendo, expediet ut proprias compositiones emendatas et bonis caracteribus conscriptas, in aliquo albeolo ad id comparato, in quo videlicet themata excipit, sequenti die mane praeceptori ostendant; nam et hoc pacto discent etiam bene et emendate scribere, et magister certior fiet eos themata correxisse; et discipuli ipsi quoque, easdem compositiones ibidem asservando, temporis progressu, sui etiam profectus rationem hoc modo intelligent. Atque hoc in quovis correctionis modo ex dictis observandum videtur.

Item, poterit uti alio strattagemmate, ut, finita emendatione, iubeat, quem velit, legere alte tunc emendatum thema, ut sic omnes conentur corrigere cum magister emendat.

In classibus vero superioribus, nempe duabus, rhetorices et humanitatis in corrigendis thematis id tantum observabitur, ut a magistris emendetur non solum barbarismus aut solecismus, sed etiam si quid improprie dictum, durius, minus apte etc., videatur; item, frasis totius ac elegantia sermonis. Emendetur praeterea artificium, quando minus recte eo usi sunt, idque tum in partibus orationis singulis, tum in inventione, tropis et figuris, etc. Demum styli ipsius maxima cura et

---

929 alta et clara voce *in marg.* || 932 habebit *del.* quoque || 940 hoc *del.* solum specta[tur] || 946-7 in aliquo ... excipit *m. Led. in marg.* || 948-52 et magister ... videtur *in marg. m. Led.* || 949 quoque *del.* temporis || 954 alte *sup. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ratio habenda ; et in singulis proprium cuiusque stylum alat, augeat ac perficiat, aut in melius mutet, vitiosa tollat. Corrigetur autem compositio aut ipsomet magistro legente, aut, si hoc grave iudicatur, discipulo ipso legente alta voce, caeteri autem discipuli attente audiant et animadvertant, quae dicuntur aut notantur a magistro ; laudeturque et extollatur, qui caeteros scribendo superaverit.

Correctio vero thematum durabit per horam plus minus in omnibus classibus.

CAPUT 16 — MODUS DISPUTANDI, PRAESERTIM DIEBUS FESTIS ET DOMINICIS, ATQUE ETIAM, SI VIDEBITUR, DIE SABBATI NONNUNQUAM

Disputandi modus scholasticorum esse is poterit, qui fuse habetur in cathalogo exercitiorum dierum festorum [22]. In genere autem dici potest, ut in inferioribus quidem classibus fit ita ut unus adversus alterum opponat contra se invicem, vel duo aut tres pluresve adversus totidem ; socii vero se adiuvent in respondendo, ut cum primus nesciat, secundus dicat, etc. Quod si interrogati nesciant, is qui interrogat, recte dicat, ut possit dici vicisse.

Modus autem disputandi erit per interrogationes ac responsiones. Interrogabunt autem ex praeceptis et authoribus auditis, praesertim eius hebdomadae vel mensis ; item, ex notatis a magistro in lectionibus, ea praesertim hebdomada ; item, ex praeceptis aliis auditis in praecedentibus classibus, gratia exempli : petent concordantiam, vel proponent orationem vulgari sermone, quam reddant statim latine ; item, petent phrases aliquot a magistro notatas, loca difficilia lectionum, verborum significationes aut proprietates quas audierunt ; etiam praecepta grammatices ; et obiicere etiam aliquid contra illa, ut exceptionem ; denique aliqua a praeceptore dicta, vel in lectionibus et authoribus habita, petere, vel adversus ea obiicere ; item, poterunt nonnunquam ob emulationem excitandam inferiores superiores lacessere ; item, omnes alii adversus eos disputare, qui in prima decuria sedent, ut, si vicerint, loco deturbent, et ipsi post ibidem sedeant.

Item, poterunt duo simul sustinere, et caeteri opponant et vicissim respondeant ; sed cum unus nescit, alter adiuvet. Item, solet eis esse iucundum et gratum quoddam disputandi genus, quod quidem classi-

---

965 legente *del.* alta vo[ce] || 967-8 laudeturque ... superaverit *m. Led.* || 968 *prius* superabit || 974-6 esse ... ut *in marg.* || 974 iis *ms.* || 976 classibus *del.* esse poterit | fit *del.* quod, *sup.* ita ut || 989 *prius* illas || 991-4 item ... sedeant *m. Led.* || 995 caeteri *del.* omnes || 995-6 et vicissim ... adiuvet *in marg. m. Led.* || 997-8 quod ... accommodatum *in marg. m. Led.*

---

[22] Quis et ubinam hic catalogus sit, nescimus.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bus superioribus potius erit accommodatum ; videlicet : ut binaria duo accipiantur, quatuor scholasticorum fere aequalium in doctrina ; et primi binarii unus adversus alterum [69*v*] vicissim sibi opponat, singuli vero duobus mediis, duabusque interrogationibus, altera ex praeceptis, altera ex authore agent ; deinde iudicio praeceptoris definiatur uter sit victor. Rursus similiter certent duo alii secundi binarii ; postea demum victores ipsi duo secum similiter certent, ut unus tandem sit omnium victor, qui palmam obtineat. In classe vero rethorices aut altioribus aliis, tum ii qui sustinent, tum ii qui opponunt, praefaciunculis in initio utentur, carmine aut prosa ; et, si opus est, etiam assertiones conscribent rhetoricas qui defendent ; obiiciant autem reliqui, tum alia, tum maxime circa ipsa praecepta rhethorica aliqua ; vel petentes ex iis, quae dicta sunt, ut exponantur aut causa, vel statu proposito, petere cuius generis causa, quis sit status etc. ; de quibus plenius habetur in cathalogo exercitiorum literariorum dierum festorum [33].

CAPUT 17 — DE HABENDIS ORATIONIBUS DIEBUS FESTIS CARMINE AUT PROSA

Videtur plurimum conferre ad studiorum fervorem, ut diebus dominicis, atque etiam diebus festis, saltem celebrioribus, haberentur a rhetoricis ac ab humanioribus orationes, tum prosa tum carmine, in laudem illius sancti aut festi, etc. ; vel denique de iis rebus, de quibus supra diximus dictanda esse themata [34]. Possent etiam recitari epigrammata ante, et post proponi aenigmata, tum privatae declamationes in suis classibus, seu orationes pro et contra, et similia alia ; atque haec quidem singuli in suis classibus, et nonnunquam inferiores accederent ad superiores. Quod si duae classes essent fere aequales, possent alternis ambae convenire, modo in una, modo in alia, ut post medium annum rhaetorica et humanitatis alternis. Cum vero diebus dominicis aut festis habetur lectio in ecclesia nostra aut concio a prandio, tunc exercitia literaria solum durabunt ante lectionem ecclesiae habendam, deinde ducantur scholastici ab ipso magistro ad ecclesiam ad locum, qui eis destinabitur ad eam audiendam. Quo vero die non sit lectio in ecclesia po-

---

1009 maxime *del.* de iis || 1011 habetur *sup. m. Led.* || 1013 De *del.* recit[andis] || 1014 festis *del.* aut declamationibus || 1015 studiorum *del. sed sup. m. Led. rest.* fervorem || 1017 orationes *del. sed m. Led. sup. rest.* tum || 1020 ante et post *in marg.* || 1020-1 tum . . . contra *in marg. m. Led.* || 1021 classibus *del.* pro er contra || 1024 ambae *del.* in u[na] || 1024-5 ut . . . alternis *m. Led.* || 1029 ecclesia *del.* poterunt

---

[33] In margine manu Patris Ledesma : « Nota — Cathalogus exercitiorum litterariorum (*del.* forte) hic inserendus videretur, ubi alia varia exercitia connumerantur quae habes ». Qui tamen catalogus - ut diximus - nos latet.

[34] Vide supra, lin. 780-90.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

meridiana, poterunt protrahi exercitia literaria diutius; pueris tamen inferiorum classium trium relictis in schola, qui exercebuntur in doctrina christiana.

CAPUT 18 — DE DECLAMATIONIBUS CELEBRIORIBUS TER IN ANNO HABENDIS

Videretur etiam valde expedire, ut aliquoties in anno, scilicet bis aut ter, ut in die nativitatis Domini, in die Pentecostes aut Corporis Christi, aut in initio quadragesimae, aut tempore remissionis studiorum circa initium vacationis, aut in renovatione studiorum etc., haberentur celebriores ac publicae declamationes in impluvio ipsius collegii, aut alibi, extructo etiam ad id tabulatu, si opus videretur, in quibus esset tum pragmaticus, qui ante omnes exponeret argumentum causae futurae et controversiae utrinque, breviter referens firmamentum causae et eius depulsionem; deinde accederent oratores, vel singuli oppositi, vel bini aut etiam terni utrinque, atque accusator; aut qui petit primo loco diceret, deinde defensor, postremo iudex, qui quidem adesse oportebit pro tribunali sedens, ferret sententiam, utra pars vicerit. Possent etiam postea recitari unum aut alterum epigramma.

Has autem declamationes prius magister corriget et perpoliet, et earum praescribet argumentum, datis locis utrinque. Quod si discipuli aliqua de novo addiderint, invicem ea sibi communicent, ut possint refellere. Esse autem oportebit harum declamationum illustre atque insigne aliquod argumentum [70*r*] ac, si fieri poterit, tempori etiam accommodatum, ut pro literis ac scientiis humanioribus adversus easdem: pro eloquentia et contra eloquentiam, pro vita civili et urbana, contra rusticam, et pro rustica contra urbanam; pro aulica aut militari contra literarum ocium, et contra. Item, deliberationes aliquot de bello contra infideles, de pace, de religione et alia, si quae sint illustriora.

CAPUT 19 — ALIUD PUBLICUM EXERCITIUM PLENIUS SEMEL IN ANNO [35]

Fortasse nonnunquam expediret, ut omnes classes themata aliquot paulo politius et elegantius componerent, tum carmine, tum prosa, latine et graece, atque etiam haebraice, imo et ipsi quoque magistri aliqua quoque exquisita componerent, eaque omnia optime describerentur pul-

1036-8 ut . . . etc. *in marg.* || 1040 etiam *sup.* || 1046 pro *del.* tribul || 1047 recitari *del.* au || 1050 ea *sup.* | communicent *del.* argumenta || 1055 contra *del.* schol || 1056 ocium *del.* vel, *sup.* et || 1059 semel in anno *m. Led.*

[35] De hoc exercitio litterario cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 61-65; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

chris literis, aut in papiro, aut membrana, et, peristromatis ornato impluvio, circumcirca affigerentur omnia, propositis singulis propugnatoribus, qui, apud easdem compositiones astantes, eas tuerentur; caeteri vero omnes scholastici, tum nostri collegii, tum quivis alii qui vellent, accedere possent oppugnatores; et ita varie per totum impluvium disputaretur; adessent autem praeceptores obambulantes, vel certo loco, qui controversias deciderent, et palmam victori dicto adiudicarent.

Possent autem tunc varii generis compositiones exhiberi, ut aenigmata pulchre depicta subiectis carminibus; et qui ea divinaret, ea obtineret. Item epigrammata, epistolae, orationes, versiones emblemata, tabulae in authorem aliquem, vel eius partem optime suis membris divisae et ordinatae, figurae aliquarum rerum carminibus delineatae, ut alae Theocriti columna, calix, etc. carmina retrograda, encyclia, ode; carmina, litteris primis, mediis aut postremis distincta, egregium aliquod significantibus, aut alio quovis pacto artificiosa carmina, paradoxa, assertiones, positiones variae, problemata, tum subiectis, tum non subiectis rationibus, ut, qui melius ei satisfaceret, praemium aliquod obtineret; et denique omnis generis compositiones. Atque hoc semel in anno die quodam celebriori et amoeno; atque haec graece et latine, imo etiam hebraice; et si opus videbitur, vernaculo quoque sermone aliquot tantum carmina egregia.

CAPUT 20 — PRAEMIORUM CELEBRITAS SEMEL IN ANNO VEL BIENNIO

Plurimum pueri excitantur collatione praemiorum ad bonarum literarum studia; atque ideo videtur expedire, ut aliquot praemia exhibeantur victoribus, tum privata in ipsis classibus diebus festis ac dominicis, tum maxime publica.

Privata quidem praemia esse poterunt vel imagines typo excussae, vel folia papiri, aut calami, vel fasciculi florum aut ramus lauri, vel mutatio locorum in decuriis ipsius classis ad altiorem decuriam, et caetera; quae quidem dabuntur ex iis qui recte se gesserint, duobus aut tribus.

Publica vero praemia, quae esse debeant, quove modo ac celebritate exhiberi, explicatur alibi, ubi seorsim conscripsimus[86] omnia ea

---

1067 scholastici *del.* aut in || 1070-1 victori *del.* ad sua sententia, *sup.* dicto || 1071-2 aenigmata *del.* et ea lege ut qui divi || 1073 orationes *del.* embleb, *sup. m. Led.* versiones || 1074-8 in ... carmina *m. Led. in marg.* || 1075 ut *del.* alae t || 1076 columna *del.* etc. || 1079 *prius* suppositiones || 1079-81 tum ... obtineret *m. Led. in marg.* || 1081 hoc *del.* die || 1082-4 atque ... egregia || 1083-4 tantum *inf.* || 1085 semel ... biennio *m. Led.* || 1093 ex *sup.* || 1096 exhiberi *del.* satis late scriptum habeo | explicatur *del.* in | seorsim *del.* de iis

---

[86] Ubinam sit hoc scriptum, nescimus. P. Perpinyà conscripsit regulas seu *Forma praemiorum*; quas videsis inferius, mon. 80.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quae hoc anno praesenti [87] fuerunt observata. Habetur etiam in quibusdam scriptis R.P. Natalis [88].

De dialogis, comoediis seu tragoediis exhibendis

1. Fiant solum semel in anno ab externis in collegio nostro, aut ecclesia collegii nostri, aut theatro, si sit aliquando, in renovatione tantum studiorum.

2. Et a Collegio Germanico ab eisdem ipsius collegii etiam solum semel, ante carnis privium, ad retinendos adolescentes, ne ad domos paternas eant eo tempore, ob mores et eorum periculum.

3. Sint eiusmodi, ut non solum nihil turpe aut indecens contineant, sed neque ullam eius suspicionem. Item, non est satis sint rerum indiferentium, non malarum, aut honestarum, sed sint omnia pia, [70*v*] religiosa ; et non solum quae non noceant moribus, sed quae vehementer prosint et aedificent ; alioqui non exhibeantur.

4. Item, carmina et compositio non sint fabulosa ; neque nominent deos aliquos aut deas, vel musas, Jupitrem, Apollinem, Minervam, Calliopem, Palladem, Iunonem aut alium aliquem, qui revera erant daemones, non dii ; sed sit tota pia, religiosa et gravis, licet possit esse modeste iucunda.

5. Item, nullae prorsus introducantur foeminae, neque ullo modo foemineis ornentur vestimentis ; ac si contingant introduci religio, ecclesia, virtus et similes, induantur medio quodam habitu talari veste, non vero muliebri, praesertim caput aut pectus, cum experientia ostendat, nocere spectatoribus, et actoribus quoque ipsis.

6. Item, apparatus non sit nimis exquisitus, sed mediocris et moderatus. [71*v* . . .]

CAPUT 21 [89] — QUIBUS LIBRIS UTENTUR MAGISTRI HUMANIORUM LITTERARUM AD HAEC COMMODE PRAESTANDA

Iam breviter dicendum quibus libris et authoribus, et quibus commentariis iuvabuntur et utentur potissimum praeceptores ac discipuli ;

1099-1145 De dialogis . . . transferas *m. Led.* || 1103 ab . . . collegii *sup.* || 1105 *prius* morum | mores *del.* peri[culum] || 1108 honestarum *del. sed rest.* sed || 1113 re vera *del.* fuerunt, *sup. del.* non || 1124 commode *sup.* || 1126 potissimum *sup.* | praeceptores *del.* ad ista om[nia]

[87] Verisimiliter intelligenda est prima praemiorum distributio in Collegio Romano, quae facta est mense nov. anni 1564 ; de quo cf. relationem Patris Polanco (6 nov. 1564), inferius, mon. 239.

[88] Videsis NADAL, *Dist. class. etc.* (*1563*) § 61-65 ; supra, mon. 13. — In margine manu Patris Ledesma : « Nota - Hic viderentur inserenda ». Cf. praeterea PERPINYÀ, *Forma praemiorum publicorum* ; infra, mon. 80 ; FARRELL, *The Jesuit Code* p. 79-85.

[89] In margine manu Patris Ledesma : « Nota - Haec duo capita de libris ma-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

magistri, inquam, ad docendum, discipuli ad audiendum et componendum ; utrique denique ad ista omnia quae diximus, optime praestanda. Sed primo de praeceptorum libris.

Erunt hi quos habes in cathalogo hac de re conscripto [40]. Hic esset collocandus aut praecipui ex illis.

Discipulorum vero erunt sequentes [41].

CAPUT 22 — QUIBUS ET QUOT LIBRIS UTENTUR DISCIPULI

Inferiorum quidem classium discipulis libri paucissimi conveniunt, et solum hi quos audiunt ; ac si paulo sint peritiores, haberi poterunt cum commentariis, et praeterea nullos. In prima fortasse classe grammatices habere etiam lexicon unum latinum, vel Calepinum [42], conveniet, aut Nizolium [43]. Libellus etiam eis dari posset, in quo essent flosculi Ciceronis, aut poëtarum, vel sententiarum ; nihil vero aliud.

Superiorum vero, ut rhetorices et humanitatis, tum quos audiunt, etiam cum commentariis, tum alios ad comparandam suppellectilem componendorum thematum et orationum, etc., et ad ea quae a magistris citantur, nonnunquam inspicienda.

Libri ergo ad haec erunt ii plus minus, quos potissimos arbitramur, et cape ex praecedenti pagina et huc transferas. [70*v* . . .]

1127-8 magistri . . . denique *in marg.* || 1130 conscripto *del.* forte || 1131 aut . . . illis *sup.* || 1134 libri *sup.* || 1135 haberi poterunt *sup.* || 1137 unum *sup.* || 1138 Nizolium *del.* nihil vero aliud aut || 1140 vero *del.* praefectui, *sup.* ut | humanitatis *del.* erunt | tum *del.* ii || 1141 suppellectilem *del.* compositionem the[matum] || 1142 et *sup.* | ad ea *sup.*

---

gistrorum et discipulorum praecedant caput proximum de studio privato discipulorum ».

[40] Videsis scriptum : « *Quos libros ad manus habere debeant qui litteras humaniores docent* ». *Inc.* « Omnia Ciceronis epistolae . . . » ; *Opp. NN 55*, f. 215*r*-222*r*. Hunc autem esse catalogum, de quo P. Ledesma loquitur, asserere non audemus.

[41] In eodem codice reperitur alius catalogus ita inscriptus : « *Libri necessarii iis qui humanitatem et rhetoricam profiteri volunt* ». *Inc.* « Grammatici. Laurentii Vallae . . . », *Opp. NN 55*, f. 212*r*-15*r*. — Etiam P. Perpinyà ineunte anno 1564 composuit hac de re parvum sed magni pretii tractatum : « *Qui authores studioso eloquentiae sunt necessarii* » ; quem videsis inferius, mon. 81.

[42] Ambrosius CALEPINUS (1436-1510), italus, lexicographus celeberrimus, cuius dictionarii editiones recensentur in *Ouvrages pédag.* p. 104-09.

[43] Marius NIZOLIUS (1498-1566), italus, *Observationes, omnia M. T. Ciceronis verba, universamque dictionem complectentes, quibus omnis linguae latinae usus lautissime et splendidissime demonstratur* (Basileae 1548).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De studio privato discipulorum, tum in classe, tum extra classem

Caput 23 — Modus discendi scholasticorum et audiendi

Diximus de iis quae potissimum ad magistri munus attinent, et totius classis ac scholae exercitia, tum privata tum publica ; iam nonnulla subiungamus de discipulis : de ipsorum videlicet discendi et audiendi modo, tum in classe, tum etiam extra classem, quamvis ex dictis bona ex parte id posset intelligi. Igitur sedendi modus hic erit.

Habeant singuli loca certa a magistro destinata, et scamna, ubi sedent, et constituantur e regione magistri, ut eum intueantur, non vero ostium aut pertranseuntes, ut sint attenti : nec etiam, si fieri potest, se invicem intueantur discipuli, tum propter attentionem, tum propter mores. Tamen in classibus inferioribus possent, in quadrum circum classem scamnis collocatis, sedere, relicto spacio in medio, ubi magister obambularet ; sed in aliis altioribus non ita, ob causam dictam, Sedeant separatim notri et Collegii Germanici ; et Seminarii et externi separatim quoque ; et rursus ex externis separentur maiores natu a minoribus ; et similiter ex collegialibus ac ex Seminarii ; ipsos vero minores, ac etiam maiores natu, poterit subdividere et ordinare pro ratione doctrinae, vel in classes, ordines aut decurias pro ratione peritiae ipsorum ; maiores vero natu a minoribus separentur. Ad haec autem loca poterunt ascendere, prout se gesserint aut profecerint, ut provocentur ad aemulationem et emendentur ; imo etiam forte ab eis deiici, si videantur segniores. Item, iuvabit plurimum singulis suos adversarios seu rivales assignare, peritia pares, qui se invicem corrigerent et emendarent in omnibus classis exercitiis, ut repetitione lectionis, examine, thematis correctione, etc. ; et quotiescumque unus eorum interrogatur, alter similiter surgeret ad emendandum errantem [44].

Iam vero audiendi ac discendi modus, tum in classe, tum extra classem, is commodus esse videtur : in classe quidem recitant, audiunt, repetunt, exercentur et examinantur in praeceptis et lectionibus auditis a magistro, et componunt ac corriguntur, ut exposuimus prius. Ipsorum autem discipulorum proprium est munus, ut attente audiant et studiose

1146-7 De ... classem *m. Led.* || 1149-54 Diximus ... singulis *m. Led.* || 1149-50 et ... publica *in marg.* || 1150 totius *del.* schola || 1152 quamvis *del.* haec || 1158 mores *del.* Separentur autem ac dividantur *del. in marg.* Sed duabus || 1158-65 Tamen ... vel *m. Led.* || 1161 Collegii *del.* haec praestemus. Item ut | externi *del.* quoque, *sup.* separatim || 1166 separentur *del.* ut nostri a Collegii Germanici et utrique ab externis | *prius* Ab his autem locis || 1167 poterunt *del.* eiici et ad ea || 1168-73 imo ... errantem *m. Led.* || 1169-73 Item ... errantem *in marg.* || 1174-5 tum extra classem *sup. m. Led.* || 1175 *prius* videretur || 1177 a ... corriguntur *sup. m. Led.* | prius *m. Led.*

[44] De aemulis constituendis cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 46 ; supra, mon. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

haec praestent. Item, ut excipiant quae a magistro dictantur aut notantur; item alia quae ipsis placebunt in lectione. Ad excipiendum vero haec habebunt albeolum duplicem [45], in quorum altero excipiant themata a magistro dictata, et describent iam correcta themata ibidem, saltem qui inferiorum sunt classium; in altero albeolo scribent ad verbum lectiones quas audituri sunt, tum praeceptorum artis, tum auctoris, distantibus lineis, et magna utrinque relicta margine. Et ibidem audient lectiones, atque inter lineas describent sinonima latina, vel vulgarem significationem vocabuli, si classis sit inferioris; in margine vero excipiet notatu digna, aut quae magister dictat inter docendum, praefixo vocabulo ad quae pertinent, et subscribendo inferius annotationem, vel numeris praefixi supra dictionem, vel signis aliis; cumque repetet lectionem mox auditam, ex scripto poterit, illa dictata legendo, referre; at sequenti die cum eadem lectio repititur, antea lecta, memoriter omnia referet in ipsomet auctore typis excusso.

Hic modus, quamvis laboriosus, sed tamen magnae utilitatis videtur, et in nostris scholis saltem in graecis potissimum auctoribus audiendis, videretur observandus, et forte in quibusdam aliis classibus in lectione auctorum. Posset etiam aliter fieri: ut libri qui praeleguntur, essent ad hunc finem sic excussi, distantibus lineis et magnis marginibus, ut ibidem scholastici exciperent; quamvis non esse videtur tantae utilitatis ut modus praecedens, cum ipsi describunt; vel posset etiam medio modo fieri, ut nunc libri sunt excussi, ut sinonima quidem inter lineas exciperent, et breviora notata in margine eiusdem libri, longiora vero in albeolo, posito primo verbo auctoris intra parentesim, circa quod illa notantur, ac deinde subiungendo notata.

Nostris vero erit necessarium ob penuriam librorum, ut omnia in albeolo notent et excipiant [46], etiam synonima, cum eis indigent, et vulgari sermone vocabuli significationem quoque cum reliquis, praeposito prius latino verbo, ut diximus, parenthesi concluso; scribent autem distincte singula et relictis marginibus; nec vero nostris suppetit tantum temporis extra classem, ut lectionem quam audituri sunt, possint transcribere. Forte fieri posset.

Igitur in inferioribus classibus excipientur solum sinonima vel significationes vocabulorum vulgari sermone, quem nesciunt, cum litera

---

1179 haec ... ut *m. Led. in marg.* || 1182 iam *sup. m. Led.* | ibidem *del.* quae || 1183 saltem ... classium *sup. m. Led.* || 1184-5 tum ... auctoris *in marg.* || 1189-90 praefixo ... aliis *in marg. m. Led.* || 1195 graecis *del.* vider[etur], *sup. m. Led.* potissimum || 1200 praecedens *del.* sicut etiam, *sup. m. Led.* cum ipsi describunt || 1202 eiusdem libri *m. Led. in marg.* || 1204-12 ac ... solum *m. Led.* || 1210 lectionem *del.* pos[sint] || 1212 sinonima *del.* et, *sup.* vel

---

[45] De libellis papyraceis adhibendis cf. *Const.* P. IV c. 6 I; MP I p. 241; et *Reg. schol. S.I.* (*1565*) § 5; supra, mon. 22.

[46] Ut in libris aliquid scribant, lege prohibetur; cf. *Const.* P. IV c. 6 G; MP I 239.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ordinatur ; item, incipient omnia ea quae dictantur a magistro. [71*r*] In superioribus vero classibus, et praesertim rhetorices ac humanitatis, excipient frases, verborum significationes ac differentias, historias et fabulas, antiquitates, sententias egregias, proverbia, dicta acuta aut responsa, apophthegmata, epigrammata, facetias, methaphoras, figuras et tropos, locos et argumenta ex iis deducta, totum denique artificium rhetoricum auctoris quem audiunt. Item, excipiet prolegomena, videlicet quae magister, cum librum auspicatur, antequam ad literam accedat, attulerit ; demum, quaecumque a magistro dictentur ex iis quae supra descripsimus. Atque haec in classe.

Extra classem vero scholasticis inferiorum classium, usque ad primam grammaticae inclusive, minimum tempus esset concedendum, et tantum ad mandandum memoriae lectiones quas audiunt, et doctrinam christianam et componenda quae eis sunt a magistro constituta ; sed multum temporis in classe, quoad fieri possit, retineantur in repetitionibus, compositionibus et aliis exercitiis ; et illic etiam partim memoriter discant dum alii recitant, etc., cum ii privatim vacare nesciant literis, et otiari soleant soluti a literario ludo. Possent tamen parvulum thema scholasticis inferioribus infimarum classium dari unius vel alterius periodi, quod componant, vel ut concordantias faciant, quarum deinde praeceptor rationem petat ; vel declinanda nomina, aut verba coniuganda dari poterunt, quae illo tempore discerent, et postea praeceptor in eisdem examinaret. Sed hi inter alia nil utilius agere posse videntur, quam ut in cubiculo apud aliquem cogerentur reddere rationem auditae lectionis et eam repetere ; nam hi parvuli, si eorum libertati relinquatur, nunquam id agent, sed potius otiabuntur, nec scient quidem si velint. Nostri vero, si qui sint, possent vel apud praeceptorem in collegio, vel bini et terni, et maxime curandum esset, ut semper latine agerent, utut possent.

Superiorum vero classium scholastici, maxime vero rhetores et humaniores, extra classes poterunt haec agere. Primum, apud se auditam lectionem repetere et examinare, et quae notavit in classe considerare, ac memoriae mandare, aut etiam, si per tempus liceat, bene transcribere aut corrigere, si quod fuerit erratum. Item quaerere suppellectilia varia ad ornatum orationis componendae, ex authoribus ad id accommodatis, ex quibus excerpet exempla, rationes, comparationes, testimonia, sententias, proverbia et caetera variae eruditionis, quibus locupletet et ornet orationem. Libri autem, unde haec excipiet, erunt ii plus minus, quos potissimos arbitramur : dictionaria, ut Thesaurus lin-

---

1214 magistro *del.* In || 1217-8 proverbia ... methaphoras *in marg.* || 1222 acceda *ms.* || 1227 et componenda ... constituta *in marg. m. Led.* || 1229-30 et illic ... etc. *in marg.* || 1230 etc. *del.* praesertim || 1232 scholasticis *sup.* | inferioribus *del. sup.* infimarum classium, *sed in marg. m. Led. rest.* || 1237 cubiculo *del.* post lectionem || 1240 si qui sint *sup. m. Led.* || 1243 classium *ms.* || 1250-1 quibus ... orationem *in marg.* || 1251 ii *del.* qui habentur in catalogo || 1252 quos ... arbitramur *in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

guae latinae [47], Nizolii observationes [48], Calepinus [49], etc.; deinde variae eruditionis aliquot, ut Aulus Gellius [50], *Officina* et *Epytheta* Textoris [51], Alexander ab Alexandro [52], Caelius Rodeginius [53], Petri Victorii *Variae lectiones* [54], Volaterranus [55], Angeli Politiani *Miscellanea* [56], *Poliantea* Dominici Nani [57], *Margarita poëtarum* [58], etc. Item, historici ecclesiastici et seculares, ut Eusebius, Caesaris *Commentaria*, Valerius Maximus, Svetonius, Diogenes Laërtius, etc. Demum ex Cicerone, ex poëtis, atque etiam ex quibusdam concionatoribus, cum laudandus praesertim esset sanctus, aut virtus aliqua, posset res accipere, vel tandem alii, quos magister praescribet, et qui habentur in catalogo hac de re conscripto [59]; in quibus omnibus, ad quaerendum quae vult, ipsorum librorum tabulis manuducetur. Post comparatam supellectilem, component orationes, tum private tum publice recitandas. Item, mandare poterunt [71*v*] memoriae aliqua, sed potissimum Ciceronis lectionem, quam audiunt, et poëtam, et praecepta graeca, et orationes, publice recitandas, ab ipsis compositas vel ab aliis; imo etiam lectionem praevidere utcumque, in praeceptis praesertim rhetorices, non erit incommodum. Habere etiam fortasse utile esset locos, praesertim cum iam non sunt sub magistro, sed privatim ipsi vacant litteris, quos dicunt communes, ut ea quae legerint, vel audierint, aut excerpserint scitu digniora, sub illis collocarent. Oporteret autem ipsos instruere de modo collocandi sub

---

1258-9 Svetonius *del.* etc. || 1259 ex Cicerone *sup.* || 1261 posset *del.* ali || 1262-3 conscripto *del.* Post || 1265 Item *del.* mandabunt || 1266 potissimum || 1268 aliis *del.* fortas[se] || 1270-1 praesertim ... litteris *in marg. m. Led.*

---

[47] Robertus Stephanus (Estienne; 1503-59), *Dictionarium, seu latinae linguae thesaurus* (Parisiis 1531); et Ludovicus Coelius Rhodiginus (1450-1525), *Thesaurus linguae latinae* (Basileae 1561); cf. *Ouvrages pédag.* p. 168 188 et 257.

[48] Cf. supra, adn. 43.

[49] Cf. supra, adn. 42.

[50] Aulus Gellius (s. II a.C.), *Noctium Atticarum libri undeviginti*; cf. I. Perin, *Onomasticon totius latinitatis* I (Patavii 1913) p. 665.

[51] Ioannes Ravisius Textor († 1524), *Epitheta Ioannis Ravisii Textoris Nivernensis* (Parisiis 1518); et *Officinae Ioannis Ravisii Textoris epitome* (Parisiis 1532).

[52] Alexander ab Alexandro (Alessandri; 1461-1523), *Dies geniales* (Romae 1522).

[53] Ludovicus Coelius Rhodiginus, *Lectionum antiquarum libri sexdecim* (Venetiis 1516); cf. *Ouvrages pédag.* p. 168.

[54] Petrus Victorius (Vettori; 1499-1585), *Variarum lectionum libri XXXVIII.*

[55] Raphael Volterranus Maffei (1481-1522), cuius opera recensentur in *Ouvrages pédag.* p. 412.

[56] Angelus Politianus, *Miscellaneorum centuriae ad Laurentium Medicem praefatio* (Florentiae 1489).

[57] Dominicus Nanus Mirabellius (s. XV), *Polyanthea, hoc est, opus suavissimis floribus celebriorum sententiarum tam graecarum quam latinarum exornatum* (Savona 1503).

[58] Albertus de Eyb, *Margarita poetica* (Basileae 1495); cf. Hain, *Repertorium* II 344.

[59] Qui catalogus nobis non innotuit; cf. supra, adn. 28.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

iis locis, et excerpendi ex authoribus, et quae et qualia. Atque in initio oporteret tantum acciperent quadraginta plus minus locos, ne confundantur multitudine ; postea posset eos augere quotidie varia lectione ; et praeterea ii loci esse deberent maxime communes, ut multa sub se complecterentur, et ipsis suaeque facultati maxime aptos locos. Deservire illi loci possent communes, quos habes in altera papiro [60], aut aliqua eorum pars.

Atque haec praedicta faciant, distributis horis commodis ad singula, plus minus, si fieri possit. Nostri praeterea ordine recitabunt in refectorio, tempore prandii aut coenae, orationes quae composuerunt diebus festis ac dominicis [61] ; nonnumquam etiam docebunt lectionem aliquam, quam audierint [62].

Iuvabit etiam regulas discipulis tum ad literarum studia tum ad mores spectantes, in singulis classibus proponere, vel scripto, vel verbo, quas sequantur [63]. [74*r*]

CAPUT 24 — DE SINGULIS CLASSIBUS PARTICULATIM

De distributione classium ac earum distinctione, et quae omnium optima

Quae in communi visa sunt circa studia literaria humanitatis, diximus. Superest sigillatim de singulis classibus, quaenam ratio et ordo studiorum in eis servari conveniat, aperiamus. Ac quidem necesse omnino est ut vel una sit classis, vel duae, vel tres, vel quatuor, vel denique plures usque ad decem ; extra quem numerum non videtur expedire plures constituere. Plurimum autem differet studiorum ratio et ordo singularum classium, istorum quovis mutato numero, cum ab uno vel paucioribus magistris aut pleraque aut omnia quae a pluribus eodem tempore praestari oporteat. At vero ordines varii scholasticorum in singulis classibus esse poterunt, et in quibusdam necesse omnino erit. Quam ob rem breviter referamus, qui et quot hi esse possunt, et de singulorum studiorum ratione per singulas classes et ordines seu gradus dicamus.

Hi ergo ordines, classes seu gradus diversi scholasticorum esse videntur, ab infimis ascendendo ad superiores :

1282 ordine *sup.* || 1286 discipulis *sequ.* proponere || 1287 vel *del.* scribo || 1288 quas sequantur *m. Led.* | sequantur *del.* et praemittant || 1291 humanitatis *sup.* || 1302 classes *del.* dicamus | et ... dicamus *m. Led.*

[60] Neque hoc scriptum videtur ad nos pervenisse.

[61] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 12 et 13 ; MP I 247 249 ; et *Reg. schol. S.I.* (*1565*) § 15 ; supra, mon. 22.

[62] De praeparatione futurorum praeceptorum cf. MP I 492 lin. 27-33.

[63] Videsis *Regulae proponendae discipulis secundae classis grammatices*, quas Patri Ledesma proponebat Iacobus de Pavia, praeceptor Collegii Romani ; infra, mon. 77.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Eorum qui tantum legunt vel scribunt

1. Qui alphabetum tantum legunt.
2. Qui iungere literas incipiunt, ba, be, etc., aut etiam syllabas.
3. Qui legere continuo tractu incipiunt, ut sanctam †, etc.
4. Qui scribunt alphabetum, quibus omnibus docetur *Ave*, *Pater*, *Credo*, *Salve*.
5. Qui legunt librum aliquem vulgari sermone, et scribunt continue ex exemplo, ductis lineis vel etiam non ductis.
6. Qui legunt latine, ut Donatum [64] seu rudimenta, et discunt memoriter doctrinam christianam parvulam [65]; et hi etiam poterunt discere practicam arithmeticam, numerare, addere, subtrahere, partiri aliquousque.

Eorum qui recitant memoriter

1. Qui recitant Donatum, seu rudimenta grammatica, memoriter, et solum declinant et coniugant; qui etiam memoriter recitabunt christianam doctrinam.
2. Qui secundam vel tertiam rudimentorum partem, videlicet, de octo partibus et de concordantiis recitant, et in eis exercentur: puta substantivi et adiectivi, nominis et verbi, etc.
3. Qui incipiunt audire de generibus una cum regulis syntaxis facilioribus, ut Guarini [66] vel aliorum, et incipiunt parvula themata componere per species activorum tantum, et audiunt selectas epistolas Ciceronis, etc.
4. Qui audiunt de declinationibus ac praeteritis, et reliquas facilioris syntaxis regulas passivorum, communium, deponentium verborum, et componunt paulo longiora themata per easdem regulas, et incipiunt audire familiares epistolas, et discunt cathechismum longiorem. [74*v*]
5. Qui audiunt etiam de praeteritis et supinis, et regulas eiusdem syntaxis de impersonalibus, de comparativis nominibus et adverbiis locorum ac reliquis; et similiter componunt themata adhuc longiora, nempe parvulas epistolas per easdem regulas, et audiunt quoque epistolas familiares, et nonnunquam poëtam aliquem facilem, ut Ovidium

---

1314 seu rudimenta *sup.* || 1335-6 nominibus ... loocorum *in marg.* || 1338 poetam ... ut *in marg.*

---

[64] Aelius Donatus, *De octo partibus orationis*; cf. *Ordo st.* (*1558*) adn. 25; supra, mon. 1.

[65] *De doctrina christiana parvula* cf. supra, mon. 74/A adn. 2.

[66] Cf. supra, adn. 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De Ponto aut *De tristibus*, aut aliquam *Eclogam* Virgilii faciliorem, ac similiter doctrinam christianam dictam certis diebus discunt.

6. Qui audiunt syntaxim alteram altiorem ad eloquentiam comparatam, quae fortasse melius inciperetur in praecedenti ordine ; item audiunt *epistolas familiares*, ac simul etiam *De amicitia* vel *senectute* ; item comicos poëtas, ut Plauti aliqua et Terentii [67] purgata ; quae etiam in superiori classe essent incipienda, et non potius quam heroica ; item, nonnunquam Virgilii *Aeneidos* librum aliquem vel eius *Eclogas*, vel Ovidium, etc. ; et nonnunquam fortasse historicum faciliorem, ut Salustium, etc. ; atque hi component longiores epistolas, et nonnunquam, semel saltem in mense, suo marte.

7. Qui audiunt de arte metrica et quantitate syllabarum, et de utraque copia, aut librum alium elegantiarum, vel de conscribendis epistolis, atque incipiunt carmina componere, et audire graeca rudimenta, et se toti comparant ad copiam et elegantiam sermonis ; qui etiam audiunt Ciceronis graviora opera, ut *De officiis*, *Tusculanas quaestiones*, *De finibus*, imo etiam oratiunculam aliquam ; item historicos varios, Caesarem, Livium, Sallustium, etc. ; et scripta poëtarum graviora, heroica et lirica, ut Virgilii, Martialis correcti, etc. ; atque haec classis humanitatis commode appellabitur.

8. Posset etiam distingui classis una poëtices, ut in quibusdam locis, imo et classis graeca seorsim, vel etiam scholasticorum gradus, plus et minus peritorum, in eadem classe, quorum alii faciliora, alii dificiliora, audirent, et alii haec, alii illa.

9. Inferioris rhetoricae classis.

10. Superioris rhetoricae classis.

11. Possent autem omnes hi ordines seu classes conduplicari, ita ut eadem in sequenti repeterentur iterum ac docerentur, quae in praecedenti lecta fuerunt, et quidem paulo exquisitius in sequenti, quam in praecedenti ; vel ut properanter longioribus lectionibus, quae lente et pedetentim fuerunt in praecedenti lecta.

12. Posset etiam fieri ut unus magister omnia in singulis classibus seu ordinibus doceat, praecepta, authores, oratorem, poëtam, graeca, denique omnia eius classis ; atque hoc est optimum et optandum. At si nequeat fieri, in eadem classe esse poterunt duo magistri, quorum alter sit praecipuus et curam habeat classis, alter alia doceat, ut poëtam, vel graeca tantum, etc., vel sit in aliis coadiutor inferior. Duo vero

1343-5 item ... heroica *in marg.* || 1350 Qui *del.* incipiunt de | audiunt ... metrica et *sup. m. Led.* || 1351 utraque *sup.* | aut ... elegantiarum *m. Led. in marg.* || 1354 audiunt *del.* varios historicos || 1357 Virgilii *del.* Horatii, *sup.* correcti || 1357-8 atque ... appellabitur *m. Led.* || 1359-88 *m. Led.* || 1359 poetices *del.* ratio || 1374 ut *del.* pot || 1375 tantum etc. *sup.* | inferior *sup.*

[67] De Terentii lectione cf. supra, mon. 57 adn. 4 et 8 ; cf. praeterea etiam introd. huius monumenti, ubi animadvertimus in posterioribus Patris Ledesma scriptis lectionem Terentii severissime prohiberi.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aequales magistri aut fere aequales, quorum uterque curam habeat eorumdem scholasticorum, nullo modo videtur expedire [68], cum pluralitas principum sit mala, ut ait Aristoteles.

13. Cum vero tot sint ac esse ordines scholasticorum possint, at classes seu gymnasia usque ad rhetoricam inclusive in uno collegio decenarium numerum non excedent, ut videtur; sed in eis includentur omnes, et pro ratione frequentiae scholasticorum erit vel una, vel duo, tres, vel plures, vel septem, ut in Collegio nostro Romano. Nisi adderetur extraordinaria lectio aliqua insignis, ut esse solent aliquorum professorum celebrium [69]; vel contra, infima schola aliqua instituereturpraeter has, in qua prima litterarum elementa pueri docerentur, legere et scribere [70]; nam tunc essent duodecim numero.

Sed iam de singulis, quae ratio et studiorum ordo videamus. [75*r*]

CAPUT 25 — CLASSIS, IN QUA PRIMA LITTERARUM ELEMENTA PUERI DOCENTUR, SCILICET, LEGERE ET SCRIBERE, SIC SE HABET

Explicetur.

CAPUT 26 — DE GRAMMATICAE CLASSIBUS SEU SCHOLIS, AC PRIMO CUM UNA TANTUM CLASSIS EST, IN ALIQUO COLLEGIO, GRAMMATICES

Ratio studiorum et ordo, cum una sola sit classis grammaticae in aliquo collegio, erit, ut dividatur in tres gradus, infimos, medios et supremos, et singulis propria destinentur munera et propriae lectiones.

Explicetur.

CAPUT 27 — RATIO STUDIORUM ET ORDO UBI DUAE TANTUM SUNT CLASSES GRAMMATICES

Quod si duae sint classes grammatices in aliquo collegio, servabitur hic ordo, forte is, quem habeo tusculani collegii [71], et quem modo illi servant, atque eis fuit datus a Reverendo Patre Madridio [72].

1376 quorum *del.* uterque. *del. sed rest.* | habeat *del.* eiusdem classis || 1380 in uno collegio *sup.* || 1381-2 ut videtur ... omnes *sup.* || 1383 Romano *del.* vel decem ut in conymbricensi || 1389 *abhinc usque ad cap. 37 inclusive est m. Led.* || 1394 cum *del.* in aliquo || 1397 ut *del.* Explicetur | in *del.* infim[os]

---

[68] Cf. GONÇALVES, *De scholis moderandis* (*1556*); MP I p. 493 lin. 74-75.

[69] Cf. *Const.* P. IV c. 13 C; MP I 291.

[70] Cf. *Const.* P. IV c. 12 C; MP I 285.

[71] Textus huius ordinis non est notus.

[72] Christophorus Madrid (1503-1573), hispanus, assistens Italiae (1558-65); cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 88.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CAPUT 28 — UBI TRES SUNT CLASSES GRAMMATICES

Explicetur ; nam puto non abs re futurum propter Societatis collegia [73], aut accipiatur ex aliquo collegio Societatis, si alicubi talis reperitur.

1. Fortasse esse posset, ut prima infimos, qui prima rudimenta, scilicet declinare, coniugare, tantum nossent, aut etiam concordantias inciperent.

2. Secunda medios contineret, qui plene in concordantiis omnibus exercerentur, et compositione per verborum species omnes ; et audirent *familiares epistolas*, et de generibus, aut etiam de praeteritis.

3. Tertia supremos, qui tum in praedicta compositione per verborum species, tum in elegantia stili mediocriter exercerentur, qui possent audire poëtam aliquem, et de arte metrica, componere etiam carmina, et epistolas, ac *De officiis*, *senectute* etc. ; ut, scilicet, prima grammaticae Collegii Romani, vel infima humanitatis. Similis videtur complutensis accademiae [74] ratio studiorum trium classium et trium annorum grammatices. [75*v*]

CAPUT 29 — QUATUOR CLASSIUM ORDO STUDIORUM

Describatur. Idem esse posset, qui trium praecedentium, addita quarta schola, rhetorices, seu mixta potius ex humanitate et rhetorica, in qua etiam graece doceretur, prius rudimenta, deinde alia, qualis hic videtur nostra classis humanitatis, vel paulo altior.

CAPUT 30 — QUINQUE CLASSIUM ORDO STUDIORUM

Videtur michi commodus satis ordo et efficax, quem habet Reverendus P. Natalis [75]. Posset hic transcribi, nisi quid addi placeret patribus, aut mutari.

1406-7 collegia *del.* fortas[se] aut | talis *del.* data || 1409 posset *del.* similis complutensis accademiae || 1410 tantum nossent *sup.* || 1412 contineret *sup.* | omnibus || 1416 species *del.* aut | elegantia *del.* compositione | exercerentur *del.* ac, *sup.* qui || 1417-8 componere ... epistolas *sup.* || 1418 grammaticae *del.* nostri || 1423 Describatur *del.* Fortasse || 1425 in ... alia *sup.* || 1428 et efficax *sup.*

---

[73] Cf. *De stud. hum. lit.* (*1565*) § 110-13 : *Ubi tres erunt classes* ; supra, mon. 25.

[74] Cf. URRIZA S.I., *La preclara facultad de artes y filosofia de la universidad de Alcalá de Henares en el siglo de oro* (*1509-1621*), Madrid 1942.

[75] Cf. NADAL, *Dist. class. etc.* (*1565*) ; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CAPUT 31 — SEX CLASSIUM ORDO

Statuatur.

CAPUT 32 — SEPTEM CLASSIUM ORDO

Hic est nostri Romani Collegii nunc temporis proprius, de quo per singulas classes mox dicendum erit.

CAPUT 33 — OCTO CLASSIUM ORDO

Constituatur, si videbitur; aut erit idem, qui quatuor classium ordo, sed conduplicatus, ut quatuor classes a primis, non genere, sed solo gradu differant vel docendi modo, licet eosdem authores et eadem praecepta, ut duae classes supremae essent rhetorices, sed inferior et superior, et ita caeterae.

CAPUT 34 — NOVEM CLASSIUM ORDO

Instituatur, si videbitur.

CAPUT 35 — DECEM CLASSIUM ORDO

Hic est collegii conymbricensis [76], a quo esset accipiendus, nisi quid patribus in eo muttandum videretur; est etiam parisiensis in quibusdam collegiis, a quibus forte aliqua possent accipi.

Posset etiam idem esse, qui erat quinque classium Reverendi Patris Natalis; sed conduplicatus, ut dicebamus in aliis, ut quinque aliae classes a primis quinque solo gradu differant, eadem docendo, sed diverso modo altiori. Sed, caeteris omissis, de Romani Collegii classibus et earum ordine dicamus. [76*r*]

1434 **temporis** *sup.* || 1435 classes *del.* dicendum || 1438 conduplicatus *del.* et **gradu** diferens || 1441 **superior** *del.* vel || 1450 quinque *sup.* | modo *del.* altiori

---

[76] Cf. *Catalogus lectionum regii gymnasii conimbricensis* (*1555*); MP I 644-45.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ORDO STUDIORUM SEPTEM CLASSIUM GRAMMATICES, HUMANITATIS AC RHAETORICES COLLEGII ROMANI 1455

CAPUT 36 — DE CLASSIUM OPTIMO NUMERO, ET QUID DE SINGULIS ET QUARE AGENDUM

Videtur sane optimum, et ad doctrinae plenitudinem, et ad eius perfectionem docendique maiorem commoditatem, et scholasticorum fructum uberiorem, ut, si auditorum frequentia patiatur, vel in decem classes, vel in septem, vel in quinque distribuantur, et ut singulis singuli praeficiantur magistri, distinctis scholis singulorum propriis.

In Collegio ergo hoc nostro Romano septem sunt in his humanioribus classes, scillicet : quinque grammatices, una humanitatis et altera rhetoricae ; de quibus, eorumve studiorum ratione universa, apte, ut arbitror, dicemus, ab infima omnium exordium sumendo, et ascendendo per singulas usque ad rhaetorices supremam.

Non est enim satis in universum nosse docendi modum et caeterorum aliorum scholasticorum exercitiorum rationem et ordinem, nisi particulatim illa omnia communia ad singulas quasque classes recte et utiliter accommodentur ; practica siquidem cognitio potius est propter opera, quae quidem singularia sunt et particulatim fiunt. Igitur illa quae supra tradidimus, iam singulis classibus, quo pacto melius valeamus, aptemus. Nec vero omnia omnibus conveniunt, nec omnibus aequaliter ; sed quaedam quibusdam, et haec plus et illa minus pro diversitate classium. Scopus autem in iis exercitiis constituendis singularum classium, ac reliquis omnibus, esse debebit, ut et sint optima, et quibus multum discipuli proficiant, imo quibus summe proficiant ; et eiusmodi, ne magistri nimis graventur, ne postea onus nequeant sustinere, et vel deficiant, vel infirmentur ; ut, inquam, discipuli egregie exerceantur, nec sint in otio, et magistri aliquantum subleventur, neque obruantur.

In singulis ergo classibus tria potissimum perscribenda videntur. Primo, quae qualisve ea sit classis, seu cuius gradus ; 2° quid quoque tempore, et quanto, et quo ordine in ea faciendum ; 3° de modo haec singula agendi ac praestandi. In qualitate autem graduve classis duo potissimum dicenda aut tria. Primo, quid debeant illic discere scholastici, et quid iam eos oportuerit didicisse prius ; 2° qui libri legendi in

---

1454 grammatices *del.* ac rhetorices || 1456 optimo *sup.* || 1457 agendum *del.* Infimi classis, videlicet septima || 1458 ad eius *sup.* || 1460 vel *sup.* || 1465 universa *del.* commode | *sup.* apte ut arbitror || 1467 supremam *del.* Infima classis videlicet septima || 1468 enim *sup.* || 1469 exercitiorum *del.* nisi | ordinem *del.* uni || 1470 omnia communia *sup.* | et *del.* ult || 1473 quae supra tradidimus *sup.* | quo *del.* melius || 1474 aptemus *del.* nam non omnia omnibus nec || 1475 illa *sup.* || 1476 autem *del.* ? modus videtur ut || 1477 classium *del.* igitur ab infima incipiamus quae numero est septima a prima incipiendo in collegio hoc nostro Romano || 1482 potissimum *del.* dicenda videntur || 1485-90 In ... discipuli *in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ea classe, scilicet, cuius generis authorum, cum praeceptorum artis, tum aliorum; et 3° quibus libris utentur et iuvari poterunt tum magistri, tum discipuli.

Igitur ab infima incipiamus, quae numero est septima in Collegio hoc nostro Romano.

INFIMA CLASSIS, VIDELICET SEPTIMA

CAPUT 37 — QUAE ET QUALIS SIT CLASSIS

Ad hanc classem admittuntur solum ii qui saltem sciunt mediocriter scribere, non solum ut legi possit eorum scriptura, sed ita ut sit spes, quod pro tempore, quo continendi sunt in ea schola sic proficient ut [76*v*] expedite scribant, cum ascendent ad alteram superiorem scholam grammatices; nec recipiuntur aliter, ne postea ex hac causa in studiis retardentur. Item, oportet ut legant mediocriter expedite; at si sit dubius, quia non videtur ad hanc mediocritatem pervenire, potius non admittatur, nisi forte aliae causae urgeant, quae efficiant ex aequo et bono esse admittendum.

Libri, qui in ea classe discuntur, sunt rudimenta prima grammatices, authore Anibale Codreto [77], sed bene excuso; et ex conimbricensi [78], aliquibus mutatis, et *Doctrina christiana parvula* [79] qua utimur; et praeterea nihil aliud. Nec magistri alia docebunt praecepta, neque inculcabunt aut addent, aut alio ordine vel modo.

Sunt autem in hac classe tres ordines scholasticorum seorsim distincti suis locis, scilicet, infimus, medius ac supremus. Sunt et magistri duo, quorum alter est praecipuus, alter vero coadiutor illius; ille superioris ordinis curam habet; iste duorum aliorum inferiorum. Sed haec pro ratione numeri scholasticorum; nam si in supremo ordine essent pauci, haberet idem quoque curam alterius secundi inferioris. Hi autem magistri, saltem praecipuus esse debebit non solum bonus et prudens ac authoritate valens, sed etiam ita doctus, ut bene latine loquatur, et qui longe superet id quod satis esset ad eam classem, et posset in multo altiori docere; ac praeterea expertus, ut qui cum pluribus etiam puerorum parentibus agere cotidie oporteat; atque ne aliter parum scholastici proficiant.

1488 cum *del.* exemplis pluribus et || 1496 scribere *del.* ita | eorum scriptura *in marg.* || 1497 ut *rep.* || 1499-500 ne ... retardentur *in marg.* || 1500 expedite *sup.* || 1505-6 sed ... muttatis *in marg.* || 1514 inferioris *del.* proximi

---

[77] Cf. supra, adn. 13.

[78] De rudimentis conimbricensibus; cf. supra, mon. 69 adn. 29.

[79] *De doctrina christiana parvula* cf. supra, adn. 65.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CAPUT 38 — QUAE ET QUOT IN SINGULIS FIANT ORDINIBUS, ET QUO ORDINE

Primus et infimus ordo sic habet :

Post orationem consuetam recitant singuli binas lectiones : 1. Unam rudimentorum primae partis Codretti et alteram secundae partis. Recitant autem singuli utrasque simul, ac neutram memoriter, sed tantum legentes, et hoc per paucos aliquod dies. Postquam singuli recitarunt, statim remittuntur ad discendam lectionem doctrinae christianae, dum alii recitant.

2. Postea rursus recitant tertiam lectionem doctrinae christianae singuli ; sed hanc memoriter. Et postquam singuli recitarunt, remittuntur ad scribendum aliquot lineas, dum alii recitant doctrinam ; et, finita recitatione, incipiunt ferre scripta.

3. Deinde scripta corriguntur, quae tum scripserunt ; et postquam singuli correxerunt, statim remittuntur ad discendas lectiones futuras.

4. Postremo legunt apud se, et discunt assignatas a magistro lectiones vespertinas ; et magister curabit ut ita fiat.

Secundus ordo prorsus eodem modo habet :

1. Praeterquam quod lectionem primae partis rudimentorum Codretti, scilicet, declinationum et coniugationum, recitant memoriter, alteram tertiae partis, scilicet, de octo partibus orationis legendo, ut facilius postea eam memoriter discat, cum ad eam partem pervenerit ; doctrinamque christianam similiter memoriter.

2. Vesperi uterque ordo, tam primus quam secundus, eodem prorsus se modo gerunt ac matutino tempore.

3. Ascendunt autem ab infimo ordine ad secundum, cum videntur expedite legere et prompte ; ex secundo vero ad tertium, cum sciunt nominum declinationes, et coniugationum bonam partem, utpote duas coniugationes vel tres.

1527-9 et ... recitant *m. Led.* || 1531-3 Et ... scripta *m. Led.* || 1534 tum *sup. m. Led.* | scripserunt *del.* dum alii recitarent || 1534-5 et ... futuras *m. Led.* || 1540 scilicet ... coniugationum *in marg. m. Led.* || 1541 scilicet ... orationis *sup. m. Led.* || 1541-2 ut ... pervenerit *in marg. m. Led.* || 1543 memoriter *del.* Item primo isto ordo recitat lectiones rudimentorum Codretti deinde alter infimus. Et rursus hic doctrinam christianam deinde alter. Et similiter in correctione scripturae, huius partis scripta corriguntur, deinde alterius infimi. Ascendunt autem ab infimo ordine ad secundum cum videntur expedite legere et prompte. || 1546-9 3. Ascendunt ... tres *m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Tertius ordo sic habet :

Mane : 1. Prima et secunda hora, singuli binas lectiones rudimentorum recitant, unam primae partis, scilicet, declinationum vel coniugationum ; alteram secundae ; sed utramque memoriter ; et utramque quoque simul singuli, recitata una, statim alteram. [77*r*]

2. Postquam aliqui recitarunt, mittuntur statim terni vel quaterni aut quini, datis a praeceptore vocabulis, ut declinent et coniugent vicissim apud se ; et, uno declinante seu coniugante, alii socii intuentur in rudimentis eam declinationem vel coniugationem, per quam inflectitur, et corrigunt errantem ; atque hoc faciunt interim dum alii recitant rudimentorum lectiones, et aliquanto plus tempore.

3. Finita recitatione lectionum et praedicto exercitio, per horam integram sequentem magister eos exercet, potissimum declinando et coniugando, atque partim interrogando circa secundam partem rudimentorum, et ea utcumque exponendo simpliciter et clare et paucis, cum non intelligunt ; et in concordantiis quoque nonnihil incipit exercere provectiores.

4. Deinde per mediam horam postremam discunt vespertinas lectiones eis assignatas.

Vesperi : 1. Unam solam recitant Codretti rudimentorum lectionem secundae partis, et statim singuli simul alteram doctrinae christianae. In reliquis vero prorsus eodem modo, ut mane.

2. Possent obligari ut domi scriberent nostri lectionem secundae partis Codreti, quam sunt recitaturi, saltem matutinam, ut scribere discerent, et iuvaret ad eam facile discendum non parum.

Die Mercurii, aut quo solent semel in hebdomada lectiones intermitti, matutino tempore, per duas solum horas manent in classe omnes hi tres ordines ; vesperi omnes ociantur. Eadem autem agunt, quae aliis diebus.

Diebus Veneris, mane tertia hora, omnes audiunt interpretationem quandam doctrinae christianae, pueris accommodatam, et in ea exercentur et interrogantur. Modus autem interpretandi seu docendi hanc doctrinam erit is de quo postea, cum de doctrina christiana dicemus, scilicet, Patris don Diegi [80].

1552 scilicet ... coniugationum *m. Led. in marg.* || 1554 statim *del.* immediate || 1555 Postquam *del.* singuli recit[arunt] | recitarunt *del.* utpote tres vel quatuor, *sup. m. Led.* mittuntur || 1556 aut quini *m. Led. sup.* | ut *sup. m. Led.* || 1557 socii *sup. m. Led.* || 1559 recitant *del.* postquam ipsi recitarunt || 1560 rudimentorum ... tempore *m. Led.* || 1561 et praedicto exercitio *sup. m. Led.* | per *del.* tertiam || 1572 integram *sup. m. Led.* | potissimum *m. Led. sup.* || 1563 partim *m. Led. sup.* || 1564 ea *del.* cru[?] | simpliciter ... paucis *sup. m. Led.* || 1567-8 Deinde ... assignatas *m. Led.* || 1569 Vesperi *del. sed m. Led. rest. in marg.* || 1570 christianae *sup. del m. Led.* ut mane || 1572-4 Possent ... parum *m. Led.* || 1572 nostri *sup.* || 1573 saltem matutinam *sup.* || 1574 discendum *del.* vel || 1577 hi *sup. m. Led.* || 1577-8 Eadem ... diebus *m. Led.* || 1579 Diebus *del.* dominicis et festis quibus vesperi hora lectionum consueta exercentur in doctrina christiana || 1581 interrogantur *del.* ac circa finem || 1583 scilicet ... Diegi *m. Led.*

[80] Didacus Guzmán (1522-1606), hispanus ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 72. Op-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Die sabbati prorsus eodem modo se gerunt ut aliis diebus hebdomadae.

Diebus dominicis et festis, vesperi, hora lectionum consueta, exercentur in doctrina christiana et aliis literariis exercitiis. Disputant autem inter se, interrogando circa doctrinam christianam quae audierunt, et respondendo ; similiter declinando et coniugando et recitando praecepta. Datur autem uno aut duobus ex illis, puta iis, qui melius se gesserint, praemiolum aliquod, ut nomen Iesu, vel imago parvula papiracea, etc. Cum plures dies festi acciderent, posset eis assignari aliquid ex iis quae didicerunt, repetendum memoriter, cuius postea rationem redderent ; vel tam iis, quam qui aliorum sunt inferiorum ordinum, assignare ex lectionibus aliquot, illis diebus scribendas domi, quas scriptas ferrent cum ad classem accederent.

Post tres menses mutantur ex hac classe ad alteram, qui apti videntur, ac deinde singulis tribus mensibus.

CAPUT 39 — DE MODO HAEC OMNIA AGENDI SEU PRAESTANDI IN PRIMO ET SECUNDO ORDINE

1. In infimo ordine et secundo, inferior magister statim, classem ingressus (post orationem solitam), incipit audire peritiores, videlicet qui secundi [77*v*] sunt ordinis, recitantes lectiones rudimentorum ; deinde alios, qui primi sunt et infimi ordinis ; et similiter in recitatione doctrinae et in correctione scripturae, prius hos, deinde alios. Postquam autem singulos audiit magister, virgula quadam, in margine libri posita, designat cuiquam lectionem futuram vel longiorem vel breviorem, prout videt valere ingenio ; ut in plurimum nominativum unum, vel duo tempora verbi, tantum in initio addunt memoriter, atque etiam legentes, et tres, vel ut summum quatuor lineas secundae partis rudimentorum.

2. Audiendi modus est : Vocat sex vel octo ; et, constitutis coram se in circulum, accipit singulos sigillatim ; vel binos pariter, alterum a dextris, alterum a sinistris, si sint multi, aliis ibidem lectionem reddendam preparantibus. Accipit autem magister uniuscuiusque librum, vel intuetur legentem num erret, aut assignatam lectionem recitet ; et legentem corrigit, ac manu ducit.

1589 et[3] . . . praecepta *sup. m. Led.* || 1592-6 Cum . . . accederent *in marg. m. Led.* || 1590 ex *del.* praedictis, *sup.* iis quae didicerunt || 1595 domi *del.* forte hae essent nimis gravia || 1597-8 Post . . . mensibus *m. Led.* || 1597 videntur *del.* forte quovis anni tempore, *sup.* ac . . . mensibus || 1600 in . . . ordine *m. Led.* || 1604-5 et similiter . . . alios *in marg. m. Led.* || 1608 nominativus unus *ms.* || 1615 magister *in marg. m. Led.*

---

time meritus est de docenda doctrina christiana, modum S. Ioannis de Avila in Italiam introducens. Cf. *Modo d'insegnare la dottrina christiana* ; in : *Opp. NN 55*, f. 135*v*-37*r*, *Instit. 38/a*, f. 116*r*-29*r*, et *Instit. 109*, f. 163*r*-69*v* ; v. B. Juan de AVILA, *Obras completas* I (Madrid 1952) p. 1084.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Finita recitatione doctrinae christianae, incipiunt deferre scripta ad magistrum, postquam absolverunt; qui sigillatim ea corriget, subscriptis aliquibus characteribus pulchre exaratis, seu dictionibus, in iis potissimum, in quibus puer erravit.

4. Exemplum vero, quod pueri imitentur, vel ipsi afferent ex paterna domo, vel magister conscribet et dabit; alphabetum, inquam, vel lineam unam vel alteram; aut vero curet, ut in collegio aliquis nostrorum fratrum scribat, qui norit probe exarare literas.

5. Tempore, quo magister corrigit aliorum scripta, alii qui iam correxerunt vel qui iam scripserunt, discunt lectiones vespertinas designatas a magistro, et magister curat ut haec omnia sic fiant. Vesperi, ut diximus, fit prorsus eodem modo; et designantur similiter lectiones matutinae modo exposito.

6. Postquam didicerunt ac memoriter recitarunt omnes nominum declinationes, iterum ab initio iubebit recitari easdem magnis lectionibus; et idem faciet finita prima coniugatione verbi amo, eandem magnis lectionibus reddendo; et item finitis omnibus coniugationibus.

CAPUT 40 — DE MODO IN TERTIO ORDINE SERVANDO

1. In tertio ordine singuli recitant simul memoriter, ut diximus, alteram coniugationum earum quas nesciunt, vel etiam declinationum nominum, eas repetendo; et alteram secundae partis Codreti, magnitudinis trium vel quatuor linearum communiter, vel plurium, pro ratione ingenii.

2. Ac magister audit vel sigillatim singulos, vel binos recitantes ob multitudinem, ac per se quidem omnes audit; nec utetur decurionibus, sicut nec inferior alter magister. [78*r*]

3. Postquam aliqui recitarunt, statim terni vel quaterni, datis nominibus aut verbis, quae declinant et coniugant, interim dum alii recitant, distribuuntur, ut diximus. Dat autem singulis quinariis vel ternariis nomina tria vel quatuor, aut verbum unum, vicissim ab illis inflectendum, aut his nomina, illis verba, prout periti videntur; qua vicissim ordine apud se inflectunt, aliis librum inspicientibus, ubi est

---

1617 ducit *del.* Postquam singuli recitant (*del.* remittun[tur]) rudimenta, statim remittuntur ad discendam lectionem doctrinae christianae dum reliqui recitant, et postquam omnes recitarunt rudimenta, rursus ab initio recitant lectionem doctrinae christianae, designando similiter lineis in margine eius lectionem futuram. 3. Rursus cum singuli iam recitarunt doctrinam christianam statim mittuntur ad scribendum aliquot lineis, interim dum alii recitant doctrinam christianam, et finita || 1623 dabit *del.* vel || 1634 et ... coniugationibus *m. Led.* || 1635 De ... servando *m. Led.* || 1636 ordine *del.* postquam qui secundi sunt ordinis, didicere nominum declinationes et coniugationum bonam partem, utpote duas coniugationes vel tres plu[s] tres plus minus, atque etiam simul ascendunt ad tertium in quo || 1639 communiter *sup. m. Led.* | 1644 recitarunt *del.* ut diximus | quaterni *del.* mittuntur || 1645 coniugant *del.* distribuntur || 1646 ut diximus *in marg.* | quinariis vel *in marg. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

declinatio vel coniugatio, ad cuius formam inflectitur, et errantem corrigunt, et errata numerant, et ad praeceptorem deferunt, uter minus plusve erraverit ; qui eis rursus nova, si tempus suppetit, dabit nomina aut verba, similiter inflectenda, dum ipse audit alios recitantes, atque etiam paulo amplius protrahendo. Poterunt etiam simili modo vicissim praecepta ipsa, quae didicerunt, vicissim ordine memoriter recitare. Atque haec exercitatio est magnae utilitatis, et excitat miram puerorum aemulationem, et magistro interim datur aliqua requies, dum omnes sic distributi se ipsos exercent.

4. Durat hoc exercitium per horam plus minus ; postea iubet cessare, et per aliquantum temporis lectionibus futuris vacare.

5. Modus deinde, quo ipse magister per horam sequentem eos exercet : interrogando de declinationibus et coniugationibus quae didicerunt, ut unus dicat unum nominativum, alter alterum ; unus unum modum aut unum tempus, et alius alium, ordine ut sedent, vel hinc inde interrogando diversos. Item potissimum exercet dando nomina simplicia frequentius, quae declinent per varias nominum declinationes in terminationes, ut servus sicut dominus, etc. ; vel composita, ut pater familias ; et quidem cuius utraque pars inflectitur, ut respublica ; aut altera, ut iurisperitus ; et substantiva, ut sapientia ; et adiectiva, ut sapiens, bonus, et substantivum cum adiectivo simul, ut pater bonus ; vel nominativum quem didicerunt, addito adiectivo, ut poëta egregius, musa christiana ; et facilia et difficilia ; similiter verba facilia et similia coniugabunt. Denique exercet eos eo modo quo supra diximus, cum de puerilibus exercitiis, capite octavo, et illi declinandi et coniugandi modi servabuntur.

Tandem potissima exercitia, et veluti finis huius infimae classis, sunt haec duo exercitia, nempe : bene declinare et coniugare ; et ideo haec erunt frequentissima. Secundum locum obtinet exercere eos in secunda parte Codretti, eam interrogando et breviter explicando, exemplo posito uno tantum aut altero, sine alia ulla interpretatione, nisi forte italice, brevissime interpretando ad verbum praeceptum de quo interrogat. Item exercitium tertium erit et minimum, concordantiae, quas incipit pro provectioribus. Tandem magister incipiat cum eis latine agere in quibusdam communibus, quae frequenter occurrunt, ut : tarde venis, responde, dic tu, male dicis vel bene, etc. ; et cum interrogat ipsa praecepta, similiter.

1654 amplius *del.* pot || 1654-5 Poterunt . . . recitare *in marg.* || 1661 Modus *m. Led.* | quo *m. Led.* | per horam sequentem *m. Led.* || 1662 de *sup.* || 1665 potissimum exercet *sup. m. Led.* || 1665-7 frequentius . . . etc. *in marg. m. Led.* || 1667-8 ut . . . quidem *m. Led. sup.* || 1668 ut respublica *sup. m. Led.* | ut iurisperitus *sup. m. Led.* || 1669-72 substantiva . . . christiana et *in marg. m. Led.* || 1672 verba *del.* ita *sup.* | facilia . . . coniugabunt *sup. m. Led.* || 1674 capite . . . servabuntur *sup. m. Led.* || 1676 coniugare *del.* secundum et || 1678 Codretti *del.* et eius explicatione || 1678-81 eam . . . exercitium *in marg. m. Led.* || 1680 interrogat *del.* Exercitium || 1681 erit *sup. m. Led.* || 1682-5 Tandem . . . similiter *in marg. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SEXTA CLASSIS
CAPUT 41 — QUAE ET QUALIS CLASSIS

1. Ad hanc scholam seu classem admittuntur cum sciunt bene declinare et bene coniugare, dum sciant quoque bonam aliquam partem secundae partis rudimentorum, etiamsi nec totam teneant, nec concordantias norint. Ibi autem discent residuum secundae partis rudimentorum, et concordantias, tertiam videlicet partem, et in eis exercentur, et incipiunt audire authorem aliquem facilem et bonis quoque moribus accommodatum. [78*v*]

2. Libri ergo, qui docentur seu discuntur, sunt: tertia pars rudimentorum Codretti, et id quod supererat secundae; quibus finitis, incipit regulas Guarini [81] seu parvae syntaxis, scilicet activorum, post tres menses plus minus, cum videt bene eos exercitatos in concordantiis. Item singulis tribus mensibus incipit, et intra illud spacium absolvit de generibus Dispauterii [82] et declinationum quasdam regulas, non vero declinationes Dispauterii. Item autores: Cato [83], primis aliquod mensibus, et postea epistolae selectae. Item cathechismus parvus Canisii [84] pro iis qui iam didicerunt, et bene tenent *parvam doctrinam christianam;* et haec ipsa pro iis qui eam nesciunt; et praeterea nihil aliud; nec ulla alia praecepta danda aut dictanda.

3. Nec aliis discipuli utuntur libris, sed tamen Dispauterium habere licebit cum mediocribus commentariis. Magister vero habere poterit etiam Dispauterium cum magnis, et epistolas Ciceronis cum commentariis, et Calepinum [85], et forte alios aliquot humaniores.

CAPUT 42 — QUID, QUOQUE TEMPORE, ET QUANTO, ET QUO ORDINE DOCENDUM

1º 1. Mane prima hora, post solitam orationem, quam omnes in ingressu magistri recitant genibus flexis, distributis discipulis, ut sedent

---

1688 admittuntur *del.* qui cu[m] || 1691 norint *del.* sunt autem || 1691-4 Ibi ... accommodatum *m. Led.* || 1695 ergo *sup. m. Led.* | seu discuntur *sup. m. Led.* | sunt *del.* secunda et || 1696-9 quibus ... concordantiis *in marg.* || 1696 quibus finitis *m. Led.* | finitis *del.* Item || 1597 seu parvae syntaxis *sup. m. Led.* || 1699 Item *del.* Cato | singulis ... absolvit *in marg. m. Led.* | mensibus *del.* docet || 1701 primis ... mensibus *m. Led. sup.* || 1701-4 Item ... nesciunt *in marg. m. Led.* || 1702 Canisii *del. sed rest.* || 1706-9 Nec ... humaniores *m. Led.* || 1708 etiam *del.* cum magnis || 1710-8 quid ... initio *m. Led.* || 1712 hora *del.* distributa pro classe per decurias, post solitam orationem, *sup.* post ... sedent *sup.*

---

[81] Cf. supra, adn. 14.
[82] Cf. supra, mon. 1 adn. 22.
[83] Dionysius CATO, *Disticha de moribus*; cf. supra, mon. 9 adn. 9.
[84] De catechismis P. Canisii cf. supra, mon. 13 adn. 26.
[85] De Calepini dictionario cf. supra, adn. 42.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

per decurias recitant memoriter apud suos decuriones lectionem matutinam praeteriti diei, scilicet de generibus, singuli ; et dum alii recitant, praeparant se qui recitarunt, ad alteram, magistro invigilante et lustrante omnia, ut recte fiant.

2. Postquam omnes recitarunt, rursus ab initio singuli similiter recitant alteram lectionem Catonis vel epistolarum selectarum cum leguntur ; et postquam quisque recitavit, se praeparat ad repetendum easdem ; vel forte melius, ut singuli binas pariter recitent, unam proxime post alteram ; deinde alius atque alius. Atque haec recitatio brevius quam intra quartam horae fortasse. Postea per quartam horae aut amplius, distributi terni vel quaterni, declinant et coniugant vicissim, datis vocabulis, vel ipsamet vocabula et verba lectionis recitatae aut lectionem quae praeceptor designat eis ; atque hoc frequentius ; vel praecepta rudimentorum vicissim recitant secundae partis vel tertiae, vel de generibus quae hucusque sunt lecta, aliis librum intuentibus, et corrigentibus errantem, sicut est expositum prius, ac magistro ipso invigilante ut recte fiat.

3. Postea repetunt de generibus bis, aut ter, aut quater diversi.

4. Deinde examinatur lectio eadem, hos et illos interrogando per mediam horam.

5. Tertio per quartam horae paulo minus, aut per octavam magister docet prius de generibus, et deinde repetitur bis aut ter a diversis. Secunda hora paulo post repetitur lectio Catonis seu epistolarum, cum docentur ; examinatur per mediam horam. Deinde docet Catonem vel epistolas per quartam horae, et similiter repetitur lectio praesens bis aut ter a diversis, per quartam horae paulo minus. Rursus exercentur scholastici varie ab ipso magistro, si quid temporis superest usque ad tertiam horam vel tertiam cum dimidia.

1. Tertia hora vel media postrema distributi discipuli ut sedent, per ternarios vel quaternarios [66] repetunt apud se vicissim ordine easdem lectiones lectas, videlicet, prius singuli de generibus, deinde rursus singuli Catonem, aliis duobus audientibus, et ubi nescit adiuvantibus, ipso magistro omnia lustrante ut recte fiant, ut illum interrogent discipuli cum nesciunt.

1714 memoriter *sup.* || 1714-5 matutinam ... scilicet *in marg.* || 1716 alteram *del.* recitata || 1721-30 vel ... fiat *m. Led. in marg.* || 1731 repetunt *del.* prius | aut quater *in marg.m. Led.* || 1732 Deinde *del.* repetitur, *sup. m. Led.* examinatur | lectio *del.* Catonis vel epistolarum si docentur, *sup. m. Led.* eadem ... horam || 1734 per ... octavam *sup. m. Led.* || 1735 repetitur *del.* a duobus || 1736-7 Secunda ... Deinde *in marg. m. Led.* || 1737 examinatur *del.* Deinde || 1738 per quartam horae *sup. m. Led.* || 1738-9 praesens ... Rursus *m. Led.* | 1738 lectio *del.* Secunda hora examinantur lectiones lectae et in || 1740-1 si ... dimidia *m. Led.* || 1742 vel media postrema *sup. m. Led.* | ut sedent *sup. m. Led.* || 1545 duobus *sup. m. Led.*|| 1746-7 ut ... nesciunt *m. Led.*

---

[66] In margine manu Patris Ledesma : « Nota — Videtur melius per ternarios quam vel per binarios aut quaternarios ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Tandem finita repetitione hac, si aliquid temporis superesset, singuli quoque ordine sic apud se distributi declinant et coniugant omnia nomina et verba auditarum lectionum; et si quid temporis supersit, petunt scholastici et dantur a magistro etiam nova aliquot nomina aut verba declinanda et coniuganda, [79*r*] et referunt ad praeceptorem, uter plus aut minus erravit, ut in classe praecedenti.

3. Postremo, post tertiam horam omnes audiunt sacrum, qui non audiverunt ante lectiones, et eius rei habeat sindicos, qui referant si quis non audierit [87].

2° Vesperi prima hora recitant memoriter similiter apud decuriones lectionem vespertinam praeteriti diei secundae partis rudimentorum aut tertiae partis, aut vero regularum Guarini, cum docentur. 2. Deinde repetitur bis aut ter aut quater [3]. Examinatur per mediam horam integram. 4. Legitur nova. 5. Repetitur, ut in prima hora matutina. Tribus etiam diebus hebdomadae, post recitatam lectionem rudimentorum, simul recitant doctrinam christianam; et illi quidem qui sciunt parvam, recitant cathechismum Canisii; qui vero nesciunt, recitant parvam. Dies autem hi erunt, Martis, Iovis et sabbati.

Secunda hora, primo, distributi scholastici ut mane, repetunt vicissim apud se eandem lectionem. 2. Deinde etiam hac tota secunda hora fere frequentius fiet examen generale concordantiarum vel regularum Guarini auditarum, varie in eis exercendo, scilicet, dando concordantias et orationes per illas regulas latine reddendas, nunc istum, nunc alterum interrogando, etc.; et idem a pluribus petendo, et per varios modos, tempora et personas. Rarius autem loco huius examinis generalis posset unum ex tribus exercitiis fieri, ut scilicet apud se distributi, ut dictum est, ipsi declinent et coniugent nomina et verba praesentis lectionis vel alia data, atque etiam aliud, si placet magistro; nonnumquam recitant praecepta se interrogando, quae olim didicerunt, alta voce, caeteris audientibus, ac duobus tantum sic certantibus, uno interrogante et altero respondente alta voce. 3. Item, loco huius repetitionis aut examinis, eodem modo distributi apud se per quaternarios, possent aliquando recitare praecepta secundae partis rudimentorum, vel

---

1746 *prius* interrogantibus | interrogent *del.* cum nesciunt || 1748 si ... superesset *in marg. m. Led.* || 1751 petunt ... et *sup. m. Led.* | etiam *m. Led. sup.* || 1751-3 aut ... praecedenti *m. Led.* || 1752 coniuganda *del.* declinanda || 1754 post tertiam horam *in marg. m. Led.* || 1760 bis ... quater *sup.* aut quater *m. Led.* || 1760-1 per ... 4. *in marg. m. Led.* || 1761 Repetitur *del.* distributi scholastici ut mane repetunt vicissim ut mane, *sup. m. Led.* ut ... matutina || 1762-5 Tribus ... sabbati *m. Led. in marg.* || 1766 primo *sup. m. Led.* || 1767 lectionem *del.* et postea || 1767-74 2. Deinde ... dictum est *in marg. m. Led.* || 1768 fere *del.* melius ut || 1772 examinis *del.* posset || 1774 *prius* declinant et coniugant | praesentis *sup. m. Led.* || 1775 vel alia data *sup. m. Led.* | aliud *sup. m. Led.* || 1777-8 uno ... voce *in marg. m. Led.* || 1778 repetitionis *del.* sic, *sup. m. Led.* aut ... modo || 1779 apud ... quaternarios *sup. m. Led.* || 1780 partis *del.* vel de generibus

---

[87] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 3; supra, mon. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tertiae partis, ita ut unus alterum interroget, et alter respondeat, et rursus vicissim ; et duobus aliis eadem praecepta apertis libris intuentibus, ut errantes corrigant ; atque hi alii duo rursus similiter ; et similiter possent aliquando praecepta de generibus vicissim ordine sic inter se recitare ; sed frequentius erit illud examen generale, aut fere semper.

Tertia hora corrigitur thema, praecedenti die datum, et quidem unum tantum aut duo publice per quartam horae cum dimidia ; deinde dictatur novum vulgari sermone ; deinde alta voce dictatum legitur, ut emendent scripturae errorem, datis vocabulis dificilioribus. Postea per quartam horae paulo plus, aut mediam horam, componitur in eadem classe ; et, ipsis componentibus, privatim reliqua themata praecedentis diei, singulos vocando, apud se corrigit. Tandem transcribunt, et decuriones colligunt themata bene scripta et ferunt ad praeceptorem. Item semel in mense aut bis componunt per duas horas, aut toto vespertino tempore, et tunc omittunt repetitiones et lectiones ; ac similiter corrigitur alterum, quod illi respondet, ante mensem datum aut quindecim dies, et cetera ut in cotidiano themate [88].

3° Die Mercurii, duabus tantum horis docent mane, ut aliis diebus, sed omnia brevius.

4° Diebus Veneris, mane tertia hora, una cum aliis infimae classis intersunt lectioni doctrinae christianae.

5° Die sabbati, mane recitantur, et repetuntur deinde, omnes lectiones totius hebdomadae matutinae, et examinantur ac disputant, se interrogando, in eisdem. Vesperi similiter recitantur et repetuntur omnes vespertinae, et similiter examinantur et disputant in eis ; corrigitur thema praecedens et dictatur novum, et componitur, ut supra diximus.

6° Nonnumquam poterunt protrahi examen et disputationes et concertationes inter se usque ad finem horarum, et eo die non componi ; etiam praemiola tunc dari victoribus, scilicet, ut ascendant ad curiam altiorem, vel calamus, vel carta, vel fasciculi florum.

7° Diebus dominicis ac festis a prandio, per horam cum dimidia, consueta lectionum hora, accedent ad literaria exercitia, et dantur prae-

---

1781 ut *del.* duo se vi[cissim] | et *sup.* || 1783 similiter *del.* aliis sed corrigentibus || 1783-6 et . . . semper *m. Led.* || 1787 hora *del.* dict[atur] || 1788 per . . . dimidia *sup. m. Led.* || 1789-91 vulgari . . . horam *m. Led.* || 1791 edem *ms.* || 1792-3 privatim . . . corrigit *m. Led.* | praecedentis diei *in marg.* || 1793 transcribunt et *sup.* || 1794 bene *sup.* || 1795 aut toto . . . tempore *sup. m. Led.* || 1796 et lectiones *sup.* || 1797 datum *del.* aut et componunt toto matutino tempore et transcriptas compositiones et tunc nullae aliae sunt lectiones, *sup. m. Led.* aut quidecim . . . themate || 1803 mane *sup.* || 1804-5 se interrogando [*del.* in eisdem] *in marg. m. Led.* || 1810 praemiola *del.* datur, *sup.* tunc dari | scilicet *sup.* || 1812-3 per horam . . . hora *sup. m. Led.* || 1813 exercitia *del.* de quibus in cathalogo, *sup. m. Led.* et dantur . . . aliquando

---

[88] In margine manu Patris Ledesma : « Nota — Item semel aut bis quoque in mense datur aliud thema longius quod domi componant. Forte in hac classe non debeat dari ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

miola, saltem aliquando, et deinde ad doctrinam christianam, per horam plus minus remittuntur una cum infima classe. Cum plures dies faesti simul acciderint, posset eis assignari aliquid domi, vel repetendum, vel memoriter addiscendum et recitandum, ex auditis lectionibus, cuius postea elapsis diebus festis rationem peteret, vel thema componendum extra ordinem dari. [79*v*]

8° Postquam videt in concordantiis bene profecisse, post tres menses, videlicet, plus minus, incipit regulas activorum Guarini, et tunc pariter in his et in concordantiis exercet ; sed non docebit ultra regulas activorum. Item, finitis de generibus et nonnullis regulis de declinationibus, eadem repetit iterum ab initio singulis tribus mensibus.

9° Post mutationem studiorum, videlicet elapsis sex mensibus, statim post Pascha eadem prorsus docet ab initio, et eodem modo se gerit usque ad finem anni. Item, elapsis dictis sex mensibus, post Pascha, brevi examine, qui iudicantur idonei, ascendunt ad alteram classem, et similiter in renovatione studiorum. Singulis denique sex mensibus fit mutatio ad aliam classem. Recipit autem singulis tribus mensibus ex inferiori.

CAPUT 43 — DE MODO HAEC AGENDI

1° Praecipua exercitia huius classis et quasi finis eius sunt tria fere ex aequo. Primum declinare ; secundum coniugare ; tertium concordantiae ; sed hoc tertium proprium et frequentius. alia duo communia cum praecedenti classe et paulo minus frequentiora.

Item, cum postea auspicabitur regulas specierum et verborum activorum, erit alia exercitatio, ut per illas componant themata ; et praeterea ut, data oratione vulgari sermone activa, eam reddent statim latine, idque per singulas regulas auditas vel lectas.

2° In concordantiis vero exercent, tum accipiendo ipsius lecti autoris aliquam, tum novam proponendo, ut homo iustus, et interrogando modo hunc, modo illum, quae concordantia est ? an bona ? an mala ? et cur ? et per quam regulam ? ac dicant regulam et sensum exponant. Quod si quis nesciat, alterum interrogare oportebit, ut eum emendet an bene dicat, etc., vel ipse magister exponat et efferat quo pacto sit dicendum.

2. Item, italico sermone, datis nominibus latinis, ut ipsum concordent, gratia exempli : quomodo dices, Dio bono ? Et postea similiter,

---

1814 ad *sup.* || 1814-5 per ... minus *sup. m. Led.* || 1816-9 posset ... dari *m. Led.* || 1816-7 domi ... vel *sup.* || 1722-3 sed ... activorum *in marg. m. Led.* || 1824 initio *del.* paulo maioribus lectionibus | singulis tribus mensibus *m. Led.* | mensibus *del.* infima classe || 1825 videlicet *del.* post medium annum || 1826-7 eadem ... Pascha *in marg.* || 1827 Item ... Pascha *m. Led.* || 1829 similiter *del.* post alias sex menses || 1829-31 Singulis ... inferiori *m. Led.* || 1832 *in marg. del.* Modus recitandi per decurias designatis singulis decurionibus et magistro omnes lustrante fiet eo modo quo supra fuit expositum || 1833 classis *del.* sunt || 1837-40 Item ... lectas *in marg.* || 1844 sensum *m. Led. sup.* || 1845 oportebit *m. Led. sup.* || 1846-7 vel ... dicendum *m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cum ipsi dixerint latine, interrogare cur illa sit bona concordantia ? et quae ? et in quo errarunt ostendere, et semper regulam adferendo cur ita sit. Et idem postea a pluribus petere oportebit, ut singuli veram responsionem dent, et regulam referant eandem, ut sic saltem haereat in memoria parvulorum.

3. Item, proponere aliquando, sed raro, malas concordantias, ut homo bonas, ut dicant quae concordantia est, et in quo aut quibus discordant, et semper interrogando regulam, cur ?

4. Item, posset fieri ut unus ab altero peteret concordantiam, et aliquo vel aliquibus adversum se positis, ut, aliis dicentibus, alii corrigerent errantes. Et idem modus servabitur plus minus cum dabitur oratio per verba activa latine reddenda, cum doceat regulas syntaxis parvae Guarini.

3º Modus repetendi lectionem est, ut interrogati praeteritam lectionem diligenter, et bis et ter repetant, cum omnibus quae fuerunt notata a magistro, memoriter, id est, alta voce et clara, omnibus audientibus, prius reddendo duobus verbis sensum vulgari sermone, et deinde ordinando italice ; praesentem vero lectionem repetunt, sed non ita exacte, et dictata si quae fuerunt a magistro, ex scripto tunc alte referunt, ut alii, si forte male exceperunt, addant vel emendent.

Modus vero, cum distributi in ternarios apud se repetunt, est, ut ordine vicissim repetant, modo unam, modo alteram lectionem ; alii, si nesciat, dicentem adiuvant. Cum omnes ignorant, interrogant magistrum, qui illic obambulat, omnia lustrans, et continens eos in officio et modestia debita, ac tunc permittet ut inter se aliquando altercentur et contendant seu disputent, cum sponte ipsi id agunt repetentes.

4º Modus examinandi lectionem authoris est, ut per singula verba quaerat, quae pars orationis ; et si nomen, cuius generis, in quo casu, cuius declinationis, speciei, etc., et per quam regulam ; et in verbis similiter, cuius temporis, modi, coniugationis, speciei, etc., et per quam regulam, et quid significent ; et in concordantiis ipsius autoris, quae concordantia, et an bona, et quare, et per quam regulam, etc. ; et similiter cum unus nescit, alium interrogare ; item per se statim docere quid sit, ut in aliis dictum est ; item idem omnino a pluribus petendum est, ut singuli regulam referant et idem respondeant.

5º Modus vero examinandi lectionem praeceptorum posset esse idem ; sed praeterea potius petere sensum illius praecepti, et ut memoriter id recitent, et exploret an sciant ; imo etiam ut exemplum, nonnumquam

1850 illa *sup.* || 1852-4 Et idem ... parvulorum *in marg. m. Led.* || 1852 postea *sup.* || 1859 aliquo vel *sup. m. Led.* || 1860-2 Et ... Guarini *in marg.* | cum ... Guarini *m. Led.* || 1863 lectionem *sup. m. Led.* || interrogati *sup. m. Led.* || 1865 memoriter ... audientibus *sup. m. Led.* || 1866 sensum *del.* italice, *sup. m. Led.* vulgari sermone || 1867 repetunt sed *sup. m. Led.* || 1868-9 et dictata ... emendent *m. Led.* || 1870-5 Modus ... repetentes *in marg. m. Led.* || 1874 et *del.* disputent et || 1876 authoris *sup. m. Led.* || 1882 interrogare *del.* etc. et *sup. m. L d.* item per se statim || 1883-4 ut ... respondeant *m. Led.* || 1885-964 5º modus ... excitetur *m. Led.* || 1885 examinandi *del.* praec[eptorum] | praeceptorum *del.* fere, *sup.* posset || 1886 potius *sup.* | praecepti *del.* et exemplum || 1887 et ... sciant *sup.* agnoscant *del.* et vel iterum

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dent vel ipse proponat eius praecepti exemplum, an ipsi agnoscant. Item ipsemet magister, proposito exemplo, breviter explicet praeceptum, et ostendat id in ipso exemplo ; ut, nomine aliquo proposito, ostendere in eo praecepta ea quae de nomine in secunda parte dicuntur rudimentorum, quae scilicet accidunt nomini et verbo proposito ; similiter, quae accidunt verbo in ipso ostendere et petere ab scholasticis ; et ita in aliis.

Item qualitas thematis erit frequentius orationes per indicativum ; deinde etiam per alios modos ; imo et frequentius per primas et secundas personas quam per tertias ; ac in initio tribus primis mensibus per verbum *sum* potius, aut per verbum activum simplex tantum ; postea per alia. [80*r*]

6° Modus recitandi memoriter apud decuriones est is, qui expositus est supra, cap. 12, numero decimus.

7° 1. Modus docendi rudimenta secundae partis et tertiae est, facto signo crucis et lecta una aut altera linea, brevissime dumtaxat exponere vulgari sermone illa verbo ad verbum, et quidem simpliciter sensum ; deinde ordinando bis per synonyma vulgari sermone per singula verba, et iterum praeceptum repetere et sensum eius ; et cotidie pauca ; nec ulterius progrediatur quousque videat illa eos intelligere probe et tenere ; sed in eis diutius exerceat, et tot diebus eadem iterum docebit et repetet quousque bene sciant ; 3° addat exempla clara et pauca, et repetat aliquoties idem praeceptum quod dixit ; deinde statim ea interroget a duobus, tribus vel pluribus.

2. Eadem ratio est docendi de generibus, et postea regulas Guarini activorum cum eas incipiet ; quas docebit bis tantum in hebdomada plus minus ; et eo die, quo eas non docebit, vel diebus iis, lectionis tempus totum in repetitione praeteritae insumet et examine et exercitio eius ; sed cum eas legit significationes nominum et verborum, lente et non semel, sed aliquoties, dicendo vulgari sermone, ut eas excipiant pueri inter lineas vel in albeolo, quod fieri curabit.

3. Eadem quoque ratio est in docendo authore servanda, scilicet lecta una periodo, statim verbo ad verbum vulgari sermone et paucissimis verbis sensum dicere, et ordinare litteram, singula singulis vulgari sermone simpliciter ; iterum sensum repetere breviter, et ordinare singula iterum.

4. Nihil notabit neque dictabit magister praeter has verbo ad verbum significationes nominum et verborum simplices, nisi forte raro

---

1889 magister *sup.* | exemplo *del.* iterum || 1890 id *sup.* || 1891 eo *del.* omnia | ea *sup.* | rudimentorum *del.* numerum, casum, personam || 1895-9 Item ... alia *in marg. m. Led.* || 1901 supra *sup.* || 1902 rudimenta *del.* est || 1902-3 secundae ... linea *sup.* || 1903 exponere *del.* italice || 1904-6 et quidem ... eius *sup. et in marg.* || 1908 diutius *sup.* || 1908-9 et tot ... sciant *in marg.* || 1909 clara et *sup.* | et[a] *del.* pluries || 1910 idem praeceptum *sup.* | 1911 *prius* ab | a *del.* uno || 1913-6 quas ... eius *in marg.* || 1916 sed cum eas legit *sup.* || 1917 non semel sed || 1924 4]5 *ms.* | dictabit *del.* alia | praeter *del.* haec

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aliquando duplicem unius vocabuli significationem, vel diferentiam facilem unius ab alio simili vocabulo, vel in authore admonere, cum incidat pulchra aliqua phrasis; sed haec raro, ut diximus, et tunc haec pueri excipient in albeolo, et forte sensum lectionis breviter.

5. Tempus lectionis unius, seclusa recitatione, examine et repetitione, non duret ultra octavam horae aut paulo plus; sed residuum in exercitiis variis in eandem et alias lectiones similiter insumitur, ut exposuimus [**].

6. Quantitas siquidem esse debebit trium aut, ut summum, quatuor linearum authoris, et in initio tantum unius vel duarum; sed post aliquot menses, paulatim augendo ad praedictum usque tantum terminum trium versuum vel quatuor. In praeceptis de generibus erit adhuc minor lectio, et in syntaxi parva erit una sola regula, et deinde altera lectione aut lectionibus, exempla eius, tamen repetendo regulam semper et exponendo ut prius, vel certe sensum.

8° Modus dictandi et corrigendi themata est: 1. ut unum duove publice corrigat, discipulo ipso alte legente prius italicum, deinde latinum; et quidem per singulas orationes vel periodos corriget; aut vero uno legente italicum, et altero subiungendo latinam compositionem per singulas periodos.

2. Emendabit autem tum barbarismos et soloecismos, tum orthographiam admonebit in dificilioribus vocabulis; ac cum errat, ab ipso exiget num bene sic habeat, et quare, et manuducat ad cognitionem erroris. Aliquando alterum interroget, num bene dixerit. Tandem doceat quo pacto dicendum et quare, ac caeteri omnes tunc attenti emendent, ut magister dicit.

3. Postea dictat vulgari sermone novum thema unius periodi mediocris; legitur alte ab uno ex discipulis, ut omnes fideliter excipiant et errata scripturae emendent.

4. Deinde componunt, et, eis componentibus, singilatim vocat unum et alterum, ac sic reliqua corrigit themata privatim apud se, ipsomet praeceptore tacite apud se legente et emendante, sed discipulum admonente errorum suorum breviter, et ipsomet quoque magistro calamo

1926 facilem *sup.* || 1927 ab *del.* aliquo || 1930 5]6 *ms.* | lectionis *del.* cum, *sup.* unius | repetione *ms.* || 1931 duret *del.* per | octavam] quartam *sup.* | in *del.* aliis || 1932 insumitur *del. sed rest.* || 1934-40 Quantitas ... sensum *in marg.* || 1934 6]7 *ms.* | debebit *del.* unius aut alterius tantum regulae et eius periodi, aut duarum mediocrium authoris || 1944 7]8 *ms.* || 1942 *prius* italice deinde latine | latinum *del. sup.* magister || 1944 compositionem *sup.* || 1945 periodos *del.* solum autem corri[get] || 1947 vocabulis *del.* ac caeteri omnes tunc attenti emendent ut magister dicit | ac *del.* praecepta || 1952 novum ... mediocris *sup.* || 1955 vocat *del.* et priva sic, *sup.* unum et alterum || 1956 ac *del.* privatim | sic *sup.* | se *del.* vel || 1957 tacite apud se *sup.* | emendante *del.* ac | *sup.* sed discipulum || 1958 suorum *sup.* | quoque magistro *sup.*

[**] In margine manu Patris Ledesma: « Nota — Forte expediret ut lectionem authoris domi transcriberent distantibus lineis ut ibi exciperent et in margine notata ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

corrigente tum barbarismos, tum soloecismos, tum orthographiam, et punctorum etiam distinctionem; et ita corrigat quam multa poterit. Discipulus vero tunc alterum exemplum, quod sibi retinuit, mano tenens, quae praeceptor corrigit errata, ipse ibidem intuetur. Correctum thema tradit discipulo, qui idem transcribet in albeolo, ut inde progressu temporis possit colligere quantum profecerit, et magis excitetur.

5. Finita compositione, decuriones colligunt omnium compositiones et dant magistro, ab unoquoque servato sibi altero exemplari; ac si plus tempore constituto morentur, poterit, his relictis, praeceptor domum ire, commissa cura thematum decurionibus, ut dent ianitori, et is det sua cuique praeceptori, quod facile faciet, si superscripta sint et ligata supposito titulo: sextae classis. Qualitas thematis erit per concordantias proxime lectas, vel regulas praecedenti die lectas, non eiusdem diei, item inserens vocabula aliqua lectionis Ciceronis. Quantitas autem thematis cotidiani erit unius periodi mediocris, id est, trium aut quatuor versuum vel orationum simplicium; cum toto vespertino tempore componitur, aut per duas horas, erit in duplo fere maius, et tunc erit per omnes lectas regulas.

9° Modus discendi et audiendi discipulorum est hic: Extra classem quidem repetunt lectiones apud se auditas, vel cum socio, vel, quod magis esset optandum, apud pedagogum vel aliquem peritiorem se, vel apud patrem, et discunt dictata in eis a magistro, ut memoriter postea petita referant. Transcribunt lectionem saltem Catonis vel epistolam authoris, quam sunt audituri, distantibus lineis, et relictis marginibus ubi postea excipiunt. Componunt domi, si aliquid eis componendum assignatur. Iterum thema correctum vident et bene transcribunt. Discunt memoriter lectiones, quas debent recitare memoriter postea.

10° Modus in exercitiis litterariis dierum festorum erit certamen, ut se interrogent de praeceptis, et vicissim respondeant, et de rudimentis, opponendo unum alteri, vel ternarium ternario, et ut declinent nomen, vel coniugent verbum, vel faciant concordantiam, vel petent significationem vocabulorum, quae habuerunt in lectione. Item ante vel post praedictum certamen, ut unus recitet omnia praecepta lecta de generibus, vel partem secundae partis rudimentorum aut tertiae, vel epistolam Ciceronis integram vel per partes; aut per singula carmina omnes vel plures, etc.; de quibus in cathalogo, et supra, cap. 16. Item ut cotidiana exercitia omnes, per binarios distributi, se vicissim interrogent. [80*v*]

11° In classe vero, postquam singuli recitarunt, se praeparant ad repetendum, et, aliis repetentibus, attente audiunt. In lectione exci-

---

1966 dant *del.* modus discendi | magistro *del.* ac si plus, *sup.* ab unoquoque || 1970-2 Qualitas ... Ciceronis *in marg. m. Led.* || 1972-6 Quantitas ... regulas *m. Led.* || 1978 quidem *del.* discunt memoriter lectiones quas debent recitare memoriter || 1978-80 vel ... patrem *in marg. m. Led.* || 1980 in eis *sup.* || 1809-1 ut ... referant *sup. m. Led.* || 1981 saltem Catonis vel epist. *sup. m. Led.* || 1984-5 Iterum ... postea *m. Led.* || 1985-96 10. Modus ... interrogent *in marg. m. Led.* || 1986 certamen *sup.* || 1987-8 et de rudimentis *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

piunt synonima vulgari sermone, inter linea transcriptae lectionis, et in margine dictata, vel in albeolo separato, et significationes aut differentias vocabulorum, aut etiam frases et sensum lectionis, quae diximus dictare debere magistrum. Cogantur discipuli omnia dictata et notata excipere, et excepta discere, et referre omnia.

12º Item, cogantur discipuli latine agere bene aut male, praesertim in classe, et magister eos latine semper interroget ; et si non intelligunt, idem exponat vulgariter ; similiter cum vocat eos, reprehendit, minatur, percontatur cur tarde veniant, etc. Saltem comunia quaedam, quae frequenter ocurrunt, latine dicat semper.

QUINTA CLASSIS

CAPUT 44 — QUAE ET QUALIS CLASSIS

1º Ad hanc classem admittuntur, non solum qui bene sciunt declinare et coniugare, sed etiam bene tenent concordantias, et mediocriter norunt componere per regulas activorum, quas audiverunt, quamvis non audiverint omnes ; et praeterea mediocriter tenent de generibus et declinationum regulas, quas audierunt. In ea vero audituri sunt de praeteritis ac supinis, et syntaxis parvae Guarini regulas omnium verborum, scilicet, usque ad finem parvae syntaxis, et authorem aliquem paulo altiorem.

2º Libri ergo, qui in ea classe docentur, sunt : Regulae, quas diximus, syntaxis parvae Guarini ; de praeteritis et supinis Dispauterii ; epistolae familiares Ciceronis ; et praeter haec nihil aliud : nec ulla alia praecepta addet magister, nec mutabit nec dictabit alia. Item, catechismum parvum Canisii discunt, qui iam didicerunt et bene tenent *parvam doctrinan christianam* ; alii vero discunt parvam.

3º Libri quibus discipuli utuntur, erunt solum ii quos audiunt vel audierunt in altera classe. Dispauterium autem habere poterunt cum commentariis mediocribus ; in epistolas vero non indigent commentariis nec ullo alio libro. At magistri uti poterunt commentariis in epistolas, et Dispauterio magnis commentariis, et Calepino ac Nizolio, et aliis libellis, in quibus praesertim phrases Ciceronis notantur, et sententiae Ciceronis vel authoreum aliorum sunt collectae.

2000 et *sup.* || 2002-3 cogantur . . . omnia *m. Led.* || 2004-8 Item . . . semper *m. Led.* || 2006 idem *sup.* | vulgariter *del.* item || 2007 etc. *del.* semper latine quod si non intelligunt, reddat statim ipse vulgariter || 2009-72 Quinta . . . varie *m. Led.* || 2011 admittuntur *del.* qui || 2014 tenent *del.* regulas || 2016 ac supinis *sup.* | syntaxis parvae *in marg.* || 2018 altiorem *del.* puta epistola familiares Ciceronis || 2019 Regulae *del.* verborum omnium || 2019-20 quas . . . parvae *sup.* || 2020 Guarini *del.* finitur videlicet, de | et supinis *sup.* || 2022 addet *del.* praeceptor, *sup.* magister | dictabit *del.* praecepta, *sup.* alia | Item *del.* cathechi[smum] || 2023 discunt *sup.* || 2024 parvam *del.* Discipuli se || 2028 magistri *del.* utentur || 2030 praesertim *del.* pha

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

CAPUT 45 — QUID QUOQUE TEMPORE, ET QUANTO, ET QUO ORDINE DOCENDUM

1° 1. Mane prima hora, post solitam orationem, ut in praecedenti classe, recitant memoriter apud decuriones lectiones matutinas praecedentis diei, scilicet de praeteritis prius, et deinde epistolas familiares; recitant autem singuli utrasque simul, unam proxime post alteram, per quartam horae aut brevius. 2. Repetitur lectio de praeteritis bis aut ter a diversis. 3. Examinatur; et exercentur in ea per mediam horam. 4. Legitur nova lectio de praeteritis per quartam horae paulo plus. 5. Repetitur praesens lectio bis aut ter a diversis. [81*r*]

Secunda hora, aut paulo post, repetitur lectio epistolarum familiarium Ciceronis similiter bis aut ter a diversis. Examinatur, et ibidem eos exercet per mediam horam. Legitur nova per quartam horae. Repetitur, ut supra.

Tertia hora, vel media postrema, per ternarios ut supra distributi, repetunt vicissim ordine inter se auditas lectiones, et notata seu dictata in eis a praeceptore; ac si tempus supersit post eam repetitionem, memoriter praecepta de praeteritis poterunt recitare. Item aliquando, antequam ipsi repetant, a magistro exerceri poterunt in praeceptis auditis per mediam horam, et repetent per mediam alteram. Postremo audiunt sacrum post lectiones suo loco, et eius rei sunt syndici qui non audierunt ante lectiones.

Vesperi, prima hora cum dimidia : 1. Recitant similiter omnes apud decuriones memoriter lectionem vespertinam regularum verborum Guarini per quartam horae aut brevius. Item, simul bis in hebdomada cathechismum, vel doctrinam christianam parvam, qui eam nesciunt, die, inquam, Martis et Veneris. 2. Repetitur bis aut ter a diversis lectio regularum. 3. Examinantur et exercentur diligenter in ea per mediam horam. 4. Legitur nova lectio per quartam horae paulo plus. 5. Repetitur bis aut ter a diversis.

Secunda hora sequenti : primo per mediam repetunt distributi per ternarios, ut diximus, auditam lectionem, apud se et per alteram mediam fit examen generale usque ad finem secundae horae; sed tamen bis in hebdomada, iis praesertim diebus, quibus non docet novam regulam, sed relegit hesternam, tota esset secunda hora insumenda in examine et exercitio regularum lectarum syntaxis et examine generali per

---

2042 aut paulo post *sup.*, *del.* usque ad tertiam cum dimidia || 2046 vel media postrema *sup.* || 2047 vicissim *del.* audi[tas] lectiones *del.* inter se || 2048 praeceptore *del.* et cum ignorant, ab ipso petunt | post eam repetitionem *sup.* || 2049 Item *del.* vel partim, *sup.* aliquando || 2050 poterunt *del.* varie || 2054 prima . . . dimidia *sup.* || 2055 Guarini *del.* repetunt, *sup.* per . . . brevius || 2059 ea *del.* et etiam aliquando examine generali in aliis, aliis antea lectis per mediam horam || 2061 diversis *del.* usque ad finem secundae horae || 2062 primo per mediam *sup.* || 2063 se *del.* vel magister pro || 2066-71 tota . . . varie *in marg.* || 2066 hesternam *del. in marg.* forte melius

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

omnes usque ad id tempus lectas, dando vulgari sermone orationes et concordantias, reddendas latine per illas regulas, et in eis varie exercendo, et in omnibus quoque concordantiis, et per omnes modos et tempora ac personas varie.

Tertia hora : 1. Corrigitur thema praecedentis diei, unius aut duorum, publice, vel trium publice per quartam horae. 2. Dictatur novum vulgari sermone, datis vocabulis difficilioribus, et legitur alte dictatum ab uno, ut alii emendent errata scripturae, per quartam horae. 3. Componunt omnes in magno silentio per mediam horam plus minus. 4. Corriguntur privatim reliqua themata praecedentis diei, singulos ad se vocando, aliis componentibus. 5. Colliguntur compositiones transcriptae per decuriones, et dantur magistro ut in classe praecedenti. 6. Semel in mense aut bis componunt per duas horas aut totum vespertinum tempus, et eo tempore omittuntur praelectiones ; ac similiter corrigitur alterum [thema,] quod illi respondet, ante mensem datum, pari ordine et modo. 7. Item semel aut bis in mense datur longius thema, quod domi componant.

2° Die Mercurii duabus tantum horis matutino tempore eadem, quae aliis diebus, docentur, sed omnia brevius.

3° Die Veneris, mane tertia hora, una cum aliis duabus classibus inferioribus intersunt lectioni doctrinae christianae.

4° Die sabathi mane recitantur et repetuntur deinde omnes lectiones totius hebdomadae matutinae, et discipuli, repetendo, dicant dictata et notata a praeceptore in singulis, saltem praecipua, et examinantur ac disputant in eisdem, si tempus supersit. Vesperi similiter recitantur, et repetuntur omnes vespertinae, et simul examinantur ac disputant in eis ; rursus corrigitur thema praecedens, et dictatur novum ac componitur, ut supra.

Nonnunquam poterunt protrahi examen et disputationes et concertationes inter se usque ad finem horarum, et eo die non componi, ac tum praemiola dari, quae in praecedenti classe ; et tunc poterit institui certamen scholasticorum contra eos qui sedent in prima decuria, ut qui aliquem illorum vicerit interrogando, deturbet loco, et ipse potiatur. Idem fieri poterit in compositionibus, admonendo tunc eos componere pro certamine locorum, semel in mense, vel cum videbitur magistro. [81*v*]

5° Diebus dominicis ac festis a prandio, consueta hora lectionum, per horam cum dimidia accedunt ad literalia exercitia, et dantur premiola, saltem aliquando ; et deinde per alteram horam remittuntur ad doc-

---

2073 publice ... horae *m. Led.*, || 2074 datis ... difficilioribus || 2075 per quartam horae *m. Led., del.* plus minus || 2076 silentio *del.* ac si quae nesciunt, voca, *sup. m. Led.* per medium horae plus minus || 2077 diei *del.* alii || 2079 et dantur ... praecedenti *m. Led.* || 2082-4 pari ... componant || 2090-1 discipuli ... praecipua *m. Led. in marg.* || 2092 si tempus supersit *m. Led.* || 2101-3 Idem ... magistro *m. Led.* || 2104-5 consueta ... dimidia *sup. m. Led.* || 2105 exercitia *del.* de quibus in cathalogo, *sup. m. Led.* | et dantur ... aliquando || 2106 per alteram horam *sup. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

trinam christianam audiendam una cum infima classe. Si plures festi dies simul aut ocii contingant, dictat eis thema longius tunc componendum, vel praescribit aliqua discenda memoriter ex lectis lectionibus, quae primo post die recitent.

6° Primo mense docet cursim de generibus et declinationibus, quae, scilicet, audierunt in praecedenti classe ; deinde auspicatur de praeteritis Dispauterii. Et similiter incipit ab initio anni regulas activorum Guarini [99] quas in alia classe audiverunt, et paulatim totam parvam syntaxim absolvit. Atque, ea absoluta, eandem repetit cursim paulo maioribus lectionibus, sicut, absolutis de praeteritis et supinis, idem quoque faciet.

7° Post sex menses, videlicet, statim post Pascha, in mutatione studiorum eadem prorsus docet residuo medio anno, quae ante docuit, et eodem prorsus modo et ordine.

Sexto quoque mense mutantur ab hac schola ad altiorem sequentem, praevio examine, qui iudicantur idonei, qui, scilicet, mediocriter saltem componunt per omnes regulas verborum Guarini et parvae syntaxis.

At vero ex hac schola esse potest transitus, non solum ad quartam, sed etiam ad tertiam, cum optime teneat audita omnia praecepta, et bene componat per omnes verborum regulas syntaxis parvae Guarini. Itaque sexto quoque mense mittit ad quartam etiam mediocres ; sed in initio anni optimos et bonos ad tertiam, mediocres ad quartam. Quod si rarum esset ingenium, posset etiam circa medium anni mitti ad tertiam.

CAPUT 46 — DE MODO HAEC AGENDI

1°. Praecipua exercitia huius classis sunt tria aut quatuor : 1. scilicet declinare, et 2. coniugare ; 3. concordantiae ; 4. compositio per regulas omnes verborum. Atque hoc postremum, ut congrue, videlicet, per has componant, est in hac classe omnium aliorum finis, et omnium quae in hac fiunt classe ; concordantiae secundum obtinet locum.

2107-10 Si ... recitent *m. Led.* || 2111 et declinationibus *in marg.* || 2112 scilicet *sup.* || 2115 cursim *del.* magnis lectionibus *sup. m. Led.* paulo maioribus || 2116 et supinis *sup. m. Led.* || 2120 ordine *del.* Paulo ante Pascha, singulis sex mensibus || 2122-31 qui scilicet ... ad 3am *m. Led.* || 2123 regulas *del.* Guarini | parvae-syntaxis *in marg.* || 2125 vero *del.* nonnunquam | quartam *del.* hoc est || 2126 tertiam *del.* id autem ob rarum aliquod ingenium et | omnia *sup.* || 2127 Guarini *del.* et tunc multum iuvabit ad aemulationem caeterorum || 2130 3am *del.* et in initio anni mitti ad 2am || 2135 ut *non del.* bene, *sup. m. Led.* congrue || 2136 in hac classe *in marg. m. Led.* | et *del.* totius, *sup. m. Led.* omnium quae in hac

---

[99] In margine manu Patris Ledesma : « Vel syntaxis parvae alterius commodioris ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2º Modus declinandi et coniugandi et exercendi in concordantiis iam est expositus in duabus classibus praecedentibus.

3º Modus exercendi in regulis verborum et in eis examinandi erit : 1. Ut ea interroget, ut exploret, num sciat memoriter, petat sensum, imo etiam nonnunquam ut dent exemplum. 2. Item ut, proposito verbo aliquo earum regularum, petat, cuius sit speciei ac regulae, quem casum regat, etc. 3. Aut propositis verborum significationibus, ut verba amandi, quem casum regunt ; verba emendi et vendendi, etc. ; et cuius sunt speciei, etc. ; et idem a pluribus petere, ut singuli veram dent responsionem. 4. Item, praecipua exercitatio circa regularum examen erit, ut modo per has, modo per illas regulas det orationem aliquam vulgari sermone, statim reddendam latine per aliquam earum regularum, datis vocabulis, si nesciant ; ac petat, num bene dicat ? et quare ? et per quam regulam ? ; et si errat, ipse eum manu ducat ad erroris cognitionem ; vel etiam alterum scholasticum interroget, num bene dicat ? et ut ipse dicat melius. 5. Item, unus ex praecipuis modis erit et frequentioribus, ut idem varient multis modis : per activam, deinde ipse vel alius per passivam, postea per infinitivum, per participium, per gerundium ; item per varios modos et tempora, numeros et personas, eamdem orationem et constructionem varient, etc. 6. Item, ut aliquando se invicem corrigant. Item, ut multi simul idem componant, et eiusdem scamni singilatim dicant, quomodo fecerunt. 7. Item, ut ordine quo sedent, singilatim singuli recitent memoriter regulas a principio, unus unam, alius aliam, vel singuli eandem. [82*r*]

4º Modus exercendi in praeceptis de praeteritis ac supinis, et in eis examinandi, erit similiter petendo regulam, ut dicant memoriter, ut dicant sensum, et etiam dent exemplum ; ut verba quae ibidem connumerantur et excipiuntur, petat quomodo faciant in praeterito aut supino, quid significent. Item, aliis verbis propositis, quae audierunt in lectione et fuerunt notata, quomodo faciant in praeterito aut supino, etc., et per quam regulam ; et pueri alta et clara voce dicant, ut omnes eius classis distincte audiant. Item, ut singilatim ordine, ut sedent, aliquando recitent memoriter per singula carmina omnes ordine praecepta de praeteritis, ut supra dictum est.

5º Modus lectionem auditam repetendi erit, qui dictus est in praecedenti classe ; sensum tamen conabuntur, non solum italice, sed latine, duobus saltem verbis, quibus eum magister dictavit, dicere, et capita praecipua lectionis ; dein ordinabit literam per synonima vulgaria ; tertio, notata seu dictata referet, praeteritae quidem lectionis memoriter,

---

2141 ut *rep.* || 2143 aliquo *del.* aut | *in marg.* earum regularum | ac regulae *sup. m. Led.* || 2146 et idem ... responsionem *m. Led.* || 2148 modo ... regulas *in marg. m. Led.* || 2150 nesciant *del.* et si errat || 2153-61 5. Item ... eandem *m. Led.* || 2153-7 Item ... varient *in marg.* || 2162 ac supinis *sup. m. Led.* || 2164 et ... exemplum *in marg.* || 2167 et fuerunt notata *sup. m. Led.* || 2169-71 Item ... est *m. Led.* || 2172 Modus *del.* examinandi || 2174 duobus ..... dictavit *in marg.* | quibus ... dictavit *m. Led.* | verbis *del.* ut eum || 2174-5 et ... lectionis *sup. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

praesentis vero ex scripto. Repetitur autem bis aut ter et a diversis alta et clara voce, caeteris cum silentio audientibus, et modo hunc, modo alium iubebit repetere. Poterit etiam uni repetenti assignare alterum correctorem seu emendatorem, vel uni duos aut tres emendatores; et idem in repetitione diei sabbathi potissime faciendum videtur; imo die Veneris, in fine lectionum, vesperi posset designare repetentes et correctores diei sabbathi, et in hos totam classem distribuere, ut ita diligentius se praepararent et aemulatio accenderetur.

6º Modus examinandi lectionem autoris is erit, qui in superiori classe est dictus, nempe, ut petat per singula, quae pars orationis; et si nomen, cuius generis, in quo casu, etc.; et si verbum, cuius coniugationis, temporis, modi, speciei; et praeterea quem casum regat, ubi sit nominativus, ubi persona patiens, vel ubi casus post verbum, et qualis; quod sit eius praeteritum aut supinum; quae constructio, et quae concordantia, etc.; et in omnibus petendo per quam regulam. Interim etiam iubet declinare et coniugare verba, praesertim difficiliora.

7º Modus vero examinandi lectionem lectam de praeteritis et de verborum regulis syntaxis idem erit, qui in exercitio earum paulo ante dictum est.

8º Modus docendi authorem est hic: 1. Facto signo crucis et lecta aliqua periodo, primo exponit sensum latine paucis verbis, scilicet, quid dictum sit, et quid in praesenti lectione dicatur, distinguendo tunc lectionem in duo aut tria praecipua capita, et singula explicando uno verbo, deinde eundem sensum vulgari sermone paucis quoque verbis. Secundo dictat sensum latine, adhuc brevius quam dixit, duobus tantum aut tribus verbis, et discipuli excipiunt. Tertio, ordinat literam bis vulgari sermone et lente per singula verba; utatur autem, quoad fieri poterit, phrasibus vulgaribus propriis, et idem prorsus significantibus; ac similiter nominibus et verbis propriis idem significantibus, quod latina vocabula. Quarto, singilatim, literam percurrendo per singulas periodos vel periodi partes, aut per singulas dictiones, notat paucula, ut quae pars sint orationis, cuius generis declinationis aut coniugationis, modi, temporis, etc., praesertim in difficilioribus; an careat praeterito vel supino? aut quale habeat praeteritum vel supinum? Item, notabit aliquot significationes vocabulorum et differentias, et frases quoque quae incidunt, praecipuas in epistolis aliquando; et eas excipiant di-

---

2177 et *sup.* || 2179-84 Poterit ... accenderetur *m. Led.* || 2181-4 imo ... accenderetur *in marg.* || 2181 sabbathi *del.* poti[ssimum] faciendum || 2183 in *corr. ex* ut | in *del.* diligentius || 2184 lectionem *del.* repetitam || 2186 petat *del.* quae || 2187 coniugationis *del.* in q || 2188 et praeterea *sup. m. Led.* | ubi *del.* habeat || 2189 persona ... ubi *sup. m. Led.* || 2190 quae *sup. m. Led.* || 2193 lectam de *sup. m. Led.* || 2194 qui *del.* supra | in ... est *m. Led.* | earum *del. sup.* || 2196 hic *sup.* || 2196-7 et ... periodo *sup.* || 2197 verbis *del.* deinde vulgari sermone primo quid dicturus sit || 2198-200 distinguendo ... verbis *in marg. m. Led.* || 2199 in *del.* aliquot || 2200 sermone *del.* breviter | verbis *del.* poterit etiam || 2201 adhuc ... dixit *sup. m. Led.* || 2202 bis *del. sed rest.* || 2203 et lente *sup. m. Led.* || 2203-6 utatur ... vocabula *in marg. m. Led.* || 2205 propriis *del.* Quoad eius fieri poterit || 2206 Quarto *del.* iterum, *sup.* singilatim || 2206-7 per ... dictiones *sup. m. Led.* || 2212 aliquando *del. sup.* et eas ex || 2212-3 et ... significatione || discipuli *del.* reddant

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scipuli cum propria italica significatione. Item verbi constructio, quae ?, per singulas orationes, et per quam regulam verborum ex auditis ? 5. Dictabit autem ex his dictis haec tantum quatuor : sensum, significationes vocabulorum varias, differentias vocabulorum, phrases, si quae incidant, et praeter haec nihil aliud, imo etiam ex iis pauca, non multa ; ac omnium, nullo dempto, exiget postea rationem a discipulis, quae dictavit. Dictabit autem haec postquam ordinabit secundo litteram per singulas orationes aut periodos, vel simul mixte, cum ordinat litteram secundo. 6. Tandem, postquam omnia dictavit, iterum brevius sensum lectionis repetendo, ordinabit vulgari quoque sermone totius lectionis litteram paulo celerius cursim, et iubebit statim repetere. [82*v*]

9° In initio autem cuiusque epistolae poterit dicere in genere argumentum breviter totius epistolae : quid illic fiat, utpote, petit Cicero hoc, reprehendit illum, exhortatur, etc. ; quod et dictari poterit brevissime. Item, poterit explicare a quo et ad quem missa, et qui illi fuerint, et qua de causa missa epistola, sed breviter admodum, narrata historiola.

10° In lectione vero praeceptorum, tum regularum verborum, tum de praeteritis, eadem prorsus observabit et eodem ordine, praeterquam quod referet exempla ibidem posita, et explicabit, aliquoties repetendo et inculcando in exemplis praeceptum ; significationes vero nominum et verborum dicet lente vulgari sermone, et singulorum bis aut ter, ut pueri possint excipere inter lineas. Nulla vero addet praecepta alia, aut paucissima, nec alia exempla, nisi raro et admodum pauca, aut quae inciderunt in authore praelecto, non aliter.

11° Quantitas lectionis erit, in epistolis quidem, duarum aut trium periodorum tantum brevium ; de praeteritis vero trium carminum plus minus ; regularum autem verborum in una specie cum suis exemplis plus minus immorabitur per tres dies, in ea semper exercendo, vel per plures, ut iudicabit necesse ; nec ulterius progredietur quousque illam bene teneant, et per illam bene componant ; quo vero die non docebit novam regulam, releget praeteritam, et ab scholasticis repetetur, et in ea diutius exercebit, et poterit eo etiam die fieri examen generale, ut supra dictum est.

12° Modus corrigendi themata, et dictandi et componendi et ea colligendi, erit : 1. Qui expositus est in praecedenti classe ; sed corriget publice duo aut tria, emendando barbarismos et soloecismos, interrogando ipsum discipulum, an bene ita se habeat, et per quam regulam ;

2214 auditis *del.* quinto iterum brevius sensum repetendo, ordinabit deinde litteram vulgari sermone || 2215 dictis *sup. m. Led.* | quatuor *sup. del.* postquam *prius* || 2217-23 imo . . . repetere *m. Led.* || 2217-9 imo . . . litteram *in marg.* || 2220 vel simul *sup.* || 2221 Tandem *del.* iterum | postquam omnia dictavit *sup.* || 2222 vulgari quoque sermone *sup.* || 2228-9 missa . . . historiola || 2230-1 tum . . . praeteritis *in marg.* || 2232 quod *del. sed. sup rest.* referet || 2233 et *del. sed rest.* || 2236 paucissima *del.* cum locus postulat nec || 2236-7 nec . . . aliter *in marg.* || 2237 praelecto non aliter *m. Led.* || 2238 trium *in marg. m. Led. add.* quatuor || 2240 una *del.* regula, *sup.* specie || 2243-6 et . . . est *m. Led* || 2244 et ab scholasticis repetetur *in marg.* || 2247-8 et componendi et ea colligendi *sup.* || 2250 an . . . regulam *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et manuducendo ad cognitionem erroris, et ostendendo verbi constructionem et regulam; aliquando alterum interrogando, ut ipse corrigat alterius errorem, scilicet, quomodo tu dices? etc. Item, in difficilioribus vocabulis annotabit orthographiam. 2. Reliqua tunc privatim, eis componentibus, corriget ipse propria manu, ea cursim legendo coram ipso, qui composuit, singulos ad se vocando, ut in praecedenti classe; et in his corriget orthographiam quoque, et punctorum distinctionem, et barbarismos et soloecismos, discipulum admonens; et curabit ut bene et distincte scribant, ac bonis caracteribus. Tandem colliguntur themata per decurias, ut supra dictum est.

13° Quantitas et qualitas thematis erit haec: 1. Dictabit thema cotidianum duarum periodorum mediocrium, idque per regulam seu speciem verborum proxime lectam praecedenti die. 2. Aliquando per duas regulas proxime lectas; nunquam vero per praesentem regulam eiusdem diei. 3. Item, cum vesperi per duas horas aut toto tempore componunt, poterit dictari per omnes regulas antea lectas, mixtum scilicet et universale thema; erit autem fere duplo maius cotidiano. 4. Item, cum semel in mense dictat, domi componendum et extra ordinem corrigendum, erit per omnes regulas eo mense lectas, et erit duplo aut paulo maius cotidiano themate, et ea dexteritate, ut simul curet commiscenda vocabula, et nonnunquam frasim aliquam praesentis lectionis Ciceronis in cotidianis; in aliis, totius etiam hebdomadae vel mensis, aliquot phrases et vocabula poterit miscere.

14° Modus discendi in classe vel extra classem, seu audiendi scholasticorum est idem qui in superiori classe; excipiunt vero sensum vel argumentum lectionis, synonima vulgari sermone inter lineas transcriptae lectionis, et in margine dictata, vel in albeolo separato, et pariter significationes ac differentias vocabulorum et frases et alia, quae magistrum diximus dictare. [83*r*] 2. Discipuli semper latine loquentur bene vel male inter se, et ad id cogantur; et magister quoque cum eos interrogat, reprehendit, minatur, admonet, vocat, et similiter in reliquis, quae frequenter occurrunt; quod si non videantur intelligere, exponat vulgariter quod latine dixerat. 3. Domi seu extra tempus lectionum repetunt lectiones lectas; et notata ac dictata etiam memoriter discunt. Item, discunt lectiones, quas debent recitare memoriter, et transcribunt lectionem epistolarum, quam sunt audituri, vel etiam de praeteritis. Item

---

2254 tunc *sup.* | eis componentibus *sup.* || 2255 cursim *sup.* || 2256-7 in his *m. Led. sup.* || 2259 scribant *del.* boni | caracteribus *del. sed m. Led. rest.* Tandem . . . dictum est || 2261-73 Quantitas . . . miscere *m. Led. in marg.* || 2261 haec *del.* Deinde rursus || 2262 idque *del.* Dictabit thema novum, dictavit || 2263 die *del.* aliquando per omnes lectas, nunquam vero per praesentem eiusdem dici. Dictabit novum thema vulgari sermone, leget et unus alter postea incipiant componere quo tempore || 2266 componunt *del.* est, dictabitur || 2274 in . . . classem *sup.* || 2275 est *del.* plus minus | classe *del.* Extra classem quidem discunt memoriter lectiones quas debent recitare memoriter. Repetunt lectiones apud se auditas et || 2275-8 sensum . . . lectionis *in marg.* || 2277 pariter *sup. m. Led.* || 2280 et ad id cogantur *sup.* || 2283-99 Domi . . . his *m. Led.* || 2283 seu *sup.* | repetunt . . . Item *sup.* || 2285 discunt *del.* memoriter | memoriter *del.* et notata et dictata | et *del.* lectiones quas deb[ent]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vident et bene transcribunt thema correctum, et componunt alterum domi componendum.

15° Modus in exercitiis litterariis dierum festorum ac dominicae erit, per horam cum dimidia plus minus, vel certamen scholasticorum, ut habetur supra, cap. 16, puerilium disputationum per interrogationes de praeceptis auditis, scilicet, de generibus, praeteritis et regulis syntaxis parvae, et petentes ut declinent vel coniugent aliquod vocabulum habitum in lectionibus eius hebdomadae, vel quid significet. Idem de loco aliquo epistolarum auditarum. Item, concordantiam proponere aut orationem vulgariter, per auditam regulam, ut reddant latine. Item, ut unus recitet, duo aut tres, omnia praecepta usque ad id tempus lecta, vel bonam partem, vel epistolam Ciceronis, vel notata ea hebdomada omnia, etc., ut in cathalogo de his [91].

Quarta classis

Caput 47 — Quae et qualis classis

1° Admittuntur ad hanc classem qui vel mediocriter saltem norunt componere per omnes verborum regulas Guarini, demptis impersonalibus. Item, qui bene norunt, non solum de generibus, sed etiam de praeteritis et supinis, saltem qui mediocriter, ea scilicet quae audiverunt. In ea vero classe audituri sunt syntaxim altiorem, scilicet, de octo partibus Lilii angli [92], et epistolas quoque familiares, ac praeterea poëtam aliquem faciliorem.

2° Libri autem, qui in ea classe docentur, eius proprii sunt : praedicta sintaxis altior usque ad finem, et libri epistolarum familiarium Ciceronis, quos non audiverunt ; item, Ovidius *De tristibus*, vel *De Ponto*, vel *De fastis*, vel *Egloga* aliqua Virgilii facilior, vel Terentius correctus [93] ; item chatechismus parvus Canisii.

3° Libri vero erunt hi, quos audiunt in classe, quo etiam cum commentariis habere poterunt. At magistri, non solum hos cum commentariis parvis et magnis habere poterunt, ut Despauterium maiorem et minorem, Ovidium cum commentariis, vel Virgilium, sed Calepinum, et Nizolium, et de conscribendis epistolis [94], *Officinam* Textoris et eius

2287 bene *inf.* || 2291 ut ... puerilium *in marg.* || 2302 qui *del.* bene, *sup. m. Led.* vel mediocriter saltem || 2305 ea ... audiverunt *sup.* || 2307 Lilii angli *add. in marg.* vel altera melior || 2309 eius proprii *sup. m. Led.* || 2310 altior *sup. m. Led.* | ad *del.* mediam eius partem plus minus | usque ad finem *del. in marg.* usque ad nominis constructionem vel forte totam || 2312 Terentius *add. in marg.* forte Plauti aliquid || 2313 Canisii *del.* item forte post Pascha de || 2316 parvis et *sup.* || 2316-7 ut ... Virgilium *in marg.*

[91] Cf. supra, adn. 32 et 33.
[92] De Lilio anglo cf. supra, adn. 16.
[93] De lectione Terentii cf. supra, adn. 66.
[94] D. Erasmus, *De ratione conscribendi epistolas* (Coloniae 1522).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Epitela [95], *Elegantias* Manutii [96], et Adriani cardinalis [97], et Laurentii Vallae [98], et alios variae eruditionis, et alia opera Ciceronis; historicos aliquot, ut Salustium, Aulum Gellium [99], Valerium Max., vel Caesarem, *Flores poëtarum* [100]. Item, grammaticos aliquot ex praecipuis, qualis est Thomas Linacer [101], Priscianus [102], etc.

CAPUT 48 — QUID QUOQUE TEMPORE, ET QUANTO, ET QUO ORDINE DOCENDUM

1° In initio anni per menses duos plus minus docet eadem praecepta et eodem modo, quae praecedens classis, scilicet, de praeteritis et supinis Dispauterii; item, syntaxis parvae posteriorem partem vel praecipua dificiliave; sed tamen forte longioribus lectionibus. In epistolis vero progreditur ulterius, vel novum librum auspicatur; et themata erunt similia et aequalia ferme praecedentis classis thematibus, et per regulas quas ipse docet, aut proxime tunc docuit, potissimum; rarius per alias. At reliquo tempore, cum iam proprios suae classis libros doce, sic se gerit:

2° Mane prima hora, post solitam orationem, ut in praecedentibus classibus: 1. Recitant memoriter apud decuriones lectiones matutinas praecedentis diei, scilicet: primo, epistolas familiares; et 2° Ovidium seu Virgilium. Recitant autem singuli utrasque simul, unam proxime post alteram, per quartam horae plus minus. 2. Repetitur lectio epistolarum praecedentis diei bis; ab uno latine, reddendo sensum et synonima; ab altero vulgariter; et uterque dicit memoriter dictata et notata. 3. Examinatur lectio, in qua cum repetitione media hora. [4.] Legitur nova lectio epistolarum per quartam cum dimidia plus minus. 5. Re-

---

2320 et alios ... eruditionis *in marg. m. Led.* || 2321 aliquot *sup. del.* et varios || 2322 flores poëtarum *sup.* || 2326-34 In ... gerit *m. Led.* || 2326 duos *del.* Dimidio | eadem *del.* ut diximus || 2326-7 praecepta ... modo *sup.* || 2327 classis *del.* sed || 2328 praecipua *del.* aut totam, *sup.* dificiliave || 2329 tamen *del.* oursim, *sup.* forte || 2333 reliquo *del.* anni || 2338 Virgilium *del.* cum | unam *sup. m. Led.* || 2339 per ... minus *m. Led.* || 2341 et ... notata *m. Led.* || 2342 in qua ... hora *m. Led.* || 2343 per ... minus *m. Led.*

---

[95] De *Officina* et *Epitheta* Textoris cf. supra, adn. 51.

[96] Aldus MANUTIUS (1547-97), *Elegantes et copiosae latinae linguae phrases* (Venetiis 1558); cf. *Ouvrages pédag.* p. 21.

[97] HADRIANUS CASTELLESI, *De sermone latino et modis latine loquendi*; cf. supra, mon. 1 adn. 19.

[98] Laurentius VALLA (1406-1457), *Elegantiarum linguae latinae libri sex* (Romae 1471).

[99] De Gellio cf. supra, adn. 50.

[100] *Flores poetarum* (Florentiae c. 1495); cf. HAIN, *Repertorium* II 394.

[101] Thomas LINACRE (1460-1524), *De emendata structura latini sermonis libri sex* (Parisiis 1527); cf. *Ouvrages pédag.* p. 395-97.

[102] PRISCIANUS CAESARIENSIS (s. V-VI), *Commentariorum grammaticorum libri XVIII*; cf. FORCELLINI, *Lexicon totius latinitatis* I p. LXVIII-LXIX (Patavii [1864]).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

petitur praesens lectio bis ab uno latine, ab altero vulgariter ; sed dictata et notata ex scripto poterunt tunc referre.

Secunda hora aut paulo post repititur lectio poëtae, scilicet Ovidii, similiter bis, ut aliae. [83*v*] Examinatur. Legitur nova. Repetitur, ut supra.

Tertia hora, vel per mediam postremam, per binarios seu ternarios, suis locis sedentes, distributi, repetunt apud se vicissim auditas lectiones, et notata seu dictata in eis a magistro, ut antea diximus.

Vesperi prima hora cum dimidia : 1. recitant vespertinam lectionem memoriter per quartam horae. De octo partibus Lilii angli modo praedicto. 2. Repetitur lectio praeterita bis, cum notatis et dictatis, per quartam horae. 3. Examinatur, et exercentur in ea paulo diutius, scilicet per mediam horam integram. 4. Legitur nova, repetitur bis, ut supra, per mediam horam. 5. Media hora, aut fere sequenti usque ad finem secundae horae, repetunt vicissim, distributi per binarios aut ternarios, ut supra, auditam lectionem apud se syntaxis. 6. Nonnunquam poterit fieri examen generale per omnia lecta praecepta, et tunc non doceri, sed totum tempus in eo insumere, ter in mense vel die sabbathi.

Tertia hora : 1. Corrigitur thema praecedentis diei, unius, aut duorum vel trium, publice per quartam horae. 2. Dictatur novum vulgari sermone, et legitur alte dictatum ab uno, ut alii corrigant errata scripturae, per quartam horae. 3. Componunt omnes in magno silentio per mediam horam, ut minimum, vel per tres quartas. 4. Corriguntur privatim reliqua themata praecedentis diei, aliis componentibus. 5. Colliguntur compositiones transcriptae per decuriones et dantur magistro, et sibi retinet discipulus alterum eiusdem exemplar. 6. Semel in mense aut bis componunt per duas horas, aut totum vespertinum tempus, et eo tempore omittuntur praelectiones ; ac similiter corrigitur alterum, quod illi respondet, ante mensem datum. 7. Item, semel in mense dictatur aliud thema longius, domi componendum, et corrigitur extra tempus lectionum, aut aliquando extra ordinem ; quod quidem diebus festis aut dominicis memoriter poterit ab aliquo scholasticorum pronunciari.

3° Die Mercurii duabus tantum horis matutinis docet eadem quae aliis diebus, sed brevius.

4° Die Veneris mane tertia hora, una cum aliis inferioribus classibus, intersunt lectioni doctrinae christianae vel in classe vel in ecclesia.

5° Die sabbati mane recitantur omnes lectiones matutinae totius

---

2344-5 sed ... referre *m. Led.* || 2346 aut paulo post *m. Led. sup.* || 2353 memoriter *del.* ut regularum verb, *inf. m. Led.* per quartam horae | Lilii angli *add. in marg.* syntaxim altiorem || 2354 praeterita *del.* ab uno | bis ... horae *m. Led.* || 2355 ea *del.* leget || 2355-6 paulo ... integram *m. Led.* || 2357 per mediam horam | aut fere *sup. m. Led.* || 2358 vicissim *sup.* || 2359-62 Nonnunquam ... sabbathi *m. Led.* || 2360 generale *del.* et non || 2364 per quartam horae *m. Led.* || 2366 per quartam horae *m. Led.* || 2366-7 per mediam ... quartas *m. Led.* || 2370 et *del.* alterum | sibi ... exemplar *m. Led.* || 2381 recitantur *del.* et deinde repetuntur

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

hebdomadae; recitatur etiam doctrina christiana; deinde repetuntur lectiones, et dicent quae in eis fuerunt dictata et notata, saltem praecipua; et deinde exa-[84*r*]minantur a praeceptore, ac disputant in eisdem, se interrogando.

Vesperi similiter: 1. Recitantur et repetuntur vespertinae totius hebdomadae, et examinat praeceptor, ac disputant in eis. 2. Postremo corrigitur thema, dictatur novum, componitur, etc., ut supra. 3. Nonnunquam poterunt protrahi examen et disputationes ac concertationes inter se, et eo die non componi, et tunc praemiola dari, et institui certamen, ut in praecedenti classe.

6º Diebus dominicis ac festis, saltem praecipuis, accedunt, statim post finem secundae recreationis a prandio, ad literaria exercitia, et deinde remittuntur ad doctrinam christianam audiendam una cum inferioribus classibus; vel in ipsamet classe exercentur in doctrina christiana, vel in ecclesia collegii, ad quam omnes accedent; vel post literaria exercitia ducuntur a magistro ad concionem seu lectionem, quae fiet domi nostrae, si sit.

Cum plures dies festi aut ocii accidunt, dictabit thema longius ab illis componendum, et ex lectis lectionibus praescribet aliqua discenda memoriter, quae primo post die recitabunt.

7º Primo mense cum dimidio aut duobus primis: 1. Docet cursim de praeteritis et supinis, quae scilicet audierant in praecedenti classe; deinde auspicatur Ovidium, aut aeglogas Virgilii, ut diximus. 2. Item, repetet cursim eodem tempore aliquam partem posteriorem regularum Guarini, ut de impersonalibus, de comparativis, adverbiis locorum, etc., aut vero utiliora aliqua vel dificiliora, quae perspicit minus bene scholasticos assequutos esse, semper utilitatis maioris habita ratione. Quibus absolutis, incipit de octo partibus Lilii, quae prosequitur usque ad finem.

8º Post sex menses, videlicet statim post Pascha, in mutatione studiorum eadem prorsus docet reliquo medio anno, quae ante docuerat, et eodem prorsus modo et ordine.

9º Sexto quoque mense mutantur ab hac schola ad altiorem sequentem, praevio examine, qui iudicantur idonei. Initio quidem anni,

---

2382 deinde *del.* exam[inantur] || 2383 et . . . praecipua *in marg. m. Led.* || 2384 a praeceptore *sup.* || 2392 saltem praecipuis *sup. m. Led.* || 2392-3 statim . . . recreationis *m. Led.* || 2393 exercitia *del.* de quibus in catalogo | exercitia *del. in marg.* Disputant per interrogationes tum de praeceptis auditis, tum de notatis a magistro ea hebdomada vel mense, tum circa authorem auditum, aliqua petendo vicissim, vel item recitant memoriter magnam partem praeceptorum auditorum unus duo vel tres; vel unus totam epistolam, item docet unam lectionem unam epistolarum vel praeceptorum auditorum et dantur praemiola etc. || 2396 collegii *sup.* || 2397 a magistro *sup.* || 2398 si sit *m. Led.* || 2399-401 Cum . . . recitabunt *in marg. m. Led.* || 2402 cum . . . primis *sup. m. Led.* || 2404 Item *del.* poterit || 2405 cursim eodem tempore *sup. m. Led.* | eodem *del.* primo mense cum dimidio, || 2406 Guarini *add. in marg.* syntaxis parvae posteriorem partem || 2407-8 aut . . . ratione *in marg. m. Led.* || 2409 Lilii *add. in marg.* syntaxis altioris | ad *del.* mediam partem plus minus; forte totam et id melius, et tunc esse posset transitus magno alicui ingenio id humanitatem pertransita 3ª, *sup.* finem totam

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

optimi et boni ad secundam ; reliqui, tam mediocres quam inepti, ad tertiam. Circa medium vero anni, boni et optimi ad tertiam ; reliquos retinet [108].

CAPUT 49 — DE MODO HAEC AGENDI

1° Praecipua exercitia huius classis sunt : componere quidem per species verborum, tum parvae syntaxis, in initio, tum postea altioris primum et potissimum, et quasi finis omnium quae in ea classe fiunt ; componere, inquam, grammatice et bene, sine errore ; secundo loco concordantiae ; item, tertium, declinare et coniugare aliquando, praesertim difficiliora, et petere rationem auditorum praeceptorum, tum in ipsa classe, tum in aliis classibus. Item, examinare auditam lectionem, tam authoris, quam praeceptorum, et in eis exercere ; sed primum illud, ut diximus, finis est omnium, ad quod reliqua tendunt. [84*v*]

2° Modus recitandi lectiones memoriter erit idem, qui dictus est in aliis classibus, apud decuriones.

3° Modus repetendi est, ut dicat unus latine sensum ac capita praecipua divisionis lectionis, et ordinando deinde litteram per synonima, atque etiam tunc dicendo dictata seu notata ; ac praecedentis quidem diei memoriter, praesentis vero lectionis satis erit ex scripto. Item, alter postea eundem sensum vulgari sermone, et ordinando literam vulgariter, et similiter dictata referendo. Posset etiam constituere alterum emendatorem, ut repetentem emendet cum erraverit, ad emulationem excitandam. Idem posset quandoque fieri in die sabbathi, designando antea die Veneris vesperi in fine lectionis repetitores aliquot, et totidem eorum emendatores ; ac si plures superessent, uni repetenti duo vel plures designare emendatores ad excitandum et provocandum discipulos inter se, ut et bene praeparent et se aemulentur ; imo valde, ut videtur, expediret singulis singulos aemulos constituere, qui, cum unus interrogatur in omnibus exercitiis, alterum errantem corrigeret ;

2415-8 Initio ... retinet *in marg. m. Led.* || 2415 idonei *del.* et nonnumquam ex hac schola muttantur ad 2m sed ad tertiam ei scilicet proximam, si non absolvit syntaxim altiorem, at si absolvit maxime si rarum ingenium, et circa initium anni potius, at vero circa medium anni pauciores, et id multum iuvabit ad aemulationem caeterorum || 2421 in initio *sup. m. Led.* | postea *sup. m. Led.* || 2423 componere ... errore *in marg. m. Led.* | grammatice *del.* inquam et || 2424-5 praesertim difficiliora *in marg.* || 2426 aliis *del.* auditorum, *sup. m. Led.* classibus || 2427-8 sed ... tendunt *m. Led.* || 2430 apud decuriones *m. Led.* || 2431-2 ac ... lectionis *sup. m. Led.* || 2432 deinde *m. Led.* || 2433-4 atque ... scripto *in marg. m. Led.* || 2433 dicendo *del.* capita praecipua atque etiam || 2435 Item *sup. m. Led.* || 2436-46 Posset ... constitutos *m. Led. in marg.* || 2438 sabbathi *del.* etiam || 2439 repetitores *del.* totus et || 2440 totidem *del.* repeti[tores], *sup.* eorum || 2441 duo vel *sup.* | ad *del.* diligen[dum] || 2442 et *sup.* || 2443 singulis *del.* alterum *sup.* singulos

[108] In margine manu Patris Ledesma : « Nota — Forte singulis annis tantum esset in hac classe facienda mutatio ; et tunc circa finem anni posset doceri ars metrica et carmina componi ; et tunc esset facilis ex ea transitus ad secundam humanitatis, et pauci ad tertiam proximam hebetes ; non displicet ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cum repetit, scilicet, legit thema, examinatur, etc.; atque ita singuli scirent suos aemulos sibi constitutos [104].

Inter se vero cum repetunt aut disputant distributi, idem erit modus, qui in aliis classibus.

4° Modus examinandi lectionem praeteriti diei. In authore quidem praecipua verba et difficiliora nomina petet, quomodo in praeterito aut in supino faciant? quomodo inflectantur? ex aliis etiam partibus, quae pars orationis? Item, quem casum quae-que partes regant? quae illa sit constructio authoris, et per quam regulam? petat in singulis.

5° In praeceptis autem syntaxis altioris examinabit petendo eas, ut memoriter dicant, et sensum reddant, et exemplum proferant. Item, praecipuus modus est, data oratione italica, per illam regulam ut statim reddant latine, ut dictum est in classe praecedente, cap. 46, numero 3°. Item, similis alter, ut variis modis dicant per eandem regulam, per varia scilicet verba eiusdem significationis, ut per varia verba vendendi, emendi etc.; ut in syntaxis ipsius exemplis ipsi imitentur, et varie dicant, et per varios casus eiusdem verbi aut regulae, cum pluribus modis construitur. Item, latine proponere orationem aliquam, et petere num ea bona sit constructio? et cur? et per quam regulam?, et regulam referat discipulus; ac eam, si opus est, explicet, sensum dicendo. Item, ut reddant etiam rationem exemplorum eiusdem syntaxis, scilicet, exponendo sensum et usum praecepti in eis cum interrogantur.

5bis Modus disputandi aut ineundi certaminis inter scholasticos, aut privatim apud se per binarios repetendi, erit is, qui antea dictus in quinta classe.

6° Modus docendi authorem, scilicet, epistolas, vel Ovidium, aut eglogas Virgilii. 1. In prima anni lectione, habita aliqua praefatione, explicat haec: 1. nomen auctoris; 2. vitam ac laudes auctoris; 3. titulum libri breviter; 4. utilitates libri illius et disciplinae eius; 5. argumentum totius libri, scilicet, de qua re tractat; 6. partes; sed omnia breviter admodum.

2. Postea in singulis lectionibus quotidianis, ut in epistolis, in singulis, primo, lecto titulo et initio epistolae, argumentum totius epistolae, et in eo dividet in aliquot partes epistolam, utpote, primo petit Cicero hoc, deinde hortatur, tertio congratulatur, etc.; et deinde vulgari sermone breviter idem; tertio, dictatur brevissime, una linea aut altera, idem argumentum totius epistolae, ut omnes scribant.

2446 aemulos *del.* per totum annum || 2448 classibus *del.* In die sabbati || 2455 et *sup.* | et exemplum proferant *sup. m. Led.* || 2456 italica *del.* ut statim redeant latine || 2456-64 per ... dicendo *in marg. m. Led.* || 2464 Item *sup.* || 2465-6 exponendo ... interrogantur *m. Led.* || 2468 erit *del.* in his iam || 2469 in quinta classe *m. Led.* || 2471 aliqua *sup. m. Led.* || 2474 scilicet *sup.* | sed omnia *m. Led.* || 2476 ut in epistolis *sup.* || 2477 lecto ... epistolae *m. Led. in marg.* || 2478-9 et ... etc. *in marg. m. Led.* || 2480 idem *sup. m. Led.* || 2481 argumentum *del.* ut omnes

---

[104] De aemulis constituendis cf. supra, cap. 23 (lin. 1169-73) et dan. 44.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Postea accedit ad eam explicandam ; et tunc, primum, lecta periodo una distincte et graviter. 2° Exponit sensum latine lectionis non multis verbis, dicens de quibus dictum sit hucusque, et quid postea ; et cum incidit secunda pars epistolae, tunc admonet, et similiter in aliis. Dividet etiam eam in minores partes, et singulas explicabit ; vel forte lectionem quamcumque dividet in duo aut tria praecipua capita, et sensus lectionis erit istorum latior expositio membrorum. 3. Idem sensus iterum dicitur vulgari sermone. 4. Dictatur sensus idem latine brevissime, ut omnes eum scribant. 5. Idem, quod dictatum est, repetitur a praeceptore breviter vel latine vel vulgariter. 6. Ordinat litteram eius periodi prius latine, singula verba singulis reddendo, et tunc exponit historiolam aut fabellam brevem, cum ad eam dictionem pervenit, quae id postulat. 7. Deinde ordinat iterum vulgari sermone litteram similiter, et tunc notat res grammaticas, quae pars orationis, in dificilioribus, et accidentia partium ; item, constructionem et alia grammaticae praecepta, omnia accomodando ad regulas Dispauterii et syntaxis praelectae. 8. Haec autem per singulas periodos agit et annotat, aut per singulas periodi partes, vel per singulas dictiones, ut occurret ; praestat autem per singulas dictiones ut occurrunt, annotare. 9. At dictabit haec in fine periodi, omnibus iam dictis ; utetur autem vulgaribus frasibus propriis, quoad fieri poterit. [85*r*] 10. Quae igitur annotare oportebit, plus minus sunt haec, videlicet : aliquot significationes verborum et differentias ; item ethimologias ; item frases ; item annotat in verbis, cuius sint speciei et quem casum illic regant et qualis constructio ; atque etiam quomodo faciant in praeterito ac supino et per quam regulam ; et cuius generis aut declinationis nomina, praesertim difficiliora ; item defectiva seu anomala, et historiolas aliquot vel fabellas, ut diximus, sed raro. 11. Ex his vero solum dictabit et discipuli excipient ; prius quidem sensum lectionis ; secundo inter docendum, synonima latina aut vulgaria inter lineas ; item, in fine periodi dictabit, quae notavit inter docendum, significationes varias vocabulorum, differentias vocabulorum, ethimon, frases, non vero alia. Nec vero dictabit aut notabit plura, quam discipuli possunt ferre, etiam ex iis, sed admodum pauca, et solum illa quae discipuli postea sequenti die in repetitione

---

2483 una *del.* vel altera, *sup. m. Led.* distinote et graviter | lectionis *sup. m. Led.* || 2485-8 et cum ... membrorum *in marg. m. Led.* || 2486 aliis *del.* forte || 2489 iterum *sup. m. Led.* || 2490 5° *del.* ordinat | est *del.* redditur || 2490-1 repetitur ... vel *sup. m. Led.* || 2492 eius periodi *sup. m. Led.* || 2492-4 et ... postulat *in marg. m. Led.* || 2494 iterum *sup. m. Led.* | litteram *sup. m. Led.* || 2495-8 et ... autem *in marg. m. Led.* || 2495 res grammaticas *sup.* || 2496 partium *del.* praeterita et supina || 2498 praelectae *del.* 8. Cursim et breviter sensum repetit et iterum ... [charta abrasa] | autem *del.* ad grammaticae praecepta | periodos *del.* percurrens, *sup. m. Led.* agit et annotat || 2499 partes *del.* annotat circa, *sup. m. Led.* || 2499-503 vel ... videlicet *m. Led.* || 2501 haec *del.* nisi quid forte se offert in fine periodi, in postremis dictionibus. Dictare || 2502 Quae *del.* Hae autem. Quae | igitur *sup. del.* poterunt | annotare *del.* debebit, *sup.* oportebit || 2503 videlicet *del.* illa || 2507 difficiliora *del.* Ex his vel || 2508-9 item raro *m. Led.* || 2509 raro *del. in marg.* et ex aliis non | dictabit *del.* ut diximus || 2509-10 et ... quidem *sup.*, prius quidem *m. Led.* || 2510 inter docendum *m. Led. in marg.* || 2511-2 inter lineas ... docendum *sup. m. Led.* || 2513 vocabulorum *m. Led.* || 2513-21 Nec ... repetere *in marg. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

debent dicere et possint dicere facile ; sed ea inculcet bis et ter. Demum pauca et clare et repetita et quae sciant postea ; et omnium, quae notavit, nullo dempto, exigat rationem ; atque ideo valde pauca notare convenit, et solum maxime utilia. 12. Cursim postremo et breviter sensum repetit, et iterum ordinat litteram vulgariter vel latine, et iubet statim repetere. In lectione vero eglogarum aut Ovidii eodem prorsus modo se geret, ut in epistolarum lectione diximus.

7° In lectione vero syntaxis exponet praeceptum regulae clare et distincte et eleganter, et postea vulgariter ; item exempla ibidem posita, in eisdem etiam ostendens praecepti usum ; et, finitis omnibus exemplis, iterum praeceptum repetet breviter eiusque sensum. Poterit etiam aliquot exempla superaddere ; tamen elegantia, nec id frequenter ; et similiter pauca alia praecepta inserere suis locis, sed pauca aut nulla ; item, in singulis praeceptis tandiu immoretur, quousque discipuli ea probe teneant, nec ulterius aliter progrediatur.

8° Quantitas lectionis erit, epistolarum quidem, trium periodorum mediocrium ; poëtae vero, quinque vel sex carminum ; syntaxis altioris, exemplorum, ut epistolarum ; at regularum eius pauciora. Denique ita attemperabit lectiones, ut syntaxim altiorem sex mensibus absolvat, quam eandem aliis sex mensibus sequentibus repetet pari modo et progressu, ut dictum est.

9° Modus corrigendi themata, dictandi, componendi et colligendi, idem prorsus erit qui in praecedenti classe. Praeterquam quod, non solum in publica correctione emendabit barbarismos et soloecismos, annotando etiam in vocabulis dificilioribus orthographiam (quamquam haec praecipue corriget), sed etiam si quae sordida sit frasis, eius poterit admonere praeceptor, eleganter id efferendo aliquando.

10° Thematum quantitas et qualitas haec erit. Bona ex parte erunt circa praecepta praecedenti die lecta, aut proximis diebus ; reliqua vero ex parte poterunt admisceri aliquot phrases praesentium proximarumve lectionum. Quantitas erit trium periodorum brevium, non maior. Item, cum semel aut bis in mense toto tempore vespertino component, poterunt dictari per omnia praecepta syntaxis eius hebdomadae vel mensis antea audita et lectionum phrases, ut sit quasi universale thema illorum quindecim dierum aut mensis ; et erit altera parte maius, aut, ut summum, duplo maius cotidiano themate ; et idem fiet in themate,

---

2516 dicere *del.* et nihil notet nisi quod || 2521 eglogarum *del.* Virgilii | prorsus *del.* se || 2523-624 clare . . . utentur *m. Led.* || 2524 et postea vulgariter *in marg.* || 2525 omnibus *sup.* || 2526 praeceptum *del.* ad | breviter *del.* voce || 2527 etiam *del.* plura, *sup.* aliquot || 2528 alia *sup.* | locis *del.* non ita, ita, non ita multa || 2531 quidem *del.* aut poetae | trium *del.* aut quatuor || 2532 vero *del.* sex, *sup.* quinque | sex *del.* et summum octo | altioris *sup.* || 2533 exemplorum *del.* quidem | eius *sup.* | pauciora *del.* Itaque, *sup.* denique || 2534 ut *del.* mediam plus minus | syntaxim *del.* partem | altiorem *del.* partem || 2535-6 progressu *del.* neque ulterius, et in singulis praeceptis tandiu immoretur quousque ea pede discipuli teneant || 2540-1 (quamquam . . . corriget) *in marg.* || 2543 *prius* Themata | thematum *del.* dictantur. Qualitas erit | quantitas . . . erit *sup.* || 2544 aut proximis diebus *in marg., del.* nonnunquam etiam circa omnia alia audita antea et ea praesertim quae dictantur semel || 2546 Quantitas . . . maior *in marg.* || 2548-9 eius . . . mensis *sup.* || 2550-1 illorum . . . themate *in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quod singulis quoque mensibus dictatur, domi componendum et extra ordinem corrigendum ; ut inquam, per omnia praecepta eo mense audita dictetur. Huius tamen quantitas erit duplo maior cotidiano, aut forte triplo ; commiscebit interim aliqua pia cum in aliis, tum in istis longioribus praesertim.

11° Modus discendi discipulorum in classe et extra classem est idem qui in sexta et quinta classe : 1. Excipiunt vero inter lineas synonimą vel latine vel vulgariter. Item, in margine vel in albeolo, tum prolegomena, si quae magister dictaverit, in initio authorum [85*v*] singularumve epistolarum, aut aliorum, tum argumentum et sensum lectionis cotidianae ; item significationes, differentias vocabulorum, phrases, sententias, proverbia, etymon, ut diximus, quaeque sibi placuerint alia ex caeteris, quae a praeceptore dicuntur aut notantur. Imo nonnunquam fortasse historiolam aliquam vel fabellam, quam refert praeceptor ; sed hoc raro. 2. Discipuli omnes loquentur latine, et praeceptor cum iisdem, et ipsi inter se, et ad id cogantur ; imo etiam non solum in classe, sed extra classem. 3. Extra classem aut domi : primo, repetunt lectiones, eo die auditas, cum alio socio vel apud se, et discunt in eis notata et dictata, et discunt etiam memoriter differentias et significationes varias vocabulorum, et phrases, et dicendi modos notatos a magistro, sententias aut proverbia ; et secundo, mandant memoriae lectiones, quas debent recitare postea ; et tertio, transcribunt lectionem saltem poëtae, ut inter lineas excipiant, ut antea exposuimus, forte etiam epistolarum ; et tandem vident thema correctum, et bene transcribunt. Componunt alterum, quod domi componendum est.

12° Modus exercitiorum litterariorum dierum festorum et dominicae erit unus ex quatuor : vel certamen duorum, quatuor aut plurium scholasticorum se interrogantium, tum de praeceptis auditis ea hebdomada vel mense, tum de notatis a magistro ea hebdomada vel mense, tum circa authorem auditum, aliqua petendo vicissim ; 2° item recitatio omnium praeceptorum quae lecta sunt, vel poëtae omnia lecta, aut bonam partem aliquam, aut epistolam integram Ciceronis, memoriter, vel recitare notata seu dictata omnia eius hebdomadae, idque vel unus vel duo vel tres ; item, ut singuli singula carmina ordine recitent praeceptorum vel poëtae, vel duo, alternis ; 3°, ut lectionem aliquam discipuli legant vel praeceptorum auditorum, vel authoris, et unus aut

---

2552 domi componendum et *sup.* || 2554 dictetur *del.* Modus exercitiorum dierum festorum erit ut || 2557 discipulorum *del.* seu audiendi | classe *del.* quidem || 2558 qui *del.* sup[ra] praecedenti, *sup.* in 6^{a} et 5^{a} | vero *del.* q et no || 2559 albeolo *del.* argumen[tum] || 2561 aliorum *del.* tum alia quaeque sibi placuerit | argumentum et *sup.* || 2562 phrases *del.* histo[rias], *sup.* sententias proverbia || 2562-3 etymon *del.* historiolam aliquam vel fabulam si quam, *sup.* ut diximus || 2568 eo die *sup.* || 2569-71 et discunt ... proverbia *in marg.* || 2570 vocabulorum *del.* et memoriter || 2571 proverbia *del.* et significationes || 2572 postea *sup.* || 2574 epistolarum *del.* transcribunt, *sup.* et tandem || 2575 quod *sup.* || 2578 duorum ... plurium *sup.* || 2579 tum *sup.* || 2580-1 tum ... item *in marg.* || 2582 omnium *del.* lectorum || 2583 aut ... aliquam *sup.* || 2584 recitare *sup.* || 2584-6 idque ... alternis *in marg.* || 2587 auditorum *sup.* | vel^{2} *del.* epistol[arum]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

plures ; 4° ut haec omnia fiant eodem die, et caetera, de quibus fusse in cathalogo de iis scripto ; et dentur praemiola victoribus ac qui melius se gesserint.

TERTIA CLASSIS, QUAE EST PRIMA GRAMMATICES
CAPUT 50 — QUAE QUALISQUE CLASSIS

1° 1. Ad hanc classem admittuntur qui bene teneant praecepta de praeteritis et supinis, et bene grammaticeque componant per omnes regulas Guarini ; item qui syntaxim altiorem non bene teneat, aut saltem non mediocriter. 2. At vero ex quinta classe admitti ad hanc tertiam poterunt, qui optime teneant de generibus, declinationibus, praeteritis et supinis praecepta et bene praeterea componant per omnes regulas verborum Guarini, ac similiter, qui de novo accedunt ad nostras scholas, si istis essent similes, ut bene per omnes verborum regulas componerent, non vero aliter. 3. In hac autem classe audituri sunt syntaxis totius altioris plenitudinem exacte, et aliqua graviora Ciceronis opera, quam quae in quarta docentur, et poëta gravior, praesertim procedente anno, ac postea etiam et artem audituri sunt metricam, et carmina component, et denique ad sermonis elegantiam aspirare iam eos oportebit, circa finem praesertim anni ; sed et graece nonnichil tandem ultimo fortasse.

2° Libri autem, qui in hac schola docentur, sunt hi : in initio quidem anni authores per aliquot menses iidem prorsus, qui ultimo docebantur in praecedente, sed exactius ; postea vero proprii huius classis libri erunt, praeter epistolas Ciceronis, *De senectute* vel *De amicitia*, loco epistolarum ; item Ovidius *De fastis*, vel *Eglogae* Virgilii, vel *Aeneidos* postea facilior aliquis liber, ut primus, secundus, vel etiam aliquando, sed rarius, aliqua Plauti comoedia, vel Salustii *Catilinaria*, etc. ; item post medium annum ars metrica Dispauterii vel conymbricensis [105], Clenardi [106] prima rudimenta graecae linguae, ut declinationes, et verbum « *typto* » ultimo mense. [86*r*]

2593 qui *del.* bene non solum || 2594 bene grammaticeque *sup.* || 2595 Guarini *del.* sed qui etiam. *sup.* item qui, *in marg.* parvae syntaxis | altiorem *del.* teneat mediocriter primam partem quae in ea classe docetur || 2596 mediocriter *del.* raro autem admittentur ex quinta classe | admitti *del.* poterunt aliqui cum rarum sit ingenium, et, *sup.* ad . . . qui || 2597 declinationibus *sup.* || 2598 supinio *del.* regulas || 2599 Guarini *add. in marg.* parvae syntaxis || 2600 similes *del.* non vero aliter || 2602 exacte *sup.* || 2604 audituri sunt *sup.* || 2606 finem *del.* praesentis anni | sed *sup.* || 2609 authores *sup.* || 2610 exactius *del.* videlicet epistolae familiares, sed deligi poterit liber aliquis gravior, utpote quartus vel primus vel sextus. Deinde et Ovidius de tristibus vel de Ponto ; et syntaxis altioris ab initio eadem prorsus praecepta quae lecta fuerunt in superiore praecedente classe lecta sed postea exactius || 2611 praeter epistolas *sup.* || 2612 Ovidius *del.* liber fastorum || 2613 postea *sup.* || 2613-4 vel . . . Catilinaria *in marg.* || 2615 post medium annum *sup.*

---

[105] Ars metrica conimbricensis non exstat.

[106] De Clenardi grammatica graeca cf. supra, mon. 1 adn. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3° Libri vero, quibus discipuli utentur, erunt, tum hi quos audiunt, quos etiam habere poterunt cum comentariis, tum Calepinus vel Nizolius ; et alia etiam Ciceronis opera non nocebit habere, aut alios libello elegantiarum, sententiarum et florum poëtarum, vel Ciceronis aliorumve authorum similes ; item, libellum aliquem de conscribendis epistolis possent habere, praesertim ultimo medio anno. At magistri utentur aliis scriptoribus sintaxis elegantioribus, ut inde mutuentur alia etiam exempla et insignia aliquot praecepta, quae suis locis interserent. Demum eosdem habere poterunt, quos praeceptori praecedentis classis praescripsimus ; poterit tamen habere plures historicos et poëtas plures, demptis turpioribus ; item, variae eruditionis alios aliquot, ut Aulum Gellium [107], Diogenem Laërtium, Alexandrum ab Alexandro, Chyliada [108] ; item ex dictionariis plures non solum Calepinum et Nizolium, sed Apparatum linguae latinae [109], *Thesaurum linquae latinae* [110] et *Thesaurum Marci Tullii Ciceronis* [111], *Lexicon graecum* [112] etc. ; et pro fine etiam anni *Lexicon historico-poëticum*, et aliquos de arte poëtica scriptores fortasse.

CAPUT 51 — QUID QUOQUE TEMPORE, ET QUANTO, ET QUO ORDINE DOCENDUM

1° In initio anni per aliquot menses vel eosdem authores docet qui ultimo tempore docebantur in praecedenti classe, videlicet, epistolas familiares, Ovidium *De tristibus* vel *De Ponto* ; sed tamen hoc erit discriminis, quod deligi poterit liber aliquis epistolarum familiarium gravior, videlicet quartus, vel primus, vel sextus, et aliud Ovidii opus ab eo quod audierunt ; et in syntaxi altiori quoque, quamvis eadem docebit, ab initio eam incipiens, tamen exquisitius et exactius et plenius eadem docebuntur, et thema esse poterit paulo longius. Ac post tres

2621 elegantiarum *sup.* || 2523 praesertim *del.* sequenti medio anno || 2624 mutuentur *del.* plura | *sup. m. Led.* alia etiam || 2626 habere poterunt | quos *del.* superior || 2628-34 Aulum . . . fortasse *m. Led.* || 2630 dictionariis *ms.* || 2637 menses *add. in marg.* tres vel quatuor vel *sup.* | eosdem *del.* prorsus *sup.* authores || 2638 quae *ms.* || 2639 Ponto *del.* et syntaxis eandem partem, *sup. del.* et eodem modo || 2642 in *sup.* | altiori *in marg.* | docebit *del.* quae || 2643 eam *sup.* | incipiens *del.* quae lecta fuerant || 2643-4 et . . . longius *in marg. m. Led.*

[107] De Gellio cf. supra, adn. 50.

[108] D. ERASMUS, *Adagiorum chiliades tres ac centuriae fere totidem* (Venetiis 1508).

[109] *Apparatus verborum linguae latinae Ciceronianus, cum praefatione Ioannis Sturmii* (Argentorati 1551).

[110] Cf. supra, adn. 47.

[111] Carolus ESTIENNE (1504-64), *Thesaurus M. Tullii Ciceronis* (Parisiis 1556).

[112] *Lexica graeco-latina* diversorum auctorum recensentur in *Ouvrages pédag.* (cf. H. Aleander, Cl. Baduellus, G. Budaeus, R. Constantin, I. Crispus, C. Estienne, C. Gesnerus, P. Gillius, S. Grynaeus, H. Junius, I. Scapula, I. Tusanus).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aut quatuor menses, loco epistolarum, poterit auspicari *De amicitia* vel *De senectute* Ciceronis, aut etiam a principio anni nonnunquam.

2° Mane igitur prima hora post orationem solitam : 1. Recitant per quartam horae apud decuriones lectiones matutinas praecedentis diei, scilicet, epistolarum familiarium prius, vel *De senectute* aut *amicitia*, cum docetur ; deinde Ovidium *De tristibus* seu *De Ponto* ; sed singuli recitant utramque simul, ut antea diximus in aliis classibus. 2. Repetitur lectio epistolarum, recitata praecedentis diei, bis a diversis. 3. Examinatur, et petuntur dictata et notata per quartam horae ; initio quidem anni per duos menses unus latine repetet, alter italice ; at postea uterque latine. 4. Legitur nova per mediam horam. 5. Repetitur bis a diversis similiter.

Secunda hora aut paulo post : 1. Repetitur lectio Ovidii praecedentis diei bis a diversis. 2. Examinatur similiter. 3. Legitur nova per mediam horam, ut supra. 4. Repetitur bis, ut supra. [86*v*]

Tertia hora, vel per mediam postremam horam, per binarios distributi, suis locis sedentes, repetent vicissim utrasque lectiones auditas, et notata quoque ac dictata a magistro in eis.

Vesperi prima hora cum dimidia : 1. Primo recitant vespertinam lectionem memoriter syntaxis altioris modo praedicto per quartam horae. 2. Repetitur lectio eadem bis, ut dictum est in aliis, et dicunt dictata et notata memoriter per quartam horae. 3. Examinatur, et exercentur in ea scholastici, et petuntur etiam a diversis lecta, dictata et notata, per mediam horam. 4. Legitur nova per mediam horam. 5. Repetitur bis, ut supra.

Media hora sequenti usque ad finem secundae horae repetunt, distributi per binarios, ut supra, auditam lectionem. Aliquando posset institui certamen scholasticorum inter se, vel ut diutius repeterent, vel generali examine insumitur per alias regulas lectas exercendo hac etiam media hora.

Tertia hora, aut per quartam ante : 1. Corrigitur thema praecedentis diei unius, aut duorum vel trium, publice per quartam horae plus minus. 2. Dictatur novum vulgari sermone, et legitur alte ab uno dictatum, ut alii errata scripturae corrigant, per quartam horae plus minus. 3. Componunt omnes in magno silentio per tres quartas horae paulo plus aut minus, et post auditam artem metricam, alternis carmine et prosa. 4. Corriguntur eodem tempore privatim reliqua themata

---

2646 aut ... nonnunquam *m. Led.* || 2647-8 per quartam horae *m. Led. sup.* || 2653-5 et ... latine *m. Led.* || 2653 per quartam horae *m. Led.* || 2655 per mediam horam *m. Led.* || 2656 similiter *m. Led.* || 2657 aut paulo post *sup. m. Led.* || 2658 similiter *m. Led.* || 2658-9 per ... supra *m. Led.* || 2660 binarios *add. in marg.* non ternarios neque quaternarios || 2664 per quartam horae *m. Led.* || 2665-6 bis ... horae *m. Led.* || 2667-8 et petuntur ... horam *m. Led.* || 2667 etiam a diversis lecta *sup.* || 2668 per mediam horam *m. Led.* || 2671-4 Aliquando ... hora *in marg.* || 2671 lectionem *del. in marg.* forte *sup. m. Led.* Aliquando || 2672-3 vel generali ... hora *m. Led.* || 2675 aut per quartam ante *sup. m. Led.* || 2676-7 per quartam horae plus minus *m. Led.* || 2677 ab uno *sup.* || 2678 alii *sup.* | per ... minus *m. Led.* || 2680-1 et post ... prosa *m. Led.* || 2681 eodem tempore *sup. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

praecedentis diei, aliis componentibus. 5. Colliguntur compositiones transcriptae per decuriones et dantur magistro, et alterum eiusdem exemplar sibi retinet discipulus. 6. Semel in mense aut bis componunt toto vespertino tempore, et tunc omittuntur praelectiones ; ac similiter corrigitur alterum, quod illi respondet, ante mensem datum. 7. Item, semel in mense dictatur aliud thema longius, quod domi componant, et corrigitur extra tempus lectionum, aut aliquando extra ordinem. Quod quidem diebus festis aut dominicis memoriter poterit ab aliquo scholasticorum pronuntiari.

3° Die Mercurii, quo solent intermitti lectiones, duabus horis tantum matutinis docet eadem, quae aliis diebus, sed brevius, aut componunt, vel disputant, vel varie exercentur.

4° Die Veneris mane, tertia hora, intersunt lectioni doctrinae christianae, quae fiet pro classibus altioribus in ecclesia nostra ; vel in propria classe audiunt, et ibidem docetur.

5° Die sabbati : 1. Mane recitantur omnes lectiones matutinae totius hebdomadae ; recitatur etiam *Doctrina christiana parva* ab iis qui eam nesciunt, aut vero catechismus Canisii ab iis qui sciunt parvam, forte catechismus Canisii latinus ; deinde repetuntur lectiones, examinantur, et disputant in eisdem. 2. Vesperi similiter recitantur et repetuntur, examinantur vespertinae totius hebdomadae, instituitur certamen disputantium discipulorum ; postremo corrigitur thema, dictatur novum, componitur, etc., ut supra. [87*r*] 3. Nonnunquam poterunt protrahi examen et disputationes ac concertationes scholasticorum inter se, et eo die non componi, et tunc de loco certare, aut praemiola dare, ut in quinta classe diximus.

6° Diebus dominicis ac festis vesperi per horam cum dimidia, statim dato signo post finem secundae recreationis nostri collegii : 1. Accedunt ad literaria exercitia. 2. Et iis finitis, ad doctrinam christianam in ecclesia nostra, vel in ipsa classe, vel ducuntur ad concionem a magistro ad lectionem, quae fiet in templo domi nostrae ; vel si non sit concio, poterunt protrahi haec exercitia ad longius tempus. 3. Cum accidunt plures dies festi, posset longius eis thema dictare componendum, vel aliqua ex lectis lectionibus praescribere memoriter recitanda, cum primo redeant, vel ut transferant epistolas Ciceronis, aut alia Ciceronis, et deinde eadem latine vertant, quo possint elegantius ; et cum accedent ad scholas primo die, erit loco correctionis thematis corrigendi, et emendet ut themata, et dictet novum thema, etc.

7° Primis tribus [vel] quatuor mensibus totam syntaxim altiorem

---

2683 eiusdem exemplar *in marg.* || 2691 quo ... lectiones *in marg. m. Led.* || 2692 brevius *del.* et, *in marg.* aut ... exercentur || 2698-700 parva ... latinus *in marg. m. Led.* || 2705 scholasticorum *m. Led. in marg.* || 2708-25 ac ... initio *m. Led.* || 2710 exercitia *del.* dei[nde] || 2716 alia *del.* sed plenius || 2718 die *del.* legant tempore, *sup.* erit loco || 2720 mensibus *del.* ut diximus repetit | altiorem *del.* praecepta lecta in praecedenti classe ut dictum est deinde eandem *del. sup.* sed plenius

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ad finem usque prosequitur, exacte eam docendo ; ac, eadem finita syntaxi, cursim iterum eandem repetit ab initio duobus mensibus ; ac, si videtur necesse, aliquot eius partes praecipuas vel dificiliores iterum repetit, si videantur indigere.

8° Post sex menses, scilicet post Pascha, repetit syntaxim ab initio, et prosequitur *De senectute* vel *De amicitia*, ac Virgilium, aut vero tunc haec ipsa auspicatur et artem metricam simul, vel alternis cum poëta.

9° Circa finem anni, per mensem postremum, si viderentur scholastici satis in aliis profecisse, posset auspicari rudimenta graeca Clenardi, ac legere declinationes et aliquam partem verbi « *typto* », aut totum. Id autem, si in humanitatis classe sequente auspicatur graecam grammaticam initio anni ; at si post Nativitatem, non ita.

10° Recipit haec schola sexto quoque mense ex quinta vel ex quarta ; sed singulis tantum annis mittit optimos et bonos ad primam rhetorices ; reliquos, tam mediocres, quam ineptos, ad secundam humanitatis.

CAPUT 52 — DE MODO HAEC AGENDI

1° Praecipua exercitia huius classis sunt : 1. Primo quidem, tamquam finis omnium, componere prosa oratione, non solum grammatice, sed etiam eleganter, quamvis non ex arte aut elegantia-[87*v*]arum praeceptis, sed ex sola observatione ; atque id per omnem syntaxis varietatem. 2. Secundum locum tenet compositio carmine, in qua exercentur post Pascha circa finem artis metricae. 3. Sunt deinde alia exercitia quotidiana, in repetitione, scilicet, et examine lectionum ac certamine ipsorum inter se ; in quibus adhibenda erit a praeceptore cura, ut non solum grammatice, sed eleganter referant omnia et agant.

2° Modus recitandi memoriter lectiones erit idem, qui dictus est in aliis omnibus classibus.

3° Modus repetendi lectionem discipuli est : 1. Ut dicant memoriter sensum latine ; nec solum grammatice, sed etiam eleganter, vel verbis iis quibus ipse dictabit sensum, vel aliis ; ac, sensum referendo, dicat capita praecipua, in quae magister lectionem divisit ; deinde ordinent

---

2721 exacte eam docendo *sup.* | finita *del.* iterum eam intra menses quatuor vel quinque, *sup.* syntaxi cursim || 2722 mensibus *del.* vel tribus | ac *del.* postea || 2714 repetit *del.* per mensem plus minus || 2725 Pascha *del.* docet, prosequitur syntaxim ut diximus sed | initio *del.* vel saltem ab eo loco ad quem pervenit magister praecedentis classis vel paulo inferius || 2727 poeta *del.* vel alternis cum syntaxi || 2731-2 Id . . . ita *m. Led.* || 2732 ita *del.* Ab hac schola non mutantur circa medium annum sed singulis annis praevio examine ac remittitur ad classem 2am humanitatis, optimos et bonos ad 1am, reliquos tam mediocres quam ineptos vel ad 2am. At aliquando ob egregium aliquod et rarum ingenium (*del.* posset) cum multum profecisset posset fieri transitus ad scholam rhetorices pertransita classe humanitatis, tamen id raro admodum || 2733-6 Recepit . . . humanitatis *m. Led.* | 4ª *del.* sed sin || 2734 tantum *sup.* || 2739 prosa oratione *in marg.* || 2740 eleganter *del.* atque || 2744 lectionum *del.* aut, *sup.* ac || 2745-6 ut . . . sed *in marg.* || 2746 referant *del.* sensum lectionis et notati ac dictata, et ut commode narrent tabulas vel historias quae fuerunt lectae, *sup. m. Led.* omnia et agant || 2749 discipuli *in marg.* | memoriter *sup.* || 2750-2 nec . . . divisit *in marg. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

literam per synonima latina ; deinde referat discipulus saltem dictata a magistro, aut etiam reliqua notata ab eodem ; quod si ipse non dicat, magister interroget. Ac ista dicuntur quidem memoriter in lectione praecedentis diei ; ex scripto vero, si praesens sit lectio, et, ut diximus, pure et latine, imo et eleganter, quoad fieri possit ; et ea quae dictata sunt, vel iisdem verbis vel aliis referre poterit. Postea fortasse poterit alius ex inferioribus repetere eamdem lectionem similiter ; sed tamen initio anni per duos menses vulgari sermone, aut saltem ordinando literam vulgari sermone, reliqua latine ; deinde omnia latine, ut primus. Posset etiam aliquando repetenti assignare emendatorem, ut cum erret, corrigat, vel cum aliquid omittit, ad excitandam aemulationem. 2. Inter se vero cum repetunt, distributi per binarios, idem erit modus, sed vicissim, ut dictum est in aliis classibus ; et eadem haec quae diximus, repetent. 3. In die sabbathi modus repetendi esse poterit, ut antea, die Veneris vesperi ; designet aliquot, qui debeant repetere in fine lectionis ; et illis assignet totidem correctores seu emendatores ; aut si plures adhuc supersint, poterit uni repetenti assignare duos tresve emendatores, quod quidem utile erit, ut diligentius lectiones praeparent, et ut excitentur quadam aemulatione inter se, ut in aliis dictum est classibus.

4° Modus examinandi lectionem praeteriti diei in authore quidem is erit : 1. Constructionis seu syntaxis rationem universam per singulas partes uniuscuiusque periodi petere seu interrogare, ac, si ipsi nesciant, dicere et exponere ; imo vero etiam per singula verba nonnunquam et nomina petere : unde regitur hoc ? quem casum postulat ante se vel post se ? quem casum hic habet ? etc. ; ac petendo semper cur, seu per quam regulam. Ubi syntaxis altioris in iis quae lecta erunt, regulam referent, in aliis satis erit, si syntaxis parvae regulam dicant. Item, nomina anomala et verba defectiva notabit docendo, et postea petet ab scholasticis ; item, nonnunquam praeterita et supina aliquorum verborum difficiliora ; item, explorabit quomodo assequantur sensum et intelligentiam tum maxime authoris, tum etiam eorum quae ipse notavit aut dictavit ; ubi etiam aliquando efficiet narrari commode, nec solum grammatice, sed eleganter, historiolas et fabulas notatas, etc., si quando incidant ; atque in iis modo hunc modo alium interrogando, et ut unus alterum corrigat, etc., ut in reliquis classibus expositum fuit. 2. In prae-

---

2753 discipulus *del.* notata, *sup.* saltem || 2755-8 Ac ... poterit *in marg.* || 2756-8 et ut ... poterit *m. Led.* || 2756 diximus *del.* et cum memoriter ut || 2757 possit *del.* omnia discipulus referat, praesertim historiae narrationem vel fabulae cum incidat ac vel iis verbis quibus dictata sunt vel aliis haud longe dissimilibus || 2758 aliis *del.* non longe diversis aut similibus dicat discipulus || 2760 initio anni per duos menses *sup. m. Led.* | aut *del.* reliqua || 2761 latine *del.* vel, *sup. m. Led.* Deinde || 2762-3 Posset ... aemulationem *m. Led.* || 2764 sed *sup. m. Led.* || 2765-6 et ... repetent *m. Led.* || 2765-72 In ... classibus *in marg. m. Led.* || 2767 vesperi *del.* distribuit classem | in fine lectionis *sup.* || 2775 uniuscuiusque *sup. m. Led.* || 2776 nonnunquam || 2778 etc. *del.* at || 2779 quae *del.* audiverunt *sup.* lecta || 2781 docendo et postea *sup. m. Led.* || 2784 maxime *sup. m. Led.* | tum *del. sup.* maxime | etiam *sup. m. Led.* || 2785-7 ubi ... incidant *in marg.* || 2785 ubi etiam aliquando *m. Led.* | aliquando *del.* ubi || 2787-8 ut ... fuit *m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ceptis vero syntaxis examen erit, ut petat eas regulas, et quidem has vel illas, ut exploret an sciant, et memoriter dicant, et sensum reddant, [88*r*] et exemplum proferant aliquod eius regulae. Item, nonnunquam, proposita illis oratione seu periodo vulgari sermone per illam regulam, ut reddant statim latine, ut in praecedenti classe, et quidem apte et commode ; ac cum ipsi nesciant, ipse praeceptor eleganter efferat idem, aut uno aut pluribus, modis. Item, nonnunquam petendo a diversis, ut alio atque alio modo idem dicant, et diversis verbis eiusdem significationis illius syntaxis, et per diversos casus (cum idem verbum variam habet constructionem, aut in eadem regula varia constructio continetur), aut idem per diversas regulas et per diversas verborum species ac nominum, etc. ; similiter eos emendando cum erraverint. Atque haec ratio exercendi, non solum per proxime praecedentem regulam syntaxis esse poterit, sed etiam per quasvis alias, et nonnunquam per omnes indiferenter, quasi quodam examine generali regularum hactenus lectarum. Item, petet in iis quoque ea quae notavit ipse, et praecepta nova quae addidit ; et tam horum quam aliorum sensum explorabit, et usum petet ; et ipse tradet, si nesciat ; vel dato ac petito exemplo exercebit. Item, latine per aliquam ex regulis lectis offerre poterit orationem, et petere quae ea constructio sit, et cur, et per quam regulam ; et dicant regulam, et sensum exploret, ut supra ; et deinde etiam aliter dicant per eandem vel per aliam regulam.

3. In praeceptis vero artis metricae examen erit tantum, ut ea repetant memoriter, petere et interrogare ; et ut sensum reddant vel exemplum aliquod proferant. Item in poëta, tum illa eadem quae supra diximus in examine authoris, tum etiam, post lectam artem metricam, poterit iubere ut metiantur carmina, et ibidem per varietatem versuum, pedum et syllabarum quantitatem petere et annotare, ut quis pes iste est, quanta est haec syllaba, et per quam regulam, etc. 4. In lectione vero graecorum rudimentorum, quando docebuntur, examen et exercitium similiter erit, explorare, num ea teneant memoriter, diversa a diversis petendo, et cum nesciant, corrigendo ; item, iubere aliquando, ut unus dicat unam declinationem, alius aliam ordine, etc. ; et similiter per modos et tempora verbi « *typto* » ; item declinare datis nominibus, ut declinent per hanc aut illam declinationem, et coniugare, dato aliquo verbo aut verbis similibus « *typto* », ut coniugent.

2789 regulas *sup. m. Led.* || 2790 exploret an sciant et *in marg. m. Led.* || 2791 oratione seu *sup. m. Led.* || 2792 ut ... classe *sup. m. Led.* || 2794 *prius* perferat || 2794-6 idem ... dicant *sup. m. Led.* || 2796 verbis *del.* idem dicant, *sup. del.* varia aut idem per diversas regulas || 2796-800 eiusdem ... etc. *in marg. m. Led.* || 2798 regula *del.* aut cum ad || 2801 proxime *sup. m. Led.* || 2802-4 et ... lectarum *in marg. m. Led.* || 2806 si nesciat *sup. m. Led.* | ac petito *sup. m. Led.* || 2807-10 Item ... regulam *m. Led.* || 2807 latine *del.* per eam regulam, *sup.* per ... lectis || 2810 regulam, *del.* Modus ineundi certaminis seu disputandi scholasticorum || 2812 et[3] *del.* sen[sum] || 2813 poeta *del.* postquam || 2814 tum *del.* vero || 2815 versuum, pedum *sup. m. Led.* || 2818 quando docebuntur *in marg. m. Led.* | et exercitium *sup. m. Led.* || 2820-4 item ... coniugent *m. Led.* || 2822 declinare *sup.* || 2823 coniugare *sup.* || 2824 similibus *del.* cum verbo | coniugent *del.* postquam sint didicerint

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

5° Modus docendi auctorem, videlicet, epistolas *De amicitia* aut *senectute*, et Ovidium et Virgilium. In prima anni lectione, habita praefatione, explicat haec : 1. Nomen authoris, 2. vitam ac laudes authoris ; 3. titulum libri breviter ; 4. utilitates libri illius et disciplinae eius ; 5. argumentum totius libri, scilicet, de qua re tractat ; 6. partes in universum ; atque omnia eleganter, et latine prius, deinde vulgari sermone per duos primos menses ; at, iis elapsis, tantum latine.

2. Postea in singulis epistolis : primo, titulum epistolae, cuius et ad quem missa, ubi statum et conditionem personarum illarum poterit notare vel officium ; 2. item locum et tempus unde et quo missa, et quando, et qua occasione ; ubi et aliqua poterit ex historia de praesenti reipublicae statu vel personarum aliquarum tunc temporis referre breviter ; 3. deinde breviter admoneat cuius generis sit epistola, an petitoria, exhortatoria, congratulatoria, etc. ; et deinde, 4. explicet statim argumentum totius epistolae ; et in eo, vel postea, dividet in aliquot partes ipsam epistolam, videlicet, primo petit Cicero hoc, deinde conqueritur, postea admonet aut congratulatur, etc. ; ac idem argumentum rursus vulgari sermone illis, ut dico, primis duobus mensibus. Et in singulis deinde harum partium, cum ad eas ventum erit, admonebit quae pars epistolae tunc incipiat, exponendo sensum lectionis. [88*v*]

3. In *Eglogis* singulis, in prima earum lectione, in genere similia prorsus notabit, videlicet : 1. titulum exponet ; deinde 2. totius argumentum ; 3. item dividet in partes aliquot ; 4. et personas, quae introducuntur, exponet quae aut quales ; item, quae aliae ficto nomine in eis intelligantur.

4. Idem in dialogis *De senectute* et *amicitia* faciet ; ac praeterea in progressu enarrationis, cum ad singulas universalis partitionis partes ventum erit, poterit rursus eas subdividere in alias minores, ut finito proemio, et cum incipit disputatio *De amicitia*, etc. Idem, si Plauti aliquam comoediam, vel historiae aliquid, ut Salustii *Catilinariam* doceat faciundum erit per comoediae vel historiae partes ; et in omnibus dictis poterit explicare historiam aut fabulam, quae incidat circa illas personas vel res, etc.

5. Idem in enarrando *Aeneidos* aliquo Virgilii libro faciet, et libris *Fastorum* Ovidii vel aliis ; ex iis dictabitur argumentum ; item partium

---

2826 senectute *del.* videlicet || 2826-31 et . . . latine *in marg. m. Led.* || 2832 singulis *del.* lectionibus ut in | epistolis *del.* vel in eglogis in singulis || 2832-8 titulum . . . statim *in marg. m. Led.* || 2834 officium *del.* ac temporis || 2839 totius *del.* vel | epistolae *del.* vel eglogae | vel postea *sup. m. Led., del.* statim || 2841-2 ac . . . mensibus *m. Led.* || 2843 admonebit *del.* scholasticos, *in marg. m. Led.* quae . . . incipiat || 2844 pars *del.* talem partem | sensum lectionis *m. Led.* | lectionis *del.* sensum lectionis, explicabit etiam cuius et ad quem missa sit epistola, referendo statum, personarum illarum aut conditionem, eo tempore posset etiam notare locum, tempus, quando et ubi fuit scripta et unde missa et qua occasione etc. Item posset nonnunquam breviter admonere cuius generis sit epistola, an petitoria, exortatoria etc. || 2845 singulis . . . genere *in marg.*, in prima . . . genere *m. Led.* || 2846 videlicet *del.* quae personae et quales. *sup. del.* totius | titulum . . . totius *sup. m. Led.* || 2847 item *sup. m. Led.* | quae introducuntur *m. Led.* || 2848-9 in eis *in marg.* || 2850 in *del.* libros || 2850-5 ac . . . partes *in marg.* || 2853-5 Idem . . . partes *m. Led.* || 2854 vel *del.* Salustii, Catilinariam doceat || 2857 personas *del.* etc. | vel res etc. *m Led.* || 2858 Aeneidos *sup. m. Led.* || 2858-9 et . . . aliis *m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

divisio universalis, vel etiam aliqua historia aut fabula; sed haec brevissime.

6. Postea dictabit ex iis breviter genus epistolae cum argumento et cum partibus epistolae; alia non ita, nisi forte raro, et cum digna scitu viderentur, etc.

6° 1. Iam vero in singulis lectionibus quotidianis, facto signo crucis, et lecta una aut altera periodo in singulis dictis authoribus, sic se geret: Primo exponet sensum latine et eleganter, dicens de quibus dictum sit hactenus et de quibus dicendum, distinguendo lectionem in eius capita praecipua, distincte efferendo quid in singulis continetur; ac si videatur, poterit iterum sensum verbis paucioribus repetere. Cum incidet secunda pars universalis partitionis, eius admonebit; et eandem, si magna sit quoque in aliquot partes rursus distribuat, et idem faciet in reliquis, cum ad eas ventum erit. 2° Ordinat primae periodi litteram latine per synonima et per singula vocabula plus minus, ut possint excipere, et repetendo eadem. Hoc loco poterit, ubi incidet, si opus sit ad ipsius litterae pleniorem intelligentiam, referre historias, aut fabulas, aut etiam aliquot antiquitates. 3° Sensum totius periodi latine et eleganter continuata oratione referat. 4° Exponit sensum vulgari sermone breviter, et deinde ordinat litteram primae quoque periodi vulgari quoque sermone primis illis duobus mensibus. 5° Dictat sensum, et praeterea aliqua praedicta ex notatis, si videtur; tamen brevissime. 6° Percurrens singula verba, et latine frasim frasi reddendo eleganter singula; illic poterit aliqua ex his annotare, frequentius quidem haec: varias significationes vocabulorum, differentias vocabulorum, originem seu etymologiam, constructionem, sententias, proverbia, frases, metaphoras, epitheta, comparationes et similitudines; si quid rarum, novum, dificile, elegans, sententiosum, pulchre dictum, etc., quod et vernacula lingua reddet; atque haec ita, ut possint scribi a discipulis, si quis ea notare velit; at haec rarius. Poterit nonnunquam citare aliqua carmina poëtarum ad id spectantia, aut authorum loca, dicta vel apophtegmata, et poëticas frases aut vocabula, si quae incidunt, quae soluta oratione uti non licet, aut non ita; item figuras aliquot constructionis vel poëticas, raro, et rhetoricas rarissime, nisi forte aliquot notissimas, vel argumentorum locos faciliores, ut a simili, dissimili, contrario, comparatis, causis, effectis, et huiusmodi. 7° Dictat inter dicen-

---

2862-4 **Postea ... etc.** *in marg. m. Led.* || 2862 dictabit *del.* idem || 2868-70 distinguendo ... repetere *in marg. m. Led.* || 2870 paucioribus *del.* referre || 2871 pars *del.* illius || 2872 quoque *sup. m. Led.* || 2873 primae periodi *in marg.* || 2874 et *sup.* | minus *del.* ac simul, *sup. del.* ac etiam partim frasim lente || 2874-5 ut ... poterit *m. Led. sup.* || 2876 *prius* referat || 2877-8 Sensum ... referat *in marg.* || 2877 totius *sup. m. Led.* | periodi *del.* sic ordinatae || 2878 eleganter *del.* aliis verbis, *sup. m. Led.* continuata oratione || 2879 primae quoque periodi *sup.* || 2880 primis ... mensibus *in marg. m. Led.* || 2882 eleganter *del.* annotat, *sup. del.* singula illic poterit aliqua ex his, *in marg. m. Led.* singula ... haec || 2885-8 metaphoras ... reddet *in marg.* || 2886-8 si ... reddet *m. Led.* || 2889 rarius *sup.* | nonnunquam *sup.* || 2890-1 apophetegmata *del.* sed ista rarius. Postremo *inf. del.* aut in fine periodi postquam omnia dixit || 2891-5 et ... huiusmodi *in marg.* || 2892-4 item ... huiusmodi *m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dum aliqua ex his breviter, et quae maxime utilia aut necessaria iudicat ; et non multa, sed pauca ; et haec prius dictabit, deinde exponet eadem ; nec etiam ex aliis notabit multa, sed mediocritatem servabit [113]. 8 Prosequitur simili modo secundam periodum, 1° exponendo eius sensum, etc. ; deinde tertiam, etc. 9° Et postremo tandem sensum lectionis latine paucissimis verbis repetit, et cursim totam lectionem ab initio latine ordinat, et demum iubet statim repetere.

Tandem curet admiscere aliqua inter docendum, ad pietatem et bonos mores spectantia, ubi lectionis aliqua se obtulerit occasio [114] ; item caveat ne aliquid excidat, quod vel in praelatos, vel in huius temporis principes dictum esse videri possit [115], quod et in sequentibus maxime erit servandum classibus. [89r]

2. In lectione vero syntaxis ; 1° exponet praeceptum clare et distincte, atque idem bis repetet ; et 2° postea vulgariter, primis mensibus, ut dictum est. 3° Item, exempla ibidem posita explicabit, ordinando literam per synonima latine et vulgariter, aut frasim frasi. 4° Deinde in quibusdam illorum exemplorum repetendo praeceptum, et ostendendo eius usum ibidem. 5° In ipsis etiam exemplis poterit quoque eadem plus minus notare, quae in autore diximus notanda esse. 6° Postremo, finitis exemplis, repetet praeceptum iterum, et eius sensum latine et vulgariter cum uno aut altero exemplo. 7° Tandem fortasse poterit postea ordinare literam, praecepti et exemplorum latine per synonima cursim. 8° Poterit etiam alia praecepta ad idem spectantia, aut alias significationes verborum vel nominum, eumdem casum regentium, et alia exempla suis locis inserere et superaddere ; tamen pulchra et egregia et maxime utilia, non vero alia, nec nimis multa ; et discipuli addita praecepta excipiant, praeceptore dictante brevissime. 9° Item in singulis praeceptis tandiu immoretur, quousque discipuli ea bene teneant et eis uti sciant in quotidiana compositione, nec ulterius aliter progredietur.

3. In lectione artis metricae seu de quantitate syllabarum Dispauterii vel conymbricensis [116], quam auspicatur post medium annum [1°] simpliciter exponet praecepta ipsa, reddendo scilicet sensum latine ;

2897 et[2] ... eadem *sup. m. Led.* || 2898 ex aliis *sup. m. Led.* | sevabit *del.* et postrema tandem || 2899-900 1° exponendo ... etc. *sup. m. Led.* || 2903-7 Tandem ... classibus *m. Led.* || 2903 aliqua *del.* ad || 2909-10 primis ... est *in marg. m. Led.* || 2910 explicabit *del.* in quibusdam || 2912 exemplorum *sup. m. Led.* || 2916 postea *del.* cursim || 2917 cursim *m. Led.* || 2918-9 aut ... regentium *in marg.* || 2926 quam ... annum *in marg.* || 2927 latine *del.* et vulgariter

[113] In margine manu Patris Ledesma : « Nota — Forte expedit ut solum notet quae sunt dictanda, et non alia ; et omnia iubeat excipi a discipulis ; et omnium postea, nullo excepto, rationem exigat, quae notavit ac pariter dictavit ; atque ita pauca notare et dictare praestat. Fiat ».

[114] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 7 ; supra, mon. 4.

[115] Cf. *ib.* § 8.

[116] Cf. supra, adn. 103.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2° et addendo exempla ; 3° atque ordinando literam ; 4° et curabit ut memoria addiscant ; 5° et deinde in lectione poëtae, et in eius examine et carminum compositione ac correctione, eadem inculcabit ; 6° sed non tradat ipse praeceptor nova praecepta, neque alio ordine, quam ibidem sunt ; sed neque addat, nisi forte paucissima, nec alia ulterius doceat quousque iacta optime teneant.

4. In lectione rudimentorum grammaticae graecae Clenardi, scilicet, declinationum et verbi « *typto* », quam auspicatur circa ultimum mensem anni, videlicet ante vacationum tempus, is erit docendi modus, quem postea praescribimus in lectione graecae lectionis inferioris ; aut vero satis erit ut dumtaxat simpliciter ea praecepta exponat, et discipuli memoria utcumque discant ; quandoquidem statim eam sunt audituri in sequenti classe ; non discent autem memoriter annotationes, quas interserit Clenardus in verbo « *typto* », sed tantum tempora et modos, illarum sensum et intelligentiam.

7° Quantitas lectionis circa initium anni ac per aliquot menses, unum aut duos, erit pene eadem quae classis praecedentis ; postea vero poterit paululum augere, prout viderit discipulos proficere. Ut in plurimum autem per maiorem anni partem haec erit : 1, ut autoris lectio, sive Ciceronis sive historici, sit quatuor aut quinque periodorum mediocrium ; 2. poëtae vero sex vel octo carmina, raro decem ; 3. in arte metrica quatuor carminum erit satis, aut trium ; 4. in syntaxi, in exemplis [89*v*] quidem, ut in Ciceronis vel historici aut paulo minor ; in praeceptis autem, ut in poëtae lectione plus minus ; cum vero eadem praecepta repetet, iterum docendo, poterunt lectiones esse altera parte longiores aut tertia parte ; 5. in lectione graeca ea erit ut in primis lectionibus paucissima doceat, et deinde declinationem unam, ut summum, aut unius declinationis unam tantum nominis terminationem ; in verbo vero « *typto* » duo aut tria tempora, raro aut nunquam modum unum.

8° Modus corrigendi themata, dictandi, componendi et colligendi idem erit prorsus, qui in praecedenti classe ; sed emendabit non solum barbarismos, soloecismos et orthographiam, ut in illa, sed praeterea sordidas frases, vel parum elegantes et impropria.

9° Quantitas et qualitas thematum haec erit : Erunt themata paulo longiora quam in praecedenti classe, videlicet : magnitudinis quatuor vel quinque periodorum mediocrium quotidiana ; quae vero semel aut bis in mense, in classe quidem, tertia parte aut duplo maiora ; at, ut domi componant, in triplo aut quadruplo maiora. Curabit autem ut thema vulgare, dexteritate quadam adhibita, dictetur per ea praecepta

---

2929 et in eius examine *sup.* || 2930-3 sed ... teneant *m. Led.* || 2935-6 quam ... tempus *in marg.* || 2938 praecepta *sup.* || 2943-4 ac ... duos *in marg.* || 2944 unum aut duos *m. Led.* || 2946 per *del.* totam || 2956 aut nunquam *sup. m. Led.* || 2959 et *del.* nonnunquam notando | ut in illa *sup.* || 2960 et impropria *m. Led.* | impropria *del.* et impropria et || 2961 Quantitas ... erit *m. Led.* | Erunt *del.* quam in inf. | paulo *sup.* || 2962 quatuor vel || 2963 quinque *del.* aut sex | aut bis *sup.* || 2964 in ... at *in marg. m. Led.* || 2965-9 Curabit ... lecta *in marg. m. Led.* || 2966 vulgare *del.* dictatum

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quae docuit syntaxis paulo antea, aut docet, et per eas phrases quoque, quas audiverunt in lectionibus, et aliquando per omnia aut pleraque praecepta lecta. Item, bis aut ter in mense tam haec quam illa component proprio marte, dato brevi themate alicuius epistolae consolatoriae vel commendatitiae, etc., cum suis locis; et admonendo in genere quod genus epistolae, et praeterea quae illius componendae praecepta et leges, ac etiam additis aliquibus rebus seu locis, quae ipsi possunt amplificare, ac similia alia quaerere. Ad hoc subservient praeceptori libri editi de conscribendis epistolis, atque etiam discipulis, ut ibi haec videant, admoniti a magistro. Post medium vero annum poterit hoc fieri frequentius, praesertim circa anni finem fere semper; quo tempore etiam chryae [117] dari poterunt nonnunquam, et laudes ac vituperia virtutum vel vitiorum, personarum, factorum et dictorum, exordiolis adhibitis et peroratiunculis, naturae ductu, non ex arte, sed assignatis aliquibus locis amplificandis.

10° Item, absoluta arte metrica, aut circa eius finem, dabit aliquando parvula themata carmine, ut semel in hebdomada, in initio quidem duorum aut quatuor carminum, postea sex vel octo, et aliquando plurium; ac primo, exametro et pentametro carmine, deinde fortasse aliqua specie lyrici carminis facilioris, ut saphico, etc.; ultimis tribus mensibus anni aut duobus component bis in hebdomada carmine, vel alternis. Carminum autem thema erunt carmina quaedam dissoluta verbis et phrasibus poëticis quam maxime; imo ab initio anni, antequam legat artem metricam, si sint aliqui auditores qui eam iam noverint et audierint, poterit his die Veneris, loco prosae, epigramma proponere, et illud correctum affigatur in schola die sabbathi, vel die dominica et festo.

11° Modus discendi, tum in classe, tum extra classem, idem qui in classe praecedenti, praeterquam quod plura et diversa excipiet, praeter dictata ex notatis a magistro, et plura et altiora discet pro ratione ipsius classis. Breviter ergo dici potest, ut in classe excipiat inter lineas sinonima latine; item, dictata et notata a praeceptore, in margine vel in albeolo separato, et in altero themata; domi vero repetet lectiones auditas apud se vel cum socio, et dictata et notata, ac ex iis mandavit memoriae phrases notatas a magistro, seu dicendi modos et sententias praecipuas et proverbia. Discet novas lectiones memoriter recitandas;

2969 Item *del.* aliquoties, *in marg.* bis aut ter in mense || 2970-1 alicuius ... locis *in marg. m. Led.* || 2971 genere *del.* seu || 2971-3 quod ... etiam *sup. m. Led.* || 2974-6 Ad ... magistro *in marg. m. Led.* || 2977-81 fere ... amplificandis *m. Led.* || 2977 fere semper *sup.* || 2983 ut semel in hebdomada *in marg.* || 2986-93 ultimis ... festo *m. Led.* || 2988 Carminum *del.* illud || 2989 poeticis *sed resi.* | quam maxime *sup.* || 2991 his *del.* perscribere || 2995 praeter *sup. m. Led.* || 2997 excipiat *del.* dictata, *sup.* inter lineas || 2998-3004 item ... thema *in marg.* || 2999 et ... themata *sup. m. Led.* || 3000-2 et dictata ... proverbia *m. Led.* || 3002 lectiones *m. Led. sup.*

[117] De chrya cf. supra, cap. 14 lin. 812-15 et adn. 29;

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

componit thema semel in mense datum, extra classem componendum ; forte transcribit correctum thema.

Videtur autem expedire, ut transcribat quoque domi lectionem unam, saltem poëtae, distantibus lineis, etc., ut in aliis classibus dictum est ; et ibidem excipiat quae ad eandem lectionem attinent, notata et dictata. [90*r*]

12° Modus exercitiorum literariorum dominicis ac festis diebus : statim a prandio, finita secunda recreatione, per horam cum dimidia aut per duas horas erit unum ex quatuor vel quinque.

Primo : Certamen scholasticorum vel disputationes, se interrogantium de praeceptis et aliis rebus auditis ea hebdomada vel mense. 2° Recitatio omnium praeceptorum, quae lecta sunt, vel poëtae omnia lecta, vel mediam partem, aut integrum libellum *De amicitia* vel *senectute*, etc., vel notata seu dictata omnia eius hebdomadae ; item, ut singuli singula carmina ordine recitent praeceptorum, vel poëtae, vel duo alternis. 3° Ut lectionem aliquam discipuli legant more magistri, praemissa praefaciuncula, et unam aut plures vel praeceptorum, vel poëtae, vel Ciceronis, etc. 4° Ut propriam compositionem, quae fit semel in mense aut bis domi, correctam memoriter pronuncient unus vel duo ; vel carmina a se composita, vel nonnunquam a praeceptore data. 5° Tandem ut duo ex iis quae diximus, aut tria, aut omnia simul eodem die fiant. Curabit autem praeceptor ut misceantur pia in his exercitiis [118].

13° Finitis iis litterariis exercitiis, si sit concio vesperi domi nostrae aut lectio, eo ducuntur scholastici ab ipso praeceptore ad locum illis destinatum ; sin autem, poterunt protrahere ipsa litteraria exercitia longiori tempore, ad duas horas cum dimidia plus minus.

Sed de horum exercitiorum modo fusius et plenius in catalogo de iisdem conscripto habetur [119].

SECUNDA CLASSIS, QUAE EST HUMANITATIS, SEU RHAETORICA INFERIOR

CAPUT 53 — QUAE ET QUALIS CLASSIS

1° Admittuntur ad hanc classem qui bene componunt per omnes regulas syntaxis altioris, non solum grammatice, sed paulo elegantius ; item, qui iam norunt artem metricam et utcumque carmina componunt.

3004 forte ... thema *m. Led.* | thema *del.* aut poëtae lectionem audiendam || 3005 quoque *sup.* || 3010-1 statim ... horas *in marg.* 3011 aut per duas horas *m. Led.* | vel quinque. Primo *sup. m. Led.* || 3017-8 vel duo alternis *in marg. m. Led.* || 3018-9 more ... et *in marg. m. Led.* || 3021 aut bis domi *sup. m. Led.* | 3024-5 exercitiis *del.* Quae quidem durabunt per horam cum dimidia || 3032-3 Secunda ... inferior *m. Led.*

---

[118] Cf. supra, adn. 112.

[119] Qui catalogus — ut iam superius diximus — non reperitur inter scripta Patris Ledesma.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2° At vero initio anni ex quarta classe ad hanc poterunt optimi et boni accedere; qui, scilicet, bene norint componere per omnes regulas syntaxis altioris, etiamsi nesciant carmina componere, praesertim si raro sint ingenio. [90*v*] In hac autem classe audituri sunt insigniores quosque poëtas et historicos, et Ciceronis opera graviora et altiora, et artem metricam, et de utraque copia, et graecas literas, ac post aliquantum tempus praecepta rhetorica. Ibidem autem debent componere quam eleganter carmine et prosa, non solum epistolas, proprio marte, varii generis, sed postea etiam oratiunculas, cum audiant rhetoricae praecepta; atque ita huius classis propria est elegantia omnis, tam ex observatione quam ex arte et artificium praeterea rhetoricum mediocre, et historiae, poësis ac variae eruditionis plenitudo.

3° Libri quos audituri sunt et qui ibi docentur, sunt graviores quique authores: Primo quidem Cicero *De officiis*, vel *Thusculanae quaestiones*, vel *De finibus*, vel *Paradoxa*, ac deinde orationes aliquot faciliores Ciceronis. Item, poëta aliquis ex praecipuis, ut Virgilii *Aeneidos*, vel Martialis correctus, vel Horatius correctus; et similiter historicus aliquis, vel alternis cum poëta, vel diversis ac distributis temporibus, nunc poëta, nunc historicus, ut Iulius Caesar, Sallustii *Catilinaria*, vel *Iugurta* frequentius, vel Titus Livius, vel Svetonius, vel Valerius; sed hic raro.

Praeceptorum vero authores, quae ibi docentur, sunt: artis metricae Dispauterii; *De utraque copia* Andreae Frusii; rhetorica Cypriani [120], vel ad Herenium primus, secundus, et quartus liber.

Item, in graecis, grammatica graeca Clenardi cum aliquo authore faciliori, ut Isocrate, *Dialogis mortuorum* [121], etc.

4° Libri vero, quibus discipuli uti et iuvari poterunt, erunt ipsimet qui docentur, cum commentariis; item Calepinus, Nizolius, omnia Ciceronis opera, *Epitheta* Textoris, *Officina* Textoris, Aulus Gellius [122] et similes, cum aliis quibus utuntur discipuli praecedentis classis.

3038 initio anni *sup. m. Led.* | poterunt *del.* aliqui, *sup. m. Led.* optimi et boni || 3039 scilicet *del.* vero sint ingenio etiam || 3040-1 praesertim ... ingenio *m. Led.* || 3041 ingenio *del.* praediti || 3042-3 et artem ... copia *in marg.* || 3043 *prius* postea | *del.* postea praecepta rhetorica || 3045 prosa *del.* et oratiunculas etiam tandem componere, carmina componere || 3045-9 non ... plenitudo *m. Led.* || 3047 omnis *del.* etiam ex || 3050 quos *del.* In hac autem classe || 3050-1 et ... authores *in marg. m. Led.* || 3051 authores *del.* et altiora praecepta | quidem *del.* medio anno, *sup. del.* authores | *prius* Ciceronem || 3053 Ciceronis *del.* Item autem ars metrica Despauterii in initio, et postea de utraque copia Andreae Frusii et illa finita rhetorica Cypriani, vel ad Haerennium 1*s* 2*s* et 4*s* liber || 3059-61 Praeceptorum ... liber *in marg. m. Led.* || 3059 authores *sup.* || 3060 Dispauterii *del.* et in initio, et ea finita | Frusii *del.* atque illa finita || 3062 graecis *del.* Demosthenis oratio aliqua vel Homerus frequenter vel epigrammata graeca, vel Hesiodus, vel Pyndarus, sed rarius || 3066-7 et ... classis *m. Led.*

---

[120] Cf. supra, adn. 18.

[121] Lucianus Samosatensis (c. 125-c. 192), *Dialogi mortuorum*; cf. PERIN, *Onomasticon totius latinitatis* II 140.

[122] De Textore et Gellio cf. supra, adn. 50 et 51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Magister vero uti et iuvari poterit, tum omnibus libris quos in catalogo hac de re conscripto habemus [123], tum maxime iis.

Primo. Omnibus iis libris quos docet, cum variis et diversis parvis maximisque commentariis. — 2. Ad enarranda vero Ciceronis opera uti poterit his ... 3. Ad *Officia* ... 4. Ad *Thusculanas* ... 5. Ad librum *De finibus* ... 6. Ad *Paradoxa* ... 7. Ad orationes ... 8. Ad poëtas enarrandos ... [91*r*] 9. Ad historicos ... 10. Ad graeca ... 11. Ad copiam ... 12. Ad rhetorica praecepta ... 13. Ad omnia, tum haec, tum alia exercitia classis, uti poterit, et iuvari his ...

CAPUT 54 — QUID QUOQUE TEMPORE, ET QUANTO, ET QUO ORDINE DOCENDUM

1° Docetur quidem Cicero *De officiis* primo medio anno, vel alius liber ex praedictis, *Tusculanis* vel *finibus*; post medium annum vero orationes aliquot faciliores Ciceronis, ut *pro Archia poëta, pro rege Deiotaro, pro Marco Marcello*, etc.

2. Item, poëta, scilicet, Virgilii *Aeneidos* gravior liber, ut tertius, sextus; et post tres menses plus minus, historicus, Caesar vel Livius vel alius per totidem, aut vero alternis. Post Pascha similiter, scilicet, post sex menses; ac tunc etiam vel Horatius, vel Martialis aut Lucanus, etc.

3. Item, praecepta haec, scilicet, ars metrica Dispauterii per duos menses; deinde de copia Frusii per totidem, vel usque ad Pascha; postea rhetorica Cypriani [124] vel *ad Herenium.*

4. Item, graeca grammatica tribus mensibus plus minus; et post activum « *typto* », Isocrates vel aliquis alius author facilis ex dictis, simul cum ipsa; postea solus author usque ad finem anni.

5. Discuntur memoriter a discipulis ex dictis, Cicero, poëta, et ars metrica, et grammatica Clenardi, alia non ita. Neque rhetorica, inquam, praecepta, nisi forte tantum definitiones et divisiones; neque de utraque copia, nisi forte sola praecepta, omissis exemplis; neque authores alii historici aut graeci, nisi forte sententiae ipsorum praecipuae aliquot, aut egregii dicendi modi, et proverbia, si incidant. Quod si quis non

---

3070 diversis *del.* et maxix, *sup. m. Led.* parvis || 3071 opera *del.* utetur || 3073-4 enarrandos *m. Led.* || 3075 Ad rhetorica praecepta *m. Led.* | tum[2] *del.* ad || 3078 docendum *del.* Mane p[a] hora repeti[tur] recitatur lectio Ciceronis de officiis. Primo medio anno docetur || 3079-168 Docetur ... studiorum *m. Led.* || 3080 Tusculanis *del.* vel de fini | medium annum *add. in marg.* forte antea, scilicet post Natale || 3082 etc. *del.* Virgilii Aeneidos postremo cum histori[cis] || 3084 minus *del.* vel || 3085 similiter *del.* aut || 3092 Isocrates vel *sup.* || 3094 *prius* Ciceronis opera || 3096 nisi ... divisiones *in marg.* || 3092 nisi ... exemplis *in marg.* || 3098 graeci *del.* et | ipsorum *sup.* || 3099 et *del.* prob

---

[123] Cf. supra, cap. 21 et adn. 40.

[124] Cf. supra, adn. 18 et 118.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

possit etiam discere memoriter, is, quandiu docetur ars metrica vel graeca grammatica, non discet poëtam. [91*v*]

2º Mane igitur prima hora, post orationem solitam»: 1. Recitantur per quartam horae aut minori tempore apud decuriones matutinae lectiones praecedentis diei, scilicet Ciceronis, et altera artis metricae, et ambae lectiones simul a singulis eo modo, quo in aliis classibus est dictum. Finita vero arte metrica, non recitatur nisi una lectio, scilicet Ciceronis, non alia de copia nec rhetoricae, quae succedet illi, nisi tantum definitiones in rhetoricis ac divisiones. De copia vero, forte sola praecepta sine exemplis, ut dictum est. 2. Repetitur Ciceronis lectio, recitata semel vel ab uno vel a diversis per partes ; et ipsi dicant, aut, si non dicant, ipse magister petat dictata et notata in ea. 3. Legitur nova Ciceronis per tres quartas fere horae. 4. Repetitur statim semel.

Secunda hora : 1. Repetitur lectio praecedentis diei, artis metricae, vel copiae, vel rhetoricae, cum docentur. Simili modo, per quartam horae semel, vel ab uno vel a diversis per partes. 2. Legitur nova per tres quartas horae. 3. Repetitur semel statim.

Tertia hora, aut media postrema, ipsimet scholastici ea repetunt inter se, et nonnumquam componunt carmine loco repetitionis.

Vesperi prima hora : 1º Recitatur lectio graeca grammaticae, cum docetur, et poëtae per quartam horae. 2º Repetitur lectio graeca, et examinatur per quartam horae, grammaticae cum legitur, et in ea exercentur. 3º Per quartam sequentem docetur et repetitur lecta. Similiter fit in graeco authore cum docetur solus ; alias per quartam praecepta, per quartam author. Secunda hora recitatur, repetitur, docetur poëta vel historicus ; et lecta tunc lectio repetitur, ut mane [185].

Tertia hora, aut postrema quarta secundae horae. 1. Corrigitur unum duove themata aut tria publice ; deinde per integram horam, aut tres quadrantes integros ut minimum, dictatur novum, alternis carmine et prosa ; componitur, et simul eodemmet tempore alia private corriguntur ; colliguntur composita et bene transcripta per decuriones, altero exemplari apud discipulos retento. 2. Semel in mense aut bis toto ves-

---

3101 grammatica *del.* omittere || 3102 hora *del.* Cicero || 3103 quartam ... apud *in marg.* || 3104 et *del.* deinde, *sup.* altera | metricae *del.* cum docetur || 3105 singulis *del.* ut || 3106 Ciceronis *del.* ab uno, *sup.* lectio recitata || 3110 semel *del.* forte legitur nova | et *del.* petit, *sup.* ipsi || 3112 Ciceronis *sup.* || 3113 vel *sup.* || 3117 media *del* se || 3119 hora *del.* Repetitur lectio recitata || 3119-20 Recitatur ... horae *sup.* || 3120 graeca *del.* praeterita, *sup. del.* diei praecedentis || 3121 examinatur *del.* per mediam horam, *sup.* per quartam horae | exercentur *del.* deinde author, scilicet poëta vel historicus, et deinde author per quartam horae || 3122 quartam *corr. ex* mediam || 3123 fit in *sup.* || 3124 hora *del.* docetur po[eta] recitatur *del.* docet || 3126 hora *del.* cum dictatur || 3127-8 deinde ... minimum *in marg.* || 3127 publice *del.* aut tria || 3128 *post* et *rep.* alternis || 3130 composita *del.* per decuriones | et *sup.*

---

[185] In margine manu Patris Ledesma : « Nota — Forte prius repetetur et docebit per mediam primam horam ; deinde exercebit et examinabit per mediam ultimam. Forte docebit, seclusa repetitione, per quartam tantum horae ; reliquum expendet in exercitio ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pertino tempore componitur, et tunc omittuntur praelectiones; et similiter corrigitur alterum thema, quod illi respondet, ante mensem datum. 3. Item, semel aut bis in mense dictatur aliud thema longius, domi componendum, et extra tempus lectionum corrigitur; ac correctum, dominicis festisque diebus poterit recitari.

3° Die Mercurii, tantum duabus horis matutino tempore docet eadem quae aliis diebus, sed brevius; vesperi otiatur [126].

4° Die Veneris mane tertia hora intersunt lectioni doctrinae christianae, quae fit pro classibus altioribus in ecclesia nostra, vel in propria classe audiunt et ibidem docetur.

5° Die sabbathi: 1. Mane recitant omnes matutinas lectiones, forte etiam lectionem unam catechismi Canisii maioris; deinde repetunt lectiones easdem; et ipsarum, ac eorum, quae in eis notavit et dictavit, rationem exigit magister. Demum, si tempus aliquod supersit, componunt, vel eos excercet magister, varia ex lectionibus interrogando [127]. [92*r*] 2. Vesperi similiter recitant et repetunt omnes vespertinas hebdomadae; deinde corrigitur praecedens, et dictatur novum thema [128].

6° 1. Diebus dominicis ac festis vesperi per horam cum dimidia, vel per duas horas, statim, dato signo post finem secundae recreationis nostri collegii, accedunt ad litteraria exercitia, orationes recitandas graece vel latine, carmine aut prosa, etc.; sed tamen alternis haec aget cum rhetoricis, ita ut utrique intersint utrisque; et, iis finitis, ad doctrinam christianam in ecclesia nostra vel in ipsa schola vel, cum sit concio aut lectio in templo domi nostrae, ducuntur a magistro ad templum, ad eam audiendam, ad locum eis destinatum, vel tantum prosequuntur sua exercitia litteraria, et postea dimittuntur. 2. Cum plures dies festi aut ocii acciderint, poterit eis praescribere componenda carmina aut orationem, aut alia compositionum genera, ut aenygmata, epigrammata, dialogum, etc.

3133 alterum *del.* quo || 3134 aut bis *sup.* | componendum *del.* quod || 3135 et . . . correctum *in marg.* || 3137 Mercurii *del.* diebus, *sup.* tantum | horis *sup.* || 3142 sabbathi *del.* recitant omnes || 3142-3 forte . . . maioris *in marg.* | lectiones *del.* et lectionem unam doctrinae, catechismi || 3144 ipsarum *del.* rationem | ac *del.* nota || 3145 magister *del.* ab schol[asticis] || 3147-8 hebdomadae *sup.* || 3148 deinde *del.* dictat || 3151-3 orationes . . . utrisque *in marg.* || 3153 utrique *del.* utrisque || 3155 domi *sup.* || 3155-7 ad . . . dimittuntur *in marg.*

---

[126] In margine manu Patris Ledesma: « Forte toto die Mercurii otiatur; vel semel in hebdomada ».

[127] In margine manu Patris Ledesma: « Nota — Forte recitant et repetunt prima hora tantum; deinde docet unam vel duas, lectionem, vel componunt carmine vel prosa ».

[128] In margine manu Patris Ledesma: « Nota — Forte prima hora recitant et repetunt; secunda docet unam vel duas lectiones breviores, vel disputant, initio certamine; tertia, corrigitur et dictatur thema. Item, possent aliquando loco repetitionum, vesperi institui certamen aut disputationes per primam horam cum dimidia vel praelegere discipuli et enarrare more praeceptorum bonum aliquem authorem, ut esset condiscipulis disputandi materia, vel aliter exercere ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

7º In hac schola manent per integrum annum ; post eius vero finem ascendunt, vel ad supremam classem rhaetorices, vel ad alias facultates, quas volunt, praevio examine.

8º Semel aut bis in anno exhibebit publicas declamationes coram tota schola post Pascha [129]. 3165

9º Semel in anno componet, aut exhibebit saltem, ab alio compositum, dialogum vel comoediam circa carnis privium, vel post Pascha, aut in renovatione studiorum [130].

CAPUT 55 — DE MODO HAEC AGENDI

1º Praecipua exercitia et quasi finis huius classis sunt : 1. Componere tum prosa tum carmine quam eleganter et artificiose et ornate ; 3170 et utrumque ferme ex aequo ; nec solum epistolas proprio marte, sed orationes ; imo non solum ut scribant, sed etiam ut eleganter loquantur.

2. Secundum locum litterae graecae obtinent et earum exercitaciones, ac circa finem anni etiam compositiones parvulae. 3175

3. Atque ad haec tendunt et referentur alia cotidiana classis exercitia et dierum festorum.

2º Modus repetendi lectionem praecedentis diei est, ut sensus latine exponatur eleganter ; deinde ordinetur littera per synonima latine, aut etiam phrasim phrasi reddendo ; atque hoc per singulas periodos ; 3180 et praeterea notata et dictata a praeceptore memoriter suis locis, ubi occurrunt, polite referendo ; aut, si discipulus ea taceat, magister interroget. Repeti autem semel satis est vel ab uno, vel per partes a diversis. Idem fiet cum apud se repetunt, et idem quoque in repetitione praesentis lectionis lectae ; sed dictata et notata satis erit ex scripto tunc re- 3185 ferat. Poterit etiam, cum iubet unum repetere, tunc quoque praecipere ut alter emendet errantem.

In die sabbati idem esse poterit repetendi modus, qui in classe praecedenti est expositus : designando die Veneris vesperi in fine lectionis repetitores, et eisdem totidem emendatores ; vel uni repetenti 3190 plures assignare, ut in hos et illos tota sit partita classis ; imo videtur expedire singulis etiam sint alii assignati aemuli, qui semper vicissim

---

3161 annum *del.* neque muttantur circa || 3164 anno *del.* post Pascha || 3166-7 ab alio compositum *sup.* || 3171-2 et ... aequo *sup.* || 3172 epistolas *del.* sed omi, *sup.* proprio marte || 3173 orationes *del.* atque ut pariter, *sup.* imo ... ut || 3176 Atque *del.* haec praeter, *sup.* ad ... alia || 3178 lectionem *del.* praeteritam || 3182 occurrunt *del.* repetendo, *sup.* polite || 3184 cum ... quoque *in marg.* || 3186 repetere *del.* iubere alter || 3187 errantem *del.* idem || 3191 assignare *del.* ut se, ut tota

---

[129] Cf. supra, cap. 18.
[130] Cf. supra, cap. 19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in hoc et omni alio exercitio se corrigant, cum eorum quis interrogatur [121]; et cum thema legitur, [idem] fit, etc.

3195 3° 1. Modus examinandi lectionem authoris nullus est alius ab ipsa repetitione dicta, interrogando notata et dictata tantum; nisi forte vellet explorare alicuius loci dificilioris intelligentiam, ab aliquo percontando, aut raram, neque ita frequentem constructionem verbi alicuius, quae tunc ibi accideret; item in poëta, ut metiantur aliquod car-
3200 men, vel quanta sit aliqua syllaba, raro; item, cum praecepta de utraque copia vel artis rhetoricae lectae occurrunt in authore, ea petere, num illic discipuli agnoscant; sed tamen hoc inter notata a magistro sit oportet. Demum artificium rhetoricum, poëticum et historicum, posset, tum docendo authorem, exponere, tum postea idem explorare a
3205 singulis, interrogando. [92*v*]

2. In praeceptis vero artis metricae examen tantum erit, ut repetant ea memoriter; et interroget, ut sensum reddant et exemplum proferant. Item, in poëta inculcare etiam illa eadem praecepta, cum aliquid notatu dignum occurrit, et ab scholasticis petere.

3210 3. In praeceptis copiae, si tamen illam docet, simile examen; et praeterea in copia verborum dare latine sententias vel orationes, quas varient diversis modis diversi per ipsa praecepta lecta; idque ordine ut sedent; vel ut unus solus pluribus efferat idem modis; et similiter in copia rerum dare rem amplificandam per illa praecepta; et themata,
3215 tum voce tum scripto amplificanda, eis offerre.

4. In praeceptis artis rhetoricae similiter explorare num sensum teneant, et ut exemplum proferant; item, ut definitiones et divisiones memoriter referant interrogati; et explorare in authoribus num ea artificii praecepta cognoscant, praesertim quae a praeceptore fuerunt no-
3220 tata.

5. In praeceptis grammaticae graecae, et in authore graeco, et tota denique graece legendi ratione, is erit modus, quem praescribimus postea in lectione inferiori graecae linguae, cap. 60 [122].

4° 1. Modus docendi Ciceronem *De officiis* et *Tusculanas* et *De*
3225 *finibus*, et alios authores, idem prorsus erit in initio anni, qui in praecedenti classe dictus est servari oportere in aliis operibus Ciceronis et

---

3193 corrigant *del.* ut in || 3196 **interrogando . . . tantum** *in marg.* || 3197 **ab** *sup.* || 3198-9 **aut . . . accideret** *in marg.* || 3198 construcionem *del.* verborum || 3199 **ibi** *del.* occurreret | **item** *del.* postquam capite || 3200 **raro** *sup.* || 3201 **lectae** *del. sup.* eiusve arti || 3202 **discipuli** *sup.* || 3203-4 **posset** *del.* tuto || 3205 **singulis** *del.* et || 3206 **tantum** *sup.* || 3207 **et** *sup.* || 3208 **poeta** *del.* sem | **eadem** *sup.* || 3210 **si . . . docet** *in marg.* || 3211 **in copia verborum** | **latine** *sup.* | **sententias** *del.* quas || 3212 **diversi** *del.* ordine | **idque** *sup.* || 3213 **ut** *sup.* | **pluribus** *del.* esse id || 3216 **rhetoricae** *del.* idem sim || 3218-9 **artificii praecepta** *in marg.* || 3221 **et in** *del.* **tota lectione,** *sup.* authore . . . graece *sup.* || 3224 **officiis** *del. sup.* **et alios authores** || 3225 **et alios authores** *in marg.* | **in initio anni** *sup.* || 3226 **est** *del.* **circa finem anni** || 3226-7 **et aliis autoribus** *in marg.*

---

[121] De aemulis assignandis cf. supra, adn. 44 et 102.

[122] Quod autem caput desideratur.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aliis autoribus ; praeterquam quod nihil vulgari sermone debet explicare, sed semper latine et quam eleganter ; nisi forte alicuius vocabuli significatio esset vulgari sermone necessario explicanda uno verbo, ut intelligatur.

2. Sed praeterea, succedente anno, plures historiae, et fabulae quoque plures, et ex aliis authoribus vel poëtis citari et adduci plura possunt, ut proverbia, sales, sed non dentati, et sententiae, dicta acuta et egregia, epigrammata, epitheta, apophthegmata, frases tum oratoriae tum poëticae ; nonnunquam etiam constructionis genus indicare poterit, si sit rarum aut inusitatum, aut si quid novum, obsoletum, dificile, pulchre dictum, acute, elegans, et alia omnia ad verba et elocutionem spectantia ac elegantiam sermonis.

3. Item alia omnia quae ad variam eruditionem, ex poësi, historia et omni antiquitate, praesertim anno procedente, inter quae haec sunt, quae sequuntur. Primo, quae ad artificium rhetoricum, ut figuras tum grammaticas, tum poëticas, tum rhetoricas et historicas, praesertim faciliores. Denique in ipso authore, ostendendo inventionis artificium, dispositionis et elocutionis, tum oratoriae, tum historicae, tum poëticae, et in genere et particulatim per singula, et in omnibus iis authoris iudicium et consilium ; sed adhibita mediocritate quadam, ut solùm ea quae artificii audiverunt, vel quae facile possint capere.

4. Item, notare poterit, quae ad philosophiam moralem, ethicen, politicen, oeconomicam, virtutes, vitia, affectus, bona et mala spectant ; leges varias, mores rerum publicarum varios et ritus antiquos, caerimonias, etc., magistratus, etc. graecorum, romanorum et barbarorum, etc. Ad haec subservient Alexander ab Alexandro [123], Celius Rhodiginus [124], Paulus Manutius [125], et similes de quibus in cathalogo pro studioso humanitatis [126] ; sed philosophica, pingui quadam minerva, non vero philosophice nimis aut dialectice agendo, sed potius eleganti sermone, et populari ac rhetorico oratorioque more, et cum locus et res postulat.

5. Atque eodem modo referre poterit aliqua ex historia naturali, ut de fontibus, fluminibus, montibus, herbis, arboribus, animantibus, lapidibus praeciosis, metallis, regionibus, provinciis, oppidis ac civitatibus ; et nonnunquam ex cosmographia, sed non multa, verum necessaria et

3228 eleganter *del.* poterit || 3231 praeterea *del.* Quod, *sup.* succedente anno | quoque *sup.* || 3233-8 ut ... sermonis *in marg.* || 3234 apophthegmata *sup.* || 3241 Primo *del.* arti fig[ura] rhetoricum *sup.* || 3242 rhetoricas *del.* omnes, *sup.* et historicas || 3243 inventionis *del.* praecepta, *sup.* artificium (*del.* iudicium) || 3246-7 sed ... capere *in marg.* || 3248-54 ethicen ... humanitatis *in marg.* || 3250 antiquos *sup.* || 3254 sed philosophica *sup.* || 3259 herbis *sup.*

[123] Cf. supra, adn. 52.
[124] Cf. supra, adn. 53.
[125] Paulus MANUTIUS (1512-1574), *Antiquitatum romanarum liber.*
[126] Cf. supra, adn. 40 et 41.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

facilia, et non philosophorum more disputando, sed historico more narrando.

6. Item, aliqua scitu digna de variis rebus artificialibus, ut vasis, vestibus et re vestuaria, aedificiis, machinis bellicis, navibus, et re navali ac re militari, re nummaria, agriculturae, pastoriae, belli et pacis, et similibus.

7. Ex omnibus iis solum dictabit artificium aliquando, et praecepta alia addita, et quaedam notatu digniora et quae putat utiliora fore discipulis. Neque vero superflua adferet, sed loco et moderate ; et tantum ea quorum vult discipulos rationem reddere, in repetitione lectionum interrogatos.

5° Hunc autem servabit in his agendis, dictandis et notandis ordinem :

1. In genere, cum authorem aliquem auspicatur, in prima lectione (aut duabus lectionibus, ut in praecedente classe dictum est), praemissa praefaciuncula ad rem spectante, si videatur, exponere licebit haec prolegomena : 1. Nomen authoris. 2. Vitam et laudes eius. 3. Titulum libri. 4. Quando, ubi, et quo modo occasioneve compositus, et ibi referat ex historia quod occurrit. 5. Utilitates eius libri vel artis eius. 6. Argumentum. 7. Partes ; atque hic artificium in universum notare poterit, quod author observavit. 8. Et postea, cum ad singulas ventum erit, easdem subdividet in minores partes, singulas prosequendo, et scholasticos semper admonendo cum ad eas ventum fuerit. 9. Dictabit solum breviter argumentum et partium distributionem universalem, indicando in universum artificium universale, quod exposuerat.

2. Iam vero in singulis et cotidianis lectionibus, facto signo crucis et lecta una periodo, fiunt haec, et hoc ordine : 1° Artificii pars aliqua rhetorici, vel oratoris, vel poëtici, vel historici artificii, si quae incidit in eius lectionis initio, aut in universum in tota lectione. Quantum, inquam, ad inventionem attinet, iuditium, vel dispositionem, solummodo oratoriam vel poëticam vel historicam, non vero elocutionem ; hanc enim notabit postea. 2° Sensus lectionis totius quam eleganter, in quo quid dictum sit et quid dicatur. [93*r*]

3. Accedens ad primam periodum, eius artificium particulatim ostendet, quod in ea observatur inventionis, iuditii et dispositionis ; ut, hic digreditur, praeoccupat, respondet ; est ratio ab adiunctis, a . . ., etc. Deinde eam periodum aliis verbis eleganter refert ad eundem sensum,

---

3262 philosophorum *del.* phico sed histori co[3265 et re vestuaria *sup.* ' re[1] *del.* nal 3266 re[1] . . . pacis *in marg.* 3272 interrogati *ms.* 3277 spectans *ms.* 3279-80 et ibi . . . occurrit *in marg.* 3280 referat *del.* historiam 3281-2 atque . . . observavit *in marg.* ' 3286 in *sup.* universale *sup.* 3288 periodo *del.* p° 1[a] *del.* sensus lectionis totius quam eleganter, in quo quid dictum sit et quid dicatur. 2 3289 vel orationis vel *sup.* 3290 in universum in *sup.* 3291 iuditium *del.* authoris dispositionem *del.* tant um . 3292 historicam *del.* quoque 3292-3 non . . . postea *in marg.* 3293 postea *del.* ut narrat, digreditur, confutat, comperitur, agit gratias 3295 eius *del.* sensum addit solum addit eleganter paraphrasi aliis verbis. 4. Ordi nat et *sup.* artificium particulatim *del.* artificium, *del. sup.* simul 3296 dispositonis *del. sup.* similiter ' 3296-8 ut . . . sensum *in marg.* 3297 ratio *del.* talis . 3298 Deinde *del.* sensum periodum *del.* eleg[anter]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Ordinat literam partim per synonima, partim frasim frasi, et quidem non una, sed pluribus et variis, idem eleganter reddendo, ut sic scholasticis det imitandi exemplum ad hanc varietatem commode adhibendam ; inter alios iuvabit Nizolius [137] et Thesaurus [138].

5. Ac tum mixte in singulis verbis ac periodi partibus simul annotat, ut occurrunt, aliqua ex dictis, puta vel hystorias vel fabulas, copiose et plene ab ipsarum initio quae non fuerunt explicatae antea, vel reliqua omnia ad variam eruditionem spectantia.

6. Sic finita una periodo, dictat artificium illius periodi, e aliqua ex his quae annotavit ; sed tamen breviter et utiliora tantum.

7. Explicat artificium elocutionis, puta tropos et figuras ; item frases et alia quae ad elocutionem spectant, quae in tali periodo inciderunt, et iubet discipulos ea annotare, aut ipse etiam dictat breviter ; talis est tropus, aut figura, etc.

8. Simili modo prosequitur secundam periodum et tertiam, etc., admonendo quid in ea periodo tractat author, et particulatim artificium inventionis notando, quod in ea periodo continetur, et caetera, eo ordine quo diximus.

9. Postremo tandem sensum totius lectionis paucis verbis repetit, et lectionis partes per capita, puta : dictum est hoc et hoc, etc. ; vel per artificii capita quae notavit ; ut : primo, praeoccupat dicens hoc ; 2° respondet, dicens hoc ; 3° amplificat a causis, dicens hoc, etc. ; et demum ita statim iubet repetere, et dictata etiam, saltem praecipua, ex scripto referre.

Item, 10. Admonetur magister, ut admiscere studeat aliqua ad pietatem et bonos mores spectantia, ubi sese obtulerit in lectione occasio ; et ne quid excidat, quod aut in praelatos aut in huius temporis principes dictum esse posse videatur.

6° 1. Atque haec quae dicta sunt, in omni auctore erunt servanda, vel oratore, vel poëta, vel hystorico, plus minus, enarrando. 2. Particulatim tamen in poëta erit observandum, ut dialectos poëticas observet, et frases poëticas, et si quid licentius dictum, quod non sit imitandum, vel quod prosa non sic liceat, et vocabula poëtica, et figuras poëticas, et denique artificium poëticum legesque poësis, et quomodo ab illo poëta et quatenus observentur. Ad quod uti poterit his autoribus : Aristo-

3299 literam *del.* vel per syno[nima] || 3300-2 ut . . . Thesaurus *m. Led.* || 3301 sic *sup.* | commode *del.* praestandam, inter alios iuvabit Nizolius || 3303 mixte *sup.* || 3304-5 copiose . . . antea *sup. m. Led.* || 3307 Sic . . . periodo *sup. m. Led.* || 3310-2 et . . . etc. *in marg. m. Led.* || 3314-6 admonendo . . . diximus *in marg. m. Led.* || 3315 notando *del.* etc. eo ordine quo diximus || 3317 totius *in marg. m. Led.* || 3318 capita *del.* pucta, *sup. m. Led.* puta || 3318-20 vel . . . etc. *in marg. m. Led.* || 3318 per[s] *sup.* || 3321-6 et . . . videatur *m. Led.* || 3321 saltem *del.* aliqua ex s || 3323 ut *del.* sumpta || 3328 plus minus *sup. m. Led.* || 3329 poëticas *del.* et dicta || 3330-1 et . . . liceat *m. Led.* || 3331 non *del.* liceat || 3332 poëticum *del. sup.* legis poësis || 3332-3 legesque . . . observentur *in marg. m. Led.* || 3333-7 Aristotele . . . postea *m. Led.*

[137] De Nizolio cf. supra, adn. 43.
[138] Cf. supra, adn. 47.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tele de arte poëtica [139], Horatio de arte poëtica, Dionisio Alicarnaseo [140] et Schaligero de arte poëtica [141], Minturno [142], Vida [143], Giraldo [144] de arte quoque poëtica, et aliis scriptoribus in artem poëticam, de quibus in cathalogo tertio librorum postea. 3. Item notabit dicta eius et sententias, facetias, lepores. 4. Item fabulas, ad quas agnoscendas subservient hi: Giraldi historia poëtarum; eiusdem de diis gentium; Bocatii *Genealogia deorum* [145]; *Imagines deorum* Vincentii Cartarii italice [146]; Index Erithrei in Virgilium cum eiusdem annotationibus [147], etc. 5. In his tamen fabulis referendis aut exponendis abstineat quantum possit, ne inhonesta narret; item, cum de diis ac deabus et gentilitatis superstitione sit sermo, irrideat semper gentilitatis ignorantiam, quae talia crederent, ac deos ipsos quoque ac deas et impia reprehendat, nec narret ut vera, sed ut ficta. [93*v*]

7° In historico vero particulatim observari poterunt: 1. Tum ipsae historiae et eius authoris veritas, ex aliis historicis, aut vero falsitas. 2. Tum leges historiae et hystoricum artificium, et quomodo ac quatenus ab illo historico observata sint haec omnia, etc. 3. Item in concionibus aut orationibus, quas miscet, vel digressionibus, oratorium quoque artificium. 4. Item, in hystorico potissimum, locus esse poterit annotandis variis rebus variae eruditionis, ut rerum publicarum, legum, morum, nationum, civitatum et oppidorum, locorum, montium, vallium, fluminum, instrumentorum, personarum, dictorum et factorum, tum pace, tum bello. 5. Quamquam in hystorico plura cursim poterit nonnunquam pertransire, nihil notando, ubi satis esse videbitur hystoriae ipsius simplex cognitio.

3335 *et del.* alii | de arte poëtica *sup.* | de arte quoque poëtica *in marg.* || 3336 poëticam *del. sup.* et de diis gentium et fabulis || 3337 3 *del.* commentariorum || 3338-9 subservient *del.* hi dicti libri || 3339-41 hi ... etc. *m. Led.* || 3347 In historico vero *m. Led.* | particulatim *del.* vero in historico | Tum ipsae *sup. m. Led.* || 3348-9 et ... leges *in marg. m. Led.* || 3348 authoris *sup.* | historicis *del.* tum || 3349 historiae *sup. m. Led.* | artificium *del.* et historiae veritas vel falsitas | et quomodo ... etc. *in marg. m. Led.* || 3354-5 locorum ... instrumentorum *sup. m. Led.* || 3357 videbitur *m. Led. in marg.*

---

[139] ARISTOTELES, *Poeticae artis liber I.*

[140] Dionysius Halicarnasseus (s. I a.C.), historicus et rhetor graecus, qui de re rhetorica varia scripsit.

[141] Iulius Caesar SCALIGER (1484-1558), *Poëtices libri septem* (Parisiis 1561); cf. *Ouvrages pédag.* p. 588.

[142] Antonius Sebastianus MINTURNUS († 1574), *De poëta libri VI* (Venetiis 1559); cf. *Ouvrages pédag.* p. 446.

[143] Hieronymus VIDA (1470-1566), *De arte poetica libri III* (Romae 1527); cf. *Ouvrages pédag.* p. 664.

[144] Lilius Gregorius GIRALDI (1479-1552), *Historiae poetarum, tam graecorum quam latinorum, dialogi decem* (Basileae 1545); et ID., *Poemalia* (Lugduni 1536); ID., *Historia de diis gentium* (1548).

[145] Ioannes BOCCACIUS (1313-1375), *Genealogiae deorum* ... (Venetiis 1473).

[146] Vincentius CARTARI (s. XVI), *Le immagini degli dei antichi, nelli quali si contengono gli idoli, riti, ceremonie etc.* (Venetiis 1556).

[147] Nicolaus ERYTHRAEUS (s. XVI), *Index Virgilii* I-II (Venetiis 1538-39).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9° In lectione vero orationum Ciceronis particulatim haec videntur propria : Primo quidem prolegomena, in initio, cum orationem auspicatur, videlicet haec : 1° Dignitas et utilitas eius orationis, et autoritas. 2° Quae persona accusans, accusata, defendens, patroni, iudices ; qui, coram quibus seu apud quos ? etc. 3° quando habita ? ubi ? quis eius fuit exitus ? quanto apparatu habita ? quae omnia petenda ex hystoria. 4° Accedendo ad artificium, in universum exponet in quo genere sit scripta : an deliberativo, iudiciali, etc. 5° Quis et qualis status, et quotuplex ; et qui status, si plures sint. 6° Quod causae genus, an turpe, honestum, etc. 7° In quo stili genere, an sublimi, mediocri, etc. 8° Quas partes habeat, et quot, et quo ordine. 9° Ubi poterit etiam magister cognoscere, simul iuditium oratoris explicare, scilicet, cur has partes et hoc modo et hoc ordine Cicero, etc. ; si tamen id magister assequitur. 10° Argumentum oratoris totius eleganti ac diserto sermone complecti. 11° Et tandem dictare haec omnia brevissime paucissimis verbis, et argumentum paucissimis. 12° Postremo eadem dictata statim leguntur ab uno ex discipulis ; vel ipsemet magister ea quae dictaverat, celeri et brevi sermone connumerans, repetit : nempe, causa est haec, status hic, partes hae, etc. Gratia exempli : causa haec est iuditialis, et honestum genus ; status unus coniecturalis, partes tot, etc. ; habita fuit a Cicerone contra Hortensium tali tempore, illis iudicibus, etc. Atque hanc brevitatem, cum repetit et cum dictat, aemulabitur, ne multum elabatur temporis, et ne res fiat prolixior et obscurior et minus utilis. [94*r*]

10° In singulis vero lectionibus cotidianis orationis postea ita se gerit, ut antea diximus in authoris lectione numero quinto ; tamen artificium inventionis, quod particulatim per singulas periodos orationis aut periodi partes annotare minutim debet, est hoc, videlicet : 1. Partes orationis, ut : hic incipit exordium, hic incipit narratio, hic partitio, etc. confirmatio, confutatio, peroratio, digressio, etc. 2. Iam in exordio dicetur : ubi attentos facit Cicero ; ubi dociles aut benevolos, aut alios affectus movet ; ubi se tacite insinuat ; ubi manifeste ; unde, seu quo loco quave ratione haec facit, etc. 3. In narratione haec : an una narratio, an multiplex, an interpollata, an nulla narratio ; item particulatim : ista illam verisimilem effecerunt, haec lucidam, quid omisit, quid leviter attigit, quid fuse, quid falso narrat, quamvis verisimiliter, quid perturbate data opera, quid clare et ordine et aperte, quid

---

3363 coram ... etc. *in marg. m. Led.* || 3365 in *del.* genere || 3366 etc. *del.* in turpis causa, honesta etc. | et qualis *sup. m. Led.* | status *sup. m. Led.* || 3369-70 magister cognoscere *in marg. m. Led.* || 3370 partes *sup. m. Led.* || 3373 dictare *del.* ex his | brevissime *del.* singula singulis, *del. sup.* totidem *sup. m. Led.* paucissimis || 3374-421 Postremo ... notant *m. Led.* || 3377 causa *del.* haec fuit habita inter | genus *sup.* || 3378 unus *del.* qualitatis | fuit *del.* tali tem[pore] || 3380 ne *sup.* || 3382 orationis *sup.* || 3383 in ... quinto *in marg.* || 3384 inventionis *sup.* || 3385 videlicet : 1 *del.* quae ratio *sup.* partes orationis ut || 3388 dicetur *sup.* | Cicero *sup.* | aut[a] ... movet *in marg.* || 3389 tacite *del.* aut m | ubi manifeste *sup.* || 3390 haec facit *sup.* | narratione *del.* quae, *sup.* haec || 3390-2 an ... particulatim *in marg.* || 3391 nulla *del.* ratio || 3392 ista *sup.* | illam *del.* faciunt || 3393 quid *del.* tacuit || 3394-5 quid ... sanguis *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

commixtum per totam orationem quasi sanguis. 4. In partitione, quae et quot partes seu status, et qui, aut quae propositio, si unus tantum sit status. 5. Cum ad confirmationem accedet, num pura confirmatio an admixta confutatione, et quo modo, quis rationum collocandarum ordo seu dispositio adhibita. Item, particulatim haec in singulis : quae ratio ? ex quo loco desumpta ? quod argumenti genus ? quare illic collocata ? et quare ita tractata ? quem affectum movet ? ubi digreditur ? 6. In confutatione similiter, eadem quae in confirmatione, videlicet : hic proponit rationem talem adversarii, hic dissolvit hoc pacto, semper rhetoricae audita praecepta ibi referendo, ubi accidunt, in quavis orationis parte ea saepius inculcando. 7. Ac in peroratione similiter : hic Cicero enumerat, et tali enumeratione ; hic vero amplificat ex tali vel tali loco, hic movet hunc affectum ex tali vel tali loco, tali aut tali ratione. Item, in iis omnibus citare poterit alia loca Ciceronis, in quibus simili est artificio usus. 8. Dictare autem satis erit in singulis locis, ut occurrent, artificia praecipua et magis universalia cum aliis variae eruditionis. Scholastici vero debebunt semper excipere in margine libri vel albeoli, non solum haec, sed omnia quae de artificio dicuntur, etiam minima, praefixo vocabulo ad quae pertinent, et subscribendo annotationem, vel numeris praefixis supra dictionem et in margine, vel signis aliis utrobique positis sibi respondentibus ; et praesertim haec observabunt in confirmatione et confutatione, et ea excipient obiter, dicente magistro. Advertendum est autem in dictandis singulis, utilius videri ut prius dictet, deinde fusius exponat, quam e contrario ; nam ita melius capient scholastici, et semper sunt attenti ; et aliter saepe prius scribunt, quae nesciunt an postea dictabit quoque magister ; vel, putantes dictandae quae non dictabuntur, non scribunt ea neque notant.

11° 1. In lectione praeceptorum artis metricae tantum erit, ut ea praecepta clare explicet et distincte : 1. sensum reddendo ; 2. frasim frasi literam percurrendo, aut per synonima ; 3. exemplum afferendo unum aut alterum ; et 4. iterum praeceptum breviter repetendo ; et curabit ut memoriter discantur ; et in poëta, ut occurrent, illa inculcabit. Non dictet vero aut tradat novam artem metricam, nec alio ordine doceat, sed poterit addere suis locis aliqua alia praecepta, si quae visa sint necessaria, aut etiam utilia ; non ita multa, sed pauca.

12° In lectione vero praeceptorum grammaticae graecae Clenardi, et deinde authoris graeci (ut in examine supra dictum est) erit idem

---

3397 ad *sup.* || 3397-9 num ... particulatim *in marg.* || 3399 dispositio *del.* item | haec in singulis *sup.* || 3402 eadem ... videlicet *sup.* | confirmatione *del.* et praeterea || 3403 semper *del.* artificium all || 3405 ea *del.* inculando | Cicero *sup.* || 3406 vero *sup.* || 3408-9 Item ... usus *in marg.* || 3410 cum ... eruditionis *sup.* || 3411 margine *del.* totum artificium || 3412 non solum haec sed *sup.* || 3413-5 praefixo ... respondentibus *in marg.* || 3415-6 haec observabunt *sup.* || 3416 obiter *sup.* || 3417 utilius videri *in marg.* || 3418 contrario *del.* ut prius fuse || 3419 attenti *del.* et aliter saepe prius scriberent quae nesciunt || 3421 quae non dictabuntur *in marg.* || 3429 non ... pauca *m. Led.* || 3430 vero *del.* praecept[orum] || 3431 ut ... est *in marg. m. Led.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

docendi modus, examinandi et exercendi, qui describitur postea in lectione graeca, cap. 60 [148].

13° In lectione vero praeceptorum rhetorices Cypriani vel *ad Herennium* sic se geret : 1. Ut illa tantum praecepta doceat simpliciter, praesertim cum docet Cypriani rhetoricam, et non alia addat, nec alio ordine, nec novam ipse rhetoricam dictet aut rhetoricae partem aliquam magnam. Poterit tantum addere obiter aliqua [94*v*] praecepta, aut pleniorem eorundem praeceptorum expositionem. 2. Curabit tantum ut clare et distincte et eleganter ea exponat, et haec exemplis accommodatis et perspicuis. 3. Sed nec plura doceat, quam discipuli ferre et retinere possint.

Igitur primo, lecta periodo, sensum praecepti explicet ; secundo, exempla afferat, ubi praeceptum ostendat seu praecepti usum ; atque illis poterit Ciceronis locum aliquem, quod sit eius praecepti exemplum, referre, aut loca duo, sed non multa ; tertio, frasim frasi literam percurrat, aut partim per synonima, partim phrasim phrasi ; quarto, idem praeceptum brevius repetat ; atque postea tandem, quinto, in authoribus et in orationibus, praesertim Ciceronis, ipsa praecepta iam lecta potissimum annotare oportebit, ubi occurrunt.

14° 1. Quantitas lectionis non videtur certo praescribi posse ; sed tempore, ad singulas lectiones antea praestituto, mensurabitur, dempto tamen tempore repetendi, exercendi, examinandi, componendi, ipso docente ; imo docente et dictante insumet tantum tres quartas horae. Item, pro capacitate auditorum mensurandae lectiones prudentia magistri, ita ut scholastici eas possint memoriae mandare, intelligere, ac repetere sciant.

2. Quamvis fortasse sic mensurari posset, ut poëtae lectio esset decem aut duodecim carminum plus minus ; orationis, quinque aut sex periodorum mediocrium, aut paulo plurium ; historici vero poterit esse paulo longior, historiam simpliciter percurrendo ; artis metricae, unam aut alteram regulam cum suis exceptionibus, nisi cum nimis multae essent exceptiones ; rethoricae, paulo minor quam orationis ; graecae lectionis quantitas erit ea quae postea praescribitur, cum de lectione graeca inferiori, cap. 60.

15° 1. Modus corrigendi themata, dictandi, componendi, colligendi erit idem qui in aliis classibus dictus est ; tamen alternis carmine et

---

3433 graeca *del.* ut de examine supra dictum est. Cap 60 || 3436 praesertim . . . rhetoricam *in marg.* || 3444-6 atque . . . multa *m. Led. in marg.* || 3447 partim phrasim phrasi *m. Led. in marg.* || 3448 postea tandem quinto *sup. m. Led.* || 2450 oportebit *del.* cum | ubi occurrunt *m. Led.* || 3453-4 ipso . . . horae *in marg. m. Led.* || 3454 docente *del.* insumet tres quartas horae || 3455 pro *sup. m. Led.* | auditorum *del.* pro, *sup.* mensurandae lectiones || 3458 ut *del.* ita || 3459 orationis *del.* sex || 3461 metricae *del.* quatuor aut quinque carnima tantum vel, *sup. m. Led.* unam . . . exceptiones || 3462 cum *del.* forte || 3465 cap. 60 *m. Led.* || 3466 dictandi . . . colligendi *sup. m. Led.* || 3467 alternis . . . quidem *in marg.*

---

[148] Quod autem caput non conscripsit auctor.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

prosa ; ac prosa quidem in initio anni componunt per duos menses solum epistolas proprio marte in variis epistolarum generibus, ut nunc petitorias, nunc consolatorias, etc. ; admonendo quale sit genus epistolae, et quae earum loca et leges, cum dictat thema, et in quo libro praecepta illius generis reperient de conscribendis epistolis [149]. 2. Dato themate cum aliquibus locis talis generis amplificandis, aliquando sine locis, tantum dato themate, admonendo in genere quid soleat observari in talibus epistolis, ad quod deservient magistro libri de conscribendis epistolis, et etiam scholasticis. 3. Deinde aliis duobus aut tribus sequentibus mensibus vel usque ad Pascha, cum scilicet docet de utraque copia, componunt, vel similes epistolas per varia epistolarum genera aliquando, vel, sententia aliqua proposita, ut varietur pluribus modis, auditis praeceptis in ipsa copia verborum. Item aliter, scilicet, ut amplificetur per alia loca de copia rerum, et ornetur. Item, 4. Laudes aut vituperia rei alicuius, vel personae, vel facti, virtutis aut vitii, vel civitatis, vel alterius rei ; item narrationes rerum gestarum, aut descriptiones civitatum etc., more historico, item chryae [150] ; item sententiae, additis rationibus, ut approbentur vel reprobentur, eas amplificando, nunc in hoc genere, nunc [in alio] ; ad haec subservient progymnasmata Aphtonii [151] et similes magistro.

Post quattuor vero menses, finita copia, aut post Pascha, componunt oratiunculas in genere demostrativo prius, cum iam docetur rhetorica ; id autem fit dato themate brevi cum locis omnium partium orationis, scilicet, exordii, narrationis, partitionis, confirmationis, confutationis, peroratìonis ; sed confirmationis potissimum et confutationis. Deinde, progressu temporis, in genere deliberativo esse poterunt ; atque etiam postea in iudiciali, praesertim coniecturali statu, vel qualitatis faciliori aliquo. [95*r*]

Assignabit autem in themate domi componendo, non solum loca, sed etiam in fine, ex quibus libri poterunt scholastici supellectilem variam ad eam orationem seu thema componendum comparare, et locum et caput quoque eis citando illorum authorum, ut facile inveniant.

2. Thema carminis in initio anni per tres menses primos aut qua-

---

3468 componunt *del.* solum quidem carmine et prosa, sed tamen || 3469-72 ut ... epistolis *in marg. m. Led.* || 3473 talis generis *sup.* || 3474-6 admonendo ... scholasticis *in marg. m. Led.* || 3477 mensibus *sup. m. Led.* || 3479 aliquando *del.* vel cria, chryas || 3480 praeceptis *sup. m. Led.* || 3480 verborum *del.* vel | aliter scilicet *m. Led. in marg.* || 3481-7 Item ... magistro *in marg.* || 3484-7 more ... magistro *m. Led.* || 3489 in ... prius *sup. m. Led.* || 3490 id autem fit *sup. m. Led.* | brevi *sup. m. Led.* || 3490-9 omnium ... inveniant *m. Led.* || 3494 postea in *sup.* | praesertim *del.* iuditii || 3500 primos *sup. m. Led.* || 3501 extense *del.* erit autem carmina dissoluta aut semicarmina et frasibus poeticis

---

[149] De libro conscribendis epistolis cf. supra, adn. 92

[150] De chrya cf. supra, adn. 29 et 115.

[151] APHTONIUS (s. III-IV), *Progymnasmata a R. Agricola latine reddita* (Parisiis 1549) ; cf. SCHWEIGER I 35.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tuor dictabitur latine, extense, magnitudinis quinque aut sex carminum pro quotidiana compositione ; in duplo vero maior cum toto vespertino tempore componunt ; in triplo maior aut paulo plus pro eo quod domi componunt. Erit autem tale thema, ut proponantur prosa oratione carmina dissoluta, et verbis quam maxime poëticis ac phrasibus, ut sic discipuli facile discant illa perficere. Postea vero poterit thema dari tantum cum locis, ut proprio ipsi marte carmina quoque componant, et aliquando postea sine locis, cum plus profecisse iudicaverit ; et tunc component tot carmina quot possint, praestituto sibi tempore ad componendum, et corrigent, et transcribent, et transcripta decurioni dabunt [182].

Thema vero graecum post quatuor menses aut quinque component semel in hebdomada, aut forte bis ; erit autem duarum linearum in initio ; deinde poterit augeri progressu anni usque ad versus quinque aut sex plus minus, prout scholastici profecerint. Sed de graecis postea, cap. 60 [183].

16° Modus audiendi seu discendi privatus scholasticorum is erit : 1. In classe quidem excipit synonima latina inter lineas, seu frases, quando phrasim phrasi reddit magister ; in margine vero libri vel albeoli, dictata excipit a praeceptore. Neque haec solum, sed notata pleraque, praesertim artificium et aliqua egregia poëtarum dicta, et praeclara aliquot ad antiquitatem et variam eruditionem spectantia, quae magister dicit ; reliqua plus minus memoriter curabit percipere et retinere. Item, in altero albeolo excipit themata, et compositionem ibidem scribit primo, vel collocat ibidem correctam, vel solum themata seorsim in albeolo. — 2. Extra classem vero domi : 1° Repetet lectiones auditas apud se vel cum socio, et dictata et notata discit. 2° Discit memoriter lectiones recitandas. 3° Componit thema quod datur semel in mense domi componendum, cum vacat ; ac id diebus quoque festis domi. Forte expediret ut transcriberet lectionem cotidie domi orationis Ciceronis audiendam, vel poëtae lectionem, saltem unam earum, distantibus lineis, ut ibidem notaret, etc., ut in aliis classibus dictum est ; sed graecam authoris lectionem omnino videtur expedire. 3. Curabit

3501-5 magnitudinis ... phrasibus *in marg.* || 3504-5 Erit ... phrasibus *m. Led.* || 3508 aliquando *del.* sine locis || 3508-11 postea ... dabunt *m. Led.* || 3514 ad *del.* lineas || 3515-6 plus ... 60 *m. Led.* || 3515 de *del.* graecis postea cap. 60 || 3517 Modus *del.* discendi et aud[iendi] in classe et extra classem, *sup.* audiendi ... privatus || 3517-601 Modus ... examinandi *m. Led.* || 3518 frasses *del. sup.* quas || 3519 quando ... magister *in marg.* || 3520 dictata *del.* atque etiam, *sup.* excipit || 3521-3 et[2] ... dicit *in marg.* || 3525-6 vel ... albeolo *in marg.* || 3527 et ... discit *in marg.* | memoriter *del.* novas, *sup.* lectiones || 3528 recitandas *del.* postea || 3530 cotidie domi *sup.* || 3532 ut *del.* in || 3533 omnino *del.* exped[it]

[182] In margine manu Patris Ledesma : Nota « — Forte carminum compositio posset fieri mane vel graeca ; et semper prosa vesperi tertia hora ».

[183] Quod autem caput — ut iam diximus — ab auctore non est scriptum.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

etiam ut scholastici non solum in classe, sed etim extra classem latine semper loquantur; qua etiam de re poterunt constitui observatores [154].

17° Modus exercitiorum litterariorum diebus dominicis ac festis erit hic [155]: statim a prandio, finita secunda recreatione, dato signo, per horam cum dimidia, vel per duas horas, fit unum ex iis: 1. Frequentius quidem, initio anni, compositio aliqua selecta ex iis quae domi componuntur, a discipulo recitatur memoriter, atque etiam carminis altera compositio. At postquam rhaetoricam auspicabitur, oratio aliqua recitabitur prosa, altera carmine; et id alternis fiet cum rhetoricis. Componentur autem de iis rebus, plus minus, quae sunt in catalogo hac de re, et supra, cap. 16 et 17, ac ad has audiendas ambae classes convenirent, imo et praefectus studiorum aliquando. 2. Quod rarius fiet, erunt disputationes de rhetoricis praeceptis et de auditis ac notatis a magistro, non dialectico more, sicce et aride, sed ornate ac rhetorico more opponendo et respondendo, aut interrogando et respondendo; ac prius uterque praefaciuncula quadam eleganti ac decenter utantur. 3. Ut lectionem aliquam praelegat scholasticus ex auditis more prorsus magistri, aut artis rhaetorices, aut poëtae, vel orationis Ciceronis, in qua quoque poterit scholasticus addere alia, si quae ipse repererit, et praefari scholasticus poterit initio lectionis. Possent etiam duo legere, rhaetoricam et poëtam; vel legere latine et graece, et alii postea contra legentem vel legentes disputare et obiicere. 4. Ut duo ex iis, vel omnia simul haec exercitia misceantur lectionum, meditationum, etc., curabit autem ut semper sint admixta aliqua ad pietatem in iis exercitiis. [95*v*] 5. Poterunt etiam nonnunquam alia varia fieri, ut recitari epigrammata, aut conscribi et affigi carmina in ipsa classe; et haec etiam ab aliis oppugnari; vel affigi orationes compositae, et theses etiam rhaetoricae nonnunquam affigi et defendi; sed non tam dialectico quam rhetorico more, eleganter et ornate interrogando aut respondendo. Item, affigi aenygmata ab aliis divinanda seu interpretanda; et constituto iudice, ut ei qui vicisset, palma adiudicaretur. Item, praemiorum aliquorum distributio victoribus, ut imaginum, vel loci in classe, vel aliarum rerum, ut folii papyri, vel pennae, vel fasciculi florum, aut sertae lauri, vel rami, etc. Item, circa finem anni aut post Pascha, ali-

---

3536 dominicis *sup.* || 3537 erit hic *sup.* || 3538 fit *del.* ac quidem | iis *del.* vel disp[utatio] : quidem *del.* oratio aliqua, *sup.* initio anni || 3539 aliqua *del.* ex longioribus, *sup.* selecta || 3542-5 et ... aliquando *in marg.* || 3545-6 Quod ... fiet *sup.* || 3547 sicce et aride *sup.* || 3548 opponendo *del.* *sed sup. resl.* || 3550 scholasticus *del.* *sup.* ex auditis, *sed in marg. resl.* || 2551 magistri *del.* vel, *sup.* aut | Ciceronis *del.* et vel graecam potserit] || 3553 praefari *del.* *sup.* aliquid, *sup.* scholasticus || 3554 legere *sup.* || 3551-5 et alii ... obiicere *in marg.* || 3556 simul *del.* misceantur | haec ... etc. *in marg.* || 3557 aliqua *sup.* || 3558 alia ... ut *sup.* | varia *del.* litteraria || 3560 oppugnari *del.* *sup.* et divinari || 3564 vicisset *del.* praemium, *sup.* palma || 3565 aliquorum *in marg.* | distributio *del.* aliquorum | in classe *sup.* || 3566 ut *sup.* | folii *del.* aut

---

[154] De syndicis classium cf. supra, lin. 58-59 et adn. 3.

[155] In margine manu Patris Ledesma: « Forte satis erit post Penthecosten aut post Pascha ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quando declamationes, in classe quidem posset frequentius ; at caelebriores, bis in anno aut ter publice post Penthecostem aut post Pascha, cum iam sunt provectiores discipuli et defessi praeceptores, ut quodammodo omnes recreentur. Haec autem in demonstrativo, deliberativo aut etiam iuditiali genere, oratoribus pro et contra utrinque constitutis, et iudice ac alio pragmatico, scilicet qui in initio argumentum proponeret ; atque ad has declamationes essent invitandi omnes auditores collegii nostri etiam aliarum classium, et posset ornari ramis aut etiam peristromatis et tapetibus impluvium ; possent etiam hae declamationes haberi aliquo die hebdomadis vesperi, et tunc esset subtrahenda tertia hora lectionum ultima, et possent recitari prius et post easdem epigrammata latine aut graece.

18° Finitis exercitiis litterariis, si sit concio vesperi domi nostrae aut lectio, tunc solum durant haec exercitia litteraria per horam ; deinde eo ducuntur scholastici ab ipso praeceptore ad locum illis destinatum. Sin autem, poterunt protrahere ipsa litteraria exercitia longiori tempore, ad duas horas cum dimidia, quando non fit concio.

19° In hac classe et in sequenti rhaetorices hoc est advertendum, solitos esse aliquot, vel pedagogos, vel magistros alios seculares, accedere, et aliarum quoque facultatum superiorum discipulos ; qui omnes, finita lectione, statim discedunt, et nolunt se interrogari. Cum iis ita est agendum, ut privatim magister suam illis operam polliceatur ut, si velint privatim ad se ferre compositiones, libenter emmendaturum dicat ; idque privatim vel in cubiculo ; et ad id eos exhortetur ; hac enim ratione retinentur et alliciuntur. Si nolint, nihilominus indicet gratum sibi esse eorum adventum [156].

PRIMA CLASSIS, ID EST, RHAETORICAE
QUAE ET QUALIS CLASSIS

Ad hanc classem admittuntur.

In hac classe audituri sunt . . .

Libri, quibus utentur magistri, ex cathalogo facto humaniorum [157].

[96r]

Modus recitandi, idem qui superioris classis.

Modus repetendi . . .

Modus examinandi . . .

3568 declamationes *del.* celebriores || 3568-71 in . . . autem *in marg.* || 3569 publice *del. sup.* forte in classe ipsa || 3572 genere *del.* finitis exercitiis litterariis | pro et contra *sup.* || 3573 pragmatico scilicet | proponeret *del.* qui vocatur pragmati || 3581 tunc . . . deinde *in marg.* || 3587 quoque *sup.* || 3591 vel *del.* apud se, *in marg.* in cubiculo.

---

[156] Hae paragraphus transumpta est ex scripto Patris Roger ; v. supra, mon. 59 lin. 25-29 ; cf. etiam supra, mon. 68 § 10 et adn. 20.

[157] De quo catalogo cf. supra, adn. 40 et 41.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

M. IACOBUS PAVIA S. I [1]

REGULAE PROPONENDAE DISCIPULIS SECUNDAE CLASSIS GRAMMATICES

AD ANNUM 1564

Introductio

De historia huius monumenti cf. introd. mon. 69 ; supra, p. 464.

Auctorem esse Iacobum Pavia, praeceptorem secundae classis grammatices Collegii Romani, et scriptum hoc accepisse patrem Ledesma, studiorum praefectum, ex verbis post titulum monumenti ab hoc exaratis (cf. inferius, TEXTUS), manifestum est. Originem huius scripti illustrare possunt verba Patris Ledesma, qui in *Rat. stud. Coll. Rom.* annis 1564-65 composita de necessitate huiusmodi regularum scribit : « Iuvabit etiam regulas discipulis tum ad literarum studia, tum ad mores spectantes, in singulis classibus proponere, vel scripto vel verbo, quas sequantur » (cf. supra, mon. 76 c. 23 lin. 1286-8).

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 356*rv* ; autographum (cf. *Ital. 3*, f. 404*r*). Post titulum ab auctore exaratum, P. Ledesma propria manu adiunxit : « quas michi proponebat Iacobus de Pavia pro ipsius schola ».

EDITIO : MP (1901), doc. 26, p. 244-45.

REGULAE PROPONENDAE DISCIPULIS SECUNDAE CLASSIS GRAMMATICES

[1] Lectiones omnes a praeceptore lectas memoriae mandent, quas etiam attente audire debent et repetere [2].

[2] Quotidie componant quae a praeceptore italice proponentur vel suo ingenio vel etiam vertant ex latina in italicam linguam (quod fieri solet quo tempore vacatur a lectionibus) ut illis iniunctum fuerit.

[3] In classem omnes ante pulsum primae campanae ingrediantur ;

---

[1] I. Pavia S.I. (c. 1529-1599 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 112), qui ab anno 1562 ad annum usque 1565 grammaticam docebat in Collegio Romano ; cf. *Rom. 78.b*, f. 27*r* 29*r* 32*r*.

[2] De ordine studiorum in secunda classe grammatices sequendo cf. *Ordo st.* (1551) § 25-26 ; supra, mon. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ingressi non exeant, nisi aliqua urgente necessitate, idque cum praeceptoris venia.

[4] Semel saltem in mense confiteantur sacerdoti ex nostris, qui sibi assignabitur, idque fiat primo, secundo vel tertio die mensis. Non confessi classem non ingrediantur, nisi affirmet confessarius per se stetisse ; et hoc ita intelligatur ut, ubi fuerint confessi, revertantur [3].

[5] Quotidie sacrum audient [4] in collegio nostro in loco et hora quae illis quoque assignabitur.

[6] Semper omnes latine loquantur [5].

[7] In classe nihil portent praeter libros, chartam, attramentum et pennas ; cultros, forfices et aliud genus ferri omnino non ferant [6].

[8] Praeceptori nunquam respondeant nisi velint dicti aut facti alicuius rationem afferre, et prius etiam habeant ad hoc facultatem ; nec deinceps illud replicent.

[9] Nihil alter ab altero accipiat, nesciente praeceptore, neque etiam det.

[10] Nemo minetur, verberet, aut aliqua vel minima iniuria condiscipulos afficiat.

[11] Nemo solus sive cum alio legat, repetat, disputet, loquatur, etiam de ipsis lectionibus, dum praeceptor legit, repetitiones audit, aut discipulos interrogat, neque etiam aliquid ab ipso praeceptore petat. Eadem quoque dicta intelligantur, quando proponitur thema componendum vel componitur.

[12] Nemo, etiam de iis, quae ad lectiones pertinent, respondeat non rogatus, nec alios corrigat, nisi fuerit iussus hoc facere. [356*v*]

[13] Caveant sibi a mendaciis [7], quibus delicta fiunt graviora.

[14] Demum in omnibus rebus modestia servetur [8], et venient quibuscumque diebus et quacunque hora iussi fuerint a praeceptore.

[15] Qui secus fecerint, libenter et sine querela arbitrio praeceptoris poenas dent.

[16] Si quis aliqua iusta de causa voluerit ab aliqua istarum regularum exemptus esse, id proponat in principio cum accedit ad nostras scholas.

---

[3] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) § 12 ; supra, mon. 7. De modo audiendi confessiones scholarium cf. NADAL, *Reg. de scholis* (*1553*) I § 31 ; MP I 198-99.

[4] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) § 5 ; supra, mon. 7.

[5] Cf. *ib.* B § 9.

[6] Cf. HOFFAEUS, *Rat. st. coll. prag.* (*1560*) III § 18 ; supra, mon. 10.

[7] Cf. LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*) § 7 ; supra, mon. 7.

[8] Cf. *ib.* § 8.

[9] Cf. *ib.* B § 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

78

P. ALFONSUS SGARIGLIA S. I. [1]

DE MODO IUVANDI IN SPIRITU COLLEGII ROMANI DISCIPULOS

ANNO 1564

Introductio

Auctoris nomen non apparet in nostro monumento. Cum autem scriptura sit Patris Sgariglia (vide eius autographum in *Ital. 59*, f. 71*r*), ipsum fuisse etiam auctorem, merito concludi potest, consideratis eius muneribus, quibus hoc tempore functus est ; mense enim septembri anni 1564 eius rectoratus Collegii Germanici exspiravit, et missus est Florentiam ut istius collegii gubernaculum assumeret (cf. infra, adn. 1).

P. Alfonsus, post reditum Monte Politiano, Romae commoratus est ab anno 1560 usque ad annum 1564. Itaque potuit hoc monumentum texere his annis. Nos tamen annum 1564 monumento adscripsimus, quia auctor in eo, praeter Collegium Germanicum, memorat etiam Seminarium Romanum, de cuius fundatione solum 1564 intensius tractari coeptum est (cf. SCADUTO, *Storia* III 435-41). Ex iis quae ad calcem monumenti de renovatione studiorum dicuntur ab auctore, desumi posset, illud aestate anni 1564 scriptum fuisse.

Occasio texendi monumentum potuit esse visitatio Collegii Germanici, quam P. Nadal mense iulio 1564 instituit (cf. ARSI, Fondo Ges., *Ms. 77* I, f. 359*r*), quando P. Sgariglia, munere rectoris adhuc fungens, relationem quamdam dedit P. Visitatori (quam videas infra, mon. 106).

Attente legentes scriptum, non possumus non suspicari, illud habuisse nexum aliquem magni momenti cum fundatione congregationis marianae in Collegio Romano paulo ante, et privata solum industria inceptae. Auctor videtur approbationem petiisse a superiore maiore Collegii Romani, a Patre scilicet Nadal, qui eo anno collegii superintendens exstitit (cf. supra, mon. 69 adn. 20).

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 272*r-v* ; autographum. In fol. 274*r* eiusdem codicis habetur summarium eorum quae monumentum continet.

EDITIO : MP (1901), doc. 27, p. 245-47.

---

[1] A. Sgariglia S.I. (1534-1587 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 138) anno scholastico 1556-57 grammaticam docebat in Collegio Romano (cf. eius scriptum eo tempore concinnatum : *Ordo tertiae classis grammatices* ; supra, mon. 60). Die 5 oct. 1557 Roma missus est Montem Politianum (cf. *Pol. Compl.* II 608), ubi ad annum 1559 usque permansit (cf. *Hist. Soc. 175*, f. 152*v*). Romam revocatus, philosophiae et theologiae studuit (cf. *Rom. 78/b*, f. 7*v* 14*r* 27*r* 28*v*). A die 20 aug. 1563 usque ad mensem septembrem 1564 Collegii Germanici rector exstitit ; deinde missus est Florentiam, rector istius civitatis collegii renuntiatus (cf. *Rom. 78/b*, f. 195*r* et 198*r*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

PENSO CHE LE COSE SEQUENTE AIUTAR[I]ENO ALLI NOSTRI SCHOLARI

Primo. Escludere alcuni disviati che vengeno solo per fare baie o sviare l'altri; o vero venendo osservassero li ordini delle scole.

2. Si fusse possibile, havessero tutti un confessore o vero doi stabili, et che non mutassero ogni mese.

3. Si mettessero in uso le regole fatte per li scolari [2]; et quando si receveno, et loro et li loro le vedessero.

4. Li giorni che non hanno letioni, insegnarli la dottrina christiana, et farli fare qualche essercitio literale, per levarli dalle male pratiche et dalle occasione de peccati; et acciò venissero più voluntieri, a quelli che lo meritassero, darli alcune imaginette etc.

5. Li mastri fussero tali che non solo aiutassero con la dottrina, ma con la modestia et essempio etc.

Di questi, penso, si potrieno pigliare alcuni che si giudicano più atti et che habino meglio da riescire:

Si potria ordinarli che si confessassero doi volte il mese [3], si communicassero ogni mese quelli che si giudicassero atti. Si potria farli qualche essortationcella, ragionarli di cose spirituali, leggere alcun libro spirituale, qualche bella historia, le vite delli santi; insegnarli fare oratione, instruirli nella pietà, insegnarli resistere alle male inclinationi, vincere le tentationi, essercitarsi nelle virtù, indurli alla devotione della Madonna con farli dire ogni giorno la corona, et il sabato le letanie, cavare ogni mese li santi per indurli alla loro devotione, et altre cose simili. Et quelli che saranno atti per più, indrizarli a magiore servitio di Dio [4]. Et si io non me inganno, si posseno aspettare tutti quelli frutti che si aspettano dal Collegio Germanico et Seminario, con poca o quasi nissuna fatiga. Lasso stare che questo è secondo l'Instituto della Compagnia, et è il fine delle scole [5]. Et si non si aiuteno in lo spirito, il tutto è perso. Et che li loro padri li mandano alle nostre scole più acciò impareno le virtù et vita christiana, che le lettere, avengachè molti tien-

---

[2] Videsis LAÍNEZ, *Reg. schol. ext.* (*1561*); supra, mon. 7.

[3] Ex regula semel in mense tenebantur confiteri; cf. *ib.* § 12.

[4] Si hae pietatis christianae exercitationes conferuntur cum iis quae anno 1564 de sodalibus congregationis marianae referuntur (vide infra, mon. 233), similitudo, ne dixerim, concordantia est evidens. Hanc ob causam diximus supra, in introductione huius monumenti, hoc scriptum verisimiliter arcte coniunctum esse cum fundatione et approbatione congregationis marianae in Collegio Romano.

[5] Cf. *Const.* P. IV c. 7 § 2 et c. 16 § 1; MP I 265 307 308.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gano li mastri in casa et mandano qua li loro figlioli. In li figlioli per gratia di nostro Signore si trova buona dispositione. [272*v*]

Li mastri inferiori il desiderano grandemente. Il P. Provintiale [6], il P. Rettore [7], Ledesma, Fulvio [8] et il rettore del Collegio Germanico [9] gli pare mezo necessario per aiutare questi putti; et si si havesse da fare, saria forse bene de incominciare avante che li mastri si mutassero [10], acciò si pigliassero li più atti, et acciò queste vacantie non si sviassero. Et si ci è qualche difficultà, si potria incominciare; et si riescisse, bene; quando non, lassare. Si facci quello che è a magior gloria di Dio.

79

P. IOSEPHUS CORTESONO S. I.

QUAEDAM QUAE CONFERUNT AD DISCIPULORUM PROFECTUM IN SPIRITU ET LITTERIS

ROMAE 1564

Introductio

AUCTOR: Permultum sudavimus ut auctorem huius scripti inveniremus. Diuque putabamus, auctorem fuisse P. Leonem Giglio S.I. († 1562; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 66), qui ab anno 1559, iam sacerdotio initiatus, Romae philosophiae et theologiae studio operam dabat (cf. *Rom. 78/b*, f. 7*r* 13*v* 15*r* 19*v* 25*r* 27*r*) et anno 1562 rerum etiam spiritualium praefectus in collegio est constitutus, at exeunte anno praematura morte ex vivis ereptus est, insignis sanctitatis famam posteris relinquens (cf. *Pol. Compl.* I 317-18).

Nunc autem magis nobis arridet ut P. Iosepho Cortesono (1537-1571; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 37) hoc scriptum attribuamus, licet rem sufficienter probare non valeamus. P. Cortesono anni 1559-64 Romae philosophiae et theologiae studebat; sed a die 15 oct. 1562 in Collegio Germanico commorabatur; cuius mense octobri 1564 regimen assumpsit (cf. SCHRÖTELER, *Die Erziehung* . . . p. 462). Auctorem fuisse confessarium discipulorum, est extra controversiam. In paragrapho 16 asserit se a

---

[6] Petrus Ribadeneira S.I.; cf. *Synopsis hist. S.I.* 641.

[7] Sebastianus Romei; cf. supra, mon. 75 adn. 3.

[8] Fulvius Cardulo S.I., professor rhetorices; cf. *ib.* adn. 2.

[9] Iosephus Cortesono S.I. (1537-1571; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 37), rector Collegii Germanici (1564-1569), de quo inferius sermo adhuc recurret.

[10] Hoc est, ante renovationem studiorum, quae ineunte mense novembri celebrabatur in Collegio Romano.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

duobus annis fere hoc munus exercuisse. In catalogis personarum Collegii Romani (1560-1565) hoc munus nemini sociorum videmus assignatum. At notum est, illud non uni soli sed pluribus sacerdotibus fuisse attributum. En verba epistolae diei 27 nov. 1560, quam P. Polanco ex commissione universae Societati dederat : « Se reparten entre los sacerdotes de el collegio los estudiantes forasteros, y cada uno tiene los suyos que particularmente a de procurar de ayudar en las cosas espirituales » (*Pol. Compl.* I 236). Patrem autem Cortesono fuisse in Collegio Germanico convictorum confessarium, postquam mense octobri anni 1562 illuc transmigraverat, deducitur ex verbis Patris Marques (cf. infra, mon. 107, lin. 31-33) ; et adhuc evidentius ex declaratione ipsius Patris Cortesono, qui in responsis ad interrogationes Patris Nadal, mense iulio anni 1564 datis, declarabat : « Per annum mansi in Collegio Germanico ad puerorum curam. Tandem factus sum eorum confessarius » (ARSI, Fondo Ges., *Ms.* 77 III, f. 317*r*). Mense igitur iulio anni 1564, tempore scilicet visitationis Patris Nadal in Collegio Germanico (cf. supra, mon. 78 introd.), P. Cortesono potuit asserere, a duobus fere annis officium confessarii se obiisse. Vide eius relationem de statu Collegii Germanici tempore visitationis conceptam ; infra, mon. 105.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 269*r*-70*v* ; apographum a manu nobis ignota exaratum. Titulum P. Hieronymus Brunelli concinnavit. Idem pater ad calcem monumenti adnotabat : « Pleraque sunt magni momenti et asservanda secreto ».

EDITIONES : MP (1901), doc. 59, p. 601-604. — AICARDO, *Comentarios* III 207-10 (translatio hispanica).

1. Il fundamento di tutto il buon governo di queste scole, mi par che consista in persuaderci, che il fine che si pretende, è l'aiutar in spiritu et moribus li scolari più che nelle lettere [1] ; et però doveriamo a questo esser tutti uniti et d'accordo.

2. Il nostro modo di procedere con li scolari bisogna che sia tale che loro intendano et vedano con experienza che noi non cerchiamo altro da loro, se non indrizarli, aiutarli et sublevarli.

3. La disciplina et il castigo l'ho sempre tenuto necessario per li putti [2], ma tanto quanto l'è necessario per l'emendatione, et non più.

4. Il volersi servir della frusta subito che il scolare pecca, fa che loro perdino quel buon concetto, che noi vogliamo aiutarli et indrizzarli, ma che piutosto si credino che noi non pretendiamo altro da loro, se no coglierli in qualche delitto per castigarli ; et da qui si sentono tante volte quelle mormorationi : il maestro mi perseguita, il prefetto m'ha preso in urta. Et questo non solo il dicono i putti, ma sene lamentano i loro parenti, i quali in un certo modo alle volte ci vengono ad

[1] Cf. *Const.* P. IV c. 16 § 1 et 4 ; MP I 307 311.

[2] Cf. *ib.* § 5 ; p. 111 113.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

insegnar il modo di governar li putti cum mansuetudine et lenitate, come io ho inteso da loro stessi.

5. Il modo come dobiamo servirci del correttore, non mi par che ci sia il migliore, che quello che descrive il N. P. Ignatio, cioè usar prima con il scolare le buone parole, l'exortationi et le minaccie del castigo; et quando questo non basterà per loro emendatione, all'hora s'adopri il correttore per castigarli; il che ancora se non basta per emenda del scolare, si potrà scacciar fuora delle nostre scole, se sarà homo scandaloso all'altri [3].

6. Procedendo in questo modo con spirito di mansuetudine, non per questo habiamo da temere che li tristi non saranno castigati; perché o questo tristo con le buone parole et avisi s'emenda o no; se s'emenda, già habiamo il nostro intento; se non s'emenda, non mancherà occasione di capitarci un altra volta alle mani per castigarlo.

7. Quando il maestro o prefetto può remediar da se l'uno senza l'altro, mi par che lo debbano fare, maxime se la cosa è secreta et che apporta seco infamia; perchè far il contrario, mi par che sia contra la charità et la giustitia et il fin che noi pretendiamo. [269*v*]

8. Però non deveria il maestro haver a male nè pigliarselo per incontro, se il prefetto o altri metteranno rimedio a qualche inconveniente della sua scola, senza che ne sia fatto lui consapevole; et il medesimo dico del prefetto, se lui non venisse a sapere alcuni inconvenienti, pur che ci sia posto rimedio, anzi haverlo a charo.

9. Quando il maestro o prefetto saprà qualche peccato secreto del scolare, mi par che lo deveriano conferir col confessore prima che con altri, et pigliar poi quel miglior modo che si giudicherà più expediente per l'emendatione et agiuto del putto, ancorchè qualche volta bisognasse per questo che noi ci restassimo un poco di sotto. Et in questo bisogna molto avertirci, perchè molte volte lasciamo di pigliar li debiti mezzi per aiuto di putti, con dire che altrimente ci perderiamo noi d'authorità.

10. Se il maestro o prefetto haveranno qualche querela da altri scolari contra qualche putto, non mi par che si deve proceder subito al castigo, né meno ad inquisitioni particulari, se quel che accusa, non nomina altri testimoni; et se li nomina, non si deve examinar altro che li nominati, et questo molto destramente, perchè altrimente mi par che si facci torto et ingiustitia all'accusato.

---

52 li *corr. ex* quelli

---

[3] Cf. *ib.*, et *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) V § 5; MP I 93.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

11. Non mi piace troppo la prattica che qualche volta si suol usare, cioè che quando il maestro o prefetto ha qualche inditio o suspitione legiera, etiam che fusse per detto d'altri, sogliono chiamar il putto e dirli : tu hai fatto questo et questo ; perché molte volte non essendo la cosa ben fundata, oltra l'incontro et ingiuria che si fa al putto, ne restano l'istessi maestri con poca authorità et reputatione; et li putti, ancorchè siano dipoi un'altra volta accusati et ripresi da maestri con verità, loro li rinfacciano quella prima imprudenza, et si trovano dalla sopraparte et dicono : questo che V. R. mi dice adesso, sarà come quello dell'altra volta ; et sene lamentano con li loro parenti, como so io essere occorso, et il padre del putto me l'ha detto a me.

12. Quando alcuno facesse qualche mancamento, col quale [270*r*] havesse dato scandalo a tutti, all'hora senza altri mezzi sarà necessario il castigo ; ma quando non urgesse quello scandalo, non reputarei io per inconveniente, che se in qualche caso il confessore giudicasse in Domino che il perdonarli il castigo per sua intercessione havesse da riuscir in magior agiuto del giovane, le si debbia perdonare ; et in questi casi il prefetto et li maestri doveriano confidarsi della prudenza del confessore, che sempre haverà l'occhio al ben comune.

13. In materia d'honestà è d'avertire che quando il putto una volta ha perso la virgogna, si fa quasi inaiutabile ; et può spesse volte accadere che, non essendo prima il putto sollecitato se non da uno o duo, perché tenendolo l'altri per honesto et virtuoso, non ardivano sollecitarlo, facendosi di poi tanti exami et inquisitioni, sarà sollecitato da tanti quanti son stati li consapevoli del fallo o almeno del suspetto del fallo ; perchè il suspetto solo che il prefetto o maestro mostrano haver della bontà del putto con tanti exami, basta acciò l'altri scolari tenghino quello per somma verità.

14. Non si deve far troppo fundamento dell'accuse di putti, maxime non interrogati, perché ogn'uno sa che a malà pena san parlare, che subito dicono le bugie, et allhora godono quando veggono castigare il compagno.

15. Torno a dire che l'intendersela et esser d'accordo li maestri, prefetto et confessore, importa molto al buon governo di queste scole, et ogn'un di quelli deveria havere molto a charo che sia aiutato dall'altri ; et mi par che sia cosa molto vana, anzi pernitiosa, quando alcun di loro s'imagina che verrà a perder di credito, se nelle cose, nelle quali lui doveva porre rimedio, un'altro con magior occasione ce l'ha posto ; perché in questo modo par che noi non cerchiamo l'aiuto di

---

60 accusati *del.* ?

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scolari, ma più tosto il nostro credito d'esser noi tenuti diligenti nel nostro officio.

16. Fra questi due anni hormai che io fo questo officio [4], non ho inteso che mai ci son stati rumori et intrichi notabili nelle scole, se non l'anno passato, quando li maestri non volsero haver comunicatione con il confessore; et quest'anno da tre mesi in qua, quando né maestri né prefetto han conferite le cose occurenti col medesimo confessore. Non dico io che il non haver fatto questa conferenza, sia stato causa dell'intrichi, ma dico che mai ci son stati simili intrichi, se non quando non ci è stata questa conferenza. [270*v*]

Che le cose che il confessore tratta con li maestri per l'aiuto delli scolari, come di levarli da qualche prattica, mutarli loco etc. non lo tratti con il prefetto; né il prefetto in simili casi lo conferisca con li maestri, perché vengono delli inconvenienti; ma faccino quel che li si propone, se li pare in Domino; et se no, piutosto dichino al confessore che non si può fare.

80

P. PETRUS IOANNES PERPINYÀ S. I. [1]

FORMA PRAEMIORUM PUBLICORUM ET PRIVATORUM

ANNO 1564

Introductio

Quatuor monumentorum quae sequuntur, auctor est P. Perpinyà, haud dubio omnium maximus eloquentiae professorum, qui in Collegio Romano unquam floruerunt. Primum monumentum inscribitur: *Forma praemiorum* (mon. 80); secundum: *Qui authores studioso eloquentiae sunt necessarii* (mon. 81); tertium: *De ratione liberorum instituendorum literis latinis atque graecis* (mon. 82); et tandem quartum: *Qui studia elegantioris doctrinae florere volunt* (mon. 83).

Ad primum igitur monumentum quod attinet, sciendum est, anno 1558, primam congregationem generalem decreto 123 permisisse ut scholaribus bene merentibus, certis sub conditionibus, praemia distribui possent (v. infra, mon. 138 § 123). P. Ledesma in magno opere: *De ratione studiorum Collegii Romani* (*1564-65*) breviter etiam de praemiorum col-

---

95 non *del.* ? ; *sup.* ho inteso.

---

[4] Cf. introductionem monumenti huius.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

latione agit (vide cap. 20 ; supra, mon. 76) ; ubi inter alia legitur : « Publica vero praemia, quae esse debeant, quove modo ac celebritate exhiberi, explicatur alibi, ubi seorsim conscripsimus omnia quae hoc anno praesenti [1564] fuerunt observata ». Necessitas igitur conscribendarum regularum de praemiorum distributione in Collegio Romano anno 1564 apparuit, cum ineunte mense novembri prima vice haec praxis introducta est (cf. ep. diei 6 nov. 1564 ; MP III, mon. 239). Fieri potest ut hac occasione P. Nadal, collegii superintendens (in cuius *Rat. stud. germ.*, anno 1563 concepta, eadem de re nonnulla inveniuntur ; videsis supra, mon. 13 § 61), Patri Perpinyà munus conscribendi leges praemiorum commiserit. In earum conceptione P. Perpinyà recordari potuit regularum quas anno 1557 Conimbricae de praemiis distribuendis patres conscripserunt (cf. infra, mon. 196 lin. 15-16) ; ipse enim eo anno ibi humaniora profitebatur (cf. *Lus. 43*, f. 64*r*). Auctores *Rationis studiorum* anni 1591 has leges adeo perfectas reputarunt ut, paucis immutatis, eas in illam transumpserint (vide CORCORAN, *Renatae litterae* p. 211-14).

TEXTUS : 1. *Stud. 2*, f. 203*r*-04*v* ; apographum ; f. 204*v* scriptura vacat ; in margine supremo sinistro f. 203*r* eadem manus : « Petrus Perpinianus ».

2. Romae, Arch. Univ. Greg., *Ms. 582*, f. 68*r*-69*v* ; apographum ; eadem manus in margine supremo sinistro adnotabat : « Petrus Perpinianus ».

EDITIO : LAZERI, *De vita et scriptis Petri Ioannis Perpiniani diatriba* p. 161-65.

SCRIPTORES : *Idem*, p. 161-66. — FARRELL, *The Jesuit Code* p. 85-86.

FORMA PRAEMIORUM PUBLICORUM

Collegium Societatis Iesu pio lectori etc.

Quoniam adolescentes, qui ad bonas artes cognoscendas incubuerunt, nulla res maiori studio discendi inflammat, quam annua certamina [2] et praemia data victoribus ; idque ita esse, re ipsa experti sumus [3], existimavimus, nec hanc quidem animorum excitandorum rationem nobis praetereundam esse, qui tantum operae et industriae in iu-

[1] P. I. Perpinyà S.I. (1530-1566 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 114), valentinus, anno 1551 Conimbricae Societatem ingressus est ; ad annum 1561 usque in collegiis lusitanis humaniora docuit ; idem praestitit in Collegio Romano ab anno 1561 ad annum usque 1565, quando mense augusto Lugdunum missus est. Cf. LAZERI, *De vita et scriptis Petri Ioannis Perpiniani diatriba* (Romae 1749) ; et GAUDEAU, *De Petri Perpiniani vita et operibus* (*1530-66*) — Parisiis 1891. Cf. SCADUTO, *Storia* IV l. IV c. I/II 3.

[2] De utilitate certaminum scholasticorum cf. *Const.* P. IV c. 6 L ; MP I 249.

[3] Consuetudo praemia distribuendi ab initio vigebat in scholis Societatis ; cf. MP I 636 adn. 23 ; praeterea videsis supra, mon. 13 adn. 46.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ventute bene instituenda collocamus. Quam rem speramus et magnum splendorem litteris et iuventuti non mediocrem fructum et Christo parenti et Deo salutis nostrae non nihil apud homines gloriae allaturam. Vale et praemiorum rationem legesque certaminis ex hac tabula cognosce.

Praemia publica [4]

Primae classi quae rhetorum est, sex praemia proponentur, duo solutae orationis latinae, duo carminis, duo linguae graecae.

Secundae classi, quae est humanitatis, sex item praemia pari ratione dividentur.

Tertiae classi, quae est prima grammaticorum, quattuor praemia, duo prosae orationis latinae, totidem carminis dabuntur.

In quarta, quae est secunda grammaticorum, duo prosae orationis.

Praemia privata

In tribus aliis classibus inferioribus grammaticorum [203*v*] post publicam praemiorum celebritatem sua quoque victoribus praemia privatim distribuentur.

Leges ad praemia publica pertinentes

1. Scribendi certamen in tres dies divisum esto: Primo die latina oratione, secundo carmine latino, tertio graeco sermone certanto.

2. Omnes in suam quisque scholam tempore primae exercitationis matutinae diebus constitutis conveniunto.

3. Accepto argumento scribendi, totis tribus horis nemo e sua schola egreditor, neque cum alio extra gymnasium colloquitor; qui secus faxerit, quod is postea scripserit, eius nulla ratio habetor.

4. Si quis longius spatium ad rem accuratius perficiundam expetet,

---

14-5 solitae *t2* || 20 grammaticorum *del t1* post publicam praemiorum celebritatem sua quoque victoribus praemia privatim distribuentur || 28 quisque *del. t1* classem

---

[4] De praemiis conferendis cf. ea quae P. Nadal habet in *Rat. stud. germ.* (*1563*) § 61 ; supra, mon. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

is modo ne pedem e schola efferat, neque ultra vigesimam quartam horam tempus proroget [4], quandiu voluerit, maneto.

5. Suam quisque orationem accurate descriptam et quo signo maluerit obsignatam, sine nomine tamen, cum discedere volet, gymnasii praefecto reddito. Aliam item chartam, in qua cum nomine sit idem signum expressum diligenter obsignatam, ne nomen inspici possit, eidem dato.

6. Gymnasii praefectus omnia sedulo ac fideliter observato neque chartas nomina continentes priusquam factum sit iudicium, resignato.

7. Iudices tres et docti et religiosi, qui nesciant cuius quaeque sit scriptio, deliguntor [5]. His perlectis omnium scriptis et re diligenter inspecta, de communi sententia [204*r*] victores tum primum, tum secundum in unoquoque genere declaranto. Quod si quis de iudicibus vel manum cuiusque agnoverit vel alio argumento coniecerit, cuius sit oratio, quae in contentionem venit, eius de illa iudicium irritum esto.

8. In iudicio cuius melior erit orationis forma, is caeteris omnibus, licet multo plura scripserint, antefertor. Si qui genere ipso et stylo pares in scribendo erunt, qui recte scribendi rationem studiosius fuerit secutus, victor esto. Si observatio etiam recte scribendi fuerit in duobus omnino par, plura paucioribus anteponuntor. Si qui et orationis habitu et orthographia et longitudine ac brevitate prorsus pares reperientur, illi qui elegantius expresserit litterarum notas, praemium adiudicator. Si quis in omnibus generibus scribendi caeteros omnes vicerit, is etiam omnium generum praemia consequitor.

9. Iudicio perfecto, solus gymnasii praefectus, remotis arbitris, chartas, in quibus nomina certantium cum signis adscripta erunt, resignato, nomina victorum ex signis diligenter, ne erret, investigato, cognita nemini enuntiato.

---

35 maneto] memento *t2* || 41 ac] et *t2* | asservato *t2* || 44 His *t1* || 48 certationem *t2* || 54 aequales *t2* || 60 ex] cum *t2*

---

[4] De modo italico computandi tempus iuxta solis occasum cf. supra, mon. 56 adn. 4. — De molestiis quae ex horarum incertitudine sequebantur, cf. LEDESMA, *Relatio de prof. consult.* (*1565*) lin. 58-71 : *Horarum mutatio* ; supra, mon. 69.

[5] Patrem Perpinyà fuisse iudicem huiusmodi anno 1564 in Collegio Romano, scimus ex ipsius epistola diei 20 ian. 1565 ad P. Adorno data, in qua scribebat : « Post reversionem [Laureto scilicet Romam], cum P. Natalis urgeret, paucis diebus multorum mensius opus perficiendum fuit. Diiudicandae erant eorum orationes atque versus, qui ea lege subierant scribendi certamen, ut victoribus primis et secundis praemia publice darentur ; ego fui ad illud arbitrium cum aliis delectus » LAZERI, *Petri Ioannis Perpiniani valentini e Societate Iesu opera* III (Romae 1749) 85.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

10. Constituto deinde die quanto maximo fieri poterit apparatu, in conventu hominum et frequentia nomina victorum publice praedicantor, et in medium procedentibus praemia cuique sua honorifice dividuntor. Si quis non aderit, nisi commeatum antea iustis de causis acceperit a praefecto, praemium vel optimo iure sibi debitum amittito.

Leges privatorum praemiorum

In praemiis, quae classium inferiorum auditoribus privatim distribuentur, eadem quoad res feret, observantor. Sed si qui omnibus aliis rebus pares videbuntur, qui melius tenebit christianae disciplinae rudimenta, is alteri praeponitor.

81

P. PETRUS IOANNES PERPINYÀ S. I.

QUI AUTHORES STUDIOSO ELOQUENTIAE SUNT NECESSARII

ROMAE 1565

Introductio

De historia monumenti recoli possunt ea quae in introductione praecedentis monumenti dicta sunt. P. Ledesma in opere *De ratione studiorum Collegii Romani* (*1564-65*) breviter tractat quaestionem, quibus libris utantur magistri et discipuli humaniorum litterarum (vide supra, **mon. 76**, c. 21). Utrum autem P. Perpinyà eius vel alterius rogatu hoc scriptum conceperit nec ne, diiudicare non valemus, deficientibus argumentis.

TEMPUS : Cum bis in textu mentio fiat Seminarii Romani, putamus auctorem ineunte anno 1565 hoc monumentum scripsisse, quandoquidem Seminarium Romanum mense februario anni 1565 inchoatum est (cf. SCADUTO, *Storia* III 441). Non potuit componi post mensem augustum anni 1565 ; hoc enim mense P. Perpinyà, superiorum iussu, Lugdunum se contulit (cf. introd. mon. praecedentis).

TEXTUS : Romae, Arch. Univ. Greg., *Ms. 582*, folium (204 × 123 mm.), numero nondum instructum, quod inter ff. 92 et 93 reperitur ; est apographum. Post textum alia manus addidit : « Cuius fabella, propter elegantiam sermonis, putabatur a C. Laelio scribi. 7. Ad ras. — Sciendum est Terentium [sequuntur verba illegibilia].

66-67 amittunto *t*¹ | 69 observator *t*² | 71 praeponitur *t*².

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

QUI AUTHORES STUDIOSO ELOQUENTIAE SUNT NECESSARII [1]

Authores rethorices studioso necessarii dividuntur in tres classes. In prima ponuntur illi quorum attenta et assidua lectio latinae orationis proprietatem, puritatem, copiam, ornatum suppeditabit. Ii vero sunt M. Tu. Cicero, Ca. Caesar, Salustius, Terentius [2], Plautus, Livius, Qu. Curtius. Hos duntaxat latini sermonis magistros habere debemus. Caeteri enim scriptores legendi sunt quidem, sed non imitandi, nisi in iis quorum ipsi authores fuerunt, quaeque ab aliis mutuare non possumus, ut verbi gratia si de re rustica loqui aut scribere velimus : Catonem [3], Varronem [4], Columellam [5], Palladium [6] ; si de morbis seu de re medica : Cornelium Celsum [7] ; si de architectura : Vitruvium [8] ; si de re militari : Vegetium [9] ; si de naturali historia : Plinium pervolutemus. Denique ad scribendum condendumque carmen latinum optimi poetarum legendi sunt : Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Lucretius. Penes quos candor est et cultus poëticus. Caeteri legi quidem possunt, sed ad imitationem parum idonei censendi sunt. Illud estis inprimis admonendi, in poëtis comicis, ut in Terentio et Plauto, aliqua reperiri vel minus vetusta, vel poeticae licentiae tantum concessa, quae a prosa oratione aliena sunt, ut (pleraque etiam) quae historicorum sunt propria. Ut intelligatis eos authores quos nominavi, omnes fere, praeter Cicero-

3 lectione *ms.* || 10 Pharronem *ms.* || 11 Litrunium *ms.* || 13 contendumque *ms.*

[1] Videsis de scripto : *Quos libros ad manus habere debeant qui litteras humaniores docent* supra, mon. 69 adn. 40.

[2] De Terentii lectione cf. supra, mon. 57 adn. 4 et 8 ; et mon. 69 introductio.

[3] M. Porcius CATO (520-605 U. C.), *De re rustica*, seu *De agricultura*. Cf. FORCELLINI, *Lexicon* I p. LIV.

[4] M. Terentius VARRO (638-727 U.C.), poeta, historicus et scriptor agrarius ; scripsit *De re rustica libri III*. Cf. *ib.* p. LXXIV.

[5] L. Iunius Moderatus COLUMELLA (s. I), cuius exstant *De re rustica libri XII* et *De arboribus liber*. Cf. *ib.* p. LVII.

[6] Rutilius Taurus Aemilianus PALLADIUS (s. IV), *De re rustica libri XIII*. Cf. *ib.* p. LXVI.

[7] A. Cornelius CELSUS (s. I), medicinae auctor celeberrimus ; scripsit *De medicina libri VIII*. Cf. *ib.* p. LV.

[8] M. VITRUVIUS Pollio (ob. U. C. 743), artis architectonicae scriptor ; cf. *ib.* p. LXXVII.

[9] Flavius VEGETIUS Renatus (s. IV), *De re militari libri V* ; cf. *ib.* p. LXXVI.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nem et Caesarem et Salustium, esse cum iudicio legendos, habendumque delectum verborum et argumenti de quo scribimus, rationem.

In secunda classe collocantur scriptores, ex quorum lectione eloquentiae praecepta petuntur. Hii sunt Cicero in libris *De inventione*, *De oratore ad Quint. Fra.*, *De claris oratoribus*, qui dicitur *Brutus*; in *Oratore ad Brutum*, in *Topicis ad Trebatium*, in *Partitionibus oratoriis*, in libro denique *De optimo genere oratorum*. Item Cornificius [10] ad Herennium, Aristotelis in *Rhetoricis ad Theodecten*, Quintilianus, Plato in *Gorgia*. Addite, si placet, compendium Cypriani [11], memoriae causa.

In tertiam demum classem coniiciantur hii authores qui inventionem rhetoricam adiuvare possunt et res varias ad orationes seu declamationes scribendas suppeditare. Quales *Observationes* Nizolii [12] vel *Thesaurus Ciceronianus* [13], *Sententiae Ciceronis*, Valerius Maximus [14], *Exempla* Sabelici [15], Martii Mandi [16], Andreae Eboracensis [17], Polianthea [18], *Summa virtutum et vitiorum* [19], *Officina* Textoris [20], Lactantius, Virmannius [21]; atque alii si qui sunt huius generis scriptores.

---

24 praecepta *del.* trad[untur] || 26 Trebantium *ms.* || 28 Theotecon *ms.* || 29 enorgia *ms.* || 30 inventionem] mentionem *ms.* || 34 Eporacensis *ms.*

---

[10] Q. CORNIFICIUS, rhetor romanus qui Ciceronis in consulatu competitor erat. Scripsit *De ratione dicendi ad C. Herennium*, quod olim a nonnullis Ciceroni attribuebatur. Cf. FORCELLINI, *Onomasticon* I 425.

[11] Cyprianus Soares S.I., *De arte rhetorica libri tres*; cf. supra, mon. 18 adn. 85.

[12] Cf. supra, mon. 69 adn. 43.

[13] Carolus ESTIENNE (1504-64), *Thesaurus Ciceronis* (Parisiis 1556); cf. *Ouvrages pédag.* p. 265.

[14] M. VALERIUS Maximus, *Factorum dictorumque memorabilium libri IX ad Tiberium Caesarem Augustum*; cf. FORCELLINI, *Lexicon* I p. LXXIV.

[15] Marcantonius Coccio, Sabelicus dictus (1436-1506), *Exemplorum libri X.*

[16] De quo nil invenire potuimus.

[17] Andreas Eboracensis, *Sententiae et exempla ex probatissimis quibusque scriptoribus collecta*, seu *Exemplorum memorabilium cum ethnicorum, tum christianorum tomus posterior* (Lugduni 1557); cf. *Ouvrages pédag.* p. 28.

[18] De *Polyanthea* cf. supra, mon. 76 adn. 57.

[19] Fortasse: *Flores poëtarum de virtutibus et vitiis ac donis Sancti Spiritus.* Coloniae c. 1474.

[20] Cf. mon. 76 adn. 51.

[21] Fortasse Nicolaus Winman, helvetus, qui usque ad a. 1538 Ingolstadii linguam graecam et hebraicam docebat; ediditque *Herculis cum Antaeo pugnae ... interpretatio* (Nurembergae 1537); *Colymbetes, sive de arte natandi dialogus* (Augustae 1538); *Syncretismus ... contra ... Turcae tyrannidem* (cf. ALLEN, *Opus Epistolarum*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

STUDIORUM RATIO QUAM OBSERVARE DEBENT ELOQUENTIAE STUDIOSI

Matutinum tempus (quod est ante lectionem) exercendae memoriae tribuetur, partim in oratione Ciceronis, partim in grammatica graeca. Deinde quisque memoriter secum repetet quae in hesterna lectione observavit atque excepit ; et praecipue loquendi formulas et phrases. 3° loco, si vacabit, praevidenda est futura lectio, et attente singula consideranda quae proxime a praeceptore sunt explicata. A prandio ante lectionem vel praevidere poteritis futuram lectionem, vel ea parare atque excogitare quae ad orationis conficiendae usum rationemque conducent. 3° [!] duae horae nocturnae ante caenam consumentur in compositione, sed die-[*v*]bus in gymnasio feriatis et a lectione vacuis secunda hora nocturna in repetitione ponetur lectionum matutinae et pomeridianae alternis vel utriusque. Si vacabit, prima hora graecae compositioni assignatur. Quemadmodum etiam die Veneris prima hora nocturna in repetenda graeca lectione ponetur. Graeca compositio octavo quoque die reddenda est. Oratio vero latina singulis mensibus ab iis qui graecis dant operam. Caeteris autem tres tantum hebdomadae conceduntur. Singulis item mensibus in templo collegii [oratio] seu declamatio de re aliqua vel sacra vel morali primo a nostris, deinde a Seminario, tum a Collegio Germanico, tum postremo ab aliquibus externis.

6° Ad haec in Collegio Germanico et Seminario per eos dies quibus liberi sunt lectionibus, litterarias exercitationes et concertationes iuxta praescriptum instituent. Postremo diebus sabathis aut semper aut certe frequenter in gymnasio a prandio ea hora qua reliquis diebus explicari solet oratio Ciceronis, extemporali compositioni vacabitur.

---

40 hesterna] externa *ms.* || 53 hebdomatae *ms.*

Desiderii Erasmi Roterdami IX (Oxonii 1938) p. 150. Cf. etiam SCHOTTENLOHER, *Bibliographie* II p. 394).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

82

P. PETRUS IOANNES PERPINYÀ S. I.

DE RATIONE LIBERORUM INSTITUENDORUM LITTERIS LATINIS ATQUE GRAECIS

INEUNTE ANNO 1565

Introductio

Pretiosissimum hunc de ratione puerorum instituendorum tractatum P. Perpinyà non superiorum suorum maiorum, sed cuiusdam viri nobilis rogatu concepit, prout ex titulo ipso liquet. Cuius viri petitionem P. Franciscus Adorno S.I. (1532-1586 ; cf. SCADUTO, *Catàlogo* p. 2) ad P. Perpinyà pervenire fecit. Exstat enim responsum huius, die 20 ian. 1565 Patri Adorno, suo ex Lusitania familiarissimo, datum, in quo scribebat : « Cum ex me cognoscere te velle dixisses, quaenam in gymnasio conimbricensi Societatis nostrae ratio in pueris infimorum ordinum erudiendis teneatur, ego tum gratificandi tibi, tum studio muneris mei cumulandi et ornandi, universam illius gymnasii institutionem animo complexus, quid de tota liberum latinis graecisque litteris instituendorum ratione sentirem, illi ipsi perscripsi, cuius causa me rogaras, non qua forte ille expectat elegantia et prudentia, sed qua potui certe diligentia et cura » (cf. LAZERI, *Perpigniani opera* III 86). Ex epistola invicem Patris Adorno, die 31 ian. 1565 Mediolani data, eruitur virum nobilem fuisse Stephanum Saulium, virum cum primis doctum, et doctorum hominum amantissimum — ut ipsius Patris Adorno verbis utar (cf. *ib.* p. 111). — Familia nobilis Saulium fundarunt collegium Societatis Iesu Ianuae ; de qua cf. SCADUTO, *Storia* III 549 adn. 20 et passim).

TEXTUS : 1. *Opp. NN 65*, f. 45*r*-48*r* ; apographum coaevum. In angulo superiori sinistro folii 45*r* manu Patris Nadal : « P. Perpiniani ».

2. Romae, Bibl. Ap. Vat., *Barb. lat. 1748* (*prius* XXIX 92), f. 137*v*-46*v* ; apographum coaevum. Hic textus nonnihil a primo discrepat ; praesertim in capite secundo permultis additionibus est auctus. Num etiam harum additionum idem P. Perpinyà sit auctor habendus, difficile est diiudicare. Attente autem consideranda sunt verba memoratae Patris Perpinyà epistolae ad P. Adorno : « Accipe igitur parvum opusculum his frigoribus elucubratum ; quod, siquidem non abhorrebit ab eo quod quaerebas, ubi Laelius noster perlegerit, et si quid ei videbitur, emendarit, illi mitte, cui hoc officium tribuendum esse iudicasti » (LAZERI, *Perpiniani opera* III 86-87). Fieri enim potest ut P. Laelius Bisciola (1542-1629 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 16), anno 1565 in collegio mediolanensi praeceptor rhetorices (cf. *Hist. Soc. 175*, f. 30*v*), qui anno praecedente in Collegio Romano hoc idem munus obierat (cf. *Rom. 78/b*, f. 29*r*), has immutationes in textum induxerit. Nos sequimur textum primum, quem auctor Patri Nadal, Collegii Romani eo tempore superintendenti exhibuit, eo vel magis quia editores omnes textum secundum typis mandarunt.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

TEMPUS : Ex epistolis superius memoratis patet, Patrem Perpinyà tractatum nostrum ineunte mense ianuario anni 1565 concinnasse.

EDITIONES : 1. LAZERI, *Perpiniani opera* III 88-110. — 2. *Woodstock Letters* 22 (1893) 257-73. — 3. SPRINGHETTI, *Selectae latinitatis scripta auctorum recentium* p. 82-89 (cum omissionibus). — 4. STIER etc., *Ausgewählte pädagogische Schriften* p. 17-30 (versio germanica).

SCRIPTORES : LAZERI, *De vita et scriptis Petri Ioannis Perpiniani diatriba* p. 547-48. — GAUDEAU, *De Petri Ioannis Perpiniani vita et operibus* p. 118 ss. — STIER, *Ausgewählte pädagogische Schriften* p. 8-9. — RODRIGUES, *História* I/2 436-43. — FARRELL, *The Jesuit Code* p. 114-18.

Summarium

C. 1. *De magistro.* — C. 2. *De arte grammatica.* — C. 3. *De grammatica tradenda.* — C. 4. *De literis graecis.* — C. 5. *De rhetorica.* — C. 6. *De autoribus.* — C. 7. *De explicandi et audiendi ratione.* — C. 8. *De exercitatione.* — C. 9. *De studio puerorum excitando.*

AD VIRUM NOBILEM [1] DE RATIONE LIBERORUM INSTITUENDORUM LITERIS LATINIS ATQUE GRAECIS

De magistro — Caput 1

Ante omnia magister deligendus integris moribus, flagranti studio, ingenio acri, literis exquisitis ; qui non communium paedagogorum more tempus omne in nugis contriverit aut somniis grammaticorum ; sed et praecepta pauca, eaque ex optimis quibusque authoribus delecta, in promptu habeat ; et scriptores elegantissimos cuiusque generis penitus cognorit ; sitque tum in loquendo tum in scribendo bene exercitatus. In quo duo praecipue videnda sunt, ne aut graecarum literarum sit prorsus rudis, aut falsa opinione sapientiae inflatus, grammaticam tanquam unam aliquam maximarum artium sibi docendam putet.

De arte grammatica — Caput 2

Ars deinde literarum, magna cura vel de multis eligenda, vel si nulla reperietur idonea, componenda est [2] ; quae neque longitudine aut

1 Ad virum nobilem *om. t2* | liberum *t2* || 2 atque] et *t2* || 4 diligendus *t2* || 6 contriverit in nugis *t2* | somniis delitentium *t2* || 7 delecta *om. t2* || 8 generis *add. t2* poetas, historicos, oratores || 9 cognoscat *t2* | et sit ipse cum || 10 ne aut] ut et *t2* || 11 prorsus rudis] bene gnarus *t2* | aut] neque *t2* | sapientiae] scientiae *t2* || 15 aut] ac *t2*

[1] Stephanus Sauli ; cf. introductionem huius monumenti.

[2] De difficultatibus circa grammaticam in Collegio Romano cf. supra, mon. 69 lin. 147-59.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

multitudine praeceptionum obruat, neque obscuritate in desperationem adducat, neque disputationum de rebus ab usu remotis, quaestionumque serie impediat, neque contaminati sermonis vel praeceptis vel exemplis eos inquinate loqui assuefaciat. Ac principio quidem habeat usitatas tum nomina tum verba declinandi formas absque praeceptis, quibus anomala verba pauca sint adiuncta. Ea videlicet, quae frequenter occurrunt, veluti : *volo*, *nolo*, *malo*, *fero*, *sum*, *fio* ; et si quae sunt alia. Significatio primae tantum cuiusque temporis personae adscribatur vulgari sermone quam maxime proprio et eleganti. Declinandi formas excipiant prima elementa et quasi rudimenta grammaticae, quae a literis et syllabis orsa, de partibus orationis ea tradant quae pueris et cognitu facilia et utilia futura videantur. Postea perpauca quaedam eaque maxime communia, de coniunctione verborum (quam syntaxim vocant) praecepta ponantur, ut de nomine et verbo, de nomine substantivo et adiectivo, de relativo et antecedente ; quem omnia verba casum ante, quem post desiderent ; *sum* quos casus amet, et si qua sunt generis eiusdem. Sequantur genera nominum et praecepta declinandi. Quibus illa complector, quae praeterita et supina appellantur. Verum non omnia quae usquam reperiri possunt sine delectu sunt congerenda, sed omittenda illa quae in sermonem aut raro aut nunquam occurrunt. Nihil praetereatur eorum quae communia sunt omnibus declinandi formis. Quae propria sunt cuiusque formae neque magnam habent varietatem, paucis explicentur. Quae valde varia sunt, ea universo genere comprehensa lectioni et consuetudini reserventur. Tum nomina et verba et quibus aliquid deest, et quae aliqua in re a communi ratione discedunt, diligenter enumerentur, descripta generatim ; sed ita ut et nihil sit quod bonorum scriptorum non confirmet authoritas, et quae maxime trita videbuntur, separentur a caeteris, quo facilius a pueris memoriae mandentur.

His proxima sit iungendorum verborum et orationis componendae ratio, quam syntaxim dicimus. In hac summa quoque prudentia opus

---

16 **praeceptorum** *t2* | ingenia puerorum obruat . 17 de rebus *om. t1* || 18 **serie** *add. t2* et opinionum varietate || 19 **conquinate** *t2* ' assuefaciat *add. t2* sed et brevitate memoriae **seviat, et perspicuitate ad discendum invitet, et praecipiendi simplicitate intelligentiam adiuvet, et puram atque incorruptam latini sermonis integritatem alat elegantiam** | principio] **primo** *t2* || 21 **frequentissime** *t2* || 22 **veluti** *sup. t1 ; om. t2* | sum] summo *t2* | **fio** *om. t2* | **qua** *t2* || 23 **Significatio** *add. t2* **vero** || 23 **tantum adscribatur** *t2* || 24 **maxime** *sup. t1* | **eleganti** *add. t2* **quod et ad intelligendum satis est, et ad** declinandi exercitationem **expeditum, et ad memoriam facile atque diuturnum** || 27 *prius* **postremo** *t1* ' Postea] In **his autem extremis** *t2* || 28 **vulgo vocant** *t2* || 29 **substantivo** *om. t2* || 30 adiecto ad nomen, de **antecedente, et eo quod refertur ad antecedens** *t2* | quem *del. t1* omnis gener[is] || 33 **vulgus appellat** *t2* || 33-4 **Verum in his nimia diligentia vitanda est neque omnia** *t2* || 34 **possint** *t2* | **dilectu** *t2* | sunt *om. t2* ' 35 quae cum *t2* | occurrunt] incidant, sine fructu sunt a morosis **grammaticis collecta** *t2* || 37 *prius* **habeant** *t1* || 38 ea] et *t2* | **generi** *t2* || 39 **lectioni** *add. t2* **potius** || 40 **desit** *t2* | **discedant** *t2* || 43-4 **ea pueri memoriae commendent** *t2* || 46 **dicimus** *add. t2* **verbo graeco** | In **hac vero summa (ut mihi quidem videtur) prudentia** *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

est. Nam non omnia quae Ennius [3], Actius [4] aut etiam Plautus dixit aliquando, ad artem revocanda sunt, sed ea praecipienda tantum, quae in frequentiori usu apud optimos authores esse leguntur. In quibus [45*v*] tamen quae poetarum propria sunt, quaeque historicorum, notari oportet, ut ea pueri caveant in sermone communi. Quae abhorrent a vulgari consuetudine loquendi raraque sunt, ea separatim exponantur. Praeceptiones autem ipsae primum ex partibus orationis generatim, deinde speciatim ex significatione describantur, cum pueris ante sit cognoscendus verborum usus, quam ad quem ordinem pertineant, videre possint.

Extrema sit illa pars quae faciendorum versuum viam aperit, et acutarum graviumque vocum continet rationem. Hic communia quaedam commonita de longitudine et brevitate syllabarum explicentur. Incrementa nominum et verborum praetermitti possunt; vel si ea placet exponi, removeantur illa quae in tertia nominum declinatione tam multiplicem varietatem habent. De primis mediisque sillabis, totus locus ad lectionem poetarum atque ad usum reiiciendus. De ultimis, quoniam earum tractatio brevis est, diligenter praecipiendum. Tum addantur de gravibus acutisque vocibus pauca ex antiquis. Postremo genera versuum quae maxime sunt in usu, ita doceantur, ut in quo sita sit cuiusque generis elegantia, sedulo demonstretur. Atque in his omnibus tractandis elaborandum est, ut nihil neque praecipiatur, neque dicatur, quod bene latinum non sit.

Declinandi formae, rudimenta et syntaxis non aliunde melius quam ex Lynacro [5] sumi possunt. De gravibus acutisque vocibus ex oratione Ciceronis, Gellio [6], Quintiliano colligi necesse est. De orthographiae ra-

---

47 Ennius *add. t2* aut Piso in annalibus, aut Pacuvius aut || 48 sed] verum *t2* || 48-9 quae . . . leguntur] quibus, si quis utatur vel in adstricta versu, vel in soluta oratione, laudem politi scriptoris assequatur *t2* || 50 sint *t2* || 51 opus est *t2* || 52 separatim potius exponentur *t2* || 54 describantur *add. t2* Nam qui certos constituunt verborum ordines, in singulis autem infinitam quandam sylvam suggerunt, eos ego duobus nominibus existimo gravissime peccare : quod et memoriam puerorum multitudine verborum opprimunt, et facultatem nullam afferunt recte emendateque loquendi || 58-9 quadam admonita *t2* || 60 possunt *add. t2* cum usu ipso bene loquendi ; longa ne sint, an brevia, cognoscatur | vel] aut *t2* || 61 illa *add. t2* certe || 62 habent *add. t2* ut longe sit facilius ea sine arte memoria continere, quam redigere in formam artis || 64 earum tractatio *om. t2* | tota res diligenter *t2* | addatur *t2* || 65 antiquis *add. t2* relictis omnibus quae multis post saeculis inepte grammatici quidem excogitaverunt || 65-6 ea praesertim quae *t2* || 69 sit *add. t2* et singulae res appositissimis exemplis delectis ex optimorum authorum scriptis comprobentur || 70 forma *t2* || 72 ex Gellio *t2* | cetera ex aliis colligi necesse est ut illud ab unoquoque quod recte observarit, prudenter accipiatur *t2*

---

[3] Q. ENNIUS (239-169 a.C.), poeta latinus ; cf. *Der kleine Pauly* II 270-76.

[4] L. ACCIUS (170-c. 86 a.C.), historicus et poeta latinus ; cf. *ib.* I 28-30.

[5] Thomas LINACRE (1460-1524), *De emendata structura latini sermonis libri sex* (Parisiis 1527) ; cf. *Ouvrages pédagog.* p. 395-97.

[6] Aulus GELLIUS (s. II), *Noctium Atticarum libri undeviginti* ; cf. *Der kleine Pauly* II 726-28.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione ideo nihil dixi, quod intelligo magis eam observationis et veteris consuetudinis esse, quam artis. Verumtamen quia praecepta quaedam communia dari possunt recte scribendi, ea si placet, partim ex Quintiliano partim ex aliis deprompta adiungantur extremo loco.

De grammatica tradenda — Caput 3

Huiusmodi arte vel selecta vel composita, curandum imprimis est, ut pueri literarum notas non ineleganter exprimant. Quo in studio, ubi tantum fecerint progressum, ut spes aliqua sit eos quotidiana consuetudine scribendi fore profectum in dies facturos, omnes declinandi formas cum anomalis usitatissimis memoriae mandent, in eisque diligentissime diversorum generum et nominibus et verbis ad declinandum propositis exerceantur. Magnum adiumentum adfert tum ad memoriae firmitatem, tum ad usum scribendi, tum ad cognoscendas orthographiae ex casibus commutationes, quantum erunt singulis diebus memoriter recitaturi, tantum eos in charta ante transcribere. Ad celeritatem vero declinandi modo nomina et verba praepostere inflectant, modo nullo ordine quemcumque magister proposuerit casum, expedite proferre rogantur, modo multa diversa nomina coniuncte inflectant, ut *consilium forte et prudens*; modo brevem orationem per omnia tempora, numeros, personas, modos deducant, ut *Ego lego Ciceronem, Ego legebam Ciceronem*, etc. Sed danda est opera, ut haec omnia et pura sint et ad communem sermonem accommodata.

Hinc ad rudimenta gradus faciendus est, nunquam intermissa declinandi exercitatione. Una cum rudimentis author aliquis et politus et apertus patrio sermone explicandus est. Aliquid etiam quotidie scribere et componere cogantur, quamvis artis adhuc expertes fuerint. Ubi ab illis elementis ad genera transierint et declinationes, observandum erit ut singulis diebus et de praeceptis aliquid addiscant, et de bono

---

76 loco *add. t2* praeternissis iis quae quoniam innumerabilia sunt, nec ullo certo genere circumscribi aut definiri possunt, artis expertia videntur. Quamquam hic quoque non minus multae quam in aliis partibus, grammaticorum ineptiae deprehenduntur, quas vitari diligenter oportebit, ne puerif alsis praeceptis imbuantur || 79 ineleganter] indegenter *t2* | exprimant *add. t2* Coniuncta namque est cum orationis componendae cura, diligentia scribendi || 80 tantos effecerint processus *t2* || 81 fore . . . facturos] perfectius in dies id esse facturos *t2* || 84 Magnum *add. t2* autem | afferet *t2* || 88 declinandi *add. t2* incitandam exercitationem || 89 proposuerit] poposcerit *t2* || 89-90 prodere cogantur || 90 diversa *om. t2* | nomina *add. t2* non unius modi | ut] et *t2* || 92 ducant *t2* | 93 etc. *add. t2* Tu legis Ciceronem, Tu legebas Ciceronem || 94 ad *om. t2* | accommodata *add. t2* eorumque signatio intelligatur ut etiam si nulla dedicerunt adhuc praecepta loquendi, tamen ut aves nonnullas facere videmus, imitatione iam assuescant latine loqui || 96 exercitatione declinandi *t2* | Una *add. t2* vero || 97 explicandus patrio sermone *t2* | est *om. t2, et add.* isque memoriter pronunciandus ad linquam locupletandam ut eius rei grata voluptate pueri vehementius ad studium inflammentur || 98 fuerint *om. t2* || 99 eadem omnia observanda sunt *t2* || 100 addiscendum *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scriptore nonnihil audiant, auditum memoria exponant; et inflectendis tum nominibus tum verbis exerceantur, crebroque de rudimentis, generibus, declinationibus interrogentur, et aliquid latine scribant.

His grammaticae partibus bene perceptis, ad syntaxim traducendi sunt, in qua docenda idem qui in superioribus tenendus est ordo, adhibitis interdum tum declinandi, tum de rudimentis, generibus, declinationibus interrogandi exercitationibus, ne effluant ex puerorum animis quae didicerunt. Sed et author paulo gravior solutae orationis et facil-[46*r*]limus aliquis poeta explanandus, et scribendi exercitationes aliquanto longiores instituendae sint. Posteaquam vero perspectam habuerint coniungendorum verborum rationem, et plura eaque emendatiora scribere caeperint, ultima grammaticae pars aperinda est, quae pertinet ad versus faciendos. Interim tamen non abiicienda erit superiorum partium et maxime syntaxeos exercitatio. Poeta gravior et difficilior pariter interpretandus, in quo ubi paululum processerint, alternis diebus eos componendis versibus exerceri perutile est. Tum si libuerit de orthographiae ratione delecta quaedam, tum de syntaxi quae recondita magis ac rara sunt, ex libro sexto Lynacri [7] explicanda; tum probatissimi cuiusque generis authores, oratores, historici, poetae proponendi erunt.

De literis graecis — Caput 4

Quoniam non cognitio modo reconditarum artium, verum etiam loquendi copia manavit a graecis ad romanos, literas graecas cum latinis, ut Cicero filio praescribit [8], coniungi necesse est. Tametsi Quintiliano minime assentiar, qui grammaticam graecam latinae vult ordine praeponi [9]. Fuerit hoc utile tum illis hominibus, quibus latinus sermo patruus erat, nunc certe non expedire confitendum est. Itaque non prius initium discendi graecarum literarum existimo faciendum esse, quam

101 audiant *add. t2* idque quod audierint, ex memoria exponant || 102 exercitentur et crebro *t2* | de generibus *t2* || 103 scribant *add. t2* De nominibus autem illis aut verbis quae vel aliqua re carent, vel ab inflexione communi recesserunt, pervagata solummodo memoria sepienda sunt quae ob eam causam erunt, ut supra monui, descripta atque digesta separatim || 104 perceptis *add. t2* et assidua exercitatione confirmatis | pueri transducendi *t2* || 105 est *om. t2* || 106 tum *om. t2* || 108 dedicerunt *t2* | Sed iam tum *t2* || 110 aliquando *t2* | vero *om. t2* || 111 lungendorum *t2* || 113 Interim ... erit] Non prorsus abiicienda tamen *t2* || 114 Poeta *add. t2* vero || 119 oratores] omens *t2* || 120 proponendi ad cognoscendum *t2* || 122 Et quoniam *t2* || 124 Cicero] M. Tullius *t2* || 127 patrius et naturalis *t2* | expedite *t2*

[7] Cf. supra, adn. 5.

[8] Cf. M. T. CICERO, *De officiis* lib. I c. 1.

[9] Cf. M. F. QUINTILIANUS, *Institutionum oratoriarum* lib. I c. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et tota grammatica latina sit animo compraehensa, et latine scribendi exercitatio usu atque ratione firmata. De caetero quae de latinarum dixi, eadem ad graecarum literarum artem transferri possunt et debent.

De rhetorica — Caput 5

Eodem tempore pueri bene dicendi praeceptis instituendi sunt, ut etiam oratorie, hoc est admirabilius loquantur. Ergo statim ut grammaticam latinam perdidicerint, quotidie diversis horis aliquid de orationibus Ciceronis audiant, aliquid de optimo poeta latino, de graecis nonnihil, nonnulla de rhetoricis. Atque in rhetoricis quidem illa mihi ratio et via maxime probatur, ut ars prius universa brevius explicetur ordine quam apertissimo, verbis illustrissimis, remotis longioribus de rebus dubiis disputationibus, praecipiendo magis quam quaerendo. Post antiquissimi et gravissimi artis scriptores fusius et latius exponantur, et reconditissima quaeque eius disciplinae mysteria tanquam initiatis iam enuntientur. Simul autem pueri crebris exercitationibus omnem suam orationem ad Ciceronis et Demosthenis dicendi consuetudinem conforment.

De autoribus — Caput 6

Scriptores novi et recentes omnino reiiciantur. Antiqui tantum, ac ne hi quidem omnes, sed optimi quique pueris exponantur. Quamquam eorum etiam qui elegantia praestant, delectus quidam habendus sit, et omnis tum verborum tum rerum obscenitas removenda. Itaque Terentium, quamvis optimum latinitatis magistrum, pueris proponendum non esse arbitror [10]. Quod minus mirabitur, qui Fabium aliquando legerit. Nam is universum comicorum poetarum genus illi aetati vult interdictum esse [11]. Cicero, mea quidem sententia, omnibus aetatibus et temporibus utilis est, nam et epistolae seligi possunt puerorum ingeniis

---

130 oratione *t2* || 131 transferenda sunt *t2* || 134 oratoriae *t2* || 137 rhetoricis *add. t2* ut et latini et graeci sermonis elegantia, copia, splendor, ornateque dicendi facultas quotidianis quasi nutrimentis pariter adolescant || 139 aptissimo *t2* ||141 Post antiquissimi scriptores artis et gravissimi *t2* || 143 initiatis *add. t2* atque devotis || 145 conforment *add, t2* Illud enim intelligendum est maximam eloquantiae partem in assiduitate scribendi et dicendi positam esse || 150 sit] est *t2* || 152 Fabium Quintilianum *t2* || 153 universum is *t2*

---

[10] De Terentii lectione cf. *Const.* P. IV c. 14 D ; MP I 299 ; et supra, mon. 76 adn. 67.

[11] Cf. QUINTILIANUS, *Institutionum oratoriarum* lib. I c. 8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

accommodatae. Iis qui iam aliquid profecerunt, epistolarum graviorum et obscuriorum, et nonnulli de moribus libri, ut *De officiis*, *De amicitia*, *De senectute*, *Paradoxa* permagnum fructum adferunt, et *Tusculanae disputationes* aliique de philosophia sermones eruditi cuiusvis mentem pascunt. Orationes latinas aliorum nullas habemus ; et si haberemus, tamen has omnibus aliorum proponendas esse ducerem. De historicis Caesarem loquendi munditia primum puto. Hinc addendi Livius atque Salustius, valde inter se dissimiles, et Caesaris, sed uterque in dispari genere princeps.

Inter poetas Ovidio propter facilitatem primus videtur locus deberi. Cuius, ut omnis [46*v*] fugiatur obscenitas, eligi possunt libri *De Tristibus* et *Ponto*, multaque *Metamorphoseon* et *Fastorum* fragmenta. Proximum velim esse Vergilium, tertium Horatium, relictis omnibus, in quibus erit aliquod vestigium impuritatis. Addi quoque possunt nonnulla Catulli, Tibulli, Propertii et Martialis selecta carmina quae a turpitudine longe absunt.

In graecis vel ab Isocrate vel ab Xenophonte placet ordiri, quorum et pura et illustris est oratio. Sequetur Demosthenes princeps oratorum. Homerus graecorum poetarum clarissimus est, et omni scribendi laude primus. Hunc alii consequentur eodem, quem in latinis exposui delectu. In historia noti sunt Herodotus, Thucydides, Pausanias, aut si breviorem expositionem desideras neque tam perpetuam, sed quasi intercisam et iucundam ob varietatem : Aelianus *De varia historia*.

De rhetoricis praeceptis artem breviter comprahensam, cum sint plurimae, nullam probo, nisi quam Cyprianus Soarius, vir Societatis nostrae ex tribus laudatissimis authoribus : Aristotele, Cicerone, Quintiliano, ipsorum fere verbis, prudenter collectam, proximis annis Coymbriae edidit et nunc Venetiis apud Tramesinum iterum curavimus edendam [13]. Istas vero illorum trium artes, quos modo nominavi, perfectissimas puto. Sed non omnes Quintiliani libri sine discrimine interpretandi sunt. Nam ut 3 4 6 8 9 multum conducunt, sic caeteri sunt eruditis magis quam imperitis adolescentulis fructuosi. Nec Ciceronis quidem

---

156 et iis *t2* || 158 Paradoxa . . . adferunt *sup. t2* || 159 cuiusvis eruditi *t2* | cuiusvis *sup. t1* || 160 Orationes esse *t2* || 161 praeponendas *t2* | ducerem *add. t2* Hunc scriptorem qui penitus cognorit, is Terentii fabulas non magnopere desiderabit ; maxime cum in illis multa vitanda sint, im Cicerone nihil || 166 libri] loci *t2* || 167 et] de *t2* | et multae et Metamorphoseon fragmenta, multa Fastorum *t2* || 170 delecta *t2* || 171 absint *t2*, *et add.* qualia illarum trium perpauca reperiantur || 173 pura est et illustris oratio || 173-4 oratorum princeps *t2* || 176 Pausanius *t2* || 177 tam] eam *t2* || 178 iucundam *del. sed rest. t1* || 183 tunc *t2* | Tramosium *t2* || 184 Iustas vero artes illorum trium | perfectissimum *t2* || 187 fructuosam *t2*

---

[13] Cyprianus SOARES S.I., *De arte rhetorica libri tres* ; cf. supra, mon. 18 adn. 85.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aeque omnia utilia sunt. *Partitionum* libro, item secundo et tertio *De oratore* omnis bene dicendi ratio continetur. *Orator*, dum eloquentiae ipsius perfectissimam formam quaerit, praecepta pene praetervolat, neque fere partem ullam, nisi elocutionem enucleate explicat. *Topica* tantum persequuntur inveniendi locos. *Brutus* magnam quidem habet utilitatem, sed de ratione dicendi nihil, nisi forte cursim. Non ego male puerorum rationibus consulere putarem eum, qui *Topica* primum post *Partitiones* interpraetaretur. Postremo duos Quintiliani libros, octavum atque nonum, quibus quae de elocutione Cicero nimis in *Partitionibus* coarctavit, uberius et latius dicuntur. Aristotelis tres de Rhetorica libri, quos vulgus falso ad Theodecten inscribit, sunt certe et acuti et referti rerum, et elegantes, sed doctis magis quam pueris adiumento possunt esse.

De explicandi et audiendi ratione — Caput 7

Explicandi et audiendi ratio una est et eadem in latinis atque graecis. Praecepta grammaticae facili et illustri oratione explananda sunt, sine quaestionibus de nugis, crebris earundem rerum repetitionibus. Copiose ab exemplis, quibus pueri doceantur, quemadmodum illa sint ad usum accommodanda, in quo magistrum occupatum esse malim, quam in omnibus utilibus inutilibus hinc inde magno studio congerendis. Authorum scripta principio simpliciter et vulgari tantum sermone sunt declaranda, ut in verbis magis, quam rebus doctoribus cura versetur, et scholiis singulis aliqua genera loquendi insignia notentur, apteque fictis exemplis pueri doceantur illis uti. Post ad vulgarem explanationem accedat etiam latina ; et mediocris diligentia conferatur ad res illustrandas : ut et singulae sententiae singulis sententiis, et verba verbis aliis idem valentibus, et ad id de quo agitur, idoneis explicentur, et genera loquendi in poesi poetica, in historia historica, in oratione oratoria, in omnibus communia sedulo demonstrentur ; et quae sit cuiusque generis propria nota, intelligatur, ne aut poeticis in oratione et historicis utantur aut contra. Et quae necessaria videbuntur ad rem percipiendam, vel de historia et antiquitate vel de poetarum fabulis, narrentur. Nec si quid erit in artificio notabile, praetereatur. Quamdiu autem in praeceptis grammaticis ediscendis pueri occupati erunt, tamdiu eorum usus a magistro in authoribus indicandus est, quem equidem initio in

---

188 item ut *t2* || 190 normam *t2* || 191 explicat *t2 et add.* locum illum maxime de oratione numerosa || 192 ille quidem *t2* || 196 Partitionibus] pauca *t2* || 198 sunt illi *t2* || 203 explicanda *t2* || 210 scholis *t2* || 213 ut sententiae singulae *t2* || 214 de quo] quod *t2* || 221 explicentis *t2* || 215 et] ac *t2* || 217 et] aut *t2* || 219-20 narretur *t2* || 220 Ne *t2* | erit *om. t2* | notabili *t2* || 221 grammaticis praeceptis *t2* | discendis *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rebus fructuosis inculcandis molestum esse malim, quam in praetermittendis fastidio-[47*r*]sum atque negligentem.

Ubi iam ingenia aetate, doctrina, usu quasi adoleverint, omissa explicatione vulgari, latina locupletanda magis et rebus et verbis de grammaticis, de locutione ipsa, nisi si quid admodum abstrusum occurret, nihil attingendum. Artificium et poeticum et oratorium, quanta maxima diligentia fieri poterit, aperiendum. In omnibus docendi partibus utendum eleganti, polito, accuratoque sermone. Interdum etiam maior quidam cum verborum tum rerum apparatus et ornatus illustrior adhibendus, quo vehementius puerorum animi ad studia incitentur. Omnibus vero temporibus doctori conandum est, ut authorum explanationes et genere ipso et eorum quae exponentur, multitudine vel paucitate, sint puerorum ingeniis prope pares et aequales, ut quanta ad ipsorum intelligentiam, tanta ad interpretandi rationem fiat accessio.

Pueri, quaecunque explicanda erunt, ea in commentariis elegantibus literarum notis, curiosa orthographiae observatione, latioribus versuum intervallis atque marginibus, diligentissime domi describant ; quos quidem commentarios crebro magister inspiciat, quo vel metu vel pudore magis ad studium et scribendi diligentiam excitentur.

In schola et praeceptorem dicentem perattente audiant et argumenta librorum ab eo brevissime dictata, relicto ante unumquemque librum ad eam rem spatio, quantum videbitur satis, excipiant, et tum sententiarum tum verborum paraphrasticas interpretationes suo quamque loco inter versus ipsos interponant, et insigniores loquendi formas exemplis illustratas a magistro, longiusculas item rerum ipsarum aut verborum difficilium explicationes in marginibus adscribant. Verum hic mos tantisper tenendus est, dum pauca vel non nimis multa de singulis authoribus exponentur. Nam postea satis erit, quae vel insignia maxime vel ignota indicabuntur, ea in commentariolis excipi.

De exercitatione — Caput 8

Exercitationis, quae ut in omnibus rebus, sic etiam in hac plurimum valet, multae sunt partes. Prima est declinandi, de qua dixi in ratione grammaticae tradendae. Altera memoriae propria est. Praecepta namque grammaticae (exceptis illis quae supra praeteriri debere dixi)

225 quasi] quali *t2* || 227-8 occurrat *t2* || 231 quidam maior *t2* || 232 ad studium excitentur *t2* || 233 curandum *t2* || docentem *t2* || 244 eam *om. t2* | accipiant *t2* || 246 formas *add. t2* quas phrases vocant || 249 nimis] primis *t2* | singulis] multis *t2* || 251 indicabuntur] videbuntur *t2* | commentariis *t2* | excipi *add. t2* notatis auctorum locis. Eadem ad graeca transferri volo.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

omnia memoriter comprehendenda sunt. Authores item, unus orationis solutae, alter carminis; quoad eorum explicatio non superabit mediocritatem. Loquendi etiam formae et rerum ac verborum interpretationes accuratiores. Artis vero rhetoricae non verba omnia, sed sententias memoria retineri convenit, ut si non iisdem, certe paululum commutatis verbis praecepta singula pueri possint exponere.

Tertia exercitatio interrogatione et responsione continetur. Debet enim sedulus magister habere definitum et certum tempus, quo et de praeceptis ipsis, et de authoribus pueros roget. Atque in grammaticis quidem modo praeceptiones ipsae quaerendae sunt, ut nomina in *-is* cuius sunt generis; modo multae res variae percontandae, videndumque an eorum rationem ex praeceptis adferre queant, ut *corbis* cuius generis: modo proponendae breves oratiunculae vulgares, quas ex tempore faciant latinas. In quo fugiendae ineptiae communium paedagorum, qui ubi sententias quasdam edidere inauditas, nescio quibus e tenebris erutas, nullam ad rem utiles, nisi ad movendum risum; perverse excogitatas perverse docent dicere latine; praestat eas ad praecepta grammatices, quae vel ante fuerint exposita, vel tum exponentur, et ad ea verba quae pueri viderint in authoribus, accommodatas esse. In authoribus primum sententia roganda est, quam [47*v*] principio patria lingua modo, post etiam latina, tandem latina solum copiosius et ornatius exponent. Deinde si quid aut in verbis aut in rebus adnotatum erit, id memoriter dicere iubeantur, seu iisdem seu commutatis verbis. Ac tyrones dum erunt in illis loquendi formis, quas excerptas in marginibus commentariorum adscripserint, exerceantur. Post ubi facti erunt usu et exercitatione veterani, tum ad res ipsas uberius et magnificentius dicendas, tum ad historias et fabulas, quae tactae fuerint, varie iucundeque narrandas, omnem potius curam studiumque convertant. In rhetoricis efficiendum est modo ut praecepta singula, quibus malint verbis edant, et exemplis appositis illustrent; modo ut exempla in authorum scripta reperta revocent ad artem et referant in suum quodque locum. Caetera scriptoribus rhetoricis cum authoribus aliis communia sunt.

Quarta est exercitatio loquendi, quam ego magnam utilitatem habere non nego, sed ita demum, si et pueri ad id studio incumbant, ut semper bene loquantur, et polite et statim ut in aliqua re peccarint,

---

258 eorum] aliorum *t2* ‖ 259 forma *t2* ‖ 262 singula *sup. t1* | pueris *t2* ‖ 264 **certumque** *t2* ‖ 265 **reget** *t2* ‖ 267 generis etc. *add. t2* pretii nomen cuius casus esse debet | res *add. t2* et ‖ 268 **generis** *add. t2* est. Rectene dictum est, emi villam duobus talentis ‖ 269 **proponendae** *add. t2* **sunt** | 270 fugienda ineptia *t2* ‖ 271 ediderunt *t2* ‖ 272 eas perverse *t2* ‖ 274 **antea** *t2* ‖ 277 exponant *t2* ‖ 278 verbis *del. t1* copiosius ‖ 280 exceptas *t2* ‖ 282 **dicendus** *t2* ‖ 283-4 narrandus *t2* ‖ 284 curam potius *t2* ‖ 286 scripta *t1* ‖ 287 reperta *om. t2* | **revocent**] referant *t2* ‖ 290 magno ad id studio *t2* | incumbant *p. corr. t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

corrigantur a magistro, et selecta cuiusque generis communium praesertim rerum verba paulatim ab eodem suppeditentur ignaris. Alioqui sine cura, sine studio latine perpetuo perverse loqui, necessitatem habent perverse et inquinate loquendi.

Quinta est scriptio tanto utilior quanto magis oratio perfici scribendo potest, quam loquendo. Ergo quotidie una hora scriptioni detur. Scribant autem praesente magistro eique quod scripserint, praebeant prius quam a schola discedant, ut ne qua fallacia fieri possit, et ingenium ac diligentia cuiusque perspiciatur. Quo tempore ad liberam orationem accedet versuum exercitatio. Eadem hora utrumque fiet percommode alternis diebus. Verum non semper eadem debet esse ratio scribendi. Primo tyrocinio nunc nomina et epitheta, nunc nomina et verba, nunc antecedentia et relativa dictanda sunt male cohaerentia, ut ea ipsi aperte iungant. Paulo post orationes vulgares, quam brevissime, quas faciant latinas. Quod etiam sine arte facile praestabunt, si orationes erunt cum iis quae de scriptore aliquo fuerint explicata, ita coniunctae, ut pueris liceat verbis iisdem paululum inflexis uti. Ut autem syntaxin attigerint, longiores orationes dictare conveniet, quae sint et ad ea quae audierint praecepta iungendorum verborum apertae, et proximae sententiis authoris qui exponetur, ut pueri et grammaticorum scita observare, et bonis atque illustribus verbis uti assuescant. Ubi erunt in scribendo exercitatiores, eorumque locutio videbitur satis emendata, brevissima tantum sententia, sumpta ex media consuetudine vitae, quo sit notior et facilior ad explicandum, latine proponatur, parique brevitate loci notentur, unde copiose tractari possit. Interdum poetarum narrationes et descriptiones et integras etiam fictis personis interpositas orationes verbis et sententiis oratoriis exponant. Nonnunquam orationes, quarum capita modo apud historicos perscripta sunt, eorum persona suscepta, a quibus habitae dicuntur esse, ipsi perfecte compleant. Integras et directas orationes, quales apud eosdem multae sunt, aliis verbis explicari M. Tullius obesse censet, quam prodesse. Quod in poetis non mihi videtur habere locum, quia longe aliud est loquendi genus poetarum atque oratorium.

Postremo, cognita iam arte dicendi et principia et narrationes et confirmationes et perorationes, ad diversarum causarum naturam apposite componant separatim, et in tractandis oratoriis argumentationibus, similitudinibus, exemplis, descriptionibus, personarum fictionibus, am-

---

294-5 habent] affert *t2* || 296 utilior *add. t2* quam illa | oratio perfici] omnia percipi *t2* || 298 descripserint *t2* || 302 esse debet *t2* || 304 relativa *add. t2* multa || 305 apte *t2* || 307 auctore *t2* || 308 coniuncta *t2* | eisdem *t2* || 310 apertae] apta *t2* || 315 explicandi *t2* || 317 etiam] esse *t2* || 320 habitet *t2* | perfecti *t2* || 323 mihi non *t2* || 324 oratoris *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

plificationibus, aliisque maioribus dicendi ornamentis se se exerceant. Inde ad laudationes et vituperationes; ab his ad deliberationes; hinc rursus, si eam quoque partem attingere placuerit, ad causas iudiciorum transferantur; et ita scribere et dicere consuescant, ut Ciceronem animo semper intueantur, eiusque similitudinem aliquam imitando assequi conentur. Sed haec longiora et difficiliora non in schola componenda, [48*r*] verum domo adferenda elucubrata et perpolita, quorum argumenta copiosa et poetae et historici suppeditabunt. Quae composuerint, ea magister sic emendet, ut principio vitia tantum sermonis reprehendat, deinde non tam illa, quae nulla iam esse debebunt, quam si quid ἄχυρον [13], si quid poeticum, si quid obscurum, si quid alienum aut etiam contrarium, si quid male collocatum, si quid parum numerosum erit, et caetera generis eiusdem. Haec de soluta oratione.

Carminis illa prima sit exercitatio, verba poetae nondum pueris noti a magistro dissoluta versibus rursum astringere. Proxima de argumento proposito verbis ad versum aptis crebris hemistichiis ac versibus prope integris, quos explere difficile non sit, iustum carmen componere. Postrema de sententia significata paucis a doctore facere versus multos. In corrigendo vero vitia primum versuum et sermonis, si qua erunt; deinde si quid parum poetice aut nimis audacter dictum, si quid ab artificio poetarum alienum, et alia his similia, notentur. Ac in utroque quidem genere, et liberae videlicet orationis et iunctae versu emendandae, saepe est utilius nonnulla dissimulando tegere, quam omnia quae sint vitiosa patefacere reprehendendo; et si quid est boni, id laudando, puerorum animos reddere alacriores, quam si quid est mali, id nimis acerbe vituperando deterrere et restinguere omnem animorum ardorem. Reprehensionis asperitas lenitate laudationis temperata et vitia scribendi facile corrigit, et spem puerorum alit, et studium vehementer accendit. Quamquam cognitum praeceptori esse debet, eorum quos docet, ingenium, ut institutionem suam accommodet ad cuiusque naturam, exultantes nimia licentia verborum reprimat, cunctantes et quasi verecundantes excitet, ad audendum immodica se fundentes ubertate et copia coerceat, siccis atque aridis et succum et vires addat cultura. Illud quoque multum prodest, orationes quemque suas et carmina, sedulo correcta a magistro, publice pronuntiare.

---

331 placuerit] licebit *t2* || 337 ea] et *t1* || 343 nota *t2* || 345 explere] expolire *t2* || 346 Postremo *t2* || 346-7 multos versus || 350 vinctae versu emendando *t2* || 357 decet *t2* || 357 ut] et *t2* || 362-3 promissa carmina *t2*

---

[13] Id est, improprium, obsoletum.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sextum et ultimum est exercitationis genus authorum explicatio. Nam ubi nonnihil iam eruditionis collegerint, et aliquam fuerint bene loquendi facultatem consecuti, erit utile ab uno, ceteris audientibus, locum aliquem boni vel oratoris vel historici vel poetae diligentius et accuratius explanari. Sed ad hanc exercitationem eos quam paratissimos venire oportebit, sumpto spatio non ad cogitandum solum, sed etiam ad scribendum, ut et paulatim id facere praeclare discant, et quo res magis ipsis ex animi sententia processerit, eo sibi maiores animos et spiritus sumant.

De studio puerorum excitando — Caput 9

Nusquam autem est magis necessarium. quod supra monui, cognoscendam esse cuiusque naturam, quam hoc loco. Sunt enim qui metu, sunt qui facilitate et amore maxime commoveantur. Ut vero humanitati et amori metus aliquis adiunctus esse debet, ne puerorum animi dissolutione languescant, sic timori aliquid ex illa facilitate apponendum est, ne puerorum industria desperatione frangatur. Verum illius profecto studium neque diuturnum neque fructuosum potest esse, qui velut servus nequam non accenditur nisi verberibus atque plagis. De illis expectatio longe maior, qui et sua sponte satis incitantur, et magistri lenitatem verentur offendere, et modica atque honesta laudatione ducuntur. His igitur, tametsi metus aliquis propositus esse debet, si quando ab officio discesserint, tamen praemia potius proponenda sunt, si quid memoriter omnium optime recitarint, si quod verbum melius quam alii declinarint, si caeteros aut scribendo aut reddenda eorum quae audierint ratione, aut explanandi cum diligentia tum facilitate copiaque superarint. Praemia esse possunt : sessio insignior, copiosior ex ore magistri laudatio, libelli auro picti, et alia multa generis eiusdem.

365 iam nonnihil *t2* | aliam *t2* || 366 ceteris] exteris *t2* || 370 id *om. t2* || 371 ipsis magis || 376 et humanitati *t2* || 378 apponendum] influendum *t2* || 382 spectatio *t2* | incitentur *t2* || 385 praeponenda *t2*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

83

P. PETRUS IOANNES PERPINYÀ S. I.

DE STUDIIS ELEGANTIORIS DOCTRINAE

ANNO 1565

Introductio

P. Ledesma ineunte anno 1565 P. Vicario generali scriptum quoddam tradidit de consultationibus in Collegio Romano cum praeceptoribus circa studia ordinanda paulo antea habitis (videsis supra, mon. 69). Praeter eum etiam P. Perpinyà memoriale de eadem re concepit et vel P. Vicario, vel Patri Nadal, Collegii Romani superintendenti exhibuit. Memoriale post tractatum eiusdem Patris Perpinyà *De liberorum instituendorum* (vide supra, mon. 82) fuit conceptum, nam eius mentio fit in nostro monumento his verbis : « Qualem [grammaticam] ego descripsi in capite secundo de ratione liberorum graecis latinisque litteris instituendorum » (*ib.* § 1). Iamvero hic tractatus conscriptus est mense ianuario anni 1565 (cf. introd. mon. 69). Quare *Memoriale* anno 1565, et quidem ante Patris Perpinyà Roma discessum (quod ineunte mense augusto anni 1565 evenit ; cf. GAUDEAU, *De Petri Ioannis Perpiniani vita et operibus* p. 35), ortum habuisse constat.

TEXTUS : *Opp. NN 65*, f. 42*r*-44*r* ; apographum coaevum. In angulo superiore sinistro folii 42*r* manu Patris Nadal haec adnotatio : « P. Perpiniani ».

SCRIPTOR : SCADUTO, *Historia* III 362-63.

QUI STUDIA ELEGANTIORIS DOCTRINAE FLORERE VOLUNT, HAEC EIS QUAM DILIGENTISSIME FIERI POSSIT, CURANDA SUNT

1. Ut grammatica latina per virum aliquem eius artis bene peritum et in docendis pueris exercitatum componatur [1], qualem ego descripsi in capite secundo *De ratione liberorum graecis latinisque litteris instituendorum* [2]. Nam qua Romanum Collegium utitur, ineptissima est [3]. Conimbricensis minus mala est, verum ita ut bonam appellare non pos-

[1] De difficultatibus circa grammaticam in Collegio Romano cf. supra, mon. 69 lin. 147-59 ; et FARRELL, *The Jesuit Code* p. 441 ss. : *The Question of latin Grammars*.

[2] Cf. supra, mon. 82.

[3] Collegium Romanum utebatur eo tempore opusculo *De primis latinae grammatices rudimentis* inscripto, et a H. Coudret S.I. exarato ; et syntaxi Guarini veronensis ; cf. supra, mon. 69 adn. 28 et 30.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sis [4]. Eam autem omnium qui nunc sunt in Societate et facillime et optime componet Emmanuel Alvarus lusitanus [5].

2. Ut certus ordo singulis classibus constituatur per hominem et valde doctum et diu multumque exercitum in pueris instituendis, de sententia optimorum praeceptorum [6]. Hoc Conimbricae magno consilio et multo usu perfectum est. Romano Collegio quantum attulerit mali huius instituti negligentia, res ipsa docet et querimoniae multorum. Optime facere putarem, si quis et numerum classium et omnem ordinem collegii conimbricensis ad Romanum transferret, paucis mutatis, si quae cum Italiae moribus non congruere iudicarentur [7]. Quae quidam [8] conscripsit tum de syntaxi [9], tum de classibus constituendis [10], ea mihi nihil admodum habere videntur boni. Nec mirum, nam neque scientiam huius generis habet, neque docendi usum.

[3] Ut gymnasio praeponatur aliquis, qui tamquam curator et επισκοπος det operam, ne qua pars eorum quae instituta fuerint, negligatur [11]. Is acri sit ingenio vir et strenuus et doctus et apud externos magna gratia et auctoritate. Omnibus aliis negociis liber, in eam unam curam incumbat, ut scholae singulae sint bene constitutae. Ac primum, qui nostris operam dare volunt, admittendi potestatem solus habeat, eorumque vel scientiam vel facultatem ipse tentet, et ad quamcunque commodum erit classem rescribat. Idem statis temporibus pueros transferat in alias classes pro cuiusque facultate, neque in hoc aut omnino in iis quae pertinent ad scholarum rationem [12], quidquam Collegii aut

17 Quae *del.* P. Ledesma | quidam *alia m. in marg.*

[4] De conimbricensibus grammaticae latinae rudimentis cf. *ib.* adn. 29.

[5] Revera Emmanuel Álvares S.I. (1526-1583) conscribet paucis annis post grammaticam latinam celeberrimam, ubique in collegiis S.I. diffusam ; cf. FARRELL, *The Jesuit Code* p. 446 ss. : *The Grammar of Alvarez* ; et SPRINGHETTI, *Storia e fortuna della grammatica di Emmanuele Alvarez S.I.* (Coimbra 1962).

[6] Cf. supra, mon. 69 lin. 119-23.

[7] Brevi hoc faciet Cyprianus Soares S.I., de re scholastica S.I. in Lusitania optime meritus ; cf. eius scriptum *Incommoda* . . . ; infra, mon. 93.

[8] Prius scriptum erat *P. Ledesma* ; quod deletum et vocabulo *quidam* substitutum est.

[9] De syntaxi a P. Ledesma concinnata cf. supra, mon. 69 adn. 31.

[10] Cf. imprimis mon. 76.

[11] De praefecto studiorum in Collegio Romano cf. ea quae P. Ledesma collegit ; supra, mon. 69 lin. 77-96.

[12] Cf. *Reg. praef. stud.* (*1565*) I : *De examine* ; supra, mon. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Pontificii [13] aut Germanici rectori, praefectisque permittatur, quorum curam parietibus domesticis oportet contineri. Idem quaecunque agenda publice erunt, sive dialogi sint, sive comaediae, sive tragediae, sive orationes, antea diligenter inspiciat, qui vulgari sermone nihil agi [42*v*] permittat. De latinis ipse statuat, quod ei videatur. Modo curet ut valde rarae sint publicae actiones, nihilque exeat a nobis, quod non sit ex omni parte politum atque perfectum [14]. Orationum actiones possunt esse frequentes, conimbricensis collegii ratione et modo. Lustret gymnasium frequenter dum fit concursus, et praesentiae suae gravitate ac moderata castigatione, si opus erit, contineat in officio iuventutem. Saepe magistros docentes audiat, eosque postea remotis arbitris officii sui commonefaciat. Sit denique tamquam animus gymnasii totius, habeatque summam in studiorum ratione constituenda potestatem. Est hic curator mirifice institutus et instructus Conimbricae, Romae autem nullus adhuc fuit, aut fuit aliis rebus distentus, et in huiuscemodi rebus indoctus [15], P. Olavio excepto [16]. Itaque scholas ita afflictas videmus, ut vix multo labore videantur excitari posse.

4. Magistri ut idonei ad pueros erudiendos deligantur [17]. Eos autem idoneos voco, qui et tam ingeniosi sunt, ut possint ipsi docendo alios multum proficere, et tam eruditi, auditores ut possint in eo quodcunque docebunt, promptissime exercere ; et tam periti, nihil ut eis in illo munere sit novum ; et tam industrii atque diligentes, ut facile res etiam difficiles doceant, nullamque molestiam recusent. Si quis minus erit exercitatus, is, modo caetera non desint, praefecti cura et assiduitate brevi magnum usum consequetur. Romae plerisque latinitatis doctoribus pleraque desunt, ac praecipue qui infimis ordinibus praesunt, penitus abhorrent et sunt absurdi. Quocirca non immerito multos querentes audivimus, qui citharoedi fieri non potuerint, eos esse apud nos auloedos. Nam qui putant postremis in classibus quemvis idiotam magistri personam posse tueri, fallunt, propterea quod tolerabilius est, primis

43 constituenda *del.* rationem || 58 *prius* audimus

[13] Collegium Pontificium, id est, Seminarium Romanum, ineunte anno 1565 apertum.

[14] Cf. *Reg. praef. stud.* (*1565*) II : *De publicis actibus* ; supra, mon. 20.

[15] Collegii Romani praefectus studiorum ab anno scholastico 1562-63 erat P. Ledesma ; cf. *Epp. Lainez* VI 408 ; et Ledesma, *Annotationes* . . . ; infra, mon. 86.

[16] Martinus Olave S.I. (c. 1512-1556 ; cf. Scaduto, *Storia* III 6-7 ; et *id.*, *Catalogo* p. 107), de quo haud pauca in MP I passim invenies.

[17] Cf. supra, mon. 69 lin. 160-74 : *Magistri*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in ordinibus desiderari ingenii mediocritatem atque doctrinae, quam in illis, ubi pueri primum aliquo sunt latinae linguae usu imbuendi. Quo semel enim est imbuta recens, servabit odorem testa diu, ut inquit prudentissimus poeta [18].

5. Ut in iis quae spectant ad hoc doctrinae genus, illorum valeat consilium et auctoritas, qui sint usu et scientia primi, non omnium quicumque pueri prima illa institutione praecepta grammaticorum [43r] attigerunt ; ac de illorum sententia tota res administretur, non ex opinionibus et erroribus imperitorum. Neque in deliberando in consilium adhibeantur illi, qui videantur ad eius qui sententiam rogat, voluntatem omnia dicturi, sed qui vere ac sine fuco quid ipsi sentiant, explicare possint et velint. Praestat enim a domesticis clam doceri quod corrigas, quam vituperari palam et reprehendi quae nolis ab externis. Vix dici potest, quam multa peccata fuerint et quotidie peccentur domi apud nos Romae huius unius rei negligentia. Acutarum graviumque vocum ratio demonstrat, quam non alia de causa totam amisimus, nec scio an simus aliquando recuperaturi.

6. Ut auctor nullus explanetur, neque ex oratoribus, neque ex historicis, neque ex poëtis, nisi antiquitate et scribendi genere valde probatus [19]. Itaque scriptores recentes, quamvis optimos, nolim explicari. Verinum nescio quem et Catonem reiiciendum puto [20]. Copias istas tam tenues et tam inopes verborum, ac conscribendarum epistolarum rationes arbitror esse funditus tollendas. Nam copia legendis optimis quibusque scriptoribus comparanda est. Ista ratio parum aut nihil iuvat et multum nocet, cum omne verborum iudicium et delectum e medio tollat. Quare videmus eam nemini probari, qui sit mediocris in scribendo ; propriam eorum esse, quorum nemo sapiens unquam similis esse concupivit. Patris Cypriani libellos de arte rhetorica ideo probo, quia nihil habent, nisi ex antiquis [21].

7. Ut difficiliores philologiae loci de nummis, de ponderibus et mensuris, de numerorum notis, et alii scriptis etiam illustrentur. Quam opem nihil magis efflagitat, quam ars bene dicendi. Incredibile enim est, quanta in ea ignoratio, inscitiaque versetur.

8. Ut omnis maximarum artium doctrina puro atque integro sermone tractetur, in eoque pro se quisque elaboret, ut magnitudini rerum

---

[18] HORATIUS I Ep. 2, 69.

[19] Idem profitetur in tractatu *De rat. lib. instit.* ; cf. supra, mon. 82 c. 6.

[20] De Verino et Catone cf. mon. 76 c. 6.

[21] Prout ex titulo opusculi liquet : *De arte rhetorica libri tres, ex Aristotele, Cicerone et Quinctiliano praecipue deprompti* ; cf. SOMMERVOGEL VII 1331-37.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

parem afferat verborum elegantiam et proprietatem. Nam ut modo res explicantur, assidua male et inepte loquendi consuetudine sic depravatur eorum sermo qui discunt; tantum odium incorrupti sermonis ingeneratur, spes ut nulla reliqua sit, eos ad meliorem loquendi rationem posse revocari. Ea vero res animos utrorumque debilitat et frangit tum docentium tum audientium. Doctores enim omni spe praecisa politioris institutionis, cum inanem futurum [43*v*] esse intelligant omnem illum conatum suum et laborem tantum, quo animo diurnas nocturnasque molestias ferant? Auditores autem non omnem latini graecique sermonis curam et studium abiiciant, si in sapientium virorum coetu nihil interesse existiment, quemadmodum loquaris? Iam quid turpius cogitari potest, quam res tantas obrui contaminatae orationis coeno, scientiaeque lumen verborum tenebris obscurari? Quae si elegantiae servire non debet, multo profecto minus debet servire monstris portentisque verborum, sed haec fugere potius, illam assumere comitem et sociam ad res divinas et humanas illustrandas, non ut haec illi serviat, sed contra huic ut illa famuletur. Si sola specie et pulchritudine veritatis mirabilem in hominum mentibus excitat amorem sui, quanto vehementius omnium voluntates accenderet, si ad formam illam praeclaram tamquam margaritarum sic verborum adiungeretur ornatus et orationis lumen? Si quando necesse fuit haec utraque coniungi, hoc mihi tempore maxime necessarium videtur. Si quem hominum ordinem huc incumbere par est, nos prae caeteris iam facere debemus, si qui de nostris, illi praeter ceteros qui in hoc domicilio Collegii Romani vivunt, cum Germaniae profiteantur et Galliae opem se esse oratione allaturos. Neque vero audiendi sunt, qui fieri non posse dicunt, ut quae reconditis in artibus versantur, eleganter explicentur. Audiendi essent fortasse, si eleganter a se negarent posse tractari. Etenim si sapientiae nullus est sermo proprius et suus, certe quae ab ignaris latini graecique sermonis tam sordide dicuntur, ea per viros et doctos et ornatos poterunt commodius explicari. Neque ego verba quaedam esse nego propria cuiusque artis; verum ea volo a probatissimis et antiquissimis auctoribus sumi, non a gregibus imperitorum. Neque sapientibus adimo rebus novis nova nomina imponendi potestatem, sed immoderatam quorumdam licentiam reprimendam puto, ut verbum novum nullum fiat, nisi necessario et ratione. Necessitas autem non ex cuiusque inscitia, sed ex rebus ipsis existimetur. Ratio non ea sit, quaecumque temere occurrerit homini infanti, sed quam latini graecique sermonis principes et auctores instituerunt. Neque consilium eorum probo, qui dum compti videri student,

---

111 et *sup. alia m.* | humanasque *a. corr.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sententias Aristotelis corrumpunt ; aut eorum, qui nimium solliciti sunt de verbis, res ipsas contemnunt. Sed contendendum esse dico, ut rerum maximarum copia propria, [44*r*] munda, gravique oratione illustretur. At hoc oratorum est, non philosophorum aut theologorum. Non ego philosophos et theologos oratorie loqui volo, sed latine ; quod non oratorum magis, quam cuiusvis ingenui civis proprium est. At isti qui latine loqui [non] conantur, sunt perobscuri ; qui conantur, cum non possint, obscuri sunt ; qui recte faciunt, non loquuntur obscure, nisi iis qui vix pueri prima latini sermonis elementa attigerunt. Est in Lusitania nonnulla huiusce rei cura, ut scripta Petri Afonsecae declarant [23]. Romae propemodum nulla, ubi maximam esse oportebat. Ea ut ubique tanta sit, quantam esse convenit, in eorum qui collegiis praesunt, situm est potestate. Nam si ipsi verbis atque factis elegantiam doctrinae magni se facere ostendent ; si studiosos eius aliquo favore prosequentur, neque ab aliis qui idem assequi non possunt, patientur derideri atque asinos contumeliose appellari [24], incredibilis quaedam sapientiae ornandae cura omnium animos inflammabit.

9. Ut adolescentes ex omni numero delecti, qui et ingeniis valeant, et aetate adiuventur, et sint propensi ad hoc doctrinae genus, ubi cetera perdidicerint, tres annos aut quod minimum sit, duos rhetoricis instituantur et ita exerceantur, ut magnam facultatem assequantur in omni genere scribendi [25]. Deinde philosophiae dent operam, et aliquot annos theologos audiant priusquam maioribus praeponantur scholis. Nisi hoc celeriter instituatur, timendum est, ut brevi neminem, qui docere possit, habeamus. Nam adhuc ad rhetores missi sunt omnium fere rerum rudes, et vix anno expleto, quae nescirent, palam iussi profiteri, praeter admodum paucos.

---

143 *prius* vi || 151 animos *del.* inflabit || 152 adoloscentes *ms.*

---

[23] Petrus da Fonseca S.I. (1528-1599), lusitanus, qui scripsit *Institutionum dialecticarum libri octo* (Olyssipone 1564), et tardius *Commentariorum in libris Metaphysicorum Aristotelis Stagiritae* I (Romae 1577) ; cf. SOMMERVOGEL III 837-40, et RODRIGUES, *História* I 457 II/2 102-09.

[24] Cf. epistolam Patris Polanco, die 19 iul. 1563 Tridento Patri Madrid datam, in qua iubet moneri eos qui in Collegio Romano munus docendi litteras humaniores despiciunt ; *Epp. Lainez* VII 211-12.

[25] De necessitate praeparandi praeceptores humaniorum litterarum agitur etiam in epistolis Patris Polanco Tridento anno 1563 ad P. Madrid datis ; cf. e. gr. ep. diei 12 apr. 1563 ; infra, mon. 220 adn. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

84

P. BENEDICTUS PERERA S. I. [1*]

DE MODO LEGENDI CURSUM PHILOSOPHIAE

AD ANNUM 1564

Introductio

Licet auctoris nomen non appareat in hoc scripto, nihilominus a patre Perera, Collegii Romani professore philosophiae fuisse illud conceptum, validis argumentis comprobatur. Ea quae inferius in lineis 29 et 132 asseruntur, auctorem fuisse unum ex professoribus Collegii Romani, innuunt. Auctorem manifeste favere doctrinae averroistarum, ex ipso nostro monumento similiter constat (cf. infra lin. 23-33). Iamvero notum est Patrem Perera ob hunc favorem a P. Ledesma et P. Gagliardi fuisse Patri Generali denuntiatum (cf. supra, mon. 69 lin. 284-335 ; praeterea mon. 70 lin. 151-98 ; et mon. 73 C). Quantopere P. Perera Averroem et eius sectatores re vera aestimaret, fusius expressit in alio quodam tractatu *Documenta quaedam perutilia iis qui in studiis philosophiae cum fructu et sine ullo errore versari student* inscripto [1], in quo laudes Averrois his verbis inchoantur : « Averroes fuit singulare decus, gloria et praesidium Lyceion, cui uni (Alexandrum et Simplicium excipio), ausim dicere, plus debere disciplinam peripateticam quam omnibus aliis simul expositoribus » (f. 29*v*).

Auctor nostri monumenti loquitur (lin. 90) de quodam « ordine et modo di studiare » quem ut professor auditoribus tradat, ipse insinuat. Quibus verbis haud obscure alludere videtur ad opusculum *Brevis ratio studendi* inscriptum, ab ipso P. Perera anno 1564 concinnatum, quod inferius typis expressum invenies (mon. 85).

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 346*r*-48*v* ; apographum coaevum, a manu nobis ignota exaratum.

EDITIO : MP (1901), doc. 38, p. 478-83.

Summarium

Il tempo — Il maestro — Li scholari — Lo essercitio.

[1*] De P. Perera cf. supra, mon. 58 et mon. 67 adn. 1.

[1] Mediolani, Bibl. Ambros., *D. 496 Inf.*, f. 25*r*-31*r* ; cum huius tractatus exigua solum pars ad nos usque pervenerit, ab eius editione abstrahere coacti sumus.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

BREVE INSTRUTTIONE DEL MODO DI LEGGERE IL CORSO

Il tempo

[1] Il corso almanco deve durare tre anni [2]. Nel primo anno si deve finire la logica, lassando nelli Predicamenti molte questioni metaphysice, et transcorrendo la *Perihermenia* et la *Priora*; della quale, oltra li sette primi capi, non accaderia legger il testo degli altri, come anco si può fare della *Topica*.

[2] Le *Summule*, se pure si denno leggere, si finiscano al più tardo in doi mesi. Nel secondo anno si leggano li otto della *Physica*, et de *Coelo* almeno li doi primi, et alcuni libbri della *Meteora*; sichè per il terzo anno restino solo li libbri de *Generatione*, *Anima* et *Metaphysica*. Procuri il maestro d'haver diviso il triennio del corso, o almeno l'anno presente, conforme alle lettioni che ha da leggere, acciò sappi quanto si può in ciascuno libbro et opra trattenere, et trattenendosi in cose leggiere, non li manchi il tempo per cose di più importanza. Della *Metaphysica* et è fastidioso et inutile leggere tutti li libri; bastaria cominciar dal settimo, toccando gli altri nelli prolegomeni.

[*Il maestro*]

[1] Il maestro che ha da leggere in università famosa, dovria haver letto un'altra volta, o almeno esser tale che per li doni dello animo et buona sanità si sperasse col studio et diligenza haver da riuscire bene.

2. Nel primo corso in luogo delli commentarii greci, che sono molto longhi et oscuri, potrà leggere Themistio [3] et Vicomercato [4]. Leggere Averroe [5] è molto utile, sì per la sua dottrina, come per la fama che ha

---

1 nel *a. corr.* || 21 sperasse *del.* che

---

[2] De tempore quo cursus philosophiae absolvendus est, cf. *Const.* P. IV c. 15 § 2; MP I 301 et 303.

[3] Themistius (317-388), auctor nonnullorum commentariorum in Aristotelis opera, qui anno 1534 Venetiis typis prodierunt; cf. *Enciel. Filos.* VI 370-71.

[4] Franciscus Vimercati (1474-1570), italus, cuius commentarii anno 1556 Parisiis typis mandati sunt; cf. *ib.* 927.

[5] De Averroe cf. supra, mon. 69 adn. 44.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in Italia [6]; et per poterlo intendere, leggerà li suoi seguaci, come Janduno [7], Barleo [8], Paulo veneto [9], Zimarra [10], Nipho [11]. Habbi il catalogo delli migliori commentarii, che si trovano, sopra tutte le parti della philosophia, quale si è fatto in Roma. Et benchè deve il maestro seguire li principali authori [346*v*] come sono tra li greci Alessandro [12], Simplicio [13], Themistio [14]; fra gl'arabi Averroe, fra li latini Alberto [15] et S. Thomaso; nondimeno non deve esser sectario, massime di authori latini, che discordano dalli antichi. Deve essere modesto in refutare le opinioni che riprende, principalmente se sono de gravi authori, benchè deve essere resoluto nelle cose che insegna, et non dubbio né problematico; nondimeno non deve esser precipite, ma speculare in giudicare le cose. Importa molto esser chiaro et ordinato; et che li scholari, per le virtù et dottrina sua, li tengano affettione et credito. In trattare le questioni, recitare molte opinioni, et portare molti argomenti, instantie et repliche, benchè al principio giova per dare credito al mastro, ma simpliciter non è utile per li scolari; né anco nell'espositione del testo recitare le opinioni di molti, ma contentarsi di due o tre delli più principali. Stia accorto quello che insegna, acciò non sia o pigliato in contradittione, o constretto a mutare opinioni, quanto potrà; benchè quando li paresse altrimenti di quello che altre volte ha detto, non deve dissimulare. Deve ancora scrivere qualche cosa, almanco notare circa

32 latini *del.* antichi | dalli *del.* latini || 35 nondimeno *rep. sed del.* || 42 sia *del.* pigliato

[6] De averroismo in Italia saeculo XV cf. *Encicl. Filos.* I 660-64; qua in re praesertim universitas patavina excelluit; cf. *ib.* IV 1263-70: *Scuola di Padova.*

[7] De I. de Janduno cf. supra, mon. 62 adn. 6.

[8] Walter Burleigh (Burlaeus; 1275-1343), anglus, qui scripsit commentarios in *Ethicam* et *Physicam* Aristotelis (Venetiis 1500 1501 1520); cf. *Encicl. Filos.* I 1133-34.

[9] Paulus Venetus (P. Nicoletti; c. 1372-1429), O.S.A., professor philosophiae in universitate patavina (1408-15); de eius commentariis in Aristotelis libros cf. *Encicl. Filos.* IV 1321.

[10] Marcus Antonius Zimara (1460-1532), italus, scripsit commentarium in *De anima* Aristotelis; cf. *ib.* VI 1212-13.

[11] Augustinus Nifo (1473-1546), italus, cuius commentarii aristotelici recensentur in *Encicl. Filos.* IV 1032-33.

[12] Alexander de Afrodisia, graecus qui anni 198-211 Athenis philosophiam aristotelicam docuit; cf. *ib.* I 171-72.

[13] De Simplicio cf. supra, mon. 69 adn. 46.

[14] Cf. supra, adn. 3.

[15] S. Albertus Magnus, O.Pr., doctor Ecclesiae.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ogni materia alcuni belli concetti o resolutione, o sua o d'altri ; alcuni testi et testimonii principali, o di Aristotele o d'altri antichi, acciò di queste cose possa aiutarsi un'altra volta. Procuri di non esser tanto testuale, che lassi le questioni, né tanto dato alle questioni, che dispreggi il testo ; ma, dechiarando la sentenza d'Aristotele, trattarà le questioni che occorrono circa essa.

[3] Non sia amatore de opinioni nuove, cioè trovate da lui ; ma si attachi alla sentenza antiqua et commune [16]. Fugga nella sua dottrina le sophisticarie, et seguiti dottrina reale et solida.

[4] Volere reprendere Aristotele nelle cose che non sono contra la fede, et che sono communemente approvate da tutti, è segno di leggierezza et ignoranza. [347*r*]

Li scholari

1. Non desideri tanto havere molti scholari, quanto atti al corso ; et così quando vedrà ch'alcuno non riesce, né è per riuscire, deve avvisare il superiore, acciò lo metta in altro officio [17] ; se è forastiero, potrà con buono modo avvisarlo et indrizzarlo a qualche altra cosa che più li convenga.

2. Di tutti habbi cura quanto tocca all'officio suo, et a tutti tenga et mostri affettione, pregando ancora particolarmente per loro ogni dì ; benché con quelli che hanno particolare talento di riuscire grandi soggetti, è obligato secondo la legge della charità, a tenerne particolar conto et spetialmente aiutarli.

3. Procuri di trattar spesso con li suoi scolari, conoscendo le inclinationi et il profitto che fanno. Facci che tutti, quando havran dubbii o altre cose circa li studii loro, possino libberamente communicarle con lui, insegnando tutti con charità et pacienza. Al mezo o al fine del primo anno potrà distinguere li scolari suoi in tre classi : nella prima porrà li ottimi, nella seconda li mediocri, nella terza li infimi. Et sì come deve havere particolare cura degli ottimi, così ancora deve animare li più deboli, et mostrare che tiene memoria et conto di loro. Procuri che la riverenza che si deve al maestro, et la modestia che si osserva nelle scuole della Compagnia, s'osservi etiam dalli forastieri, alli quali si deve mostrare humano et facile in communicare le cose sue, essortan-

---

[16] De doctrina solida et tuta a professoribus docenda cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1 ; MP I 295.

[17] De ineptis a studiis removendis cf. *Const.* P. IV c. 6 N ; MP I 253.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

doli et inducendoli ad osservare li medesimi essercitii che osservano li nostri.

4. Ancorché è bene che li scolari seguitino et abbraccino la dottrina del mastro, nondimeno non deve permettere che sentano o parlino male delle opinioni d'altri maestri, burlandosene o immodestamente riprehendendole, principalmente se sono mastri della Compagnia.

5. Darà alli suoi scolari li commentarii che li paiono più convenienti a ciascuno, non permettendo che perdano il tempo in leggere altri libbri; [347*v*] diali l'ordine et modo di studiare [18], et procuri che lo servino. Veda chi ha bisogno di freno et chi di sprone [19]; chi, per darsi troppo allo studio, manca o nella devotione o nella salute corporale; o al contrario chi, per la devotione o altri essercitii, non fa profitto nelli studii, et di tutto ne avvisi il rettore.

6. Per animare più li scolari forastieri et indurli alli nostri essercitii, darli delli nostri alcuni delli più dotti et edificativi, acciò repetano con loro et trattino. È bene quando vengono feste principali nell'anno, essortarli alla confessione et alla devotione di quella festa.

7. Guardi che non si noti in lui leggierezza o passione o desiderio di lode et gloria, percioché queste cose sminuiscono molto l'authorità del mastro.

Lo essercitio

[1] Conciosiaché l'essercitio aiuta più nella philosophia che ogni altra cosa [20], si deve usare gran diligenza circa di esso. Nelle repetitioni che si fanno doppo le lettioni, si repeta brevemente il testo et le questioni. Li repetitori siano ordinati da tre in tre; li doi delli quali siano quasi uguali, l'altro più debole; ciascuno repeta il suo giorno a mente, usando quanto manco potrà delli scritti, acciò che tutti si possano aiutare insieme.

2. Nelle reparationi, cioè nelle repetitioni che si fanno in casa, repetansi [348*r*] le lettioni udite in scola, ma brevemente, toccandosi le principali cose del testo o delle questioni, acciò resti tempo per le dispute. Nel disputare distribuisca li scolari di doi in doi, sì che uno vicissim pro-

101 nella philosophia *sup.* || 103-4 questioni *del.* quando ci saranno || 110 delle *del.* lettione

[18] P. Perera scripsit ad hunc finem tractatum *Brevis ratio studendi* inscriptum, quem videsis inferius, mon. 85.

[19] Cf. *Const.* P. IV c. 6 § 15; MP I 251.

[20] Cf. scriptum Patris Laínez, anno 1549 conceptum *De modo et ordine studendi philosophiae*; MP I mon. 5 § 3, p. 49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ponga et l'altro risponda ; li quali siano quasi uguali, acciò si possano insieme aiutare.

3. La disputa si facci sempre sopra le lettioni presenti, et procuri che nello argumentare si servi la brevità, chiarezza et modestia che si deve, schifandosi tutte le parole impertinenti, come di burle o dispreggio, o altre simili, che non fanno né migliore né peggiore l'argumento.

4. Non permetta che li scolari s'avvezzino a sophisticare, ma attendano più tosto a proporre dubbii et dare resposte reali et solide. Nel citare Aristotele o li altri authori, faccia che sempre citino il luogo o il testo, acciò siano diligenti in prevederlo.

5. Perché alcuni sono più atti ad argumentare, altri a respondere, altri ad altre cose, procuri d'essercitare ciascuno principalmente secondo il talento suo ; et in summa faccia che li suoi scolari si diano più tosto al speculare et disputare, che a leggere molte cose o scrivere. Ogni settimana o vero ogni 15 dì si defendano conclusioni in classe ; et dove saranno più maestri di philosophia, ogni doi mesi si tengano publice, al modo che si fa in Roma [21] et al fine dell'anno generali, nelle quali hanno d'argumentare solo dottori forastieri. Al fine del terzo anno, al principio della state, quando cominciano le vacantie, comincino a fare li atti quelli che saranno giudicati degni del magisterio ; imperoché far maestri tutti indiffe-[348*v*]rentemente, non pare conveniente, se non fusse per alcuni particolari respetti, secondo il giudicio del rettore [22].

6. Chi potesse udire la lettione senza scrivere niente, essercitaria più l'intelletto, giudicio et memoria ; ma si questo non si può, faccia che in classe scrivano solo li capi, quanto li basta per potere repetere ; et fuori di classe scrivano solo le cose principali che o loro havran notato, o il mastro li haverà dittato ; sì che habbino tempo di leggere li suoi commentarii et speculare sopra le sue lettione.

7. Nelle università famose della Compagnia dovria essere una lettione straordinaria, oltre li tre corsi [23], per quelli del terzo anno, d'*Ethica*, del quarto, della *Meteora* o delli *Parvi naturali* ; la quale dovria leggere un maestro d'authorità straordinario, il quale potria essere quello che ha finito il corso l'anno inanzi.

---

123 cose *del.* et vedi || 134 5° *ms.*

---

[21] Disputationes generales secundum rationem studiorum philosophiae habendae sunt semel in mense ; cf. supra, mon. 33 § 22.

[22] De scholasticis ad gradus academicos promovendis cf. *Const.* P. IV c. 6 § 17 ; MP I 257.

[23] De lectionibus extraordinariis maiori cum apparatu habendis cf. *Const.* P. IV c. 13 C ; MP I 291.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. BENEDICTUS PERERA S. I.

BREVIS RATIO STUDENDI

AD ANNUM 1564

Introductio

TEXTUS : 1. Mediolani, Bibl. Ambrosiana, *cod. D 448 Inf.*, f. 250*r*-56*v* (*prius* 227-33) ; apographum saeculi XVI.

2. Vindobonae, Öst. Nat. Bibl., *cod. 10508*, f. 1*r*-7*r* ; apographum saec. XVI. Desiderantur in eo divisio textus in octo capita et eorumdem tituli. Post cap. 8 sequitur epilogus de locis communibus quem textus primus omisit. Huic textui, ultra titulum cum textu primo communem (f. 2*r* : *Brevis ratio studendi*), in f. 1*r* hic titulus et positus : *Brevis tractatio de ratione studendi, quam scripsit R. P. Benedictus Pererus Romae, professor philosophiae, natione hispanus.* Ope huius tituli solvitur quaestio auctoris, qui ex textu ambrosiano non adeo clare eruitur. In eo enim tractatus non prae se fert nomen Patris Perera ; immediate autem sequitur tractatum quemdam eiusdem patris ; cuius nomen apparet solum in elencho codicis, in quo diversi eiusdem codicis tractatus recensentur.

3. Romae, Bibl. Ap. Vat., *Boncompagni I/6*, f. 82-97 ; apographum saec. XVI. Etiam huic textui additus est epilogus de locis communibus, sed aliquantum immutatus et admodum breviatus.

TEMPUS : In textu vaticano nostri monumenti mentio fit operis Patris Perera, *Institutiones logicae* (cf. app. crit., lin. 397-438), cuius textus invenitur in eodem codice vaticano et inscribitur : « *Introductio ad Logicam Aristotelis Benedicti Pererii, anno Domini 1564* » (Romae, Bibl. Ap. Vat., *Boncompagni I/6*, f. 4*r*-78*r*). Quare etiam nostrum monumentum eodem fere tempore ab auctore concinnatum fuisse praesumere licet.

Summarium

I. *De fine et impedimentis studiorum.* — II. *De magistro et condiscipulis.* — III. *De natura corporis.* — IV. *De anima.* — V. *De exercitatione.* — VI. *De lectione. Quid legendum.* — VII. *Quomodo legere oporteat.* — VIII. *De imitatione.*

RATIO STUDENDI IIS QUI VERSANTUR IN STUDIIS BONARUM ARTIUM APPRIME UTILIS

De fine et impedimentis studiorum — Caput 1

Proximus studiorum finis est cognitio veri, quae quod sit humanae
5 mentis perfectio, ab omnibus naturaliter expetitur. Ultimus autem finis,

1-2 Ratio ... utilis *t3*] Brevis ratio studendi *t1 t2*] Brevis tractatio de ratione utiliter studendi, quam scripsit R. P. Benedictus Pererus Romae, professor philosophiae, natione hispanus *t2* || 4 veritatis *t2* | quae *supra t1*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut omnium actionum et cogitationum nostrarum, sic etiam studiorum est Deus [1]. Ad quem, si quid est quod a nobis non quoquo modo referatur, id futile, inane ac omni fructu vacuum esse necesse est. Quocirca oportet eo animo ad capessendas disciplinas quemque accedere, ut nec studio cuiusquam, nec odio nec gratia nec pertinacia, nec alia perturbatione animi adductus aut falsi patrocinium suscipiat aut deserat veritatem. Nisi enim haec caligo perturbationum ab animo depellatur, nunquam verum dispicere et plane ac liquido intueri poterit. Aristotelicum illud in omni studiorum ratione servandum est: Amicus Socrates, amicus Plato, sed magis amica veritas [2]. Cuius gratia oportet non solum ab aliis dissentire, verum etiam (si veritas id postulat) suas sententias et decreta mutare atque rescindere. Omnia quidem vitia, sed in primis voluptates corporis fugiendae sunt ei qui studet nancisci sapientiam. Voluptas enim obscurat aciem mentis, deprimit animum ad res terrenas, et quasi vinculis quibusdam astrictum retinet; et quamvis parva sit, tamen veluti quaedam remora cursum eius retardat.

De magistro et condiscipulis — Caput 2

Cum tria sint, ut est apud Hesiodum, hominum genera, unum eorum qui per se apti sunt ad capessendas scientias, alterum eorum, qui doctrina et institutione magistri indigent, tertium eorum qui nullo modo idonei sunt ad discendum. Postremi a studiis literarum penitus arcendi sunt. Primos, ut sunt felicissimi omnium, sic longe rarissimos esse putat. De mediis igitur hic sermo habetur, quibus prima cura esse debet, ut optimum praeceptorem nanciscantur. In quo quatuor in primis (ut discipulos suos in litteris multum iuvare valeat) inesse oportet: exquisitam scientiam earum rerum quae ab eo discendae sunt; [250*v*] usum, exercitationem ac dexteritatem docendi; ordinem, claritatem et facili-

---

6 ut autem *t3* | *prius* nostrorum *t1* || 8 futile] facile *t2*] inutile *t3* | 9 *prius* ea pessandas *t2* | 11 veri *t2*] veritatis *t3* || 12 dispellatur *t1* || 13 et plane *om. t3* | Aristotelis *t2* || 14-5 Amicus ... veritas *om. t3* || 15-7 Cuius ... rescindere] non modo pium esse amicis antiquiorem habere veritatem, sed cius conservandae gratia oportere vel nostra ipsorum decreta evertere *t3* || 16 discere *t1* || 17 mutare, rescindere et abrogare *t2* || 18 fugendae *t2* || 19 animum *om. t1 t2* || 20 astrictan *t2* | tenet *t1 t2* || 21 quadam mora *t2* || 27 esse *om. t2* | putat] habetur *t3* || 28 primo *t2* || 29 nanciscantur] habeant *t3* || 30 valeat] possit *t3* | Primum exquisitam *t3* || 31-3 tum usum atque exercitationem docendi ordinemque et facilitatem in explicandis rebus *t3* || 32 discendi ordinem *t2* ||

---

[1] Cf. *Const.* P. IV c. 12 § 1; MP I 281.

[2] Cf. AMMONIUS, *Vita Aristotelis* (ed. WESTERMANN p. 399); et ARISTOTELES, *Eth. Nic.* I 4, 1096a 16 Bekker.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tatem in explicandis rebus; postremo magnum studium et assiduam diligentiam. Atque hoc extremum, meo iudicio, in primis ponendum est. Mallem enim in magistro minorem esse doctrinam quam diligentiam. Mallem in eo exquisitam scientiam desiderari, quam studium et curam promovendi discipulos in litteris. Nam qui magis lucro suo aut gloriae consulunt quam discipulorum utilitati, cum officio magistri minime fungantur, deserendos iudico. Sit igitur is magister, cui discipulus ob doctrinam et exercitationem credat, quem ob artem et facilitatem docendi bene intelligat, ob studium et diligentiam amet, ob integritatem vitae colat, ob humanitatem et facilitatem morum libere, cum res ferat, consulendi gratia adire valeat.

Secunda cura in eligendis studiorum sociis et quasi commilitonibus adhibenda est. Quos oportet esse eiusdem studii et propositi, cupidos discendi, impigros, honestis moribus ornatos, ut ab his et in litteris iuvari possint et in moribus nequaquam corrumpi. Sed de his quae extrinsecus quaerenda sunt, hactenus; nunc de his quae, cum in nobis sita sint, ad discendum pernecessaria sunt, dicamus. Haec autem sunt: natura, exercitatio, lectio, imitatio.

De natura corporis — Caput 3

Natura cuiusque nostrum ex animo et corpore constat. Quare in studiis utriusque ratio habenda est. Corporis, ut primum de ipso dicamus, quoniam est instrumentum necessarium animo ad intelligendum, valetudo ac firmitas diligenter curanda est. Haec autem moderato cibo ac potu, somno et exercitatione conservatur et augetur. Cibi qualitas et quantitas spectanda est. Nam et inedia defectusque rerum necessariarum, et ingluvies nimiaque cibi copia functiones mentis vehementer impediunt. Tantum igitur cibi sumatur, quantum necesse fuerit ad satisfaciendum necessitati et modicae delectationi naturae. Exquisitis autem atque multum delicatis cibis frequenter uti non expedit. Emolliunt enim animum et, talibus delitiis atque suavitatibus captum, faciunt [251*r*] remissum ac tardum ad tractandas studiorum theorias. Cibus itaque ac potus is sit, qui magis valetudini conferat, quam inserviat gulae et voluptati. Somnus etsi aliis longior, aliis autem brevior pro

---

34 meo iudicio *p. corr. t1* || 34-5 Atque ... ponendum est *om. t2* || 36 co] re *t1* || 37 in studiis et litteris *t2* || 37 aut] et *t2* || 40 artem] dexteritatem *t1 t2* || 41 amet] curet *t1* | vitae] morum colat, ob humanitatem libere *t3* || 46 ornatos *om. t1 t2* | iuvari *om. t1* || 47 et ... corrumpi *om. t2* || 49 sint] sunt *t2* | sita sint *sup. t1* || 50 lectio, exercitatio *t1 t2* || 51 natura] cura *t3* || 52 Natura ... nostrum] Nam quisque *t2* || 53 utrius quoniam *t2* | dicamus de ipso *t1* || 54 animae *t1 t2* || 57 *prius* expectanda *t1* | est *om. t2* | unedia] in media *t2* || 59 rerum] verum *t1* || 58 inglucies *t2* | 60 vehementer] valde *t2* || 59 sumatur *p. corr. t1* || 62 atque] ad quae *t2* | captum] corpus *t2* || 63 tractandum *t2* | studiorum *sup. t1* || 65 autem *om. t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

temperamenti varietate et valetudinis ratione necessarius est, tamen septem horarum et moderatus et propemodum necessarius ab antiquis iudicatus fuit ; cuius non minor quam cibi cura adhibenda est, cum in eo facultates sentiendi, quarum opera et adminiculo mens utitur ad intelligendum, recreentur, reficiantur et negotiores atque alacriores fiant ad serviendum menti.

Exercitatio corporis triplici nomine necessaria, nedum utilis est. Primo ut mens studendo fatigata, recreetur. Nam quod caret alterna requie, durabile non est. Quemadmodum enim arcus vehementer contentus frangitur, sic animum, cui vacatio operis et laboris non conceditur, debilitari et quodammodo frangi necesse est. Deinde confert exercitatio corporis ad decoquendum cibum caeterasque functiones vitae rite peragendas ; in quibus, si quid peccatur, vix credi potest, quantum detrimenti redundet in universam vitam hominis. Postremo conducit ad arcendos morbos et humores noxios pellendos ; qui ut multi ac frequentes sunt in his, qui vacant litteris, sic nisi magna cura depellantur, valetudinem ac firmitatem corporis labefactant.

Exercitationes corporis hae praescribuntur et in primis laudantur ab antiquis : deambulatio citra sudorem et cum delectatione coniuncta, lusus pilae, currendi, saltandi etc. exercitatio, modo sit moderata. Semper enim illud tantopere celebratum servari debet : ne quid nimis. Obest item plurimum valetudini multo tempore continenter ac perpetua quadam contentione animi studere. Quare, mea quidem sententia, nemo in studendo tres horas sine intermissione praeteribit [3]. Nec tacebo hic, quod a viro prudenti et docto accepi. Aiebat is : Eum, qui in litteris aliquos processus iam haberet, nunquam debere aut fesso et invito corpore ad studendum accedere, aut in studiis ad defatigationem usque corporis et animi contendere. Nam ut invito et repugnante stomacho ad cibum accedere eumque ad sacietatem et fastidium usque explere, vitiosum ac [251*v*] pernitiosum ducitur, sic in studiis illud quod diximus, vituperandum et fugiendum est. Postremo ea cura habenda est corpo-

66 est] sit *p. corr. t1* | tamen *sup. t1* || 69 et adminiculo *om. t2* || 70 recreentur *p. corr. t1* || 73 studendo fatigata] contemplationis labore fatigata *t3* | recreetur *p. corr. t1*] veretur *t2* || 74 contentus] contractus *t2* || 75 operis] corporis *t1* || 78 rite *om. t2* | in quibus enim quid *t2* || 80 ad arcendum morbos humanos superfluos pelendos *t2* || 83 et *om. t1* || 84 et *om. t2* || 85 usus plene curendi *t2* | et exercitatione *t1* || 86 tam tempore *t2* || 87 continente *t2* | quadam *om. t2* || 88 studere] in rebus litterariis habere defixam mentem || 90 semel accepit *t2* || 91 aliquas procellas *t2* | fesso] fiso animo *t2* || 92 ad studium *t2* || 93 repugnanti *t3* || 94 eumque] vel usque *t2* | eoque ... expleri *t3*

[3] Cf. *Reg. schol. S.I.* (*1565*) § 20 ; supra, mon. 22.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ris, ut semper menti pareat atque serviat, nunquam autem vel repugnet vel eam opprimat. Verum de corpore satis. Deinceps quae attingunt animum, breviter persequamur.

De animo — Caput 4

Animus hominis ad discendum eget praesidio ingenii, iudicii et memoriae. In ingenio spectatur acumen, celeritas et sollertia. In iudicio laudatur claritas, acrimonia, vis ponderandi res, discernendi atque disponendi. In memoria vero commendatur vis facile comprehendendi multa, eaque diu retinendi. Acumen ingenii multum valet in facultate logica omnibusque literariis disceptationibus. Acrimonia iudicii in omnibus philosophiae partibus cunctisque gravioribus disciplinis pernecessaria est. Memoriae autem praestantiam in primis requirit iurisprudentia, in qua perparum proficiet is qui saltem mediocrem memoriam ad eam perdiscendam non attulerit. In his tribus facultatibus, tametsi excellens memoria magnae admirationis est, praestans autem ingenium summae felicitatis ac propemodum cuiusdam divinitatis ducitur. Ego tamen iudicio primas partes tribuo, secundas ingenio, memoriae postremas. Summa enim laus sapientiae in iudicio praecipue consistit. Adde quod in pueris ingenium vel memoriam requirimus, in viris autem atque iam aetate provectis iudicium in primis spectamus. Postremo licet felicissimum fuerit ingenium, multa ex se ipso promens ac fundens, ea tamen, nisi iudicii lima perpolita fuerint, rudia ac imperfecta esse necesse est. Quare iudicium caeterarum animi facultatum operibus perfectionem, quasi extremam manum, addit.

De exercitatione — Caput 5

Hae autem, quas dixi facultates, quamvis naturae dona esse merito dicantur, quod ab eo cui omnino negata fuerint, nulla arte seu industria comparari possint, nihilominus tamen possunt arte, diligentia exercitationeque augeri, expoliri ac perfici.

Exercitatio autem ingenii in eo qui discit, haec erit, ut magno [252*r*]

---

99 persequemur *t2* || 101 hominis *om. t2* || 102 spectantur *t2* || 104 facile *om. t1* || 106 logica] dialectica | omnibus *t1* | disputationibus *t2* || 109 parum proficit *t2* | saltem *del. t1* mentionem, *sup.* mediocrem || 111 sit *t2* || 113 tribuerim *t3* || 115-6 in viris ... provectis] In hominibus iam aetate provectis atque sapientibus viris *t3* || 116 expectamus *t2* || 117 fuit *t2* || 119-20 facultatum perfectioni *t2* || 120 et quasi *t3* || 122 facilitates *t2* | *prius* naturam *t1* || 123 dicuntur *t2* | ab ea *t2* || 126 qui] quod *t1* | dixit *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

studio et contentione animi nitatur in his quae vel legendo vel audiendo praeceptorem didicit, aliquid etiam sua ope invenire, semperque aliquid novi videre. Hoc autem parvo negocio efficiet, si spectet et consideret prima principia et quasi fundamenta, quae vel a scriptore vel a praeceptore in quacunque re tractanda posita fuerunt. Animadvertendum autem an ex eisdem principiis possint non solum ea deduci, quae ab aliis cognovit, sed etiam alia, quibus proposita materia magis dilatari et amplificari possit. Videat, an possint adhiberi etiam alia principia, aliae rationes, alia schemata ad eandem rem tractandam, communiendam et exornandam. Exempli causa : Si quippiam a praeceptore vel a scriptore demonstratum fuit per causam ut materiam, videat an idem per formam efficientem quoque et finem ostendi queat, vel per effectus et eventa rei, per adiuncta, comparata, contraria. Denique locos communes cogitatione perlustret, si quid vel ex omnibus vel ex aliquibus ad illius rei demonstrationem depromi valeat. Postremo tamquam bonus ac diligens haeres, qui patrimonium sibi hereditate relictum in dies auget, ipse etiam quae ab aliis accepit, novarum rerum inventione amplificare studeat.

Exercitatio memoriae tribus rebus continetur. Primum si quotidie aliquid, quantumvis perexiguum, ediscat. Hac enim ratione magnam ad ea quae voluerit ediscenda, facultatem brevi comparabit. Deinde ea quae memoriae commendare voluerit, oportet diligenter et attente animadvertere et non semel considerare. Quae enim sensibus bene consignata fuerint, altius memoriae haerere solent. Postremo methodus seu ordo earum rerum quas meminisse volumus, multum iuvat memoriam. Cum enim suo quamque rem loco distinximus atque collocavimus, ipsa rerum series et connexio non sinit memoriam vacillare, sed quae antecedunt, admonent nos eorum quae sequuntur propter ipsorum coniunctionem. Quae autem a rhetoribus de arte [252*v*] memoriae traduntur, ut de imaginibus et simulacris ad eius, qui meminisse vult, animum admonendum certo quodam ordine dispositis, mihi quidem videntur magis laboriosa et difficilia esse quam utilia ; eorumque recordatio aliam memoriam longe maximam atque promptissimam requirit.

---

128 ope] arte *t2* || 129 videre] cudere *t3* | officient *t2* || 131 retractanda *t1* | posita] adhibita *t2* || 131-2 Animadvertat autem an *t2* || 132 autem est *t1* | an *om. t1* || 133-4 propositam materiam magis illatam *t2* || 134 *prius* delectari *t1* || 135 schemata possint adhiberi *t3* || 137 vel a scriptore *sup. t1* | fuerit *t2* || 138-9 per effectum, per adiuncta rei *t2* || 139-40 omnes locos *t3* || 141 deprimi *t2* || 143 dies *p. corr. t1* || 144 amplifare *t1* || 145 Prima *t1* || 146 fuere exiguum *t2* | rationem *t2* || 147 adiscenda facilitatem *t2* || 148 ea quae vult *t3* || 149 enim] etiam *t2* | bene] aliquando *t2* || 150 seu] suo *t2* | 152 suo *del. t1* loco | suo qua neque loco rem *t2* || 153 coniunctionem *add. t3* quamobrem carmina et rationes mathematicae parvo negocio ediscuntur, quod arctiorem inter se nexum habeant, et ordine quodam maxime artificioso constent || 156 qui *del. t1* vult || 157 quodam *om. t2* | dispositi *t1* | mihi quidem *sup. t1* | videntur *del. t1* mihi quidem | magis] maius *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Postremo exercitatio iudicii in eo sita est, ut ea quae iudicare volumus, diligenter et attente legamus vel audiamus, saepius consideremus atque ponderemus, nec in iudicando temerarii ac praecipites simus. Praestat enim in principio tarditatis atque cunctationis in iudicando insimulari, quam accusari levitatis atque temeritatis. Illam enim tarditatem consequitur deinde gravitas quaedam, acrimonia, firmitas et tanquam maturitas iudicii. Et quoniam iudicii laus maxima est, eiusque fructus uberrimus, in ipso excolendo atque exercendo praecipuum studium atque cura ponenda erit.

Postquam de natura cum ipsius corporis, tum etiam animi, de exercitatione item memoriae, ingenii ac iudicii egimus, sequitur ut de optima ratione legendi authores videamus. Primum quidem quidnam legendum sit, deinde quomodo legere oporteat, ut ex his quae legimus, aliquem fructum capiamus.

De lectione. Quid legendum sit — Caput 6

Primum igitur eos qui sub praeceptore alicui scientiae operam navant, admonitos vellem, ut in his quae a praeceptore audiunt et discunt, bene percipiendis, identidem repetendis et diligenter attenteque considerandis praecipuum studium, operam et tempus impendant. Nam qui, neglectis magistri praelectionibus, ad legendos multos et varios libros tempus conferunt, nec ea quae docentur, quaeque addiscere deberent, intelligunt, nec ex iis quae tam avide legunt, aliud quam rudem, confusam, perplexam, inanem et nulli unquam usui futuram multarum rerum intelligentiam referunt.

Ubi igitur praelectionibus suis publicis cumulate satisfecerint, poterunt reliquum temporis ad eos commentarios legendos conferre, qui ad [253*r*] eandem disciplinam pertinent, et ab iis quae docentur, non abhorrent. Sed in iis cautio adhibenda est, ne vel multa vel diversa vel non optima legantur. Multitudo enim tenera discentium ingenia obruit et opprimit. Varietas mentem distrahit, obstatque ne ulla res unquam accurate perfecteque cognosci valeat. Tritum est enim illud in scholis: Pluribus intentus minor est ad singula sensus. Ut enim ciborum nimia varietas, tametsi gustum delectat, stomacho tamen et valetudini nocet

---

160 sita *corr. ex* rita *t1* | iudicare] discere *t1 t2* || 165 cum sequitur *t2* | et acrimonia, firmitas item *t3* || 168 est *t2* | erit *sequ. t3* De lectione, quid legendum sit — Caput 6*m* Postquam . . . || 171 videamus] explicemus *t3* || 172 ex his] de his *t3* || 175 sub] suo *t2* || 176 velim *t3* || 177 praecipiendis *t2* || 178 praecipue *t1* || 181 intelligerent *t1*] probe intelligunt *t3* | ex his *t3* || 181 rudem cognitionem *t2* || 184 accumulate *t2* || 185 se conferre *t2* | qui] quae *t3* || 186 ab his *t2* || 186-7 abhorreant *t2* || 187 in his *t2* || 188 enim] tamen *t1* | tenera *om. t1* || 190 valeat] queat *t3* || 192 gustatum *t3*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

plurimum ; sic etiam eorum quae leguntur, varietas, quamvis tyronibus litterarum, qui ardent desiderio sciendi res novas, iucunda esse solet, studiis tamen vehementer perniciosa est, et perfectam atque absolutam cognitionem rerum impedit. Postremo doctrinis non optimis atque gravissimis iuvenes assuescere, et in principio addicere animum rebus frivolis, inanibus, et vera solidaque sapientia vacuis, est, meo quidem iudicio, omnium studiorum calamitas, pernicies atque exitium. Quod malum iam per omnes disciplinas longe lateque sparsum, utinam ut his nostris temporibus lugere possumus, sic ipsum vel omnino tollere, vel certe aliquo modo ei occurrere ac mederi possemus.

Legantur igitur ii authores qui in unaquaque disciplina cum ob authoritatem et antiquitatem illustres, tum ob sapientiam et eruditionem praecellentes ac omnium principes habentur. Quorum non tantum iuventur doctrina, sed etiam authoritate ac testimonio, cum res feret, ornare sua ac communire valeant. Veteres itaque scriptores in primis legendi sunt, in quibus elucet multarum et variarum rerum scientia et doctrina quaedam gravis, solida, illustris. Quibus legendis non tantum hoc proficitur, quod mens multa cognitione rerum locupletior ac politior efficitur, verum etiam quod gravior, maturior et ad intelligendum acrior redditur.

Recentiores autem scriptores nec omnino laudo, nec plane vitupero. Ut enim quosdam non ignoro veteris disciplina ac sapientiae observantissimos, et antiquorum scriptorum studiosissimos imitatores, sic etiam plerosque esse scio [253*v*] qui a prisca sapientia et disciplina tantum degeneraverint, ut eorum scripta, cum veterum monumentis comparata, puerilia, futilia et omnis verae doctrinae ac sapientiae inania esse videantur. In quibus, si demas nonnulla a veteribus quaedam deprompta, ab ipsis tamen male suffarcinata, caetera sophismatum, puerilium argutiarum et, ut uno verbo dicam, nugarum sunt plenissima. Cathalogum autem eorum authorum, qui de omnibus philosophiae partibus (de aliis enim in praesentia mihi loquendum esse non duxi ; quamvis haec omnibus accomodari queant) docte ac luculenter scripserunt, in fine huius tractationis ascribam [4].

194 litterarum *om. t2* | iocundas *t1* || 195 tamen *corr. ex* tum *t1* | perfectum atque absolutum *t1* || 197 iuvenes *del. t1* asseverare [?] | adiicere *t2* || 200 longe *del. t1* large || 201 possimus *t2* || 204 illustros *t2* || 206 iuventur *om. t2* || 207 communiri *t2* || 208 *prius* multorum et variorum *t1* || 210 hoc *om. t2* | *prius* cogitatione *t1* | *prius* pollicior *t1* || 213 nec vere *t1* || 214 quosdam esse *t2* || 217 ut eorum] et quorum *t2* | munimentis *t2* || 218 inania] expertia *t2* || 219 demes *t1*] de manus *t2* || 219-20 quibusdam deprumpta *t2* || 220 tamen] autem *t2* || 221 et ... nugarum *om. t1* || 222-8 Cathalogum ... dicendum est *om. t3* || 222 autem *om. t2* || 223 aliis enim disciplinis *t2* || 223-4 quamvis ... docte *om. t1*

[4] Qui tamen catalogus nulli textuum adiunctus est. De huiusmodi catalogo loquitur auctor etiam in mon. 84 (*Il modo di leggere il corso*) ; vide supra, lin. 26-8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quid igitur legendum sit, ex iis quae diximus, satis ut opinor, perspicuum esse potest. Nunc quomodo authores legere oporteat, ne sit eorum lectio omnino infructuosa, breviter dicendum est.

Quomodo legere oporteat — Caput 7

Scriptorum genera duo sunt: Unum eorum qui aliorum sententias suis vel scholiis vel commentariis explanant; alterum eorum qui nullius interpretationi adstricti non alienas, sed suas scriptis exponunt sententias. Priores, ut munere interpretandi probe fungantur, oportet primum quidem linguae, qua scripsit author quem interpretantur, scientes ac peritos esse. Huius enim ignoratio saepenumero interpretes, caeteroquin doctos viros, in multos ac faedos errores induxit. Cui rei fidem faciunt mille quaestiones frivolae, sescentaque figmenta in explicando Aristotele, ob inscitiam linguae graecae, a latinis philosophis excogitata. Deinde convenit eos in aliis scriptis eiusdem authoris probe versatos ac exercitatos esse, ut opus quod interpretandum susceperunt, vel ex aliis locis declarando vel cum aliis conferendo, ut quid vel simile vel diversum aut contrarium ab authore dictum fuerit, demonstrando accuratius et luculentius exponant.

Postremo decet eorum, qui ante vel post eadem de re scripserunt, ipsos non ignaros esse, ut quid author prioribus addiderit vel ipsi [254*r*] a posterioribus additum fuerit, ostendant, ac eos qui contra sensisse videntur, aut cum authore, si quidem illi magni nominis et authoritatis fuerint, et id commode fieri possit, concilient aut eos refellant. Ad haec munus boni interpretis est, primum quidem propositum et quasi scopum authoris indicare et veluti ante oculos ponere, ad quem omnia fere quae ab eo dicuntur, referantur. Deinde universam tractationem illius in aliquot praecipua capita distribuere, eorumque inter se connexionem et seriem atque adeo totius doctrinae methodum et ordinem explicare. Atque hoc idem in singularum partium explanatione (nisi fortasse tanquam per se clarum et certum relinqui debeat) praes-

---

226 ex his *t2* || 231 scholis *t1* | ad commentarios *t2* || 232 interpretatione *t1 t2* || 233 interpretandi fungi valeant *t1*] argumentandi probe fungi valeant *t2* || 234 quidem *om. t3* | quam *t1* || 235-6 caeteroquin] quinimo *t2* | viros *om. t3* | ac faedos *om. t2* || 237 sescenta *t1*] sex centaque *t3* || 238 inscientiam *t2* | *prius* linguam *t1* | a quibusdam latinis *t3* || 241 ut] et *t3* | quid aut simile, aut diversum, contrariumve *t3* | contrarum *t1* || 243 luculentius *t1* || 245 authoritatis *t2* || 246 posteribus *t2* | et ut eos *t3* | contrarium *t2* || 248 repellant *t2* || 249 hoc *t1* | interpretis] magistri *t2* || 251 universa *t2* | universum tractationes *t3* || 252 aliquod *t2* | eorumque] atque *t2* || 253 et ordinem *om. t2* || 254 idem] id est *t2* || 255 reliqui *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tandum est. Tum ambiguitates, quae vel in verbis simplicibus vel coniunctis existunt, explicandae sunt. Rationes sint necessariae, an probabiles, exponendum. Ex quibus locis ductae sint, indicandum. Si idem ab authore alibi vel certe illius simile vel repugnans dictum fuerit, demonstrandum. Nec praetermittendum, si quid ipsius authoris doctrinae vel detrahendum vel addendum esse videatur. Quod si author ab aliis scriptoribus praeclaris dissentiat, declarandum est, an dissensio in verbis, an potius in re posita sit, et utra sententia sit vero propior, ponderandum est. Aperiendum quoque est, an quae ab authore tractantur, ad alias res exornandas, amplificandas, confirmandas, et refellendas transferri et accomodari possint. Haec igitur discendi studiosus in suis commentariis diligenter consideret. Quibus si pleraque eorum quae commemorata sunt, deesse comperiet, in his legendis bonas horas, me authore, minime collocabit ; sin autem ea quae diximus, inesse viderit, studium, operam ac tempus nec parce nec aegre impendet. Sed de priori scriptorum genere hactenus. Nunc ad alterum veniamus.

In his qui per se accurate et copiose scribunt de re quapiam, sive res illa ad philosophiam moralem, sive naturalem, [254*v*] sive divinam petineat, haec aut horum similia (meo quidem iudicio) spectari poterunt.

Primum universa tractatio cursim ac perfunctorie perlegenda est. Tum scopus ad quem omnia fere diriguntur, disquirendus atque inspiciendus. Post in aliquot praecipuas partes tractatio commode distribui debet. Postremo unaquaeque pars seorsim diligenter expendenda est. Qua in re quatuor consideranda erunt : Unum est inventio, alterum dispositio, tertium elocutio, quartum nonnullae circumstantiae quae unicuique scriptioni extrinsecus adiunctae sunt.

In inventione spectari debent principia et fundamenta, quibus nititur, tota disputatio, quam certa et firma sint. Expendendae sunt rationes et argumenta, num sint tantum probabilia, an necessaria ; ex quibus locis sumpta, an sint propria illius rei, an extrinsecus et ex alienis scientiis adscita ; an sententiae eorum qui eadem de re contra senserunt, fuerint ab authore vel ignoratae vel oblivione praetermissae vel neglectae, vel de industria suppressae, vel bene refutatae ; an in inven-

---

256-7 Tum ... sunt *om. t2* || 257 Rationes quibus utitur, sint *t3* || 258 iudicandum *t1* || 259 repugnat *t1* || 260 permittendum *t1* | ipsius] ipsi *t2* || 263 an] aut *t2* | re ipsa *t2* | ultra *t2* | vero *p. corr. t1* | proprior *t2 t3* et *t1 a. corr.* || 264 est *om. t2 t3* || 265 amplificandas] explicandas *t2* | et *om. t3* | refellendas] res ferendas *t1* | refellendas, amplificandas *t2* || 267 diligenter *om. t2* | consideret] requiret *t2* |267-8 Quibus ... bonas] In quibus legendis intellens [!] vel non omnia inesse in ipsis vel pleraque ac praecipua binas *t2* || 268 legendis *om. t3* || 271 hactenus dictum sit *t2* | Nunc] Hinc *t2* || 272 iis *t1* | sive] aut *t1* || 274 aut horum] authorum *t2* || 275 perlegendo *t1* || 276-8 Tum ... expendenda est *om. t2* || 276-7 suscipiendus *t1*] suspiciendus *t2* || 279 erant *t2* || 280 et quartae *t1* || 283 disputatio] tractatio *t2* | sunt *t3* || 284 tantum] tuta (*corr. ex* tam) *t1* || 285 ex *sup. t1* || 286 adsita *t2* 287 ignorantae *t2* || 288 negligentae *t2*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione sit aliquid supervacaneum, quod possit commode resecari; an aliae quoque rationes ad idem tractandum adduci possint vel firmiores vel certe aeque probabiles; an in definiendis et demonstrandis rebus praecepta definiendi et argumentandi servaverit. An usus sit genere probationum accommodato iis rebus quas tractat. Aliud enim genus probationis mathematicae disciplinae requirunt, aliud morales explicationes atque exhortationes exigunt. Aliud denique theoriae et disputationes naturales efflagitant. Num author in tali scriptione aliquem priorum scriptorum secutus et imitatus fuerit. Quid ab illo mutuatus sit, quid addiderit aut mutaverit. An superior vel par vel inferior in eadem re tractanda fuerit. An novum quidpiam et aliis incognitum aut etiam paradoxon dixerit. An tractatio sit philosophica, an oratoria, an poetica. An sit ieiuna, tantum habens ossa et nervos argumentorum, [255r] carne autem, sanguine et colore carens; hoc est, an varia multarum rerum explicatione exornata, pulchris et appositis exemplis illustrata, similitudinibus, comparationibus, historiis atque aliis id genus rebus amplificata sit. Haec itaque vel alia his similia considerans de inventione scriptorum iudicium facere poterit.

Sequitur dispositio seu methodus, quae duplex est: una doctrinae, altera prudentiae. Haec vero alia oratoria, alia poetica, alia historica. Videat igitur, utra usus fuerit author et quam bene. Methodus doctrinae alia est compositionis, alia divisionis vel definitionis, alia resolutionis; quae si quidem Galeno credimus, cernitur in omnibus disciplinis bene constitutis. Consideret igitur, an inceperit ab iis quae sunt magis nota et communia, certa magis ac manifesta nobis, a causis et principiis rerum, a simplicioribus aut perfectioribus rebus; an in principio proposuerit ea quae tractaturus erat, et seriem atque ordinem eorum ostenderit; an utatur metabasis, idest transitione, qua figura, cum aliquid eorum quae initio proposita fuerant, absolutum est, admonemur; et quid iam dictum fuerit, et quid deinceps dicendum sit ut et praeteritorum memoria iuvetur et excitetur expectatio sequentium, utrorumque series et connexio appareat. Num in generali quidem distributione tractationis methodum servaverit, in singularum autem partium explicatione minime. Quod nonnulli vitio dant Aristoteli et

---

289 superfluum *t2* | an *om. t1* || 290 sed idem probandum *t2* || 292 argumentandi] demonstrandi *t3* || 293 Alius genus *t2* || 297 secutus et *om. t2* | *prius* mutuaverit *t1* || 298-9 An . . . fuerit *om. t3* || 299 tractanda] testanda *t1* | incognitum dixerit *t2* || 302 an *om. t2* | *prius* multorum, *t1* || 303 et *om. t2* || 305 sit *om. t2 t3* | sit *apd. t3* cuius disciplinae sectam et quasi viam sequatur: an Stoicam vel Epicuream, an Platonicam vel Peripateticam, et quam recte dogmata seu decreta eius teneat et servet || 306 scriptoris *t2* || 308 et altera *t2* || 309 Videat qua usus *t1*] Videat an una *t2* | et] ad *t2* || 310 compositionis *p. corr. t1* | vel definitionis *om. t2* || 312 his *t2* || 313 nota et *om. t2* || 314 a principiis *t2* | rebus *add. t2* In quibus tractandis videndum est || 317-8 admonetur *t2* || 318 fuit *t2* | dicendum *del. t1* est, *sup.* sit || 319 ut *del. t1* ex, *sup.* et | iuvetur] confirmetur || 321 singulorum *t1* || 322 partim *t1*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Avicennae. Num quid in divisionibus omnia praecepta dividendi servata fuerint. Postremo, an in divisionibus minutiorum rerum sit nimius, et an, cum res postulat, methodum vel non neglexerit, vel certe non dissimulaverit. Id enim et laudi datur, et aliquando non parum conducit tum ad celandam artem, tum etiam ad vitandum taedium.

Tertio loco consideranda est elocutio : an sit philosophica vel oratoria vel poetica vel historica. Quo genere dicendi usus fuerit : humili, mediocri, an sublimi, et quam [255*v*] accommodato rebus quae tractantur. Perpendat tropos et figuras, an nimius in his vel parcus fuerit. In verbis simplicibus consideret, an sint barbara, obsoleta, nova, propria, an metaphorica, homonyma, synonyma, univoca, quae vulgo dicuntur analoga, ab Aristotele autem vocantur ab uno ad unum. An sint magis humilia vel grandia quam res poscit. In coniunctis autem verbis, hoc est in oratione, videndum est, an oratio sit obscura, ambigua, perplexa, horrida, carens numeris, perpetuane an intercisa ; et si more dialogi composita, an unicuique personae congruens affingatur et attribuatur oratio ; et quamvis a philosophiae scriptore ornatus et concinnitas orationis requirenda non est, at ut pure et latine loquatur, expetendum esset ; ut autem proprie, distincte ac dilucide, etiam efflagitandum. Animadvertat, num author longior aut brevior sit quam par est. Postremo observet subtiles sententias et rationes authoris, praeclara ornamenta orationis, prudenter dicta, sales et iocos. Subtiliter dictis uti poterit in disputando, ornamentis orationis in dicendo, prudenter dictis in gerendis et administrandis rebus cum privatis tum publicis, salibus et iocis in sermonibus familiaribus et festivis. Videat, quem modum tenet in laudandis rebus vel personis, in vituperandis, in amplificandis, extenuandis, decidendis, dissimulandis, in digressionibus. Perpendat partes orationis : exordia, propositiones, narrationes, confirmationes, refutationes, epilogos, et alia similia. Haec in ipsa scriptione consideranda sunt. Extra illam autem spectandae sunt nonullae circumstantiae, quae ad decorem pertinent. E. gr. num scriptio congruat dignitati authoris vel loco, in quo facta est, vel tempori vel personae, ad quam missa fuit. Et si quae occurrent id genus alia. Ac de optima ra-

323 quid *om. t3* | omnia *del. t1* dividenda || 324 minutarum *t2* || 325 non[1] *om. t2* | non[2] *om. t1* || 327 etiam *om. t2* || 328-9 vel oratoria *sup. t1* || 331 Perpendat] An usurpet *t2* | an vel nimis *t2* || 332 considerent *t2* | *prius* absoluta *t1* || 333-4 quae ... unum] et quae dicuntur ab uno ad unum, seu analoga quae ab Aristotele vocantur *t2* || 335 quam res poscit *om. t2* || 337 incisa *t2* || 338 sit compsita *t2* | uniuscuisque *t1* || 340 est, at] sit, tamen *t2* || 341 esset] est *t2* | autem *sup. t1* | etiam] et *t2* || 344 orationes *t2* | sales et *om. t2* || 346 gerendis] regendis *t3* || 348 in[2]] aut *t2* || 349 extenuandis, decidendis] examinandis, limandis dissimulandisque rebus *t2* | decidendis] deridendis | digressionibus *del. t1* praepareat, *sup.* Perpendat || 353-4 dignitati scriptoris et auctoris *t2* || 354 tempori *t1* || 355 occurrerint *t2*] occurrunt *t3*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tione legendi authores haec dicta sint. Reliquum est nunc ex his quae initio proposita sunt, ut de imitatione dicamus. [256*r*]

De imitatione — Caput 8

Duplex est ratio imitandi : una prima et summa, in qua iis qui ad magna contendunt, maxime elaborandum est, cum eius rei, quam exprimere et assequi cupimus, ideam, hoc est formam perfectam et absolutam per se animo comprehensam tenemus, ad quam nos ipsos componere et conformare studeamus. E. gr. qui cupit, quo ad eius fieri possit, magnus philosophus evadere, proponat sibi ante oculos ideam perfecti philosophi, cogitans qualem oporteat esse philosophum perfectum, cui nihil detrahi vel addi queat. In quam formam intuens, eam in se ipso exprimere, ad eiusque imitationem se ipsum componere studeat atque contendat. Haec ratio imitandi (ut diximus) summa est propterea quod in idea cuiusque rei omnis quae in ea re potest esse perfectio, mirabiliter elucet, nullus autem error, nullumque vitium inest. Hoc genus imitationis ab antiquis magnopere celebratum fuit, a Platone vero etiam adamatum et multis in locis commendatum.

Altera imitandi ratio est, cum in unaquaque disciplina aliquem authorem, qui in ea excelluerit, nobis proponimus imitandum ; quem quasi ducem sequamur. Nam tametsi forma rei uti per se sumpta perfectior est, quam in aliis posita, semper enim (ut apud Platonem est) idea pulchrior est imagine, quae ad similitudinem eius effingitur ; et authore Aristotele : quod est per se tale, nobilius atque praestantius est eo, quod est participatione tale [b]. Nihilominus tamen, quoniam forma rei in aliis posita manifestior nobis est et ad imitandum facilior, adde quod exemplis aliorum et movemur et quemadmodum in imitando nos gerere debeamus, edocemur ; idcirco plerique relicta priori imitandi ratione, hanc posteriorem amplectuntur. Quibus cavendum erit, ne proponant sibi imitandum nisi eum qui omnium maxime in ea disciplina

---

356 satis dicta *t2* | dicta sint *sequ. t3* De imitatione — Cap. 8 | **his] iis** *t1* || **361 ideam et exemplar** *t2* || **363 studemus** *t3* | **366 vel] nihil** *t3* **qua** *t2* | **367 se ipsum** *om. t2* | **componere] conformare** *t2* | 370-2 Hoc . . . commendatum *om. t2* **374 proponemus ad** *t2* || **375 quamvis** *t2* | **rei** *sup. t1* | **uti** *om. t2* | **377 affingitur** *t1* | **378 atque praestantius** *om. t2* || **380 ad** *del. t1* || **402 ad** *del. t1* **mirandum,** *sup.* **imitandum** | **381 nos] res** *t2* | **nos** *del. t1* **grave [?],** *sup.* **genere** | **383 amplectuntur] sequuntur** *t2* | **erit primum quidem** *t2*

---

[b] Aphorisma seu dictum scholasticum, quod originem ducit ex ***Metaphysica*** Aristotelis ; cuius tamen forma magis trita est haec : Propter quod **unumquodque tale, et illud magis.** Cf. *Encicl. Filos.* V 333-34.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

excelluerit, quique ad illam ideam, de qua supra diximus, imitatione propius accesserit [256*v*] eamque in se ipso perfectius expresserit. Deinde ne sint uni authori adeo addicti et mancipati, ut si in eo aliquod vitium fuerit (quo quis obsecro mortalium omnino caret ?) tueri, probare ac imitari velint ; et si quae in aliis authoribus meliora et pulchriora fuerint, improbent, postponant atque contemnant. Quod si eo, quem imitantur, se superiores aut ei pares esse posse diffidant, non idcirco tamen animum despondeant, et imitandi studium atque laborem abiiciant. In magnarum enim rerum imitatione vel in secundis tertiisve locis consistere praeclarum atque gloriosum est. Sed de ratione imitandi, quamvis plura dici possent, pro ea tamen quam in hac scriptione nobis proposuimus, brevitate, haec quae diximus, satis esse debent.

[6*v*] . . . Ac tametsi ea quae de ratione studendi dicere instituera-mus, omnia, ni fallor, explicata et absoluta fuerint, nihilominus tamen, antequam extremam huic scriptioni manum addam, operae pretium esse duxi nonnullos locos communes hic adscribere. Quos si quis in promptu habuerit, poterit de quacunque re proposita prompte ac copiose et erudite dicere ac scribere.

Proposita igitur aliqua re ad dicendum consideret primum nomina et vocabula illius rei, quibus in omnibus vel praecipuis linguis appellatur, in quibus insit vis aliqua ad illam rem probandam, ornandam, exagerendam, minuendam vel quoquomodo tractandam.

2. Quaerat actiones seu effectus illius rei.

---

385 excelluit *t2* || 386 ipso *om. t3* || 387 adiuncti *t2* | aliquid *t1 t2* || 388 obsecro] obscuro [?] *t1* | contuori *t2* || 389 vellet *t1*] velit *t2* | quae *p. corr. t1* | pulcheriora *t1 t2* || 390 improbet *t1 t2 et cetera pariter in singulari* || 391 aut parem diffidat *t2* | idcirco] continuo *t3* || 392 deponat *t2* || 393 vel tertiis *t1*] tertiisque *t2* || 395 propter eam *t2* | posuimus *t2* || 396 brevitatem *t2* || 397-480 Ac . . . potest *om. t1* || 397-483 Ac . . . revocemus] Ac ea quidem quae de ratione studendi dicere instituimus, iam sunt explicata et absoluta. Verum priusquam extremam huic scriptioni manum addam, admonere volui eos locos communes quos exposui in sexta parte institutionis logicae, si bene cogniti et diligenter notati fuerint, in omni genere et ratione studiorum, magnum usum et utilitatem habere. Sunt autem hi loci : 1. Nomen rei, vel ethymologia nominis, vel coniugata. — 2. Quae attingunt essentiam, ut genus, differentia, et definitio. — 3. Causae ut materia, forma, efficiens, finis. — 4. Partes vel totum. — 5. Species vel ea de quibus dicitur res. — 6. Effectus, hoc est actiones vel opera. — 7. Accidentia, vel propria vel communia. — 8. Adiuncta, hoc est circumstantiae, ut locus, tempus . . . 9. Subiecta . . . 10. Comparata, hoc est maiora, minora, paria, similia vel dissimilia. — 11. Opposita, hoc est contraria, privantia, relata, contradicentia. — 12. Testimonia, vel divina vel humana. — 13. Descriptiones illustres. — 14. Divisiones celebres.

Horum locorum decantata [?] cognitio et diligens observatio confert primum quidem ad inveniendum quid dicas scribasve de quacunque re proposita. Mens enim hos locos perlustrans, aut in omnibus, aut certe aliquibus reperiet multa quae ad id de quo agitur, transferri et accommodari possint. Tum praebet non parum adiumenti ad ea quae fuerint inventa, apte riteque collocandi. Poterunt enim eodem propemodum ordine tractari quo praedicti loci fuerunt a nobis in praesentia enumerati.

Postremo conducit plurimum ut possit facile et recte fieri iudicium de scriptis aliorum. Considerandum erit quos ex supradictis [?] locis is qui de re quacunque scribit aut dicit, persecutus fuerit, et quo ordine, et quos omiserit. Adde quod si cum legimus scripta vel libros aliorum de re quapiam, quaeque a scriptores inventa et adhibita sunt ad eam rem tractandam, ad hoc locos apte et distincte revocemus, maximum ex authorum lectione fructum capiemus, et incredibilem ad dicendum copiam et quasi sylvam quandam nobis comparabimus. Finis. *t3* || 405 insit *del.* res, *sup.* vis | probandum *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Accidentia tam propria quam communia.

4. Adiuncta seu quae vocantur adiacentia, ut locum, tempus et alia his similia.

5. Causas rerum, ut materiam, formam, efficientem et finem.

6. Genus et differentiam, atque ex his conflatam definitionem et descriptionem rei.

7. Similia et comparata, id est maiora, minora, paria.

8. Contraria, tam ea quae proprio nomine appellantur contraria, quam contradictoria privativa, relata. His adde repugnantia seu disparata.

9. Quaecunque ea de re pulchre et praeclare dicta et scripta apud authores exstant, ut proverbia, apophtegmata, oracula et divina atque humana.

Postremo, si quae illius gratia unquam ab hominibus praeclare gesta sint ut honores, praemia vel illi rei vel eius studiosis exhibita; si qui unquam pro illius rei defensione ac conservatione magna pericula adierint et mortem appetierint. Haec nec omnia nec in quavis re quaerenda sunt aut explicanda, sed ipsius rei, personarum, loci, temporis ac aliarum circumstantiarum ratio adhibenda est.

Horum locorum cognitio prompta et expedita memoriae confert primum quidem ad inveniendum quae dicas. Mens enim praedictos locos perlustrans vel in omnibus vel aliquibus multa reperiet quae ad rem propositam tractandam transferri et accommodari valeant. Deinde non parum iuvat ad disponendum ea quae inventa fuerint. Poterunt enim eo pene ordine tractari quo huiusmodi loci a nobis traditi sunt.

Postremo conducit plurimum ad faciendum iudicium de scriptis aliorum, in quibus de re quapiam copiose agitur. Considerandum erit, quaenam ex his quae diximus, ea de re explicaverit, quae vero praetermiserit. Atque hoc modo ex lectione auctorum maximus fructus capi poterit, si huiusmodi locis ante oculos nostros propositis eaque ad unumquemque illorum pertinere videbuntur, revocemus.

Ceterum praedicti loci quo planius intelligi et in usum transferri possint, unico illustremus exemplo. V. gr. dicendum est de homine. Primum expendamus nomina eius. Latine dicitur homo vel ab humo, quod vilitatem eius indicat; vel ab humanitate [7*r*] quod hortatur ipsum ad colendam humanitatem cum aliis hominibus servandam. Graece antropos, quasi sursum spectans.

2. Actiones propriae hominis sunt functiones mentis, voluntatis et memoriae, quae sunt multae et admirabiles: apprehendere, simplicia

---

411 *t2* communes] causas *t3*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

componere et dividere, ratiocinari, recordari praeteritorum, praesentia cognoscere, futura prospicere, intelligere non modo res individuas sed universales, non tantum quae in materia sunt, sed quae carent materia, non solum res creatas et finitas, sed Deum etiam infinitum. Opera hominis sunt omnes artes et scientiae et omnes res quae artificio constant.

3. Accidentia propria eius corporis quidem figura recta, animi scientia et virtus.

4. Locus hominis dum hic agit, universa terra et maria, post obitum bonis quidem coelum, improbis vero tartarus. Tempus si initium spectes, finitum, si finem, infinitum ac perpetuum.

5. Materia hominis est corpus mirabili solertia et arte ex tam multis et variis partibus, et tam diversas functiones habentibus a natura conflatum. Forma autem rationis particeps Deique similis et immortalis efficiens Deus, a quo de nihilo animus noster creatur. Finis ipse Deus.

6. Genus hominis animal, quo se brutis similis est et angelis minor, divina etiam ratione praeditum.

7. Homo est similis parvo mundo. Maior iis quaecunque sub Luna sunt. Angelis minor. Alteri homini cuique, si naturam spectes, omnino par. Ergo homini nihil magis coniunctum est, quam inscitia et vitium, nec potest ipsi invito et nolenti ulla res vere nocere. Corpori tamen nihil propemodum est quod non aliquo modo obesse ac nocere possit et soleat. Ergo de homine multa sunt et humana et divina dicta, ut illud : nosce te ipsum ; hominem esse mikrokosmos et quasi foenum huius mundi, umbram intellige ; arborem universam, esse omnia vel quia sensu et intellectu omnia quae sunt, comprehendat vel quod in eo sint omnium pene rerum perfectiones. Postremo multi homines ob excellentiam et quasi divinitatem quamdam virtutis et rerum gestarum non tantum humanos sed etiam divinos honores olim meruerunt et ab antiquis inter deos numerati sunt.

Haec habui in praesentia de ratione studendi universe et breviter dicere. In quibus si quid fortasse desiderabitur, id vel non erit magni momenti et ad generalem studendi rationem quam hic tradere instituimus, non pertinebit, vel certe ex his quae a nobis dicta sunt, facile intelligi potest.

---

465 insicia *ms.* || 472 perfectionis *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

ANNOTATIONES IN RATIONEM STUDIORUM (1565)

ANNO 1566

Introductio

De laboribus circa studia ordinanda Romae ante annum 1565 peractis, egimus breviter supra (cf. introd. mon. 20, 62 et 69). Post congregationem generalem secundam (1565) iidem non sunt intermissi. Eorum directio commissa est Patri Miró, novo assistenti Lusitaniae, qui tamquam praepositus provinciae Lusitaniae optime noscere poterat scholas S.I. in hoc regno florentissimas [1]. Membra vero huius commissionis fuerunt P. Romei [2], rector Collegii Romani, P. Cardulo [3] et P. Maffei [4]. Inter quos non inveniuntur nomina Patris Nadal et P. Ledesma, quia ambo ineunte anno 1566 tamquam comites cardinalis Commendone ad dietam augustanam missi sunt (cf. *Epp. Nad.* III 3-5). Deest nomen etiam Patris Perpinyà qui mense augusto anni 1565, iussu superiorum, in Galliam profectus est (cf. GAUDEAU, *De Petri Ioanni Perpiniani vita et operibus* (*1530-66*) p. 35). Hic, antequam Romam relinqueret, concepit ordinem studiorum : *De studiis humaniorum litterarum* inscriptum (videsis supra, mon. 25) quem P. Ledesma una cum variis scholarum regulis, post reditum ex Germania, hoc est autumno anni 1566, adnotandum accepit. Has adnotationes exhibet monumentum 86.

TEMPUS : In monumento asseritur, non sufficere duas horas cum dimidio mane et totidem a prandio in scholis transigere (cf. infra, lin. 98). P. Ledesma vere tres horas assignavit in ordine studiorum, quem hac occasione composuit et patribus commissionis tradidit (cf. infra, mon. 90, lin. 29-32). Hoc tamen tardius mutavit in duas horas cum dimidio. Quod evidenter egit vi decreti Patris Generalis diei 9 iun. 1567 (cf. supra, mon. 20 adn. 31). Quare mon. 86 et cetera quae eodem tempore confecta sunt, ante hoc decretum originem habuerunt.

Rursus in introductione P. Ledesma declarat : « Experientia quam

---

[1] Iacobus Miró S.I. (1516-1590), valentinus, anno 1541 Parisiis Societatem ingressus, annis 1552-56 praepositi provinciae Lusitaniae munere functus est. Anno 1565 in congregatione generali secunda assistens Lusitaniae electus est. Cf. MI *Direct.* p. 365 adn. 1.

[2] Sebastianus Romei S.I. († 1574 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* 129) permultos annos (1554-68) Collegii Romani rector exstitit (cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 322 et passim).

[3] Fulvius Cardulo S.I., praeceptor rhetorices in Collegio Romano ; cf. supra, mon. 57 adn. 1 et 2.

[4] Ioannes Petrus Maffei S.I. (1538-1603 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 88), italus bergomensis, ingressus Societatem die 26 aug. 1565 Romae, annis superioribus Ianuae rhetoricen professus erat, quod et in Collegio Romano egregie fecit. Cf. SOMMERVOGEL V 293-94.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

habui per tres annos in hoc collegio, cum fui praefectus studiorum » (vide infra, lin. 15-16). Quod scribere potuit anno 1566, nam illud officium post diem 18 sept. 1562 ei concreditum est (cf. ep. Patris Polanco ad P. Madrid datam ; *Epp. Lainez* VI 408).

TEXTUS : I - *Stud. 1/a*, f. 126*r*-33*v* ; conceptus autographus auctoris. Fol. 126*r* continet solum titulum, et in angulo superiore sinistro : Ledesma ; f. 133*v* autem scriptura prorsus vacat.

II - Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 204*r-v* ; et *Stud. 1/a*, f. 146*r*-48*v* ; conceptus autographus.

EDITIO : MP (1901), doc. 30, p. 313-38.

I

ANNOTATIONES IN ORDINEM STUDIORUM HUMANIORUM, SEPTEM CLASSIUM, ET QUINQUE ET TRIUM [1] [126*v*]

Reverendi admodum in Christo Patres [2]

Haec videntur in genere :

In genere utilia proponuntur non pauca in hoc ordine studiorum ; tamen desidero particularius pleraque perscribi de modo et ratione exercitationum singularum ; nam, ut fateor, ex illo ordine lucem non exiguam habiturum praefectum studiorum et magistros, tamen non puto esse eis satis, vel praefecto ad gubernationem studiorum, vel magistro ad suae classis moderationem. Arbitror enim non esse satis in universum et generatim ordinem et rationem studiorum perscribere ; sed particulatim oportere per singulas classes et singula earum exercitationum genera, modum et rationem optimam magistro servandam explicare [3] ; ad quod me hae rationes movent.

1. Experientia, quam habui per tres annos in hoc collegio, cum fui praefectus studiorum [4], id semper desiderans et petens, et in aliis etiam collegiis, quae vidi, Societatis ; nam ex huius rei defectu non parum in studiis accidebat incommodi.

---

5 ordine *del.* proposito || 7-10 nam ... moderationem *in marg.* || 10 non *sup.* || 12 exercitationem *ms.* || 17-8 parum *del.* ea vidi perturbata

---

[1] Quem ordinem videsis supra, mon. 25 et 31.

[2] *Annotationes* dedit P. Ledesma membris commissionis de studiis ordinandis ; cf. introd. mon.

[3] Vide scriptum Patris Ledesma, ineunte anno 1565 de studiis Collegii Romani restaurandis concinnatum, in quo eandem opinionem manifestat ; supra, mon. 69 lin. 17-20 et mon. 70 lin. 61-70.

[4] Studiorum praefectus Collegii Romani renuntiatus est post diem 18 sept. 1562 ; cf. *Epp. Lainez* VI 408-09.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Speculatio plusquam mediocris harum rerum per aliquot iam annos.

3. Consilia frequentia eorum praeceptorum quos novi, et quidem optimorum, ut Perpigniani et aliorum, in hoc collegio ; a quibus omnibus, etiam in scriptis a praecipuis, accepi quid sentirent [5].

4. Quia hae res sunt practicae, et in rebus practicis sermones universaliores, ut ait Aristoteles, primo *Ethicorum*, minus sunt utiles.

5. Simile est in omnibus rebus et artibus mechanicis, si quis eam artem debet addiscere ; nam oportet singula particulatim discat et videat in ipso artifice, etc.

6. Simile etiam hic accidit ut in chyrurgia et medicina, in qua non est satis dicere, calidam exicare, humida emollire, etc. ; sed dicere quomodo fiat emplastrum, et ut accipiatur aquae tantum, herbae huius, etc., et coquatur, etc., et uratur ita, et sic ligetur, etc. Simile est etiam de architectura, in qua non est satis dicere, fiat palatium seu aedificium, lucidum, et splendidum, et amplum, et ornatum, vel fiant optima cubicula, etc. ; sed describere particulatim : sint haec fundamenta et tanta, hic sit tanta ; portae tantae altitudinis et latitudinis ; sic fenestrae, sic cubicula, et singula denique minutim eodem modo ; alias profecto aedificium male aedificaretur, et manuarii artifices in pluribus aberrarent.

7. Sic non satis est dicere : sint assidui in declinando et coniugando, repetant, examinent lectionem, doceant, componant eleganter, etc. ; sed oportet particulatim et per singulas classes, quid cuique conveniat, perscribere in singulis eius exercitationibus, ut : servetur talis modus declinandi, talis coniugandi, talis docendi et examinandi, etc., optimum quod videatur perscribendo ; nam profecto, ut caetera adsint, si hoc desit multum fructus deperibit, et nunquam habebimus quod desideramus, sed laborabimus semper. Fateor haec perscribere non esse facile, nec nisi experti et qui omnia considerarit ; tamen non ideo, non sit utilissimum et necessarium ; et sane id pro viribus praestitimus in ordine, quem exhibemus, septem classium [6], in quo, ut spero, si dignentur legere, non pauca reperientur utilia et ad Dei gloriam.

8. Neque satis est putare, si magister sit doctus vel praefectus, haec eos cognituros et servaturos ; nam secus res accidit, ut cotidiana experientia docuit. Imo, quo doctiores, eo periculosius est, nam discedunt a recepta consuetudine, et novam ipsi inveniunt, specie recti de-

---

19 iam *sup.* || 21 frequentia *in marg.* || 29 et medicina *sup.* | quo *ms.* | exicoare *del.* frigid[a] || 34 ornatum *del.* sed || 35 sint *del.* portae et || 40 dicere *del.* componant eleganter || 41 repetant ... doceant *in marg.* || 44 etc. *del.* nam || 47 facile *del.* sed non ad || 52-8 Neque ... observare *in marg.*

---

[5] Opiniones praeceptorum de studiis Collegii Romani P. Ledesma supra, in mon. 69 recenset.

[6] Quem ordinem studiorum septem classium videsis nfra, mon. 90 et 91.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cepti saepe, et proprio solent tenacius abundare iuditio ; sed neque in omnibus nostris collegiis tam multi sunt docti, qui haec possint penetrare et cognoscere et recte observare. [127*r*]

Particulatim circa singula :

ANNOTATIONES IN ORDINEM STUDIORUM HUMANIORUM

De studiis humaniorum litterarum

1. « semper sint quinque » : adderem, ubi fieri possit commode.

« et haebraica » : non videtur expedire ut rhaetores, vel ii qui vacant humanioribus, audiant haebraica.

Quinta classis

Ante omnia oporteret dici : haec classis tot habet ordines ; in primo ordine fit hoc, secundo hoc. In primo scilicet ordine declinationes et coniugationes ; in secundo rudimenta octo partium ; in tertio concordantias. Aut vero, quod praestantius esset, hunc tertium cum secundo coniungendo, ut simul utraque docerentur.

1. « legendi et scribendi ignari » : dicerem, nisi bene legere, et scribere saltem mediocriter, noverint, non admittantur.

2. « etiam dificilia » : potius omittendum, quia id rarum esse debebit.

« Nomina facile copulare, etc. » : haec obscure dicuntur, neque apparet, quod genus exercitationis praescribat.

3. « Rudimenta, etc. » : oporteret dicere cui ordini scholasticorum hoc conveniat ; an velit omnibus convenire illius classis, quod non convenit, an alicui tantum ordini.

« nominum genera » : non videtur ullo modo in ea classe id expedire [7] ; sed neque ab uno magistro tam multa praestari, sine aliorum ordinum scholasticorum detrimento, posset commode.

4. « et inde compositionem » : non debent componere in ea classe ; ac si qui deberent, ii esse deberent tantum, qui tertii ordinis [sunt], idque in fine, cum iam sunt discessuri ad quartam.

6. Paucioribus verbis dici potest.

7. « Provectiores huius classis » : dicerem, tertii ordinis ; reliqui iuditio magistri intra eandem classem ascendent.

---

62 adderem *sup.* || 66-70 Ante . . . docerentur *in marg.* || 73 rarum *del.* et in || 78 classis *del.* an alicui || 83 non *del.* ex || 85 idque sup. | ad *del.* sex[tam] || 87 classis *del.* sec[undi], *sup.* Dicerem

---

[7] Cf. infra, mon. 90, cl. 7 lin. 15-19.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. « de doctrina christiana » : etiamsi in ea fiat examen, non tamen impedire debet ascensum, si in litteris videtur idoneus, quamvis eam ignoret ; siquidem in sequenti quoque classe eam debet addiscere.

Oportuit prius admoneri eos, in hac classe cotidie semel lectionem doctrinae parvae christianae [9] debere eos recitare memoriter. [127*v*]

Horarum divisio

Dicerem « Horarum et exercitationum » vel « temporis et exercitationum huius classis distributio » [9] ; et idem in caeteris classibus sequentibus.

Parum temporis esse videtur duae horae cum dimidia [10]. Expediret modum aliquem reperire, in quo ante magistrum saltem, utiliter occuparentur discipuli.

1. « recitandis memoriter lectionibus » : dicatur quibus lectionibus, tam in primo, quam in secundo ordine eius classis, aut vero etiam in tertio.

2. « Horam unam in declinandi et coniugandi exercitatione » : per mediam declinandi et per mediam coniugandi.

« non erit necesse » : semper id est necesse in hac classe, imo et in sequenti paulo minus ; neque esse videntur alia quae sint magis captui tunc eorum accomodata.

3. Oportet dicere quid tunc faciet alter ordo, vel ordines, utpote declinabunt apud se vel transcribent, etc., an vero omnes audient ; quod tamen non expedit.

4. « institutor » : dicerem, magister, ne videatur nova alia persona a magistro.

Videndum, an in nostro collegio compositio matutina fieri possit per alias occupationes, ut doctrinae christianae, exhortationis die Veneris, etc. ; et an in Italia probetur ; quod et in hac et in caeteris classibus videndum erit.

A prandio

1. Dicatur quibus lectionibus, et qui ordines, quas, ut supra.

2. Non expedit ita relinquere quatuor illa exercitia indeterminato tempore, pro arbitrio cuiusvis magistri ; nam saepe contingerent abusus.

---

93 eos *del.* de || 95-6 exercitationum *del.* distrib[utio] || 98 esse *del.* arbitror, *sup.* videtur || 107 sequenti *del.* tam || 109 *prius* faciant | faciet *del.* alius or[dinis] || 109-10 utpote ... etc. *in marg.* || 112 dicerem *sup.* || 115-6 per ... etc. *in marg.* || 118 A prandio] Mane *ms. perperam*

---

[9] De doctrina christiana parva Collegii Romani cf. supra, mon. 76 c. 38 adn. 80.

[9] Vide infra, mon. 90, cl. 7 : *Distributio temporis et exercitationum.*

[10] P. Ledesma vere tres horas tribuit (cf. *ib.*) ; postea autem textum correxit et mutavit in duas horas cum dimidia ; procul dubio ob decretum Patris Generalis, diei 9 iun. 1567 ; cf. supra, mon. 20 adn. 31.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. « nominum genera » : in hac classe non expedit doceri, ut dictum est [11].

Ita commode, ut videtur, distribuerentur hae exercitationes : per mediam declinent, per mediam coniugent, per mediam in octo partibus orationis et concordantiis exerceat.

Item, oportet dicere, quid tunc alius ordo vel ordines acturi sint.

4. « quas conferentias dicunt » : dicerem, seu conferentiis ; non enim id vocabulum apud omnes receptum est, ut possimus affirmare sic ab aliis dici. [128*r*]

Item, deest quid acturi sint die sabbathi [12], tam primus, secundus quam tertius ordo, mane et vesperi, an idem, an repetent lectiones et quomodo.

Item, quid diebus dominicis et festis, aut semel saltem in mense, etc.

Quae ad hanc classem quintam, etc.

1. Haec ad magistrorum potius regulas spectare videtur, aut ad omnes classes in communi, quam ad hanc quintam classem.

2. « Assuescant pueri » : dicerem, doceant magistri et exerceant sic pueros.

Item explicandus modus, quo modo hoc fiet.

3. « Nec semper » : at frequenter ; quod etiam admonendum videretur ; nam illud, quamvis faciendum, tamen rarius, ordine scilicet discontinuo coniugare.

Item examini, hoc magis convenit, quam declinandi modo.

4. Item quintus esse deberet pro anomalis.

Item, simili ratione, uno die per primam declinationem, secundo per secundam, tertio per tertiam, etc., sexto per anomala quoque et alia. De quibus in ordine septem classium diximus, de modo declinandi et coniugandi utiliori [13].

5. « minimae multae » : dicendum, vel nullae ; vel si quae sint pro provectioribus, sit una aut altera tantum oratio activae vocis.

Item, oporteret dicere modum dictandi eis thema, et componendi et corrigendi ; qui longe diversus esse deberet ab aliis classibus, nempe puerilis. De quo in sexta classe de septem classibus [14].

6. Addendum videtur : et sit semper bene moratum thema.

---

139 dicerem *sup.* || 142 frequenter *del.* et hoc rectius || 143 scilicet *sup.* | discontinuo *del.* fieri debet || 147 ratione *del.* in | per *del.* unam per || 149 alia *del.* quae

---

[11] Cf. supra, adn. 7.
[12] Vide infra, mon. 90, cl. 6 lin. 205-44.
[13] Vide *ib.*, cl. 7 lin. 45-179.
[14] Vide *ib.*, cl. 6 lin. 245-326.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. Oporteret indicare docendi modum puerilem et utilem.

Itaque puto necessarium, ut singilatim explicetur in hac classe modus omnium exercitationum eius; nam pendet ex hoc ut maiorem fructum faciant tribus mensibus quam uno anno. Modus videlicet: 1. Discendi memoriter. - 2. Recitandi. - 3. Repetendi lectiones. - 4. Examinandi. - 5. Docendi rudimenta, concordantias. - 6. Dictandi themata et componendi. - 7. Declinandi, coniugandi et concertandi. [128*v*]

De quibus in ordine septem classium, quae optima videbantur, diximus in classe septima et sexta [15].

Quarta [classis]

4. « His succedat syntaxis »: non succedat, ut videtur, sed concomitetur; atque eo maxime, quod iam hi norunt concordantias, imo, ut volebat, composuerunt iam, scilicet per aliquot primas syntaxis regulas. Quare alias sequeretur tribus iis mensibus, quibus explicantur genera, eos in compositione impediri et remorari, nec ulterius progredi in compositione, cum possent. Item, quia si postea auspicaretur parvam syntaxim, fortasse non posset eam absolvere ad finem semestris, et ita perturbarentur classes et mutationes.

6. « loquendo et scribendo latinam sibi linguam »: maiora haec videntur, quam pro hac classe; nam scribere hic solum congrue huius classis est finis; loqui vero communia quaedam classis tantum, quae frequenter occurrunt, poterunt, et auditis uti tantum phrasibus.

Item, oporteret dicere: qui admittuntur ad hanc classem.

Item, quanto tempore in ea manent aut fiunt mutationes, et quando recipit, an singulis tribus mensibus, an singulis sex. Item, quae discunt memoriter. Item, quod doctrinam christianam, saltem ter, recitabunt in hebdomada.

Horarum divisio — Mane

3. Videtur nimium tres quartae; satis est media hora.

4. « Lucubrationes emendavit »: oportet, praeter hanc privatam emendationem, publice unum vel duo themata corrigere. Hoc ergo posset fieri illa quarta, quam ex lectione ademimus.

---

158 singilatim *sup.* || 164 classium *del.* pro viribus || 167-8 concomitetur *del.* alias singulis tribus mensibus || 170 quibus *del.* docentur || 173 syntaxim *del.* post || 176-7 huius . . . finis *in marg.* || 177 quaedam *sup.* || 180-1 et . . . sex *in marg.* || 188 ademimus *del.* Post meridiem 1. « supinis aut syntaxi »; et syntaxi. 2. non « sesquihoram deinde »; non expedit relinquere indefinitum tempus tot et tam multis exercitationibus pro arbitrio magistri, nam ut experientia comperi, facile fient abusus

---

[15] Vide *ib.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Post meridiem

1. « supinis aut syntaxi » : et syntaxi.
2. « praeteritis aut sintaxi » : et syntaxi. [129*r*]
3. « paulo minus hora una » : nimium hoc est pro generibus nominum, aut declinationum aut praeteritorum lectione. Satis superque satis est media hora, et pro syntaxi media similiter, et media altera exercitationis in eadem.

« quas praeceptor repetet » : dicerem clarius : haec repetet singulis tribus mensibus ; nam forte nullos recipiet ante finem semestris.

« et iis absolutis » : imo eodemmet tempore.

Item deesse videtur pars aliqua temporis destinata ad coniugandum, quae necessaria videtur, saltem mediae horae cotidie. Imo etiam ad declinandum, simul cum examine lectionum, omnia scilicet Ciceronis nomina, et nonnunquam in syntaxis exercitatione.

Item, deest quid aget die sabbathi, tum mane, tum pomeridiano tempore. Item, quid diebus festis seu dominicis, aut semel saltem in mense, etc. Item, de doctrina christiana discenda. Item, quo tempore fiunt mutationes, recipit aut emittit.

Quae hanc quartam classem, etc.

3. « vertendis aliquot Ciceronis » : hoc genus exercitationis non tam pro schola ipsa, quam ut haec domi aliquando faciant, subservit, ut cum plures dies festi, etc. ; vel ut raro aliquando, ut interim magistro detur otium, vel ut antequam magistri ad scholam accedant, ipsi faciant discipuli, vel ad privatum studium, cum quis magistro caret publico ; sed iuvaret etiam tunc, rursus in latinum ex vulgari sequenti die convertere, et deinde cum ipso Cicerone conferre propriam compositionem.

Utilius videtur multo pro exercitio cotidiano, et pro classibus, praesertim inferioribus, ut ipsi discipuli frases aliquot colligant ex auditis lectionibus cotidie, idque domi, ut repetitionis tempore in classe referant interrogati.

4. « Compositionem magnificare » : non assequor, quid velit ; an ut magister verbis laudet, an ut curam in ea re magnam adhibeat ; dicerem clarius.

« eas sententias vulgari idiomate » : non satis, ut videtur, explicatur ; an ut phrases aliquot, excerptas ex ipso Cicerone, magister dictet, quod videtur faciendum ; an vero ut in exercitatione syntaxis offerat

---

190 syntaxi *del.* genera nominum || 196 dicerem *del.* idem docebit, *sup.* clarius haec || 200 cotidie *sup.* || 201 scilicet *sup.* || 209 subservit *in marg.* || 213 sed *del.* oporteret | latinum *del.* postea eam || 216 pro . . . et *in marg.* || 217 discipuli *sup.* || 221 laudet *del.* quid

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vulgari sermone eas phrases, statim a discipulis latine reddendas, quod etiam est utile et faciendum ; sed desiderarem dici clarius. [129*v*]

5. « latine explicare » : nimium id est pro hac classe ; sed vulgari sermone reddent synonima et ordinabunt litteram ; imo sensum lectionis in initio vix aut ne vix quidem, ut videtur, poterunt vulgari sermone dicere, nedum latine ; sed post unum aut alterum mensem dicent sensum vulgari sermone.

Circa finem vero semestris forte possent duobus aut tribus verbis latine sensum lectionis reddere, et unum aut alterum forte synonimum latine.

Item, in hac classe necessarium arbitror quarundam exercitationum modum, illi convenientem, perscribere magis particulatim, praesertim horum. Nam ex modo, ut dixi, pene omnia pendent. Perscribendus ergo modus exercendi in generibus, declinationibus et praeteritis, etc. Modus exercendi in syntaxi parva. Modus docendi syntaxim et genera. Modus docendi epistolas Ciceronis, isti classi conveniens, et dictandi, quae etc. Modus dictandi themata et componendi, scilicet, datis ciceronianis vocabulis, etc. Modus concertandi et disputandi, tum cotidie, tum diebus sabbathi et dominicis celebrius.

De quibus omnibus, in ordine septem classium, in quinta classe, ea quae optima nobis videbantur, diximus [16].

Tertia classis

1. « unius saltem anni spacio » : si per annum manere oportet ; aliter deberet haec et sequens classis constitui ; nam hoc modo, vel non poterit recipere circa medium annum, vel oportebit habere duos ordines diversos et diversarum lectionum pro illis, quod non expedit, ut clarius postea apparebit.

3. « Praecepta ... de conscribendis epistolis » : non docenda in classe, sed obiter aliquando ; si ibi essent per annum mansuri, circa anni finem aliqua verbo tenus essent tantum dicenda inter enarrandum epistolas Ciceronis, et quidem brevissima et paucissima, vel cum thema epistolae dictaret proprio marte componendum, assignatis quibusdam locis, admonere posset, illud esse genus epistolae exhortatorium, etc. ; et oportere hoc et hoc facere, etc. ; nihil aliud. Si vero per medium annum, quod videretur comodius ob varias rationes, nullo modo essent tradenda in ea classe. [130*r*]

227 utile *del.* sed dici || 229 litteram *del.* forte || 231 nedum latine *in marg.* || 234 reddere *del.* sed nihil amplius || 239-40 praeteritis *del.* ac supi[nis] || 245 classe *del.* ac sexta, *sup.* ea || 249 aliter *del.* op[ortet] | *prius* sequentes classes || 255 tantum *sup.* | dicenda *del.* seu dictanda vel || 255-6 inter ... Ciceronis *in marg.* || 256-9 vel ... aliud *in marg.* || 260 comodius *del.* ut in ordine

[16] Vide *ib.*, cl. 5 lin. 391-500.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

A prandio

2. « aliis sex poetae » : videtur clarius dicendum, primo scilicet medio anno, tam mane quam vesperi, legendus Cicero ; sequenti medio anno mane Cicero, vesperi poeta cum syntaxi, si tamen hoc vult.

3. « deinde syllabarum quantitas » : non indicatur an etiam primo medio anno legenda, an sequenti semestri.

Item, si sic classis constituitur, circa medium annum non poterit recipere ex quarta, nam erunt plane incapaces ad has lectiones ; et syntaxim deinde altiorem, seu exactius explicatam, illi non audirent, neque alia classis exercitia, compositiones, etc., possent esse omnibus communia ; sed diversa exercitia diversis convenirent ; imo et lectiones diversae. Habere autem sic ordines eiusmodi diversos non expedit, neque magister utrique posset satisfacere.

Arbitror in ordine, quem exhibeo, quinque classium, bene gradum constitui istius classis [17].

Item, deest quid die sabbati sint facturi, quid diebus dominicis seu festis, et de cotrina christiana, bis in hebdomada recitanda vel semel.

Quae classem hanc tertiam, etc.

1. « Penitiores syntaxis observationes » : non videtur ea ratio bona syntaxis docendae, sed ab initio altiorem sintaxim exacte ordine incipiat ; nisi forte velit parvae syntaxis aliquam partem utiliorem vel magis necessariam prius repetendam initio anni ; nam hoc utile esset.

2. « alternis diebus » : videtur nimium ; et si secundo semestri incipit artem metricam, non poterit fieri nisi tribus ultimis anni mensibus, plus minus ; et citius artem metricam incipere non videtur posse, quia scholastici non essent capaces.

3. « Praeceptor in maternam » : obscure id dicitur, num hoc in cotidiano exercitio syntaxis, an in compositionis themate dictando fieri debeat ; et an semper, an aliquando. [130*v*]

Item, compositio mixta esse debebit ex frasibus auditis Ciceronis et verbis, ac constructione syntaxis, quam cotidie audiunt, licet in hac quoque syntaxis constructione ciceronianae etiam adferri frases debeant ;

---

262 A prandio *del.* 1. « ex Cicerone aut poeta » ; et poeta, nunquam enim debet lectio Ciceronis intermitti et solum poetam docere legi || 263 poetae *del.* nullo modo | videtur *del.* expedire ut aliis sex mensibus solus poeta doceatur, omissa lectione Ciceronis, sed semper sit imaneat Ciceronis lectio || 263-5 clarius ... vult *in marg.* || 265 vult *del.* Atque cum hoc ta sit, oportebit illis tunc aliter tempus distribuere ut detur tempus proprium lectioni Ciceronis et poetae diversum, (*del. in marg.* posset per mediam docere Ciceronem, per mediam poetam || 267 sequenti *del.* medio || 270 illi *sup.* || 275 exhibeo *del. sed sup. rest.* || 277 Item *in marg.* | deest *del. sed rest.*|| 281 ordine *sup.* || 292 verbis *del.* synta[xis] | cotidie *in marg.* || 293 etiam *sup.*

[17] Vide infra, mon. 92, cl. 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

alias in incerto semper vagarentur constructionis genere confusi. Sed neque Ciceronis sola imitatio ad hoc est satis, nisi pariter in ipsis praeceptis auditis syntaxis, componendo, exerceantur.

5. Idem in syntaxis exercitio per varios constructionis modos, et per varia eiusdem significationis verba et significationes, etc.

Item, in hac classe desidero particulatim exprimatur modus: 1. Docendi altiorem syntaxim exacte, et in ea exercendi. - 2. Docendi poetam et artem metricam. - 3. Docendi etiam Ciceronem. - 4. Thematis carminis et prosae orationis qualitas et modus. - 5. Concertandi et disputandi. Neque enim dicta videntur satis ad magistri instructionem.

Secunda classis

1. « doceantur ea tueri »: aliter id dicerem; non enim docentur ea tueri, etc.

« componendo acquirant »: dicerem potius hunc esse scopum et finem huius classis.

Mane

1. « Grammaticae graecae »: addendum « et Ciceronis ».

4. « aut in exercenda »: videtur nunquam omittenda compositio; copiae autem et elegantiae exercitatio alio tempore, vel potius extra ordinem certis quibusdam temporibus, ut semel vel bis in hebdomada.

« Tantundem temporis »: parum id est temporis; nam post dictatum thema, vix semihora relinqueretur compositioni et praeterea eius transcriptioni.

Videtur in hac classe hora integra compositioni necessaria; imo praeter tempus, quo thema dictatur, praesertim sequenti medio anno.

Post meridiem

2. « Alteram dimidiam »: videndum, num media hora sit satis repetitioni lectionis poetae praeteritae, et lectioni novae, ac eiusdem repetitioni praesentis; quod vix videtur, nisi forte nolit praeteritam repeti.

3. « Grammatica vero absoluta »: faciendum citius, absoluto scilicet verbo *tipto*, imo absolutis declinationibus simplicibus, unam aut alteram lineam ordinare, ut ibi nomina et casus agnoscant, etc. [131*r*]

---

296 syntaxis *sup.* ' exerceantur *del.* exercitatio etiam tum in lectione de frasibus Ciceronis auditis tum in aliis per ipsa syntaxis praecepta quae audiunt | 312 exercitatio *del.* ex 313 hebdomada *del.* vel die sabbathi ultima hora matutina post lectionum repetitiones 321-2 repetiione *ms.* 324 grammati *ms.* absoluta *del.* non op, *sup.* faciendum || 326 etc. *del.* Item

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Aliis sex mensibus

1. « semel tantum » : non assequor ; neque enim bis poeta antea recitabatur.

Si vult poetam solum mandandum esse memoriae, et nihil aliud, videtur orationem Ciceronis etiam mandandam esse memoriae ; imo et rhaetorices definitiones et divisiones.

« alterius probati authoris » : non id relinquerem in arbitrio praeceptoris nec praefecti ; sed dicerem : « aut *ad Haerenium*, primus, secundus, tertius » vel *De inventione*.

Deest, quid die sabbathi ? Quid diebus facient dominicis ? Quid domi ?

Quae hanc secundam classem

1. « retractetur breviter syntaxis praesente magistro » : explicetur quanto tempore id fiet ; item modus, num ut memoriter recitent tantum, an ut de ea concertent discipuli, an ut in ea ipse exerceat magister, an ut eam doceat.

Item, non videtur huic classi hoc valde admodum convenire, siquidem iam in tertia per annum manserunt, et ultimo medio anno loco syntaxis artem habuerunt metricam, et tamquam peritiores toto illo medio anno non audierunt syntaxim. Potius videretur convenire hoc tertiae, ultimo medio anno.

Si in tertia per medium tantum annum manerent, tunc id videretur expedire.

2. « lingua vernacula » : hoc non convenit ; sed neque fieri facile potest, ut totam orationem vulgari sermone dictet, et hoc solum totum fere eriperet tempus compositionis ; sed latine thema cum locis vel initio chrias, sententias, apologos etc., cum locis, ut ipsi amplificent proprio marte, vel laudes simplices, vel vituperationes etiam, cum locis, rei, dicti vel facti alicuius, loci vel personae, etc.

Primo mense aut duobus primis posset servari plus minus ratio praecedentis classis, et dictari epistola vulgari sermone, sed non postea ; certe non sequenti medio anno.

« tempore conferentiarum » : non id cotidie, sed aliquando ; alias cotidie binos vel ternos lectionem repetere, et deinde concertare, utilius videbitur. [131*v*]

3. « duabus coniugationibus praelectis » : non quadrat hoc cum eo, quod supra fuit dictum, absoluta grammatica graeca.

---

330 et 331 memoria *ms.* || 339 breviter *sup.* || 340 quanto item *in marg.* || 341 in *del.* ex || 343 classi *del.* convenire || 344 in *sup.* | anno *del.* nec syntaxim audierunt || 349-52 sed ... compositionis *in marg.* || 357 epistolam *ms.* || 360 ternos cotidie *ms.* | repetere *del.* utilius 363 dictum *del.* post mer[idiem] graeca *del.* « conferentiarum tempore» alio potius tempore id faciunt (*del.* non cum scilicet)

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. « Dum graecus author » : potissima exercitatio esse debebit in declinando et coniugando omnia nomina et verba authoris, et agnoscendis in eo thematibus verborum, et aliis partium accidentibus, et nominibus, et frasibus aliquibus addiscendis.

Item, graece loqui pro hac classe nimium videtur, nisi forte communia quaedam cotidiana.

« praeceptor facilia quaedam » : potius dicerem ut facilia quaedam, per nomina et verba et frases auditas, latine aliquid proponat, ut ipsi reddant graece.

Videtur etiam eis iniungendum, ut transcribant cotidie lectionem graecam authoris.

5. « poeticae dictioni similia » : addendum, ut sint initio saltem carmina dissoluta, quae facile, paucis verbis commutatis, possint ab scholasticis in carmina redigi.

Libri huic classi . . .

1. « aut alterius probati » : non relinquerem, ut antea dixi, id in arbitrio, sed dicerem, aut *ad Herenium* primus, secundus, tertius, vel *De inventione.*

Item, hic desidero ut tradatur modus : 1. Docendi rhaetoricam et in ea exercendi. - 2. Docendi orationes Ciceronis. - 3. Docendi et exercendi in graecis particularius. - 4. Imo docendi poetae et historici. - 5. Et exercendi modus in copia.

De quibus quid videatur, in ordine septem classium dicimus [18].

Item, possent etiam libri, quibus iuvari posset magister, ad id perscribi.

De prima classe

1. « in scribendo copiam » : posset addi, et artificium.

2. « ex rhaetorica institutione » : solum definitiones et divisiones.

Item, primam orationem Ciceronis possent discere, licet non alias. [132*r*]

3. « paucis complectens verbis » : dicatur quod genus thematis, ut chryas, sententias, apologos, narrationes, etc, cum locis ; deinde orationum parvarum themata cum suis locis.

---

369 cotidiana *del.* vel ex auditis phrasibus aliquam et verbis, latine facilia aliqua proponere, « et similiter ipso graece respondebunt » quae ipsi || 377 redigere *ms.* || 384 graecis *del.* et compo[sitiones] || 385 copia *del.* [?] || 386 dicimus *del.* De prima classe || 392 orationem*del.* possent || 394 apologos *del.* laudes vel *sup.* narrationes

---

[18] Vide *ib.*, cl. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Item, quod prius in genere demonstrativo exerceantur, deinde in deliberativo, ac tertio in iuditiali ; atque in hoc in facilioribus statibus prius, ut coniecturali etc., deinde in aliis dificilioribus

« quam ipsi domi festis aliisque » : posset hoc idem in suo gradu in classe humanitatis praecipi, saltem ultimo medio anno.

« cum discipuli vero, qui a praeceptore sententias rogabuntur » : obscurum videtur an intelligat, cum iubentur legere compositionem, an in cotidiano alio exercitio.

« circa artem » : addatur : et elegantiam.

5. « Declamationes » : praeter has singulis diebus dominicis deberet saltem haberi oratio in proprio gymnasio cum aliquibus epigrammatis aut aliis exercitationum generibus, disputationum, etc. ; et possit accedere alternis ad audiendos sic rhaetores classis humanitatis ultimo medio anno, licet non e contra.

7. « Ad copiam elegantiamque » : haec exercitatio propria etiam est humanitatis.

« conferentiarum tempore » : nullum conferentiarum tempus huic classi reliquerat, nam praescripserat antea eo tempore orationes tantum emendandas ; nisi forte hoc velit fieri aliquoties, et non semper, quod tamen esset admonendum.

Item, si huic classi conferentiae relinquuntur, oporteret earum modum perscribere, de quibus, inquam, rebus et quomodo.

9. « Oratorios numeros » : videretur addendum ut prius inventionis artificium, et pariter dispositionis, in authoris ennarratione ; deinde elocutionis ; ac tertio numeros esse postremo loco annotandos ; finita tota periodi alicuius, aut etiam lectionis, explicatione.

Huius primae classis . . .

5. « geminari posset classis ea » : arbitror addendum, quamvis gradu inter se quodam possent differre, si omnino aequales fieri non iudicaretur ibi expedire.

Item, desiderarem, diceretur modus docendi rhetoricam et orationes Ciceronis ; nam longe alius et diversus erit ab humanitate, cum hic exacte praecepta rhetorices, illic simpliciter et per compendium doceantur. [132*v*] Possent etiam adscribi libri, quibus rhaetor iuvari possit ; item quibus scholastici rhaetores uterentur.

---

395 parvarum (*del.* themata) *in marg.* | cum *del.* locis || 397 hoc *del.* pri[us] || 398 prius *del.* deinde || 401 rogabuntur *del.* non asse[quor] || 402 intelligat *del.* in lectione || 404 elegantiam *del.* 5. « Declamationes » *sed rest.* || 408 ad . . . rhaetores *in marg.* || 418 numeros *del.* prius videt | videretur *del.* adiecend[um] || 420 loco *del.* obiter || 421 alicuius *in marg.* || 424 non *del.* posse || 427 humanitate *del.* in q[ua]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ubi septem classes sunt

5. « De reliquis classibus » : videretur expedire si particulatim describerentur, ut caeterae.

De ordine septem classium, quia seorsim illum conscripseram, nihil hic dicam aliud [19].

Ubi tres erunt classes

1. Oporteret describi, quot ordines scholasticorum haec classis habebit, et quae singulorum ordinum exercitationes et lectiones ; et quod maxime necessarium esset, distribuere tempus et ipsa exercitia, ut cum unus ordo uni rei, alter alteri, sibi convenienti, quoque vacet ; et modus perscribendus, quomodo in his magister se gerat ; alias necesse esse videtur futuram esse confusionem.

2. Idem, quod de tertia classe dixi ; neque cognitio haec universalis est satis.

3. Idem, quod de tertia et secunda.

« orationes et declamationes » : vix videtur ad eum gradum posse pervenire, ut haec praestare possint.

Alia quaedam sunt quae praeter supra positam, etc.

2. « ad sedilia ignominiae » : nollem haec sedilia esse ignominiae, sed solum illa priora doctiorum ; nec sic vocari ignominiae, nam timerem tumultus classis, si aliqua ignominiae loca essent destinata.

4. « nullo sedendi ordine » : in lectionum repetitione et examine recte ita fiet ; at declinando et coniugando, frequentius ordine, ut sedent, aliquando rarius, ordine perturbato, interrogare, ob attentionem, et ad ordinem ipsum statim redire.

« rudiores tamen » : putarem potius contrarium, aut certe ex aequo plus minus ; licet rudiorum particularis sit habenda cura, ne obruantur aut nimis onerentur lectionibus plus quam possint ferre ; et in hoc ipsorum captui se oportebit accomodare, quamvis peritiores plus ferre possent. [133*r*]

5. « magister ne corrigat » : in minoribus collegiis, ubi non habentur correctores, vix posset id servari ; nam scholasticos alios verbe-

434 quia *del.* satis mul[ta] || 436 erunt *sup.* || 437 describi *del.* ord[ines] || 440 rei *del.* alius, alii || 443 de *del.* prima dixi || 450 priora *del.* honoris | ignominiae *sup.* || 456 certe *del.* uni || 460 possent *del.* in col[legiis]

[19] Vide infra, mon. 90.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rare, non videtur usquequaque tutum in classibus, praesertim superioribus ; in inferiori classe possent ex ipsis scholasticis alii alios punire [20].

6. « x et m et t » : id hispanis potius accidit aut italis ; at aliae nationes aliis potius vitiis laborant, ut s, l, f, u, r, h, ut flandri, germani et angli, etc.

7. « terna compositionum » : nimio plus est, si cotidie ea emendanda publice intelligantur ; satis erit si unum tantum aut duo ; nam per temporis parvitatem non licebit, nisi ab aliis exercitationibus descriptis id adimatur.

8. « a provectioribus » : etiam ab aliis ; et semper ad id assuescant, etiam transcribendo authorum lectiones.

11. « lucis ac perspicuitatis » : laus haec quidem est orationis ; sed tamen, si sic proponitur cum ornatu et elegantia comparando, vereor ne putantes in eo uno nimis multum esse situm, se demittant semper ad humile genus orationis et cotidiani sermonis finitimum, et refugiant mediocre vel sublime tanquam huic contrarium.

Mallem per prohibitionem vitii proponi, scilicet, ne obscura et tenebrosa, vel cum hyperbatis, etc.

14. « qui a rectore et studiorum praefecto » : nollem id in eorum arbitrio relinqui ; nam ipsi quoque saepe hallucinabuntur, in minoribus praesertim collegiis.

Potius vellem, in singulis classibus cuiusvis ordinis, duos tresve annos describi [catalogum] librorum eorum quos sunt interpraetaturi, et in circulum per singulos annos id observarent. Neque vero satis videtur unius anni tantum perscribere, ne taedio magister, si diutius ibi manserit eadem semper legendo, afficiatur.

Reliqua, quae in communi omnibus classibus conveniunt, in ordine septem classium, quem conscripseram, et mihi videntur, continentur [21].

---

466 laborant *del.* et hac has contra optime pronunciant || 469 satis . . . duo *in marg.* || 475 cum . . . comparando *in marg.* || 480 etc. *del.* sicut etiam || 484 ordinis *del.* septem qui || 486 circulum *del.* illum servarent || 487 magister *del.* afficiatur.

---

[20] In paragrapho, ad quam haec annotatio Patris Ledesma refertur, non agitur de correctione corporali, sed de emendatione eorum qui erronee responderunt. Cf. supra, mon. 25 II § 5.

[21] Vide eam monumenti 91 partem quae inscribitur : *Omnibus communia* ; infra, lin. 348-405.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

II

ANNOTATIONES IN REGULAS COMMUNES : REGULAE COMMUNES OMNIBUS PRAECEPTORIBUS [1]

Ad profectum in moribus

Videtur addenda regula, ne sint magistri partiales, ut plus ostendant amoris erga hos scholasticos quam erga illos. Item, ne sit alicui scholasticorum nimis familiaris, sed aequalis omnibus. Item, ut plus timoris quam amoris, praesertim in infimis classibus ... Item, de eius officio erga se ipsum et Deum, et qualis esse debeat magister.

Ad profectum in litteris

7. « rationem ... frequenter creditae disciplinae reposcant » : non assequor quid sibi velit ; an ut cotidie repetant lectiones vel examinent etc. Videtur explicandum, quid reposcant et quomodo id intelligatur.

9. Videtur etiam scamnum decuriae doctioris designandum, ut de illis locis certent.

10. « in valvis classium etc. » : videtur hoc praefecti munus, ut etiam curet per civitatem certis locis affigi.

11. « Si quid superior » : superior vel praefectus.

14. « cum mandatis quopiam mittet » : necessarium videtur, cum quis desit, per alterum scholasticum, qui non longe habitet, a parentibus sciscitari cur non venerit, vel ipsius parentes accersiri.

Item, videtur addenda regula, ut ordinem studiorum suae classis, sibi in scriptis datum a praefecto, legat, perlegat et executioni mandet. Et ne incipiat aliter docere, quam praecedentem magistrum docentem viderit, per paucos saltem aliquot dies ; et habeat optime perspectam classem, quam accipit, antequam incipiat.

Communes artium et theologis

17. « probata et secura » : probata, pia et secura, ac nostrae fidei et religioni magis consentanea [2] ; neque novam opinionem inducat, in re praesertim gravi, sine consensu praefecti.

---

1 Annotationes ... communes *in angulo sup. dextro* || 3-8 Ad ... magister *in marg.* || 4 magistri *sup.* || 10 reposcant *del.* nihil || 11 examinet *ms.* || 12 Videtur *del.* dicend[um] quid *del.* et quomodo || 13 videntur *ms.* || 15 praefecti *del.* potius || 17 praefectus *del.* multa || 22 datus *ms.* || 24 per ... dies *in marg.*

---

[1] Regulas communes omnibus praeceptoribus, anno 1565 conscriptas, et ad quas annotationes Patris Ledesma referuntur, videsis supra, mon. 21.

[2] De opinionibus a praeceptoribus tenendis cf. supra, mon. 69 lin. 279 ss.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

19. « praeceptor inde ne absit » : videtur satis esse si per quartam horae plus minus, finita lectione, ibi remanserit, non vero per totam horam repetitionum ; nisi forte primo anno dialectices expediret, saltem in initio, maneret per totam horam praesens.

Item, ordinem studiorum suarum classium in scriptis habeant a praefecto, et legant ac pro viribus observent.

Item, ita doceat, ut mediocria ingenia possint memoria lectionem complecti et memoriter repetere. Ne faciat tractatus per se, sed sequatur authorem, quem primo loco referet, ac deinde circa illum aliqua etc. Atque ita authoris ordine, non suo, progrediatur.

Communes professoribus humanitatis

20. « Ipsi praeceptores » : addendum, « etiam infimarum classium in rebus communibus saltem classis, reliqui vero in omnibus ». [204*v*]

23. « nec mane nec post meridiem » : eadem regula fuit posita in regulis praefecti, cap. 4, numero 3 [3] ; quare hic videtur superflua. Deinde non valde indigent hac exhortatione magistri ; satis ipsi sunt proclives, ut quam minimum temporis in scholis maneant ; ac si ponenda hic esset, affirmative, ut illic dixi, ponenda, scilicet, maneant quinque horis, non negative.

24. « Moneant » : non solum discipulis hoc vellem, sed etiam magistris, saltem adolescentioribus, prohibitum esset ; saltem turpiores, quales sunt Catulus, Tibulus, Propertius, Persius, Terentius [4] et Ovidii turpiora ; at Martialis et Horatius corectus concedi poterit.

Item, addenda videretur regula iis magistris humanitatis, ut caveant sibi a libris quos legunt, in Ciceronis et poetarum interpretatione aut aliorum, et ut oratione se muniant, ne mores istorum authorum imbibant et eis paulatim similes fiant ; omnes namque isti authores, etiam recentiores, pene sunt aliorum contemptores, arrogantes, elati, maledici, irrisores, impii, athei, aut etiam haeretici ; item turpes. Cavendum, inquam, ne assidua istorum lectione mores ipsorum corrumpantur ; quod utinam non fieri videremus. Viderentur itaque istorum admonendi, ne forte incauti decipiantur, etc. [5].

---

32 repetitionum *in marg.* || 33 praesens *del.* discipulis videntibus etc. || 46 minimum *del.* maneant || 47 ut *del.* ant[ea] || 48 negative *del.* hac || 49 Moneant *del.* hac ad mone[nd os] [?] || 51-2 et ... turpiora *in marg.* || 55 ut *sup.*

---

[3] Videsis supra, mon. 20 § 25.

[4] In Terentii lectione P. Ledesma indulgentiorem se ostendit in *Rat. st. Coll. Rom.* (*1564-65*) ; vide supra, mon. 76 c. 24, 47 et adn. 67.

[5] Prorsus alio spiritu tractatur haec quaestio in regulis praeceptorum, anno 1558 conscriptis ; vide supra, mon. 4 § 18.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Regulae scholasticorum Societatis [6]

5. « quae notatu digna erunt, in scripta referant » : hoc pro philosophis et theologis nollem dici ; pro aliis vero humaniorum litterarum maxime.

7. « a rectore designatus » : forte a praefecto.

Ibi. « cuicumque libuerit » : unicuique ; non enim pro eorum libitu, sed magistri potius, disputare conveniet ; et expediret forte ad id antea esse destinatos ordine, ut vicissim argumentarentur et defenderent. Forte melius, ut omnes parati accedant ; tamen magister iubeat modo hos, modo illos disputare, ut videbitur expedire ; expediet autem ut doctiores frequentius.

Posset in hac regula perscribi tempus disputationum, et sit duarum horarum cum dimidia, ut minimum. [*Stud. 1/a*, f. 146*r*]

ANNOTATIONES IN REGULAS PRAEFECTI [7]

1. « Quae ad praefectum » : partitio haec est obscura ; nec appareret quomodo complectatur omnes praefecti partes, aut quo eas ordine.

Forte ita, distributione personarum : 1. circa se ipsum ; 2. circa externos scholasticos ; 3. circa nostros ; 4. circa magistros, circa alia acchademiae officia.

Vel ita, distributione scientiarum : 1. circa grammaticos et rhaetores. 2. circa philosophos ac dialecticos. 3. circa theologos, etc.

Vel ita, distributione negociorum et rerum : 1. circa mores scholasticorum nostrorum et externorum, etc. 2. circa studia ; et in studiis circa eorum initia, progressu et fine, et quae iis partibus singulis negocia accidunt, etc.

Vel ita fortasse commodius, ut in hac parvula tabella :

De officio praefecti

1. Quis qualisque esse debeat praefectus et quo pacto instructus cum ad gubernandum accedat :

1. Doctus et prudens et pius, etc. : sic se gerat erga se et Deum etc.

---

64 vero *del.* maxime || 65 maxime *del.* non illos moneri || 69 ordine *add. in marg.* in ordine studiorum || 72 frequentius *del.* forte. || 76 profectum *ms.* || 78 distributione personarum *in marg.* || 80 acchademiae *del.* acchad *et* accademiae *non del.* || 85 iis *del.* temporibus

---

[6] Regulas scholasticorum Societatis, quas P. Ledesma prae manibus habebat, videsis supra, mon. 22.

[7] Regulae praefecti studiorum anni 1565 reperiuntur supra, mon. 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Instructus optime in suo officio ac caeterorum, et regulis, etc.
3. Praxim noverit, etc., et sic prius se exerceat, etc.
2. De ipsius munere, actibus et officio, ordine temporis practice :
1. Particulatim, quid scilicet singulis anni temporibus :
1. In constituendis primo classibus et studiorum ordine - 2. et magistris deligendis, et instruendis vel mutandis - 3. catalogo conscribendo - 4. praeparanda matricula - 5. instruenda bibliotheca - 6. scholis materialibus et aliis rebus reficiendis vel praeparandis.
2. In admittendis scholasticis de novo, vel transmittendis ad suas quosque scholas, examine, exhibitione regularum, etc.
3. In studiorum progressu et fructu, visitatione scholarum, animadversione magistrorum circa docendi modum et exercendi, animadversione scholasticorum in moribus et profectu litterarum.
4. In mutatione studiorum, post medium annum, ubi et generali examine, et novo catalogo, etc., ut in initio, actibus, publicis disputationibus, declamationibus et orationibus, gradibus.
5. In remissione studiorum.
6. In vacationibus.
7. Tandem rursus circa renovationem studiorum, oratione habenda, praemiis, vel dialogos, vel comoedia aut tragoedia exhibenda, etc., ut in omnibus iis ei perscribatur quid acturus sit, et quomodo.
2. In genere, toto anni tempore, et erga omnes facultates, quaedam perscribenda. [146*v*]
1. Omnes pene regulae praefecti videntur multis verbis pauca complecti.
2. Dictio suboscura, nec satis explicans quod dicitur.
3. Pleraque, ut dictum est, omissa ad officium praefecti.
4. Viderentur conscribendae hae regulae, ut caeterae consueverunt, verbo imperandi : faciat hoc et hoc.

In particulari circa singulas praefecti regulas

[De examine — Caput primum]

1. « se eis parere » : si parvuli sint, aut etiam provectioris aetatis, de quibus nobis timeamus, etiam parentes ipsorum, vel affines, aut consanguinei natu maiores, sub cuius cura sunt, idem pro illis et in eorum praesentia polliceantur.
2. « constitutio quartae partis »[8] : ponatur hic, saltem sub com-

95 practice *del.* quid in singulis anni tempo[ribus] || 101 scholasticis *del.* vel trans || 104 animadversione *del.* sch[olasticorum] || 116 praefecti *sup.* || 125 parentes *del. sed rest.*

[8] *Const.* P. IV c. 17 § 3 ; MP I 317.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pendio ; alias perinde fere erit, ac si non citaretur, cum vix eam videre contingat, ut solet accidere in canonibus, qui alios citant.

Idem numero 4, ibi « dialecticis disputationibus » videtur affectatum.

« 3 et 4 et 5 » : quae in iis dicuntur, in primo numero fere sub brevitate fuit dictum, et pluribus verbis haec dicuntur, quam opus esse videretur.

6. « ingentibus honoris stimulis » : non id dicerem, neque ingentibus, neque honoris, nec gloriae, sed ut ad virtutis et scientiae aemulationem accendantur et excitentur.

7. A septima usque ad ultimam pluribus verbis examen hoc describitur, quam videatur opus.

Ibid. « classibus singulis vernacula lingua » : in humanitate et rhaetoricis, imo et in prima grammatices, circa finem anni non convenit ; sed dato themate cum locis amplificando.

8. « verum etiam praeceptores » : praeceptores non expedit sint praesentes examini, neque de compositionibus iudicent ; sed, ante quam examinentur, dent catalogum praefecto, in quo iuditium de omnibus suum indicent.

11. « medio anni tempore » : eodem modo fieri debet examen generale sicut initio, elapso medio anno ; at medio tempore non expedit aliquem mutare classem, ob varias causas.

12. Deberet, ut videtur, primo omnium loco collocari. [147*r*]

Caput secundum

3. « tria prima tribus oratoribus » : videtur expedire, ut omnibus classibus aliqua proponantur praemia, etiam infimae usque ad rhaetoricam, et non solum altioribus.

Forte aliquando dialecticis vel philosophis praemia proponenda.

Ibid. « gloriae stimulis » : non dicerem, sed praemiis virtutis, seu virtutis stimulis.

Ibid. « honoris discrimen » : neque id dicerem, ob eandem causam supra dictam, ne regulae nostrae saecularem sapere videantur ambitionem.

5. « cum ad gradus » : deest quid, et de tota eorum celebritate et collatione, etc.

Desideratur, quomodo declamationes et actus aliarum scientiarum, et comoediarum exhibitio, seu dialogorum, celebrabitur.

---

131 4. *del.* Item ibi di || 136 stimulos *ms.* || 137 nec gloriae *sup.* || 138 excitentur *del.* idem numero || 141 Ibid *del.* vernacul[a] || 142 circa finem anni *in marg.* || 146 dent *del.* catha[logum] | omnibus *del.* cat || 147 indicent *del.* cum || 148 fieri *del.* pot[est] || 149 tempore *del.* ob || 160 saecularem *del.* sapia[nt] || 163 etc. *del.* Cap.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Caput tertium

1. « Singulis diebus » : non solum lectionum tempore, sed etiam ante lectiones aliquando, et semper cum ingrediuntur et egrediuntur scholastici, propter mores.

2. « causas inquiret » : hoc potius videtur magistri munus ; sed neque in classe, praesertim ex superioribus, lectionis tempore, ab aliis hoc petendum, sed solum ab ipso, qui abfuit, cum venit, vel ab aliis private.

Ibid. « Exhortari etiam scholasticos » : raro id videtur faciendum in praesentia magistri, ne magistri authoritas imminui videatur.

3. « quae vero scholis singulis » : oportet, ut videtur, singularum scholarum aliquot regulas scribere pro ratione classis, quae in ipsamet schola affigantur [9].

4. « quae ex 4.a parte Constit. » : haec videretur in fine omnium regularum praefecti ponenda ; item id non faciet proprio arbitrio, sine rectoris et consultorum iuditio, sed ex eorum consensu.

6. « missae intersit » : et singularum scholarum scholasticus unus advertat ex catalogo, quis sacro desit, et referat ad magistrum [10]. [147*v*]

Sit unum sacrum pro scholasticis immediate ante lectiones, vel forte satius multo esset post lectiones, si fieri posset commode, ut omnes interessent, saltem pro inferioribus classibus ; alias pauciores et dificile intererunt.

Caput quartum

1. « privatum studium » : videtur etiam dicendum, ut omnibus studendi rationem perscribat, tam publicam quam privatam.

2. Forte addendum : « et ne ita disponantur scamna, ut se invicem nec ostium respectent scholastici », propter mores, saltem in classibus superioribus.

Item, ut singulis loca perscribat propria magister, ob confusionem et contentiones vitandas, etc.

3. « Nullus ex nostris » : non videretur haec regula negative efferenda, sed affirmative, ne videatur superiorum voluntas haec, ut etiam minori tempore liceat manere. Dicerem ergo sic : « maneant quinque horis », etc.

---

171 praesertim ex superioribus *in marg.* || 174 in praesentia magistri *in marg.* || 178 Const. *del.* licet nimis || 179 proprio arbitrio *in marg.* || 180 consensu *del.* iuxta Constit. 4.ae partis || 181 scholarum *del.* singul[arum] || 183 Sit *del.* videretur expedire ut esset || 184 satius *del.* multo, *sed sup. rest.* || 191 nec ostium *in marg.* || 193 propria *del.* ob confusionem || 196 ne *del.* etiam su[periorum] || 197 dicerem *del. sed rest.*

---

[9] Cf. supra, mon. 69 lin. 111-15.

[10] Cf. *Reg. praec.* (*1558*) § 3 ; supra, mon. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Item, puto parum hoc esse [11], praesertim pro classibus inferioribus, et timeo valde ne ex ea causa fiant scholastici incorrigibiles ex nimio ocio, et bonos mores amittant, praesertim in Italia, in vere praesertim et aestate, cum habebunt sex vel septem horas diei matutino tempore, et totidem vespertino ; et ne fiant etiam negligentes et parum proficiant ex eadem causa, posset reperiri modus, quomodo discipuli in classe manerent, et tamen magister non adesset ; de quo in ordine studiorum septem classium dixi [12].

4. « ad externorum exemplum » : non videtur expedire coram aliis externis nostri examinentur.

Ibid. « multum habebit momenti » : non est hoc praefecti opus aut munus, sed praeceptorum ; quod etiam cum externis scholasticis agere debebunt, aut alia eis tunc agenda proponere, de quibus in ordine studiorum septem classium [13]. [148*r*]

5. « qui non sunt operarii » : forte alicui affectatum videri poterit ; usitato potius uterer vocabulo.

6. « in spherae et cosmographiae » : si de humanioribus discipulis loquitur, non videtur expedire, nisi forte rhaetoricis, sed neque his. Si de philosophis discipulis intelligit, hoc in ordine ipso studiorum classium philosophiae dicendum ; ac praeterea, non solum haec exprimenda videntur, sed etiam [expriment] arithmeticam et geometriam et alias mathematicas disciplinas, et philosophiam quoque moralem. Si de magistris grammaticae, humanitatis et rhaetorices, assentior haec illis prodesse, si noverint.

Ibid. « nullum diem ex feriatis » : nimium videtur ; cum dialectica et philosophica studia et theologica totum postulent hominem. Successivis horis forte satis ; aut dicerem ita : « posset interim concedi philosophis et theologis, ut diebus feriatis per horam vacarent humanioribus » ; ut, scilicet, esset licentia, et non praeceptum.

8. « nullus auctor » : oportet per singulas classes perscribi authores pro duobus aut tribus etiam annis ordine, idque in ordine studiorum, ut nec magistri arbitrio, neque praefecti, hos vel illos authores interpraetentur [14].

---

199 inferioribus *del.* et scholasticos aestate praes[ertim] in vere **praesertim et aestate** || 200 et . . . Italia *in marg.* || 205-6 studiorum *del.* dici || 210 scholasticis *in marg.* || 211 **quibus** *del.* alibi || 212 classium *del.* dictum est || 214 vocabulo *del.* feriatis **diebus** || 215 **discipulis** *in marg.* || 217 discipulis *del. in marg.* || 218 exprimenda *del.* tunc || 221 **grammaticae** || 223 Ibid, *del.* illud etiam animadverti || 223-4 dialectica et *sup.* || 224-5 successivis *ms.* || 225 **satis** *del.* aut hortandi tantum ne excidant quae didicerunt et latini sermonis **curam habeant** || 229 idque . . . studiorum *in marg.*

---

[11] Idem superius declaravit ; cf. mon. 86 I lin. 98 et adn. 10.

[12] Videsis mon. 91 ; pars quae inscribitur : *Omnibus communia* § 15 ; infra, lin. 391-94.

[13] Vide *ib.* § 18 et 20.

[14] Repetit quod dixit superius ; vide mon. 86 I, lin. 484-8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

9. « corrigere » : vel statuere ex magistris qui corrigant, tam in prima, quam in secunda mensa.

Item, expediret fieri catalogum librorum eorum qui legendi sunt in mensa [15] ; nam ob huius defectum, ut vidi, in collegiis contingit legi eos quos non expediret.

Videtur addenda regula, ut praefectus singulis octo diebus, aut certe singulis quindecim, una cum magistris consultationem habeat de studiis, ut si quid occurrat alicui ad studiorum utilitatem, proponat, etc. [16]. [148*v*]

Regulae officio rectoris addendae [17]

1. « in decreto primae congregationis » : ponatur hic, saltem sub compendium, quod ad rem attinet ; alias periculum erit ut semper nesciatur ; ut hodie etiam a pluribus, etiam rectoribus, nisi fallor, ea ignorantur decreta ; imo neque habent, nec an sint, sciunt.

5. « num ab eorum conspectu fuerit exclusus » : non id dicerem, ne faciam omnes Societatis suspectos ; sed dicerem, ut referat ad rectorem, si quid videatur referendum in Domino.

11. « nullus adolescens » : videtur haec regula potius ad praefectum studiorum spectare, ubi sit praefectus, vel ad magistros etiam, ex rectoris commissione cum abest rector ; contingit etenim interdiu saepe abesse.

12. Videretur michi auferenda haec regula ; omnes enim videntur intra philosophiae et humanitatis classes compellendi, saltem ad missam cotidie, confessionem singulis mensibus, doctrinam christianam, quamvis non ad concionem. Vel ita saltem dicerem : Humaniores, usque ad rhaetoricam inclusive et dialecticam, compellantur ; aliis, ut philosophis, etc., persuadeatur.

---

235 in[s] *del.* aliquibus || 239 studiorum *del.* profectum, *sup.* utilitatem || 246 rectorem *del.* quod si quid || 247 quid *del.* rector scire voluerit si || 248 regula *sup.* || 252 regula *del.* nam || 253 humanitatis *del.* vel certi || 254 cotidie *in marg.* || 255 saltem *sup.*

---

[15] Huiusmodi catalogum concinnavit P. Nadal ad annum 1563, qui inscribitur : *Catalogus eorum quae legi ad mensam possunt, praesertim in collegiis* ; ed. in *Epp. Nad.* IV 448-50. Alius invenitur in Arch. Lugdun., *Coll. Prat. cod. 38-67*, p. 65-72, cuius titulus : *Libri qui legi possunt ad mensam certis diebus ac temporibus anni.* Inc. « De tempore. In prima dominica Adventus homilia prima B. Gregorii in evangelia . . . ».

[16] Vide regulam 23 *Instructionis pro praefecto studiorum* a P. Nadal anno 1563 conscriptae ; supra, mon. 14.

[17] P. Ledesma videtur, ultra regulas, supra annotatas, regulas quoque, numero saltem 12, quae officio rectoris addendae erant, accepisse. Textus earum nos latet, nec in officio rectoris, tempore Patris Lainez et Patris Borgia confecto, videntur additae quae inferius a P. Ledesma recensentur. Rectoris officium typis expressum est Romae anno 1561 (cf. MI *Reg.* p. 51*) ; textus autem officii rectoris, tempore Patris Borgia conscripti, reperitur in cod. *Instit. 220*, f. 178 ss. (*prius* 198 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

87

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

CONSIDERANDA AD FERENDUM IUDICIUM DE CLASSIBUS

ROMAE, ANNO 1566

Introductio

P. Ledesma, reversus ex Germania, medio anno 1566 (cf. introd. mon. 86), sessionibus ad Collegii Romani studia ordinanda habitis iterum interesse coepit. Non solum *Rat. stud.* (*1565*) sibi traditam adnotavit (vide mon. 86), sed una cum ea etiam nonnulla alia scripta patribus obtulit, ut eorum labores efficacius adiuvaret. Ad hunc finem imprimis concepit mon. 87-89, et praeterea ordines studiorum septem et quinque classium (mon. 90-92), quibus sategit omnibus defectibus, quos in adnotando ordine studiorum (mon. 86) detexerat, remedium afferre, et ad quae in eodem monumento 86 saepe lectorem remittit. Ad historiam monumentorum quae sequuntur (87-92) melius intelligendam haud pauca conferunt ea quae in introductione monumenti 86 superius dicta sunt.

TEXTUS : *Stud. 1/a*, f. 144*r*-45*r* ; autographum Patris Ledesma.

EDITIO : MP (1901), doc. 14, p. 164-68.

Ad ferendum iuditium de singulis classibus, earum gradu, constitutione, ordine et modo, etc. haec consideranda videntur :

Primum, ut ita constituantur omnia classis exercitia ut, quantum fieri possit, magistri non graventur, et tamen scholastici maxime et diutius et utiliter occupentur. Item, conandum, quantum fieri possit, sit una et simplex ratio classis et non multiplex, id est, ut omnia sint omnibus scholasticis communia ; et praeterea ut non magna varietas rerum et exercitationum, sed simplices et optimae et factu non valde dificiles.

Secundum, exercitia quae classibus distribui possunt, esse haec, plus minus, videntur : 1. Mandare memoriae intra vel extra classem. — 2. Recitare memoriter, quae memoriae mandarunt. — 3. Docere et audire. — 4. Dictare et excipere. — 5. Repetere lectiones : a. interrogante magistro — b. bini vel terni distributi. — 6. Examinare lectiones. — 7. Exercere in praeceptis verbo. — 8. Themata : a. dictare — b.

---

3 classis exercitia *in marg.* || 4 maxime *del.* et mu occupentur || 5-9 possit ... dificiles *in marg.* || 6 una et *sup.* || 8 factu *del.* faciles

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

componere intra et extra classem — c. corrigere compositiones. — 9. In graecis quoque et carmine, exercere et componere. Transcribere Ciceronis lectiones audiendas et graecas. Transferre epistolas Ciceronis in linguam vulgarem, vel ex aliis eius libris. — 10. Concertationes inter discipulos se vicissim interrogantium et respondentium et emendantium, seu disputationes, et hae tum privatae cotidie in classe, tum celebriores singulis mensibus, contendentes tunc de praemiis vel de locis. — 11. Orationes habere ac recitare diebus festis vel dominicis vel aliis diebus, carmine aut prosa, vel etiam graece, vel in eadem classe vel alternis cum altera classe humanitatis. Item, docere discipulos more praeceptorum, enarrando aliquem authorem vel ex auditis lectionibus. — 12. Declamationes publicae ter saltem in anno. — 13. Doctrinae christianae recitatio et exhortatio.

Tertium, inferiorum classium alia etiam esse puerilia exercitia, scilicet : 1. Declinare — 2. coniugare — 3. Exercitium de octo partibus — 4. in concordantiis — 5. in generibus et praeteritis — 6. in parvula syntaxi exercitatio.

Quartum, in singulis rebus dictis, per singulas classes statuendus modus haec agendi, ex quo uno omnia pendent : ex modo, inquam, recto haec peragendi, praesertim in his, et quidem per singulas classes :

1. Legendi seu docendi praecepta modus; legendi — inquam — 1. praecepta : a. de octo partibus — b. genera et praeterita — 2. Syntaxim parvam et authorem. — 3. Rhetorices praecepta — 4. Gramaticam graecam.

2. Legendi seu interpretandi authores modus, praesertim haec authorum genera : 1. Ciceronis epistolas vel alios eius libros ; orationes Ciceronis — 2. Poetas — 3. Historicos — 4. Graecos authores. Atque hic etiam modus dictandi et dictata excipiendi.

3. Modus recitandi memoriter lectiones.

4. Modus repetendi lectiones, et modus examinandi in lectionibus et praeceptis.

5. Modus exercendi in syntaxi verbo, tam in parva quam in altiori et pleniori.

6. Modus dandi themata, modus componendi, et modus ea corrigendi.

6. [!] Modus exercendi in rhetoricis praeceptis.

7. Modus in graecis servandus et eorum exercitatione.

---

19 libris *del.* Docere dicipulos || 20 se *del.* invicem || 22 tunc ... loci *in marg.* || 25-6 vel alternis ... lectionibus *in marg.* || 26 authorem *del.* vel ex auditis lectionibus interpretando || 27 Declamationes *del.* saltem, *sup.* publicae || 34 recto *del.* ea || 35 peragendi *del. in marg.* in singulis classibus || 38 authorem *del.* Mathematicam || 40 seu *del.* docendi || 47 Modus *del.* exercendi di in lectionibus et praeceptis

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. Modus concertationum et disputandi.

9. Item pro inferioribus : 1. modus declinandi — 2. modus coniugandi — 3. modus exercendi in concordantiis. [144*v*]

Quintum, item in singulis dictis exercitiis hae circumstantiae plus minus notandae et explicandae : 1. Quibus classibus conveniant. — 2. Quibus diebus hebdomadae, vel mensis, vel anni. — 3. Qua hora diei, et quot horis, et quanto tempore debeant durare singula ; et totum classis tempus. — 4. Quo ordine fient, quid scilicet prius et quid posterius.

His visis omnibus et consideratis, haec et isto ordine essent per singulas classes singilatim praescribenda et scribenda, ut sic ratio certa et ordo studiorum constaret : 1. Quot classes esse conveniat statuendum. Deinde : 2. Quis earum gradus et proportio, hoc est, qui libri authorum et quae praecepta in eis legendi. — 3. Qui ad illam classem admittendi. — 4. Quamdiu manent ibi scholastici, et quo modo, et ad quam aliam classem sint ex illa transmittendi, ut ita scilicet constituantur classes, ut optima ingenia non retardentur, sed optima minori tempore, mediocria mediocri, tarda tardiori, possint ad rhetoricam pervenire. — 5. Quibus libris utentur magistri ad recte in ea classe docendum, et quibus discipuli ; imo etiam quis privatus utrorumque discendi modus domi.

Deinde secundo, oporteret in singulis classibus distribuere tempora et exercitationes, quae convenire iudicarentur, id est, quid, quo tempore et quo ordine, hoc modo :

Distributio temporis et exercitationum singularum classium

Septima classis

1. Matutino tempore : Prima hora, hoc et hoc, etc. — Secunda hora . . . Tertia hora . . .

2. Vesperi : Prima hora . . . Secunda hora . . . Tertia hora . . .

3. Die, quo otiantur semel in hebdomada a prandio.

---

54 pro *del.* pueris | inferioribus *del.* modus || 55 concordantiis *del.* et de octo partibus || 56 exercitiis *sup.* || 63 classes *del.* sextum, Demum, tandem, quid primo omnium loco statuendum esse videtur. Primo : Quot sint classes. Deinde gra[dus], qui libri || 66 classem *sup.* || 66-7 admittendi *del.* utpote ad hanc vel || 67 et² *del.* quo mi[ttendi] || 68 classem *del.* mittendi | sint *del.* ex ea | trasmittendi *del.* fiat [?] scilicet ut i[n] || 69 ut *del.* non | ingenia *del.* retar[dentur] nimium retardentur, nec | optima *del.* celerius, citatius | minori tempore *in marg.* || 70 mediocri *del.* tempore | possint *del.* ad *sed rest.* || 71-2 ad . . . docendum *in marg.* || 74 oporteret *del.* ergo | tempora *del.* omnia deberent perscribi || 75 exercitationes *del. in marg.* quae convenire iudicantur, *del. in lin.* ? ut primo distribuerint| iudicarentur *del.* hoc modo

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Diebus sabbathi.

5. Diebus dominicis aut etiam festis saltem celebrioribus, ut orationes latinas recitare, vel disputationes, et pro infimis classibus in doctrina christiana, ut fit, exerceri, ut dictum est. [145*r*]

6. Semel aut bis in mense, ut certare de locis classis compositione longiori ad aemulationem, vel celebriori disputatione, vel compositione etiam longiori, quam domi componant, praeter illam quam cotidie in classe componunt, etc.

7. Post medium annum sequentem similiter, quid aget, et post mutationem, praesertim in initio, cum suscipit ex inferioribus classibus rudiores.

8. Tempore remissionis studiorum, quid, etc.

9. Semel in anno, vel singulis duobus annis, ut praemia publica solemniora, et in eis servandus modus ; vel dialogus aut comoedia vei tragoedia, componenda et exhibenda ; vel omnium classium publicae affixae compositiones omnis generis, et aenigmata, et inter se confllctationes aut unum collegium cum altero, utpote seminarium cum Collegio Germanico et contra, ut fit Luthetiae, vel quid simile ; quae solent non parum promovere studia, et augere nomen universitatis.

Tertio tandem, modum singularum exercitationum (de quibus supra) illi classi aptum perscribere oporteret, et scripto magistris singulis dari.

Quod de una classe dictum est, de caeteris pari passu eodem modo, quid cuique conveniret, perscribendum.

Ultimo, aliqua in genere omnibus classibus communia constituenda, in quibus convenirent, tum in litteris, tum etiam in moribus, ut de audiendo sacro cotidie ante vel post lectiones, confessione singulorum mensium, oratione praemittenda in classe ante lectiones, correctione scholasticorum, et similibus.

Haec si semel recte constituerentur et firma et stabilia, tunc melius multo (ut arbitror) succederent studia, et facilior esset studiorum gubernatio ; et vel quivis mediocriter doctus esse posset praefectus studiorum ; quamvis semper expediret esset aliquis in humanioribus optime versatus.

---

86 latinas *sup.* | recitare *del. in marg.* vel carmina etc. et possent alternis humanitas et rhetorica sic etiam prima et secunda grammatica | disputatione *del.* vel || 89 vel ... disputatione *in marg.* | compositio *ms.* || 90 longior *ms.* || 97 et ... modus *in marg.* || 99 affixae *sup.* | omnis generis *in marg.* || 107 perscribendum *del.* Tertio, tandem || 109 in ... convenirent *in marg.* || 112 similibus *del.* examine publico || 113 recte *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

88

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

ADUMBRATIO QUAEDAM ORDINIS SEPTEM CLASSIUM

ROMAE, ANNO 1566

Introductio

Similis forma classium conscripta est anno 1564 (vide supra, mon. 75), cuius monumentum 88 videtur esse revisio, anno 1566 facta. Ex hac deinde forma revisa originem ducit mon. 89.

TEMPUS : Monumentum scriptum est post ingressum in Societatem Patris Maffei ; nam haud semel in eo nominatur. Qui vero receptus est die 26 aug. 1565 Romae (cf. supra, introd. mon. 86 adn. 4).

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 223*r-v* ; conceptus autographus Patris Ledesma. Inscriptio desideratur in manuscripto.

EDITIO : MP (1901), doc. 18, p. 179-81.

Septima classis

1. Solum declinationes nominum et coniugationes. Doctrina christiana.

Mutatio : Emittit singulis tribus mensibus [1].

Sexta classis

Lectiones : Rudimenta accidentium de octo partibus, simul cum concordantiis etc., usque ad passiva vel neutra [2]. — 2. De generibus nominum. — 3. Epistolae Ciceronis selectae, vel epistolarum familiarium liber facilior.

---

2 *prius* declinatio | declinationes *del.* et co[niugatio] | 7 etc. *sup.* | 8 familiarium *del.* liber facilior *sed rest.*

---

[1] In margine adnotatio Patris Ledesma : « Placet pro modo. Si quis esset provectior, ante muttationem potest incipere mandare memoriae rudimenta de octo partibus ».

[2] Item in margine : « Experientia ostendet num hoc melius, an rudimenta et concordantiae doceantur in septima ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Doctrina christiana.

Muttatio : Recipit et emittit singulis tribus mensibus, sed initio semestris tantum.

Quinta

Ut est scripta [3] ; sed debet absolvere syntaxim parvam singulis tribus mensibus.

Recipit tertio quoque mense, et emittit sexto, qui mittendi erunt ex iuditio praefecti.

Quarta

Ut est [4], praeterquam quod P. Fulvius [5] et Petrus Mapheus [6] nollent ibi legi poetam ; mihi videretur et P. Cypriano [7] ut doceretur.

Recipit et emittit sexto quoque mense.

Tertia

P. Fulvius. *Primo medio anno* : 1. Epistolae ad Atticum etc. (ut in ordine), ac idem per totum. — 2. Syntaxis exacte. — 3. Dictaret aliquid ex Laurentio Valla [8], vel Adriano [9], vel *De ratione componendarum epistolarum* [10].

11 Muttatio *del.* emittit || 16 mittendi *del.* sunt || 27 epistola *ms.* | epistolae *del.* ad | supra *del.* epistola

[3] Hoc est, in mon. 75, cl. 5.

[4] Cf. *ib.*, cl. 4.

[5] F. Cardulo, praeceptor classis rhetorices ; cf. supra, mon. 57 adn. 1 et 2.

[6] De quo cf. supra, mon. 86, introd., adn. 4.

[7] Cyprianus Soares S.I. (cf. supra, mon. 74/A adn. 10), quem anno 1566 Romae commoratum esse, non constat. Scripto fortasse quemdam ordinem studiorum misit. Quod confirmare videntur verba quae Praepositus provinciae Lusitaniae die 17 iulii 1566 ad P. Miró, assistentem Lusitaniae scribebat : « A ordem das escolas e o mais que V. R. por la sua pede, tenho mandado pedir a Coimbra ; tanto que vieren, se mandarão » *Lus. 62*, f. 65*r*. Textus huius ordinis studiorum verisimiliter est infra, mon. 93.

[8] Laurentius VALLA, *De elegantia latinae linguae libri sex* (Romae 1471).

[9] Hadrianus Castellesi (c. 1458-1521), cardinalis ; scripsit *De sermone latino et modis latine loquendi*.

[10] D. ERASMUS, *De ratione conscribendi epistolas* (Coloniae 1522) ; cf. *Ouvrages pédag.* p. 235.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sequenti medio anno: 1. Epistolae ut supra. — 2. Virgilius aut Horatius. — 3. Ars metrica, qua finita, succedet statim grammatica graeca.

Recipit sexto quoque mense et emittit singulis annis.

P. Mapheus ut P. Fulvius.

P. Ledesma, ut est in ordine, et videtur convenire etiam Cyprianus. [223*v*]

Secunda

P. Fulvius. — 1. Ciceronis aliquid ex philosophicis. — 2. Poeta, ut in altera. — 3. Ars metrica; ea finita, historicus. — 4. Grammatica graeca, cum aliquo authore facili.

Sequenti medio anno: 1. Rhaetorica Cypriani [11], vel *ad Haerennium*. — 2. Oratio aliqua facilis Ciceronis, ut *pro Marco Marcello, pro Archia poeta, post reditum, pro lege Manilia, Catilinariae*. — 3. Poëta vel historicus, vel uterque alternis. — 4. Progreditur in graecis.

Discunt memoriter, ut supra, praeter catechismum Canisii.

P. Pietro Maphei idem quod P. Fulvius.

Muttatio. Singulis annis ut in antiquo.

Secunda

Ledesma, ut antea erat [12], et concordat Cyprianus.

Prima

1. Rhetorica, ut in altera antiqua [13], vel etiam *Rhetorica* Aristotelis. — 2. Oratio aliqua gravis. — 3. Lectio graeca, ut in altera antiqua, cum *Poetica* Aristotelis.

Quatuor mensibus postremis anni, loco artis rhetorices iam absolutae, aliquis poeta eorum qui in antiquo ordine, praeter Senecam et Lucanum.

---

28 Horatius *del.* vel Ma[rtialis ?] | finita *del.* erunt duae tantum lectiones || 30 Recipit ... annis *in marg.* || 31 Mapheus *del.* primo | Fulvius *del.* praeter, non tertiam lectionem primi semestris, quae ? relici || 32 etiam *sup.* || 35 2 *del.* Virgilii || 36 grammatica *rep. sed del.* || 37 aliquo *del.* po[eta] || 46 ut *del.* iacet [?] || 48 antiqua *del.* et ad || 51 rhetorices *sup.* || 52 poeta *del.* ex || 53 Lucanum *del.* P. Petrus Mapheus idem, nisi quod posset etiam legi rhetorica Aristotelis, loco ut Ciceronis.

---

[11] Cyprianus SOARES S.I., *De arte rhetorica libri tres*; cf. supra, mon. 18 adn. 85.

[12] Cf. mon. 75, cl. 2.

[13] Cf. *ib.*, cl. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

89

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

CONSTITUTIO SEU ORDO SEPTEM CLASSIUM

ROMAE, ANNO 1566

Introductio

Haec est forma, anno 1566 revisa, adumbrationis ordinis septem classium, anno 1564 primo exaratae (vide supra, mon. 75), iuxta considerationes patrum commissionis ad studia ordinanda constitutae, quas P. Ledesma superius in scriptum retulit (vide mon. 88). De laboribus huius commissionis cf. introductionem monumenti 86. Ad tempus autem scriptionis quod attinet, eadem recoli possunt quae superius dicta sunt (cf. introd. mon. 88).

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 211*r*-12*r* ; conceptus autographus Patris Ledesma.

EDITIO : MP (1901), doc. 19/B, p. 182-90 (textus qui in secunda columna locum obtinuit).

CONSTITUTIO SEU ORDO SEPTEM CLASSIUM.

Circa singulas classes, deinde in genere quaedam erunt omnibus communia perscribenda [1].

Primo particulatim, particulatim vero tria : primo gradus seu constitutio ipsarum classium definiendus, tanquam primum omnium fundamentum, ex quo caetera pendent. — 2. Exercitationum genera et distributio temporis. — 3. Modus in singulis exercitationum generibus.

Constitutio seu ordo septem classium

Septima

1. Declinationes nominum et coniugationes, ut scilicet optime hic discant declinare et coniugare omnia genera verborum, etiam difficiliorum, et nihil aliud [2].

2-7 Circa . . . generibus *sup. in marg.* || 4 gradus *del.* esse || 10 coniugationes *del.* dumtaxat || 11-2 omnia . . . difficiliorum *in marg.* || 12 aliud *del. in marg.* quod etiam in sequentibus duabus classibus servandum aut tribus, ex parte

[1] Videsis partem *Omnibus communia* inscriptam monumenti 91 ; infra, lin. 348 ss.

[2] Cf. in *Annotationibus* Patris Ledesma lin. 80-1 (supra, mon. 86 I).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Doctrina christiana cotidie semel memoriter.

Muttatio : Recipit quovis anni tempore, sed emittit tantum singulis tribus mensibus. Ante muttationem, si quis esse videretur provectior, posset incipere discere memoriter rudimenta de octo partibus.

Sexta

Lectiones tres : 1. Rudimenta accidentium de octo partibus cum concordantiis et prima specie vel speciebus activorum, et elapso mense post initium, incipiant componere. — 2. De generibus, paulo post initium. — 3. Epistolae Ciceronis selectae vel Cato [8] aliquando.

Discunt omnia memoriter.

Singulis tribus mensibus eadem omnino repetit ab initio.

Doctrina christiana memoriter ter in hebdomada.

Muttatio : Singulis tribus mensibus et recipit et emittit, sed circa medium semestris paucos et provectiores.

Quinta

Lectiones tres : 1. De generibus cum quibusdam regulis declinationum, et deinde de praeteritis. — 2. Syntaxis tota parva. — 3. Epistolarum familiarium faciliores libri.

Doctrina christiana bis in hebdomada ; et cum eam sciunt, parvus Canisii catechismus.

Discunt omnia memoriter.

Sequenti medio anno, eodem prorsus modo.

Muttatio : Singulis tribus [4] mensibus recipit ; emittit vero singulis sex mensibus.

Quarta

Lectiones tres : 1. Syntaxis altior simplici explicatione ; sed initio repetit aliqua dificiliora et discipulis utiliora syntaxis parvae, aut vero posteriorem eius partem. — 2. Epistolae familiares Ciceronis. — 3.

---

13 semel *sup.* || 14 tantum *sup.* || 19 et *del.* primae species si ? activorum || 23 initio *del.* atque ut per totum annum || 25 et *sup.* || 29 parva *del.* incipiens a || 31 bis *del.* aut ter | et *sup.* || 35 tribus *in marg.* sex potius fiat | recipit *del.* si sintaxim parvulam absolverit . . . praecepta quam aliis sequentibus tribus, item docebit ; alias recipiet sexto quoque mense || 39 et *del.* utiliora

---

[8] Dionysius Cato, *Disticha de moribus* ; cf. supra, mon. 74/A adn. 4.

[4] In margine : « Sex potius fiat ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto*, aut *Eglogae* Virgilii ; sed in initio per mensem fere repetit de praeteritis, deinde poeta.

Catechismus Canisii bis in hebdomada.

Discunt omnia memoriter.

Sequenti medio anno prorsus eodem modo, praeterquam quod [211*v*] si scholastici capaces videantur iuditio praefecti, posset duobus ultimis anni mensibus auspicari artem metricam, et inciperent carmina componere [5].

Mutatio : Sexto quoque mense recipit et sexto quoque mense mittit.

Hactenus convenimus in omnibus, praeterquam in hac quarta de poeta ibi legendo et de arte metrica circa finem anni ; nam Pater Fulvius [6] et Petrus Maphei [7] nollent ibi legi, aliis relictis classibus. Ledesma vero, et Cyprianus [8] in suo ordine, et Perpignianus in ordine quodam facto ante eius discessum [9], vellent legi. In sequentibus hoc est discrimen.

P. Fulvius et Petrus Maphei.

Tertia

Lectiones tres : 1. Syntaxis altior exacte. — 2. Epistolarum Ciceronis familiarium liber gravior, vel ad Quintum fratrem, vel ad Atticum, vel ad Brutum. — 3. Dictaret aliquid ex Laurentio Valla vel Adriano [10], vel de ratione componendarum epistolarum.

Catechismus Canisii semel in hebdomada, die sabbathi.

Discunt omnia memoriter.

Sequenti medio anno : 1. Epistolarum Ciceronis, ut supra. — 2. Poeta, ut Virgilius aut Horatius. — 3. Ars metrica, qua finita, succedet grammatica graeca.

Mutatio : Recipit sexto quoque mense et emittit singulis annis.

---

43 Canisii *del.* semel aut | hebdomada *del.* [?] || 47 anni *sup.* || 47-8 componere *del.* sequenti medio anno prorsus eodem modo || 50 convenimus *del.* praeter, *sup.* in omnibus | hac *sup.* || 51 et ... anni *in marg.* || 52 aliis ... classibus *sup.* | classibus] lassibus [?] *ms.*

---

[5] In margine : « Non placet hoc ».

[6] F. Cardulo S.I. ; cf. supra, mon. 75 adn. 2.

[7] Cf. introd. mon. 86 adn. 4.

[8] Cyprianus Soares S.I. ; cf. supra, mon. 88 adn. 7.

[9] Videsis supra, mon. 25 lin. 356-58.

[10] De L. Valla et Hadriano cf. supra, mon. 88 adn. 8 et 9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Secunda quae et humanitatis

Lectiones tres praeter graecam: 1. Ciceronis aliquid ex philosophicis, ut *Officia, De senectute, De amicitia, Tusculanae,* vel *De finibus* etc. — 2. Poeta, ut Virgilii *Aeneidos* graviores libri, vel Horatius, vel Martialis correctus aliquando. — 3. Ars metrica et, ea finita, historicus. — 4. Grammatica graeca per totum annum cum aliquo authore facili, ut *Dialogi mortuorum* Luciani, Aesopi fabulae, Isocratis *Paraenesis* et Xenophon.

Sequenti medio anno: 1. Rhetorica Cypriani [11] vel *ad Herennium.* — 2. Oratio aliqua facilis Ciceronis, ut *pro Marco Marcello, pro Archia poeta, post reditum, pro lege Manilia, Catilinariae.* — 3. Poeta vel historicus, vel uterque alternis. [212*r*] — 4. In graecis progreditur.

Discunt memoriter artem metricam, grammaticam graecam; item poëtam semper; item ex praeceptis rhetoricis, definitiones solum et divisiones.

Muttatio: Singulis tantum annis recipit et emittit.

Prima quae eadem est rhetoricae

Lectiones duae praeter graecam: 1. Rhetorica, *Partitiones* Ciceronis uno anno, altero *De oratore ad Quintum fratrem,* secundus et tertius liber. Licebit etiam aliquando vel *Topica* Ciceronis, vel *De oratore ad Brutum* docere; et ex Quintiliano quoque interponere aliquot lectiones ex libro tertio, vel quarto vel octavo, vel nono; vel etiam *Rhetorica* Aristotelis. — 2. Orationes Ciceronis graviores. — 3. In graecis Demosthenes vel Homerus, vel aliquando postea epigrammata graeca, aut Hesiodus, Pindarus, Sophocles, Euripides etc., cum *Poetica* Aristotelis.

Muttatio: Quatuor postremis anni mensibus, loco artis rhetoricae iam absolutae, aliquis poeta, ut Virgilii *Aeneidos* gravior liber, vel *Georgica,* vel Horatius.

P. Ledesma et P. Perpignianus in ordine quodam, ex utriusque

---

72 per totum annum *sup.* | aliquo *del.* deinde || 77 Manilia *del.* pro || 78 4. *del.* Lectio, *sup.* In | graecis *del.* Demosthenes vel Homerus, vel aliquando postea Epigrammata graeca aut Hesiodus, Pindarus, Sophocles, Euripides etc. | progreditur *sup.* || 89 Aristotelis *del.* 2. orationes Ciceronis, *sed rest.* | graviores *del.* 3. Poeta aliquis ut Virgilii Aeneidos gravior liber vel Georgica vel Horatius, vel in graecis || 92 Quatuor *del.* mensibus || 93 poeta *del.* Cast[us] || 95 et *del. in marg.* ab utrisque | ex utriusque consensu *in marg.* (*del.* et Patris etiam Fulvii)

---

[11] Cyprianus SOARES S.I., *De arte rhetorica libri tres*; cf. supra, mon. 18 adn. 85.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

consensu facto ante eius discessum [12], et Patris etiam rectoris, Sebastiani [13] et P. Fulvii [14] tunc quoque consensu. Videtur etiam bona ex parte patris Cypriani [15] ordo convenire.

90

P. IACOBUS LEDESMA S. I.
ORDO ET RATIO STUDIORUM SEPTEM CLASSIUM

ROMAE, ANNO 1566

Introductio

De historia huius monumenti cf. introd. mon. 86 (*Annotationes . . .*). Hic est enim ordo studiorum, ad quem P. Ledesma in mon. 86 saepe alludit, quemque una cum illis *Annotationibus* patribus commissionis de studiis obtulit, ut cum *Rat. st.* (*1565*), a P. Perpinyà concepta (vide mon. 25), et a P. Ledesma adnotata (v. mon. 86) eum conferrent, Patri Generali in omnibus Societatis collegiis praescribendum propositurí quem ex duobus meliorem iudicassent. Hic ordo non inutiliter comparari potest cum anteriore, non minus extenso, ordine studiorum septem classium a P. Ledesma concepto (vide supra, mon. 76), ut haud paucae nec parvae innovationes cognoscantur. Mirum est, Patrem Ledesma nullum ordinum studiorum plane perfecisse. In anteriore enim (mon. 76) desideratur supremae, seu primae classis ordo ; in hoc autem secundae et primae classis. Quae vero in hoc ordine desiderantur, compleri possunt mon. 91 et 92.

TEMPUS : In monumento bis nomen Patris Miró occurrit, qui anno 1565, in congregatione generali secunda assistens Lusitaniae electus est. Quare illud post annum 1565 scriptum fuisse, certum est. Non autem post annum 1567. Nam P. Ledesma primo tres horas mane et totidem a prandio in scholis docendas magistris assignavit ; quod paulo post mutavit in duas horas cum dimidio ; sane ob decretum Patris Generalis, diei 9 iunii 1567 (cf. supra, mon. 20 adn. 31). Monumento igitur recte annum 1566 adscripsimus.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 213*r*-16*v* et 227*r*-30*v* ; exceptis foliis 227*r-v* et 230*r-v*, omnia sunt conceptus autographus Patris Ledesma, cum plurimis correctionibus.

EDITIO : MP (1901), doc. 20, p. 191-216.

---

96 discessum *del.* utriusque.tunc consensu || 98 convenire *del.* 3ª.

---

[12] Vide supra, mon. 25. P. Perpinyà Roma discessit mense augusto anni 1565 (cf. supra, introd. mon. 86).

[13] S. Romei S. I. ; cf. supra, mon. 75 adn. 3.

[14] F. Cardulo S. I. ; cf. supra, adn. 6.

[15] Cyprianus Soares S. I. ; cf. supra, adn. 8

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ORDO ET RATIO STUDIORUM SEPTEM CLASSIUM HUMANIORUM LITTERARUM ET EARUM EXERCITATIONUM

Tria potissimum in singulis classibus spectanda videntur: primo, quis gradus classis, in quo constituitur. - 2. Distributio temporis et exercitationum eiusdem classis; quid, videlicet, quoque tempore faciendum. - 3. Modus in singulis exercitationum generibus adhibendus. Hoc ergo in singulis perscribemus [1].

Septima classis infima [2]

Gradus classis

1. Ad hanc admittuntur quovis anni tempore, qui bene norunt legere et mediocriter scribere, ut minimum; imo ad eam quoque mittuntur qui de novo accedunt ad nostras scholas, nisi bene norint declinare et coniugare, ut postquam ibi aliquamdiu permanserint, ad eam classem quae cuique convenit, ascendant.

2. In hac vero tantum declinant et coniugant [3] (huius enim hic praecipuus et solus est finis) et declinationes ac coniugationes nominum, verborum et pronominum tantum ibi memoriter discunt; nisi forte aliquis esset iam provectior paulo ante muttationem, qui posset incipere discere memoriter rudimenta de octo partibus.

Discunt etiam doctrinam christianam parvam, et praeterea nihil aliud.

3. Mutantur cum bene vel certe mediocriter norint declinare et coniugare; et quidem ad sextam classem, singulis tribus mensibus, idque iuditio magistri, nonnunquam examine publico, ut excitentur, iuditio praefecti.

4. Libri sunt nostra rudimenta [4] et parvula nostra doctrina christiana [5], quibus nunc utimur.

---

1 et ratio studiorum *sup.* || 2 exercitationum *del.* pro constitutione septem classium. Patris Ledesmae || 6 ergo *del.* in singulis per || 10 quovis anni tempore *sup.* || 12 scholas *del.* etiam || 15-6 huius ... finis *sup.* || 20 parvam *sup.* || 22 cum *del.* optime aut saltem | vel *del.* me | mediocriter *del.* ad minimum || 23 classem *del.* raro ad quintam nisi

[1] Cf. supra, mon. 89 lin. 4-7.

[2] Cf. ea quae supra, in *Rat. st.*, annis 1564-65 concepta (v. mon. 76 de singulis classibus scripsit; e. gr. de classe septima.

[3] Cf. mon. 86 lin. 80.

[4] P. Ledesma quando in *Rat. st.* (*1564-65*) agit de grammatica latina in classibus inferioribus adhibenda, semper nominat *Rudimenta* a P. Coudret composita (cf. mon. 76 lin. 1504-5 et passim). In nostro autem monumento utitur verbis « nostra rudimenta ». Cumque anno 1565 ipse iam conscripsisset parvam et pleniorem syntaxim (cf. supra mon. 69 adn. 31), merito supponitur, verbis « nostra rudimenta » suum opusculum commendasse.

[5] De parva doctrina christiana, in Collegio Romano eo tempore in usu, cf. supra, mon. 74/A adn. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Distributio temporis et exercitationum

1° - 1. Per mediam horam recitant memoriter per decuriones prius doctrinam christianam, deinde suarum declinationum lectionem vel coniugationum. — 2. Per unam horam [6] declinant. — 3. Per unam horam [6] coniugant. — 4. Per mediam horam fiunt concertationes inter se.

Item, scribunt in classe in suis albeolis a praeceptore dictata, nomina illa et verba ciceroniana, quae declinanda erunt et coniuganda vesperi vel die sequenti. Id fiet postquam coniugarunt vel in fine omnium.

2° - 1. Vesperi eodem modo, praeter recitationem doctrinae christianae quae sola fit matutino tempore, atque ita per totum annum. — 2. Praeterea scribunt domi aliquid ex Ciceronis epistolis selectis, quae sequenti die ostendent magistro ; et ab eo adhibebitur cura ut scribant, et ut recte scribant et correcte, domi suae. — 3. Diebus dominicis haec classis, una cum aliis duabus sequentibus, simul convenient vesperi ad exercitium doctrinae christianae. Deinde fiunt aliquae exercitationes litterariae a duobus pueris infimae, et duobus sextae, et duobus quintae classis, per horam cum dimidio.

De modo in huius classis exercitationibus servando

1° - 1. Cum primum classem magister ingreditur, fit genibus flexis oratio ab omnibus consueta, et statim incipiunt recitare memoriter, suis locis sedentes, distributi per decurias, uniuscuiusque decurioni, eis assignato per singulas hebdomadas vel menses ; et omnes magister invigilans eos obambulans inspicit ut recte id fiat ; et quandoque audit ipse aliquos quos putat negligentiores, et decuriones referent ad magistrum qui nescierunt vel abfuerunt. Decuriones nullo modo adiuvant recitantes. Qui modus satis est perspectus R. Patri Myronio [7]. Ipse iudicabit. [213*v*]. — 2. Domi suae lectionem memoriae mandant, vel in ipsamet schola, suis locis sedentes, ante lectionem, demisiori voce, ne alios pariter discentes impediant. — 3. Lectionis quantitas, cum ob multitudinem non possit ab ipsomet magistro singulis cotidie perscribi, in universum esse

---

29 per decuriones *sup.* || 31 *in marg.* per tres quartas | *in marg.* per tres quartas tertiae vel proxime postquam coniugarunt || 34 coniuganda *del.* atque hoc circa finem horae tertiae vel postquam coniugarunt || 40-4 Diebus . . . dimidio *in marg.* || 47-8 suis locis sedentes *in marg.* || 48 eis *sup.* || 49 hebdomadas *del.* vel dies || 49-50 invigilans eas *sup.* || 52 recitantes *del.* sed numerum errorum notant et ipsi ex libri audiunt || 54 vel *del.* modus || 55 alios *del.* imped[iant] || 56 cum ob multitudinem *sup.* || 57 perscribi *del.* bene quidem [?]

---

[6] Postea mutavit in tres quartas ; cf. inferius, app. crit. et introductionem mon. 86.

[7] Iacobus Miró, assistens Lusitaniae anno 1565, in congregatione generali secunda electus ; cf. supra, introd. mon. 86 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

poterit unius nominativi, et in verbis, duorum temporum vel trium temporum ut summum. Quod si quem viderit velocissimi ingenii, plura; si tardissimi, pauciora perscribat; sed hoc quibusdam tantum raro. — 4. Absolutis nominativis vel bona eorum parte, iterum ab initio longioribus in duplo lectionibus reddeat. Et absoluta prima coniugatione, iterum eandem ab initio; et finita secunda, similiter secundam; et deinde, finitis omnibus coniugationibus, similiter initio omnes magnis lectionibus. Atque haec de modo *recitandi* et discendi memoriter.

2° - 1. Modus *declinandi* erit, ut in magno silentio caeterorum, alta voce et clara, ut omnes audiant, suis locis sedentes, vicissim matutino tempore per unam declinationem, vesperi per alteram, sequentibus diebus per tertiam, per quartam, per quintam etc., ordine, per circulum semper declinent per omnes nominativorum formas; et singuli totum absolvant nominativum, et quidem ut sedent ordine frequentius; aliquando hunc vel illum interrogando, ut omnes sint attenti. — 2. Nomina vero declinanda erunt tum ipsaemet declinandi formae, tum maxime nomina ex Cicerone allata a magistro, quatuor vel quinque, per illam declinationem; quae poterit vel ex Nizolio vel ex Thesauro [8] colligere et habere parata ad hoc, vel ex ipsomet Cicerone, quae quidem sint et usu frequentiora, et pulcherrima et elegantia. — 3. Poterit aliquando mattutino tempore per eandem declinationem solum substantiva, et vesperi per eandem solum adiectiva declinare, praesertim in tertia declinatione. Aliquando etiam, licet rarius, substantivum simul cum adiectivo eiusdem declinationis et terminationis, ut musa christiana, dominus beneficus; vel declinationis diversae, ut tempus fallax, exitus foelix etc., et composita interim nomina, ut respublica, iurisperitus; et tertiae declinationis, quae habent accusativum *im* et ablativum *i*, ut febris, pulvinar etc.; et secundae, finita in ius, ut Antonius etc. Sed haec omnia rarius.

Nota forte: Singuli, antequam declinent, referant memoriter illa quatuor vel quinque nomina cum vulgari significatione, et statim declinent assignatum vocabulum. Quod erit, ut videtur, satis utile; ut, scilicet, quamprimum abundent latinis vocabulis et memoria confirmentur, et ut sic facile assuescant latine loqui postea, cum multarum rerum suppetant, et quidem optima, vocabula.

---

58 temporum *sup.* || 59 ingenii *del.* cui || 60 tardissimi *del.* cui | raro *del.* modus declinandi erit ut tum nominativorum declinandi formae, tum maxime aliena || 64 deinde *sup.* | coniugationibus *sup.* || 66-7 in ... vicissim *in marg.* || 67 *prius* sedentibus vicissim *del.* singilatim || 70 semper *sup.* || 71-2 frequentius ... attenti *in marg.* || 72 attenti *del.* oportebit || 74 magistro *del.* per hanc, *sup.* quatuor vel quinque || 77 elegantia *del.* deinde totidem per alteram diem || 78 et *sup.* || 79-80 declinatione *in marg.* || 81 eiusdem *del.* term[inationis] || 82 beneficus *del.* sanctus | declinationis *sup.* | ut *del.* vir prudens | fallax *del.* etc. || 83 et *del.* simpli[cia] || 87-92 Nota ... vocabula *in marg.* || 87 forte *del.* forte || 89 vocabulum *del.* non vocabulorum [?]

---

[8] De dictionario Nizolii et *Thesauro linguae latinae* cf. supra, mon. 76 adn. 43 et 47.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3º - 1. Modus *coniugandi* erit, ut allata similiter ciceroniana verba a praeceptore singulis diebus, per singulas coniugationes unum verbum mattutino tempore per activam vocem ac passivam, et alterum vespertino tempore, simili modo, per eandem coniuga-[214*r*]tionem inflectatur, sequenti die per secundam coniugationem, tertio per tertiam, et quarto per quartam ; at quinto quoque die per verba anomala, sum, volo, fero, cum compositis etc., cum reliquis. Item, eadem die declinanda erunt aliqua nomina heteroclita, usu frequentiora, ut vis, domus, ficus, duo, ambo etc. — 2. In fine singularum vocum addatur vulgare, et in fine temporis cuiusque addatur frasis seu oratiuncula, quae per omnia tempora varietur, in hunc modum : amo, io amo ; amas, tu ami ; amat, quello ama. Plural. amamus, noi amiamo ; amatis, voi amate ; amant, quelli amano. Studiosi amant virtutem. Simili modo in fine praeteriti imperfecti. Studiosi amabant virtutem, etc. per omnia tempora, quae singuli dicent. Posset etiam in sola prima persona singulari et in tertia plurali apponi significatio vulgaris, et non in aliis, ob brevitatem ; quod expediret cum essent paulo provectiores. Item, aliquando posset frasis poni in prima vel in secunda persona ; quem modum optime novit R.P. Miron [9]. — 3. Singuli autem, ut sedent, ordine dicant singula tempora, idque frequentius ; aliquando tamen vel hunc vel illum interroget ordine perturbato, ut diximus, ut sint omnes attenti ; quod si unus nescit aut alter, ipse tunc dicat, ne fiat temporis iactura multos interrogando. Cum perveniat ad eos, qui non didicerunt coniugationes, poterit dare unum nomen declinandum, vel aliquod tempus interrogare eius coniugationis, quam sciunt, at ordine retrogrado coniugant, vel ut singuli singulas dicant voces vel casus, erit inutile. Sed nec integrum modum dicent singuli, nisi rarius id fiat. Possent quoque constitui aliqui aemuli aequales, quorum unus alterum, et contra, corrigeret declinantem et coniugantem, id est, statim cum erraret, sic ut cum alter interrogatur, uterque simul assurgeret ad hoc ; non enim parum prodesset ad aemulationem. — 4. Postquam omnes coniugaverint, circa finem dictabit ea nomina et verba ciceroniana, quae declinanda erunt et coniuganda vesperi vel die sequenti, una cum significatione vulgari ; quae discipuli omnes excipient, et unus statim alte legat, ut sciant quae erunt inflectenda et domi se possint praeparare ; et ad hoc habebunt albeolos paratos. Poterit etiam illa eadem phrasis ciceroniana, quae verbo additur,

---

93 coniugandi *del.* similiter | ut *del.* matutino tempore verbum unum || 98 per *del.* totam classem [?] || 99 cum ... reliquis *in marg.* | etc. *del.* gaudeo etc. tum per ipsamet formas seu per alia verba eorum composita vel et similia | Item *del.* etiam nonnunquam tamen quinque per [?] || 101 etc. *del.* ac per illa | singularum *del.* temporum || 102 seu oratiuncula || 103 ami] amas *ms* || 104 amiano *ms.* || 107 in[3] *del.* tertia *sed rest.* || 109 essent *del.* iam || 111 dicant *del.* sua, *sup.* singula || 113 nescit *del.* et aliquantulum tardat, interroget alterum vel ipse dicat || 117-23 ordine ... aemulationem *in marg.* || 118 vel casus *sup.* || 120 quorum *del.* se invicem corriggent || 121 id est *sup.* || 123 finem *del.* ultimae horae || 125 vesperi ... sequenti *in marg.* || 126 et ... legat *in marg.* || 128 verbo *del.* fuit

---

[9] De quo vide supra, adn. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dictari cum vulgari significatione, et deinde incipient concertationes ipsorum scholasticorum inter se.

4° - 1. Modus *concertandi* scholasticorum inter se est hic : Primo, bini aut terni, ut sedent, recitant memoriter vicissim vocabula declinata et coniugata inter se cum vulgari significatione. — 2. Deinde adversarii aequales vel fere aequales (tota iam classe in hos distributa, saltem maiori parte classis) surgunt bini, in eodem consistentes loco, quos magister vocat, vel prodeunt in gymnasium ab invicem separati. Hi itaque interrogant se vicissim, omnibus aliis audientibus in magno silentio, haec : tempora verborum ex iis verbis quae dictavit per hebdomadam magister et ipsi iam coniugarunt ; et quidem vel petunt quomodo faciat in tali tempore et ut dicant seu coniugent tale tempus, puta praeteritum plusquamperfectum optativi eius verbi etc., una cum vulgari ; vel, proposita voce aliqua eius verbi, petunt cuius ea vox sit temporis et cuius sit modi, vel quo pacto ea vox illius temporis reddatur vulgari sermone ; et contra, posita voce vulgari, petunt cuius ea vox sit modi et cuius temporis. Item, quomodo latina vox se habeat illius verbi, quod proponunt ; quae illi voci vulgari respondent ; quae exercitatio est utilis valde. Item, petunt phrases habitas, quae fuerint, et ut per illud tempus efferant. [214*v*] — 3. Simili ratione petunt nomina quae fuerunt dictata, quid significent ; et contra, proposito vulgari nomine, petere latinum ; et, dato latino, ut ea declinent. Item, in quo casu est, gratia exempli virtutis, Virgilii ; et licebit quodcumque nomen vel verbum antea habitum petere, sed non alia ; et frequentius ex nominibus vel verbis aut eo die aut proximis antea declinatis. — 4. Interrogat autem unus alterum bis tantum, semel circa declinationes nominum et semel circa coniugationes verborum, et vicissim postea ab altero toties interrogatur ; et a praeceptore adiudicatur victoria verbo tantum, reprehensione, laude etc. ; cum nescit respondere alter, ut dicatur vicisse, oportet ipse dicat qui interrogavit ; vel si neuter scit, tunc dicat magister. — 5. Postea prodire iubet alterum binarium, et simili modo se gerunt, etc. — 6. Aliquando loco harum concertationum poterunt bini vel terni, ut sedent, postquam vocabula declinata recitarunt memoriter, eadem inter se vicissim ipsi declinare, et declinantis errata alii duo notant, qui coram se ad id librum apertum tunc habent, in quo ipsam videant declinandi formam ; et tota in hac concertatione semihora finitur. Erratorum numerus defertur ad magistrum, ut, si nimis sint multa, castiget. Similiter declinabunt verbum per activam vel per passivam solam, ita

---

131 se *del.* esse | hic *del.* interrogant se vicissim, statuto singulis suo proprio [?] || 132 memoriter *in marg.* || 133 Deinde *del.* statuuntur singulis || 135 bini *del.* surgunt || 137 haec *in marg.* || 138 verbis *sup.* | per hebdomandam *sup.* || 139 petunt *del.* totum | quomodo ... et *sup* || 140 dicant *del.* tale || 141 optativi *del.* et || 143 sit *sup.* | illius temporis *in marg.* || 145 cuius[3] *sup.* | temporis *del.* et, *sup.* Item || 147 *prius* utilissima, *sup.* valde || 148 tempus *del.* dica[nt] | efferant *del.* petunt nomi[na] || 149-50 quid ... latino *in marg.* || || 150 est *del.* haec || 154-5 semel ... verborum *in marg.* || 158 qui interrogavit *in marg.* | scit *sup.* || 161 recitaverunt *del.* cum vulgari eis sermone || 162 ipsi *sup.* | duo *del.* [?], *sup.* notant || 163 ad id *in marg.* || 166 verbum *del.* [?] | solam *del.* [?]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ut unus dicat indicativum totum, deinde alius atque alius etc., per singulos modos inter se.

5° - Scripta, quae domi scribunt ex *epistolis familiaribus* incipientes ab initio et quinque aut sex versus cotidie, decuriones cum recitant inspiciunt, num scripserint ; aliquando magister intueatur et curet scribant et correcte scribant.

Nota. Forte melius erit scribant cotidie lectionem, quam sunt recitaturi, declinationum et coniugationum.

6° - Magister communia classis, quae frequenter accidunt, latine dicat omnia, ut cum latine interrogat praecepta, vocat, commendat, minatur et laudat, percontatur, cur tarde veniant, et communia similia ; et discipuli etiam doceantur latine interrogare cum disputant ; et in duabus sequentibus classibus multo magis observetur.

Sexta

Gradus classis

1. Ad hanc admittuntur, qui norunt bene declinare ac coniugare, aut certe mediocriter ; non aliter.

2. In hac conservant et confirmant quae in altera didicerunt ; et praeterea memoriter addiscunt et audiunt rudimenta de octo partibus orationis earumve accidentibus, cum concordantiis, usque ad primam speciem activorum inclusive, vel secundam aut tertiam, etc. et incipiunt audire authorem aliquem facilem et bonis quoque moribus accomodatum. Finitis rudimentis de accidentibus octo partium, audiunt de generibus.

3. Praecipuae exercitationes huius classis sunt duae : tum declinare et coniugare, cum altera praecedenti classe communis, tum exercent in agnoscendis partium accidentibus, et praesertim apud ipsum authorem quem audiunt ; tum deinde tertio loco, factis provectioribus, exercitatio concordantiarum ac generum, et congruae compositionis initium.

4. Singulis tribus mensibus eadem docet ; atque tunc recipit ex sexta [10] et emittit ad quintam, sexto quoque mense, qui apti, praevio examine, iudicantur.

5. Libri quos docet, sunt : rudimenta nostra et doctrina christiana

---

167 dicat *del.* [?] || 169-79 5° ... observetur *in marg.* || 169 familiaribus *del.* vel [?] dum lectionem || 176 omnia *sup.* || 182 qui *del.* iam || 184-5 conservant ... audiunt *in marg.* || 184 hac *del.* addiscunt || 186 accidentibus *del.* et iis finitis de generibus item simul || 187 speciem *sup.* || 190 generibus *del.* et praeter exercitationem || 194 tum *del.* secundo, *sup.* deinde tertio || 195 et *del.* compositionis initium || 197 tunc *sup.* || 198 | qui *del.* sint

---

[10] Perperam scripsit « sexta » pro septima.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

parvula, quibus nunc utimur [11], et epistolae selectae Ciceronis; vel, ut michi etiam videtur, doctrina Catonis [12] aliquando, tum ob morum institutionem et vitae praecepta, tum ad vitandum taedium praeceptoris, si per aliquot annos semper in *selectis epistolis* tantum versetur.

205 *Distributio temporis et exercitationum*

Per mediam horam recitant memoriter lectionem Ciceronis *epistolarum selectarum*, vel Catonem, per decuriones, ut supra dictum; doctrinam christianam parvulam alternis. [215*r*]

Per mediam horam repetitur, et examinatur per singula verba, lectio
210 Ciceronis recitata.

Per mediam horam [13] legitur nova lectio unius aut duorum versuum plus minus.

Per mediam horam repetitur bis aut ter, et referunt dictata ex scripto, et examinat et declinant.

215 Per mediam horam coniugant verbum unum per activam et passivam.

Per mediam concertant.

Vesperi. — Per mediam horam recitant memoriter rudimenta de octo partium accidentibus.

220 Per mediam docet rudimenta de octo partium etc., et repetitur lectio bis aut ter a duobus vel pluribus.

Per mediam exercet in concordantiis et rudimentis de octo partium accidentibus agnoscendis, et deinde in primis syntaxis praeceptis, scilicet, prima activorum specie, etc.

225 Per tres quartas horae [14] declinant.

Per tres quartas [14] coniugant, et aliquando circa finem concertant.

Finitis rudimentis, leguntur nominum genera eorum loco, et in eis quoque exercebit.

Postquam didicere nominis, praenominis ac verbi accidentia, inci-
230 piunt componere per prima syntaxis praecepta, scilicet, primam activorum speciem etc.; ac tunc vesperi; quo tempore declinabant et co-

---

202 videtur *del.* non Catonis [?] | Catonis *del.* aliquando vicissim singulis tribus mensibus vel certe aliquando eorum alii || 203 vitae *sup.* || 204 tantum *sup.* || 206 Ciceronis *sup.* || 207 Catonem *del.* cum doctrina || 208 christianam *del.* alternis || 209 per singula verba *in marg.* || 211 unius aut *sup.* | duorum *del.* aut trium linearum || 217 concertant *del.* bini et repetunt || 219 accidentibus *del.* et iis finitis de generibus et doctrinam christianam parvulam alternis || 221 ter *del.* aut || 223 agnoscendis *del.* specie activorum et passivorum praeceptis et prima activorum specie etc. || 225 Per *del.* mediam, *in marg.* per mediam horam || 226 per mediam horam *in marg.* || 227 nominum *sup.* | loco *del.* et simul in eis quodpiam exercetur cum concordantiis et lectionis || 231 vesperi *del.* per tres quartas

---

[11] De quibus videsis superius adn. 4 et 5.

[12] Cf. supra, mon. 89 adn. 3.

[13] In margine: « Per mediam legitur, et repetitur bis aut ter ».

[14] Quos postea in margine correxit in « Per mediam horam ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

niugabant, component per tres quartas horae ultimae ; residuo autem tempore, ante compositionem, declinabunt et coniugabunt, ut antea.

Die sabbathi per duas [15] horas recitant, et deinde repetunt lectiones mattutinas.

Per tertiam horam totam, singillatim per singula Ciceronis verba exercet, potissimum in agnoscendis orationis partibus et earum accidentibus in ipsomet Cicerone, et obiter etiam declinando et coniugando.

Vesperi per duas horas [16] recitant et repetunt vespertinas [lectiones] scilicet, rudimentorum et concordantiarum, etc. ; ultima hora concertant paulo solemnius ; et semel in mense, diebus dominicis, ut de septima dictum fuit ; tunc concertant pro locis dignioribus obtinendis ac deturbandis eos qui obtinent.

Singulis tribus mensibus eadem et eodem modo prorsus.

De modo exercitationum huius classis

1. Modus discendi, recitandi memoriter - 2. Modus declinandi - 3. Modus coniugandi - 4. Modus transcribendi ex epistolis lectionem futuram, etc. : Idem omnino, qui in superiori classe ; ac modus ille coniugandi, addita in fine frasi, et modus declinandi substantivum cum adiectivo, huius proprior est classis, cum concordantias discunt. [215*v*]

Modus *docendi* Ciceronis *epistolas selectas*, vel Catonem, erit simplicissimus, scilicet : primo reddet italice singula verba, id est, eodemmet ordine, quo in ipso Cicerone succedunt, non alio ; et discipuli excipient synonima vulgaria inter lineas vel libri vel albeoli, in quo ad hoc ferant ex domo scriptam lectionem, distantibus lineis. - 2. In singulis dicet, quae pars orationis sit, et in quo casu aut tempore, quod postea a discipulis est exacturus. - 3. Dictabit unam, vel ut summum duas phrases selectas ex ipsomet Cicerone, et unam aut alteram significationem vel differentiam vocabuli tantum, quae ipsi excipient in albeolo ad latus lectionis scriptae. - 4. Postea iterum ordinabit litteram, ut prius, et iubebit repetere, ac frequentius a doctioribus vel ab uno ex doctioribus, deinde ab uno ex rudioribus.

Modus *repetendi* est, tam praesentem lectionem quam praeteritam, ut ter vel quater, ut minimum, repetatur a diversis, sed dictata praesentis ex scripto, praeteritae vero memoriter referant ; scilicet, syno-

---

233 ante compositionem *in marg.* || 234 per duas horas *sup.* | per horam cum dimidia *in marg.* || 236 Per *del.* mattutinas et per | horam *del.* singilatim || 237 potissimum *sup.* || 239 *in marg.* per horam cum dimidia || 241-2 diebus . . . fuit *in marg.* || 244 mensibus *del. sed in marg. rest.* eadem et || 246 discendi *sup.* || 249 fine *del.* classi || 252 scilicet *del.* statuendi [?] | id est *sup.* || 253 succedunt *del.* non alio ordine, *sup.* non (*del.* mutato) alia || 254 vel *sup.* | ad hoc *sup.* || 255 lineis *del.* ut inter illas scribant synonima || 265 vero *del.* mente | synonima italica *sup.*

---

[15] In margine : « Per horam cum dimidia ».
[16] In margine : « Per horam cum dimidia ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nima italica, phrases et vocabulorum significationem vel differentias dictatas a praeceptore.

Modus *examinandi* est, tum haec ipsa petere, tum per singula, quae orationis partes et accidentia, et per quam regulam, quae concordantia etc. per singula ; et declinentur et coniugentur singula lectionis verba et nomina. In rebus maioris momenti plures eamdem dent responsionem et veram regulam, eandem repetant, ut sic saltem haereant in memoria parvulorum.

Modus docendi rudimenta octo partium est similiter simplicissimus : 1. Explicando italice quid ibi dicitur, simplicibus verbis. — 2. Addendo unum vel duo exempla. — 3. Dictat vulgari sermone et verbo ad verbum sensum praecepti, quem scholastici excipiunt in quodam alio albeolo separato. — 4. Iubet repetere ter aut quater ut minimum a diversis praeceptum cum vulgari sensu. Item recitabunt omnia memoriter, altero interrogante et altero respondente, aliquoties in hebdomada tempore concertationum, et praesertim die sabbathi.

Modus etiam docendi de generibus erit simplicissimus, tantum primo vulgari sermone exponendo praeceptum ; 2. et deinde singulas voces bis eo ordine quo ibi sunt ; et nihil dictabit neque addet ulla praecepta ; — 3. iubeat similiter repetere.

Modus exercendi in concordantiis est : proposita concordantia italice, et datis vocabulis, ut ipsi latine dicant ; vel proposita concordantia latina, petere quae et qualis et per quam regulam, ac deinde alteram atque alteram. Item, ut declinent simul substantivum cum adiectivo erit utile, praesertim Ciceronis ipsius.

2. Cum primum discant nominis accidentia, doceantur concordantiam substantivi et adiectivi ; postquam verbi accidentia, concordantiam nominativi cum verbo ; ac deinde reliqua.

Modus dictandi thema, corrigendi et componendi, cum componere incipiunt post initium syntaxis, scilicet, per primam activorum etc., erit : Primo, ut corrigat unum vel duo themata publice. — 2. Ut duas tresve orationes activas tantum dictet praeceptor vulgari sermone. — 3. Det vocabula singula ciceroniana, quae superinscribant singulis vulgaribus vocabulis, admomendo etiam orthographiae in difficilioribus, ut ipsi postea connectant. Possent haec esse tum eiusdem vocabula lectionis auditae, tum ipsius parvae syntaxis verba. — 4. Corriget deinde themata reliqua privatim, quo tempore omnes in classe quieti in silentio componunt. — 5. Correctum thema tradet discipulo, ut ipse idem

---

268 per singula *sup.* || 271-3 In ... parvulorum *in marg.* || 276 3. *del.* dictat italice, *sup.* Dictat || 279-81 Item ... sabbathi *in marg.* || 279 Item *del.* aliquoties in hebdomada, praesertim die sabbathi tempore concertationum faciet ut recitentur || 286-7 proposita ... et *in marg.* || 287 vel *del.* data || 288 latine *sup.* || 289-90 simul ... ipsius *in marg.* || 290 praesertim *del.* in lectione futura || 291 didicit *ms.* || 292 accidentia *del.* docent || 294 dictandi ... et *in marg.* || 297 orationes *del.* latinas, *sup.* activas tantum || 300-1 Possent ... verba *in marg.* || 300 vocabula *sup.* || 301 verba *del.* admoneat etiam orthogra | corriget *del.* unum, *sup.* deinde || 302 themata *del.* publice deinde || 303-5 5. ... profecerit *in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

transcribat in albeolo, vel servet, ut in dies appareat quantum profecerit. Haec autem omnia fient, ut dictum est, tribus quartis horae plus minus. Ultimo per decuriones colliguntur compositiones et deferuntur ad praeceptorem. [216*r*]

In publica correctione prius legit discipulus ipse italicum thema, deinde latinum ; vel, uno legente italicum et altero subiungente latinum, compositionem per singulas periodos corrigit. Privata correctio fit vocando singulos ad se singilatim, ipso magistro vidente aut etiam legente compositionem, et propria manu et calamo corrigente ; et, ea finita, remittit ad componendum et alterum vocat.

Corriget quatuor : 1. barbarismos — 2. solecismos — 3. orthographiam — 4. distinctionem punctorum. Inter corrigendum admonet erratorum discipulum, in gravioribus saltem.

Modus concertandi, ut in altera classe ; ut, scilicet, distributi per binarios vel ternarios, sicut sedent, apud se vicissim primo repetant, modo hic modo alter, lectionem ; alius, si nesciat, adiuvat dicentem ; cum omnes ignorant, interrogant magistrum, qui illic obambulabit omnia lustrans, continens eos in officio et modestia debita. Deinde vocati a praeceptore concertent, se vicissim interrogando ; sed tum illa eadem petere possint, tum quae hic dicta fuerunt, in modo repetendi, examinandi et exercendi, a praeceptore esse petenda ; eadem, inquam, a se mutuo petant duplici interrogatione : altera de declinationibus vel coniugationibus, altera de octo partibus seu generibus.

Quinta

Gradus classis

1. Admittuntur ad hanc classem qui bene declinare et coniugare sciant, et rudimenta de octo partibus cum concordantiis, etiamsi de generibus nesciant.

2. In hac conservant et confirmant, quae in aliis didicerunt classibus ; et praeterea memoriae mandant, et audiunt de generibus cum quibusdam declinationum regulis, et de praeteritis. Item totam parvam syntaxim ab initio ad finem, et *epistolarum familiarium* Ciceronis faciliores libros.

3. Praecipua exercitatio et quasi finis totius huius classis est, ut congrue sine errore componant, idque per omnes illas syntaxis regulas ; et huic proxima est cognitio omnium partium orationis in ipso Cicerone,

---

308 ipse *sup.* | thema *sup.* || 310 periodos *del.* IHS + MARIA || 312-6 et propria ... saltem *in marg.* || 312 corrigente *del.* et aliis componentibus || 317-22 ut scilicet ... interrogando *in marg.* || 323 possint *del.* tum quae ibi diximus | dicta *del.* sint || 327 5ª *del.* classis || 332 hac *del.* aud[iunt] || 333 audiunt *del.* totam parvam syntaxim ab initio ad finem || 336 libros *sequ.* et || 338 idque *in marg.* | illas *sup.* || 339 est *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et concordantiarum; tertio, ad hunc finem reliquis aliis utitur exercitationibus, praesertim declinandi et coniugandi.

4. Mutationes fiant ex hac classe ad quartam singulis sex mensibus, et initio anni selecta ingenia etiam ad tertiam, praevio examine, qui idonei iudicantur. Recipit autem singulis tribus mensibus, siquidem singulis tribus [17] eadem docet.

5. Libri sunt: grammatica Collegii Romani [18], et Ciceronis *epistolae familiares*, et doctrina christiana parvula [19]; atque cum eam didicerint, catechismus parvus Canisii; quibus nunc utimur.

6. Praeceptor iuvari poterit commentariis in epistolas Ciceronis, Nizolio, Calepino [20] et Thesauro, et Dispauterio vel alio grammatico ex optimis. Nec aliis opus habet, nisi fortasse libellis quibusdam editis, in quibus phrases Ciceronis vel sententiae et eius similitudines continentur, vel aliorum.

Distributio temporis et exercitationum huius classis

Per mediam horam recitant epistolas familiares et de generibus.

Per mediam repetitur lectio Ciceronis et examinatur.

Per mediam docet Ciceronem [21].

Per mediam repetunt praesentem lectionem, et deinde repetunt de generibus, quam recitarunt [22]. [216*v*]

Per mediam docet de generibus et repetitur; ac, iis finitis, de praeteritis.

Per mediam bini vel terni repetunt vicissim lectiones apud se, deinde concertant.

Vesperi per mediam horam recitant syntaxim, et corrigit unum vel duo themata publice.

Per mediam repetitur syntaxis et exercet in eadem [23].

340 utitur *del.* praecedentium classium || 342 quartam *del.* vel tertiam || 344 *in marg.* singulis sex potius mensibus | mensibus *del.* sing[ulis] || 350 et[2] *del.* optimo || 355 generibus *del.* ac iis finitis de praeteritis || 357 *in marg.* Per mediam docet Ciceronem et repetitur || 358 *in marg.* Omittitur tota || 362 mediam *del.* repe[tunt] || 364 syntaxim *del. sed rest.* et corrigit unum | vel duo themata publice | *in marg. del.* per tres quartas recitat, docet, repetient et concertunt, synt. || 366 *in marg.* Omittitur

[17] In margine: « Singulis sex potius mensibus ».

[18] Videtur hic agi de syntaxi parva, a P. Ledesma conscripta (cf. supra, adn. 4); nam in anteriore *Rat. st.* (*1564-65*) P. Ledesma citat saepe syntaxim parvam Guarini (cf. mon. 76, cl. 6, adn. 81).

[19] De qua cf. supra, adn. 5.

[20] De Calepino cf. supra, mon. 76 adn. 42.

[21] In margine: « Per mediam docet Ciceronem et repetitur ».

[22] In margine: « Omittitur tota ».

[23] In margine: « Omittitur ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Per mediam docet syntaxim et repetitur bis [24]; et qua die non docet, exercet per totan horam; et tunc, bis saltem in mense, fit examen generale syntaxis.

Per mediam coniugant unum verbum cotidie.

Per horam integram [25], primo dictat thema vulgari sermone; secundo, componunt in magno silentio, et compositionis tempore corrigit private reliquas.

Die sabbathi recitant et repetunt matutino tempore lectiones matutinas per duas horas; ultima hora exercet per singula Ciceronis verba, ut superior classis. Vesperi per duas horas recitant et repetunt vespertinas. Ultima hora fit examen generale regularum syntaxis et concertant.

Bis in hebdomada, die Martis et sabbathi, recitant doctrinam christianam.

Semel, circa initium mensis, componunt per horam cum dimidia, hora consueta, per omnes lectas regulas, ut de locis obtinendis dignioribus certent. Praeceptor domi compositiones iudicat et sententiam profert.

Semel etiam circa medium mensis, vesperi, die sabbathi, disputant contra eos qui obtinuerunt ea loca, primae videlicet decuriae, ut qui vicerint, eos deturbent et in eorum locum succedant, et tunc fiunt paulo solemniores disputationes.

Diebus dominicis, ut de septima dictum fuit.

Sequenti medio anno, eodem modo.

Modus exercitationum huius classis

Modus 1. recitandi — 2. declinandi — 3. coniugandi — 4. docendi de generibus — 5. exercendi in concordantiis : idem qui in classe praecedente.

Modus docendi Ciceronis epistolas erit etiam idem, scilicet, quatuor aut quinque versuum, etc. praeterquam quod poterit initio dicere vulgari sermone paucis verbis argumentum lectionis, quid dixerit Cicero et

---

367 *in marg.* Per tres quartas docet synt. repetitur et exercet in eadem. || 371 *in marg.* per tres quartas | primo *del.* corrigit unius vel duorum compositiones ; deinde || 372 in magno silentio *in marg.* || 374 recitant et *sup.* || 375-7 ultima ... vespertinas *in marg.* | vespertinas *del.* ultima hora fit examen syntaxis et concertant paulo solemniorem || 377 examen *del.* generale omnium, *sup.* generale || 382 consueta *del.* et corrigit thema quod illi respondent | per ... regulas *sup.* | dignioribus *in marg.* || 386 primae ... decuriae *in marg.* || 387 eos *sup.* || 392 coniugandi *del.* 4. transcribendi ex epistolis lectionem futuram, 5. dictata excipiendi in albeolo || 393 classe *del.* superiore || 396 initio *del.* lecto periodo || 397-8 quid ... dicat *in marg.*

---

[24] In margine : « Per tres quartas docet syntaxim, repetitur et exercet in eadem ».

[25] In margine : « Per tres quartas ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quid ibi dicat, et ipsius epistolae praeterea ordinabit litteram, non ut iacent verba, sicut altera, sed prius nominativum, deinde verbum, etc. iuxta ordinem syntaxis; et lente, ut possint exercere synonima; et deinde ostendendo etiam inter alia constructionem ante et post verbum, ex praeceptis auditis ut occurrunt in Cicerone. Raro aliquam historiolam poterit narrare. In caeteris eodem modo.

Utatur in synonimis vulgari sermone proprio, quoad fieri poterit. [227*r*]

Dictabit, idque inter docendum, ubi occurret, phrases duas ciceronianas et totidem vocabulorum ciceronianorum significationes vel differentias, et nihil aliud; et haec discipuli excipient, et in repetitione lectionis recitabunt.

Modus repetendi et examinandi lectionem Ciceronis erit idem quoque, qui praecedentis classis, praeterquam quod non solum exercebit in agnoscendis ibi singulis orationum partibus et earum accidentibus, sed etiam constructionis genere. Poterit etiam uni repetenti assignare alterum correctorem, seu emendatorem, ut dictum est.

Modus exercendi in generibus, regulis declinationum et de praeteritis, dumtaxat erit, ut singula nomina et verba Ciceronis petat cuius generis, vel quomodo faciat in praeterito et per quam regulam; et hoc ipsum ipse inter docendum admoneat semper. Item, saltem semel in mense recitent omnes regulas memoriter, unus unam, alter alteram, ordine.

Modus docendi syntaxim erit simplex, et addet exemplum, lecto praecepto et dicto sensu italice — 2. ordinabit literam verbo ad verbum per synonima vulgaria — 3. repetet iterum sensum cum ipso exemplo — 4. iterum ordinabit ut antea — 5. iubebit repetere bis aut ter.

Nihil dictabit omnino praeceptor neque addet, nisi forte rarissime parum quid ad maiorem explicationem.

Bis aut ter tantum in hebdomada docebit syntaxim; nec ulterius progrediatur quousque illa quae docuit, bene teneant, et quousque per illa praecepta norint componere.

Cum non docet, totum id tempus dabit exercitationi syntaxis; neque solum ut memoriter teneant praecepta aut intelligant, sed multo magis ut in praxi teneant et exerceant.

Modus exercendi verbo in syntaxi triplex erit; ex quibus nunc

---

398 epistolae *del.* et deinde ut in altera est dictum, poterit tamen lectio | praeterea *del.* [†] || 399 sicut altera *in marg.* || 400-1 iuxta ... deinde *in marg.* || 401 ostendo *ms.* | ante *del.* et post | verbum *sequ.* et post || 402 ex ... Cicerone *in marg.* || 403 modo *del.* Dictabit frases duas etc. Lectio etiam altera poterit esse aliquando longior || 404 poterit *sequ. m. P. Brunelli* Imperfecta quaedam de classibus inferioribus || 405-80 *alia manu exarata; sed P. Ledesma textum passim correxit* || 407-8 lectionis *del.* et praeterea || 410 qui ... classis *in marg. m. Led* || 418 memoriter *del.* unus, *sed m. Led. rest.* || 424 nisi *del.* dicta, *sup. m. Led.* forte || 426 tantum *sup.* || 426-7 nec ... progrediatur *del. sed m. Led. rest. in marg.* || 427 quousque *sup. m. Led.* || 429 id *del.* tempus dabit, *sed in marg. m. Led. rest.* | syntaxis *del.* neque solum, *sed in marg. m. Led. rest.* || 430 multo ma[gis] *del.* [ma]gis ut exerceant ut exerceantur || 431 ut ... exerceant *m. Led.* || 432 syntaxi *del.* simplex [†] erit | triplex erit in *m. Led. marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

uno, modo altero utendum. Primo, praecipua exercitatio est modo per has, modo per illas regulas, et in eadem regula per has et illas significationes verborum, haec aut illa verba, det orationem aliquam vulgari sermone, statim reddendam latine, datis ad id vocabulis ciceronianis, vel ex ipsamet Ciceronis lectione sumptis vel aliunde ; ac petat num bene dicat, et quare, et per quam regulam ; ac si errat, ipse eum manuducat ad erroris cognitionem, ut se ipse corrigat. Subinde aliquem alterum interrogat, qui [227*v*] male dicentem corriget aliquando.

Est etiam secunda non minus utilis, ut scilicet idem varient multis modis per activam, deinde ipsemet vel alius per passivam, postea per infinitivum, per participium, per gerundia ; denique per varios modos et tempora, numeros et personas, eandem constructionem et orationem varient ; item, per varia verba synonima eiusdem syntaxis et significationis, ut per varia verba amandi, vendendi, etc., et per varios constructionis casus eiusdem verbi seu regulae, vel diversorum.

Tertius est, non tam circa usum et praxim praeceptorum, ut isti duo praeteriti modi, sed circa ipsorummet praeceptorum memoriam et intelligentiam utilis, videlicet ut ea interroget et exploret num sciant memoriter ; deinde sensum petat, et exemplum quoque reddant ; tertio, quae et quot verborum significationes sub hac vel illa specie contineantur ; deinde per aliquam earum offerat orationem latine reddendam, ut supra. Item contra, proposito verbo aliquo, petat cuius sit speciei ac regulae, quem casum regat ; et similiter, significatione aliqua proposita verborum, ut verba amandi, vendendi, amandi, etc., cuius sunt speciei, et quem casum regunt ; quod erit valde utile scholasticos scire. Atque tunc idem a pluribus petere, ut omnes eandem veram dent responsionem, ut memoriam confirment.

Oportebit ergo nunc hoc, nunc illo modo exercere, tum in particulari examine cotidiano lectae regulae, tum in generali examine omnium regularum, ac possent simul ordine coniungi hoc pacto : primo, proposito verbo, petere cuius sit speciei, et cuius significationis, et quem casum regat — 2. ut dicant id praeceptum — 3. det orationem, latine reddendam per illud verbum — 4. postmodum varient eandem orationem, ratione dicta.

Examen generale et particulare in nullo differunt, nisi quod istud est unius, illud omnium lectarum regularum. Praeterea, saltem semel in mense, memoriter totam syntaxim recitabunt, ut unus unam regulam, alter alteram ordine dicant.

Maxime curandum et tanquam omnium caput, ut scholastici cognoscant nominativum verbi, idque tum in vulgari sermone, tum in oratione latina proposita, tum in ipsomet Cicerone. Item, casum verbi ante

---

435 haec illa verba *in marg. m. Led.* || 437 petat *sup.* || 438 eum *sup.* || 441 varient *del. sed in marg. m. Led. rest.* || 443 infinitum *ms.* | varios *sup.* || 444 et[3] *del. sed in marg. m. Led. rest.* orationem varient || 446 per[3] *del. sed m. Led. sup. rest.* varios || 452 quae *del. sed m. Led. rest.* || 461 in *del.* particula[ri]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

se et post se, personam videlicet agentem et patientem, quae sit ? Alias nihil omnino poterunt componere, nisi haec agnoverint.

Nota. — Hoc signo nominativum cognoscent cuiusque verbi ; is erit nominativus, cui convenit verbum, vel cui convenit verbi significatio ; idque verum est cuiuscunque sit verbum significationis, activae vel passivae. Agens erit ille qui agit, res vel persona ; patiens res illa vel persona quae patitur. Exemplis cotidianis hoc magister illustrabit. [228*r*]

Modus dictandi themata, corrigendi et componendi est idem qui in praecedenti, praeterquam quod thema dictatum erit totum ex frasibus Ciceronis, partim ex frasibus, nominibus ac verbis habitae lectionis Ciceronis, vel inter docendum dictatis ; partim ex verbis ipsiusmet syntaxis et praecepti proxima die perlecti, ut in eius praecepti compositione se exerceant componendo. Interim curabit ut nonnunquam aliqua ad pietatem admisceat, et sit semper bene moratum thema, et aliquando per duas aut tres praecedentes simul regulas, admonendo discipulos per quas regulas.

Semel in mense, cum certant de locis, componunt per omnes lectas regulas, et iuditio magistri assignantur loci, ut dictum est.

Modus concertandi est idem, scilicet : una interrogatione circa epistolas Ciceronis, et in eis dictata, aut genera et praeterita ; altera circa syntaxim.

Cogantur discipuli omnia dictata et notata excipere, et excepta discere et refferre omnia.

Cogantur etiam latine agere et dicere, saltem communia quae frequenter accidunt.

Item, hortentur ut domi lectiones repetant, transcribant, et memoriae mandent quae mandanda erunt, etc.

Quarta

Gradus classis

1. Admittuntur ad hanc classem qui per omnes parvae syntaxis regulas norit congrue componere sine errore, quique probe teneat de generibus et praeteritis.

2. In hac audituri sunt syntaxim altiorem seu pleniorem simplici explicatione ; sed initio repetuntur aliqua dificiliora, et discipulis utiliora, syntaxis parvae, aut vero posterior eius pars ; et exercet per omnes eius regulas ; praeterea epistolas familiares audient Ciceronis ; et

---

475 omnino *del. sed supra m. Led. rest.* || 478 cuiuscunque *Led. del. sed sup. rest.* || 479 erit *Led. del. sed sup. rest.* || 482 dictatum *del.* IHS + MARIA | ex *sup.* || 484 vel . . . dictatis *in marg.* | met *sup.* || 486 se *sup.* || 491 loci *del.* [?] || 492 idem *del.* sed, *sup.* scilicet || 493 et . . . dictata *in marg.* | genera *del.* et praeterita altera || 504 norit *del.* bene (*sup.* congrue) aut saltem mediocriter componere | errore *del.* saltem quique bene || 506 pleniorem *del.* epistolas familiares sed || 508-9 et . . . regulas || 509 audient *sup.* || 509-10 et . . . classe

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

adhibebitur cura ne coincidant cum praecedente aut sequente classe, et poetam aliquem faciliorem ; et discunt omnia memoriter.

3. Praecipua exercitatio et finis ac scopus huius classis est, ut non solum congrue, sed eleganter incipiant componere et ad elegantiam assurgere.

4. Muttationes fiunt ex hac classe singulis sex mensibus ad tertiam ; sed initio anni etiam selecta ingenia ad secundam. Recipit quoque singulis sex mensibus.

5. Libri sunt : syntaxis altior ex grammatica Societatis [26] ; Ciceronis *epistolae familiares* ; Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto*, aut *Eglogae* Virgilii ; catechismus Canisii parvus.

6. Praeceptor iuvari poterit tum libris praecedentis classis, nempe Dispauterio mediocri et magno, [228*v*] cum quibusdam aliis grammaticis ex optimis, ut Linacro, Prisciano etc. [27] ; commentariis in epistolas Ciceronis, Nizolio, Calepino, Thesauro, sed etiam commentariis in Ovidium et Virgilium. Item iuvare poterunt *Officina* Textoris et eius *Epitheta* [28], et flores poetarum, et alia Ciceronis opera ; historici aliqui, ut Salustius, Aulus Gellius [29], Valerius etiam Maximus, et Caesar. Atque hi satis videntur huius classis praeceptori.

Distributio temporis et exercitationum huius classis

Per mediam horam recitant Ciceronis *epistolas familiares* et poetam.

Per mediam repetunt, et examinatur lectio Ciceronis.

Per tres quartas [30] docet Ciceronis epistolas et repetitur.

Per tres quartas [30] repetitur et docetur poeta ; sed prius per mensem initio repetit de praeteritis, deinde poeta.

Per mediam bini vel terni repetunt inter se lectiones vicissim, et in fine concertant.

Vesperi per mediam horam recitant syntaxim, et corrigit unum thema vel duo publice.

512-3 non solum congrue *in marg.* || 513 componere *del.* incipiant || 515 classe *del.* ad || 518 syntaxis altior ex *in marg.* || 519 *post* familiares *supra rep.* Ciceronis || 520 Virgilii *del.* sed initio repetit de praeteritis. Deinde poeta || 522 grammaticis *del.* sed || 523 ex ... etc. *in marg.* || 524-5 commentariis ... poterunt *in marg.* || 525 eius *del.* epitetha | Epitheta *del.* et elegantiae Manutii et Adriani cardinalis et Laurentii Vallae || 526 et *sup.* | flores poetarum *in marg.* | opera *del.* est || 530 epistolas *sup.* || 533 *in marg.* Per mediam || 534 *in marg.* Per mediam || 536 et *del.* concertant || 538 syntaxim *del.* et corrigit unum vel duo themata publice, et componuntur

---

[26] Syntaxis plenior a P. Ledesma paulo antea concinnata ; cf. supra, adn. 4 et 18.

[27] De Linacro et Prisciano grammaticis cf. supra, mon. 76 adn. 101 et 102.

[28] Cf. *ib.* adn. 51.

[29] Cf. *id.* adn. 50.

[30] In margine : « Per mediam ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Per mediam docet syntaxim.

Per mediam repetitur, et exercet in syntaxi per varias phrases ad elegantiam.

Per mediam coniugant unum verbum cotidie, et deinde dictat componendum thema.

Per horam integram dictat prius thema, componunt et simul themata corriguntur.

Die sabbathi recitant et repetunt lectiones matutinas et catechismum Canisii per duas horas [21]; ultima hora exigit phrases et notata quae dictaverat, et concertant, si quid supersit temporis.

Vesperi recitant et repetunt lectiones vespertinas per duas horas [21]; ultima hora disputant seu concertant.

Semel in hebdomada, scilicet die sabbathi, vesperi, recitant catechismum Canisii inter alia.

Semel in mense circa eius initium, per duas integras horas componunt pro locis obtinendis, ut in altiori, ac tunc cessant praelectiones. [229*r*]

Extra ordinem quatuor aut quinque ex peritioribus scholasticis dictatur thema longius, quod domi componant, ut extra ordinem quoque correctum diebus dominicis vesperi pronuncietur et festis celebrioribus; vel a praeceptore compositum discunt et recitant, et deinde fiunt disputationes; et quandoque dantur praemiola victoribus, qui deturbant ex digniori loco ut ipsi obtineant. Fiunt haec spatio unius horae cum dimidia plus minus. Possent alternis binae classes convenire, ut haec, scilicet, accederet ad tertiam, licet non e contra.

Initio per mensem fere repetit quaedam dificiliora seu utiliora syntaxis parvae, vel posteriorem eius partem, et exercet per omnes eius regulas; deinde auspicatur altiorem.

Sequenti medio anno eodem modo, praeterquam quod circa finem anni posset incipere docere artem metricam, si videretur praefecto.

Modus exercitationum servandus

Modus recitandi et repetendi, idem; sed hi iam discipuli etiam sensum lectionis dicent, saltem italice, et omnia dictata memoriter, etc.

---

541 repetitur et | per varia phrases *in marg.* || 543 dictat prius thema *in marg.* || 548 *in marg.* per horam cum dimidia || 550 *in marg.* per horam cum dimidia || 552 vesperi *sup.* || 553 alia *del.* Diebus dominicis et festis celebrioribus recitant aliquam compositionem, semel [?] || 554 mense *del.* di sabbathi, *sup.* circa eius initium | duas *del.* ultimas | horas *del.* vesperi | componunt *del.* et tunc (*sup.* non) corriguntur themata ante quidecim dies data; ac tunc cessant pralectiones et certant de locis, praeceptor themata compositiones domi iudicat et sententiam profert || 555 pro ... praelectiones *in marg.* || 558 vesperi pronuncietur *in marg.* | dominicis *del.* recitetur || 559 et[2] *del.* postea [?] || 560-1 qui ... obtineant *in marg.* || 561 ut *sup.* || 563 tertiam *del.* [?] || 565 parvae *del.* item || 570 repetendi *del.* coniugandi idem

[21] In margine : « Per horam cum dimidio ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Modus docendi Ciceronem etiam idem fere qui in superiori classe ; sed tamen argumentum lectionis seu sensum et epistolae et poetae prius latine paucis et elegantibus verbis, deinde totidem vulgari sermone dicet ; et synonima etiam, ubi facilia sint et clara vocabula, latine poterit ; ubi dificilia et obscura, italice erunt efferenda. Lecta itaque periodo, primo, lectionis argumentum dicet latine et italice. — 2. Incipiet ordinare literam. — 3. Inter ordinandum poterit exponere fabellam vel historiolam, cum ad eam dictionem pervenerit, quae id postulet. — 4. Finita periodo, iterum a principio per singulas dictiones notet res grammaticas ; ut quae pars orationis in dificilioribus, et accidentia partium ; verba etiam vel nomina, si quae incidant anomala, indicabit, et verborum, praesertim si dificiliora sint, et constructionis genus ; et pulchras phrases ipsius Ciceronis et elegantia nomina, quae occurrunt Ciceronis, eis indicabit ; et sic per singulas periodos. Dictabit autem solum phrases duas et totidem vocabulorum differentias, ubi occurrunt, et significationes aut sententiam vel proverbium, et nihil aliud ; tandem, postquam dictavit, dictata exponet. — 5. Sensum repetit et paucis sensum repetit et cursim ordinat et iubet repetere ; in poeta eodem modo ; et admonebit cum incidet phrasis poetica vel non imitanda.

Lectio quinque vel sex versuum aut septem ; poetae vero quatuor vel quinque satis esse debebit.

Modus docendi syntaxim et in ea exercendi erit idem, qui in superiori classe dictus est, praeterquam quod docebit cotidie ; et exercitatio erit per phrases ciceronianas, et ipsius syntaxis altioris et lectionum auditarum, non solum ad congruentiam, sed etiam ad varietatem et elegantiam, et particulare et generale examen similiter. Item, semel in hebdomada in epistola Ciceronis, quam non audierunt, examinet, ut ordinent litteram ; et in singulis accidentia partium petat et constructionis genus, agentem personam et patientem.

Modus componendi etiam idem ; sed est paulo longior compositio in modum epistolae parvae ; nec dictat pro singulis verbis vulgaris sermonis singula latina, nisi in quibus putaret probabiliter scholasticos ignorare ; et corriget non solum barbarismos, solecismos, orthographiam et punctorum distinctionem, sed etiam, si quae sordida phrasis, eius admonebit praeceptor, eleganter id efferendo. Sit thema plerumque de rebus familiaribus, et sit bene moratum, et interim ad pietatem totum, ut in praecedenti classe dictum est, sed elegantia sermonis servata.

---

572 classe *del.* praeter || 573 lectionis *del.* epis[tolae] | epistolae *del.* prius *sed rest.* | et poetae *sup.* || 575-6 poterit *sup.* || 576 obscura *del sed rest.* italice | italice *del.* peterit efferre || 576-89 Lecta ... repetere || 586 totidem *del.* nominum *sup.* vocabulorum | ubi occurrunt *sup.* || 587 proverbium *del.* et nihil aliud ; vel etymologiam || 589 eodem modo et || 591 Lectio *del.* similiter || 592 quinque *del.* erit satis || 593 et in ea exercendi *in marg.* || 594 est *del.* sed ante docere poterit cotid[ie] || 595 per *del.* modus illas phrases sig[?] | et *del.* et illas || 596 non ... etiam *in marg.* || 597-600 Item ... patientem *in marg.* || 597 Item *del.* aliquando, *sup.* semel *sup.* || 598 hebdomada *del.* semel || 602 in ... parvae *sup.* | pro *sup.* | vulgaris sermonis *in marg.* || 607 totum *del.* et elegantia servata sermonis, servata

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Modus concertandi idem, scilicet, post lectionem vicissim per binarios seu ternarios repetitionem; altera interrogatione circa Ciceronem vel poetam, et in eis dictata; altera circa syntaxim vel praecepta.

Poterit aliquando, praesertim diebus sabbathi vel dominicis, poeta alternis carminibus ab ipsis vicissim memoriter recitari, vel totius eius hebdomadae vel ab initio; et qui pluries defecerit, victus censebitur.

Aliquando etiam omnes hebdomadae dictatae phrases, et vocabulorum diferentiae etc., ab uno recitari poterunt, diebus praesertim dominicis, inter alia eius diei exercitia. [229*v*]

Poterunt etiam aliquando eisdem diebus more magistri interpretari aliquam lectionem epistolarum ex auditis, vel etiam ex non auditis, eam prius praeparando domi.

Poterunt etiam aliquando conduplicari concertantes ita ut duplici scholasticorum aequalium binario constituto, victores rursus singulorum binariorum inter se congrediantur; et uni soli adiudicetur victoria; quod solet miram aemulationem excitare.

Poterunt etiam unus vel duo designari qui defendant omnia lecta, et alii oppugnent.

Discipuli in classe omnes latine loquentur, et praeceptor cum eisdem, et ipsi inter se cum disputant aut se vicissim interrogant, etc. et ad id cogantur; imo etiam extra classem.

Domi repetant, transcribant lectionem Ciceronis futuram aut etiam poetae, distantibus lineis, ut ibi excipiant synonima; memoriae mandent quae mandanda erunt; componant pro diebus festis, quae componenda perscribentur; notent frases apud ipsum Ciceronem; transferant ex Cicerone in vulgarem sermonem.

Tertia

Gradus classis

1. Ad hanc admittuntur initio quidem anni, qui per omnes syntaxis regulas, saltem parvae, congrue et sine errore componunt. Circa medium vero anni non nisi qui etiam per omnes syntaxis altioris, et qui praeterea congrue loquantur.

2. In hac audituri sunt Ciceronis epistolarum graviores libros, et poetam aliquem ex facilioribus, et syntaxim altiorem exacte; ac sequenti medio anno artem metricam; ac deinde aliqua ad elegantiam praecepta, ut de conscribendis epistolis, vel de copia verborum, non re-

---

609 *prius* lectionum | lectionem *del.* repetitiones || 611 vel[2] *del.* alia || 612 praesertim ... dominicis || 613 memoriter *in marg.* || 615 dictatas *ms.* | dictatae *del.* ab uno recitari videlicet || 616 diferentias *ms.* || 619 auditis *del.* et eius circa ordinem postea opponent || 621 aliquando *sup.* | ita *sup.* || 622 aequalium *in marg.* || 622-3 singulorum binariorum *in marg.* || 626 oppugnent *del.* et possent fieri aliquando || 627 in classe *sup.* || 627-8 cum ... etc. *in marg.* || 637 initio quidem anni *in marg.* || 638 parvae *del.* syntaxis || 639 per *del.* altioris || 641 libros *del.* audient || 643-5 aliqua ... vel *in marg.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rum, vel graviora alia, scilicet *ad Haerennium* quartum librum, et Ciceronis *Officia*, vel *Amicitia* et *Senectute*; et circa finem orationem aliquam ex facilioribus.

3. Finis huius classis et praecipua eius exercitatio est compositio elegans; et primo quidem medio anno ex sola imitatione et observatione Ciceronis, atque id per omnem Syntaxis varietatem; sequenti vero medio anno, etiam ex arte et elegantiarum praeceptis; et ad hunc finem omnia refert.

4. Mutationes fiunt singulis annis, vel ad primam optimos, vel ad secundam mediocres; recipit vero singulis sex mensibus.

5. Libri huius classis sunt: pro primo medio anno *epistolae* Ciceronis *familiares*, libri graviores, ut primus vel quartus vel sextus, et *epistolae ad Quintum fratrem*, vel *ad Atticum*, vel *ad Brutum*. Poeta facilior, ut Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto*; aut *Eglogae* Virgilii, aut liber aliquis *Aeneidos* [230*r*] facilior, et syntaxis altior [32], et grammatica Collegii Romani, et catechismus Canisii parvus.

Pro sequenti medio anno Ciceronis aliqua graviora, ut dictum est, scilicet *Officia*, vel *De amicitia* et *Senectute*; et postea circa finem anni, ultimo mense plus minus, oratio aliqua Ciceronis facilior, scilicet vel *pro Q. Ligario, pro M. Marcello, pro Archia poeta*, vel *post reditum*. Item Virgilii *Aeneidos*; item ars metrica et grammatica Collegii Romani; ac deinde liber quartus *ad Herennium* et aliquid ex copia verborum. Quod si circa finem anni graeci aliquid doceat, erit grammatica Clenardi [33].

6. Praeceptor iuvari poterit cum libris quibus praeceptor praecedentis classis, tum praeterea grammaticos et historicos plures habere poterit, et Ciceronis omnia opera etiam cum commentariis, et poetas cum commentariis, Virgilium, Ovidium, Horatium, et Martialem correctum. Item alios variae eruditionis, quales sunt Aulus Gellius [34], Diogenes Laertius, Alexander ab Alexandro, Chiliada [35]; et ad elegantiam, ut de copia verborum, et Adrianus, Laurentius Valla [36]; et *De conscribendis epistolis* [37]. Item ex dictionaribus plures, non solum Calepinum et Nizzolium sed apparatum linguae latinae, et thesaurum M. Tullii Ciceronis, lexicon graecum, et pro fine etiam anni lexicon historico-poeticum; et alios de arte metrica et poetica scriptores. Turpiores poetae,

---

648 compositio *del.* ad elegantiam || 649 imitatione *del.* *in marg.* Ciceronis || 649-50 et[3] ... varietatem *in marg.* || 651 praeceptis *del.* et ex imitatione || 653 ad *del.* rheto[ricam] primam *del.* vel ad secundam || 655 pro primo medio anno *sup.* || 656 familiares ... epistolae *in marg.* | graviores *del.* et epis[tolae] || 657 facilior *abhinc iterum alia manus*

---

[32] Cf. supra, adn. 26.
[33] De Clenardi grammatica graeca cf. supra, mon. 1 adn. 20.
[34] Cf. supra, adn. 29.
[35] Cf. supra, mon. 76 adn. 108.
[36] De Hadriano et Valla cf. *ib.* adn. 97 et 98.
[37] Cf. *ib.* adn. 94.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quales sunt Terentius [38], Iuvenalis et Persius et Catullus et Tybullus etc., nulli, neque discipulis neque etiam magistris, videntur concedendi.

7. Discipuli uti possent etiam domi libello de copia verborum et conscribendis epistolis.

Distributio temporis et exercitationum

Per mediam horam recitant Ciceronem et poetam.

Per mediam repetitur et examinatur lectio Ciceronis.

Per tres quartas docet Ciceronem et repetitur praesens lectio.

Per tres quartas repetit et docet poetam.

Per mediam bini et terni utrasque lectiones vicissim repetunt, et deinde concertant quod superest temporis. [230*v*]

Vesperi per mediam horam recitant syntaxim, et corrigit unum vel duo themata publice.

Per mediam horam repetunt syntaxim, et in ea exercet per varias phrases ad elegantiam.

Per tres quartas horae [39] docet syntaxim et repetitur praesens lectio ; alia ultima quarta horae dictat thema componendum.

Per horam integram componunt, et privatim corriguntur themata [40].

Die sabbathi, diebus festis, semel in mense, etc. ut in praecedente classe.

Sequenti medio anno. — Per mediam horam recitant Ciceronem *De officiis*, et artem metricam ; atque, ea finita, quartum *ad Haerennium*.

Per mediam repetunt Ciceronem.

Per tres quartas [41] docet Ciceronem, et repetitur praesens lectio semel aut bis.

Per tres quartas [42] repetitur ars metrica, et deinde docet ; atque, ea finita, quartum *ad Haerennium*.

Per mediam repetunt bini aut terni utrasque lectiones, et concertant.

Vesperi. — Per mediam horam recitatur poeta et corrigitur unum vel duo themata publice. Per mediam repetitur. Per mediam docet

---

694 *in marg. m. Led.* per mediam || 696 *in marg. m. Led.* per horam prius dictant deinde per tres sequentes quartas componunt, etc. || 703 *in marg. m. Led.* per mediam horam 705 *in marg. m. Led.* per mediam || 710 *in marg. m. Led.* per tres quartas repetit et docet poetam, alia ultima quarta dictat componendum thema.

---

[38] De Terentii lectione antea mitius iudicabat ; cf. *ib.* introd.

[39] In margine : « Per mediam ».

[40] In margine : « Per horam prius dictant, deinde per tres sequentes quartas componunt etc. ».

[41] In margine : « Per mediam horam ».

[42] In margine : « Per mediam ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

poetam. Per mediam repetunt praesentem poetae lectionem et dictat componendum thema [43]. Per horam integram componunt, et quidem, finita arte metrica, alternis carmine et prosa.

Die sabbathi, matutino tempore per duas horas [44] recitant et repetunt matutinas lectiones. Tertia hora [45] docet, et dictat aliquid de 715
copia verborum, non rerum. Vesperi recitant et repetunt vespertinas per duas horas [46]. Ultima hora disputant vel componunt.

Initio secundi semestris per mensem primum plus minus, poterit repetere aliqua ex syntaxi altiori, quae magis utilia iudicaverit.

91

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

QUAEDAM LINEAMENTA ORDINIS SEPTEM CLASSIUM

ROMAE, ANNO 1566

Introductio

Hic ordo septem classium, a P. Ledesma delineatus, videtur esse anterior, brevior et imperfectior forma ordinis septem classium, sub praecedenti numero exhibiti (vide supra, mon. 90). Nihil in hoc ordine invenies de gradu classium, et etiam de modo exercitationum scholasticarum brevissime agitur. Originem habere potuit tempore disceptationum de studiis ordinandis, quia in sexta classe, praeter formulam a P. Ledesma propositam, exhibetur forma etiam a Patribus Cardulo et Maffei composita. Scriptum fuisse anno 1566, eadem argumenta suffragantur quae superius, in introductione monumenti 90 attulimus. Tempore tamen illud praecessisse ea ratione commendatur, quod in hoc ordine P. Ledesma sex horas in scholis transigendas non correxit in quinque horas, sicut in monumento 90 fecit.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 217*r*-20*r* ; conceptus autographus Patris Ledesma cum permultis correctionibus.

EDITIO : MP (1901), doc. 21, p. 216-30.

---

[43] In margine : « Per tres quartas repetit et docet poetam ; alia ultima quarta dictat componendum thema ».

[44] In margine : « Per horam cum dimidia ».

[45] In margine : « Ultima media ».

[46] In margine : « Per horam cum dimidia ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ORDO SEPTEM CLASSIUM [1]

Septima

Audiunt prius sacrum.

Per mediam horam recitant memoriter lectionem per decuriones [2], prius doctrinam christianam et deinde suarum declinationum vel coniugationum.

Per unam horam declinant tum nominativorum formas, tum maxime nomina allata a praeceptore ex Cicerone per hanc vel illam formam etc.; et mane quidem per unam declinationem, vesperi per alteram, et sequenti die per reliquas. Similiter per omnes nominativorum formas; et aliquando mane substantiva tantum, vesperi adiectiva tantum, praesertim tertiae; et aliquando etiam substantivum cum adiectivo simul; quod erit valde utile ad futuram compositionem et concordantias. Item, simplicia nomina et composita; etiam aliquando et nomina tertiae declinationis, quae habent accusativum *in* et ablativum *i*.

Per unam horam coniugant allata similiter verba ciceroniana a praeceptore; idque singulis diebus per singulas coniugationes, unum verbum per activam totam et passivam et una frasi in fine, una die hebdomadae per nomina heteroclita et per verba tantum anomala, fero, volo.

Per mediam horam concertationes.

Modus in quibus concertandum: interrogant se vicissim, ceteris omnibus audientibus, ut tempora verborum ex verbis scriptis, vel latina ut reddant italice, vel italica ut reddant latine, quod est valde utile; vel ut coniugent tempus aliquod vel modum, vel ut declinent nomen ex datis aliquando a magistro. Forte terni repetunt declinando eademmet nomina vicissim, et tertius notat errata; quae, si ad certum perveniant numerum, puniuntur etc.

---

3 *ante* Audiunt *del.* per || 4 memoriter *sup.* || 8 a praeceptore || 9 etc. *del.* et substantiva cum adiectiva | quidem *sup.* || 10-1 per . . . formas || 11 tantum *sup.* || 11-5 mane . . . 1 *in marg.* || 14 Item *sup.* | nomina *sup.* || 15 habent *del.* ablati[vum] || 16 coniugant *del.* singula per | allata . . . idque *in marg.* || 17-8 unum . . . passivam *sup.* || 18-9 hebdomadae *sup.* || 19 nomina *sup.* | per[2] *sup.* | tantum *sup.* || 22-8 Modus . . . etc. *in marg.* || 23 ex verbis scriptis *sup.* || 24 latine *del.* vel ut coni[ugant] || 25 tempus *del.* vel modum

---

[1] In angulo superiore sinistro folii 217*r* consilium Patris Ledesma legitur: « Ut minimum videtur per tres horas integras tum matutino, tum vespertino tempore maneant in classe scholastici ».

[2] In margine: « Modum per decuriones quo pacto fiat, satis novit P. Mirón ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Dictat praeceptor, et scribunt in classe illa eadem nomina et verba quae declinarunt et coniugarunt, vel sequenti die declinanda et coniuganda potius, in albeolo cum significatione vulgari dictata a praeceptore.

Scribant domi aliquid ex *epistolis selectis*, et exigatur ratio a magistro num scripserint bene et correcte, etiam quoad orthographiam, et characteres et formam.

Vesperi : Eodem modo, praeter recitationem doctrinae, quae solum fit mane. Et ita per totum annum.

Sexta

P. Fulvius [3] - P. Petrus [4]

Per mediam horam recitant memoriter Ciceronem per decuriones, ut supra, et doctrinam quoque christianam alternis.

Modus discendi memoriter : Absolutis nominativis vel bona eorum parte, iterum ab initio maioribus lectionibus reddunt iterum. Absoluta prima coniugatione, iterum eadem ab initio ; et finita secunda, similiter ; et finitis omnibus, similiter ab initio omnes magnis lectionibus.

Per mediam repetitur et examinatur lectio Ciceronis, praesertim tunc recitata, petendo, etc.

Per mediam horam legit duas vel tres lineas *epistolarum selectarum*.

Per mediam repetit praesentem.

Quod reliquum est tribuatur scriptis recognoscendis, videlicet scriptis domi ex Ciceronis *epistolis selectis*, et concertatione.

Vesperi. Per mediam recitant rudimenta.

Per mediam doceat rudimenta.

Per mediam repetunt lectionem auditam.

Per mediam exercentur in concordantiis, et deinde in prima activorum, etc.

---

31 significatione *del.* ut correcte || 33-4 magistro *del.* dum, postquam, num || 34 scripserint *del.* et | et *del.* correcte (?) | etiam *sup.* || 36-7 praeter ... mane *sup.* || 40 Ciceronem *del.* (?) || 42-6 Modus ... lectionibus *in marg.* || 47 tunc recitata *sup.* || 48 legit *del.* pauculum | lineas *del.* circa || 49 praesentem *del.* per med[iam] || 50-1 videlicet ... selectis *in marg.* || 54 mediam *del.* horam || 55 deinde in *sup.*

---

[3] F. Cardulo S. I., praeceptor rhetorices ; cf. supra, mon. 57 adn. 1 et 2.

[4] Ioannes Petrus Maffei S. I., alter rhetorices magister in Collegio Romano ; cf. supra, mon. 86 adn. 4 introd.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Per mediam declinant et coniugant.
Per mediam concertant.
Absolutis rudimentis, succedit de generibus. [217*v*]

Sexta

Per mediam horam recitant memoriter lectionem Ciceronis, ut supra, per decuriones, et doctrinam christianam alternis.

Per mediam horam repetitur et examinatur lectio Ciceronis recitata, petendo et ostendendo in singulis verbis, quae partes orationis, quo casu, quo tempore etc., ut ea cognoscant in Cicerone, et declinando et partim coniugando.

Modus repetitionis: Ter vel quater, ut minus, repetitur lectio, ordinant litteras, dicant phrases dictas a praeceptore, et vocabulorum differentias vel significationes etc.

Per mediam horam docet Ciceronis, vel Catonis [5], propter frequentem morum institutionem putarem utile et ad vitandum taedium magistri, duas aut tres lineas.

Modus: Simpliciter ordinabit litteras eodemmet ordine ut succedunt verba; discipuli excipient synonima vulgaria inter lineas libri vel albeoli, in quo ferunt ex domo scriptam lectionem; 2. dictabit unam vel ut summum duas phrases, magister ex ipso lecto Cicerone, et unam aut alterum significationem vel differentiam vocabuli tantum, quae ipsi excipient in albeolo ad latus lectionis scriptae; postea iterum ordinabit litteras et iubebit repetere.

Per mediam repetat lectionem auditam, bis et ter, et dicant dictata ex scripto, et deinde in ea examinat, praesertim declinando nomina.

Per mediam horam verbum unum Ciceronis coniugant per activam et passivam, et aliquando vacabit scriptis recognoscendis, quae domi scripserunt ex epistolis selectis et quae in classe, ut videat an omnes scribant, et an bene et correcte; quod posset fieri prima media hora, postquam recitarunt memoriter, vel ultima post aliquam partem concertationum.

---

63 lectio . . . recitata *sup.* || 64 et ostendendo *sup.* | verbis *sup.* || 65 ut . . . Cicerone *inf.* || 67 lectio *del.* modus ? dicunt || 70-2 vel . . . magistri *in marg.* || 80-1 bis . . . scripto *sup.* || 81 examinat *del.* [?] | praesertim *sup.* | declinando *del.* et coniugando | nomina *del.* quaeque [?] || 83 horam *del.* declin[ant?], scriptis recognoscendis quae domi scripserunt ex epistolis selectis | Ciceronis *sup.* || 84 vacabit *sup.* || 85 ex . . . quae *in marg.* | omnes *sup.*

---

[5] Cf. supra, mon. 90 lin. 202-4 et 207.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Per mediam concertationes, petendo vicissim quae in superiore classe ; et ex lectionibus auditis phrases vel vocabula, etc.

Vesperi : Per mediam horam recitant memoriter rudimenta de octo partibus et, iis finitis, de generibus.

Per mediam horam docet rudimenta de octo partibus, et repetitur lectio bis aut ter a duobus.

Docendi rudimenta modus : Docet simpliciter, explicando italice cum exemplis, et nihil aliud ; et solum conatur ut ipsi intelligant italice, quod ibi dicitur latine.

Per mediam exercet in concordantiis et de octo partibus, et deinde in prima specie activorum etc.

Modus : Cum primum didicerunt nominis accidentia in concordantia substantivi et adiectivi, et tunc maxime exercet declinando substantivum et adiectivum simul ; cum didicit pronominis et verbi, tunc concordantia nominativi cum verbo, et tunc maxime exerceat ; coniugant cum phrasi in fine singulorum temporum ; et deinde concordantia relativi et antecedentis, et interrogativi et responsivi ; atque haec tum ea ostendendo in ipso Cicerone, tum dando nomina substantiva et adiectiva ipsis, ut ipsi concordent, vel proponendo concordantias, ut ipsi agnoscant propositas, quae concordantia sit. Item, datis vocabulis, ut italicam concordantiam latine dicant ipsi ; et postea orationem activam per primam speciem etc.

Per tres quartas declinant.

Per tres quartas coniugant et concertant ; forte bini et bini repetunt lectiones.

Finitis rudimentis, leguntur genera eorum loco, et simul cum concordantiis et lectione Ciceronis pariter in illis exercentur. Tunc incipiant componere, cum didicere nominis et verbi accidentia, matutino tempore, per tres quartas horae ultimae ; et postrema quarta horae fiant concertationes ; per tres quartas declinant et coniugant, vel vesperi componant per tres ultimas quartas horae.

Modus docendi de generibus erit simplicissimus, tantum italice exponendo praecepta, et deinde singulas voces bis eo ordine quo ibi sunt ; nihil dictabit nec addet praeceptor.

Bis in mense componunt per unam horam integram aut amplius ; et

---

89 vicissim *sup.* || 91 horam *sup.* || 92 partibus *del.* prius dein || 94 bis aut ter *sup.* | duobus *del.* et iis finitis de || 95 italice *del.* et nihil aliud || 95-7 Docendi ... latine || 98 concordantiis *del.* prius substantivum [?] | et ... partibus *sup.* || 111 Per *del.* mediam, *sup.* tres quartas || 112 concertant *del.* Per mediam bini et bini vel terni repetunt lectiones eius diei, unus unam et alter alteram et concertant, et tertius notet errata modo magister inspiciet ut repetant ; si quis nescit defectus ad magistrum [?] || 114 cum *del.* eisdem || 115 exercentur *del.* in eis [?] || 116 nominis et *sup.* || 118 per ... coniugant *sup.* || 120-1 exponendo *del.* [?]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tunc corriguntur themata, ante quindecim dies data, quae illis respondent; et tunc certant de locis.

Modus: Corrigitur prius unum thema, petendo publice, vel duo; deinde dictatur italice parvulum thema trium versuum, et dantur eis omnia vocabula Ciceronis, quae superius scribunt, ut postea ipsi ea apte coniungant. Component in silentio in classe et transcribunt; et eodem tempore quo componunt corrigit magister praecedentia themata, vocando ad se, quos vult, singilatim; et deinde correcto themate, remittit ad componendum, et vocat alium. Colliguntur per decuriones transcripta themata, et finitis omnibus, dantur praeceptori. Corriget dumtaxat orthographiam et congruitatem simplicis structurae.

Die Iovis vel Mercurii, mattutino tempore, eodem modo; vesperi otiantur.

Die Veneris habetur exhortatio doctrinae christianae ultima media hora mattutina; vesperi per duas horas, ultima hora concertant.

Die sabbathi, mattutino tempore, recitant et repetunt lectiones omnes. Ultima hora singillatim Ciceronem, omnia verba et nomina lectionis Ciceronis declinando et coniugando, et partes orationis agnoscendo, et annotata petuntur. Vesperi ultima hora componunt.

Diebus dominicis et festis scribunt plura futurarum lectionum domi.

Vesperi ad doctrinam christianam vel ad vesperas et post vesperas.

Singulis tribus mensibus eodem modo. [218*r*]

Quinta

Per mediam horam recitant memoriter Ciceronis *epistolas familiares* et de generibus.

Per mediam repetitur lectio Ciceronis et examinatur, et praesertim in ipso Cicerone agnoscendis partibus orationis et caetera rudimentorum praecepta et constructione in ipso Cicerone.

Per mediam docet Ciceronem.

Per mediam repetunt praesentem Ciceronis lectionem bis ut supra, et deinde repetunt de generibus quam recitarunt.

Per mediam docet de generibus et, iis finitis, de praeteritis, cum regulis quas dant, de declinationibus; et repetitur.

---

124 dies *del.* composita || 126 prius *sup.* || 127 deinde *sup.* | dictatur *del.* [?] || 128 omnia *sup.* | Ciceronis *sup.* | ipsi *del.* [?] || 130 quo componunt *sup.* || 131 themata *del.* [?] || 132 et vocat alium *sup.* || 133 et *del.* dantur praeceptori | omnibus *del.* [?] || 149 lectio *sup.* || 149-51 et praesertim ... Cicerone *in marg.* || 152 Ciceronem *del.* et hoc || 153 repetunt *del.* [?], *sup.* praesentem Ciceronis | supra *del.* Per mediam || 154 deinde *del.* [?], *sup.* repetunt de | generibus *del.* praecedentem || 155-6 et ... declinationibus

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Per mediam, bini vel terni repetunt ; declinant, praesertim difficiliora, ut per adiectiva tertiae et substantivum et adiectivum simul, quod non parum ad compositionem proderit ; et concertant.

Modus examinandi : Modus docendi Ciceronem, ut in superiori classe omnino, praeterquam quod argumentum lectionis dicet prius italice brevissime. Constructionis quoque genus advertet, Ciceronis praesertim, quod iam in regulis audiverunt ; et in ordinanda littera poterit servare ordinem a nominativo prius, deinde verbum, et dici in fine syntaxis ; et nonnumquam posset eis narrare aliquam historiolam, ut quis scripserit epistolam et qua de causa etc. ; praeterea nihil aliud, quam quod in praecedente classe dictum est.

Vesperi : Per mediam horam recitant syntaxim, et corrigit unum vel duo themata publice.

Per mediam docet syntaxim et repetuntur bis ; et qua die non docet, repetit praecedentem lectionem et exercet in syntaxi tota hora.

Per mediam exercet verbo in syntaxi.

Per mediam coniugant unum verbum cotidie.

Modus coniugandi : Per primam coniugationem activum et passivum unum verbum una die ; altera, per secundam, altera et tertia per tertiam, et quarta per quartam, et quinta per anomala, et ita per circulum ; et semper cum phrasi in fine.

Per horam sequentem integram, primo corrigit unum thema vel duo publice, deinde dictat thema italice et componunt, et eodem tempore corrigit private.

Die Iovis vel Mercurii otiantur vesperi ; et mattutino tempore eodem modo.

Die sabbathi repetunt mattutino tempore lectiones matutinas et in eis examinet ut in altera classe ; et vesperi recitant et repetunt per horam ; deinde vespertinis et per unam horam disputant, concertant inter se ; ultima componunt. Forte vel fit secunda hora examen generale omnium regularum syntaxis eius hebdomadae, vel etiam aliorum omnium ; imo et recitatio generalis omnium prima hora.

Diebus dominicis et festis celebrioribus veniunt vesperi ad doctrinam christianam, et deinde disputant.

Sequenti medio anno, eodem modo.

Modus : Sic ut ab uno petat unam speciem et eam recitet, vel unum

---

157 mediam *del.* repetunt, *sup.* bini et themi repetunt | praesertim *sup.* | declinant *del.* et exercentur in rudimentis, de octo partibus et concertant alternis || 160-7 Modus ... dictum est *in marg.* || 170-1 et qua ... hora *in marg.* || 173 coniugant *del.* unum verbum || 174-7 Modus ... fine *in marg.* || 178 primo *sup.* || 179 thema italice *sup.* | tempore *del.* et privatim [?] || 183-4 et ... classe *in marg.* || 184 recitant *sup.* || 184-5 per horam, deinde *sup.* || 185 per unam horam *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

verbum ; deinde offerat italice aliquid, quod illam regulam componat etc., et sic ab altero alteram, ita ut unus unam speciem dicat et alter alteram vel singuli omnes.

Modus scribendi : Domi transcribent cotidie lectionem Ciceronis futuram, optimis characteribus et distantibus lineis, ad excipiendum synonima ; et relictis marginibus magnis ad excipiendum dictatas phrases et diferentias vocabulorum et alia, etc.

Quarta

Per mediam horam recitant Ciceronis epistolas familiares et poetam.

Per mediam repetuntur et examinantur lectiones (modus : cum omnibus accidentibus de octo partibus).

Per tres quartas docet epistolas Ciceronis.

Per tres quartas repetitur et docetur poeta.

Per mediam horam bini aut terni repetunt inter se lectiones vicissim, et concertant in fine.

Adhibeatur cura ne coincidant libri *epistolarum familiarium* cum libris aliarum classium inferiorum et superiorum.

Vesperi : Per mediam horam recitant syntaxim, et corrigit unum vel duo themata publice.

Per tres quartas docet syntaxim, et repetitur bis a diversis.

Per tres quartas repetunt syntaxim, exercet in syntaxi verbo, et variant eamdem sententiam per varia verba, tempora et modos etc.

Per mediam coniugant verbum unum cotidie, et deinde dictat componendum thema.

Per horam integram componunt, et eodem tempore corrigitur thema. [218*v*]

Bis in mense per duas horas continuas aut duas cum dimidia vesperi componunt, et tunc corriguntur themata ante quindecim dies data, et tunc cessant praelectiones, et tunc certant de loco.

Die Iovis vel Mercurii . . .

Die Veneris ultima media hora mattutina fit exhortatio doctrinae christianae.

196-9 Modus . . . etc. *in marg.* || 202-3 modus . . . partibus *in marg.* || 204 Per *del.* media do[cet] | Ciceronis *sup.* || 206 lectiones *del.* et concertant, deinde || 207 et *del.* paululum | concertant *del.* aliquanto tempore si supersit || 212 Per *del.* mediam *sup.* tres quartas || 213 Per *del.* mediam | *sup.* tres quartas repetunt syntaxim et || 214 variant *del.* docet [?] || 215 coniugant *del.* thema vel duc | deinde *sup.* || 217 integram *sup.* | et *del.* simul, *sup.* eodem tempore | thema *del.* Diebus quibus otiatur quo otiatur a prandio || 219 aut duas cum dimidia *sup.* || 223 mattutina *del.* intersint, *sup.* fit

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Die sabbathi mane recitant et repetunt omnes lectiones ; extra ordinem corrigitur unum thema compositionis ex iis quae debent recitare diebus dominicis vel festis, extra ordinem, data uni vel duobus aut tribus doctioribus classis tantum, vel a praeceptore compositum discunt recitandum, praesertim initio anni.

Diebus dominicis et festis vesperi recitatur in classe et disputant ; et alternis congrediuntur duae classes, et simul conveniunt haec et tertia per unam horam cum dimidia, aut duas horas.

Sequenti medio anno, eodem modo, praeterquam quod circa finem anni posset incipere docere artem metricam, si videretur praefecto.

Tertia

Per mediam horam recitant Ciceronis epistolas et poetam.

Per mediam repetitur et examinatur lectio Ciceronis, referendo dictata memoriter et phrases, et ostendendo praecepta syntaxis ibi.

Per tres quartas docet Ciceronis epistolas et repetitur praesens lectio.

Per tres quartas repetitur et docet poetam.

Per mediam repetunt bini et terni lectiones utrasque vicissim ; et post concertant aliquanto tempore, si superest, in fine, positis invicem aemulis.

Vesperi : Per mediam horam recitant syntaxim, et corrigit unum vel duo themata publice.

Per mediam horam repetunt syntaxim et exercet in ea verbo, et variant, ad elegantiam, eandem sententiam per varia verba syntaxis ipsius, et synonima eiusdem significationis, et varias phrases, et Ciceronis lectionem, scilicet, ad copiam et elegantiam, et significationes varias syntaxis, et varia constructionis genera, et copiae praecepta.

Per tres quartas docet syntaxim et repetitur praesens lectio bis. Ultima quarta horae dictatur thema componendum.

Per unam integram horam componunt, et eodem tempore corriguntur themata.

Bis in mense .... Die Veneris ... Die sabbathi ... Diebus dominicis ... ut in praecedenti classe.

---

225 sabbathi *del.* matutino, *suo.* mane recitant et | ordinem *del.* et || 226 compositionis *sup.* || 228 tantum *del.* [?] || 230 vesperi *sup.* || 234 posset *sup.* || 242 utrasque vicissim || 243 post *inf.* || 247 Per *del.* tres quartas, *sup.* mediam horam | et[2] *sup.* || 249 et *sup.* | eiusdem significationis *in marg.* | varias *del.* eiusque || 249-50 et Ciceronis ... elegantiam *in marg.* || 252 bis *del.* vel ter ultima quarta [?] || 253 horae *del.* Per mediam horam repetitur bis et

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sequenti medio anno. — Per mediam horam recitant Ciceronem *De officiis* et artem metricam ; et, ea finita, ad *Herennium* quartum.

Per mediam repetit Ciceronem.

Per tres quartas docet Ciceronem, et repetitur praesens lectio semel aut bis.

Per tres quartas repetitur poeta, et deinde docet artem metricam ; et, ea finita, *ad Herennium* quartum.

Per mediam horam repetunt bini et terni utrasque lectiones et concertant. Poterit interim aliquid dictare ex copia verborum ad elegantiam. [219*r*]

Vesperi : Per mediam recitatur poeta, et corrigit unum vel duo themata publice.

Per mediam repetitur.

Per mediam docet poetam.

Per mediam repetunt praesentem poetae lectionem, et dictat thema componendum. Modus thematis carminis est, carmina dissoluta frasibus poeticis.

Per horam integram componunt, et quidem, finita arte metrica, alternis carmine et prosa ; et in prosa tunc aliquando poterit dari sententia, vel chria, vel apologus, aut laus vel vituperium alicuius rei cum suis locis amplificanda.

Diebus sabbathi, mattutino tempore, per duas horas recitant et repetunt lectiones ut antea ; tertia hora docet, et dictat aliquid de copia verborum et non rerum. Vesperi per duas horas disputant ; ultima componunt.

Circa finem anni, si aliquid temporis superesset, posset, finito quarto ad Herennium, rudimenta graeca auspicari, ut vel saltem legere graece didicerint.

Secunda

Per mediam horam recitant Ciceronis orationem et artem metricam ; et, ea finita, rhetorices praecepta.

Per mediam repetunt Ciceronem et artem metricam.

Per horam docet Ciceronis orationem et repetitur semel ; per mediam horam docet praecepta artis vel metricae vel, ea finita, rhetoricen.

---

258 Ciceronem *del.* et Archiam poĕtam, *sup.* de officiis || 265 poeta *sup.* | docet *del.* poetam || 265 bini et terni *sup.* || 266-7 Poterit . . . elegantiam *in marg.* || 268 mediam *del.* repetit || 272 repetunt *del.* et corrigit unum vel *sup.* praesentem . . . et *sup.* || 275 quidem *del.* alternis || 276 tunc *sup.* || 277-8 vel apologus . . . amplificanda || 279-2 Diebus . . . componunt *in marg.* || 280 docet et *sup.* || 288 finita *del.* rhetoricam exponit vel praecepta, dein poetam || 290 Per *del.* quartas tres, *sup.* horam | orationem *sup.* | per[2] *del.* tres quartas docet || 291 vel *sup.* | metricae *del.* et postea selectiores, poetam, *sup.* rhetoricam

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Per mediam repetunt utrasque lectiones bini vel terni, et concertant, si quid superest temporis.

Vesperi : Per horam [6] recitant graeca, et docet et exercet in graecis.

Per tres quartas [7] docet poetam, et repetitur ; et ultima quarta corrigit unum aut alterum thema publice, et dictat componendum.

Per horam integram componunt, et corriguntur simul themata ; finita arte metrica, alternis carmine et prosa ; sed initio quidem anni sententias, chrias, laudes et vituperia, apologos, ut in praecedente classe ; postquam inceperint rhetoricen, exordia, uberiores narrationes, sed latine ; italice aliquando.

Die sabbathi duabus horis recitant et repetunt lectiones latinas totius hebdomadae ; tertia hora docet aliquid ex praeceptis rhetorices, « copia verborum » primis duobus mensibus ; et vesperi prima hora graecas similiter ; aliis duabus sequentibus, altera hora disputant, altera componunt.

Bis in mense componunt per horam cum dimidia aut duas horas continuas, et tunc corriguntur themata, ante quindecim dies, quae illis respondent, et cessant tunc praelectiones. Posset hoc fieri die sabbathi vesperi.

Item, extra ordinem datur quibusdam doctioribus classis, duobus, tribus aut quatuor, argumentum orationis cum locis, ut ipsi componant domi, et recitent memoriter diebus dominicis in classe ; et corrigitur a praeceptore extra ordinem.

Diebus dominicis et festis celebrioribus per horam cum dimidia vel duas horas habent orationem vel declamationem, vel carmine vel prosa, ex iis quae extra ordinem composuerunt ; et disputant contra se scholastici quoque unius classis contra rhetoricos, nonnunquam etiam contra alios ; et post Pascha, alternis cum rhetoricis, habentur iis diebus dominicis orationes vel declamationes.

Sequenti medio anno, elapsis duobus anni mensibus, loco poetae,

---

294 Per *del.* mediam, *sup.* horam | recitant *del.* poetam et corrigit unum thema vel duo publice, *sup.* graeca || 295 Per *del.* mediam, *sup.* tres quartas | docet *del.* quemdam || 297 horam *del.* integram | simul *sup.* || 298 finita arte metrica *in marg.* || 299 apologos *del.* Sequenti medio anno, elapsis duabus || 300-1 postquam ... aliquando *in marg.* || 302 sabbathi *del.* eodem modo rep[etit], *sup.* duabus horis | latinas *sup.* || 304-6 prima ... componunt *in marg.* || 309-10 Posset ... vesperi *in marg.* || 311 duobus *inf.* || 315-6 per ... oras || 316 habent *del.* alter | orationem *del.* cum rhetorices, *sup.* vel declamationem || 317 ex ... composuerunt *sup.* | contra *del.* alios || 319-20 dominicis *inf.* || 320 declamationes *del.* finita arte metrica, elapsis || 321 mensibus *del.* poetam

---

[6] In margine : «Per tres quartas ».

[7] In margine : «Per medium ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

historicum docet; in caeteris eodem modo, praeterquam quod hora lectionis graecae, semel in hebdomada componunt graece. [219*v*]

Prima

Per mediam horam recitant Ciceronis orationem et praecepta rhetorices; et, finita prima oratione, eius loco recitant memoriter poetam.

Per mediam [8] repetunt Ciceronem et praecepta rhetorices.

Per tres quartas horae docet orationem et repetitur semel.

Per tres quartas docet praecepta rhetorices et repetitur semel.

Per mediam horam [9] repetunt bini et terni; et, si quid temporis superest, concertant.

Vesperi: Per horam [10] recitatur lectio graeca, legitur, repetitur etc. semel in hebdomada componunt graece.

Per tres quartas [11] docet poetam et repetitur; et ultima quarta corrigit unum aut alterum thema publice, et dictat componendum. Singulis quatuor mensibus posset mutare historicum pro poeta, vel alternis docere poetam et historicum.

Per unam horam integram componunt alternis carmine et prosa.

Die sabbathi recitant et repetunt per duas horas [12] lectiones totius hebdomadae, tertia in praeceptis rhetorices exercet. Vesperi prima hora graecas similiter; duabus horis sequentibus altera, disputant, altera componunt, disputant et bis in mense, componunt ut in classe praecedente, et extra ordinem similiter, ut illic dictum est.

Diebus dominicis, ut in praecedenti classe.

Sequenti medio anno, eodem modo; sed fient publicae et solemniores declamationes bis post Pascha, semel a rhetoricis et semel ab humanioribus, ad quas totum collegium conveniat omnium classium. [220*r*]

---

322 docet *del.* vel loco orationum || 338 prosa *del.* Bis in hebdomada || 339 per duas horas *sup.* || 340 tertia ... exercet *in marg.* | tertia *del.* docet aliquid ex || 345 publicae *del.* aliquae *sup.* et solemniores || 346 bis *sup.* | Pascha *del.* bis

---

[8] In margine: « Per quartam ».

[9] In margine: « Per quartam ».

[10] In margine: « Per tres quartas ».

[11] In margine: « Per mediam ».

[12] In margine: « Per horam cum dimidia ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Omnibus communia [13]

1. Oratio consueta ante lectiones, etiam in rhetoricis.

1. Sacrum cotidie audire ante vel post lectiones.

2. Exhortatio doctrinae christianae die Veneris per mediam horam mane.

3. Die Mercurii vel Iovis otiatur a prandio, et rhetorica etiam ante prandium.

4. Confessio singulis mensibus.

Die Veneris, matutino tempore, ultima media hora omnes audiunt exhortationem doctrinae christianae in singulis classibus, praeter rhetoricam, vel ab ipsis magistris vel ab aliis factam.

5. Die sabbathi omnes matutino tempore recitant et repetunt lectiones hebdomadae et disputant.

6. Diebus festis . . .

7. Loquantur omnes scholastici alta voce, clare et distincte in omnibus classibus, ut ab omnibus facile audiantur ; nam et hoc multum prodest ad attentionem et silentium classis.

7. In omnibus classibus constituantur aemuli, qui altero repetente vel respondente corrigat et emendet ; et possent hi esse Collegii Germanici contra Seminarii, vel externi contra utrosque ; et vel perpetuos vel diebus quibusdam, ut die sabbathi, designandos tantum repetitores et emendatores.

8. Habeant omnes scholastici albeola, in quibus transcribant lectiones et dictata, et alterum, in quo themata scribant.

9. Diebus festis in classibus infimis hoc et hoc, in mediocribus, in rhetorica et humanitate.

Item, si plures festi, perscribet aliquid quod domi agant, ut assignare aliquid domi repetendum, vel memoriter addiscendum et recitandum, ex auditis lectionibus, cuius postea exigat rationem, elapsis festis diebus, vel dictare thema componendum extra ordinem.

10. Si ordo Collegii Romani pateretur, videretur fortasse utilius ut omnes classes componerent matutino tempore.

---

349 lectiones *del.* et praesertim [?] | etiam *sup.* || 353 Die *del.* sabbathi || 362 voce *sup.* || 363-4 nam . . . classis *in marg.* || 367-9 et . . . emendatores *in marg.* || 379 ut *sup.*

---

[13] In monumento 89 (lin. 2-3) declaratur : « Quaedam erunt omnibus communia perscribenda ». Hoc conatus est P. Ledesma in hoc monumento exsequi. Cf. etiam supra, mon. 86 I lin. 489-90.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

11. Latine omnes magistri loquantur, etiam in infimis classibus, communia classis, et discipuli etiam latine haec dicere cogantur; et in aliis superioribus semper agant latine; nec vero expedit seipsos emendent in colloquio familiari, sed solum habetur cura ut latina agant.

12. Pro diebus dominicis, et altioribus praesertim classibus, illa disputatio seu concertatio quatuor, ut uni adiudicetur victoria et premium, placet, fiat.

13. Initio, post muttationem, omnes se demittent pro captu eorum quos de novo recipiunt, fere ad similitudinem praecedentis classis.

14. Assignatio decuriae doctioris et in praemium in singulis classibus ob aemulationem.

15. Antequam praeceptor accedat, per semihoram, et in aestate post Pascha per horam, dato pulsu, omnes accedant ad classem, ut ibi hoc et hoc agant, et per correctorem teneantur in officio, et per decuriones, qui notabunt.

16. Scholastici, quum est dicere, alte et clare loquantur ut a tota classe facile audiantur.

17. Tota classis sit distributa in binarios aequales, sibi invicem adversarios et aemulos, et se invicem corrigentes, ad concertationes, repetitiones et disputationes, saltem usque ad humanitatem inclusive.

18. Cum plures dies festi, praescribet eis aliquid cuius postea reddant rationem.

19. Exhortabuntur scholasticos saepe laude doctrinae et scientiarum et inflammabunt ad studia.

20. Item, hortabuntur saepe ut domi repetant lectiones, scribant, discant memoriter, componant quae componenda sunt etc.

---

380 magistri *sup.* || 381 discipuli *del.* si poterunt [?] || 382 vero *del.* necesse est, *inf.* expedit || 385 premium *del.* placet *sed rest.* || 387 Initio *del.* ańi | muttationem *del.* cum de anno accipiunt || 388 de novo *sup.* || 391 in *sup.* || 395 quum est dicere *sup.* || 397 aequales *sup.* || 398 et ... corrigentes || 399 disputationes *del.* intra, *sup.* saltem usque ad || 402 scholasticos *del.* ut domi repetant lectiones.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

ORDO ET RATIO STUDIORUM QUINQUE CLASSIUM

ROMAE, ANNO 1566

Introductio

Ad historiam huius ordinis quinque classium cognoscendam recolenda sunt ea quae supra, in introduct. monumenti 90 dicimus; nam est eius complementum, sicut demonstrant complures paragraphi, in quibus lectorem ad illum ordinem septem classium remittit.

TEXTUS: *Stud. 1/a*, f. 140*r*-42*r*; conceptus autographus Patris Ledesma. In marginibus nonnullae Patris Ledesma animadversiones conspiciuntur.

EDITIO: MP (1901), doc. 22, p. 230-35.

ORDO ET RATIO STUDIORUM QUINQUE CLASSIUM TRIUM GRAMMATICAE ET HUMANITATIS ET RHETORICAE PRIMUS MODUS [1]

Quinta et infima

Habet duos ordines. — Primus: Declinationes nominum et coniugationes. — Secundus: Rudimenta de octo partibus, simul cum concordantiis.

Doctrina christiana cotidie semel, matutino tempore, memoriter.

Muttatio: In primo ordine recipit quovis anni tempore; et transmittit ad secundum, iuditio magistri, singulis tribus mensibus.

Quovis autem semestri mittit ad quartam ex secundo ordine, examine praefecti.

---

2 trium *sup.* || 8 semel *del.* recitatur | matutino tempore *in marg.* || 10 magistri *del.* quo

---

[1] In margine: « Nota. Secundus modus maxime probatur ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Distributio temporis et exercitationum

1. Tam primi quam secundi ordinis est eadem, quae in septima classe dicta est de septem classibus [3].

2. Praeterquam quod media hora penultima, tam mane quam vesperi, pro secundo ordine docebit ipsa rudimenta cum concordantiis et exercebit in eis ; aut vero alternis docebit rudimenta et *epistolas selectas*, ut in eis ipsas partes orationis et accidentia cognoscant, et praestent exercendi materiam.

3. Ac tunc temporis, eo semihorae spacio, primus ordo transcribet aliquid ex *epistolis selectis* et se praeparabit ad concertandum.

Modus in exercitationibus servandus

1. Primi ordinis erit omnino idem, qui in septima classe dictus est in ordine septem classium [3].

2. Secundi ordinis, erit idem, qui in sexta illius classe [4], hoc tantum dempto quod non docebit de generibus.

Quarta [140*v*]

Est eadem cum quinta de septem classibus [5] hoc modo.

Lectiones tres. — 1. De generibus cum quibusdam regulis declinationum et deinde de praeteritis. — 2. Syntaxis tota parva. — 3. *Epistolarum familiarium* faciliores libri.

Doctrina christiana bis in hebdomada ; et cum eam sciunt, parvus Canisii catechismus.

Discunt omnia memoriter.

Sequenti medio anno eodem prorsus modo.

---

15 classe *del.* alterius ordinis || 17 cum concordantiis || 18 et *del.* alternis || 19 eis *del.* exerceat praecepta || 21 ordo *del.* vel apud || 22 selectis *del.* vel declinabunt et coniugabunt || 26 in *sup.* | illius *sup.* || 28 4ª *del.* 1. Est eadem omnino cum quinta alterius ordinis de septem classibus, praeterquam quod non recipiet singulis tribus mensibus sed sexto quoque mense, quo scl. absolvet totam parvam syntaxim. 2. Distributio temporis et exercitationum etiam idem. 3. Modus in eius exercitationibus etiam idem omnino qui in quinta fuit dictus [140*v*] 3ª quae est prima grammaticae || 29 quinta *del.* alterius ordinis || 34 Canisii *del.* cathe, cathehi[smus]

---

[3] Vide supra, mon. 90, cl. 7.

[3] Vide *ib.*

[4] Vide *ib.*, cl. 6.

[5] Vide *ib.*, cl. 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Muttatio : Singulis vel tribus, si satis periti, aut extra ordinem sex mensibus recipit, et singulis sex emittit ad tertiam.

Distributio temporis et exercitationum et modus in exercitationibus servandus idem omnino qui in quinta classe alterius dictus est de septem classibus [6].

Tertia quae est prima grammaticae

Est eadem quae quarta alterius hoc modo.

Lectiones tres : Syntaxis altior ; sed initio, si opus videbitur, repetit aliqua dificiliora et discipulis utiliora syntaxis parvae, aut vero posteriorem eius partem. — 2. *Epistolae familiares.* — 3. Ovidius *De tristibus* vel *De Ponto*, aut *Egloga* Virgilii.

Ultimis duobus mensibus cuiusvis semestris docet artem metricam loco poetae, et incipiunt carmina componere [7].

Catechismus Canisii bis in hebdomada.

Discunt omnia memoriter.

Sequenti medio anno prorsus eodem modo.

Muttatio : Sexto quoque mense recipit, et sexto quoque mense emittit ad secundam, hoc est, humanitatis [8] ; sed initio anni possent optima ingenia etiam ad rhaetoricam, qui praevio examine digni iudicantur.

Distributio temporis et modus exercitationum idem, qui quartae classis de septem classibus. [141*r*]

Secunda quae est humanitatis [9]

Lectiones tres : 1. Ars metrica, ac deinde quartus liber *ad Haerenium*, vel de *Copia* [10] aut *Elegantiarum* [11] aliquid. — 2. Ciceronis *De amicitia*, vel *Senectute* vel *De officiis.* — 3. Virgilii *Aeneidos.*

---

37 vel . . . ordinem *in marg.* || 40 alterius *del.* ordinis || 44 altior *del.* simplici || 54 possent *sup.* || 58 classis *del.* alterius ordinis || 61 elegantiarum *del.* aliquid Adriani, vel ali[?] vel Vallae || 62 Aeneidos *del.* vel Horatius

---

[6] Vide *ib.*

[7] In margine : « Non placet hoc ».

[8] In margine : « Non placet hoc nisi extra ordinem rarissime ».

[9] In margine : « Non placet haec classis, sed ut in secundo modo ».

[10] D. ERASMUS, *De duplici copia verborum ac rerum . . .*

[11] L. VALLA, *De elegantia latinae linguae libri sex.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Catechismus Canisii semel in hebdomada.

Discunt omnia memoriter.

Initio anni per mensem posset repetere dificiliora syntaxis altioris; vel posteriorem eius partem magis utilem et necessariam; deinde artem metricam auspicari.

Sequenti medio anno habet duos ordines: eorum scilicet quos recipit ex tertia et eorum quos habuit ab initio anni; tamen eaedem omnino erunt omnium exercitationes et libri hoc pacto: Lectiones tres et una graeca — 1. Rhaetorica Cypriani [12], vel *ad Haerenium* primus secundus, tertius liber. — 2. Initio per duos menses liber aliquis ex philosophicis Ciceronis, ut *Tusculanae*, *De finibus*, etc. Deinde orationes Ciceronis faciliores, ut *pro Q. Ligario*, *pro Archia poeta*, *post reditum* ect. — 3. Virgilii graviores libri, vel Horatius correctus, et aliquando Martialis correctus; aliquando etiam historicus loco poetae ut Salustius, Titus Livius vel alternis. — 4. Grammatica graeca Clenardi [13], ac deinde simul author aliquis facilior, ut *Dialogi mortuorum* [14], Aesopi fabulae, Isocratis *Paraenesis*.

Discunt memoriter omnia, praeter historicum et authorem graecum; ex praeceptis rhaetorices solas definitiones et divisiones.

Muttatio: Sexto quoque mense recipit; sed singulis annis emittit vel ad rhetoricam vel ad alias facultates.

Distributio temporis et exercitationum et modus in exercitationibus singulis servandus primi medii anni erit omnino qualis ultimi medii anni tertiae classis de septem classibus [15]. Sequentis medii anni qualis ipsius humanitatis de septem classibus [16].

Primae quae est rhetorices.

Omnia eodem modo sicut rhetorica de septem classibns dicta sunt [17]. [141*v*]

72-3 Initio ... Deinde *in marg.* || 76 correctus *del.* aut || 80 praeter ... graecum *in marg.* || 83 facultates *del.* 1ª quae et rhetorices vel; prorsus eadem || 89 de *sup.*

---

[12] Cyprianus SOARES S. I., *De arte rhetorices libri tres*; cf. supra, mon. 18 adn. 85.

[13] Cf. supra, mon. 1 adn. 20.

[14] LUCIANUS SAMOSATENSIS, *Dialogi mortuorum*.

[15] Videsis supra, mon. 90, cl. 3.

[16] Vide *ib.*, cl. 2.

[17] Vide *ib.*, cl. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SECUNDUS MODUS [18]

Aliter : tertiam classem, scilicet primam grammatices et humanitatis parum deprimendo. — Quinta ut supra. — Quarta ut supra. — Tertia ut supra praeterquam quod non docet artem metricam ; et syntaxim altiorem docet simplici explicatione.

Sequenti medio anno eodem modo.

Secunda quae et humanitatis

Lectiones tres : 1. Syntaxis altioris aliqua repetet initio si videbitur ; deinde de *Copia*, vel *Elegantiarum* [19] aliquid, vel quartus *ad Haerenium*. — 2. Virgilii *Aeneidos* graviores libri. — 3. *De amicitia*, vel *Senectute* vel *De officiis* Ciceronis.

Sequenti medio anno. — 1. Ars metrica, deinde *Rhaetorica* Cypriani [20], vel *ad Haerennium* primus, secundus, tertius.

Grammatica graeca.

In caeteris ut supra.

Prima quae et rhaetoricae ut supra. [142r]

TERTIUS MODUS

Mutando tantum tertiam classem ; ut scilicet in tertia manerent per annum integrum, hoc modo : Primo medio anno ut in secundo modo dictum est. — Sequenti medio anno : Lectiones tres : 1. Syntaxis altior exacte, ac deinde circa finem anni artem metricam. — 2. Poeta, Ovidius

---

92 classem *del.* muttando | ac. primam grammatices *sup.* || 93 supra *del.* lectiones tres 1. Syntaxis altior simplici explicatione ; sed initio per mensem repetit aliqua dificiliora et utiliora syntaxis parvae ; aut vero posteriorem eius partem, et exercet per omnes eius regulas || 96 modo *del.* Lectiones tres. 1. Syntaxis altior exacte ac deinde circa finem anni artem metricam. 2. Idem poeta, vel Virgilii Aeneidos libri faciliores. 3. Ciceronis epistolarum familiarium graviores libri, vel ad Brutum. Catechismus Canisii semel in hebdomada. Discunt omnia memoriter. Sexto quoque mense recipit, sed singulis annis tantum emittit, optimus ad rhetoricam, reliquos ad humanitatem. || 98 *prius* altior *del.* exacte, *sup.* aliqua ... videbitur || 100 2. Poeta | Virgilii *del.* vel | Aeneidos *del.* vel Horatius || 106 supra *del.* 3us modus. Item posset si in tertia manent per annum, quae classis humanitatis et rhetoricae, esse omnino eaedem quae in illo ordine septem classium dictae sunt || 108 tertiam classem *sup.*

---

[18] In margine : « Nota. Hic secundus modus placet prae caeteris ».

[19] Cf. supra, adn. 10 et 11.

[20] Cf. supra, adn. 12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De Ponto vel *De tristibus*, vel Virgilii *Aeneidos* faciliores libri. — 3. Ciceronis *epistolarum familiarium* graviores libri, vel *ad Brutum*, etc.

Catechismus Canisii semel in hebdomada.

Discunt omnia memoriter.

Mutatio : Sexto quoque mense recipit, sed singulis annis tantum emittit, optimos ad rhaetoricam, reliquos ad humanitatem.

QUARTUS MODUS, ELEVANDO CLASSEM HUMANITATIS ET RHAETORICAE

Si in tertia manerent per annum, ut dictum est, tunc possent classes humanitatis et rhaetorices esse omnino eaedem, quae de septem classibus fuerunt descriptae [21].

Nota : Inter omnes maxime michi probatur secundus modus ; nam plures habet utilitates, et minora ac pauciora incommoda quam reliqui, aut vero nulla prorsus incommoda ; quae interrogatus dicam, si scire libuerit [22].

93

P. CYPRIANUS SOARES S. I. [1]

ORDO STUDIORUM SEPTEM CLASSIUM

EBORAE, ANNO 1566

Introductio

Ordo studiorum a P. Soares conscriptus non semel citatur a P. Ledesma in mon. 88 et 89. Multum laboravimus ut illum inveniremus. Esse autem nostrum monumentum, his rationibus probamus : Documentum missum fuisse ex Lusitania, testificantur adnotationes appositae. Auctor imprimis crisi subiicit in eo ordinem quemdam studiorum Roma missum ; deinde proponit alium a se concinnatum tamquam magis utilem ut in academia eborensi adhibeatur. Ordinem, quem Roma accepit, esse rationem studiorum quae *De studiis humaniorum litterarum - 1565* (videsis supra, mon. 25 et 31) inscribitur, inferius patebit, cum viderimus para-

118 rhetoricae *del.* quartus modus.

[21] Videsis supra, mon. 90, cl. 1 et 2.

[22] Ultima verba suspicari permittunt, Patrem Ledesma primis consultationibus non adfuisse.

[1] Cf. supra, mon. 74 A adn. 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

graphos in quibus regulae illius ordinis ab auctore citantur. Auctor deinde potuit accipere ordinem romanum iam ineunte anno 1566 ; nam notum est, textum missum fuisse in assistentiam Hispaniae ut, postquam ibi descriptum fuisset, Romam remitteretur (cf. ea quae de textu sexto dicta sunt supra, in introductione mon. 31). Ex verbis auctoris « in hac academia sequenda » (lin. 54) deducimus, ordinem septem classium ad usum collegii, seu universitatis eborensis fuisse praeparatum ; nam in aliis Lusitaniae collegiis S. I. (prout conimbricensi et olisiponensi) anno scholastico 1565-66 plures classes exstiterunt, et ipse P. Soares epistola diei 17 iunii 1566 petiit a P. Generali ut septem collegii eborensis classibus nova adiungi posset [2]. Demum P. Soares optime potuit esse auctor huius scripti. Testimonio enim Patris Ledesma (cf. mon. 88 et 89) certe misit ordinem quemdam patribus romanis ad studia ordinanda delectis ; maximaque in his rebus auctoritate gaudebat, quod verbis quoque Praepositi provinciae Lusitaniae comprobatur [3].

TEMPUS : Si consideramus, ordinem romanum, quem P. Soares accepit, anno 1565 scriptum fuisse, monumenta vero 88 et 89, in quibus ordinis Patris Soares mentio fit, secunda anni 1566 parte fuisse concepta, nihil impedit quominus nostro monumento annum 1566 adscribamus.

TEXTUS : *Stud. 3*, f. 408*r*-09*v* ; originale, sed non autographum Patris Soares. In folio 409*v* legitur adnotatio : « Lusitaniae » ; et ibidem manu Patris Possevino, secretarii : « De classibus etc. Lusitaniae Universitatis etc. ».

QUAE INCOMMODA CUM EA QUAE IIS STUDIIS [1] PRAESCRIPTA EST, DOCENDI RATIONE CONIUNCTA SINT

Illud ex hac docendi ratione imprimis aperte colligitur, esse singulis scholasticis singulas classes gradatim ita necessario percurrendas ut nulla, sine magno detrimento, praetermitti posse videatur. Nam ut a septima incipiamus, ex ea scholastici declinandi et coniugandi praeceptis imbuti ad sextam audiendi generis gratia promoventur ; hinc ad quintum, ubi

5 Nam *del.* de, *sup.* ut a

[2] Cf. *Lus. 62*, f. 46*r*.

[3] Die enim 10 ian. 1566 de collegio eborensi Patri Generali scribebat : « De las cosas de los estudios hize que el P. Cypriano escriviesse la que con ésta va suya, porque él de preposito avía entendido todo este tiempo atrás después de partito el P. Mirón, en ellos, y entiende aun agora como cancelario, y podía dar buen información de lo que él escrive » (*Lus. 62*, f. 1*r*) ; et die 14 iulii 1566 Patri Miró, assistenti Lusitaniae : « A ordem das escolas e o mais que V. R. pol' la sua pede, tenho mandado pedir a Coimbra ; tanto que vieren, se mandarão » (*Ib.*, f. 65*r*).

[1] Scilicet ordine studiorum, qui inscribitur *De studiis humaniorum litterarum* (vide supra, mon. 25 et 31).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tantum verborum praeterita explicari solent; inde ad quartum, in quo solum, si septem classium ordinem animadvertas, accurate syntaxis exponenda est. Restat syllabarum quantitas perdiscenda, quae cum explicari nisi in tertio gymnasio non debeat, eo quoque est necessario demigrandum. Iam vero cum ad primum gymnasium admittendus nemo sit qui non sit aliquo saltem compendio rhetoricae imbutus, si quidem perfici in hoc gymnasio in rhetorica scholastici iubentur, reliquum est ut ex tertio et secundo migrari opus sit, ubi tantum tradi prima rhetorices rudimenta solent. Ex quo cum incommoda sequantur plurima ac multa ita gravia ut, nisi occurratur, magnam factura sit rei literariae iactura, operae pretium visum est, si quae praecipua esse viderentur, annotaremus.

Primum illud est quod, cum antea multi duorum annorum spatio decursu ad primum gymnasium evolarent et tertio latinitatis perdiscendae finem facerent, nunc non infimos solum aut mediocres, sed etiam illos qui ingenio ac diligentia caeteris antecellant, quatuor nec minus annos in ea re consumere oporteat [2]. Nam in primo gymnasio, aut in secundo nullus minus anno uno versari solet, in tertio et quarto simul integer annus consumi debet; in quinto, sexto et septimo tantumdem temporis opus est. Quod si studiorum haec ratio etiam diligentissimis necessario tenenda est, quis non videat, reliquis quinque et eo plures annos in latinitate esse consumendos. Quae res, Deus, quantopere omnium animos debilitabit, studia restinguet atque eos vel ab incepto cursu deterrebit vel certe a nostris scholis penitus seiunget. Videbunt enim esse alias academias ubi cursus hic, apud nos tam tardus, multo citius ac celerius conficiatur. Deinde si unicuique gradatim, ut dictum est, singulae classes percurrendae sunt, quotus tandem quisque erit qui magnam quandam adhibere velit in studiis diligentiam, cum experientia compertum sit, nullum esse maius diligentiae incitamentum, quam evolandi spes; qua sublata, remittatur studium, retardetur conatus, refrigescat ardor omnis animorum, opus est. Adde, si id fiat, nullum pene inter optimos et reliquos discrimen inveniri; pauci enim erunt reliqui qui optimos in tanta tardidate non consequantur.

Neque his incommodis occurri satis putandum est si frequentius scholasticis ex inferioribus ad superiores classes demigrare permitta-

---

16 quo *del.* quae, *sup.* cum || 21 et *del. sed rest.* || 23 digilentia *ms.* || 33 gradatim *del.* que

---

[2] De tempore grammaticae et rhetoricae studiis impendendo cf. *Const.* P. IV c. 15 A; MP I 301.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tur ; ea enim res, etsi primo aspectu utilis censeri potest, nobis tamen incommodum ex ea sequi videtur quam gravissimum ; cum enim ita res se habeat ut varii praeceptores varias sequantur docendi rationes, ac nunnumquam fere contrarias, ingenio etiam sint ac natura valde absimili, nisi diutius apud eundem praeceptorem versetur scholasticus, prius tempus elabitur quam ignotas illas vias atque a sua consuetudine alienas perspicere satis possit ; quare quod tempus studiis dandum erat, id in explorando praeceptoris ingenio variaque docendi ratione intelligenda consumitur. Quamobrem quae nobis docendi via atque ratio maxime utilis esse videatur, paucis deinceps complectemur.

QUAE DOCENDAE LATINITATIS RATIO IN HAC ACADEMIA SEQUENDA ESSE VIDEATUR

De septimo gymnasio

In hac classe prima syntaxis rudimenta ac nominum genera provectoribus, quo tempore magis convenire iudicabitur, praelegenda esse videntur ; et in fine anni, quoniam multi hinc ad quintum gymnasium promoveri solent, operae pretium erit si vel rudis aliqua ipsis praeteritorum notitia tradatur, quam postea magis perfectam absolutamque percipiant. Selectae item Ciceronis epistolae in hoc gymnasio explicari deberent. Nec id alicui mirum videri debet, cum hic minor sit classium numerus. Nec res aliter commode fieri possit, nisi una classis multarum partes sustineat. Quod hic semel dictum, de caeteris quoque gymnasiis intelligatur.

De sexto gymnasio

In sexto gymnasio nominum genera ac praeterita explicari opus est, nec non aliquem ex *epistolis familiaribus* clariorem librum, id vero quo tempore praefecto magis convenire videbitur. Ad finem anni, quod hinc ad quartum mutari soleant, nonnulla syntaxis praecepta, quae postea absolutius audiant, non sine magna utilitate ediscent. Nam si in sexto gymnasio sola nominum [408*v*] genera pueris praelegantur, migrare hinc ad quartum nullus poterit ; cum tamen et fieri soleat et sit usque quam necessarium. Adde scholasticorum mutationes quae hinc ad altiores classes fieri solent, minus frequentes esse oportere, imo et

44 ita *del.* se, *sed rest.* || 50 variaque *del.* ratio || 71 sine *del.* non

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

videri satis atque adeo necessarium ut semel tantum dimidiato anno fiant, non tertio quoque mense ut regulae percipiunt [3]. Nam si singulis tribus mensibus, solo genere audito, migrari scholastici permittantur, audire in quinto gymnasio verborum praeterita non possunt. Cum enim praelecta modo sint nec explicari iterum continenter sine maxima satietate et incommodo eorum qui audierunt; nec differre sine magno reliquorum detrimento possunt. Adde huc quod dictum est, oportere ut deficiens classium numerus his quae sunt magis auctis suppleatur.

De quinto gymnasio

Eadem de causa quintae classi commodiores aliquot libri ex *Epistolis familiaribus* et Ovidii *De tristibus*, qui vespertinis horis explicetur, syntaxis exactiorem explicationem assignari oportet. Mutari hinc scholastici ad graviores classes, nisi semel dimidiato anno, nullo modo debent, quod etiam huius gymnasii regulae [4] etc.

De quarto gymnasio

In hac classe dialogus *De senectute* et *De amicitia*, graviores aliquot libri ex *familiaribus*, *Paradoxa* Ciceronis, Ovidii *De ponto* et *Metamorphoses*, syntaxis exactissime, atque ad finem anni *Eclogae* Vergilii explicari deberent. Adde quantitatem syllabarum quae nisi exponatur, migrare hinc ad secundum gymnasium scholastici non possunt, cum tamen nihil horum hactenus praetermissum sit. Praeter generales omnium classium mutationes quae initio anni celebrantur, nullas in hoc gymnasio fieri convenit. Nam si dimidiato anno meliores hinc ad tertiam eximas, nec illi inde in fine anni ad primum promoveri, nec ex reliquis secundo gymnasio solitus numerus suppeditari potest. Qui enim dimidiato anno ad tertium missi non sunt, quis credat eos in fine ad secundum mitti posse. Accedit huc praeceptorum diversitas quam maxime studiis incommodare diximus. Illud tandem novum id et inauditum existimari, quippe quod, post fundatam hanc academiam, factitatum numquam sit.

87 syntaxis *del.* et || 99 inde *del.* ad finem

[3] Cf. supra, mon. 31 lin. 27-28.
[4] Cf. *ib.*, lin. 85-86.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

De tertio gymnasio

In tertia classe libri *De officiis*, ad finem anni aliqua Ciceronis oratio ex facilioribus, ut est in more positum ; et non nihil historiae vel ex Caesaris *Commentariis* vel ex alio aliquo historico ; compendium rhetoricae, ne ad primum gymnasium, ubi perfici in eo iubentur, eius ignari penitus permutentur ; et quantitas syllabarum statim a principio anni praeter eos qui ex quinto missi sunt, explicari omnino debet. Poetae esse possent Ovidii *De fastis*, *Metamorphoses* et libri aliqui Virgilii ex facilioribus.

De secunda classe

Cum hinc ad artium curriculum nonnulli singulis annis promoveri soleant, perfici hic suo modo in latinitate scholasticos oportet. Unde illud sequitur, primum non videri satis ut compendium hic ipsis rhetoricae tradatur, sed aut libri *De inventione* et *De oratione ad Q. fratrem*, aut similes edisci opus esse. Ex historicis possent assignari Caesar *De bello civili*, Q. Curtius, Sallustius etc.

De prima classe

Hic nihil aliud dicendum occurrit quam quod regulae de dictando themate praecipiunt, ut magister paucis complectatur, quae deinde discipuli amplificent [5]. Quae res, etsi nonnumquam ad explorandam discipulorum facundiam periclitandumque ingenium fieri possit, plerunque tamen communis dictandi ratio servari debet. Nec aliter unquam ignota rerum vocabula cognoscere atque obscuriores loquendi modos, quae sunt propemodum infiniti, consequi possunt ; nam si ipsis libere vagari permittitur, complent illi quidem paginas saepenumero, sed nihil fere videas quod sit attrita quadam via et communi consuetudine alienum.

108 ut *sup.* || 113-4 Virgilii *sup.* || 123 aliud *sup.* || 130 *prius* pagines.

[5] Cf. *ib.*, lin. 276-78.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

94

P. GASPAR SÁNCHEZ S. I. [1]

RATIO PRAEPARANDI MAGISTROS GRAMMATICES

SEGOBIAE, ANNO 1567

Introductio

Documentum, in quo nominantur collegia medinense et segobiense (v. lin. 4), ex Hispania fuisse missum, est extra dubium. Quaestio solum surgit, quandonam hoc acciderit. In textu occurrit nomen Patris de Soria, quem asseritur per annum lectorem fuisse grammatices (v. infra, lin. 61). Idem reperitur in catalogo collegii segobiensis, die 1 ian. 1567 exarato (v. infra, adn. 4). In eodem catalogo Patri Sánchez praefecti studiorum munus est assignatum (v. infra, adn. 1) ; cuius nomen in eiusdem collegii catalogo, anno 1568 praeparato, iam non apparet (cf. *Cast. 13*, f. 176*r*). Fieri potest ut P. Sánchez scriptum ad primam congregationem procuratorum, mense octobri anni 1568 Romae celebratam, confecerit.

TEXTUS : *Stud. 1/c*, fasc. 11, folium unicum, 305 × 215 mm. magnitudinis ; olim numero 318 signatum ; a manu nobis ignota transumptum. Adnotationes manibus diversis in facie folii versa exaratae conspiciuntur : «Orden para criar lectores de grammática - 125 - Grammatica ». « Instructio pro lectoribus grammatices ». « Este padre que da este parecer, es muy discreto y muy asentado y experimentado en el officio ». « B. P. N. E. ». Hae litterae a quatuor patribus appositae sunt, qui Romae scriptum Sánchez ratione officii legerunt ; et sunt B[enedictus Palmio], assistens, Ioannes A. P[olanco], secretarius, Hieronymus N[adal] et E[verardus] Mercurian, assistentes.

ORDEN QUE PARECE CONVENIENTE PARA CRIAR LECTORES DE GRAMÁTICA

Primeramente, en los collegios donde la Compañía enseña gramática (como la experiencia lo ha mostrado en Medina y Segovia) de or-

---

[1] De G. Sánchez S. I., hispano haec reperiuntur in catalogo collegii segobiensis, die 1 ian. 1567 exarato : « El padre Gaspar Sánchez, prefecto de estudios ; de veinte y cinco años, natural de Cascante, dioc. de Taraçona, de Compañía seis años y medio, oyó en Alcalá tres años de artes antes de entrar en ella, a leído la classe de medianos con sufficiencia ; este año descansa por su falta de salud, y es prefecto de los estudios y confiessa algunos estudiantes » *Cast. 13*, f. 175*r*. Cf. praeterea ASTRAIN, *Historia* II 69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dinario, los estudiantes más aventajados se afficionan a la Compañía y a leer gramática en ella, y algunos de éstos, aun después de oýdas artes o oyéndolas, han pedido que les pongan en este ministerio.

Siendo esto así, parece que sería bien se recibiessen los tales y, acabada su probación, se criassen de esta manera : Que pues la Compañía haze tanto caso de este ministerio, y todos, una voce, dizen ser el más útil que trata [1], que procure, lo primero, hazer obreros tales que lo puedan bien exercitar ; y que, pues a uno que ha de confessar o predicar, le da la Compañía estudios tan largos de artes y theología, y da por bien empleados ocho y diez años que le mantiene, sin servirse nada de él, que a lo menos, pues es el ministerio no menos útil, el que ha de leer en la Compañía (exceptos los que entrasen consumados en letras humanas, como el padre Luys Pérez [2] que lee en Segovia) gastasse tres o quatro años o los que le bastassen, para confiarle qualquier escuela.

Lo dicho se podría hazer de esta manera : que los estudiantes que se recibiessen en el collegio donde se lee, acabada su probación (como avían de estudiar artes, o allí donde entraron, o en otra parte donde se lea, si así pareciesse convenir) se diessen ex professo a letras de humanidad, oyendo no sólo sus lectiones de rhetórica, preceptos de copia etc., mas passando por sí otros libros de historia, oratoria, poesía, para que así se hiziesse no sólo bastante, pero aun consumado en esta facultad, exercitándose mucho en la composición de prosa y verso, y recitando a menudo oraciones en el refitorio etc.

De aquí nacerían las comodidades siguientes : La primera, que no enseñarían muy moços, como hasta aquí, de lo qual ni los estudios, ni la Compañía ganan nada. La segunda, que podrían los que así se criassen, substituir entre años, quándo en una classe, quándo en otra, por ocho o quinze días. Lo qual autorizaría mucho los estudios, pues en ellos se criaba gente que puede suplir por sus maestros, y ellos mismos se exercitarían, y (lo que no es menos necessario) tendrían los que leen continuo algún alivio entre año. La tercera, que si acaso alguno de los lectores enfermasse (como acaesce) podría suplir en su lugar, y no se-

---

32 el[2] *del.* lec[tor

---

[1] De momento ac utilitate ministerii docendi pueros cf. epistolam Patris Generalis, die 19 dec. 1558 Societati datam (infra, mon. 199) ; et epistolam diei 28 iun. 1559 Patris Bustamante (infra, mon. 202).

[2] Ludovicus Pérez S. I. « de 33 años, uno de Compañía, havía leydo latín y griego en Salamanca, y latín en Santiago, Palencia ; lee la classe de mayores ». Ex catalogo collegii segobiensis (27 apr. 1565) ; *Cast. 13, f.* 172.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ría forçoso que un maestro tuviesse dos escuelas juntas, como he visto yo que a sido alguna vez necessario. Y esta es una cosa digna de remedio, porque, como el officio de el lector de gramática no es como el de el confessor o predicador, el qual si está indispuesto, o suple otro o no se siente tanto su falta, mas antes es officio continuo y perpetuo. Acaesce muchas vezes una de dos, o ser necessario (lo que arriba dixe) que uno tenga dos escuelas juntas, o que con su indisposición lea, la qual, con ocho o quinze días de alivio, se le quitara ; y no aviendo esto, se hallara cada día peor.

Si paresciesse inconveniente (como lo es) que el natural y que se ha criado en nuestros estudios leyesse allí, el remedio está en la mano, de criar en un collegio para otro.

Esto parece cosa digna de ponerse luego por la obra, o de proveerse de otra manera ; porque a lo menos en esta provincia ay muy tasados lectores de gramática, y si dos o tres faltassen, y aun sólo uno, abría trabajo.

Ultra de lo dicho se offrece que sería bien poner en orden las reglas viejas, como se han puesto las de los otros officios ; y pues es officio distincto el leer de menores que el de medianos [f. *v*] y mayores, parece sería bien que las reglas en lo que convienen, fuessen comunes para todos ; y para el modo de enseñar para cada maestro, fuessen particulares. Aunque esto parece que tiene alguna difficultad, por ser differente el modo de enseñar de cada tierra.

Los de la Compañía que se podrían criar para lectores, son en esta provincia : el padre Pedro de Soria [4] que ha leydo un año, y el hermano Antonio López [5] que lo pide con instancia, que estudia artes en Burgos. Los de fuera que se podrían recebir para este effecto : en Medina, Pedro Pedril y Antonio Rodríguez ; en Segovia, Francisco de Segovia, Pedro Alvarez, Antonio de Villalón ; los quales, creo que estudian allí artes aora ; y Pedro Mexía.

---

44 viejas *del.* q[ue] || 46 mayores *del.* que.

---

[4] « El padre Pedro de Soria, ministro, de veinte y seis años y medio, natural de Toledo, a tres años que está en la Compañía, oyó las artes fuera della, y es licenciado en ellas ; a sido aquí un año lector de gramática en la classe de menores, y al presente haze officio de ministro ». Ex catalogo collegii segobiensis (1 ian. 1567) ; *Cast. 13*, f. 175*r*.

[5] « El H. Antonio López, ropero de lino, entró en la Compañía en Segovia a 25 de agosto 1564 ; es de edad de 20 años ; es natural de Segovia, es studiante del primer año de las artes ». Ex catalogo collegii burgensis (1567) ; *Cast. 13*, f. 69*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Parece que sería bien que uno fuesse el confessor de todos los estudiantes donde el número no passasse de dozientos, como en esta provincia. Y este podría ser prefecto de los estudios, y ternía por officio tratar, más en particular, los estudiantes, y hablar a sus padres. Lo qual 70
haría mucho al caso para ganarlos. Y si acaso ubiesse alguno que ubiesse sido lector para este officio, sería más a proposito ; porque ternía intelligencia de más cosas, y sabría cómo se han de tratar los estudiantes.

Gaspar Sánchez

95

P. THEODORUS PELTANUS S. I. [1]

DE RATIONE STUDENDI

INGOLSTADII, AD ANNUM 1568

Introductio

TEXTUS : *Opp. NN 290*, f. 156*r*-57*v* ; manu nobis ignota transumptum. Nomen auctoris P. Hoffaeus, viceprovincialis subscripsit. Ab eodem est in f. 157*v* adscriptio : « D. Peltanus de ratione studendi ». Quae verba tertia quaedam et posterior manus in capite folii 156*r* repetiit. In f. 157*v* adhuc hae litterae videri possunt : « + P. E. N. » ; quarum solutio est : crux est signum P. Fr. Borgiae, praepositi generalis ; ceterae litterae : P[olanco], secretarius ; E[verardus Mercurian] et N[adal], assistentes. Quae sigla simul nobis permittunt scriptionis tempus detegere. P. Everardus enim non potuit illud legere, nisi post congregationem generalem secundam (1565), in qua assistens est electus ; nec post mensem maium anni 1569, cum ad provincias Galliae visitandas missus est (cf. GILMONT, *Les écrits* ... p. 251 ; et *Epp. Borgia* V 95). P. Nadal autem solum post mensem octobrem anni 1568, quando ex visitatione provinciarum Germaniae reversus, assistens renuntiatus est (cf. *Pol. Compl.* II 692).

1. Habendus est geminus delectus : alter quo secernentur promovendi ad studia ab his qui ad studia literaria videntur inepti ; alter quo separentur qui spem faciunt insignis alicuius eruditionis, ab his qui tantum ad mediocria videntur nati.

---

[1] Th. Peltanus S. I. (c. 1528-1584 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 113) multos annos in academia ingolstadiensi theologiam professus est, haud pauca quoque de re theologica scripsit. Cf. SOMMERVOGEL VI 458-66 ; *Biographie de Belgique* XVI 887.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. Bonae spei deberent ordinarie absolvere suos cursus et citra interruptionem, si fieri posset, et cursu aliquo integre absoluto, in eo se paululum exercere, priusquam procederent ad proximum, si ita tamen expedire videretur, vel occasio ferret.

3. Deberent eiusdem cursus discipuli simul esse in eodem collegio, et eo numero qui sufficiet ad privatas inter se exercitationes. Ad eas namque ut minimum quatuor aut quinque requiruntur; friget enim disputatio omnis et exercitatio, quum tantum duo aut tres adsunt.

4. Deberent docti et alicuius authoritatis praeceptores singulis cursibus praefici, alioqui discipuli nihil proficiunt, sed et studia et ipsos etiam studiorum praefectus negligunt contemnuntque.

5. Illi qui faeliciter suos absolvissent cursus, deberent ad gradus scholasticos promoveri [2], nisi tamen ita forent affecti, ut gradus eis viderentur in perniciem cessari. Nam nisi proponatur huiusmodi aliquod calcar, languent hisce in locis, ubi gradus et tituli eius maximi fiunt, omnia [3].

6. In omnibus collegiis deberet aliqua saltem exercitatio circa casus conscientiae institui, quocunque tandem modo et ordine id fieret.

7. Illi qui videntur nati ad concionandi munus obeundum, deberent serio hac in re iuvari et [156*v*] exerceri, praefectis aliquibus eius artis magistris.

8. In collegio ingolstadiano, praeter lectiones duas publicas, deberet tertio privata institui in scholastica theologia, ad quam tamen alii nonnulli externi bonae spei et modestae vitae, propter maiorem nostrorum exercitationem possent admitti [4].

9. Rectores non deberent discipulos qui ex professo literis dant operam, externis negotiis multum occupare [5], sed eos modis omnibus ad studium incitare et promovere, et praecipuam curam eius rei praeceptoribus eorum relinquere. Nam ubi plures ex aequo curant, nihil boni fit, quin potius excitantur turbae, et animorum generantur alienationes.

---

[2] De dignis ad gradus academicos promovendis cf. *Const.* P. IV c. 6 § 17; MP I 257.

[3] In margine adnotatio P. Hoffaei: « Quaeritur, an si P. Provincialis iudicaret aliquem ex nostris aptum ad gradum magisterii, possit suis promotionem permittere ? ».

[4] In margine manu P. Hoffaei: « Dubito ».

[5] De impedimentis quae a studio animum abstrahunt, removendis cf. *Const.* P. IV c. 6 § 3; MP I 227.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

10. Deberet magna valetudinis cura haberi [6]. Nam qui serio literis dant operam facilime laeduntur, nisi optima eorum habeatur ratio in victu, amictu, corporis exercitatione, animorum recreatione.

11. Deberet dari opera, ut nostri frequenter in publicam prodirent arenam, suaque diligentia et contentione alios inflammarent [7]. Turpe est enim nostros, qui domi librorum et praeceptorum commoditatem habent maximam, reliquis condiscipulis inferiores esse. Id quod nunc tamen non raro accidit.

12. Et quod de discipulis nostris dictum est, id multo magis intelligendum est de praeceptoribus. Nam cum genus nostrum in tota passim Germania parum sit gratum, et perpaucos habeat suarum laudum praecones, nisi caeteris sui ordinis professoribus sint superiores, nihili fiunt. Falluntur autem vehementer qui existimant, quemlibet ex nostris in hoc gymnasio ingolstadiano cum dignitate posse praeesse. Saepe namque compertum, eos etiam qui videbantu[r nobis i]d esse, in diluendis aliorum [157*r*] argumentis satis desudasse, nec tamen sic auditoribus satisfecisse. Et quoniam in utraque facultate philosophica et theologica acuratius hoc tempore instituuntur, quam annis superioribus consuetum erat fieri, futuri professores ampliore egebunt eruditionis supellectile, quam eorum praecessores.

13. Plurimum obsunt crebrae praeceptorum mutationes non solum discipulis, sed ipsis etiam praeceptoribus ; est praeterea isthaec mutatio hisce in locis non solum nova, sed etiam ingrata plane et odiosa, cum alii atque alii professores alias atque alias sequi soleant docendi rationes.

Haec sunt praecipua, quae mihi circa eam rem occurrunt.

D. Peltanus

---

49 hoc *del.* collegio || 50 nobis id *charta abscisa* || 52 satisfecisse *ms.* || 54 aegebunt *ms.* || 61 D. Peltanus *m. Hoffaei.*

---

[6] Cf. *Reg. Rect. Coll. Rom.* (*1551*) III : *De conservanda corporis sanitate* ; MP I 80-85.

[7] Cf. *Reg. schol. S. I.* (*1558*) § 15 ; supra, mon. 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

96

P. IACOBUS LEDESMA S. I.

DE RATIONE DOCENDAE THEOLOGIAE

ROMAE, AD ANNUM 1570

Introductio

TEXTUS : *Stud. 3*, f. 32*r-v* ; autographum. A tergo eiusdem auctoris manu : « Al molto Reverendo Padre in Christo, il Padre Natal, assistente della Compagnia di Giesù ».

TEMPUS : P. Nadal, cui hoc scriptum exhibitum est, mense octobri anni 1568, post visitatas Germaniae provincias, Romam rediit (cf. ***Pol. Comp.*** II 692). Monumentum post reditum accepisse, demonstrari potest etiam nominibus sociorum qui ad finem scripti recensentur. Primus eorum est Dionysius Vázquez, qui anno 1568 Collegii Romani rectoris munus obibat (cf. infra, adn. 5). Sequuntur nomina professorum eiusdem collegii, qui non nisi anno scholastico 1570-71 simul inibi docuerunt (cf. infra, adn. 6) ; P. Sá enim in catalogo collegii die 1 aug. 1569 confecto nondum apparet (cf. *Rom. 78/b*, f. 65*r*), nec in catalogo mense ian. 1572 conscripto reperitur (cf. *ib.*, f. 94*r*). Quare monumentum 96 ad annum 1570 fuisse a P. Ledesma conceptum, non absque solido fundamento asserere possumus.

EDITIO : MP (1901), doc. 51, p. 570-71. — AICARDO, *Comentarios* III 325-26 (translatio hispanica).

Reverende admodum in Christo Pater

In quaestionibus probandis

1. Ut fiat mediocris quaedam saltem probatio fidei et veritatis, sed tamen firma, et obiectionibus non addatur energia ; sed, facta obiectione, ea fortissime dissolvatur et confutetur, et magna quidem energia. Quod si multae sint obiectiones contra veritatem, non omnes simul proponantur, sed per singulas vel per partes proponantur et dissolvantur. Denique in tota disputatione eluceat vigor fidei et affectus pietatis, et sit talis disputatio, ut legentem similiter afficiat.

2. Posset deinde vel ipse aliquorum discipulorum scripta, quos aliquando putamus docturos vel concionaturos, per se privatim corrigere,

---

5 confutetur *del.* ipsa, *sup.* et | quidem *sup.* || 9 disputatio *sup.* || 11 privatim *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vel haec ipsa illis transcribenda tradere, et ut alia circa haec delerent, vel quid aliud simile, si quid videatur commodius.

In docendi modo

1. Laudare D. Thomam et eius doctrinam [1].

2. Etiamsi ab eius opinione discedendum esset (quod tamen erit quam raro, et cum communis opinio doctorum contrarium opinatur, non aliter), tamen tunc excusare D. Thomam, vel interpretari vel, adducta distinctione, si fieri possit, conciliare, ita ut semper ipsius Doctoris sancti authoritas integra conservetur.

3. Non irridere vel reprehendere scholasticam theologiam, sed eam potius multis, ut fas est, laudibus efferre ; nec doctores ipsos scholasticos in genere irridere aut eis detrahere, sed laudare ; tum in genere, tum etiam in particulari nullum irridere vel in contemptum adducere. Quod si ab aliqua illorum, ut contingit, sententia sit discedendum, et eius opinio sit impugnanda, quia praestantiores alii aliam sequantur, id quidem fiat, sed citra irrisionem authoris eiusve doctrinae, etc. Atque id, si thomistae sint, qui D. Thomae doctrinam sequuntur, multo magis.

4. Inter docendum ad pietatem aliqua, cum locus et occasio se offerat, interponere, ut semper oratio sit bene morata et quae audientem aedificet [2].

5. Non excitare risum facetiis vel rebus similibus inter docendum, data opera.

6. Si quae philosophica misceantur, sint eiusmodi, quae fidem et veritatem promoveant atque confirment, non quae possint retardare vel scrupulum generare aliquando.

7. Sequenda semper opino D. Thomae, vel communis. Novae vero opiniones non inducantur ; et si quae aliquando cum magna probabilitate nova occurrat, non id fiat nisi consulto prius praefecto studiorum et ex eius consensu, vel ipsius Superioris, vel alterius qui possit iudicare, cui id muneris Superior iniunxerit [3]. Idem fiat, si quando discedendum sit a communi vel D. Thomae opinione recepta.

---

12 delerent *del.* vel sic || 14 modo *del.* circa mores || 15 doctrinam *del.* et qui eum sequuntur || 16 si *p. corr.* | tamen *del.* fiet quam || 18 tunc *del.* non disputare || 19 distinctione *del.* et | ipsius *sup.* || 20 sancti *sup.* || 26 sit *sup.* | impugnanda *del.* id quidem || 27 fiat *del.* authoris modeste || 31 quae *del.* det gratiam || 40 nova *sup.* | fiat *del.* quousque.

---

[1] Cf. supra, mon. 73/C lin. 39-40.

[2] Cf. supra, *Const.* P. IV c. 16 § 4 ; MP I 311.

[3] Cf. supra, mon. 73/A lin. 70-1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

8. Quae sunt fidei dogmata, fortiter et solide confirmentur, maxime vero adversus haereticos nostrae aetatis; cum quibus etiam loquendi modus fugiendus, et usitatus Ecclesiae catholicae sequendus.

9. Alia circa interpretandi modum et sacras litteras, vel D. Thomam, vel controversias, et casus etiam conscientiae, cum ordine studiorum conymbricensi [4], data fuerunt Patri Dionysio [5] ex sententia doctoris Emanuelis, Parrae, Ledesmae, Benedicti [6], etc.

Vestrae Reverentiae indignus in Christo servus

Ledesma

97

P. FERDINANDUS PÉREZ S. I. [1]

RATIO EXPLICANDAE PRIMAE PARTIS S. THOMAE

EBORAE, AD ANNUM 1570

Introductio

Ad cognoscendam historiam tractatus, a P. Pérez conscripti, iuvat admodum exscribere partem epistolae, die 7 aug. 1574 Eborae a P. Michaeli Torres P. Generali datae: « Hasta ahora, después que esta universidade [Evora] se fundó, no se ha podido guardar en ella lo que nuestras Constituciones ordenan en el curso de theología, es a saber, que se tenga tal modo en las leciones y materias, que, en espacio de tres años y medio, hasta quatro años, se lea todo lo de las tres partes de S. Thomás. Antes, con aver dos leyentes, se passan cinquo y seis años, sin que acaben de

---

[4] Quid et ubi sit hic ordo studiorum conimbricensis, cum certitudine declarare non valemus; fortasse agatur aut de mon. 93 aut mon. 99.

[5] Dionysius Vázquez S. I. (c. 1527-1589; cf. *Cast. 14* I, f. 103*r*; *Hist. Soc. 42*, f. 62*v*) anno 1568 rector Collegii Romani (cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 77-78 et 322; SOMMERVOGEL VIII 486-87).

[6] Iuxta catalogum Collegii Romani, anno 1570 conscriptum (cf. *Rom. 78/b*, f. 74*r*), Emanuel Sá (cf. supra, mon. 69 adn. 2) erat professor Sacrae Scripturae; Petrus Parra (cf. supra, mon. 64) praefectus studiorum; P. Ledesma lector controversiarum, Benedictus Perera (cf. supra, mon. 67) professor theologiae scholasticae.

[1] Ferdinandus Pérez S. I. ortus in dioecesi cordubensi anno 1532, Societatem ingressus est anno 1557. Pluribus annis theologiam docuit in academia eborensi. Obiit Conimbricae die 2 apr. 1597. Cf. SOMMERVOGEL VI 497.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

explicar las cosas necessarias. La causa desto es la mucha exacción que los maestros ponen en qualquiera materia que lean, no solamente en declararla, mas aun en más principalmente en los escritos que hazen o dictan sobre ello. Y como este zello de exacción vaya siempre creciendo, assí parece que yrá siempre en crecimiento la demora y dillación del tiempo, de modo que, según esto, yo creo que ni tres lectores acabarán el curso en el tiempo limitado por las Constituciones. Siendo esto así, parecía importante aver algún remedio con que se atajase, porque no sólo en este collegio, mas también en el de Coímbra, onde los nuestros tienen en casa dos liciones de theología, acaece lo mismo ; y aún más en Alcalá he yo notado lo mismo defecto y la misma raíz ; porque, según supe, en todo un año, no leyan un maestro más que siete o ocho qüestiones de S. Thomás.

Pensando en ello, se me offrecía que sería bueno que por alguno de la Compañía se hiziesse un *directorio*, en que se mostrassen las cosas que se avían de declarar en las escuelas, y las que se podrían escusar, y las que es menester ser leídas más exactamente, y las que menos. Los años passados hize yo hazer esta diligencia al padre Hernán Pérez (que como es tan resoluto y visto en todo lo de la theología, me pareció muy apto pera esso) y un poco que hizo sobre la primera parte, contentó mucho no solamenta acá, mas aun allá en Roma, aonde yo lo llevé » (*Lus. 66*, f. 212*r-v*).

Tractatum, de quo in epistola Patris Torres agitur, haud dubio exhibet nostrum monumentum, quem ille anno 1573, cum congregationi generali tertiae interesset, patribus romanis tradidit.

TEXTUS : Romae, Bibl. Naz. Vitt. Em., *Mss. Gesuit. 1433* (*3562*), f. 328*r*-31*v* ; a manu nobis ignota exaratum.

EDITIO : MP (1901), doc. 52, p. 572-81.

RATIO EXPLICANDAE PRIMAE PARTIS S. THOMAE A P. D. FERNANDO PEREZ SOCIETATIS IESU TRADITA

Ut totus theologiae cursus a duobus theologiae professoribus, non pluribus quam quatuor annis, iuxta Constitutiones [1], absolvi possit, et ita unaquaeque pars D. Thomae ab uno doctore duobus annis absolvatur ; item, ut eadem res non multis in locis, sed uno eodemque proprio tradatur ; et denique, ut in theologia, nonnisi quae ad theologiam pertinent, explicentur ; quae methodus servanda sit, quaenam sint omittenda, et quae et quo in loco tractanda, paucis elucidabitur.

In primis persuasum esse oportet, autorem, quem in theologia ad

10 theologia *del.* com[mentatorem ?]

[1] Cf. *Const.* P. IV c. 15 § 3 ; MP I 303 305.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

interpretandum suscipimus, non esse Caietanum, sed D. Thomam [3], ideoque de Caietani commentariis id tantum adiiciendum erit, quod ad explicationem vel D. Thomae, vel rei quae disputatur, utile sentiatur.

Praeterea, ut per tempus liceat, exacte tractare, quae ad theologiam proprie pertinent, oportet; praeterire ea quae logicae aut metaphysicae sunt; imo et ea quae sunt theologica, si facilima sint, nisi forte videantur non contemnendae utilitatis; et ita omittere multos articulos et quaestiones nonnunquam oportet.

Unusquisque articulus qui omittendus non est, hoc ferme modo disseri debet: post explicationem tituli quaestionis, si forte explicatione indigeat, proponenda est explicandaque conclusio, quaecunque est in corpore articuli, praecipue quae quaestioni respondet; deinde discutiendum est, certa sit in fide, an communiter recepta, an saltem tanquam vera amplectenda; postremo pro eius confirmatione adducendae sunt probationes, et inter eas potissimum, quas ibidem affert D. Thomas. Caeterum non oportet nimis immorari, plus nimium defendendo rationes D. Thomae, aut conando ostendere esse ita convincentes, ut solvi non possint, cum saepe non sint nisi rationes probabiles. Post elucidationem corporis articuli non oportet omnia argumenta D. Thomae disserere, sed illa dumtaxat, si quae sunt, in quibus moveri solet difficultas, aut inter doctores controversa, aut saltem scitu non indigna.

Sive circa conclusiones, sive circa probationes, sive circa D. Thomae argumenta, quaestio [328*v*] in aliquo articulo proprium locum habeat, ibidem in hunc modum tractanda est: Prius proponi debet verbis perspicuis, deinde adiicienda erit ratio dubitandi, nisi forte pro ratione dubitandi sufficiat opinionum tunc explicandarum diversitas. Statim recitandae sunt opiniones cum brevi aliqua vel explicatione vel confirmatione. Non enim sunt omnes opiniones adducendae, sed celebriores, seu probabiliores dumtaxat. Stultum est namquae, ut ait Aristoteles, de cuiusvis opinione solicitum esse. Deinde quaestionis resolutio per unam vel plures conclusiones explicanda et confirmanda est et breviter et exacte; breviter, inquam, quia non est necesse afferre omnia argumenta quae afferri possunt; nec, quae afferuntur, multis verbis amplificare; exacte vero, quia ea sunt argumenta seu fundamenta paucis verbis subiicienda, quae satis sint ad exactam conclusionis confirmationem. Demum adducenda sunt argumenta partis adversae. Non tamen expedit omnia argumenta in contrarium congerere, sed illa dumtaxat, in quibus

---

[3] De libris qui in theologia legendi sunt cf. *Const.* P. IV c. 14 § 1 et B; MP I 295 297.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tanta est difficultas, ut ex iactis fundamentis aut non pateat, aut non aperte pateat solutio.

Cum per ea quae inferius dicentur, vel alioqui per superiores, lectori fit facultas disserendi aliquam quaestionem, quae relinqui alioqui deberet, huiusmodi facultas intelligi cum ea moderatione debet, ut inde non fiat necesse esse, ad necessariora utilioraque explicanda, aliud tempus, ultra statutum biennium, desiderari.

Pro prima parte

In quaest. 1ª non alias difficultates, ad prooemium theologiae pertinentes, D. Thomas censuit tractandas ultra eas quas in decem articulos 1ae quaestionis comprehendit ; ideoque, etsi 1us articulus tractari debet, tamen illa quaestio : utrum Deus ut obiectum beatitudinis sit naturalis finis hominis, seu utrum homo naturali inclinatione feretur in Deum, etsi art.º 1º huius quaestionis, et rursus quaestione 12 sequenti disputari soleat, tamen, tamquam in loco proprio, solum in 1ª 2ae q. 1 a. 4 dilucidanda esse videtur, quia ibidem agitur de ultimo hominis fine. Item illa quaestio : Utrum factibile sit viatori communicari claram scientiam articulorum fidei ; nec in eodem 1º art. I. p., nec art. ultimo partis 1ae 2ae sequenti, ut solet, disserenda videtur ; sed tanquam in oportuniori propriorique loco 2ae 2ae q. 1 a. 4, ubi quaeritur, utrum obiectum fidei possit esse aliquid visum. Art. 2 et reliqui usque ad 8m vel omitti possunt vel breviter explicari, dummodo omittantur, quae in logica et metaphysica traduntur de praxi et scientia practica, et de ratione et conditionibus subiecti scientiae. Art.º 9 et 10 poterit excitari quaestio de distinctione [329*r*] et multitudine sensuum Scripturae, nisi professor Scripturae eam quaestionem, vel in principio Genesis, vel alibi explicare velit ; tunc enim in scholastica theologia, et articuli ipsi 9 et 10 et ipsa quaestio praeteriri debent. Quaestio denique de libris canonicis, non in 1ª parte, ut interdum fit, videtur excitanda, sed remittenda est vel ad professorem Scripturae, vel ad 2am 2ae q. 1 a. 10.

Circa 2am quaestionem non oportet aliud tractare, quam conclusionem et rationes tertii articuli, quia reliqua logica sunt, quae fere priori *Posteriorum* libro tractari solent.

Quaestio 3ª D. Thomae, quia non aliud fere, quam metaphysicas difficultates tradit, relinquenda quoad omnes articulos videtur. De dis-

---

62-3 2a 2ae *ms.* || 78 a. 2 *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tinctione vero inter naturam et suppositum, quae art° 3° eiusdem 3ae quaestionis tractari solet, differenda esse videtur ad materiam Incarnationis, ubi non immerito sibi proprium locum videtur vindicasse. Denique quaestio de principio individuationis, quae super eodem art° 3, et rursus infra in materia de angelis, q. 60 a. 4, moveri solet, esset potius ad metaphysicam relinquenda.

De 4ª quaestione D. Thomae solus secundus articulus discutiendus videtur, quia in eo solo est tota quaestionis difficultas.

Quaestio 5ª omitti omnino potest, sicut et aliae quaestiones de transcendentibus, quia de iis metaphysicus ex professo agit, atque difficultas, utrum relationes divinae dicant formaliter perfectionem, quae in 3° articulo eiusdem 5ae quaestionis discuti solet, disputari potius debet in materia de Trinitate, q. 40 a. 2, ubi opportuniorem locum habet. Dubium vero, an humanae relationes dicant perfectionem, si in metaphysica discussum non sit, ibidem eodem art. 2° tractari potest, tanquam fundamentum seu praeambulum eiusdem quaestionis de perfectione divinarum relationum.

Quaestio 6ª, quia brevis et theologica est, quoad omnes quatuor eius articulos videtur tractanda ; caeterum illa difficultas, quae 3° eiusdem articulo discuti solet, an essentia sit praestantior quam existentia, iis qui docent metaphysicam, relinquatur.

De quaestione 7ª solus articulus 1 et 2 explicandi videntur, quia reliqua de infinito satis superque tractantur 3° *Physicorum*.

Quaestiones 8 9 et 10 quoad omnes articulos theologicae sunt et utiles, quae proinde praeteriri non debent. Illa autem controversia, proxime-ne an remote Deus cum causis secundis concurrat ad naturales effectus, non debet multis [329*v*] quaestionibus controverti in theologia, cum de ea 2° *Physicorum* satis agatur ; sed vel omittenda est, vel certe, quod minus tutum in fide sit, summa brevitate explicandum. Difficultas vero, quae q. 10 tractari solet, an Lucifer fuerit supremus angelorum, proprium locum habet in materia de angelis, q. 63 a. 7.

De quaestione 11ª solus art. 3 videtur tractandus, quia reliqua sunt metaphysica.

Quaestio 12ª quoad omnes articulos explicatu dignissima est. Caeterum non est in 2° articulo eiusdem quaestionis, ut solet, disserendum, an in beatis sit ponendum verbum, aut utrum ab intellectione seu visione distinguatur, quia haec omnia quaestione 27 sequenti, art. 1°, opportunius traduntur. Non est etiam eodem art°, ut solet, tractanda

---

101 tres *ms.* || 107 Quaestio *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

opinio Ioannis de Ripa [4], quia eius refutatio proprium locum habet 1ª 2ae q. 3 a. 2 et sequentibus. Item a. 6 eiusdem quaestionis non videtur esse agendum, utrum beatitudo consistat essentialiter in amore, vel utrum principalius in visione quam in amore, quia huiusmodi quaestiones ad 1am 2ae proprie pertinent, q. 3 a. 4.

Quaestionis 13ae solus 7us articulus explicandus videtur, quia reliqua parum difficultatis et minus utilitatis habent ; praeterea in ipso 7º artº non videtur de relationibus transcendentibus disserendum, nisi forte breviter exempli aut explicationis causa, quia de iis in metaphysica et logica satis agitur.

Quaestio 14ª, quia et theologica et difficilis, quoad omnes articulos disserenda videtur, dummodo ea praemittantur, quae in logica et metaphysica et scientiis humanis tradi solent. Item, in artº 13 tractanda esse dumtaxat videtur quaestio, eidem articulo propria : quomodo divina scientia visionis seu intuitiva possit esse futurorum, quippe non oportet ibi diffusam tractationem habere de futuris contingentibus, de quibus 2º *Perihermenias* satis dicitur ; et multo minus necesse est ibidem tractare ex professo quaestionem de libero arbitrio, quae in 1ª 2ae tractari debet, cum agitur de voluntario et involuntario, et de requisitis ad liberum usum rationis. Utrum autem scientia Dei, item, utrum providentia, utrum praedestinatio et praescientia rebus praescitis seu praedestinatis necessitatem afferant, ideo non multis in locis, sed infra, quaest. 23, de praedestinatione, art. 6, ubi diffusius solet, tanquam ex celebriori loco, disputari debent.

Quaestio 15ª de ideis, theologica et brevis est, nec est cur praetermittatur.

Quaestio 16, de veritate, et 17, de falsitate praeteriri omnino possunt, quia metaphysicae quaestiones sunt. [330*r*]

Quaestio 18ª, de vita Dei, etsi theologica, tamen, quia non admodum difficilis, nec admodum utilis, omitti, ut solet, potest.

Quaestio 19ª, de voluntate Dei, est quidem theologica et difficilis, et ideo quoad omnes fere articulos praelegenda ; fere, inquam, quia art. ultimus [ad quartum], an Deus velit malum, relinqui potest, quippe eandem habet difficultatem cum illa, an Deus sit causa peccati, de [qua in] 1ª 2ae q. 79 a. 1 et 2 ex professo disputatur.

Quaestio 20ª, de amore Dei, et 21ª, de iustitia et misericordia Dei, quia utraque brevis et utraque scitu digna, neutra praetereunda vide-

[4] I. de Ripa (da Ripatransone) OFM, magister theologiae in universitate parisiensi ; cf. F. Stegmüller, *Repertorium commentariorum in Sententias Petri Lombardi I-II* (Würzburg 1947) I n. 485 ss. ; *Encicl. Filos.* III 201-02.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tur. Caeterum in ipsa quaestione 21ª nec agere oportet de iustitia humana, de qua 2ª 2ae q. 58; nec etiam de humana misericordia, de quo 2ª 2ae q. 30 proprius locus est disserendi.

Quaestio 22ª, de providentia, theologica et non inutilis est, et proinde non relinquenda; omitti tamen debet art. 4, utrum providentia divina imponat rebus necessitatem, quia eadem difficultas est, etiamsi sub aliis verbis, q. 23 art. 6, discutienda.

Quaestio 23ª, de praedestinatione, accurate, quoad fieri potest, disserenda est quoad omnes articulos, quia et difficillima et maxime theologica. Utrum autem sit factibile ut non fuerit revelatum, quod Deus revelavit, aut non fuerit factum, quod in praeterito fecit, non videtur artº 6º eiusdem quaestionis, ut solet, tractandum, siquidem q. 25 sequenti, de potentia, a. 4, tanquam in proprio loco sciscitatur D. Thomas, utrum in Deo sit potentia ad praeteritum.

Quaestio 24ª brevis et theologis minime inutilis, et ideo non videtur praetereunda.

Quaestio 25ª, de potentia Dei, non est praetermittenda. Caeterum in ea tantum disputandum est de potentia in ordine ad creaturas; etenim, utrum potentia sit respectu divinarum personarum, et quod sit potentia generandi in divinis, infra quaerendum est in materia de Trinitate, q. 41 art. 4 et 6.

Quaestio 26ª, de beatitudine, praeteriri omnino debet, quia, si quid utilitatis aut difficultatis habet, id 1ª 2ae q. 3 4 et 5 satis explanatur.

Tota materia de Trinitate, quoad omnes quaestiones, exacte declaranda esse videtur, quia tota ea materia theologica est, tota difficilis; quod autem non sola persona Patris sit verus Deus, sed et persona Filii et Spiritus sancti, et quod tres personae habeant unam eandemque deitatem, non in 1º artº quaest. 27ae ubi disputari solet, nec in alio [330*v*] loco in materia de Trinitate, quoniam in quaestione 30 proprium locum habet. Utrum vero ex veteri novoque testamento expresse habeatur Messiam esse verum Deum et filium Dei naturalem, nec artº 2º eiusdem quaestionis 27ae, nec in tota 1ª parte videtur proprium locum habere; et ita in 3ª parte, tanquam praeambulum ad materiam de Incarnatione, ar. 1º q. 2, tractari debet.

In quaestione 28ª solum propria quaestio est de divinis realibusque relationibus, quae Deo attribuuntur in ordine ad creaturas. Enimvero, si quid difficultatis ea quaestio habet, quod ad theologiam pertineat, discussum esse debet quaestione praecedenti 13 art. 7. Item, art. 2 et art. 4 eiusdem quaestionis 28ae, non esse videtur inquirendum de

---

188 testamento *del.* ex professo, *sup.* expresso

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fundamento aut de requisitis ad relationem realem in divinis, quia id infra, quaest. 42, opportuniorem locum habet, cum agitur, an aequalitas inter divinas personas sit realis relatio. Denique nec in ipsa 28ª quaestione controvertendum est, an relationes divinae sint inter se naturaliter distinctae, quia id habet proprium locum inferius, quaest. 32 art. 3.

Ex quaestione 30, vel art. 3 omitti potest, vel ita breviter tractari, ut de unitate numerali et transcendentali, atque de numero et forma numeri non amplius agatur, quam opus sit, ut quaestio de numero divinarum personarum accurate controverti possit.

Quaestionis 32ae omittendus est art. 4, quia difficultas ipsius articuli proprium locum habet 2ª 2ae q. 1 art. 10.

Quoad materiam praedestinationis in communi, circa quaestionem 44am disserendum dumtaxat videtur, an conclusiones D. Thomae, quae articulorum titulis continentur, sint certae in fide necne, vel saltem an sint communiter receptae ; reliqua enim, quae ibi disseri possunt, nec difficultatem habent, nec utilitatem aliquam. Item, 7us articulus sequentis quaestionis praeteriri debet, quia quaestione 15, de ideis, explicatus esse debet.

Quaestio 45ª sequens est exacte tractanda, quia in ea fere est totius tractationis huius difficultas ; tamen art. 8 eiusdem quaestionis et reliquae quaestiones de creatione in communi omittendae videntur, quia parum difficultatis et minus celebritatis habent.

Quaestiones sequentes, de malo culpae et poenae et de causa mali tanquam in opportuniori loco, 1ª 2ae, in materia de peccatis, q. 75, tractari debent.

Tota materia angelorum, quia tota difficilis, si per tempus liceret, tota praelegenda esset. Caeterum de quaestione 51ª omitti potest art. 1, quia eandem fere habet difficultatem cum ea quae agitur artº 1º et 2º quaestionis praecedentis. [331*r*]

Quaestio vero 54ª tota relinquatur, quia, si quid difficultatis habet, id magis ad physicam vel metaphysicam, quam ad theologiam spectat. Item, de quaestione 57ª, in art. 2º, tantus est breviter disserendum de modo, quo unus angelus intelligit alios angelos ; non enim est ibi agendum de locutione angelorum, quae infra, quaest. 107, ubi eam movet D. Thomas, proprium locum habet.

De quaestione 58ª omitti potest 2us articulus, quia tota illius articuli difficultas discussa esse debet superius, quaest. 12 art. 10.

Quaestiones 59 et 60 sequentes omittantur, quia faciliores, et quia si quid difficultatis habent, id ad theologiam parum pertinet. Quaestio autem theologica de inclinatione naturali angelorum ad diligendum magis

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Deum quam se, quae articulo ultimo ipsius 60 quaestionis tractatur, opportunius 2ª 2ae, in materia de charitate, quaest. 36 art. 3, disserenda est.

De quaestione 62 art. 2 praetereundus videtur, quia tota ipsius articuli difficultas in materia de gratia proprium locum habet. Item, art. 7º eiusdem quaestionis non expedit agere, quomodo de eadem re in eodem intellectu simul esse possit duplex cognitio, scilicet, beata et naturalis, quia ea de re locus opportunior est in 3ª parte, q. 9 art. 3, primum. Art. 8 omittendus videtur ad 1am 2ae, [quaest. 5] art. 4, ubi proprium locum habet.

In quaest. 63 art. 1º non est excitanda quaestio, utrum sit factibilis creatura, quae suapte natura peccare nequeat, quia ea quaestio in materia de peccatis [1ª 2ae], quaestione 79, disserenda est. Item, art. 6º eiusdem quaestionis 62, non est movenda quaestio de ratione obstinationis malorum angelorum, quia habet proprium locum infra, art. 6º quaestionis sequentis. Denique art. 9 eiusdem quaestionis 63ae omitti potest, quia, quicquid difficultatis habet, discussum esse debet superius, quaestione 23 art. 7º, de numero praedestinatorum.

In quaestione 64, difficultas, quam ibi post corp. art. 1, obiter tangit D. Thomas, an fides infusa in damnatis angelis manserit, habet proprium locum in 2ª 2ae [quaest. 5 art. 2] ubi eam movet D. Thomas.

Finita materia de creatione angelorum, relinquendae sunt quaestiones 65 et 66 et 67 sequentes usque ad materiam de anima. De operibus sex dierum, quia et difficiles et theologicae sunt, non videntur relinquendae, nisi forte professor Scripturae 1m et 2m capitulum Genesis eodem theologiae quadriennio explicaret.

Tota materia de anima omittenda est, quia de ea fere agitur in phys. Quaestio autem 82, de voluntate, licet theologica sit, differenda est ad 2am 2ae q. 10, ubi agitur de voluntario et involuntario ; et eodem modo quaestio 83, de libero arbitrio, videtur remittenda ad 1am 2ae, ubi agitur de consensu, [331*v*] electione et usu rationis ; et peculiariter videtur tractanda in quaest. 13ª art. 6, ubi D. Thomas quaerit, utrum homo ex necessitate vel libere eligat.

Reliquae quaestiones usque ad quaestionem 106am omitti possunt, quia aut minus utiles aut minus difficiles, quamquam, si per tempus liceret, non erit abs re in fine secundi anni explanare materiam de productione primi hominis, a quaestione 90 usque ad quaestionem 102, etenim est materia theologica et scitu non indigna. Saltem procuret lector quaestionem 106, de illuminatione angelorum, et quaestionem 107 de locutione angelorum, non omittere.

---

255 quaestione 277 *ms.* || 256 corp.] col. *ms.* || 259 sunt *del.* conclusiones.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

98

IUDICIUM CUIUSDAM DE SCHOLIS GRAMMATICIS COLLEGII ROMANI

AD ANNUM 1570

Introductio

In scripto mentio fit (lin. 6) Collegii Germanici et Seminarii Romani. Ex quo sequitur, documentum conceptum fuisse non solum Romae, sed post annum 1564 ; nam eo anno erectum est Seminarium. Adde quod in angulo superiore sinistro folii 102*r* manu Patris Nadal tres litterae « Map » (Maphaeus ?) videntur exaratae. Quare documentum non potuit confici post annum 1573 ; nam eo anno P. Nadal, post electionem Patris Mercurian in praepositum generalem, una cum ceteris sociis hispanis Romam relinquere coactus est, iuxta desiderium Summi Pontificis. Haec Patris Nadal adnotatio et titulus in versa folii facie a P. Maffei appositus nos adducunt ut putemus monumentum concinnatum esse anno 1570, quando P. Maffei, iuxta catalogum Collegii Romani, praefectus studiorum inferiorum munus obiit (cf. *Rom. 78/b*, f. 74*r*) ; nec enim in anterioribus, nec posterioribus Collegii catalogis invenimus Patrem Maffei hoc officio functum esse.

TEXTUS : *Instit. 187*, f. 102*r-v* ; originale. A tergo manu Patris Maffei : « Avisi per le scuole di grammatica et rethorica ».

CERCA LE SCHUOLE DI GRAMMATICA AL PRESENTE MI OCCORONO LE SEGUENTI COSE

Primo : A questi studi doverebbe essere soprastante una persona matura et idonea alla quale non solo per la persona ma etiam per la sufficienza i maestri credessero et ubedissero volentieri [1]. 5

2. Le repetitioni del Collegio Germanico e Seminario vanno pel'ordinario molto male, sì per non esserci prefetti de studii intelligenti di queste lettere, come per manchamento et poca aptitudine de l'istessi repetitori.

3. Gli scolari nostri fratelli fanno molto poco profitto nel'una et 10

[1] Anno 1570 P. Maffei renuntiatus est praefectus studiorum inferiorum, prout supra, in introductione animadvertimus. Cf. praeterea instructionem Patris Generalis diei 4 sept. 1570 Patri Maffei de scholis humaniorum litterarum datam (infra, mon. 284) ; et supra, mon. 69 lin. 77-96.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nel'altra lingua, parte per non essere tenuto molto conto di ciò dai superiori, parte per essere essi molto poco essercitati et aiutati dai maestri et in classe et fuori di classe, et questo massimamente s'intende nella classe della rhetorica.

4. I nostri fratelli destinati ad essere maestri, imparano ad insegnare alle spese delli scolari, et quando hanno presso che imparato, all'hora apunto sonno levati da quello essercitio [2].

5. Quanto è meno plausibile e meno stimata la professione della grammatica che non è quella della philosophia et theologia, tanto più doverebbe essere aiutata et fomentata dai superiori et tanto più conto si doverebbe tenere della sanità et honesta recreatione de maestri; nondimeno si fa tutto il contrario, anzi nelli circoli sonno spesse volte burlati et solecitati ad altra professione.

6. La moltitudine degli scolari è di grand'impedimento per la essercitatione (nella quale quasi consiste il tutto) et porta gran confusione alle mutationi generali che si fanno; massime aggiuntavi la stretezza et incapacità delle schole.

99

ALIQUA IN ORDINE CLASSIUM ROMANI COLLEGII ANIMADVERSA

CONIMBRICAE, AD ANNUM 1570

Introductio

Monumentum 99 est censura praeceptorum collegii conimbricensis in ordinem studiorum Roma missum. Ordo romanus tractabat solum litteras humaniores et grammaticam, et constabat quinque classibus (vide lin. 13). Consideratis animadversionibus patrum conimbricensium, nullum est dubium quin ordinem « *De studiis humaniorum litterarum* » inscriptum socii conimbricenses acceperint (quem ordinem videsis supra, mon. 25 et 31), prout inferius clarius patebit.

P. Ledesma ad calcem monumenti 96 asserit se ordinem quemdam studiorum conimbricensem Romae tradidisse Patri Vázquez (vide lin. 48-49). Non possumus cum certitudine asserere, Patrem Ledesma nostrum monumentum prae manibus habuisse; sed alium ordinem studiorum co-

[2] De magistris ad munus docendi solide praeparandis cf. supra, mon. 69 lin. 160-74; et mon. 83 § 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nimbricensem reperire non valuimus. Quare monumentum quoque 99 eodem ac monumentum 96 tempore originem sumpsisse arbitramur.

TEXTUS : *Lus. 65*, f. 320*r*-21*v*, 218 × 150 mm. magnitudinis ; originale. In angulo superiore sinistro folii 320*r* legitur : « Conimbrica ». Folium 321*v* hanc solum superscriptionem continet : « In quibus non convenit ordo classium in Lusitania cum ordine scholarum Romani Collegii ».

ALIQUA IN ORDINE CLASSIUM ROMANI COLLEGII [1] ANIMADVERSA QUAE HUIUS PROVINCIAE GYMNASIIS NON VIDENTUR CONVENIRE [2]

Ex decimo gymnasio scholastici, cum primum verborum nominumque inflexiones optime tenent, commutantur, neque expectato trium mensium spatio, neque alicuius certi ac definiti temporis habita ratione. Iis enim in nono et prima grammatices rudimenta, et genus nominum et epistolae, quas vocant selectas, explicantur. Unde minime videtur necessarium tantum temporis in decima consumere.

Ordo Roma missus iubet tertio quoque mense ex nono gymnasio scholasticorum fieri mutationes, quae bis tantum in anno fiunt, semel mense ianuario, iterumque anno peracto ; atque ita cogitur praeceptor praeterita verborumque supina in fine anni explicare. Quod cum ordine quinti gymnasii [3], quod nono et decimo respondet, non quadrat. Atque ideo praeterita explicantur, quia nihil est aliud quod scholastici possint edoceri ; quare eos tempus frustra terere videtur. Quare mutationes propterea non fiunt frequentius, quia neque scholasticorum ingenium id patitur, quorum plerique pueri sunt ; neque eorum multitudo, qui si ad octavum mittantur, plusquam trecenti ibi erunt. Neque unicus duntaxat praeceptor tantae multitudini sufficiet. Eritque necesse eo ipso tempore ex octavo scholasticos in septimum mutare, et ex septimo in sextum ; quod nec decet, et cum Romae ordine minime convenit.

Ordo item Romanus tres unius horae quadrantes ad explicationem lectionum in inferioribus gymnasiis perscribit [4]. Quod spatium maius est,

---

3-8 Ex .. consumere *tota paragraphus deleta* || 21 quod *del.* tum dedecet, cum, *sup.* nec | et *sup.*

---

[1] Agitur de studiorum ordine qui inscribitur « *De studiis humaniorum litterarum* » (videsis supra, mon. 25 et 31).

[2] Ordinem romanum « *De studiis humaniorum litterarum* » inscriptum, aliquantum antea iudicavit P. Cyprianus Soares (vide supra, mon. 93).

[3] Videsis supra, mon. 31, lin. 27-28.

[4] Vide *ib.*, lin. 99-100 et 110.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quam pro numero versuum, tres enim et ad summum quatuor solum explicantur.

Duo etiam quadrantes ad lectiones memoriter recitandas constituuntur [5]. Multum id quidem temporis, saltem in maioribus gymnasiis, ubi neque tam multi sunt scholastici, et hi per decurias distributi, uno omnes et eodem tempore [320*v*] decurionibus recitant lectiones; quare unus tantum quadrans satis erit.

Sed tres tantum quadrantes ad themata componenda [6] non videntur sufficere; saltem in altioribus classibus, ubi ea et argutiora sunt et longiora; quae dum praeceptor dictat, unus quadrans consumitur.

Poterat superfluus ille quadrans, ad lectionum recitationem destinatus, his tribus addi, ut integra saltem componendis thematis maneret hora, quod sufficiet.

Decernit etiam ordo romanus, ut pomeridianis sabati scholis aut compositiones dictentur, aut disputationes habeantur, praeceptoresque a lectionibus exponendis vacent [7]; ex quo fiet, ut scholastici non intersint gymnasiis, ut experti cognovimus; qui cum lectionem a praeceptore non explicandam esse cognoscunt, ad caetera omnia non accedunt. Quare per dimidiatam saltem horam lectionem aliquam explicari melius videtur; atque eadem ratione matutino etiam tempore per idem spatium; reliquo vero tempore habeantur repetitiones, ut scholastici in gymnasiis non desiderentur.

Praeterea si sabato toto nihil exponatur, quatuor tantum in tota ebdomada supersunt dies, quibus lectiones explicentur. Quod quidem multo minus est, quam scholasticorum utilitas et profectus exigit.

Si vero sabato vesperi sint habendae compositiones, supervacaneae videntur quae mane dictabuntur. Sufficit enim per duas horas uno die compositionibus vacare, cum praesertim tempus matutinum aut repetendis aut explicandis praelectionibus consumi posset.

Parum etiam utilitatis videntur percepturi primari et secundani scholastici, si semper amplificationibus componendis exerceantur, ut constituitur in ordine harum classium [8]. [321*r*] Semper enim et eosdem loquendi modos et locos quosdam communes adhibebunt, in iisdemque

---

52 *prius* perlectionibus

---

[5] Vide *ib.*, lin. 97 et 104.
[6] Vide *ib.*, lin. 101-02.
[7] Vide *ib.*, lin. 116-18.
[8] Vide *ib.*, lin. 276-78.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

identidem versabuntur. Quare utilius erit, si alternatim et amplificationes et compositiones facient, et melius, quantum quisque sciat, intelligetur.

Praeterea si orationes primi et secundi gymnasii diebus sacris aut feriatis habebuntur, ut dicitur in romano ordine [9], ne unus quidem iis intererit, ut experientia docet; neque etiam facile praeceptores eos convenire facient, quamvis in hoc multum impendant laboris.

Quaedam vero ex epistolis selectis maiorem habent obscuritatem, quam quae a rudibus adhuc et tyronibus scholasticis perspici valeant. Quare aliae possent conflari clariores, ex aliarum aliquot perspicuis fragmentis.

Conclusiones, quae in collegio defenduntur diebus non feriatis, potissimumque ab artistis non studiorum praefecto ostenduntur, ut iubent praeceptorum regulae [10]. Defenduntur enim saepe in hebdomada, atque certissimae quaeque proponuntur opiniones, secundum omnibus nunc communia scholia.

Praeterea si in collegio hoc servaretur, quod in omnibus academiis constitutiones observari iubent, ut scilicet scholastici iureiurando promittant praeceptoribus suis se obtemperaturos [11]. Libri etiam, qui in ordine romano continentur [12] nostris gymnasiis, quae numero decem sunt, non sufficere poterant. Nam aut uni et iidem singulis annis exponendi essent, aut scholastici, qui in proximum migrant gymnasium eosdem ipsos iterum audire cogerentur. Neque eo ordine distributi erant, qui in nostris classibus observatur. Idcirco, consultis et praeteritis et praesentibus praeceptoribus, hic ordo descriptus est, observata quoad fieri potuit, romani ordinis ratione.

---

74 iureiurando *del.* adacti

---

[9] Vide *ib.*, lin. 461-65.

[10] Videsis supra, 27 (*Reg. praec. - 1569*) § 19.

[11] Videsis supra, mon. 26 (*Reg. praef. st. - 1569*) § 1.

[12] Videsis supra, mon. 31 (*De stud. hum. litt. - 1569*) lin. 254-64 et 324-35.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

100

P. GEORGIUS CRISPUS S. I. [1]

NOVAE STUDIORUM REGULAE QUAS OB CAUSAS IN GERMANIA NON PROBANTUR

OENIPONTE, AD ANNUM 1572

Introductio

In manuscripto, prout in haud paucis huius voluminis documentis, auctoris nomen et etiam tempus scriptionis desiderantur. Auctorem invenisse arbitramur, cum exaratum sit manu Patris Crispi, germani, qui anno 1572 Oeniponte scholarum praefecturam tenebat (cf. infra, adn. 1). Documentum Oeniponte fuisse concinnatum, textus ipse revelat (cf. lin. 20). Auctor, dum scribit : « Nos in oenipontano collegio duorum fere annorum (quibus dictas regulas ad literam observare conati sumus) experientia didicimus . . . » (lin. 17-18), optimo nobis adiumento est, ut scriptionis tempus quoque inveniamus ; nam Ratio studiorum humaniorum litterarum exeunte mense septembri anni 1569 Roma provinciis missa est (cf. supra, introd. mon. 20). Proinde exeunte anno 1572 aut ineunte anno 1573 optime potuit scribi nostrum monumentum. Quod comprobari videtur eo quod auctor in linea 72 syntaxim Patris Álvares memorat, quae primum anno 1570, deinde 1571 Venetiis, et anno 1572 in Lusitania typis impressa est (cf. SPRINGHETTI, *Storia e fortuna della grammatica di Emmanuele Alvares S. I.* In : *Humanitas* XIII-XIV (1962) p. 5 adn. 6 ; et RODRIGUES, *História* II/2 49-56).

Attente consideratis verbis : « Si R.P.V. nobis Roma secum afferret themata » (lin. 171), et Patris Hoffaei adnotatione ad calcem documenti : « In regulas scholarum », auctorem iudicium de ratione studiorum romana Patri Hoffaeo, ad congregationem generalem tertiam (12 apr. - 16 iun. 1573 celebratam) profecturo tradidisse suspicamur.

TEXTUS : *Stud. 2*, f. 185*r*-88*v* ; autographum. Folia perperam sunt conserta ; folium enim secundum, numero 186 signatum, deberet esse ultimum. Ad calcem scripti P. Hoffaeus propria manu adnotabat : « In regulas scholarum ».

---

[1] G. Crispus (Kraus) S. I., ortus c. 1537 in Tirschenreuth (Germania), ingressus Societatem Viennae anno 1554, anno 1572 Oeniponte praefecti scholarum munere fungebatur. Obiit ibidem die 15 oct. 1577 ; cf. GERL, *Cat. gen. prov. Germ. Sup.* p. 69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Regulae novae quae de humanioribus literis recte tradendis praescribuntur [1], multis in nostra provincia ob sequentes caussas non probantur :

1. Ingeniis italicis, utpote subtilibus, non vero germanicis, quae natura tardiora sunt, accommodata videntur.

2. Italia est regio calida, et ob id sine frigoris iniuria discipuli per duas horas cum dimidia in auditoriis continenter versari queunt [2] ; in Germania acerbum frigus id non permittit.

3. Tam praeceptoribus quam discipulis molestum putatur tanto tempore animam rebus seriis, sine ulla intermissione, intendere.

4. In inferioribus duabus classibus idem perpetuo praelegitur.

5. Cum singuli autores in singulis classibus secundum has regulas proponendi sint, fit ut scholastici diversis autoribus intelligendis non assuescant.

6. Regulae continuum docendi tempus requirunt ; usus vero in Germania iam obtinuit ut lectionibus matutinis sacrum a pueris audiendum interponatur.

7. Horarum distributionem est observare difficile.

8. Regulae ipsae obscurae diminutaeque sunt.

Nos in oenipontano collegio duorum fere annorum (quibus dictas regulas ad literam observare conati fuimus) experientia [4] didicimus tardioribus germanorum ingeniis nihil esse [185*v*] accommodatius ut quae pulchro ordine auditorem de classe in classem ceu gradibus quibusdam, ac velut per manus traducant, nec nisi idoneum ad superiorem admittant. Frigus etiam hyemale in hypocaustis bene calidis nihil nobis obest ; ubi vero illa desunt, habenda quidem erit eius rei ratio aliqua, sed non propterea regulae abiiciendae.

Praeceptoribus vero atque discipulis tantum abest ex lectionum seu horarum continuatione molestiam aliquam afferri aut defatigationem, ut iucunda illa vicissitudo modo recitantium, modo repetentium, modo auscultantium, modo componentium, modo disputantium discipulorum utrosque multum recreet.

Iam quod obiicitur, eosdem autores in inferioribus classibus semper

---

[1] Agitur de Ratione studiorum quae anno 1569 Roma missa est ad provincias, et quam videre est supra, mon. 31.

[2] Vide *ib.* passim ; e. gr. lin. 36-47.

[4] Romanus studiorum ordo missus est exeunte septembri mense anno 1569 ; cf. supra, introductionem.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

exponi, id nobis percommode cadit. Hac enim vel sola re eos, quibus crebra librorum mutatio permolesta erat, reconciliamus. Est tamen interim et in epistolis Ciceronis explicandis non iniucunda librorum variatio. Ex quo constat, et illud inane esse quod obiicitur, scholasticos classicorum autorum lectioni non assuefieri. Nemo enim, nisi sic eius ferat conditio, in inferioribus classibus detinetur; in superioribus vero haec parcitas compensatur, in quibus tot vicissim proponuntur, quot commode et cum auditorum fructu exponi possunt. Ac in sacro quidem audiendo difficultatem sumus experti, non ex eo quod matutinae lectiones continuarentur et sacrum ipsis lectionibus anteponeretur (parem enim, vel etiam maiorem [187*r*] sub antiqua consuetudine invenissemus), sed inde quod schola praeter solitum templo se debuit accommodare. Pari ratione horarum observatio difficilior nobis fuit non ex regularum culpa, sed quod proprio caruimus horologio et aliena raro audire potuimus. Ubi vero nostrum horologium erectum fuerit, carebimus hac molestia. Itaque cum reliquae obiectiones tantae non sint ut propterea hae regulae repudiandae videantur, reliquum est ut quale illud sit, quod de earum obscuritate diminutioneque obiicitur, exemplis doceatur.

Quinta classis [5]

Regula 3ª « Rudimenta accidentium octo partium etc. » — Tradenturne concordantiae ante genera et declinationes ut in hac regula anteponuntur? Et quae erit illa grammatica quae ruditer docenda? Despauteriana enim parvulorum captum videtur excedere. Nos his initiis regulas his de rebus magis necessarias, omissis exceptionibus, pueris dictamus; quid alibi fiat, nescimus.

7. « Provectiores huius classis ». — Quomodo haec omnia quae hic praescribuntur, trimestri spatio praeleget praeceptor, et quomodo rudis et imbecilla aetas tam brevi temporis spatio vel mediocriter comprae-hendet? [187*v*]

Distributio horarum mane

3. « Dimidiata alterius horae parte etc. » — Si soli provectiores auscultabunt, qua in re interim occupabuntur rudiores? Deinde, qui

---

54 hac *corr. ex* huius | hac *del.* recensione, *sup.* regula

---

[5] Quintae et ceterarum classium ordinem, de quo hic agitur, videsis supra, mon. 31.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

rudiorum nomine intelliguntur ? An soli qui in tertia decuria, an etiam qui in secunda ?

4. « Compositionibus brevissimis aliam mediam etc. » — Quid per elementa grammaticae intelligitur ? Num sola paradigmata declinationum et coniugationum ? An vero etiam accidentia octo partium ?

A prandio

3. « Dimidium horae partes orationis octo et nominum genera et declinationes sibi vendicent ». — Si superius per elementa grammaticae etiam octo partes intelliguntur, cur hic iterum praescribuntur praelegendae, cum ad primam decuriam nemo harum ignarus admittatur. Deinde, quando legentur concordantiae ? Nullum enim tempus hic eis tribuitur.

Modus docendi

4. « Compositiones quae brevissimae etc. . . modo ex tempore etc. » — Quomodo fient ex tempore, cum praeceptor interim, dum hi componunt, iubeatur rudioribus elementa grammaticae inculcare ?

7. « Illud etiam valde est animadvertendum etc. » — Hanc promotionem intelligimus nos non quoad audienda, in quibus tota classis convenit, sed quoad memoriae mandanda ; alias enim ocio interim torperent inferiores. [188*r*]

Quarta classis

Regula 5ª « His accedet syntaxis aliqua etc. » — Quae est illa syntaxis ? Nos modo in hac classe P. Emanuelis Alvari minorem, et in superiori maiorem proponimus [6] ; in infima vero illud compendium legitur quod cum libello rudimentorum coniunctum est, non solum concordantias sed multas etiam transitivae syntaxis regulas (ad quadraginta circiter) complectens.

---

[6] Quae grammatica paulo ante, anno 1570 primum in lucem edita est (cf. introductionem) ; cuius permultas editiones vide apud SOMMERVOGEL I 223-48 recensitas.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Horarum distributio mane

3. « Tribus horae partibus in etc. » — Fietne illa repetitio a praeceptore, an a discipulis ?

4. « Compositioni tantundem temporis etc. » — Quando thema hic et in aliis classibus dictabitur ? Tantillum enim temporis rudi inassuetaeque aetati vix ad scriptionem, nedum ad versionem atque compositionem sufficit ; ob eamque caussam nostri praeceptores de prima dimidiata hora quae recitationi datur, tantum decerpunt, quantum ad dictandum thema sufficit.

A prandio

1. « Dimidiae horae pars lectionum etc. » — Si haec lectio ex praeteritis et supinis aut ex syntaxi esse debet, qua hora quove tempore de generibus et declinationibus legetur ?

2. « Tertio loco, cui rei paulo minus hora etc. » — Quomodo haec omnia intra dimidiatum annum cum fructu legi poterunt ; vicissimne, an eadem hora diversae lectiones ? Omnia enim legenda esse et accuratius quidem intra tantum spatium, constat ex superiori secunda quintaque et ex hac regula, cum certum sit, sexto quoque mense ex hac ad superiorem, et ex inferiori ad hanc classem semper aliquos promoveri. Deinde [188*v*] si tertio quoque mense ex inferiori promoveantur et secundum hanc regulam de generibus et declinationibus repetendum erit, quid interim facient provectiores ?

Tertia classis

3. « Praecepta etiam aliquot obiter de conscribendis epistolis etc. » — Quo tempore et hora ? Nullum enim assignatur.

4. « Cum sexto quoque mense ex inferiori etc. » — Nec huic rei tempus aliquod vacuum relinquitur.

Horarum divisio mane

4. « Tantundem in compositionibus temporis insumetur ». — Quando hae compositiones emendantur ?

---

99 de *sup.* || 113 et *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

A prandio

1. « Consueto spatio recitandis lectionibus etc. » — Multa praescribuntur posteriori semestri legenda.

2. « Repetitioni lectionique syntaxis primis sex mensibus et aliis sex. etc. » — Huius et sequentis regulae sensum hactenus nemo potuit assequi.

4. « In concertationibus etc. » — Quomodo hae concertationes debent institui, eodemne modo in omnibus classibus, an ad libitum cuiusque praeceptoris ?

Modus docendi

1. « In repetitionibus paraphrasis etc. » — Hoc non intelligimus ; non enim videtur quod discipuli possint huiusmodi paraphrases desumere etc. [186*r*]

Secunda classis

Horarum divisio mane

1. « Ciceronis lectiones quas ediscent etc. » — Addiscentne ad verbum, an vero praecipuos dicendi modos ? Si ad verbum, pauca legenda erunt vel tota lectio confundenda ut aliud audiant, aliud memoriae mandent, cum magno labore et modico fructu ; si pauca legentur, non poterunt absolvi autores.

4. « Tantundem temporis in compositione etc. » Tradendane erunt obiter praecepta copiae, an solo usu comparanda ?

A prandio

4. « In arte metrica discenda etc. » — An praeceptor debeat tum temporis tradere praecepta in inferiori classe ommissa ?

Modus docendi

1. « Principio anni breviter etc. » — Quomodo haec instituetur repetitio ? An ut terni mussitando inter sese repetant, quemadmodum

134 discipuli *del.* debeant, *sup.* possint

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quibusdam placere video ; an potius ut unus post alium alta voce iubeatur a praeceptore repetere auscultantibus caeteris ?

Ad extremum ultima annexarum observationum sic habet : « Qui literis humanioribus vacant, dominicis vel aliis constitutis diebus alternatim vel suae facultatis positiones a prandio tuebuntur vel se in componendo carmine etc. [7] » — Ubi dubitatur num illud praeceptum ad solam primam classem pertineat, an vero etiam ad secundam et quae theses in secunda debeant proponi et de qua re ? [186*v*]

Quinque habent hae regulae summe commendanda : 1m practicum docendi modum ; 2m per gradus, nec nisi aptos de classe in classem evehunt. 3m inferiorum trium classium discipuli magno cum fructu in classe et praesente praeceptore componunt ; domi componentes et animum abiiciunt et puerili levitate diffluunt ; 4m iuniores et inexercitatos praeceptores in officio continent. 5m multitudine lectionum tenella ingenia non obruunt.

Prima classis propter inconstantiam discipulorum Oeniponti non habetur ; videturque tota schola ob eandem caussam ad ternarium classium numerum, cuius regulae meminerunt [8], revocari posse, modo ultima quae extra ordinem nobis est, perseveret.

Magnam claramque lucem ad melius intelligendas exercendasque has regulas acciperemus, si R.P.V. [9] nobis Roma secum afferret themata quaedam quae in singulis classibus humanioris literaturae ibi proponuntur ; sicut et exemplaria eius scripti, quod in singulis classibus affigendum, ut in secunda regula praefecti iubetur [10].

---

147 classe *del.* tradita.

---

[7] Vide mon. 31, lin. 461-63.

[8] Vide *ib.*, lin. 360-89.

[9] P. Hoffaeus, praepositus provinciae Germaniae Superioris, qui anno 1573, tempore veri, ad congregationem generalem tertiam se conferre debuit ; cf. supra, introductionem.

[10] Cf. supra, mon. 26 (*Reg. praef. stud.* - *1569*) § 12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

SECTIO SECUNDA

TRACTATUS SINGULORUM

PARS ALTERA

DE DOMIBUS CONVICTORUM ET SEMINARIIS CLERICORUM

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

101

P. LAURENTIUS MAGGIO S. I. [1]

CIRCA COLLEGII GERMANICI CONVICTORES RELATIO

ROMAE, AD ANNUM 1559

Introductio

Numero 100 nostrorum monumentorum finis impositus est priori parti sectionis, « Tractatus singulorum » inscriptae, id est, qui de studiis et scholis scripserunt ; numero 101 inchoatur secunda eiusdem sectionis series, quae documenta de domibus convictorum et seminariis clericorum exhibet. Maior horum pars respicit Collegium Germanicum, haud pauca res Seminarii Romani illustrant, neque desunt quae varia instituta spectant.

In monumento quod numero 101 exhibemus, nec auctoris nomen, nec scriptionis tempus notantur. Scriptum est autem inter annos 1557 et 1561, quia est autographum Patris Maggio, qui illis annis Collegii Germanici rector exstitit (cf. infra, adn. 1). Non fuisse conceptum primo anno, quo rectoris munus assumpsit, suadetur quod eo anno primum iuvenes nobiles, praeter clericos germanos, in collegium admitti ceperunt (cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 49 ss.) ; auctor vero haud pauca iam experientia didicerat, ut textum legenti facile patebit ; e.gr. quod ad id usque tempus fere nemo in S. I. admitti petierat (v. lin. 50-52). Quod autem anno 1557 nondum scribi potuit. Sed et anni 1560 et 1561 excludendi sunt, quandoquidem auctor desiderat ut Collegium Germanicum sit « vicinissimum » Collegio Romano (v. lin. 115) ; iamvero annis 1560 et 1561 tam vicinum erat ut propius esse non posset ; nam ab anno 1557 Collegium Germanicum sedem habebat domum sitam eo loco quo nunc ecclesia S. Ignatii est et propinquam ecclesiae S. Machuti (cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 50) ; Collegium vero Romanum, quod ad annum usque 1560 erat in domo Salviati (ubi modo), proinde aliquantum distabat a Collegio Germanico, autumno 1560 migrabat in aedes a Victoria Tolfia dono datas, vicinas domo Collegii Germanici (cf. SCADUTO, *Storia* IV l. IV c. 1 sez. 1 § 1). Itaque scriptum verisimillime anno 1559 fuisse conceptum censemus.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 38*r*-39*v* (*prius* VI et 11-12) ; autographum. In f. 39*v* haec solum Patris Polanco adnotatio conspicitur : « Sopra il Collegio Germanico ».

EDITIO : SCHRÖTELER, *Erziehung* 42-45 (versio germanica).

---

[1] L. Maggio S. I. (1531-1605 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 88), rector Collegii Germanici 1557-1561 ; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 86-87. *Collegium Germanicum et Hungaricum - 1552-1952. 400 Jahre Kolleg* (Rom 1952) 118.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Accioché la P.V. [2] possi meglio ordinare quel tanto che Le parrà in Domino, intorno il ricevere de putti nel Collegio Germanico, ci è parso essere obligati di rappresentare alla P.V. alcuni delli molti inconvenienti che ci occorrono; quantunche non si possono tanto bene esplicare, quanto in prattica si sentono.

Primamente gli fratelli nostri sentono molti disturbi, scropoli, imaginationi dishoneste, ansietà, distrattioni che gli intepidiscono dal profitto spirituale. Et essendo l'huomo huomo, et la guerra continua, ci è pericolo di qualche scandalo.

2° La tentatione particolare delli fratelli novitii che si pigliano a prova nel collegio; gli quali volendo entrare in religione, pare loro stare tra gli putti in confusione. Et essendo così novitii et non mortificati, molte volte si rissentono et dicono alcune parole sdegnose a putti; dalli quali sono pigliate male, et attribuite al resto della Compagnia; et pure è necessario, volendo trattenere questa opera, che ci sia gente della Compagnia, atteso che di forastiera non si può l'huomo fidare, come l'esperienza ci ha insegnato.

3° Gli fratelli nostri sono molto impediti nelli studii; et tanto che, fuori del tempo che stanno alle lettioni, non hanno tempo quieto per studiare, come alcuni di loro dicono; et il simile se dice de thedeschi, quali ben spesso si lamentano di cotali conversationi, quantunche habbino più tempo libero di studiare.

4° Ricevendosi così la gente, vengono molti che sanno pochissimo et non hanno ingegno di poter imparare; et quantunche al principio dicano gli padri che di ciò niente si curano, nondimeno poi si lamentano, quando veggono gli suoi figlii poco haver imparato; perché l'intentione loro principale era che imparassero più lettere che virtù.

5° Comunemente si vogliono mettere ne'l collegio quelli, con gli quali i proprii padri non ponno vivere in casa, et ad redimendam vexationem gli cacciano nel collegio, parendo loro che gli theatini [3] hanno buone spalle; et se uno solo di questi basta per mettere sottosopra una comunità, che faranno tanti insieme?

---

4 occorrono *del.* accioché || 21 cotali *p. corr.*

---

[2] Iacobus Laínez S. I. (1512-1565), praepositus generalis S. I. (1558-65); cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 80.

[3] Hoc nomine vocabantur quandoque socii S. Ignatii; cf. scriptum Patris Polanco, quo ostendit, in quibus differret S. I. ab Instituto clericorum regularium fundato a S. Caietano de Thiene et Petro Carafa; MI *F. narr.* I 299.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6° Alcuni ci tengono per mercatanti in questo, et cacciatori del guadagno ; spetialmente quando veggono il procuratore sollecito in dimandar gli denari. Il che è necessario, perché loro il più delle volte si scordano di far il debito ; et ben spesso bisogna stracciare le scarpe et strassinarse il procuratore, prima che si possino havere gli denari ; gli quali pagandoli pare ad alcuni di loro donarcegli, et quello che è debito, esser gratia et elemosina.

7° Gli fratelli comunemente sono odiati da giovani, perché come sono freno delle sue voglie sfrenate, reggendose loro più per senso, che per ragione, attribuiscono a malignità quello che si fà per charità ; et di qui nascono molti sospetti che hanno delli nostri, quando per ammonire et correggere alcuno delli putti più bisognoso, veggono che trattano più con lui, che con gli altri. [38*v*]

Et perché questi inconvenienti tutti pare si potrebbono ricompensare col frutto grande, che nelli istessi giovani si facesse, o guadagnando molti di loro alla Compagnia, overo riformando la vita loro, sì che durasse il buon seme lungo tempo ; ci pare esser cosa difficile, che l'uno o l'altro si possi sperare ; percioché, quanto a'l entrare nella Compagnia, l'esperienza ci insegna il contrario, conciosia che per fin hora o nessuno, o pochissimi se siano guadagnati [4] ; anzi alcuni di quelli che prima havevano voluntà d'entrarci, doppoi che sono venuti nel collegio, se sono raffreddati ; cui cagione forse potrebbe essere quella alienatione d'animo, che dal principio hanno verso gli fratelli, per sapere che sono gli occhi del rettore et ministro della giustitia. Et essendo a loro così dispiacevoli le persone, non gli può troppo aggradare l'instituto.

Dal altro canto si veda che nel frutto interiore guadagnano poco ; perché quantunche lasciano di fare quelle poltronerie che prima facevano, nondimeno si vede palesemente che ciò fanno perché più non ponno, non perché non voglino ; et questo è chiaro, vedendo che subito che vanno fuori nelle feste principali a casa de padri loro, ne fanno, come loro stessi confessano ; et nello stesso collegio non ci è sicurtà né di notte, né di giorno, né in luoghi segreti, né in publici, né in letto, né fuori di letto ; anzi nella stessa chiesa, almeno di toccamenti dishonesti ; et potrebbe essere, che la stessa conversatione et continua prattica di giovani et putti insieme, mangiar bene, giocare, dormire gli facesse nocumento, et cadere più spesso con la voluntà, benché meno

[4] Cf. scriptum Patris Maggio : *Memoria delli germani ch'entrarono nella Compagnia nostra*. In : *Libro di varie cose del Collegio Germanico* (Romae, Arch. Coll. Germ.) ; de convictoribus qui Societatem ingressi sunt, videsis iudicium Patris Lauretano infra, mon. 130 lin. 184-92.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

con l'opera, che di fuora ; conciosia che di queste cose gli obietti presenti più movano che gli absenti. Et è ben vero che ci sono alcuni che s'aiutano, ma accioché il frutto fosse permanente in loro, bisognerebbe che stessero nel collegio lungo tempo ; et questo non si fa per più rispetti che occorrono, et spetialmente quando gli padri veggono gli suoi figlioli un poco dati alla divotione, gli togliono via, et così tolto il fuoco, l'acqua redit ad naturam suae formae.

V.P. vederà meglio quel tanto che conviene, et l'ordinerà in Domino : Hor' sia slargando il collegio et pigliando casa maggiore, hor' cacciando quelli che vi sono, hor' non pigliandone più, et lasciandogli consumare, hor' facendo qual si voglia altra cosa ; la quale essendo da Lei ordinata, saremo certi essere la migliore. Solo resta dire che, tenendo questa brigata, bisogna havere gente fidata et patiente che la governi.

Dal altro canto non si può negare che s'aiutano universalmente in imparar la dottrina [39*r*] christiana, in vivere conforme alle traditioni ecclesiastici, in assuefarse alle orationi, messe, prediche, confessioni etc., in reprimere le cative inclinationi, almeno (come si è detto) nell'opera esteriore, nella dishonestà, et nelli altri vitii, come sono bestemmie, giuramenti, giochi illeciti nella voluntà et nelli fatti, percioché di questo hanno poca occasione.

2° La Compagnia s'acquista gli animi et cuori de molti delli padri loro, spetialmente di quelli che disiderano vedere gli suoi figlioli bene accostumati ; et l'opera è lodata da molti, benché altri non ita sapiant.

3° Con questa occasione la Compagnia può trattenere in Roma maggior numero de fratelli senza suo scommodo, et provare alcuni di quelli che vogliono entrare, et essercitare nella prattica del governo quelli che sono già ricevuti.

4° Per il Collegio Germanico è grande aiuto, perché, anchorché non se pigliasse più di quello che basta per la sostentatione de giovani et di quelli che gli governano, almeno si sparagna parte della spesa che si farebbe per quelli che sono necessarii al governo delli thedeschi ; essendo hora gli medesimi quelli che governano gli thedeschi et gli putti ; et di più con gli denari loro havuti a tempo si può fare le provisioni a tempo convenevole.

Oltre di ciò non restaremo di ricordare a V.P. che per questa opera, volendo seguitarla, sono necessarie tre cose, oltre l'haver ministri fidati

---

73 veggono *del.* che || 101 gli thedeschi *sup.* || 105 volendo seguitarla *sup. alia m.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

etc. La prima è, che per gli putti che attendono alla grammatica, è necessaria una persona che in collegio gli eserciti nelle loro lettioni con molta diligenza; chelli putti, se non hanno questo continuo stimolo, pochissimo frutto fanno, come fin qui l'esperienza ci mostra; et tanto renderanno, quanto da loro si essige; il che non ponno fare gli fratelli che stanno hora nel collegio, per essere occupati nelli suoi studii et in molte facende di casa; et questo sarà un' mantenere il credito che si va acquistando; che altramente gli padri si lamentano per il poco frutto de figlioli.

2ª è necessario haver casa vicinissima al collegio della Compagnia [5]; perché stando discosti, occorrono molte difficultà et pericoli nel mandargli a scuola, et perciò saria bisogno havere maggior numero de fratelli che gli accompagnassero di continuo; et oltre di ciò sarebbono del tutto privati della conversatione delli nostri fratelli, con la quale molto s'aiutano; a tale che la vicinità è la vita del Collegio Germanico.

3ª pigliandosi questa impresa, conviene sopramodo che si constituisca alcuno ordine, et s'habbia deletto nel pigliare questi giovanetti, non solamente quanto al saper loro, ma anche quanto alla età, indole et aptitudine; forsi come si fece già nelle constitutioni delli thedeschi [6], perché pigliandose ognuno indifferentemente, ne seguita qualche confusione, et non se ne cava il frutto che si doverebbe; et altri hanno occasione di sospettare che questo si faccia per il guadagno, cioè il pigliare senza deletto; oltre che questi occupano il luogo, ne'l quale molto più si potrebbono profittare altri. Et questo è quanto ci occorre al presente rappresentare a V.P. circa questo negotio, rimettendo tutta via il tutto nel suo santo giudicio.

[5] Qua de re cf. introductionem huius monumenti.

[6] Videsis *Constitutiones Collegii Germanici* - A. *Observanda in iis qui ad Collegium Germanicum mittendi sunt*; MP I 111-15.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

102

P. HORTENSIUS ANDROZZI S. I. [1]

DE FRUCTIBUS QUI EX CURA CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI SPERARI POSSUNT

ROMAE, ANNO 1561

Introductio

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 179*r*-180*v* (*prius* LXXII ; 429-30) ; autographum. Fol. 179*v* et 180*v* scriptura vacant ; in f. 179*v* adnotatio : « Avisi per il Collegio Germanico ».

TEMPUS : P. Androzzi annis 1559-62 Collegium Germanicum incolebat (cf. infra, adn. 1) ; ineunte anno 1563 missus est primum Florentiam, paulo autem postea Forolivium, ut rectoris munus assumeret (cf. *Epp. Latnez* VI 692 700 715). Scriptum hoc concepit cum anno 1561, post Patrem Maggio, Collegio Germanico per aliquot menses interim praeerat (cf. infra, lin. 103-4, ubi instanter petit ut novus rector quam primum constituatur ; et STEINHUBER, *Geschichte* I 87).

Frutti che si possono notare per experienza, cavarsi dal Collegio Germanico, quanto alli putti spetialmente

Primo, si assuefanno da piccoli ad observare tutto quel che deve, secondo la S.M. Chiesa, come il credere, operare secondo quella, dandosi all'orationi, udendo ogni matina messa, stando in quella come deve il cristiano, monstrandolo almanco esteriormente, recitando loro l'officio, il rosario, o altre orationi. Et si alcuno per qualche impedimento non ha udito messa, subito ricorre al superiore, parendo loro haver perso grandissima cosa. Sentono le feste le prediche et lettioni sacre, imparando di stare fermi et con silentio in chiesa. Il che non è puoco, maxime in putti tanto terribili.

Si assuefanno alle sante confessioni, et a puoco a puoco alla com-

---

[1] H. Androzzi S. I. (1528-1589 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 5) in catalogo collegii foroliviensis anno 1565 exarato de se asserit, se tres annos et medium in cura puerorum Collegii Germanici transegisse (cf. *Rom. 78/b*, f. 223*r*). Hoc accidit annis 1559-62 dum Romae studiis philosophicis et theologicis dabat operam ; cf. *ib.*, f. 7*v* 14*r* 15*r* 19*v* 23*r* 27*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

munione santa. Et alcuni si confessano et communicano ogni domenica, che prima né si confessavano né sapevano confessarsi.

Imparano a tenere sua conscientia delicata, di maniera che d'ogni poca cosa si fanno scrupulo, parlando communemente. Oltra di questo imparano a digiunare nelli tempi ordinati; et però non mancano di quelli che nella quadragesima domandano digiunarla tutta, et la digiunano molti con grande constanza et allegrezza: il che sole esser molto contrario a putti. Imparano ad observare le feste, et haver reverentia alli santi et alle immagini, contro alli perfidi heretici di nostri tempi. In publico non si vergognano far il medemo, andando alle stationi et devotioni alle sante chiese.

Ma quel che più mi pare miraculoso, è che imparino a stare tanto risserati et ristretti, reprimendo le sue passioni, stando tutto il giorno nella loro tavola, dalla qual non si partino senza licentia. Et sendo ripresi di suoi mancamenti, odono le reprehensioni et li castighi, etiam fattoli et datoli in publico, anchor che bisognasse loro calare le calze. Il che a me pare cosa troppo stupenda.

Imparano a riverire li maggiori, li parenti loro, li quali restano (per quel che si sente communemente) molto edificati et affectionati alla Compagnia nostra. Et non solo reveriscono et odono li superiori, ma ancho gl'altri che di loro tengono cura. Et sonno in molte cose tanto obedienti che, si bene stessero in mezzo il gioco (che suole esser a putti molto a cuore), dato il segno di ritirarsi in camera, subito vanno. Et prima forsi non odivano una minima parola di loro padri.

Non so, come possa explicare il grande frutto et il grande servigio che si fa a Dio nostro Signore, et il grande dispiacere del'antiquo nimico, sendo molti di questi putti miserabili, tanto inclinati al maledetto vitio della carne, che loro stessi alcuna volta, venuti in compuntione, si maravigliano et stupiscono di tanta continentia. Et sogliono alcuni dire che, si non fussero stati in Collegio Germanico, et loro et la sua casata serria per loro diffamata. Et vengono alle volte in tanta compuntione et dolore della vita passata, che a noi altri dà animo et forza, admiratione et cognoscimento della nostra negligenza. Et pur con tutto ciò, non solo adesso non pensano a tal vitio, ma neanche parlano una minima parola la qual tenda a ragionamenti carnali; over si parlano, parlano tanto secretamente, che più presto la paura che non si sappia, penso li reprima la concupiscentia della carne, che la incite. Anzi si alcuno sente ragionamento alcuno, dove si senta parole dishoneste, subito vengono ad avvisare il superiore, di manera che, si ben alcuno ha-

---

19 allegrenza *ms.* || 22 vergogno *ms.* || 46 non *om. ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vesse mala intentione, non la può effettuare, non sapendo di chi si possa confidare perfettamente.

Molti di loro sonno tanto bugiardi quando vengono in collegio, che quasi mai, o di raro, dicono la verità; et dopoi, si occorre che faccino qualche male, più presto vogliono esser battuti, che dire la bugia, sendo stati alcuni giorni in collegio.

Lasso da una banda, che lassano tanti vitii et peccati, como biasteme, malledittioni, detrattioni, giuramenti, giochi illiciti, male compagnie; imparano a stare in silentio, andare modesti per casa, star et mangiare in tavola in modo decente et netti, esser patienti; et stanno finalmente liberi da tutti quelli peccati horrendi, alli quali la gioventù hoggi si vede più inclinata per li mali exempi che hanno da loro maggiori; li quali in questo collegio, per gratia de Iddio, non solo non si vedono, ma ne anche si permette stare alcuno che cominci a voler dar male exempio. [180*r*]

Imparano appresso a vivere regolatamente, et acquistano da piccoli il bel modo di studiare a tal che, fatti grandi, in ogni facultà possono bene caminare senza fatica. Et questo più chiaramente si vede in quelli che sono usciti di questo collegio, come incorrigibili, che quasi tutti, dopo poco tempo, o con lettere o con parole hanno dimonstrato il gran pentimento di non esser stati fermi in questo collegio (et anche fatto instantia di ritornar).

Lasso stare da banda che la nostra Compagnia non solo acquista grandi amici per mezzo di questa opera, ma anche quelli che sonno stati, si può dire, inimici et poco benevoli, si reintegrano et fanno benevoli, come è occorso alli giorni passati di alcuni vecchioni, li quali si sonno partiti di questo collegio tanto edificati et admirati, che si facevano il segno della croce.

Si fa gran frutto con li parenti et amici di questi putti, perché andando loro a casa, et sendo interrogati del modo di vivere, et sentendo che si confessano spesso et che fanno orationi, anchor loro bisogna necessariamente che comincino, per animare i suoi figlioli et per darli buono esempio, si sono veri christiani. Lasso poi che loro venendo a vederli o a raggionare con noi, havemo questa commodità di admonirli et exortarli alla pietà christiana.

Et quel che avanza tutto il supraditto è, che molti per questo mezzo lassano il secolo, dandosi alla religione, con effetto, over non potendo, sendo impediti dalli loro, stanno con questo buono proposito. Il qual, come penso, mai li serria venuto, si non fussero stati qui.

Resta hora, Reverendo Padre mio, che sentendo questi et molti altri frutti (li quali io non ho potuto colligere) cavati et per cavarsi da

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

questo piccolo arboretto del Signor nostro, resta, dico, che tenghi molto cura sia ben coltivato, et per questo (voglio hora scrivere quel che molte volte ho voluto dire a bocca) ne procuri sopra ogni cosa un buon rettore[1]; sopra tutto che sia di gravità, et che sappia ritenere l'authorità. Né importano molto altre qualità, perché sappia certo che stanno qui fratelli nostri che possono sopplire a molte et molte cose, per la gran prattica che teniamo con questa gente.

Appresso ha bisogno il collegio di un ministro, o sottoministro, che sia assiduo in casa, et di un maestro che attendesse alli putti della quarta et quinta classe, di uno coadiutore prattico per infirmaro, et di uno che attendesse alli putti nelle lettere grece ; ma sopratutto di un buon rettore, perché per dire il vero io non son buono per niente, et poi mi pare (per parlare liberamente) che si li putti non stanno sotto li miei occhi, si potriano assicurare a molte cose, le quali oborriscono si io pratico loro et conversarò tra loro. Et questo lo dico non perché io sia più dilligente che gl'altri, ma perché tal impressione hanno li putti et grandi tra loro. Né meno pensi V.R. che ciò io proponga per sfuggire fatica, anzi la voglio pigliare da dovero, si però l'obedienza mi adoprarà in questo collegio. Né li miei superiori in ciò siano solliciti, perché sonno apparechiato a far tutto quel che mi sarà ordinato ; con questa dilligenza saprò et potrò, aiutato dal divino favor ; sapendo che tutta l'imprompta et efficie che io tengo, è della santa Compagnia di Iesu, et da quella et per quella l'ho recevuta, si bene sia puoca per mia negligenza ; et perhò me spenda per tutto quel che posso valere, si ben penso che vaglio tanto puoco, che sia niente. Hora resta che V.R. preghi molto più caldamente per questo collegio et per me, poiché sente tanto belli frutti, li quali il Signor Iddio bonifichi et amplifichi, et li rappresenti nella mensa celeste.

119 et li] et nelli *ms.* || 120 mense *ms.*

[1] Brevi renuntiabitur Ioannes B. Peruschi S. I. (1525-1598 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 114), qui a die 1 ian. 1562 ad diem usque 20 aug. 1563 Collegium Germanicum moderatus est ; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 87.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. URSMARUS GOISSON S. I. [1]

INSTRUCTIONES DE REGULIS IN COLLEGIO GERMANICO OBSERVANDIS

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

Mense februario anni 1564 Patri Polanco, vixdum Tridento reverso, munus superintendentis Collegii Germanici impositum est (cf. *Pol. Compl.* II 636 n. 5), qui eodem ipso anno variorum collegii officialium, necnon convictorum regulas conscripsit (v. supra, mon. 38-45 et 47). Quo autem accuratius hoc munus implere posset, a moderatoribus collegii petiit, ut de huius statu sententias dicerent. Ita concepta sunt scripta quae infra typis dantur (mon. 103-11). Eorum seriem aperit P. Goisson, qui Patrem Polanco in officio superintendentis gerendo praecesserat.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 83*r*-92*v* (*prius* VIII ; 17-26 et 1-18) ; autographum. Fol. 86*r* et 92*v* vacua sunt ; in marginibus numeri regularum, de quibus in textu agitur, et adnotationes brevissimae ab ipso auctore sunt exaratae, quae in adnotationibus locum obtinebunt.

TEMPUS : Haud dubie conscriptum est anno 1564 ; nam alterum Patris Goisson scriptum de Collegio Germanico hoc supponit (cf. infra, mon. 104 lin. 1-3) ; illud autem auctor certe anno 1564 concinnavit, prout inferius videre est.

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 45 et passim.

SOPRA LE REGOLE PRATTICHE CAVATE PER IL GOVERNO DEL COLLEGIO

Mi pare in Domino, secondo la puoca esperientia che ho pigliato dal conversare in Collegio Germanico, essere espediente considerare bene queste cose sequenti per il buon governo de tanta gente che vi si stanno, conservare et accrescere in numero, costumi, lettere et spirito.

Che gli fratelli havendo cura delle camere particolari (non obstante chel superiore habbi da fare quello offitio) diano questi ricordi alli suoi

7 quello *del.* modo | questi *sup.*

[1] U. Goisson S. I. (1524-1578 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 68) anno 1563 superintendentis munus in Collegio Germanico egit ; cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 45, et SCADUTO, *Storia* III passim.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

subditi : Il fine del instituto loro, l'utile et frutto delle fattiche, et gran danno et vergogna, si loro mancano di fare il debito, tanto circa li studii come gli buoni costumi [2].

Dalla seconda regola

Nella messa ogni dì siano distinti i grandi da piccoli, et ogni camera nella capella habbi luogho suo determinato, essendo tutti voltati verso l'altare, non parlando insieme, ni guardando qua et là [3].

Non facino segni lascivi o legeri l'uno al altri, et massime con gli putti. Et quello sia castigato come si havesse parlato con quello che non può, o scritto polizze ; il che non si può l'uno al altro, sotto pena d'una spoliatura [4].

Entrando nel luogho della messa espettando il sacerdote, non parlino l'uno al altro, non caminino, spassegiando l'uno con l'altro, ma stiano quieti legendo o orando, sotto pena che parerà al superiore [4]. [83*v*]

In messa stiano inginocchiati. Et ogni uno habbi l'offìcio, dove facci oratione, o vero la corona, o altre meditatione viste et approvate dal suo prefetto [5].

Finita la messa, gli piccoli escano prima fuora, et gli grandi restino finché siano passati [4].

Per la collatione, la quale s'habbia da fare in camera, alcuni fidati la vadano a pigliare per portare in camera, et non si mandino ogniuno per vices propter periculum malorum [4].

Si faccino alcune meditationi della messa per loro, si non si trovassero fatte [4].

Et siano sindichi chi referiscano bene le immodestie ; o altramente non si fa niente in ordinare senza castigare, massime gli ordinarii delinquenti.

Per salutare il Santissimo Sacramento, al quale haveranno grande riverenza et sempre salutaranno inginocchiati, ogni volta che entraranno

---

16 *prius* siano || 17 pollice *ms.*, *ita inferius passim* || 21 quetti *ms.*

---

[2] In margine : « Questo se contiene nella reguola prima ». Videsis *Reg. Coll. Germ.* (*1552*) § 1 ; MP I 124.

[3] Cf. *ib.* § 2. In margine : « Novo ».

[4] In margine : « Nuovo ».

[5] In margine : « È stato prima ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in chiesia, habbiano a mente alcune orationi appropriate, come il *Pater noster*, *O Salutaris Hostia*, *Ave Salus Mundi*, *Anima Christi santifica me*, *Ave verum Corpus natum ex Maria Virgine*. Et perché l'imparino bene, li sia ingiunta alle volte per penitentia di qualche manchamento che la recittino una o tre volte [4].

Passando avanti alcuna chiesia o imagine faccino riverentia con la beretta in mano [5]. [84*r*]

Alla predica ogniuno delli fratelli habbi cura di stare apresso alli suoi, al manco gli habbi l'occhio, et ogni camera separata nel suo luogho ; gli piccoli inanzi et gli grandi dietro [4]. Et non permetta faccino dishonesto o raggionamenti o immodestia alcuna senza dirla il medesimo giorno al superiore ; il quale non aspetti di far li dar il castigo, si non havesse lui authorità de farlo [5].

Nella predica gli fratelli siano solleciti di referire le immodestie, come è detto nella messa [5].

Non descendino dalla stanza, dove hanno sentito la predica, subito che è finita, ma spettino fin che siano partiti i forestieri dal cortille, acciò non si mescolino forestieri con loro, per parlarli o darli pollice, o altro inconveniente non ne nasca. Et perché non perdino l'ordine in andar a casa, faccino i fratelli ogniuno della suoa camera mettersi in ordine nella stanza avanti che vengano a basso et non habbino da fermarsi ivi. Andando alla predica, precedano li piccoli, et li grandi sequitano ; tornando a casa, gli grandi escano prima, gli nostri con li suoi [4].

Al'essame della conscientia la sera legano l'officio della Beata Vergine, parte del tempo. Et l'altra parte faccino l'essame secondo gli punti de quello de la Compagnia [5]. Et perché molti di loro non sanno bene meditare, uno di loro alta voce dica li punti, et brevemente sopra ogniuno punto dechiari brevemente quello che he da meditare. Si non si facesse una oratione contenendo tutto l'essame, la quale havessero a recitare [4].

Delle ingiurie et delle penitentie

Le ingiurie fatte l'uno al'altro, le buggie, disobedientie, biastemie, giuramenti, rubbar o togliere cosa alcuna l'un de l'altro, et altri vitii simili non siano dissimulati, ma castigati o con la frusta, o levandoli l'antipasto o la carne o il vino, o almanco siano con aspressa rippresi,

---

50 farlo *del.* Et in quello luogho della predica non ciarlino lìun con l'altro || 56 Et *del.* perché || 57 camera *del.* usc[ire]

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

o admoniti con suavità secondo l'exigentia del delicto, purché non si dissimuli niente de vitio che non sia rippreso [6]. [84*v*]

Gli segni exteriori de lascivia, parole et gesti de la medesima spetie, essendo cosa notabile, siano castigati con penitentie come se il peccato fossi actualmente fatto, acciò non si ampliano, et non vadano in peggio [6].

Si accadesse (il che Dominus avertat) trovarsi alcuno in simili errori actuali, non si facci niente senza chel soprastante lo sappia. Il quale se par exaggerare il fallo, si trovi presente, per far l'essequutione, che sarà determinata dal superiore nostro [6].

Medesimamente per le ingiurie d'importanza, come battiture l'uno a l'altro fatte, si può osservare quello. Et massime con gli germani servirà questo aviso [6].

Le penitentie più communi siano : mangiare in tavola piccola, dire sua culpa, domandar pardonanza l'uno al'altro offeso, stare in piedi in refettorio, fare oratione tre o cinco *Pater noster* et tante *Ave Maria* [6].

Quando non sanno recitare la lettione, non dar da mangiare fin che l'habbino imparate, et mentre gli altri mangiano, stiano fuora a imparare le [6].

Perché mancando il rispetto et obedientia verso del fratello prefetto della camera sua dalli suoi subditi, è causa che non fanno profitto essi, et perdano il timore del superiore, et diventano licentiosi et negligenti in tutte le opere buone et studii loro, parerebbe buono dare alli prefetti delle camere qualche authorità de poterli castigare delli mancamenti fatti ordinariamente fra loro, in praesentia del prefetto, chiamando esso il correttore in camera, quando bisognasse et meritasse tal penitentia, pur che non excedesse [6].

Si può spesso ancora levar l'antipasto, pospasto, la carne alle volte alli grandi ; il vino più spesso alli piccoli sensa ricorrere al superiore ; il quale, pur ogni volta chel superiore li vetasse, non se extenda più oltra in quello che li fusse prohibito. Non obstante quella authoritate, non manchi il rettore visitare le camere. Et massime gli fratelli lo chiamino alle volte per castigare li difficili in camera, perché habbino più respetto a l'uno et l'altro [6].

Visiti spesso le recreationi, dispute et letanie et simili essercitii communi [6]. [85*r*]

---

75 se il *sup.* | fossi *sup.* || 82 Medesimamente *del.* delle, *sup.* per le || 86 suoa *ms.* || 93 doventano *ms.* || 98 excedesse *del.* sette staffillate al più . . . || 99 Si può spesso *lect. dub., charta corrosa* || 103 le] gle *ms.*

---

[6] In margine : « È stato ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Vedendo alcuni essere nuocivi l'uno al'altro per troppo famigliarità, si li prohibisca il parlare l'uno al'altro sensa rispetto, perché questo si trova molto utile a la quiete commune; et se ne resente molto, et se ne aggiutano assai [5].

Havendo il superiore, o li fratelli a corregere gli subditi sottoposti a loro, quando li bisognarà ripprendere, avertiscano che non usino de parolle ingiuriose, ni monstraranno vehementia de passioni o colera alcuna, né gli toccaranno in quella commotione con le mani, o altro modo, tirandoli o hurtandolli, ma servaranno la regola della Compagnia del toccare, tanto in questo caso, come in altri raggionamenti (perché non habbini, né i nostri, né i figlioli, occasione de calunniare, ni de essere gli nostri notati de mal da loro). Ma servarano nel interiore quiete da passioni, et exteriormente nel parlare gli reprehenderanno secondo che vederanno essere expediente secundo tal caso et tal luogo, con gravità, monstrandolli l'errore loro con modo etc., representandolli la presentia d'Iddio, la brutessa della offesa, le pene del peccato, la vergogna. Doppoi alle volte exaggerando, si potrà abhominare l'errore con parole più brusche et alte. Et in tutto che si veda che per charità et de zelo de l'honor d'Iddio et della iusticia la persona si muova, et non per passione. Il che farà che non si sdegnaranno contro di noi. Et pur non mancare de farli la correttione con penitentia, si la meritarà. In summa bisogna in questo vestirsi di charità, che la sentino veramente [6].

Et ogni volta che il superiore farà fare penitentia ad alcuno, sia prima quello fatto capace et praemonito, per non darli occasione de turbarsi et di repugnare al superiore, si fussi toccato al improviso, secondo che ho experimentato et sentito da molti; i quali si sono lamentati di quella imprudentia de quello superiore. Fa molto expediente chiamare in privato il delinquente et ammonirlo, et monstrarli il desiderio et charità che il superiore tiene verso di lui, et che non vorria usar rigori con lui etc. Ma a la fin, non emendandosi, essere necessario aggiutarlo con penitentie. Et a questo essere sforsato, et non poter fare altro, per satisfare alla constitutione et officio suo [6]. [85*v*]

Non pigliano ni scrivano lettere ni per se, ni per mezo d'altrui, sensa licentia del superiore. Et questo s'intende con gli forestieri et fra se stessi l'uno al'altro, etiam in casa et fuora di casa, nella classe, o altrove dove si voglia, sotto pena della frusta; altramente per penitentia piccola non le stimano.

Non parlino a la porta a forestieri senza licentia del superiore et

---

119 gli nostri *sup.* | mal *del.* nel [?] | loro *del.* alcuno de nostri || 124 si potrà potterrassi *ms.* || 135 ammonirlo *lect. dub., charta erasa* || 143 voglia *del.* come nel refetto[rio].

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

con uno fratello presente, si non fossi il padre o parente stretto fidato et cognosciuto. Et però stia presente o il sottoministro, o il ministro o il fratello della camera. Et non si discosti, ma stia liberamente presente. Et si fa di bisogno, gli dica l'ordine del collegio al proposito presente.

Non entrino in camera l'uno del'altro ; ní parlino con quelli che li sono prohibiti, come grandi con li piccoli ; ní pigliano niente l'uno dall'altro senza licentia expressa del superiore o del fratello preposito della camera.

Non vadano alli luoghi secreti senza il segno.

Non stiano vagando per la casa nel tempo che devono studiare.

Non espendino il tempo del studio in fare altre cose quale si voglia, si non fussi necessità, con licentia. Et però quando si ritrova alcuno per casa che non serva questa ordinatione, non lo lassare stare senza farlo retirare in camera. [86*v*]

Il P. Rettor chiami gli fratelli ogni settimana, et dopoi havere sentito dire il parere circa il governo delli figlioli et la loro cura, gli facci essortatione secondo che vede essere più espediente per il loro aggiuto [4].

Alli coadiutori un dí la settimana facci il medesimo, cercando di aggiutarli in spirito ; gli facci imparare et recitar la doctrina christiana, o vero dia ordine ad alcuni che facci l'officio [7].

Facci che venghino alle prediche ogni festa et domeniche, et vadino a spasso alle chiesie una volta la settimana o in quindeci dí una volta, et massime le feste. Mandi alcuni alla volta ad alcune chiese a spasso [4].

Faccili fare sottane de coadiutori secondo la usanza de la Compagnia a quelli che sono ivi per la Compagnia, et habbi tre o quattro mantelli per loro, et capelli [4].

Ogni mese saria buono di fare una essortatione generale a tutti de collegio insieme [8].

Riveda ogni dí la sera il conto del espenditore, come espende bene etc. [5].

Chiami spesso, imo ogni dí, uno o doi delli suoi subditi in privato per animarlo et aggiutarlo nel officio et vocatione sua, tanto fratello come portionista o tudesco [4]. [87*r*]

Non si lassino andare gli figlioli a casa senza grande bisogno et con

---

157 ritrouva *ms.* || 162 vedere *ms.* || 164 recitare *del.* Et

---

[7] In margine : « È stato mal servato prima ».

[8] In margine : « Non è stato servato ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

polizza delli parenti o di quello che ha governo di loro, perciò che diventono guasti quando tornano al collegio [4].

Havendo bisogno di parlare ad alcuno de li loro amici per bisogno, scrivano alli suoi una polizza, perché vengano al collegio a parlarli o fare quelle che dirà la polizza, la quale potrà portare alcuno delli servitori del collegio [4].

Molto manco si debbono lassar remanere la notte in casa de parenti o amici, massime quando si sa la puoca cura che hanno da loro figlioli [4].

Non si inviti nissuno a mangiare in collegio senza chel superiore non gli ordini [4].

Et quando alcuno sarà invitato, non essendo persona d'importanza tanta, o non havendo altro ordine circa delle preparationi del mangiare, non dia altro si non l'ordinario, et uno antipasto et arrosto di più.

Habbi cura chel cuoco sia netto et cuochi bene il mangiare. Veda come si danno le portioni convenienti a tutti.

Veda che non si dia carne che avanzasse alli poveri, ní pane senza licentia expressa, si non le micchioli et pezzetti piccoli et minuti con la menestra. Et quello che avanza de l'antipasto, quello solo si dia a la porta [4].

La porta sia serrata un quarto doppo l'*Ave Maria* [5]. Et la mattina aperta alla prima messa, come in collegio della Compagnia si usa. [87*v*]

Non piglino ní scrivino lettere ní per sé ní per mezo d'altri senza licentia del superiore. Et questo s'intende tanto colli forestieri come fra se stessi, in casa et fuora de casa nelle classi o altrove dove si voglia, sotto pena della frusta. Altramente non si moveranno per piccola penitentia, essendo cosa questa di grande importanza [5].

Non devono parlar alla porta con forestieri senza licentia del superiore, et con uno fratello presente della Compagnia, etiam che fosse servitore o cognoscente loro. Il quale fratello liberamente stia a sentire quello che si dice. Et dica, si fa di bisogno, essere quello ordinato dal superiore per molti buoni respetti [6].

Il sottoministro o il portinaro o il fratello della camera più tosto potrà essere quello.

Non entrino in camera l'uno del'altro. Non parlaranno con quelli chè li sono prohibiti come sono grandi con piccoli et grandi l'uno con l'altro, essendolli vetato, senza licentia del superiore o prefetto della camera. Portino il segno andando alli luoghi secreti [5].

---

189 sensa *del.* il || 194 couchi *ms.* || 213 potterà *ms.*

---

[5] In margine : « È stata ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non si permetta essere vagando otiosamente alcuno per casa. Et mentre che gli compagni sono in classe o fuora di casa, quello chi resta, sia consignato a qualche altra camera dove s'habbia cura de lui con quelli de quella camera fin che tornino li suoi [9].

Et però trovandosi alcuno per casa otioso in tempo de studiare, ci facci ritornare in camera.

Al tempo del studio non pingano, non faccino altre cose impertinenti a quel tempo.

Non entrino in cuccina, refettorio, cantina, furno, dispensa, senza licentia expressa del officiale ; il quale non l'ha da consentire, senza il consenso del superiore [9]. [88*r*]

Non se li permetta d'andare parlare al superiore o espenditore, si non al tempo che non si studia, come è il tempo della recreatione ; altramente non faranno altro tutto l'tempo delli studii et altre buone occupationi [9].

Non parlino l'uno al altro nelle camere, mentre che si studia, ma guardino silentio, perché non impediscano gli altri che studiano, ní si stezzi ; si non fussi bassa voce, cosa necessaria che non potesse espettare [10].

Et però li loro dubii scrivano in carticella per memoria dimandandoli al suo tempo [9]. Et però non vadano di tavola in tavola sotto umbra di domandare delli studii loro.

Mancando in questo faccino penitentia come sarà conveniente. Si poteria dar segno come la cathena a colui chi se movesse dalla tavola senza licentia. Et marcarla ogni sera, et dare qualche piccola penitentia [11].

Levar dal letto

Li piccoli si levaranno una hora doppoi gli grandi ; i quali si rizzaranno con gli nostri fratelli, pur havendo sette hore per riposarsi. Et non levandosi a tempo, gli fratelli non gli tocchino, ní dicano ingiurie, ma gli diano penitentia, portando la coperta in refettorio, mangiando in tavola piccola. Et quando alcuni non si movessero per quelle peni-

223 ritorare *ms.* || 235 *pro* spetezzi *fortasse* || 237 dubii *del.* scriv[ano] *sed rest.*

[10] In margine : « Servino ».

[11] In margine : « Nuovo non servato ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tentie, darli possa alcune frustate, per farli saltar fuora. Et questo credo li farà più piacer che le altre penitentie [12].

Qua si proveda che quello chi haverà cura di chiamare et sonare a levare sia diligente et non manchi, perché mancando dà disordine a tutti gli altri essercitii [6].

Et si referisca ogni dì li mancamenti circa di questo al superiore.

Si potteria guadagnar mezza hora de tempo, si li filioli si levassero subbito che sono chiamati la mattina; et alhora farebbono l'oratione, et l'essercitio tornando dalle schuole avanti pranso, non facendo niente [11] [88*v*] circa il letto la mattina fin'al tempo del essercitio; et doppo l'oratione della mattina potterebbono studiare meza hora fin alla messa.

In scola

Siano modesti et quietti andando alla scuola, descendendo abasso alla porta, et per le strade parlando basso l'uno con l'altro.

Siano in classe modesti et riverenti al maestro et obedienti. Et quelli chi ricusaranno pigliare il castigo dal maestro ordinato, in casa, subito che tornaranno, habbino un cavallo spagnollo. Et gli grandi non mangino carne, ní bevano vino, fin che habbino satisfatto al scandalo, domandando perdonanza al maestro et alli scandalizati [4].

Non parlino con forestieri, ní con quelli che li sono prohibiti, ní faccino rumore domandando alta voce che ha detto il maestro, ma piano dal compagno (si lo saperà) o vero espetti fin che finisca la lettione [5].

Non si diano polizza l'uno al altro, ní per terza mano, ní inchiusa nelli libri, ní piegata nelle penne, ní buttate a terra avanti a quelli a chi le vuole dare, ní attaccandolle sotto le tavole, perché questo è contro le regole, et monta, come è detto sopra, un cavallo spagnolo [5].

Non pingano mentre che si lege, ní faccino altro, sinon ascoltare la lectione [5].

Quando tornaranno della scuola habbino da recitare le lettioni et repetere. Et chi manca non mangi finché la sappia recitare, o vero un cavallo [4].

Alli più grossi d'ingenio gli fratelli gli diano particular aggiuto et instructione finché siano bene instructi nel modo de studiare [4].

---

251 chelle *ms.* || 253 mancando *del.* [?] || 258 l'essercitio *del.* subito essere levati || 271 che *del.* ven || 280 cavallo *del.* alli suoi tempi || 296 grandiusculi *del. una linea et media*

---

[12] In margine: « Nuovo non osservato ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Faciano le compositioni et orationi solite al suo tempo, secondo che il prefetto delli studii haverà loro ordinato [4]. [89*r*]

Circa il parlar latino faccisi osservare diligentemente, et etiamdio dalli grandiusculi fin alla terza classe (perché gli piccoli non puossono parlar tanto congruo). Tutti gli altri più provecti servino il segno del solecismo con la penitentia medesima della lingua vernacula [13].

Et si ricerchi la cathena, almanco un dì sí, un dì non, si non ce havesse da ricercar ogni sera. Questa observatione molto piace alli parenti de figlioli, et aggiuta et habilita molto tutti a la lingua latina; ma se si dissimula puoco de non observarla, tutti la lassaranno facilmente, con gran danno et vergogna del collegio. Et li nostri ancora parlino con loro latino [4].

La penitentia ordinaria è levar l'antipasto o la carne alli più soliti mancar delli grandiusculi et a quelli più negligenti [4]. [89*v*]

Della munditia corporale

Habbino li fratelli etiandio l'avertimento che raconcino i figlioli li letti et che scoppino la camera, et tengano le tavole concie, libri, scope, scarpe in suo luogho ascosi. Li sciugatori non l'esstendino più sopra il letto, ma lo pendino a un giodo, o vero lo tengano piegati bene, perché se è visto ordinariamente che è cosa brutta a vederlo. Le veste riposte in suo logho, non gettate confusamente [4].

Quando vanno fuora, vedano li fratelli si non sono brutti, lordi nelli veste, o altre parti del corpo, la baretta, scarpe et altre cose [4].

Non lassino essi alli putti o grandi o piccoli portar le loro veste o calze stracciate, ma le faccino conciare presto.

Non habbino colore rosso, né gialdo, ní simile troppo lascivo, in broccato, ní in rechamo nelle calze o veste loro. Et questo s'ha osservare quando vengono al principio massime [4].

Non permetta dispersi per l'area, sala o camera balle, scope, altri instrumente d'a gioccare, ma quelli che hanno adoperato quelle cose, le ripportino in loco deputato secreto, donde le habbino da trovvar altre volte che si haveranno di bisogno [4].

La casa nei luoghi publichi sia ogni dì scoppata; et sia alcuno deputato per quel effetto, et per tenir i luoghi secreti netti. [90*r*]

---

300 **sugatori** *ms.* || 304 li fratelli *sup.* || 305 cose *del.* [?] || 309 calce *ms.*

---

[13] In margine : « È stato parte, parte è nuovo ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Per li infermi

Amalandosi alcuno delli figlioli, avertisca l'infermero al superiore et il medico ; il quale, giudicando essere febre o altra cosa d'importanza, il rettore facci sapere il caso alli parenti del ammalato, et poi lo rimandi a casa loro. Et non havendo parenti stretti, proveda quel gentilhuomo chi ne suole tenere cura, de farlo sanare in qualche luogho, et pagare le medicine et medico. Et non si pigli assunto di pagare niente al medico, né medicine al special, ma lo faccino gli parenti loro, o quell chi ne cura in nome loro [4].

Saranno contenti d'essere ammoniti et rippresi dai superiori et suoi prefetti delle camere loro, i quali haveranno cura di loro, et ricevere lo castigo, havendolo meritato.

Circa le penitentie ricorre alla regola quinta, dove si parla delle penitentie. [90*v*]

Lo tempo della recreatione

La recreatione dopo pranzo ordinariamente si facci separatamente ogni camera con il suo prefetto o a basso nelli cortilli, overo sopra nelle camere, dove meglio parerà [14].

Et in quel tempo staranno modesti, raggionando di cose buone per spatio d'una hora. Et quelli chi saperanno cantare o sonar, lo potranno essercitare [4].

Escendo fuora di casa per andar insieme in alcuna parte, il prefetto della camera facci mettere in ordine alli suoi in camera, prima che vengano a basso alla porta, per evitar la confusione. Et per la strada non permetta che tirino saxi, non siano immodesti, non si partino del ordine, non parlino alto, ma siano obedienti a fare tutto quello che li commandarà esso. Et habbisi cura de farli servare buoni costumi de fuora et in casa. [91*r*]

Il mercordì et dominiche et feste

Il mercordì la mattina legendosi in collegio o alli piccoli o alli grandi, non si può (massime nel inverno) fare altro che non vadino gli figlioli

---

324 faccinlo *ms.* || 334 parerà *del.* al prefetto delli filioli || 337 essercitare *del.* Es

---

[14] In margine : « Nuovo, et è in parte stato ».

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

a la schuola. Doppoi pranzo puono andar fuora a spasso con gli loro prefetti [6].

A l'estate la mattina escano fuora tutti a spasso al fresco sin chel sole sia caldo. Et tornino a buona hora al pranzo al collegio [6].

Non vadino a vigne senza expressa licentia del rettore; il quale vederà in quale luogho habbino d'andare, perché non è bene che vadino alle vigne de cardinali o belvedere o simili luoghi indifferentemente, per causa de la edificatione; la quale non si ritrova fra gli gioveni tale che non faccino o danno o scandalo; benché il prefetto gli admonisca prima. Questo per experientia [6].

Delli tudeschi è altro respetto, imperoché loro possono andare accompagnati per tutto [6].

Doppoi pranzo, doppoi il tempo del dormire et scrivere, che sarà de tre quarti d'hora nel tempo del estate, disputaranno come è stato fatto con gran frutto et edificatione, per spatio de doi hore o hora et meza [6].

Doppoi andaranno fuora a spasso, o giocaranno in collegio [6].

Le domeniche non sogliono venire al vespero, quando non si predica, ma sentono la lettione delli Proverbii [6].

La doctrina christiana si doverà fare recitare et dechiarare summariamente prima che escano fuora, si non disputassero; o vero havendo ancora dispute avanti a la lettione predetta, si poterà trovare tempo per questo effetto della dottrina [6]. [91*v*]

Le veste de secolare delli tudeschi, quelle che non adoperano in collegio, sia scritte con tutte le altre cose che portano, come dinari etc., et si repongano in uno luogho che non li possino havere senza licentia expressa del superiore.

Gle spade loro non si servino in casa, ma le vendino, et non le diano a guardare fuora a nissuno [15].

Il confessore habbi cura di chiamar a posta ogni dì doi o tre delli figlioli suoi spirituali del collegio, et gli aggiuti in spiritu examinando le tentationi, et medicandoli con buon consilio; imperoché per questo effetto è stato intromesso in Collegio Germanico, et non fa quello perché è venuto, cioè imitando il Padre Leone [16], sta tutto in camera retirato, non chiamandolli, si non vengano da se stessi.

---

348 loro *infra lin.* || 362 fatto *del.* tutta la serata || 367 dechiare *ms.* || 369 trovare *del.* logho et

---

[15] In margine : « Nuovo, non si fa niente ».

[16] Leo Giglio S. I. (cf. SCADUTO, *Catalogo* . . . p. 66), qui anno 1562 munus confessarii in Collegio Romano obibat ; cf. supra, mon. 79 introd.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Circa gli studii ogni uno delli fratelli habbi cura delli suoi, et non gli lassi interrompere il tempo delli loro studii et quiete, ma sí gli ordinino tempo per domandar le questioni in carta. [92*r*]

Gli servitori seculari, como coco, sartore et fornaro, saria buono farli servare l'ordine de menare compagno con seco quando vanno fuora [4].

Il rettore non muti niente delle cose predette ordinarie sensa il consenso del soprastante. Et similmente circa gli officii del collegio, mutare, o altre cose simile, non innovarà niente senza il consenso predetto.

104

P. URSMARUS GOISSON S. I. [1]

IUDICIUM DE RATIONE GUBERNANDI COLLEGIUM GERMANICUM

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti 104 cf. supra, mon. 103 introd.

TEXTUS: *Rom. 157 I*, f. 81*r*-82*v* (*prius* XX; 48-49 et 1-4); autographum.

TEMPUS: Scriptum est post mensem februarium anni 1564, id est, post Patris Generalis Tridento reditum, cuius praesentia Romae ab auctore supponitur (v. lin. 56-7 et 88-9). Non potuit concipi post annum 1564; hoc enim in casu P. Goisson non petiisset regulas superintendentis Collegii Germanici, prout fecit (cf. lin. 115-6). P. Polanco enim anno 1564 has regulas, una cum ceterorum Collegii Germanici officialium, conscripsit (quas videsis supra, mon. 45).

SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 45.

Circa il buon governo del Collegio Germanico per il presente mi pare necessario (oltra quello che al principio scrissi nella charta che ho data a V.R. sopra il governo et observatione delle regole del detto collegio) [2] questo che notarò qua sotto in breve:

---

385 carta *sequuntur 2 paragraphi prorsus delctae.*
3 detto *sup.*

---

[1] De P. Goisson cf. supra, mon. 103 adn. 1.

[2] Quod scriptum videsis supra, mon. 103.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Prima, il Rettore [3] servi più gravità in ripprender et in ragionare gli gioveni, acciò li habbino più rispetto et timore; il medesimo nel visitare le camere et altri luoghi, dove si trovano gli suoi subditi, massime li portionisti. Et sopra tutto quando fa dare qualche castigo o penitentia, non ridendo, ní dicendo parolle iocose in quel tempo, ma serie.

Doveria il Rettor essere più exacto nel castigare quelli defetti, et massime di quelli che non si aggiutano, imperoché più volte et da me et da gli fratelli è stato notato esser quella indulgentia causa di grande insolentia di figlioli. Et sotto umbra de voler governare quelli li nostri con suavità, lassa la disciplina debita. Et di tal sorte se è fatto che pareno sensa comparatione alcuna più dissoluti de costumi et de devotione, o spiritual sentimento alienati, che non erano al tempo primo, quando io ci attendeva più particularmente al tempo del P. Perusco [4] et del Georgio Schoriggio [5], Hectore, Michael Angelo, P. Ioan Moravo, Troylo, Guido [6]. Il quale Perusco exequiva ad literam quello che io ordinava in questo caso, et altro non faceva di nuovo senza il mio consenso. Et benché questo sia huomo da bene, non dimeno per tal numero de gente, desidererei in lui più severità et exequutione di giusticia, perché sensa il timore tali persone non s'aggiutaranno con tante raggioni et suavità, come s'è visto per esperientia.

Vorrei che il Rettor non fussi tanto facile in lassare parlare fore-

5 *prius* conservi | et in ragionare *sup.* || 10 serie *del.* Subditi (*in marg.*) Procuri che gli fratelli referiscano le disobedientie et mancamenti delli suoi a lui, et le penitentie non si dissimulino ; imperoché vedendo gli fratelli mancare gli loro subditi et perseverare essi nelli loro errori et mali costumi, non deferendo le particularità (ogni volta che le vedeno) al rettore, non sono castigati et fanno habito in quelli. Et quando referiscono nostri fratelli al rettor, non venghino con cose generali, ma particolari d'un tale per tal cosa || 18 io *del.* si || 25 esperientia *sequ. ms.* Verte folium || 26 il] 1 *ms.*

[3] Intelligendus est Alfonsus Sgariglia S. I. (1534-1587 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 138 ; et supra, mon. 60 et 78), qui a mense augusto anni 1563 ad mensem septembrem anni 1564 Collegium Germanicum rexit ; cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 46.

[4] Ioannes Baptista Peruschi S. I. ; cf. supra, mon. 102 adn. 2.

[5] G. Schorichius S. I. (c. 1533-1573 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 136), iuxta catalogum Collegii Romani, anno 1561 erat in Collegio Germanico studens philosophiae secundo anno (cf. *Rom. 78/b*, f. 19*v*).

[6] Hector Leonelli S. I. (c. 1532-1576 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 89) et Michael Angelus Labaco S. I. (cf. *ib.* p. 89) anno 1563 humaniora docebant in Collegio Romano (cf. *Rom. 78/b*, f. 27*r*) ; Ioannes Ascherman S. I. (c. 1532-1588 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 7), Troilus Rosanova S. I. (1535-1609 ; cf. *ib.* p. 129) et Guido Bellini S. I. (1538-1601 ; cf. *ib.* p. 13) eodem anno in Collegio Germanico commorabantur et studiis philosophicis ac theologicis operam navabant (cf. *Rom. 78/b*, f. 27*r*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stieri con gli figlioli o tudeschi; perché non mi pare che ne facci tanto conto come doveria farsi. Exempio del Vito con il gentilhuomo del Card. de Trento [7], il quale vorria parlare al Vito liberamente senza altro. [81*v*]

Et parlando summariamente, un delli principali defetti circa il governo delli gioveni scholari del Collegio Germanico è, che il Rettor non fa continua diligentia de vedere gli mancamenti delli fratelli nostri circa la cura che hanno essi delli loro discepoli, acciò continuamente li aggiuti et instruisca et risveigli in servare diligentia et modo de procedere con loro, ma si fida et si remette in loro; et così restono sempre in eodem statu et tempore. Et se lo fa questo è rare volte, per accidente et obiter ex casu [8].

2° è [9] che gli fratelli non referiscono continuamente gli difetti al Rettore. Et la causa mi pare essere parte quella che è detta sopra. Et parte è perché il Rettore non fa quella dimonstratione per li errori fatti et referiti, che converebbe, perché o dissimula o allevia il defetto, o dà puoco castigo o nullo. Et così vedendo questo i fratelli, non sono tanto solleciti a referire; et gli figlioli restano più liberi et arditi. Et questo s'intende della sollecitudine che doveria havere il Rettore in sapere gli mancamenti delli fratelli circa il procedere loro in suo officio, et di quella sollecitudine che doverebbono havere gli fratelli in considerare et referire le cose, tanto in casa, come fuora de casa, per le strade, nella predica, in recreatione, in refettorio, et per tutto dove si ritrova con loro.

Pure per subvenire a simili defetti et sveillare ogniuno in fare bene il debito, et per intendere in che si mancha, per provedersi, se è da parecchi mesi in qua fatta la congregatione, dove ogni settimana una volta convengo col Rettor et tutti i fratelli. La quale s'è trovata molto utile, benché non si è sempre essequito quell che si determinava, per la diversità de pareri. Il che adesso si potrà facilmente resolvere et essequire, essendo l'ultimo resolutore in Roma [10].

---

37 accidente *del.* non a || 40 è *sup.* || 41 è[2] *del.* questa che non referiscono debitamente || 46 sappere *ms.* | delli *del.* figlioli | delli (*rep.*) fratelli . . . officio *in marg.*

---

[7] Christophorus Madruzzo (1512-1578) ab anno 1539 episcopus tridentinus, et cardinalis ab anno 1544; cf. GULIK-EUBEL III 31.

[8] In margine huius paragraphi: « Primo defetto ».

[9] In margine: « Secondo defetto ».

[10] Id est, P. Generalis, qui ineunte anno 1564 Tridento Romam reversus est; cf. *Pol. Compl.* II 635-36 n. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Circa la recreatione et parlare indifferente gli gioveni l'uno con l'altro, l'ò sempre giudicato pestifero et cosa (quantunche habbi apparenza de bona) impossibile a durare senza mal, et impedimento del bene che cercamo. Il Rettore fin adesso è stato in questo contrario et a me et a tutti quasi gli fratelli, preferendo il suo giudicio in questo et in molte cose al altrui, con puocha esperientia, ma più presto confidandosi nel suo giudicio, benché puocho prattico delle cose agibili et governo daltrui, per non haverlo troppo essercitato fin adesso, benché con il tempo col esperientia riuscirà. [82*r*]

Mi pare, sarebbe buono fare (come prima è stato) un prefetto della sanità.

Uno defetto v'è in collegio che il Rettor lassa gli gioveni nel tempo che tornano della schuola, vagar per collegio otiosi et perder il tempo. Si hanno occasione de slargarsi in altri ragionamenti ; et questo vetano le regole [11].

Circa gli buoni et civili costumi non si ne cura troppo il Rettor de fare che gli fratelli siano in questo accorti.

Non s'è mai dato ordine a fratelli che lassino gli studii loro per attendere alli figlioli, ma supponendo che sono in quelli più inclinati, et difficili in sapper aggiutar gli loro figlioli, se li è ben essortato con qualche exaggeratione per fare inclinar a quello exercitio et haver più sollecitudine che non haveano.

Il Rettor troppo facilmente gli manda a casa i filioli, et alle volte li ho trovati soli per Roma.

Nelle recreationi et altri tempi che debbono essere insieme gli filioli, le vedo spesso separati senza nissuno delli nostri, et al tempo che stanno la più parte fuora del collegio, restano alcuni senza guardia fra se stessi con pericolo ; et in questo si assicura troppo il Rettore.

Suole si fare la congregatione ogni settimana delli fratelli, dove mi ritrovo io con il Rettore ; cosa molto utile, et più sarà per l'avenire, perché se potrà resolvere quello che spesso era irresoluto, per essere il padre in Roma [12].

Una difficultà in questo consiste nel tempo, che alle volte non è così commodo per causa delli figlioli che non si possono lassare. [82*v*]

Mi sforzai d'havere un padre in Collegio Germanico che attendesse

---

63 *prius* puochissima || 67 sarebbo *ms.* | fare *rep.* || 69 v'è] sè *ms.* || 77 *prius* aggiutarli || 80 mande *ms.* | i filioli *sup.* || 82-3 filioli *del.* gl

---

[11] Cf. supra, mon. 103 lin. 218-23.

[12] Cf. supra, lin. 56-57.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ad aggiutare in spirito gli filioli, se non havesse altra cura particolare. Et adesso quello che si è stato dato, si occupa in altro et non fa l'officio [13]. Saria bono proveder etc.

Circa la ricreatione mi pare habbino d'essere più distinti gli figlioli, et non fossero tanto numero insieme, massime fra gli grandi et mezani. Et per camere non fossi licito parlar con quelli de altre camere senza licentia ne suoi tempi del giocare.

Gli fratelli potessero riprendere et accusare i delinquenti et disobedienti, etiam quelli delle altre camere.

È stato sin adesso un prefetto delli studii in Collegio Germanico. Mi pare saria buono restaurarlo et darli ordine et regole.

Al tempo della santa communione gli fratelli diano ordini a suoi della camera avanti la predetta communione; et doppoi siano essortati et servino quiete et silentio ritenuti in camera senza distrattione.

Per causa de l'officio mio, mi pareria che io havesse a sapere le cose che s'hanno da fare in Collegio Germanico circa l'ordine de quello prima che lo sappessero loro, acciò non paia che sto in quella cura per nulla, sapendo il Rettore le cose che s'hanno da fare prima di me. Et così facea il P. Madridt [14].

Similmente il Rettore havendo da trattare cose del collegio con i superiori, mi pare che doveria communicarle con me prima, si non fosse cosa che a me non toccasse (come cose proprie et secrete).

Haverei a charo havere alcun ordine o regole circa quello che ho da fare in Collegio Germanico in quanto al officio mio [15].

Haec in Domino. Ursmarus

Vostra Riverentia non lo monstri al Rectore.

---

101 quelli *in marg.*

---

[13] Agitur valde verisimiliter de P. Ioanne Maggiori, cui P. Polanco, novus Collegii Germanici superintendens, brevi substituet Patrem Cortesono; cf. infra, mon. 111 § 3.

[14] Christophorus Madrid S. I. (1503-1573), utpote assistens Italiae (1558-1565), absente Patre Generali, romanarum Societatis domorum curam gerebat. Cf. Sca-duto, *Storia* III 183.

[15] Fieri potuit ut haec petitio moveret Patrem Polanco ad conscribendas superintendentis Collegii Germanici regulas, anno 1564; quas videsis supra, mon. 45.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

105

ANTONIUS SEDEÑO S. I. [1]

QUID PATRES AC FRATRES COLLEGII GERMANICI DE ALUMNORUM STUDIIS SENTIANT

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti cf. supra, mon. 103 introd.

TEXTUS: *Rom. 157 I*, f. 158*r-v* (*prius* XXXII; 138 et 158); autographum.

TEMPUS: Monumentum anno 1564 ortum habuisse, facile demonstrari potest. Auctor enim, A. Sedeño, annis 1564-67 Romae, in Collegio Germanico morabatur (cf. *Rom. 78/b*, f. 29*r* 31*v* 38*r* et 49*v*); qui, si post diem 1 oct. 1564 (quando P. Cortesono rector Collegii Germanici renuntiatus est) hanc relationem concepisset, certe non scripsisset « Padre Iosepho da Furlì » (v. lin. 71), sed P. Rector.

SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 45; perperam autem attribuit hoc scriptum Patri Cortesono.

La summa de tutto quello che li padri et fratelli dicono circa li studii di questi collegiali

Primo circa la classe della humanità, dicono la maior parte, che in quella non si ricercha conto delli precepti della rhetorica, né si emendano le orationi, ma se pigliano et poi si rendono senza emendarli; et anche che li legono tropo grandi lectione in ogni facultà; et che li putti vedendo che sono tanto longue, li lasciano et di revedere et di imparare, et non curano se non che componghino assai. Il che genera poi non potere rivedere le loro compositione.

Circa le altre classe dicono anchor quasi tutti, che il non essere fundati li putti, procedi, perché non si è procurato dalli mastri che li

8 che *del.* so

[1] A. Sedeño S. I. (1536-1595; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 137), hispanus, annis 1564-66 Romae philosophiae operam navabat (cf. *Rom. 78/b*, f. 29*r* 31*v* 38*r*); eximius postea in Indiis occidentalibus (Mexico) missionarius; cf. *Mon. Ant. Flor.* p. 195-96 adn. 1 et passim.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

putti tengano bene li precepti della gramatica, non examinandoli nelle lettione, nelle quale soglieno spendere troppo tempo; di modo che non resta per poterli examinare, et che loro intendesero le ragione della gramatica in quelle; et anche nelle compositione, non sono examinati et emendati, in modo che loro non possono cognoscere su che cosa hano errato. Et questo è della humanità in giù, et anche della tertia, dove bisogna, per vogler che li scholari siano fundatti, grande exertitio et examen delle lettione che legono, et delle compositione che dano, et che procurino legere poco, et che sia bene examinato, et che le latine che loro dano, siano sopra le regole che lor hano letto over legano, et anche sopra le lectione; il che par che non si facia, né distribuiscano il tempo (come di sopra he detto) delle schole che posino vedere le loro compositione.

Dicono anchor che non attendino che siano attenti alle lectione, portando rispetto alli collegiali, dovendo di fare il contrario.

De più dicono che è necessario che il prefetto delli studii (che è il P. Ledesma)[1] habbia più cura et vissiti spesso li mastri, et intenda il loro modo di legere, si è conforme alli scholari, et che non admetta alle schole quelli che non sono atti, et che li mastri acorgendosi che alcuni non sono bene fundatti, vedino o de agiutarli o de mandarli alle classe che a lor convengano.

Quello che dicono la maior parte o tutti che si ricercha dal Collegio Germanico

Prima che il preffetto delli studii sia versato circa tutti questi studii, et che habia comunicatione con il prefetto del Collegio Romano et con li mastri, per vedere quello che si deve fare nelle repetitione nel Collegio Germanico; et di poi che ogni giorno visiti le repetitioni delli fratelli, et veda dove si mancha et che si havisi a tutti quelli che qui hano cura di fare le ripetitione, che habiano cura de examinarli molto bene per le regole che lor sentono o vero hano sentito; che in questo par che li manchi non poco.

2. Che il detto prefetto vadi ogni sera per tutte le camere inanzi cena, et veda se tutti hano composto et recitato; et che habi cura si

---

13 lettione *del.* le || 16 che[2] *sup.* || 26 portando *rep.* | alli *del.* cog || 38 poi] puo *ms.*

---

[1] Iacobus Ledesma S. I. ab anno 1563 praefectus studiorum in Collegio Romano; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 322.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ben si observa la regola del parlar latino, et che si dia anche una catena per l'errori che fano parlando, perché si avezano a parlar scoretto, et così fano mal habito et hano certe frasi barbare [3].

3. Che il prefetto delli studii (et questo dicono alcuni) habi auctorità, trovando manchamenti, di poter imponere penitentia a quelli che manchano ; et questo è comun voto de tutti, che quasi, per le poche et ligier penitentie che si dano, li scholari hano pocca cura de studiare et di essere più reverenti. Et li fratelli, perché vedono che non si dano penitentie, non sono soliciti ad accusarli, et in questo, significano alcuni, si mancha asai ; [158*v*] et perciò credo, le repetitione vano molto fredde, perché li collegiali, essendo immodesti et negligenti, non si castigano per manchar alcuni di havisar il superior ; et dicono anche che, poi avisati, non si fa per non parere che ha tanto gran falo, non potendo referire li fratelli tutte le circunstantie ; il che, si quello che ha la cura delli studii, havesi auctorità di castigarli, per cognoscer per experientia et li negligenti et non modesti, più facilmente le potria con penitentie aiutare.

Questo è tutto quello che si è potutto cavare delli pareri de li padri et fratelli, con chiedendo multi che si legono troppo grande lectione, come una pagina overo due per lectione ; et che si mancha asai in examinarli et haver conto con quelli che poco sano et che non sono fundati ; et del canto del collegio delli frattelli che fano le repetitione, non haver quella cura che si desidera ; et che importa havere un prefetto delli studii con le qualità de già dette ; et che si diano più penitentie et si castigue più la negligentia nelli studii ; et che il gioco li aliena molto delli studii.

Il Padre Iosepho da Furli [4] *poni circa questo questi cinque punti*

Primo che la natura delli putti è pocco aplicata alli studii, et essi pocco inclinati alla fatica.

2. Il poco ordine tanto delle schole quanto del Collegio Germanico circa li loro studii.

3. La poca cura che si ha qui nel collegio delli lor studii, in far

---

50 è] et *ms.* || 58 le *del.* circonstantie *sed restit.* || 75 cir *ms.*

---

[3] Cf. supra, mon. 103 lin. 285-94.

[4] Iosephus Cortesono S. I., qui hoc tempore munere confessarii in Collegio Germanico fungebatur ; cf. supra, mon. 79 introd.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che il timor et la dilligentia di quelli, che hano la cura, li facci far quello che non vogliono far per amore.

4. La pocca aptitudine di molti verso gli studii.

5. La poca disciplina che hano circa l'oservantia nelle regole, et la disolutione che hano per le conversatione tra loro, et che da tutto questo si pò raccogliere, cioè che è bisogno per farli studiosi.

Laus Deo

106

P. ALFONSUS SGARIGLIA S. I. [1]

DE COLLEGII GERMANICI RERUM STATU RELATIO

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti cf. supra, mon. 103 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 70*r*-73*v* (*prius* XI/b ; 1-7 et 31-34) ; autographum. In capite folii 70*r* auctor posuit suum nomen : « Alfonso ». Fol. 73*v* scriptura vacat, solum haec brevis Patris Polanco, Collegii Germanici superintendentis adnotatio : « De Collegio Germanico ».

TEMPUS : Attenta textus lectione facile convincitur, auctorem utpote rectorem collegii de rerum statu sententiam protulisse. P. Sgariglia hoc munus post Patrem Peruschi, a die 20 aug. 1563 ad mensem septembrem anni 1564 obiit (cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 87). Scriptum haud multo post conceptum fuisse censemus quam Pater Polanco renuntiatus est Collegii Germanici superintendens.

Circa la divotione et buoni costumi de putti, acciò si possino aiutare, mi pare sia necessario prima che il confessore sia dissoccupato et si deletti di questo offitio, perché l'occupationi et massime del predicare fanno che nella confessione li spedisca molto presto senza essaminarli et sensa essortarli et dargli qualche ordine et qualche meditatione, quando si hanno da communicare etc. [2] ; et de più sono causa che si

3 occupationi *del.* fanno

[1] De A. Sgariglia S. I. cf. supra, mon. 78 adn. 1.

[2] De munere confessarii in Collegio Germanico cf. supra, mon. 104 lin. 92-95.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

confessino con varii confessori, overo lascino di confessarsi con scusa che il confessore era occupato, et che non hanno havuto tempo. Il che alle volte è accaduto. Bisogna anche si deletti, acciò in alcun tempo, come della ricreatione etc., parli con alcuni, essortandoli in qualche bel modo, et indurli con suavità alla pietà. Et questo lodarei, non si facesse a solo a solo, ma che fussero quattro over sei insieme, acciò si lievi ogni suspitione, eccetto quando gli havesse da parlare di cosa secreta.

2° Che li fratelli al tempo della communione avanti un poco, et al tempo della confessione li essortasse privatamente in camera tutti insieme. Ma però per modo di rigionamento con piacevolezza, sensa fastidio. Et penso, non sarebbe male che uno delli istessi putti alle volte dicesse qualche cosa, essendo però prima avvisato avanti, acciò si prepari. Il che saria più grato alli putti et li altri s'incitariano a fare il medesimo. Et vedo per esperienza che alcuni putti sono più inclinati alla divotione che li altri, non per altro se non perché i loro padri delle cammere gli dicano et l'essortano meglio. Et a questo potria anche giovare il legere qualche libretto spirituale le feste, overo raccontarli qualche miracolo o historia ; del che li putti si delettano assai.

3° Che li putti havessero rispetto al lor padri et timore di loro. Il che mi pare si possa fare in questo modo, che loro non gli permettino di fare cosa alcuna che sia contra la buona creanza, ma che incominciando il putto, subito l'avvertisca interrompendolo, facendosi parlare con la barretta in mano et con modestia. Il che non facendo, li faccia stare in ginocchioni avanti li altri senza parlare, overo in circolo, overo prohibendogli il giocare in quel giorno, overo che faccia senza parlare più per insino che gli sia detto ; et non facendolo, il referisca al rettore, che sarà causa sufficiente di darli un cavallo alli piccoli, et una buona penitentia alli magiori. Il che più volte è stato ordinato, ma pur poco si osservi. [70*v*]

4° Che ogni fratello al tempo della ricreatione habbia cura delli suoi, principalmente avertendo, non si partino senza sua licenza, vedendo con chi conversa, et parendoli essere alcuni insiemi sospettosi o periculosi, che lui si intrometti tra loro, overo li chiami a sé passegiando con loro. Il che doveria fare senza monstrare sospitione, quanto manco può. Quando si vede un putto troppo ardito o presuntuoso, lo tenghi in timore, facendolo cessare da quel che fa ; perché accade che molte volte un putto farà alcune immodestie come correre, gridare, ridere troppo dissolutamente, fare qualche burla alli altri per gioco, come tra-

27-8 permettino *del.* cos[a] || 42 vedo *ms.* || 43 quel che] qualche *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sporta quella età; et il fratello il vede et tace, mostrando di haverne poca cura. Il che è causa che diventano insolenti, curandosi poco delli loro padri; et se ben sono battuti di poi, passato il dolore del cavallo, sono li medesmi. Però mi pare necessario che in re ipsa fussero retinuti, et non lasciarli fare quel che vogliono, et poi darli cavalli. Et più volte mi è occorso che volendo castigare alcun putto d'alcun fallo, *mi* diceva: Padre, questo io l'ho fatto in presentia del mio Padre, et se lui mi havesse ammonito, non l'haria fatto etc. Et ho visto che quando *li* fratelli nostri vogliono, loro stanno quietissimi, et fanno tutto quello che gli dicono, perché sono ammoniti che, quando non obediranno, che harranno il cavallo.

5° Che nelle cammere il fratello facci osservare l'ordine dato, *cioè* quando è tempo di studiare, che tutti stiano alle loro tavole, et mancando, usi quel rimedio di farli stare in chinocchioni, facendo tornare subito al suo luoco; non obedendo, dicali al rettore; che sarà materia sufficiente di darli un cavallo. Habbi cura che stiano netti, et quando vede un letto mal acconcio, lo facci acconciare subito in sua presentia, insegnandoli come ha da fare etc. Che nissino gli dia fastidio, né interrompi li suoi studii col adimandarli etc., ma che gli assegni un tempo determinato, secondo che a lui parerà; nel quale gli possi adimandare quel che vogliono. Il che più volte si è ordinato, ma poco si osserva. Similmente doppo l'oratione della sera facci che nissun parli; et volendo uno incominciare, subito il prohibisca. Ma più volte ho notato che li putti parlano et burlano in presentia loro, et loro non gli dicono niente etc. Il che fa che li putti pigliano troppo ardire et poco si curano del loro padre. Et si vede che alcun fratello che meglio osserva questo, che li suoi putti stanno molto più quieti.

6° Mi pare necessario che li fratelli parlino latino con li putti; né permettino che li putti parlino vulgare con loro, aciò si avvezino a parlare sempre latino[3]; perché parlando il fratello vulgare con loro et loro con lui, di poi in absentia sua [71*r*] fanno il medesmo. Questo è pochissimo osservato; ansi posso dire che da Oliverio[4] in poi tutti li altri parlano sempre italiano, et benché più volte ho essortato questo, non par si facci niente.

---

49 ipsa *del.* cohiberentur || 74 parlino *del.* latino

---

[3] Cf. supra, mon. 103 lin. 285-8.

[4] O. Duhamel S. I. (1534-1583; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 51) iuxta catalogum Collegii Romani (VII/1564) studet philosophiae et est in Collegio Germanico; cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Et finalmente mi pare molto necessario che li fratelli tanto nelle cammere, quanto per la strada, ricreatione etc. non dissimuli con loro, ma subito li prohibisca, quando fanno cosa indecente, et l'avvisi una volta o dua privatim ; et non bastando, si potrà castigare, riferendo la cosa al rettore. Et non subito che mancano in qualche cosetta da putti, darli cavalli etc. Dal che nasce che li putti si esasperano, et li loro parenti restano di ciò poco satisfatti.

Circa l'imparare, mi pare che li maestri delle schole facessero il debito loro, et se li putti mancano, li castighino secondo che meritaranno. Né mi par bene che il rettore di qua habbia a castigare il putto, perché in schola è stato immodesto, over non ha fatto il latino etc., ma che loro li castighino et faccino con questi del collegio, sì come fanno con li forastieri, et faccisi timere et riverire ; et quando mancano, subito corregerli, et non dirli : « o lo mandarò a dir al rettore etc. ». Benché quando fusse cosa più grave over scandalosa, mi pare bene l'avvisi, aciò si possa castigare et rimediare ; et massime se il putto è grande. Et questo ordine più volte si è dato.

Le ripetitioni delli putti mi pare non si habbi a lasciare, perché si fanno la sera, al tempo che li fratelli del collegio fanno l'essercitio ; talché alli fratelli non è disturbo alcuno per li loro studii, et alli putti è assai utile, et li loro parenti si contentano molto di questo. Le dispute alli più piccoli mi pare basteriano una volta la settimana. Ma che non si havessero a lasciare del tutto, perché se non ci fusse altra utilità che fanno li putti pronti al dire et al disputare, mi pare che bastarebbe, benché sempre si impara qualche cosa, et di più gli è occasione di studiare un poco più, et di intertinerli in quel tempo, nel quale perdiriano il studio se non fosse le dispute.

In quanto alli fratelli, non so che cosa l'impedisca che non possino studiare almanco quattro hore del giorno, oltra le scole, cioè la matina un'hora avanti la messa, et una doppo, una doppo il pranso, et un'altra la sera doppo l'*Ave Maria*. Né in collegio nostro ci è più tempo de studiare che qua. Vero è che ho avvertito alcuni de loro facilmente distrahersi quando non bisognerebbe. Ma se loro vogliono, non vedo che cosa l'impedisca. [71*v*]

Sarei de parere che nelle congregationi che si sogliono fare qui in collegio tra nostri [5], non si publicasse li defetti de putti in particolare ; il che fa che udendo il fratello li defetti de alcuni putti che in varii modi

82 et *del.* al || 96 [dato] *charta erasa* || 108 quattre *ms.* || 110 *prius* l'aver

[5] Cf. supra, mon. 104 lin. 51-57 et 86-89.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

hanno mancato, concepiscono mal opinione de loro et del collegio tutto. Donde loro si inquietano et murmurano tra loro, attribuendo (si come mi è parse alle volte cogitare) al superiore; donde pigliano poca bona opinione de lui. Né anche mi piace che in queste congregationi sempre si tratti de dare novi ordini nel collegio, ma più presto che si attendesse ad osservare quelli che vi sono; perché ogn'uno ha il suo proprio parere, et quando non si va secondo quello, gli pare che non vadi cosa bene, talmente che si trapassa alle volte la simplicità religiosa et la summissione del proprio giuditio.

Mi pare che alcuni sono troppo sospettosi; il che fa che loro siano inquieti, et dubito non cadino alle volte in giuditii temerarii per l'impressione che hanno nella mente. Il che è causa che loro amino poco li putti, et spesso ne parlano tra loro biasmandoli. Et dubito che non insegnano alli putti la malitia che loro non sanno, né pensano, volendo sapere da un putto quel che ragionava con l'altro, che li ha detto.

Desiderarei in loro più diligentia nel governo de loro putti, et che parlassino latino con loro, et che avvisassero il superiore in particulare in quel che si manca, et non in universale, come fanno alcuni che dicono: Il collegio va male, et non sanno dire in particolare cosa alcuna. Et quando avvisano cosa particulare, si quietassero doppo de haverla referita al superiore in scritto, et non volessero loro dar lege al superiore; perché alle volte parerà forse meglio et più espediente per il putto, farli un correttione in cammera et perdonargli il battere per quella volta, che a castigarlo. Et il fratello, subito che non vede darglisi il cavallo, si pensa non si faccia niente, et se exaspera de non voler più referire cosa alcuna; dove monstra poca patientia.

Se è notato che li fratelli facilmente dicono nell'altro collegio tutto quello che si fa in Collegio Germanico, etiamdio quello che si fa nelle congregationi secrete, non senza qualche murmuratione delli superiori. Il che più volte è accaduto, et ne son stato avvisato dalli nostri del collegio. Il che mi pare si habbia a prohibire totalmente, perchè dando pocho buono odore del collegio et delli superiori [6]. [72*r*]

Acciò V.R.tia possi remediare a ciascad'uno, gli dirò in particulare de ogn'uno. Il ministro è assai diligente nel suo offitio [7]. Quel che noto

---

135 va *sup.* || 150 ministro *ms.*

---

[6] Cf. regulam communem de rebus domesticis non referendis; *Institutum S. I.* III 12 § 38.

[7] In catalogo Collegii Romani, anno 1564 exarato, 30 socii in Collegio Germanico commorantes recensentur; nemini autem munus quod ibi gerebat, adscrip-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in lui è che nel riprendere monstra un poco de collera et poca suavità ; del che è stato avvisato. Spero si emendarà. È anche un poco pusillanimo, sbigottendosi alquanto nelle cose occorrenti circa le immodestie delli putti.

Il confessore [8], per essere occupato nelle prediche, non par che possi satisfare al suo offitio nel modo che desideriamo ; però par saria bene o sgravare lui, overo de provedere per un altro [9].

Il P. Iosepho da Forlì [10] fa rilassare troppo li giovani, et massime in cammera, dove intendo, et alle volte ho visto, che sono immodesti, parlano italiano quasi del continuo in presenza sua et non li riprende, li lascia far quel che loro vogliono facilmente. Non riferisce alli superiori cosa alcuna particulare, ma bensì lamenta in universale che il collegio non va a suo modo. Et mi par alquanto inquieto, et massime verso il ministro ; et non si satisfa de me, per quanto ho provato. Nel attioni è poco risoluto. Parla sempre italiano con li suoi. Nel studio fa poco profitto. Spesso ha qualche concetto circa il governo del collegio, benchè poi confessa che non è buono. Si fa poco timere et manco rispettarsi.

Marchez [11] fa star li suoi assai bene : lo temono et amano, li fa studiare et obedire. Con li altri fuori della cammera sua alcuna volta si è lasciato trasportare in alcune parole che non conveniva. Et par che in questo habbia bisogno de correttione. Parla con li suoi italiano, benchè li putti parlino latino.

Oliverio [12] si porta assai bene. Si fa amare alli suoi, ma poco timere, perché indulget nimis, et alle volte gli concede troppo : pur non mi posso lamentare de lui. Parla de continuo latino, et fa stare li suoi putti

---

162 lamente *ms.*

---

tum est (cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*-29*r*). Nobis videtur Ioannes Baptista Righi (*1533 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 125) fuisse minister, qui anno 1565 in Seminario Romano, recenter erecto, hoc munere functus est (cf. *Rom. 78/b*, f. 31*v*).

[8] Quisnam iuvenum confessarius fuerit, ex catalogis erui non potest. P. Cortesono, qui certe ante mensem octobrem anni 1564, quando rector collegii declaratus est, hoc munus gerebat (cf. supra, mon. 105 adn. 4), ab ipso auctore videtur excludi ; nam in paragrapho immediate sequenti P. Sgariglia de eo refert ; quare videntur duae personae distinctae. Verisimiliter, antequam P. Cortesono hoc munus assumpsit, P. Maggiori officio confessarii fungebatur ; cf. infra, mon. 111 adn. 3.

[9] Cf. supra, mon. 104 lin. 92-95.

[10] Iosephus Cortesono S. I. ; cf. supra, mon. 79 introd.

[11] Ioannes Márquez S. I., hispanus ; de quo cf. infra, mon. 107 adn. 1.

[12] Oliverius Duhamel S. I. ; cf. supra, adn. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

assai alegri, et fa le sue repetitioni assai bene. Poco referisce al rettore de quel che occorre.

Bonfio [13] è pieno de suspitioni et giuditii, li quali il fa inquieto. Ha un poco del fastidioso; spesso si lamenta delle indispositioni corporali; studia poco o niente; si fa poco amare alli suoi putti; parla de continuo vulgare con li suoi et con tutti.

Oratio Chrisostomo [14], mi par che si porta assai bene: si fa amare alli suoi et timere; fa che siano più devoti delli altri, et ferventi in confessarsi, communicarsi et fare discipline. Et quel che noto in lui è che alquanto è troppo ansio et pauroso in qualche cosetta; pur questo non è male.

Bernardino [15], per esser giovane, par che sia poco apprezzato; perde facilmente il tempo [72*v*] nelli studii, né li sa trattare come desideraria; li fa alle volte rilassare un poco troppo; mi par che parla anche vulgare con loro.

Ditio [16] ne ha poca cura in cammera; li lassa gridare et transcorrere senza prohibirli; par nelle sue attioni; ha poca cura della munditia delli putti et della cammera.

Christoforo Trusillo [17] si porta bene, se non che par habbia paura di riprendere li suoi; donde viene che hanno poco timore.

Antonio Valentino [18], il medesmo; parla anche lui quasi sempre italiano; si lamenta spesso che sta indisposto.

Ludovico [19] fransese è molto semplice, et stando con li putti li lassa trascorrere troppo, facendoli poco osservare le regole del collegio; li lassa spesso soli senza necessità. È stato alquanto inquieto; penso saria bene rimandarlo al collegio, il che lui domanda. Non so se così il desidera come dice.

---

[13] Bonfius Bonfii S. I. (1536-1583; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 18) anno 1563 habitat in Collegio Germanico et studet philosophiae; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 27*r*.

[14] De H. Crisostomi cf. infra, mon. 108 adn. 1.

[15] Bernardinus Guana S. I. (* 1544; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 70) anno 1564 est in Collegio Germanico et studiosus philosophiae; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 29*r*.

[16] Titius (Basilius) Fido S. I. (1540-1593); cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 56) in Collegio Germanico anno 1564 et philosophus secundi anni; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 28*v*.

[17] Christophorus Truxillo S. I. (* 1539; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 148), hispanus, anno 1563 in Collegio Germanico et philosophus tertii anni; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 27*r*.

[18] A. Valentino S. I. (1539-1611; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 150) anno 1563 studiosus theologiae et habitat in Collegio Germanico; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 27*r*.

[19] Ludovicus Gerardinus S. I. (* c. 1530; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 64) gallus anno 1564 in Collegio Germanico et philosophus tertii anni; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 28*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Francesco [20] siciliano mi pare poco atto a questo officio per essere simplice et quieto. Non par si cura molto delli giovani ; anzi par che tutti lo fugano. Si sa far poco amare. Parla anche italiano. Si potria rimandare al collegio, potendosi havere un migliore.

Consalvo [21] amplifica troppo le cose ; per il che non è troppo amato dalli altri. È un poco impatiente ; né ha quella cura che doverebbe havere delli suoi.

Sedegno [22] va bene, se non che mi par che parla vulgare, et alle volte ha troppo rispetto alli giovani in riprenderli.

Diego [23] ne ha bona cura, se non che naturalmente non ha troppa gratia con li giovani. Delli altri non ho che dire.

Saria bene si potesse haver uno che fusse soprastante alli studii, et fusse persona intelligente, il che potesse dare ordine et conferire con li maestri il tutto, et riferire al rettore. Il che saria gran aiuto et sgravamento al rettore [24]. [73*r*]

Circa quello che si è scritto, desidero che V.R.tia si chiarisca bene ; et se paresse a V.R.tia, vorrei che ciascaduno di loro fusse essaminato in presentia mia da V.R.tia, in modo di visionare la verità et li inconvenienti per rimediarci ; che invero non so dove si fondano alcuni con dire che il collegio va così male ; et non so che inconvenienti ci siano occorsi, che non siano stati castigati secondo che meritava il delitto ; benché non si sia occorsa cosa di molta importanza, se non cose da putti.

---

[20] Franciscus Marino S. I. (1543-1589 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 92) anno 1564 studet philosophiae at tamquam incola Collegii Romani ; cf. *Rom.* *78/b*, f. 28*v*.

[21] Consalvus Lapronia S. I., de quo cf. infra, mon. 109 adn. 1.

[22] Antonius Sedeño S. I. ; cf. supra, mon. 105 adn. 1.

[23] Iacobus Jiménez S. I. (c. 1530-1596 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 78) quoque anno 1564 deget in Collegio Germanico et est studiosus philosophiae anno secundo ; cf. *Rom.* *78/b*, f. 28*v*.

[24] Inter socios qui anno 1566 inhabitant Collegium Germanicum, invenimus Ludovicum Gagliardi, ministrum et praefectum studiorum superiorum ; necnon Michaelem Lauretano, praefectum studiorum in humanioribus ; cf. *Rom.* *78/b*, f. 38*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

107

IOANNES MÁRQUEZ S. I. [1]

CUR STUDIA IN COLLEGIO GERMANICO LANGUEANT

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti recoli possunt quae supra, mon. 103 introd. exhibentur.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 69*r-v* (*prius* XI/a ; 3 et 30). In f. 69*v* solum haec auctoris verba conspiciuntur : « Patri Polanco ».

TEMPUS : I. Márquez iuxta catalogum anno scholastico 1563-64 inhabitabat Collegium Germanicum (cf. *Rom. 78/b*, f. 27*r*). Relatio data est Patri Polanco, uti superius videre est. Quare eam conceptam fuisse arbitramur ineunte anno 1564, postquam scilicet P. Polanco Tridento Romam reversus, superintendentisque Collegii Germanici officium ei impositum fuerat.

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 45.

Reverendo Padre.

Porque en estas cosas quanto más se desciende al particular, tanto más facilmente se puede dar el remedio, brevemente diré lo que pienso ser causa por qué los escolares del Colegio Germano no hagan fructo en letras. Y lo primero que digo es que la propositión no es universal ; porque más de la mitad dellos hazen harto fructo : Y déstos, consiguientemente, no hablo. De aquellos que no hazen fructo, algunos no tienen habilidad para ello, y déstos tampoco digo. Hablando, pues, de aquellos que podríam aprender y no aprienden, pienso ser la causa que no aman los estudios ni le tengan el affectión que devrían. Y la causa desto es porque su voluntad (la qual no fácilmente se aplica a muchas cosas que no son subordinadas) está puesta en vitios oppósitos al estudio, diametraliter ; porque la prática destos tales, quando se juntan (y cada

6-7 consiguientemo *ms.*

[1] I. Márquez S. I. (1532-1585 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 93), hispanus, qui annis 1559-62 Romae cursum philosophiae absolvit, anno autem 1563 theologiae operam dare incepit ; cf. *Rom. 78/b*, f. 7*v* 14*r* 15*v* 19*v* 25*r* 27*r* 28*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

día, muchas vezes, se juntan) es tal, chi è bona roba al collegio, queriendo dezir quiénes son los más hermosos etc. ; già costui ha età per poter far quella cossa, entendiendo cossas quae neque proferre licet : questo è il namorato dil tale, et quello dell'altro. Y, consiguientemente, ay entre algunos que hazen, de los más galanes, grandíssimas enemistades.

Y porque no puedem o con dificultad podrían hazer lo que quieren en el collegio, se conciertan de convenir fuera ; y muchos convienen : entre los quales dos se concertaron para el dia de Cuerpo del Señor, y ambos, aquel día, fueron fuera del collegio, y en cassa de uno dellos se juntaron etc. Y son tan dissolutos entre sí, que uno de los que estavan en mi cámara, que me solía dezir lo que había, lo oyó a todos dos que lo dezían alabándose dello (y fuera déstos, como digo, de otros se han sabido cosas semejantes). Yo lo dixe, después, al retor y el halló modo de castigallos. Yo se cierto, porque conozco hasta el particular, que éstos son los que no hazen fructo en el estudio, ni en ninguna otra virtud moral ni christiana.

Y del poco amor de la virtud que ay en estos tales, si V.R. se informa del Padre Ioseph [1], creo que, por lo que sabe fuera de la confessión, podrá dezille la verdad. E descendo tanto al particular, por parecerme que importa mucho para que se pueda proveer, no solo al bien déstos, pero a la conservatión de muchos buenos que allí ay.

Siendo, pues, ansí que aquellos que ordinariamente no hazen fructo en las letras, pudiendo, bivam desta manera (como es, porque podría señalar muchos con el dedo), no parece sería necessario buscar otra causa. Y bien que de los maestros o praefectos de cámara se usase por ventura alguna negligentia, todas estas son causas muy menos principales, porque, como digo, muchos an hecho y hazen mucho fructo.

Esto me pareció dezir en el Señor.

D.V.R. ínfimo siervo
Juan Márquez.

---

24 juarto *ms.* || 28 paticular *ms.*

---

[1] Iosephus Cortesono S. I., confessarius alumnorum ; cf. supra, mon. 79 introd.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

HORATIUS CRISOSTOMI S. I.[1]

QUAE CIRCA DISCIPLINAM IN COLLEGIO GERMANICO DESIDERANTUR

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti cf. supra, mon. 103 introd.
TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 130*r-v* (*prius* XXVI/f ; et 94) ; autographum.
TEMPUS : Auctor anno 1564 habitabat in Collegio Germanico, anno autem 1566, absoluto philosophiae cursu, Roma missus est Forolivium ; cf. infra, adn. 1. Proinde auctorem anno 1564 monumentum concepisse, certum esse videtur.

Admodum Reverende in Christo Pater.

Haec mihi pauca occurrunt dicenda in Domino :

Ut adolescentes isti submissius se gererent erga superiores, et ne tanta uterentur licentia et indulgentia in paenis luendis quando errant, desiderarem.

Ut, nisi per otium superioribus liceret quotidie revidere ea quae in collegio fiunt, aliquis constitueretur qui saepius per cubicula iret ; et tunc sine incommodo fratrum rescirent superiores vel, quod esset melius, in ipso actu deprehensi aliquando vapularent vel, ut satius videretur, bonis aut acribus verbis admonerentur ; et hoc non ipsi fratres, sed alius quispiam authoritatem habens faciat, multum refert.

Ut et ipsi fratres etiam aliqua possent uti authoritate adversus aliquos qui difficiliores sunt et, saepius admoniti et repraehensi, non se emendant. Ut prohiberetur ludus et aliquando recreatio his qui vel nimis distrahuntur vel, parum addicti studiis, nil nisi nugas quaerunt.

---

10 acris *ms.*

---

[1] H. Crisostomi S. I. (c. 1540-1617 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 39), italus, annis 1562-65 Romae philosophiae navabat operam ; anno 1564 fuit incola Collegii Germanici ; anno autem 1566 missus est Forolivium ; cf. *Rom. 78/b*, f. 23*r* 27*r* 28*v* 31*v*, et *Ital. 60*, 312*r*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ut in repetitionibus quotidianis et assiduis disputationibus pauciores quam fieri posset, fratres detinerentur.

Ut aliquod tempus commodum ad nostrorum fratrum repetitiones constitueretur et, nisi simul cum omnibus aliis hoc fieri posset, saltem privatim cum aliquibus condiscipulis.

Ut simul omnes ex eadem classe in iisdem vel proximis cubiculis habitarent. Ut superiores saepius fratres ad se vocarent et exigerent rationem sui oneris, illosque admonerent et hortarentur.

Ut in classe modestius se gererent adolescentes ; et in hoc multum diligentiae ponerent praeceptores, neve permitterent illos ignaviae et desidiae incumbere propter nimiam indulgentiam.

Ut cum foras prodeunt et domi manent, praeterquam in die recreationis, loquerentur omnes latine[2]. Haec dum scriberem in mentem venerunt ; forte plura et non minoris momenti possent dici.

Horatius Chrisostomus

109

CONSALVUS LAPRONIA S. I.[1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti cf. supra, mon. 103 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 95*r*-96*v* (*prius* XXIV/a ; 66-66/a) ; autographum. In f. 96*v* solum superscriptio manu auctoris : « P. Polanco » ; quod significat, scriptum datum fuisse Patri Polanco, superintendenti Collegii Germanici, prout monumenta praecedentia.

TEMPUS : Auctor venit in Collegium Germanicum die 28 aug. 1563 (cf. Arch. Coll. Germ., *Codicill. Coll.* p. 55). Anno quoque 1564 ibidem habitabat (cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*), ineunte autem anno 1565 iam inter incolas Collegii Romani invenitur (cf. *ib.*, f. 31*v*). In textu Consalvus meminit Patrem Cortesono, recenter collegii rectorem constitutum (v. lin.

19 posset *sup.*

[2] De mala observatione regulae latinc loquendi cf. supra, mon. 106 lin. 73-79.

[1] Consalvus Lapronia S. I. (* 1534 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 82), italus, annis 1560-65 Romae philosophiae studebat (cf. *Rom. 78/b*, f. 15*v* 20*r* 25*v* 27*r* 28*v* 31*v*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

40), cui die 1 oct. 1564 hoc munus impositum est. Ibidem recordatur etiam innovationem studiorum, utpote rem iam peractam (v. lin. 16), quae anno 1564 ineunte mense novembri celebrata est (cf. infra, mon. 239). His consideratis, monumentum exeunte anno 1564 scriptum fuisse arbitramur.

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 46.

Disciplina huius collegii videtur remissior et liberior modo, quam prius fuerat rectore P. Alfonso [2]; nam multi ex iuvenibus videntur facti insolentiores, qui nec rectori deferunt honoris, quantum deberent, et nostris fratribus veluti pares et socii sunt facti, respondentes et insultantes immodeste et superbe, si aliquando vel maxime faciendarum rerum moneantur.

P. Rector [3] et P. Minister [4] non mihi videntur satis inter se convenire. Saltem hoc est certum, ministrum collegii non adhibere tantum diligentiae et operae modo, ut omnia in collegio bene succedant, quantum adhibuit regente altero rectore, quod et multi nostrorum fratrum animadverterunt, et ego prius significavi tum rectori, tum P. Ursmaro [5].

Mutationes in collegio sunt factae plurimae post discessum alterius rectoris, necdum sunt finitae, nec tam cito fortassis finientur ; nam quotidie mutantur, ita ut nonnulli unius hebdomadae spatio, tria vel quatuor cubicula mutaverint. Quae mutationes opportunius fortassis fieri potuissent per hebdomadam ante innovationem studiorum [6]. Sed quia non intelligo tanti motus causam, [95*v*] adhuc has mutationes nec laudo nec vitupero.

Multa ostia nunc primum in collegio aperiuntur, alia occluduntur ; et multa mutantur quae praebent occasionem obloquendi, cum dicant collegium nimium esse pingue et pecuniosum, dum alii probant, alii vituperant quae fiunt non sine sumptibus.

In collegio tres personae sunt maxime necessariae meo iudicio : P. Rector qui vacet temporalibus, P. Confessarius qui iuvenum pietati in-

---

21 *prius* pinguem.

---

[2] Alfonsus Sgariglia S. I., rector Collegii Germanici (20 aug. 1563-sept. 1564) ; cf. supra, mon. 106.

[3] Iosephus Cortesono S. I., rector a die 1 oct. 1564 ; cf. supra, mon. 79 introd.

[4] Ioannes Bapt. Righi S. I. ; cf. supra, mon. 106 adn. 7.

[5] Ursmarus Goisson S. I., superintendens Collegii Germanici ; cf. supra, mon. 103 adn. 1.

[6] Anno 1564 sollemnis studiorum renovatio habita est in Collegio Romano ineunte mense novembri ; cf. infra, mon. 239.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vigilet ; et praefectus studiorum, qui sit vir doctus et habeat in collegio plus autoritatis quam hactenus reliqui habuerunt, et quem pueri et timeant et venerentur.

Rector deberet esse vir doctus, potens in opere et sermone, tum inter domesticos tum etiam inter externos, qui subinde collegium invisunt.

Pueri omnino deberent plus honoris et venerationis deferre omnibus de Societate in collegio, quos aliquando puerili improbitate despicere videntur.

Intermissa sunt colloquia, quae fieri inter nos solebant convenientes in cubiculum rectoris decimo, vel saltem decimo quinto quoque die, quae sane multum iuvabant ut omnes intelligeremus rationem gubernandi collegii [7]. [96*r*] Et, ut puto, omnium iudiciis iuvabatur rector, quo prudentius omnia constitueret et ageret, dum intelligebat, quid unusquisque sentiret, animadverteret et experiretur in collegio. Ex quorum numero erat unus P. Iosephus, modo rector [8] ; et certe illud videbatur expedire, at modo tanquam pueri cum pueris omnia cognoscimus.

Rector et minister deberent nostris fratribus plus et fidei et honoris deferre, saltem coram pueris ; qui cum vident superiores suos praefectos non magni facere, nostros despiciunt, et illis quasi minantur se ituros esse conquestum ad ministrum vel rectorem ; a quibus si contra nostros fratres pueri audiuntur, quid puerorum educationi et honestae disciplinae magis potest esse contrarium ?

Consalvus

In altero collegio praeceptores inferiorum classium deberent esse doctiores, quo melius docerent ; et cura studiorum et linguarum infra rhetoricam tradenda esset P. Fulvio [9] vel Perpeniano [10], qui vel ipsos docturos dirigere possent, scirent et velle debebunt.

---

[7] De his congregationibus cf. supra, mon. 104 lin. 51-57 86-89, et mon. 106 lin. 114-25.

[8] Cf. supra, adn. 3.

[9] Fulvius Cardulo S. I., praeceptor rhetorices in Collegio Romano ; cf. supra, mon. 57.

[10] Petrus Ioannes Perpinyà S. I., alter Collegii Romani magister rhetorices, cuius scripta videsis supra, mon. 80-83.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

110

MICHAEL ANGELUS LABACO S. I. [1]

DE DIFFICULTATIBUS CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI IN STUDIIS

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti cf. supra, mon. 103 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 153*r-v* (*prius* XXX/a; 133); autographum.
TEMPUS : M. Labaco annis 1563-65 in Collegio Romano classi secundae, hoc est humanitatis praeerat (cf. infra, adn. 1). Non concepit hoc et sequens monumentum anno 1563 ; nam quoad fructus in studiis confert annum scholasticum, de quo in textu agitur, cum superiore (cf. lin. 35). Deinde si consideras, in instructionibus a P. Polanco anno 1564 datis (v. infra, mon. 112) nonnulla inveniri quae cum his magistri Labaco scriptis intime cohaerent, patebit quod et annus 1565, prout annus scriptionis, excludendus sit.

Pax Christi. — Molto Reverendo Padre.

Le difficultà che nella seconda schuola dal Collegio Germanico sono accadute, in generale sono le infrascritte : Haver da satisfare a tanti pareri, quanti sono quasi fratelli nel Collegio Germanico, se non si rimettano ad un prefetto, che habbia cura di dar ordine, et vedere le cose in particolare, et rimediare dove bisogna, è fastidio alli superiori, fatiga al maestro, confusione alli scholari.

Esser proposte materie da comporre differenti dalla schuola, o fatte repetitioni a beneplacito di quelli che ne han cura, o despute fuora di quello che a lor conviene, confonde li scholari, li fa perder tempo, et occupa li nostri poco utilmente. Perciò mi pare che l'ordine del studio anderia meglio, se procedesse dal nostro collegio, dove è la radice delli studii.

Permetter facilmente per un poco di pioggia, che li scholari non

---

11 pare *del.* ?

---

[1] M. A. Labaco S. I. (1537-1566 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 79). romanus. annis 1563-65 praeceptor classis humanitatis in Collegio Romano ; cf. *Rom. 78/a*, f. 27*r* 29*r* 32*r* ; et supra, mon. 69 adn. 9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vengano, venendo i forestieri più di lontano ; lasciarli star troppi giorni in casa dei suoi, il che prima non si faceva ; retenerli per le confessioni et cose simili che si posson far altro tempo ; farli odir casi di conscienza al tempo delle lettioni, senza bisogno et con danno del studio, rompe il filo dei studii, fa che lor non intendano dipuoi, che si lamentino, diano essempio anche a l'altri.

Lasciar passare fuor di tempo ad altra schuola hor questo hor quello senza consultar se conviene, come è accaduto quest'anno, fa che si altera la schuola, lor facciano men frutto, il maestro non possa far suo offitio, vedendo esser lasciati andar li scholari a suo volere. Et perché di queste cose accadeno molto per non si sapere o dal maestro di qua, o dal rettore di là, converria che fosse magior communicatione tra di loro, almeno per mezo di un esattore certo, che riferissi le cose occorrenti.

Non havere con li scholari del Collegio Germano il maestro, fuor della schuola, conversatione ; essendo quelli la maggior parte, fa che non si sappiano le lor difficultà, odendosi solo in confuso ; e che non habbino lor modo nel studiare ; e che lascino greco o versi, per non saper trovar la via di imparare ; e che non siano ferventi nelli studii, havendo alle volte bisogno di stimolo et aiuto particolare. Però mi pareria bene che ogni otto dì potesse andar là il maestro a veder come le cose passono. [153*v*]

Le repetitioni, quanto alla seconda schuola, penso serria meglio mutarle in comporre, perché mi par che non c'è frutto, anzi fastidio delli nostri, confusion delli scholari con tanti pareri, perdimento di tempo ; quale poi li manca nel comporre, che è la principal cosa della schuola. Bastaria che li nostri con men sua fatiga, et più frutto dei scholari, vedessero le compositioni de alchuni ; ché per la moltitudine non si può far in schuola.

Quanto alle dispute, mi pare che in schuola ogni domenica si facessero, mettendo fuori versi, recitando altri, declamando insieme, dechiarando qualche enigma, desputando sopra le lettioni ; il che l'anno passato procedeva con mirabil frutto et concorso et delettatione di tutti, come ben sa il P. D. Ledesma [1], quale molto desidera che si ritenga tal costume.

Di Vostra Riverenza servo in Christo
Michelangelo

---

[1] Iacobus Ledesma S. I., praefectus studiorum in Collegio Romano; cf. VILLOSLADA, *Storia* p. 322.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

111

MICHAEL ANGELUS LABACO S. I.

DE PROFECTU CONVICTORUM COLLEGII GERMANICI IN STUDIIS

ROMAE, ANNO 1564

De historia monumenti cf. supra, mon. 103 introd., et mon. 110.
TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 152*r-v* (*prius* XXX/a; 132); autographum.

Pax Cristi. — Molto Reverendo Padre.

Quelli che senza esame sono passati alla rettorica [1], pensando il P. Rettore, come mi disse l'altro dì, che fossero andati secondo conveniva, sono Giovan germano, Iacomo polono, Ferdinando et un spagnuolo, da Paschua in qui.

Non venire alla schuola [2], è stata cosa molto universale, anche per molte cause che io non so. Ma in comparation dell'anno passato, molti molte volte hanno persa la lettione, stando sani ; del che mi ha detto il ministro non si esser alle volte accorto, restando loro senza licenza. È molto vero quello che hieri toccorno alchuni, che avanti doi o tre mesi erano universalmente tanto distratti nel giuocho, nell'andare a spasso et a casa de parenti, che non portavan libro o non l'aprivano, o dormivano, o parlavano nella schuola, non si curando di niuna riprensione. Di poi si è dato qualche rimedio. Le repetitioni, quanto alla seconda schuola, si potran fare di qualche lettione non già in tante divisioni, né da persona che non sia idonea, ma in altro modo che tenga in schuola ; né con la distrattione che sin qui si son fatte per il più. Li stessi scholari mi han fatto instantia che si levassero, non si vedendo utilità alchuna.

Il tanto poco frutto del collegio è stato dalla terza in giù, come hieri [dice]va il P. Giovanni [3], et assai mostra l'esperienza. Onde quanto

11 guocho *ms.*

[1] Cf. supra, mon. 110 lin. 21-22.

[2] Cf. *ib.* lin. 14-15.

[3] Ioannes Maggiori (De Maioribus) S. I. (c. 1536-1575 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 89) anno 1563 habitat in Collegio Germanico, studet philosophiae et verisimiliter est etiam confessarius alumnorum ; cf. *Rom. 78/b*, f. 27*r* ; supra, mon. 106 adn. 8, et infra, mon. 112 § 3. Anno autem 1564 in studio philosophiae pergit, sed ut incola Collegii Romani ; cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

al mio modo di leggere, ho ben molto a grato che sia rivisto, ma da persona che habbia qualche esperienza, et vegga il frutto che si fa. Alla quale vorrei [che] si remettessero gl'altri del collegio, non seminando pareri che possino impedir magior bene. Et per satisfattione dei superiori dirrò questo (ché la[scio] le ragioni et esempi di persone in questo esperte, solo vorria si esaminasse l'esperienza di quest'anno) che, con tutti li impedimenti che han tolto assai del frutto, sono a tal grado li scholari del collegio, quan[to a] seconda schuola, che di tanti solo Lepido, che è stato quasi sempre indisposto, Giovanni Gualtario, che, venuto a Pascua già son quattro mesi, per varie cause n[on ha] composto, Camillo Penna, che né ha ingegno, né sa troppo di gramatica, tutti gl'altri compongano orationi ogni dieci giorni senza incongruità, et [152*v*] la magior parte da hora, senza esageratione, è eguale alli rettorici : fanno versi tutti, eccetto cinque che non si inclinano a questo. Quanti hanno voluto attendere al greco, tanti sono passati già a magior lettioni, o passaranno alla rinovatione. Se questo par poco, con tanti impedimenti, si conferisca con quando cominciai a legere, perché pochi erano atti per rettorica, tre componevan versi, dei quali due li sapevano prima. Nell'altra schuola del grego, non credo che eran più che due del collegio. Et queste cose si possono chiaramente mostrare, se li superiori vorranno. Io lo dico per lor satisfattione, et acciò si rimedii dove bisogna, rimettendomi in tutto ad ogni cosa che sarà ordinata.

Quanto al trattar con li scholari del collegio fuor della schuola, benché partenga a tutti, pur alla seconda specialmente, per esser più gente, et per proporsi cose nuove, et al principio difficili, come poesia, greco, rettorica. Quanto all'essercitio delle domeniche, potriano dare buon informatione, oltra il P. Ledesma [4], anche il P. Giovanni di Maioribus [5], il P. Iacomo Abbate [6], il P. Rodolfo [7], et altri che spesso hanno visto il concorso, frutto, fervore per scuotere ogni negligenza nel studio, et attendere come conviene.

Di Vostra Riverenza servo in Christo
Michelangelo

---

31 mesi, che *ms.*

---

[4] Iacobus Ledesma S. I., praefectus studiorum in Collegio Romano ; cf. supra, mon. 110 adn. 2.

[5] De quo cf. supra, adn. 3.

[6] I. Abate S. I. (1536-1611 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 1) anno 1564 metaphysicae studio dabat operam in Collegio Romano ; cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*.

[7] Rudolfus Florio S. I. (1533-1587 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 58) anno 1564 theologiae studiosus in Collegio Romano ; cf. *Rom. 78[b*, f. 28*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

P. IOANNES ALFONSUS DE POLANCO S. I. [1]

INSTRUCTIONES DE COLLEGIO GERMANICO GUBERNANDO

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

De historia monumenti cf. supra, mon. 103 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 74*r*-75*v* (*prius* XVI ; 1-4 et 41-42) ; autographum admodum correctum. In f. 75*v* invenitur primus quidam et brevissimus conceptus regularum officialium Collegii Germanici (quas regulas videsis supra, mon. 38-46), cuius conceptus textum exscribere hic iuvat : « Come si deve diportar il rector primo con li nostri, 2° con li thedeschi, et 3° con li convictori, 4° con li (*del.* superiori suoi) officiali de casa, 5° con li superiori suoi. — Come si debiano diportare li nostri che di là stano primo verso suoi superiori, 2° verso sé, 3° verso (*del.* li convictori) quelli che hano in sua camara. — Come si debiano diportare i thedeschi. — Come i convictori. — Li avisi per modo di declarationi delle regole pare s'habino a meter, et che il rector, ministro et prefecti delle camere li faccino osservare. — Sia il confessor o altro sindico del rector. — Come si deve haver il superintendente ».

TEMPUS : Non est dubium quin intime cohaereat scriptum Patris Polanco cum praecedentibus nostri voluminis monumentis, de Collegio Germanico exaratis (mon. 103-111), ita ut videatur responsa seu resolutiones quaestionum quae in illis exhibitae sunt, continere. Scriptum fuisse anno 1564, et ante quidem mensem iulium, deducitur ea ratione quod in paragrapho tertia de P. Cortesono in alumnorum confessarium declarando agat. P. Cortesono mense iulio anni 1564 hoc munus iam tenuisse, in eius responsis ad interrogationes Patris Nadal eo mense datis evidenter apparet ; cf. supra, mon. 79 introd.

SOPRA IL COLLEGIO GERMANICO [2]

1. Non mi pare si facino congregationi de tutti nostri fratelli [3], ma si chiamino tutti ogni settimana dal rettore, per intendere de loro

---

[1] Ioannes Alfonsus de Polanco S. I. (1517-1576 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 119 ; et *id.*, *Storia* III 180-88), secretarius S. I. (1547-1572), mense februario anni 1564, post Tridento Romam reditum, factus est etiam superintendens Collegii Germanici ; cf. supra, mon. 103 introd.

[2] In capite folii 74*r* hae Patris Polanco adnotationes reperiuntur : (in parte sinistra folii) : « Siano tre consultori : il ministro et duo altri ; et quando (*del.* ogni uno referirà) si trattarà di quello che uno referisce, lui sia presente » ; et in parte dextra folii : « Un prefecto de studios en cada cámara, y otro de los nuestros. Y véase si sería bien que ubiese un subdecurión de los que no son nuestros ».

[3] Has congregationes anno 1563 P. Goisson, antecessor Patris Polanco in mu-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

come vanno le cose ; et se ci sarano cose urgenti, potrano prima parlarli ; se non importa tropo, aspettino il tempo che li sarà assignato. Et se pare al rector che si truovi presente il ministro o alcun altro, sia così, ma li altri ordinariamente si parlino sigillatim, et s'intenda ciò che ogni uno post orationem vorrà ricordare.

2. Il rectore del collegio è anche superiore delli nostri che stanno in esso ; et così deve attendere non solamente a che loro facino il debito con li putti, ma che loro istessi non manchino del dover verso il superiore et fratelli altri et se istessi ; et se manchassino, facili la correctione, et diali la penitenza, (benché non la facino avanti li putti ordinariamente, se non fossi cosa che dessi edificatione publica potrebbero farla ; nelle gravi consultino me), come lo farebbe un rector de nostri altri collegii. Habbia etiam cura de loro profitto in lettere et spirito, et della loro sanità corporale. Et mi pare doveria lui confessar li principali fra li nostri, etc.

3. Pare si debia levar di là il confessor, tornando al collegio [4], et succederli il P. Iosepho Cortesono [5], che haverà cura delle cose spirituali loro ; et similmente rimuoversi Bernardino [6], Francesco siciliano [7] et Lodovico Gerardino [8], metendosi in loco loro Calvario [9], padre Ioanne Ferrario [10], Ioanne Baptista perugino [11] et Roberto [12] o vero Guillermo

---

11 *prius* a loro || 11-12 verso ... istessi *sup.* || 12 facili *del.* far || 13-15 benché ... me *in marg.* || 13 ordinariamente *sup.* || 14 se *del.* non | publica *del.* parlino al superiore || 20-1 che ... loro *in marg.* || 23 perugino *del.* Luca polono

---

nere superintendentis in Collegio Germanico instituit ; cf. supra, mon. 104 lin. 51-57 et 86-89 ; iudicia vero sociorum de eis v. supra, mon. 106 lin. 114-25 et mon. 109 lin. 34-41.

[4] Verisimiliter agitur de P. Ioanne Maggiori S. I. ; cf. supra, mon. 111 adn. 3.

[5] P. Cortesono re vera ei successit ; cf. supra, mon. 79 introd.

[6] Bernardinus Guana S. I. ; cf. supra, mon. 106 adn. 15.

[7] Franciscus Marino S. I. ; cf. *ib.* adn. 20.

[8] Ludovicus Gerardinus S. I. ; cf. *ib.* adn. 19.

[9] Calvarius Fucci S. I. (* c. 1534 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 60), studiosus dialecticae anno 1564 et incola Collegii Germanici ; cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*.

[10] P. Ioannes Ferrario S. I. (1538-1569 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 56), similiter ac Calvarius anno 1564 in Collegio Germanico et philosophus primi anni ; cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*.

[11] Ioannes Baptista Alessandri S. I. (1538-1594 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 3) anno 1564 in Collegio Romano philosophus primi anni ; anno 1565 in Collegio Germanico secundi anni ; cf. *Rom. 78/b*, f. 29*r* 31*v*.

[12] Robertus Abercrombie S. I. (1536-1613 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 1) anno 1564 audit theologiam in Collegio Romano ; cf. *Rom. 78/b*, f. 28*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

scoto [13], per essere superintendente o essactore o praefecto delli studii; o vero lo sia Marquez [14] o Truxilio [15] o il P. Francesco Stephano [16].

4. Diasi alli fratelli nostri in scritto ciò che si ricerca da loro, per aiutare in costumi, devotione et lettere et buona creanza i giovani amessi loro; et quali defetti debbiano loro corregere con la reprehensione o admonitione, quali referire al rector. Et punitione grave, non pare si debia comettere loro, acciò siano amati da suoi, ma al più certe cose legiere dentro de camera, per defecti che in camara accadeno; il resto lo doveria il rector o ministro intendere et punire. Qualche indulgenza o relaxatione si potrebe amettere alli fratelli, de cui giudicio si fidassi il rector [17].

5. Il parlar promiscuamente con tutti non pare cosa sicura [18]; et mi pare si doveriano dar liste di quelli con quali ogni uno può parlare, etiam solo; con altri però di quelli che fanno la recreatione insieme, che si possa parlare indiferentemente, quando sono molti insieme; ma non solo a solo, senon con quelli che si tengono in lista; et tali non doverano esser sospecti; et quando vi fossi suspicione, doveriano separarsi. Et il parlar, non fuora delli loghi della recreatione [19]. [74*v*]

6. Il prefecto della sanità, mi pare si debbia fare [20]. Et questa cura che la havessi de nostri et delli thedeschi et delli convictori etc., per far veder i bisogni, et esseguire ciò che fossi ordinato; et che tutti facino essercitio alli suoi tempi.

7. Come si deve haver cura che alli suoi tempi habbino sua recreatione li collegiali (cioè ogni dí alle hore deputate, et quando vanno fuora, una volta la settimana), così li tempi de studiare non si deve permettere

---

24 o essactore o prefecto *sup.* || 27 et buona creanza *sup.* || 32-3 o **relaxatione** *sup.* || 42 fare *del.* o dar tal cura all'infermiere, se fossi persona atta || 47 alle *del.* recre[ationi]

---

[13] Guilelmus Creitton S. I. (c. 1534-1617; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 39) theologiae studiosus in Collegio Romano anno 1564; cf. *Rom.* 78/*b*, *f.* 28*v*.

[14] De Ioanne Márquez S. I. cf. supra, mon. 106 adn. 11.

[15] Christophorus Truxillo S. I.; cf. *ib.* adn. 17.

[16] De quo cf. supra, mon. 68.

[17] In margine manu auctoris: « Si proceda con suavità et sanza rigor de parolle; et il rector et prefecti de camere siano amati et respectati. Il ministro potrebbe essere più temuto etc. ».

[18] Cf. supra, mon. 104 lin. 58-61.

[19] In margine manu auctoris: « No hable uno a otro fuera de la recreatión sin licentia; ni en la recreatión, si no son tres o más. Y no salgan del lugar de la recreatión, y aya síndico dello ».

[20] Cf. supra, mon. 104 lin. 67-68.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

siano vagi né ociosi [21]. Et con particolar cura si osservi che non habbino conversationi l'un con l'altro, fuora delli tempi et loghi deputati, et tanto mancho se sono persone d'haverne sospecto. Et alli tempi del recrearsi vi stiano i fratelli nostri.

8. Del mandar li figlioli a casa loro, s'usi quanto mancho si può [22]; et all'hora non doveriano fidarsi d'ogni uno, et è bene siano avisati quelli che hanno cura de loro, che li noce questo andarla, et che habbino bona cura quando vanno de loro etc.

9. Quantunque ogni uno habbia special cura delli suoi, pare debbia anche admonire altri d'altre camere, se li vede manchare, quando non è presente lor praefecto, o avisare delli loro defecti il superior.

10. Al tempo della confessione et comunione vedasi se sarà espediente che ogni uno instruisca li suoi, o vero che uno più habile instruisca tutti insieme [23].

11. Quelli che hanno recitata la lectione in collegio nostro, non accade che la recitino in casa ; ma si ben l'altri che non l'han recitata [24].

12. Le dispute d'humaniste pare bastarà si facino una volta la settimana [25]; li artisti et theologi facino come prima, et diasi ordine che li nostri (massime essendo habili) si trovino alle tali dispute et repetitioni secondo l'ordine che dell'arti o theologia darà il rectore, lasciando qualche ricapito nelle lor camere, o essendo uno in quel tempo che le vadi visitando etc., differendo in altra hora quello che fano con essi ; et li mastri delle schuole de nostro collegio pare ben che habbino cura particolare de tali, non si fidando di quello che farano li nostri nelle loro camere. Et forsa le dispute de grammatici avanti loro mastri, sarebbono più utili che nel Collegio Germanico.

13. È necessario che portino rispecto li gioveni alli nostri, et se non lo fano che siano avisati per il rector, et se non basta, etiam castigati. Loro anche, col suo buon procedere, si facino respectare, et con

---

49 non *del.* si || 50 et loghi *sup.* || 58-9 quando ... prefecto *in marg.* || 60 confessione et *sup.* || 63 nostro *sup.* || 64 recitata *del.* le || 67 dispute *rep. sed del.* || 68 secondo ... rectore *infra lin.* || 77-9 Loro ... gravemente *in marg.*

---

[21] Cf. *ib.* lin. 69-72.

[22] Cf. *ib.* lin. 80-81.

[23] Cf. supra, mon. 106 § 2. — In margine : « Que si faci una ragionamento ogni setimana per uno ; et in particolare della prattica ogni uno in sua camera lo faci ».

[24] Cf. supra, mon. 110 lin. 37-40.

[25] Cf. *ib.* lin. 44-49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non essere pusillanimi in riprenderli, prudentemente però et gravemente. Et se sono alcuni notati de scandalosi et perturbatori et incorregibili, et si viene in particolare a mostrar ch'è così, pare si debbiano licentiare. Et in genere, pare il rector debbia usar severità più ordinariamente con i gioveni per farli temere et reverire (non manchando con alcuni la piacevoleza, maxime con germanici) [26] et li fratelli suavità per farsi amare, non manchando però della gravità relligiosa, per farsi tener rispecto. Vedasi etiam se con laudi et premii s'hanno d'escitar alcuni, che ben mi parerebbe in certi tempi [27]. [75*r*]

14. Le feste pare si potrebbe condescendere con molti, mandandoli alla campagna a pigliar un poco d'aria ; non però universalmente, ma dando licentia a questi et quelli, secondo che paressi convenire, et con buona compagnia.

15. Vedasi se, nella rhetorica et humanità almeno, doverebbe esser il fratello nostro della classe medema che li altri de sua camara [28].

16. Provedassi con buon ordine che li giovani non impediscano il studio di nostri fratelli, assegnandoli il tempo che deveno domandare ciò che vogliono ; et il resto del tempo facendoli star fermi al studio et con silentio. Et le repetitioni, vedassi se potrebbeno due fratelli alternatim farle a quelli de dui camere, acciò uno non fossi tanto gravato [29].

17. Vedassi qual gente de fuora viene a parlar con li collegiali, et non si metano in pericolo, lasciandoli parlare con ogni uno [30].

18. Quando uno si vede de grosso ingegno et non atto alle lettere, vedassi de dar aviso alli suoi, acciò non si dia la colpa al Collegio Germanico, se non impara ; et l'essactore de studii doverà intendere delli tali et delli negligenti, et far che si usi remedio etc. Habbisi anche cura delle compositioni de humanisti et gramatici, et del imparare a mente.

19. Habbisi cura, quando uno s'admette, che sia aiutato nel spirito, et la bona compagnia li giovarebbe assai, et l'instructione.

20. Il parlar latino delli nostri con quelli de sue camere li sia racomandato, et alli mastri del collegio l'haver cura de loro [31] ; et non usino

---

82-3 non . . . germanici *sup.* || 84 della *del.* professi[one] || 106 la *sup.* || 107 delli *del.* Mastri ; *sup.* nostri.

---

[26] Cf. mon. 104 lin. 11-25.

[27] In margine : « Sarà bono ».

[28] In margine : « Fiat ».

[29] In margine : « Si sono d'una classe ».

[30] Cf. supra, mon. 104 lin. 26-29.

[31] Cf. supra, mon. 106 lin. 73-79.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

li nostri dire a quelli del collegio nostro li manchamenti che sanno de convictori, ma li dicano pure a chi ha da provedere etc. [22]. 110

21. Lean a tabla y en cámara lo Gerson [23], meditationes Bonaventurae, el fin de Vitae patrum.

22. Diasi l'ordine in scritto che prima tenevano.

113

P. ANTONIUS SEDEÑO S. I. [1]

QUAE IN COLLEGIO GERMANICO REFORMANDA VIDENTUR

ROMAE, ANNO 1567

Introductio

Inter monumenta quae Collegium Germanicum respiciunt, reperiuntur quinque quae P. Ribadeneira accepit. Monumentum enim 112 ipsi est inscriptum ; omnibus deinde P. Ribadeneira officium vel nomen auctorum apposuit. Petrus Ribadeneira S. I. (1526-1611 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 124) anno 1565, post congregationem generalem secundam, factus est superintendens Collegii Romani, quod munus, mense martio anni 1567 ad Collegium Germanicum et Seminarium Romanum quoque extensum, ad mensem usque maium anni 1569 exercuit, quando missus est ad provinciam Longobardiae visitandam ; cf. *Epp. Ribad.* I 79 ; *Pol. Compl.* II 646 672. Socios in Collegio Germanico varia munera implentes videtur in prima anni 1567 parte consultasse, nam P. Widmanstadt exeunte anno 1567 missus est in Poloniam (cf. infra, mon. 117), P. Gagliardi, qui ineunte anno 1567 est in Collegio Germanico, medio anno 1567 iam in Seminario Romano reperitur (cf. infra, mon. 115). P. etiam Sedeño mense augusto anni 1567 Romam relinquens, in missiones exteras se contulit ; cf. *Mon. Ant. Flor.* p. 196-97 adn. 1 et 9.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 67*r*-68*v* (*prius* XI ; 1-2 29 35) ; a manu nobis ignota exaratum. Fol. 68*r-v* scriptura vacat ; in f. 68*v* eadem manu superscriptio : « Al molto Reverendo in Christo Padre, P. Pietro Ribadeneira » ; et ibidem manu Patris Ribadeneira : « Ministro ».

AUCTOR ET TEMPUS : Quisnam auctor sit, cum certitudine non possumus statuere ; nam auctor nec nomen nec tempus scriptionis documento adscriptis, quod nec eius autographum est. At monumentum inscriptum est Patri Ribadeneira, cui ipse adiunxit vocabulum : « Ministro ». Hoc

[22] Cf. *ib.* lin. 143-48.

[23] Thomas a KEMPIS, *De imitatione Christi* ; cuius libelli auctor Ioannes Gerson, universitatis parisiensis cancellarius, eo tempore habebatur ; cf. MP I 202 § 62.

[1] De A. Sedeño S. I. cf. supra, mon. 105 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

officium ineunte anno 1567, cum P. Ribadeneira superintendentis munere fungi incipiebat, Patri Sedeño catalogus Collegii Germanici attribuit (cf. *Rom. 78/b*, f. 49*v*). Hunc patrem (qui mense augusto anni 1567 Roma profectus est — ut supra vidimus) prima eiusdem anni 1567 parte hoc scriptum concepisse, haud dubium est.

Perché il agiuto delli collegiali dipende tutto delli nostri, dirò quello che mi pare sia necesario aciò li fratelli che vengano al Collegio Germanico, si conservino et si agiuteno sì come nel Collegio Romano.

1. Che poiché in Collegio Germanico non potano havere al tempo della recreatione, né mancho altro tempo, ragionamenti spirituali, quali sono molto necesarii per conservarsi et andare inanzi nella via della perfectione, almeno ogni settimana havesino alcuna exortatione di alcuna persona che havesi credito et autorità apreso di loro, perché io non dubito saria di grandissimo agiuto et suo et anche delli scholari, quali con magior carità et dilligenza agiutariano, et essi si conservariano di havere familiarità et amicitia particulare, quali soglieno essere periculose, come V.R. molto ben sa.

2. Che si ordinasi alcun loco, dove potesino fare le sue penitentie, quando manchasero nella observatione delle sue regole, perché nel refitorio mai se soglieno dare, per conservar et non diminuir la loro autorità apreso gli scolari. Quanto questo agiuti, si vede per la sperientia ogni giorno nella Compagnia, et il contrario fa nutrir molte nostre inperfectione, et in quelli far habito.

3. Che alcune volte il P. Rettor li congregasi et examinasi ognun del fruto che fano li soi et delli manchamenti [1], anchorché questo il P. Rettor lo sapia, aciò li fratelli et sapiano in quello che si mancha più, et imparino i remedii che per quelli manchamenti gl'insegnarà il padre, et anche il modo di governarli, come persona asai sperta in questo, et molti delli fratelli bisognosi de tali amaestramenti, per non saper. Questo è quello che m'ocore circa li fratelli ; né acascha dilatarmi più, parlando con V.R.

Quanto al governo delli scholari, mi par che in questo il P. Rettor habia bonisimo modo per il fruto che io [ho] visto, et ordine di poi che lui governa [2] ; né saprei in questa parte che dirme. Solo dirò che forse

---

6 per *del.* andar [?] || 8 autorità *del.* mezo ; *sup.* apreso || 21 fratelli *del.* imparino

---

[1] Cf. supra, mon. 112 § 1.

[2] Laudes hae tribuuntur Patri Cortesono, optimo rectori, qui a mense octobri anni 1564 Collegio Germanico praeerat ; de quo cf. supra, mon. 79.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non saria mal considirar [67*v*] quanto al reciver li grandi, cioè quelli che pasano 17 anni [4], perché io ne vedo et ho visto dipoi che son qui (almanco mentre che essi sono nel collegio) pochisimo frutto, perché la magior parte vengano pieni di mali habiti et guasti, et essendo in una età tanto periculosa, rarissime volte si agiutano ; et venendo fra de loro alcuno che sia bono, subito si guasta ; et anche ci dano solicitudine, bisognando haver gran guardia a far pratiche con li puti ; vero è che di alcuni che sono andati fori, quali nel collegio si deportavano male, habiamo bonisime nove, cognoscendo fuori quello che dentro non cognoscevano.

Al presente non mi ocore altro ; da altri che molto meglio la intendono et considerano, V.R. potrà più pienamente essere informata.

114

P. FRANCISCUS DE SANCTIS S. I. [1]

CONSILIA DE COLLEGIO GERMANICO GUBERNANDO

ROMAE, ANNO 1567

De historia monumenti cf. supra, mon. 113 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 126*r*-27*v* (*prius* XXVI/b ; 91) ; autogrphum. Fol. 127*r-v* scriptura vacat, solummodo adnotatio Patris Ribadeneira in f. 127*v* conspicitur : « P. Francisco de S. German confessor ».

Alcuni avisi per il Collegio Germanico

1. Credo sarria bene se mandassero via alcuni scholari, li quali si vedeno incorrigibili, et che possono guastare gl'altri. Mandare anchora quelli che non fanno frutto nelle lettere, acciò non occupino il luogo

35 dano *del.* et.

[4] De aetate admittendorum cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564 et 1569*) ; supra, mon. 46 § 1 et mon. 50 § 2.

[1] F. De Sanctis S. I. (* c. 1536 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 45), natus in San Germano, unde vulgo F. de S. Germano vocatus, ab anno 1565 Romae studio philosophiae navat operam ; anno 1566 confessarii, annis autem 1567-68 ministri officio fungitur in Collegio Germanico ; cf. *Rom. 78/b*, f. 31*v* 38*r* 63*r* 67*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

per altri etc. [2]. Procurare anchora non pigliare piccolini, perché mi pare sia contra l'instituto del Collegio Germanico [3].

2. Mi pare sarria bene dare al Collegio Germanico un buon sottoministro, con il quale se provederia a molte cose: 1° agiuteria il ministro, il quale in effetto non può sodisfare a tante cose; 2° harrebbe cura che la casa fusse netta, perché è vergogna alcune volte vedere le camere, considerando che sono putti etc.; 3° perché fra il giorno visitasse le camere per vedere come studiano, et se stando quieti. Et così li fratelli starriano più quieti, et potriano anchor loro più attendere alli loro studii et altre cose etc.

3. Agiutare li nostri fratelli: 1° con qualche esortatione [4], la quale, senza scommodità loro, si potrebbe fare subito finita la seconda lettione della sera; 2° con darce qualche penitentia [5], come dire la colpa subito finita l'esortatione, et altre cose che parerà a V.R.; 3° con ragionare con loro et vedere come si trovano [6]; et così fare qualche mutatione; 4° darli un confessore che li potesse agiutare et con buon esempio, virtù et che fusse persona di qualche authorità, perché io veramente non son per questo, perché ho più bisogno che ciascun di loro. Et mi pare che in questo se dovria havere grande consideratione; imo forsi più che nel Collegio Romano, perché in quello vi sono li superiori et altri sacerdoti che attendono a questo, et poi l'uno agiuta l'altro, et non hanno prattiche di forastieri et massime di quelli che li danno fastidio etc. Nel [126*v*] Collegio Germanico il P. Rettore [7] non può attendere a questo, perché ha assai da fare col governo delli scholari; et anchora perché tutto il suo talento pare che sia in governo de scholari; et anchora con altre sue occupationi etc. Il P. Ministro et altri non possono, perché ogniuno ha assai da fare con li loro esercitii. Et io non mi sento niente atto per questo, imo sono veramente nel numero delli bisognosi. Et per questo credo che il meglio agiuto che si potesse dare al Collegio Germanico, è darli una persona che da dovero attendesse a questo etc.

---

[2] Cf. supra, mon. 112 § 18.
[3] De admittendorum aetate cf. supra, mon. 113 adn. 4.
[4] Cf. *ib.* adn. 1.
[5] Cf. *ib.* § 2.
[6] Cf. *ib.* § 3.
[7] Cf. *ib.* adn. 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

115

LUDOVICUS GAGLIARDI S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO RELATIO

ROMAE, ANNO 1567

De historia monumenti cf. supra, mon. 113 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 131*r*-32*v* (*prius* XXVI/g ; 95 105) ; autographum. Fol. 132*v* scriptura vacat, solum hanc Patris Ribadeneira adnotationem continet : « Ludovicus Gagliardi ».

SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 46-47.

La cura del Collegio Germanico comprende tutte queste persone : 1 li padri e fratelli nostri che arrivano al numero d'un grosso collegio, 2 li scolari convittori, 3 li germani che vanno in habito e vivono gratis, 4 li novizzi, 5 gente secolare che serve in casa, come fornari, falegname, sartore, pittore e simili ; item altri che stanno in probatione innanzi d'esser novizzi.

Quanto a quelli della Compagnia, che qua si chiamano padri, circa li studii hanno manco tempo quieto et ordinario per studiar in camera che non hanno nel Collegio Romano ; ma di straordinario ne hanno più, e poi hanno molto più esercitii di dispute [2]. Circa il spirito son privi di molti agiuti spirituali, perché non se li dà mai penitentie, non si leggon le regole, non si fa esortatione, né manco li superiori trattano troppo con loro, parte per le occupationi, parte perché il P. Rettore non pare applicato a questo, ma solo alli putti [3]. Circa il vestire, non pare che vi sia ordine alcuno certo ; donde nasce alcuna volta qualche indecentia, in haver i vestimenti stracciati o simil cose.

Quanto alli scolari convittori, prima circa li studii. Dalla retorica in giù, intendo che fanno molto meno profitto che quelli del seminario [4]. La causa non la so, ma ho dubitato alcuna volta che quella cura sia

---

[1] L. Gagliardi S. I. (1543-1608 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 61) annis 1565-67 est incola Collegii Germanici, et munere praefecti studiorum superiorum fungitur ; a medio anno 1567 autem idem munus exercet in Seminario Romano ; cf. *Rom. 78/b*, f. 31*v* 38*r* 49*v* 67*r*.

[2] Cf. supra, mon. 106 lin. 107-13.

[3] Agitur de P. Cortesono, rectore ; cf. supra, mon. 114 lin. 26-29.

[4] Cf. supra, mon. 110.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

molto difficile, per il gran numero, e che converrebbe che il superior sapesse et ordinasse minutamente ogni cosa. Credo che vi sia carestia di buoni repetitori, e diligenti et applicati a questo. Il P. Rettor non pare niente applicato. Dalla retorica in su è molto più facile haverne cura. E la cosa dipende dai repetitori, i quali hora sono mediocri. Una cosa sola è alla quale io non ho potuto rime-[131*v*]diare, cioè che i scolari trovano scritti dalli maestri e li fanno trascrivere, e questo l'ho notato anco in fratelli nostri. Circa li costumi dei scolari la cosa va assai bene, e sopra questo vi è vigilanza grandissima, che non si corrompano. Et in questo pare che propriamente sia il talento e l'applicatione del P. Rettore. Circa la dottrina christiana, mi pare che non s'impara a mente nel collegio; e questo mi pare importantissimo, e giudicarei necessario non solo che s'imparasse a mente, ma etiamdio che si facesse qualche essercitio sopra. Circa le buone creanze esteriori non vi è cura, né ordine alcuno. Circa il trattarli bene nel mangiare, vi è poco ordine nel far le portioni o grandi o piccole secondo l'età dei scolari; e così circa la nettezza, e circa il variar alcuna volta vivande. Circa la sanità non vi è nessuno che ne habbi cura sopra l'infermiero, il qual molte volte è poco prattico.

Circa li germani, in una parola non vi è ordine alcuno, perché non si ponno servar quelli ordini molti che furno fatti al principio [6]; et hora non si sa, quanto se n'habbia a servar, e si fa qualche bene a caso. Hanno bisogno sopra il tutto d'esser molto instrutti nel catechismo catolico, il che non si fa; e di più d'imparar la lingua italiana [6]. E questo della lingua tocca anche a tutti i tedeschi convittori. [132*r*]

La cura dei novizzi l'ha il P. Ruiz [7], ma lui vien rare volte, poi vi è Benedetto [8] che la tiene.

Quelle altre persone che lavorano in casa haverebbono bisogno d'esser instrutti nella dottrina christiana e simili cose; il che non si fa. Il simile di quelli che stanno in probatione.

---

[6] Constitutiones et regulas Collegii Germanici anno 1552 conscriptas videsis in MP I, mon. 9, p. 106-27.

[6] Cf. *ib.* III § 13, p. 125.

[7] Alfonsus Ruiz S. I. (1530-1599; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 132), anno 1567 magister novitiorum in domo professa romana; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 48*r*.

[8] Verisimiliter est Benedictus Negri S. I. (1540-1591; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 105) qui anno 1567 in Collegio Romano theologiae studet (cf. *Rom.* 78/*b*, f. 49*r*) et postea factus est magister novitiorum in provincia Aquitaniae; cf. *Hist. Soc.* 42, f. 192*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non si tiene quasi nessuna cura di visitar le camere e farle tener nette, et in commune vi è poca nettezza in collegio [9].

In commune, mi pare che il collegio ha bisogno che siano fatti ordini certi e stabili, et in scritto dell'officio di ciascuno, perché credo che non vi siano regole proprie, né per il rettor, né ministro, né per li altri officiali [10].

Pare che converrebbe molto haver commercio per via di lettere con li parenti dei scolari accioché loro conoscessero la cura che se ne tiene; poiché rare volte i scolari conoscono il bene che si fa, et anche perché li istessi scolari starebbono più in cervello; e per quella via si farebbe conoscer molto l'importanza di quest'opra.

116

MICHAEL LAURETANO S. I.[1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1567

De historia monumenti cf. supra, mon. 113 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 108*r*-112*v* (*prius* XXIV/e ; 1-8 75-78) ; autographum. Fol. 108*r-v* scriptura vacat, sed f. 108*r* P. Ribadeneira nomen auctoris adscripsit : « Miguel Loretano ». Hoc folium erronee est in codicem insertum ; nam non primum, sed ultimum documenti folium constituit.

Quanto alli nostri fratelli. Oltra il chiamarli al collegio della Compagnia, come già si è ordinato, pare che 1° havrebbono bisogno d'un confessore particolare, perché il comune è molto occupato con li convittori, et non credo che li possa attendere [2]. 2° Che ogni 15 dì almeno haves-

[9] Cf. supra, mon. 114 § 2.

[10] Mirum est, auctorem ignorasse regulas omnium officialium Collegii Germanici, quas P. Polanco anno 1564 conscripsit (quas videsis supra, mon. 38-45). Num hoc significet, has regulas fortasse nunquam in usu fuisse, decernere non valemus.

[1] M. Lauretano S. I. (1537-1587 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 82) annis 1565-1569 in Collegio Germanico praefecti studiorum humaniorum et confessarii munera exercet (cf. *Rom. 78/b*, f. 31*v* 38*r* 49*v* 63*v* 65*v* 67*r*) ; paulo tardius fiet rector Collegii Germanici (1573-1587) ; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 193-94 ; et SCHRÖTBLER, *Erziehung* p. 463-64.

[2] Cf. supra, mon. 114 lin. 20-23.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sero una esortatione da qualche padre del collegio della Compagnia; et trovare per questo, tempo, poiché si trova per altre cose forsi di manco importanza [3]. 3° Che almeno ogni mese si congregassero, et fussero avisati in communi di quello che in comune si manca, et di che cosa in communi il collegio ha bisogno di loro, et se vi è qualche notabile pericolo o bisogno, per il quale debbano stare vigilanti. Et in queste congregationi si potrebbe informare il rettore a pieno del collegio et informare anchora li fratelli, et dare alcune penitentie etc.; et questo mi pare molto necessario [4]. 4° Che in ogni recreatione fusse alcuno che havesse avertimento alli costumi et modo di procedere delli fratelli, [109*v*] et ogni settimana fussero avisati in particolare di quello che occorresse; et se ciò non potesse fare il rettore, lo potrebbe fare il ministro. 5° Che se prohibisse ogni sorte di gioco, specialmente con li convittori in casa et fuori, non essendo la cosa né d'edificatione, né havendo decoro alcuno. 6° Che ci fosse chi havesse cura delli costumi de fratelli, quanto alla civiltà, del modo nel mangiare, nel caminare, parlare, nettezza de panni; il che è necessario per il loco etc. 7° Che quando li fratelli si amalano, havessero megliore governo, et quanto al loco, et quanto all'infirmario [5].

Quanto alli germani. Prima pare che bisognarebbe che la gente che si riceve fusse più capace di questo beneficio, et che fusse per servirsene meglio di quello che sin hora dicono havere fatto. 2° Che havessero regule nel corporale et spirituale, quale servassero diligentemente; et non lo facendo, se punissero etc. Et forsi che havranno regole, ma non so se le sanno o se le servano [6]. [110*r*] 3° Che fusse qualche padre (oltra del confessore) quale ne havesse particolare cura; et questo non accaderebbe che fusse in Collegio Germanico, ma nel collegio della Compagnia, et informato dal rettore, potrebbe attenderli. 4° Che quando fanno cosa per la quale meritano d'essere mandati via, non si stesse tanto a licentiarli, ma si spedissero subito, prima che guastino gl'altri. 5° Che fussero ben instrutti nelle cose che sonno necessarie per quelli che hanno da stare fra gl'heretici; et di questo dubito che ne siano bisognosi.

Quanto alli convittori che pagano. Prima pare che dovrebbono es-

---

17-8 in ... fuori *sup.* || 21 il ... loco *sup.*

---

[3] Cf. supra, mon. 113 § 1.

[4] Cf. *ib.* § 3 et supra, mon. 114 lin. 18-19.

[5] Cf. supra, mon. 115 lin. 36-38.

[6] Cf. *ib.* adn. 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sere più instrutti nelle cose della dottrina christiana ; et questo non pare che sarebbe difficile ; et pare che sia necessario, perché è grande inconveniente che si partino da noi pieni di Cicerone et Aristotele, et voti delle cose necessarie all'anima [7]. [110*v*] 2° Dovrebbono esser acostumati un poco più nelle cose ordinarie che apartengono alla civiltà, come parlare con alcuno, nettezza, mangiare etc. Et di questo bisognarebbe che li padri di camera nelle congregationi fussero amaestrati et ogniun per se stesso, et per insegnarlo ad altri [8]. 3° Sarebbe gran bene del collegio se si determinasse di non ricevere (come altre volte si è trattato) se non gente capace della prima de grammatica o al più della seconda ; perché così il collegio non sarebbe tanto aggravato di figlioletti che hanno bisogno di balia, et negl'altri si farebbe più frutto, et più presto. Et questo me pare facile, perché se desideraranno che li suoi venghino in questo collegio, cercaranno di farlo capace etc. [9] 4° Per esperienza si è visto che mandare via li tristi, dà grande aggiuto al collegio ; et se questo si facesse più risolutamente, come pare che si possa fare senza scandalo veruno, le cose [111*r*] passarebbono senza comparatione meglio. 5° Si dovrebbono licentiare anchora quelli che sonno incapaci de lettere, perché questi ordinariamente come sonno tardi alle lettere, sonno per l'altra parte presti alli vitii. Et se li suoi dicessero che non li tengono in collegio per imparare, uno verbo li se potrebbe rispondere, che in conscienza non si pò tenere gente in collegio, che non impari né lettere né costumi, et che con l'mal esempio guasti gl'altri etc. [10] 6° Il scrivere alli parenti loro, è cosa tanto chiara, che dà grande fastidio a pensare che alcuno ne dubiti ; perché adesso con dire a questi giovani : Se non vi portarete bene, lo scriveremo a vostri parenti, tremano ; che farebbono se sapessero che ben spesso li se scrivesse il tutto ? si governarebbero tutti come agnelli. Et perché così il governo di questo collegio haverebbe un poco di civiltà, che adesso pare [111*v*] una vera pedantaria. Et perché sarebbeno le fattighe più profittevoli et per li giovani, stando loro più in timore et disciplina, et per la Compagnia, potendosi nelle occasioni servirse de parenti loro. (Et per questo si dovrebbe fare un libro, nel quale si scrivessero tutti quelli che vengono in collegio, et li nomi de parenti loro, de quali la Compagnia si potesse servire per gloria di Nostro Signore). Et perché cognoscerebbono li parenti et tutti la fatiga della Compagnia con questa

[7] Cf. *ib.* lin. 30-33.

[8] Cf. *ib.* lin. 33-36.

[9] Cf. supra, mon. 113 lin. 29-39 et mon. 114 lin. 5-6.

[10] Cf. supra, mon. 114 § 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

giovent ù, et quanto grande beneficio li se fa ; il che pare benissimo per servitio di Nostro Signore. Et perché si vede per diffetto di questo, che li parenti levano li figlioli senza pur rengratiarne, et non trattano, né si consegliano con noi delli loro studii, in modo che ne tengano per puri pedanti ; del che aviene che, essendo loro mal consigliati da altri, si perdono in un certo modo le nostre fatighe et li danari loro [11]. 7° Nel vitto in universum dovrebbono essere trattati più civilmente, et quanto alla nettezza, et quanto al condimento, perché molte volte le cose sonno po-[112*r*]chissimo nette et malissimo condite. Et in questa parte il rettore et ministro dovrebbero credere a quelli che gl'avisano, perché molte volte il voler sparagnare, inganna. Et di questo ci son stati di molti lamenti de scholari, et di molti biasimi de forastieri, li quali vedendo il collegio intorno poca nettezza [12].

Quanto al governo in communi. Pare che alle volte non si è avertito che questo governo ha in sé religiosi et seculari, et che si deve attendere a tutti dua ; et tanto più si deve attendere a fratelli, quanto che da loro depende il bene dell' collegio, et perché sonno fratelli nostri che hanno servire a N.S. in maggior cose ; per il che convien mantenerli in spirito et costumi religiosi ; et tanto più, quanto sonno in pericolo dell'uno et l'altro. 2° Bisognarebbe che vi fussero regule per tutti gl'officiali, conforme all' loco et sorte di governo [13], et che vi fusse, chi havesse cura de molte robbe del collegio che vanno a male ; et che tenesse il collegio [112*v*] netto et in ordine, per essere che di continuo è visitato da persone di qualità, le quali di questo si sogliono edificare vel contra etc. ; et se questo officio è del ministro, veder che lo servi ; ma credo che non possi. 3° Che il rettore domandasse spesso conto ad ogni uno del suo officio, et che spesso consultasse con alcuni delle cose del collegio, specialmente delle nove o difficili in parte, etc. come fu ordinato dal R.P. Polanco [14]. Et questo per alcune cause pare a molti necessario ; ma al rettore presente non pare così, et consequentemente non lo fa. Et per questo si dà a dire o pensare ad alcuni etc.

Vi è gente in collegio, come servitori, della quale converrebbe havere qualche cura, perché andando noi per li castelli ad insegnare le

---

77 pur *sup.* || 91 bene dell' *sup.* || 100 ma ... possi *sup.*

---

[11] Cf. supra, mon. 115 lin. 56-60.

[12] Cf. *ib.* lin. 50-51.

[13] Cf. *ib.* adn. 10.

[14] Cf. supra, mon. 112 § 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

cose d'Iddio, più conviene attendere a quelli che vivono con noi [15]. Qual si voglia ordine che li padri daranno nel sopra detto, o in altra cosa, mi pare necessario che si dia ordine insieme, che si veda se si esseguisse l'ordinato.

117

P. PHILIPPUS IACOBUS WIDMANSTADT S. I. [1]

DE COLLEGII GERMANICI ALUMNIS RELATIO

ROMAE, ANNO 1567

De historia monumenti cf. supra, mon. 113 introd.
TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 157*r-v* (*prius* XXX/b ; 136 237), autographum. Folio 157*v* P. Ribadeneira apposuit : « P. Filipo ».
SCRIPTOR : SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 105 et passim.

Reverende in Christo Pater.

Quae de Collegio Germanico, praesertim circa germanos, R.V. significanda occurrerunt haec sunt :

Circa omnes studiosos in genere

1. Non stricte satis servatur regula illa, qua iubentur omnes latine loqui, et raro illis qui eam transgrediuntur, paena imponitur [2]. Quae videtur esse una ex aliis causis, cur minus proficiant ii praesertim, qui grammaticis et humanioribus literis student.

2. In cubiculo meo (quod idem forte in aliis est) non habent tempus a studiorum praefecto distributum, quibus quaque hora lectionibus studere, quando audita repetere, quando memoriae mandare, quando componere etc. debeant. Quo fit ut, nisi continuo illis astent patres, non

110 *prius* che sia.
12 non *in marg.*

[15] Cf. supra, mon. 115 lin. 47-48.

[1] Ph. Widmanstadt S. I. (c. 1541-1588 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 158) mense septembri anni 1564 Vienna Romam mittitur ad theologiam discendam (cf. MAGGIO, *Hist. Coll. Vien.* p. 124), anno 1567 est in Collegio Germanico (cf. *Rom. 78/b*, f. 49*v*) ; ad finem huius anni mittitur Braunsbergam ; cf. *Pol. 7*, f. 9*r*.

[2] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1566*) § 8 ; supra, mon. 47.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tam facile deprehendere possint, studeantne, an tempus terant. Quae etiam causa videtur esse, cur minorem in literis progressum faciant.

Circa germanos

1. In Germania plurimos novi, qui in Collegio Germanico aliquando fuerint, videntur tamen patres omne oleum et operam cum illis perdidisse. Nam praeter unum atque alterum, qui quidem mihi occurrunt, nullum ex illis alium scio, qui sacris sit initiatus; ad quod tamen ex instituto collegii tenentur [3]. Multi etiam ergo Societatem ingratos et ingratissimos se ostendunt [4].

2. Occurrebat mihi, quod bonum videretur si, absolutis studiis, dum adhuc Romae sunt, ad unum aliquem ex sacris ordinibus, vel ad omnes promoverentur, ut vel hoc modo a coniugio et profanis studiis arcerentur, et magis animum ad animarum salutem appellerent.

3. Causa, cur aliquando minus proficiant, videtur inter alias haec una esse, quia putant se non esse in bona existimatione apud superiores; quod aliquando illi ex quibusdam dictis et factis patrum colligere se aiunt. Quare ita tractandi essent, ut eximeretur ex animis illorum haec suspicio.

4. Fortasse bonum esset si idem orandi modus omnibus praescriberetur, ut preces horariae B. Virginis et examen conscientiae vesperi etc. [5]

5. Ad minus ita deberent subiici et obedire regulis collegii ut ex convictoribus maiores solent, et plus etiam. Sed longe secus accidit. Valde enim timide et delicate hactenus tractari a superioribus debuerunt, ne turbarentur. Moleste ferre solent, si quid iubeatur, quod illis displiceat; obmurmurant, si ut caeteris, ita et ipsis poenitentiae imponantur, etiamsi bene meriti sint. Quae toleranda non essent.

6. Ut nullum excusationis et suae inconstantiae diverticulum habeant, antequam mittuntur Romam vel Romae ad collegium admittuntur, aperte monendi videntur et instruendi, quibus conditionibus recipiantur, qui germanorum numero in collegio ascribi volunt. Expediret

---

29 *prius* essent.

---

[3] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) I § 8; MP I 113.

[4] De hac Patris Widmanstadt assertione, quae sane veritatem admodum excedit, cf. ea quae habentur apud SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 432-33.

[5] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) II § 2; MP I 115 117.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fortasse etiam si, quam primum recepti sunt, confessionem generalem instituerent, et promissione legibus collegii se astringerent, qua se quoque obligari, plus quam ipsi existimant, nossent [6]. Nam animadverti illos hunc promissionem parvi facere.

7. Nosse etiam et parati esse deberent (quod credo multi ex illis non cogitant) ut in studia eo modo et ordine, ac tamdiu incumberent, quomodo et quamdiu Societati [157*v*] et protectoribus videretur, et donec idonei iudicarentur, qui remitti in Germaniam possent ad curam animarum gerendam, nisi adversa valetudo cogeret, ut citius dimitterentur [7].

8. Impediendi essent, quoad fieri posset, ne ita recreationis tempore, vel etiam extra id tempus, in angulis collegii convenirent, et temeraria iudicia de regulis, superioribus, et aliis patribus ac tentationes suas inter se conferrent ; et exaggerandum ingratitudinis vitium, in quod praeter alia incidunt, dum haec agunt.

9. Bonum postremo videretur, si patres germani iuvenes iam maturos, non tamen immorigeros et difficiles, qui gubernari se a superioribus sinerent, qui etiam philosophiae cursum absolvissent, Romam mitterent, ut tanto citius, theologiae studio absoluto, redire in patriam et animarum saluti servire possent [8]. Qua ratione quoque Societatis labor et diligentia cardinalibus et aliis Ecclesiae praelatis, ad quorum partes mittuntur, magis innotesceret.

10. Nihil praeterea occurrit, quod R.V. significem, nisi hoc unicum quod inter omnes germanos minime mihi placeat Iacobus Brixiensis [9] ; multo etiam minus, quam Ioannes Polonus [10], de quo tamen decretum iam esse audio a patribus, ut dimittatur.

---

[6] Cf. *ib.* I § 10 ; p. 113.

[7] Cf. *ib.* II § 6 ; p. 117.

[8] Cf. *ib.* I § 2 ; p. 111.

[9] Iacobus Schenfelder, qui festo S. Martini 1563 venit in collegium, et die 16 eiusdem mensis promissionem fecit ; cf. Arch. Coll. Germ., *Liber iuramentorum*, f. 47*v*.

[10] Ioannes Philoponus de Dombrowski, qui die 24 nov. 1566 promissionem fecit ; cf. *ib.* 48*r* ; et STEINHUBER, *Geschichte* I 335.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

118

P. IOSEPHUS CORTESONO S. I. *

CONSTITUTIONES SEU MONITA AD EORUM USUM QUI COLLEGIO GERMANICO PRAESUNT

ANNIS 1567-70

Introductio

TEXTUS : Romae, Arch. Coll. Germ., cod. « *Libro di diverse instruttioni* », f. 59*r*-125*v* ; apographum. Fol. 100*r*-104*v* et 125*v* scriptura vacant. Apographum factum est anno 1588, prout testatur adnotatio quae in margine folii 59*r* reperitur : « Fu copiato in S. Apollinare nel Collegio Germanico nel mese di aprile 1588 ». Ibidem, in summo folio eadem manu haec de auctore posteritati relicta sunt : « Queste constitutioni furono fatte dal P. Gioseffo Cortesone della Compagnia di Giesù che fu molto tempo rettore del Collegio Germanico antiquo, dove la maggior parte erano convittori italiani et d'altre nationi, et pochi alunni tedeschi ; et secondo l'esperienza et molto talento che in questo haveva, raccolse questi avisi per il detto collegio et divise in libri et capi, et li chiamò constitutioni per uso del rettore del Collegio Germanico che sta in Santo Apollinare, dove se bene tutti sono tedeschi, pure secondo la prudenza si possono proportionalmente valere di queste instruttioni ».

TEMPUS : P. Cortesono a die 1 oct. 1564 ad mensem usque iunii 1569 munere rectoris Collegii Germanici functus est. Hoc officio deposito, ex voluntate Summi Pontificis missus est in Montem Casinum, ut cardinalis Innocentii del Monte, ibi reclusi, confessarium ageret. At mense octobri eiusdem anni, cum ex pulmonibus graviter aegrotare coepisset, Forolivium, in patriam suam se contulit ad sanitatem recuperandam ; ubi tamen die 14 ian. 1571 huic malo succubuit (cf. SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 462). Exeunte anno 1570 P. Lauretano vicerector collegii bononiensis, visitavit patrem Cortesono moribundum, et de hac visitatione P. Generalem, epistola die 2 dec. 1570 Bononiae Patri Polanco data, certiorem reddidit. Quam, cum multum lucis historiae monumentorum 118 et 119 conferat, hic ex parte exscribere iuvat :

« Hieri ritornai da Forlì, dove ho lassato il padre Joseffe molto occupato et aggravato da quel suo male che pianamente lo consuma. Quelli che lo governano, hanno poca speranza che quel bon padre habbi a rihaversi, pur lui ha grande animo et dice sentirse alquanto meglio di novo . . . Ha perso quasi del tutto la memoria, et l'intelletto poco li serve per la grandezza del male. Nondimeno ho conferito di molte cose con S.R. sopra del Germanico per modo di semplice et brevissima interrogatione, servendomi anche di certi soi scritti in questa materia. Et fin adesso ho fatto tre quinternetti. Nel 1° ho posto certe cose più universali, le quali par che possino servire per avertimento della Compagnia in quella pia opera ; et

* De I. Cortesono S. I. cf. supra, mon. 79 introd.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

in questo non è stata mia intentione, né del padre Joseffe di voler insegnar li padri nostri, ma solamente di dir semplicemente quel che ne pareva ; [172*v*] et quando nel 1° quinternetto pongo le cause delli disordini, non intendo che quelle siano stati o siano al presente le cause di desordini, ma intendiamo che potrebbono essere almeno nell'avenire. Il 2° quinternetto contiene il parere dell'acettare et modo di trattare li novi. Nel 3° pongo alcuni ricordi per il rettore. Restano ancora alcuni altri avertimenti, li quali non ho potuto scrivere. Vederò di mandarli nell'altro spaccio. Non so se ho scritto o se scriverò cosa che sia molto a proposito o che già non se sappi ; pure ho voluto fare quel che N. P. desiderava, et se nel modo havessi errato, patientia. Et però mando ogni cosa a V.R., acciò vedendo ogni cosa, facci levare quello che non è a proposito o non paresse ben detto. Io non aggiungo il mio parere di più perché non mi trovo differente da quello che ha scritto et detto il padre Joseffe, et benché già in Roma eravamo differenti in alcune cose (come che il rettore attendesse a quelli della Compagnia) pure adesso il padre Joseffe è mutato di parere, et li pare necessario che se attenda all'aggiuto anche de nostri, et che il rettore tratti più con li parenti delli scholari, avertendoli di quanto passa etc. Di più, credo che haverò repetito l'istessa cosa più volte secondo varii propositi o perché non mi sarò ricordato di haverla detta altrove. [173*r*] In summa V.R. sappi che né il padre Joseffe, né io diciamo il nostro parere al padre Sebastiano [1] (perché si sarebbe tenuto altro stile) ma tutto si scrive a V.R. et a lei si dice il parere, acciò ne facci iuditio et l'ordini in servitio di N.S.re et bene di quel collegio, come le parerà in Domino. Il padre Joseffe più volte mi ha tornato a replicare che il bene del Germanico principalmente consiste in che la Compagnia abracci da vero quella bona opera et che vi tenga una persona per governo di essa tale che, oltra il bon spirito, habbi bona prattica di quel maneggio et ami l'opera etc. . . . ». Ex ep. Patris Lauretano, data Bononiae die 2 dec. 1570 Patri Polanco ; *Ital. 140*, f. 172*r*-73*r*, autogr.

P. Lauretano scribit de suo scripto quod una cum epistola Romam misit ; cuius breve quoque summarium texit in ipsa epistola. Cumque hoc summarium perfecte concordet cum monumento 119 (quod sub nomine Patris Lauretano transumptum est anno 1588 in codicem « *Libro di diverse instruttioni* »), tempus scriptionis monumenti 119 idem est dicendum ac epistolae ; hoc est, annus 1570.

P. Lauretano autem confitetur in epistola, se usum fuisse quibusdam Patris Cortesono scriptis : « servendomi anche di certi soi scritti in questa materia ». Haud dubie intelligendum est opusculum Patris Cortesono, quem auctor improprie « constitutioni » vocabat, et quem sub numero 118 hic exscribimus. Si enim duo haec PP. Cortesono et Lauretano scripta conferuntur, Patris Lauretano tractatus (mon. 119) haberi potest forma quaedam brevior, fere extractum dixerim, operis Patris Cortesono (mon. 118).

P. Cortesono tractatum iussu Patris Generalis concepit (cf. lin. 9-10). Quaeritur, quando hunc iussum acceperit. Nobis videtur verisimillime

---

[1] Sebastianus Romei S. I. (ob. 1574 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 129), rector Collegii Germanici (1571-73) ; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 88 ; et supra, mon. 75 adn. 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

anno 1567, quando P. Ribadeneira Collegium Germanicum visitabat, et socios ibi degentes de rebus collegii consuluit (cf. supra, introd. mon. 113). Eorum scripta superius exhibita sunt (v. mon. 113-117). Mirum quid videri potest quod inter ea non inveniatur scriptum Patris Cortesono rectoris. Causa autem potuit esse, quod P. Cortesono, iuxta Patris Generalis desiderium, tractatum quendam maioris molis concinnare volens, in eius praeparatione ad finem usque vitae perseveravit. Tractatus non est omni numero perfectus et completus. Quod praesertim in ultimis capitibus evidenter apparet. P. Lauretano videtur illum post mortem auctoris accepisse et fideliter conservasse.

SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 58-60 459-60 et passim.

RATIO EDITIONIS: Cum tractatus Patris Cortesono anno 1588 a librario aut parum erudito, aut linguae italicae admodum ignaro, aut minus diligenti transumptus fuerit, textus forma valde corrupta ad nos pervenit. Quare illum saepissime, saltem in iis locis, ubi errata scribae intelligentiam textus graviter impedirent, corrigere coacti sumus. Quae tamen emendationes in apparatu critico fideliter recensentur.

Summarium

Prooemium: Obiectiones quae contra convictum Collegii Germanici afferri possunt, solvuntur. — Lib. I - Cap. 1. *De instituto Collegii Germanici.* — 2. *De modo admittendi convictores.* — 3. *De admittendorum examine.* — 4. *Monita examinatis danda.* — 5. *De modo tractandi ac iuvandi recens admissos.*

Lib. II - Cap. 1. *De modo cognoscendi ac tractandi alumnos iuxta eorum naturas.* — 2. *Modus agendi cum externis.* — 3. *De ordine et divisione collegii.* — 4. *De perturbationibus, earumque remediis.* — 5. *De officio praefecti recreationis et cubiculi.* — 6. *De officio ianitoris, infirmarii et socii exeuntium.* — 7. *De causis et modo dimittendi convictores.* — *Appendix: Cui competat ius admittendi.*

Lib. III - Cap. 1. *Quae ad P. Generalem, P. Provincialem et P. Superintendentem spectant circa Collegii regimen.* — 2. *De officio rectoris.* — 3. *De officio ministri et subministri.* — 4. *De officio praefecti studiorum et repetitoris.* — 5. *De officio praefecti spiritus, morum et sanitatis.*

Lib. IV - Cap. 1. *De modo proficiendi in spiritu.* — 2. *De observatione regularum.* — 3. *De modo proficiendi in modestia et moribus.* — 4. *De ratione proficiendi in studiis.* — 5. *De modo conservandi sanitatem* — 6. *castitatem* — 7. *alacritatem.* — 8. *Modus conservandi et perficiendi collegium.*

Lib. V - Cap. 1. *De alumnis germanis.* — 2. *De domesticis.* — 3. *De rebus temporalibus administrandis.* — *Appendix I: Monita circa dies communionis.* — *Appendix II: Monita de renovatione studiorum.*

PROEMIO DELLE CONSTITUTIONI DEL COLLEGIO GERMANICO

Piacque a Dio nostro Signore di permettere nel collegio molti disordini[2], sí per esser il governo d'importanza et poco noto a quelli

1 Germanico *sequ. m. Laur.* [*] quando la maggior parte di esso erano convittori italiani con pochissimi alunni tedeschi prima che dalla fel. me. di papa Gregorio fusse eretto il Collegio Germanico in Santo Apollinare l'anno 1573

2 De difficultatibus cf. supra, mon. 101-117 passim; et SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 430-33.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che lo trattavano, [sí] per esser il governo totalmente nuovo ; et acciò dalli disordini che vi fusseno s'imparasse il modo di governarlo, con rimediarli et trovar mezzi d'impedirli che non nascesse. Et così l'esperienza lunga ha insegnato tutto ciò che conviene per detto governo. Et acciò ogn'uno non habbi da imparare a sue spese et in danno del collegio, per ordine del P. Preposito generale della Compagnia [3] si sono fatte le presenti constituzioni ; le quali sono fondate nell'esperienza, havendo commesso tal negotio a persona che di ciò haveva provato molte cose ; oltre che ogni cosa è fondata, oltre dell'esperienza, in vivacissime ragioni, et avanti et doppo d'esser approvate, sono state reviste da molti padri esperti nel governare et iuditiosi, et ultimamente dalli assistenti, et da sua Paternità Reverenda [4]. Si sono fatte alquante a quelle, acciò siano chiare, et acciò il prudente rettore, secondo li tempi et occasioni, pigli quello che li parrà farsi più a proposito per utile di suo collegio. Et quando ancora li parrà di provar altre cose a simiglianza di queste, con il consenso però di superiori (et gl'hanno da consentire ogni volta che la trovino persona di molto governo), et riusciendole alla pruova, [59*v*] le seguiti ; quando non li riuscisseno, può ritornare a queste, come già più esperimentate et approvate. Et questo si può permettere, quando si pensasse di perfettionare et di facilitare più il governo ; et ancora perché, secondo la mutatione delli tempi et degl'huomini, così conviene mutare il modo di governarli, tanto più, quando l'esperienza et il giuditio d'uomini di governo mostrino che questo si deve fare [5].

Solo resta di rispondere ad alcuni che potriano opporre, che con le presenti constitutioni si vien a magnificar troppo quest'opera et a farla troppo grande. Al che si risponde, prima, che sicome la Compagnia è gran cosa et ha un instituto grande, così non è inconveniente, che l'opere che fa, siano grande. 2° L'opere che sono indrizzate all'honore et gloria divina et al maggior suo servitio, non possono mai esser tanto grandi, che non devino ancora esser maggiori. 3° Come è grande il frutto, così l'operatione d'onde nasce, deve esser grande. Li frutti, che vi sono ricontati nel primo capo del primo libro, dove si tratta del instituto del collegio, sono grandi, et per raccoglierli, conviene che quest'opera sia grande et per tale tenuta et governata.

Quando si tratta della salute dell'anime et dell'ampliare il culto

---

9 si] ci *ms.* || 10 presente *ms.* || 14 iuditiosi] indivisi *ms.* || 18 a *del.* sig || 33 Come] Dove *ms.* || 34 operationi *ms.*

---

[3] Hic ordo datus est verisimiliter anno 1567 ; cf. introductionem huius monumenti.

[4] Haec fuit auctoris intentio, sed nec a patribus assistentibus, nec a P. Generali tractatus fuit revisus ; nec Romam ab auctore missus ; cf. *ib.*

[5] Haec norma adaptationis data est a S. Ignatio in Constitutionibus circa rationem studiorum in scholis Societatis sequendam ; cf. *Const.* P. IV c. 13 A ; MP I 287.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

divino et la religione christiana, non è fatigha, non è travaglio, non è spesa tanto grande, che a comparatione del fine non sia piccolissima. [60*r*]

A quelli che gli pare sia, con troppo danno della Compagnia nostra, in essa troppo soggetti in preiuditio degl'altri ministerii et opere di essa, si risponde prima, che li soggetti che stanno in questo governo dal rettore et ministro impoi, li quali non hanno da studiare et hanno di star fermi, tutti li altri possono attendere alli studii, et al suo tempo mandarli che in qua et chi in là et, oltra de studii, imparino il modo di governare et di trattare et aiutar le anime, come si ricercha di sapere, per fare bene tutti li ministerii che la Compagnia tiene col prossimo; et viene a esser un buonissimo seminario per far buoni rettori e ministri et di maestri per li repetitori che vi si tengono; et così non si perde in cosa alcuna, et il collegio può tener tanti di più, per supplire al bisogno di questo governo; et in questo li torna commodo, perché tiene tanti più soggetti; et si dicano, che si viene a spolpare il collegio con dare li migliori, rispondendo che per esser uno buono per il collegio, basta che habbi scienza et giuditio; et quelli che mancano di queste due parti, poco saranno buoni per li altri ministerii della Compagnia; et così dà occasione di scoprir li soggetti et il loro talento, con perfettionare in quello che tocca dell'aiutare il prossimo. Dico ultimo che, quando il collegio sarà ben governato, si guadagnaranno tanti soggetti e tanti buoni, che si potrà dire che di quelli si mandano a tal governo, si facci usura. [60*v*]

A quelli che vogliono che in questo governo col tempo si vadi a gran pericolo, sta risposto sopra, nell'additione del primo capitolo, quale si potrà interserire qui [6].

Quelli che dicono, che la Compagnia ha da fare a governare li proprii collegii, si risponde che, si è per mancamento di suggetti, che l'istesso collegio si fa soggetti per spesa di quelli che entrano nella Compagnia; si è per mancamento d'uomini di governo, dico che il Collegio Germanico aiuta, perché in esso si fanno uomini di governo con imparare a governare non solo esso, ma molto collegii della Compagnia; et da alcuni principali in poi, li quali si danno ad ogni minimo, tutti li altri stanno ivi più presto per imparare, che per spender l'imparato.

Quelli che desideranno di sapere che luogo tiene questo governo tra li governi della Compagnia, dico prima: che la Compagnia nel governo, per esser nelli principii et il governo imparandosi con l'esperienza, non è ancora alla perfettion del governo che si ricerca per il suo instituto; et vi hanno prima da nascer alcuni disordini et inconvenienti, et

57 da] la *ms.*

[6] Haec primo capitulo addenda invenire non valuimus.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

all'hora le cose passeranno bene, quando si farà gran conto di governo et delle tre cose necessarie per la conservatione della Compagnia : cioè le lettere, il spirito et il governo. Giudico l'ultima più necessaria dell'altre, perché è quello che cava frutto dall'uno e dall'altro, ordinandole al suo fine ; et senza di questa l'altre due sariano più presto dannose che utili ; et nel fare li professi di quatro voti, si bene s'ha d'attendere che sian [61*r*] huomini di spirito et di lettere, giudico molto più necessario che sian huomini di governo [7], perché da essi dipende tutto il buon governo della Compagnia ; et il buon governo è quello che farà osservare interamente le Costitutioni ; senza di questo sarà impossibile osservarle ; et se si osservaranno, perché non si havrà il vero modo, sarà o con poco frutto o con danno, con causare maggiori disordini ; et all'hora la Compagnia andarà bene, quando havrà trovato il modo delli governi particolari, che appartien proprio all'offitio del rettore, che porre persone sufficienti per tal'offitio, con haver tale talento et esser esperti, et che si procuri che tutti siano uniformi, perché il buon governo è uno, con li medesimi principii et regole s'hanno tutti da reggere ; et dal mancamento di questo, credo che ne naschino quasi tutti li disordini che sono nella Compagnia ; o almeno il poco profitto che fanno li soggetti nello spirito, et nel farsi atti per aiutar il prossimo con profitto loro ; et questo è il più importante negocio che sia nella Compagnia, et che sin hora manco vi s'attende ; et si non fusse che si è dato un poco d'ordine alli novitiati [8], già le cose della Compagnia sariano a mali termini, et saria per andarsi presto a spasso il spirito ; ma questo lo mantiene ; ma non basta per quello che si pretende nella Compagnia ; perché non qui inceperit, ma la perseveranza è quella che si ricercha ; et li rettori sono quelli che [61*v*] hanno da seguitar l'opera incomminciata nel novitiato, per condurre li suggetti a maggior perfettione, o almeno a un stato saldo et fermo conforme all'instituto della Compagnia. Et s'ha da sapere che il Signore si compiacesse di dar gratia di trovar il modo di governar questo collegio, ha dato gratia trovarsi il modo di governare il Collegio Germanico, di fare che si trovi il modo di governare li collegii della Compagnia, per esser più difficultoso quell'altro che questo.

80 della *del.* consergatione || 81 giuditio *ms*, || 94 si] ci *ms*. || 108 Signore *del.* con

[7] Quae in sociis, ad professionem quatuor votorum promovendis, requirantur, cf. *Const.* P. V c. 2 n. 2-3 ; MI *Const.* III 164-66 ; praeterea nostrum hac de re commentarium : *De graduum diversitate inter sacerdotes in Societate Iesu*. AHSI 37 (1968) 237-316.

[8] Anno 1565 congregatio generalis II decrevit ut domus probationis in singulis provinciis instituerentur (cf. *Institutum S. I.* II 197 decr. 14). Romae anno 1566 minor novitiorum pars e domo professa in domum S. Andreae, in monte Quirinali sitam, migravit ; anno autem 1569, nova domo constructa, fere omnes novitii ibi locum obtinuerunt ; cf. SACCHINUS, *Historia* III l. II n. 16 et l. V n. 45.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Dico secondo, che la rovina della Compagnia è il pigliare molti collegii [9]; et col tempo sarà sforzata di lasciarli per li disordini che vi nascono; che sono, prima, che per essi s'impedisce il principal intento della Compagnia, che è di far operarii et professi; perché in essi i soggetti, rispetto delle scuole, non possono finire ordinatamente li loro studii; secondo, perché per mantener li collegii, bisognarà far conto di haver più quantità di collegiali che di professi et coadiutori spirituali; 2º sarà bisogno accettar ogni sorte di gente per mantenerli: et questo sarà la rovina della Compagnia, come è stata dell'altre religioni; 3º bisogna tolerar ogn'uno in essa, etiam che sia discolo, per mantenere li collegii; 4º sarà causa un giorno per inconvenienti che nasceranno; li quali necessariamente nasceranno ogni volta che mancarà il spirito; et la moltitudine de collegii serà causa di farlo mancare, et bisognando lasciar li ministerii [62*r*] del suo instituto; massime il tener scola, sarà sforzata a pigliar il coro per tratenimento delli collegii, li quali per haver buone intrate, si farà ogni cosa per non lasciarli.

Dico 3º, che li collegii, conforme alle Constitutioni, sono per due cause; l'una per fare instrumenti atti per li ministerii della Compagnia et seminarii d'essa; l'altera per instruir la gioventù nella pietà christiana come tenere piante; et per havere occasione di ciò, si piglia ad insegnarli le lettere [10].

Questo ultimo si vede per l'esperientia che non riesce, per il poco frutto che si vede che faccino nella vita christiana ordinariamente li scolari, eccetto nei collegii dei convittori, quando siano governati nel modo che si conviene; et così s'hanno a ridurre a farsi li collegii solo per il primo rispetto, et il secondo s'ha da convertire in collegii de convittori, nel modo che si dirà; perché sarà assai più frutto et con manco travaglio.

Dico 4º, che in ogni provincia basta che siano uno o doi o tre collegii grandi di 100 o 200 persone l'uno, in città grande, dove habbino scole pubbliche, et insieme attendi a perfettionar li soggetti; et dove ha simili collegii, può haver ancor collegii de convittori, alli quali serviranno le seguenti constitutioni, et serviranno per il fine che pretendono le Constitutioni, per istruire la gioventù nella vita christiana, et in quanto la Compagnia ne sentirà grandissimo [62*v*] frutto, et potria servirsi di far studiar ivi quelli che volesse farsi della Compagnia, o che

---

119 coniutori *ms.* || 134 se non riuscisse *ms.* || 137 solo] sono *ms.*

---

[9] Vide decr. 8 congregationis generalis II, quo moderationem in admittendis collegiis praescripsit; cf. infra, mon. 139.

[10] De duplici fine, ad quem tendit collegiorum institutio, cf. *Const.* P. IV c. 11 § 1 (MP I 274-75); et nostrum commentarium: *De origine collegiorum externorum* ...; AHSI 29 (1960) 214-24.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

havessero il modo di trattenersi in detto collegio, per haverli poi soggetti fatti. Quando di poi nelli collegii che s'è detto sono soggetti fatti, si potriano mandar per il mondo.

DELL'INSTITUTO DEL COLLEGIO GERMANICO — CAP. I

Il Collegio Germanico è una delli grande opere ch'habbi la Compagnia per le mani, nella quale esseguisce perfettamente il suo instituto, che ha col prossimo, che è procurare la perfettione sua con la frequentatione di sacramenti, della parola di Dio, con insegnarli la vita et dottrina christiana, insieme con altre buone lettere. È una delle grandi opere, dopo le religioni, che sia nella Chiesa di Dio. Et sicome il Concilio di Trento pensò che reformatione del clero dependesse gran parte dalli seminarii [11], così s'ha da sperare che la riformation di ciascuno stato et conditione della christianità dependa da simil collegio, seminario universale de tutti stati della Chiesa. Et sicome li haeretici hanno fatto tanta gran rovina nella Chiesa con simili collegii, così s'ha da sperare che Dio l'habbi da ristorare et ampliare con essi. Et sicome quelli sono per mancare presto come opera [63*r*] del demonio, così questi s'ha da sperare che siano per aumentar sì grandamente per opera di Dio.

Da questa opera ne nasceranno tutti li seguenti beni et utilità : 1° li molti peccati che schiva la gioventù mentre si tratiene in simili luoghi ; 2° la buona disciplina et buona piega che hanno occasione di pigliare nel tempo più pericoloso della loro età ; 3° l'occasione che hanno di far frutto nella vita christiana et buone lettere, et imparar così a buon hora a spender bene il tempo et habituarsi a viver ordinati nelle loro attioni ; 4° il servitio grande che si fa alli loro padri, levandoli la faticha con allevar i loro figlioli con tanto loro frutto ; 5° la speranza che vi è che ciascuno habbi d'esser tale che possa giovar ad altri, con diventar chi prelato, o curato, o signor temporale, chi iudice, chi padre di fameglia, chi membri principali delle repubbliche, chi religioso o d'altro stato ; 6° l'occasione d'unire tanta varietà di nationi ad una medesima disciplina, massimamente nell Collegio Germanico la natione settentrionale, pare se li dia occasione con questa commodità di far ritornar molti alla devotione della Sede Apostolica, con nutrire i loro figlioli nella città di Roma in tal disciplina.

La utilità che ne riceve la Compagnia sono : 1° l'occasione che ha di gratificar i benefattori et amici con allevar i loro figlioli ; [2°] et in-

169 le *ms.*

[11] Concilium Tridentinum decreto 18 in sessione XXIII (15 iul. 1563) episcopis iniunxit institutionem seminariorum clericorum ; cf. PASTOR, *Geschichte* VII 347 ; PELLICCIA, *La preparazione* . . . 234-35 ; SCADUTO, *Storia* III 435.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sieme con questa occasione reconciliar alcuni che n'odiano et perseguitano ; [63*v*] 3° il buono essempio che dà di sé al mondo con pigliar cura d'una tanto fruttuosa faticha ; 4° l'haver un tal pubblico testimonio in Roma del sostentar molti soggetti che studiano contra li detrattori ; 5° l'occasione che ha d'essercitar il talento nel aiuto del prossimo, con imparar il modo di governare et di trattar con i prossimi per aiutarli ; 6° il guadagnar molti buoni soggetti per la Compagnia, et trattenerli finché siano molti maturi, cioè bene approfittati nel spirito et lettere, con far prova della loro perseveranza et constantia ; 7° il giovare, sodisfare et gratificarsi a tutto il mondo, con allevar tanti figlioli, donandoli il buon essere ; et non potendo far dapertutto collegii, questo, come universale, può giovare a tutte le provincie et a qualsivoglia città et castello ; et con questo viene a esser conosciuto il suo instituto dapertutto.

Quelli che vogliono esser maggior il danno che ne riceve la Compagnia che l'utile, mi pare che errino in grosso ; perché, supposto che la Compagnia cammini in spirito et il concorso di Dio nell'opere che sono indrizzate al suo servitio, et alle quali esso stesso ne chiama, come in questa, per esser apertinentissima all'instituto della Compagnia, per havere già tanti simili collegii in diversi paesi [12], et senza pensarvi, pare opera propria sua, non vi essendo vista in altri tempi tal'opera, né pare altri che essa, humanamente parlando, ne potessi riuscire ; supposto [64*r*] insieme il buon governo, dal quale dipende il bene et buon profitto d'ogni buona congregatione, senza del quale ogni cosa va in disordine et rovina. Et quando la Compagnia mancasse in spirito et del buon regimento, non solamente sarà sforzata a lasciar tal'opera, ma tutte l'altre, che sono secondo il suo instituto, non meno pericolose et dannose di questa, quando non siano indrizzate con la regola del spirito et del buon governo. Et si è notato che nissuno in Collegio Germanico sin hora ha perso il spirito, né la sanità, né si è uscito alcuno per tale occasione della Compagnia ; né vi si trovò visti altri disordini, come si sono visti et causati dalli altri essercitii della Compagnia ; anzi si è visto molti con mediocre crescere et essercitarsi in molte sorti di virtù. Et ben vero che vi sarà mandato alcuno senza spirito, che ivi non lo guadagnerà, ma si bene si scuoprirà. Et quanto alla faticha, è ben vero che, sicome l'opera è grande et di gran frutto, così ha bisogno di gran governo ; il quale mancando, vi nasceranno molti inconvenienti ; et in tal caso sarà molto meglio lasciarlo, che mandarlo avanti ; et è necessario o farlo come si deve, o lasciarlo ; nemeno giudico, esser bene a farne molti, et a quelli attendere da dovero ; et solamente in luoco, dove la Compagnia ha collegio proprio, che sia circa de centi fratelli [13]. [64*v*]

---

[12] Primum huiusmodi collegium convictorum, ad similitudinem germanici institutum, factum est Viennae iam anno 1553 ; cf. MP I 561-62 n. 584.

[13] Cf. supra, lin. 141-51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

In particolare l'instituto dell Collegio Germanico si raccoglie dall'istesso nome: Collegio Germanico sotto la cura della Compagnia di Gesù; dal titulo istesso si raccoglie l'instituto del collegio, perché collegio non vol dir altro che congregatione di studenti; germanico significa che siano per giovar ad altri; sotto la cura della Compagnia significa che attendano allo spirito, et il fin principale ha da esser il viver christiano.

Potrà la Compagnia nelle città dove ha collegii, per sgravarsi delle scuole, procurar che la communità facci elettione di qualche giovane da bene et di buono ingegnio, et lo sostenti nel Collegio Germanico, sin che sia atto per esser maestro; doppo la communità si rimborsi a poco a poco, ciò che ne ha speso, et quello tale servi per maestro, et li nostri attendano ad insegnar la dottrina christiana alli figluoli et alli essercitii della Compagnia.

Il N.P. Ignatio, piae memoriae, inspirato da Dio, non pretendea altro nel far la Compagnia, eccetto d'empir il mondo de dottrina et spirito christiano; perché a suo tempo stette a mal termine in queste due cose; et la Compagnia non ha il miglior mezzo per essercitar tutto questo, che il Collegio Germanico.

Il star nelli collegii, et uscir ad essercitar li essercitii della Compagnia in servitii del prossimo, sono due estremi. Il Collegio Germanico è il mezzo per passar d'uno estremo al'altro; et quelli che si ritrovano nel Collegio Germanico, si può far missione di essi, perché si scuopre il talento che hanno di trattar col prossimo. [65*r*]

Del modo d'accettar quelli che vogliono entrar in detto collegio — Cap. II

Nel accettar i scolari, s'ha d'haver il debito fine inanzi agl'occhi. Principalmente, come si deve haver in ogni buona attione, il primo et universal fine di tutte le cose deve esser la gloria di Dio; 2° il ben pubblico nella repubblica christiana; 3° il bene et perfettione dell'istesso collegio. Et quando nel accettar occorre alcuna cosa repugnante alli tre suddetti fini, non si deve accettar in nissun modo. Al primo repugna, quando s'accettasse alcuno solo per interesse et rispetto humano; al 2° quando s'accettano putti o inutili, et quelli che mostrano esser poco atti alle lettere et spirito. Si preiudica al 3°, quando s'accettano discoli, quali turbano et impediscono il bene degli altri. Et una delle principali cause di tanti disordini che si veggono nelli governi, penso che provenghi, perché quelli che governano, non procurano nelle loro attioni haver sempre il debito fine inanzi; per il che Iddio lascia correre molti disordini. Ma chi ha il debito fine continovamente nelle sue attioni,

241 piae memoriae] Bill. *ms.* || 257 repugnate *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Iddio non può mancare d'haverne particolar cura. Accettar perché hanno favori humani, pare specie di ambitione. Accettare perché sono amici o parenti, pare una specie di mercantia, ordinando una opera tale ad servitii et commodità [65*v*] temporali.

I fini più particolari sono : che li scolari faccino profitto principalmente nella vita christiana, 2° nelli studii, 3° nelli buoni costumi. Et perciò quelli che s'accettano, hanno d'esser tali che si possi sperar da loro i suddetti tre fini ; et si dee attendere a conseguirli più perfettamente che si può. Et l'esperienza ci ha mostrato che se s'aiutano alcuni solo perché hanno favore humano, o per esser figliuolo o parente di qualche amico, sogliono il più delle volte riuscir in danno loro et del collegio, et di poca sodisfattione alli loro parenti et all'istessa Compagnia, et vien la Compagnia ad obligarsi d'haver certi rispetti, quali non si convengono per il ben di tutta l'opera.

Per esser atti per conseguir li sudetti fini, hanno d'havere le seguenti conditioni [14] : prima, siano de 14 anni fino a 25, 2° nati di legitimo matrimonio, 3° bene entrodutti nelle lettere almeno di grammatica, 4° bene accostumati, 5° che venghino volontieri in collegio con animo di aiutarsi et approfittarsi nelle lettere, costumi et vita christiana, 6° che habbiano animo di seguitar avanti nelli studii, almeno di philosophia, 7° che habbi animo d'osservar le regole, et di lasciarsi governare in tutto ciò che li superiori giudicheranno per aiuto suo et bene universale del collegio. Quelli che arrivano a 20 anni, non si accettono, se non sono per il corso di philosophia. Et s'habbi buon testimonio delli costumi ; et subito che declinano, si mandino. [66*r*]

Quelli che saranno più atti et più svegliati, s'hanno d'accettare, ne quali si conoscerà più perfettamente le sudette cose. Hanno d'haver alcuni, che habbi cura delli loro bisogni temporali, et li proveda senza che essi escano di collegio per ogni minimo loro bisogno, o vero sia alcuno in collegio, che pigli tal cura [15].

Quelli hanno d'accettarli, a cui tocca tal cura, acciò che ne piglino bona informatione, vegghano che pigliano sotto la loro cura. Et potranno essere li seguenti tutti insieme : il rettore, il ministro, il confessore, il prefetto de studii. Tutti questi quattro parlaranno con quelli che vorranno entrar in collegio ; et li potranno essaminare circa le sudette conditioni. Ma in particolare il confessore vedrà, come lo truova circa la devotione ; il prefetto di studii circa li studii, li altri circa la

270 temporali accettar *ms.* || 295 usciano *ms.* || 300 Tutti questi quattro *p. corr.* || 302 il] in *ms.*

[14] Conditiones quae hic recensentur, correspondent eis quae inveniuntur in « *Ordini communi dei convittori del Collegio Germanico* » et quae anno 1569 typis mandatae sunt (vide supra, mon. 50). Quare P. Cortesono eorum auctor merito haberi possit.

[15] Cf. supra, mon. 49 (*Reg. conv. Coll. Germ. - 1569*) § 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dispositione dell'osservanza delle regole. Dapoi tutti insieme si risolveranno, se si ha d'accettare o da escludere. Et quando giudicassero, esser bono il accettarlo, per alcune buone parti che havesse, et li mancasse alcuna delle sudette conditioni, si potrà ricorrere al Padre Generale per la dispensa, con riferirli la qualità del giovane, et il parere di tutti quattro circa l'accettarlo. Si faccia di modo che tutti intendano che nell'esser accettati, non si ricerca altro mezzo che le buone parti [66*v*] et le buone qualità di quelli che s'hanno d'accettare. Siano inclinati ad accettar particolarmente quelli che vengono al collegio con animo determinato d'attendere al spirito, perciò che questi non repugnano a nissuno delli principali fini, et sono utilissimi al bene universale del collegio, et si suol essere speranza di guadagnarli al servitio divino. Mancando in questi tali qualche altra parte, si sia facile in dispensarli.

Quelli che saranno accettati, dopo d'haverli mostrato le regole a essi et a quelli che si pongono in collegio, siano avisati che, quando col tempo si vedesse che non facessero buona riuscita, et che non si volesse lasciare governare secondo il costume del collegio, saranno licenciati. Et il giovane, et quello che lo porrà, promettano di questo contentarsi di quanto sarà ordinato dalli superiori di detto collegio. Similmente il giovane prometta l'osservanza delle regole [16].

ESSAME PER QUELLI CHE HANNO D'ESSER ADMESSI IN COLLEGIO — CAP. III

Interrogationi per conoscere, in che termine si ritruova nelle cose del [67*r*] *spirito* [17]

Et questa propriamente appartiene al confessore ; però potrà domandarlo prima, se ha alcuna sua ordinaria devotione, come dir l'officio della Madonna, o altra oratione, digiunare alcuni giorni et simili ; 2° se mai ha fatto confessione generale ; se l'ha fatto, con chi et con che occasione ; non l'havendo fatta, se desidera di farla ; et se ha qualche cosa, che li grava la coscienza ; 3° quante volte era solito di confessarsi et communicarsi tra l'anno, et che animo tiene circa il frequentare tali sacramenti ; 4° se mai ha havuto conversatione con persone spirituali, et se s'ha dato per alcun tempo al spirito ; et se l'havesse lasciato, con che occasione ; 5° se gli è venuto mai desiderio di donarsi alla divotione, et quante volte gli è venuto tal desiderio, et perché di poi non l'habbi esseguito ; 6° che sorte di beni solea frequentare, et quando andava alle

---

305 giudicasser *ms.* || 325 interrogati *ms.* || 330-1 con chi occasione *ms.*

---

[16] Cf. supra, mon. 50 (*Reg. comm. conv. Coll. Germ. - 1569*) § 6.
[17] Cf. supra, mon. 49 § 5-8 : *Regulae ad pietatem.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

prediche, che cosa lo solea più movere; et se mai ha frequentato raggionamenti spirituali, et in che sorte di raggionamenti si sente più mosso, cioè delli quattro novissimi, o della vanità et miseria di questa vita, o delli beneficii di Dio, o d'altri simili; 7° se ha alcun voto; et che animo si sente circa il far profitto circa le cose dello spirito; et se sa l'importanza d'esse; et a che cosa di devotione si sente più inclinato. [67*v*]

Interrogationi per conoscere a che termine si ritrovi nelle cose di studii [18]

Prima, quanti anni ha atteso alli studii, o quanto tempo è che l'ha lasciati; 2° che autori ha inteso, et quanti libri d'esso; 3° la qualità de maestri che ha havuto; et se da essi era tenuto tra li buoni scolari; 4° come li serve la memoria, et che facilità tiene ad intendere quel che dal maestro l'è insegnato; 5° se ha inclinatione alli studii, et come solea studiare prima, et che ordine teneva in essi; 6° quanto pensa d'esser inanzi degli studii, et a che sorte di studii si sente più inclinato; et quello che li suoi si an determinato circa li suoi studii; 7° farlo comporre et construir et dichiarare alcuna cosa degl'autori che ha inteso.

Interrogationi per conoscer in che termine si truova nelli costumi [19]

Prima domandargli, in che conto era tenuto in casa dalli suoi, se per quieto o vero di natura viva; 2° come era ubidiente alli suoi maggiori; et se si tenevano sodisfatti d'esso; 3° che sorte di compagni haveva, et come si diportava con essi; et se mai gl'è occorso a scorozzarsi con essi, et per che causa; et che sorte di mal costumi ritrovava in essi, et quali più li solevano dispiacere; 4° se è mai stato fuor della patria, et quanto tempo, et con che occasione, [68*r*] et che occupationi o tratenimento ha havuto; 5° che mala inclinatione li pare d'havere, et in quale sente più difficoltà di superarla; 6° se mai ha havuto alcuno che l'habbia insegnato buoni costumi o mali; et che cosa ha in questo imparato; 7° si sente gran voglia di lasciar tutti li mali costumi che havesse, et imparar li buoni. Et doppoi se li potranno leggere et dechiararli, quali sono li buoni et quali li mali costumi, con darli alcuni avvertimenti sopra ciò, et il simile delle altri interrogationi.

Tutti quelli che faranno li tre sudetti essami, noteranno quello

---

343-4 importanze *ms.*

---

[18] Cf. *ib.* § 28-34: *Regulae circa studia.*
[19] Cf. *ib.* § 22-27: *Regulae circa modestiam.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che risponde, acciò possi conoscere, a che termine si ritrova quello che è essaminato ; et dopoi lo conferischi con il P. Rettore.

Questi essami si possono fare avanti d'esser accettati ; massimamente con quelli che non sono così ben conosciuti ; et ancora si può differire per doppo che sono accettati, avanti d'entrare in collegio, o doppo d'esser entrati. L'essame proprio per accettare è quello delle sette conditioni che si ricercano per esser atto per studiar in collegio.

AVVERTIMENTI PER DARE A QUELLI CHE SARANNO ESSAMINATI — CAP. IV

Circa il spirito gli potrà dire, prima, in che consiste il spirito, l'utilità che apporta seco il darsi al spirito, le cose che aiutano per lo spirito, et le cose [68*v*] che impediscono. Il simile farà nelli studii et circa li costumi, et circa l'osservanza delle regole. Et questo si potrà fare, doppo che saranno entrati.

D'arsi al spirito non è altro che fare quello per che l'huomo è creato, et che è proprio dell'huomo, et particolarmente del christiano, et che Iddio ci ha da domandar a ogn'uno conto, conforme alla commodità et occasioni che a ciò gl'ha donato. Et ha da pensare che Iddio con la sua santissima providenza non per altro l'habbi ordinato che venisse in collegio, eccetto perché pensasse et attendesse particolarmente alle cose del spirito. Et il spirito propriamente consiste, in conoscere, temere et amare Dio, ordinando se stesso con tutte le sue attioni a esso, procurando in tutte le sue attioni conoscerlo, temerlo et amarlo [80]. Il che si fa osservando la sua santa legge. L'utilità sono infinite, ma particolarmente sono : primo, liberarsi della tirannia del peccato, del demonio et delle proprie passioni ; 2° la pace, libertà, securtà della conscienza ; 3° l'ottener l'amicitia, gratia et beni di Dio, crescendo ogn'hora in essi ; 4° l'avicinarsi ogn'hora più al cielo, con facilitarsi la strada ; 5° caminando nella luce scacciando da sé le tenebre, i lacci, pericoli et miserie del peccato, guardandosi da essi ; 6° gustar delle dolcezze, allegrezze et contentezze del spirito ; 7° ottener finalmente la beatitudine.

Li mezzi sono : primo, l'haver gran volontà et gran desiderio d'atten-[69*r*]der ad esso spirito ; 2° frequentar li santissimi sacramenti ; 3° darsi all'oratione ; 4° delettarsi spesso d'udire la parola di Dio et di frequentar i raggionamenti spirituali ; 5° procurare d'occuparsi sempre, ma in cose virtuose et buone, et esser perseverante nelle buone attioni ; 6° attender alla emendatione delli proprii defetti ; 7° delettarsi della conversatione delle persone spirituali.

L'impedimenti al spirito sono : primo, l'haver remessa volontà al

---

[80] Cf. finem hominis, prout a S. Ignatio definitur in exercitiis spiritualibus ; MI *Ex. sp.* (1969) 164-67 : *Principium et fundamentum.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bene ; 2º li mali habiti o male inclinationi ; 3º far poca stima delle cose del spirito et delli mezzi che a esso conducono ; 4º li mali raggionamenti et le male conversationi ; 5º l'esser troppo attaccato con l'affetto alle cose di questa vita, et particolarmente alla commodità et piaceri del senso ; 6º le mali operationi ; 7º fuggire la conversatione di buoni, et abhorrere li buoni raggionamenti, con farsi nemico della virtù.

Il studio è una attione propria dell'huomo, nel quale si perfettiona la principal parte dell'anima, che è l'intelletto, nella cognitione delle cose, et quelli che in questo più se approfittano, pareno in un certo modo superiori a gl'altri ; et è una delle degne occupationi nella quale l'huomo naturalmente si possi occupare ; et è uno essercitio et una faticha che bisogna incominciarla nella gioventù, per finirla insieme con la vita. Sopra tutto importa nelli studii haver [69*v*] il fine retto, quale ha da esser la gloria di Dio, la salute dell'anima et poter giovar al prossimo, cioè studiare per poter conoscere et honorare Iddio, salvar la sua anima et con essi far servitio al prossimo.

L'utilità sono : prima, nell'età tanto pericolosa occuparsi in così honesta et utile occupatione ; 2º il perfettionar così nobile parte, come è il nostro intelletto, con cacciar da noi l'ignoranza, quale rende l'huomo vilissimo ; 3º il farsi atto per poter giovar ad altri ; et particolarmente alla patria, alli parenti et amici ; 4º per l'honore che si fa agli huomini studiosi ; 5º sogliono esser mezzi per acquistar beni di fortuna et d'aggrandir con tal mezzo le loro case ; 6º la buona sodisfattione che per ciò si dà alli parenti et amici ; 7º la sodisfatione propria del'huomo che ha quando si vede venuto a buon termine nel sapere, con dar buon conto di sé, et con poter star appresso gl'altri che han nome di sapere.

La commodità et aiuti sono : prima, l'haver buono ingengno, cioè buon giudicio et buona memoria ; 2º darsi con tutto l'animo alli studii, non perdonando a faticha ; delettarsi in quelle, abhorrendo tutte le cose che in ciò le ponno impedire ; 3º haver buoni maestri et buoni essercitii, et sempre occuparsi in essi al tempo a ciò ordinato ; 4º haver modo da studiare con andar ordinato [70*r*] in essi ; 5º delettarsi della conversatione di persone studiose, pensando d'imparar d'ogn'uno et haver buona emulatione con i suoi eguali ; 6º abhorrire et scifare le persone che procurano di ritirarli dalli studii ; 7º haver gran desiderio d'imparare, soggettandosi a ciascheduno che li vuole o può imparare, pigliando alcun santo per avvocato nel bon progresso delli studii, facendo ogni giorno alcuna buona opera a tal fine, pregando Iddio li doni gratia d'indrizzargli al suo honore et gloria, et alla salute della propria anima.

L'impedimenti sono tutte le cose contrarie alli sudetti aiuti, et in particolare il rilasciar troppo l'animo alli piaceri et alle proprie passioni.

Li buoni costumi sono l'ornamento delle attioni humane, per le quali li rendiamo grati et amabili agli altri ; et consiste in far le sue at-

---

451 contrarii *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tioni con debito modo et ordine, havendo rispetto al tempo, al luogo et alle qualità delle persone, delettandosi di far sempre mai attioni virtuose, guardandosi delle attioni vitiose et che ad altri possi dare dispiacere, o vero che siano fuori dell'usato. Et questo consiste nelle attioni esteriori del corpo, et nel parlare. Et la medesima comprende una buona parte de buoni costumi, o vero nell'esser humile, maturo et benigno nelle sue attioni. [70*v*]

L'utilità sono : prima, il dar segno d'esser virtuoso, per esser lo più delle volte l'esteriore inditio dell'interiore compositione et ordine ; 2° il rendersi amabile a tutti ; 3° la lode che si eccita di sé ; 4° il buon essempio et il buon dire che si dà di se ; 5° il farsi imitabile agl'altri ; 6° li molti inconvenienti che si schivano, li quali sogliono nascere dagli mali costumi ; 7° raccoglier i frutti delle buone conversationi ; 8° la facilità che si ha per essi d'acquistar ogn'altra virtù ; et è come un fondamento, sopra del quale si può facilmente edificare ogni altra virtù.

L'aiuti et mezzi per acquistare li buoni costumi sono : prima, haver la natura ben inclinata ; 2° desiderar d'acquistarli et delettarsi in essi ; 3° sapere, in che cosa consiste li buoni costumi, et faticarsi per acquistarli et notarli negl'altri ; 4° la conversatione di persone virtuose et ben costumate ; 5° conoscer li mali costumi et guardarsi da essi, et havendone alcuno, far ogni opera per lasciarlo ; 6° haver alcuno che li sia come maestro et l'avvertisca quando in essi manca ; 7° star sopra di sé et avertire in tutte le sue attioni ciò che fa et come lo fa et come l'ha da fare ; et sopra tutto esser amico della modestia.

L'impedimenti sono tutto il contrario delle cose predette, ma sopratutto sono : l'esser vivo di natura, l'haver poco cervello, [71*r*] l'esser altiero et relassar il freno alle male inclinationi et alli mali habiti. Regola non è altro, che l'attione ben misurata et ordinata per conseguir il fine che si pretende.

Del viver secondo la regola ne nascono tutte queste utilità : prima, il conseguir facilmente il fin che si pretende ; 2° perché è proprio degl'huomini virtuosi, et il vivere senza regola è proprio dell'huomo vitioso ; 3° il far attioni virtuose quelle che per se stesse non sono, per vigor dell'obedienza e del fine ; 4° il spender ben il tempo ; 5° l'imparar et asuefarsi a vivere ordinatamente ; 6° il merito che s'acquista appresso Iddio ; 7° il facilitarsi la via della virtù per il buono habito che si acquista per li frequenti atti che si fanno.

Li mezzi sono : prima, sommettersi in tutto et per tutto all'obedienza et alle regole ; 2° delettarsi di esse, considerando spesso il fine, al quale hanno da condursi ; quale si deve sopra ogni cosa desiderare ; 3° non attaccarsi in cosa alcuna, eccetto in quanto aiutano alle osservanze delle regole ; 4° tenersi sempre mai piutosto dalla parte di quelli

---

466 l'esse *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che fanno osservare le regole, che da quelli che vorriano porle a bando; 5° affaticarsi volontieri per osservanza d'esse, considerando che nissun bene si può acquistar senza fatica, et particolarmente la virtù, la cui radice è amare, ma li frutti sono suavissimi; 6° considerar spesso l'utilità che nascono dall'osservanze delle regole, et li danni che nascono per non osservarle; 7° delettarsi della conversatione di quelli, a cui piace l'osservanza delle regole, et guardarsi da quelli che non si curano d'osservarle; et conservarsi con l'istesso animo, con quale s'entra in collegio, che è d'osservar diligentemente tutte le regole, raccordandosi della promissione che hanno fatto sopra ciò.

L'impedimenti sono il contrario delle cose sudette; et fra l'altre: il mormorare o ascoltare volontieri quelli che mormorano; 2° l'esser amico dell'otio et della propria volontà; 3° l'habito fatto in contrario; 4° l'esser nimico et fuggir quelli che referiscono li mancamenti fatti nelle regole, et dispiacerli tale relatione, et far accordi con gl'altri di non accostarsi; 5° far mal volontieri le penitenze; 6° pigliar aversione et fastidirsi di esse; 7° il star più volentieri con prefetti che dissimulano l'osservanza delle regole, che con gl'altri che sono più diligenti in farle osservare; et il non deportarsi al medesimo modo in assentia del prefetto, che si fa in presentia, havendo bisogno di stimoli.

Nell'accettare siano preferiti quelli che danno di sé miglior speranza, et quelli che si giudica dover esser più utili alla repubblica christiana, come li nobili, li beneficiati, quelli che sono di paesi infetti d'heresia, quelli che hanno in animo di darsi alla philosophia et theologia. [72*r*] Anzi è necessario che seguitino avanti nelli studii per perfettionarsi tanto in essi, quanto nelli costumi et vita buona, per poter giovar tanto più il prossimo. Siano instrutti li parenti o zii o curatori: prima, come hanno da provederli delli suoi necessarii; 2° come non hanno da dormire fuora di coliegio, se non fosse per infermità; 3° che non vadino a casa loro, se non di rado; 4° che si lasci alcuna volta vedere per pigliare informatione del suo giovane, acciò che mancando, aiuti ad emendarlo; et non emendandosi, se lo ripigli; 5° che intendendo alcuna cosa del putto, come querele et lamentationi, gli l'avisi et non li creda facilmente; 6° che habbi cura di tenerlo in timore, perché il timore di fuora gli suole giovar molto; et [se] sono fuora di Roma, siano avisati di simil cose con lettere; 7° sappi con che sorte di persone fuorastieri si può lasciarli parlare; 8° se avisi che non hanno d'haver nissun negotio o cura di qualsivoglia sorte; 9° siano avisati che per dui mesi si terranno, come per far pruova d'essi; 10° si pigli informatione della sua natura, delli suoi portamenti et costumi, et in che cosa se gli deve haver cura; 11° domandarlo a che fine si move a porlo in collegio, et se il giovane vien volontieri. [72*v*]

---

512 accosarsi *ms.* || 536 suoi] suo *ms.* || 538 volontiera *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

DEL MODO DI TRATTAR ET AIUTAR COLORO CHE DI NUOVO SONO ENTRATI IN COLLEGIO — CAP. V

È molto necessario aiutar quelli che vengono di nuovo : prima, perché in ogni cosa importa a far buon principio ; 2° perché si trovano più disposti a far ogni cosa, et sogliono lasciarsi governar facilmente ; 3° perché sogliono haver animo di far ogni bene, et per alquanto tempo sogliono star molto sopra di loro, havendo gran timore ; ma dopoi, quando sono cervelli gagliardi, et che non siano bene incaminati da principio, subbito incomminciano a voler ogni cosa a lor modo ; s'accompagnano con quelli che non vanno bene ; comminciano a mormorare, fuggono la fatica, et a poco a poco si distaccano d'ogni bene. Perciò sarà bene prima darli alcuni buoni avisi, come si contiene nel quarto capitolo del primo libro ; 2° darli buona conversatione d'alcuni buoni giovani ; 3° ordinar alcun padre, il quale habbi particolar cura d'essi, col quale piglino particolar domestichezza et confidenza, scuoprendo tutti i loro bisogni et mal sodisfationi d'animo, quando n'havessino, et l'inviino a quelli che tocca indrizzarli nella devotione, nell'osservanza delle regole, ne studii et ne costumi ; 4° porlo in una camera di buoni giovani, et con prefetto molto discreto et prattico, et converria [73*r*] tenerne una o due camere apposta, dove si mettessero tutti li nuovi ; 5° se gli facci carezze, et si trattino con la soavità possibile, procurando che si affettionino al collegio, alli essercitii d'esso, alli buoni et quelli che li governano.

È di sapere che, essendo di tre sorti quelli che si accettano, o suono di buona natura et facili al bene et questi facilmente si drizzano al bene con gl'essempio degl'altri ; altri sono de natura difficili al bene, et facili al malo. Quando siano conosciuti, questi tali non s'hanno d'accettare, quando si dubita che riusciranno ; et [se] si dissegna far pruova di esso : primo, si procuri di conoscer la natura sua ; 2° se li levi ogn'occasione al malo ; 3° si tenghi basso et occupato ; 4° si procuri d'aiutarlo con mezzi spirituali, acciò Iddio lo muova al bene, come sono buoni raggionamenti, massime di cose che lo faccino [entrare] in cognitione di se stesso, del peccato [e] de frutti suoi, et della virtù et di suoi frutti ; 5° con farlo far una confessione generale, con darli gli essercitii spirituali della prima settimana, quando fossero capaci ; 6° se li levi l'occasione di conversare con persone che si confaccino con la sua natura, o vero che siano per disturbarlo con li loro mali raggionamenti et mormorationi ; 7° si tenghi in timore, massime di mandarlo ogni volta che declina dalla via diritta ; et si procuri che sia amico della fatica, et sopra tutto [73*v*] della perseveranza, perché ogn'uno per un poco di tempo sa far qualche cosa.

---

553 confidanza *ms.* || 563 facili] simili *ms.* || 572 darli gli] farli *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ciaschedun poi habbi cura, secondo che appartiene al suo officio, d'indrizzarli, come al confessore nella devotione, al prefetto de studii nelli studii, al prefetto di costumi nei costumi, et al prefetto di camera nell'osservanza delle regole, come si dirà al suo luogo del officio di ciascheduno.

Quando fossero di natura facili al bene et al male, è di haverli buonissima cura et osservar le sudette cose con maggior diligenza, acciò per colpa di chi ha la cura, non si perda quello che con qualche diligenza se guadagnaria, et tutta la fatica et travaglio suole esser con quelli, come si dirà nel seguente capitolo.

In questo, come in tutte le altre cose di questo governo, s'impararia molto dall'esperienza, provando molte cose et notando quello che giova a ciascheduno. Sopra tutto s'habbi cura che osservino le regole, et sia alcuno ordinato che le legga et le dechiari, et se gli facci promettere l'osservanza d'esse, ordinandoli che dicano, in che cosa gli pare di sentir maggior difficoltà. Similmente si procuri che mandino a mente alcuno buon ricordo, che se gli danno da principio per il loro aiuto. [74*r*]

Quando non sapessero dir l'officio della Madonna, se l'insegni. Similmente siano indrizzati nell'oratione et essame di conscienza, secondo la loro capacità. Et si procuri che impari la dottrina christiana, acciò la sappino fra poco tempo recitar alla mente[21].

È molto necessario che da principio parlino solamente con alcuni pochi assignatoli, quali possino aiutarlo ; et in alcune regole, nelle quali depende il levar l'occasione del male, si sia più presto rigoroso et stretto, che largo et piacevole. È molto importante da principio conoscer la natura di ciascheduno, et trattarlo secondo che conviene all'aiuto suo. Come si ha da fare per conoscer le nature et trattarle, si dirà nel seguente capo. Et è da sapere che per un mese, doppo che sono entrati, difficilmente si potrà conoscer, perché nel principio ogn'uno fa del buono, Però è bene farli carezze, per obligarlo più et star avertito, notando l'attioni loro, con darli ogni occasione di bene.

Quando venesse alcun malo, ma con grand'animo d'emendarsi, il simil d'alcuno pericoloso, et chi già incomminciava a declinare, importa molto a questi tali aiutarli da principio, perché ogn'uno sole da principio far gran cose, et haver grand'animo di far bene ; ma dapoi si straccano facilmente, massime quando trovano compagni a lor gusto et conformi alla loro natura. Però è necessario che da principio sia ben aiutato, et saria quasi bisogno un luoco particolare [74*v*] per questi tali, avanti che conversassero con gl'altri, perché subbito con gl'altri pigliano libertà, et s'accostano sempre mai a quelli che manco li possino aiutare,

---

600 pocco *ms.*

---

[21] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 34 ; supra, mon. 46.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et così si rovinano l'un l'altro. Et fra tutto importa sopra modo darli buona conversatione, et vedere d'indurli alla divotione, darlo in alcun di nostri, et far alcune altre cose, come si dirà nel seguente capo.

Particolarmente è d'avertire di conoscer la natura delli tramontani, et saper il modo di trattarli.

Libro secondo si ha da dividere in duoi capi : Del modo di conoscere et trattare la diversità delle nature di scolari — Cap. I

È molto necessario et importante per il buon governo del collegio il conoscer et trattar ciascheduno conforme alla sua natura. Et se ben questo è cura di tutti coloro che staranno alla cura di detto governo, particolarmente però s'appartiene all'officio del rettore, qual ha d'haver particolare talento in conoscer [75*r*] et indrizzar ciaschuno secondo la sua natura, procurando secondo l'Apostolo farsi omnia omnibus [22], cioè con li terribili esser terribile, con l'humani humano, et simili ; et ha d'usar in questo particolar diligentia et studio, procurando di farsi ogni giorno con l'esperientia più prattico et accorto in questo negotio ; perché in questo sta tutta l'importanza del governo.

Tutte le nature si riducono a tre capi, cioè buoni, cattivi et mezzi tra buoni et cattivi, che sono quelli che si trovano facili et al bene et al male, o vero quelli che si trovano con mali inclinazioni, ma non hanno ancora acquistato il habito malo, et che facilmente con alcuni mezzi ponno vincere le mali inclinazioni.

Le buone qualità che suogliono havere i buoni, sogliono esser queste : l'esser ben inclinato, modesto, costumato, humile, trattabile, semplice, discreto, accorto, ubbidiente, di poche parole, di buona conscienza, timoroso di Dio, desiderosi di far bene, amatori delle virtù, de la conversatione di virtuosi et delli buoni raggionamenti, nemici del vitio et delle male conversationi et de mali raggionamenti. Nelle riprehensioni et correttioni s'emendano, si guardano dell'occupationi del malo, desiderosi d'aiutar gl'altri a far bene con l'essempio et con buoni raggionamenti.

Le male qualità che sogliono havere i cattivi, sogliono esser : l'esser mal inclinato, mal habituato, mal costumato, immodesto, superbo, [75*v*] ambitioso, sospettoso, di proprio giudicio, indiscreto, trascurato, humorista, leggiero, di poco cervello, fantastico, di molte parole, contentioso, simulatore, amatore di se stesso, delle voluttà, nemico della

629 se] ce *ms.* || 653 soperbo *ms.* || 655-6 contentiose *ms.*

[22] Cf. 1 Cor. 1, 21.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

virtù, de virtuosi, de buoni raggionamenti et della fatica; si dilettano dell'otio et della conversatione di mali et di mali raggionamenti, mormorano facilmente, vorriano ogni cosa a lor modo, sono ingrati, impatienti, disobedienti, colerici, invidiosi, lascivi; con le correttioni diventano peggio, et si ostinano più nel male, pigliano più aversioni alla virtù et alli mezzi che conducano a essa.

Le qualità di quelli che sono nel mezzo, sogliono esser o vero haver alcune buone parti et alcune mali, o vero haver un poco dell'uno et un poco dell'altro, ma imperfettamente, di modo che ci sono principii per far bene et principii per far male, et che con li buoni sono buoni, et con li mali sono mali.

Li buoni sono di tre sorte: incipienti, quando comminciano a fare bene; proficienti, quando seguitano di ben in meglio; perfetti, quando sono ben habituati et sono securi et ponno aiutare gl'altri.

Alcuni sono buoni per natura, altri per la buona conversatione, altri per operatione di Dio, per mezzo del quale hanno vinto le mali inclinationi et li mali habiti che havevano.

Li cattivi sogliono esser di tre sorti: o vero sono lussuriosi, o superbi [76*r*] et immodesti, overo l'uno et l'altro, cioè lussuriosi et superbi.

Alcuni sono mali naturalmente, altri per la mala educatione, altri che di buoni sono deventati mali, altri sono superbi, altri coperti.

Se ben pare ad alcuni questa opra esser con gran travaglio, no è da maravigliare, perché è così ordine di Dio et della natura, che le cose buone s'acquistino con gran travaglio. Ma il travaglio è quando le cose non sono ben ordinate; ma quando sono ben ordinate, sarà grandissimo il frutto con pochissimo travaglio.

Quelli che dubitano, col tempo non siano per nascere delli disordini, mi pare che, si come non sunt facienda mala, ut eveniant bona [22], così non si ha da lasciar il bene presente per dubbio del male che ne può seguire, perché quello che sarà, Iddio lo sa; et si come Iddio nell'opere sue, mentre ne tiene la protettione, non potranno pericolare, così agendo, le vuol lasciare non chi li possi contradire, perché certo sa quello che è il meglio. Con tutto ciò nelli governi s'ha con prudenza prevenir i mali et remediarvi. Perciò si fanno leggi et decreti et statuti, acciò promovino inanzi il buon regimento, et lo conservino dalli casi che ponno avvenire in contrario. Così al presente con li seguenti constitutioni ordinar talmente le cose che si conseguischi facilmente il fine che si pretende, et preservi dalli disordini futuri. Et perché questo governo per esser nelle mani della Compagnia [76*v*] come suo proprio, et dependendo

---

659 perficienti *ms.* || 674-5 soperbi *ms.* || 684 dubbito *ms.*

---

[22] Cf. Rom. 3, 8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che la Compagnia non perda il spirito, perché perso che l'havessi, et questa opra con tutte l'altre ministrationi che ha per le mani andariano in rovina ; così principalmente ha d'attendere che in essa si conservi et si aumenti il spirito più che nissuna altra cosa. Né è da pensare che in questo governo i soggetti perdano il spirito. Anzi si è occasione d'aumentarlo, sì perché l'attione è virtuosa, per esser ordinata in Dio, et per conseguente meritoria ; 2° perché Iddio concorre per esse sua opera et aumenta il spirito, non che lo levi ; 3° perché conoscendo che in tal governo vi bisogna spirito, sono stimulati a procurarlo in se stessi ; 4° perché la persona, massime quelli della Compagnia, acquistano il spirito et perfettione, quando la procurano negl'altri, come si fa in quest'opera.

Quelli che sono mezzi tra buoni et cattivi, sono ancora di tre sorti : cioè che, havendo alcune male inclinationi, hanno ancora il contrapeso d'altre buoni inclinationi ; altri che, essendo di buona natura, la mala educatione l'ha nociuta ; altri che havendo male inclinationi, ma per la buona educatione, o per rispetti et timore humano, o per l'età, et per non haver occasione, non sono cresciute né venute in habito.

Il modo per conoscer la natura : il primo è, notar in ciascuno le seguenti cose : 1° alla natura, cioè di che complessione, se è sanguineo, cole-[77*r*]rico o flemmatico o malinconico, con tutte le sue combinationi ; 2° l'età, cioè se è putto, giovane o d'età matura ; 3° il stato et conditione sua, cioè se è nobile o ignobile, laico o ecclesiastico, legitimo o naturale ; 4° li costumi, se è costumato o mal costumato ; 5° l'inclinatione, se è buona o mala ; 6° l'educatione, se è ben educato o mal educato ; 7° l'habito, se è buono o malo ; 8° che proprietà et particolarità particolar tiene ; 9° come si [è] notato di sopra nelle qualità di buoni et cattivi. Secondo, si ponno giudicar le nature dal parlar suo, dagl'atti esteriori et dalle relationi che ne danno gl'altri ; delle passioni che dimostra massime nella faccia, delle conversationi che piglia, dal fine che pretende, et della facilità et difficultà che ha in lasciarsi trattare, et secondo che fa gran stima o pochissima della devotione. Tertio, ordinar alli prefetti di camere che li scrivano tutte le virtù et defetti che notano alli suoi, et il rettore in un libro tenghi notato la proprietà di ciascheduno, et insieme il buono o mal progresso di ciaschuno, et li mezzi con li quali ciaschuno più s'aiuta. Et osservando questo, fra poco tempo verrà a pigliar gran prattica circa il conoscer delle nature, et a sapere il modo di trattarle, perché in questo più si conosce con il giudicio et con l'esperienza, che con qualsivoglia altra cosa ; et è ancora necessario applicarsi et delettarsi di ciò. Quando [77*v*] alcuno tien gran timore di comparire inanzi al superiore, per l'ordinario è cattivo. Quarto, provarlo con riprensioni, penitenze, mutationi de camere, star sopra d'esso circa l'osservanza delle regole, darli con chi habbi da parlare,

718 state *ms.* || 733 a³] ad *ms.* || 737 comparere *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

darli alcuni avisi particolari, et simili. In questo però si è da notare che in conto di voler conoscer la natura di ciasched'uno, non se gli dia occasione di alterarsi et sdegnarsi. Questo si può far con alcuni che siano quasi conosciuti, et con occasione, et che si pensi che con tali mezzi s'habbi o d'emendare o da scoprirsi, di tal sorte che si possi pigliar occasione di mandarlo. Quinto, far un essame di varie cose, et accomodato a quello che si desidera di sapere, et particolarmente delle sudette; et dalle sue risposte raccogliere sua natura.

Il modo di trattar tanta diversità di nature, con aiuto et sodisfattione di ciasched'uno, è molto difficile et fa di bisogno particolar aiuto di Dio, et conviene esser persona molto discreta et prudente et insieme di molta charità et zelo delle anime. Primo, bisogna condescendere et usar del soave et dell'aspro al suo tempo; 2° bisogna andare con destrezza et non correre a furia; 3° pigliar il parer degli altri, et procurar di far ogni cosa con raggione et ordine, che l'esperienza l'insegna; 4° haver sempre mai per fine l'utilità degl'altri, et specialmente il ben publico; 5° si ha da guardare da ogni sorte di passione, et massime il tutto far. [78*r*]

DEL MODO CHE HANNO A TRATTARE CON LI FORASTIERI — [CAP. 2 DEL 2 LIB.]

È molto necessario che si li habbia cura circa il conversar con esterni, 1° perché ponno con quella occasione esser persuasi al male d'alcuni che hanno pocha voglia di far bene; massime, quando fossero persone che per avanti havessero pratticato insieme con poco buoni costumi; o almeno li scolari con quella occasione ponno scoprire le loro male sodisfattioni di animo, che ponno haver circa lo stare in collegio; et [2°] per non esser impediti et distratti dalle loro studii con le visite.

In questo se ha d'havere particolare cura 1° a quelli che sono nuovi; 2° a quelli che sono pericolosi; 3° alli discoli; 4° a quelli che li fosse alcuna cosa occorsa di mala sodisfattione, sin che gli si passa. Si habbia ancora cura che nissuno del collegio pigli negocii di qual si voglia sorte; et occorrendo alcuna cosa necessaria per loro stessi, si facci per persona del colleggio, come il procuratore o quelli che accompagnano.

Si potrà tenere quest'ordine: 1° quando uno entra in collegio, domandar ai suoi, con che persone potrà trattare, et procurar che siano ordinati [78*v*] per venir a provederli per li bisogni; e sia persona secura e fidata, col quale il portinaro pigliarà conoscenza et prattica, ordinandoli l'hora che può commodamente trattare con essi, senza loro scommodo. Et procuri con bel modo di saper di ciò che trattano, massime quando li scolari gli recercano d'alcuna cosa. — 2° Quando non siano

---

756 5°] 2° *ms.* || 763 che] per che *ms.* || 764-5 **sadisfattione** *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

persone ordinarie, o loro parenti, o persone di rispetto, il portinaro non gli chiami alla porta senza avisar primo il superiore ; il quale, quando non habbi molto caro che gli parli, può informarsi della qualità di quella tal persona ; et poi con bel modo istesso sapere licentiarlo, facendogli intendere gl'ordini del collegio, e la volontà delli suoi. Quando pare, quella persona facesse molto instanza, il superiore, per non mandarlo molto alterato, lo potrà far chiamar in sua presenza, o in sua camera con intender ciò che parla.

Quando stanno alle scole, si vien calcuno per parlarli, se non è persona di molto rispetto, o parente stretto che voglia alcuna cosa necessaria, non se gli lasci parlare a nessuno, ma li maestri avisino quelli tali, che vadino al collegio loro a parlarli, acciò che quivi non impediscano li studii. Il simile facciano li giovani, et quando per alcuno occorre a parlarli, subito che sono in collegio, avisino il superiore.

Quando vanno fuora per Roma, o non gli parlino, o sia in presentia del praefetto, o di quello che li compagna, quando non fossi parente o persona ordinaria che tien cura d'esso ; et in questo si ha d'havere consideratione alla qualità del giovane, secondo che si è detto di sopra. [79*r*]

Dell'ordine et divisione del Collegio — Cap. 3°

L'ordine sopra ogn'altro è necessario nel governo, sí per più facilità d'esso, evitando la confusione, sí anchora per schivar li disordini.

L'ordine consiste in far le cose al suo tempo et loco et con il debito modo et con la subordinatione d'una cosa al altra, come che alla tal hora si levino, et di poi discorrendo, poi che si ha da fare in tutto il giorno, sin che si vadi a dormire ; et che si faccino con il debito modo, come che nel tempo di studii si osservi il silentio e simili, et al tempo ; et a questo si ordina tutto ciò che si fa per evitar il disordine, come si contiene diffusamente nelle regole ; perché l'operare ordinatamente, è il medesimo che operar regolatamente.

L'ordine ha da esser : primo, nel tempo, che sia distribuito bene ; 2° nelle attioni, che siano fatte con il debito modo et debite circonstantie per cavarne frutto ; 3° nelle persone, nel trattarle et ordinarle secondo che conviene al grado di ciascuna ; 4° nel levar l'occasione de disordini ; 5° il temperar una cosa con l'altra, per durarvi et acciò sia men grave, come le ricreazioni al suo tempo et per più frutto et utilità ; come doppo li studii, ordinar il suo tempo per attender al spirito.

Il superiore ha da procurare : primo, d'esser ordinato in se stesso, procurando di dispensar le cose al suo tempo et commodità delli altri, procurando quello che può far in un giorno, [non] differir all'altro, per non saper pigliar il tempo, come si dirà nel officio del rettore ; 2°

---

803 poi[a]] voi *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ha da procurar che ciascuno habbi ordinatamente quello che ha da fare; che sono le regole di ciaschuno [24]; et esso habbi cura che ogn'uno l'osservi; 3° che nel collegio sia ordine, così [79*v*] nelle cose ordinarie d'ogni giorno, come nelle cose estraordinarie che occorrono, procurando che il tutto si facci con il debito modo. Il simile si facci nelli essercitii literarii et di devotione. Et le cose che si hanno da fare, le quali non sono così ordinarie, il superiore le premediti et avvisi per tempo quelli a chi tocca, acciò stiano al ordine per far quanto bisognerà.

Tra li buoni ordini del collegio, che schiva molti disordini et molta confusione, et che è necessariissimo per il bene universale di tutt'il collegio et per la facilità del governo, è la divisione de scolari: primo, in ricreatione in quatro parti, una de grandi, l'altra in mezzani, la terza di piccoli; la quarta, divider quella che delle tre sudette sarà maggiore in due. Et senza queste divisioni saria impossibile governare il collegio. Et se bene fossino pochi scholari, è però bene far qualche divisione; 2° le divisioni delle camere, secondo le quali saranno divisi da per tutto dove si trovaranno, procurando che ogn'uno vadi o stia con quelli della sua camera, senza mescolarsi con altri dell'altre camere.

Et perché questa divisione delle camere è cosa importantissima, però il superiore ha da haver grand'avvertenza, in accomodar le camere di modo che siano talmente distribuiti, che si aiutino l'un l'altro, et che nissun possi far danno all'altro. Et in questo ci vole grand'esperienza et gran speculatione et prudenza del superiore, perché gran parte del bene del collegio dipende da questo. Però sarà bene che avvertischi le cose seguenti: Primo, ha da osservar di metter insieme quelli che sono simili d'età, di nobiltà e di costumi; 2° che stiano separati li fratelli et parenti, se non fosse qualche particolar rispetto, per il quale convenisse che stessero in-[80*r*]sieme. Per l'ordinario si tenghino separati li pericolosi tra sé che sono, o li discoli; eccetto, quando non convenisse tenerli tutti insieme, quando fussero molti, acciò non facessero danno alli altri, quando fussero dispersi, come s'è detto di sopra, et separandosi questi, s'hanno da tenere tra sicuri, come tra molti buoni sevene può porre uno; quando fussero duoi, prohibirli la conversatione tra essi pericolosi. Ancora s'intendi alcuni che incomminciano a declinare, o che non sono molto securi; et questi, si sono pericolosi per esser carnali, per ogni modo si devono separare. Quando hanno altri parti, possono star insieme, purché tra essi vi siano molti delli securi, et che il conversar tra essi pericolosi sia prohibito, o vi si habbia l'occhio sopra, come quando sono immodesti, mormoratori, contentiosi, fastidiosi, che stiano mal volontieri in collegio, nemici della faticha et amici de piaceri et dell'otio.

834 fossi *ms.*

[24] Regulas variorum officiorum in Collegio Germanico, anno 1564 conscriptas, videsis supra, mon. 38-45.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Li nuovi si ha da procurar che sempre stiano tra buoni, come si è dette di sopra. È anchora bene, che spesso si faccino le mutationi; quando però si giudica più espediente, massime alla renovatione di studii, o in altri tempi che si fossero fatte molte mutationi particolari, o che fossero venuti molti di nuovo, et convenisse far una mutatione universale per accommodargli meglio.

Alcune volte si fanno le mutationi particolari o per aiuto di qualch'uno, con porlo tra buoni, o per provarlo, mutandoli d'una camera in altra, o per ovviare a qualche disordine che fusse nato, o fusse per nascere, o per utile d'una camera, con levar quelli che la disturbano, o per far gratia a qual'chuno [80*v*] che con grande instancia domanda di andar nella tal camera, promettendo d'approfittarsi; benché in questo si ha d'havere gran consideratione, 1° di preferir il bene publico; 2° veder, si veramente è per aiutarsi; 3° considerar il fine, perché lo domanda; 4° quando pur vegghi che conviene, concederla con alcune conditioni, per maggior suo aiuto.

È anchora bene mutare alcuni d'una ricreatione all'altra o per bene et aiuto di quella ricreatione, o per aiuto dell'altra, o per divider dalli pericolosi, o per aiuto particolare o probatione di colui che è mutato.

Per far bene le divisioni et mutationi in util del collegio et bene particolar di ciaschuno [è necessario] che vi siano gran quantità de buoni tra quali stiano mescolati alcuni pochi mali, et con tenerli però oppressi, acciò non ardischino di nocer ad altri. Quando fusse il contrario, saria la rovina del collegio, perché ogni cosa andaria in disordine, et li giovani in cambio d'aiutarsi, si vitiariano l'uno l'altro, et in tal caso sarà più spediente non tener tal cura.

Delli disordini et modo di remediarvi — Cap. 4°

Quello che più importa nel governo, è con la prudenza praevenire et impedire che non naschino disordini, o quando sian nati, con opportuni remedii darvi ordine.

Li disordini sogliono esser: prima, quando non ci è osservantia di regole e non ci è disciplina o timore; 2° quando vi nascono molti diffetti et d'importantia; 3° quando non vi è spirito, et suono nuotati li buoni, et schiffasi quelli che vi attendono; 4° quando non si attende et non si [81*r*] fa frutto nelli studii; 5° quando li scolari hanno libertà di fare amicitie a loro modo; 6° quando suono avversi delli nuostri, et sono perseguitati quelli che accusano; 7° quando li cattivi si accordano et fanno conventicole tra essi; 8° quando li scolari sono immodesti, disobbedienti, et recusano di far le penitentie impostegli; 9°

863 alle *ms.* || 886 giovani] governi *ms.* || 893 nascano *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quando fanno mormoratione in collegio per ogni minima cosa ; et che ogni minima cosa che si fa in collegio, si sa fuora di esso ; 10° quando li scuolari si sviano l'un l'altro, o hanno fuora alcuni che procuranno di sviargli, o hanno commodità d'andar fuora et ritrovarsi insieme ; massime, quando di questo s'accordano in collegio.

La principal causa delli disordini proviene dal superiore, o che non intende il governo, o che non s'applica, o per esser tropo suave o troppo austero, o per non saper rimediar a tempo, o per esser nuovo, non havendo l'esperienza che conviene, o per non haver ministri atti ; 2° quando è in collegio gran quantità di discoli ; 3° si van dissimulando li defetti con portar rispetto, et eccettuando questo et quello in castigarli, quando lo meritano et conviene per il bene publico ; 4° con non far conto delli defetti piccoli, per li quali si piglia poi licenza in far li grossi ; 5° quando si lascia pigliar animo alli discoli, et non si tengono bassi, come conviene ; o vero non si mandano dal collegio ; 6° quando si lasciano crescere li disordini a poco a poco, per non darvi buon rimedio nel principio ; 7° il non tener cura d'essi nelli tempi di vacantie et nel tempo che gli si concedeno le recreationi, come il carnevale et il natale et nella festa del re [25] et nel mandarli l'estate alle vigne ; 8° le intrinseche ami-[81*v*]citie che pigliano tra sé li scolari, massime quando siano de securi ; 9° l'estate per le recreationi che hanno di continuo tutti insieme ; perché la ricreatione di ciascuna camera da per sé, che si fa l'invernata, si trova molti disordini, et per l'ordinario, fatta la Pasqua, incomminciano a scoprirsi le dissolutioni, le quale sogliono esser state semenzate il carnevale, et si consumano nell'estate ; 10° quando si dà ricorso alli scolari ad altro che al rettore ; o quando il rettore è tale, che conviene minuirle l'authorità ; o esso, per fuggir la faticha, lassa fare al ministro quasi ogni cosa.

Il modo di rimediar in universale è : primo, la prudenza, cura e sollecitudine et buon modo di procedere del superiore e dell'altre che stanno in questo governo ; et il delettarsi di veder le cose ordinate ; 2° procurar che vi siano buoni ordini, et si facciano le cose al suo tempo, et far di modo che si osservino ; 3° esser presto in ovviare alli disordini nelli principii, che non venghino, et venuti, avanti che si faccino maggiori, rimediarvi, con avvertire che il remedio non sia tale che facci nascer maggiori disordini, come avvene ad alcuni che fanno in fretta le cose senza consiglio et senza esperienza ; 4° quando il superiore non fa le cose di suo capo, ma piglia il parere degl'altri esperti in tal negocio ; 5° quando si procura di tener li discoli bassi, et alli virtuosi si dà animo et s'essaltano ; 6° quando il superiore avverte qualche disordine, consideri le cause di ciò, et procuri levarle, perché altrimenti, si ben ri-

[25] Ad tempus tridui quod Quadragesimam praecedit, iuvenes eligebant sibi regem, cui nonnullae etiam potestates ac multiformae honores tribuebantur ; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 56-58 ; et *Pol. Compl.* II 14.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

media, di nuovo nasceranno ; 7° habbi il superiore et li altri che stanno a questo governo, l'intentione retta nelle loro attioni, et pro-[82*r*]curino d'indrizzar tutte le attioni al vero et legitimo fine ; 8° quando riuscisse alcun rimedio in levar alcuni disordini, lo noti, et sappi da quello imparar il modo di rimediar ad altre cose ; 9° quando in qualche cosa trovi difficoltà in rimediarvi, provi molte cose ; et quella che mostrà esser di più giovamento, la frequenti, sin che in tutto sia levato ; 10° sopra il tutto si ricorra per aiuto a Dio, acciò ne illumini di quanto si ha da fare, et faccendoli raccommandare all'oratioui degl'altri, acciò il Signore porghi suo santo aiuto nel dar buon rimedio alli disordini.

Il rimedio in particolare sono li ordini buoni che si danno, et tutto ciò che si pone nella seguente opera, nelli capi particolari di ciasch'una cosa, perciò che il buon governo non è altro, che governar le cose et indirizzarle al suo fine, senza che vi naschino disordini, et nati rimediarvi. Et per questo si fanno constitutioni, le regole et li buoni ordini, quali si propongono a ciasch'uno per osservarli.

Quando alcun ordine dato va rimesso et si desidera l'osservatione d'esso, con dare una penitenza publica a qualch'uno che più degl'altri manca in essa, si viene a revocar in esso.

Quelli che restano in casa, et quando tornano dalle scuole, sempre vi sia qualchuno de nostri che ne habbi cura.

Sopra il tutto si habbi l'occhio sopra quelli che vanno male, et hanno alcune amicitie tra essi ; et non ammettino facilmente ogn'uno alla loro conversatione et amicitia, massime li buoni. [82*v*]

Si tenghino sindici, massime nelli luoghi dove sogliono nascere li disordini, come nelle camere, nelle classi, nelle ricreationi et simili ; et spesso s'a informato d'essi.

Dell'officio de prefetti di ricreatione et di prefetti di camere [36] — Cap. 5°

Li prefetti di camere si faranno, acciò aiutino il collegio ciascuno nella sua ricreatione, procurando che s'osservino le regole et ordini et avisi dati [37], tenendone copia di ciascun' aviso che ci darà.

2° Acciò trattino con li fratelli dell'aiuto delli loro scolari, s'informino delli loro diffetti per raguagliarne poi il superiore.

3° Acciò con la lor presenza, massime nel tempo della ricreatione, o quando stanno tutti insieme, li scolari stiano con più rispetto.

---

958 disordine *prius* || 975 per] pra *ms.*

---

[36] Regulas praefecti cubiculorum, anno 1564 concinnatas, videsis supra, mon. 43.

[37] Imprimis intelligendae sunt *Regulae convictorum Collegii Germanici*, quae anno 1569 etiam typis expressae sunt ; quas videsis supra, mon. 49-50.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4° Habbino cura che li fratelli siano uniformi nel governo, et che trattino con li scuolari con aiuto loro, et notino li defetti delli fratelli, et ne dian avviso al superiore; et segl'habbi cura che osservino le regole della Compagnia, per quanto si potrà; et che faccino progresso nel spirito, et caminino avanti nella perfettione.

5° Che instruischino li fratelli che vengono di nuovo al collegio, et gli raguaglino di quanto hanno da fare nella cura che gli sarà imposta.

6° Li giorni di feste et di ricreatione, et massime nelli tempi di feste solenni, come nella festa del re et del carnovale, piglino particolare informatione dalli prefetti, come si saranno portati.

7° Veddino che li fratelli tengano buona cura delli suoi nel tempo che stanno [83*r*] in ricreatione, o che stanno tutti in sala, havendo cura, con chi trattano et conversano, et nissuno possi uscir di quel luogho senza licenza loro, o di chi sarà in tal luogho.

8° Habbino cura che sia provisto alli fratelli della loro ricreatione, et di tutti li suoi necessarii.

9° Piglino cura d'aiutar alcuni che particolarmente mostrano d'haverne bisogno; et in generale habbino cura nella loro recreatione, che si facci profitto nello spirito, nelli studii, nelli costumi et nella sanità; e tenghi particolar cura delli ammalati o convalescenti della loro ricreazione.

10° Siano spesso con il rettore, raguagliandolo come passa la loro ricreatione, almeno due volte la settimana; et subito che occorse alcun caso importante, gli lo facci subbito intendere.

Seben conviene che per conservatione della lor authorità habbino licenza di poter dare alcune penitenze et cavalli, niente di meno procuri di farlo, quanto manco di rado potrà, facendolo più presto fare al ministro; perché, si ben conviene che habbino authorità, ha però di guardarsi di non farsi odioso; anzi procuri trattare con ogni soavità, massime con quelli che danno qualche speranza d'aiutarsi.

Li prefetti di camere hanno da sapere che nel Collegio Germanico hanno d'attendere d'aiutare loro stessi, principalmente procurando di attendere a fare profitto nello spirito et nelli studii et nell'osservanza delle lor regole, et del loro instituto. Perciò si guardino del pigliar tropo libertà et licentia, et sopra il tutto dal cercar la benevolentia delli scolari, o dal pigliar stretta a-[83*v*]micitia con essi, guardandosi che il voler aiutar gl'altri, come proprio instituto della Compagnia, non declinino in se stessi dalla virtù et dalla via della perfettione, ma procurino con tutto il animo, insieme con aiutar loro stessi, aiutar ancora l'altri, obligandosi a ciò la carità christiana et il proprio instituto.

Il principal aiuto che daranno agli scolari, sarà col buon essempio, mostrandosi desiderosi della perfettione, essercitarsi nelle virtù,

---

990 converseranno *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

frequenti et devoti nelle loro orationi, diligenti nelle loro studii, et sopra il tutto zelosi del bene et profitto loro.

Sappino conoscere l'occasione che hanno nel Collegio Germanico, che insieme con attendere alle loro studii, imparar il modo di trattar et aiutar il prossimo, et d'essercitarsi in molte virtù, et farsi tale, quale propriamente conviene per li ministerii della Compagnia ; almeno ha occasione di conoscer li proprii difetti et propria fragilità, et quanto harà fatto progresso nella perfettione.

Trattino con li scolari con piacevolezza, di modo che li guidino più presto con raggioni, et con mostrarli qual sia il ben loro, che con asprezza et minacce.

Habbino avanti l'occhi li fini del collegio, che sono il profitto nel spirito, nelli studii et nelli costumi ; et procurino con l'osservantia delle regole et degl'ordini del collegio condurli a essi.

Siano uniti con li altri fratelli, et procurino esser uniformi nel governo delli putti, guardandosi da duoi estremi, che sono l'esser troppo facile et dar troppo libertà alli figlioli ; o l'esser troppo severo et esasperarli per minima cosa. Il mezzo sarà, con la misura della discretione, tener li suoi in os-[84*r*]servantia, con haver modo di farsi insieme temere et amare.

Sopra il tutto usino poche parole con essi, et guardinsi dal contender con essi ; ma subito imporli che taccino ; et se bene lor seguitano, non gli rispondere, ma lo avisi che lo farà intender al rettore ; et quando li paresse conveniente per qualche disobedienza, mandare a chiamare il rettore o ministro ; et con buon modo procurino di tenergli in timore.

Procurino di conoscer le nature et, conforme a esse, trattargli ; che è : li buoni con piacevolezza, li mezzani con timore et piacevolezza, li cattivi con puro timore ; ma però con charità et paciencia.

Non usino, per ogni difetto riprendergli in presentia d'altri, né quando stanno alterati, ma procurino col tempo, come nel tempo di ricreatione, parlarli apartatamente, raccontandoli li loro defetti, rappresentandoli il fine loro ; et li mostrino la via per aiutarsi, con avvisarli all'ultimo, vedendo che non si aiutano, saranno sforzati avisar il superiore, acciò li provegga.

Quando alcuno è difficile in lasciarsi trattare, et massime quando è pericolo di far danno agl'altri, tratti subbito con il rettore del modo d'aiutarli ; che sarà che il superiore vi ponghi mano, prima con ammonitione et reprehensione, poi con penitenze et castighi ; et quando si giudicasse necessario il mutarlo, si muti.

Procuri almeno ogni settimana dar conto delli suoi al rettore ; et non potendo con esso, con il prefetto della recreatione ; et vedendo che esso non procura rimedio per li suoi, ricorra al rettore.

Tenghino conto delli suoi circa le conversationi, et habbi alcuno

---

1030 minachchie *ms.* || 1036-7 esasperali *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che gli [84*v*] avvisi, come si portano in classe. Nell'uscir della camera tutti insieme, gli dia li compagni, con quali vaddino.

Occorrendo a qualch'uno alcun buon modo per aiutar li suoi, lo conferischi col rettore, come porre alcuna emulatione, che da se stessi si stimulino all'osservanza delle regole.

Procuri nel tempo della ricreatione trattenergli meglio che potrà, massime l'invernata la sera, con alcuni piacevoli et utili raggionamenti.

Procuri, quanto può, star con essi et di haverli sempre avanti l'occhi; et habbi cura che non vaddino vagando per il collegio, guardandosi esso di non fare il simile; et non li dia facilmente licentia d'andar fuor di camera nel tempo delli studii, si non fussero gente securi, o che fusse certo che non havessero necessità.

Quando andaranno all'altro collegio, osservino le medesime regole che gli altri di la [18], massime, nell'entrare in camera d'altri, et parlare con quelli che non possono, et in star a perder il tempo nell'hora delli studii.

Dell'officio del portinaro et infermieri e di quelli che accompagnano — Cap. 6°

È molto necessario che il portinaro sia diligente et accorto, perché da esso molto dipende il ben del collegio; et sopra il tutto ha da esser patiente et devoto, procurando di edificar tutti quelli che trattano con esso. [85*r*]

Primo havrà cura dell'hore, procurando di sonarle tutte al tempo suo, perché d'esso procede tutto il bono ordine del collegio.

2° Lasci, quanto manco può, la porta, per non far aspettare quelli che sonano, et quando fusse troppo impedito nel chiamare, [domandi altri che l'aiuti,] o che almeno a certi tempi, ne quali sta più occupato.

3° Quando non stanno li scolari in casa, pigliando le robbe che gli sonno portate, procuri di renderle subbito; et mentre le tiene, veda di tenerle in buona custodia, acciò non si perdino.

4° La sera veda, chi sta fuori del collegio, et ne avvisi il superiore; et quelli che vi stanno senza licenza, non li apra senza avisar primo il superiore.

5° Tenghi conto quelli che usciranno, che sia con saputa del superiore, et con compagno quelli che sono soliti d'andar accompagnati; et quelli che ritornano soli, senza il compagno, non gl'apra, sin che avisi il superiore; et quando quelli che accompagnano, ritornano soli, li mandi dal superiore, per dar conto perché ritornano soli.

1094 opra *ms.* || 1098 opra *ms.*

---

[18] *Regulae scholasticorum S. I.* (*1569*); quas videsis supra, mon. 28.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

6° Tenghi buona cura delle robbe che si portano per il collegio, procurando che siano consegnate a chi si deve.

7° Quando alcuno porta fuori robba alcuna, procuri di sapere come la porta et con che authorità.

8° Sopra il tutto habbi l'occhio alli servitori, quando usciranno di casa, si portano fuori cosa alcuna et si hanno licentia.

[9] Tenghi cura che nissuno si fermi alla porta, non havendo che fare ; [85*v*] et quelli che sono chiamati, che si spedischino presto ; et procuri, quanto può, d'intender di ciò che trattano ; et quando non siano persone ordinarie et conosciute, non le chiami senza licentia del superiore ; et quando li occorre alcuna cosa che non li para bene, ne avisi il superiore.

10° Alcuni che sono pericolosi, non li chiami alla porta senza particolar licentia, et gl'habbi particolarmente l'occhio sopra, havendo cura con chi parlano, et di ciò che parlano.

L'infirmiere ha d'esser persona di molta charità, paziente et diligente nel suo officio.

1° Havrà cura d'esser col medico, et notar diligentemente ciò che ordinarà, essequendo ogni cosa al suo tempo ; et quando non potesse esseguir tutto per se stesso, acciò l'infermi non patischino, dimandi altri che l'aiuti.

2° Subito che alcuno si sente male, lo facci intender al ministro della sanità, et gl'habbi cura nel vivere, ponendolo a dieta, sin che il medico lo vede, essendo bisogno ; et quando non habbi commodità di sanarsi fuori del collegio, et che stia in loco scommodo, procuri che sia posto in loco commodo per esso, et per quelli che hanno a trattar con esso.

3° Tenghi conto, che il coco facci le cose per l'infermi ben acconcie, et bisognando, ne tenghi uno apposta per essi, procurando che le cose che si fanno per essi, siano bonissime.

4° Habbi similmente conto con il speciale, che gli dia robba buona ; et se manca, ne avisi il superiore. [86*r*]

5° Quando l'infermi stanno bene, procuri che ritornino sotto la cura delli loro prefetti, et che paghino il medico et speciale.

6° Veda che non siano lasciati suoli, et non potendo starvi esso, veda che ci sia altro ordinato a ciò.

7° Quando alcuno fosse fastidioso in lasciarsi governare, ne avvisi il superiore.

8° Quando alcun pericoloso o discolo fusse levato dalla propria camera, procuri subbito che commincia a sentirsi meglio che vi ritorni.

1116 parimente *ms.* || 1118 diligente *ms.* || 1140 megli[o] *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quelli che accompagnano, hanno ad esser persone spirituali et fidati et conosciuti, et huomini di discretione, et ogni recreatione ne ha da haver uno.

La prima cosa ha da guardarsi di non domesticarsi troppo con li giovani, acciò possi fare più sicuramente il suo officio.

2° Potrà tener cura delli danari de giovani di quella ricreatione, con spenderli in bisogni loro ordinarii, tenendone di tutto buon conto, non spendendo cosa alcuna straordinaria senza licenza del superiore.

3° Ogni giorno vadi per le camere et quelli che haranno bisogno d'alcuna cosa, gli la porti nell'istessa camera.

4° Impari le case di tutti, et quando vogliono cosa alcuna dallo loro, vi vadi et porti polize per loro bisogni, et occorrendo che siano cose da conferir col superiore, lo facci.

5° Quando alcuno havrà bisogno d'uscir fuora, l'avisi prima a esso, il quale avvisarà al superiore, per impetrar licentia, et dovendo andar fuora con esso, non lo lasci andar, si non dove ha licentia, [86*v*] sollecitando di ritornare presto al collegio; né lo lasci in alcuno loco, si di ciò non havesse particolar licenza; et ritornato che sarà in collegio, dia conto al superiore di ciò che l'altro harà fatto fuori.

6° Procuri di tener bene li conti delli danari che spenderà per li scolari; et gli le dia ogni volta che lo dimandano.

Quando accompagnerà duoi fuori, veda prima, se vanno tutti per una medesima strada, et facci spedir quello che sta più vicino, quando stessero in diversi luoghi; et [se] uno si scommodasse troppo con seguitar dietro l'altro, veda d'accompagnare uno solo, et un'altra volta poi esca col l'altro.

Delle cause per licentiare alcuni scolari del collegio et del modo per farlo — Cap. 7°

Primo è da considerare che dal sopportare discoli nel collegio nascono tutti questi inconvenienti: primo, che con la loro conversatione fan danno agl'altri, secondo quel detto: morbida facta pecus totum corrumpit ovile; 2° impediscono la pace et l'unione del collegio, la quale consiste nel spirito, nelli buoni ordini et nella unione degl'animi, perché essi sono nemici della devotione, causano tutti li disordini, et sono contrarii a quelli che non sono del loro humore; 3° danno da far di modo alli superiori, che quasi non possono attendere ad altro, perché bisogna de continovo [87*r*] esserli sopra, acciò non ruinino ogni cosa; 4° oltre che non conseguiscono il fine del collegio in cosa necessaria, si causa che stanno in collegio mal volontieri et, perché non si trattano come vorriano, se gli genera nell'animo odio grandissimo et verso li nostri

---

1160 6°] 8° *ms.* || 1166 usca *ms.* || 1176 bisogno *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et verso la virtù ; perché usciti rimangono et nimici della virtù et de nostri ; et sogliono uscire molto peggiori di quello che vi entrano ; 5° danno mal nome al collegio, parendo che ivi apprendano quelli mali costumi ; et se quelli che hanno cura del collegio, non fanno ogn'opera per mandarli, non so, come possino star sicuri in conscienza doppo d'havere usati alcuni mezzi per aiutarli.

2° È da veder, quali siano quelli che s'hanno da mandare, et con che occasione. Quelli [che] s'hanno da mandare, quali si vede che non conseguiscano il fine del collegio ; come sono li inetti alli studii, acciò non impedischino il luogho ad altri ; 2° quelli che sono per far danno alli altri, come sono li discoli ; et sono quelli che hanno queste duoi conditioni, cioè, che sono male inclinati, et mostrano poca voglia d'aiutarsi ; si conoscono da questo : primo, quando sono difficili da governare et da contentare ; 2° che mormoranno facilmente ; 3° danno mala sodisfattione alli nostri et alli prefetti delle camere ; 4° sono nemici della devotione et de buoni ; 5° non osservano le regole ; et veggono mal volontieri quelli che gli le vogliono fare osservare ; 6° si congiungono facilmente con l'altri che fanno male ; 7° quando sono amatori di tutte le loro commodità, massime, quando si mostrano vani et [87*v*] sensuali, et che vanno volontieri spesso fuori del collegio, et per il collegio stesso sono vagabundi et otiosi. Questi tali et simili non sono in alcun modo di tolerare nel collegio.

Quando ancora occorresse qualche scandalo publico, quelli che ne sono causa, si mandino dal collegio ; similmente quelli che non vogliono obedire o far le penitenze impostegli, et quelli che mostrano di starvi mal volontieri in esso.

3° Circa il modo potrà esser questo : primo, quando entrano nel collegio, avertire li scolari et quelli che li pongono, che si come essi entrano in collegio, et ogni volta che vorran partire, sarà in loro libertà, così essi ogni volta che vedranno che non facci frutto in collegio per il fine che si pretende, che sarà in loro potestà di darli buona licenza ; et così essi promettino di pigliarla in bene, senza mostrar nessuna repugnanza ; massime, che il tutto si procurarà di far con l'honore et sodisfattione loro ; 2° che si ammetteranno particolarmente per li primi duoi mesi per far prova dell'esser loro ; et che scoprendosi, che non fanno per il collegio, non occorrerà che vadino più oltra ; 3° farli capaci, come per l'esperienza si truova, che quelli che non sono per il collegio, oltra che pregiudicano ad esso, ancora a se stessi è presto di danno ; et quando si scuopre un tale, quanto più presto si leva, è meglio ; 4° quando si scoprirà alcuno che non facci per il collegio, il rettore con li suoi consultori, a quali starà di licenciarlo, vedranno ciò che conviene fare del tale, et risolvendosi che convien mandarlo, farlo avvisato alli suoi, dandoli raggione di ciò ; [88*r*] et come è così ordine del collegio, havendo

1188 ossasione *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

risguardo al ben pubblico, et così è giudicato da quelli che governano il collegio. Et quando si potesse fare che il giovane non sapesse esser mandato, sarria meglio, scusandolo, quanto si può, appresso li suoi, avvertendoli che saria buono ad incaminarlo a qualche altra cosa, alla quale fosse più atto. Et quando non si potesse così di subbito mandarlo, che si pigliasse tempo, un mese o duoi, ma che si facci di modo che il giovane non sappi d'haver a partire, et si tenghi nella medesima disciplina. Et quando si conoscesse che per qualche rispetto che fosse per far danno alli altri, che non convenesse a tenerlo, si licentii d'ogni modo. Si procuri però d'anticipare più presto il tempo, acciò non si venisse a tali estremi, che non si potesse almeno avvisare li suoi, quando stessero fuor di Roma, o vero aspettare un poco, acciò l'accommodassero in qualch'altro luogho o di qualch'altro partito. 5° Si procuri, quanto si può, di mandarlo con tutte le buone sodisfattioni che si potrà; il simile si facci con tutti li altri che partiranno.

Dell'accettare

Non conviene che accetti altri che il rettore con li suoi consultori: primo, acciò si osservi meglio la regola fatta sopra di ciò [29], perché mancando esso, potrà esser corretto dagl'altri superiori; 2° perché havendo esso [88*v*] da governarli, ha ancora bene d'avvertire, che gente piglia in casa; 3° acciò possi con facilità mandarli, sapendo il modo et le conditioni con le quali l'ha accettato; 4° per levare le mormorationi di quelli che dicono, che non si accettano, se non per favore; 5° acciò non si accettino, se non persone che siano per tale instituto; 6° acciò che quelli che hanno ripulsa, non l'habbino tanto a male, come se l'hanno da altri superiori, quali rappresentano più la Compagnia, quanto sono maggiori; 7° acciò non si dia occasione alli altri superiori di servirsi di ciò, come di cosa temporale, per far servitio et gratificarsi a questo et a quello altro prelato, con dare al rettore tutto il carico di governarli, et che siano discoli, purché faccino piacere ad altri; 8° acciò che intenda che è opra d'importanza, et che non s'ha da accettar, se non conforme alli ordini et regole di esso; 9° per esser ordinario che li superiori fanno le leggi, ma l'essequutione d'esse si dà alli ministri, perché essi, non essendo tenuti a questo, facilmente contraverriano con ogni piccola occasione; et hanno da esser severi con quelli che contravengono. Quando però si fosse alcuno caso degno di dispensatione, si ricorrà alli superiori; 10° perché vedendosi chiaramente molti disordini per mancamento di ciò, ha da pensare il superiore, che l'authorità non è data, se non in edificatione, et guai a quelli che fanno il contrario. [89*r*]

---

[29] Cf. supra, mon. 38 § 29 et 36.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Libro terzo

Di cio che ha da fare il Reverendo P. Preposito Generale P. Provinciale et soprastante circa questo governo — Cap. 1°

Il Preposito Generale in questo governo la prima cosa ha da procurare d'entrometter la sua authorità solo in servitio del collegio, havendo sempre mai avanti gli occhi il servizio divino, il ben publico della religione christiana, et il bene particolare del collegio.

2° Ha da procurar che habbi il collegio buoni ministri et sufficienti per detto governo, procurando di cavarne il maggior frutto che potrà, con promoverlo ogni giorno in maggior perfettione, per quanto s'estenderanno le sue forze et la sua authorità, considerando l'impresa dell'opera. Et come è cosa approvata et favorita dalla Sede Apostolica, instituita dal Padre Ignatio, seguitata da tutti suoi successori, et multiplicata in più luoghi per tutta la Compagnia, et come opera grata a Dio et utilissima alla republica christiana, la favorischi et aiuti.

3° Procuri di far che vi siano buoni ordini in detto governo, et che si osservino. Et non si impacci, quanto potrà, nelli particolari del governo, come nell'accettar, mandar dal collegio, far gratia a questo, o far quello castigare, ma lasci la cura a chi tocca ; perché se gli altri errano, S.P. gli può corrigere, ma se Sua Paternità erra, non è, chi la possi emendare. Et procuri che il simile facciano l'altri su-[89*v*]periori, come provinciale o soprastante, non impacciandosi nelle cose che non le toccano, ma lasciando far a ogn'uno l'officio suo.

4° Quando S.P. pensa di far alcuna ordinatione in detto collegio, procuri : 1° d'intendere il parere et raggioni del rettore et d'altri che hanno il detto governo, dando gran fede a quelli che hanno l'esperienza, et trattano ogni giorno le cose del collegio, in cose di detto collegio.

5° Procuri d'esser informato delle cose, come passano, tanto bene, come male ; et quando vanno male, vedi chi ne è la causa, et vi provedi.

6° Procuri di non pigliar emolumento nessuno temporale, né per se, né per la Compagnia, come vogliono le Constitutioni [30] ; et quando gli paresse di gravarlo, come de alcuni per la prima probatione, che servissero al collegio, in questo et in altre cose simili habbi principalmente avanti il bene di detto collegio, credendo a quelli che hanno il governo et il manegio per le mani.

7° Alcuna volta nell'anno, come nella solennità di Natale et di

---

1285 lasciano *ms.* || 1288 il] a *ms.*

---

[30] De gratuitate ministeriorum cf. *Const.* P. IV c. 15 n. 4 ; MP I 307.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Pasqua, visiti insieme con li padri il collegio, restando a mangiare con li scolari per loro consolatione et più satisfattione.

Il Provinciale almeno una volta l'anno visiti il collegio, con informarsi del governo come passa ; et veda se vi è cosa degna di rimediarvi, et vi rimedii. Et particolarmente veda delli fratelli, come la fanno, et come s'aiutano in spirito, et se approfittano nelli studii, et come si trovano circa la sanità et quiete del animo, et parli con tutti ; et ritrovando alcuni che sia bisogno mutarli, [90*r*] procuri la loro mutatione con mandare altri in suo luogho.

Il soprastante[31], quale tengho necessario nelli collegii della Compagnia, quando sono da circa 100 persone, sí per supplire in alcune cose che non può attendere il rettore per l'occupationi particolari et continove del governo, et anco per far stare il rettore vigilante et sopra di sé ; come per attender in universale al bene del collegio. Tutta l'importantia però consiste che non l'impedischino esso et il rettore l'officio l'un l'altro ; perché in tal caso meglio è che il rettore sia senza soprastante, che haverlo con impedimento et travaglio suo et danno del collegio.

Quello dunque che ha da fare è : prima, non impacciarsi nelli particolari del collegio, ma parendoli convenire alcuna cosa, la conferischi col rettore, et intenda le sue raggioni. Et quando fosse cosa d'importantia, et che non convenessero insieme, si chiami li consultori et s'intenda il parere loro ; et procuri il soprastante più presto accommodarsi et condescendere al rettore che altramente, compatendoli al peso et cura che tiene sopra di sé, raccordandosi che gl'è dato per aiuto et non per contradirli. Et quando vede che non va bene, procuri con destrezza farlo capace et indrizzarlo in quello che gli pare che manchi. Quando lo conoscesse irrimediabile, et che il suo procedere fosse in danno del collegio, procuri d'altro. Et perché nelli governi si suole andare con li suoi dissegni, il soprastante s'ha più presto da confermare con li dissegni del rettore, quando siano buoni, che il rettore con quelli del soprastante, perché havendo [90*v*] esso il governo particolare, meglio intenderà et esseguirà li dissegni suoi, che quelli dell'altro. Meglio però che quando tutti duoi si conformano insieme. Et quando al soprastante paressero meglio i suoi, massime quando fusse persona di governo et di grande esperienza, procuri con bel modo di far capace il rettore, et non vadi per la via di voler mortificarlo ; perché non è quello il luogo di far, essendo in tal'officio et in cose del governo, et perché torna in pregiuditio del collegio, essendo che il rettore manca d'animo, perde

---

1308 collegii *sequ.* et || 1327 con fermare *ms.*

---

[31] De superintendentis officio cf. A. COEMANS, *Collatéral et surintendant.* AHSI 5 (1936) 293-95 ; et *Reg. superintend. Coll. Germ.* (*1564*) ; supra, mon. 45.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

l'authorità quando gl'altri se n'accorgono, et diventa freddo et rimesso nel governo.

2° Attendere alle cose universali, avertendo, come gl'ordini dati s'osservino et come ogn'uno osserva le sue regole, procurando che le cose non vaddino remessamente et freddamente.

3° Habbi cura di far che al suo tempo si faccino li consulti, faccendo quel che sarà ordinato, et la determinatione delle cose particolari stia al rettore, massime, quando la maggior parte delle consultori iudicano il simile nelle cose universali o del spirito. Nelle cose poi più gravi si rimettano al provinciale o Padre Generale.

4° Habbi particular cura del progresso nello spirito, essendo come prefetto del spirito ; et a esso appartiene fare essortationi, confessare li nostri fratelli, et haver particular cura d'indrizzarli nel spirito.

5° Potrà mangiar ritirato, quando stia nell'istesso collegio, come par che sia conveniente che si stia, et invitar li scolari, quando una camera, et quando un'altra ; et il rettore stia in [91*r*] sua libertà di mangiar con esso ogni volta che vole ; et quando esso non vi sia, potrà far questo il rettore stesso.

6° Quando sapesse alcuno esser tentato et star mal contento, procuri di consolarlo et contentarlo, o vero parli quando con uno, quando con altro, aiutandoli et animandoli nella via incomminciata della virtù.

7° Averta molto di non dar ricorso ad alcuno, né mai dar raggione ad alcuno contra rettore o di qual si voglia altro fratello, ma procuri farlo capace, come esso s'inganna. Procuri però di mandarlo contento, promettendoli di voler far buon officio per esso appresso il rettore ogni volta che si emendarà.

8° Quando alcuno le domanda grazia, gli mandi al rettore dicendo, come tocca ad esso, et che non vol impedirli l'officio suo, ma che si bene gli lo proporrà, per lasciar far dipoi a esso quello che li parrà in Domino più espediente.

Questo mi pare quanto al soprastante, acciò il governo vadi ordinato ; perché il far altrimente, è confondere ogni cosa. Et quando il rettore vuol fare, il soprastante è causa che il rettore non si fa mai da niente ; perché se è sufficiente, s'ha da lasciar fare, se non è, si fa con lasciarlo fare, avisandolo però, et insegnarle è molto bono, quando alcuno si vede meglio netto et lavato ; benché da principio si dovria vedere, avanti di dar un governo a uno, se gl'è atto, con provarlo prima in cose basse, [91*v*] come saria per ministro. Et credo che la rovina de tutte le religioni gran parte sia stato per dar li governi d'esse a persone poco atte et poco sperte.

Il soprastante ancora potrà attendere alli negocii del collegio, che occorreranno a trattarli o con nostro Padre o con li fuorastieri.

1373 uno *sequ.* vedere

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

DELL'OFFICIO DEL RETTORE [32] — CAP. 2°

Il collegio ha bisogno, per andar bene et ordinato, di tutti questi officiali : primo, il rettore, 2° il ministro et sottoministro, 3° dui prefetti de studii, uno in philosofia, l'altro in humanità, con li sei repetitori, 4° un confessore che sia prefetto del spirito, un prefetto de costumi, et un prefetto della sanità, 5° li prefetti della ricreatione, et li prefetti di camere, 6° un portinaio, un infirmiero et quelli che accompagnano. Per non moltiplicar molto la gente, li prefetti de studii et repetitori potranno esser prefetti di recreatione et de costumi et de sanità. Tutti questi hanno da esser della Compagnia, eccetto quelli, che accompagnano, che ponno esser fuorastieri, purché siano persone fidate et spirituali ; et ancora li repetitori al più, quando fossero persone prattiche nell'istesso collegio, o vero che fossero alcuni che havessero animo de esser della Compagnia, et fossero sufficienti per ciò ; che l'altri non siano della Compagnia, mi pare che più presto sia da lassar tal opera, perché non è cosa [92*r*] durabile, et si converte in dozena et non in seminario universale della christianità, come è il suo instituto. Tutti trattino con scolari in publico, et occorrendo a trattar in camera, tenghino la porta aperta, quelli che di ciò havranno licentia.

1° Il rettore è il principale officiale del collegio, dal quale ha da depender tutto questo governo ; perciò ha da esser, prima, persona di spirito et di governo, come quello che ha da guidar tutto questo governo per via della virtù et pietà christiana.

2° Ha da esser prattico nelli collegi ; et se fosse possibile che havesse passato per tutti l'officii inferiori dal prefetto di camera in su.

3° Che s'applichi al governo con esser diligente et sollecito nell'officio suo, procurando d'imparar ogni giorno più dalla esperienza.

4° Procuri d'intender bene et posseder ciò che appartiene a questo governo, con haver spesso per le mani le constitutioni di esse [33] et le regole proprie ; et habbi sempre mai il fine di detto collegio avanti agli occhi, procurando di ordinar a quello tutte le sue attioni, et cercando ogni giorno di perfettionarle più che potrà.

5° Habbi similmente per le mani le regole di ciascuno [34], con haver cura dell'osservanza d'esse ; et ne dimandi spesso conto a ciasch'uno officiale ; et veda, come essi l'hanno per le mani et come l'osservino.

6° Sia ordinato nelle sue attioni, faccendo le cose sue al suo tempo,

---

1379 del] d'il *ms.* || 1380-5 Guardinsi tutti li officiali del collegio di pigliari stretta familiarità o aversione a ciascuno, et di fare più ad uno che ad un'altro ; ma li trattino egualmente senza dar segno alcuno di particolarità *in marg. alia m.*

---

[32] *Regulae rectoris Collegii Germanici* (*1564*) ; quas videsis supra, mon. 38.
[33] *Constitutiones Collegii Germanici* (*1552*) ; vide in MP I mon. 9, p. 106 ss.
[34] *Regulae officiorum Collegii Germanici* (*1564*) ; videsis supra, mon. 38-45.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pigliando l'hora di negociar con l'altri del collegio in tempo che non li discommodi ; et habbi una hora determinata, nella [92*v*] quale stia apposto di quelli che vorranno trattar con esso, acciò tutto il giorno non habbi d'esser molestato.

7° Procuri d'esser ben informato di tutte le cose che occorrono, non solo dalli prefetti di camera et d'altri officiali, ma ancora habbi de scolari alcuni sindici [35], delli più fidati et securi ; et alcuna volta non aspetti che essi venghino, ma li mandi a dimandare, massime quelli che sogliono esser più sufficienti in questo ; perché di questo modo gli terrà più solleciti in far l'officio loro, et li levarà il rispetto che hanno di trattar col superiore, dubitando di non incommodarlo.

8° Se bene l'esser risoluto nelle attioni è segno d'intendere il governo, nientedimeno guardisi esser di proprio capo, et dilettarsi del consiglio d'altri ; perché di questo modo manco spesso si erra ; et consulti spesso con li suoi consultori, almeno ogni 15 giorni, se ben non occorra cosa di molta importanza ; et congreghi li fratelli almeno una volta il mese, ciaschuna ricreatione da per sé ; et dapoi in particolare pigli parere da ciaschuno in quello che appartiene al suo officio ; come da ministro nelle cose che tratta con esso ; et così dell'altri. Et sia homo raggionevole, cioè che sempre mai si lassi vincere dalle raggioni, sottomettendo a quella ogni suo parere. Anzi procuri in tutte le sue attioni saper render raggione di ciò che fa.

9° Pensi spesso al peso che tiene sopra le proprie [spalle] et come ha [93*r*] da render conto primo a Dio, 2° a superiori, 3° alli parenti delli scolari, 4° alli stessi scolari, gli quali il giorno del giuditio gli domanderanno, per non havergli aiutati et indrizzati nel bene. Perciò curi di raccomandarsi a Dio, et di haver molto retta l'intentione, procurando in tutte le sue attioni solo i servitii di Dio et la salute delle anime.

10° Guardisi di non affettionarsi, né pigliar affettioni più a uno che all'altro, ma tratti indifferentemente con tutti, pensando che tutti gli sono figlioli, et che ha da procurar il bene di tutti, et più di quelli che n'hanno più bisogno.

11° Nel suo procedere sia maturo per servar l'authorità et per farsi temere. Sia benigno per farsi amare, et sopra il tutto in tutte le sue attioni sia edificativo ; perché oltra che giova molto agl'altri, è meglio per farsi temere et amare, usare dell'aspro et del soave, secondo che bisognerà ; et se ben in universale ha da esser nemico di mali, niente di meno li dimostri in particolar amorevolezza, con usarli buone parole, et monstrali che veramente l'ama et desidera il suo bene.

12° Con li fratelli proceda piacevolmente ; et quelli che mancano delli loro officii, gli avisi con carità, et l'insegni come hanno da procedere ; et quelli che sono difficili di trattare, o che non rieschino nel go-

[35] *Regulae syndicorum in Collegio Germanico (1564)* ; quas videre est supra, mon. 41.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

verno, o che siano per diventar licenciosi, et che non siano edificativi, procuri con bello modo di rimandarlo all'altro collegio, et [93*v*] dica haver altri in suo' locho. Habbi similmente cura del loro profitto nel spirito et studii et della loro sanità; né li lasci mancare cosa alcuna circa li loro bisogni; et li mantenghi in authorità appresso li scolari. Et procuri che, quando vengono di nuovo in collegio, siano informati, massime quelli che hanno d'esser prefetti di camera, di qualch'uno ordinato a ciò.

Nelle consulte che si faranno ogni 15 giorni, quando non occorra [cosa] per la quale facci bisogno farla più spesso, si potranno proporre 1° le cose, nelle quali il rettore sentirà qualche difficoltà, et havrà caro di sentir il parere dell'altri; 2° quando occorresse alcuna disordine de qualche importanza, et il rimediarvi non fosse così facile; 3° quando s'havesse de trattar di mandar alcun discolo, o del modo che si havesse da tenere per aiutarlo; 4° quando si ha da dar ordine per li studii, massime nella renovatione de studii, et quando vengono le vachanze, in che cosa s'hanno d'occupare; 5° quando alcuno comminciasse a declinare, trattar del modo d'aiutarlo; 6° quando si dovesse far mutatione di molti, et che convenisse non solo mutarli de camera, ma ancora di ricreatione. Quando il rettore fosse novo et li consultori antiqui nel collegio, si dovria far più spesso, acciò il rettore pigliasse più prattica del governo con intender il parer degl'altri, et fosse più securo nelle cose che facesse.

Quando non occorresse cosa alcuna delle sudette, si potria trattar [94*r*] del modo di mandar avanti il collegio nel spirito, dottrina et costumi, o vero per conferir con l'uno [o] con l'altro dello stato del collegio, vedendo se ha bisogno di riparare o rimedio alcuno.

Nelle congregationi delli prefetti di camere si tratti: prima, dello stato in che si truova quella ricreatione; 2° ogn'uno tratti dello stato della sua camera, et se vi è cosa degna di rimediarvi, si tratti del rimedio; 3° si vegha come si osservarà li avisi dati, et come si approfittano li scolari in quelli; 4° diansi alcuni avisi alli fratelli di ciò che hanno da fare, per far bene il loro officio; et in particolar et in universale siano avisati quelli che mancassero del loro officio.

Congregi ancora, almeno una volta al mese, li prefetti di studii et repetitori: 1° per informar il rettor, come vanno li studii, et come si fa frutto in essi; 2° come si osservano avisi et ordini sopra ciò dati; 3° s'occorre alcuna cosa da fare, o in rimediare alcun inconveniente che vi nascesse, o dar qualche novo ordine per mandar avanti li studii; et diano particolar informatione al rettore di quelli che sono studiosi et fanno frutto, et delli negligenti, et di quelli che fanno poco profitto.

In particolare poi il rettore procuri in ciascun capo di questi della congregatione di ciò che ha da fare, per far bene il suo officio.

1462 et siano *ms.* || 1473 6°] 7° *ms.* || 1495 particolar *del.* avertenza

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Nel dare le penitenze guardisi dall'esser troppo rigoroso, et dall'esser troppo rimesso, perché l'un et l'altro estremo è pericoloso ; ma in esse consideri la qualità della persona, il debito stato [94*v*] del collegio ; perché quando il collegio è ben inviato et che li scolari operano per amore, ogni poca penitenza basta.

Le cose che ricerchano che passino per mano d'uno, non permetta che altri che esso lo facci ; massime ritrovandosi esso in collegio, come le licentie d'andar fuora, di restar in collegio, quando li altri vanno fuori, di mangiar alla seconda tavola et simili ; acciò con andar esso da uno a dimandar d'alcuna cosa, l'altro dall'altro, non si causino disordini et confusione.

Noti gli avisi che si danno alla giornata, et li rimedii che per l'esperienza truova che giovano, acciò altre volte si possi servire delli medesimi.

Procuri parte per il timore che si ha del superiore, parte perché sanno che sono tutti conosciuti, parte per esser esso essemplare di vita, procuri di tener talmente gl'animi soggietti, che possi disporne et voltarli come vole ; et che a sguardi et a cenni si facci intender tanto dalli cattivi quanto dalli buoni.

DELL'OFFICIO DEL MINISTRO ET SOTTOMINISTRO — CAP. 3°

Tutti li officiali del collegio hanno da pensar che sono come instrumenti del rettore, et essequutori della sua volontà ; perciò hanno da dipender in tutto et per tutto da esso ; et tanto havranno authorità, quanto che il rettore gli communicarà ; et esso gli communicherà l'authorità, quanto li parerà che convenghi alla qualità [95*r*] del officio, della persona et del bisogno del collegio.

1° Il ministro ordinariamente havrà cura delle cose temporali del collegio, come del refettorio, della cocina ; et che il collegio sia provisto delle cose necessarie, procurando che le provisioni si faccino al suo tempo ; et de tutti li officiali che sono per la cura delle cose temporali.

2° Havrà cura della osservanza delle regole et ordini del collegio, per quanto potrà attendervi, come visitare alcuna volta il collegio ; et le cose che gli saranno riferite, o esso vedrà, le conferirà col rettore, et potrà far la cerca tra le robbe delli scuolari, per vedere, se havessero cose impertenenti.

3° Sarà l'essequutore delle penitenze et de castighi, eccetto, quando per qualche caso non convenesse che il rettore esseguisse per se stesso. Et per far ben queste, procuri : 1° d'esser ben informato della volontà del superiore et della qualità del delitto ; di poi procuri con carità far

---

1500 estreme o particolare *ms.* || 1501 la qualità d'il debito della persona d'il stato del collegio *ms.* || 1504 d'una *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

capace quello tale delli suoi demeriti, persuadendoli a pigliarla volontiera et animosamente, procurando l'emendatione. Et quando quelli fanno resistenza di farle, volendo ricercare il rettore, il rettore non gli la faccia buona, anzi facci di modo che esso si pensi di non haver fatto prontamente l'obedienza.

4° Ritrovandosi il rettore assente, esso potrà soplire in molte cose in luogho del rettore; però di quello che vedrà necessario di farsi all'hora.

Le cose che il rettore gl'ordinarà, le noti et sia presto in esseguirle, et ogni giorno vada da esso per veder, se vi è alcuna cosa da fare. [95*v*]

Procuri che nel refettorio et cucina le cose siano in ordine, al suo tempo procurando, quanto potrà, di contentar et sodisfar a ogn'uno. Similmente veda che le cose ordinarie del collegio si faccino al suo tempo, massime quelle che dependano dal portinaro.

Habbi cura che li fratelli siano provisti delle cose necessarie; et quando alcuno vien di nuovo, veda ciò che gli fa di bisogno; et poi fra l'anno mandi più volte alcuno intorno da tutti, per veder ciò che gli mancha; massime nelli tempi, che si fa mutatione de panni; et poi sia diligente in provederli. Il simile, quando alcuno da se stesso gli domanda cosa alcuna, procuri, quanto potrà, mandarlo contento.

Procuri da proveder con molta carità in tutte le sue attioni, massime, quando gli occorrerà di far alcuna ammonitione alli fratelli o alli scolari.

Procuri d'esser molto attivo et con la diligenza et sollecitudine farsi prattico et sofficiente nel suo officio.

Potrà per se stesso dar alcune penitenze et cavalli [36] per conservatione della sua authorità, massime a persone che siano solleciti d'haver tal penitenze, avisandone poi il rettore.

Havrà per aiuto il sottoministro, massime nelle cose che toccano al refettorio et cucina et alli altri officiali di casa, delle cose temporali et nell'haver cura et nota di tutt'il supellettile del collegio et delle robbe di qualche scolaro che fosse partito et l'havesse lasciato in collegio.

Il sottoministro havrà: 1° cura che li coadiutori et altri servitori [96*r*] faccino bene li loro officii con diligentia et quiete; 2° che il spenditor compri buona robba; 3° che il coco sia netto nel cucinare, et sia a tempo in ordine, conforme il costume del collegio; 4° habbi lista et inventario di tutte le robbe che saranno state consegnate a ciascuno officiale; et ogni settimana gli rivegha conto; 5° tenghi conto di misurar il grano, quando va et ritorna farina del molino; 6° visiti spesso li coadiutori nelle lor camere et nelle lor officii, per veder come sono diligenti et come spendono il tempo; 7° quando mancha alcuna cosa in collegio, massime di quelle che al suo tempo si suol fare provisione,

---

[36] « Dare il cavallo » — punire corporalmente uno scolaro messo a cavalcioni su un compagno » F. PALAZZI, *Novissimo Dizionario della lingua italiana* (1939) 240.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ricorra per tempo al ministro, acciò la provega ; 8° procuri che ciaschun officiale tenghi le cose sue polite et acconcie ; et particolarmente visiti spesso la dispensa, per veder che la robba non si guasti ; il simil facci nella cantina ; 9° procuri che ogn'uno dia la robba a misura, per veder et tener conto, di quanto si consuma nell'ordinario, et quanto nel'straordinario ; 10° habbi cura della nettezza del collegio, faccendo nettar tutti li luoghi publici del collegio almeno due volte la settimana ; 11° quando alcun officiale non fa il debito suo, avisi il ministro ; benché nelle cose piccole, per conservatione della sua authorità, non sarà inconveniente che possi dare alcuna piccola penitenza, secondo che li prescriverà il rettore, conforme alla qualità et discretione della persona che sarà sottoministro, et secondo che sarà bisogno per l'utile et commodo [96*v*] del collegio ; 12° tenghi conto del profitto spirituale di ciascun coadiutore, cioè che faccino le loro orationi, odino ogni giorno messa, et si confessino et communichino al suo tempo ; 13° tenghi similmente che ciasch'un officiale osservi sue regole et ordini datigli.

DELL'OFFICIO DE PREFETTI DE STUDII [37] ET DE REPETITORI — CAP. 4

Il prefetto de studii, tanto di una facoltà come dell'altra : havrà 1° cura d'ordinar li studii, et procurar l'essequutione delli ordini dati, conferendo però il tutto con il rettore ; 2° si trovarà spesso presente alle repetitioni, quando all'una et quando all'altra, procurando però per ordine ritrovarsi il prefetto de studii di filosofia presente alle repetitioni di theologia ; 3° havrà cura che li scolari siano diligenti nelli loro studii, et che non manchino delle solite repetitioni et dispute tanto in classe, quanto in collegio, pigliandone informatione dalli maestri et prefetti di camera ; 4° habbino cura delle immodestie et mali costumi che usano, sí in classe come nelle repetitioni, havendo alcuni sindici particolari delli istessi scolari ; 5° notino quelli che hanno buono ingegno, et veda che per difetto di diligenza non manchi di produrre il debito frutto ; 6° ogni settimana almeno una volta dia conto di ciò che [97*r*] occorre circa li studii al rettore, et occorrendo alcuno disordine, o faciendo bisogno d'aiutare qualcheduno nelli studii con l'authorità del rettore, si facci et si rimedii al tutto ; 7° procurino che li scolari studino libri et autori buoni, et che si guardino dalli studii che non sono secondo le loro facoltà ; 8° habbino particolarmente cura che nel tempo di vacanze stiano occupati ; 9° habbi una hora ordinata per rispondere alli scolari, quando volessero alcuna cosa da esso ; 10° osservino la loro gravità et authorità con li scolari, et facendo bisogno per ciò di dar cavalli o altre

1606 particolare *ms.*

[37] *Regulae praefecti studiorum Collegii Germanici (1564)* ; videsis supra, mon. 42.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

piccole penitenze, il prefetto gli la potrà dare, con avisare poi il rettore di quanto havrà fatto.

Li repetitori: havranno cura delle loro repetitioni 1° d'esser presto in andarvi subito che suona; 2° osservi l'ordine in esse che gli sarà dato dal prefetto; 3° tenghi spesso avisato di quanto passa nelle repetitioni, così circa la diligenza o negligenza de scolari, come circa l'immodestia o altri loro mali costumi, et di quelli che vengono tardi alle repetitioni. Fuor delle repetitioni non si impaccino in altro con li scolari, eccetto in quello che dal superiore o dal prefetto gli sarà imposto; 4° potranno haver autorità di dar alcune piccole penitenze, come il star in ginocchione et simili; et occorrendo alcuna cosa grave, o che alcuni monstrino farsi poco conto, manda a chiamar il prefetto o il ministro, li quali non manchino farne dimostratione; [97*v*] 5° ciascuno havrà cura di visitar quelli che gli saranno ordinati, o per veder come studiano, o per veder le loro compositioni, nel tempo che gli sarà detto.

DELL'OFFICIO DE PREFETTI DI SPIRITO [38], DE COSTUMI ET DELLA SANITÀ — CAP. 5°

Il prefetto dello spirito, quale potrà esser il confessore: 1° procurerà che si esseguiscano li mezzi ordinati per conseguir il spirito, come si dice nel quarto libro; 2° vedrà di trattar familiarmente di cose spirituali quelli che conoscerà esser desiderosi d'andare avanti, et li darà il modo, come ha da proceder nelle sue attioni; 3° terrà alcuni delli più boni, de quelli se ne servirà per aiuto dell'altri, con far che conversano con essi et raggionino de cose spirituali; 4° havrà cura d'indrizzarli nell'oratione, et darli modo di crescer nelle virtù; sopra il tutto habbi cura di quelli che vengono da principio; 5° tratti con li prefetti di camere, et conferiscano insieme del modo d'aiutar quelli della sua camera; 6° tenghi cura che tutti faciano la confessione generale, et che si confessino ogni settimana, et che si communichino al suo tempo con li debiti modi; 7° occorrendo alcuno disordine, quale sia per far danno al progresso dello spirito, lo conferisca col rettore, et procuri il rimedio. Il simile, quando [98*r*] alcuno procurasse d'alienar l'altri dalla devotione, o che si mostrino contrarii et aversi delli devoti; 8° tenghi appresso di sé notato il modo che l'esperienza gli riuscirà nell'aiuto delli altri; benché nel quarto libro si dirà del modo; 9° quelli che conoscerà indevoti, non manchi d'usar alcun mezzo per tirarli alla devotione, et sappi pigliar l'occasione d'aiutarli, come quando alcuno ha qualche

---

1631 ordinato *ms.* || 1637-8 spirituale *ms.*

---

[38] *Regulae confessoris et praefecti rerum spiritualium in Collegio Germanico* (*1564*); quas videsis supra, mon. 44.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tribulatione, o che mostra haver alcuna motione per far bene; et in questo impari conoscer le nature, per saper come et quando ha da trattare; 10° nel dar li essercitii, guardisi di darli, se non a persone capaci, cioè incaminati nella via del spirito, et di giudicio, et che ne mostrino gran voglia, con far che li desiderino et li dimandino da se stessi più volte, con farne grande instantia, et con qualche occasione; altrimente si perde il tempo; le cause sono: 1° quando uno è di età et di giudicio, et sta mosso da dovero per mutar la vita; 2° quando vuol far una confessione generale, et farla do dovero, mutando similmente motione; 3° alcuno s'incommincia a raffreddar nello spirito; 4° quando alcuno desidera molto di emendarsi, et havendo provato alcuni mezzi, desidera come per ultimo di provar ancora questo; 5° alcuno che desidera far profitto nello spirito, et andar avanti nella oratione; 6° quando alcuno tiene vocatione de religione, et non sa qual si pigliare; 7° quando alcuno sta per entrar nella Compagnia, o si è gran speranza che si risolva, non giudicaria espediente gli facesse, per non perder il frutto mag-[98*v*]giore, che sarà per cavarne facendoli di poi nella Compagnia con più commodità; eccetto, quando si vedesse raffredarsi; et per [questi] non si diano se non quelli della prima settimana.

Quello che sarà confessore: 1° procuri di esser soave, facile et trattabile nelle confessioni con li scolari per darli occasione di scoprirsi; et gli dia penitenze leggiere, et li dia ad intender l'importanza che è di scoprirsi nella confessione, et la secretezza di essa; et come esso non può sentire il maggior piacere, che quando vede ogn'uno confidentemente scoprire tutti li suoi difetti; 2° procuri d'usare arte per cavargli li difetti di bocca, massime quando sono stati fuori di collegio, o che habbiano havuti qualche occasione; 3° noti gli difetti ordinarii che sogliono incorrere, et sopra de quelli gl'essamini, et le passioni et male inclinationi, et l'occasione che hanno, notando ancora l'informationi che ne sente esteriormente; 4° quelli che hanno animo d'andare avanti, procuri d'aiutarli fuor di confessione con buoni raggionamenti et con inviarli nella via delle virtù, dell'osservanza delle regole, del spender bene il tempo et del conoscer li propri defetti et emendarsi da essi; 5° quelli che vorranno emendarsi dalli suoi diffetti, habbi alcuni rimedii ordinarii, li quali li proponga per vincere et superare il tal diffetto, animandoli alla perseveranza; massime quelli che trovaranno difficoltà d'emendarsi, gli potrà consolare, mostrandoli ciò che ha da fare per ricever tal dono [99*r*] da Dio, et come sopra il tutto Iddio ricerca perseveranza, con [quale] s'ottiene da Dio ciò che si vuole; 6° con li tepidi, li quali danno pocho segno di emendatione, suole esser il più travaglio, che sia il trattar con essi nella confessione; perciò con questi suole esser buono suspenderli l'assolutione, acciò faccino stima della confessione, et conoscano li loro errori; et se si potesse fare senza scoprirli, saria

1664 spirito *del.* et andar avanti nell'oratione || 1695 nella *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

bene dirli che si ritrovassero altri confessori; se gli ponghi timore circa li quattro novissimi, monstrandoli la bruttezza del peccato, et l'obligo che ogn'un tiene di far bene, et il fine dell'uno et dell'altro; 7° quando alcuno stesse in qualche occasione di peccato, non l'assolvi, sin che sia levato; come alcuno che nella medesima camera altro gli dette occasione con ordinarli, che prima procuri la mutatione appresso il superiore.

Il prefetto de costumi: 1° havrà in nota li costumi quali ha da procurare, che habbino quelli del collegio; 2° il modo per farli acquistare, come si dirà nel quarto libro; 3° habbi alcuni delli più costumati, li quali notino gli mali costumi dell'altri, et l'avisino; 4° vada esso stesso per le camere, in tempo però che non l'incommodi dalli loro studii, et li lega buoni costumi, et li racconti quanto sia bene haverli et l'utilità che ne nascono, procurando di targline desiderare; et altre volte vadi per veder, quali sono quelli che gl'osservano, et li dia premio; et quelli che manchano, alcuna piccola penitenza, procurando di mettergli emulatione; [99*v*] 5° tratti di questo con li prefetti di camere, procurando che essi siano diligenti in far imparar agli suoi gli buoni costumi.

Il prefetto della sanità: prima, procuri che in collegio si mangino buoni cibi, ben conditi, di buona qualità; 2° che nella mutatione de tempi li scolari s'habbiano cura nello mutarsi de panni; 3° che nello far essercitio non si riscaldino, né vadino molto lontano, quando vanno a caminare, massime l'estate; 4° che quelli che saranno debboli di complessione o convalescenti, se gl'habbia particolar cura; 5° tutti quelli che si sentiranno indisposti, faccino primo capo a esso; et quelli che restano in casa per indispositione, tenghi conto d'essi, et gli dia ordine, come hanno da stare; esso ne avisi però sempre il rettore, acciò sia informato del tutto; 6° habbi cura di far li parenti delli scolari della loro indispositione avisati; et procuri che vadino alle loro case quelli che havranno commodità [39], et che si pensa, non sia per nuocergli alli costumi; 7° tenghi cura che il infermaro sia diligente in far l'officio suo, et visiti spesso gl'amalati, tenendo conto di quelli che gl'havranno da visitare. [105*r*]

LIBRO QUARTO

DEL MODO DI FAR PROFITTO NEL SPIRITO — CAP. 1°

Il spirito che si ha da procurare, che si profittino li scolari del Collegio Germanico, consiste in tre cose: 1° nella devotione, che è timere et amare Iddio; 2° nella virtù, che consiste in amare et incaminarsi nelle buone attioni, et odiare et fuggire le mali; 3° in vincer le proprie

1716 conditionati *ms.*

[39] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1569*) § 36; supra, mon. 49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

passioni et male inclinationi, frenandole con la regola della raggione dello spirito divino.

Li mezzi saranno : prima, incaminargli nella via delle orationi et dell'esame dela propria conscienza talmente che faccino habito ; 2º la capacità di ciascuno, chi in mentale, chi in vocale ; et alcuni deputati havranno cura di dargli il modo di questo.

2º La frequentatione de sacramenti ; però che siano frequentati col debito modo, procurando prima che intendano l'importantia dei sacramenti ; 2º la dispositione che si ricercha avanti et doppo, per cavar frutto d'essi ; 3º li frutti che si racogliono, frequentandosi con buona dispositione.

3º L'udir la parola d'Iddio, et saper cavar frutto d'essa ; il che si farà, quando saranno disposti di far tutto quello che intenderanno esser debito loro, et che conviene a loro stato ; 2º quando andaranno ad udirla con divotione et desiderio d'intender, qual sia la volontà d'Iddio et la via della propria salute ; et dapoi l'udiranno con attentione, procurando di muover'il proprio affetto alle cose buone che udiranno ; 3º quando, doppo udita, la repeteranno tra se o con gl'altri, notando principalmente quello che tocca a essi per esseguirlo, et quello che [105*v*] gli ha principalmente mosso l'affetto, tenendolo a mente, per ricordarsene alle volte. Le prediche potranno udirle, quando si faranno nella nostra chiesa ; però di modo che non se ne fastidischano. Sarà però più giovevole a essi alcune particolari essortationi, che si potranno fare dalli nuostri dell'istesso collegio, trattando di quello che particolarmente tocca a essi ; et si potriano fare, almeno ogni 15 giorni, dalli prefetti di ricreatione, alle loro proprie recreationi, o chi fusse ordinato dal superiore. Si potriano far alcune volte d'alcun padre principale publicamente a tutti, o da superiori istessi.

4º Le buone conversazioni di virtuosi et dei devoti insieme con li buoni raggionamenti ; et di questo n'hanno d'haver particolar cura li prefetti della camera ; et procuri nel tempo della ricreatione, massime nell'invernata la sera, che si trattino tali raggionamenti, che ne possino cavar frutto et accendersi d'andare avanti nella via del spirito.

5º In far che intendano la via della virtù, et che si dilettino di spender ben il tempo, et frequentare l'atti virtuosi ; et che sopra il tutto faccino conto dell'obedienza, et che siano nimici dell'otio, non temendo in cosa alcuna la fatica per ottenere et habituarsi nella virtù.

6º Che attendino alla cognitione de proprii defetti, desiderandone l'emendatione, usando li debiti rimedii per levarli da sé.

7º L'osservanza delle regole, perché essendo fatte per l'obedienza et ordinate al suo fine, deventano opere virtuose et meritorie ; et così augmentano la gratia et aiutano il progresso nella via del spirito.

8º Alcuna emulatione della virtù et alcuni essercitii communi a

---

1762 principalmente *ms.* || 1777 della *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quelli che particolarmente ne vogliono far professione; et questo consiste [106*r*] nelli congregationi, li quali aiutano per far bene et con frutto tutti li sudetti mezzi; le quali quanto siano utili et necessarii, non mi pare che si possa esprimere, se non che d'istessa esperienza ci lo mostra.

9° Che il superiore faccia gran conto di virtuosi, mostrandosi in tutto et per tutto in favor loro, et nimico grandissimo di cattivi.

10° Ordinar alcuni che tengino particolar cura d'aiutar et incaminar nella via dello spirito quelli che lo desideranno; et potranno esser quelli che hanno cura delle congregationi; il prefetto del spirito poi et il confessore, insieme col rettore, procurino con tutte le lor forze che si attendino allo spirito, et pensino alcune cose che si potriano fare per eccitargli a ciò; massime nelle solennità che corrono, levando tutti gl'impedimenti che ne potessero nascere, non permettendo in modo alcuno in collegio quelli che col lor essempio et conversationi, raggionamenti impediscono, o si mostrino contrarii alle divotioni, et che procurano di alienar gl'altri d'essi.

In particolare si potranno aiutar alcuni coll'essercitii spirituali, con confessioni generali et simili.

Sopra tutto aiuterà il buon governo et buon ordine del collegio un superiore prattico et zelante di ciò.

Nelle solennità, massime di nostro Signore et della Madonna, si potranno far belli apparati, recitar orationi et versi, cantar belli vespri, ordinare alcuni particolari communioni. Et due volte ordinare l'oratione continua di 40 hore, o almeno di 24, cioè per il Natale nel presepio, et la quaresima nel sepolchro, procurando di farli belli et più devoti che potranno.

Si procuri particolarmente d'incamminar nella divotione quelli che di [106*v*] nuovo vengono al collegio, perché sogliono esser disposti, venendo la maggior parte con tal animo; et sogliono lasciarsi trattare più facilmente, pigliando facilmente la prima piega che se gli da.

È bene che il prefetto dello spirito intenda il modo come ha da trattare et aiutare li incipienti, et come li proficienti, et come quelli che sono più provetti nelle cose dello spirito. Circa il concederli le penitenze che dimandano, si sia più presto difficile che facile in concedergli; et concedendogli, s'habbia più risguardo alli tempi, come sono vigilie di qualche gran solennità, all'occasioni et alle persone et al fine, che in ciò ponno pretendere.

DEL MODO DI FAR OSSERVAR LE REGOLE — CAP. 2°

Tre cose si ricercano per la buona osservanza delle regole: 1° il superiore et altri ministri che s'intendono del governo, et siano dili-

---

1779 ne] non *ms.* || 1789 attendo *ms.* || 1790 acciò *ms.* || 1797 collegio *sequ. ms.* et sopra tutto || 1810 perficiente *p. corr.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

genti et zelosi del bene del collegio, qual depende della retta osservanza delle regole ; 2º la volontà delli scolari, o sia spontanea, come nei buoni, o sia forzata, come nei cattivi ; 3º il modo per osservar le regole : primo è suave, che conviene a buoni ; l'altro aspero, che è necessario delli cattivi.

Quanto al primo, il superiore havendo attitudine et le parti che si richiedano in un superiore, ha da procurar d'haver molta prattica nelle regole ; di modo che subito conosca i mancamenti, etiam [107*r*] minori che si fanno in essa. Et li modi che s'hanno da tenere per la debita osservanza d'essi, accompagnata d'un zelo et sollecitudine non mediocre.

Quanto al 2º, la volontà delli scolari s'ha da muovere, massime gli buoni : primo, dal conoscer che è debito loro, 2º dall'intendere li frutti che ne raccogliono ; 3º che fanno piaceri a quelli che sono obligati d'affaticarsi per gratificargli, come a parenti et superiori che s'affaticano per il bene loro ; 4º il fine a che conducono ; 5º i mali che per essi schivano, sí in se stessi, come nelli altri ; et i buoni habiti che n'aquistano. A li cattivi s'ha da muovere la volontà col timore di non occorrer nella pena, che consiste : 1º di perder la gratia di quelli che gli puonno far bene e male ; 2º di perder l'honore, diventando infame in collegio et fuori ; 3º di non esser ripresi et castigati.

Quanto al terzo, gli modi potranno esser : 1º gli buoni ordini del collegio, perché una regola molte volte serve per la buona osservantia dell'altra ; 2º doppo del superiore, che gli altri ministri et prefetti di camera siano diligenti o solleciti circa l'osservanza d'essa, con trovarsi presenti, quanto più ponno, alle loro attioni.

3º Procurar che l'altri scolari l'habbino nella memoria. Però sarà bene che ogni mese [si] leggano in publico, et ogni settimana i fratelli le leggano nelle loro camere una parte d'esse, dichiarandole, con incontrargli il bene che nasce dalla osservanza, et i mali che s'incontrano per non osservargli ; et in genere le gl'avisi dei mancamenti che si fanno [107*v*] in esse, essortandoli all'emendatione, dando segno che hanno animo d'esser virtuosi. In particolare poi avisi ciascuno di suoi difetti, pregando che si voglia emendare, perché non lo faccendo, sarà tenuto d'avisar il superiore, et lo facci di poi.

4º Il superiore, quando li saranno referiti i mancamenti delle regole, quando ritrovino in danno degl'altri, o perché piglieranno mal essempio, o perché restano scandalizati, non manchino di farle quanto prima la debita dimostratione, secondo che conviene, per levar i mali effetti che saria per produrre ; quando ritorni solo in danno di quel tale particolar et si vede in esso declinatione, è da procedere con destrezza : doppo d'esser stato avvisato dal prefetto di camera amorevolmente, sia avisato poi dal superiore medesimamente, la 2ª aspramente, la 3ª con buonissimi castighi et penitenze, quando alcuno va bene et un'attione sola ; quando non si veghi o dubiti in esso mutatione o declinatione, conviene per questo dissimulare, notando però il suo proceder, et le-

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vandogli l'occasione, acciò non si turbi et pigli avversione dal collegio, dalle regole et dalli superiori.

5° Sopra il tutto convien levargli l'occasione della dissolutione et dell'inosservanze delle regole; et tra gl'altri s'impedisca ogni unione et intrinseca conversatione che possino pigliare fra se stessi, perché per l'ordinario se non sono più che buoni, sogliono terminarsi in far poco conto delle regole, per haver più libertà di ciò che torna lor commodo. [108*r*]

6° Che il superiore una volta o più la settimana, secondo che conviene, vadi per le camere, per riveder il conto, come si passa nell'osservanza delle regole, et particolarmente in quelle camere che mostrano haverne più bisogno per la qualità delle persone che vi stanno, et quivi quando con advertimenti et admonitioni, quando con ribuffi et riprensioni, quando con castighi et penitenze. Alcuna volta dimandi esso in universale come s'osservano le regole; et poi in particolare di qualch'uno per intender li suoi portamenti. Et questo si può fare, si bene sia benissimo informato del tutto. Altre volte poi lascia dire ai prefetti di camera i disordini, che occorrono nella sua camera.

7° Per porvi alcuna emulatione, si ponno dar premii a quelli che si monstrano più osservanti, o privatamente in ciascuna camera o publicamente, secondo che si giudicherà convenire, o nel tempo che li altri fanno penitenza per l'inosservanza.

8° Il visitar il collegio dalli superiori, et ritrovando alcuno in fatto mancar nelle regole, non lasciarlo mai passar senza punitione o riprensione o ammonitione, o almeno arrestamento.

9° Il farsi alcune essortationi publiche e private in ricreatione, et con persuadergli all'osservanza delle regole.

In darli a suo tempo le solite recreationi in ricompensa et temperamento di travaglio, procurando, quanto si può, il tutto si facci allegramente, dipendendo il tutto dall'amorevolezza, destrezza, prudenza et buon modo di proceder dei superiori. [108*v*]

Quando il collegio fusse in dissolutione, et havesse bisogno d'esser ristretto con alcun modo alquanto violento, si potria ricorrere alle cose sequenti:

1° L'esser diligente a dar penitenze et castighi a quelli che mancano, massime a quelli di qualche rispetto, et che fanno del capo et del bravo; et crescer semper mai in maggior rigore con quelli che non si emendano.

2° Mandar dal collegio i scolari, o imporli far penitenze, o stringerli di modo che l'istesso se n'habbi d'andare.

3° Esser rigoroso nelle prohibitione di parlar, stringendoli molto in quelli, et esser diligente che s'osservino.

1868 che *sup.* || 1880 lasciar *ms.* || 1893 difendendo *ms.* || 1895 havessi *ms.* || 1896 violente *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4° Haver alcuni prefetti di camere che sappino far del rigoroso, et metterli con i più terribili, et essergli continuamente sopra, facciendo stima d'ogni minima cosa.

5° Una volta e più la settimana chiamar tutta una ricreatione d'una camera dal rettore, come al giudicio, essaminando et castigando i defetti di ciasch'uno, et in presentia degl'altri riprenderli. Benché quando questo fusse ordinario, li potria la prima volta solamente dargli avvertimenti, con pregarli che gli vogliano osservare, la 2ª lamentarsi et dirli in ciò che si manca in universale ; la 3ª descenda al particolare, con dargli penitentie et castighi che haranno meritato, massime quelli che avertiti, non si saranno emendati.

6° La diligente osservatione del catalogo [40] et col revederlo a suo tempo, da chi sarà ordinato.

Si ha però da sperare, che il collegio non habbi mai da venir a termine, [109*r*] che habbi bisogno di tanto rigore, massime quando sia tenuto purgato dalli discoli ; et che li superiori con gl'altri ministri faranno il debito loro per conservare il collegio nella debita osservanza, perché questi modi hanno del violento, né si debbono continovare molto tempo, sino che si sia posto ordine, et che i scolari comminciano a viver in disciplina et timore.

È da notare che il catalogo è un modo particolare per far osservare le regole, et per saper chi manca in essa ; et è un buonissimo modo, ma non conviene a tutti nell'istesso modo : Prima, che con li putti si può far facilmente come sta ; 2° agli discoli si può far a questo modo, che li censori siano alcuni buoni et ordinarii, quando uno et quando l'altro ; et il prefetto stesso ne tenghi conto ; et in sua assentia sia censore ordinato ; et ogni sera veda chi ha mancato ; et nel fine della settimana dia premii a chi si sarà portato meglio delli stessi discoli, dandoli speranza che, portandosi bene, saranno posti fra buoni ; le penitenze a quelli che mancano, secondo che si giudicherà convenire ; 3° con gli buoni, che gli piglino d'altri censori, sia eletto a sorte ; quelli che hanno, paghino alcuna cosa, come carta, imagine, penne ; et nel fine della settimana o del mese distribuisca a quelli che si saranno portati meglio. Et sopra il tutto si tenghi conto di quelli che contendono et non s'aiutano agli segni del catalogo et similmente del censore. Et quando si trovasse alcuno censore ingiusto, se ne facci gran dimostratione per essempio degl'altri.

Però che le regole sono divisi in quattro sorti, cioè nella regola della [109*v*] divotione, dell'ubbedientia, di costumi et de studii [41]. Quivi si

---

[40] Intelligendus est *Catalogus notarum* ; quem videsis supra, mon. 46 lin. 320-355 ; cf. *ib.* § 51 53-55.

[41] Haec est divisio *Regularum convictorum Collegii Germanici* (*1569*) ; vide supra, mon. 49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sono posti i modi di far osservar le regole, in quanto dipendono dalla obedienza, perché l'altre hanno li suoi modi particolari ne suoi proprii luoghi.

DEL MODO DI FAR PROFITTO NELLA MODESTIA ET COSTUMI [42] — CAP. 3°

Li buoni costumi, quali consistano nell'attioni esteriori, di modo che nelle conversationi si portiamo di modo che non solo non offendiamo gli altri, ma più presto gli piaciamo et delettiamo, sono di tre sorte. Alcuni consistono proprie nella modestia, che è portarsi modestamente et quietamente. Altri sono proprii costumi politici, come certe galanterie esteriori che sogliono usare gli corteggiani. Altri si domandono costumi christiani, come sono le attioni virtuose, che consistono nell'esser patiente, obediente et simili, con le quali regoliamo le proprie passioni. Li primi sono necessarii per conservatione della modestia, la quale si ha da procurar nella gioventù, come freno delle lor passioni; li secondi sono necessarii per ornamento della modestia; gli ultimi per acquisto dell'habito della virtù; et questi, insieme con li primi, s'ha da procurar che faccino profitto in essi, come fine principale del collegio. Quando li altri si potessero imparar, saria bene, ma non importa oltre, ché paiono più presto costumi de corteggiani che da religiosi, et che in corte s'hanno [110*r*] da imparar et non tra religiosi.

Tutti i costumi consistono o ne muovimenti del corpo, o nel raggionare et modo di dire, o nella maniera di conversare et trattare con varii sorte di persone, accommodandosi con ogn'uno, secondo che ricerca il loro et nostro stato, accommodandosi al luogo et tempo, nel quale trattiamo, et all'uso del paese.

Queste tre sorti de costumi vanno per gradi, et s'acquistano l'uno doppo l'altro. Si deve dunque attendere primieramente in collegio vi sia modestia, la quale suole essere aliena da putti et da alcune nature vive et inquiete. Et s'ha da procurare: 1° col timore et buona disciplina del collegio, castigando quelli che mancano d'essa, havendoli cura nel tempo che convengono con gl'altri, come nelle ricreationi, nell'andar fuora, nelli classi et nelle repetitioni et simili; 2° con la buona cura di quelli, chi gl'haranno in cura, procurando di farli far habito nella modestia.

Quelli che saranno già edificati nella modestia, potranno esserli insegnate le buone creanze, per quanto sono necessarie al stato di ciascuno. Il modo sarà: prima, notar le male creanze di ciasch'uno, et avvertirgli di ciò; le quali sogliono ritrovarsi in alcuni per natura, in

---

1950 portiamo *p. corr.* || 1956 regolamo *ms.* || 1963 de *sup.* || 1966 maniera *del.* o nell

[42] Regulas quae modestiam respiciunt, videsis *ib.* § 22-27.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

altri per la mala educatione, in altri per inconsideratione ; 2° si facci una raccolta d'alcune buone creanze, et si proponga loro l'osservanza d'esse ; 3° ordinando alcuni più ben creati che insegnano li altri, o almeno gl'avvertiscano amichevolmente, quando mancano in esse ; 4° porre tra li scolari alcuna emulatione, con dar premii a più ben creati ; et dar penitenza [110*v*] a quelli che mancano più delli altri, con raccontar le loro male creanze ; 5° la diligente et buona cura del prefetto de costumi, tenendo buon conto di chi manca con andar per le camere ; avvertendoli et insegnandoli, et procurando che sappiano a mente li prefetti d'essi, et attendendo che in collegio si facci in questo qualche profitto.

Quanto al terzo, si gioverà principalmente all'acquisto d'esse, attender allo spirito, perché non è cosa che più temperi le nostre passioni, et ci faccia far attioni virtuosi, che il spirito di Dio, quando habita in noi ; 2° gioverà riprendere et avvertire quelli che mancaranno, et faranno cose che non convengono ; 3° dar penitenze a quelli che faranno eccesso, come quelli che contendono con gl'altri, et mostrano alterezza d'animo et simili ; 4° con fargli intender il valore et prezzo della virtù, et il danno et vergogna che porta il vitio ; 5° agiutar particolarmente, et star sopra di quelli che si conoscono naturalmente inclinati ad alcuna mala passione et vitio, dandogli rimedii di ciò, con haver cura dell'essequutione d'essi.

Circa li costumi che si ricercano nel mangiare, si potranno notar i difetti che si fanno, et il modo decente che si deve tener ; et avisarli poi nelle camere. Et questi ammaestramenti particolarmente sono necessarii a putti.

DEL MODO DI FAR PROFITTO NEI STUDII [43] — CAP. 4°

Otto cose giovano per far profitto nei studii : 1° haver buon ingegnio ; [111*r*] qual consiste nell'haver buona apprensiva, buon discorso, buon iudicio, e buona memoria in ritenere ciò che s'apprende.

2° esser studioso ; il che suole esser dalla natura, quando la persona dal piacere che sente nelli studii, et dal desiderio che tiene di sapere, s'applica talmente alli studii, che non si può spicar d'essi. Altre volte si suol fare con altri, o con proporsi qualche altro fine, o per qualche timore o rispetto humano, o per non saper che far altro la persona, s'applica alli studii.

3° i maestri buoni ; i quali per esser [tali] : hanno 1° d'esser sufficienti ; 2° hanno d'haver modo d'insegnare et di dichiararsi ; 3° ha d'in-

1989 *prius* creanze male || 2013-4 persona *lect. dub.*

[43] Regulas de studiis convictorum vide *ib.* § 28-34.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

drizzare i scolari per la via che faccino profitto, che consiste nell'essercitii che gli fa fare.

4° li buoni essercitii; che sono compositioni, traduttioni, repetitioni, interrogationi et essami, [quelli che] fanno essercitar la memoria et dispute.

5° l'haver tempo per studiare; che consiste in distribuire il tempo et altre hore determinate, attendere agli studii ordinarii.

6° nell'haver modo et ordine nei studii; che si fa studiando cose utili, et che fanno a proposito per quello che pretendiamo.

7° l'emulatione; qual consiste nel veder l'altri compagni andare avanti ne studii, et esso remaner in dietro, con suo danno et vergonia.

8° i stimoli; quali sono i premii alli studiosi, et le penitenze et castighi a negligenti.

Il profitto dunque di studii sarà, quando si procureranno che siano le otto sudette cose; et quelli che si trovaranno di poco ingegno et di natura negligenti ne studii, et che con nissuno mezzo si può far loro profitto, si [111*v*] mandino dal collegio; sí perché vi stanno contra l'instituto d'esso, sí ché è di temere del collegio, impedisce il luogho d'un altro, et molte volte sono causa dei disordini nell'altri et del poco loro profitto.

Li mezzi che s'hanno d'usare per parte del collegio: prima, in veder che ogniuno vadi alla classe conveniente a esso, per poter far frutto.

2° dar buon ordine a ciascuno di tanto, quanto si ha da fare in ciascuna hora, procurando che nel tempo determinato s'occupino in quello che gli sarà ordinato; et oltre i prefetti de camere vi siano altri ordinati, che veghino alli scolari di tutto quello che faranno gli prefetti di studii et repetitioni.

3° procurar che vi siano buoni repetitori, i quali, oltra la repetitione, possino ancora privatamente aiutare et inviarli nelle loro studii; et nel repetere osservino modo tale che i scolari ne possano cavar frutto secondo che gli sarà ordinato, havendo cura di conformarsi con maestri, et che i scolari stiano attenti et modesti.

4° procurino che, secondo la lor facoltà, a suo tempo faccino le solite dispute, lettioni et orationi; et quelli che finiscono il corso, faccino alcuni publici atti, et piglino il grado quelli che sono atti.

5° alle classi d'humanità, oltra gl'altri loro soliti essercitii, s'habbi buona cura delle loro compositioni, et si faccino spesso comporre per li premii; et siano posti in publico, così in verso, come in prosa.

[6°] Si tenghi molto conto di far essercitar a tutti la memoria; agli philosophi con far che imparino bene i termini, definitioni, divisioni, conclusioni et varie sententie di molti nelle lor facoltà, ordinandogli alcuni atti publici sopra [112*r*] ciò, con dar premii a chi si porta

---

2030 emulationi *ms.* || 2034 dounque *ms.* || 2046 quello che *del.* hanno da

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

meglio ; agl'altri si faccino imparar le loro lettioni, et se gli chieda buonissimo conto ; et fra alcuni giorni si facci il simile con essi.

7° L'osservanza della accademia, secondo che stanno ordinati, con le loro regole [44], havendosegli cura che vadino con fervore.

Si tenga sopra tutto buon conto che nelle classi stiano attenti et modesti, et rendino buon conto ai maestri, castigando quelli che mancano.

Si procuri alla renovatione de studii dar buoni ordini, havendo buonissima cura che il mutar delle classi sia secondo la habilità di ciasch'uno ; benché nel mutar delle classi si debbono haver alcune considerationi, massime quando sono per passar al corso, non essendo tutti atti : 1° la volontà delli suoi ; 2° l'inclinatione del giovane ; 3° l'età ; 4° guardar di non pregiudicar agl'altri ; 5° il fine che pretende nei suoi studii ; 6° quanto pensa di star in collegio ; 7° l'utile suo.

Nel tempo delle vacantie sappi di tenerli occupati, di modo che del tutto non perdano tempo ; all'hora sariano da far alcuni essercitii d'emulationi, come della accademia.

Si habbi cura che quelli che odono rhetorica, o che per il passato l'habbino [udito], s'essercitino in fare orationi, et nei giorni più solenni, o de premii le recitino. Il simile de versi.

Del modo di conservare il collegio in sanità [45] — Cap. 5°

Circa la sanità s'hanno d'havere in generale tutte queste considerationi : [112*v*]

1° che habitino in buone stanze ; 2° che mangino buoni cibi ; 3° che si guardino dall'aëre della sera ; 4° che li studii et altre fatiche siano temperate con li loro ricreationi ; 5° che nel essercitio che fanno, non sian troppo violenti, et che si guardino dal riscaldarsi et refredarsi.

Si habbi loro particolarmente cura nelle mutationi di tempi, come la primavera et autumno ; et se gli habbia cura circa la mutatione di panni ; e l'estate, quando sono i gran caldi, si procuri che siano allegeriti dalle solite fatiche nelli loro studii, pigliandoli più temperatamente. Similmente segli habbi cura nei mutationi de cibi, come quando entra quaresima, come quando è finita ; et nel tempo della quaresima si habbi gran discretione in veder quelli che la puonno fare et digiunare ; et quelli

2063 chieda] veda *ms.* || 2071 alcuni *ms.* || 2089 sia ... violente *ms.* || 2093 nelle *ms.*

[44] Hucusque nobis innotuerunt solum regulae variarum academiarum, quae in *Ratione studiorum* (1599) editae sunt ; quas videsis in *Institutum S. I.* III 228-34.

[45] Regulas quae ad sanitatem alumnorum spectant, videsis in *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1569*) § 35-36.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che non ponno, consultando il tutto col medico, havendo rispetto alla età, complessione et dispositione di ciascuno.

In particolar se habbi special cura di quelli, che sono di debbole complessione, o che naturalmente patiscano alcuna indispositione; benché s'habbi d'haver cura, di non accettar in collegio persone di loro natura inferme.

Siasi diligente et sollecito subbito che alcuno si sente indisposto, che se gli habbi buona cura, et bisognandosi chiami il medico; et se gli provega di tutto il necessario, et si facci intender quanto prima alli loro; et quando l'infermità fosse d'importanza, o fosse per andar in longo, si procuri di mandarli alle loro case.

Quando fossero staggioni pericolosi, et che occorressero molte infermità, se gli habbi in quei tempi particolar cura. [113*r*]

Quando sono convalescenti, si tenghi medesimamente buona cura, non solo circa il vitto, ma anco circa l'essercitio.

Si habbi però cura d'alcuni che per fugger la scola, o per dormire un poco più, faccino l'ammalato, guarendoli con panatella e acqua cotta.

Similmente se gli habbi cura circa i costumi, quando stanno malati et rimangono soli in casa, che non occorra cosa, per la quale perdino ciò che hanno acquistato per il passato; però s'habbi l'occhio sopra.

Quando è venuta la primavera, circa il maggio, si vegga quali si hanno da purgare o per rogna, o per altra indispositione, et per esser soliti a ciò.

Del modo di conservare il collegio in purità et castità — Cap. 6°

È molto necessario che s'habbi buona cura circa l'honestà, massime qui in Italia, dove regna questa miseria ... grandi disordini, che ponno nascere in questo ... et circa di questo; però è da stare molto vigilante:

1° si ricercha che li superiori siano molto sospettosi in questo; et meglio è che pecchino in questo estremo, che nell'altro contrario.

2° Si habbi particolar cura di quelli che si veggono inclinati o che siano pericolosi di questo; et per conoscer questi tali: 1° giova la buona informatione che si piglia dal principio che entrano nel collegio; 2° dalli atti et gesti [113*v*] loro, che alcuna volta sogliono havere del lascivie et petulante, et sogliono esser vagabondi per il collegio; 3° dalle conversationi che subito si sogliono unire ... 4° quando sono troppo sensuali et vani; 5° quando sono nemici del spirito et della virtù.

Quando si scuopre un tale, si ha da procurar: 1° di tenerli in gran timore; et per l'ordinario questi tali sogliono esser timidissimi; et quan-

---

2107 mandarle *ms.* || 2121 cura] natura *ms.* || 2126 che *rep.* | pecchino] pendino *ms.* || 2130-1 lascivire *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

do gli manca questo timore, et hanno dell'altiero, sogliono solitamente esser incorrigibili, et non sono da tolerare in collegio ; 2° haverli cura delle conversationi, tanto in collegio, come fuora del collegio ; et in collegio restringendoli, che non possi parlare et conversare, eccetto con alcuni determinati che siano securi ; 3° se gli habbi cura, quando hanno occasione di restar in casa soli ; 4° se gli dia difficilmente licentia d'andar fuori del collegio, o alle loro case, o a far altri negotii per Roma ; 5° se gli rivegha ogni minimo diffetto, per levargli l'animo d'incorrer nelli grandi ; et particolarmente siano avertiti d'ogni minimo atto, segno che facessero con altri, et dal domesticarsi troppo con ogn'uno, che sogliono fare ; et sopra il tutto di veder et sguardare con questo et con quello, procurando che osservino la modestia, più che l'altri ; 6° si procuri d'inviarli nella via dello spirito, con mostrargli le miserie et danni che ha parte questa misera carne, essortandoli più presto al domarla et castigarla, che cercare di delettarli et piacerli.

In universale, giova levar ogn'occasione, procurando che non possino [114*r*] convenir con altri, eccetto in luoghi publici ; 2° haver gran cura delli affettioni, procurando d'impedirli ; 3° questi tali pericolosi si tengano lontani et separati di camere et di ricreatione ; et si guardi che non vadino fuora di collegio in un medesimo tempo, di modo che si potessero trovar insieme ; 4° haverli buona cura nelli tempi che ponno pigliare qualche dissolutione, come il Natale et il carnevale, non entromettendo mai i pericolosi tra li altri ; ma procurino che stiano appresso alli loro prefetti in tal tempo. Similmente l'estate, et quando in tal tempo sogliono andare a ricreatione ad alcuna vigna, che non si dissolvino troppo, et sia con buon ordine et buona cura ; 5° si tenghino occupati, et se gli habbi cura che non vadino vagabundi per il collegio in tempo di studii ; 6° si procuri d'incaminarli nella via del spirito ; 7° quando se vede un minimo atto di ciò, si castighino, et si mandino dal collegio, massime doppo qualche tempo et alcuni mezzi non si emendando, o non s'incaminando nelle virtù.

Non fidarsi mai di quelli, ma tenerli timidi, massime quelli che fanno instantia di star insieme ; et bisogna haver arte per conoscer l'affettione, il significato delli sguardi, delle conversationi, delli opinioni, delli atti.

DELLO MODO DI MANTENER IL COLLEGIO ALLEGRO — CAP. 7°

È molto necessario di procurare di mantenere il collegio allegro, per molte buone raggioni ; et tra le altre, acciò possino durare alle fatiche [114*v*] coll'allegerimento delle recreationi. Ma il sapere dare li ricreationi senza danno et con utilità di giovani, è molto importante,

2137 curra *ms.* || 2169 il significato] che *ms.* || 2173 durare alle] dare li *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et si può dir quello detto: « Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci »[46].

Il modo di mantener il collegio allegro: 1° è il modo di procedere de superiori, che procedano con amorevolezza, et di modo che li scolari ne restino sodisfatti, massime gli virtuosi, a quali si fa fare ogni cosa per amore.

2° quando il collegio va bene, et non vi si convergono strettezze et austerità nissuna. Et questo si può fare, quando quelli che stanno in collegio sono giovani virtuosi, et gli superiori hanno destrezza in governare.

3° quando si mantiene in collegio in riputatione, et che si vede ogni giorno andar di ben in meglio, et crescer ogni dì in maggior stima et che si fanno alcune cose degne.

4° quando li scolari hanno li loro bisogni, et che gli sono concesse le grazie dalli loro superiori, massime quando sono giuste et honeste, et che li mostrano buona cera.

5° quando hanno alcune honeste ricreationi; li quali sono di quatro sorti:

1° quella d'ogni dì. Le quali, acciò che piacino, si ponno fare di questo modo: 1ª, quando convengono tutti insieme nel cortile, si ha da procurar che ogn'uno si tratenghi conforme al suo humore; come sarà a quelli che sono pari, pari l'haver buona conversatione, con i quali raggionar di cose virtuose; et se potriano assegnare tre o quattro, o tutt'una camera in una medesima conversatione. Alli altri che hanno il cervello un poco più inquieto, concederli certe sorti di giuochi honesti, [115*r*] dove non entravenghi molto essercitio; havendosegli cura de tre cose: l'una è il contender, l'altra è far troppe immodestie, et il dissolversi troppo, o porre troppo l'animo al giuocho; perché questi tali è meglio che passino l'animo in simil cose che il lasciar stare melanconici, pigliando aversione dal collegio, o vero che nelle conversationi si faccino danno l'uno l'altro, come si suol fare, ché li pericolosi et discoli, tutti il male et l'intrighi loro si sogliono far in tempo di recreatione;

2° quando convengono l'invernata la sera in camera, ciascuna camera da per sé; et il modo di trattenergli serà: ogni sera di trattar varie cose, come saria la domenica et sabbatho sera trattar de cose spirituali, o raccontando ogni cosa che gl'occorrerà, o proponendo alcuna cosa, et dicendo ogn'uno ciò che sopra d'esso [pensa], o di quello che havrà letto o udito alla lettione della mensa o predica. Il lunedì alcuna cosa dei studii loro, o sia raccontar historia o favola, o satira o altra cosa di dottrina, per la quale li circonstanti possino imparare qualche cosa.

2176 misevit *ms.* || 2213 messa *ms.*

---

[46] HORATIUS, *Ars poetica* v. 343.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Il martedì propongano alcuni alcune difficoltà o questione di qualche cosa insegnata, et gl'altri rispondano. Il mercordì trattino delle regole, raccontandole, dechiarandole, et raccontando gli defetti che in esse si commettino, o si possono commettere, et l'utilità che nascono dall'osservanza d'esse. Il giovedì sia in libertà di ciascuno di parlar di che più li piacerà ; overo far altro giuoco piacevole, che si sogliono fare sopra di qualche materia proposta, con far porre il pegno a quelli che errano, con renderglilo, imponendogli [115*v*] che faccino alcuna cosa pia. Il venerdì si tratti delle virtù et delli effetti et proprietà loro, et de mali che nascono dalli vicii, et li rimedii per liberarsene. Tutte queste materie si tratteranno conforme alla capacità loro ; et il prefetto potrà far la proposta, parlando ogn'uno ciò che li parerà, overo uno delli istessi giovani secondo che toccherà.

2º Sono le recreationi ordinarie della settimana, et queste hanno d'esser più presto per far essercitio che per altro. Per tanto potrianno all'hora ordinata andar fuori per caminare con tutti quelli della camera, et, doppo un honesto essercitio, ritrovarsene in collegio ; et quando quella istessa ricreatione si faccia in collegio, potranno giocare alla palla et altri giuochi d'essercitio. Quando volessero star fuori a giocare in qualche loco, non lo facciano senza particolar licentia ; et in tal caso si potriano mandar più camere con una persona di rispetto con essi, oltra li prefetti di camere ordinarii, come saria il prefetto della ricreatione. Et l'estate, quando occorrerà andar in qualche vigna a mangiare, si procuri che vi sia buon ordine ; et in questo, quando si potesse haver una vigna propria, saria molto al proposito, et si schivariano molti altri inconvenienti, et si recrearian molto ; circa la quale si potriano fare le loro regole secondo che l'esperienza insegnasse. V'andasse una ricreatione per volta, d'ove havesse la commodità di fare varii giuochi.

3º sono le recreationi straordinarie, come sono la festività del re [47], che si fa la Epiphania, et le feste del carnevale, il far commedie et dar [116*r*] premii publici, l'andar in tempo di vacantie alle sette chiese molti insieme, parte per divotione, parte per ricreatione, del modo che tutto questo si dirà in particolare.

Si procuri che in collegio vi sia essercitio di musica [48], di voci et di strumenti, conforme alli scolari che se ne delettaranno ; et quelli che ne havranno un poco di principio, potranno seguitarli avanti, con questo che non si facci venir maestro in collegio per insegnarli, eccetto

2229 recreatione *ms.* || 2243 havessera commodità *ms.* | guochi *ms.* || 2251 um *ms.*

[47] Cf. supra, adn. 25.

[48] De disciplina musices in S. I. cf. supra, mon. 10 adn. 14 ; et in Collegio Germanico cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 128 ss. ; et CULLEY, *Jesuits and Music.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

il maestro di musica di voci [49]. Questo si potrà tenere ordinariamente in còllegio.

Quanto alle feste sudette, si ha da procurar che habbino del grande, del piacevole, del virtuoso; et si habbi cura che gli scolari in esse non si dissolvino, et lascino l'animo troppo, et piglino occasione di male alcuno; il che si farà con buoni ordini, che in ciò si faranno et prudenza et diligenza del rettore in tali casi.

Del modo di conservar et perfettionar il collegio — Cap. [8°]

Molte cose si ricercano per la conservatione d'una tal opera, perché se bene è proprio delle cose di questa vita che, per esser sottoposte alla mutatione di sua natura, più presto [sogliono] mancare che altrimenti, particolarmente li governi, et in particolar questo, per esser sottoposto a tante mutationi sí di scolari, come di quelli che lo governano, v'è necessario di buona cura per la conservatione d'esso:

1° che il rettore et ministro stessero fermi in questo governo più che si [116*v*] può, massime quando intendono il modo di questo governo; 2° che si attenda all'osservanza di buoni ordini et antiqui, non si mutando facilmente per provar altri novi, per parer di questo o di quello; per esser questo la rovina de governi; 3° che si habbi cura nell'accettar i scolari, che siano conformi all'instituto del collegio, et a quello che si pretende; 4° che quelli che non rieschono secondo che si sperava et si pretendeva, et che in esso non si profittano, principalmente nella vita christiana, non si tengano in collegio; 5° che non se gli manchi de ministri necessarii et sufficienti et atti per quello che si pretende, massime prefetti de camera; 6° la diligenza et sollicitudine di detti ministri.

Quanto alla perfettione di detto collegio, 1° circa il temporale, che habbia casa propria et una vigna per ricreatione [50].

Quanto alli studii, che si mandino inanzi circa le scienzie, con procurar che sia una delle principal sapientie et studii della christianità in philosophia et theologia, con far fare atti publici et dar li gradi a suo tempo a chi l'haverà meritato, procurando di farlo illustrar d'alcuni privileggii particolari da Sua Santità.

2279 **temporale**] spirituale *ms.* || 2281 con *sup.*

---

[49] Exeunte anno 1571 P. Sebastianus Romei, rector Collegii Germanici vocavit ad chorum cantorum dirigendum magistrum Thomam Ludovicum de Vitoria; cf. *Epp. Nadal* III 656-57 et STEINHUBER, *Geschichte* I 108-09 et 121.

[50] Gregorius papa XIII anno 1574 alumnis Collegii Germanici donavit aedes apud S. Apollinarem ad habitandum; anno autem 1576 vineam «Villa Pariola» dictam ad recreandum; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 108-09 et 121.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quanto al spirito, si perfettionerà ogni volta che quelli che lo governaranno, lo terranno come principal instituto ; et così principalmente procuraranno d'osservar i mezzi che a ciò conducano, con guardarlo dalle cose che lo impediscono ; et che si mostraranno amici de virtuosi et nemici de tristi, non havendo [117*r*] in questa parte rispetto né a nobiltà, né a ingegno, né ad amicitia, né a qualsivoglia altro interesse o rispetto humano.

Et perché nell'accettar difficilmente si può osservar quel rigore che converrebbe, per rispetto di satisfare alli favori et alli amici, però conviene haver un loco appartato, come saranno li tedeschi, et con essi porre alcuni tali per utilità delli tedeschi nel temporale, come da principio si fece ; o vero porlo nel membro di convittori del seminario, li quali si tengono per aiuto temporale del seminario ; et quando riuscisse qualche buono soggetto, tra questi si potria porlo nel Germanico.

Per obviare a un disordine che impedisce quasi tutto il frutto, et si causeria che molti seguitassero li studii di filosofia, il disordine è questo, che li scolari, per il fine che hanno udir lege, accade che, andando in studii publici d'Italia, perdono tutto quello che hanno guadagnato in collegio ; perciò vorrei ordinar che quelli che in collegio havessero finito il corso di filosofia, et havessero fatto profitto nelle virtù, et fossero molto saldi et fermi in esse, ordinar che in uno appartamento del collegio si ritrovassero, et quivi farli venir lettore di legge di fuora per li primi duoi anni, et loro spese [51] ; agl'altri che seguitano, mandarli allo studio publico tutti insieme con uno de nostri in compagnia loro, quando non si potesse haver lettor sufficiente per far venire o stare in collegio ; et in questo esser rigoroso in non admetter altri che li sudetti ; et in questo si stesse al parer del rettore et dell'altri che stessero a tal cura, in giudicar quali potessero restar, [117*v*] quali non, acciò tutti fossero tali che havessero da fare buona riuscita.

È importantissimo l'haver cura dal principio, et veder quelli che non fanno per il collegio, et porli più presto nel luogho separato sudetto ; perché in voler tolerare i discoli sotto specie d'aiutarli, sono causa del disordine, et danno dell'altri ; et che dipoi n'escano con loro mala sodisfattione et dei loro, et nemici del collegio et della Compagnia. Et il principal rimedio di questo è haver cura nell'accettare con mandarli presto.

Ultimo per sodisfare a molta nobiltà che vi concorre, si potria far prima una tavola separata, dove circa il mangiare havessero la medesima portione, ma alquanto meglio, come li antipasti per essi fossero un poco delicati, e la carne fosse de vitella mongana alessa, quando gl'altri l'hanno alessa, arrosto, quando si dà arrosto, nel postpasto s'havesse la medesima consideratione che nel antipasto, con questo però

[51] Quod factum est anno 1586 ; cf. *ib.* p. 202-03.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che contribuissero alle spese più che gl'altri; 2º perché conviene che li siano fatti alcuni servitii, et che habbino servitori proprii, v'è alcuna difficoltà; per tanto saria bene che il collegio li tenessi et essi contribuissero le spese, e fussero serviti in certe cose ordinarie, come in rifare il letto et scopare la camera, in portare l'acqua in camera, et la collatione et simili. Se si potesse fare che ogni camerata havesse il suo servitore, saria molto buono, et si potriano sostentar con questa occasione alcuni poveri et farli studiare, et fra l'altri alcuni che havessero animo d'esser della Compagnia, et non havessero il modo di tratenersi in collegio. [118*r*]

Acciò il collegio havesse più fermezza, saria buono far approvar tal governo delle constitutioni d'esso da Sua Santità [52]; et facciasi gran prohibitione a quelli che volessero per via di favori violare i detti ordini et constitutioni per loro particolare interesse; et fosse questo in speciale circa l'accettar in collegio persone atte, et rimandar quelli che si trovano inetti; et insieme conceder alcuni privileggii a quelli che finissero li studii loro con buona sodisfattione et edificatione de tutti.

Circa quelli che vogliono entrare alla Compagnia, conviene per conservatione del collegio non persuadersi niuno, ma lasciar che sia chiamato da Dio [53]; et quelli che fossero chiamati, provarli 1º della constantia, et farli finir i suoi studii, et poi con consentimento delli suoi accettarli. Quando non li dessero licentia, et si conoscesse esser buoni soggetti, et che fossero saldi nella lor vocatione, procurar che, partiti dal collegio, diano intentione alli suoi, poiché non li danno licentia, di farsi o capucini o cartusiani, e poi un giorno andarsene all'improvista in altre provincie a entrare; et ivi dar commissione che siano accettati. Et questo si ha da fare, acciò non si facci romore nell'istesso luoco, dove è il collegio, et dove è conosciuto.

Circa i nobili, quando fossero mal educati, in nissuno modo si piglino; 2º si trattino con soavità, di modo però che habbiano il timore, secondo che li conviene; et importa ancora molto il timore, che de fuori delli loro parenti; 3º s'habbi cura nelle conversationi, che non sia se non di gente sicura; et questo ordinar per quelli dal [118*v*] principio; et in questa parte non fidarsi di nessuno, perché sono facilissimi per guastarsi, sí perché come si vogliono poi restringere, si sdegnano, et perché

2335 l'altre *ms.* || 2360 quelli] li *ms.*

---

[52] Novae constitutiones anno 1573 datae sunt Collegio Germanico, quae deinde anno 1584, aliquantum auctae et immutatae, in bulla «*Ex Collegio Germanico*» auctoritate apostolica promulgatae sunt; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 106-08 et 155-64.

[53] Videsis decretum S. Ignatii, anno 1555 latum, quo severissime nostros inhibuit ne quemquam alumnorum ad statum religiosum amplectendum persuaderent; in MP I p. 128; cf. etiam supra, mon. 46 (*Reg. conv. Coll. Germ. - 1564*) § 11; mon. 51 (*Const. Sem. Rom. - 1564*) § 20.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

hanno concorso d'ogn'uno che disidera di pigliar la loro amicitia ; e li tristi s'uniscono a esso più dell'altri, per haver quell'appoggio et facendoli cascar, haverli per compagni nel male.

Si procuri però, quanto si potrà, da trattar tutti ordinariamente, acciò l'uno non si conciti invidia ad altro.

Nel fine dell'anno, nelle vacantie, alla rinovatione degli studii si facci una diligente inquisitione di quelli che non hanno profittato, né nello spirito, né nelli studii, né nelli costumi, et in nessun modo si permetti che resti per l'altro anno ; se gli dia loro buona licentia.

Quando occorresse d'haver a porre alcuni soli, non si ponghino, se non persone molto secure, et che siano devote et studiose, et molto provati in collegio, con ordine che vi sia alcuno che habbi cura di visitarli spesso ; et quelli che si trovano transgressori di regole, si ponghino sotto cura di prefetto di camera.

LIBRO [V]

DELLI TEDESCHI — CAP. [1]

Quanto alli tedeschi poveri, giudico che siano da separarli in tutto dalli convittori, et tenerli o separati con alcuni convittori, per quello che si è detto di sopra, o per congiongerli col seminario, o vero levarlo del tutto ; sì perché si crede che la Germania non ne ha tanto bisogno come prima, per esser già sparsa in molti luoghi la Compagnia, et per esservi seminarii delli vescovi catholici [54] ; 2° per il poco frutto che si vede riuscire, non consequendosi in alcun modo quello che si pretendeva nell'institutione di esso ; et per questo pare che si ha incontrato in concorso divino et humano ; et pare che Iddio l'habbi mandato per il suo tempo, cioè nelli principii, et per esser come precursore alli collegii de convittori ; li quali subintrati, esso è mancato, iuxta illud : « Illum oportet crescere, me autem minui » [55] ; et anchora aggiongendosi tanti incommodi, sí dell'istesso collegio, come delle eleemosine, che pare per forze siano date, sí perché molti durano fatica a venir di Germania et a ritornare, et molti di loro s'amalano ; poi il fine è, che sogliono esser nemici della Compagnia, non vedendosi nissuno d'essi riuscire operarii come è l'instituto.

2372 occorres *ms.* | apporre *ms.* || 2386 pare] pure *ms.* || 2387 si ha] sia *ms.* || 2388 cioè] ch'io *ms.*

[54] In hoc graviter erravit auctor ; nam ad annum usque 1570 duo solum seminaria episcopalia in Germania instituta sunt : anno 1564 in Eichstätt et anno 1570 in Würzburg ; cf. *Kirchl. Handlexikon* II (Freiburg 1912) 2046. et *Lex. f. Theol. u. Kirche* IX (Freiburg 1964) 647-49.

[55] Ioan. 3, 30.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Quando pur s'habbi da conservare, si potria ordinarli un altro instituto, però separato dalli convittori [56], et fosse per dar ricapito alcuni già heretici li quali spontaneamente vengono alla fede catholica, et li nostri giudicano non esser conveniente che stessero in Germania, [119*v*] mandarli a Roma, per imparar la dottrina et vita catholica; et quando si dovesse far questo, vi bisognaria il suo modo particolare di governar et trattar per conseguir il fine.

Quando si vogli far operarii, si potria ordinar che quelli fossero mandati — oltra d'haver le conditioni che si ricerchano, che sono: haver inclinatione alle cose del spirito, esser di buon ingegno et di natura trattabile, et con talento di predicare, o di poter governar et indrizzare l'anime — che fossero mandati dalli loro ordinarii con l'approbatione delli nostri. Et questo serviria per due cose: l'uno, che haveriano il timor di quello prelato in dar buona sodisfattione di sé; l'altro, che subito, finito li studii, havria ricapito di spender il talento guadagnato. Et quando l'istessi vescovi potessero mantenerli alle lor spese in tutto o in parte, saria molto buono; et all'hora se gli potria dar il modo di governarli, conforme al primo instituto, descendendo più al particolare circa il modo del governo. Ogni volta che la cosa non è meglio incaminata, è molto meglio del tutto levarla.

Ma perché ha già assai concorso di todeschi nobili, de quali si vede et si può sperar gran frutto, però conviene saperli trattare: 1° vi fa di bisogno d'un di nostri, il quale sia tedesco, sí perché sappi le loro costumi, sí perché si confidano d'essi; perché con quelli di altre nationi sono sospettosissimi; et come commenciano a pigliarlo in contrario, non ci è rimedio d'aiutarli; 2° pigliarli con ca-[120*r*]rezze et amorevolezze trattandoli bene circa il vitto, darli alcuna volta ricreationi tra loro tedeschi, di mangiar frutta alla lor usanza, però in compagnia delli nostri et con modestia; 3° pigliarli per la via d'honor, et quando alcuno di loro va male, avisarlo all'altri, acciò l'emendino con reprehensioni; et non emendandosi, gli mostri, come convien castigarlo; et non farlo, quando si pensasse che esso non lo pigliasse a bene, acciò non si mettessero tutti sottosopra, ma più presto, quando fosse discolo et incorrigibile, mandarlo dal collegio, con farlo sapere a essi, che cosa conviene per l'honor loro; 4° avisarli avanti del modo che hanno proceder in collegio; che è: guardarsi dalle male prattiche, lassarsi trattar dalli superiori, pigliar le cose a bene, che scoprino le cose loro confidentemente et simili.

La loro natura, che è esser sospettosi, colerici, testardi, altieri;

2415 incaminato *ms.*

---

[56] Quae separatio evenit anno 1573, quando convictores omnes in Seminarium Romanum transmigrarunt; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 93.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

però amorevoli, nemici del vitio, che stimano l'honor et sé, et si vincono con le piacevolezze.

Quando fossero avezzi in Italia, et fossero deventati viciosi, non s'accettino in alcun modo, perché sogliono esser incorrigibili. Quando non siano viciosi, si ponno trattar alla italiana.

DELLI SERVITORI — CAP. 2°

Li servitori del collegio si ha da procurar che siano persone di buona vita, conosciuti et fidati, et che siano fermi: 1° nell'accettare [120*v*] si domandi prima la patria, il nome, l'essercitio et il fine che pretende; 2° se ha cognoscenza in Roma; 3° se gli basta l'animo d'osservar li ordini del collegio; che sono in universale: confessarsi et communicarsi una volta il mese; non andar fuora il collegio senza licenza, né senza compagno; che odino ogni giorno messa, et quelli che [non] sanno leggere, due corone, una la sera, l'altra la mattina; che non dicano parola mala, né contendino con nessuno; et ogni volta che mancano del loro officio, facino le penitenze che li saranno imposte; et si procuri che dian securtà, quando non sono conosciuti; et si dia a ciascuno il suo salario, quando siano persone sufficienti; et si curi di trattarle al proposito.

Quando si parte alcuno a qualche officio, si procuri che habbi le sue regole, et che prima pigli la prattica con l'ufficiale che ha da uscire; 2° se è persona che habbi cura di qualsi voglia cosa, se gli dia nel inventario; et ogni settimana sia alcun deputato a rivederli il conto; 3° si procuri che ogn'uno facci l'officio suo bene senza impedir l'altro; et il tempo che gl'avanza, lo spendano in qualche cosa buona; 4° ogni settimana, o almeno ogni 15 giorni, se gli facci qualch'essortatione, o se gli lega la dottrina christiana per instruirli di ciò che hanno a fare per la salute della propria anima.

Circa il mandarli: 1° si licentii quelli che ha di mano; 2° quando alcuno non s'accommoda all'ordini et costumi del collegio; 3° quando [121*r*] non sia sufficiente per l'officio che si piglia; 4° quando si trovasse altro migliore.

Nel licentiarli: 1° si facci render conto di quello li sono stato consegnato; 2° se gli dia il suo salario; 3° si procuri mandarli sodisfatti; et se gli conceda tre o quatro giorni per ritrovarsi patrone, quando il star loro non tornasse in pregiudicio del collegio.

Si habbi sopra il tutto l'occhio di guadagnar gente per la Compagnia; et perciò si ordini particolarmente alcuno, il quale attenda ad aiutar quelli che si conosceranno esservi qualche speranza di potersi aiutare.

2452 sufficiente *ms.* || 2462 mandarle *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

DEL MODO DI GOVERNAR IL COLLEGIO CIRCA IL TEMPORALE — CAP. [3]

Prima vi sia un procuratore [57], il quale habbi cura di riscuoter tutti li danari del collegio, et a mese per mese li [deponi] in banchi, de dove si levano per polizze del rettore; et il ministro, o altro deputato habbi un riscontro di tutto quello che si rischatte.

Il medesimo procuratore tenghi in un libro conto di quello che spende, ogni cosa separatamente, di modo che esso sappi tutto ciò che si spende; et così ogni settimana pigli in [scritto da] spenditore et da altri che spendessero, tutto ciò che hanno speso; et le cose minute del spenditore, le cose ordinarie, le somme straordinarie, [121*v*] ponghi tutto insieme, rimettendosi al libro del spenditore; il quale terrà ordinatamente et separatamente le cose ordinarie dalle straordinarie.

Le spese in grosso passino per mandato del rettore; le spese minute, quelle circa il vitto, le facci il spenditore ordinarie; altre spese straordinarie in util della casa le potrà far il ministro, o altro a ciò deputato; et il rettor o altro deputato in luogho suo veda ogni mese li conti di quanto si è speso, procurando di levar le spese superflue.

Si procuri di far le provisioni alli tempi, et si stia sempre fornito di grano per dui anni, pigliando sempre il meglio che possino havere. Il vino faccino la provisione a Ripa, et habbino vino vecchio da bever sino a gennaro. Il panno si compri alla fiera.

Il sottoministro habbi cura particolar del forno, della farina et della dispensa et della cantina; et procuri di sapere le bocche che stanno in casa; et sappi, quanto per ordinario si consuma ogni giorno in pane et vino et altre cose ordinarie della dispensa, et quanto per straordinarie; et habbi cura che si conservino le robbe della dispensa. [122*r*]

Ricordi per il tempo della communione, massime delli giorni solenni et prima domenica del mese, quando tutti communicano

Pare che saria bene avanti delle confessioni fare l'essortacioni [58] che potrian esser quelle che si fan de quando in quando; et tanto più, se si devono dar confessori straordinarii, come conviene alle volte, come a giubilei; et senza quelli, quando li confessori sono manco occupati, almeno tre volte l'anno, perché vanno et vengono li scolari molto spesso, et hanno bisogno di questo.

2483 sommi le *ms.*

---

[57] Vidisis *Reg. proc. Coll. Germ.* (*1564*); supra, mon. 39.
[58] Cf. supra, mon. 106 § 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Li duoi giorni avanti la santissima communione, che si fanno le confessioni, si potrà prohibire che non facessero ricreatione insieme, ma camera per camera ; et chi volesse star solo, si lassasse ; et li prefetti procurassero di parlare de cose a proposito del tempo, per prepararli meglio a detti confessioni.

La sera avanti la santissima communione, pare che saria bene fare qualche astinenza nel rifettorio, perché pigliassino li giovani questa buona usanza.

Accioché la mattina non si differisse la messa troppo tardi, si dovria tener ordine circa le confessioni, andando ogni prefetto con li suoi all'hora deputatagli ; il che gioverà anchora per veder si tutti si confessano. [122*v*]

Questo medesimo ordine si potria servare nel communicarsi, mettendosi una camera acanto l'altra col suo prefetto al luoco assignato a ciascuno.

Li giorni che si communicano alcuni sì et altri non, si potriano dir due messe, una per li uni et l'altra per li altri, per non far errore a metter più communichino del necessario.

Perché le dette messe si dicono a buona hora, si procuri che né le confessioni, né le congregationi particolari impedischino, et così potrianno, doppo esser communicati, haver tempo, o d'udir la essortatione, si non si è fatta poco avanti, o andar alla predica, o far colatione, si non s'ha di pranzar poco doppo la communione, o essortatione, la quale alle volte si potria fare avanti detta communione.

Essendosi fatta l'abstinenza la sera avanti, con raggione si potria dare la mattina o nella collatione, se si fa, o al pranzo, qualche cosa di più, anchorché non fossi festa solenne, nelle quali sempre si suole.

La lettione che si legge in tavola gli tre giorni delle confessioni et communioni, saria bene che fussero di questa materia, et la sera che alcuno delli tedeschi o altri di nostri atti predicasse sopra di ciò ; et così nelle feste principali del Signore et di nostra Donna etc.

Giovarà ancora che li giovani fussero avisati, che le mattine che si communichino, leggano libri spirituali, non vadino per casa, né parlino parola senza licenza et per cosa necessaria, né si occupino con fuorastieri, né per pigliar scarpe né vestimenti [123*r*] nuovi, né altri, quanto si può ; et quel giorno non giochino, ma vadino alle prediche, lettioni o vespri ; et in loco de giocare, per far essercitio, a qualche chiesa de divotione, se fa buon tempo.

Molto meno conviene che in tal giorno vadino a mangiar fuori del colleggio ; et in questo convien esser severissimo, ancorché sia a casa de parenti. Et se fusse possibile, nessuno dovria mai star fuori, né per mangiar né per altro, senza che fosse un altro fidato seco. Et de questo

---

2520 comminciarsi *ms.* || 2537 predicasse] precedesse *ms.* || 2540 casa] cosa *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

è bene avisare al principio qualunche ci vuol metter alcuno, et osservarle con diligenza.

Accioché tutti si communichino il giorno deputato, in quanto si può, si procuri dalli prefetti et repetitori, di non dar occasione alli scolari di conturbarsi, se non accadesse cosa che non bisogna dissimolare; ma a quelli che per sua colpa non lo fanno, quando devono, se li proveda con li mezzi più opportuni, come saria . . .

Avanti il principio delli studii

Se sono venuti tutti li scolari che si aspettano, leggere le regole, et dichiararle poi in una essortatione.

Item veggasi, quali ricordi delli infrascritti sarà necessario dare, che non si contengono nelle regole. [123*v*]

Che nissuno aspetti di provedersi de libri necessarii all'ultimo, in modo che vadi a scola senza essi.

Che tutti si preparino a confessar et communicarsi una volta a questa intentione: di comminciar bene li studii.

Vadino alle scuole 3 a 3, una camera doppo l'altra, secondo che saranno avisati, et con li suoi compagni, et tornino col medesimo ordine.

Tutti serbino i dubbii che hanno, per il tempo delle repetitioni, non andando alle camere di repetitori, neanco nell'istessa camera, se non a chi sarà deputato; et all'hora si fermi molto poco per non impedir gl'altri; et per questo anco non passeggerà né leggerà forte.

Il giorno che si fanno le dispute, nessuno demandi licenza di uscir fuori; et per ordinario, quando la dimandano, dicano prima quello che hanno di fare in collegio.

Tutti servino l'usanza del collegio di communicarsi ogni prima domenica del mese; et per ordinario, doppo la communione non si facci subbito collatione. Quelli che escono del collegio ad tempus, non faccino vestimenti che non si sogliono portare in esso, come di seta et di colori, et di berrette di veluto, etc.

Nessuno dia panni a lavare ad altri che al lavandaro del collegio, senza saputa del rettore; non si facci vestimenti, o pigli scarpe d'altri mastri, che li ordinarii, senza detta licentia. [124*r*]

Doppo d'haver mangiato, non si giuochi subbito alli scacchi; alla palla non si giuochi, se non le hore di recreatione et dì della vacantia.

Usciendo fuori a spasso, andaranno dove dirà il prefetto, se non sonno d'accordo con esso, dove habbino andare; et nessun resti senza saputa del rettore; et non si scusi con dir non ha scarpe o cose simili; che deve proveder avanti.

2583 guochi *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Finita la lettione della classe, tutti faccino la repetitione con li compagni assignati, et tutti eschino insieme et vadino nel cortile al luoco deputatoli ; et mentre si legge, non eschino de classe ; et procurino non esser constretti di andar a luochi in quel tempo almeno, né avanti, né doppo le lettioni senza licentia particolare del maestro.

Non eschino de camera per parlar né a repetitore, né a confessore, né a superiore, se il prefetto non dice che è tempo, perché egli saprà le hore assignate per ciò da ciasch'uno delli sopradetti.

Per non uscir fuori del collegio, s'avisino con polize ; et havendo a uscire necessariamente, dimandino licentia all'hora deputata ; la quale saprà il prefetto di camera ; et non vadino in loco, che non lo sappi il superiore ; et non si discostino di quello che li accompagna.

Chi ha difficoltà di dar li danari a quel che li tiene per ordinario di tutti, avisi il rettore, accioché un altro li pigli ; et il prefetto non li lassi comprar cosa nessuna de danari che lor tengono.

La sera che si confessano, et per ordinario in venerdì et sabbadi, non si facci ricreatione in sala ; anzi tutti nelle sue camere trattino ex professo de qualche cosa spirituale, che aiuti a prepararsi alla santissima communione ; nel giorno della quale si deve far qualche differenza dalli altri nelle ricreationi.

Ogn'uno habbi l'officio et corona et qualche libro spirituale.

Mentre si fa collatione o merenda, non si raggioni, acciò si spedischino presto ; et il dormir doppo pranzo, per chi non può far di manco, sia per mezza hora al più ; et tutti in un tempo medesimo.

Stiano le tavole et libri netti della polvere, et li letti ben fatti, et li asciugatori et guanciali netti ; et così li lenzuoli ; o si facci che non siano visti.

Non si portino guanti profumati, né si perda tempo in acconciar le lattughe delle camice, né in lavarsi le mani curiosamente.

Siano diligenti in andar presto, dove sono chiamati tutti insieme, perché si perde molto tempo in aspettarsi l'un l'altro ; come anco in scriver lettere impertinenti et longhe ; et però si scrivi raro et breve, et latino sempre che si può ; et si mostrino le lettere.

Tutti li theologi, artisti, rethorici et humanisti et quelli della prima parlino latino tutti li giorni et hore, eccetto quelle delle ricreatione [59] ; et havendo a parlare con quelli delle classi inferiori, sappino come hanno da fare.

Si tenga ordine in lavarsi la testa et tagliar li capeli ; et non si facci al tempo che impedisca il studio.

Ogn'uno si guardi di imbrattar li luoghi communi o casette, et di [125*r*] tener li urinali brutti che puzzino ; et versar oglio sopra le tavole o vesti ; non tenghino le lucerne accese senza bisogno ; et alli putti

[59] Regulam latine loquendi videsis supra, mon. 49 (*Reg. conv. Coll. Germ. - 1564*) § 30.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

si faccino mutare le camicie almeno due volte la settimana, et più, se lo posson fare, massime d'estate; et alle volte li sian revisti li panni interiori, se stan brutti etc.

Se accade che sia alcun in collegio scolare et servitore insieme d'al-
2635 cun particolare, sia avertito di quel che conviene; et non stia nell'istessa camera, se non è necessario per qualche rispetto; et non eschi fuori senza particolar licenza, et dica, per che causa ha da uscire.

119

P. MICHAEL LAURETANO S. I. [1]

TRACTATUS DE RATIONE COLLEGIUM GERMANICUM GUBERNANDI

BONONIAE, ANNO 1570

Introductio

De historia huius monumenti recolenda sunt ea quae in introductione monumenti 118 dicta sunt. Ex iis facile colligitur, scriptum Patris Lauretano exaratum fuisse ex mandato Patris Generalis, exeunte anno 1570, postquam Forolivii Patrem Cortesono, moribundum visitaverat; cuius scripto (mon. 118) auctorem nostrum in concinnando tractatu usum fuisse, similiter apparet. Sicut opusculum Patris Cortesono, ita etiam tractatus Patris Lauretano anno 1588 transumptus est in codicem: « *Libro di diverse instruttioni* » inscriptum, uti testificatur adnotatio in capite tractatus posita: « Alcuni avvertimenti, instruttioni et annotationi sopra il Collegio Germanico, fatte dal P. Michele Lauretano che fu P. Rettore nel Collegio Germanico, eretto da Gregorio 13. Copiate dall'istesso originale scritto de mano del P. Michele Lauretano che si conserva dal P. Rettore del Seminario, et furono scritte il mese d'aprile 1588 per maggior lume ad uso del rettor del Collegio Germanico di S. Apollinare ».

TEXTUS: Romae, Arch. Coll. Germ., cod. « *Libro di diverse instruttioni* », f. 1*r*-17*v*; apographum anno 1588 factum.

SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 58 et passim.

Summarium

Prooemium: Causae perturbationum et earum remedia. — Cap. 1. *De modo admittendi convictores.* — 2. *De modo tractandi recenter admissos.* — 3. *De rectore collegii.* — 4. *De congregationibus marianis.* — 5. *De praefectis cubiculorum.*

---

[1] De M. Lauretano S. I. cf. supra, mon. 116 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Parlando del Collegio Germanico et dicendone il parere in alcune cose semplicemente con chiarezza, libertà religiosa et debito rispetto a chi si deve, primo, pare che sia necessario che la Compagnia si risolva, quanto sia possibile, ad abbracciare l'opera di questo collegio come cosa propria, considerando di quanta importanza sia per il servizio divino; poiché si come i seminarii ecclesiastici sono ordinati per riforma del clero [2], così questo collegio serve per la riforma della nobiltà di laici. Bisogna medesimamente intender et avvertir bene, che la Compagnia non ha miglior mezzo di questo per aggiutar la nobiltà et grandi signori et magistrati di nostri tempi. Si non si viene a questa buona risolutione, la Compagnia non amerà questa santa opera, non li provederà secondo il suo bisogno, se non ha accidenti; et poiché quelli che non havranno cura, saranno travagliati da più parte et più da nostri stessi (come s'è visto per esperienza), che dalla difficoltà della impresa. Et come una nave, carica di molte mercantie, se è ben guidata et condotta in porto, arrichisce molti mercanti, et se si spezza, ci perde a ruina et fa fallire molti, così questo collegio, se sarà ben tenuto et governato, da esso si deve sperare l'aggiuto et saluto di molte città; ma se sarà tratenuto poco avertitamente, per certo se ne deve dubitare assai.

Le cause delle inconvenienti in questo collegio potrebbero essere molte [3]; et tra le altre primo: se per sorte non vi fosse in esso un rettore di molto spirito, di molta prudenza, et prattico di quel maneggio. [1*v*] 2° se il rettore non ha adiutori necessarii, come buoni ministri, confessori, prefetti de studii, prefetti di camera. 3° se non vi fossero regole et ordini necessarii et convenienti alla opera. 4° se le regole et ordini si dispensano, et se non si servono. 5° se vi si comportano inhabili alle lettere et virtù, o perché sono giovanetti, o perché sono malitiosi et discoli. 6° se il superiore, che intende ben il maneggio et governa bene, viene ad esser impedito da altri superiori et travagliato. 7° se quelli che sono sopra del rettore, danno ricetto alli rebelli et disobedienti al rettore ascoltandoli, accarezzandoli, difendendoli, facendoli favori et gratia contra del rettore; se non apertamente et con parole, almeno occultamente et con effetti. 8° se nel collegio s'attende molto alli studii et poco alla bontà et vita christiana. 9° se né li cattivi sono molto castigati, né li buoni molto ben veduti et, quanto conviene, premiati, anzi scherniti et perseguitati dalli insolenti et licentiosi. 10° se non s'attende al aiuto et profitto spirituale de nostri, tratenendo nel collegio quelli che non l'aiutano o fanno danno. 11° se quelli che sono sopra del rettore, ascoltano et credono tutte le relationi fatte da seculari et da fratelli appassionati, et non s'informano almeno dalli consultori del

24 confessore *ms.* || 40 del] dal *ms.*

[2] Cf. supra, mon. 118 lin. 158-60 et adn. 11.
[3] Cf. *ib.*, lin. 906-28.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

collegio. 12° se si permette che ogn'uno dichi et ogn'uno sindichi questo collegio, ogn'uno lo riformi, et se ne impacci chi non s'intende di tal maneggio.

Queste dunque et simili forse potrebbono alle volte essere le cause delli disordini nel Collegio Germanico; et di queste si può facilmente [2*r*] raccoglier il rimedio, come tenervi persona di molta edificatione, di molta prudenza et moltissima esperienza in quel governo, (s'è possibile) tale, che molto prima si sia essercitata nelli altri officii di detto collegio, et così nel resto rimediare.

Acciò la Compagnia aggiuti l'opera buona di questo collegio, molto importarebbe intender che la Compagnia non potendo far collegio in molte città et terre, né potendo mandar operarii per tutto, con tener questo collegio, aggiuta le città et terre, dove non ha collegio; et quelle ancora, dove gli ha, et si acquista molto credito per servitio di Nostro Signore.

Importa anche molto che s'intenda che il governo di questo collegio è difficilissimo, et che pochi potranno riuscire in esso, se non sono delle conditioni già dette; et questo per la molta gente et varia, dovendo haver cura de religiosi, de nostri, de seculari nobili de varie nationi, de tedeschi, et molti che servono etc.; et però nel far le provisioni si deve mirar a questo.

Bisogna risolver et veder, se questo collegio deve esser una donzena triviale de putti, o pur un collegio honorevole et di molto servitio di Nostro Signore, nel quale se imparino le cose de humanità più perfetta, di filosofia, di theologia; et bisogna secondo l'esperienza esser certi che l'occuparsi con putti, è cosa non molto decente a religiosi, e perdimento di tempo per la mutabilità delli fanciulli; et per esperienza si è visto che pochissimi sono riusciti di loro; et pur s'è stentato con loro molti anni. Ma per il contrario s'è visto che quelli che sono riusciti in lettere et virtù, vennero al collegio di buona età et ben capaci di lettere et virtù christiana [4]. [2*v*]

Benché il Collegio Germanico principalmente dipenda da più parte, pur, quando ci siano tre cose, se ne deve sperare bene: 1° buoni operarii, 2° buoni ordini et indispensabili, 3° buon rettore et superiore prattico del maneggio. Et questo è il principale, perché abenché ci fussero buoni ordini et adiutori, se il rettore non è al proposito, ogni cosa andarà a terra. Di più l'ordini che si havessero da fare, si dovrebbono cavare non dalla speculatione de alcuni, ma dalla prattica di molti che sono al presente et che già furono in quel governo; dalli quali non solo si dovrebbe pigliare parere, ma presentialmente con loro discorrere della

---

60 le *sup.*

---

[4] Cf. supra, mon. 116 lin. 46-51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

particolarità di quel maneggio, perché in questo modo si chiarirebbono molti punti et difficoltà, et si farebbono cosa più soda et permanente [5].

Tra le molte cose che si devono determinare et ordinare nel Germanico: 1° statuir quando, come et da chi si devono insegnare le cose della pietà christiana [6]; et non bisogna starsene ad alcune essortationi communissime, che si fanno molte volte, ma si deve ordinar, chi et quanto se debbiano instruir nelle cose di conscienza, del ricever li sacramenti, della oratione, et finalmente viver christiano; et in questo ci vole sollicitudine più di mediocre, altrimente non riesce. 2° bisogna ordinar le cose di studii [7], et questo non è tanto difficile. 3° ordinar meglio le cose del vitto, secondo i tempi et provisioni delle camere per l'inverno, estate etc., et non far che ogn'uno aggionga o levi qualche cosa [8]. 4° importa grandissimamente ordinar le ricreationi et trastulli, che se devono permetter et dar a quella gioventù in varii tempi [9]; et in questa parte bisogna risolversi, [3r] che loro non sono religiosi, et che hanno bisogno di qualche ricreatione honesta et convenevole o per esser giovani, o per esser nobili, o per esser seculari. Altrimenti stanno di mala voglia, si guastano le complessioni, se ne proveggono da sé disordinatamente et con nota della Compagnia, et molti simili inconvenienti ne vengono.

[1] — *Dell'accettar gente nel Collegio Germanico* [10]

Sia chi si voglia quello che haverà per officio d'accettar gente nel Collegio Germanico, par che molto si debbia guardare dalli fini, o che non sono buoni, o che sono inutili, come (senza guardar ad altro) accettar alcuno, per esser nipote, parente, raccomandato da persone grandi, o perché è parente d'alcuno della Compagnia, o perché è figliolo de qualche grand'amico. Le quali et simili cause aggiutano che uno sia ricevuto, ma non devono esser le principali, né i primi motivi.

Nell'accettar dunque, oltra il mirar sempre la gloria di Nostro Signore, si deve attender al bene della repubblica christiana principalmente; et però non accettar persone inutili et incapaci di lettere et boni

---

[5] Huiusmodi ampla consultatio facta est anno 1570, quando P. Nadal ab omnibus qui in Collegio Germanico munus aliquod tenebant, sententiam de rebus collegii requisivit; quorum scripta videsis infra, mon. 120-29.

[6] Cf. Cortesono, *Constitutioni* l. IV c. 1: *De modo di far profitto nel spirito*; supra, mon. 118 lin. 1731 ss.

[7] Cf. *ib.* c. 4: *Del modo di far profitto nei studii* (lin. 2009 ss.).

[8] Cf. *ib.* c. 5: *Del modo di conservare il collegio in sanità* (lin. 2083 ss.).

[9] Cf. *ib.* c. 7: *Del modo di mantener il collegio allegro* (lin. 2171 ss.).

[10] Cf. *ib.* lib. I c. 2: *Del modo d'accettar quelli che vogliono entrar in detto collegio* (lin. 251 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

costumi. Però non si devono accettar persone d'ingenio stupido, né manco puttini, né persone che in età matura vogliono dar principio alla grammatica. Si deve anco nell'accettar haver cura del bene et pace et perfettione del collegio. Et però non si devono recever discoli, indomiti, fieri, et gente che conturba ogni cosa et pone in pericolo i nostri et li altri forastieri del Germanico. [3*v*]

Quelli che si devono accettar [11], devono esser 1° almeno 14 anni et di legitimo matrimonio. 2° introdotti nella grammatica. 3° che venghino volontieri; almeno che non habbiano dispositione contraria; et siano apparecchiati d'osservar le regole. 4° che habbiano animo di seguitar i studii et philosophia. 5° che habbino in Roma alcuno che prontamente li provegga delle cose necessarie per viver in collegio, come panni, libri etc.; et non habbino loro scorrer per Roma di continuo. Quelli che havessero 20 anni incirca, non si deverebbono accettar se non per il corso di filosofia et theologia.

Prima d'esser alcuno accettato, sia prima essaminato dal rettore et ministro del Germanico [12]; et se gli propongano le regole et ordini del collegio, et o loro o il confessore potranno essaminarlo, come si truova nelle cose dell'anima, et come è disposto di voler viver christianamente nello collegio. Poi il prefetto de studii lo essamini nelle cose de lettere. Queste quattro persone, cioè il rettore et ministro, confessore et prefetto, potranno far questo essame, o trovandose insieme tutti, o anche divisamente, come si vedrà più espediente.

Avisar prima quelli che s'hanno d'accettare che, quando non si portassero conforme alle regole et le proposte et promesse, saranno avvisati i parenti et mandati de collegio.

Molto si deve avvertire in questi essami alle cose principali, come il prefetto veder bene la sua capacità per i studii, che ingegno, che memoria ha, che profitto ha fatto per il passato etc. Il rettore poi si [4*r*] deve più minutamente informar delle conditioni et qualità della persona, per saper procedere con quella, come se è nobile, come allevato, dove si è tratenuto, se è stato in corte fuor della patria, di che conversationi si delettava a casa sua, di che natura è, soperba, colerica, pigra etc. Le quali cose importano infinitamente per il buon governo et per aggiutar alcuno.

Si devono anco essaminar quelli che pongono i giovani nel Germanico: 1° dimandarli che fine li muove a metterli in collegio, 2° se gli dichi che staranno un par de mesi in collegio come per pruova, et trovandosi atti, si terranno, altrimente si rimanderanno in casa, 3° s'avisino che i giovani in collegio non hanno da far negotii per Roma

---

[11] cf. *ib.* adn. 14.

[12] Cf. *ib.* c. 3: *Essame per quelli che hanno d'esser admessi in collegio* (lin. 324 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

de liti et cosa simile ; non attendere a corteggiar o visitar ordinariamente prelati, 4° dimandi, con che sorte di gente et con quanti deve parlar in Roma, quando venessero a trovarlo ; avvertendoli che non si comportarà prattica dannosa al collegio o al giovane, 5° che siano obligati di venir a visitarlo et pigliar informatione de suoi portamenti, almeno per lettere, 6° se il giovane se lamentasse, che di ciò avverta il rettore, et non creda, se non ha altra raggione che parole del giovane, 7° l'avvertisca che il giovane non deve dormir fuor di casa, né andar spesso fuori a sua casa propria, né in prattiche vecchie o cose che lo distragghe. Et cose simili si devono proponer a quelli che vogliono metter alcun nel Germanico, supposta l'attitudine. Et queste cose non si devono proponer, se non doppo che saranno trovati atti per [4*v*] il collegio. Et si deve far questo officio necessario con buono modo, per non parer troppo rigidi etc.

Non è dubbio che con queste et simili circonstanze ricever la gioventù è alquanto difficile nel principio. Ma quando si sarà fatto un buon principio, non ci sarà difficoltà ; et quando vederà la gente che non si receve, se non che è atto, non ardiranno di domandar cosa che sanno che si deve negare. Ma quando si dispensa con uno, subbito concorrono li altri, stimandosi tanto degni di dispensa et privileggio, come qualsivoglia altro. Rimedio grande contra le genti inutili è destramente impir il collegio di gente atta ; et quando esce alcuno, haver in ordine gente capace di virtù et lettere ; et alli incapaci tener detto che non vi è loco o simili modi, o dare altri inviamenti. In questa parte del ricever sono molte particolarità, che non accade dirle per esser manifeste, come sarebbe dir la raggione, perché non si devono recever troppo giovanetti, essendo per esperienza chiaro che tal gente è incapacissima di quella disciplina ; et no ci è visto ancora forse alcuno che sia riuscito ; et se pur alle volte comminciano, subito cessano et si mutano ; oltra che alli parenti finalmente vien fastidio di spender tanto, senza veder frutto evidente ; et poi li nostri travagliano senza fine et, non vedendo frutto, s'affligano ; et tanto più, che sono necessitati molte volte a far ufficii de balie. Et se pur alcuno facesse instanza di metter alcuno piccolo, facilmente si puotrà avvertir di questo proposito con dire che spenderanno molto, et il figliolo no imparerà, et che con manco spesa puotrà [5*r*] tratenerlo et farlo capace del collegio ; et all'hora in un tratto lo haverà un huomo. Insieme bisogna allegar la coscienza, cioè che noi non doviamo dar il luoco d'un capace et atto ad uno che perderà tempo et che travaglierà il collegio. Ma chi in questa materia anderà timidamente et con rispetti soverchi, non farà cosa buona, et haverà sempre da travagliar per sé et per altri.

---

172 le gente *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

[2] — *Che si deve far con quelli che di nuovo sono ricevuti* [13]

Grande sollecitudine bisogna haver intorno a quelli che di nuovo vengono al Collegio Germanico, importando molto in ogni cosa far buon principio, et perché li giovani nell'intrare nello collegio sono pieni di rispetto et timidetti, et ben pronti a far ogni cosa, et apparecchiati a ricever et esseguire ogni buon ricordo et aviamento, ma poi che hanno preso sigurtà con ogni uno, et se imbattono in qualche capo sventato et secreto mormoratore, se riempiono facilmente de tristi concetti et aversioni dal bene, et poi non è possibile aggiutarli.

Bisogna molto nel principio attender a conoscer le nature di ciascheduno [14]. Interim autem alli giovani dar instruttione in ogni genere [15], cioè principalmente nelle cose dell'anima darli instruttione conveniente dell'oratione, della confessione et communione et essami de conscientia. Et far che habbi alcuni libri spirituali, quali lega a tempi convenienti. Similmente darli instruttione [5*v*] della conversatione et costumi, che deve tener in collegio. Similmente ordinar le cose de studii, et come si deve portare in questa parte, tanto nel Germanico, quanto nelle classi in Collegio Romano.

A questi tali bisogna determinar alcune camere particolari et atte a tal instruttione. Et il primo prefetto di quella camera sia persona segnalatamente atta, per aviar bene et instruir questi nuovi; et tale che questi giovani habbino confidenza con loro di scoprir il bene et il male che occorre, et buone et tristi sodisfattioni che ricevono dal collegio. Et sia tale questo prefetto che per mezzo suo si possi venir in cognitione delli giovani, di che natura siano, et che si deve sperar di loro. In questa camera de nuovi bisogna che siano alcuni buoni et securi, dal essempio et conversatione de quali questi nuovi apprendino la disciplina et maniera che da loro si desidera.

Alli nuovi bisogna far carezza moderatamente, comportarli in alcune cosette, nelle quali s'accommodassero, in alcuni dissimular mediocramente et non spaventarli, veder di far, che volontiero se applichino alle virtù et studii, et che faccino ogni cosa per amore. Ma non bisogna fidarsi per alcuni mesi et finché davero non si vegghano segni di vera virtù et di animo risoluto et applicato alla virtù, perché nel principio

---

204 convenienti *ms.* || 215 triste *ms.*

---

[13] Cf. *ib.* c. 5 : *Del modo di trattar et aiutar coloro che di nuovo sono entrati in collegio* (lin. 539 ss.).

[14] Cf. *ib.* lib. II c. 1 : *Del modo di conoscere et trattare la diversità delle nature di scolari* (lin. 626 ss.).

[15] Cf. *ib.* l. I c. 4 : *Avvertimenti per dare a quelli che saranno essaminati* (lin. 380 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tutti fanno del ritirato, del buono, del studioso, et poi con poca occasione escono di strada.

Bisogna molto avertire di non voler dalli nuovi troppe cose o troppo [6*r*] poco, ma conforme alle nature et conditioni, alcuni obligarli a molto, altri inviarli piano et destramente, et contentarsi nel principio delle mediocrità, quando non si temesse caduta.

Bisogna vigilar molto sopra le nature facili al bene et al male, et sopra de quelli, de quali dubbitiamo, che si pieghino del tutto sinistramente a questa. Conosciuta che s'è la natura loro, si deve levar al possibile ogni mala occasione, specialmente di conversationi de suoi simili etc., se tenghi occupato, s'aggiuti con mezzi spirituali, di confessione generale, essercitii della prima settimana ; finalmente nelli studii ben occupati ; s'avverta che sarà mandato via, et che ciò potrebbe tornarli in poco honore. Quando questi simili mezzi non l'aggiutano, il tenerlo in collegio, non sarà prudentia, né manco carità, per il pericolo et inutile travaglio.

Il collegio per andar bene, ha bisogno di molti ufficiali : 1° del rettore, 2° ministro et sottoministro, 3° confessore, 4° duoi prefetti de studii, necessariamente uno in filosofia, l'altro in humanità ; perché è impossibile che uno supplisca a tutte duoi queste facoltà, 5° prefetto de sanità et de costumi, 6° prefetti delle ricreationi, cioè che ogni ricreatione habbi uno che ne habbi cura particolare in veder come va, et prevenir che non naschi in esse disordine, et che se [6*v*] stia come si deve, 7° prefetti de camere maturi, 8° un portinaro che sia accorto et fidatissimo, 9° un infirmiero sollecito et di buon spirito et securo, 10° repetitori, 11 persone che accompagnino i scolari fuori, i quali vogliono esser tanto fidati, quanto quelli della Compagnia ; per l'importanza della cosa devono anche esser molto svegliati, acciò non siano ingannati, come accade spesso. Alcuni di questi officii si potrebbono unir insieme, come alli prefetti de studii, quando fossero persone mature et prudenti, come è necessario che siano, si potrebbe a lor dar carico delle ricreationi, de costumi civili et cose simili.

Tutti questi si guardino delle soverchie affettioni, dalle particolarità et partialità, da conversationi intrinseche senza edificatione ; et il rettore deve in questa parte molto aprir gl'occhi, et procurar haver la distributione di questi officii et simili ; ma insieme veder come passano.

[3] — *Del rettore* [16]

Il rettore del Germanico farà gran danno a questa santa opera, se non è persona di molta prudenza, di molto spirito et virtù, et di molta esperienza et prattica. La quale esperienza non è tanto necessaria che

[16] Cf. *ib.* l. III c. 2 : *Dell'officio del rettore* (lin. 1379 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sia delli altri governi della Compagnia, quanto di questa sorte di maneggi. Però è cosa difficilissima che riesca uno in questo governo, se 1° nell'istesso collegio, oltra la sua prudenza naturale et spirito, non ha havuto prattica de molti particolari et maniere [7*r*] di procedere; et se non è ben bene venuto in cognitione delle nature et ardimenti di giovani et come si sogliono loro aggiutare et di che offendere; et se non sa che cosa sia esser prefetto di camera, di studii etc., quando udirà le querele, molte volte conturbarà ogni cosa, credendo troppo alle suppliche de giovani et biasimando li prefetti, o al contrario non conoscendo, qual prefetto di camera o di studii sia prudente et qual inconsiderato et poco a proposito.

Deve intendere il rettore che questo governo è il più difficile, che siano nella Compagnia; et perciò, oltra al ricorrer alla sapientia divina, deve molto vegliar et procurar buoni officiali che di sopra sono numerati [17]; i quali officiali, se non potrà ottener dalli superiori, potrà credere che non per sua colpa vadi male il collegio.

Se guardi dalle passioni, et si ricordi de esser padre commune di tutti; prima di quelli della Compagnia, poi delli scolari, et anche de servitori al suo modo, procurando con indifferenza raggionevole l'aiuto et bene de tutti. Sia homo di raggione, cioè ascolti volontieri et tranquillamente, ascolti le raggioni di tutti, e dove vedrà la ragione, se mostri facile ad accettarla.

Procuri d'esser amato et temuto, et che non si facci commedia di lui in collegio. Per esser amato, agiutarà il non haver costumi tetrici, esser affabile, raggionevole, fautor grande de virtuosi, mostrarsi desideroso della salute et honor di tutti, esser compassionevole nelle miserie et accidenti; [7*v*] non rinfacciar né poner per modo di scherno le colpe di gioveni; non esser leggiero nelle conversationi etc.; non si mostrar doppio. Et sarà temuto, se si mostra grande inimico de vitii, se sarà de costumi maturi, se sarà prudente et verrà in conitione delli trattati ed accordi de giovani; se, quando bisognerà, si mostrerà ardito et intrepido etc. Non si ragionerà sinistramente de lui, se non mostrarà, né haverà affettione particolare; se si mostrerà padre de tutti, se nel mangiar sarà di cibo commune et publico, se nelle sue attioni sarà considerato.

Sia ordinatissimo nelle sue attioni, le quali essendo molte in questo collegio, non potrà sodisfar a tutte, se non assegna tempo et loco a ciasched'una. Assegni un'hora o tempo al giorno, nel quale ascolti ogn'uno, et sia quel tempo come audientia publica et commune. Et questo non servirà solo per sua commodità, ma molto più per il bene delli scolari,

---

286 de] da *ms.*

---

[17] Cf. supra, lin. 243-58.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

levandoli in questo modo l'occasione d'andar vagando et girando per il collegio et disturbar sé et gl'altri dalli studii.

Sia ben proveduto de sindici per tutto il collegio [18], per tutte le recreationi, per tutte le classi ; et procuri sapere minutamente gl'andamenti de gioveni et de quelli della Compagnia, acciò sia a tempo non solo proveder alli inconvenienti, ma a prevenirli, et far che non accadano. Ma vegghi bene di chi si fida in questa parte, et vadi pensatamente, et guardise da sindici leggieri, et che ne fanno professione, vantandosene publicamente et amplificando le cose, havendo o mostrando [8r] d'haverne sentimento soverchiamente. Sopra tutto s'informi dalli nostri, specialmente dalli prefetti di camera etc. Non aspetti sempre d'esser avisato, ma alle volte chiami i sindici, specialmente quelli che fanno l'officio accortamente ; et nel proveder procuri che mai si venghi in cognitione delli sindici, per li inconvenienti che ne ponno venire, et perché non havrà che il avisi, ritirandose ogn'uno.

Quando li giovani si querelaranno delli prefetti o di qualsivoglia della Compagnia, et se vedrà che hanno raggione, et che il prefetto è colpevole, non lo mostri di fuori in parola o altro, ma sempre habbi raggione per defender la parte del prefetto, et mostrar moderatamente che la cosa sia stata fatta per colpa del scolare, o di voler intender meglio la cosa. Et mai in presentia di scolari riprenda alcuno della Compagnia, se non vole mandar ogni cosa sottosopra, deprimendo l'autorità de nostri et dando soverchio ardire alli fuorastieri.

Facci spesso consulta con i suoi consultori, et quando non occorresse altro, trattino de materie universali, come del rimediar alli inconvenienti, d'aggiutar i nostri, di mandar avanti le cose di letere et di costumi de collegiali, et delli mezzi convenienti. Facci similmente spesso congregatione de prefetti di camera, chiamandoli ricreatione per ricreatione, s'informi, ordini, emendi, etc. Chiami anco secondo il bisogno le camere una per una etc., o sia per castighi, o per avvisi, o per riprensione, o per promoverla etc. Medesimamente facci consulta delli [8v] studii con prefetti et repetitori, ordinando ogni cosa, specialmente quello che s'ha da osservare nel tempo delle vacanze etc.

Procuri d'haver tutti li animi talmente disposti, o con timore o con amore, che possi maneggiar ogn'uno et far fare il debito a ciascheduno prontamente.

Le cose che potrà far lui, non le commetta ad altri, essendo cose essentiali, come il dar licentia d'andar fuori di casa, dar compagni fidati etc. .

Sopra tutto sia molto religioso et maturo, et muostrise con affetti

---

328 sottsopra *ms.* || 331 materiae *ms.*

---

[18] CORTESONO, *Constitutioni* lin. 1419-25.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fautore de buoni. Promuova le congregationi.[19] Facci favore et gratie (quando conviene) alli buoni; et mostri alle volte di conceder alcune cose per rispetto et intercessione de virtuosi; ma guardi di non esser ingannato dalli hypocriti.

Nelle penitenze gravi sia ritenuto et considerato, dandole come la medicina, quando non si può altrimenti etc.; et guardise di haver o mostrar in ciò passione.

Consideri, quante sorti de gente ha nel suo collegio, et vegghi di fare il suo debito con tutti. Ordini in genere li ufficii et essercitii di tutti. Facci che sopra ogni cosa tutti siano aggiutati spiritualmente, essendo particolarmente questo l'ufficio de buoni servi di Dio. Però facci aggiutare anco i servitori, i fornari et altri fuorastieri, acciò sia differenza tra servitori di religiosi et de secolari; et poiché la Compagnia va per il mondo cercando le anime per aggiutarle, non manchi il [9*r*] rettore del Germanico d'attendere da dovero all'aggiuto spirituale de tutti li fuorastieri del suo collegio, adoperandovi ogni mezzo che vedrà esser utile[20].

Il bene del Germanico pende dalla bontà et prudenza del rettore, et dalla bontà et prudentia delli fratelli o padri della Compagnia che saranno in esso; et quando questi saranno atti instrumenti di quella santa opera, se ne deve aspettar grandissimi beni. Però il rettore attenda molto al bene delli nostri. Facci che servino bene le regole della Compagnia et del Germanico; che con occasione della cura della camera non lascino le orationi et essami, assignando tempo, quando fussero impediti la mattina et hora ordinaria. Non si fidi di persone che non attendono all'oratione; anzi non le tenga nel collegio, specialmente quando sono licentiosetti, delicatucci, vanetti, mordaci, affettionati a questo et a quello, sui amantes, non volendo esser ammoniti, né avisati de suoi errori, idque moleste ferentes, girovagi, che conferiscono con forastieri et giovanetti le cose della Compagnia che si dovriano tacere. Tutti questi et simili, con grande pericolo et danno universale et particolare del Germanico et della Compagnia, si tratengono nel collegio, come s'è visto per mille esperienze; come anche quelli che contra i superiori pigliano la protettione di secolari, ricorrendo ad assistenti, R.P. Generale; et non approvano se non quello che fanno loro, amici de giovani dissoluti, querulosi, turbolenti et simili.

Facci che alli nostri fratelli non manchino le necessità corporali, [9*v*] et molto meno le spirituali. Nelle corporali proveghi specialmente quando sono ammalati. Il che servirà anche per l'edificatione de secolari, vedendose carità nella Compagnia. Nel vestire, oltra le necessità,

---

347 gratiae *ms* || 372 anzi] oranti *ms*.

---

[19] Cf. infra, lin. 662-90, ubi de congregatione mariana sermo recurrit.
[20] Cf. supra, mon. 116 lin. 106-8.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nel Germanico bisogna haver rispetto alla decentia del vestire per esser tra seculari ; et che le vesti siano nette etc., purché sotto questo pretesto non entri in casa la sensualità. Nelle cose spirituali, come s'è detto, che non sia tra loro mancamento di oratione, che habbiano le sue esercitationi, avertimenti, penitenze private ; et intendono che nel Germanico hanno più bisogno de divotione, virtù et gratia di Nostro Signore, che fuor d'esso nel Romano. Et summariamente questa è tra le principali cure del rettore del Germanico, perché di qua dipendono tutti li altri beni di questo collegio.

Informise bene che maniera et che stile tiene ogn'uno de nostri fratelli in quello che fa ; et questo deve procurar di sapere non solo dalli istessi, ma da altri della Compagnia che li pratticano et veghono ; benché questo ancho si conosce da molti atti esteriori, dalle persone con le quali conversano, dalli effetti et fatti buoni o cattivi. Et procuri il rettore che quelli della Compagnia imparino et sappino conversare, adoperando lo spirito, prudentemente, cioè che non vogliano di continuo star con fuorastieri in raggionamenti spirituali ; perché alle volte è molto, se si fa di modo che il raggionamento non sii cattivo. Né manco se diano talmente ad una conversatione civile, che mai entraduchino raggionamenti pii et devoti, ma a luogho et tempo introduchino [10*r*] il parlare de Dio et della salute nostra ; et alle volte prudentemente differischino tal raggionamento.

Quando alcuno de nostri vien di nuovo al Germanico, facci che sia ben instrutto di quello che deve fare, et come si viva, et come s'ha da vivere in quel collegio et officio.

Procuri di conoscer le nature et habiti che ciaschuno ha, se vol fare cosa buona. Et questo è necessario anche con religiosi della Compagnia. Potrà venire in cognitione delle nature de collegiali con informarsi bene, de che natione siano, come et dove allevati ; perché in alcune città di Lombardia s'allevano con severità, in altre con soverchie carezze. Veghi se sono allevi de donne o pur d'huomini, se in casa propria o fuori, se sono stati in corte. Similmente se informi, di che parlano volontieri, di che si delettano, con chi conversano volontieri. Importa vedere, si alcuno piega al male per habito cattivo, o pur per mala inclinatione naturale ; perché dove è buona natura, il rimedio sarà più facile.

Sia ben ordinato il collegio non solo quanto alle hore, ma quanto alla distributione de tutto il corpo del collegio in tre o più parti o ricreationi, et ogn'una habbi li suoi ordini. Né una parli con l'altra etc. Similmente le camere siano ben distribuite et ben accompagnati tutti. Non stiano insieme i parenti, né i fratelli, se non per forte raggione ; né amici, se non fussero securissimi et buonissimi ; et habbi cura d'accompagnare ogn'uno conforme alla età et qualità sua et costumi che

394 dell *ms.* || 410 instrutto *p. corr.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ha ; et mai si [10*v*] ponga uno che declina al male con i poco securi, ma più presto con suoi pari.

Si supone che in collegio non devono stare persone aliene da quella santa disciplina ; né quelli che sono perniciosi alli altri ; et se pur ad alcuno paresse, che questi tali si dovessero trattenere, non havendo riguardo al travaglio de nostri, né alla rovina de molti che si guastano per loro, questo tale potrà anchora trovar mezzo che sia a proposito, ma l'esperienza ha mostrato che questi tali non escono dal collegio senza la rovina de molti altri ; et acciò non facessero peggio, si sono posti separatamente, acciò non conversassero con li altri, et si son tenuti in freno al possibile ; et di qui n'è venuto menor male. A molti questo pare duretto, non essendo informati della malitia di costoro, et quanti siano pestilentiali. Il non mandar via questi tali, è causa della rovina de molti ; è causa di continova ansietà et amaritudine di poveri superiori, si pongono a pericolo molti di qualche male, et li nostri principalmente, perché essendo questi tali ben spesso occupati dalla colera, essendo castigati, oltra il bistemar et maledir secreto et assai palese, vanno a pericolo di percuoter et delli nostri et fuorastieri ; et poi l'essempio et presentia di questi è causa che una camera, anzi una ricreatione intiera non vadi bene, benché di loro non siano in essa più di duoi o tre.

Le mutationi si devono far spesso, quando specialmente si veggono affettioni dubie et non del certo bone ; et quando uno dimanda d'esser mutato, [11*r*] si deve ben veder la causa della dimanda et il dissegno che hanno ; per far bene le mutationi et poner ogn'uno in luoco buono per lui, bisogna esser informatissimo ; et sappi che dall'esser ben distribuiti i giovani dipende il bene del collegio in gran parte.

Di più il rettore deve ordinare che le robbe di casa di qualsivoglia sorte che sieno, non vadino a male ; et questo si dice, perché nel Germanico o sia per la moltitudine de negocii et occupationi, o per la moltitudine della gente, o per non haver casa propria né commoda, molte cose vanno male, et si fanno spese perse, non servendo una cosa più d'una volta, potendo servire molte volte.

Il rettore non castighi, né sia presente, quando si castigano i scolari, ma dia ordine, chi habbi a fare questo officio ; et vorrebbe esser persona alquanto temuta, ma non odiata come crudele, perché finalmente tal odio et aversione casca sopra la nostra Compagnia. Ma il premiar et honorar lo facci il rettore.

Ingegnisi di trovar via et mezzi possibili per governar quella gioventù per amore et via de premii, per via de raggione, honore et cose simili, perché la pena serve più per prohibir il male, che per far fare un vero et compito bene, et perché altrimente gl'animi restano offesi.

---

437 et 438 si] se *ms.* || 451 una *ms.* || 452 mutata *ms.* || 464 persone *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Ma questo non si potrà fare mai, se nel collegio si comportano gl'indomiti et gente aliena da Dio et dalle lettere, et furibonda etc.

Per governar la gioventù senza molti castighi et con certo timore, servirà [11*v*] grandemente, tener viva la prattica con i parenti delli giovani, comminciandola subbito nelli principii o a bocca, se sono in Roma, o per scritto, se sono fuori [21]. In questa prattiça se devono avvisare i parenti modestamente delli portamenti delli figlioli, dello studio, de costumi et cose simili ; et bisogna far che i giovani sappino questa prattica, perché staranno molto in cervello etc. Ben è vero che il male non bisogna subbito scriverlo o dirlo, ma trattenerli et minacciar prima un poco di volerlo far etc. ; et in questo bisogna esser molto avertito di farlo a tempo et con debiti modi, et sapere le nature de parenti ; perché se alcuno padre di costoro fusse rigido, converrebbe andar temperatamente, per non sdegnarlo soverchiamente ; et se al contrario è troppo facile et comporta troppo i suoi figlioli, allevandoli troppo vezzosamente, né facesse gran conto delle insolenze de giovani, a questi tali bisognarebbe avvertire che, quantunque forse quelle cose in giovani fossero tolerabili, nondimeno in collegio per il bene commune non si ponno comportare etc.

Questo scrivere et questa prattica gioverà per moltissime buone cose : 1° gioverà, acciò i giovani stiano con timore debito senza tante penitenze, per non voler loro conturbare i suoi parenti, et per non venirli in disgratia etc., 2° gioverà per obligarsi più (per servitio di Nostro Signore) li parenti delli giovani ; perché in questo modo saperanno il bene che si fa ai suoi figlioli, et le fatiche che si passono per farli riuscire [12*r*] da qualche cosa ; perché adesso la maggior parte non sa questo, né li par ricever beneficio dalla Compagnia, et tengono il collegio per una donzena, della quale la Compagnia riceve utilità et i giovani poco, 3° gioverà per mandar via gl'indomiti senza molte repliche ; perché, essendo ben informati i parenti con più lettere delli mali portamenti delli figliuoli, essendoli rimandati a casa, conosceranno che ciò si fa giustamente ; et non havranno causa di dolersi di noi, come adesso, 4° gioverà per avertimento delli parenti, acciò conoschino i suoi figliuoli, i quali, usciendo del Germanico molto furiosi et cattivi, fanno di fuori gran male ; et li parenti pensano che, essendo stati nel Germanico, siano virtuosissimi ; et con il tempo scoprendo il contrario, si ponno dolere di noi et far triste concetto della disciplina del collegio, 5° gioverà per mantenere la gioventù nelli studii del Germanico, cioè nella philosophia et theologia, et che non siano levati via repentinamente per capricci et per triste informationi de malevoli et per mali consegli. Et questo im-

473 Pre *ms.* || 491 gioverà *del.* ch || 495 fatige *ms.* || 507 tristo *ms.*

[21] Cf. hac de re eius scriptum anterius ; supra, mon. 116 lin. 62-80.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

porta assai per far riuscir molti, et per habituarli nel bene. Per queste et molte simili raggioni è cosa chiara che si deve mantenere questa prattica, ma con prudenza et modestia, non essaggerando senza causa i defetti, né lodando li gioveni troppo, et con modestia (bisognando) dir quello che dalla Compagnia si fa per loro, et le cause di questo sono ben chiare. Et perché questa è grande occupatione per una persona occupatissima, come è il rettore del Germanico, però bisogna che habbi alcuno che l'aggiuti [12*v*] a questo, come già fu ordinato gl'anni passati, benché poi negligentemente si servasse; et poi questo officio non si deve far, se non in certi tempi, alcune volte l'anno, secondo i bisogni et occorrenze; et alle volte forse non accaderebbe scriver lettere separate, ma (se convenisse) scriver duoi parole nell'istessa lettera che scrivono i giovani alli suoi.

Importa grandemente che nel Germanico s'attenda a costumi civili moderatamente, a sapere [22] et insegnare alcune creanze de nobili, non già ceremonie et compimenti inutili, ma certi costumi honorati, i quali non havendo i giovani, et la Compagnia vien ad esser biasimata et notata di rusticità et scostumatezza. Similmente importa grandemente che i giovani, scrivendo una lettera, la sappino almeno mediocremente por insieme, et che scrivano comportevolmente bene et a proposito, et formino caratteri non solo leggibili, ma ben formati. Le quali cose non sono di gran fatica, né di molta o longa occupatione, et alli parenti sono di grande sodisfattione et di maggior contento, che cose di maggior momento, perché hoggidì tra nobili si stima molto questa parte. Però quello che rivede le lettere di scolari, tra le altre cose potrebbe avertir a questo, et con poca fatica farebbe grand'utile alli giovani; et per questa via anche si farebbe che le lettere fussero più rare, et i giovani più et bene occupati con molta sodisfattione de parenti.

Nel Germanico, o sia per la molta gente, o per le molte occupationi, ben spesso non si ha molta cura delli infermi [23]; il che torna molto scomodo [13*r*] a giovani, usi alle commodità; torna anco a nota alla Compagnia, parendo a molti che non s'usi la carità che si predica ad altri. Però faccendo provisione a questo, bisognarà avertire a che se dà questa cura, che sia persona non solo fidata et buona, ma anco svegliata, di modo che possi esser occhio del superiore nella infirmeria, et far che quelli che sono convenientemente risanati, non stiano spersi per il collegio, ma subbito tornino sotto la cura de suoi prefetti di camera; i quali potranno haverne la cura nella loro convalescenza. Et se guardi che nella infermaria non si facciano nuove prattiche, etc.; o che alcuni

514 li] di *ms.* || 521 forsi *ms.* || 539 o sia *rep.* || 543 questo] quanto *ms.*

[22] CORTESONO, *Constitutioni* l. IV c. 3: *Del modo di far profitto nella modestia et costumi* (lin. 1948 ss.).

[23] Cf. *ib.* l. II c. 6: *Dell'officio del infermiere* (lin. 1116-40).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sotto colore d'indispositione voglino restar in casa, quando li altri vanno a scuola, alla predica, a spasso etc. Et quando, o per indispositione, o per altra causa, alcuni restano in casa, sia chi habbi cura di loro, congregandoli insieme, o dividendoli. Ma il meglio sarà che non restino in casa, quando possono andar fuori con li altri. Similmente, quando vanno in sala tutti, o per ricreatione, o per altro, far che convenghino tutti. Et in tal tempo, cioè quando si radunano in sala, bisogna che alcuni vadino per le camere visitando più volte, mentre si sta in sala, et insieme ordinar sparsamente per la sala alcuni, i quali non attendano alla recreatione, ma prudentemente et con destrezza vegghino, che si fa, et se tutti attendono alla ricreatione, o pure ad altro.

È di gran danno et di periculo grandissimo lasciar che i collegiali [13*v*] trattino con forastieri [24]; però tal prattica, come pestilentiale a molti, si deve del tutto levar, se non si conoscono le persone. Et in questa parte esser ben d'accordo con li parenti delli collegiali, acciò niuno se quereli, et la cosa habbia maggior efficatia. Et perché molte volte i parenti poco prattichi delle cose di Roma, et de corteggiani et desviati, molte volte hanno a caro tal conversatione, havendo a male che si prohibiscano, però sarà bene avvertirli subito nei principii, avisandoli anco che il collegio non può comportar tal distrattione et sviamento manifesto.

Sarà molto bene far di tutto il collegio una scielta di giovani molto sodi et virtuosi et divoti, et di queste tali servirse per aggiuto delli [altri], insegnando la via che si ha tenere. Et questo s'avvertisca bene, di non parer di voler tirar li giovani alla religione [25]. Onde alcuni sogliono far in questo modo : Chiamano a sé quelli giovani virtuosi, et in longo raggionamento tirano con occasione il parlare, a quanto gran bene sia aggiutar le anime, acciò vivano christianamente, et post multa raccommandano a questi tali tal officio, insegnando il modo di tenere etc. Et in tutto questo bisogna mostrarli veramente desiderosi della salute delle anime, et pretendere che ogn'uno viva christianamente con solidezza de virtù etc. Et quando le anime sono condotte a questo grado, Nostro Signore Iddio opera secundum beneplacitum voluntatis suae etc. Questo modo d'aiutar li secolari per mezzo de seculari riesce molto, quando si fa bene, et sogliono i [14*r*] secolari buoni far più che religiosi ; li quali per il più sogliono esser molto sospetti nelli raggionamenti ; specialmente alcuni, i quali indiscretamente avanti d'ogn'uno formano invettive contra del mondo, et recitano delle apologie in diffesa della santa religione. Ma questo conviene, et meglio si fa con la buona vita et santi costumi, che con molte parole et discorsi, specialmente in raggionamenti

586 se avanti *ms.*

[24] Cf. *ib.* c. 2 : *De modo che hanno a trattare con li forastieri* (lin. 758 ss.).
[25] Cf. *ib.* lin. 2341-51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

privati, et nel Germanico, dove vorrebbero alcuni che se ritornasse l'ultima regola di quelle regole prime; et forse sarebbe bene [26].

Per indurre costumi civili nel collegio, si potrebbono tener alcuni modi che paressero convenienti; et fra gl'altri far che alcuni de nostri più prudenti et rispettati, l'invernata la sera, al tempo della ricreatione, visitino le camere et raggionando proponghino, quali siano belli costumi nel mangiare o nel raggionare o nel giuoco o nel conversare, et quali costumi sian disdicevoli; et far dir ogn'uno il suo parere. Et quando tutti haveranno detto, far come una recapitulatione et, parendo, farne far una nota, aggiungendo et dichiarando il prefetto quello che ciascheduno havrà detto, con maniera suave et accommodata alla gente con chi si parla. Et per far questo non tutti sono buoni. Questo modo par facile et tale che imprime molto la disciplina per la conferenza etc.

Per molti rispetti importa che li collegiali stiano contenti et se tenghino [14*v*] allegri in collegio [27]. Il che seguirà facilmente, quando il superiore et quelli della Compagnia procederanno con maniere suavi et quanto converrà et sarà possibile; et se si ordineranno i tratenimenti per il tempo della recreatione, che siano a proposito; et se alcune volte l'anno si darà alla gioventù honesta relassatione, della quale scriverne sarebbe troppo longa cosa, et meglio si determinarà nelle consulte da persone prudenti et prattichi di quel maneggio, vedendo, come passano le cose nell'istesso collegio.

Questi et simili raccordi aggiuteranno forse un rettore, che sia de costumi maturi, alieno dalle affettioni, prudente, pesato, non partiale, non amico d'esse commodità, né di novità, non timido, non facile d'esser ingannato dalle astutie de gioveni scaltriti, vigilante, desideroso della salute di tutti etc.

Alli ricordi sopradetti aggiungerò doi o tre altri che mi sovengono adesso: 1° del invitar alcuni al Germanico a desinar etc. Et in questo alcuni dubitano, se si debbiano far tali inviti; altri, concedendo che conviene invitar alcuni, dubbitano dell'apparecchio.

Quanto al primo, par cosa ben chiara che il convitare et andar a conviti non è cosa che molto convenga a religiosi; del che non dubiterà niuno che discorra bene et chi habbi considerato attentamente il proceder d'antiqui servi d'Iddio. Dal che facilmente si raccoglie che invitar al Germanico non conviene senza grand'occasione [15*r*] et causa; et principalmente non si deveno invitar religiosi; et quando si invitano, che siano persone modeste et di proceder composto, perché si è visto alle volte, che alcuni invitati al Germanico, si sono portati come fossero in qualche vigna soli, lassando di sé poco essempio di tempe-

610-1 passane *ms.* || 612 forsi *ms.*

[26] Cf. *ib.* adn. 53.
[27] Cf. *ib.* l. IV c. 7: *Del modo di mantener il collegio allegro* (lin. 2171 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ranza et di modestia. Però mi par che santamente fu già ordinato, che niuno della Compagnia mangiasse nel Germanico senza licenza del R.P. Generale. Et quando pur alcun religioso fusse invitato, converrebbe proceder semplicemente, senza apparecchio, che si potesse mutare. Benché, o siano religiosi o secolari l'invitati, credo che converrebbe più presto darli da mangiare privatamente, con moderato apparecchio, et sempre far che con tali invitati mangino alcuni scolari, collegiali, persone principali del Germanico, perché così la cosa sarà meno notata, anzi per il più pigliata bene, poiché loro ne vengono esser honorati. Ma quando sono molti et mangiano nel refettorio, allora conviene per ogni modo esser non solo moderati nel apparecchio, ma far che tutte le tavole de collegiali habbino molto più dell'ordinario, acciò non finiscano subito et poi stiano a mirar li forastieri che seguitano a mangiare ; et di qui vengono a mormorare et dire, come altre volte, che a loro spese facciamo banchetti alli nostri et a forastieri.

Delle cose temporali minutamente non par che possi haver cura il rettore, oltra che è cosa di mal essempio, quando il rettore s'occupa molto in simil ministerii, lasciando per simil occasione le oc-[15*v*]cupationi spirituali et d'importanza ; però par che basti che vegga le cose principali ; et delle altre, quanto è necessario, secondo li ministri che haverà [28].

Riformandosi il collegio, come si desidera, per levarsi d'avanti quelli che fanno instanza di ponervi alcuno inetto, bisogna avertire che la cosa non passi per mano di persona affettionata a quelli tali, o vero obligata, 2° ponerli avanti l'instituto et fine del collegio, 3° mostrar che la conscienza non comporta tal privileggio, 4° mostrar il danno delli collegiali per tal dispensa, 5° come per tale privileggio s'apri la via ad ogn'uno di voler il simile, 6° avertirli che senza proposito buttaranno via molti danari, 7° che la disciplina è talmente stretta che non fa per tutti, specialmente per terribili et fanciulli, i quali si guastano la complessione con tanta strettezza, et si amalano etc., et che non conviene che siamo balie.

[4] — *Delle congregationi* [29]

Le congregationi nel Germanico non sarebbono tanto necessarie se non si tenesse in esso alcuno che conturbasse la disciplina et quiete degli altri. Pur quando anco si risolva di tener il collegio come si deve, saranno sempre utilissime et de molta importanza le congregationi ben

---

[28] C. *ib.* l. V c. 3 : *Del modo di governar il collegio circa il temporale* (lin. 2470 ss.).

[29] P. Lauretano est etiam de congregatione mariana optime meritus ; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 126-27. Praeterea : *Collegium Germanicum et Hungaricum — 1552-1952 — 400 Jahre Kolleg*, p. 91 ss. : *Die Marianische Kongregation in Collegium Germanicum-Hungaricum.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tenute; perché in tanto numero di gente sempre vi saranno alcuni capaci di più spirito, et desiderosi de più gratia et virtù; et a questi convengono molto le congregationi, et per freno et stimolo delli freddi, et de quali si dubbita che pieghino al male. [16*r*]

Se il superiore non favorisce le congregationi, forse è meglio che non vi siano. Benché chi non favorisce a le congregationi, non è da credere che sia riuscire nel governo del Germanico, mostrandosi poco amico di spirito et de virtuosi, et amico di proceder libero, per non dir licentioso; cosa che ruina quella santa opera de Germanico.

Nelle congregationi non bisogna trattar cose di molta perfettione, ma dar particolar instruttione et modo di far oratione, di frequentar i sacramenti con frutto, del modo de vincer le varie tentationi, et farli ben prattichi nella lettione de libri devoti, et che sappino conversar christianamente. Benché queste cose per il più si devono per ogni modo con grande diligenza insegnar a tutti, et havendo così buona occasione d'instruir et aggiutar tante anime de persone nobili, non bisogna perderla, perché fuor di collegio non è possibile d'haver tale commodità.

Quello che ha cura delle congregationi, in alcune cose potrà aggiutar il loro confessore, come in alcune instruttioni spirituali, le quali si fanno meglio privatamente; poiché non tutti le desiderano, né tutti ne sono capaci. Deve haverne anco cura et informarse come si portano in scola, in camera, in ricreatione; perché quando non si portassero secondo le regole della congregatione [30], a lui toccarà proveder con il rettore. [16*v*]

Delli prefetti di camere [31]

Li prefetti di camere e tutti li fratelli del Germanico 1° attendino più che mai a se stessi et alla perfettione religiosa per il pericolo delle molte distrattioni, et per aggiutare altri coll'essempio de veri et buoni servi d'Iddio, et per haver maggior prontezza ad essortar quella gioventù al bene. Et sappino che questo è il principale negotio che devono far in quello collegio, 2° siano maturi et non di molte parole; et si guardino dalle affettioni et da voler difender le colpe de giovani inavedutamente, et dal contender con qualsivoglia, 3° si portino tra di sé grande riverenza et rispetto, et scusi et defenda l'uno l'altro; et si guardino grandemente dal dir parole o far cosa che apparentemente parrà esser contra alcuno de nostri, 4° con la occasione di questo collegio imparino

671 forsi *ms.* || 672 favorisce *del.* a || 679 nelle *ms.* || 686 decideranno *ms.* || 702 contra al *sup.*

[30] De regulis congregationis alumnorum cf. *ib.* p. 95-97.

[31] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* l. II c. 5: *Dell'officio de prefetti di recreatione et di prefetti di camere* (lin. 969 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

di trattar le cose spirituali con fuorastieri et conversarli religiosamente, et far habito di pacientia et compassione delle miserie humane et aggiutar il prossimo etc. ; et non parlino delle cose della Compagnia indifferentemente, se non di quelle che ponno causare divotione et riverentia ; però non parlino della tavola piccola, delli capelli et di simili cose, 5° mirino spesso al fine del collegio et essaminino, come loro l'ottengano, et come quelli che sono sotto la loro cura sono pii, studiosi, accostumati, et se non sono, pensino da dove venga, [17*r*] et se per colpa loro, 6° pensino alli mezzi per aggiutar li suoi, ma non li usino senza approbatione de superiori ; et in questo obedischino al cenno del superiore, guardandosi da suoi capricci et amor proprio, 7° siano nel governo de suoi uniformi, et faccino servar le regole, sapendo che loro non ponno dispensare, né far privileggi a scolari ; et procedino talmente che quando li scolari saranno mutati dalla sua cura a quella d'un altro, non habbino causa da dire che il tale padre non faceva osservar questo, non procedeva con tal destrezza etc., 8° procurino di riprender a tempo, di dissimular quando bisogna, di non esasperar alcuno, di non esser imprudentemente importuni, di non esser vagabondi, di non lamentarsi con scolari di niente et di niuno, di non rimediare publicamente, quando si può secretamente, non si fidano de giovani, prevenghino il male, avisino a tempo et con prudenza, senza amplificatione et modi indebiti etc., 9° in sala, quando si riducono tutti in ricreatione et simili tempi, non perdino d'occhio i suoi, non li lasciano in camera ; et usciendo fuori di casa con la maggior parte, avisino, chi resta dei suoi ; et non eschino fin a tanto che non s'è provisto a quelli che restano. In sua absentia faccino che alcun'altro habbi l'occhio sopra delli suoi. Non faccino con li scolari del compagno, né del intrinseco ; ma procedano con maturità reli-[17*v*]giosa. Nel raggionar se parlano de cose honorevole, humane, se guardino dalli modi et affetti secolareschi, et sappino tirar a buon fine ogni raggionamento, ricordandosi d'esser religiosi. Et se parlano delle cose spirituali, se guardino non di parer che vogliono tirar alcuno alla religione. Et parlino de Dio con semplicità et prudentia, mostrandosi desiderosi che tutti siano boni christiani et vivano virtuosamente, lasciando il resto alla divina gratia, se non havessero maggior occasione etc. Et faccino che li suoi doppo la confessione et communione non si dissolvano (come si vede alle volte), ma che ogn'uno inanzi et doppo stia raccolto et con pietà, et se disponghi alla divina gratia con oratione et star sopra di sé etc.

730 reli[giosa] *ms.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

120

IOANNES CONSTANTINUS GAMNA S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, 11 MAII 1570

Introductio

P. Generalis die 2 iul. 1570 novam domiciliorum romanorum visitationem constituit. Collegium Germanicum visitandum Patri Nadal obtigit (cf. SACCHINUS, *Historia* P. III l. VI n. 23-24) ; qui, fortasse relatione Ioannis C. Gamna, die 11 maii 1570 scripta (mon. 120 lin. 13-5 et 190-1) motus, patribus ac fratribus Collegii Germanici imposuit ut quid de collegio sentirent, quid reformandandum censerent, scripto exponerent. Horum scriptorum maior pars ad nos usque pervenit, quae inferius typis expressa invenies (mon. 120-29). Pro plerisque scriptis quaestio de auctore non ponitur, cum P. Visitator iis nomen auctorum in capite textus apposuerit.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 196*r*-199*v* (*prius* XX ; 1-8 ; 138-41) ; autographum (cf. aliud eiusdem auctoris scriptum, cui nomen subscripsit ; infra, mon. 121).

Per essere grande il servitio d'Iddio in questo loco, se perhò dalla parte nostra si fa il debito, dirò in breve quello che in Domino sento ; et questo, parte per haverlo sentito dal P. Ioseph [2] et altri padri che sono stati molto tempo in questo collegio, parte anche per haverlo io provato ; et questi avisi sarano in commune, tanto per l'aiutto universale, quanto per alcune cose che al presente passano, sopra le qualli si potrebbe fare l'informatione.

1. Per aiutto di questo collegio sarebbe bene che della longa esperienza già havutta molti anni, si facesse li soi ordini, tanto per il rettore, ministro et altri nostri [3], quanto per l'altri ; et che li già fatti e stam-

---

[1] I. C. Gamna S. I. italus pedemontanus (1545-1605 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 62) annis 1568-70 in Collegio Germanico repetitoris munus agebat ; cf. *Rom. 78/b*, f. 63*v* 65*v* 87*r*.

[2] I. Cortesono S. I., rector Collegii Germanici (1564-69) ; de quo cf. supra, mon. 118.

[3] Regulas officialium Collegii Germanici, anno 1564 a P. Polanco concinnatas videsis supra, mon. 38-45 ; cf. praeterea supra, mon. 115 adn. 10.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pati [4] si osservassero con più diligenza che non si fa ; et tutti l'inconvenienti che vedo, venghono per il mancamento di questo.

2. Quanto prima pigliare una informatione da tutti li nostri [5], et massime dalli più esperti, come va il collegio, et come ogniuno de nostri si porta, et quali siino la causa, et che in Domino dicessero quello che sentono ; purché doppo si metessi rimedio, dove è l'inconveniente.

3. Mi pare di sentire poca contentessa non solo d'alcuni de convitori, ma anche da nostri et maestri del collegio.

4. Non vedo troppa osservanza di regole et ordini che si fanno. Onde ultimamente fu ordinato che nessuno havesse denari, né comprasse cosa alcuna, con metter pene ; pur con tutto ciò il giorno sequente vidi uno che accomprò un libro, e pagatolo, si ripose la borsa, nella qualle haveva li denari.

Da questo che si ordina qualche cosa particulare della regula et il superiore non è diligente in farla osservare, venne che l'istessi si burlano e a niente obediscano ; et questo è un grande inconveniente. Onde il P. Ioseph [6] soleva dire che per la disciplina di questo loco bisognava tener in piedi l'ordini già datti. [196*v*]

Dal tener danari ne vengano inconvenienti che si accomprano cose da mangiare senza licenza, cose vane come guanti perfamatti et per la strada fiori, et altri.

Non temano li putti, né reveriscano alcuni, non solo li fratelli delle camere, ma l'istessi superiori et maestri.

Questo può accadere, perché non si castigha li discoli, et che il governo si reducesse al rettore e ministro, dando poi loro authorità alli fratelli delle camere.

Non si procura di licentiare li discoli ; il che è causa di molto dano et scontentessa tanto de nostri quanto de boni, et questi tali sollevano l'altri ; et così si vano guastando, come si vede ; e da alcuni ho sentito che per le compagnie si sono guasti, parendoli che farebbero meglio stando in lor casa.

Credo che si manca alcune volte nelle cose di mangiare, et non si provede ad alcune cose particulari e commune.

Li studii, come la devotione, va freda. Primo, per non esservi pre-

38 solevano *ms.*

[4] Anno 1569 typis mandatae sunt Regulae convictorum Collegii Germanici ; quas videre est supra, mon. 49 et 50.

[5] Quod brevi factum est ; vide iudicia sociorum inferius (mon. 121-29).

[6] I. Cortesono S. I. ; cf. supra, adn. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

fetto di studii esperto et meglio ordinato, come si ha da fare, et a che ricorere. Et questo massime importa per le classe inferiori di rethorica in giù, che fusse uno esperto, al qualle li repetitori ricoressero, et si rimediasse all'inconveniente.

Si mancha in rimediare subito all'inconvenienti, et non si ha cura se si fa quello che è ordinato; onde li fratelli stano poi scontenti. Et per mancamento di questo ne vengono poi delli magiori, per esser cosa molto importante il remediar subito, acciò li fratelli stiino volontieri e portino con alegressa questa cura, la quale è difficile, e non lo sa se non che lo prova. Questo in parte depende che anche il rettore sii aiuttato dal superiore della Compagnia. [197*r*]

Non so se le distributioni de cure possono anche esser in parte causa, perché sarebbe bene che il rettore con il ministro fussero quelli che manegiassero il collegio [7], massime vedendo che per mancamento di questo ne venghano altri inconvenienti.

Li rimedii

Primo, credo che sarebbe bene il ridure che tutta la cura del collegio si riducesse al rettore e ministro [7], per esser il modo della nostra Compagnia [8], et le regole di questo collegio pare che lo mostrino [9]; et questi doi molto uniti e diligenti in tutte le cose del collegio, perché havendo fratelli per le camere e repetitori e sottoministro, purché questi fussero sufficienti, senza li quali non si fa niente, speraria, con la gratia d'Iddio, che il collegio andarebbe meglio.

Per questo bisogna che siino liberi dalli studii e altre occupationi, tanto nel collegio, quanto fori.

Nel *rettore*, oltre alle qualità che ha d'havere conforme alle cose della Compagnia, si richiede anche molta particulare sperienza di tutte le cose di questo collegio; il che molto giovava al P. Ioseph [10] et alli fratelli, perché lui dall'esperienza hautta insegnava come si haveva da fare, e subito rimediava.

Sii molto risolutto nelli rimedii per la moltitudine de negotii, perché il mancamento de questo fa dano, come si potrà informare.

---

[7] Cortesono, *Constitutioni* l. III c. 1 : *Di ciò che ha da fare il R. P. Preposito Generale, P. Provinciale et Soprastante circa questo governo* (lin. 1264 ss.).

[8] Cf. *Const.* P. IV c. 10 : *De gubernatione collegiorum* ; et c. 17 § 1 ; MI *Const.* III 136 ss. et 157.

[9] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 29 : « Governi pleno iure il rettore . . . ».

[10] I. Cortesono S. I. ; cf. supra, adn. 2 et 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Che fusse, quanto si può, continuo in collegio, e ogni settimana s'informasse dalli nostri, come vano le cose, rimediando di poi, acciò volontieri l'avisino, perché per mancamento di questo si lascia d'avisare.

Veda che tutti facino diligentemente il suo offitio; mancando, l'avisi e l'aiutti; et lui il suo.

Venendo uno de nostri dal altro collegio, l'informi come si ha da portare, o altro habbi tal cura, dandoli sue regole. E per questo venghono anche inconvenienti. Veda se quello che [197*v*] ha la cura, l'ha fatto.

Tenghi in reputatione le congregationi [11] e favorischi li boni, acciò l'altri vedano che l'honore si fa alla virtù, et così l'indifferenti si aiutarebbero. L'altri discoli, doppo l'amonitione, li faci castighare, con procurare che, almeno nel principio delli studii, si purghi il collegio delli inutili. Il che depende dal superiore della Compagnia, che lassi metterlo in esecutione, facendo capaci li parenti; per haver visto io che li rettori, per non essersi fatto così, stavano scontenti, et non potevano governare bene il collegio. Onde il P. Ioseph [12] mi diceva che questo era la magior dificultà che havessi tra l'altre.

Le cose che li sono dette sì dalli nostri come dall'altri, veda di provederli, tenendo secretto quello che l'haveva avisatto.

Habbi cura che li nostri siino molto essemplari, per l'honore della Compagnia et servitio d'Iddio. Et doppo de haverlo avisatto et non si emenda, tratti che si mandi al collegio. Onde molto importa che quelli che si mandano, siino persone fidate, spirituali, prudenti, mortificati, et sopra il resto non colerici, acciò li putti non habbino de scandalizarse.

Vedere che l'offitii del collegio siino bene distribuiti, et che ogniuno habbi occupationi convenienti insieme, e l'uno non s'impedisca nel officio d'altro, acciò si mantenghi la unione e pace, sapendo li nostri che quello che l'altro fa, è suo offitio.

Informato del modo che ogniuno tiene, vede quello che sta bene et l'aprovi, et dove manca, li dicha, acciò il fratello faci con contentessa et sicurtà.

Si porti di modo che tutti ricorono volontieri nelle cose che accascano. Et dia ad ogniuno authorità, massime alli padri delle camere,

---

[11] De congregationibus marianis in Collegio Germanico cf. supra, mon. 119 c. 4 (lin. 662-90).

[12] I. Cortesono S. I. (cf. supra, adn. 2 6 10); cf. etiam eius *Constitutioni* l. II c. 7 : *Delle cause per licentiare alcuni scolari del Collegio et del modo per farlo*; supra, mon. 118 lin. 1167 ss.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

acciò li putti li temono ; pur in particulare potrà poi sminuir al fratello le cose. Questo ho provato esser molto utile [198*r*].

Il *ministro* sii persona diligente et unita con il rettore, et l'uno non guasti quello che fa l'altro ; ordinatoli qualche cosa, subito le esequischa.

Habbi inclinatione a questo offitio, poiché l'è imposto, et veda come le cose del collegio vano, tanto refetorio quanto nel resto. Veda come li nostri fratelli stano, tanto nel vestire quanto nel resto, e se altro ha la cura, veda se la fa. Che l'hore del collegio siino ben distribuite e stabile, et che a lui doppo il rettore tanto li nostri quanto li convitori ricorino ; et così sarebbe più obedienza, e le cose presto si spedirebbero.

Sarebbe bene che il *confessore* fusse uno, et che sapesse tratar con li giovani, acciò vadi bene questo negotio, per esser che depende molto bene di questo collegio. Il rettore l'habbi credito.

Quanto si può, non stii in publico con alcuno de superiori, per levare ogni suspetto, che alcuna volta sogliono havere li putti.

Con quelli che hanno cura delle congregationi, sii unito e tra loro si accordono, vedendo come si ha da trattare con li giovani, acciò l'uno non guasti quello che fa l'altro, et il Signor sii più servito.

Si dasse dalli erori passatti un modo, come si ha da trattare con questi giovani, per levare la sospittione della Compagnia, informandosi come fanno, e che deve fare questo, acciò meglio il Signore sii servito e uno non lassi il suo offitio per l'altro.

Si statuisca l'hore ordinarie delle confessioni, e non manchi, acciò li studii habbino il suo tempo ; et il superiore veda se si confessano almeno una volta il messe et comunicano, per conossere le persone che ha in collegio.

Parmi che saria bene che nissuno de superiori confessasi putti, e alcun tempo tra l'anno mandare doi o tre padri che confessa-[198*v*]sino tutti, per boni rispetti, ma che li superiori non s'intromettino in confessare loro.

Li *prefetti* di camera bisogna, come dicevo di sopra [13], che habbino qualche qualità, ma tra l'altre spirito, prudenza e diligentia a questo offitio.

Diligenti nelli soi e di medema ricreatione uniti, conformandosi nel governare, né uno libero e l'altro stretto, perché così l'uno è odiato e l'altro amato, ma il collegio patisce, perché si guardano alli altri, massime alla libertà, e sogliono dire : il prefetto di tal camera non fa cusì. E questo è un grande inconveniente in tutti l'officii del collegio, come

[13] Cf. supra, lin. 65-7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

molte volte ho provato; questi patiscano, e quelli che desiderano la disciplina, non possono mantenerla in piedi; che in questo si provedesse.

Perché tutti li nostri di camere studiano, facendo il rettore, ministro et altri il loro offitio, licensiando li molesti, haverebbero più commodità di studiare e stare con l'animo quietto; il che è necessario tanto per l'oratione, studio e quiette del animo.

Circa li *convitori*, vedere di accomodare li tre recreationi, havendo ognuno la sua congregatione della Madona; e se bene li grandi non vogliono stare sotto la disciplina del collegio, usare diligenza che l'osservino, perché questo adesso è anche tra messani, e così va crescendo tra tutti, perché l'uni vedendo che l'altri mancano e non sono castighati conforme all'età, hanno materia di mormorare e imitarli, e così andare licenciando l'authori et ridurli in una camera, acciò non guastino l'altri. [199*r*]

Havere almeno doe camere delli boni et osservanti delle regole, et in quella, venendo delli novi, metterli, acciò si aiuttino prima, perché questo non facendosi, noce molto, perché dell'altri sono instrutti in malitia e modo di procedere.

Haver conto delli convitori germani e l'altre nationi for d'Italia, e questo per l'aiutto loro; separarli, perché si guastano o stano scontenti, essendo alcune volte mal visti; ma li picoli non accetarli, perché si guastano et deventano molto malitiosi.

Nel ricevere, sopra il tutto non putti incapaci delle cose del collegio, come pietà, studii [14]; e questi doventano malitiosi, e al tempo che sarebbero atti per la disciplina del collegio, sono già guasti, danno molto travaglio et poco frutto in tutto.

Cortegiani, homini fatti, quelli che altre volte si son portati male, non li ricevere per molti inconvenienti che l'esperienza mostra.

Ridure il collegio ad un numero mediocre, conforme alle spesse e governo, e cusì si potrebbe nel principio havere scelta.

Se nel ricevere non si osserva tanto al ponto le regole, almeno nel licentiare senza rispetto si faci [15], perché sempre staremo scontenti e ci sarà poco profitto.

Oggi ho havutto cura d'una camera de messani, e ritrovandomi al loco della recreatione, vidi varie cose insolite, come il tirarsi l'uni l'altri

---

149 questo *ms.*

---

[14] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* l. I c. 2: *Del modo d'accettar quelli che vogliono entrar in detto collegio* (lin. 251 ss.).

[15] Cf. *Reg. com. conv. Coll. Germ.* (*1569*); supra, mon. 59; praesertim § 2 et 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

finoci, il tocarsi, pigliarse le barette; e parlando con doi delli nostri delle camere di questo, mi risposero che avisano e non si crede e non si provede [199*v*] alli inconvenienti. Io certo ho havutto grande dolore, massime vedendo che crescano.

Credo che sarà servitio del Signor o metter in ordine e regola il collegio, o vero mandarli tutti a casa, acciò non accadino cose, delle qualli la Compagnia habbia d'haver disonore. Pregho per amor d'Iddio, V. Paternità che quanto prima s'informi e ponga rimedio. Lasso de dire alcune particularità per non esser longo. Li 11 di maggio.

Ioanni Constanzo Gamna.

121

IOANNES CONSTANTIUS GAMNA S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS: *Rom. 157 I*, f. 133*r*-39*v* et 139*ar-v* (*prius* XXVI/h; 90-103). Fol. 133*r* et 139*ar-v* scriptura vacant. Fasciculus est parvae dimensionis (140 × 105 mm.); autographum. In angulo superiore sinistro folii 133*v* manu Patris Nadal visitatoris: « Constantius ».

DEL COLLEGIO GERMANICHO

L'officiali del collegio sogliono esser questi: superintendente, rettore, ministro, confessore, praefetto delli studii, repetitori, praefetti di camera et sottoministro.

Quanto al *superiore* de tutti, sarebbe bene et utile parlasse al più longo una volta il messe con li nostri, informandosi a pieno di quanto occore [2].

Non mandasse nel collegio se non persone di molto spirito et exemplare, perché oltra che altri sogliono non solo a loro, ma anche alli altri apportare grandissimo dano.

---

9 a] la *ms.*

---

[1] De I. C. Gamna S. I. cf. supra, mon. 120 adn. 1.

[2] Cf. supra, mon. 112 § 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Lasci, quanto alle cose delli putti, tutta la cura al rettore, o fare con suo concesso, perché altrimenti le cose non succederano bene.

È di molta utilità che alcune volte il superintendente faci alcuna essortatione particulare alli nostri [3], per havere tante occupationi; et si è visto, quando si è fatto, notabile frutto et consolatione vedendosi tutti insieme.

Quanto al *rettore*, bisogna habbi molte parti per governare detto loco, et se si potesse, che havesse fatto quasi tutti l'officii del collegio, per ben intendere il governo, il quale tutto depende dalla experienza et assiduità nel loco. [134*v*]

Questo presuposto, bisogna che attendi con ogni studio a questa cura, et, quanto sia posibile, sii assiduo nel collegio per molte cose che occoreno.

Sii grandissima unione tanto con il ministro, quanto con tutti li nostri, et procuri, quanto si può, che li habbino affetione, acciò liberamente li dicano quanto occore, et lui sii molto diligente nel vedere come li nostri fanno suo officio.

Quanto si può, faci osservare le regole novamente stampate, tanto nel ricevere, quanto nel stare in collegio et scaciare. Habbi grandissima diligenza nel augmentare le congregationi [4], et li putti sappino che lui è molto affetionatto a questa santa opera.

Con quelli che si portano male, et si vede che sono incoregibili, non permeti che stiino in collegio, perché de questo molto male ne nasce [5]. [135*r*]

Vedi spesso come si portano nelle osservanze delle regole, con vedere se li padri sono diligenti in questo.

Dii tempo statuto alli nostri acciò li possino parlare, et loro non perdino il tempo in aspetare, osservandosi almeno quelle regole che una volta la settimana li parli come vanno le cose [6].

In ogni cosa veda di dare molta edificatione e, quanto si può, mangi nel refettorio, hora alla prima, hora alla seconda, et non si faci tavola fora del refettorio, se non rare volte o nissuna, perché il tutto sanno li putti, et quantonque non sii se non l'ordinario, pur loro sono astutti etc.

---

32 *prius* perdoni

---

[3] Cf. Cortesono, *Constitutioni* l. III c. 1 : *Di ciò che ha da fare . . . il soprastante* (lin. 1308-78), praesertim n. 4.

[4] Cf. supra, mon. 120 lin. 86.

[5] Cf. *ib.* lin. 88-90.

[6] Cf. supra, mon. 112 § 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Sii molto diligente nel mettere in esecutione quanto tratta con li praefetti, acciò loro facino di bono animo il suo officio ; et sii di grande animo, non monstrando di perderlo con li nostri.

Non parli troppo spesso con il confessore in presentia delli putti.

Essendo sacerdote, dica messa, almeno li giorni delle communione, alli putti. [135v]

Nel mutare alcuno di camera, sii molto consideratto ; non li mandi troppo fora, et almeno non dormino fora del collegio.

Vedi che uno delli nostri faci l'essortatione, conforme alle regole, ogni 15 giorni [7].

Sii molto diligente in sapere come si portano in classe, andandoli alcune volte lui, o vero dare la cura ad alcuno particulare, perché da questo ne vengono molti mali di grandissima importanza.

Non soporti in collegio persone di poca honestà ; a li boni habbi grandissima cura di conservarli.

Non attendi a cose di poca importanza, per havere molte altre cose magiori.

Habbi un ministro molto diligente, che attendi alle cose di mangiare ; et spesso parlino insieme delle cose del collegio.

Faci che li putti il temano e amino, et anche li nostri li siano affetionatti.

Visiti alcune volte le camere, tanto al tempo delli studii, quanto oratione. Visiti alcune volte tra il giorno chi sta alla portaria.

Vedi li fratelli quello che li mancha nel vestire. [136r]

Il *confessore* sii proprio d'attendere al profetto spirituale, praesertim con quelli che vede il bisogno ; et sii molto benigno con li putti, acciò li scoprino il tutto. Li faci alcuna volta perdonare alcuno castigho, acciò vedino che desidera il suo bene.

Non parli con il rettore, né padri di camera, troppo spesso in presentia delli putti, per boni rispetti.

Quelli che si disponghono per la Compagnia, li faci che siino molto secretti, et lui anche non lo dichi a nissuno, se non al suo tempo.

Se informi alcune volte dalli padri come vano, et il padre li faci che vadino alcune volte della settimana, secondo il bisogno, dal suo confessore.

---

48 sacerdote *del.* commu[ne ?] ‖ 68 sii] si *ms.* ‖ 75 anche *del.* salvo al rettore

---

[7] Cf. *Reg. praef. rer. spir. Coll. Germ.* (*1564*) § 8 (supra, mon. 44) ; et *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1564*) § 34 (supra, mon. 46), ubi tamen exhortationem singulis hebdomadis haberi iubetur.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non sii aspero nelle cose che li dicano, perché poi perdono l'affetione. E nelle penitenze sii molto consideratto, non dandoli che sia publica, per havere visto che non hanno fatto frutto, anzi aversione alla confessione. [136*v*]

Non persuada mai che il putto dica alcuna cosa propria di peccatto ad alcuno delli superiori.

Quanto al *prefetto delli studii*, parli spesso con quelli che non studiano, animandoli ; e veda come li repetitori fanno il suo officio.

Se osservi quella regola, che ogni mese se troveno insieme con il rettore [a], informando di quanto occore, et li rimedii.

Parli almeno una volta ogni 15 giorni con li maestri delle scole, et veda come si portano circa alli studii.

Tratti spesso con li repetitori, et sii quasi quello che vedi, che non siino occupatti in altro del loro officio, per havere anche li proprii studii.

Quanto alli *repetitori*, osservino le sue regole particulari, e massime quella de non entrare nelle camere delli putti al tempo delli studii [b].

Siino più presto aiutto alli padri delle camere che altro, non facendo troppa familiarità, et [137*r*] praesertim con quelli che non si portano bene.

Non se impedisca delle cose delle camere, e se qualche volta alcuno li parla del suo padre, veda di darli ragione conveniente, acciò metti affetione al suo padre ; et perché può fare molto servitio, veda sempre di trattare con modo nella recreatione delle cose spirituali, et questo con occasione.

Non sii facile a tutti, anzi tenghi una gravità religiosa ; et vedendo alcuna cosa che non sii ben fatta, o li reprenda, o avvisi il rettore.

Osservi molto quella regola in non menare alcuno delli putti in

---

[a] Inter regulas praefecti studiorum Collegii Germanici (1564) non reperitur huiusmodi regula (cf. supra, mon. 42) ; cf. hac de re CORTESONO, *Constitutioni* l. III c. 4 : *Dell'officio de prefetti de studii* . . . (lin. 1596 ss.) ; qui tamen desiderat ut praefectus studiorum singulis hebdomadis reddat rationem de studiis rectori ; cf. *ib.* lin. 1609-10.

[b] Inter regulas officialium Collegii Germanici (1564) non inveniuntur regulae repetitorum ; P. Cortesono in tractatu *Constitutioni* inscripto, habet breve capitulum : « *Dell'officio* . . . *de repetitori* » (supra, mon. 118 lin. 1620-32), sed ne in illo quidem huiusmodi regula invenitur. Habetur solum in « *Avisi per i repetitori* » (*Rom. 126*, f. 146*v* : § 6) ; quae tamen scripta sunt a P. Lauretano, rectore (1573-87). Fieri tamen potest ut aliqua eorum forma anno 1570 iam exstiterit ; quae tamen ad nos non pervenit.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

sua camera [10], né anche al tempo delli studii parli con loro, se non con bisogno.

Havendo alcun giorno cura d'alcuna camera, tenghi l'istesso modo che faria il loro padre.

Sarà molto bene che alcun tempo habbia tenutto cura di camera, per sapere come si deve portare. [137*v*]

Quanto alli *praefetti di camera* osservino le regole del suo officio, praesertim il non toccare li putti né dirli vilania alcuna [11]; et facino che più parli le bone opere et exempio che le parole, perché loro vedano benissimo il nostro modo di procedere, e sanno che va per la via del spirito, o no.

Habbino molta affetione a la sua camera, per il grande servitio che si fa a Nostro Signore, e habbino molto a petto l'honore della Compagnia in non fare cosa scandalosa; et si è visto che quelli li quali vano secondo il spirito della Compagnia, fare grandissimo profitto; e li giovani restano molto edificati, quantonque non lo dicono; e quando vano a casa loro, dicano quanto faciamo.

Siino assidui nella camera, perché il tutto consiste in stare con li putti, et non habbino altre occupationi, acció possino fare bene questo officio, dal quale deppende il bon governo delli putti. [138*r*]

Habbino grandissima diligenza della honestà, e non permettino che si tochino etiamdio burlando; veda che loro non si accorghino che lui tiene alcuna suspitione, anzi vadi con modo prudente.

Se desidera che li soi vadino bene tanto nel spirito, che questo è proprio nostro, e studii; veda di incitarli alla devotione e frequentia de sacramenti; con questo, che veda non facino le cose con usanza, li parli in particulare alcune volte secondo il bisogno.

Sii rigoroso con quelli che soglino apportare il danno alli altri e con questi faci siino castighatti.

Habbi modo nel riferire al rettore, e faci che li putti non se ne accorghono; e così l'ameranno.

---

123 in] il *ms.*

---

[10] Eiusmodi regulam quoque non inveni, nisi in: « *Avisi communi a tutti della Compagnia che stanno nel Collegio Germanico* » (*Rom. 126*, f. 124*v*: § 7); quae item post 1573 conscripta sunt; cf. supra, adn. 9.

[11] Videsis « *Regole delli nostri che hanno cura delle camere de convittori del Collegio Germanico* » (1564) (supra, mon. 43); et CORTESONO, *Constitutioni* ... l. II c. 5: *Dell'officio de prefetti di ricreatione et di prefetti di camere* (lin. 969 ss.); in his tamen non reperitur talis regula; cf. supra, adn. 9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non li dica cosa nissuna della Compagnia, praesertim di quello che alcuna volta in Collegio Romano occore.

Sii molto unitto con l'altri padri delle camere di detta recreatione, osservando tutti l'[138*v*]istesso modo, conferendo alcune volte tra di loro quello che si potria fare per mandare inanzi li putti.

Sii tra loro grandissima confidenza in avisarsi di quello che vedano, per stare tra seculari.

Non mangino in camera con li putti, né piglino cosa alcuna dalli soi.

Non vadino nelle camere delli altri senza bisogno, né manchino in ogni cosa darli bono essempio.

Quanto alli *servitori* [12] si habbi cura che siino persone fidate ; e quelli che stano per intrare nella Compagnia, se ne havesse particulare cura, perché alcune volte per negligenza si perdano. Il portiero importa molto sii delli nostri e molto fidatto, perché questo si è visto molti inconvenienti essendo forastieri etc.

Di quello che si legge in tavola, procurare sempre siino cose che movino li putti al timore d'Iddio e amore delle virtù. [139*r*]

Quanto alli *nostri* del Collegio Romano, sarebbe molto bene non tratassero con li giovani del collegio, praesertim persone che non sonno per darli né edificatione né aiutto ; et non conosendo il putto, crederano sii molto bono, non sapendo come si porti. E questo ha fatto alcun dano.

Che non andassero nel collegio, praesertim per le camere, stando con loro senza particulare causa.

Alcune volte mi stupivo in vedere che li putti sappevano quanto si faceva in collegio nostro, e noi non lo sapevamo.

Doe sorti di persone sono difficili di governare, con grandissimo travaglio e senza frutto : Putti picoli, e quantonque stiino poi molti anni, non di meno havendo fatto un certo abito, non reescano al fine del collegio [13]. Grandi anche, praesertim male abituati e senza timore d'Iddio, li quali danno grandissimo travaglio senza profitto. [139*v*]

Vegha anche il rettore quelli che non si confessano ogni messe e communicano.

Dicendoli li padri di camera alcuna cosa, non dica alli putti haverlo sentito dal padre, perché ne vene grandissimo dano ; questo intendo in alcune cose.

Se habbi grande diligenza con li novi, et alcuno li tratti particularmente, con fare che facino una confessione generale.

---

[12] Videsis CORTESONO, *Constitutioni* . . .l. V c. 2 : *Delli servitori* (lin. 2436 ss.).

[13] Cf. ea quae P. Lauretano hac de re scripserat ; supra, mon. 119 lin. 177-92.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Mancando questi in alcuna cosa notabile, non subitto se dia castigho, soportandoli, perché dipoi perdano la vergogna ; e si è visto che per havere perdonato ad alcun, havere di poi fatto bonissima reusitta [14].

122

ANTONIUS CLEMENTELLI S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 159*r*-60*v* (*prius* XXXII[a] ; 140-41) ; autographum. In angulo superiore sinistro folii 159*r* manu Patris Nadal, visitatoris nomen auctoris : « Climentelli ».

Reverendo in Christo Padre.

Dirò alcune cose circa il governo del Collegio Germanico ; alle qual cose vorrei che non molto se credesse, perché forsi me inganno.

1. Circa li più piccoli, me pare (per essere di quella età) che si fa poco frutto colloro sì nel spirito, come nelle lettere, et ci ne sono molti [2]. Dirò ancho intorno a questo un'altra cosa, che non si pigliino più di questa età ma almeno di 14 anni et instrutti nelle lettere, e che siano atti o alla prima di grammatica, o alla seconda [3] ; et questi che sono, poiché non fanno con amore, siano ben gastigati et tenuti in timore ; et che di loro se n'habbi gran diligenza et loro sono che empino le schole basse et fanno poco frutto.

2. Circa la camera del F. Bartholomeo de Lapronia [4], me pare che

---

6 Dirò *del.* il [?]

---

[14] Cf. *ib.* lin. 221-28.

[1] A. Clementelli S. I. (* c. 1545, ingressus Societatem anno 1565 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 33) ; in Collegio Germanico commorabatur annis 1567-71 ; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v* 63*v* 65*v* 67*r* 87*r*.

[2] Vide supra, mon. 121 lin. 163-66.

[3] Cf. *Reg. com. conv. Coll. Germ.* (*1569*) § 2 (supra, mon. 50), et CORTESONO, *Constitutioni* . . . l. I c. 2 : *Del modo d'accettar quelli che vogliono entrar in detto collegio* (lin. 251 ss.).

[4] B. Lapronia S. I. (* c. 1545 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 81-82).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

tutti, o poco meno, siano terribili, difficili, et non desiderosi del bene. A chi è stato dato il governo di questa camera, è coagiutore. De questi dirò di sotto, insieme con gl'altri. Me persuade che li coagiutori non siano buoni per questo ministerio, ma persone che sappino almeno un poco per insegnarli, si bisognerà alcuna volta alcune cose che accadeno alla giornata, et dirle le cose spirituali ; et questi tali che siano per l'amor d'Iddio di gran spirito et di prudenza e capaci ; altrimente, se n'hanno poco, venendo a questo luogho che ci è alquanto di più libertà, lo perdeno et fan danno al loro, come si vede, et agl'altri, e non metteno amore et timore ai giovani ; cose molto necessarie al profitto loro.

3. Circa la camera del F. Bartholomeo Vallone [5], me pare che, tolti doi che ci sono de la congregatione (uno dei quali è santo, che sarà nostro fratello), gl'altri sono di quella istessa conditione de la camera del F. Bartholomeo de Lapronia. Dirò di loro sotto.

4. Circa la camera del F. Giovanni Battista Savoano, mi pare che ci siano doi molto terribili et non inclinati al bene, et che hanno incominziato a fare cossì gl'altri, et che ne guastarebbono molti. Uno è il conte Piero Colalto [6], terribile putto, l'altro Gasparo Ormanetto [7], putto astutissimo et fugitivo del profitto. Il prefetto loro, cioè il F. Giovanni Battista Savoano, è homo di santa vita, pieno d'amore et di santa simplicità, è ingannato da loro, siccome vedo perché ho la camera vicina a lui ; [159*v*] e per questo me imagino che non sia bono per questo governo del collegio.

5. Circa la camera del F. Antonio Clementelli, me pare che la maggior parte siano boni giovani et di profitti, sì de spirito come de lettere. Il numero è 10, sei nella congregatione, tre disposti a quella ; il decimo non vole essere de la congregatione ; mediocremente si ha profitto. Questo fratello si affatiga per defenderli et liberarli da la conversatione di li sopradetti.

6. Circa la camera del F. Francesco Ribiera [8], me pare che la maggior parte siano boni giovani et di profitto, sì de spirito come de lettere. Il numero è 16, 10 de la congregatione ; alcuni di questi hanno bisogno d'essere riformati bene ; alcuni altri che non sono de congre-

13 tutti *del.* o alm[eno || 28 non *sup.*

[5] B. Vallone S. I. (1542-1578 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 150).

[6] De familia Collalto cf. *Encicl. Ital.* X 732.

[7] Verisimiliter est nepos Nicolai Ormaneto († 1577), episcopi patavini et nuntii ap. in Hispania ; cf. *Encicl. Catt.* IX 359.

[8] De F. Ribera S. I., hispano cf. infra, mon. 127 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

gatione, si dispongono ; alcuni altri sono del primo gieno ; di tal maniera che di 61 in circa ci sono 20 de la congregatione, et alcuni di questi deboli ; gl'altri che non ci sono, è o perché sono piccoli, o che non vogliono intrare et far bene.

7. Il rimedio mi pare circa questi che sono cossì difficili, che sia questo : si sistarà poco in questo collegio haverne bona cura di loro et che si ricreano con gl'altri ; ma si si muterà il collegio, overo qui alcuno tempo si starà, m'imagino che sia meglio per loro et per gl'altri, che tutti si ritirassero in un luoco, dove loro potessero soli tra loro conversare, et ancho che corra il stafile ; et se alcuno di loro havesse bona intentione d'agiutarsi (adomandandolo lui), sia posto in una camera buona. Et questo perché : Morbida facta pecus, totum corrumpit ovile. Quantunque tutto questo fusse difficile in questo collegio, nell'altro non ; di tal maniera che nella mutatione del collegio farei tre distinte recreationi di questa sola : una de questi difficili, l'altra de tutti i putti più piccoli, l'ultima de gl'altri che s'agiutano, acciò più agevolmente si potesse cognoscere li defetti de ciascad'uno, et agiutarli cossì distinti che confusi tutti insieme, essendo maggior numero di tutti di questa recreatione [9].

8. Circa le congregationi, queste sono molto bone et sante per agiutarli tutti [10] ; di tal sorte che tutti quelli che hanno fatto alcuna cosa signalata et bona, sono stati sempre quelli de congregationi, che sono numero 4 secondo la varietà [160*r*] de le persone : la prima dei grandi et maggiori, l'altra dei germani, la terza dei mezani, l'ultima de più piccoli ; quantunque vi sono in questa ultima congregatione molti equali di grandezza a quella dei mezani. In queste congregationi convengono distintamente, ciascad'uno alla sua, due volte almeno la settimana : l'una la domenica o feste commandate, l'altra o il venerdì, o il sabbato ; et raggionano de le cose spirituali et bone, et parla il padre de la congregatione alcuna volta, alcuna volta loro de varie cose di perfettione. Ogn'una di queste ha il suo prefetto che si fa ogni duo mesi o poco più o meno, et questo prefetto ha d'essere di più bona edificatione et bona vita. De la prima, cioè dei grandi, ha la cura il P. Pareggia [11],

---

47 che *sup.* | sono *del.* ve[nti] || 50 rimedio *del.* che || 51 bona *p. corr.*

---

[9] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* . . . l. II c. 3 : *Dell'ordine et divisione del Collegio* (lin. 828-60).

[10] De congregationibus marianis cf. supra, mon. 119 lin. 662-90 ; et mon. 120 lin. 86.

[11] De I. Pareja S. I., hispano cf. infra, mon. 126 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

di quella dei germani il P. Diegho [12], de la terza il R. P. Rettore [13], de l'ultima il F. Lorenzo Terzo [14]. Queste son bone, ma le vorrei vedere caminare più bone.

9. Questo ch'ha scritto tali cose, è più peggio di tutti, e se la gratia del Signore non lo tenesse particularmente, sarebbe molto male; al quale pregha Sua R.tia che l'habbia poco credito.

123

P. IOANNES LEONARDUS FERRARIO S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 104*r*-05*v* (*prius* XLIII[a]; 230-31); autographum. In angulo superiore sinistro folii 150*r* manu Patris Nadal, visitatoris : « P. Leonardus ».

PUNTI D'AVVERTIRE SOPRA IL COLLEGIO GERMANICO

1. Che il Padre Giuseppe [2] in ogni modo ritorni a governare; e quando egli non potesse, ritrovisi uno simile a lui, cioè che intenda bene questo governo, e se lo pigli a cuore, come egli faceva, vigilandoci e considerandoci di sopra molto bene.

2. Che i nostri tutti, e specialmente i superiori, siano uniti et interiormente et esteriormente, conformandosi, quanto più si può, e nei pareri, et in ogn'altra cosa.

---

[12] Didacus Ximénez (Jiménez) S. I. (c. 1530-1596 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 78), qui anno 1570 in Collegio Germanico habitabat ; cf. *Rom. 78/b*, f. 87*r*.

[13] Tarquinius Rinaldi S. I. (1534-1571 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 125-26), rector Collegii Germanici (1569-70) ; cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 88 ; et *Rom. 78/b*, f. 87*r*.

[14] Laurentius Terzo S. I. (c. 1550-1620 ; cf. *Hist. Soc. 41*, f. 94*v* et *Ven. 71*, f. 82*r*), anno 1570 in Collegio Romano studet metaphysicae. Cf. *Rom. 78/b*, f. 86*r*.

[1] I. L. Ferrario S. I. (1539-1579 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 56) anno 1570 est incola Collegii Germanici ; cf. *Rom. 78/b*, f. 87*r*.

[2] Iosephus Cortesono S. I., rector Collegii Germanici (1564-69) ; cf. supra, mon. 120 adn. 12.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Che si tenga il numero maggiore che si può, conforme alla capacità della casa.

4. Con tutto ciò s'osservino inviolabilmente le costitutioni fatte intorno al ricevere, e mandar via delli scolari che non sono atti per il collegio, massimamente quei che son piccoli [3].

5. Che il governo si riduca a monarchia et a pochi, quanto più si può; e i principali superiori vedano bene di chi si fidano, quando non possono far le cose per se stessi (il che sarebbe molto meglio), dando almeno l'ordine che s'ha d'osservare in tutte le cose, e rivedendo bene spesso se s'osserva com'è stato ordinato.

6. Che non si mandi in collegio se non gente molto fidata, prudente et accorta; e i prefetti delle camere non siano molto fastidiosi con li scolari in nugis tragaedias excitantes etc., ma procedano con soavità et serenità dove bisogna, accomodandosi alla natura di ciascuno etc.; e se potessero anche esser superiori nella dottrina, sarebbe assai meglio.

7. I castighi siano moderati, e con gran ragione, dissimulando in certe cose piccole e ricompensando poi nelle cose di maggior importanza; perché a questo modo non si potranno lamentare, et la correttione havrà miglior riuscita [4]. [104*v*]

8. Habbiasi conto con la creanza delli scolari, perché alcuna volta si è visto quelli che venivano ben creati, diventare in collegio mal creati; e perciò alcuni s'astengono di mettere i lor figliuoli in collegio. Proveggasi dunque in modo che la politia e civiltà s'osservi nella tavola, nella conversatione et in ogni luogo, quanto più si potrà [5].

9. La nettezza in cucina, refettorio, servitori, piatti tondi etc., e per li luoghi della casa, procurisi quanto è possibile, perché non è cosa che più piaccia così a quei di dentro, come a quelli di fuora; e facciasi ancora osservare diligentemente dagli scolari quando mangiano, e sempre.

10. Le cose che rimangono la sera, che poi la mattina o puzzano, o poco manca dal puzzare, non si mescolino con le altre fresche e buone, perché si guasta tutto, e fa venir nausea alli scolari; e meglio è poco e buono che aggiugner simil cose le quali non son mangiate dalli scolari; come certi antipasti, li quali se si mutassero con qualche frutto secondo il tempo, o altra cosa, si sodisfarebbe più a tutti, e sarebbe forse la me-

---

18 spesso *sup.*

---

[3] Cf. supra, mon. 122 § 1.

[4] Cf. supra, mon. 119 lin. 467-72.

[5] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* . . . l. IV c. 3; supra, mon. 118 lin. 1979-2008; et mon. 119 lin. 467-72.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

desima spesa, o poco si sarebbe di differenza. Parimente sarebbe spediente accomodarsi, quanto si può, al modo di vivere commune agli altri gentil'huomini secolari, perché dar le cose fuor del tempo, e far certe vivande che communemente non piacciono, come panatelle etc., fa star mal contenti i scolari, et quando non si mangiano, è spesa perduta.

11. Quando vengono alcuni a mangiare in collegio, che si fa qualche cosa straordinaria, facciasi in modo che n'habbiano tutti i scolari ; e quando questo non si potesse, almeno non si stia a mangiare dinanzi a loro, sì che gli altri mangino, et essi stiano a guardare e sospirare ; e tal volta in simili pasti restano delle cose che, se si fossero compartite bene, se n'havrebbe potuto dare un poco per uno a tutti, con maggiore edificatione e sodisfattione ; e se non si può dare [105*r*] d'ogni cosa a tutti, almeno facciasi una o due cose ancora per gli altri straordinaria [6].

12. Le ricreationi honeste et utili e già cominciate ad usarsi in collegio, come di musica [7], comedie, del re [8], dei premii e simili altre cose, senza le quali non possono vivere i scolari in tanta strettezza, torninsi a rimettere, se sarà maggior gloria di Dio ; bene è vero che vi bisogna gran consideratione e prudenza ; nondimeno col buon ordine e governo può riuscire ogni cosa bene ; e perciò considerisi molto bene se sarà spediente nel Signore.

13. Procurisi d'havere in collegio un buon prefetto degli studii di filosofia e teologia, che habbia intese tutte le materie, e le possegga bene, e possa sodisfar a tutti nelle dispute etc. ; e sia anco prudente e diligente in fare andar questi studii bene e con fervore. Et un altro, se è possibile, per li studii di retorica, humanità etc., che sia molto versato in ogni cosa e prattico, simile al P. Michele [9], che possa alle volte comporre prosa e versi, e metter bene in ordine le rappresentationi etc. ; e che sappia conversare e dar conto delle cose ai parenti dei putti, che verranno alle volte in colleggio ; sappia essaminare, provedere, visitar li scolari in classe, in camera etc., vedendo come studiano, e dimandandoli conto delle cose etc.

---

58 dei premii *sup.*

---

[6] Cf. supra, mon. 119 lin. 617-44.

[7] De musica cf. CORTESONO, *Constitutioni* . . . l. IV c. 7 ; supra, mon. 118, praesertim lin. 2249-54 et adn. 48.

[8] Cf. *ib.* adn. 47.

[9] Michael Lauretano S. I., praefectus studiorum in Collegio Germanico annis 1567-68 ; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 63*v* et 67*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

14. Similmente vi si mandino di buoni e sofficienti repetitori, secondo le classi, e che siano diligenti in infiammare i scolari alli studii, e sappiano fare il loro officio molto bene.

15. La pietà e divotione si mandi innanzi, quanto è possibile, e perciò si debbono far fiorire le congregationi [10], frequentar l'essortationi in sala, come si cominciò a fare, accomodate al collegio, facendo ancora seguitare le lettioni della dottrina christiana o essortationi alli coadiutori e servitori del collegio, con l'oratione che sogliono fare, procurando anco di fargliela fare la mattina, quanto si potrà, accioché per tutto si vegga pace, quiete e divotione. [105*v*]

16. Mandinsi a casa li scolari quanto manco si potrà, perché perdono molto di quel ben che hanno acquistato, quando vi vanno, e ne fan forse perdere ad altri.

17. Le colpe che si dicono, e penitenze che si danno in refettorio, al modo che si fa nei collegii nostri, non par che si convengano molto a questi scolari, poiché essi non son religiosi, e molti per queste si tentano; onde o non bisogna darle, o se pur si donano, diansi di rado e per cosa molto notabile, e non per ogni picciola cosa.

18. Procurisi al possibile che gli officiali di casa siano sofficienti per li loro officii, e li facciano diligentemente e con fedeltà e nettezza.

19. Quelli dei nostri che havran cura del refettorio, provedendo etc., non sian troppo austeri, ma piacevoli e charitativi, vedendo bene se manca niente, e provedendo con diligenza etc.; e quando uno non mangia d'una cosa, se gli provegga d'un'altra; e per questo saria spediente che quando s'è visto che una cosa al commune non piace, non si facciano far più di quella sorte.

Queste cose ho posto qui confuse e senza ordine, perché l'ho scritte secondo che m'occorrevano; ma chi legge, potrà molto bene metter le cose al suo luogo e ordinarle.

20. Mettasi ogni sforzo a far sì, che li scolari portino gran riverenza interiore et esteriore alli superiori principalmente, e poi a tutti gli altri padri, e gli amino e temano insieme; et osservino inviolabilmente la purità e modestia, levando ogni occasione etc. Parimente che i nostri, così repetitori, come prefetti etc., leggano le regole dei loro officii e l'osservino [11].

---

89 al ... nostri *sup.* || 90 e *del.* forse || 100 si *del.* donano, *sup.* facciano || 102 chi *del.* le.

---

[10] De congregationibus marianis cf. supra, mon. 122 § 8.

[11] Videsis *Reg. praef. stud. et cubic.* (*1564*); supra, mon. 42 et 43.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

21. Proveggasi che non si faccia tanto rumore, mentre si magna, in refettorio, in cucina, e nella ricreation dei piccoli ; perché è così grande, che non lascia manco intendere quel che si legge in tavola.

Laus Deo
Virginique Matri

124

IACOBUS LEVANTO S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 188*r*-190*v* (*prius* XXII ; 1-5 ; 57-59) ; autographum. In f. 190*v* inscriptio auctoris : « Al Molto R.do P. in Christo, il P. Hieronimo Natale, assistente della Compagnia di Giesù etc. — In Roma ».

Molto Reverendo Padre in Christo
Pax Christi

Perché V.R. così mi ha ordinato, dirò semplicemente et con brevità quello che mi occorre in Domino circa il Collegio Germanico, rimettendomi nel resto a chi ne ha più piena cognitione di me. Sono circa tre anni, che io mi truovo in questo collegio per ordine della santa obedientia, et per quanto ho potuto vedere in questo tempo, mi pare che questa impresa sia delle più importanti, che fin qui habbi interpreso la Compagnia nostra, perché si può dire con verità, che questo luogo è un seminario di tutta la republica christiana ; et sì come dal seminario di una diocesi particolare dipende il ben'essere di quella, intanto che, se il seminario va bene, la diocesi va bene, si male, male ; così da questo collegio, come da seminario universale di tutta la christianità, dipende il bene et il male di quella, almeno in gran parte, perché qui si allievano giovini nobili di tutte le parti d'Europa, i quali poi, fatti provetti di

4 in Domino *sup.* || 14 di *del.* tutta

[1] I. Levanto (vulgo Genovese dictus) S. I. (1540-1598 ; SCADUTO, *Catalogo* p. 84-85) annis 1568-71 in Collegio Germanico praefectus et philosophiae studiosus ; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v* 65*v* 87*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

età, sono assunti a diverse et varie dignità nella Chiesa di Dio, et ad ogn'uno tocca ordinariamente d'haver governo d'altri o temporale o spirituale; et così quanto importa che i capi sian buoni, tanto pare che importi, che questo collegio vada bene [2].

A questo fine mi pare che per la prima cosa sia necessario che il rettore sia a proposito, cioè che intendi l'importanza di quest'opera, che l'ami, che ci attenda assiduamente, che vi s'applichi tutto, che la pigli per sposa sua, per diletto suo etc. Et perché intendo che la santa obedientia ha posto per questo la mano dove bisognava [3], non accade che io mi fermi qui.

2. Che habbi il rettore operarii zelosi et collegii amantes, et de quali si possa servire liberamente, secondo che vederà esser più servitio di Dio. Et per cominciare da quello che ha da essere più immediatamente unito col rettore, dico che bisogna dargli un buon ministro; et senza questo non si farà niente, etiam che il rettore sia ottimo. Io non so chi sia migliore per questo officio, ma dico bene che il P. Francesco S. Germano [4], ministro vecchio, lo fece in modo che le cose andavano quiete, pacifiche, ben ordinate et con sodisfattione universale di tutti. Huomo di poche parole et di molti fatti, zeloso del collegio, pratico per l'isperientia di molti anni, et che ad un'occhiata, ad un cenno squadrava quanto c'era di sotto et di sopra, teneva contento ogniuno, et grandi et piccoli et mezzani, et servitori et coadiutori, et quanti c'erano. [188*v*]

3. Perché le occupationi di questo luogo sono molte, è necessario che il ministro habbia un compagno che lo sgravi d'alcuna cosa. Altra volta mi ricordo che il P. Fabio [5] haveva questa cura et le cose andavano per ordine.

4. È necessario un prefetto di studii dalla rettorica in giù, che sia intelligente, pratico del collegio, persona di molto spirito et esemplare. Al tempo mio ci sono stati molti prefetti, ma sotto nissuno ho veduto fiorire la gioventù così nelle lettere humane, come anco nella pietà,

---

17 o[3] *sup.*

---

[2] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* . . . l. I c. 1: *Dell'instituto del Collegio Germanico* (lin. 152 ss.).

[3] Alludit ad P. Sebastianum Romei S. I., qui exeunte anno 1570 rectoris munus in Collegio Germanico susceperat; cf. supra, mon. 118 adn. 1.

[4] De quo cf. supra, mon. 114 adn. 1.

[5] Fabius Amodei S. I. (c. 1532-1599; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 5) qui annis 1567-68 hoc munus in Collegio Germanico obibat; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 63*v* 65*v* 67*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

come ho veduto sotto il P. Michele Lauretano [6]; il quale in qualonque modo fosse possibile che l'havesse questo collegio, mi pare in Domino, che ne riceverebbe aiuto incredibile et nelle lettere et nel resto. Et se bene egli si truova per rettore in Bologna [7], non di meno son certissimo che, quando sarà chiamato all'aiuto di quest'opra, verrà volontieri, così per quanto l'obedientia ordinarà, come per quanto egli è zeloso di questo collegio, nel quale si è affaticato molti anni con grande edificatione et frutto; et so che li mesi passati sentendo il bisogno grande che qui si haveva d'un tale operario, si offerse con ogni prontezza. Et il far isperienza d'altri, temo che saria con perdita et di tempo et di molti soggetti, i quali con quel talento che Dio benedetto ha dato a questo padre di desterità et prudenza, sicuramente si guadagnerebbeno.

5. Un prefetto di studii dalla rettorica in su è anco necessario in questo luogo. Ma di questo non ne parlo, perché ogn'uno che sia versato un poco in questa sorte di lettere, può benissimo suplire, né ci bisogna tanta manifattura per eccitare i scolari di queste facoltà, come per eccitar gli altri che studiano cose più basse, parte perché i scolari sono ordinariamente più provetti, et parte ancora che li studii istessi danno più trattenimento et dilettano più che quelli d'humanità. Onde non è bisogno usar tanti mezzi, né tanti lichetti per far che siano diligenti nelli studii loro, come bisogna usare con gli altri che sono più giovinetti et che studiano cose più aride. Et parlando di questi padri che sono in collegio, credo che il padre Ximenez suplirà mediocremente.

6. Li prefetti delle camere quanto più talenti hanno, tanto sono migliori per essi, perché nella cura di questi giovini, nel conversare et trattare con loro, si ha occasione di essercitarli molto bene. Voglio dire che, se nella Compagnia ci sono buoni soggetti, qui bisogneria mandarne, perché altrimenti, in iscambio di guadagnare provento, perdiamo il capitale; et l'isperienza credo che confermi questo medesimo. Supposto donque che siano tali, hanno poi le regole, che insegnano il resto. Una cosa dirò che mi pare di qualche consideratione circa il modo, con che si mandano qui li fratelli. Quando verbi gratia un fratello [189*r*] è deputato per questo collegio, ordinariamente vengono qua con certe vesti strazzate, unte et corte; qui poi sono vestiti di nuovo, et subito si vedeno con altre vesti; di maniera che può alcuno che non intende più di tanto, pensare che la Compagnia s'ingrassi, si vesta et si accommodi di questo collegio; essendo però verissimo che nihil aliud quaerit

[6] Cf. supra, mon. 123 adn. 9.

[7] Cf. supra, mon. 118, cuius in introductione eius epistola, Bononiae die 2 dec. 1570 data, exscribitur.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nisi Dominum Iesum. Hor io direi così che, quando un fratello ha da passare dal Collegio Romano a questo, si mandasse qua con buone vesti, in modo che, quando poi si veste di quelli del collegio, più presto comparisse meno accommodato, che più; et questo accioché sappiano che qui vengono i fratelli della Compagnia per patire, et non per altro rispetto. Mi pare in Domino che questo sarebbe di maggiore edificatione, rimettendomi a miglior parere.

7. Che li fratelli che qui stanno, siano spesso avertiti con esortationi, del fine che la Compagnia pretende in questo luogo; perché mi ricordo che quando questo si faceva al tempo del P. Giuseffe [8], le cose andavano con più fervore, et tutti si risvegliavamo nell'officio nostro, et ogn'uno si sentiva assai confortato et aiutato in ispirito. Oltra ciò, il congregarsi alcuna volta insieme tutti col nostro P. Rettore, il vedersi lì, etiam che non si facesse altro se non dire: «fratelli carissimi, qui siamo in questa vigna del Signore, ogn'uno ha la portione sua; attendiamo tutti allegramente a coltivarla bene, merces enim nostra magna nimis», una di queste parole, un rivedersi, pare che accenda il core et che rinuovi tutto l'huomo.

8. Che alli nostri istessi siano dati alcuni ricordi in iscritto toccanti alla buona creanza, accioché con essi aiutino et se medesimi et quelli di che hanno cura; poiché questa gioventù è tutta nobile, et li padri loro stimano assai questa parte, senza la quale non restano sodisfatti, etiam che vegghino i loro figlioli grandi filosofi et letterati. Ho notato questo, perché pare che qui non vi s'attenda molto, et non di meno importa assai per la edificatione esteriore che pigliano i prossimi, quando veggono che sotto la disciplina nostra fiorisce anco la buona creanza [9].

9. Che li fratelli del Collegio Romano non s'impaccino delli scolari del Collegio Germanico, ni habbino pratica con loro, né conversino con loro, né donino loro cosa alcuna [10]. Questo dico, perché l'isperienza ha mostrato che importa assai per il buon governo di questo loco. Stanno qualche volta li fratelli nostri a ragionare con li scolari un'hora et più, et tutti li ragionamenti sono intorno a quel che si fa et che si dice; di maniera che li scolari sanno meglio quel che si fa tra noi, che noi

---

106 vi *sup.* | molto *del.* a quello || 111 né donino ... alcuna *in marg.*

---

[8] Iosephus Cortesono S. I., rector Collegii Germanici annis 1564-69; cf. supra, mon. 120 adn. 12.

[9] Cf. supra, mon. 123 § 8 et adn. 5.

[10] Cf. supra, mon. 121 lin. 154-62.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

stessi ; cosa indecente et poco, anzi niente [189*v*] religiosa. Et quel che è peggio, ordinariamente quelli scolari che si delettano di far pratiche con li nostri, sono i più dissoluti del collegio et più difficili da governare ; et la pratica sudetta non minuisce punto la dissolutione, anzi l'accresce, perché lor pare d'haver appoggio ; et così non si piegano alla subordinatione di qua, et ne pullulano infiniti disordini da ogni parte. Il rimedio sarebbe, prohibire seriamente che li fratelli nostri non trattino con questi giovini senza particolare licenza (eccettuando li maestri) ; la quale si dia cum grano salis, cioè solamente a quelli che si sa che trattaranno con edificatione et frutto. Et per maggior cautella saria bene, di questo pigliare qualche informatione dal rettore di questo collegio ; il quale molte volte ha più intima cognitione delli fratelli del Collegio Romano, che non hanno li superiori istessi di detto collegio ; perché per via delli putti spesso si scuoprono molte cose che prima stavano occulte. Insomma io non so dire quanto mi pare in Domino che questo punto importi per il buon governo di questo collegio, ma credo che bastarà l'haverlo accennato.

10. Che quando uno è tanto difficile et dissoluto, che non si può sopportare in collegio, non sia admesso alle scole nostre senza prima parlarne al rettore di questo collegio. Il quale alcuna volta harà così importante oggettione per quel tale, che meritamente si doverà escludere dalle scole nostre. Questo si dice, perché sono alcuni che paiono demonii incarnati, et quando sono fuori di questo collegio, vanno alle scole non per imparare la lettione, ma per cianciare et corrompere et mormorare et far mille mali et peggio ; et come ad una publica peste, conviene che contro di loro si faccia publico risentimento.

11. Sono alcuni grandoni ociosi, che tutto il giorno vanno per le scole ucellando questo et quello, et sono molto sospetti nelle cose dell'honestà ; et se bene nel procedere procurano d'esser cauti, non di meno ben si squadra che non ambulant in veritate, ne quid gravius dicam. Et perciò pare che convenga tenerli lontani dalle nostre scole tanquam corruptores iuvenum et maxime perniciosos ; altrimenti di qui a poco le scole nostre saranno a quel termine, che sono l'altre d'Italia, le quali non si possono vedere senza lagrime da chi ha punto di zelo dell'honore di Dio et della salute delli prossimi.

12. Che quando un giovine si mostra indocile, non fa profitto etc., che se ne dia aviso alli parenti, acciò lo sapino da noi, et intendano che la colpa non è nostra. Altrimenti, non facendolo noi, lo fanno altri con

---

130 so *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

poco honor nostro, et bisogna poi fare apologie per difenderci dalle calunnie [11]. [190*r*]

13. Che si vada molto riservato in far conviti ad alcuno de nostri in questo collegio. Il mangiare sia publico et commune, perché so che alcuni si sono scandalizati molto del contrario, et che non è parso loro che questo modo di procedere habbi punto del religioso. Ego neminem damno, sed quod in Domino sentio, ingenue fateor [12].

14. Che quelli gioveni che mostrano desiderio di perfettione, habbino aiuto particolare in questo collegio. Io so che molti hanno posto la mano in queste cose, et quantonque l'intentione d'ogn'uno sia buona, non di meno pochi lo sanno fare. Il P. Michele Lauretano [13] assai felicemente, per gratia di Dio, ha trattato questi negocii ; et quelli che sono passati per sua mano, danno speranza di buona riuscita. Et quando questo padre fosse presente, credo che molti l'aiutariano in hoc genere.

Questo è quanto mi occorre circa le cose di questo collegio ; delli quali ho forse parlato con più libertà de quello che mi conveniva ; ma ragionando con V.R., et non havendo altro fine che la gloria del Signore et il progresso di quest'opera, mi sono assicurato di dir così liberamente quanto in Domino mi pareva. Nel resto io desidero di sentire et credere che li miei peccati sono causa di tutti i mali. Parcat mihi Deus. Ora pro me, mi pater.

Di questo collegio alli 8 di agosto 1570.

Di Vostra Riverenza
servo indegno nel Signore
Giacomo Genovesi

---

[11] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* . . . l. II c. 7 : *Delle cause per licentiare alcuni scolari del Collegio et del modo per farlo* (lin. 1167-238).

[12] Cf. supra, mon. 123 § 11.

[13] P. Michael Lauretano S. I. anno 1570 confessarii officium tenebat in Collegio Germanico ; cf. *Rom. 78/b*, f. 65*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

125

P. LUDOVICUS MASELLI S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.
TEXTUS: *Rom. 157 I*, f. 162*r-v* (*prius* 225); autographum.
TEMPUS: Cum P. Maselli annis 1568-70 in Collegio Germanico habitaret, haec consilia verisimillime anno 1570, occasione visitationis collegii, conscripsit.

1. Il superiore, cioè rectore del Collegio Germanico, come da chi depende tutto il governo, oltra tutte l'altri parti di superiore della Compagnia, ha d'havere longa esperientia di quel luogho, accioché non solo colli principii universali del governo, ma con li proprii di quel governo, con particulare inclinatione promovi et aiuti quel opera, a che ha da accomodarsi.

2. Ha d'havere ministro, praefecto di studii et di camera et di repetitioni, li quali et tra sé et molto più col detto superiore siano uniti. Per il che devono essere fondati in virtù et esemplari; et che voluntieri et con amore aiutino il superiore in quello che li sarà ordinato. Et saria bene che ogn'uno sapesse quel che ha da fare con regole o almeno avisi particolari, perché questo aiutaria alla unione; et acciò ogn'uno facesse l'officio suo, et si toglierà l'occasioni delli lamenti che si sentono.

3. Delle cose spirituali, come sarrebbe il promovere alcuni giovani che vollessero andare avanti nella perfectione, doverebbe essere cura propria del confessore, et niuno si dovrebbe interponere senza saputa del confessore et superiore; li altri, come prefecti di repetitione et di congregatione, fare l'officio di essortare al bene comunemente, et non trattare con particulare.

---

6 accomodarsi *sequ. in marg.* Il soprastante ancora || 8 repetioni *ms.* || 9 Per . . . esemplari *in marg.* || 16 del *del.* consl [?]

---

[1] L. Maselli S. I. (1539-1604; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 94), annis 1562-64 in Collegio Romano cursum philosophiae persolvit (cf. *Rom. 78/b*, f. 27*r* 28*v*), anno 1565 est in Collegio Germanico et theologiae studet (cf. *ib.* f. 31*v*), 1566 mittitur Neapolim, ubi philosophiam docet (cf. *ib.* f. 33*r*), annis 1568-70 in Collegio Germanico est confessarius, deinde vicerector et theologiae studiosus (cf. *ib.* 63*r*6 5*v* 87*r*).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Il confessore ha da essere amato da tutti, acciò con fideltà scoprano il cuor suo quelli che si confessano; et non tratti con il superiore, essendo visto dalli collegiali, benché li ha da aiutare in quello che li parerà con il superiore per maggior suo bene nelle cose che se li raccomandano.

5. S'ha d'usare gran deletto in l'admettere al collegio, osservando strettissimamente le regole sopra ciò stampate [2], et molto più in mandare via con sotisfattione, quanto si può, quelli che non si trovino atti per il fine del collegio, o al manco spesso havisare li suoi che non fanno frutto.

6. Procuri il rettore di attendere alle cose più che importano, come sono al promovere li studii et pietà, et altre cose più importante; et le cose di casa lasci, per quanto può, al ministro, perché possa attendere al detto. Sia rigido in dar licenza d'andar fuora [3], et maxime a dormire, osservando, quanto più strettamente può, la regola [4].

7. Favorisca et promova le congregationi [5], et severamente castighi li tristi, praesertim che si vede che non si emendano, né sono per il fine del collegio, havendo molto riguardo alla natura, età, natione et qualità delle persone.

8. Le regole del collegio [6] s'hanno da osservare con diligenza, poiché tutte sono cavate dal esperienza havuta di quel luogho.

---

27 quanto si può *sup.* || 33 al detto *sup.*

---

[2] Videsis *Reg. com. conv. Coll. Germ.* (*1569*) § 1-5; supra, mon. 50.

[3] Cf. supra, mon. 123 § 16.

[4] Cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1569*) § 18; supra, mon. 49.

[5] De congregationibus marianis cf. Lauretano; supra, mon. 119 lin. 662-90, et mon. 122 § 8.

[6] Vide *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1569*); supra, mon. 49 et 50.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

126

P. IOANNES PAREJA S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 124*r*-25*v* (*prius* XXVI/c ; 90-90a 117) ; autographum (cf. ep. 5 iun. 1563, in *Ital. 123*, f. 6). Fol. 124*r* et 125*v* scriptura carent. In angulo superiore dextro fol. 124*v* manu Patris Nadal, visitatoris : « Pareya ».

Collegio Germanico

1. En este collegio se nota que andan alborotados y se hazen conventículos de naciones, y murmuran del gobierno, y quéxanse que son tratados con aspereza, y unos más que otros, y todos comummente están descontentos del rector [2]. — El remedio es que todos dessean se mudasse el rector.

2. Anse partido, de tres messes a esta parte, los más de los que estavan de su voluntad, que pienso son más de 20, y algunos dellos nobles y todos muy desabridos y con grande descontento, y murmuran allá fuera con personas principales del govierno del collegio, y algunos han divulgado que dieron de moxicones al rector, porque procedía mal, y esto es público ; que ha hecho perder mucha auctoridad al rector con los de fuera y de dentro.

3. Los demás que agora quedan, porque no puedan salirse sin licencia de los suyos, como andan descontentos, no se pueden applicar a las letras, ni a la devoción y van siempre murmurando y nos traen sobre los ojos. — El remedio sería comunicar el superior con ellos alguna vez y mostrárseles afable y padre, y no censor.

4. Nótasse mucho quel rector affecta el ser estimado, y esto lo ha hecho odioso, porque dexa que le hablen con el bonete en la mano, y

[1] I. Pareja S. I., hispanus, anno 1560 ingressus est Societatem Messanae (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 111) ; anno scholastico 1570-71 fuit in Collegio Germanico ; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v*.

[2] Tarquinius Rinaldi S. I., rector Collegii Germanici annis 1569-70 ; cf. supra, mon. 122 adn. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

no los haze cubrir, ni los mira al rostro quando le hablan ; y esto sienten máxime los que son grandes y nobles, que ay muchos ; y de una persona se ha dicho que fue muy escandalizado de aquí y murmurando de la Compañía por esto. — Quel rector tuviesse auctoridad de sí, y no procure adquirirla con el mostrarse grave.

5. Quéxanse que son castigados con rigor y demasiado imperio, y que no veen amor, ni desseo de ayudarlos, y esto les es muy nuevo, porque no veen superior que los haga castigar sino por medio de los hermanos. — Quel rector o el ministro los llamasse quando faltan, y los hiziesse capaces, y que ellos lo conoscan, como se solía hazer.

6. Házense faltas en el reffectorio, y reprehendidos allí, lo sienten, porque lo haze uno que no es de la Compañía. — Quel superior, a lo menos el ministro, asista.

7. Hasta agora se eshava mucho de ver que ni el rector ni el ministro comían en reffectorio, y agora se dessearía lo hiziessen en el tiempo que los otros. — Que a lo menos el rector coma a la prima o segunda.

8. Los hermanos que tienen cargo de cámaras, no pueden a sus tiempos avisar de las cosas que se offrescen, y son forçados a yr quando se van acostar los mochachos ; y como quedan despiertos y desnudos y en la cama, y el demonio no duerme, es muy grande inconveniente. — Que se les assigne hora o que vengan entre día, aunque los dexen entonces.

9. Desséasse algún padre o hermano tudesco, con quien pudiessen tratar los desta nación y comunicar sus cosas, para que los consolasse, que seria un grande alivio al govierno del collegio y a su quietud.

10. Paresce que convernía también fuesse aquí un confessor que fuesse más conversable y alegre[3], y que tratasse con todos y máxime con aquellos que son mas traviessos y an menester ayuda, porque los que son devotos, ellos entre sí se ayudan.

11. Paresce que convernía fuesse un mismo confessor aquí de todos y que stuviesse en el collegio con quien se pueda tratar, y a quien recurriessen los hermanos en algunas cosas que mediate no se suelen dezir al rector y quél después lo hiziesse y avisasse al rector de lo que se le ofresciesse. [125*r*]

12. Algunos hermanos están poco consolados, y se nota que el ministro[4] tiene poca cuenta con tratarlos y comunicar con ellos ; y

---

[3] Anno scholastico 1570-71 confessarii munus obtigit Patri Ioanni Bapt. Alessandri S. I. (1538-1594 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 3) ; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v*.

[4] Ministri munus gerebat anno scholastico 1570-71 P. Fabius Amodei S. I. (cf. supra, mon. 124 adn. 5) ; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

aunque, como pienso, se a la melancolía se atribuye al ser muy grave.

13. Muestra contentarse poco de que le avisen de algunas cosas, y tener poca union con el rector, y que ninguno otro ordene ; y assí no quiere sottoministro, que es harto necessario para algunas menudencias que han menester los hermanos ; y porque anda desabrido muchas vezes como indispuesto, no van a él, por no darle fastidio.

127

FRANCISCUS RIBERA S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS : *Rom. 157 I*, f. 114*r*-123*ar-v* (*prius* XXVI[a] ; 80-89) ; autographum. In angulo sinistro superiore fol. 115*r* manu Patris Nadal, visitatoris : « Ribera ». Fol. 114*r-v* et 123*ar-v* scriptura vacant.

Quello che mi occorre de dir tocante al Collegio Germanico, per far l'obedienza che da V.R. mi è stata imposta, si potrà per magior distintione ridur a quatro capi : nel 1° delli quali dirò quel che Idio mi darà ad intender delle cose che tocanno ai superiori ; nel 2, delli praefetti de camara e repettitori ; 3. delli scholari ; 4. delli coadiutori.

Superiori

Delli superiori, oltra della consulta e conformità che fra di loro dovrebbe esser, aciò che né li scholari, né noi mai vediamo che discordanno in cosa veruna, quel che posso dire, è 1° che il rettore in questo collegio dovrebe esser vechio et sperimentato e pratico nel collegio

8 nelli *ms.*

[1] F. Ribera S. I., hispanus, ingressus est Societatem Romae 1565, ibique die 4 iulii 1570 obiit (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 124). Iuxta catalogum, ineunte anno 1570 exaratum, est in Collegio Germanico et studet logicae ; cf. *Rom. 78/b*, f. 87*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

istesso[2], perciò che come in questo ce sonno varie sorte de persone, quanto al stato e quanto alla età, non sempre sarà bastevole a governarli e comprimer a tutti sotto la sua obedienza, se non ha queste due parti o tre che [h]o detto, senza violenza o murmuratione delli subieti, perché tal volta riprehenderà un subdito, perché non fa la tal cosa, che non li reprenderebe, si havese pasato per quel officio; [115*v*] et il medemo dico dell'età per conto delli sacerdoti, talché senza queste parte non mi par che dovria esser quel che rege questo collegio, dove che sonno figlioli de tante madri, e non tutti hano fatto voto d'obedienza, né quelli che l'habiamo fatto, siamo delli più maturi della Compagnia.

2. Secondo, mi par che dovria dar più audientia alli prefetti delle camere di quella che li dà, e per conto di questo non empaciarsi troppo d'altri negotii; poiché questo ricerca tutto il homo. Il rimedio sarebbe, al mio parer, che ce fusse sempre in questo collegio un prefetto di studii da vero, che essonerasse a fatto al rettore di questo peso; perché per haversi volutto empaciar troppo nelle cose delli studi, a acadutto non poterli parlar noi altri in molti giorni; e però anchora non habiamo havutto en molto tempo hore determinate, nelle quali vada ogniun a parlarli, et quando l'habiamo habutto, rare volte a quella hora si trova; e quando si trova, vol poche parole, [116*r*] et alle volte meno di quelle che per esplicar bene la cosa poche si dice si ricerca; et alle volte si fermarà a riprender a uno, perché non parla ben el italiano, et emendarli le frasi, e fastidirsi, si non le dicono le cose così attilate, come lui vole, abanti che dia la risposta essenciale.

3. Terzo, che le polize che li danno, bisognaria che fussero viste e proviste ogni sera, perché alcune volte per dismenticarsi de castigar una cosa oggi, pasanno molti giorni, e poi dice: già questo è vechio, lasciamolo per altra volta che lo meriti etc. Il rimedio sarebe, come dico, veder ogni dí, e proveder le polize secondo che lo haverano de bissogno, quantunche per questo fuse de bisogno en una notte crear tre correttori, quando non bastase uno; il che rarisime volte acaderà esser di bisogno.

4. Quarto, che rare volte, potendo esser, magni fuor del reffettorio, perché questi putti e gioveni se ne pensanno che magna rettirato per magnar lautamente. [116*v*] E che quando magna lí, non si

---

23 troppo *del.* [?] || 34 come *del.* [?], *sup.* lui vole || 46 lautamente *del.* [?]

---

[2] Rector Collegii Germanici anno 1570 erat Tarquinius Rinaldi S. I., c. 35 annum agens; cf. supra, mon. 122 adn. 13.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lasci portar nesun avantagio, perché questo confirma, quando alcuna volta acade, la lor suspitione. Et ancho bisognaria schifar, quanto si potesse, questi pasti straordinarii che alcune volte si fanno lí alla tavola di sacerdoti, quando vien qualche forastiero; perché quel giorno non si contentano li scholari con cosa che li danno, voltando la testa a quelle cose che li vedono portare. E quando questo non si posa scusare, mi par a me che sarebe meglio farlo alla seconda tavola, quando che c'è manco gente e de più cervello, che non alla prima, che sta pieno il refettorio di cervelini [3].

5. Quinto, mi par che dobria più speso congregar li fratelli, e far qualche essortatione, come si soleva almanco ogni quindeci dí [4], poiché è tanto conforme al nostro instituto, et a noi più necessario in questo luogo che in altro; e se non può, constituir un altro che lo facia, aciò non ci manchi tutto in [117*r*] questo collegio, nel qualle miraculosamente non si smorza il nostro spirito secondo la nimia occupatione di esso.

6. Sexto, mi pare che il ministro [5] dovria esser più zelloso del honore del collegio, poiché redunda en honor della Compagnia, che non dell'utilità temporale; e per conto di questo mostrarsi liberale nel esteriore, né far en publico cosa, della quale possano pensar questi seculari che lo fa più presto con avidità et desiderio d'sparagnar spesa, che non per gloria d'Idio, come in vero lui fa ogni cosa. Particolarmente in quello che a mio parer manca è questo, che mortifica troppo alli poveri putti, volendo che tutti magnino una cosa; il che non sempre si può far senza murmuratione; essendo ducente persone, a modo de dir e voler che tutti questi magnino ova d'una sorte, over tal sorte de pesce o menestra, è cosa dura, massime con alcuni nuovi e nobi-[117*v*]li, che bisogna alli principii farli un puo de carezze, o al manco non mortificarli tanto in questa parte. L'altro è che ordinariamente sta in cucina al tempo della prima tavola aiutando alli cuogi a cucinar, e non per modo de dir, ma formalmente lui ha la cuciar nella mano, e mette il brodo nel arrosto a tutte le portioni, e altre volte agiuta a far le portione, et altre fa le menestre, e a le volte riprende forte perché fanno grande portioni, di sorte che li scholari che servono, vedono et odono ogni cosa delle fenestrelle, e quel che giudicano, Iddio lo sa.

61 *prius* smorzano || 80 che *del.* serbo | servno *ms.*

[3] Cf. supra, mon. 123 § 11.

[4] Cf. *ib.* § 7.

[5] Fabius Amodei S. I.; cf. supra, mon. 126 adn. 4.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Il remedio de la prima cosa mi par che sarebbe, procurar che sempre li giorni de pesce fussero ova o pesce de due sorte, come alcune volte si fa, et ogni dí qualche menestra fuor del ordinario, perché non tutti possono [118*r*] magnar cauli e rapi, né insalata cruda, e perché dice che li putti non lo fanno tanto per bisogno, come de vitio, dovria creder al prefetto della camara, quando lo manda a domandar, che non si risolveria a farlo se vedese che il scholar non havesse ragione, perché noi, ancorché per la regola che ci sta data dovemo farli proveder [6], per questo non lasciamo qualche volta de far di non veder, quando notabilmente sapiamo che lo fa de vitio, o ha fatto buona collatione e non [h]a fame, o sta scorruciato, o qualche altra causa; ma quando non c'è questo, è una grande mortificatione veder che ci sia data lí aspera risposta abanti delli putti, perché in quello né qui la manda né la Compagnia guadagna niente; et in vero è una dura cosa che io habia la regola expresa che mi obligue a far [118*v*] una cosa, et veda dell'altra banda la volontà del superiore aversa. E poi quando li putti si lamentano in camara, non tutti sapemo sodisfarli, e ci vincono de parole, e dicono molto bene che non li guardamo alla tavola per provederli, ma per acusarli li lor falli, e de qui viene che ci chiamano spioni alle volte. Et parimente che il giorno de digiuno che liberamente si dese da cena a questi putti che non sonno obligati a digiunare, aciò non piglino aversione alli digiuni; poiché quel giorno non fanno collatione, né manco la cena sol esser se non ligierissima; et anche sonno pochisimi questi che la domandano, perché a me mi è acaduto voler cenar questo figliolo del conte de Sarno [7] una vigilia, e risponderli che non ce era niente, e dar a me [119*r*] un capelleto, perché replicai a restarsene il putto quella sera senza niente, perché né manco poteva magnar l'uva pasa che davano per far collatione. E poi vogliono di loro che non manchino in una minima cosa, né faciano un minimo fallo. E non sonno tanto banbini che non l'intendono molto bene questo, loro.

Lo secondo si potrebe rimediare con ordinar il P. Ministro ogni cosa abanti che si desse la beneditione, di sorte che quando fusse data, et aperte le fenestrelle, non li vedesero li putti star fra li cuogi, inbratando le mani, si ben le visitase, in modo che paresse che sta lí per far proveder bene la tavola, non già per sparagno di roba; perché di quello si edificariano, et di questo non so che si pensano; e si per sorte questo

89 ancorché *sup.* || 96 et *del.* habi || 99 li *sup.* || 101 Et *del.* il simi[le]

[6] Cf. *Reg. praef. cub. Coll. Germ.* (*1564*) § 15; supra, mon. 43.

[7] De familia Coppola, comitibus de Sarno, cf. *Encicl. Ital.* XI 329.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

non si può scusare, mi [119*v*] par a me che sarebe bene meter una cortina di tela nella cucina, che pigliase de banda a banda, tanto larga e lunga quanto bastasse per coprir la vista di quel che si fa sopra la tavola a quelli che stano in reffettorio, et non a servir et portar le portioni fatte alle fenestrelle a quelli coadiutori che le portano ; e questo non solo serviria de che il P. Ministro non fusse visto, ma di questo che non vedesero li putti l'altre cose che si fanno in cucina ; perché non sempre, dove c'è tanta multitudine, lasciarà d'esser qualche cosa che li dia schifo ; anzi di questo credo che nasce la fama che c'è de poca netteza, perché in vero sta tutto quel che si serve assai netto e ben concio, delli piatti infuora, i qualli molte volte vengono sporchi e mal lavati. [120*r*]

Prefetti di camara

Delli prefetti e repetitori che qui vengono, quello che mi occorre, 1° è che dovria esser essaminato più essattamente et probato per più tempo quello che è da esser mandato ad un luogo simil che a nesun altro che la Compagnia habia, perché senza dubio non ha luogo tanto pericoloso come questo, e nel quale li suietti si possano sì facilmente guastarsi, se non sonno molto ben fundati nella religione, e mortificate molto bene de passioni, e che habiano messo tan profunde le radice nella virtù, che nesun vento del mondo, né ocasione di esso li possa svegler [!] della perfetta charità, perché altrimenti questo luogo, che è inventato de questa santa Compagnia per cavar anime delle mani del demonio, potria diventar luogo, dove che lui le guadagnase. E per l'esperienza che [h]o, et scarico della mia conscienza, dico che mi par che non dovria venir qui homo che non havesse pasatto per le mani del P. Ruiz [8], over per altro mastro de novitiato formato come questo di Roma ; ma dico del P. [120*v*] Ruiz, perché so che ha mirabil talento d'Iddio in cognoscer de qual piede ogniun zopichi. Né manco di questi, mi par che dovriano esser mandati troppo novitii, perché, si ben fin adesso non habia acaduto desgratia, tuttavia è una cosa braba cavar uno del mar del mondo e tornarle subito a butar in esso, abanti che

118 una *del.* tella, *sup.* cortina di tella || 128-9 lavati *del.* particolarmente li taglia[?] || 137 e *del.* mess[o] || 138 di *corr. ex* della || 144 altro *del.* che sia || 149 in esso *sup.*

[8] Alfonsus Ruiz S. I. (1530-1599 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 132) qui annis 1565-71 Romae magistri novitiorum munus agebat ; cf. MI *Dir.* 168 adn. 1, et supra, mon. 115 adn. 7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

si habia cavatto li suoi panni et habiti bagnati, e dispostosi per poter, tornato ad acqua, notar e salvar a se et agiutar ad altri che non si afochino.

E si per sorte si avese di mandar alcuno che non fusse stato in novitiato formato, che questo fusse di grande e diuturna confidanza. Et parimente mi pare che in modo veruno dovrebbe esser qui mandato huomo che in alcun tempo habese dubitato nella sua vocatione, non già abandonatola, perché quel che fa un cesto, farà cento, e suona in questo collegio malissimamente la fama di un apostata di questi benedetti fratelli che [121*r*] hanno stato qui e poi si hanno lasciato gabar del demonio; del quale fatto alcuni se ne ridono, altri si scandalizano, altri, che havrano un puo d'affetione alla Compagnia, si conturbano; e noi non tutti sapiamo risponder alli putti, quando che ci diconno: padre, il tal padre habiamo incontrato ogi vestito da secolare nella strada. E quel che più inporta, la Compagnia perderia assai reputtatione, se qui un fratello, per esser mal mortificato, cometesse un errore notabil, perché il vulgo dice che «li sorci magnorno la tal cosa», non qual o qual sorcio.

2. Secondo, mi par che li prefetti dovrebono non far mai collatione con li scholari, quando vadono a spasso, perché si perde molta authorità, e qualche volta il cervello, facendo qualche excesso, come li putti dicono che acade una volta qui in collegio; et altri scholari in una conversacion il anno passato dicevanno che haveano un bonissimo padre che l'inbriacavano con vino puro conprato là fuor de colegio, e poi facevano de lui ciò che volevano; cosa certa indegnissima della Compagnia. [121*v*] Di questi excessi per adesso non c'è nissuno, ma si ben che sonno alcuni fratelli che fanno collatione fuora con li scholari; e per farlo, anchora hano licentia, secondo che [h]o intesso. Almanco il P. Fabio [•] mi disse, come l'altro giorno, che lo poteva fare io; ma mai la farò con loro, mentra che haverò cervello in testa.

3. Terzo, mi par che quelli fratelli che hanno cura delli piccolini, dovrebono haver un po' de più authorità di quella che hanno, in quanto a far venir il corretore senza dar fastidio al P. Rettore, o almanco che li fusse data questa authorità abanti delli putti, aciò che li temesero, anchor che loro non usasero spesso di essa; perché si vede che fano burla del suo prefetto, dicendo: «non me potete tocar, sapete, padre»;

---

150 dispostosi *del.* metendose || 177 hano *del.* consenso del P. Ministro, *sup.* licentia

---

[•] Fabius Amodei S. I., minister collegii; cf. supra, adn. 5.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et altre parole simili, e gesti che [h]o udito, che fanno a chi ha la cura di loro.

Quarto, mi par che tutti si dovrebono sforzar, massime tenendo salute, a levarsi per tempo alla matina, perché del non farlo, come c'è uno, Bartolomeo Lapronia [10], che non lo fa mai, non [122*r*] guadagna niente ; anzi è una vergogna che si leva in camara del tale un scholar suo quatordeci anni a dir il offitio, et il prefetto se ne sta nel letto. Questo istesso [h]a molto tempo che non ha letto le regole della Compagnia, né manco dice che le ha, e che non ha visto mai queste regole comuni che si stamporno tre anni fa [11].

Quinto, mi par che non dovressimo mai, andando insieme per il cortile al tempo della recreatione, rider troppo, né far altri segni che pensino li putti che stamo a rider del fatto loro, over iudichino che siam inmodesti.

Scholari

1. Il maior mancamento che hanno, al mio parer, li scholari adesso, è che non sanno la dotrina, né se ne curano troppo per saperla.

2. Secondo, che non parlanno latino quasi mai [12], anchorché di questo non hanno loro tutta la colpa, ma il superior che li dette [122*v*] licenza che parlino vulgare al tempo della ricreatione ogni dí contro le regole vechie ; ma perché credo che lo fece a instanza loro, lo metto al conto di essi. La cathena, che si dà a chi parla vulgare, non val un pelo, perché quasi non c'è tempo quando si possa dare, perciò che tutto il suo tempo sta cosí diviso : o in tempo di studii, et alora è tempo de silentio ; o in tempo d'andar alla schola, alhora manco non si può parlar per l' strada, né, in caso che si parlasi, darsi la catena ; né manco nel schola, per ordine del padre rettor ; o ver in tempo de ricreatione, et alhora manco ; di modo che la cattena non serve d'altro che de disenssione e fastidio del povero praefetto, perché sempre la rifiuta quel a chi è data, et si risentono d'haverla, come si fuse una gran iniuria ; et in effetto fano pochissimo frutto nel parlar latino, perché appena si

190 Bartolomeo Lapronia *in marg.* || 192 suo *sup.*

[10] De quo cf. supra, mon. 122 § 2 et adn. 4.

[11] Videsis : ***Regulae communes quae ad privatum cuiusque bonum spectant.*** Romae 1567 ; cf. POLGÁR, Bibliographie . . . p. 97.

[12] De regula latine loquendi cf. *Reg. conv. Coll. Germ.* (*1569*) § 30 ; supra, mon. 49.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

trovarà un humanista, né manco rettorico, che parli liberamente senza errare, etiandio di quelli che [123*r*] fanno e recitano belle orationi; il che certo è una vergogna in questo collegio. Ma nelle altre cose essenciali, come nella cosa del obedienza e devotione, al mio parere va bene certo, perché questa santa inventione delle congregationi fa star in cervello tutto il collegio. Contro la purità molto tempo fa che non ho sentito niente, per gratia d'Iddio. Se pur c'è qualch'altra cosa che di loro si posa dire, d'altri la potrà V.R. sapere, che a me non mi occorre.

Coadiutori

1. Il portinaro bisogna che sia fermo e della Compagnia, non manco di fidar che qual si voglia altro che qui sarà mandato; e che lo facia con zelo de charità, perché il principal punto del guberno di questo collegio sta nel portinaro [13].

2. Secondo, mi par che non doveressimo noi esser chiamati alla porta, come ci chiamano, senza licenza del superiore, del medessimo modo come li putti, quando vengono seculari a parlarci. [123*v*]

3. Terzo, mi par che dovrianno servir li coadiutori, che a le volte comparisconno in tavola, più modesta et honestamente vestiti che non fanno; perché accade speso andar uno a servir le cuchiari in tavola per la seconda, alzate le bracia afatto e con poca cortessia, in fretta, tocando col bracio scoperto nelle face delli scholari, et alle volte per la mia consolatione viene lí a far questo mestiero con sola la camisa, senza giupone, essendo che noi alli scholari li tenemo tanto refrenati in questa parte che si tiene per crimen laesae maiestatis scoprir un poco de carne e della gamba o altra parte, et il andar in maniche di camisa è proivitissimo, quanto più tutto senza giupone.

4. Quarto, nettano molto male li piatti, et alle volte li taglieri che servono per la seconda non si lasciano stacar de grasso. Questo io l'ho avisato molte volte, e dato in scrito il modo come si nettarano bene, ma non si ha fatto, ancorché me li domandò il P. Rettor.

Il svegliatore bisognaria che fusse della Compagnia, perché alcune volte ci può trovar mal in ordine, et non è bono che di questo siano seculari testimonio.

---

230 Secondo *del.* che | alla porta *sup.* || 234 più *sup.* || 240 lese magestatis *ms.* | magestatis *del.* portar.

---

[13] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* l. II c. 6: *Dell'officio del portinaro* (lin. 1079 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

5. Quinto, li coadiutori alcune volte portano enbasciate fuora delli scholari senza saputa de superiori.

E con questo no mi occorre altro. Dio ci dia gratia per far ogniun il officio suo perfettamente.

128

BARTHOLOMAEUS VALLONE S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS : *Rom.. 157 I*, f. 129*r-v* (*prius* XXVI/c ; 93) ; autographum. In angulo superiore sinistro manu Patris Nadal, visitatoris : « Vallonus ».

Ab obedientia impulsus, paucis aliqua complectar quae ad rectam Collegii Germanici administrationem spectare mihi videntur.

1. Tria sunt quae convictores praesertim parvulos elatiores et petulantiores reddunt : nimia impunitas errorum, securitas quod a patribus non solum non sint verberandi, sed ne tangendi [2], obiurgationes publicae deffectuum propriorum patrum.

2. Ad spirituales convictorum profectum haec desiderari videntur : auditio aliqua sacri magni, vespertinarum horarum, largitio eleemosinarum, et observatio antiquae consuetudinis aperiendi sua peccata confesario singulis hebdomadibus.

3. Quod scholastici non sint promptiores ad obedientiam, in causa esse videtur quod multae leges et edicta proponantur, et parum observationi studetur ; hinc dicunt : modico tempore hoc edictum observabitur.

---

1 impulsus *del.* quae | aliqua *sup.* || 2 admistrationem *ms.* || 7 profectum *sup.* || 8 horarum *del.* et || 9 aperendi *ms.* || 12 et *del.* ob

---

[1] B. Vallone S. I. (1542-1578 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 150) annis 1569-70 in Collegio Germanico praefecti alumnorum munus obibat ; cf. *Rom. 78/b*, f. 65*v* 87*r* ; supra, mon. 122 § 3 ; et SCADUTO, *La strada e i primi gesuiti* ; AHSI 40 (1971) 337.

[2] Cf. supra, mon. 127 lin. 180-87.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

4. Convictores solent desiderare patres novos, expertes cognitionis regendi cubicula, ut possint quae volunt, facere. Quare, ne illis hic aditus pateat, necessarium videtur ut patres prius edocerentur, quam cubiculis praeficerentur.

5. Ad facillimam gubernandi rationem necessario requiritur unio praefectorum cubiculorum. Et quoad eius fieri potest, ne a communi modo regendi discedant.

6. Ad bonam corporis valetudinem et ad quietem convictorum munditia requiritur in vasis, in cibis, aequalitas in portionibus; de quibus rebus saepe invitus multas querellas audivi.

7. Ad pacem praefectorum et patrum observandam inter se, et ad obedientiam praestandam erga superiores, videtur necessarium ut, si aliquando praefecti inter se disentiant, reconcilientur, et errantes paenitentiis afficiantur coram nostris; et superior ostendat se etiam habere rationem valetudinis et studiorum praefectorum cubiculorum. [129*v*]

8. Cubiculum meum indiget tanta severitate, quantam in me esse minus video [3].

129

IOANNES ZANTHAENUS S. I. [1]

DE COLLEGIO GERMANICO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

De historia huius monumenti cf. supra, mon. 120 introd.

TEXTUS: *Rom. 157 I*, f. 128*r-v* (*prius* XXVI/d; 92); autographum. In angulo superiore sinistro fol. 128*r* manu Patris Nadal, visitatoris: « Zantenus ». Fol. 128*v* scriptura vacat.

1. Multae iam dudum sunt querelae de Collegio Germanico tam externorum quam internorum ex variis rationibus.

2. Sunt iuvenes multi alienati, qui murmurant et detrahunt nostris.

---

29 rationem *del.* sanitatis.

---

[3] De alumnis eius cubiculi vide iudicium Antonii Clementelli S. I.; supra, mon. 122 § 3.

[1] I. Zanthaenus S. I. (c. 1540-1600; cf. *Hist. Soc. 41*, f. 179*r* et *Hist. Soc. 42*, f. 124*r*), flander, anno 1570 Romae studet theologiae; cf. *Rom. 78/b*, f. 86*r*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

3. Cardinalis Warmiensis [2] saepius coram me [3] miratus est multorum, cum polonorum tum aliorum egressum ex collegio ; dicebatque sibi non placere tantum rigorem disciplinae insolitae, de qua sunt questi ; et quod feratur rectorem nec maioribus omnibus, aut praecipue nationibus transalpinis se non accommodare [4].

4. Multi discessum moliuntur [5], ac plerique qui ad Societatem aspirabant, alienantur et perturbantur.

Multae dicuntur fieri mutationes, et aliarum rerum et praefectorum praesertim novitiorum, qui non satis norunt mores collegii et naturas iuvenum.

5. Dicuntur et inter convictores esse plerique qui alios accusant, forte magis ut gratiam ineant superiorum, quia in eorum absentia sunt aliis petulantiores, et ipsis parcitur in gravioribus culpis. Alii vero, si quae levius faciunt, nimis privatim exaggerantur, et indicta causa verberantur, ut postea subinde constet, indiscrete minus nocentes castigari, et cum aliis qui magis sunt rei, dissimulari.

6. Feruntur plerique syndici [6] nimis esse suspiciosi in rebus levibus, non solum in deferendis convictoribus, sed etiam nostris, ut hinc dicatur fuisse rumor tanquam inter nostros sit quidpiam alienationis.

7. Dicuntur plerique iuvenes boni et simplices ingredi collegium, qui nesciunt vel quid sit peccatum carnis, sed ex tot suspitionibus, observationibus et prohibitionibus nostrorum fieri callidiores, et dum cohabitant corruptis, etiam ipsi corrumpuntur, et deteriores egrediuntur [7].

8. Fertur rector nimia autoritate et indiscrete magnos plerosque cogere, difficulter aliqua levia concedere, et suam sententiam inconstanter mutare, aliter verbis iudicare, aliter intentione excusare. Et licet

---

[2] Stanislaus Hosius (1504-1579), episcopus varmiensis (1551), nuntius apost. apud Imperatorem (1560), cardinalis creatus anno 1561, annis 1564-69 in dioecesi varmiensi, ab anno autem 1569 Romae legatus regis Poloniae et poenitentiarius maior Summi Pontificis ; cf. *Encicl. Catt.* VI 1483-85.

[3] I. Zanthaenus exeunte anno 1564 missus est in Poloniam, et ad annum usque 1569 in collegio braunsbergensi rhetoricam docuit (cf. *Pol.* 7, f. 3*r* 9*r* 19*r-v*) ; ibi ergo card. Hosium convenire potuit.

[4] Tarquinius Rinaldi S. I., rector Collegii Germanici (1569-70) ; de quo cf. supra, mon. 127 § 2.

[5] Cf. supra, mon. 126 § 2 et 3.

[6] Cf. *Reg. synd. Coll. Germ.* (*1564*) ; supra, mon. 41.

[7] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* . . . l. IV c. 6 : *Del modo di conservare il Collegio in purità et castità* (lin. 2120 ss.).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

30 in quibusdam nunc tandem videatur se velle accommodare, tamen quia id affectate videtur quibusdam fieri, non ita afficiuntur erga eum iuvenes ob priorem alienationem.

130

P. MICHAEL LAURETANO S. I. [1]

UTRUM CONVICTUS IUVENUM NOBILIUM IN COLLEGIO GERMANICO CONSERVANDUS SIT?

ROMAE, ANNO 1572

Introductio

TEXTUS: Romae, Arch. Coll. Germ., cod. «*Libro di diverse instruttioni*», *f.* 49*r*-54*v*; apographum anno 1588 confectum (cf. supra, mon. 118 introd.: *Textus*). Fol. 49*r* incipit hac brevi introductione: «Circa il Collegio Germanico antiquo, dove non solo c'erano alunni settentrionali, ma convittori da tutta Europa congregati. — Alcune raggioni per tenere li convittori, rispondendo all'obiettioni in contrario»; quae verba certe non sunt ab auctore scripta. Ceterum monumentum non omnino integrum ad nos pervenit; siquidem eius finis desideratur. At cum auctor sibi proposuerit primum quidem quae convictui conservando favebant, exponere, et deinde rationes solvere ob quas adversarii censebant convictum tollendum esse, perpauca documento deesse videntur. Nam quod auctor primo loco voluit, praestitit, alterum vero maxima ex parte praestitisse videtur eo quod saltem sex rationes contrarias solvit.

TEMPUS ET AUCTOR: Quando auctor scripsit monumentum, in Collegio Germanico alumni germani convivebant cum convictoribus (cf. inferius, lin. 7-13). Quare monumentum conscribi debuit ante annum 1573; eo enim anno convictores, iuxta decretum Summi Pontificis, e Collegio Germanico in Seminarium Romanum transmigrarunt (cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 91-93). Sed non potuit concipi monumentum ante annum 1572; nam auctor bis citat (prima vice ad verbum) vitam S. Ignatii a P. Ribadeneira conscriptam (vide inferius, lin. 197-201 et 248-51), cuius prima editio mense martio anni 1572 apparuit (cf. MI *Font. narr.* IV 15). Itaque monumentum optime concipi potuit anno 1572, quando P. Romei, Collegii Germanici rector omnem movit lapidem, ut collegium a iuvenum nobilium convictu liberaretur (cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 67-69). Eodem anno collegii minister fuit P. Lauretano (cf. *Rom.* 78/*b*, f. 108*r*), quem non dubitamus auctorem declarare huius monumenti, quod adeo accedit alteri eiusdem patris scripto (v. supra, mon. 119).

SCRIPTOR: SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 54-56 et passim.

---

[1] De P. Lauretano cf. supra, mon. 116 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Raggioni per tenere li convittori

Havendo a dire quello che mi occorre circa il Collegio Germanico, ho pensato di procedere in questo modo : cioè prima addurre tutte quelle ragioni che favoriscono l'opera, et poi rispondere a quelle oggettioni che ordinariamente si sogliono allegare in contrario. Ma perché il Collegio Germanico abbraccia doi sorte di persone, l'una è degli alunni per i quali fu la prima institutione d'esso ; l'altra è dei convittori che si sonno aggionti dopoi crescendo il numero a poco a poco fino a quel segno che sta adesso, quello che io dirò, non ha per materia il collegio, se non quanto alla parte dei convittori ; perché quanto agli alunni, non sento che alcuno sia di parere che si lasci l'impresa, anzi credo che ognuno vorrebbe che si facesse maggiore per aiuto della Germania et delle parti settentrionali [2].

Parlando adonque del Collegio Germanico nel senso che ho detto, mi pare che sia una opera importantissima a tutta la republica cristiana, et che si debba rendere gratie a Dio che in questi tempi calamitosi et difficili habbi dato così efficace mezzo per la buona educatione della nobiltà laica, la quale per tutto non manco bisogno tiene di riforma et de aiuto, di quello che bisogni il clero. Et si per questo il sacro concilio di Trento ordinò che per le diecesi si facessero seminarii, accioché da essi poi uscissero buoni curati, boni sacerdoti et buoni ministri della Chiesa santa, assai conforme allo spirito che mosse i padri a fare così constitutione, par che sia quello dal quale sonno stati mossi coloro che hanno conservato et accresciuto il Collegio Germanico ; il quale si può dire un seminario ancor esso. Et tanto più gli conviene questo nome, quanto che non solo abbraccia gli huomini d'una diecese, non di due, non di tre, ma di tutte, perché da tutte le parti della cristianità d'[49*v*] Europa vengono giovani a questo Collegio, come ad un seminario universale di buona vita, buona dottrina et buona creanza. Universale anco lo chiamo perché gli altri seminarii solamente attendono a quelli che sono determinati allo stato ecclesiastico, ma il Collegio Germanico attende allo aiuto di tutti i stati ; perché di quella gioventù che in esso s'allena, altri saranno persone di governo nelle republiche et città loro, altri padri di famiglia, altri signori di vassalli, altri praelati, et altri d'altre professioni ; et fin hora già vediamo in tutti questi stati che ho

1 Raggioni ... convittori *sup. in ang. sin. eadem m.* || 4 risponde *ms.* || 25 gli] i *ms.*

[2] Cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 65-67.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

detto, persone d'importanza, le quali sonno state in questo Collegio, et da esso (dopo Dio benedetto) riconoscono quanto di pietà, di dottrina et di buona creanza si truovano, et in testimonio di ciò procurano luogo per i figlioli o nepoti o parenti loro. Di maniera che chiunque desidera che in tutti i stati della Chiesa santa resteno aiutati i prossimi, conviene che approvi quest'opera del Collegio Germanico, poiché ella ha per fine quel medesimo [3].

Non è dubio alcuno che la Compagnia nostra vorrebbe a gloria del Signore et salute delle anime haver collegii o casa in alcuni luoghi dove non gli ha, considerando il frutto che si potrebbe fare in essi; et dicono che il P. Laynez, di santa memoria, parlando d'una città principale d'Italia, pienissima et numerosissima d'anime, nella quale la Compagnia nostra non haveva luogo alcuno [4], soleva dire che si contentarebbe di poterli mettere un piede, quasi dicesse, che sperarebbe poi di metterci l'altro, et così pian piano d'introdurvi i nostri et raccoglier molti manipoli in quella messe. Hor a proposito, non potendo la Compagnia ottenere l'intento suo, parte per la penuria degli operarii, parte per altre difficultà che s'oppongono, per via del Collegio Germanico viene a fare, se non in tutto, almeno in parte quello che pretende; perché da quelle città, nelle quali ella non si trova, vengono giovani nobili, i quali col tempo haveranno il governo di quelle medesime anime et città, et ritornandosene da questa schola bene instrutti alle case loro, col buono esempio et con l'authorità danno grande aiuto agli altri, governano [50*r*] bene le famiglie loro, nei magistrati non comportano si faccia cosa che non convenga, instituiscono opere pie, confraternità et cose simili che aiutano alla riforma dei costumi et conservano la religione et pietà cristiana; et così per mezzo del Colegio Germanico la Compagnia, per dir così, ha collegii dove non ha collegii, ha operarii dove non ha operarii, fruttifica, dove non fruttifica [5].

L'università d'Italia et l'academie che sono sparse in diversi luoghi (salva sempre la riverenza dei buoni) per la maggior parte sono piene de discoli che non attendono se non a giuochi, questioni, fattioni, disonestà et sporcitie di fatti et di paruole, le quali così insieme con la vanità

---

46 dicano *ms.* | Layner *ms.* || 49 dicosse] d'essi *ms.*

---

[3] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* ... l. I c. 1: *Dell'instituto del Collegio Germanico* (lin. 152-67).

[4] Agitur manifesto de urbe Mediolano, ubi Societas solum anno 1564 pedem fixit; cf. SCADUTO, *Storia* III p. 442 ss.: *La Compagnia a Milano* ...

[5] Cf. CORTESONO, *Constitutioni* ... l. I c. 1 lin. 194-9.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

delle scientie conducono gli huomini all'ateismo, et li fanno reprobi circa fidem. Hor consideri ognuno in che periculo entra un giovinetto di sedici o diciotto anni, quando entra in simili schuole ; lontano dall'occhi et dalla protettione del padre, senza guardia, con danari da spendere et con mille occasioni da rompersi il collo ; et che danno inestimabile riceve la republicha cristiana da simili pestilenze, le quali ammorbano poi le republiche, scandalizano le famiglie et corrompono et guastano ogni cosa buona ; perché, come si dice, i pazzi et tristi per lettera sonno i maggior pazzi et i peggior tristi che si trovino ; et così quelli che insieme con la dottrina beveno in tenera età il veneno delli costumi corrotti, oltre che si servino dell'arte et dell'ingegno per mille cose sacrileghe et nefande, difficilmente ancora si ponno guarire. Nam semel imbuta recens, servabit odorem testa diu [6] etc. Hor se la cosa va così, chi non sa che s'il Collegio Germanico non fusse aperto, quella nobile giovent ù che concorre da tutte le parti principali d'Europa per educarsi in esso, si spargerebbe per l'academie et università che ho detto, con manifesto dispendio et naufragio dell'anime loro, et con tanto danno della republica christiana, quanto l'arrecarebbe così pestifera et corrotta educatione di quelli nelle cui mani col [50*v*] tempo vengono i governi ecclesiastici e secolari, della buona o mala amministratione de quali depende la salute et la roina totale d'essa ?

Et quantonque li medesimi che stanno sotto la disciplina del collegio, vadano poi a finire i suoi studii in altre parti, et così venghino ad intrare in quei pericoli che si son detti, nondimeno importa assaissimo che siano stati qui con noi, perché così vanno più armati et provisti per difendersi da essi ; et se bene alcuni si gettano dietro alle spalle quei documenti che hanno ricevuto da noi, et si danno a vita poco lodevole, non resta però perduta l'opera nostra in loro, perché la mano di Dio benedetto mette loro di novo inanzi all'occhi quello che hanno imparato, et fa loro a suo tempo hor con un mezzo, hor con un altro ripetere la lettione delle cose passate, et essi in se reversi, si risolvono di ritornare alla via dritta, et si ricordano della pietà con che vivevano nel collegio, et dell'orationi che facevano mattina et sera ; si ricordano della frequenza dei santi sacramenti, si ricordano delli colloqui salutiferi et frequenti che havevano delle cose de Dio ; si ricordano dell'horrori et odio che prima havevano ad ogni sorte di peccato ; si ricordano

70 considere *ms.* || 71 diciotto *ms.*

[6] HORATIUS, *Ep.* I 2 69.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

di quelle divotioni et gusti che, conforme alla capacità loro, lo Spirito Santo li communicava; si ricordano della pietà, con la quale havevano l'imagini sante alli luoghi loro et con santa coriosità attendevano ad ornare i suoi piccoli oratorii; et la memoria di queste et altre cose simili fa mirabili effetti nelli cori loro, et così in qualunque modo la bona educatione apporta loro giovamento notabile.

Ma non solo il Collegio Germanico aiuta *privative*, per dir così, la republica cristiana con impedire il danno che li verrebbe, ma etiamdio l'aiuta *positive*, apportandole tutti quei commodi che resultano da buona educatione [di] giovent ù nobile; li quali sonno tanti, quanti ogni persona prudente può considerare per se stesso. Vediamo che l'heretici, quando vogliono multiplicare et radicare la pestifera dottrina et setta loro, procurano d'havere la giovent ù tenera nelle mani, accioché bevendo insieme col latte l'heresia, [51*r*] perseverino ostinatamente in essa; et così vediamo quanto è prevalso questa diabolica inventione loro nelle parti aquilonari.

Noi donque in opposito debbiamo valersi di questo aviso, et procurare d'imprimere nei petti dei giovinetti, santi et casti documenti, et allevarli da teneri anni col timore de Dio, et fondarli nella vera, catholica et pia religione cristiana, aiutandoli a far buoni habiti di virt ù, con i quali poi si conservono nel progresso della vita loro; ricordandoci di quello che lo Spirito Santo dice nelli Proverbii: « Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea »[7]. Hora per attendere a questo, che mezzo potria desiderare migliore la Compagnia nostra di quello che Iddio benedetto l'ha dato nel Collegio Germanico, dove li giovenetti stanno gli anni intieri sotto la disciplina nostra, nel qual tempo habbiamo occasione bonissima de aiutarli per ogni bene?

Lascio l'altre cose, et dico solamente questo: le biasteme, i giuramenti che così sfacciatamente sputano gli huomini per le piazze et dounque si trovano, che fanno desiderare a molti d'esser sordi per non sentirli, onde procedono, se non dalla pessima usanza che hanno fatto in essi, imparando i minori dalli maggiori, et così perpetuando di padre in figlio questo lachrimabile abuso? Senza dubio che se quei tali havessero nei primi anni havuto l'aiuto del Collegio, sariano più corretti et purgati di lingua, come si vede che sonno questi che ci stanno; et non dubito punto che sempre, se ricadranno qualche volta in simile errore,

---

107 imagine *ms.* || 112 etiam die *ms.* || 113 da] la *ms.* || 116 dottrina *sup.* || 127 tenuerit *ms.* || 134-5 sentirli] vederli *ms.* || 137 che *sup.* || 140 si ricorderanno *ms.*

---

[7] Prov. 22, 6.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

haranno almeno più sensibile conscienza, et più presto si levaranno su, che quelli che non impararono mai di parlare altrimente.

Quando il Collegio Germanico non facesse altro di bene in quei giovani che riceve, se non insegnar loro di confessarsi bene, et di raccomandarsi a Dio mattina e sera, et di fare l'esame della conscienza, è di tanto grande importanza, come ogni uno può vedere, che la fatichа nostra saria benissimo collocata, poiché da questo si cava grandissimo frutto per l'anime dei proximi. Et quando viene il tempo delle confessioni, [51*v*] come la settimana santa etc., si conosce molto bene la differenza che è tra li collegiali et gli altri ; perché ordinariamente, oltre che sonno confessioni annuali, non sanno dire i loro peccati, né il numero né le circonstanze, et bisogna catechizarli et insegnarli tante cose, che paiono allevati nei boschi. Et è cosa da piangere vedere l'ignoranza et negligenza che usano gli huomini nelle cose della salute loro. Oltre a ciò hanno fatto l'habito così invechiato nel male, che a pena si sonno partiti dalli piedi del confessore, che ritornano al vomito [a] et s'imbrattano più che prima. Et mi ricordo haver udito dire da uno de nostri, il quale haveva sentito confessioni in collegio et fuori, che dalli collegiali et secolari li pareva quasi quella differenza che suole essere tra essi collegiali secolari et li novizzi della Compagnia, et che nella medesima proportione che li novizzi avanzano li collegiali secolari, li collegiali secolari avanzano gli altri che vivono fuori del collegio.

In oltre li scolari del collegio parte per la conversatione continua dei nostri, parte per quello che da se stessi legono, stando in collegio, il che non farebbono se fussero fuori ; parte per i ragionamenti spirituali che si fanno a suoi tempi, et parte ancora per la lettione che sentono in tavola, vengono pian piano ad ammaestrarsi tanto nelle cose della religione cristiana, che possono renderne bon conto, ovunque si truovino. La qual cosa di quanta importanza sia, lo mostra il danno che ha fatto et fa tuttavia in ogni stato di persone l'ignoranza di queste cose.

Pare anco di molto momento il buono odore che si sparge della Compagnia nostra mediante questo collegio ; perché non solamente i buoni et disciplinabili che restano, danno buona relatione della sincerità, integrità et purità della Compagnia, ma etiam quelli che per loro mancamenti si partono constretti dalla verità, non sanno finalmente dir altro che bene ; et se si lamentano d'esser cacciati o castigati etc., tutto quello è come dire che non vogliamo comportare cosa malfatta,

141 consienza *ms.* || 176 o] a *ms.*

[a] Prov. 26, 11.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

et loro medesimi negli anni più maturi conoscono che conveneva far così, et desiderosi del bene dei suoi fratelli, se n'hanno, [52*r*] li mandano al collegio. Et se in qualche circolo alcuno per malignità o sinistre informationi parla in carico del collegio, essi possono rendere testimonianza buonissima della verità; et credo che di fatto sia seguito più d'una volta.

Ho detto nel principio che questo Collegio Germanico è un seminario di tutta la republica cristiana. Hora confirmando il medesimo, dico di più: che mi pare anco un seminario della Compagnia nostra; perché di qua sono usciti quelli soggetti che sapiamo; i quali aiutano in varii modi la Compagnia nostra, et al presente i migliori ingegni, i più habili et più compiti o sono già della Compagnia, o tengono grande dispositione per essa; di maniera che, se altro non si fosse cavato di bene da questo luogo, l'impresa tuttavia sarebbe stimata utilissima et le fatiche della Compagnia benissimo spese [9].

Si legge del Nostro Padre Ignatio che, attendendo lui con ardentissima charità et infatigabile diligenza a ridurvi a miglior vita alcune donne poco honeste, gli fu detto da più persone che perdeva il tempo con esse, perché dopo le salutifere esortationi sue, tornavano alla piega di prima; a quali rispose N.P. Ignatio queste parole: « Si omnibus meae vitae curis atque laboribus id possim efficere ut vel unam noctem peccato vacuam praeterire istarum aliqua velit, omnes ego quidem nervos contendam ut vel illo tam exiguo tempore Deus ac Dominus noster non offendatur, etiam si sciam illam statim ad ingenium redituram » [10]. Hor chi non confessarà che la gioventù del Collegio Germanico, mentre che vive in esso, si guarda da moltissimi et gravissimi peccati et scandali, nei quali facilmente caderebbe, se fosse fuori; et se N.P. Ignatio tanto stimava questo in una donicciuola di poco cervello et di manco stabilità, quanto si deve stimare il medesimo in così numerosa schiera di nobilissimi suggetti che continuamente vivono sotto la disciplina del collegio? Quanto utilmente devriamo riputar collocate le fatiche nostre, quando altro frutto non ci apportassero mai, eccetto impedire quelli

---

196 essi *ms.* || 205 rervello *ms.*

---

[9] Primus convictor ingressus est Societatem anno 1565; cuius exemplum secuti sunt: anno 1566 tres, 1567 sex, 1568 decem, etc. (cf. NAPPI, *Annali del Seminario Romano* p. 95 et passim; Arch. Coll. Germ.).

[10] RIBADENEYRA, *Vita Ignatii Loyolae* (ed. princeps 1572); MI *Font. narr.* IV 410; cf. etiam MI *Font. narr.* II p. 346-47, ubi tamen factum allis verbis enarratur.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mali che, con offesa de Dio et dispendio lachrimabile dell'anime, si farebbono, se non fosse aperta questa schola. [52*v*]

Finalmente vediamo, in che stato siano adesso le cose della Chiesa santa ; come combattuti da ogni parte in varii modi, come afflitti, come angustiati ; et quanto bisogno habbiamo dello aiuto divino et dell'opera di persone schiette, sincere, spogliate d'ogni interesse, et zelose dell'honore de Dio et della salute dell'anime, per le quali abbraccino ogni fatica, et con franchezza d'animo s'oppongano alli assalti di tutti l'inimici de Dio, per conservare et accrescere in ogni stato di persone quella antica et commendabile pietà, religione et politia cristiana che ci diedero i padri nostri. Per questo non è di poco momento l'institutione del Collegio Germanico et altri luoghi simili che ad imitatione d'esso si sono instituiti poi in diverse provincie d'Italia et fuori [11] ; li quali a guisa di propugnacoli et presidii militari, custodiscono per la parte loro quello che resta dell'heredità del Signore, et resistono agli impeti di quelli che vorrebbono inghiottirsela, come hanno fatto in quelle provincie et regni che truovarono abbandonati da questo et altri simili aiuti. Di maniera che, se consideriamo la malvagità dei tempi presenti, la corrottione dei costumi che regna quasi in ogni parte, la disoluta et licentiosa vita di molti, et i pericoli che minacciano guerra crudele non solo all'integrità della vita, ma etiamdio alla purità della fede et religione catholica, certo che terremo salda l'impresa del Collegio Germanico, come aiuto et soccorso importantissimo alle necessità presenti et future della republica cristiana. Et questo basta quanto alla prima parte di questo discorso. Vengo adesso alla seconda, nella quale saranno l'oggettioni contrarie et le risposte loro ad una immediatamente per una.

Prima oggettione — Che non pare conveniente che i religiosi come noi, si facciano pedanti di giovani secolari, obligandosi per ciò all'uscir fuor di casa quando loro, mangiare et habitare sempre con loro, non senza qualche pericolo o almeno non senza qualche sospitione appresso gli huomini del mondo ; appresso de quali è pur necessario che procuriamo di conservare buona opinione di noi, conforme a quello che dice l'apostolo : [53*r*] « Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus » [12]. Si risponde che allo instituto nostro non si disdice punto questo, anzi li conviene molto, perché ha per impresa l'aiuto di tutti ; et così conviene che omnia omnibus fiamus ut omnes

217 appongano *ms.*

[11] Cf. supra, mon. 118 adn. 12.

[12] Rom. 12, 17.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

lucrifaciamus Christo ; tanto più che sua divina Maestà par che conceda per sua bontà et clemenza alla Compagnia nostra certa gratia et talento particulare per trattare con sodisfattione et frutto con tutti ; et purché guadagnamo anime al Signore, debbiamo essere apparechiati non solo a farsi pedanti, ma etiamdio a caminare a piedi ignudi per le piazze carichi di carne, come si legge che soleva dire nostro padre Ignatio [13]. Quanto al pericolo, si può accautellare l'honore della Compagnia con provedere d'operarii tanto approvati che non ci sia che temere. Quanto alle sospitioni, dico che questo occorrerà con pochi, et quei pochi saranno persone avezze a giudicare leggermente i fatti d'altri. La temerità de quali non ci lasciarebbe stare, ancorché lasciassimo questa cura. Oltre acciò, se pure alcuno si trovasse tanto curioso in questo che volesse cercare il pelo all'orso, finalmente l'innocenza si difende da tutti i morsi degli avversarii, et forse che fino adesso è già stato crivellato questo da alcuni et la purità nostra per gratia et misericordia de Dio gli harà più edificati, che non li scandalizzò la vana et leggiera suspitione loro.

2° Che la Compagnia mai pensò di pigliar tale impresa, anzi per accidens è stata caricata di questo peso, del quale sempre ha trattato di scaricarsi, come di cosa che a lei è insopportabile [14]. — Si risponde che, se bene la Compagnia nostra non pensò forse mai di pigliare sopra di sé tal peso, nondimeno per essere cosa nella quale s'esercita molto l'instituto nostro, è da pensare che il Signore ce l'habbi dato ; il che tanto più si conferma, quanto che essendosi trattato più volte di lasciarlo, non solo non s'è fatto, ma s'è accrisciuto ogni [53*v*] dì più [15] ; et pare che, si come, senza pensarci noi, Iddio ci diede questa opera nelle mani, così, senza volerla noi, ce l'habbi conservata et accresciuta per darci occasione di questo merito etc.

3° Che 25 o 30 de nostri che s'occupano in questo collegio, potriano attendere ad altre cose di maggior servitio del Signore e più proprie dell'instituto nostro [16]. — Si risponde che, se si reputano bene occupati quelli che stanno nei collegii della Compagnia, perché attendono allo aiuto delli prossimi, insegnando, confessando et predicando, per la me-

---

268 conforma *ms.*

---

[13] Cf. RIBADENEYRA, *Vita Ignatii Loyolae* ; MI *Font. narr.* IV 760 n. 28.

[14] Haec quaestio abunde tractatur ap. SCHRÖTELER, *Erziehung . . .*, Erstes Buch : *Die grundsätzliche Haltung der Jesuiten des 16. Jahrhunderts zur Internatserziehung* ; cf. praesertim cap. 1-3.

[15] Cf. STEINHUBER, *Geschichte* I 65-67.

[16] Cf. CORTESONO, *Constitutioni . . .* lin. 42-61.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

desima ragione si devono tenere per bene occupati quelli che aiutano questa opera, poiché attendono alli medesimi ministerii ; anzi tanto più, quanto che negli altri collegii la messe è minore et di manco rilievo assai. Onde spesse volte più importa che se aiuti uno di questo collegio, che molti di quelli, perché lo aiuto d'uno di questi in breve tempo sarà aiuto di molti, essendo questi del Germanico di quella sorte d'huomini, che ordinariamente governano gli altri ; et così molte volte in un giovinetto nobile et illustre si viene ad aiutare un'infinità di persone.

4° Che li nostri ordinariamente perdono lo spirito et diventano liberi, et si attacca loro molto del secolare per lo continuo commercio che hanno con giovani del secolo ; et che di fatto se ne sonno perduti alcuni. —

Si risponde che quelli che perdono lo spirito in Collegio Germanico, è perché n'han molto poco ; et quei tali non si devono mandare al collegio, il quale richiede huomini ben mortificati et di molta oratione et communicatione interiore con Dio, prudenti, ben creati et in agibilibus di qualche isperienza ; perché conviene che siano tali, poiché conversano con persone nobili et che sanno molto bene il fatto loro ; et si come quando una persona principale domanda alcuno della Compagnia, si pensa molto bene di darle suggetto che conversi seco con laude et frutto, et che lasci quella edificatione et buono odore della Compagnia che se desidera a gloria del Signore ; così pare che convenga fare scielta per mandare al Germanico, et non mandare [54*r*] tentati, tribulati, inetti et quelli che non si possono tenere senza qualche pregiuditio fra noi ; perché chiaro sta che questi tali non solo non aiutano l'opera, ma l'impediscono infinitamente, et fanno che l'oro ci diventa vilissimo piombo nelle mani. Anzi minor male sarebbe lasciar l'impresa del tutto, che raccommandarla a così fatte persone ; perché questi giovani, invece d'affettionarsi alla Compagnia, s'alienano con aversione grandissima da quella. Ma per contrario, se quei pochi che stanno in collegio, saranno di quelle parti che ricerca la nobiltà dell'opera, trahentur multi in odorem unguentorum nostrorum [17], et in tutti si farà frutto grandissimo.

5° Che quantonque gli operarii che si danno al Germanico, siano compiti di tutte le parti, nondimeno per la quotidiana et assidua conversatione vilescunt quodammodo appresso a questi giovani, quia nimia familiaritas parit contemptum ; onde se ci vedessero più di raro, sariamo loro più accetti ; et così molti che prima haveano concetto

293 interiori *ms.* || 302-3 impediscono *ms.*

[17] Cf. Cant. 1, 3.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

grande della Compagnia nostra, stando tra noi, l'abbasano per quelle imperfettioni et miserie che in questa vita mortale accompagnano ognuno o poco o molto, ancorché perfetto etc., non potendosi sempre stare con l'arco teso. —

Si risponde che, quando i nostri siano tali, non è pericolo che segua quello che l'oggetione oppone, et l'esperienza ne fa fede; perché quelli che sono a proposito, sono con tutto ciò et cari et stimati da tutti, et conservano quella authorità et riverenza appresso di loro che si conviene, per quello che si pretende; et posto che alcune volte vedano in essi qualche imperfettione humana, nondimeno scorgono ancora nei medesimi per gratia del Signore virtù solide et dottrine, le quali cuoprono, assorbiscono quanto di miseria et imperfettione si scuopre.

6° Che bisogna molte volte ricever alcuni che non hanno le parti che si ricercano; anzi che sonno tali che se fossen dentro, bisognarebbe trattar di mandarli fuora; et così danno poi travaglio intollerabile al collegio; et quando li vogliono pur [54*v*] finalmente mandar via, habbiamo le mani ligate dal rispetto di quel monsignore et di quell'altro; et quando anco conviene dar conto alli loro di quello che ci muove a trattar l'uscita, ancorché le cose siano importanti et gravi et di grande momento al bon governo del collegio, nondimeno i secolari non ne sonno capaci, et piutosto ci tengono per troppo scropolosi et rigidi; et così bisogna risolversi di perdere l'amicitia loro, o di haver patientia con quei tali, et la Compagnia nostra può e deve fuggire l'uno et altro. —

A questo si risponde che servandosi quel buono ordine che si deve nel ricevere [18], cioè pigliando informatione delle qualità et parti d'ognuno, come si può comodamente fare et con destrezza; et quando anco si receve, avisando quei che lo mettono in collegio che non s'accetta di fermo, ma che si farà pruova di lui, quanto parerà che basti; et che non essendo tale che s'accomodi al modo de vivere che comunemente si osserva, si manderà a casa, credo si levaremo di molti fastidii; et si poi o si truoviamo ingannati dall'informationi, o se pure l'informationi furono bone et vere, il soggetto si muta di bene in male, tanto che convenga mandarlo fuora, faccisi intrepidamente, et non ci metta paura il rispetto d'alcuno, perché alla fin fine quei medesimi che si risentono di queste cose, s'acquietano poi, et conoscono che fu ben fatto quello di che si risentirono prima.

7° Che persone prudenti et di qualche importanza si maravigliano di noi, come attendiamo a simili cose etc. . . .

---

349 acquetano *ms.*

---

[18] Cf. *Reg. com. conv. Coll. Germ.* (*1569*); supra, mon. 50.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

131

P. IOANNES BAPTISTA PERUSCHI S. I. [1]

DE REBUS NONNULLIS CIRCA SEMINARIUM ROMANUM DECLARANDIS

ROMAE, ANNO 1564

Introductio

TEXTUS : *Rom. 155 I*, f. 76*r*-77*v* (*prius* V ; 1-3) ; autographum. Fol. 77*v* scriptura caret. In marginibus sinistris responsiones, seu resolutiones manu Patris Polanco exaratae reperiuntur, quas in adnotationibus exscriptas invenies.

TEMPUS : Vel ex fugaci textus lectione apparet, Patrem Peruschi petitiones brevi ante seminarii inaugurationem (quae ineunte anno 1565 evenit ; cf. SCADUTO, *Storia* III 441) superioribus maioribus proposuisse.

Alcune cose da dichiarare per il seminario

Perché il seminario è cosa tanto importante, et vediamo che il demonio in tanti modi lo perseguita [2], mi è parso per più cautela avisar le cose seguenti, cioè :

Che non mi pare in alcun modo convenire, che nel seminario si ricevano convittori di ogni sorte, come si fa nel Collegio Germanico [3] quali non siano per servir alla Chiesa [4].

1. Perché è espressamente contra il concilio, che li ricchi ancora et che pagano, vuol si piglino a questo solo effetto, che siano ministri della Chiesa, et lo repete quando parla di loro particolarmente [5].

---

[1] I. B. Peruschi S. I. (cf. supra, mon. 102 adn. 2) primus Seminarii Romani rector (1565) ; cf. *Rom. 78/b*, f. 31*v* ; et SCADUTO, *Storia* III 441.

[2] De persecutionibus quas Societas ob Seminarium Romanum subiit, cf. *ib.* p. 440 ; et infra, mon. 233 § 2.

[3] Cf. supra, mon. 130, praesertim lin. 2-13.

[4] In margine manu Patris Polanco : « Non pare, si ricevano, se non quelli che saranno chierici ; ma parlasi a Savelli ». Non obstante hac opinione contraria novelli rectoris, convictores ab initio admissi sunt in seminarium ; cf. PELLICCIA, *La preparazione* ... p. 284 et 286.

[5] Cf. hac de re decretum 18 sessionis XXIV (1563) in *Conc. Trid.* IX 628 ; et *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 3 ; supra, mon. 51.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

2. È contra il buon governo del seminario, perché entraranno molti invitiati già, etiam di quelli che sanno molte cautele nel Collegio Germanico, et che guastaranno gl'altri, daranno mal nome al seminario; et poi bisognandoli cacciar via, oltra l'andarci infamando per tutto, ci verranno a far le sassaiole alle finestre, come al Collegio Germanico. Di più, non si potranno governare con quel procedere spirituale che conviene alli clerici, ma bisognarà più larghezza, la quale faria danno a questi, massime per il sospetto di volerli tirare alla Compagnia, quale non ha così luogo in questi.

3. Può accadere facilmente che entri alcuno, massime di questi grandi, mandato a posta per cercar di fare qualche male nel seminario, per infamarci o al meno per osservarci solamente.

4. Cominciaremo a entrare in maneggio di denari (quel che si fuggiva), o almeno haranno occasione di calunniarci in questo, che tutto facciamo per guadagnare [6].

5. Il frutto si vede che è puoco, perché la maggior parte restano nostri inimici et escono disgratiatamente, et quel che è peggio, restano inimici delle virtù.

Si avvertisca ancora che a quelli del seminario avanti che si dichiarino esser accettati, si dechiari molto bene quel che hanno da promettere et osservare [7], perché dubito et so che alcuni non sanno che cosa sia seminario, se non mettere li suoi figliuoli lì a studiare. [76*v*]

1. Vorrei esser molto ben instrutto di quel che ho da fare nel seminario, et andar molto chiaro, massime col P. Usmaro [8].

2. Harrei caro che al ministro si dessero alcune regole, per lui particolari [9], oltra le communi che si hanno per li ministri [10], quali non ser-

---

12-3 etiam ... Germanico *sup.* || 23-4 (quel che si fuggiva) *sup.* || 30-1 promettere *sup.*

---

[6] Hanc ob causam Societas Iesu desiderabat ut res temporales Seminarii a procuratore quodam laico administrarentur; cf. *Epp. Lainez* VIII 146, et PELLICCIA, *La preparazione* ... p. 271 et 295.

[7] In margine manu Patris Polanco: « Fiat ». — De promissionibus a clericis ante ingressum faciendis cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 4-5; supra, mon. 51.

[8] Ursmarus Goisson S. I., qui anno 1563 munere superintendentis in Collegio Germanico fungebatur, quando P. Peruschi ibidem rectoris munus obibat (cf. supra, mon. 102 adn. 1). P. Goisson, iuxta catalogum domus professae romanae, anno 1565 est superintendens Seminarii Romani; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 31*r*.

[9] Hoc fiet solum tardius; cf. PELLICCIA, *La preparazione* ... p. 501: « *Avisi per il ministro del Seminario* » (1575-76).

[10] Ministri regulas, quae ad annum 1564 in Societate vigebant, videsis in *In-*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

vono così in tutto in questo esercitio ; et anche che fosse instrutto a bocca di come si habbia da portare.

3. Che si risolva delli fratelli, quali hanno da andare, et si consideri bene, massime di un buon confessore ; et li ufficiali sarebbe buono fossero de nostri coadiutori, quanto si può [11].

4. Così ancora vorrei sapere come mi ho da portare nella correttione delli errori, perché l'animo mio sarebbe : li proprii del seminario tirarli per amore et con il spirito alle virtù, non per forza di botte [12], quali non mi pare che qui tanto convengano, come nel Germanico.

5. A me pare che non convenga che vadino a casa de suoi, se non sarà in qualche Pasqua, una volta l'anno, non per dormir fuora, ma che li suoi vengano a vederli, quando vorranno, al seminario [13].

6. Non mi pare anche conveniente che niuno della Compagnia resti a mangiare nel seminario da quelli infuora che habitano lì [14], et avvertiscasi in questo che suole usare il P. Usmaro [15] molta larghezza, et so quanto importa.

7. Si avvertisca ancora molto questo, che non si ordini subito senza mia saputa quel che pare alli fratelli che han cura [16] ; li quali communemente vorrebbono che le cose andassero al suo modo ; et come non vanno, subito fanno ricorso al superiore, massime quando han provato che lo truovano facile a credere et a ordinar subbito ; acciò ci accordiamo et non ci troviamo ordinar cose contrarie. Et in questo si è mancato molto per il passato a mio tempo ; di modo che la cosa era ridutta a tale, che si facevano congregationi di fratelli con il superiore per trattar dell'ordine del collegio [17], et tutte erano dar contra [77*r*] il rettore et il ministro, che non han castigato, fatto o detto, o che han castigato troppo, o che non fanno il debito ; tanto che io mi ero ridutto a lasciar

---

stit. 24/b, f. 231*v*-32*r*, et *Instit. 208*, f. 76*v*-77*r* ; quae inscribuntur : « Usus officii ministri » ; cf. *Epp. Nadal* IV 67.

[11] In margine : « Fiet, et al rector quede una lista de tali ».

[12] In margine : « Provi questo, et non bastando, agiutisi del timore ». Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 19 ; supra, mon. 51.

[13] In margine : « Sta bene che sia rare volte, et lui veda quando converia darli licenza ».

[14] In margine : « Fiat ».

[15] Ursmarus Goisson S. I., superintendens Seminarii Romani anno 1565 ; cf. supra, adn. 8.

[16] In margine : « Si darà ordine che se cosa alcuna si ha d'ordinar, sia per mano del rectore ».

[17] De huiusmodi congregationibus cf. supra, mon. 104 lin. 49-57.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

correre ogni cosa, et non far niente. Altramente quanti fratelli sono lì, tanti seminarii bisognarebbe fare. Et particolarmente si avvertisca nel confessore, quale o per voler troppo tirarli alla Compagnia, et voler che si usi troppo dolcezza, o perché loro cercano aiutarsi di questo mezzo, può facilmente venire in disparere con il rettore.

Tutto questo ho voluto rappresentare per più chiarezza delle cose et per maggior ordine del collegio, acciò sia più indrizzato secondo la intentione delli superiori, et di tutto ne sia più glorificato Iddio, non volendo tacere come ho fatto per il passato. Diano ordine le R.V. a quel che pare degno di consideratione, et l'altro lascino, che con la gratia di Dio m'ingegnarò di osservare quanto mi sarà ordinato o sia in questo o in quell'altro modo.

Et mi perdonino se io li sono molesto, et sarò per l'avenire, già che mi hanno dato questo peso ; et prego che tutti mi aiutino in quel che vedranno bisognare ; et sopra tutto mi dichino liberamente, in quel che io manco, senza haverne alcun rispetto ; perché penso che, con la gratia di Dio, meco si possa fare, et lo desidero ; et penso che molti errori si fanno per questo, et molti non si emendano, quando non gli è detto liberamente il lor difetto, et la lor mala natura, per non gli turbare o esasperare.

Perusco.

132

P. IOANNES BAPTISTA RIGHI S. I. [1]

DE CURA SEMINARII ROMANI CONSIDERATIONES

ROMAE, ANNO 1565

Introductio

TEXTUS : *Rom. 155 I*, f. 48*r*-49*v* (*prius* V) ; apographum coaevum. Fol. 49*v* scriptura vacat. In angulo superiore dextro folii 48*r* manu recenti titulus : « Statuta et regimen Seminarii ».

TEMPUS ET AUCTOR : Tempus scriptionis solum ex ipso textu erui potest. Auctor enim in linea 22 recenset numerum clericorum, convictorum necnon eorum qui de Societate sunt in Seminario. Qui status personalis solum initio, hoc est anno 1565 re comprobata est, prout inferius suo loco patebit. Auctorem fuisse ministrum seminarii, admodum clare elucet ex rebus de quibus refert, et ex modo scribendi (cf. e. gr. infra, lin. 2). Pri-

64 niente *del.* Et.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mus seminarii minister fuit P. Righi (cf. infra, adn. 1), quare verisimiliter ipse huius monumenti auctor haberi potest, licet mon. non sit eius autographum.

Perché nel governo del seminario ci son molte et varie occupationi, però havendo da dir quel che mi par che debbia fare il ministro, mi par necessario brevemente et in generale l'occupationi che ci sonno.

Sonno dunque l'occupationi de tre sorte : morale, spirituale et temporale. Il morale comprende gli studii et il viver delli putti in casa. Gli studii è occupatione continua per le scole, perché ivi occorreno molte cose et bisogna continuamente visitarle, mutarli de loco alcune volte, et pigliar informatione como passino le cose. Bisogna ancor trovarsi alle compositioni, all'orationi che si recitano in chiesa, et dispute et altre cose simile ; et per questo in Collegio Germanico ci è uno a posta.

Il viver in casa è occupatione de visitar la casa, tener conto dell'andar alle repetitioni, il refectorio, il servire, scopar, recreationi, cantare, compositioni le feste che vi si fanno, l'uscir for di casa, parlar con forastieri et altre cose simili.

Il spirituale comprende l'andare a messa, alle prediche, esortationi, orationi et letanie, coro et altre cose.

Il temporale comprende il far ricever le robbe che arrivano, rivederle, farle dispensar al suo tempo, tener conto de viver quotidianamente, haver cura et riveder le dispense, la cantina, et cercar che si proveda de mano in mano secondo il bisogno, haver cura della sartoria et delli lavori che si fanno, tener l'ochio alli servitori che non rubbino, et che faccino bene l'offitio loro, mutandoli et pigliando dell'altri quando bisogna. Bisogna di più riveder li mandati, trovarsi a far conti, procurando a tempo che il proveditore proveda delle cose. Bisogna haver ancor cura del vestire et altre cose così delli nostri como delli putti.

Et perché non si puol dechiarar ogni cosa, aggiutarà il sapere che qui son [48*v*] quattro sorte de persone et tutte in bon numero : gli preti son 60, gli nostri 22, gli convictori 15 [2], gli servitori, senza gl'altri sala-

17 arrivano] si crivano *ms.*

[1] I. B. Righi S. I., anconitanus, anno 1560 Societatem ingressus est (cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 125) ; annis 1560-64 Romae philosophiae ac theologiae studebat, anno autem 1565 minister novi seminarii renuntiatus est ; cf. *Rom.* 78/*b*, f. 15*v* 20*r* 25*v* 27*r* 28*v* 31*v*.

[2] Cf. *Pol. Comp.* I 572 ; anno 1566 numerus haud parum auctus est : clericorum enim ad 70, convictorum autem ad 50 ascendit ; cf. *ib.* p. 621 ; et PELLICCIA, *La preparazione* . . . p. 286 ss.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

riati che stan fuori, 9; restano il macellaro, pizicarolo, fornaro, acquarolo et altri, con chi bisogna sempre haver da fare.

Questo ho voluto dir per dare in parte occasione de pensare l'occupationi particulari et fastidii che sonno in seminario, sì per la diversità della gente et moltitudine, come anco per li continui et molti negotii de cose temporali.

Hora parmi che a governar ben un loco, si fosse possibile, bisognarebbe porvi un solo che fosse anco molto pratico et che passassi ogni cosa secondo un volere; ma perché questo non si può, forsi sarà bene discostarsi da questo meno che sia possibile; et così potrebbe il rector far quanto vede di poter; et in quel che non può, aggiutarsi del ministro et sottoministro; et così questi dui come instrumenti prossimi del rector tanto habbino a movere, quanto saran mossi dal rectore così in universale come in particulare, perché è cosa difficilissima che un governo grande passi bene, passando una moltitudine de cose per molte mani et diversi pareri.

Siché mi parrebbe bene, al ministro non si gli desse altra cura che haver cura delle scole, del coro et cantare, della prima tavola, scriver et tener cura del libro dell'entrata delle robbe, visitar la casa, le despense et le guardarobbe, senza tener denari delli putti et [49*r*] haver da distribuire le robbe alli putti, avvisando il rectore o per sé o per altri delle cose che occorreno et che fan de bisogno, acciò possa provedere. Il sottoministro poi pol haver cura d'una despensa, distribuir le robbe alli putti, haver cura del refectorio, della cocina, delli servitori et della seconda tavola; et così ogn'uno serrà assai occupato et il rector forsi si contentarà passando le cose per sua mano et a suo modo.

---

33 gente *del.* come.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

133

LUDOVICUS GAGLIARDI S. I.[1]

DE CAUSIS DIFFICULTATUM GUBERNANDI SEMINARIUM ROMANUM

ROMAE, ANNO 1570

Introductio

TEXTUS: *Rom. 155 I*, f. 26*r*-35*v* (*prius* III; 1-9); manu librarii exaratum, sed ab auctore passim correctum; ultimae decem lineae sunt plane autographae.

TEMPUS: L. Gagliardi annis 1567-71 habitabat in Seminario Romano; primum egit ibi praefectum studiorum (cf. *Rom. 78/b*, f. 63*v* 65*v* 67*r*), anno autem 1571 rectorem (cf. *ib.* f. 60*v*), ineunte anno 1572 missus est Patavium (cf. *Epp. Borgia* V 672). Scriptum hoc certe non concepit primis annis, sed potius ad finem commorationis in seminario; nam animadversiones supponunt longiorem eius experientiam hoc in genere ministerii. Occasionem scribendi potuit ei praebere visitatio seminarii, anno 1570 a P. Madrid facta (cf. SACCHINUS, *Historia* P. III l. VI n. 23-24, et supra, mon. 120 introd.).

Delle cause della difficultà che prova la Compagnia nostra nel governo del Seminario di Roma

1. La prima è: l'essere questa gioventù quasi tutti romaneschi, dei quali, come confessano loro stessi, non si può trovare gente più difficile da governare, perché sono di natura molto superbi, inclinati a ogni sorte di vitii sopra modo, alieni molto dal timore di Dio, poi gente astutissima e priva d'ogni simplicità, curiosissimi in cercare et sapere tutte le cose, et massime i defetti d'altri, audace assai, et che mai cede, se non quando non può fare di meno; et in somma pericolosi molto nel conversare con ogni sorte di gente di non tirarli al male, ancorché siano religiosi et molto boni.

2. L'essere tutti, eccetto pochissimi, ignobili et bassi, avezzi a casa loro in povertà, et pur essere trattati in questo loco bene quanto al vitto, et havere vestimenti molto honorevoli, et essere governati da religiosi mansuetamente, le quali cose tutte accrescano in loro in gran

[1] De L. Gagliardi S. I. cf. supra, mon. 115 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

maniera la superbia et tutte le altre male conditioni dette di sopra; et sopra il tutto, per essere di bassa conditione, hanno per proprio non si muovere, se non per proprio interesse.

3. Essere nel paese loro et quasi in casa sua, li rende più difficili, perché li nostri ordinariamente sono d'altri paesi, et così questo li fa più insolenti verso di noi.

4. Perché stanno molto tempo fermo li medesimi nel seminario, cioè [26*v*] sette et otto anni, e li nostri per il contrario mutansi spesso; d'onde ne nasce che non solo li male inclinati s'invecchiano, et si fanno pessimi et maestri de gl'altri nel male, et tutti, crescendo in età, si rendono più difficili, ma ancora che per una longa esperientia, che hanno de tutte le cose del seminario, cioè di tutte le occasioni e tempi e modi che ponno havere, et di più del modo di procedere delli nostri, vengono loro a essere molto prattichi in cognoscere li nostri, e perdono ogni semplicità. D'onde ne nasce che sanno benissimo cognoscere uno delli nostri quando viene, et che modo hanno da tenere con lui per farselo amico et guidarlo come loro vogliono; et gli riesce fatto, perché li nostri per molto tempo che stiano nel seminario, rispetto a loro sono novitii sempre nelle cose che toccano al governo del loco; e però molte volte li nostri prefetti di camere sono governati più presto, che non governano li loro giovani, et pur non se ne avegganno, se non molto tardi, massime essendo d'altre nationi molto più semplici, che non è questa di Roma.

Dall'istesso capo nasce che, restando tanto tempo nel seminario li medesimi, sempre si uniscono più fra di loro, et si fanno forti, pigliando per impresa di mantenere forte quanto ponno la libertà et licentia, et resistere a tutti quei mezi che i nostri adoprano per aiutarli. Per il contrario i nostri, variandosi tanto spesso, vengano a essere più deboli assai, et anco manco uniti, perché secondo le diverse nature a chi pare che si doveria tenere un modo, a chi un altro, et interim quelli del seminario, che sono sempre uniti, da tutti cavano l'intento loro, cioè di vivere più liberamente; et se conoscano alcuno [27*r*] delli nostri essere alquanto disposto, lo tentano con qualche mormoratione contra li superiori et le regole; et accade qualche volta che lo uniscono a sé con gran detrimento del governo. Di più, tra tante mutationi delli nostri, ne vengano di quelli che hanno molte imperfettioni, et tutti ne hanno alcune, et alcuno può cadere qualche volta in qualche defetto grave, le quali cose tutti loro sanno, ancorché fossero secretissime, et ne tengano gran memoria, rinfacciandole, quando pare a loro, con molto detrimento del credito della Compagnia. Il che non sarebbe, quando non

32 gli *del.* ril

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

restassero tanto tempo li medesimi nel seminario. Oltre a ciò, restando molto tempo nel seminario li medesimi, passano per tutte le classi et fanno gran progresso nelli studii ; di modo che in ogni sorte di lettere ve ne sono, et ogni dì saranno di molto versati. Per il contrario, li nostri vi si fermano poco, e sempre vengano novi studenti che sanno manco di loro ; il che sminuisce molto l'autorità delli nostri, perché stimandosi loro di sapere, non si vogliono sottomettere, et massime quando sono entrati un poco in theologia, vogliono insegnare a ogniuno, et ben spesso difendere i mancamenti loro per ponto di dottrina. S'accresce poi la unione fra di loro ancora, perché sanno che quando usciranno del seminario, hanno da stare vicini gl'uni agl'altri, cioè nell'istesso paese, e non tornare ogniuno a diverse patrie molto lontane, come quelli del Collegio Germanico ; et però procurano molto più mantenere l'amicitia fra di loro che con noi altri ; i quali sanno che non si habbiano a fermare qui. E però si guardano grandissimamente di farsi un minimo dispiacere l'uni [27*v*] agl'altri. Et da questa tanto grande unione, la quale nasce anco dallo stare tanto tempo insieme, come si è detto di sopra, ne proviene che non si trova che vogli mai riferire un minimo mancamento del compagno, ancorché l'havesse visto con gl'occhi proprii ; et molto meno, se è cosa grave ; e così il superiore non ha alcuno di loro che li sia fidato ; il che rende molto difficile, et quasi impossibile il governo. Et questo credo che sia la principal causa de tutti i mali che secretamente si fanno o si dicono nel seminario.

5. Perché l'opera della Compagnia nel seminario ha alquanto del servile, per non havere noi l'autorità d'accettare e scacciare quelli del seminario, come nel Germanico, et affaticarsi in casa d'altri, perché c'è comandato. Se guardiamo poi a un altro capo che è l'utilità, quelli del seminario da noi non aspettano né beneficii né officii, perché non n'habbiamo ; danno temporale manco ponno temere da noi ; di modo che, essendo gente che solo si muove per interesse, non si cura di portarsi bene verso di noi, ma solo procurano dare sodisfattione a quelle persone, per mezo de quali hanno ottenuto i lochi nel seminario, et dei nostri non si curano punto. Et quantunque ponno temere che dalla bona o trista relatione nostra a Mons. Ill. Vicario [1] dipenda il bene o male loro, pur di questo per il passato non se n'è visto demonstratione

88 a *sup.*

[1] Iacobus Savelli († 1587), card. creatus anno 1539, ab anno 1560 vicarius Romae (cf. *Encicl. Catt.* X 1973), et protector seminarii ; cf. PELLICCIA, *La preparazione* . . . p. 265 et passim.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

alcuna; et poi la cosa, per essere coperta et piena di suspicioni, partorisce solo odio, et non timore o riverenza alcuna; di modo che ponno dire che da noi non ricevono se non la strettezza delle regole, le reprensioni, suspicioni, penitenze et castighi; et se saranno cacciati dal seminario, anco lo attribuiranno a noi per via di odio et malevolenza; ma se haveranno qualche beneficio o altro utile, quello non lo riconosceranno da noi, ma da chi glielo darà. Due cose solo non ponno negare di recevere da noi continuamente, le quali più importano de tutte le altre: l'una [28*r*] è l'instruttione et aiuto nei buoni costumi et timore de Iddio; l'altra è l'insegnarli le lettere. Ma quanto alla prima, oltra che la gioventù ordinariamente poco n'è capace, costoro ne sono incapacissimi, et hanno tanta invidia a quelli che sono liberi, et fuori della disciplina nostra, che reputano a grande infelicità lo stare sotto il nostro governo; et si lasciano più oltre tanto aciecare, che pigliano anco in mala parte molte volte le cose che si fanno per aiuto loro. La seconda cosa che tocca alle lettere, confessano che ricevono da noi, et la stimano più che tutti gl'altri scolari, anzi sono gratissimi verso li loro maestri; ma questo agiutarebbe, quando li istessi che li governano nel seminario, fossero li maestri che li insegnano; ma essendo diversi, questa cosa più presto vien a impedire il governo, perché li maestri et prefetti de studii del collegio, tengono molto diverso stile, nel trattar con loro, dalli nostri che stanno nel seminario, perché procedono molto soavemente, non sapendo né le astutie, né li defetti loro, se non in cose di studii; hanno buonissima opinione de tutti, et li portano rispetto; et parimente quelli de seminario usano molta gentilezza et cortesia con li maestri loro. D'onde ne nasce che molte volte che i peggiori sonno in meglior concetto appresso i maestri, perché sono più astuti, et si mostrano più amorevoli; ma li prefetti di camere et superiori che li conoscono et son forzati secondo le cose che occorreno, et per l'officio che hanno, tenere altro stile, sono da loro odiati; et tanto più odiano loro, quanto più esperimentano altro modo di procedere nelli maestri. Di più, sapendo loro che le promotioni delle classi et altre cose simili de studii, quelli loro stimano grandemente, dipendano dalli maestri et prefetti de studii del Collegio Romano, vengano a sprezare in tutto et per tutto quelli che li governano nel [28*v*] seminario. Et per queste due cause si è visto alcuna volta che l'istesso delli nostri, mentre è stato prefetto di camera, o ha havuto alcuna cura nel seminario, è stato odiato; quando ha fatto una scola, è stato amato dall'istessi del seminario. Lascio di dire poi

---

104 le *sup.* ‖ 107-8 ma ... insegnano *in marg. m. auct.* ‖ 110 nel *del.* star, *sup.* trattar

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

che tutta questa commodità d'imparare lettere gratis, è cosa annessa a l'havere loco nel seminario, e però ancorché immediatamente la ricevano dalla Compagnia, pur riconoscano il beneficio principalmente da chi gli ha dato il loco nel seminario, che non siamo stato noi.

6. L'altra causa che rende difficile il governo alla Compagnia nostra, è che questi del seminario non hanno mai havuto desiderio di stare sotto il governo della Compagnia, né quelli che li mettono si muovano per questo fine, ma solo per il bene et commodità di havere un loco gratis per tanto tempo d'essere alimentato et instrutto nelle lettere; l'esser poi governati per mano delli nostri aviene a loro a caso, fuori d'ogni desiderio et intentione loro; anzi reputano per una disgratia l'haver a stare a discretione (come loro dicono) di teatini [3], et se ne contentano per non poter fare di meno; et però quanto tocca a questa parte stanno quasi tutto il tempo mal voluntieri et per forza nel seminario. Et pur perché non se ne vogliono partire, per non perdere l'utile che ne cavano, restano occupandosi tutti in notare et sindicare tutte le cose, che si fanno et si ordinano, mormorandone fra di loro; et usando ogn'arte per non osservare le regole, parendoli che chi più può ingannare alcuno di noi in queste osservationi et ordini di casa, sia più galanthomo, et faccia come un sacrificio a Dio, perché si danno ad intendere di certo, che tutte le regole et ordini che si danno, siano inventioni nostre et non instituto [29*r*] del seminario. Et in somma stanno nel seminario, a giudicio loro, come in un carcere, trattandoci noi altri da prigionieri et carnefici, et usando fra di loro anco tal volta di questi vocaboli.

7. L'ultima difficultà non è propria della Compagnia, ma sarebbe commune a qualunque persone che governassero questo seminario di Roma, perché tocca l'essentiale di esso seminario. Ma viene a essere maggiore in noi, che in altre persone per le altre cause sopradette. La cosa è questa, che quasi nessuno di quelli che vi stanno hanno rettamente l'intentione che doverebbono di volere servire nei ministerii della Chiesa; ma se hanno animo d'essere preti, è con disegni di havere buoni beneficii senza cura, overo con dignità. Et ogniuno ha fuori parenti o protettori che, mentre loro stanno nel seminario, procurano per loro. E di qui è che la maggior parte anco non dipende nell'uscire del semi-

128 è *del.* concessa

[3] Hoc nomine designati sunt quandoque religiosi S. I. Theatini sunt clerici regulares, quorum institutum fundatum est a S. Caietano de Thiene († 1547) et a Ioanne Petro Carafa († 1559); cf. *Encicl. Catt.* XI 1814-17; et MI *Font. narr.* I 299.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

nario da Mons. Ill.° Vicario [4], ma da altri soi amici o parenti o patroni, per mezo dei quali ottengano il loco nel seminario; per il che anco molti di loro poco temano l'essere scacciati, purché non li siano fatte pagare le spese; e però poco si curano di portarsi bene, ma licentiosamente vivano nel seminario, godendo di questo bene presente che li è concesso, et aspettando di fare una vita commoda et honorata fuori, dandosi buon tempo delle entrate della Chiesa, senza cura d'anime alcuna. Anzi il sentire d'havere a essere curati o governare parrochie tra loro publicamente è una infamia e materia di ridere e burlare; le quali cose tutte repugnano all'intentione del concilio [5].

Tutte le sudette cause rendano molto difficile alla Compagnia questo governo del seminario, et benché per se stesse sono assai chiare, pur da quelli della Compagnia saranno meglio intese, conferendole col governo del Collegio Germanico; il quale, da chi non ha esperienza dell'uno et l'altro, è riputato molto simile a questo del seminario e quasi il medesimo, con tutto che sia diversissimo. [29*v*]

Dico adonque che di qui si cava, il governo del Collegio Germanico essere molto più facile di quello del seminario: prima, perché per il più sono persone d'altra natione che di Roma, et molti di loro lombardi, più humili di natura, più inclinati al timore d'Iddio et altre virtù, non astuti, non curiosi, non audaci, ma semplici, docili e rispettosi; 2. sono ben nati et nobili; il che accresce in loro tutte le bone inclinationi, et fa che se nel vitto et vestito et governo sono ben trattati, non per questo si fanno insolenti, essendo tutte cose conformi alla conditione loro, et nelle quali sono allevati da fanciulli; et sopra il tutto, essendo nobili, si muovano più per il bene della virtù che per l'interesse particolare; 3. sono quasi tutti fuori de paesi loro, et molti lontanissimi da quelli; il che li rende assai più humili et facili a credere et lasciarsi governare; 4. si fermano la maggior parte di loro poco tempo nel Collegio Germanico, ma continuamente vanno et vengano ogn'anno gente nova; e e però non si fanno tanto prattichi nel governo quanto i nostri, né si uniscono molto fra di loro; massime, havendo a ritornare presto ogniuno al suo paese, senza havere che fare più che tanto l'uno con l'altro, né vedano tante mutationi dalli nostri; et di più, non fanno tanto progresso nelli studii, e però portano più rispetto alli nostri, vedendosi essere manco dotti; 5. l'opera nostra nel Collegio Germanico non è

---

[4] Cf. supra, adn. 2. Iuxta seminarii constitutiones, ius admittendi ac dimittendi alumnos erat penes card. Vicarium; cf. supra, mon. 51 § 6 et 21.

[5] Cf. *ib.* adn. 2.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

servile, perché noi siamo patroni assoluti, et accettiamo et scacciamo chi pare a noi [6] ; il che da grande autorità ; 6. quel che muove i giovani et i padri loro a venire nel Collegio Germanico non è interesse alcuno, ma solo la buona opinione che hanno delli nostri, et confidanza, per la quale eleggono spontaneamente stare sotto la nostra disciplina, et però vi stanno volontieri et temano anco più la mala relatione, che può venire dalli nostri padri, se non si diportano bene, per la stima che sanno che si farà del giudicio delli nostri dalli loro padri et parenti ; 7. stanno tutti con buona conscientia, perché vivono [30*r*] del suo, et non promettono fare cosa che con qualche sinistra intentione si possi defraudare. Di modo che, quanto all'essentiale del governo della Compagnia, il Collegio Germanico è un paradiso rispetto al seminario.

Da questa grande diversità del modo con che sta la Compagnia nostra in questi dui lochi, io ho sempre giudicato due cose et tenute per certissime : l'una è, che nel provedere di soggetti et operarii si habbi havere più mira al seminario che al Collegio Germanico, non guardando in questo ai meriti, ma considerando che quanto manco è il frutto che si fa in questo loco, tanto maggiore è il pericolo et la necessità ; l'altra cosa è che il modo di procedere delli nostri con questi del seminario deve essere molto diverso da quello che conviene usarsi nel Germanico, cioè che qui bisogna usare con loro manco parole, manco familiarità, manco carezze, non si fidare tanto, non li credere, esser molto più considerato et cauto nell'attioni et parole, non si piegare facilmente alle loro dimande ; et finalmente, non andare tanto alla semplice et alla buona, come nel Collegio Germanico, perché è modo che non riesce con gente tanto invecchiata et dotta nell'arte d'ingannare i superiori. Anzi dico che a loro converrebbe un governo tutto pieno d'autorità et potenza. Et però concludo che non è governo per la Compagnia, la quale non deve lasciare il proprio instituto di mansuetudine et benignità per accommodarsi ad un loco particolare. Ma poiché non sta in mano nostra il levarci d'adosso questo peso, conviene discernere tra persone e persone, et tanto accommodarsi, quanto patisce l'instituto nostro, come si fa anco in tutte l'imprese della Compagnia ; perché altro modo si tiene con scolari, altro con soldati ; altro con nobili, altro con rustici ; altro con li fratelli, altro con secolari ; altro in pulpito, altro in scola, altro nel confessionale. Et finalmente questa prudenza di considerare i lochi, i tempi e le persone è necessaria in tutti i ministerii della Com-

212 et *sup.* || 213 per *sup.*

[6] Cf. *Reg. rect. Coll. Germ.* (*1564*) § 30 et 36 ; supra, mon. 38.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

pagnia. E così inferisco che altro modo conviene con questi del seminario, altro con quelli del Germanico. Il che ho voluto dire con più parole, perché delle [30*v*] due cose che ho proposte di sopra, cioè la maggior necessità del seminario et altro modo di procedere, la prima pare che si comincia a intendere et confessare da tutti, la seconda da molti non è creduta; ai quali pare essere impossibile che con un certo modo di procedere allegro, mansueto, edificativo e zeloso d'aiutare in spirito, non si faccia profitto nel seminario. Io dico che non si deve levare la mansuetudine, ma che vi è necessaria molta cautela e prudenza, con zelo di carità, ma fondato in esperienza. Et chi pensa in altro modo riuscire con loro, subito che ne fa la prova, si chiarisce che non è possibile. Et perché dall'intendere in particolare come passano le cose dipende molto il sapere rimediare, mi sforzarò descrivere brevemente il modo di procedere di questi del seminario, supposto però prima che non è possibile esprimerlo con parole, né intenderlo a pieno a chi non lo prova.

Per cominciare dall'obedientia, hanno in malissimo concetto l'osservare li statuti et regole del seminario o ordini dati dal superiore, et tengano per cosa da huomo da poco il sottomettersi a queste cose, dicendo che li schiavi non stanno tanto stretti, e così non ne fanno un conto al mondo. E tutto quello che ponno fare secretamente contra le regole, lo fanno, et si tengano secreti tra loro, stimando come traditore et nemico della libertà commune, chi avisa il superiore di qualche cosa fatta contra le regole, et chiamandolo spione, et con altri vocaboli strani da fare perdere la patientia. E così per la moltitudine delle cose che secretamente si vengono a fare contra le regole, s'introduce un habito interiore negl'animi loro di non ne fare conto. Il che è principio di molti mali, come ogniuno può giudicare. Onde il tenere danari privatamente, prestarsi et donarsi tra loro quello che vogliono, mandare fuori et ricevere lettere nascostamente senza mostrarle, parlare con forastieri e pigliare da loro in prestito e prestarli scritti o altre cose, pigliare delle cose [31*r*] di casa o farsele proprie [7]; et finalmente fare tutto quello che ponno senza licentia e contra le regole o contra la voluntà espressa del superiore, sonno cose communi fra di loro. E chi resta di fare alcune di quelle per scrupulo di non havere licentia o di non fare contra le regole, è tenuto per sciocco e da poco, et tanto burlato dagl'altri, che si risolve a fare come tutti fanno. Di più, quelli che sonno di migliore

247 dall *sup.* | particolare *del.* il

[7] Quae omnia seminarii constitutionibus vetantur; cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*); supra, mon. 52.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ingegno et sanno molto ben dire, mormorano di continuo contra le regole et ordini dati, esaggerando la strettezza loro, et adducendo raggioni apparenti contra di quelle. Il che solo basta a levare il scrupulo a ogniuno di contrafarle e non osservarle et alienare gl'animi di tutti; di modo che ogniuno in presenza delli compagni scopertamente fa tutto quello che li piacce, purché non vi sia presente alcuno de nostri, perché s'assicura che nessuno di loro dirà niente. E così veramente adesso non si trova di loro chi voglia avisare il superiore di cosa alcuna, benché sia di molta importanza.

Quello che importa più, usano arte mirabile in piegare anco l'istessi prefetti di camera, fratelli nostri, et indurli nella medesima opinione, mostrandosi verso di loro obedienti et amorevoli fintamente, acioché condescendino in questo : di non si curare molto dell'osservanza delle regole ; et accade tal volta che trovano alcuno facile che, pensando di fare bene, si lascia indurre dalle persuasioni loro a non avisare il superiore delle cose che si fanno contra le regole ; et questo tale a poco a poco lo fanno allargare tanto dall'officio e debito suo, che le cose vanno malissimo. E questi tali prefetti (se pur ne trovano alcuni) sono da loro amati, riveriti e stimati molto. Né è da maravigliarsi che alcuno de nostri si siano lasciati voltare in questo modo, perché sonno tanto artificiosi, astuti et accorti, et sanno tanto ben dire le sue raggioni, che ingannarebbono non so chi. Se il prefetto non si lascia piegare, ma sta saldo nell'integrità sua [31*v*] et si unisce col superiore, né permette che si faccino cose senza licentia o contra le regole, subito li diventano nemici, non li obediscono, li rispondono arrogantemente, li fanno delle burle, se ne ridono tra loro e lo perseguitano tanto stranamente che alcuna volta il prefetto che non si è mosso per le persuasioni o belle parole di prima, si muove a forza di tali persecutioni a unirsi con loro, per non havere un continuo purgatorio. Se pur con tutto ciò sta forte et attende a fare l'officio suo, all'hora si uniscono del tutto contra di lui, et si mettono a fare il peggio che sanno, non li volendo ubidire, né fare conto delle ammonitioni che li fa, et facendoli tutti i dispetti che possono ; ma in tal modo che lui molte volte vede le cose chiare, ma non le può provare, perché essendo chiamati dal superiore, dicono che non l'hanno fatto con mala intentione, et che il prefetto è suspettoso et fa giudicii temerarii. Et raccontano qualche historia passata contra il prefetto. D'onde inferiscono che il prefetto dall'hora in qua cominciò a odiarli, et che per questo piglia a male tutto quello che loro fanno semplicemente ; di modo che il superiore non può facilmente convincerli, et il prefetto

273 dati *del.* et || 275 di . . . tutti *sup.* ||

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

ha una croce insoportabile, né per questo fa in loro profitto alcuno; et il ritrovare il mezo tra questi doi estremi: di condescendere troppo da un canto, o dall'altro separarsi da loro, a un prefetto di camera è sommamente difficile, perché se s'ingegna di condescendere in qualche parte a loro, ma pur restare unito col superiore, non può durare molto, perché essendo loro molto licentiosi in casa e fuori, è forzato dire al superiore le cose che fanno, et subito che loro presentono questo, per cosa piccola che sia, perdono tutta l'amicitia, e tra loro cominciano a levarli il credito, attribuendo tutta l'amorevolezza a simulatione, et tenendolo per inimico nascosto; in modo che, supposta la dispositione loro mala, credo certo che ogni gran santo trovarebbe difficoltà grandissima in tenere un modo buono con loro. Et di qui nasce [32*r*] che non si trova così facilmente, chi sia atto prefetto per il seminario, perché è cosa di troppo gran prudenza et virtù sapersi in tal modo accordare con loro, che resti unito con l'obedienza.

Questa difficultà è commune anco alli repetitori et a tutti gl'altri fratelli e padri nostri, così nell'esercitare i loro officii, come nel conversare, perché se non s'uniscono a modo loro, subito li pigliano aversione. E sopra tutti sente questa difficultà il superiore, il quale mentre mostra amorevolezza e non ordina cosa alcuna delle osservatione delle regole, è suo amico et se ne lodano; subito che mostra volere che si osservi modestia, obedientia et gl'ordini di casa, e fa dare qualche penitentia, per piccola che sia, perdono tutta l'amicitia; e gli altri dicono a quel tale che ha havuta la penitentia: ecco il tal superiore, tuo amico, come ti tratta, perché ti è amico. E lo mettono su in modo che tra loro unitamente cominciano a pigliare in male tutto quello che viene dal superiore, etiamdio l'istessa amorevolezza, perché se usa con loro buone parole, dicono che sono finte; se usa riprensioni o capelli o penitentie, si lamentano e mormorano di lui come indiscreto e crudele. Anzi quest' istessa difficultà sentono tra loro stessi quelli che hanno qualche desiderio d'aiutarsi, perché sonno perseguitati da tutti gl'altri con ingiurie, irrisioni, dispetti et altri modi inesplicabili; tanto che sonno forzati unirsi con loro, né si trova chi li basti l'animo durare molto tempo contra tante persecutioni; et a questo modo si sonno guastati molti buoni, perché subito che vedono uno volersi ritirare alquanto et darsi alla devotione, cominciano a sospettare che lui accusarà gl'altri, e chiamarlo spione, teatino, hipocrita, con certe maniere poi tanto efficacci a fare sdegnare uno e perdere la voglia di fare bene, che non si può esplicare; sì che forzano quasi ogniuno a seguitare il modo loro, o lo mettono in desperatione. [32*v*]

Quando i mancamenti fatti da loro contra le regole vengono pur

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

alle orecchie del superiore, all'hora, essendo chiamati, sanno la prima cosa tanto bene escusarsi et sottilmente difendersi che, se bene le cose si son vedute con gli occhi, fanno credere che non siano vere, massime perché non si trovano mai fra di loro testimonii che voglino dire quello che hanno visto, et loro con belissima maniera danno a credere che la colpa l'habbia o il prefetto di camera che li ha dato occasione, o il repetitore o il maestro o il superiore ; et se il superiore non havesse molto bene le raggioni a mente, lo convincerebbono in tutte le cose.

All'ultimo, se la cosa è chiara et non si può scusare, in tal caso se il superiore non ne fa demostratione alcuna, subito si fanno licentiosi in quella cosa, come se non ci fosse regola alcuna, adducendo in diffesa loro che il superiore lo ha saputo una volta, et non ha detto niente, e che però è segno che quella regola non si osserva più. Se il superiore li chiama e li fa ammonitione senza darli penitenza, subito tornano in camera e trovano colui che s'imaginano che li habbi accusati, o sia il prefetto di camera o altri ; e dicono : da voi non ha mancato farmi dare una penitenza, ma non havete potuto, ben si vede il buono animo ; e queste parole dicono non ridendo o burlando, ma molto da dovero e con demonstratione di volersene ricordare e vendicarsi. Se il superiore dà la penitenza, all'hora le mormorationi subito cominciano, et il dire a questo e quello che non l'ha meritata, e che se li fa torto, e odiare il prefetto o altri che pensano havere avisato il superiore, e fare peggio che mai per dispetto, interpretando ogni cosa a male, e si ricordano d'una minima penitenza per sempre, e se ne vendicano in tutti i modi possibili col prefetto di camera, col superiore e con tutti, cioè in certi modi secreti, con i quali tacitamente danno ad intendere l'animo suo malo e desideroso di vendetta, come lasciando di parlare al prefetto, et pregando altri secretamente che non li parlino, dandoli la peggior portione in tavola, robbandoli li scritti delle sue lettioni, et facendoli caminar più di quello che può, quando vanno fuori, et altre cose simili ; et se alcuno in questa parte proce-[33*r*]desse alla semplice, pigliando la penitenza senza pensare altro, gl'altri subito l'incitano dicendo : Come ? Ancora tu parli col tale (cioè col prefetto di camera o superiore) ? Se io fosse in te, me ne recordarei tutta la vita mia, non li parlarei mai più, non li dimandarei una licentia se io credessi morire, et simili cose. Et questo del pigliare la penitenza dal superiore per ingiuria, et volersene vendicare quando li viene l'occasione, è cosa commune fra di loro, et si sono trovati chi hanno nascosto coltelli e bastoni per tal effetto ;

---

359 cose *del.* ma, *sup. m. auct.* All'ultimo || 360 et ... scusare *sup. m. auct.* || 379-81 dandoli ... simili *in marg. m. auct.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

di modo che in conclusione né il dissimulare, né l'ammonirli, né il castigarli giova.

Hanno un'altra parte che, se uno delli superiori fa ad alcuno di loro un poco di buona chiera, parlandoli amorevolmente et mostrando buon concetto di lui, subito si fanno insolentissimi con gl'altri padri o fratelli inferiori a quello che li ha parlato; come verbi gratia, se è il ministro quello che li parla, diventano insolenti et inobedienti col prefetto di camera; se è il rector, col ministro; se è il sopraintendente, col rettore e con tutti gl'altri; et ogni poco d'appoggio che hanno con uno, se ne servono per non ubidire agl'altri, et ordinariamente si è provato che li buoni anco si conservano più, quando li superiori non li parlano troppo, né li laudano con parole, ma con una certa gravità si diportano con loro, facendoli più presto parlare per altri, e poi quando la cosa viene a loro, respondendo benignamente con non molte parole.

Universalmente parlando, pigliano in mala parte tutti gl'ordini che si fanno, et danno ad intendere che non vogliono obedire; perché se si ordina che nessuno facci tal cosa senza licentia, prima, se non si fa intendere a tutti molto chiaramente, si scusano che non lo sapevano; poi, se si mette diligentia in publicarlo molto chiaro, mormorano che si fanno nove regole et statuti di cose irragionevoli; poi ogniuno, se può, secretamente, fa la cosa prohibita senza licentia. [33*v*] In quello che non può secretamente, si lascia patire più presto che humiliarsi a dimandare licentia, et si serve di quella prohibitione per scusa di non obedire in qualche altra cosa; et se pur viene qualche necessità, che ha bisogno di fare quella cosa, all'hora la fa anco in palese senza licentia, e si difende che non accade dimandare licentia, quando vi è necessità, cercando in certo modo l'occasione d'havere qualche penitenza che loro possano chiamare ingiusta; et usano simili modi inesplicabili per scuotere il giogo dell'ubidienza et vivere in libertà.

Sono poi pertinaci et ostinatissimi nelle sue opinioni, persuadendosi et confirmandosi in quelle l'uno con l'altro; di modo che non è possibile che capiscano raggione alcuna, stando sempre fissi nel proprio parere, et mirando all'interesse proprio et non ad altro, come nel mutare d'una scola all'altra o restare nella medesima, et in altre cose simili; et quando vengano a dimandare qualche gratia o qualche licentia al superiore, che non giudica convenire, mai restano quieti per raggioni o buone parole che se li dicano, ma sempre restano con mala sodisfattione, finché non si fa quello che loro vogliono, né si lasciano piegare

---

390 in conclusione *in marg. m. auct.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

a qual si voglia decentia o rispetto del ben commune o prieghi o altre cose raggionevoli.

Hanno per costume ogniuno fare saper agl'altri subito tutto quello che separatamente li ha detto il superiore o alcuno altro della Compagnia, lamentandosi et accrescendo con buggie le cose, et molte volte spargeranno alcuna fama falsissima o contra il superiore o in altra materia che possa animare tutti a fare ogni male, come si è visto nella cosa delle polize [8].

Il dire buggie et ingannare il superiore è cosa commune fra loro, come domandare di andare a un loco et andare all'altro, venire simulatamente a dire di volersi emendare con altro disegno, e simili altre cose infinite, perché in tutte sono astutissimi e dopii quanto si [34*r*] possa dire.

Tra loro poi sono bene spesso odii capitali et parti per ogni minima ingiuria, et non si parlano per molto tempo, et pregano ogniuno li soi amici che non parlino a chi loro odiano ; s'infamano tra loro di cose pessime molte volte con falsità ; et alcuna volta, se sanno qualche male secreto d'alcuno, lo dicono ai compagni per odio, e lo spargano fra tutti, né è però alcuno che lo dichi al superiore, perché contra il superiore s'accordano anco quelli che s'odiano tra loro.

Dall'altro canto le amicitie, anzi amori dishonesti e raggionamenti col cercare di sviare questo e quello, sono tanto in uso fra loro, che è cosa da piangere, massime che pochissimi sono quelli che non siano infettati di questa peste. E fra loro, quando hanno commodità, per ordinario parlano di simili cose ; et alcuni gloriandosi di questa o quella altra cosa pessima. Il che tutti fanno in modo che il superiore non ne sappia niente ; per il contrario, tra loro ne parlano liberamente, et questo è commune in tutte le cose mal fatte, cioè di farle sapére a tutti tra loro e tenerle occulte al superiore.

Quanto poi all'aiuto spirituale, tra loro non vi è segno alcuno di devotione, né uso di oratione ; et nel tempo di essa oratione stanno per il più appoggiati, in modo che pareno colcati sopra i letti, et o dormeno o nascostamente, se ponno, leggono altri libri di studii o d'altro. Li sacramenti si frequentano poco. Quanto alla confessione, vanno dicendo fra loro quello che il confessore li dice, si lamentano delle penitentie che li dà, et non si vergognano qualche volta a raccontare cose gravi che hanno commesse. et insieme le penitentie che per quelle li

444 sanno] fanno *ms.* || 446 però *del.* nesuno, *sup.* alcuno || 458 né *sup.* || 464-5 et ... date *sup. m. auct.*

[8] Cf. supra, mon. 103 lin. 17 181 184-5 272.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

son date. Altri fuggono di confessarsi col confessore commune, et vanno a confessarsi fuori, quando ponno. Alla communione vanno rare volte, et così inanzi come doppo non fanno oratione, né mostrano raccoglimento d'animo alcuno. Malissimo volontieri odono il verbo d'Iddio, et se alcuno delli nostri parla separatamente ad alcuno di loro per agiutarlo, subito tutti gl'altri li [34*v*] sono intorno dimandando che cosa gli ha detto. Se lui lo dice, cominciano a burlare e dire raggioni in contrario e dissuaderlo. Se non lo vuol dire subito, le hanno per sospetto, e cominciano a dire che vuol farsi teatino, et a molestarlo grandissimamente; di modo che tagliano tutte le strade di poterli agiutare. Delle cose della Compagnia nostra non ne hanno cognitione alcuna, perché non ne vogliono sentire raggionare, né si edificano di quelle. Anzi sindicano minutissimamente tutte le attioni nostre, cercando solo materia di scandalizarsi e mormorare, e lasciando quello che li potrebbe edificare. Se uno delli nostri si mette a conversare con loro, non fa profitto alcuno, perché o bisogna che del tutto si conformi alla loro libertà, il che non conviene, o loro non lo ponno patire, subito che scuoprono che li vuole agiutare. Anzi si è trovato alcuna volta che, andando alcuno de nostri per passeggiare con loro nella recreatione, si sono partiti tutti a uno a uno, et l'hanno lasciato solo, o vero si sono messi a parlare in modo che li hanno dato ad intendere che farebbe bene a partirsi da loro, o hanno cominciato a darli la burla, accordandosi insieme. Et in somma, tengono tal modo di procedere che molti delli nostri eleggono per più espediente non conversare con loro.

Sonno poi immodestissimi, massime nelle loro recreationi et fuori di casa per le strade, et nelle chiese poco riverenti alli altari; non vogliono stare in ginocchioni alla messa, quando si trovano fuori, et danno altri segni di molto mal esempio. Di più, nella cosa del mangiare sono molto golosi, e secretamente si fanno venire di fuori le robbe per mangiare; e mai si contentano di quello che si dà in tavola, raddopiando le portioni, quando ponno, o robbando delle cose del refettorio per portare in camera. Se ponno, anco robbano li libri et altre cose, o siano del seminario o d'altri, e le usurpano per sé, levandoli il segno del patrone, et mettendoli il proprio.

Hanno una usanza malissima di mettere nomi molto ridiculi tra [35*r*] di loro a tutti li nostri et anco ad alcuni di loro; e sopra di quelli parlano e s'intendono fra loro, burlandosi di questo e di quello. Et similmente hanno altre parole e proverbii con li quali parlano fra loro di

---

470 li *rep.* || 474 *prius* puoterli || 482 che *sup. m. auct.* || 484 uno *del.* per, *sup.* a

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

quello che vogliono, senza essere intesi dalli nostri; et con questi modi bene spesso danno la burla a chi vogliono in presentia di colui istesso, senza che se ne possa avedere. Il che causa di fare perdere ogni rispetto e riverenza, perché in questo numero mettono anco i superiori.

Una cosa è più pericolosa di tutte, che a loco e tempo sanno tanto ben fingere la modestia, l'obedientia et tutte le altre virtù, che molto facilmente ingannano chi non li conosce; et si fanno tenere alcuna volta per migliori quelli che sonno peggiori di tutti.

Usano di più, quando viene un novo, subito instruirlo et informarlo, come ha da diportarsi contra li superiori, persuadendolo sopra il tutto che è grande infamia l'avisare i superiori di qualche cosa; e di più, se il novo è semplice e puro, non manca chi lo tenta e l'insegni vitii e tristitie d'ogni sorte.

Questo è quanto mi occorre dire del modo loro di procedere; il quale non parerà incredibile a chi considerarà bene le raggioni che io ho dette di sopra delle difficultà che sono in questo loco. Anzi, attesa la conditione di questi giovani et altre cause addutte di sopra, tengo per grandissimo miracolo, che non sia nato fin'hora qualche gran scandalo publico, et lo attribuisco alla gratia che Dio N.S. fa alla Compagnia nostra; del che ne sia sempre ringratiato sua divina Maestà.

134

P. FRANCISCUS DE SANCTIS S. I. [1]

DE DIFFICULTATIBUS IN SEMINARIO ROMANO

ROMAE, ANNO 1570

Introductio

TEXTUS: *Rom. 155 I*, f. 205*r*-07*v*; apographum coaevum, eadem manu exaratum ac mon. 132. Fol. 207*v* scriptura vacat.

TEMPUS ET AUCTOR: Ad tempus scriptionis detegendum textus solum nobis auxilio esse potest. Auctor enim fuse disserit de ineptitudine rectoris, qui vocatur Ludovicus (cf. inferius, lin. 42 ss.). Duo tantum huius nominis rectores eo tempore Seminarium Romanum habuit: Lu-

507 tutte *del.* è || 515 e *del.* le || 516-22 Questo ... Maestà *m. auct.* || 517 le *del.* prime || 518 Anzi *del.* consi[derata].

[1] Fr. De Sanctis S. I., qui annis 1567-70 fuerat minister Collegii Germanici (cf. supra, mon. 114 adn. 1), anno scholastico 1570-71 eodem munere in Seminario Romano fungebatur; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v*.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

dovicum Gagliardi, qui anno 1570, et Ludovicum Maselli, qui anno 1573 seminario praeerat. Nobis videtur in monumento agi de priore, quandoquidem eo anno P. Madrid seminarium visitabat (cf. supra, mon. 133 introd.), eaque occasione rector quoque, P. Gagliardi, scripto satis extenso P. Visitatori de statu seminarii referebat (v. supra, mon. 133), cuius iudicium de alumnis non est absimilis ab eo quod in hoc monumento nobis exhibetur. Auctorem scripti fuisse ministrum seminarii, in dubium vocari non potest. Ministri autem officio anno scholastico 1570-71, rectore Patre Gagliardi, fungebatur P. De Sanctis (cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v*). Quare ipse hius scripti auctor haberi potest.

Havendo a descrivere in quel che si manca nel seminario, dirrò brevemente quel che mi pare per quella poca de pratica et esperienza che tengo in questo loco.

Et prima, V.R. ha da supporre questo governo esser difficilissimo, et la difficultà si riduce a doi capi principali : l'uno è la conditione delli preti, l'altro è dal canto nostro. Quello delli preti è, l'esser quasi tutti romaneschi et vili di bassa conditione, la natura de quali è malissimo inclinata, superba et malitiosa ; et come qui non entrano se non con disegni humani di venir grandi, et cavar da questo loco quel che ne possono, et si bene hanno intentione d'esser preti, l'hanno con disegni d'haver qualche beneficio bono et nichil minus pensano che ad aggiutar l'anime ; di qui viene che poco amano li nostri, non aspectando da loro cosa alcuna, et si danno ad ogni comodità, non stimando punto li nostri, né osservando regola alcuna ; né è da maravigliarsi, perché supposta una tal natura, come ho detto, in giovani senza spirito et senza divotione, pieni di desegni humani, non è gran cosa, perché non cercano altro che le sue commodità, et così non obediscono alli loro prefecti di cammera, ma liberamente [205*v*] gli rispondeno non voler far quel che gli ordinano ; et così la matina non si vogliono levar quando è il tempo, né andarsi al letto, né servar silentio, fuggendo l'orationi et cose spirituali quanto possano ; non si vogliano confessare, né communicar al suo tempo, cercano confessarsi fuori de nascosto, non vogliano dir l'offitio della Vergine come son obligati, né imparar la doctrina ; et finalmente si burlano de tutti li boni esercitii, dandosi alla vita libera, disprezando ogn'uno, pigliando litere, denari et tutto quel che vogliano senza licentia, pieni di burle, irrisione, baie, inmodestie et dishonestà ; et così senza obedientia vivano a lor modo [1].

13 et *del.* da || 18 quel *sup.*

[1] Eodem modo iudicat de alumnis etiam P. Gagliardi, rector seminarii ; cf. supra, mon. 133 § 1-7.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Dal canto de nostri vi è impedimento grande : prima, perché la Compagnia è povera de suggetti, et così è forzata dar giovani inesperti et questi mutarli spesso ; il che ancorché per li nostri è di gran utilità, perché homines sumus, per il governo del loco noce assai, perché avanti de pigliar la pratica, scorreno infinite cose che non se ne avvedano ; inmo essendo li giovani molto più antichi et più astuti, più presto guidano li lor prefecti a lor modo che altrimente ; et di qui nascono disunione fra nostri, et atlre cose, dove gli giovani pigliano ardire et animo ; et si s'imbatte che alcuno non gli lasci far a lor modo, l'odiano, lo persequitano in modo che non puol vivere ; et san far sì che gli darran la baia, et non [206*r*] se ne potrà aggiutare, perché fan le lor cose in modo che non se gli puol dir « hai fatto male » et hanno mille attacchi e coperte et si affinano ogni giorno più et così il governo si rende ogni giorno più difficile, non c'essendo autorità alcuna.

Et da questo si puol cavare, quanto poco sia atto il P. Ludovico [a] per questo governo : prima, per esser giovane [b] ; 2° odiatissimo dalli giovani et poco grato alli nostri ; 3° non ha modo di governar, perché va all'estremi, hora con troppo rigore, hora rilassando ogni cosa ; come per esempio, prohibì che non si desse la colatione a niuno delli nostri, manco come si faceva in collegio ; et quando andava alcuno a dimandarli licentia, lo tractava in modo che l'altro, parendoli esser burlato, tornasse pieno di sdegno ; et così con alcune cose simili tutti desiderando de uscirne, non par che gli portino affectione alcuna ; et massime, vedendo far particularità grandissime con alcuni, et con il commune il contrario ; il suo tractar pare altiero, et essendo di poca presentia, li desdice assai ; 4° è doppio, pieno d'artificio, in modo che non si lascia intendere, et qualche volta nil minus pensa de quel che sonano le parole ; 5° essendo poco pratico così delle cose temporale, como delle altre, vol parlar d'ogni cosa, in modo che a chi sa, gli causa poco credito et più presto desprezzo ; 6° il modo di avvisar et ammonir li nostri aspro et sdegnoso ; 7° è debol di complessione et è sforzato a pigliarse molta commodità, del che è notato assai ; et si ben par che alcune volte mostri de fugir le commodità et particularità, non di meno [206*v*] in rei veritate aliud est ; et chi se ne avvede di poi non resta molto edificato ; 8° dato alle grandezze et far spesso feste, banchetti et cose simile ; il che in questo loco noce assai.

---

[a] Ludovicus Gagliardi S. I., rector Seminarii Romani anno scholastico 1570-71 ; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v*. Cf. supra, mon. 115.

[b] Anno 1570 agebat annos 27 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 61.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Io quanto dal canto mio, ancorché cognosca la mia inmortificatione causarme assai travaglio, nondimeno perché non devo attendere solo alla mortification mia, ma ancora al util del loco, dirrò quel che sento di fastidio oltra le ditte cose.

1° Che essendo poco pratico in agibilibus, me li bisogna render raggione de certe cose che le sa ogn'uno; et molte volte, volendo intender il parer mio, como ha inteso il tutto, da lì a doi giorni o così me viene come chi mai ne havesse parlato, dicendomi quel che io gli dissi, come ordine novo et cosa sua propria; il che si ben all'altri non l'importa, in me causa un non so che de poca opinione delle sue cose; et massime, facendo questo con gl'altri che, havendo inteso da loro il lor parere o con loro o con altri, le vol vender per sue; 2° che è volubile assai et si lascia mover dalli putti, et così occorre che insieme risolvemo una cosa et di poi ne fa un'altra; 3° vorrebbe che io facesse le cose et di poi poter dir con li giovani che non sa niente; et pur con tutto questo vorrebbe che si facesse ogni cosa per ordine suo, il che non mi despiace, si di poi non facesse, come ha facto alcune volte, che quando harrò ordinato per sua commissione qualche cosa, dica di poi alli giovani, che se ne maraviglia et che non ne sa niente; [207*r*] 4° è irresoluto ancor nelle cose minime, et oltre che non posso tractar molto con lui, perché si leva tardissimo, et io non posso sempre, trattiene le cose che bisogniarebbe spedirle quanto prima; 5° modo ait, modo negat, et così hora me dice che dia penitentia, horra che dissimuli; et così passano infinite cose; et così anco occorre che li giovani, quando temano de qualche cosa, alcuni che sonno li peggio del seminario, si defendano sotto l'ombra del P. Rettore; et così le cose non possano andar equali; 6° è copertissimo, et quel che me doverebbe dire, acciò potesse remediar con haver l'occhio a qualched'uno, lo tace; inmo di poi le passa, essendo gravissime, come son cose de honestà, disobedientia et cose simili.

Et perché, essendo io inmortificato, queste cose mi danno assai travaglio, penso con la fatigha grande et occupation continua della mente, insieme con questi disgusti, non posser durar longo tempo, però prego V.R. a voler metter altri in loco mio, si è possibile, massime che io vedo giovar pochissimo, et non mi sento inclinato a queste cose, perché mi par me impediscano il profitto spirituale.

---

70 dalli *ms.* || 78 poi *del.* salvo [?].

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

135

P. CAROLUS REGGIO S. I.[1]

DE SEMINARIO ROMANO IUDICIUM

ROMAE, ANNO 1570

Introductio

TEXTUS : *Rom. 155 I*, f. 72*r-v* (*prius* 3) ; autographum (cf. *Ital. 3*, f. 180*r*). Fol. 72*v* scriptura caret. In angulo superiore sinistro manu Patris Nadal adscriptum : « P. Carolo ».

TEMPUS : P. Reggio annis 1571 et 1572 fuit Romae in Collegio Germanico (cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v* 108*r*). Fieri tamen potest ut a P. Madrid, visitatore seminarii anno 1570 interrogatus sit (cf. supra, mon. 133 introd.). Documentum anno 1570 conceptum fuisse probatur eo quod auctor nominet in § 5 P. Ludovicum rectorem, de quo, cf. supra, mon. 133 (introd.) et mon. 134 adn. 3.

Circa il seminario

1. Credo sarrebbe bene che si trattasse fra i nostri padri et puoi col Cardinale[2], che si usasse qualche buon modo et essame stretto nel ricevere questa gente ; et dopo esser ricevuta, si havesse particular cura di loro per un anno o manco ; il qual passato, di nuovo si trattasse si fa per il proposito del seminario, o no.

2. Che vi fosse più libertà di licentiare alcuni, quando già si vede che non serranno utili alla Chiesa, et sonno dannosi alli altri[3].

3. Che si pigliasse risolutione con il Cardinale, che cosa si habbi di fare di alcuni che han finiti li studii di humanità et rettorica et ancora son giovani et si dubita, si sono habili per studii di filosofia et teologia. A me mi pareria che tutti per ordinario studiassero l'anno della

---

5 o manco *sup.*

---

[1] C. Reggio S. I. (1539-1612 ; cf. SCADUTO, *Catalogo* p. 123), panormitanus, annis 1571-72 Romae incola Collegii Germanici ; cf. *Rom. 78/b*, f. 60*v* 108*r*.

[2] Iacobus Savelli, cardinalis, vicarius Romae et protector seminarii ; cf. supra, mon. 133 adn. 2.

[3] Defectum libertatis in admissione ac dimissione alumnorum lamentabatur P. Gagliardi, rector ; cf. supra, mon. 133 lin. 78-81 et 198-200.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

logica ; la qual finita, si facesse puoi deliberatione di quelli che han da passare inanzi, et di quelli che han da udire casi di conscientia [4].

4. Che si dasse sempre con il prefetto dei studii un coadiutore, il quale sia uno dei repetitori, il quale habbi sopraintendenza delli essercitii di rettorica abasso.

5. Forse sarrebbe un buono aggiuto per questo luogo, se si provedesse di un rettore che havesse talento in simili luochi, et havesse autorità, per parermi che il nostro P. Ludovico [5], con haver tuttavia qualche talento, nondimeno non gli portano né amore né credito [6], et cossì si prova che il governo va con violentia.

6. Circa i nostri fratelli et padri che qui stanno, forse conviene non tener molto tempo uno, tanto per quelli ai quali stare in simili luoghi è gran travaglio, quanto per quelli che con il molto stare, si fanno alquanto liberi. È vero che, quanto alli preti, non credo gli giovi il mutare i loro prefetti.

136

P. PAULUS HOFFAEUS S. I. [1]

MEMORIALE EORUM QUAE IN COLLEGIO PAUPERUM STUDIOSORUM OBSERVANDA SUNT [2]

PRAGAE, ANNO 1560

Introductio

TEXTUS : *Instit. 209*, f. 150*r*-51*v* (*prius* 215-16) ; autographum. Fol. 151*v* scriptura vacat.

TEMPUS : Auctor est P. Hoffaeus, rector collegii pragensis, qui hoc munere ad initium usque anni 1562 fungebatur, quando rector collegii viennensis renuntiatus est (cf. *Austr. 226*, f. 174*r*). Domus autem pauperum studiosorum incepit anno 1560, quando mense aprili primi alumni domum ingressi sunt (cf. KROESS, *Geschichte* I 104). Quare monumentum

---

20 nostro *p. corr.* || 21 qualche *p. corr.*

---

[4] Cf. *Const. Sem. Rom.* (*1564*) § 39 (v. supra, mon. 52), ubi permittitur ut aptiores ad studia exactius excoli possint.

[5] Ludovicus Gagliardi S. I. ; cf. supra, mon. 133.

[6] Idem est iudicium Patris De Sanctis, ministri de seminarii rectore ; cf. supra, mon. 134 lin. 42 ss.

[1] De P. Hoffaeo S. I. cf. supra, mon. 10 introd.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

anno 1560 aut 1561 conscribi debuit. Annus 1560 videtur nobis magis verisimilis, quandoquidem ea quae in documento tractantur, potius ad initia instituti pertinere videntur.

MEMORIALE EORUM QUAE SUNT OBSERVANDA VEL PAULATIM ABSQUE SCRIPTO INTRODUCENDA IN COLLEGIUM NOVUM

Intelligere finem collegii, qui est prodesse regnis caesareae Maiestatis.

Esse memores in oratione benefactorum.

In surgendo non esse pigros.

Certo tempore orare.

Ordinem orandi a confessario praescriptum servare.

Studere pietati et modestiae.

Discere meditari qui sunt adultiores.

Ieiunare suo tempore : dare autem parvis in collatione aliquid cum pane.

Devote audire sacra.

Recitare collegiales letanias diebus festis pro benefactoribus domi, donec aliud statuatur.

Frequenter confiteri.

Obedire praeceptoribus.

Reverentiam nostris exhibere, nec coram illis facile capita tegere donec iubeantur, maxime si sint praeceptores.

Permittere se in studiis regi.

Non loqui, inscio praefecto, extraneis.

Non facile scribere aut accipere literas, insciis superioribus, aut non approbantibus iisdem.

Sine comite non exire collegium, nec inscio rectore aut praefecto.

Collegiales[2] interdum in quibuscumque ministrare ; non tamen absque consilio ad ea ipsos urgere, in quibus sentiunt repugnantiam.

Convictores interdum servire in iis quae ad mensam spectant.

Revereri superiores humiliter.

Monasticis poenitentiis absque consilio non uti.

Ubi verba valent, ibi verbera non dare.

---

[2] De historia domus pauperum studiosorum pragensium cf. KROESS, *Geschichte* I 101 ss.

[3] De duobus alumnorum generibus, scilicet collegialium et convictorum cf. supra, mon. 36 introd. ; et SCHRÖTELER, *Erziehung* p. 95-97.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Collegiales in gravioribus aliquo simpliciori ferculo privare pro poenitentia.

Honeste ac soli dormire.

Non leviuscule colludere.

Ab osculis et amplexibus, et quicquid tandem effoeminatum est, abstinere prorsus.

Habitu clericali uti.

A pileis quadratis nec a sottanis abhorrere ; horum tamen non nimis studiose mentionem facere.

In multis nos cum implicita Caesaris ac Principis [4] voluntate excusare, et nonnulla introducere. [150*v*]

Apud se pecunias non habere, sed praefecto eas dare servandas, etiam convictores.

Loqui boëmice omnes tempore recreationis ; aliis autem temporibus, latine tantum.

Suo tempore servare silentium ; suo quoque tempore in loquendo modestiam.

Importunis horis post cibum non studere.

Certo tempore incumbere.

Non facile alios deferre, nisi hoc fiat prudenter.

In mensa esse mundos et bene moratos.

Ad tabernas nunquam ire, nec ad aedes inhonestas.

Ludos, a rectore nondum approbatos, non exercere.

Nulla simultas aut odium.

In studiis ac aliis rebus honestis neminem impedire.

Nunquam ociari.

Intempestive non dormire in lecto.

Non fieri queruli ; sed, si quid deest, hoc praefecto indicare.

Collegiales adultiores, antequam omnino incorporentur, per triduum vacare rebus spiritualibus (quae illis ab aliquo nostrum proponantur) et generaliter confiteri [5].

---

47 modestiam *del.* Ultra duas || 52 inhonestas *del.* nunquam || 54 simultas *del.* sive

---

[4] Maximilianus II (1527-1576), Ferdinandi I imperatoris filius, rex Bohemiae et ab anno 1564 imperator.

[5] Cf. *Const. Coll. Germ.* (*1552*) B § 2 ; MP I 115-117. — P. Hoffaeus fuit unus ex primis Collegii Germanici alumnis ; cf. SCHNEIDER S. I., *Einer aus der ersten Germanikergeneration : Paul Hoffaeus* (*1530-1608*) ; in *Korrespondenzblatt für die Alumnen des Collegium Germanicum et Hungaricum* (Rom 1956) 77-89. Nihil ergo mirum si consuetudines Collegii Germanici in hoc scripto passim animadvertuntur.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Legere ad mensam qui possunt.

Extraneos non debent ipsi, inscio praefecto, nec invitare nec ducere in hypocausta, multo minus ad cubicula.

Infirmos assuefacere ad panatellas, ova cocta etc., si morbus patiatur.

Non gestare plumas, pugiones, sed deponere apud confessarium.

Calligas dissectas non facere.

Calceos sine necessitate non inscindere.

Nil donare nec dono accipere facile, inscio praefecto.

Intempestive aliorum musaeum non ingredi.

Decenter omnia componere.

Corpus ac vestes munda habere.

Cubicula et hypocausta saepe purgare.

Absque aliqua benedictione et gratiarum actione cibum nullum sumere.

Tempus recreationis et exercitii servare.

Etiam in plateis exhibere reverentiam cui decet.

Scribere, legere, canere, praecipue collegiales.

Dato signo, statim, ubi opus est, comparere.

Servare ordinem in processione.

Sine signo crucis non exire aut aliquid incipere.

Debito tempore ad confessionem se parare.

Habere rosaria et oraria. [151*r*]

Dare interdum rationem praefecto, quid eo die didicerint.

Nostrum collegium non intrare sine facultate praefecti.

Nostra cubicula non intrare quin prius moneant ianitorem.

In nudis caligis et thorace non incedere.

Immodeste non saltare aut discurrere.

In rebus collegii nostri non occupare illos, inscio et non consentiente rectore.

Unum tantum solum ad locum secretum ire.

Non claudere se in cubicula.

Ignilia non habere, nec intempestive candelis uti.

Noctu collegium nostri diligenter visitare, et claudenda claudere.

Servare, quae servari possunt, in regulis nostrorum officialium.

Observare, quid mutandum, quid his omnibus addendum, cum consensu superioris.

Claudere fenestram in bibliotheca.

Habere duplices claves pro iis locis, in quibus aliquid asservatur.

---

64 hypocausta *del.* inscio praefecto || 87 ianitorem *del.* Ab || 100 claves *sup.*

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Non ingredi coquinam, dispensam, cellas, etc.
Non facile colloqui coco.
Ante et post prandium verrere refectorium.
Magnam curam ignis et fornacum ac luminum et caminorum habere.
Discere honestam parcitatem in omnibus.
Adhuc ad secundam mensam non legere.
Recitare parvuli interdum carmina.
Humanistae et rhetores interdum concionari, eosque monere, quando inter concionandum decorem non servant, puta imprimis quando alios mordere intelliguntur.
Interdum pueri omnes ire deambulatum.
Sine lumine in tenebris nunquam sedere.
Angulos non quaerere, sed ad communitatem suo tempore venire.
Diebus Veneris, quando aliud ieiunium in hebdomadam non cadit, ieiunare cum aliqua offa et pomo per totum annum, excepto tempore a Nativitate usque ad Purificationem, et a Pascha usque Pentecosten, quando cenare possunt.

137

P. THEODORUS PELTANUS S. I. [1]

CONSIDERATIONES DE CURA CONVICTORUM IN GERMANIA ASSUMENDA

INGOLSTADII, ANNO 1566

Introductio

TEXTUS : ARSI, *Fondo Ges. 1443*, fasc. 2, doc. 5 ; duplex folium (330 × 214 mm.), antea numeris 169 191 193 et 342-43 signatum ; originale cum subscriptione autographa auctoris.

TEMPUS : Auctor mentionem facit in textu (lin. 82) collegii dilingani, quod anno 1563 inchoatum est (cf. DUHR, *Geschichte* I 194 ss.). Quare auctor certe post annum 1563 scriptum concepit. Immo anno 1566 hoc accidisse asserere possimus. Nam P. Nadal, visitator collegiorum Germaniae, die 26 nov. 1566 P. Provinciali Germaniae Superioris de domo convictorum monachiensi hanc instructionem reliquit : « Si Monachii do-

101 dispensam *del.* et si[milia]

[1] De Theodoro Peltano S. I. cf. supra, mon. 95 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

mus convictorum nostris offerretur nomine Principis, ut curam eius susciperemus, respondeatur : rem prius ad Generalem referendam esse, et scribatur ei, an sit aliquis idoneus e nostris, qui praefici possit, ipso consentiente. Difficiles alioqui nos praebere debemus in hoc novo onere suscipiendo » *Instit. 209*, f. 68*r*.

In nullo umquam collegio habitavi, in quo essent convictores seculares vel ecclesiastici[2]. Unde parum aut nihil in hanc vel in illam partem suggerere possum. Quia tamen petitur ut id suggeram, quod occurrit, suggeram.

Partem affirmativam valide mihi statuere videntur illa ipsa quae in scripto illo monitoris[3] proponuntur. Certum est enim pro ratione censuum parum praestari Monachii et Ingolstadii. Certum est nihilominus nostros alibi et extra et intra Germaniam id praestare quod hic a nobis petitur. Certum est tandem non minorem necessitatem hic esse quam alibi ; et fructum quoque hic expectare licere parem aut etiam maiorem.

Addo his eam ipsam charitatem vel humanitatem in aliquem quoque nostrorum usum redundare posse. Primo alerentur hic aliqui et per consequens nonnihil alleviarentur sumptus, qui in collegio satis alioqui gravato fiunt. — 2° Nostri qui ibi praeessent sine nostra impensa et incommodo, discerent conversandi modum cum externis et gubernandi alios. — 3° Superiores haberent hic officinam paratam, in qua suos commode probare et explorare possent in variis. Fieri enim vix potest, ut interior homo et naturalis quoque industria non se prodat in talibus membris quasi a corpore avulsis et in talibus offitiis. — 4° Possunt in hoc ministerio non solum recepti iam et ligati explorari et probari, sed illi etiam qui recipi vel ligari cupiunt. — 5° Possunt hic panem suum lucrari pauci quidam qui Societati in nulla alia re servire possunt vel quia aegri [*v*] sunt et per consequens studia et alios labores non ferunt, vel certe quia ad aliud opus necessarium idonei non sunt. — 6° Pos-

---

10 expectare *del.* hic quoque, *sup.* licere || 14 satis *sup.* || 15 sine *corr. ex* si non || 25 ad *sup*

---

[2] P. Theodorus ingressus est Societatem anno 1550 Coloniae ; fuit Romae sesquianno, Neapoli quadriennio, Ingolstadii triennio, Monachii triennio et rursum Ingostadii quadriennio ; cf. *Epp. Nad.* II 585.

[3] Iuxta catalogum collegii ingolstadiensis, mense octobri anni 1567 conscriptum, rectoris admonitor exstitit P. Hieronymus Torres S. I., professor theologiae et praefectus studiorum superiorum ; cf. *Germ. Sup. 44*, f. 36*r* ; et supra, mon. 66 adn. 1.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

set hic compensari illud charitatis officium, quod nostri alibi praestant aegris et vinctis in hospitalibus et carceribus.

Redundaret haec ipsa quoque res in magnum monasteriorum usum, quae iam in illis etiam locis ubi fides catholica stationem suam utcumque adhuc obtinet, ad interitum contendunt. Nam instaurarentur hac ratione studia, et excitaretur collapsa disciplina. Evaderent enim ex multis aliqui tandem idonei et probi. Atqui vel unus et alter solus pie institutus et mediocriter eruditus sat esse posset qui totum aliquod monasterium luxatum vel etiam collapsum paulatim reformare aut restituere posset.

Redundaret tandem pia haec functio et cura in communem quoque multorum aliorum usum, primo et praecipue in eorum commodum qui ibi cum fructu instituerentur. Mox in illorum quos illi ipsi postea in ecclesiasticis vel saecularibus magistratibus constituti gubernarent. Postremo ad reliquorum omnium, qui quocumque modo ad illos attinerent. Saepe enim boni filii confirmant vel convertunt malos parentes, sicut vice versa mali et improbi bonos saepe pervertunt.

Ut hae rationes Principis[4] petitioni utcumque favent, ita aliae nonnullae eidem non parum adversantur: 1° Est magna molestia — 2° Suppetunt paucae personae idoneae quae huic muneri cum utilitate praefici possunt. — 3° Nostri puerorum [*r*] usu et consuetudine paulatim depravantur, hoc est pueriles et leves redduntur. — 4° Impedit praefectorum studia. — 5° Propter saecularium pueros visitantium conversationem distrahuntur et tepescunt in spiritu. — 6° Praefecti nonnulli evadunt liberiores et licentiosiores quam decet religiosos Societatis. — 7° Monachi difficulter se accommodabunt nostris et nostri vicissim monachis. — 8° Monachi et externi, praesertim petulantes pueri, difficulter in unis aedibus reguntur, vexant enim et rident se mutuo. — 9° Parentes adolescentulorum ex amicis saepe fiunt inimici, vel quia illorum filii parum profecerunt, vel quia multum insumpserunt vel quia peius quam alii tractati dicuntur. — 10° Pueri sunt callidi et nostri saepe liberi vel parum circumspecti, et sic hi ab illis notantur et deferuntur, et apud coaequales et apud parentes et alios externos. — 11° Iidem pueri saepe falsa ad parentes scribunt et nostros qui illos gubernant, graviter accusant. Parentes autem facilius credunt filiis accusantibus quam nostris excusantibus. — 12° Haec postea et alia si-

---

39 saecularibus *del.* consti[tuti].

---

[4] Albertus V, dux Bavariae (1550-1579).

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

milia tentant nostros vel quia reprehenduntur a suis superioribus, quod imprudenter egerint, vel quia falso accusati sunt apud parentes. — 13° Hinc iam concipiunt odium et abalienationem a pueris accusatoribus, eosque observant, errantesque castigant vehementius quam par est, vel etiam quam alios. — 14° Maior saepe sic est labor quam fructus. [*v*] — 15° Nostri per imprudentiam et simplicitatem multa saepe secreta Societatis communicant pueris, quae ipsi postea evulgant et nostros ridiculos faciunt. — 16° Experientia docet magis a Societatis instituto alienari qui degunt in convictu nostrorum, quam qui tantum scholas nostras frequentat.

Quod si nostri curam mensarum suscipiunt, hic nova erit miseria ; 1° Saepe non placet ciborum qualitas ; — 2° Aliis displicet quantitas ; — 3° Nimium dicuntur solvere pro tali tractatione. — 4° Nostri apud externos deferuntur quod multum lucrentur et aliis lucrum praeripiant. — 5° Eiusmodi querelae saepe sunt verae vel quia habentur mali coci vel mali ministri vel nimis tenaces et sordidi promi et condi. — 6° Si haec cura committitur externis, nunquam inter nostros et illos firma pax erit. Denique tot hic difficultates se offerunt, ut nostris potius frenum videatur iniiciendum quam calcar subiiciendum.

Quomodo autem diversorum ordinum monachi simul possunt vivere, exquirendum est a dilinganis [6]. Mihi videntur omnes iisdem legibus et caeremoniis vivere debere dum simul in studiis versentur et per consequens tantisper a sui monasterii legibus absolvi, puta a ieiuniis, a ciborum delectu, a longis et extraordinariis precibus et vigiliis etc.

Laus Deo etc.

Th. Peltanus

---

[6] De convictu dilingensi, ubi monachi cum saecularibus cohabitabant, cf. DUHR, *Geschichte* I 297.

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Index personarum, rerum et locorum huius voluminis invenitur, permixtus, in indice tertii voluminis.

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

3 0000 053 307 207

DO NOT REMOVE
SLIP FROM POCKET

PRINTED IN U.S.A.

Digitized by Google
Original from
INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

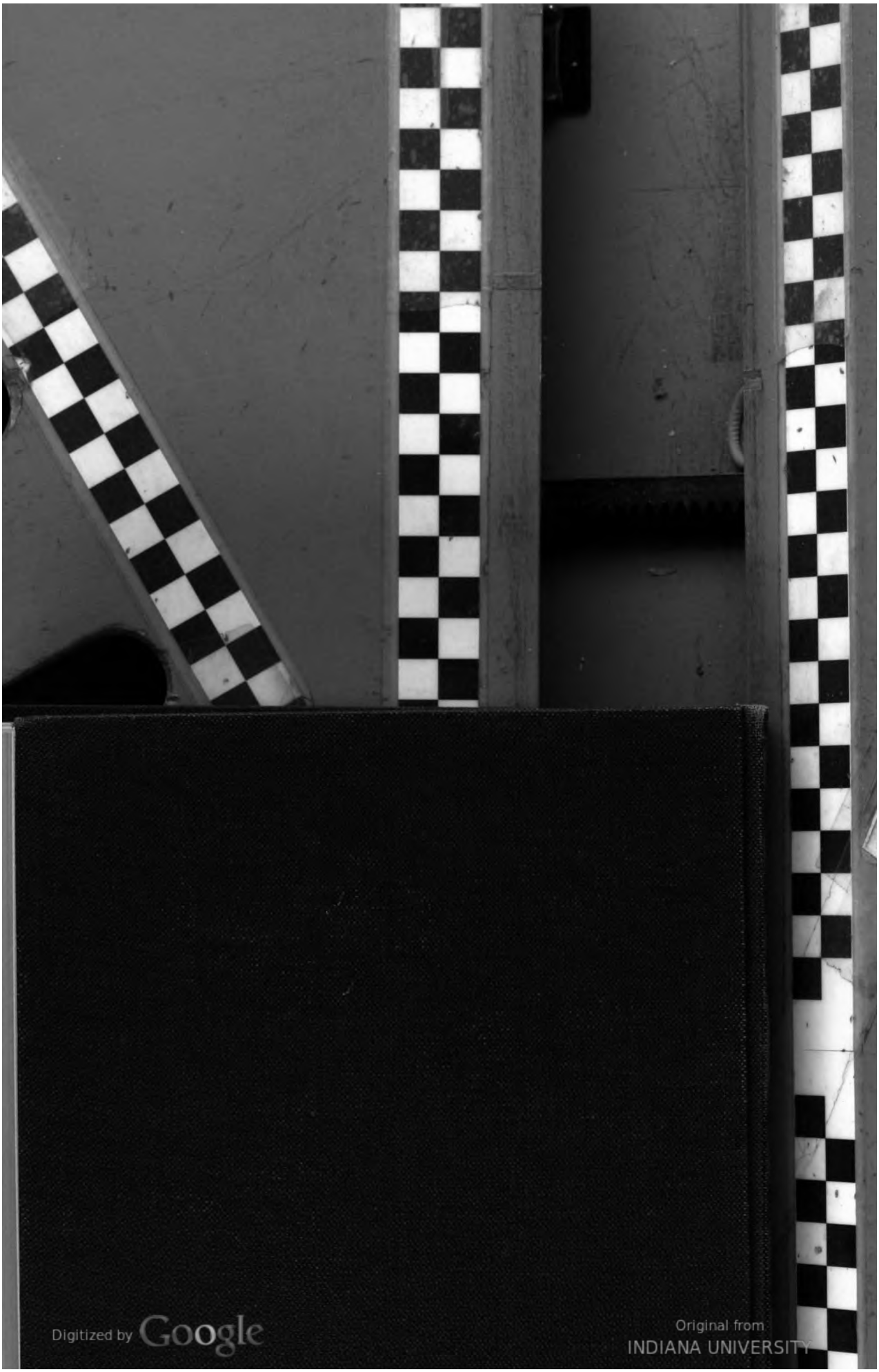

Digitized by Google
Original from INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

Digitized by Google

Original from
INDIANA UNIVERSITY

Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0

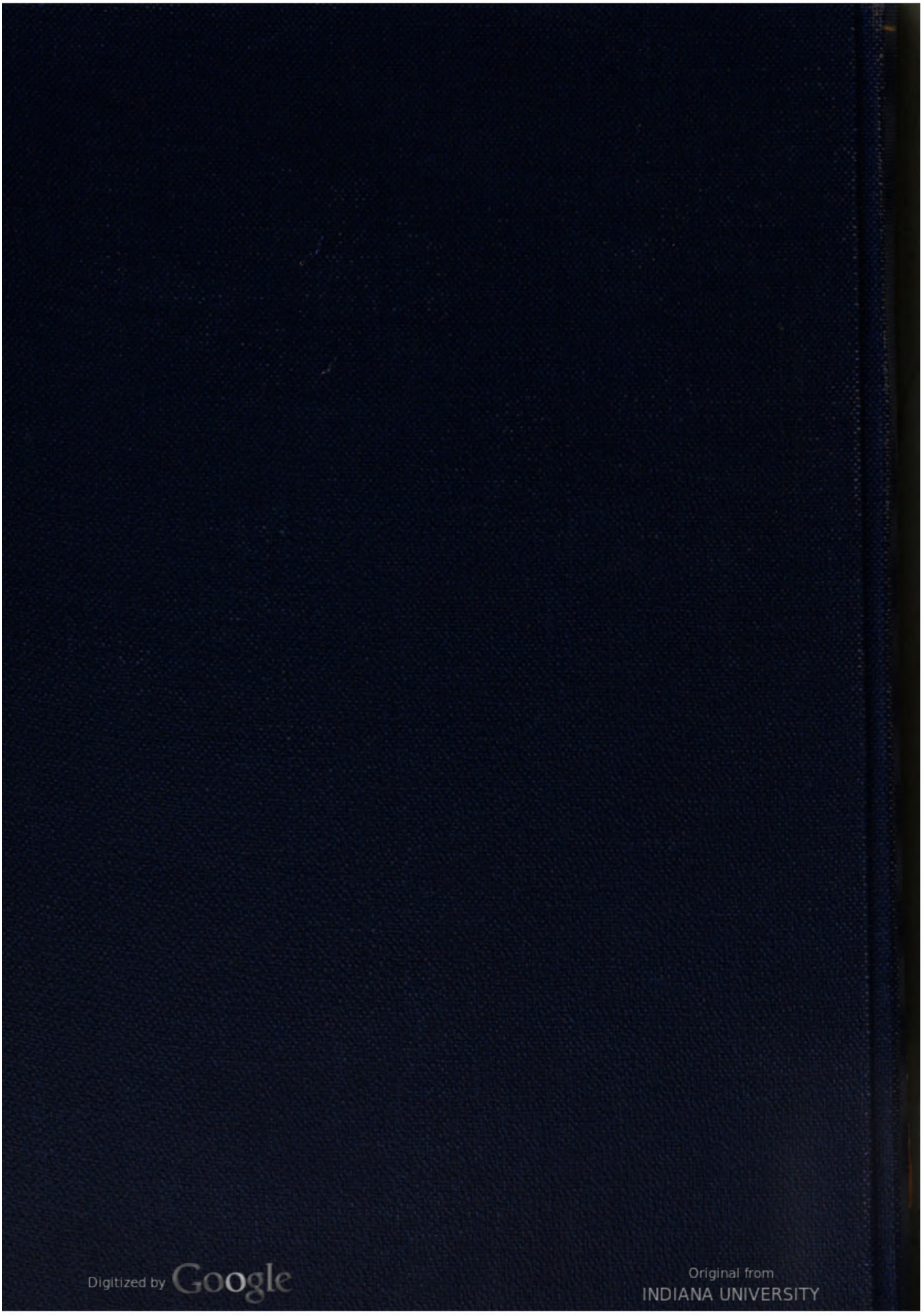
Digitized by Google
Original from
INDIANA UNIVERSITY
Generated on 2016-08-04 15:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/inu.30000053307207
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives / http://www.hathitrust.org/access_use#cc-by-nc-nd-4.0